6
41 G
17

MK.2.15

4–9 c. 27.

L. ANNÆI SENECÆ M. F. PHILOSOPHI,

ET

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS PATRIS;

Opera quæ exſtant omnia,

Variorum NOTIS *illuſtrata.*

Acceſſerunt et his nunc primùm

PETRI SCRIVERII:

IO. ISAACI PONTANI: *et*

DANIELIS HEINSII:

obſervationes, cum Indice locupletiſſimo, et certiſſimo.

Amſtelodami

Apud Joannem Janſſonium,

cIↄ. Iↄ. c. xx.

AD SENECAM
ET COMMENTARIOS LIPSIANOS
INTRODVCTIO LECTORIS.

ÆDIFICIVM vides: via munienda eſt, vt adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam: & *Quid à me* hîc factum, & *Quid à te* velim: da aurium, ſiue oculorum leuem operam, diſces quæ ex vſu ſit ſciuiſſe. De me primùm, pro copiâ ingenij aut iudicij iſta præſtitiſſe. Primò, Senecæ CONTEXTVM, & ipſa verba, quàm emendatiſsima dediſſe: ſecutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparaui, & iudicio ex ijs elegi, aut reieci. Adiumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt: Eraſmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Eraſmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit: & ſæpè vtilem aut expolientem, eſt fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille vmquam eum attigiſſet! Malignum votum eſt, & ab affectu, non à iudicio emiſſum. Ego aliter, & veriùs, enuncio: Niſi ille præueniſſet, & explanaſſet; ſalebras & aſpera fuiſſe, ad quæ etiãnũc fortaſsis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinãdus Pincianus eſt: vir, vt verbo dicã, germanæ Criticæ exemplar: cui maximam partem ſanum Senecam,

*

necam, meo quidem ſuffragio, tranſcribas. Bonis in Hiſpaniâ libris, & benè eſt vſus: non præceps, non præpes, acutus tamen, & ſagacitate ac modeſtiâ pari. Sed ille in ſolo textu emendando fuit: ſenſa non attigit, neque aliter illuſtrauit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenii & iudicij vir, & adſpirauit ad vtramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à ſe voluit, aut illuſtratum. Voluit, cauſsâ duplici vix fecit: & quia labor eum & inſtantia in talibus (virum nouimus) non ſequebatur; & quia mors aſſecuta eſt, & filum hoc operis præcîdit. Bona tamen & laudabilia multa ſunt: vnum non attollas, imò non toleres, quòd fidenter nimis ſæpè contra libros reſcribit, & Senecam non eorum fide, ſed ſuo ſenſu, facit loquentem. Ah, apage. & honos ſit ſcriptoribus priſcis, & religio etiam ſcripturæ priſcæ: à quâ, ſi cùm libuit abimus, quid puri aut germani mox erit? Ianum Gruterum noſtrum hoc mouit, vt ipſe ſuccederet, & Senecam iterùm cum libris priſcis & chirographis conferret: quod fecit induſtriè & ſic perfectè, vt nimius videri quibuſdam aut μικρολόγος poſſit. Non mihi. qui in Critico amo ſedulitatem & fidem: & hanc etiam in Grutero operã, quòd aliorum paſſim Notas aut Interpretationes adiecit. Vſui mihi fuit, ingenuè fateor: & amo virum è meâ olim diſciplinâ, nunc & docendo factum. Quid autem ego, poſt hos omnes? Quod cœpi dicere, iudicio ex ijs ſelegi, & meam etiam operam inſpectionemque addidi, & Textum totum reformaui. Non cito paſſim libros, fateor: quid opus eſt? ſemel hîc moneo & clamo, quidquid eſt, ab ijs eſſe. Pauca ſanè à coniecturâ noſtrâ: niſi ſicubi ea ita clara eſt, vt peruicacia ſit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis viſum fuit,

Notis

Notis inſerere arbitrandas.

Alterum, quod à me propriè imputo, eſt INTERPVNCTIO, & ſenſuum verborúmque DISTINCTIO: quæ ſic confuſa aut indecora anteà in Senecâ, vt negem in alio ſcriptore fuiſſe. Quàm minuta pleraque, & interciſa? quàm diuulſa, aut pendula? Verè erat, quod Caligula obijciebat (ſi tamen hoc ſenſu) *Arena ſine calce*. Nos ordinauimus, coniunximus, diſiunximus, vt res erat: & prçter lucem ſententiç, quam largiter infudimus, faciē eloquentiæ reddidimus, vberis illius & profluentis. Nā hæc ei fuit: *Iudicium* noſtrum vide. Tertiò,

ARGVMENTA etiam libris ſcriptíſque ſingulis præpoſui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quàm vſui Lectori ſit, & quàm appoſita introductio, ipſe dicet: ego tantùm, difficile mihi fuiſſe, & ſupra quàm aliquis credat. Intricatas enim & multiplex Seneca, & parùm ſæpè (liberè dicendum eſt) compoſitus aut digeſtus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; ſiue Stoico quodam more fortaſſe, materiem & opus parùm ab initio ordinauit. Vtcumque eſt, culpam hanc agnoſco: nec niſi ijs titulis velo. Quartò,

NOTAS PERPETVAS addidi: atque vno tenore perduxi ad opus Epiſtolarum. In ijs ſubſtiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabulâ coëgit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vſqueeò diligentiam & ſtilum extendi, vt etiam minora quædam, & ſemidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inſerere, votum mihi fuit: ideòque conſilium, vulgo etiam hæc adaptare. qui paucis & doctis modo ſcribunt, an non famam ſuam magis, quā fructum Lectoris ſpectant? Iſtum ego: & ſcio quædam ſæpè tranſiri, aut ſeponi, vt minora, in quibus

 & Var-

& Varrones noſtri hæreant, cùm diſquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ iſtæ dabunt: Senecæ ſeruient, & illum illuſtrem, non me volent. Breues etiam ſunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut hiſtoriæ veteris occurrit, ſigno magis quàm explico: quid enim iſta ad Senecam propriè? cuius ſententiam ſi capis, boni & legitimi Scholiaſtę munus impleui. Atqui iuuat & pulchrum eſt ritus illos diſcere, & antiquitatem luſtrare. Pulchrum, ſed in loco: quid iſta ad Philoſophiam, quę hîc tractatur? Qui autem ſimul omnia volunt & affectant, pulcherrimè cum Polybio (Lib. III.) guloſis, & imminentibus conuiuarum, comparantur. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται: *Nam & illi omnia, quæ appoſita ſunt, guſtantes, neque in præſentiâ verè fruuntur vllo ciborum, neque in poſterum digerunt ſatis, aut vtiliter ijs nutriuntur*: planè hîc ſimile. voluptatis gratiâ deguſtant & libant varia; & ſine alio fructu (Senecæ verbis) *omnia curſim & properantes tranſmittunt*. Itaque vetus meum conſilium magis magiſque ſedet, quo inſtitueram *Facem Hiſtoricam*, tum & *Ritualium* libros ſcribere, & in eos congerere, quidquid eſſet in moribus ritibuſque priſcis obſcurum. Et facem quidem cœpi accendere: in quam grandiores illos ritus, *De Sacerdotibus*, *De Magiſtratibus*, *De Ludis*, *De Militiâ*, *De Nuptijs*, *De Funeribus*, & qui tales, volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & ſingulos ſuis verbis ac litterarum quodam ordine explicandos. Sicut Lexica quædam verborum vtiliter habemus: ſic hæc rerum volebam eſſe. Vt ecce, in Senecâ occurrunt, *Abdicatio*, *Acta*, *Admiſsio*, *Adoratio*, *Aſſeſſor*, *Atrienſis*, Iterúmque, *Balnea*, *Baſilica*, *Boleti*. &, *Calda*, *Cal-*

Caldarium, *Canuſinati* ſerui, *Caricæ* anno nouo, *Ceroma*, *Ceſtus*: & vno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in iſto libro, & ſuâ quodque litterâ, haberes teſtibus exemplíſque firmatum aut illuſtratum. Quid opus in ſingulis auctoribus perſequi, quæ omnium ferè communia ſunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius eſſet, Latinorum, Græcorum; Poëtarum, Oratorum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, Miſcellorum. Hæc, inquam, inſtitueram, & materiem ab annis XXV. iam paraueram: diſponere & exſtruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O vtile tamen opus! ô quis æmulatur, & ſuſcipit! trado facem, & vnà gloriam, quæ cum litteris lucebit & viuet. Sed de noſtrâ nunc re: breuis igitur fui, nec vagus aut ſuperuacuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiaſtæ exſtant. Iamnuper hęc profluentia cœpit: parùm ſæpè decora, fatendum eſt, cùm aut palàm περίεργοι ſunt, & quod dicitur, λυκοῦ πτερὰ ζητοῦσι; (*Lupi alas quærunt.*) aut inepti, & vt aliquid nouæ obſeruationis infarciant, *galeam tibiæ, ocream capiti inducunt.* Atqui *Philoſophica* etiam, inquies, parcè, & ſtillicidium de ſitulâ, donas. In Notis, agnoſco: ſed alibi nónne affatim, & pleno ſinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus *Manuductionis*, totidem *Phyſiologiæ* libris; totidem *Ethicorum* reſtant, ſi Deus expolire & conſummare dabit. Atque eos libros ſic inſtitui, vt quamquam à capite ſectam ſenſúſque Stoicos ordine exſequar, nihil tamen inſeram, quod propriè non ſit Senecæ illuſtrando. Inquire, videbis: & vnà totum hoc opus probabis, ſi tibi cum Homero quidem -- πρόφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. (pectus prudens, animuſq; virilis. Nā quibus alterum abeſt, volente me à libris ijs abſint. Hæc ſi miſcere *Notis* ipſis voluiſ-

 ſem,

ſem, & ſuis quæque locis inſpergere: quàm floridæ magis & vberes fuiſſent! Conſidera, & maciem earum alibi ſic excuſa. Nam ego rem tuam inſpexi: è quâ magis fuit, ſemel & vno gradu, quàm per ambages aut ſaltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ prꝗſtiti: ſequitur,

Quid te pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, ſiue rogatum. Primùm, vt quamquam pleraque omnia Senecæ vtilia, & ad vitam; tamen quæ maximè talia, eligas, & ea ad mentem ſꝗpiùs referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, iſti: *Duæ Conſolationes, De Prouidentiâ, De Clementiâ, De Tranquillitate, De Conſtantiâ, De Breuitate vitæ, De Vitâ beatâ*. Sunt & libri *De Irâ* inter bonos, item *De Beneficijs*: ſed in partibus ſpinas ſuas aut faſtidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos. In *Epiſtolis* ſimile. quarum quædam (Argumenta mea ſtatim dicent) vtiliſſimæ: & aliæ in argutijs, aut, ſi res dicenda eſt, ineptijs occupantur.

Secundò, vt Philoſophi, non Grammatici oculis iſta legas. id eſt, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, ſplendida ſæpè & magnifica, ab illâ tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter ſtringunt, ſed ipſam feram prehendunt & mordēt: ſic te oportet in ſenſus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam eſt, vbi adhæreas. Vide an Notæ transferent: ſi non, ipſe te tranſfer. Sicut in viâ, ſi ſalebra aut lama obiecta ſit, tranſire quidem tentas: ſin profundius eſt, nec licet, non ſtas ſtupidus, ſed circumis leuiter, & iter tuum pergis: ita hîc. Tenta & conare ſemel iterúmque capere; non capis, abi. Tertiò, vt

Excerpta habeas, & ſelectas aliquas ſententias, ſiue lo-

ne locos: quas apud te ſæpè agites, & in animo reuoluas. Cui vſui alioqui lecta? vt concitemur fortaſſe, dum legimus, mox calor abeat, & ijdem ſimus: non aliter, quàm ſpectatores in theatris. Imò vero adhæreant illa, noſtra fiant, id eſt concoquantur. *Non prodeſt cibus*, ait Seneca, (Epiſt. 11.) *nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur.* Sedeant igitur in animo fideliter: nec ſicut vnguentorum aliquis odor, ſtatim ad aërem diſſipentur. Huc te ducet, aut trahet potiùs, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidē eius ediſce. Poſtrema denique eſt precatio mea, ſiue etiam deprecatio. Illa, vt grata acceptáque habeas, quę feci; hæc ne culpes nimis aut ſuccenſeas, ſi quid omiſi aut deliqui. Ætatem meam vide satiſcentem, valetudinē iam feſſam; labores aſſiduos & ſcripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, niſi veniam, non dicam largiris, ſed offers. Quòd ſi quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vſu publico eſſet) non opponi: ego certè me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi, Νόμῳ, καὶ ἄρχοντι, καὶ σοφωτέρῳ εἴκειν. (*Legi, Magiſtratui, & Sapientiori ſubmitti*) Vale, & alijs ſcriptis meis frui te, iſtis vti, meum eſt votum.

EIVSDEM

IVDICIVM

Super SENECA eiúſque SCRIPTIS.

LAVDAVIMVS *hunc auctorem alibi, & ex profeſſo dotes ac bona eius diffudimus:* (*Manuduct. cap.* XVIII. *ſed ad* Iudicium *nunc imus, & qui aduerſantur audiemus, &* EX ANIMI SENTENTIA *tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuiſſe qui ex profeſſo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: quâ cauſsâ, aut fine, videamus De Caligulâ, Suetonius:* Cap LIII.

Lenius comptiuſque ſcribendi genus adeò contempſit, vt Senecam tum maximè placentem, Commiſſiones meras componere; & Arenam eſſe ſine calce, diceret.

Caligulæ hoc iudicium eſt: nempe illius, qui cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis*: itémque* Virgilij & T. Liuij ſcriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis. (*Sueton. cap.* XXXIIII.) *En hominem cui bona ſtilicet placeant: & quo arbitro Seneca ſtet, vel cadat. Quid tamen in dicterijs illis voluit?* Commiſſiones componere, *id eſt, pompæ tantùm & theatris apta ſcribere: quæ florem & fucum magis, quàm robur & veritatem haberent. Sunt enim* Commiſſiones, *cùm inter ſe ingenia committuntur, pro palmâ:* ἀγωνίσματα *Græcis,* ϗ ἐπιδείξεις *Hoc eò ſpectat, quòd vt Suetonius dixit,* comptum & lene *illud dicendi genus Caligula odiſſet. Et de* comptu, *in Senecâ eſt, fatemur: de* lenitate, *mihi non videtur, in iſtis quidem Philoſophicis. vbi robur magis eſt, & acrimonia: fortaſſe aliter in Orationibus, de quibus propriè Caligula fortaſſe cenſebat. Sed alterum, quale eſt?* Arenam ſine calce

An quòd minuta commatia, & ſenſus iaceret, parùm inter ſe deuincta? quòd diffflueret oratio eius, nec hæreret? An etiam, quòd longus & ſine fine eſſet: ſicut ſtadium vel circus (nam id quoque Arena) ſine metâ? Poſſis vtróuis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum eſt vberem & copioſum in rebus verbíſque eſſe, eidem etiam Fabio aſſertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, ſed iudicio, vt apparet, & conſilio arbitrantem. Ait, lib. x.

Ex induſtriâ Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falſò de me opinionem, quâ damnare eum, & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo: tum autem ſolus ferè hic in manibus adoleſcentium fuit, quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam. quos ille non deſtiterat inceſſere; cùm diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſse ijs, qui bus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quàm imitabantur, tantúmque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri: ſed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingẽda, quæ poterat. Deinde cùm ſe iactaret eodẽ modo dicere, Senecã infamabat: cuius & multę alioquin, & magnę virtutes fuerũt, ingeniũ facile & copioſũ, plurimũ ſtudij, & multa rerũ cognitio, in quâ tamẽ aliquando ab ijs quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. Tractauit etiam omnem fermè ſtudiorum materiam. nam & orationes eius, & poëmata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In philoſophiâ parùm diligens, egre

gius tamen vitiorum inſectator fuit: multæ in eo claræ-que ſententiæ, multa etiam morum gratiâ legenda, ſed in eloquendo corrupta pleraque, atque eò pernicioſiora, quòd abundant dulcibus vitijs. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parùm concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententijs non fregiſſet: conſenſu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur. Verùm ſic quoque iam robuſtis, & ſeueriore genere ſatis firmis, legendus vel ideò, quòd exercere poteſt vtrumque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modò curæ ſit, quod vtinam ipſe feciſſet! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Iſta Fabius, quem boni rectiq́; plurimum iudicij Cenſorem agere, libens fateor: niſi ſicubi affectus abducit, quod hic vereor factum. Ipſe non diſſimulat, ſp irſam de ſe opinionem, iniquiorem Senecæ eſſe: & ego hercules agnoſco. Tamen vel ſic bona de Senecâ, quædam alia dicit: & penſitemus. Ait, In omni genere eloquentiæ verſatum.] *Magna & vera laus eſt: verſâ & proſâ valuit, omne ſtudiorum argumentum ferè tractauit. Pergit:* Ingenium facile, & copioſum.) *Agnoſcimus: & de facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhauſto illo ingenij fonte? Ipſe de ſe: Epiſt.* Lxxv. Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus aut ambularemus, ILLABORATVS & FACILIS, tales eſſe Epiſtolas meas volo. *De Epiſtolis hoc ſignatè. Atqui eæ ſunt, quæ curam & tractationem habuiſſe, inter omnia ſcripta, videantur. Iam de* Copiâ *inuentiones illæ tam variæ & diſpares, in vnâ re Moralium, dicent. Quot libri ſunt, quot etiam fuerũt? Et inter omnia ſimilia, nihil idem: imo vix ſententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabitur, ſiquis inquiret: & tale exemplum*

ali-

alibi requiret. Iterùm Fabius: Plurimũ ſtudij.) *Quod me dat in ſtuporem In aulâ, in coniugio, in illo genere vitæ, familiâ, opibus occupationibus, potuiſſe in libris ſcriptiſq́; ſic eſſe. Sed ipſe pertinax & intempeſtiuum ſuum ſtudium non celat, ſcribitq́; Lucilio ſuo: (Epiſt. VIII.)* NVLLVS mihi per otium DIES exit: PARTEM NOCTIVM ſtudijs vindico. Non vaco ſõno, ſed ſuccũbo; & oculos vigiliâ fatigatos cadẽtéſq; in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed à rebus: & primùm à meis. POSTERORVM NEGOTIVM ago: illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtiliũ compoſitiones, litteris mando. *En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter, nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere, vel audire calũniã, in generis humani ſic amantem. Sed diũ antẽ illud niſi tale fuiſſet; vnde tot iſtac opera quæ habemus, & nõ habemus? Voluptati, ſomno, vita detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius*: Multa rerum cognitio.) *Vides Polymathiam, quam nouelli iudices fruſtrà detractum eunt. At Fabius candidè donat, & magnus ille Plinius, qui* Principem eruditionis, *inuidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie ſcripta eius videt, aut cogitat? In poëſi plurima fuerunt: exſtat Medéa tragœdia, & gloriæ ſufficit aut palmæ, in hoc quidem genere ſcriptorum. Quid oratoria eius, hiſtorica, philoſophica, miſcella? Omnia enim tractauit, non ſolùm tetigit: atque etiam* Dialogos *ſcripſit (vt hîc Fabius) quo argumento neſcio, & deſiderabile tamen mihi hoc opus. At vna etiam Satyra in Claudium exſtat: quàm variè docta, arguta, venuſta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porrò etiam Fabius*: Egregius vitiorum inſectator.] *Sanè fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potiùs iam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epictetus, qui vel acriùs ea*

inſecta

ſectatur. Cynicum hoc fuit, deſtringere paſſim & defricare: Stoïci tenuerunt, etſi modeſtiùs, & in ſcriptis magis quàm ſermone, vſurparunt. Quis autem in philoſopho damnet, vitia inſequi, pellere; virtutes aduocare, inducere? proprium illorum opus eſt, aut debet. Ceterùm noſter hac parte meritò à Fabio attollitur, acer & calidus inſectator, & hoſtis toto animi ſenſu. Vide ſtimulos & ictus ſententiarum, cùm hoc agit: vide inſurgentem, & penè dicã ardeſcentẽ. Simplicius de Epicteti acrimoniæ: Qui ab eâ non excitetur, eum non niſi apud inferorum tribunalia corrigendum. *De noſtro veriſsimè vſurpem. ſenſum boni honeſtiq́. non habet, quem eò non impellit. At ipſe, inquiunt, hæc non ſenſit. Non ſenſit? da qui ſimulat, & ſic ſcribit. Sophocles olim verè:*

--ἄνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσοντ' ἀνάγκη χρηστὰ κερδαίνειν ἔπη:
--virum eſt opus
Benè facientem, verba conſequi bona.

Eſt opus. & è fonte puro, pura; è ſordido, ſordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, ſimulari iſta poſſe, & ſolere: ſed ſic, vt frigus & remiſsio appareat, & vno verbo, animi diſſenſio & pugna. Ampliùs: Multæ in eo claręque ſententię.) *Hoc vnicè iactamus, & parem ei in Græciâ aut Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque eæ ſententiæ acres, argutæ, penetrantes ſunt; & quod caput, ſalutares. Vnus libellus, vna epiſtola eius dabit, quod ſatis ſit vitæ formandæ, aut corrigendæ, ſiquis medenti ſe donat. Denique Fabius:* Multa probanda, multa etiam admiranda ſunt.) *Quid hoc eſt? cenſorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi ſenſu, contra animum penè fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco.* Eſt probabilis, eſt ADMIRABILIS

in

in multis: *quid vltrà volumus? nam vbique talem eſſe, conditio hac hominis non capit. Sunt igitur & culpæ, ſiue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum eſt*, quòd antiquos inceſſerit, diuerſi conſcius ſibi generis.) *Hoc caput, hic fons eſt Fabianæ reprehenſionis: qui veteris eloquentiæ (nec immeritò) amator, reuocare eam, & nimium æui ſui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem præferebant: ideóq; & hunc repellit, aut inuadit. At*, veteres inceſsiſſe: *nec falſò. minimè antiquarius Seneca, & epiſtolæ iſtæ (vbi iudicia talia inſpergit) docent. Imò adeò abhorret, vt vix alium quàm Virgilium è poëtis aduocet, aut Publium: rarò vetuſtioris æui aut ſtili quemquam. Proprium aliquod & ſuum genus habuit: vt ſolent iſta vel cum ætatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiuſque formari. Quis* Ciceronem *Graccho aut* Catoni *ſimilem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: ſed nec Tacitum. nam & iſte cauſſas egit, & orationes ſcripſit. Tamen puro ſinceróque iudicio, laudanda in ſtilo & eloquio hi poſteriores etiam habent. Quid de Symmacho dicam, quem multi bonique iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiuit, quantum illi à Cicerone. Vt in vultibus noſtris, ſic in ſtilo diuerſitas: & laudabiles etiam formæ, non ſunt, vt ſic dicam, vniformes. At enim multa Senecæ* in eloquendo, *ait Fabius*, corrupta.] *Ab hac cauſſâ, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quòd* rerum pondera minutiſsimis ſententiis fregit.] *Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas iſtas ſententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in iſtis quidem philoſophicis libris, qui exſtant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, ſed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto ſermone eſſe. Docui* I. *Manud. Diſſ.* XIV. *& vel Epictetus, qui ſupereſt, dicet. Imò verò in Philoſophiâ mirè*

hoc decere videtur: aliud in Oratoriâ fateor, de quâ propriè Fabium cenſere mihi liquet. Et tamen, vt reuelata fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutiâ: & quas exire magis, quàm ferire dicã. Sed pauca ſunt iſtæ: & meliorũ numerus obumbrat. At culpat etiam Fabius, vt in Philoſophiâ parùm diligentem.] *Quid hoc eſt? aut de quâ parte loqui eum putem? Logicâ? non, opinor, tractauit. Naturali? quædam in eâ ſunt, & nominatim libri* VII. Quæſtionum: *ſed illi verò ita exacti, curioſi, ſubtiles, vt ipſa Ariſtotelêa prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquiſiſſe nimis aut penetraſſe in interiora Philoſophiæ; externâ hac populari, & velut medicante, contentum. Quod fateor: & ipſe noſter ſæpè hunc ſenſum & finem ſuum prodit, vtilia magis quàm ſubtilia ſequi. Prodit, & mihi probat: atque vtinam operati omnes Philoſophiæ huc eant! Vltimum eſt,* Pleraque corrupta eo eſſe.) *Quod ad eloquentiam iterùm ſpectat, non illam puram, ſimplicem, & antiquam. Iam faſſi ſumus, & prædiximus:* oratio *eius (Taciti verbis)* multum cultus prętulit. *quare? cauſſâ duplici* vt fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum. *Ecce. prior cauſa ab ingenio & indole eſt, cultâ & amœnâ, facili & copioſâ: altera ab aui moribus & ſenſibus, cui oratio ferè ſe aptat. Noſter veriſſimè: (Epiſt.* CXIV) Quemadmodũ vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt; ſic genus dicendi imitatur publicos mores. *Corruptio igitur iſta, non niſi in cultu nimio: & quid valdè damnes? ipſe Fabius fatetur,* abundare eum dulcibus vitijs. *Sanè dulcibus: & capiuntur, ſcio, iſti ipſi qui carpunt. Sed ad Fabium ſatis: tertius aſſurgat, & agat Agellius, qui ſic ſcribit:* De Annæo Senecâ partim exiſtimant, vt de ſcriptore minimè vtili, cuius libros attingere nullum precium operæ ſit: quòd oratio eius vulgaris videatur & pro-

& protrita; res atque ſententiæ aut inepto inaníque impetu ſint, aut vt leui & quaſi dicaci argutiâ; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij verò, elegantiæ quidem in verbis parùm eſſe, non inficias eunt; ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinámque ei non deeſſe dicunt; & in vitijs morum obiurgandis ſeueritatem grauitatemque non inuenuſtam. *Duæ partes ſunt. prior ex profeſſo hoſtilis, nec iudicium ſed odium adfert. Ait,* ſcriptorem minimè vtilem. *Túne? quin vnica eius epiſtola magis talis, quàm agelli tui omnes fructus.* Attingere libros nullum operæpretium.) *Non vobis illis, ſiqui logodædali tantùm eſtis, & in vnâ linguâ polienda occupati. Deinde,* Oratio eius vulgaris & protrita.) *Quid poteſt vanius? alij nimium cultum obijciunt; hic nullum. An id iudicium eſt, modum tenuiſſe?* Res & ſententiæ inepto inanique ſonitu.) *Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: alijs neſcio quibus tribuis; mox mitiora & vero magis confinia adiungis. Ea ipſa tamen tenuem & macram, vt ſic dicam, laudem habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore auerſi, à quo & ſtilo nimiùm diuertis. Hæc cauſſa repudij. quæ quiſque amat & habet, amari ab alijs vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli tu nil niſi veteres Comicos, & Latij puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in viâ aliâ & aliâ, in cothurno eſt: ne reuoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos caniculas. genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro ea melius fortaſſe potuit, aptiusq́. Philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu reprimit: hæc õnia fortiter & calidè agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit?* Ciceronem *in eo genere confer, ſtagnum dices: hunc autem flumen rapidũ, quod lectorem ſecũ trahit. Satis, ſatis. ego Senecã vniuerſe, admiratione magisquã laude proſequendũ arbitror: in partib. aliquid eſſe*

eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sanè decidit interdum, aut à ſe mutat. vt in iocis aut dictis, quàm ineptus alibi, ſiue affectatus eſt? in laudibus aut vituperijs, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtorijs? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophiâ, ſed & philologiâ, tenues? Sūt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interuentu ita penſantur, vt momentum ad deprimendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophiâ, & præſertim Morali eius parte, viciſti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quàm Herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipsâ eloquentiâ, duæ tuæ virtutes eximiæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copiâ, bonus iudex & ſagax ſtatim agnoſcit, & Fabius vt peculiarem virtutem etiam alibi adſignat: Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri. *Vt ridere meritò ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementiâ, ego eius miror: & eſt tota oratio ferè accincta, intenta, & robur in eâ & acrimonia, quâ vel ad Demoſthenem ſe iactet. Δεινότης, quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certè ei communis eſt, itemq́ numeri illi viriles. Vnde autem, niſi ab animo tali? &* Pectus eſt *(pulcherrimo ſenſu Fabius)* quod diſertos facit, & VIS MENTIS. *Iudica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.*

EIVS-

DE VITA ET SCRIPTIS L. ANNÆI SENECÆ.

CAPVT I.

De patriâ & parentibus.

VIRORVM illuſtrium vitam prodere, vetus inſtitutum eſt: & quorum ingenia, ſcripta, aut facta miramur, iuuat alia noſſe, quæ adheſerũt. De Senecâ igitur, quatenus poteſt, dicam: & colligam ac diſponam, ex ipſo & variis ſcriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuiſſe conſtat, veterem florentemque in Hiſpaniâ Bæticâ coloniam: atque adeo in iis regionibus primam. Strabo apertè: (Lib. III.) Πλεῖστον δὲ Κόρδυβα ηὔξηται, Μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας, καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι Ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας ἡ δὲ, χώρας ἀρετῇ καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαίτιος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hiſpaniæ Bæticæ vrbes Corduba aucta eſt, Marcelli opus, gloriâ & potentiâ: itémque Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum ſocietates; illa verò, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bætis etiam fluuio multum huc conferẽte.* Laudat, & ſimul veterem oſtendit, *Marcelli opus.* Cuius? Prætoris, an Conſulis? Nam Prætor Hiſpaniam obtinuit M. Marcellus, ex Liuio, anno Vrbis DLXXXV. (Lib. XLIII.) etſi in pace & otio, vt videtur. eóque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortaſſe & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum planè conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quàm ad Conſulem Marcellum retulerim, qui anno DCI. Hiſpaniæ præfuit, ſed *citeriori,* vt eſt in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter geſtâ, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tũc fuit cũ Bæticâ, aut Cordubâ noſtrâ: quæ eſt in Hiſpaniâ vlteriore. Addit porrò ãpliùs Strabo: Ὤικησάν τε ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων τε καὶ ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. καὶ

δὴ καὶ

δρες καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔστειλαν Ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio ſelecti Romanorum, & indigenarum: atque adeò primam hanc in eâ loca coloniam miſerunt Romani.* Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoque optinuiſſe poſteà credam, vt *Colonia Patricia* diceretur. Plinius apertè: (Lib. III. cap. I.) *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Auguſti nummis, PERMISSV. CÆSARIS. AVGVSTI. caput eius: tum parte alterâ, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo cauſſam dediſſe arbitror, quòd ſplendida & diues, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam iam Auguſti æuo, ex prouincijs paſsim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, *primam coloniam eò miſſam*: quod cautè lege. Nam *Carteia*, in eadem Bæticâ, iam antè colonia deducta, à L. Canuleio Prætore: ſed quia ex parùm honeſtis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Liuio, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem poſsis, fortaſſe & debeas: quòd non miſsi coloni illi Româ aut ex Italiâ, ſed ibi nati ex militibus Romanis & fœminis Hiſpanis, permittente Senatu, hybridæ iſti libertate donati ſint, & in coloniâ collocati. At Strabo *miſſam primam* diſertè ſcripſit. Satis de Cordubâ: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente *Annæâ* fuiſſe liquet: cui, ominis cauſſâ, ab annis videtur nomen factum: reſpondétque cognomen *Seneca*, item ominis boni. Ita enim ego opinor primò inditum: etſi Iſidorus, *eum qui primus ita dictus ſit, canum fuiſſe natum*, arbitretur. Sanè *Seneca*, vel vt veteres, *Senica*, (eſt enim à *Sene*, *Senicis*.) γερόντιον ſignificat, vt *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quòd in aliâ etiam gente reperio hoc cognomen, vt in *Acciâ*, lapide priſco: *M. Accio. Seneca, . . . Manlio Planta II. vir. Quinq.* Sitne autem ſtirpis Hiſpanę gens Annæa, an in Coloniam ex Italiâ miſſa, haud adfirmem: illud tantùm, Equeſtrem etiam fuiſſe. Ita Seneca ipſe de ſe, apud Tacitum: (Lib. XIV. *Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis adnumeror? inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit?* Pater igitur, fortaſſe & auus, inter Equites: neque vltrà. Nam de *Nouitate* ſuâ mox ſubiungit, non facturus, ſi qui maiorum ad honores perueniſſent. Pater autem à ſe

ſcriptíſque ſuis etiam notus, *L. Annæus Seneca:* quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio ferè diſtinguunt. Exſtant non ipſius, ſed alienæ ab eo digeſtę Declamationes: quas Præloquijs, aut Interloquijs diſtinxit: & velſic come atque amœnum ingenium ſuum ſatis oſtendit. Vxorem habuit *Elbiam*, item Hiſpanam aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenij fœminam, vt filius eam (in Conſolatione ad ipſam) ſatis deſcripſit. Pater, Auguſti temporibus, Romam venit; & ſecuta mox vxor cum liberis, cumqúe ipſo hoc Senecâ noſtro, adhuc tenello. Diu ibi in gratiâ & famâ vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij cenſeo ætatem produxiſſe. Inducit me, quòd Seianianæ coniurationis mentio eſt in eius libris, & alia quæ huc ſpectant. Omitto, & ad filium tranſeo, de quo propoſui.

CAPVT *II.*

De ipſo L. Annæo Senecâ, eiúſque fratribus: vbi natus, & quando Romam delatus.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam tranſlatus: quod ita indicat ipſe Conſol. ad Helu. cap. xvi. vbi materteram laudat. *Illius manibus in vrbem perlatus ſum; illius pio maternóque nutricio, per longum tempus æger, conualui.* Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuiſſe: & vides languiſſe tunc etiam, & operâ curáque eiuſdem focillatum. Hoc ego eueniſſe colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Auguſti exceſſum: argumento ab adoleſcentiâ Senecę in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo nec pater diu antè Romam migrarit. Fratres duos habuit, neque vllas ſorores. ex verbis eius ad Heluiam matrem: Cap. II. *Cariſſimum virum ex quo trium liberorum mater eras, extuliſti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. Annæus Seneca, L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitaui. Hoc ex Controuerſiarum inſcriptionibus liquet, vbi ſic, etſi cognominibus ſolis, recenſentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis tranſiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noſter* ei dicitur: ſiue

à communi patriâ, Hiſpaniâ; ſiue ab amicitiâ, quæ cum ea fuit. An & neceſſitudo aut cognatio? neſcio, ſuſpicor tamen ob hanc adoptionem. Eſt autem ille *Gallio*, qui *Frater* Quinctiliano agnominatur, itémque Tacito, ſexto Annalium. Noſter autem iſte adoptiuus in Euſebiano Chronico, *Iunius Annaus* (Malim *Annæanus*) *Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imò non fuit) vt notet in quam adoptione iuit, & in quâ naturâ fuit? Apparet, ſi recta eſt nomenclatura aut ſcriptura. Eſt ille, ad quem libros *De Irâ* noſter ſcripſit & miſit, quem in iis *Nouatum* appellarat eumdem, inſcriptione De vitâ beata, *Gallionem fratrem*; itemque in Epiſtolis, *Dominum ſuum Gallionem*. honeſtè, vt fratrem ſcilicet ſeniorem. Sed obſerua igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *De Irâ* ſcripti, id eſt Caio viuo: poſteà denique, & tunc cognomen mutaſſe. At frater minimus, Annæus Mela eſt, Tacito, Dioni, & Euſebio nominatus, qui eques tantùm Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adiumentum* (ait Tacitus) *claritudinis*. Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiáſque dictas.

CAPVT III.

Adoleſcentia eius. præceptores, & ſtudia.

PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adoleuit. *Adoleſcentia* eius in *Tiberij principatum incidit*. vt ipſe fatetur: Epiſt. CVIII. idque eo tempore, quo *aliena ſacra mouebantur*. Is fuit annus Tiberij quintus, Vrbis conditæ DCCLXXII: quod ex Tacito eſt manifeſtum, qui *ſacra Ægyptiaca & Iudaica pulſa* eo anno ſcribit (Lib. II. Annal. in fine.) Itaque Seneca tunc plenâ adoleſcentiam egerit, viginti aut viginti duorum annorum. Nam ætatem grandiuſculam ſub ipſo Auguſto habuiſſe, ex eo liquet, quòd cometam, ſiue flammam, ante exceſſum eius obſeruauerit, de quo prodit: Quæſt. c. I. *Vidimus ante Diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium*: nec planè pueris talia curioſè adno-

tentur

ſentur. Præceptorem in eloquentiâ habuit ipſum patrem, opinor: atque id Controuerſiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus ſenex, qui alios ducebat & docebat, ſuos in hac viâ dirigeret? Fecit, & duos egregiè diſertos reliquit, Gallionem, & noſtrum: nam de Melâ tale nihil legi. Iſte eſt Gallio, quem à ſuauitate eloquij Statius commēdat:

Hoc plus, quàm Senecam dediſſe terris,
Et dulcem generaſſe Gallionem.

Sonante & tinniente quâdam eloquentiâ fuiſſe, auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentię oſtendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis*. Si tamen huius, non patris. At noſter, præter eloquentiam, philoſophiæ magno impetu ſe dedit, & Virtus elegantiſſimum ingenium rapuit, etſi patre renitente. Ipſe nō ſemel oſtendit, auerſum eum à Philoſophiâ fuiſſe, vxorem & ſe auertiſſe: imò odiſſe, palàm alibi ſcribit. Ardor tamen filij vicit, & inſignes ac ſerios eius ęui Philoſophos aſſiduus audiuit: nominatim, *Attalum* Stoicum, *Sotionem* eiuſdem ſectæ, etſi Pythagoriſſare etiam viſus, itemque *Papirium Fabianum*. quos & nominat identidem, ac gratâ memoriâ laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, ſcribitque: (Epiſt. XLIX.) *Modò apud Sotionem puer ſedi*. Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus eſt, & coluit: ſæpè cum eo itē grandior & iam in Aulâ, domi foriſque verſatus. Nam & in viâ ac peregrinatione habebat. Iſte ad honeſta impetus: ſed pater tamen fregit, & foro ac cauſſis interim mācipauit. (Vide Epiſtolam XLIX) Quas diu actitaſſe eum apparet, & Caij etiam temporibus, magnâ eloquij gratiâ & famâ. Sanè ſcripta vlla Philoſophica ante id æui non exſtant.

CAPVT. IIII.

Honores, & ciuilis vita.

ATQVE idem pater latum clauum ſumere etiam ſuaſit, honorum candidatum. Itaque Quæſturā primò geſſit, in quâ adipiſcendâ ſuffragium materteræ ſuæ agnoſcit. (Cōſol. ad Hel. cap. XVI.) *Illa*, inquit, *pro Quæſturâ meâ gratiā ſuā extendit, & quæ ne ſermonis quidē, aut claræ ſalutationis, ſuſtinuit audaciā, pro me vicit indulgētiâ verecūdiā.* Quid fęminę hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi diſces. Sed quādo Quæſturā geſſerit, haud

 liqui-

liquidò ſcio: ætas non abnuit, vt ſub Tiberio: Potuit & ſub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam ſtatim ab exſilio geſsiſſe, Agrippinâ faciente. Ita enim Tacitus XII. Annal. *Agrippina veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul Præturam impetrat* (à marito) *lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtq́; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.* Vides, Prætorem ſtatim deſignatum: & laudes dotéſque, quas Tacitus candidè adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur; quia iam vulgo in ore & gratiâ Seneca, *ob claritudinem ſtudiorum*; denique *tali* & tanto *magiſtro* volebat Domitium ſuum creſcere; itémque *conſilijs eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, ſed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Vrbis DCCCII. fuit: numquid poſteà & Conſul? Affirmant libri legum, ad S C. Trebellianum. vt Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kalend. Septembres, Annæo Senecâ & Trebellio Maximo* COSS. *factum eſt Scum*. Idem in Iuſtiniani II. Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem Faſtos nobis concinnarunt, faciunt hos Conſules ſuffectos (nam ordinarij non fuerunt) anno Vrbis DCCCXV: quod eſſet, anno & paucis menſibus ante Senecæ mortem. Aliquis de totâ re dubitet fortaſſe quia Auſonius Gratiarum actione palàm: *Diues Seneca, nec tamen Conſul*: itémque nec ipſe Seneca meminit vſquam huius honoris, etſi Epiſtolas pleraſque tunc ſcripſit. Reſpondeo. de Auſonio, intelligendum Ordinarium conſulatum videri: de ipſo noſtro, ſilentium non eſſe negationem. Sed hoc etiam addo, non videri benè digeſsiſſe Faſtorum concinnatores: neque illo anno profectò fuit. Nam ecce ſtatim initio anni, Tacitus Annal. XIV. memorat refrigeratâ eius apud Neronem gratiam, & calumniatores variè vellicaſſe: atque ipſum animosâ oratione Principem acceſsiſſe, commeatum petentem, & opes ſuas refundentem. Non admiſit quidem Nero: ſed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *inſtituta prioris potentiæ commutat, prohibet cœtus ſalutantium, vitat comitantes, rarus per vrbem, quaſi valetudine infenſâ, aut ſapientiæ ſtudijs domi attineretur.* Hæc non ſunt pro nouo conſule,

aut

tut etiam candidato: & mors eius non diu pôſt ſecuta vetat
aſſentiri. Quid tamē mouit viros doctos ſic ſuſpicari? Quod
Tacitus illo anno *S C.factum* ſcribit, *ne ſimulata adoptio in vllâ
parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditati-
bus prodeſſet.* Sed profectò nihil hoc ad Trebellianum illud: aliò
ſpectat, ſiquis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuiſſe
equidem Conſulem conſentio, ſed alio & priore tempore:
nec certò deſignem. At perpetuus ille eius honos, Principis
doctorem moderatorémque fuiſſe: optimi ſanè, quamdiu hu-
ius conſilijs monitiſque ſe dedit. Tacitus non celat, & duos
nominat, quibus vtiliter Princeps ſe permiſit. *Ibatur in cædes,
niſi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, ſe obieciſſent. Hi re-
ctores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes,
diuerſâ arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & ſeueri-
tate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſtâ: iuuā-
tes inuicem, quò faciliùs lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſper-
naretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* O laudabilem cona-
tum, & conſenſum! Conſenſum, qui nimis rarus in Aulis, vbi
quiſque ita emunere ferè vult, vt aliū nolit. Sed ad Senecam:

CAPVT V.

Priuata vita, vxores, liberi, exſilium.

ILLE in publico ecquid aliud geſſerit, haud ſcio: priuatim
reperio, aut certè colligo, in Ægypto adoleſcentem fuiſ-
ſe, occaſione quòd auunculus Præfectus ibi eſſet. Nam ſcri-
bit de matertera, ad Helviam matrem, cap. XXI. *Exemplum ti-
bi ſuum, cuius ipſe ſpectator fui, narrabit.* Spectator? ergo in naui-
gatione eâ adfuit (de quâ ibi) cùm ex Ægypto matertera
rediret. Et quomodo, niſi ipſe etiam ex Ægypto? Planè ita
fuit: & hæc cauſſa, cur pluſcula de ipſâ ægypto, & Nilo, cu-
rioſè libris (præſertim Quæſtionum Naturalium) inſpergat.
Fortaſsis & ex AEgypto ad Indiæ oras iuit, per mare ru-
brum: atque ita de Indiâ commentari voluit, Plinio ſcriptum
Lib. VI. cap. XVII. Sed Romę iam, vxorem duxit: quam, non;
eſt proditum; habuiſſe tamen, liberi euincunt. Nam ipſe
Marcum blandiſsimum puerum, multâ laude & affectu comme-

morat, ad *Heluiam* matrem: neque ambigendum quin filius ſit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota:

Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referūt, ratio non videtur. Atqui mentionē prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor: quidtum? nec Annæi etia Melæ fratris nominatim. nō ergo habuit? Etſi videdū, an nō de priore vxore capias iſta: (Epiſt. 1.) *Harpaſten, vxoris meæ fatuā ſcis hereditariū onus in familiā meā remanſiſſe.* Vix enim eſt vt de Paullinā ſic loquatur, & ſentiat: imò onus relegat ad defunctā in vxorem, à quā penes heredem cū aliā familiā manſit. Sed clariùs etiam: III. De Irā. *Cùm ſublatū eſt lumen, & vxor moris mei iam conſcia conticuit.* Quæ vxor? illa prior. nam libri de Irā, Caio adhuc viuo, videntur ſcripti, in loco nobis doctum. At Paullinam poſt exſilium denique duxit, nobilem fœminā: quæ, inquam, iam ſeni nupſit, & potenti in aulā. Quod ipſum Dio quoque, aut quiſquis ille apud Dionem fuit, obiiciendum Senecę putauit: nempe quòd ætate grauis iuuenculam illam duxiſſet. Talis vterq; fuit, & ipſe Seneca prodit: Epiſt. CIV. *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Venit nobis in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur.* Adoleſcentem? ipſam Paullinam. Sanè amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat: nec falsò, & in morte eius oſtendit, cui ſuam (quod in ipsā fuit) iuit iunctum. Poſteà videbimus. Atque iſtæ vxores: & alia vita quieta, & ferè ſine offenſā, excipio grandem illum exſilij caſum. Nam ſub Claudio, primo imperij eius anno, cùm *Iulia* Germanici filia accuſata adulterij eſſet (Dij Deæque, à Meſſallinā!) & ipſa extorris eſt acta; & quaſi inter adulteros Seneca, in Corſicam relegatus. Veráne culpa fuerit, nō dicam: nolim, & Tacitus fortaſſe mecū. qui, vbi de exſilio: *Seneca infenſus Claudio, memoriā iniuriæ credebatur.* Nota, *iniuriæ*: ergo hęc ei facta. Et ſanè quis aliàs accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinā dico) & damnationes huius obnoxiæ pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali ferè, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio ānos circiter octo: & fortiter, imò vt ipſę

ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibúſq; intentus. Ita enim ad matrem: Cap. IV. *Inter eas res beatū ſe eſſe, quæ ſolent miſeros facere*: & pulcherrimè deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſſurgit: *Qualē me cogites, accipe: lætū & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autē optimæ, cùm animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modò ſe leuioribus ſtudijs oblectat, modò ad conſiderandam ſui vniuerſiq́, naturam, veri auidus, inſurgit.* O hominē, ô verba honeſta! quæ imitari Octauię tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage.) voluit, his verſibus, in perſonā Senecæ:

Meliùs latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.
O quàm iuuabat (quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quàm quæ in Conſolatione ad Polybiū abiectè nimis & demiſſè ſcribuntur: & an à noſtro Senecā? Dubitare non ſemel ſubijt, & pænè abdicare. Quomodocúmque homo fuit: & illud certè ſcriptum nō niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macularūt. Sed notes in Senecæ ſuprà verbis, *Leuioribus etiā ibi ſtudijs ſe oblectaſſe*: quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in ijs *Medéa*: quā in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniā ſubegit, mihi pęnè certum: atque adeò argumentum illud elegit de Iaſone, vt aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sanè verſus illi in Choro quò, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui ſubegit.

Iterúmque:

Iam ſatis diui mare vindicaſtis,
Parcite diuo.

Quod item ad Claudium, etſi viuum: & Deos Deo vult parcere, poëticā adulatione.

CAPVT VI.

Opes eius, villæ, agri, fænus.

SED ab exilio reuerſus ſtatim in ſplendore iterùm fuit, opum iamtunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ aut fortunæ debet. Ipſe ad matrem Cap. II. *Tu filia familias locupletibus filijs vltrò contuliſti.* Liberalitatem eius laudat, eò magis quòd in *locupletes*, vt ait, nec ſanè egentes. Hęc ante Aulam: at in ipſâ ingentes opes quæſiuit, ſiue potiùs veniẽtes vltrò admiſit. Pleraſque enim ex Principis munificentiâ habuit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito Noſtro. (Lib XIV.) *Tu*, inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeò vt plerumque intra me ipſe voluam, Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, & tam lato fænore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxè & vbertim. Vis iterùm Taciti verba, (An. XIV) ſed ab alieno ore & ſenſu? *Calumniatores*, inquit, *varijs criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quódque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud eumdem, (Lib XIII.) modum etiam opum expreſsit: *Quâ ſapientiâ, quibus Philoſophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies* HSS. *parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fænore hauriri.* Is modus nobis eſſet, *ſeptuagies quinquies centena millia Philippicorum.* Opes pænè regiæ, fateor: ſed de malis artibus & captaturâ, quod adiungit, aſpernamur. Habuit antè cenſum magnum, vt dixi: & in copioſâ illâ Aulâ, & amplâ re Romanâ, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam, *Italiam & prouincias fænore eius hauriri.* Significat fęnebrem varijs locis pecuniam habuiſſe: & ſuſpicor etiam in Ægypto. Id ex epiſtolâ, quâ ſcribit naues Alexandrinas ſubitò adueniſſe, omnes concurriſſe in portum aut litus (Epiſt. LXVII.) *at ego*, inquit, *in hoc omnium diſcurſu, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum*

ſtatus,

ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur. Habuit ibi ſuos (népe actores, aut procuratores) & res eius agebatur: ergo in pecuniâ aliquâ grandi, aut & agris. Nã trans mare poſſediſſe, vt illa ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuerò Dio inter cauſſas etiam Britannici belli recenſet, quòd *Seneca cùm quadringenties* H S S. (ſunt decies centena millia Philippicorum) *magno fœnore Britannis credidiſſet, vniuerſam illã pecuniam vno tempore repetebat.* An verè hoc, neſcio: vbique enim infenſus, & ex profeſſo hoſtis, eſt noſtro: tamen à vero non abit, etiã illîc pecuniam habuiſſe. Quid iam Hortos, & Villas? plures habuit, & cum vario inſtructo. Iuuenalis attigit: *—Senecæ prædiuitis hortos.* Sed & ipſe villas ſuas commemorat *Nomentanam, Albanam,* itemque *Baianam:* & habuit ſanè plures. Sed & domum in vrbe, quæ nomen apud poſteros tenuit: locatque *Senecæ domum, in regione* x. P. Victor. Iam & ſupellex inuidiam habuit, obijcitque Dio πεντακοσίας τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσους καὶ ὁμοίους: *quingentas menſas è cedro, cum eburneis pedibus, ſimiles omnes & æquales.* Magnum hoc fuit, ſi verum (nam ita ſemper in Dionis obiectionibus cauendum eſt:) magnum, tot illas menſas habuiſſe, quarum vna aliqua taxari vel latifũdij ęſtimatione ſolet. Sed non tam lectas aut raras fuiſſe has oportet: quid ſi nec fuiſſe? Non, quin moris, lautis & luxurioſis habere. ita enim & Martialis de quodam: (Lib. IX. Epigr. XXIII.)

Et Mauri Libycis centum ſtant dentibus orbes,
Et crepat in noſtris aurea lamna toris.

Nam in magnis conuiuijs, ſingulis ſuas menſas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc fine ſic plures habebant. Non, inquam, eò nego aut dubito. ſed quia ipſus Seneca tangit & caſtigat hanc inſaniam ſæpiùs; etiam in Aulâ & ſenex, libris de Beneficijs, quos tunc ſcripſit. Quid, quòd in illo De Tranquillitate (ſub initium) palàm negat *placere ſibi menſas varietate macularum conſpicuas,* nec ſolere vti? Mira hæc impudentia, in re conſpicuâ & eius æui oculis obiectâ, palàm ſic diſsimulare, aut mentiri. Non arbitror; & magis Dionem, aut cui Dio partes has adſignat. Nam ex oratione aliquâ aduerſariâ hæc videri, (I Manud. Diſ. XIIX. adnotaui: atque obi-

obiter ibi diuitiarum crimen dilui, legēdum ſiquis volet. Sed magis ipſum Senecam legat, qui ſub hoc tempus *De vita beati* librum edidit: in quo ſcopum habet aduerſus criminantes ſe tueri. O elegantem, ô ſapientem libellum! & calumniam hoc ipſo caram, quòd fuerit huic eliciendo.

CAPVT VII.

Mores, & primùm abſtinentia, veritas, ſanctitas pietáſque.

SED Mores ipſi etiam hoc de Opibus refrigerant: & vſum ijs clamant, non abuſum. Quid enim in faſtum, luxum, pompam? doceant, & ſilemus. In cibos fortaſſe, & lautitiam? Audiamus ipſum, in publico profitentem: (Epiſt. CVIII.) *Ego cùm Attalum audirē in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpè miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altiorémque humano faſtigio credidi. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili, magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad ciuilē vitā reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſq; in omnem vitam renunciatum eſt: inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.* Quæ talis alibi frugalitas, an quo nomine appellanda? Et ſcripſi de eâ in Laudatione Senecæ: (I. Manud Diſ. XIIX.) ne hîc iteremus. Iam reliqua etiam vita ſeria & ſeuera. Non corripit eum Aula, nec ad familiare & cognatum penè vitium Adulationem flexit. Minimè ipſe ad Neronem: (II. De Clem.) *Diutiùs morari me hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt: maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Et iam moriturus, apud Tacitum, (XV. Ann.) referri iubet Principi: *Non ſibi promptum in adulationes ingenium: idq; nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet.* Ampliùs, quæ morum vitæq́ue exactio, & examen? Iterùm ipſe: (III. De Irâ.) *Vtor hac poteſtate, & cottidie apud me cauſſam dico. Cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quidquam ex erroribus*

ribus meis timeam, cùm poſſim dicere. Vide ne iſtud ampliùs facias, nunc tibi ignoſco? Poteſt maius aut clarius ſtudium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & ſubmiſsio, quoties apparet? Vnum excerptum poſuero: (Epiſt. xcvi.) *Siquid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè detego: in omnibus quæ aſpera videntur & dura, ſic formatus ſum. non pareo Deo, ſed aſſentior; ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vnquā mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam.* Et plura ſunt talia in *Manuductione*, aut *Phyſiologiâ* à nobis notata. Imò tam claræ quædam pietatis, vt Tertullianus & priſci *Noſtrum* appellent, Concilia ipſi quædam auctoritate eius (in Fragmentis poſui) vtantur. Atque adeò Otho Friſingenſis aſſerat: *L. Senecam non tam Philoſophum, quàm Chriſtianum dicendum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel imperio deſtinabāt. Tacitus apertè hoc agitatum ſcribit: (xv. Ann.) *vt traderetur imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummū faſtigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus ſic reſpexit! Alioqui, (cum Iuuen. Sat. x.)

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?

At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hęc ac ſcęnam fuiſſe. An igitur in morte fidē non fecit, quàm omnia humana in leui haberet, quàm Deo ſe præberet?

CAPVT VIII.

Mors eius, fortis, conſtans, è Tacito narrata.

Et de eâ commodùm videamus: vnde autē potiùs, quàm è fidiſsimo ſcriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima Principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret conquereturq;, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpondiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribu-

nus

nus prætoriæ cohortis, & an dictá Natalis, ſuáque reſponſa noſceret, percontrari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Campaniâ remeauerat, quartúmque apud lapidem ſuburbano rure ſuſtiterat. Ille propinquâ veſperâ tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeiâ Paullinâ vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtúmque nomine Piſonis, quòd viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quetis, excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptum in adulationes ingenium: ídque nulli magis gnarũ quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatẽ Senecæ, quã ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæâ & Tigellino corã, quod erat ſæuienti Principi intimũ conſiliorũ, interrogat, an Seneca voluntariã mortẽ pararet. Tum tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe, monitúmque ab eo, vt exſequeretur, fatali omnium ignauiâ. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebátque ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denunciaret. Ille interritus poſcitit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modò ſermone, modò intẽtior in modum coërcentis, ad firmitudinẽ reuocat, rogitans: Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratrémque interfectos, quàm vt educatoris præceptoríſque necem adijceret. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem. & paululùm aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat orátque temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in cõtemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti honeſtis toleraret. Illa contrà, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manúmque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca

gloriæ

gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniuriæ relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuiſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atque ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentiâ aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertique obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe; deinde oblatâ mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſteà annos laudabili in maritum memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtū. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medecinæ probatum, orat prouiſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium iudicio exſtinguerentur, promeret: allatumque hauſit fruſtrà, frigidis iam artubus & clauſo corpore aduerſum vim veneni. poſtremò ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſeruorum, additâ voce, Libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſollenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.

Hæc Tacitus: neque pigebit inſiſtere leuiter, & examinare, aut illuſtrare. Ait, *lætiſſimam Principi hanc cædem.*] Iamdiu enim grauabatur boni rectíque hunc doctorem, & reuerentię illud frænum (quod vel inuito inhærebat) ſemel excutere voluit, eo ſublato. Tamen aliter iurauerat, vt Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamuis ſæpè commeatum petenti, boniſque cedenti, per ſanctè iuraſſet, ſuſpe-*

ctum

ctum ſe fruſtrà, periturumque potiùs, quàm nociturum ei. Iurauit, id eſt Deos quoque illuſit. Ait, *Quando venenum non proceſſerat.*] Tentauerat enim, & ita idem Tacitus ſupra: *Tradidere quidam, venenum Seneca per libertum ipſius (Cleonicum paratum, iuſſu Neronis; vitatum q́, à Seneca, proditione liberti, ſeu propria formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.* Pergit *An prudens.)* Quaſi gnarus coniurationis, & diei deſtinatæ. Item, *Ex Campania remeauerat.)* E villa aliqua ibi ſua. Et ſanè ibi ante obitum ſæpè in ſeceſſu vixit, & pleraſque Epiſtolarum ad Lucilium ſcripſit: *Quartumque apud Lapidem.)* In villa item aliqua ſua. An Nomentana? Hoc Xicho Polentinus ſcripſit, ſed mera, puto, coniectura. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto apide* ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* diſtat. *Nulla pauoris ſigna.)* En dignam Philoſopho, & quidem Stoico, mortem: quam & ſequentia deprædicant. *Imaginem vitæ ſuæ.)* Obſecro, ſi fœdus Seneca, vt Dio voluit, hæcne de vita ſua, in clauſula diceret? amicos ſcilicet, & arbitros eius cottidie, ſic falleret? *Modò ſermone.)* Leniter, & vt in alloquijs. *Aduerſus præſentem formidinem mollitus.)* Non reſcribo temere: tamen ambigat aliquis, an non *mollitam*, & ad vxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cùm rogat temperaret dolori, & quæ iungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, ſunt ipſa Senecæ, aut certè ſimilia: quia exſtabant vulgata, vt mox dicet. *Senile corpus.)* Meo calculo LXIII. aut quattuor annorum. Neque vltra fuiſſe, Neronis illa ad Senecam cunctantem, non diu antè prolata, apud Tacitum: *Verùm & tibi valida ætas, rebuſque & fructui rerum ſufficiens:* quæ de ſeniore haud verè dicas. *Aduocatis ſcriptoribus.)* O virum, ô animi robur! In ipſa etiam morte dictare, quod poſteros iuuaret. Neque enim ambigendum, talia fuiſſe, ac conſtantiæ & ſapientiæ mera præcepta. Argumentum, quòd *in vulgus edita*: haud futurum, niſi præclara aliqua eſſent. Et quia edita, Tacitus omiſit, ô improuidè factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure eſſet. *Stagnum calidæ aquæ.)* Solium. & tunc primùm calidè vſus, cùm non vltra vſurus. *Balneo illatus.)* Laconico & ſicco, vt opinor. Nam vapore & acrimonia

moniā caloris, exanimatum oſtendit. *Cùm etiam tum prædives & præpotens.)* Aliquid eſt, in quo Tacitus carpere videtur: nec ſatis tamē capio. Tacitū funus voluit, & ſollēnia eius vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſulit?* An ne teſtamētū Nero rumperet? qui fortaſſe heres in parte magnâ ſcriptus, & nolebat ſibi per impēdia aliquid perire. An in eo parcimoniā Senecę tangit? ſed verba examinata nō huc eūt. Alius videbit.

CAPVT IX.

Corpus, morbi, forma.

FINIVI, niſi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum etiam habitacula, vt ſic dicam, nouiſſe. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit. Ipſe de matertera, poſtquam in vrbem perlatus eſſet: (Conſol. ad Helu. cap. XVI.) *Illius pio maternoq́; nutricio,* PER LONGVM TEMPVS *æger, conualui.* Et in Epiſtolâ LIV. *Longum mihi commeatum valetudo dederat, repentè euaſit. Quo genere? inquies. Prorſus meritò interrogas: adeo nullum mihi notum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio: ſatis enim aptè dici Suſpirium (Aſthma.) poteſt.* Et mox addit: OMNIA *corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt.* Vide ſenem, benè exercitatum! qui etiam adoleſcens *Deſtillationibus* vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipſe iterùm: Epiſt. LXXIIX. *Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcētiæ iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit.* Satis clarè ſcribit, de macie ſuâ, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fœminâ perſuaſum. Scribit enim DIO, *cùm cauſſam quamdam in Senatu egregiè & feliciter Seneca egiſſet, liuore ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Senecâ tollendo: & feciſſet, niſi vna è concubinis admonuiſſet, Fruſtrà mortem parari iam morituro: tabe quippe laborare.* Credidit, & ſaluti ea res Senecæ fuit. Adeò verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?) ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire.* Ceterùm corpore ſicco & exhauſto

hauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudijs? Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adiungit: *Corpus paruo victu tenuatum.* Neque id formoſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca (Epiſt XLV.) *Quòd libros meos petis, non magis ideò diſertum me puto, quàm formoſum, ſi imaginem meam peteres.* Tangit, non fuiſſe: & imago quæ a Fuluio quidem Vrſino prodita eſt, vix præfert dignum illo animo vultum.

Ceterùm, corpus etſi tenue, firmabat exercitijs durioribus: & cultu agri, & foſsione vinearum: cuius meminit in Epiſtolâ CIV, & Quæſtionibus Naturalibus: (Lib. III. cap. VII. vbi *diligentem vinearum foſſorem* ſe appellat: itemq; vniuerſè hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum* dicit. (Epiſt. CXII.)

CAPVT X.

Libri, qui non exſtant.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exſtant multa, plura non exſtant: & hæc, quod eruere potui, hîc dabo. Perierunt igitur, primùm

VERSVS *eius & poëmata*, quos certum eſt vbertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſtēdit; & Tacitus (Lib. XIV) iam etiam ſeniorem, & in Aulâ. Ita enim inuidi calumniantur apud Neronem: *Obijciebant etiam, eloquentiæ laudem vni ſibi adſciſcere, & Carmina crebriùs factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet.*

ORATIONES, ſiue cauſſarum Actiones. Egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu: vt omittam quas Principi ſcripſit, in Senatu item recitandas. Neque dubito *Edicta* ad populum, & *Epiſtolas* grauiores, ab illo conſcriptas, aut dictatas: quorum omnium leuis memoria ſupereſt, & tulit, vt ſolet, æuum.

DE TERRÆ MOTV liber, quem iuuenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur VI. Nat. Quaſt. cap. IV. Non deſideres, quia eamdem materiam, in ijſdem Quæſtionibus, retractauit.

DE MATRIMONIO. Fuerítne liber, an Epiſtola, neſcio: ſed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib. I.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantij VII. cap. XV.

DESV-

De svperstitione liber, haud dubiè inter ſapientes. Laudat & excerpit quædam Auguſtinus vi. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

Dialogi. quos Fabius nominat, nec vltrà.

Moralivm libri. Lactantius citat lib. ii. cap. ii. atque alibi, & ipſemet noſter epiſt. cvi. initio, & epiſt. cix. Scripſit in extremo, vt inibi appăret: ô inſigne opus, & lugeo interceptum.

Exhortationvm libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta noſtra vide. Hoc ipſum quis non inter egregia operum cenſebit reponendum? Sunt alia, ſed quæ incertò ad hunc referas: vt *Notarum* libros, qui patris magis fuerunt. Item *De Cauſis.* Ita enim ſcriptor innominatus Rerum Britanniæ: *Seneca de cauſis commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixiſſe, Orator eſt vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque Patrem ſpectat, & ſunt Controuerſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipſâ, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etſi minora non tam effugiunt, quàm patior elabi.

Sed heus, Epistolas ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quæ nunc ſunt, non ſunt tanti: imò certum eſt eiuſdem auctoris, & Pauli & Senecæ, illas eſſe, & compoſitas à ſemidocto in ludibrium noſtrum. Tentat Latinè loqui, quiſquis auctor fuit. Ergo inter ſe non ſcripſerunt? Hieronymus, Auguſtinus: (Epiſt. liii, ad Maced. & vi. De ciuit c. x.) atque etiam antiquior vtroque Linus Pontifex, (De paſsione diui Pauli.) aſſerunt, & paſsiua opinio olim fuit. Atque adeô Io. Sariſberienſis fortiter: (Lib viij. Polycrat. cap. xiii.) *Deſipere videntur, qui non veneramur eum, quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe conſtat.* Itaque reijcere hoc totum & calcare non auſim: fuerint aliquæ, ſed aliæ: ſi iſtæ, requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiã de Senecâ videamus.

DE
L. ANNÆO SENECA
VETERVM AVCTORVM
LOCI.

Euſebius in Chronologiâ, Olymp.ccxi.

L. ANNÆVS *Seneca Cordubenſis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, inciſione venarum, & veneni hauſtu peryt.*

B.Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis.

L. Annæus Seneca Cordubenſis, Socionis Stoici diſcipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, niſi me illæ epiſtolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli *ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cùm eſſet Neronis magiſter, & illius temporis potentiſsimus, optare ſe dicit,* [1] eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. *Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus eſt.*

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr.v. verſu cxix.

A Senecâ.] *Hic ſub Claudio quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt trienniùm reuocatus eſt, qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippinâ tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, ſæuum immanémque natum &* [2] *ſenſit citò & mitigauit: inter familiares ſolitus dicere,* Non fore ſæuo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis cruore, ingenita redeat ſæuitia. *Huic poſtremò, quòd habitus eſſet inter con-*

NOTÆ.

[1] EIVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in adſimulatis illis epiſtolis adumbratum exſtat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim vt meus.* Balbuties eſt, fueritque: *qui tuus apud tuos locus, velim vt meus.*

[2] SENSIT CITÒ, ET MITIGAVIT.] Pro mente Scholiaſtæ videbatur: *& indicauit.* Nam ſequentia ſic volunt.

[3] VBI PRÆCEPTA SAPIENTIÆ?] Sunt è Tacito ſumpta, an ex ipſis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus ſcribit.

ſcios

ſcios coniurationis Piſonianæ, Nero per Tribunum vltimam neceſſitem denuntiauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius caſus lacrimas excuciat, ad firmitudinẽ reuocauit, rogitans: [3] Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis ſæuitia? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratrémque interfectos, quàm vt educatoris præceptoríſque necem adijceret. *Deinde ſibi venas præſecans, crurúmque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hauſto veneno, poſtremò calidæ aquæ ſtagnum introiens, exanimatus eſt.*

Tacitus lib. xv. Annalium. Cuius Verba in Vitâ data & explicata ſunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eumdẽ auctorẽ lib. xI. xII. xIII. xIV. & xv. Annalium: ſed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum περὶ ἀοργησίας, & in vitâ Othonis.

ELOGIA AVCTORVM DE L. ANNÆO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib. III. de re ruſt. cap. III.

SED [1] *Nomentana regio nunc celerrimâ famâ eſt illuſtris, & præcipuè quam poſsidet Seneca* VIR EXCELLENTIS INGENII ATQVE DOCTRINÆ, *cuius in prædijs vinearum iugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque compertum eſt.*

M. Fabius Quinctilianus cap. x. lib. XII.

In his etiam quos ipſi vidimus, COPIAM SENECÆ, *vires Africani, maturitatem Afri reperimus.*

NOTÆ.

[1] NOMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vineæ Senecæ: epiſt. CIV. & CX.

Tacitus Annalium lib. XII.

At Agrippina, ne malis tantùm facinoribus noteſceret, veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob CLARITVDINEM STVDIORVM EIVS, *vtq́; Domitij pueritia* TALI MAGISTRO *adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.*

Lib. XIII.

Quamquam oratio compoſita à Seneca MVLTVM CVLTVS *præferret, vt fuit illi viro* INGENIVM AMOENVM, *& temporis illius auribus accommodatum.*

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam MVLTARVM RERVM EXPERIENTIA COGNITOS.

Plinius cap. IV. lib. XIV.

Nouiſſimè Annæo Senecâ PRINCIPE TVM ERVDITIONIS, *ac potentiæ, quæ poſtremò nimia ruit ſuper ipſum, minimè vtique miratore inanium.*

Plinius Iunior epiſt. III. lib. V. de his qui doctrinâ & moribus inſignes amatoria luſerunt.

Sed ego verear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Aſinium Pollionem, M. Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Brutum, &c. Annæum Senecam, &c.

Franciſcus Petrarcha epiſt. ad Annæum Senecam.

a *Plutarchus (inquit) ſiquidem Græcus homo, & Traiani prin-*

a PLVTARCHVS SI QVIDEM GRAECVS.] Vnde hæc Petrarcha, neſcio: in hodierno Plutarcho non puto legi. Bis quidem nominat Senecam: ſed ſine laudatione aliâ aut elogio. Semel, libello De non iraſcendo: Ideò, inquit, *cùm Nero tabernaculum quoddam octangulum, formâ & pretio eximium confici iuſſiſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti pauperem teipſum. nam ſi hoc amiſeris, tale non reparabis. Et ita euenit, cùm nauis ſubmerſa eſſet, periit & tabernaculum: quod vero tamen moderatiùs tulit, memor Senecæ admonitionis.* Iterùm in Galbâ, vbi de Othone: *Otho vtebatur familiariter Senecâ, cuius operâ & monitu miſſus eſt à Cæſare proprætore in Luſitaniam.* Attende obiter. generoſa illa poſteà mors Othonis, ab hac conſuetudine & præceptis Senecæ profectò fuit. Aliquid, etſi molli, ex forti amicitiâ adhæſit. Hactenus in Plutarcho reperio: cetera fide Petrarchæ nituntur.

cipis magiſter, ſuos claros viros noſtris conferens, cùm Platoni & Ariſtoteli, quorum primum diuinum, ſecundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demoſthenì Marcum Tullium obiecißet, auſus eſt ad poſtremum & ducum controuerſiam mouere, nec eum tanti ſaltem veneratio diſcipuli continuit. IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI, *quod quem tibi ex æquo in moralibus præceptis obiicerent, non haberent.*

Idem epiſtolâ contra Gallum.

Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltrò fatetur, NVLLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI.

Fronto orator apud Ioh. Saliſberienſem Policrat. lib. VIII.

Seneca tantus vtique, quem Fronto ſecundùm quoſdam nepos Plutarchi aſſerit, ſic vniuerſos exterminare errores, vt aurea videatur ſæcula reformare, & Deos ab humano genere exſulantes, eius operâ reuocatos, hominibus contractâ ſocietate miſceri.

Dio lib. LIX.

Ὁ δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρξας, διεφθάρη παρ᾽ ὀλίγον, μήτ᾽ ἀδικήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε: Annæus Seneca, qui OMNES SVI ÆVI ROMANOS, multos verò & alios SAPIENTIA ANTEIVIT, propemodum periit: etſi nihil admiſiſſet vel ſuſpicione leui, ſed quia cauſſam qnamdam in Senatu, præſente Caio, diſertè egerat.

Xiphilinus in Nerone.

Ἐδυσχέραινεν ὅ τε Σενέκας καὶ ὁ Βοῦρρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c. Ægrè tulerunt Seneca & Burrus, prudentiſsimi ſimul & potentiſsimi eorum qui Neroni aderant.

Iuuenalis Satyrâ v.

Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis
A Senecâ, quæ Piſo bonus, quæ Cottâ ſolebat
Largiri.

Satyrâ VIII.

——Quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?

Satyrâ IX.

Temporibus diris igitur iuſſuq; Neronis
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Martialis lib. VII. ad Ouidium.

Facundi Senecæ potens amicus.

Idem lib. XII.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo?
Vt verum loquar, optimus malorum.
Piſones, Senecaſque, Memmioſque,
Et Criſpos mihi redde, ſed priores:
Fies protinus vltimus bonorum.

Tertullianus de Animâ, cap. XX.

Seneca, SÆPE NOSTER.

Auſonius in gratiarum actione pro Conſulatu ſuo ad Gratianum Imperatorem

Diues Seneca, non tamen Conſul.

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hîc putes legendum,
Quorum vnus colit hiſpidum Platona,
Incaſſumque ſuum monet Neronem.

Cetera elogia ad calcem inter Fragmenta reperies.

DANIE-

DANIELIS HEINSII
DE
STOICA PHILOSOPHIA
ORATIO;

Quæ eſt in Epictetum, SENECAM*, reliquoſque Stoicos philoſophos quaſi introductio.*

QVemadmodum, Auditores Ornatiſſimi, qui in rupem aliquam ſublimem editamque contendunt, ſenſim & per gradus quaſi, peruenire eo ſolent: ita nos paulatim ad auguſtā maſculamque Stoicorū ſapientiā, peruenimus. Ante menſes enim aliquot, Socratē, eiuſque diſciplinam, vobis exhibuimus qui cum incredibilem leporem, ſuauitatem in docēdo ac elegantiam, ad eam ſapiētiæ partem attulifſet, quæ in deſcribendis hominum officijs ac moribus verſatur, omnes tamen tolerantia, fortitudine, conſtantia, cæteriſque viro dignis & robuſtioribus virtutibus, ſuperauit. Quas, cum cætera prætermiſiſſent, ita Stoici amplexi ſunt, vt cum ſola honeſtate, cui primas Socrates detulerat, poſtquam a reliquis diuortium feciſſent, in manum conuenirent, neque vſu tantum, ſed vt matremfamilias, coemptione eam haberent: functiones animi intenderent: ipſum autem quaſi humeris ſublatum, ſupra corporis imperium in corpore, ſupra dignitates & honores in Republica, ſupra omnia fortuita, in hoc orbe collocaret: ſoli imperium, ſoli principatum rerum omnium deferrent: in ſolo libertatis ac felicitatis noſtræ fundamenta, ac diuinitatis quædam ſemina & igniculos concluderent: qui cum aut non agunt, aut non crebra contemplatione excitantur, protenus opinionem, peſtem omnibus familiarem, naſci. quæ terrarum orbem, ac præcipue plebeias mentes, ſicut illi morbi, qui graſſari populariter, a medicis dicuntur, peſſima contagione inuadit. Hanc in foro, in Republica, in aula, paſsim denique & vbique, in rationis locum ſucceſsiſſe. Quæ cum ipſa ab opinione eſt aut corrupta, appetitum inflammaria: quo omnes animorum calamitates, tanquam fonte quodam publico naſcuntur. In hac cæcitate omnes, præter ſolum ſapientiæ conſultum, verſari. qui quod olim in nocturnis ſacris fieri ſolebat, rationis facem omnibus attollit. Quod quo pacto faciant, ſtudioſe quæſo attenteque audite. Primo ergo omnium, Stoicus parentem vnum, vnum dominum agnoſcit: Deum immortalem. Quem cognatum ſuum & affinem, cum ad animum reſpiciunt, heroes noſtri vocant Eundem, immenſum, infinitum, æternum vbique profitentur: ſed præſertim prouidum. Non vt quædam moderetur ac diſpenſet, quędam vero vel remota in terris, vel minuta nimium in homine, curam eius ac tutelam excedant: verum vt ad omnia & vbique ſe extendat. Ipſi notant, Socratem, quem in ore, vt doctrine ſuæ primum inuentorem, ſemper habent, quoties vel ſolus eſſet, vel acturus aliquid ad implorandā Dei opem

confugeret, frequenter in hæc verba prorupiſſe: NE MOTVS QVIDEM MEOS, SCIO TE LATERE POSSE. Quam ſententiam, Vlyſsi quoque Homerico aſſcribit Epictetus. Ad intelligendam huius, vt oportet, rationē prouidentiæ, duo in homine requirunt. Primo vt res ſingulas, in quibus potiſsimum verſatur, diligenter & cum cura perſpiciat: tum vt gratum memoremque beneficij animum, ad eam afferat. Siquidem nihil fruſtra, pleraque autem cauſa hominis diſpoſuit & fecit. Iam vero ſapientis ſui patriam, non vnius ciuitatis mœnibus aut muris, ſed totius cœli ambitu definiunt. Ne tam magnæ vrbis incola, tum ipſius Dei filius ac popularis, quicquam humile aut abiectum cogitaret: exilia autem ac relegationes, aliaque id genus, non naturæ ſed opinionis mala eſſe ſciret; & ad cœlum vſque, ſupra vulgi perſuaſionem, magno animo aſſurgeret. Quem ipſum animum, ab eodem conditore rerum omnium ac parente, liberū ab omni perturbatione ac immunem, factum atque huic corpori infuſum eſſe. Huius vero inſtrumentum eſſe corpus, longe ab eo cuius inſtrumentum eſt diuerſum. Ipſum autem hominem hoc eſſe, quod eſt ratio, ac animus. Quare quæ illius bona ſunt aut mala, ea eſſe hominis: cætera extra eum eſſe, & ad hominis felicitatem, niſi velit aut non recte opinetur, momentum non adferre. Vt autem recte opinetur, eſſe maximum illius bonum: quemadmodum vt contra, omnium miſeriarum ac calamitatum eſſe fontem, quæ tranquillitatem mentis noſtrę ac felicitatem perturbare poſſunt. Iam cum omnibus natura ſit innatum, bonum vt ſequamur, malum fugiamus, quoties eorum alterum offertur, naſci motus duos, qui in poteſtate ſunt noſtra. Appetitum, & declinandi ſtudium. Quod ſi purus ſit ac ſimplex noſter animus, non corruptus corporis contagione nec pollutus, & quemadmodum oportet, plane ſuæ ſpontis ac liber, bona ſua petere, mala autē declinare. Sua autē eſſe, quæ in poteſtate ſua habet, vt vel conſequatur ſi velit, vel declinet ſi nō velit. Rurſus autē, quæ in poteſtate ſua nō habet, neq; appetere ſi bona videātur, quia aliena ſūt; ſicut fortunæ quæ vocātur, ſicut corporis, & alia id genus: quæ ſunt extra mentem ac rationem, ideoque nihil ad naturam ac perfectionem noſtram, quæ in illis conſiſtit. Neque declinare ſi mala videantur: vt aduerſa quæ dicuntur, dolor, paupertas & morbi: aliaque id genus. In quibus miſeriam ac calamitatem ſuam, præter ſolum ſapientem, qui non fallitur, ſitam eſſe omnes arbitrantur. Ita ſemper liberū, ſemper felicē, ſemper tranquillum, ſemper hilarem, ſemper ſui ſimilem eſſe. Quippe & optare quæ vult; quod eſt libertatis: & optare quæ oportet; quod eſt bene opinantis: & optare quæ conſequitur; quod ſupremę felicitatis eſſe, omnes fatentur. Eodē quoque modo fugere ac declinare. Non dolorem aut mortē: mala enim eſſe corporis non ſua. Ideoque cum ſint aliena, vitari quoque ab ipſo non poſſe. Quare ne deberi quidem. Ne videlicet liberrima pars animi impediatur vſquam: aut non poſſit id quod velit, qui non poteſt velle preter vnum id quod debet. Appetitus enim ſi impediatur in bono, declinatio, ſi in malo, perturbationem ſequi ac luctum: aut ſi dolor altius deſcendat, lamen-

mentationes quoque ac fletus:quæ natura muliebri addidit ingenio:inpręclarum autem virum ac conſtantem, abſit omen quoque vt cadant. Quare vetus ille præclaruſque,& quem Stoici requirunt, abſolutus ſapiens, ſupra ignorantiam, ſupra vulgi opinionem,ſupra honores omnes ac potentias,ſupra fortunam ac calamitatem,ſupra morbos omnes ac dolores,quæ externa eſſe nouit;animo aſſurgit:cuius ſola ſemper bona ſequitur,ſola ſemper mala declinat.Et vtrumque poteſt.Animum excolit,animum format. animũ quam maxime ad diuinitatis normam componit. Quem cum ſupra omnia euexit,ipſum Deo immortali ſubmittit. Quicquid autem vulgus & ignara veritatis turba, caſum aut fortunam vocat, ſoli Deo ac ęternæ eius ſapientiæ aſſcribit.Quare orbitatẽ ac amiſſionem liberorum,exilium ac fugam,morbos denique ac dolores,& quæcumque fruſtra fugiuntur:fruſtra metuuntur, mala eſſe negat.Siquidem ab optimo conſilio procedunt. Iſto roboris animi,iſta firmitate ac conſtantia munitus,tanquam voluntarius athleta,pedẽ in arena ponit;ſecurus quidquid euenit ac tutus. Non enim optat quicquam fieri,vt vult,ſed quæcunque fiunt;velle diſcit.Sicut autem nautæ,pluuias,grãdines ac niues,&quæcunque eueniunt quotidie, nec mirantur nec moleſte ferunt,ac ne uitant quidem, ita ille vitę timpeſtates, inter neceſſaria & quotidiana habet. Si quid grauius eueniat;protenus ad ſe recurrit. Si fortuna totis viribus incumbat,conſtantiam; ſi periculum aut labor,tolerantiam; ſi quod detrimentũ valetudo patitur,rectam ilico opinionionem depromit.Scit quoſcumque medici curare ſolent,alium capitis,alium pulmonis,alium abdominis,alium ventris eſſe morbum:nullum animi.Pedem claudicatio offendit:num & rectam opinionem? Manum impedite poteſt chiragra: numquid deſiderium aut voluntatem?Denique,nullum niſi in animo & in ſe bonum, nullum propter animum & extra ſe malum eſſe iudicat. Hanc autem, non Zenonis aut Chryſippi, non Cleanthis aut Cratetis, non vnius hominis aut ſectæ, ſed naturæ & præſtantium virorum, eſſe ſapientiam:cuius ab omni æuo, ab omni tempore,aliqua vbique veſtigia extiterunt.De hoc autem ipſo,ad Homerum prouocant;ſicut ſummum, ita vetuſtiſſimum autorem. In quo tum Vlyſſem tum Herculem potiſſimum mirantur:quos patronos ſectæ ſuæ, ac opinionum quaſi tutelares, ipſi illi rigidi è porticu magiſtri fecerunt. Vterque enim ad miſerias,calamitates,ac labores natus videtur,Eorum autem alterum,nudum in littore, ſine amicis,ſine opibus, ſine externo vllo apparatu,Homerus introduxit;poſtquam naufragio eiectus eſſet. Qui diuinum iſtum virum Stoicum fuiſſe negant,locum illum ſerio expendant. Furit ac inſanit Neptunus, mare ac cœlum vires ſuas conferunt, vt vnum hominem euertant. Quid efficiunt?Ille cum cætera amittat,propria& ſua tantum ſeruat. Quare non ſecus quam ſi de familia herciſcunda ageretur,ſemel cum fortuna partitur.Comites,amicos,remiges,ſpolia, aurum, argentũ,concedi illa ſibi poſtulat.Ille vero lubens ac volens, dominæ volenti ea tradit. Veſtem quoque poni iubet:eam quoque exuit.Magnum hercule ac inuictũ

liber-

libertatis & felicitatis exemplum, quas in ſolo animo, tanquam ſacrum aliquod depoſitum, Stoici concludunt. Vtriuſque autem fundamentum, recta eſt opinio. Si quis opes ac honores, & externa iſta, vera eſſe bona, opinatur, ea non appetere non poteſt. Omnis enim appetitus, ſicut recte docent ſapientes, bonum ſuum ſequitur. Qui vero appetit, ſicut gaudet cum aſſequitur quod optat, ita dolet cum amittit. Si dolere poteſt, miſer & infelix eſſe poteſt. Poteſt enim aliquid non conſequi quod vellet, qui amare poteſt aliquid non ſuum. Animi autem motus & opiniones rectæ, verum ſolidumque bonum, ſicut ſunt a nobis, ita propria & in poteſtate noſtra, non eſſe non poſſunt. Vt in alienam autem veniant, Dij atque homines prohibeant. Quippe a quibus actiones noſtræ omnes dependent. Potes cogere Vlyſſem fortuna, vt madeat, vt natet, vt in dubiũ de vita veniat: potes gubernaculum his manibus eripere, cœlũ totum per fulmina, ſi lubet, in pontum demittere: potes ipſum ſcopulo impingere: potes, ſi ſic videtur, fruſtillatim diſcerpere. Cæterum vt ploret, vt ejulet, vt ſe infelicem ipſe pronunciet, vt hæc mala eſſe fateatur, vt opinionem mutet, vt ad genua tibi accidat, niſi velit, nõ potes. Fateor tibi, felices eos iudicaui, qui ad Troiam mortem fortiter agendo meruerunt. Volui enim non in patria, ſed pro incolumitate illius ac dignitate expirare. Fateor tibi. fluctus ac ſcopulos, ventos ac procellas, poſtquam ſemel mari me commiſi, declinare non potui: non enim inter mea eram. Alienum erat in quo eram, Dei erat. Ideo nec declinare volui: nihil enim velle, quod non poſſem, debui. Quæcumque autem declinare potui, ea vero ſedulo vitaui. Ignominiam ac turpitudinem, metum ac imbelliam. Tu vt mihi magnitudinem animi, tu vt mihi patriç amorẽ, tu vt humanarũ rerum tolerantiã, tu vt fortitudinẽ, vt fidem, vt ea mihi, quibus res Græcorũ te inuita ſtetit hactenus, extorqueas conſilia? Quod ſi non potes, quid vis tibi? Vt infelix ſim ac miſer? Num quid tibi in opinionem meam, num in eam partem qua appetere aut declinare ſoleo, quicquam iuris fuit hactenus? Opes abſtuliſti? Quid ſi has ne inter bona quidem numeraui? Quid enim? Num quod ijs precium me poſuiſſe meminiſti? Num felicitatem iſtis meam circumſcripſi? Si nec feci iſta, nec vt faciam adduci poſſum, liber ac inuictus, & ſi verum vis audire, felix poſt naufragium incedo. Semina mearum actionum ac principia, ecce in iſto pectore concluſa gero, ad quæ nondum perueniſti, non magis quam hoc mare, quod facilius terrarum orbẽ quã hunc animũ mouebit. Ad quæ autem peruenire potuiſti, aliena ſunt, externa ſũt, in poteſtate tua ſũt, ad me aut quę mea ſunt nõ pertinẽt. Cæterum, ſupra omnem ſapientiam, Cynicum Diogenem poſuerunt, rigidum fortaſſe, & vt primo intuentibus videri ſolet, durum ac moroſum, cæterum illuſtre, & vt recte viri iſti iudicãt, quibus nihil humile aut vulgare vnquã placuit, abſolutum & ad flagellandas hominum opiniones ac inſaniam, a Dijs immortalibus, inuentum & excogitatum quaſi, ſapientiæ exemplum. Nam cum nemo extitiſſet vnquam, qui non plura poſſideret, nemo vnquam fuit qui non pluribus egeret. Quicquid homini eſt

opus,

opus, quicquid ſapienti expetendum eſſe dicunt Stoici, vnum in dolium contraxerat, cuius magnam partem ipſe occupabat. Cætera autem quæ mirantur omnes, ne optabat quidem. Aiunt autem magnum Alexandrum, cum ad expugnandum orbem terrarũ, ſpei ac fiducię pleniſſimus, incederet, teſtam præteriſſe, in qua hoc prodigium latebat. Admiratus primum, videt ſenem triſti pallidoque vultu, mendico non abſimilem, ſuauiter in ſole apricantem. Adeo neque ſtrepitum armorum, neque militum concurſum, quicquam ad ſe pertinere exiſtimabat. Ibi vero magis admiratus, Num quid a ſe poſceret rogare. Ego vero, inquit ille: ne in ſole iſto meo, quicquam tibi vindices. Mox deinde, cum quis eſſet Alexander, & quid ageret, ex ipſo cognouiſſet, addidit non pauca, quæ ad poſteros non peruenerunt. Mihi autem, magnus ille dolij habitator, more Stoicorum, qui conciſam ac conſtrictam breuitatem amplectuntur, cæterum & rebus & ſententijs abundant, hunc in modum diſputationem ſuam, merito inſtituere potuiſſe videtur. *Miſerrime mortalium, cuius cupiditates orbis non capit quem affectas: quod ne quidem vnquam euenturum cogitaſti; ecce felicem hominem hic vides. Tanti autem animi, vt & cœlum, & terram, & hunc ipſum ſolē, inter ſua numerare audeat. Hoc ſi parum eſſe exiſtimas, orbis canditate, in his ſordibus, in hoc panno, vere liberum & ab omni ſeruitute immunem inueniſti: quem nec cogere nec impedire quiſquam poteſt. Cuius votis ac conatibus, nemo interceſſit hactenus. Ne Fortuna quidem ipſa, quam vos rerum dominam vocatis. Num quid enim impetrare vnquam quod optarem non potui, qui nec minimum optaui, quod vt impetrarem, non in mea poteſtate eſſet? Num quid declinare vnquam non potui, qui nil declinaui, quod euadere non poſſem? Hanc ſi libertatem non vocas, age veram nobis monſtra: ſi fateris, ſeruum quidem eſſe te concedis. Nam poſt expugnatum hũc orbem, tamen aliquid optabis, hactenus autem ſæpe, niſi verum non vis confiteri, plurima optaſti. Quæ ſi conſecutus es, etiam non conſequi tum poteras, & nonnulla nunquam conſequêris. Morbos vero ac calamitates, &, quam vos præcipue timetis, mortem, ſemper dabis operam vt fugias. Quod non eſſe in tua poteſtate, ne negabis quidem ipſe. Atqui ſi is vere eſt liber, qui nec volens prohibetur neque nolens cogitur, o te miſerum, o te infelicem, etiam cum cuncta poſſidebis, præter bona animi ac tua. Quæ ſi vera bona ſunt ac ſola, quid vbique fruſtra ea quæris? Quid ad Scythiam & Herculis columnas, tanquam aliquid acturus, procedis? Quid delubra omnia ac fana petis, & oracula Deorum emendicas? Audi certum ex hoc dolio. Libertatem in te ac felicitatem habes. Quid ſi etiam imperium? Quiſque noſtrûm ad regnandum natus eſt. Iracundiæ, lubidini, dolori imperare ac voluptati, ſapientis regnum eſt. Num ad iſta militem, aut ſceptrum, aut purpuram, requiri arbitraris? Bene ſit Deo immortali, qui non libertatem modo ac felicitatem, ſed & inſtrumenta quoque earum nuſquam quam in nobis poſuit. Incredibilē ac notum pauciſſimis theſaurum. ſi formido mortis animum inuadit, fortitudinem inuenies, ſi voluptas aut lubido, temperantiam videbis, ſi ambitio, modeſtiam, ſi familiare tibi malum, ira, manſuetudinem, ſi regni cupiditas*

cuncta

cuncta iſta ſimul adhibe: regnabis. Me vero infelicem ſi iudicas, o te dignum hac felicitate quam affectas. Nam honores quidem, opes, ac imperia, quæ vos prima rerum habetis, vt in bonis eſſe credam, numquid cogere poteſtis? vt non putem, numquid impedire vos poteſtis? ſi non puto, ne optare quidem ea poſſum. Quod ſi poſſum, nonne ſine iis fœlix eſſe poſſum? Ego vero poſſum, o miſerrime, & vt poſſe ſcias, in carere te non didici? An tu inter ſupplices aut paraſitos tuos, vnquam Diogenem vidiſti? Vnquamne dextram iſtam, hoc genu, aut hoc mentum prehenſaui? An tu viuere Diogenem anguſte arbitraris, qui hoc orbe fruitur vt ſuo? quem tu quia alienum eſse credis, numquam totum poſſidebis. Simul ac ex iſto dolio exceſſi, mundum habito. Sidera iſta, iſtum ſolem, tanquam ciuis magnæ huius vrbis aſpicio. Ipſe vero nuſquam ciuis, nuſquam hoſpes, & vbique meus ſum. Omnia autem iſta, tanquam mea, liber ac ſecurus contemplor. Tu cum moles ædium immenſas, turres excelſiſſimas, in cœlũ vſque (ita enim loqui vos ſoletis) produxiſti, numquid cœlum ipſum excedis, quod Diogenem & Alexandrum inuoluit? Velis nolis, pares nos natura edidit. Nemini quicquam ad felicitatem acceſſit vnquam: nihil illa ſalua ac incolumi decedit. Cum hoc vniuerſum Alexander occupauerit, terrã, & aquã, & aërem, Diogeni relinquet. Aiunt te a Ioue, & hoc rerum omnium parente genus ac faliam deducere: id que vnum tantis agere laboribus, vt parentem tuum quis ſit aut inuenias aut probes. Fatue ac rerum imperite, an non meus quoque eſt Iupiter? An non gradus totidem ab eo diſtamus? Omnium mortaliũm propinquus & agnatus, Deus immortalis eſt: bonorum vero etiã domeſticus ac hoſpes. Nihil enim præter mentẽ intuetur, ipſe mens & animus. Opes vero, gloriam, & corpus, ne quidem reſpicit. Sunt enim extra mentem, intra quam felicitas conſiſtit. Nihil poſſideo. Sed nec egeo cuiuſquã. Bene cum Deo, bene mecum, bene cum Natura, bene cum corpuſculo hoc mihi conuenit. Quod ne quidem meum eſse puto, niſi propter animum. Affirmo tibi, naſci etiam abſque eo optaſsem. Hoc quia Dij noluerunt, quam minimum indulgeo. Veſtitum illi ego ad menſuram, vos ad luxum & opinionem præbetis, quæ cum ſemel limitem exceſsit, modum poſtea non habet. Frigus, pluuias ac niues, & quæcunque cœli inclementia minatur, ferre malo quam arcere: quia ferre didici cum voluptate. Veneri niſi ad neceſsitatem, nihil concedo. Porrum, aut cicer, aut fabam, aut lactucam, & quæcunque viliora quidem, ſed ad vitam tamen ſatis eſſe poſſunt, etiam ab irata Fortuna impetrare poſſum. Si hæc negat: ecce lentem hic vides. Audiuiſti ſæpè, aliquos Deorum conuiuas vocari: vt Pollucem, vt Caſtorem, vt Herculem. His Diogenem annumeres licebit. Quicquid ſponte prouenit, Deorum cibus eſt. quicquid voluptatem veram ac robuſtam afferre eſurienti poteſt, ambroſia vocatur. Hercules ille, quem tu ſemper imitaris, nullum cibi condimentum, præter ſanguinem & ſudorem, vnquam habuit. Vtroque madidus, ſicut Diogenes, in ripa accumbebat. Nihil autem dulce illi erat, quam quod nihil faſtidiret. Spartani quoque adoleſcentes, famem a palæſtra, non a coquo voluptatem petebant. Terra ecce neminem excludit. quicquid habet, cupientibus apponit. Ad hanc menſam publicam, quales ſunt magnatum, ne vocatus quidem, vt familiares ſolent,

ſolent, Diogenes accedit: non vt paraſiti veſtri, ſed vt ſatrapæ ac reges. Nulli certus adulari, nulli ad nutum loqui. Cui hæc ſufficere non poſſunt, eum nec luxuria explebit. Infinitum enim eſt quod petit, qui plus petit quam quod deeſt. Vos ad morbum, ego ad ſatietatem ſitim produco. Quid vero refert, fictili an argentea, lignea an gēmea vtar patera; qui & nulla vti poſſū? Manus enim iſta ſufficit. I nunc, magne domitor terrarū, cui orbis vnus nimis anguſtus eſt, quātū potes Græciā relinque, Perſas voluptatis optimos autores, primū expugna, mox ab ÿs expugnādus, quicquid inter oriētē & extremū occidentē iacet, tot laboribus, tot armis, tantis ſtragibus innolue: nunquam plura poſſidebit Alexander, quam Diogenes contemnet. Hæc dixiſſe quidē aut ſimilia, ſatis conſtat, vt qui regi maximo, confeſſionē hāc extorſerit, Niſi Alexander eſſē, Diogenis fortunā optarē. Et profecto, ſi quis, quod propoſitum vbique Stoicis videtur eſſe, ab opinione ad rationem prouocet, & quo pacto quæ impenſe appetunt aut fugiunt mortales, tū per ſe, tum ad homines ſe habeant, diligenter excutiat, pauciſſimos felices, paucos non miſerrimos videbit. Nam vt primo ad honorem veniamus, quis in poteſtate ſua vnquam hunc putauit eſſe, quem in manu tribuentis eſſe, ratio euincit? Nō qui exhibetur tantum a minori, ſed & qui conferri a ſuperioribus ſolet? Quod concedunt, etiā qui nondum didicerunt, ſemper extra ſapientem eſſe, imo extra hominem. Circumſpice aliquantum omnes iſtos pallidos ac trepidos, qui ſe eſſe in poteſtate aliorum, ipſi fatentur. Operæpretium eſt videre, quomodo in aulis regum principumque, aut in vijs publicis, nunc huc nunc illuc circumcurſent, ſudent, æſtuent, auras omnes captent ac rumuſculos: quid ſuperiori die, quid hoc ipſo actum ſit, exquirant. Alij in limine morantur, alij in atrio deambulant, alij fores agminatim circumſiſtunt: quæ non minus arrogantes quā earum domini, paulatim neque totæ aperiuntur. Tandem, poſtquam diu itum & reditum eſt, prodit ſeſquicato aliquis, quem riuales mei ſuo quiſque ordine ſequuntur, meditantem aliquid aut aliud agentem: ſæpe ad faſtum tantum, non ex vero. Inter hæc ſi forte circumſpiciat, ecce tibi totum agmen. Hic ſiniſtram, ille dextram, quidam Hiſpanorum more, genua invadunt: minor aliquis, cui cum penula aut palliolo minus bene conuenit, eminus ſequitur. Subinde autem euenire ſolet, vt ex ijs nemo, numquam vero, vt, quod petunt, omnes conſequantur. Ergo redeunt cæteri, confecti mœrore & propemodum exanimati, capite demiſſo, vultu quali Marſyas in ſtatuis ſpectatur, cum temeritatis ſuæ pœnas Apollini perſoluit. Qui hoc vnum omnes probant, ſolum ſapientem recte iudicare, recte eligere, recte appetere, ideoque ſolum, eſſe infelicem non poſſe. Ad honorē enim ambiendum cum accedit, ſcit nec inter prima eſſe bona nec ſecunda id quod ambit, ideoque nec reuera bonum ſed promiſcuum vocari. Solus ſecum cogitat, quid petat, ſolus recte intelligit, quo excidat; ſui in vtroque ſimilis, & vt animo, ita vultu in vtroque ſibi conſtans. Deſiderium vehemens, aut ſtudium, aut ſpem, aut ambitum, non affert: ne ſi cauſas libertatis aut felicitatis ſuæ, cuiquam hominum permittat, neque quæ in

aliena poteſtate ſunt,fortaſſe conſequatur: vera autem propriaque bona, prodat aut amittat. Quippe quod impenſe aut deſideres aut ſperes,id in aliena manu ſitum,ſi impediatur,luctus ſequitur,calamitas & perturbatio. Quæ in ſapientis animum non cadunt. Quare,vtrum ſibi quidem eueniat,aliquantulum fortaſse ad opinionem de ſe vulgi & iudicia coronæ,ad felicitatem autem & naturę ſuæ bona, quæ maiora aut minora fieri non poſſunt,nihil intereſſe arbitratur. Ipſæ autem præmia honorum quę vocantur & inſignia,ſalutari crebro,primam thori occupare partem, loco decedi ſibi ac aſſurgi,infra curam puerorum eſſe iudicat: tantum abeſt, vt præclari viri grauitatem ac conſtantiam inflectere aut mouere debeant. Magnum & excelſum ingenium, non cogitat quo loco aut ęat aut ſedeat. Ne Dij ſiuerint atque homines,vt ſe contineri arbitretur eo ſpatio quod occupat,vt ſe tanti eſſe iudicet,quanti qui præcedunt aut ſequuntur ,eſſe exiſtimant: vt ad has ineptias deueniat, aut potius deſcendat. Cum ſe præparauit contra hæc externa vt oportet, locum ſibi dat non accipit: quantus aut quis ſit,ab alio non diſcit: ſuum tuetur, alterius non reſpicit: ſuo contentus eſt,alieno non inuidet: denique quod omnibus his maius eſt,cum paſtremo ambulet aut ſedeat,primum fortiter cōtemnit. Inter eos qui maiores minoreſque ſe exiſtimant, vt immota quædam rupes incedit. Opinione enim vera,tanquam firmo ſolidoque fundamento,nititur. Si ad dignitatē ſuā reſpicit: ſcit ſe eſſe hominum, proximum à Deo animal. Si ad patriam: vniuerſum hoc cogitat,in quo primum locum occupat: ſi ad mentem & quouſque ſe diffundat, ſæcula omnia,totam vnico intuitu poſteritatem videt: neque modo pulpita & Academiarum anguſtias,ſed honores omnes,omnes dignitates,&quæcumque hominem non tangunt,nec miratur nec affectat,ſed ſecurus præterit. Niſi eo noſter animus aſſurgat , ſemper jacet & infirmus eſt: male de alijs,male de ſe iudicat. Virtutes proprias extollit; alienas non videt: falſa in ſe bona æſtimat; vera in alijs non ponderat. Quę tam puerilis leuitas ac imbecillitas, doctorum quoque cathedras inuaſit. Hic Latinam; ille Græcam linguam docet; hic grammaticus eſt aut hiſtoricus: ille juris conſultus. Iſte libros multos edidit: ille tantum docuit, nihil autem ſcripſit. Itaque hic agmen claudat,iſte ducat,ille medius incedat. Iam ſi prodeundum ſit in publicum,ſunt qui pallent, æſtuant ac ſudant,in omnes ſeſe facies conuertunt: neque aliter,quam ſi de ſalute agatur aut de capite eorum,quid futurum ſit ſe,circumſpiciunt. Poſtremo,niſi iubeas interiores ire,in triumphum ſe deduci exiſtimant. Quid miſerius eſt tam puſillo animo,tam abjecto,tam fracto? Pecudibus quoque ac armentis humanum ſenſum dares,nonne hanc infirmitatem riderent? Quæ paſtori ſuo locum principem concedunt,ipſa autem nullum diſtinguunt. At perfectus ille & ex omni parte ſibi conſtans animus,duos tantum in hoc vniuerſo ordines nouit. Alter eſt fatalis ille ac æternus,cuius cauſæ certa ac immota ſerie cohærent: qui mutari non debet, non poteſt. Hunc quandoquidem à Deo eſt,volens ſequitur ac lubens: non vt qui conſtricti eunt, ſed

ſed vt qui ſoluti ambulant. Quicquid euenire poteſt, vultu ſemper accipit eodem, quia euenire debuit: ſequi enim mauult quam trahi. Scit hunc orbem, hanc terram, hoc mare, hunc ſolem, hanc lunam, iſta lege ſecum pariter teneri: ſcit ſub iſta lege & in ea, natum ſe eſſe: neque alia conditione, in ampliſſimam hanc ciuitatem eſſe aſſcriptum, quam vt jus municipale agnoſceret. Alter eſt, quem Deus immortalis ſingulis præſcripſit. Huic vt aret, huic vt nauiget, huic vt militet, huic vt regnum, huic vt Rempublicam adminiſtret: huic vt diſcat: huic vt paucos, huic vt poſteritatem & tot ſæcula doceat. magnum & illuſtre munus. In his omnibus ſe gerere vt oportet, ordo ſingulorum eſt. Hunc ſi confundis, rem indignam ſapiente facis: alienum ſi optas, bis peccas. Nam & munus tuũ negligis, & aduerſus Deum es ingratus. Qui vbique locum ſapientiæ dedit, vbique elucere ſapientiam voluit: vbique ſapienti vſum virtutis ac ſtationem liberam reliquit. In foro, in caſtris, in familia, in regno, in Republica, in Academia. Cætera autem ab opinione ſunt. An tu Deum immortalem, cum hoc vniuerſum conderet, huic dextrum, huic ſiniſtrum aſſignaſſe locum arbitraris? Omnia, inquam, iſta ab opinione ſunt, cuius infinita eſt poteſtas, & ſub cuius ſacramento, præter vnum ſapientem, õnes militant. Cum ſe explicare cœpit ac diffundere, ad puerilia delabitur. Bona noſtra eſſe in nobis ſita, qui neſcire aut obliuiſci poteſt, vbique fruſtra ea quærit, & a ſe recedit, vt inueniat quæ habet. Primo enim in honore ipſo ac dignitate, ea eſſe poſita exiſtimat: hac opinione imbutus, vide quo abeat. Inter locum hunc aut illum, ſcamnum hoc aut illud, intereſſe aliquid exiſtimat. Et hoc ipſum magnanimitatem vocat. Atqui, magnus animus, ſine vero ſolidoque bono, nullus eſt. Vbi ſemel hoc in ſe inuenit, nihil admiratur amplius aut æſtimat: nihil putat maius, quam quod habet: contra vero omnia minora credit, quam quę poſſidet. Vt qui in ſupremo iam felicitatis culmine verſatur. Sicut neminem contemnit, ita neminem feliciorem quam eſt ipſe, arbitratur: nihil optat, nihil petit: neque Deo neque hominibus moleſtus eſt. Dignitates autem ac honores, & quæcunque magna ſunt opinione tantũ, ſcit quo loco ſint habenda: ſcit quis locus ijs debeatur qui hæc poſſident. Diuitias vero & pecuniarum apparatum, neque miſerum ſe putat, niſi conſequatur, neque fortunatum, ſi eueniant. Externa autem eſſe meminit, non ſua. Quare nihil ad felicitatem hominis aut libertatem, nihil ad tranquillitatem conferre. Quæ in animo ac ratione ſapientis, non in arca diuitis quærenda ſunt. Hoc quoque intelligit: ab opinione precium eorum eſſe. Aurum ac argentum, ferrum ac plumbum, vſu hominum ac inſtituto; monetam vero, cujus cauſa nihil ſacrum, nihil profanum homines exiſtimant, lege principum ac conſuetudine cenſeri: neutrum vſu ſuo aut natura. Quæ ſi eſſent quod videntur, idem & vbique eſſent. Vt conſtantia, vt fortitudo, vt prudentia, vt temperantia, vt fides, quæ per ſe ſunt quod dicuntur, & vbique idem valent. Aurum vero, quod in populi felicitate paginam vtramq; fa-

eſt,vel e Barbaris nonnulli, cujus rei teſtes eſſe nautæ noſtri poſſunt, ne nouerunt quidem:idque nonnulli e veteribus,ne in vrbem quidem ſuam admiſerunt. Sicut de Lycurgo eſt proditum. Num propterea, ô Dij atq; homines,paupertatem quiſquam Lacedæmoni aut illius ciuibus obiecit? Quiſquam infelices ideo fuiſſe judicabit,quorum res præclare geſtas ſine horrore nemo legit?Quiſquã liberos fuiſſe non conceder,qui non mœnibus vt alij nec vallis,ſed pectoribus aduerſis,& inuicto animo,contra hoſtium incurſus,libertatẽ ſuam per tot annos conſeruarunt?Sed tamẽ,valeant hæc quantum poſſunt.Honores conferant ac dignitates,iudicia corrumpant, leges figant acer figant, ſint opinione plebis quantum volunt, dum ne animũ philoſophi inflectant,dũ ne ad felicitatẽ ejus,aut omnino hominis,conferre quicquam videantur.Qui ſi poſſidere opes non poteſt, poteſt contemnere:ſi non poteſt impetrare,poteſt non optare.Nam cum in fortunæ manu cætera ſint poſita,hoc ex animo depromit:quem inuictum contra hæc externa ſemper habet.Quod decretum, nec moueri, nec cogi,nec impelli,aut ab vllo homine,aut a Fortuna poteſt. Omnis enim viri magni,in electione ſua ac decreto,& libertas& felicitas conſiſtit.Qui idcirco proximus a Deo habetur,qui nec æſtimat diuitias nec habet. Veniamus jam ad ea,quæ timere homines ac declinare ſolent:parem in illis quoque libertatem ſapientis ac felicitatem agnoſces. Quippe ſicut artifex materiam non mutat,ſed cum formam ipſe addat,ad hanc tantum ſe accommodat:ita quæ ex lege Dei & neceſſitate veniunt æterna, ijs inſtrumenta ſua ſapiens adaptat.Sicut nauta mare in quo nauigat, terram agricola quam colit, ne mutari quidem optat,ſed ex arte ſua petit quod opponat tempeſtati & ex animo:ita in hoc Vniuerſo ſapiens verſatur.Pater ereptus eſt aut mater,filius extinctus eſt aut filia,ſeges ſpem mentitur, ab amico nihil tale meritus exhæredatur. Nunquid iſta ſi euenerint,non eueniſſe poſſunt,aut mutari poſtquam euenerunt?Quid ergo ? Sicut optimus familias pater, ſupellectilem in domo, non paratam modo ſed & ordine diſpoſitam conſeruat,vt vtatur,ſi occaſio ſic ferat:ita inſtrumenta ſua ſapiens in animo diſponit,vt quod ante dicebamus, depromere indidem,ſi videatur,poſſit. Primum ergo,ecce opinionem veram quam opponit. Quicquid fieri neceſſe eſt, fieri ſic vult,quemadmodũ eſt factum. Deum enim immortalem ſequitur,non ducit: quod vt non inuitus faciat,ad felicitatẽ ſuã intereſſe nouit.Si quem alium acceſſit, cui hæc moleſta eſſe videt,dicet ei protenus.Mi homo,quid vis tibi?Patris obitum deploras ac matris?Si vis,fratrem quoque adde & ſororem. Cum hæc omnia enumeraſti,aliudne quicquam præter hominem dixiſti?Qui ſi fato,ſi Naturæ morem geſſit,fecit id quod debuit.Si mortalem non vis mori,ſenem diutius vis viuere, licet Deum & Naturam quoque accuſes,quod non roſas hyeme producat,vere fruges:quod ęſtate niuem tibi neget,qua calorem vini tui,magnus imperator, temperare poſſis.Vin tu tecum, vin cum Deo,iterum in gratiam redire? Vis beatus,vis tranquillus viuere?Id

quod

quod es,eſſe te memento:ciuem in hac vrbe,non præfectum:aliquem ex ijs qui vehuntur in hac naui,non gubernatorẽ: militem poſtremo in his caſtris,non ducem. Quæ ſi parum poſſe arbitretur,ſicut faber opus ad amuſſim,ita quod euênit,ad hanc regulam componet. Quicquid ſine voluntate tua fit aut jam eſt factum, malum eſſe tuum non poteſt. qualia ſunt ea quæ commemoraui. At ſi magno ea feras animo,ſi conſtanti,ſi infracto,jam perfectum & ex voluntate tua conſecutus es bonum. Fortitudinem nimirum. Itaque aut mala non ſunt,quod ſic fiant:aut jam bonũ eſt,quod iis ſic vtaris. Ecce tibi, ſanctus noſter ſenex Epictetus, ab ipſa prope rerum Natura, tanquam matre crudeliſſima, abjectus fuit & expoſitus. Nulla nobilitas,nullæ opes, ſeruitus perpetua, corpus mutilum ac deforme. Parentem,propter vitæ obſcuritatem,nemo nouit prope vnquam:domum,foribus egreſſus,ne claudebat quidem; in qua nihil furibus relictum eſſet: Neroni herus eius ſeruiebat;hero ipſe: claudicabat denique quo alij incedunt. At ſi voluntatem eius videas, ſi opinionem, ſi ſublimem, ſi excelſum, ſi inuictum in abjecto iſto corpore animum, reges omnes principeſque tanto anteceſſit, quanto illi reliquis anteire ſe exiſtimant. Animi nobilitatem ſpectas? Dei filium, propinquum, & cognatum,eſſe ſe vbique prædicat. Diuitias? Nullius rei ſe egere dicit, & re ipſa olim hoc probauit. Quæ & ſumma, & ſi recte rationem ineas, veriſſima diuitiarum eſt menſura. Libertatem? Hic vero triumphabit, hic magnifice ſe efferet,neque Epaphroditos modo,ſed Nerones quoque omnes,& miſerrimos terrarum dominos,tranſcendet. Quis eſt liber? qui inuitus nihil dicit,nihil cogitat,nihil ſentit,nihil vult,nihil agit. Quis eſt liber? qui non trepidat,non metuit,non ſperat. Quis eſt liber? qui non auro, non argento, non crudelitati, non lubidini,aut vlli omnino voluptati, libertatem animĩ tranſcripſit. Nihil enim refert, rerum ſeruus ſis an hominum:niſi quod hic corpus, ibi impeditur ratio. Quam profecto veram, imo ſolam eſſe ſeruitutem, quis negare audeat? Siquidem principia noſtrarum actionum,non in corpore defixa ſunt ac poſita,quod nemo dixit vnquam,ſed in animo. Quod quidem beneficium, nulla lex ſcripta,nulla vis hoſtilis,nulla armorum neceſſitas, nulla inſolentia victoris,nulla potentia cuiuſquam aut crudelitas, ſapienti extorquebit vnquam. Nero,ſub ludorum iudicibus, trepidat æſtuat ac pallet;legibus eorum ita morem gerit, vt vix exſcreare auſus, ſudorem quoque frontis, brachio detergat. Fac hunc liberum,ſi audes,fac non ſeruum. Ecce egregio terrarum domino,modo imperat libido, vt cum matre concumbat, modo vt eam tollat,nunc impellit auaritia, vt Deos ſpoliet,nunc ſtultitia vt currum regat,aduerſarios obſeruet,metuat,blandiatur ad eorum prope pedes ſe adijciat. Et hic libertatem, ſi Dis placet,etiam prouincijs conferre audet. Senex noſter,animo inuictus,vitiis maior, voluntatis ſuæ ac opinionis dominus,vni ſeruit· Quid ſi ita Deo viſum? quid ſi ipſi? Quiſquamne poteſt ſeruire,& non cogi? Poteſtne cogi quiſquam, & liber ta-

 men

men eſſe? Audi vocem ejus magnam, & triumphis omnibus ſuperiorem: *Nemo, inquit, ſeruus eſſe poteſt, qui ſit liber voluntate.* Quid vis tibi Fortuna? Vt non liber viuat Epictetus? Atqui hoc in poteſtate mea Deus immortalis eſſe voluit, cui non inuitus & ſponte mea pareo, etiam cum eſſe ſeruum me jubet. Aſpice hunc orbem, in quo nihil fruſtra, omnia præclare conſtituta ſunt. Huic regis, huic ſenatoris, huic cōſulis, huic quæſtoris, huic agricolæ, huic medici perſonam impoſitam videbis. Epictetum idē ille princeps vniuerſi ac dominus, ſeruum eſſe maluit. Num detrecto? num recuſo? num me infelicem, num deteriorem ideo aut minus ſapientem eſſe judico? Ego vero promptus ac paratus, morem ei gero. Ne infelix ſim, qui eſſe aliter non poſſum: ne ſeruire incipiam, qui in ſeruitute liber tamen hactenus vixi. Nemo enim poteſt ſeruire, niſi qui inuitus hoc agit. Voluiſti in mea poteſtate non eſſe hoc corpus, quod ne meum quidem eſſe exiſtimaui vnquam. An propterea nec animum? Voluiſti claudicare hunc pedem. An idcirco ſapientiam? an opinionem? an judicium? an voluntatem? Ego vero gratias tibi ago, quod quæcumque ſine libertatis detrimento alijs ſeruire poſſunt, ea nihil ad me pertinere voluiſti: quo autem ſola libertatem conſeruare poſſunt, ijs effeciſti vt ſolus imperarem. Audio Diogenem, audio Platonem, audio alios vere liberos ac ſapientes viros, ſeruijſſe olim. His accedat Epictetus: quem ſeruire cum fortuna vellet, ſapientia emancipauit. Iam vt ordine ad reliqua eamus calumnias nonnulli improborum ac judicia horreſcunt, etiam præclari, & qui in Republica verſantur viri. Atqui magnus ille ac vere ſapiens, qualem Stoici deſcribunt, cum agendum eſſe aliquid perſuaſit ſibi, nec judicium cuiuſquam nec opinionem pertimeſcit. Quolibet ſpectante, quod agendum eſſe exiſtimat, hoc agit. Nam ſi recte id quod eſt facturus fieri non poteſt, ne agendum quidem eſſe putat: quod ſi poteſt, nihil eos timet, qui non recte reprehendunt. Quicquid vero cæteri opponunt, nihil ad ſe pertinere arbitratur; ſemper qualis ante fuit, immobilis & inconcuſſus. Quo pacto autem poteſt fieri, vt ægritudinem ex obtrectatione iſta contrahat, aut animum demittat? Nam quemadmodum in poteſtate eſt alterius, ſapienti vt obtrectet, ita in illius, obtrectari ſibi ne exiſtimet. Eſt enim in illius poteſtate, obtrectari ne debeat. Sicut autem niſi ſponte ſua & ex voluntate nihil agit, ita niſi velit, nihil patitur, nihil ſubit. Quippe, niſi perturbatur, niſi dolet, niſi commouetur, quæ in eo & ab eo ſint neceſſe eſt, peti ab improbitate poteſt, tangi non poteſt. At ſi poteſtatem ſuam alteri concedit, ſi demiſſo animo ac fracto, ad cauillum contrahitur, ad calumniā trepidat ad conuitium exanimatur; ecce tibi miſerum, ecce infelicem, ecce abiectum, ecce contumelia dignum, ecce in aliena poteſtate poſitum. Ita enim agit, vt qui corpus ſuum alteri cædendum præbet. Libertatem quippe voluntatis, magnum ac cœleſte bonum, quæ in animo, in opinione, in iudicio conſiſtit, alteri in manum tradit. Sæpe audiui Lacedæmonios, viros omni laude majores, ſi quis clypeum in bel-

lo ab-

ſo abjeciſſet,eum quicum reliquit in vrbe ac republica viueret,indignum judicaſſe. Neque aliter quam carnem morticinam, aut cadauer fulguritum,occurſum eius fugere ac vitare conſueuiſſe.Donec tædio viuendi ac mœrore victus,mortem tali vitæ præferendam eſse judicaret. Videbant enim homines, cœleſti ac probe ineffabili virtute præditi, nihil fortiter ab eo aut præclare poſse fieri,qui quod munimētum corporis a duce acceperit, id in alienam poteſtatem, viuo ſe venire pateretur. Tunc enim, cum a Deo immortali, ſummo vitæ ac militiæ præfecto clypeum impenetrabilē, opinionis rectæ ac conſtantiæ acceperis,cum ad cuiuſlibet occurſum,ita protenus abijcies,vt tranquillitatem ac felicitatem tuam, cuiuis vulnerandam præbeas? vt in hominis ſceleſti, vt in meretriculæ ſit poteſtate,miſer ſisan felix, triſtis an hilaris, mente cadas an cōſiſtas? Eodem quoque modo de dolore iudicat. Sicut in cujuſuis poteſtate eſt,doloris inſtrumenta admouere ſapienti, ita in illius eſſe poteſtate, ne tormentum aut dolorē vllum in animum admittat. Non iā illud ago, vt qui ſit virtute præditus miſerum eſſe nō poſſe in doloribus oſtendam. Quod & ratio,& cōſenſus Stoicorum,& quæcumq; poſita ſunt hactenus principia,euincunt. Quippe ſi in corpore eſt dolor, Platone autē teſte, animus id eſt quod quiſq; eſt,non corpus,quis non videt,malum aut non eſſe,aut iam eſſe corporis,non noſtrum? Quod ſi animi felicitas eſt virtus,(& quis hoc negauit vnquā?) miſer eſſe qui ſit felix, quomodo per Deum immortalē,aut qua tandē ratione poteſt? modo ſolū eſſe bonū id quod eſt honeſtū,ſolū eſſe malum,quod cum turpitudine eſt conjunctū,firmiter exiſtimet? Quod non tantū Stoici,ſed & ōnes omniū ætatum magni ſemper viri crediderunt,& foraſſe,aliter ne vulgus quidem ſentit. Qui de Regulo, de Socrate,de Mucio,alijſque magnis & diuinis viris, qui dolorem non inuiti,non coacti,ſed cum libero judicio ac voluntate ſubierunt,cum loquuntur,fortes non calamitoſos dicunt. Et enim, miſerum non eſſe, qui ſit ſuæ ſpontis,infelicem non dici,tui nihil quod non voluit euēnit,ratio eruditis,veritas extorquet imperitis. Aliquanto longius, ſi placet, ab opinione populari abeamus. Solam enim rationem,quæ non raro cum hac pugnat,Stoici ſequuntur. Solent principes ac reges, Auditores ornatiſſimi,ac potiſſimum tyranni,quotquot aut cum hoſte bellum gerunt, aut immanitate ac crudelitate, eò rem deduxerunt, vt ſe hoſtes totidem habere exiſtiment,quot habere amicos poterant,arcem aliquam,loco ſitam opportuno, omni ita ratione ac opere munire, nulla vt arte,nullis machinis,ferro nullo,nullo ære expugnari poſſit. Talem eſse ſapientis animum,tota porticus affirmat. Excelſum,ingentem,inſuperabilem, munitum: virtute,robore,conſtantia,tanquā turrim quandā cinctum ac exaggeratū: quē nō aries calamitatū,non balliſta paupertatis,non vis vlla tormentorum aut doloris,frangere aut debilitare poſſit: qui non foſſa,non vallo,non aggere,non muro,ſed opinione recta, lōga conſuetudine, propoſito inuicto,inmoto,pertinaci,a corpore eſt ſejunctus, ſeparatus, abſtra-

ſtra&us,quem philoſophiæ finem eſſe, omnes Platonici teſtantur. Qui præclari ac ingentes viri,ita ſtatuebant. Animum humanum, in quo totã nobilitatem noſtram Deus immortalis poſuiſſet,in hoc corpus,tanquam in cuſtodiam,demiſſum eſſe. Aqua niſi vindicetur,ſemper ſeruire. Eam autem libertatem eſſe duplicem. Alteram naturæ cum hæc duo diſſoluuntur quæ cohærent,quam nos mortem dicimus:alteram ipſius ſapientiæ,cum exercitatione longa, crebra meditatione, cogitatio a conſuetudine,mens a ſenſibus,animus a corpore abdu&us,vitam ſuam viuit,neque ab vlla ejus parte in conſenſum trahitur. Non jam cogitur ſed cogit, non jam ſequitur ſed ducit,non jam regitur ſed regit, non iam paret ſed præſcribit,non optat,non metuit, non ſperat, non dolet:non affectionibus illius, ſicut lignum alieno neruo mobile,abripitur aut perturbatur. Denique quod Deus eſt in mundo, hoc in corpore eſt ipſe: non illius pars,ſed imperator. Quantum poſſit iſta vitæ ratio,& vt ita dicam,aſſiduitas,verbis exprimi non poteſt, neque argumentis ſed exemplis confirmandum eſt.quæ illudi per cauillum,ſicut cætera,non poſſunt. Quicquid enim factũ eſſe vides,velis nolis,poſſe fieri neceſſe eſt vt concedas. Socrates,in carcere,in compedibus,inter vndecim lictores, liber ac ſolutus animo,totum illud tempus quo judicium differtur,plane vt in Academia ſolebat,cum Cebete ſuo differit. Mors denunciatur:ille legem non recuſat. Venenum propinatur: Ille oblatum, ſimul accipit eodem vultu & educit. Corpus obrigeſcit,membra deficiunt,cor occupatur. Animus in ſtatione tanquam imperator manet & perſiſtit. Ille inter mortẽ ſimul & dolorem poſitus, ſaluum eſſe ſe exclamat, & cum dicteriolo diſcedit. Libertatem enim voluntatis,quæ a corpore non cogitur, magnum & invictum bonum,longo vſu & exercitatione,conſecutus erat. Cato,de quo ſæpe ſed non nimis multa Stoici loquuntur, poſt amiſſam libertatem publicã,voluntatis ſuæ rex ac imperator,ita vixerat perpetuo,vt in corpore iſto eſſet,ſicut qui in domo aliqua verſatur:cuius partes ſi ruinam ducant aut deficiant paullatim,ſpectat dominus,nõ ſentit:nihil enim quæ diuiſa ſunt ac ſeparata inter ſe communicant:cum iam autem vinci nemo recuſaret,& adeſſet Cæſar,ſolus inſtituti ſui memor, diſputationem Socratis eandem in manum ſumit. Quam cum diligenter excuſſiſſet,non prolixo commentario,quod plurimi fecerunt,ſed exemplo eam nobiliſſimo illuſtrat. Manus voluntatis adminiſtra,non iam corporis ancilla, librũ ponit, gladium qui iuxta erat,accipit. Quem cum læſa antea & ſanguine conſperſa,neque ſatis firma,parum alte infixiſſet pectori, iterum volente ita ac jubente magno illo animo, ne qui mortem iam contempſerat,dolorẽ videretur perhorreſcere, tanquam penulam aut veſtem,corpus totum lacerat:illam autem qua volebat,non vt inquilinam, ſed vt dominam dimittit. Democritus,quem fuiſſe inter ſapientes ſui temporis vel principem,Hippocrates teſtatur,cum diu hanc viuendi ſecutus eſſet rationem, vt à corporis imperio ſeiunctã quaſi ac emancipatam haberet animam,

ocu-

oculum vtrumque,quod in contemplando aliquantum im pediri ſe vide-
ret,manu ſua eruit,& ſine vllo aut gemitu,aut doloris confeſſione, juxta
ſe depoſuit,non aliter,quam qui in domo,feneſtrarũ lumina aut tollunt
cum neceſſe eſt,aut mutant. Quid metuere,per Deum immortalem, ani-
mus hic potuit,qui in corpore non viueret,ſed habitaret tantum?qui con
temptu rerum omnium , longoque contemplandi vſu, conſecutus iam
hoc erat, vt nec voluptatem nec dolorem amplius cum eo communem
haberet; inſtrumenta autem animi, officia, ac motus, tanquam in manu
geſtaret. His & aliud accedit, quod in promptu ſemper habet ſapiens.
Omnes corporis partes,ſicut inter ſe ſunt disjunctæ, ita functiones ſuas
eſſe cuique,quæ ab alijs non poſſint impediri. Animo autem ſuas, non ab
omnibus tantum,ſed a toto corpore diuerſas eſſe. quæ dum ſuo,vt opor-
tet, munere funguntur, longe infra ditionem ejus ac imperium, dolor
vel grauiſſimus conſiſtit. Pedem tolle aut offende: num cum eo viſus tol-
litur aut impeditur? manus præcidantur: num inceſſum lædi eſt neceſſe
aut tardari? Nũ ſi audiendi inſtrumenta corrumpantur,ſermonis quoque
vſus perit aut adimitur? Num ſi illa omnia,rector ipſe ac imperator ani-
mus non agit? Num illius functiones ſunt nullæ? Num eædẽ cũ ſingulis,
aut conjunctæ cũ omnibus? Num ex alijs dependet? Nũ ab alijs mouetur?
Ille vero voluntatem ac opinionẽ liberã,intactam, inuictam, inter com-
pedes ac vincula,inter lictores ac carnifices,inter tyrannos & crudelitatis
artifices,ad extremum vſque halitum conſeruat. Equuleus, rota, candens
ferrum,laminæ , fidiculæ, tunica moleſta,& quæcunque ad ſæuitiam ex
cogitari poſſunt,in carnificis manu,in tyranni poteſtate ſunt. num quod
voluntatis aut opinionis inſtrumentum habet carnifex? num tyrannus?
Video ferrum,video chalybem,video ſaxa,video ignem,in hanc pellem,
hunc follem,hunc corticem, hanc veſtem qua indutus ſum , plurimum
poſſe. Numquid in animum hæc poſſunt ? Num is frangitur laceratur,
ſcinditur? num ardere aut abſumi igne poteſt? Si non poteſt , ne inflecti
quidem niſi velit aut moueri poteſt. Mucius,literarum imperitus,ſed in-
genti vir animo,cum fortunam ſuam,vt Romanus,abſoluere non vellet,
manum igni impoſuit , At conſtaret quanto animo id factum eſset ,tum
ne quiſquam dubitaret quin hoc vellet, ferro poſitam in igne transfigit.
Manus ardet,pellis corrugatur,adeps liqueſcit , venæ contrahuntur,ſan-
guis fluit. Animus quid? Conſiſtit. idem autor operis & approbator. Quã
tu huius rei cauſam eſse dices? Voluntatem. Vult ardere manum: commo
ueri non vult . Et vtrunque in illius poteſtate eſse , pariter & ratio & fa-
ctum euincit. Anaxarchus,longe maior,vt qui ſapientiæ conſultus eſset,
cum in crudeliſſimi tyranni incidiſset manus , de quo alias liberrime lo-
cutus erat,nudo corpore in ſaxem excauatum conjicitur. Adſtant vndi-
que crudelitatis adminiſtri,qui iniectum ferreis piſtillis contundunt. Ca-
ro laceratur,oſſa conteruntur,corpus vniuerſum frangitur. Quid ani-
mus? Quia munimentum corporis non habet,ſuum aſſumit. Fortitudi-

nem,conſtantiam,rectam de dolore opinionem. Quibus cinctus vndique & quaſi inuolutus,caput lacerum & cruentum,oculos deficientes & in ipſa morte iam natantes,toruo admodum diroque vultu attollit,conuerſuſque in tyrannum, inauditæ ſæuitiæ autorem, Anaxarchi inquit, follem tundis. Audis vocem animi: audis vocem Anaxarchi: audis vocem philoſophi:qui a corpore iamdudum fecerat diuortium,in quo adhuc tenebatur. Tunde,inquit,quantum voles, Anaxarchum non tanges. Tunde,quantum voles,opinionem eius non mutabis. Nihil Anaxarchus bonum vnquam eſſe credidit,quod animi non eſſet: nihil malum, quod ad animum non pertineret. Fac ſi potes, vt dolorem malum eſſe exiſtimet: vt gemitu,vt lamentatione,vt voce flebili,hoc fateatur. Iam vinces. Atqui,o ſceleſte & omnium ignare, non piſtillis frangitur opinio,ſed ratione. Quæ ſi recta eſt ac vera,quod tu ſemper ignoraſti, inexpugnabilis, inuicta, omni adamante,nedum omni ære durior ac ferro eſt. Ego vt exiſtimem, ferri dolorem non poſſe, cum id pertinacia in improbis, conſuetudo in pueris, mos in fœminis, alia in alijs quotidie efficiant? cum hoc ipſa rerū experentia euincat? Id quod omnes poſſunt ſolus ſapiens nō poteſt? Quod in illis aut lubido,aut ſpes lucri,aut honoris ardor poteſt,id in nobis ſola ratio non poterit? Ego vero id exiſtimaui nunquam,neque in tam fatua opinione aut peruerſa vt expirem,Dij permittite. Hæc & his majora, Anaxarcho tum veniſſe in mentem, non eſt dubitandum. Nam quemadmodum athletæ, cum in graui certamine verſantur, & ſub ictibus ſtant, animos a plagis ſumunt: ita verus ſapiens ac diu exercitatus, a tormentis robur, a dolore tolerantiam ac fortitudinem deſumit. Sicut autem nihil vnquam patitur inuitus (ſcit enim ſe athletam eſſe, & in vitam certa lege tanquam in gymnaſium veniſſe) ita quædam nouit eſſe quæ vitare mallet; maximum dolorem & extremos puta cruciatus: nihil autem,a quo cogi aut inuitus ſuperari poſſit. Quantum enim eſt,quod fures,quod latrones,aut,quod noſtro tēpore non raro euenire ſolet, regum parricidæ poſſunt: quibus prius animam plerunque extorqueas quam gemitum? Spartanorum pueros vide, qui diſcerpi virgis ac dilacerari corpus ſine vlla vel leuiſſima doloris ſignificatione, conſtanter ſibi ac fortiter ferebant: vide fœminas, Arrias, Porcias, Leænas: vide Indorum conjuges, quæ in rogum maritalem (tantus eſt animus) feruntur, id quod ratio debebat, pudor impetrabit. Ratione autem nemo præter ſapientem vtitur. Quæ ſi eſt recta, ſuperari a dolore non debet: ſi eſt firma, non poteſt. Iam vero, ſi quod Socrates dicebat, idem velle debet ſapiens quod Deus, etiam in dolore etiam in morte, neque vinci a dolore poteſt, qui non male ſecum agi arbitratur (nihil enim fruſtra agit Deus, nihil male) neque miſer eſſe poteſt, qui nil fert inuitus. Mortem autem quomodo timebit, o Di boni, qui diuinam vocem ſenis noſtri cogitabit, tam in vita neceſſariam, quam veram. NON RES IPSÆ SED OPINIO DE REBVS PERTVRBATIONEM ADFERT. Neque

PERT. Neque mors profecto metum, quam tantopere timetis, ſed quod ſic de ea iudicatis. Quippe, ſi natura formidabilis mors eſſet, omnibus hoc videretur. Sicut ignem omnes iudicant calere, glaciem frigere, gladium ſecare. At nec Socrati videtur talis, nec Catoni, alijſque magnis ac preclaris viris: qui in alia opinione ſemper ſunt verſati: & hanc veram eſſe docuerunt. Quid quod alij natura mortem non formidant, ſicut Celtæ: alij habitu hoc conſequuntur, ſicut veterani: alij ab inſtitutione ac conſuetudine, vt Spartani olim, diuini plane & incomparabiles viri? Apud quos contemptus mortis, vſu ac moribus receptus, in naturam ſenſim verterat, vt pro mœnibus hoc vterentur. Audiuiſtis maſculam & vere animoſam Stoicorum diſciplinam, reginam cęterarum familiarum ac principem: audiuiſtis, quid ſeueri illi e porticu magiſtri docuerint: qui dum animos noſtros peſſimis opinionibus imbutos, inter ſpem ac metum, inter gaudia ac dolores, cæteraſque perturbationes animi, agitatos miſere ac fluctuantes, ad priorem vitam, in qua poſiti a Deo & creati fuerant, reuocare conantur, tanquam in portum ſuum, iterum reducunt ac conſtituunt, &, ſi verũ loqui liceat (quod pro veritatis autoribus quid ni liceat?) ignauiſſima oppreſſos ſeruitute, neque aliud quam ſtultiſſimarum, quas cum lacte hauſimus, mancipia opinionum, ad pileum & ad libertatem vocant. Hominem in animo, bonum eius nuſquam quam in ipſo reponunt. Quo vt quiſque maxime excellit, ita ad parentem ſuum, Deum immortalem maxime accedat. Hæc ſi recte intelligantur, neque quicquam homo optabit, niſi quod optandum ſit: nec vitare aut declinare quicquam volet, niſi quod ſit fugiendum. Animi habenas voluntatem eſſe ſciet. quas dum ipſe ſibi ſeruat, liberum, beatum, ac felicem ſemper ſe futurum: ſi in poteſtatem alteri committat, libertate ac felicitate ſua excidiſſe. Supra iſtam, ſolum Deum immortalem ſtare, cui beneficium hoc debet: cui ſuam penitus permittit; cujus tum benignitate tum exemplo, ita format eam dirigitque; vt nec quicquam expetat non ſuum, neque vitet quicquam, quod in poteſtate ſit cuiuſquam. Quo diuina verba ſenis noſtri referenda ſunt. *Primum in pietate hoc eſſe ſcito, Recte de Deo opinari, vt qui ſit, & qui cuncta recte moderetur ac iuſte, tum te ipſum in hoc ordine eſſe conſtitutum, vt in omnibus quæ fiunt, parere, cedere, ac ſponte ſequi illum debeas. quandoquidem ab optimo iudicio ac ratione cuncta proueniunt. Ita quippe nec de eo conquereris vnquam, neque accuſabis eum tanquam neglectus. Hoc autem fieri aliter non poteſt, niſi ea quæ non ſunt in poteſtate noſtra omittas: in iis autem ſolis quæ in poteſtate noſtra ſunt, bonum tuum ponas.* Vides paucis, quicquid hactenus a nobis eſt dictum. Hinc immenſum illud, & quod verbis exprimi non poteſt, gaudium, ac perpetua tranquillitas. Sicut enim currum qui conſcendit ſemel, ſequitur aurigam; nauem qui ingreſſus ſemel eſt, gubernatorem: ita Deum in hoc orbe ſapiens ſequetur. Nam & prouidum ac peritum ſuæ artis, & parentem ſuum ſciet eſſe. Interim calamitates omnes vndique inuadant, paupertas opprimat,

opes deficiant,dolor machinas admoueat,terra cœlo miſceatur,cœlum ſibi,aut in caput ſapientis cadat,immotus animo ac inconcuſſus,ſuæ vovoluntatis conſcius ac potens , diuina autem fretus,vitam quam in ſumma ſemper egit tranquillitate,Deo ſuo vel donabit vel reddet. Ita ſemper vixit Epictetus:ita eſt locutus.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HOS *libros inter Philoſophia vltimos pono, etſi frontem anteà tenuerunt. Sed res ita eſt, ſi tempus ſpectes: & ſcripti omnino ſunt ſub Nerone, poſt Claudij mortem. Argumentum certum, quòd fine libri primi contemptim admodum de Claudio, &* futile eius iudicium *traducit: non facturus vmquam illo viuo. Libri boni ſũt, ſed mehercule in ordine & tractatu confuſi: quem vix eſt vel adnitentem expedire. Tamen, vt poſſumus. Primus liber exordium habet & querelã de Ingratitudine, quæ crebra eſt, & inter vitia tamen magna. Ideò de Beneficijs ſe ſcripturum,* Quæ vis eorum, & Proprietas *ſit? Hæc vſque ad Cap. v. Tum definit, Beneficium non in materie, ſed animo tribuentis eſſe: & ab eo pendendum. Deducit per exempla, & argumenta, vſque ad Cap. XI. Ibi duo membra dicendorum proponit,* Quæ Beneficia danda, & Quemadmodum? *Prius exſequitur ad finem libri: alterum differt in ſequentem.*

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè viuentium inconſulteque, nihil propemodũ, vir optime Liberalis, dixerim • nocentius, quàm quòd beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata malè debeãtur. de quibus nõ redditis, ſerò querimur: iſta enim perierant, cùm darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximaque vitia nullum eſſe frequentius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus cauſis video. prima, quòd non eligimus dignos, quibus tribua-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. NOCENTIVS.] *Pro quo alij* peius, *alij* fœdius *edunt. At in ſcriptis nihil horum: vt appareat coniectanea hæc, non germana eſſe. Meus liber:* dixerim ſubeſſe tantum errorem: *ſed nec id purum fortaſſe.*
2. NOMINA FACTVRI.] *Obligaturi aliquem, vt ijs qui æs credunt. Aſ-*

ſen-

buamus: ſed [2] nomina facturi, diligenter in patrimonium & [3] vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſolum effetum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, vtrum turpius ſit inficiari, an repetere beneficiū. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo tantum recipiendum ſit, quantum vltrò refertur: [4] decoquere verò fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, [5] ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. [6] Sed cùm ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graues exprobratores exactoreſque ſumus; [6] alias leues, & quos paullo poſt muneris ſui pæniteat; alias queruli, & [7] minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantum poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut ſemel? quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, [8] frontem adduxit, vultum auertit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & induſtriâ non inuenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit? [9] In anguſto verò comprehenſus, aut diſtulit, [10] id eſt, timidè negauit; aut promiſit, ſed difficulter,

conius: Nòmina, tituli debitorum: *quia nempe in Codice vel kalendario annotabant*, Scio tot HS. Lucio tantum dedi. 3. VASA DEBITORIS.] *Inſtrumentum, ſupellectilem, & quidquid non eſt ſoli. Inde* Vaſa conclamare, *in caſtris: &* Vaſarium, *pecunia quæ præſidibus ad domeſticum inſtrumentum. Græci ita laxè etiam τὰ σκεύη.* 4. DECOQVERE] *Alij libri*, de quo queri, *male. Decoquere valet, fidem nolle aut non poſſe liberare, foro cedere. Inde metaph. ra ad ingratos ex profeſſo in beneficiis. Vide* IV. *De Benefic. cap.* XVII. *& epiſt.* LXXXI. 5. SED ANIMO] *Cicero inmentò*: Gratiam & qui refert, habet; & qui habet, eo ipſo quod habet, refert: *bellè & acutè* 6. ALIAS LEVES.] *Columella*: Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate deſtruunt. 7. MINIMA MOMENTA.] *Occaſionum aut temporum, quibus videantur potuiſſe reddere.* 8. FRONTEM ADDVXIT] *In triſtitia aut faſtidio facimus, & corrugamus. Inde homines* adducti, *graues, teneri, triſtes. Adde infra lib.* IV. *cap.* XXXI. *lib.* VI. *cap.* VII. *In hoc genus Martialis:*

Durum eſt Sexte negare, cum rogeris:
Quanto durius, antequam rogeris.

9. IN ANGVSTO.] *Vbi euabi non et eludere non eſſet.* 10. ID EST, TIMIDE.] *Benè, nam poſſam dilationis exprimit, quæ eſt vt in præſenti amoliatur, non vt poſteà præſtet. In eos quoque ille Hiſpanus:*

Inquiris, dubitas, cunctaris, teque diebus
Meque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. VIX EXEVNTIBVS.] *Quod ſignum animi imprompti. At Tiberius bia*

ter, ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis & 11 vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe aduerſus eum quiſquam poteſt, qui beneficium aut 12 ſuperbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, expectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideò non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod 13 à neſciente accepit. Nec tarde quidem: quia cum in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cum ita naturâ comparatum ſit, vt 14 altius iniuriæ quam merita deſcendant, & illa cito defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid expectat qui offendit, dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis 15 beneficio eius ignoſcit. Non eſt autem quòd tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primum (vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam 16 effuſâ benignitate ſacrilegi, negligenteſque eorum, deterrent. Vtū-tur

hic contrà. qui compoſitus aliàs, & velut eluctantium verborum, ſolutiùs promtiusque eloquebatur, quoties ſubueniret. *Tacitus* IV. *Annal.*

12. SVPERBE INIECIT.] *Libri ſcripti,* abiecit: *ego vellem,* obiecit.

13 A NESCIENTE.] *Rectè. vnus tamen meus,* & à neſciente: *et* [illegible]*,* *vt* à neſc. *facias. Vulgati:* quod à negligente, *nec malè.* 14. ALTIVS INIVRIÆ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione:* Καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται τὸ γὰρ λυπῆσαι· τὸ γὰρ λυπῆσαι δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστὰ ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναναλίσκει: Iniuriarum, ſi quæ factæ ſunt, ſemper eſt memoria; & quidquid offendit, ægrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vnà cum ipſo fructu vſuque, memoria perit. *Plautus:*

---ita ſunt iſti diuites.
Siquid benè feceris, leuior plumâ eſt gratia:
Siquid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & cauſſam vtrique affectioni aſſignat, IV. *Annal.* Procliuius eſt iniuriæ, quàm beneficio, vicem exſoluere. quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. *Dio Caſſius, & aliam cauſſam, lib.* XLVI. Non eodem modo aduerſus eos qui benè, & qui malè fecerunt, homines afficiuntur. ſed iræ atque iniuriæ vel inuiti reminiſcuntur; beneficij & gratiæ vltrò obliuiſcuntur. Atque iſtud quidem, quòd dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quod dignauiæ ſuſpicionem de ſe præbere videantur, niſi malum malè factoribus reponant. 15. BENEFICIO EIVS IGNOSCIT.] *Nempe contumelioſo, & quod odium magis quàm gratiam mereatur* 16. EFFVSA BENIGNITATE.] *Libri ſcripti aliquot,* neceſſitate. *Otioſam vocem non arbitror, tenuerim-*

tur naturâ ſuâ,& cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes,iuuant.Hos ſequamur duces.quantum humana imbecillitas patitur:demus beneficia,non fœneremus.Dignus eſt decipi,qui de recipiendo cogitauit,cum daret. At malè ceſſit.Et liberi,& coniuges ſpem fefellerunt:tamē & educamus,& ducimus.adeoque aduerſus experimenta pertinaces ſumus,vt bella victi,& naufragi maria repetamus.Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet?quæ ſi quis non dat quia non recipit,dedit vt reciperet,bonamque ingratorum facit cauſſam:quibus ita demum turpe eſt non reddere,17 ſi & licet.Quàm multi indigni luce ſunt?& tamen dies oritur.Quàm multi,quòd nati ſunt,queruntur?tamen natura ſobolem nouam gignit.ipſosque qui non fuiſſe mallēt,eſſe patitur.Hoc & magni animi & boni propriū eſt,nō fructū beneficiorū ſequi,ſed ipſa,& poſt malos quoq;bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe,ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus,dare beneficia:non vtique reditura,quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt.Adeo quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet;vt ſi ſpes mihi præcidatur gratum hominē reperiendi,malim non recipere beneficia 18 quàm non dare.Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit.Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccat;19 qui non dat,citiùs.

II. 20 *Beneficia in vulgus cùm largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa,vt ſemel ponas benè.

In

que & ipſam, ſed mutatam : effuſâ nec ceſſante benignitate. *Duo enim in diuinis beneficiis laudanda. & quod larga, & quòd aſſidua.*

17. SI ET LICET.] *Nam vera gratitudinis lex,legem non habere. Voluntaria tota eſt : & ſi tu adſtringis & repoſcis, iam beneficij gratia ac decor periit, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim ſolam habet: atque ideò habet, quia non neceſſitatem, aut pœnam. Hæc adde, illa abit.*

18. QVAM NON DARE.] *Animosè, ſed & Epicuri illius, etſi omnia vtilitate metientis, hoc ſcitum eſt.* Non ſolùm honeſtius, ſed iucundius eſſe, beneficia dare, quàm accipere. *Plutarchus in libello,Cum Principe eſſe philoſophis.*

19. QVI NON DAT, CITIVS.] *Benè. Muretum neque audiat eiicientem, aut in* Attius, *mutantem: quaſi ſequentes illius ſint verſus. Optimè, inquam, illud ſic diſtinctum, & pro Seneca mente, iſta: Peccare vtrumque, & qui non dat, & qui non reddit: ſed hunc ampliùs, illum citiùs. Iſte, quia obligatus, peccat; ille, quia non obligat. modo igitur iſte plus peccet; ille tempore priùs citiusq., & vt prædixit,* vitium ingrati antecedit. CAP. II. 20. BENEFICIA IN VVLGVS.] *Ad aliam partem, ſenſumque tranſilit potiùs, quam tranſit: & alibi id facit. alioqui ſuſpi-*

cer

In priore verſu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt;& nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi [21] detraxeris iudicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini benè facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, *Perdenda ſunt multa.* Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantum [22] erogatur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt darem. nemo beneficia [23] in kalendario ſcribit. nec auarus exactor ad horam & diem appellat. Numquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in formam [24] crediti tranſeunt. Turpis fęneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunque priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. melius apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occaſio, [25] aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. [26] Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adiuua. III. Officia etiam feræ ſentiunt: nec vllum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feri-

cère de leui hiatu. 21. DETRAXERIS IVDICIVM.] *Valerius:* Liberalitatis duo ſunt maximè probabiles fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. nam cùm ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat. 22. EROGANTVR.] *A meâ coniecturâ eſt. Libri,* erogatur, *ſingulariè: ex quo Muretus,* eroga tu, *imperando. Sententia noſtra liquet: Beneficia, inquit, pura ſunt, ſimplicia, aſpectum alium non habent: erogantur & dantur tantùm.* 23. IN KALENDARIO.] *Libro, in quo nomina, & pecunia fenebris, quam Kalendis ſolent ponere: atque illinc vſuras ordiri. Alibi dicimus.* 24. CREDITI TRANSEVNT.] *Mei libri,* credendi tranſit. *Legam,* credentis tranſit: *ad hominem ipſum referendo.*

25 AVT IMITATIO.] *Vt aliorum exemplo, quos gratos vident, grati ſiant. Gruterus tamen malebat* incitatio: *ego verò* inuitatio. *Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem, licet & iuuat.* 26. ALIVM RE.] *Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberiùs, ſed ferè eoſdem ex Platone, Diogenes Laërtius.* Beneficentia, *inquit,* quadrifariam exercetur: Opibus, Corporibus, Diſciplinis, Sermonibus. Opibus, cùm egenos pecuniis aut aliâ re iuuamus; Corporibus, cùm iniuriâ affectos tuemur aut vindicamus; Diſciplinis, cùm docemus, medemur, aut arte aliquâ ornamus; Sermonibus, cùm in iudicio defendimus, ſolamur, et tale. *Pulchra ſunt, & gemina his noſtris.* CAP. III. 27. DEMBRE-NTVR CIBVS.] *Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum*

feritatem vſque in ſeruile obſequium [27] demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus vnum beneficium? aduerſus alterum non erit duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. [28] Is perdit, qui cito ſe perdidiſſe credit. At qui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficiis tuis illum cinge. Quorũ quæ vis, quæve proprietas ſit, dicam, ſi priùs illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. [29] Num dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridẽtes, iuuenes, & virgines, ſolutaque ac pellucidâ veſte? Alij quidem videri volunt vnam eſſe, quæ det beneficium: altram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. [30] Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientium reddentiumque. Sed vtrumlibet ex iſtis iudicaueris: quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille [31] conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus tranſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interruptus eſt: pulcherrimus, ſi cohæſit, & vices ſeruauit. Ideò ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe qui dant. vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorũ memoria ſeneſcere. [32] Virgines: quia incorrupta, ſunt & ſincera, & omnibus ſanctæ. [33] In

amant, audiuntq́;. Plinium, Aelianum, vide. 28. IS PERDIT.] *In hanc, & vicinas ſententias, Plinius lib.* III. *epiſt.* IV. Eſt ita naturâ comparatum, vt antiquiora beneficia ſubuertas. niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpè obligati, ſiquid vnum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. *Publius Mimographus callidè:*

Beneficium ſæpè dare, docere eſt reddere.

29. NVM DICAM QVARE.] *Fecit è libris, in quibus tamen eſt* Nunc. *ſed ſententia connexa, vt praeiui, & interrogatione elata, ipſa ſe probat.*

30. ALII TRIA BENEFICIORVM.] *Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, è Phornuto:* His quidem duæ numero Gratiæ dicuntur, his verò tres. duæ quidem, quòd hos auſpicari beneficium eſt neceſſe, hos vero vices reponere. Tres autem, quandoquidem non rectè fuerit, illum, cui remuneratum eſt, benè meritum gradum ſiſtere; ſed iterùm eſt beneficium parandum, vt ſine intermiſſione id fiat.

31. CONSERTIS MANIBVS.] *Ita pingunt, & ſculpunt. eoq́; Horatius,* Segneſque nodum ſoluere gratias, *dixit.* 32. VIRGINES, QVIA INCORRVPTA.] *Aliam etiam cauſſam Socratis dictum ſuggerit, quod in Stobeo:* Cum quemdam videret paſſim, & ſine dilectu, beneficia largientem Καλῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς Χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας

ἐποι-

[33] In quibus nihil eſſe alligati decet, nec [34] adſcripti: ſolutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis autem; quia beneficia [35] conſpici volunt. Sit aliquis vſque eo Græcis mancipatus, vt hęc dicat neceſſaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit. [36] Aglaian maximam natu appellauit, mediam Euphroſynen, tertiam Thaliam. Horum nominum [37] interpretationẽ, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque [38] Homerus vni mutauit, Paſithean appellauit, & [39] in matrimonium promiſit: Malè ſit tibi, inquit qui Gratias virgines, ſcorta feciſti. *Nam hæc ſcilicet ſe vulgo vulgant: etſi non Virginibus haud planè reſpondet.*

33. IN QVIBVS.] *Hæc ſeparanda erant, & fecimus. neque enim ad* Virgines, *ſed ad* Veſtes *referenda.* 34. ADSCRIPTI.] *Mei ſic libri interpreterq́; legem aut conditionem iis non apponi; libera eſſe, nec tabellis ſeruitutis adſtringi. Ita idem* III. *libro infrà, cap.* XX. *de ſeruis:* Corpora enim obnoxia ſunt, & adſcripta dominis: mens quidem eſt ſui iuris. *Vt enim* Addicti, *ſic &* Adſcripti. *Vulgò* adſtricti *tamen eſt: etiam probè.* 35. CONSPICI VOLVNT.] *Non tam cùm dantur (hoc ſtatim abnuit, & vetat) ſed cùm redduntur. itemq́; ab accipiente, cuius eſt ea propalare. Sunt igitur ideò* pellucidis tunicis, *conſpicuæ, & quaſi nudæ, vt à poëtis item dicuntur. Cauſſa & alia ingenioſè à Phornutho:* Introducuntur nudæ, vt cum nullam habeant poſſeſſionem, ſubminiſtrare quædam poſſint, & prorſus vtiliter largiri. *Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, poſſe benè facere.* 36. AGLAIAN MAXIMAM.] *Nihil verius, & Gruterus probè aſſeruit. Nam Heſiodus, quem ipſe adſpexit, ita palàm:*

Τρεῖς δέ οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους,
Ἀγλαΐην. καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ' ἐρατεινήν:
Treſque Ioui Eurynome Charitas enixa venuſtas,
Aglaiamque, atque Euphroſynem, Thaliamq́ue placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliothecâ, Plutarcho, aliiſq́;.

37. INTERPRETATIONEM.] *Quæ talis in Plutarchi libello, ſuprà dicto.* Nihil perinde eſt lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideoque ſapiens fuit, qui nomina Gratiis impoſuit, Aglaiæ, Euphroſynes, & Thaliæ. *Phornuthus partim: ſed & hoc addit,* ipſas Charitas vulgariter appellatas. ἀπὸ τῆς χαρᾶς. id eſt à gaudio. *Liceátne & mihi μυθολογεῖσθαι? Autem* Aglaiam *dici à ſplendore, quia talis eſt primus ille, qui donat; alteram,* Euphroſynen, *gaudium notare accipientis; tertiam* Thaliam, *quæ germinat ſcilicet & fructificat ad referendum.* 38. HOMERVS PASITHEAN.] *Sunt verſus in Iliad* ξ.

Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ ζὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,

 Πασι-

monium produxit, vt ſcias illas Veſtales non eſſe. Inueniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis 40 aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius vnà ſtat: non quia beneficia 41 oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agẽdæ cauſſâ loquitur, & verbis non vltrà, quam ad intellectum ſatis eſt, vtitur, totum librum ſuum his ineptijs replet: ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficij pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ 42 Hecaton tranſſcribit,

Πασιθέην:
Verùm age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo
Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,
Paſitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ô quàm ſcitè & appoſitè! quid enim magis gratum gratioſumq; hominibus, quàm ille Diuus? ergo & Gratia vxor ei adſit. Sed quare Paſitheam *indigetat?* διὰ τὸ, *ait Euſtathius,* πανταχοῦ θέειν, καὶ μὴ κακρύφθαι τὴν χάριν: quia quaquauerſus diſcurrit, nec Gratia occultatur. *Phyſica etiam cauſſa addatur. quia Somnus ad omnes venit, eiusq; vxor.* 39. IN MATRIMONIVM.] *Somni, vt iam dixi, ſed &* Charitem *dedit nuptui idem poëta Iliad.* Σ.

----Χάρις λιπαροκρήδεμνος
Καλὴ, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς Ἀμφιγυήεις:
---Charis velata decore,
Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimque.

Et quare vulcanus? quòd gratioſa ſint mechanica opera, *ait Phornutbus.* 40. AVT PHRYXIANIS.] *A Phryxæo vellere tractum vult lumen æui noſtri Turnebus: quia villoſa talis veſtis. Hodie retento nomine,* Friſe *vocamus Celtæ, & Belgæ. Alij hic* Phrygianis *malunt, quaſi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium)* acu facere inuenerunt. *Sed de craſſis veſtibus, non de pictis hic eſt ſermo. Tu adi Turnebum lib.* XXIIII. *Aduerſar.*

41. ORATIO COMMENDAT.] *Libri ſcripti, & editi ante Muretum,* ratio commendat vel oratio. *Neque ego reiecerim alterutrum: quia vtrumq; Mercurio à Græcis tribuitur, vnâ voce* λόγῳ. *In beneficio autem prima Ratio requiritur, ſiue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De iſtâ, Plutarchus in libello* De audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν ταῖς Χάρισιν οἱ παλαιοὶ συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ συγκεχαρισμένον καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντος: Mercurium Gratiis priſci illi aſſociarunt, quod oratio maximè gratioſum illud & amabile deſiderat: *etſi aliouorſum paullo ipſe ducit. Magis pro Senecæ hic ſenſu, ipſe Seneca, infrà libro* II. *cap.* III. *Vide.* 42 HECATON TRANSSCRIBIT.] *Sic lege, cum manu-*

bit,treis Chryſippus Gratias ait Iouis & [43] Eurynomes filias eſſe: [44] ætate autem minores quam Horas, ſed meliuſculâ facie, & ideò Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam,quia latè [45] patentis matrimonij ſit, beneficia diuidere: tamquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi,aut poëtæ vera nomina reddant. Quemadmodũ [46] nomenclatori memoriæ loco audacia eſt.& cuicumque nomen non poteſt reddere.imponit:ita poëtæ non putant ad rem pertinere,verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti,aut decore corrupti, id quæque vocari iubent quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt,ſi aliud quid [47] in cenſum detulerunt:proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen iubet. Hoc vt ſcias ita eſſe,ecce Thalia,de quâ cùm maximè agitur,apud Heſiodum [48] Charis eſt,apud Homerum [49] Muſa. IV. Sed ne faciam,quod reprehendo,omnia iſta,quæ ita extra rem ſunt,vt nec circa rem quidem ſint,relinquam. Tu modò nos tuere,ſi quis mihi obiiciet,quòd Chryſippum [50] in ordinem coëgerim,magnum mehercule vi-

manuſcriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum eſſe, atque adeò verbatim penè tranſſcripſiſſe è Chryſippo. 43. EVRYNOMES.] *Quæ, vt Heſiodus ait,*

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:
Oceani proles, votiuâ prædita formâ.

44. ÆTATE MINORES.] *Hoc quoque pater talium Heſiodus. qui* Horas *iam antè genitas ex* Ioue & Themi *fingit.* 45. PATENTIS MATRIMONII.] *Libris, & viris doctis hoc dedi: qui pertendunt* Matrimonium *eâ facie, quâ* Patrimonium *dici. Eſto igitur, & ſic explica. In re quidem, Phornutus accedit:* beneficentiores quodammodo eſſe aut debere eſſe, quibus magnæ tributæ ſunt ſortes. *Quidni ſint?* καὶ τί ὄφελος (*Ariſtotelis verba* VIII. *Nicomachiorum, cap.* 1.) τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας; & quis vſus diuitiarum & abundantiæ, ſublatâ beneficentiâ?

46. NOMENCLATORI.] *Munus ordinarium, ſiue officium, apud diuites. Sæpè autem ioco ludóque erant, cum memoriâ fallente nomina aliqua declararent, promptâ ſemper audaciâ. Noſter in epiſt.* XXVII. Nemo vetulus nomenclator,qui nomina non reddit,ſed imponit,tam perperàm tribus quam ille Troianos & Achiuos,perſalutabat.

47. IN CENSVM.] *A Romano ritu. quiſque ciuis, nomen, ætatem, opes in cenſuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurati. Itaque ludens. Parùm refert, inquit, ſi aliud nomen proprium verumq́; habent: nec poëtæ id aſpiciunt, ſed quod facit ad verſum. Eadem locutio in epiſt* XCV.

48. CHARIS EST.] *Verſibus iam datis,* Thalia *inter Charitas cenſetur.*

49. MVSA.] *Thalia inter Muſas nouem, & vulgo etiam habetur.*

CAP. IV. 50. IN ORDINEM.] *Tullio, alijſq́; crebra phraſis. vel à militia,*

le virum,ſed tamen Græcum,cuius [51] acumen nimis tenue retunditur, & in ſæpè replicatur: etiam cùm agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen eſt? De beneficiis dicendum eſt,& ordinanda res,quæ maxime ſocietatem humanam alligat:danda lex vitæ,ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem,quam nec deeſſe oportet,nec ſuperfluere,hæc ipſa obſeruatio reſtringat,dum temperat:docendi ſunt libenter accipere,libenter reddere,& magnum ipſis certamen proponere,eos quibus obligati ſunt,re animoque non tantùm æquare,ſed vincere quia qui refert gratiam debet,numquam conſequitur,niſi præceſſit.hi docendi ſunt nihil imputare:illi plus debere.Ad hanc honeſtiſſimam contentionē, beneficiis beneficia vincendi,ſic nos adhortatur Chryſippus,vt dicat verendum eſſe,ne quia Charites Iouis filiæ ſunt parùm ſe gratè gerere,ſacrilegium ſit,& tam bellis puellis fiat iniuria.Tu me aliquid eorū doce,per quæ beneficentior,gratiorque aduerſus benè merentes fiam, per quæ obligantium,obligatorumque animi certent,vt qui præſtiterint, [52] obliuiſcantur,pertinax ſit memoria debentium.Iſtæ vero ineptiæ poëtis relinquantur:quibus aures oblectare propoſitum eſt,& dulcem fabulam nectere.At qui ingenia ſanare,& fidem in rebus humanis retinere,memoriam officiorum ingerere animis volunt,ſeriò loquantur,& magnis viribus agant:niſi fortè exiſtimas,leui ac fabuloſo ſermone,& anilibus argumentis,prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimā, beneficiorum [53] nouas tabulas. V. Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram,ita exponam neceſſe eſt,hoc primum nobis eſſe diſcendum quid accepto beneficio debeamus.Debere enim dicit ſe alius pecu-

vel à magiſtratibus ducta.Inter milites,ſunt extra vel ſupra ordines, Legati,Tribuni,& tales:y logi in ordinem videntur,cùm iis demitur, pareſq. habentur gregariis.Similè in magiſtratu.qui eminet, nec eſt in vulgi claſſe vel ordine:quò compellitur,ſi auctoritas eius ſpernitur aut violatur.

51 ACVMEN NIMIS TENVE.] *Adhæſit hæc culpa Chryſippo,& curioſâ ſubtilitate virilem & maſculam illam ſectam (Stoicorum dico) enervauit. Vis argumentum?* trecenta Vndecim volumina ſolius partis Logicæ reliquit. *Adeo ille differere magis docuit,quàm viuere.*

52. OBLIVISCANTVR.] *Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Auſonius ita verſibus comprehendit:*

Tu benè ſiquid facias,non meminiſſe fas eſt:
Quæ benè facta accipias,perpetuo memento.

53. NOVAS TABVLAS.] *Id eſt,obliuionem vel potius abolitionem beneficiorum,& nequid debeamus.Sumptum à re nummariâ,in quâ* Nouæ tabulæ, *χρεῶν ἀποκοπαί bonis Gloſſis explicantur:id eſt,reſectio & expunctio debitorum. Cùm enim pares rationes,& nulla reliqua,itur ad nouas tabulas conficiendas. Simile in epiſt.* LXXXI. *& infrà De Benef.* VII. *cap.* X.

pecuniam quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi:[54] animo cernitur. multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ [55] à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſidentque, ſolùm notant: contrà, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt: auferre ea nobis & fortuna, & iniuria poteſt: beneficium verò, etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficiũ, ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incẽdio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſũ beneficij nomen vſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, vt alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator aliquem,[56] torquibus, murali, & ciuicâ donat. quid habet [57] per ſe corona pretioſum? quid [58] prætexta? quid [59] faſces? quid [60] tribunal, & [61] currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. VI. Quid eſt ergo beneficium?[62] Beneuola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſuâ parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed quâ mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quòd beneficium vtique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malũ eſt.

cap.x. CAP. V. 54. ANIMO CERNITVR.] *Acutè ſic Muretus. nam vetus omnis lectio.* geritur. *Quod defendi videatur iſtis è libro* II. *cap.* XXXIV Non eſt quòd exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur. 55. A PROXIMIS.] *Imò verò & à longinquis. An fuit,* aperto ſinu? *an quod Grutero placitum,* pro maximis? *an propius erit* quæ pro ſummis? *Nam illa particula,* â, *libris ſanè deeſt.*

56. TORQVIBVS.] *Aureis. de quibus, alijſque hic militaribus donis, liber* V. *Militiæ noſtræ dicet.* 57. PER SE CORONA.] *Nihil. nam è quercu eſt.* 58. PRÆTEXTA.] *Inſigne magiſtratuum.* 59. FASCES.] *Item magiſtratuum, vel poteſtatũ.* 60. TRIBVNAL.] *Prætoris, aut Proconſulis.* 61. CVRRVS.] *Triumphalis.* CAP. VI. 62. BENEVOLA ACTIO.] *Repete Valerij verba:* Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. *Sed quare* honeſta? *ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Salluſtius eódem facit:* Nemo munificus habebatur, niſi pariter volens.

eſt.[63] Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habẽt, nec boni, nec mali, id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, [64] licet optimæ ſint, [65] auroque prefulgeant, deorum eſt honos; ſed [66] piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre [67] ac fitillâ religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint. VII. Si beneficia in rebus, non in ipsâ benefaciendi voluntate conſiſterent, eò maiora eſſent, quò maiora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnificè: qui *Regum æquauit opes animo*: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putauit beneficium, cùm daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam non dediſſet: qui occaſionem, quâ prodeſſet, [68] & occupauit & quęſiuit. Contrà, ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac

volens. 63. ANIMVS EST.] *In Phornuto, vetus hoc verbum*: Munerum animus optimus. 64. LICET OPIMÆ.] *Feſtus:* Hoſtiæ opimæ, præcipuæ, pingues. 65. AVROQVE PRÆFVLGEANT.] *Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyſſ. γ.*

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασι περιχεύας:

Hanc (*bouem*) tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: ſicut Ouidius,

--inductaque cornibus aurum

Victima. *Virgilius:*

Eſt ſtatuam ante aras auratâ fronte iuuencum.

In lapide, Votis XX. alibus:

VOTA. FAVENTINVS. BIS DENI. CONCIPIT ORBIS.

VT. MACTET. REPETENS, AVRATA. FRONTE. IVVENCOS.

Liuius XXV. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. *A quo redargui Plinius videtur, lib.* XXXIII. *cap.* III. Deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum, quam vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. *Atqui* capræ, *non inter maiores.*

66 PIA AC RECTA.] *Plinius in Panegyrico:* Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentiâ & ſanctitate lætari: gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui meditatum carmẽ intulerit. *Nos ibi plura.*

67. AC FITILLA] *Non amat Seneca obſoletas voces, fateor, ſed hanc mutare religio vetabat, in quâ vſurpabant. Et libri ſanè habent plerique,* ficillâ. *Teneamus igitur, niſi quis eligit,* fritillâ. *vt in Arnobio, lib.* VII. Quid fritillâ, quid frumen? *Vide Feſtum* in Muries, *vbi* olla fritilis: *Nonius in* Exfit. CAP. VII. 68. ET OCCVPAVIT.] *Præuenit, aut præuertit.*

te ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut [69] excidunt: multóque gratius venit, quod facili, quam quod plenâ manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cùm daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed [70] circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit, [71] ambitioni dedit, non mihi. VIII. Socrati cùm multa multi pro ſuis quiſq; facultatibus offerrét: Æſchines pauper auditor, *Nihil, inquit, dignum te quod dare tibi poſſim, inuenio: & [72] hoc vno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſq; alios cùm multum tibi darent, [73] plus ſibi reliquiſſe.* Cui Socrates: *Quid ni tu,* inquit, *mihi magnum munus dederis, niſi fortè paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi.* Vicit Aſchines hoc munere Alcibiadis [74] parem diuitiis animum, & omnem iuuenum opulentorum munificentiam.. IX. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: *Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo.* Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, [75] qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens inuênit, quemadmodum Socratem [76] ſibi daret. Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum. [77] Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: ſpeſque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius [78] peior eſt opinio, qui linguâ aſper, vultu grauis, cum inuidiâ fortunam ſuam explicauit. [79] Colunt enim, deteſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odêre facien-

69. EXCIDVNT.] *Eſt quod Capite* I. *dixit*, vt à neſciente dari.

70. CIRCVMTVLIT.] *Oſtentavit, vt in pompâ.* 71. AMBITIONI DEDIT.] *Suo morbo,* CAP VIII. 72. HOC VNO MODO.] *Quia aliàs nil quæro, nil deſidero: ſed dum tibi aliquid quæro, diſco quod neſciebam, multa mihi abeſſe.* 73. PLVS SIBI RELIQV.] *At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi ſeruo.* 74. PAREM DIVITIIS.] *Largum, vt ipſe.*

CAP IX. 75. QVI PRETIVM.] *Malo, cum libris, illud,* qui, *ablegari. Acutiùs ita efferetur: Non ideo ſe parui fecit, quia donauit: ſed magni potius, quia nullum dignum ſe donum, extra ſe, repperit. Petronij hoc de Româ, aſſimilat:* Ipſa ſui merces erat. *Flori:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat. 76 SIBI DARET.] *Se dando, Socratem ita ſuum fecit, vt illi inſtruendo vacaret: atque ita eum ſibi quaſi mancipauit.*

77. CALLIDVS NON.] *Defectum odoror. & fuit de ijs qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benignè reſpondet, & ducit, non donat: alter aſperè, & oſtendit opes, non communicat.* 78. PEIOR OPINIO.] *Pincianus:* At is peior, opinor. *Sed fouet, non ſanat: & eſt omnino hiatus, vt dixi.*

79. COLVNT ENIM.] *Epiſtolâ* XLII. *par ſententia. Vide.*

cientem [80] Coniugibus alienis nec clàm, ſed aperte quidam [81] ludibrio habitis, ſuas alijs permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac [82] maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem [83] in ſellâ proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi [84] vndique perſpicuam. Si quis nullâ ſe amicâ fecit inſignem, nec alienæ vxori [85] æmulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & [86] ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum [87] ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu [88] vidui cælibatus, nemo vxorem duxit, niſi [89] qui abduxit. Iam rapta ſpargere, ſparſa [90] pari auaritiâ recolligere certant

80. CONIVGIBVS ALIENIS.] *Neque iſta ſatis nexa ſunt: quid enim ad iam dicta? Eſt excurſio ſiue παρέκβασις in aeui ſui mores: ſed cui alia occaſio, & caput fuit.* 81. LVDIBRIO HABITIS.] *Mitius ita dicunt: ſicut veneriari,* ludere, *&* παίζειν *Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio:* Solitus matronarum capitibus illudere. *Tacitus de Nerone:* Illuſiſſe eum pueritiæ Britannici.

82. MALEVOLVS.] *Libri plerique priſci,* mali moris. *Ego teneam: aut certè,* malè morus. *malè ſtultus.* 83. IN SELLA.] *Quâ matronæ vehebantur, ſiue cathedrâ. Dixi affatim I. Elector. Cap. de* Lecticâ

84. VNDIQVE PERSPICVAM.] *Et ſella apertâ, & ipſa Clauis illis vel carbaſinis parùm tectâ. Noſter infrà:* Vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. *Et alibi:* Quam in ſellâ patente circumlatam, populus ab omni parte, æquè ac maritus inſpexerit. 85. ÆMVLVM PRÆSTAT.] *Quo magis ſcilicet ametur. Nam vbi riualitas, affectus increſcit: tum etiam concurritur, quaſi ad latens aliquod bonum. Noſter infrà lib.* III. *cap.* XVI. Eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt irritet adulterum. *In Cicerone etiam* Æmulus *eo ſenſu:* Licet eum ſolus ames, me æmulum non habebis. *Libri tamen aliquot ſcripti,* anulum. 86. ANCILLARIOLVM] *Ancillarum amoribus deditum. Martialis:*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipſa
Lecticariola eſt, eſtis Alauda pares.

87. SPONSALIORVM GENVS.] *Initium & gradus ad matrimonium, & quaſi Sponſalia, adulterium.* 88. VIDVI CÆLIBATVS.] *Mutuo vtrimque conſenſu & fœdere, ſoluunt coniugium diuortendo: tum liberi ſcilicet, iunguntur.* 89. QVI ABDVXIT.] *Palàm ducit, quam à marito, per adulterium, clam tantè abduxerat. Potes & interpretari,* abductam *per diuortium. Nec diſplicuit aliquando.* niſi quam duxit. *vt in verbo ludat: quod inter obſcena etiam eſſe ſcimus. Sed non muto.*

90. PARI AVARITIA] *Quomodo pari auaritia ſparſioni? imò diſſimillima. Ex libris ſcriptis totum hoc lego:* Iam rapta ſpargere, ſparſa rapaci auaritiâ colligere. *Nam in iis eſt:* ſparſa erat agri auaritiâ. *Ouidiana ſunt:*

certant: 91 nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere. 92 ſuam timere, nullum aliud vereri malum: 93 pacem iniurijs perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & 94 nũmarium tribunal, audita vtrimque 95 licitatione, alteri addici, non mirum, quando 96 quæ emeris vendere, gentium ius eſt.

X. Sed longius nos impetus euehit, prouocante materiâ. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulum dumtaxat vltro aut citro mota, vt fluctus, quos æſtus accedens longius extulit, recedens interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quàm in alia peccabitur, 97 abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura præ ſe ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorumque ciuilium inſaniam, qua omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe

virtus

Querere vt abſumant, abſumpta requirere certant.

Eſt etiam, quod Ariſtoteles verè notat IV. *Ethicorum*, prodigos, eoſdem ferè rapaces eſſe, & capere vnde non oportet. Quomodo enim aſſidue aliter donent? 91. NIHIL PENSI.] *A Salluſtio dictas, in Catilinario:* Rapere, conſumere, ſua paruipendere, alienа cupere, nihil penſi neque moderati habere. 92. SVAM TIMERE.] *Meus liber:* ſuamque timere, quàm vllum aliud vereri malum. *Legam*, quàm vllum aliud verè malum. *Paupertatem, opinione malum, magis timent; quàm probrum, re malum. Tacitus ſimile, de Marcello:* Morum haud ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem extremum malorum credebat. *Quidam etiam libri breuiùs.* ſuam, quàm vllum aliud vereri malum. *Neque id malè. vt vbique autem,* magis, *intelligendum: vt priſci loqui ſolent.* 93. PACEM INIVRIIS.] *Vulgò hæc corrupta ſententia eſt, pacem publicam iniuriis aut rapinis Præſidum turbari, & populos per ſe quietos agi in arma.* 94. NVMMARIVM TRIBVNAL.] *Cicero in Verrem:* Ecquod Romæ iudicium tam diſſolutum, tam nummarium fore putaſti? *corruptum, & in quo nummi ac nundinatio verſantur.* 95. LICITATIONE.] *Vt in auctione, vtra pars plus daret.* 96. QVÆ EMERIS.] *Poeta Hiſpanus:*

Nam quod emas, poſſis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. ABRVMPETQVE FRÆNOS.] *De eodem ſexu, eâdem metaphora* [illegible]:

Vt ſemel impoſiti rupiſtis fræna pudoris.

98. OM-

virtus erit. Non exſpectant vno loco vitia: ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturque. Cæterùm idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, inuitus adiiciam, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quòd 98 omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue, tamquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tamquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potiſſimùm beneficia conferamus, qui gratè reſponſuri erunt: ita 99 quędam, etiam ſi de illis malè ſperabitur, faciemus, tribuemuſque, non ſolùm ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tamquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine vllo meo 100 incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere. XI. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia danda ſint, & quemadmodum. Primò demus neceſſaria, deinde vtilia, deinde iucunda, vtique manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſarijs. aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facilè cariturus eſt, de quo dicere licet: *Recipe, non deſidero. meo contentus ſum.* 101 interim non reddere tantùm libet quod acceperis, ſed abijcere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus viuere; quædam ſecundum, ſine quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, & alijs periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quidquid

98. OMNIA ISTA AB INGRATO.] *Eâ mente Publius*:

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris.

Auſonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus:

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impenſius.

99. QVÆDAM ETIAM.]. *Nempe obuia, & facilia. ex Tullij præcepto pari*: Quidquid ſine detrimento poſſit commodari, tribuendum eſſe vel ignoto. ex quo ſunt illa communia, Non prohibere aquâ profluente, Pati ab igne capere ignem. 100. INCOMMODO.] *Abeſt conſenſu libris. ergo ſcribo*: magno periculo liberandos, ſine vllo meo, non dubitabo. *Poſſit & vtraque voce iunctim ſcribi, & clariùs*: magno periculo liberandos, liberatos ſine vllo meo. CAP. 101. INTERIM NON

quid horum diſcuſſerimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem imbibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberati malis: & 102 lenocinium eſt muneri, antecedens metus. Nec tamen ideò debemus tardiùs quemquam ſeruare, quàm poſsumus: vt muneri noſtro timor 103 imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem viuere, ſed vt mors potior ſit: tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt hæc habebimus coniunctione, ac ſanguine, vſuque, & conſuetudine longâ, cara vt liberos, coniuges, penates, ceteraque quæ vſque eò animus ſibi applicuit, vt ab illis, quam à vitâ diuelli grauius exiſtimet. Subſequuntur vtilia, quorum varia & lata materia eſt. Hîc erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hîc erit honor, & proceſſus ad altiora tendentium. nec enim vtilius quidquam eſt, quam ſibi vtilem fieri. Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, vt opportunitate grata ſint, vt non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, 104 aut quæ etiam ſi naturâ pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè 105 voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſum habenti, vt toties nobiſcum, quoties cum illo ſit. Vtique cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus: vt fæminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis ac litteris dedito retia. Æquè ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere volumus, ſuum cuique morbum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium accipientis agnoſcitur XII. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipuè manſura quæremus, vt quàm minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, vt quod acceperint, etiam ſi non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: vbi ante oculos eſt, & obliuiſci ſui non ſinit. ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eò quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipſæ res euaneſcentem memoriam excitêt. Libentiùs donabo 106 argen-

NON REDDERE.] *Valet* interdum. 102. LENOCINIVM EST.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.* 103. IMPONAT PONDVS.] *Grauius auctiusq́ faciat.* 104. AVT QVÆ ETIAM.] *Supplenda ex libris:* Habent, aut hoc modo; quæ etiamſi. *Raræ videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id eſt, formâ, magnitudine, aliis qualitatibus, quæ in æſtimatione rerum variè ſpectantur. Vt, margaritæ communes ſatis: ſed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, aliisque.* 105. VOLVPTATI FVTVRVM.] *Nam, vt Plautus,*

—nullum beneficium

Eſſe duco id, quod, quoi facias, non placet.

CAP. XII. 106. ARGENTVM FACTVM.] *In vaſis ſtatuis, ornamentis:*

argentum factum, quàm ſignatum: libentius ſtatuas, quàm veſtem, & quod vſus breuis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt, apud quos non diutiùs in animo ſunt donata, quàm in vſu. Ergo ſi fieri poteſt conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut 107 venationem iam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiua brumâ, hiberna 108 ſolſtitio. Sit in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſeruet: quia 109 momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat? quod diu quærit nec inuenit, quàm quod vbique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quàm rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi prouenêre maturiùs. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij. XIII. Alexandro Macedoni, cùm victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, 110 Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſuâ donauerunt. Cùm riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli*, inquit, *ciuitatem vmquam dedimus alij, quàm tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitauit, non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, 111 Herculis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens vbi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vaniſſimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat

vaſa-

quod manet. At Signatum, *in Pecuniâ, diſſipatur & abit.*

107. VENATIONEM.] *Ipſas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Liuius lib.* xxv. Dux Philomenes erat, cum ſolito captę venationis onere: *id eſt, cum apro. vt Polybius:* grandi beſtiâ, *vt mox ipſe Liuius. Spartianus in Hadriano:* Venationem ſemper cum amicis participauit. *Frontinus* III. *Stratag.* Venationi quoque (*ita lege*) & pecoribus quidam inſuerunt litteras. *Sidonius lib.* IV. Venatu vtitur, nec vtitur venatione. *Gloſſe iuuenalis*:

---feſtinat ad illam,

Quam primam rupto prædam guſtauerit ouo: id eſt, *inquit*, ad venationem vnde nutrita eſt. *Gallorum idiotiſmus idem habet:*

108. SOLSTITIO.] *Æſtiuum accipe. vt fere veteres, quoties* Brumale *non adiiciebant.* 109. MOMENTIS QVÆDAM.] *Temporum aut occaſionum. Valerius:* Dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.

CAP. XIII. 110. CORINTHII.] *In Plutarcho,* Megarenſes *id feciſſe leguntnr.* 111. HERCVLIS.] *Idem infrà* VII. *cap.* 111. Alexander,

quem

veſanus adoleſcens,cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarũ tranſiuit,non concupiſcendo,ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis,bonorum vindex terrarum mariſque pacator? At hic [112] à pueritiâ latro, gentiumque vaſtator, [113] tam hoſtium pernicis,quam amicorum, qui ſummum bonum duceret,terrori eſſe cunctis mortalibus;oblitus, non ferociſſima tantum,ſed ignauiſſima quoq; animalia [114] timeri,ob virus malũ. XIV. Ad propoſitum nunc reuertamur. Beneficium quod [115] quibuſlibet datur,nulli gratum eſt. Nemo [116] ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat,nec conuiuam [117] dantis epulum,vbi dici poteſt: *Quid enim in me contulit?* Nempe hoc quod in illum,& vix benè notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Numquid enim me dignum iudicauit? [118] morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe,rarum effice: quis patitur ſibi [119] imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur,tamquam reducam liberalitatem,& frænis arctioribus reprimã.

illa

quem per Libri Herculiſque veſtigia felix temeritas egit: *ſed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suaſoriâ* I. 112. A. PVERITIA.] *Ab anno* XVI. *ſcribunt militiæ & imperiis à patre admotum: ſi tamen ea Pueritia.* 113. TAM HOSTIVM.] *Senſus & vſus volebant*, tam amicorum quàm hoſtium: *ſed ea metatheſis neſcio quomodo crebra, & penè aſſidua, noſtro eſt. Exempla in Fabro* I. *Semeſtr.*

114. TIMERI OB VIRVS.] *Idem de Irâ*, II. *cap.* XI. Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri.

CAP. XIV. 115. QVIBVS LIBET DATVR.] *Cicero* I. *De offic.* Multi multa faciunt, temeritate quadam, ſine iudicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quaſi vento, incitati quæ beneficia æquè magna habenda non ſunt, atque ea quæ iudicio, conſideratè, conſtanterque delata ſunt. *Adde finem huiuſce Capitis.*

116. STABVLARII.] *Diuerſitoris*, πανδοχέως, *vt Gloſſæ explicant. Qui enim viantes ipſos, atque animalia eorum excipit, quia ibi ſtant & manent*, Stabularius. *Ipſe locus*, Stabulum. *Apuleius:* Pretio manſionis ſtabulario perſoluto. *Feſtus*: Proſedas, meretrices Plautus appellat, quòd ante ſtabula ſedeant: *nempe hæc diuerſoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde &* Proſtibula: *nec ad pecuaria ſtabula referas.*

117. DANTIS EPVLVM.] *Nempe publicum. nam in priuato aliud eſt, & obligamur.* 118. MORBO SVO.] *Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim* Morbus *vitium eſt, & inueteratus affectus, Stoicâ linguâ. Scimus, & aliud me doceant: ſed quid hic de vitio, ſodes, niſi ſi mores legeſq; in vitio? Nam iis obtemperabant, qui epulũ in Capitolio,vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere,neque multo*,moribus morem geſſit. *Tamen quiſque pro ſe: premimus,non trahimus.*

119. IMPVTARI VVLGARIA?] *Abeſt*, vulgaria *libris: neque ego deſide-*

Illa verò, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam 120 ſperet ſe propiùs admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed vltrò. Accepi quod ille: ſed ego intra breue tempus, cùm ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant: ſed non eiſdem uerbis datum, non eâdem comitate tribuentis. Ille accepit, cùm rogaſſet: ego, cùm rogarer. Ille accepit: ſed facile redditurus: ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat: mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. 121 Quemadmodum meretrix ita inter multos ſe diuidit, vt nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo, & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego verò beneficiis non obiiciam moras. quæ quò plura maioraque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen iudicium. neque enim cordi eſſe cuiquā poſſunt, fortè ac temerè data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cùm iſta præcipimus, benignitatis fines 122 introrſus referre, & illi minùs laxum limitem aperire, næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtuté magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibùſve tā cōuenit hæc adhortatio, 123 quā nobis, ſocietaté humani generis ſancientibus?

XV. Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta vis animi, etiam ſi à rectâ voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem 124 nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficiū, & 125 ſupinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit: non quod quilibet caſus & conſilij indigens impetus defert: quod oſtentare libet, & 126 inſcribere

rem. 120. SPERET SE] *Putet, opinetur: vt ſæpè huius ſequentiſq; aui ſcriptores.* 121. QVEMADMODVM MERETRIX.] *Pulchrè. & ſunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:*

---quaſi in choro pilâ
Ludens, datatim dat ſe & communem facit.
Alium tenet, alij annutat, alij manus
Eſt occupata, at alij peruellit pedem.
Alij dat anulum, ſpectaculum: labris
Alium inuocat; cum alio cantat; attamen
Alij dat digito litteras.

Scitè, nec poteſt ſuprà.

122. INTRORSVS REFERRE.] *Et quod ſequitur, arctare ac minuere.*

123. QVAM NOBIS.] *Stoicis. nam Epicurei diuellebant, ad ſua priuatim commoda quidqu referentes.* CAP. XV. 124. NEPOTARI.] *Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus:* Ariſtippus in purpurâ nepotatur. *In le &* Nepotatus, *ipſa actio, Suetonio, & Plinio.*

125. SVPINIS QVIDEM.] *Expenſis, promptiſque.* 126. INSCRIBERE

SIBI

ſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoque in partem interiorem animi num, quam exitura deſcendunt: cùm delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? [127] Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorumdam beneficium malle, quam iudicium. & ſubijciebat exempla: *Malo*, aiebat, [128] *diui Auguſti iudicium: malo* [129] *Claudij beneficium.* Ego verò nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius vile iudicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed [130] ſicut à Fortunâ, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec rectâ voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quam theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, [131] nec debere.

SIBI.] *Se auctorem profiteri.* 127. CRISPVS PASSIENVS.] *Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenij, oriſque diſerti. Vide noſtra ad* XII. *Annal, Taciti.* 128. DIVI AVGVSTI.] *Conſiderati & prudentis Principis.* 129. CLAVDII.] *Fatui & mori.*

130. SICVT A FORT.] *Id eſt, ſicut cæca illa Dea indignis digníſque ſæpe dat, & mox eripit: ita cenſere de Claudio licebat, capere, ſed mox fortaſſe capiendum.* 131. NEC DEBERE.] *Nec pro iis obligari.*

L.AN-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER SECVNDVS
ARGVMENTVM I. LIPSI.

ASSVMIT *& repetit alterum membrum,* Quemadmodum beneficia danda? *Varia dat præcepta: vt* Libenter, Citò, Sine dubitatione. *Quædam* Palam, *quædam in* ſecreto. *Sed omnia tamen ſine ſuperbia, aut iactatione. Deinde,* Quæ nocitura, non dare, *nec ſi petant: non item* Turpia, *& infamiæ futura. Denique* Perſonæ æſtimandæ, *& qui dat, & qui accipit: vt decora ſint vtrique. Pars altera libri, Ipſe* Accipiens *quomodo ſe gerat?* A quibus *capiat, &* Quomodo? *imprimis* Grate. *Ex occaſione,* quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. *Pluribus deinde de* Gratitudine, *eamque conſtare voluntate, vbi res deficit.*

CAPVT PRIMVM.

INSPICIAMVS. Liberalis virorum optime, id quod ex [1] priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cuius rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, citò, ſine vllâ dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod ægrè demittere viſus eſt; & ſic tamquam ſibi præriperet. Etiam ſi quid moræ interuênit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cùm in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis voluntas; qui nolentem ſe tribuiſſe ipsâ cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed [2] aduerſus ducentem, malè retinuit. Multi autem, quos liberales facit frô-tis

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. PRIORE PARTE.] *Quam incohauit, Cap. XI. libri I.* 2. ADVERSVS DVCENTEM.] *Abeo qui funem trahit, alio malè renitente.* 3. OCCVRRENTIA.] *Publianâ illâ ſententiâ:* Bis eſt gratum, quod

tis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facilè 3 occurrentia, vbi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundiâ. Primum eſt, antecedere deſiderium cuiuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cùm homini probo ad rogandum 4 os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. 5 Non tulit gratis, qui cùm rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt, nulla res cariùs conſtat, quam quę precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palàm facienda eſſent. adeo etiam deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra noſmetipſos precari.

II. Moleſtum verbum eſt, onerosum, & demiſſo vultu dicendum, *Rogo*. Huius facienda eſt gratia amico, & cuicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſerò beneficium dedit, qui rogáti dedit. Ideo diuinanda cuiuſque voluntas, & cùm intellecta eſt, neceſſitate grauiſſimâ rogandi liberãda eſt. Illud beneficium iucundum, victurumque in animo ſcias, quod obuiam venit. Si non contingit præuenire plura rogãtis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipsâ feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit, ſi præſtò fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adijcit, gratiamque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum. III. Ingentia quorumdam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & triſtitiam, corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quanto meliùs, adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humanâ benignaque commendare quæ præſtes? vt ille ſe caſtiget, quòd tardior in rogando fuit. Adiicias licet familiarem querelam: *Iraſcor tibi, quòd cùm aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quòd tam diligenter rogaſti, quòd quem quam adhibuiſti. Ego verò gratulor mihi, quòd experiri animum meum libuit: poſteà quidquid deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuę ignoſcitur.* Sic efficies, vt animum tuum pluris æſtimet, quàm illud quidquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: *Magnum hodie lucrum* quod opus eſt, vltrò ſi offeras.

4 OS CONCVRRAT.] *Alij volunt*, corruat: *cur autem? propriũ huic ingenuo vitio verbum eſt, & è re ſumptum. Qui molli ore ſumus, ipſum hoc experimur, os coire & ęgrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo, lib. III.* Eſt alius concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio. *Senecæ epiſt.* XI. Lingua titubat, labra concurrunt.

5 NON TVLIT GRATIS,] *Apuleius*: Non enim leui mercede emit, qui

 pre-

lucrum feci. malo quòd illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me aliâ viâ perueniſſet. Huic eius animo numquam parem referam gratiã.

IV. At plerique ſunt, qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone vſi, eâ ſuperbiâ, vt impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius, quàm vbi ⁶ quoque cum impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdã accipere difficilius eſt, quam impetrare. Hic rogandus eſt, vt admoneat; ille ⁷ vt ſumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus. ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi grate æſtimari quæ præſtabis voles, vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniant, ⁸ ſine vllâ, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, vt non tuam minuat. V. Nihil æquè amarum, quàm diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt ⁹ præcidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione prauâ differendi promiſſa, ¹⁰ ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minusque ſe iudicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtendent. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixit: --- *Quid? tu non intelligis, Tantùm te gratiæ demere, quantum moræ adijcis?* Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, ſi quid facis* : &, *Nihil eſt tanti* : *Malo mihi iam* precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. QVOQVE CVM IMPETR.] *A me eſt, cùm in libris inueniſſem,* quoque quod impetr. *Sententia vulgo habet.* 7. VT SVMAT.] *Non diſplicet, & fit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo diſpenſator, aut talis, rogandus vt pro te ſumat. Tamen libri ferè veteres,* vt conſummet: *quod eſſet, finem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.* 8 SINE DEDVCTIONE.] *Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego marmore Hiſpanienſi:* SIGNVM. PANTHEI. TESTAMENTO. FIERI. PONIQVE. EX ARGENTI. LIBRIS. C. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. IVSSIT. *Iterum:* HEREDES. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. XX. POSVERE *Valet igitur, vt nihil de ſummâ detrahatur.* CAP. V. 9. PRÆCIDI SPEM. *In hoc genus Martialis:*

Primum eſt vt præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
 Illud deinde ſequens, vt citò Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
 At tu nec præſtas, nec citò Cinna negas.

10. NE MINOR SIT] *Eſt & cauſſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit;*

iam neges: vbi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat. 11 Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, 12 citò occidere (quia tormentum vltimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicij pars eſt:) ita maior eſt muneris gratia, quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita exſpectatio. & cùm plurima beneficia remedium alicuius rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius, beneficio ſuo 13 manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tardè velle, nolentis eſt. VI. In omni negotio, Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, vtrùm excuſſo lacerto torqueantur, an remiſsâ manu effluant. gladius idem & ſtringit, & tranſforat: quam 14 preſſo articulo venerit, refert. idem eſt quod datur; ſed intereſt quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt! nam corripere eũ, cui cùm maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito. VII. Fabius verrucoſus beneficium ab homine duro aſperè datum, *Panem* 15 *lapidoſum* vocabat; quem

git: quòd beneficijs ſuis commendationem ex difficultate captant.

11. POTEST OB ID.] *A Mureto ea lectio, ſiue potius Eraſmo. At mei*, gratus, *non* ingratus *ſtatim habent. Diſtinctione iuuanda & eliciendæ ſententia eſt, iſtâ*: Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, inc. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe? *An, inquit, gratus animus: ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit?* 12. CITO OCCIDERE.] *Tyranni ſciebant. vt Tiberius cuidam* precanti pœnæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij. *Et Caius Caligula*, non temerè in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani:*

--- moremque nefandæ
Dirum ſæuitiæ pereuntis parcere morti.

13. MANVS AFFERT.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid ſit* manus ſibi afferre: *atque inde, huc tranſlatum.* CAP. VI. 14. PRESSO ARTICVLO.] *Manu forti, & adactâ. Contrà eſt*, molli articulo. *Fabius lib.* 11. Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduerſarij mollis articulus. *Nec diſſimile, quod in Cicerone*: Molli brachio, & Leui. *quæ omnia à ra*

quem eſurienti accipere neceſſarium ſit,eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus [16] a nepote [17] M.Allio prætorio,vt æri alieno ſuccurreret:edere illum ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare.ſed creditores conuocare. Cùm edita eſſent,ſcripſit, [18] *nepoti iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui*.adiecta contumelioſâ admonitione,effecit,ut nec æs alienum haberet, nec beneficium Liberauit illum à creditoribus,ſibi non obligauit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt.puto noluit plures eſſe, qui idẽ rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominem improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti, tota alia ſequẽda eſt via. [19] Omni genere quod des.quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc verò non eſt beneficiũ dare, [20] reprehendere eſt Et vt in tranſitu de hac quoq; parte dicam quid ſentiam, ne Principi quidem ſatis decorum eſt,donare ignominiæ cauſſâ. Tametſi inquietudinem Tiberius,nec hoc quidẽ modo,quo putabat,potuit effugere. Nam aliquot poſtea,qui idem rogarent,inuenti ſunt.omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas:& ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas : cenſura eſt, [21] auxilium eſt, Principale tributum eſt. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem miſſus ſum. vt impetrarem,cauſſam dixi.

IX. Præcipiunt itaque omnes auctores ſapientiæ,quædam beneficia iudi-

militari aut gladiatoriâ. CAP. VII. 15. LAPIDOSVM.] *Is eſt, qui in lapidem duratus.* 16. A NEPOTE.] *Putarim maiuſculâ litterâ inſigniendum,* Nepote : *& cognomen fuiſſe huius viri.* 17 M. ALLIO.] *M. eius liber opt.* Alco: *in alijs* Ælio. *Ceterum ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis*: Propertio Celeri decies HS.largitus eſt.tentantes eadem probare cauſſam Senatui iuſſit: cupidine ſeueritatis,in his etiam quæ rectè faceret,acerbus. Vnde ceteri ſilentium & paupertatem,confeſſioni & beneficio propoſuére. *At Suetonio, iſtis*· Paucorum Senatorum inopiâ ſuſtentata,ne pluribus opem ferret,negauit ſe ſubuenturum, niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent. 18. NEPOTI.] *Iterum maiuſculâ, & in eo ſcomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes. ἄσωτοι: luxurioſæ vitæ homines (*ait Feſtus*) quòd non magis his rei ſuæ familiares cura eſt,quam ijs quibus pater auuſque viuunt. CAP. VIII. 19. OMNI GENERE.] *Valet, omni modo, & rat. one. Icti crebriuſculè, & noſter mox cap. x*

20. REPREHENDERE.] *Aſſentior Pinciano legenti,* deprehendere, *detegere vitia latentia & efferre.* 21. AVXILIVM EST.] *Grutero noſtro viſum,cum negatione immiſſâ legere:* Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt; non auxilium eſt,principale tributum eſt. *vt antitheta iſta haud indecore concurrant. Tributum autem Principale, quia velùt ab inuito tribuitur in aliorum neceſſitates.* CAP. IX. 22. PRODVCVNT.] *Prouehunt, attollunt.*

Inde

palàm danda,quædam ſecretò.Palàm,quæ conſequi glorioſum eſt:vt militaria dona,& honores,& quidquid aliud notitiâ pulchrius ſit.Rurſus quæ non [22] producunt,nec honeſtiorem faciunt,ſed occurrunt infirmitati,egeſtati,ignominiæ,tacitè danda ſunt:vt nota ſint ſolis,quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur, fallendus eſt:vt habeat,nec à quo acceperit,ſciat. * X. [23] Arceſilaus,vt aiunt,[24] amico pauperi,& paupertatem ſuam diſſimulanti ægro autem,& ne hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus,cùm clam ſuccurrendum iudicaſſet:puluino eius ignorantis ſacculum ſubiecit,vt homo [25] inutiliter verecundus,quod deſiderabat,inueniret potius quàm acciperet.Quid ergo?ille neſciet à quo acceperit?Primùm neſciat,ſi hoc ipſum beneficij pars eſt.deinde multa alia faciam,multa tribuam,per quæ intelligat & illius auctorem.Denique ille neſciet accepiſſe ſe:ego ſciam me dediſſe. Parum eſt,inquis.Parum,ſi fænerare cogitas:ſed ſi dare [26] quo genere accipienti maximè profuturum erit;dabis.contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat,ſed videri benefeciſſe. Volo inquis,ſciat:debitorem quæris. Volo vtique ſciat:quid,ſi illi vtilius eſt neſcire?ſi honeſtius,ſi gratius?non in aliam partem abibis?Volo ſciat: ita tu hominem non ſeruabis in tenebris Non nego,quoties patitur res,percipiendum gaudium ex accipientis voluntate:ſin adiuuari illũ & oportet,& pudet;ſi quod præſtamus,offendit,niſi abſcõditur: beneficium [27] in acta non mitto.Quid?ego illi ſum iudicaturus me dediſſe: cùm inter prima præcepta ac maximè neceſſaria ſit,ne vmquam [28] exprobrem,imò ne admoneam quidem?Hæc enim beneficij inter duos lex eſt.alter ſtatim obliuiſci debet dati,alter accepti numquam.Lacerat

Inde Producta *Stoicorum.* CAP.X.23. ARCESILAVS.] *Crantoris diſcipulus,qui & mediæ Academiæ auctor fuit.* 24.AMICO PAVPERI.] *Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cùm pecunia inuenta eſſet.* Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον: Arceſilai hic ludus. *At Plutarchus in libello,* Quomodo Adulator ab Amico noſcendus:*diſertè* Apelli Chio *hoc tribuit:& cetera cõſonat,niſi quòd dictũ effert,* Ἀρκεσιλάου τουτὶ τὸ κλέμμα: Arceſilai hoc furtum. 25.INVTILITER VERECVNDVS.] *Homericum eſt:*

Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ:

Nec pudor vtilis eſt,homini qui pauperi adhæret.

26. QVO GENERE.] *Quo modo.vt ſuprà cap.*VIII. 27. IN ACTA.] *Id eſt,non publico,non poſteritati trado.Acta confici ſolent rerum memorabilium vel in populo,vel Senatu:atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari.Itaque prouerbij ſpeciem dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem* IV.*Taciti.* 28.EXPROBREM.] *Tullij idem mentum,*

rat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

XI. Libet exclamare,[29] quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit,cùm ſuperbiam eius ferre nō poſſet: *Redde me Cæſari.* Quouſque dices: *Ego te ſeruaui,ego te eripui morti?* iſtud, ſi meo arbitrio memini,vita eſt;ſi tuo,mors eſt. Nihil tibi debeo,ſi me ſeruaſti,vt haberes,quem oſtenderes. Quouſque me circumducis?quouſque obliuiſci fortunæ meæ non ſinis?ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui admonet, [30] repetit. Non eſt inſtandum,non eſt [31] memoriæ reuocandum: niſi vt aliud dando,prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium ſuum: *Num negabis*,inquit, *te recepiſſe?* & cùm reſpondiſſet. *Quando?* [32] *Sæpè quidem*, inquit, *& multis locis: id eſt, quoties & vbicumque narraſti.* [33] Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quòd ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod adeò non eſt committendum, vt etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: *Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm poſſe.* Et hæc ipſa non [34] verniliter, nec eâ figurâ, quâ quidam reiiciunt, quæ magis ad ſe velunt attrahere: deinde adiicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multâ curâ ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in fructum peruenit, quod non à primo vſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt condicio.

Num-

tum,in Lælio: Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is,in quem collata ſunt;non commemorare, qui contulit. *Sane ea res odium gignit,& maximè apud Principes. Tacitus* IV. *Hiſt.* Neque deerat ipſe arrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet. CAP. XI. 29. QVOD ILLE.] *Quis, ignoro: ſed plures ſic ſeruati.*

30. REPETIT.] *Totidem penè verbis ante eum Publius*: Beneficium dediſſe qui dicit, petit. 31. MEMORIÆ REVOCANDVM.] *Alij libri* memoria reuocanda: *at meus*, renouanda. *quod probem.*

32. SÆPE QVIDEM.] *Acutum reſponſum. fructum beneficij percepiſti in tuâ iactantiâ. Non eſt opus me dependere, tu tibi à te ſoluiſti.*

33. QVID OPVS TE LOQVI?] *Non opus. & argutè in iſtos Martialis:*

Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. ſufficit vnus
Huic operi: ſi vis vt loquar, ipſe tace.

34. VERNILITER.] *Blandè & cum adulatione, ſine animi tui ſenſu.*

Vox

Numquid vlla maiora poſſunt eſſe quàm quæ in liberos patres conferunt? [35] Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantiá deſeraerentur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum condicio eſt: niſi illa adiuueris, perdes. parum eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantùm des oportet beneficia, ſed ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogantiâ vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollat. Detrahenda eſt inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantùm ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium, ſuperbè datum. XII. [36] Cæſar dedit vitam [37] Pompeio Penno, ſi dat; qui non aufert: deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſſâ factum: aiunt [38] ſocculum auratum, imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hîc contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin [39] nullam partem in corpore eius electurus, quam puriùs oſcularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberæ ciuitatis [40] Perſicâ ſeruitute mutaret, parùm iudicauit, ſi ſenator ſenex [41] ſummis vſus honoribus, [42] in conſpectu

Vox à Vernis, *id eſt ſeruulis, qui ferè blandiuntur. In ſe* Vernilis, *πολιτικὸς in Gloſſis priſcis. πολιτικὸς autem in iiſdem,* Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem ſenſu in Senecâ, epiſt.* XCIV. *In Taciti* II. *Hiſt. Vbi noſtri libri de Vitellio,* Quamuis humilibus blanditiis velaret: *video Robertum Stephanum legiſſe,* vernilibus blanditiis. *Aptè profectò, ſi è membranis.*

35. NEC TAMEN TVTA.] *Pincianus iubet. & parent alii.* Hæc tamen irrita. *Ego nihil mutem.* CAP. XII. 36. CÆSAR.] *Omnino litterula addenda.* C. Cæſar: *Caligulam notat.* 37. POMPEIO PENNO.] *Cetera mihi ignotus. an tamen idem, qui poſteà fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui æui? de quo Seneca idem, de Tranquill. cap* XI. 38. SOCCVLVM AVRATVM.] *Plinius* XXXVII. *cap.* II. Tolerabiliorem tamen fecit (*Pompeius Magnus*) cauſſam Caij Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat è margaritis. *Quidni igitur & auratos?* 39. NVLLAM PARTEM.] *Significat ſuperum inferumque impurum fuiſſe.* 40. PERSICA SERVITVTE.] *Quia Perſæ valdè obnoxii ſuis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modò Romano homini, ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile. *Et verò in hac ipsâ re certum, Perſas regibus ſuis* manus pedeſque obſculatos: & humi ſtratos ſeruiliter adoraſſe. 41. SVMMIS VS. HON.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniecturâ. Mihi placebat,* ſummis honoribus, *abſolutè dictum. At ecce apud me duo libri,* ſummiſſimis *clarè preferunt: an non ſeruandum, & Comico illo more, dictum, vt* ipſiſſimus?

42 IN

42 in cõſpectu principũ ſupplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuere: inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt remp. calcare? 43 & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parùm enim fœdè furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri 44 ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator 45 pigros ſuos. XIII O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil accipere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam conuertis? vt te omnia nimia delectant? vt te omnia dedecent? quoque altiùs te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque 46 te non agnoſcere iſta bona, quibus tantùm inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te 47 ſupinet, quid vultum habitumque oris peruertat, vt malis habere 48 perſonam, quàm faciem? iucunda ſunt, quæ humanâ fronte, certè leni, placidaque tribuuntur: quę cùm daret mihi ſuperior, non exſultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque 49 in æquum & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potiùs, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentiâ perdant, ſi oſtenderimus

42. In conspectv principvm.] *Accipie, procerum & populi primorum, id eſt Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus mauult,* in conſpectu p. r. *id eſſet,* Populi Romani. 43. Et qvidem.] *Iſta à Mureto, & hominis cauſsâ tenui: ſed credo mea, puro iudicio, meliora:* & quidem (licet aliquis non putat ad rem pertinere) ſiniſtro pede? *Nam in eo argutatur. non ſolùm pedem præbuit, quod turpe, baſiandum; ſed quod turpius indigniusq́; ſiniſtrum. At quod hic eſt R. P. poſſis etiam,* Rom. Populum *explicare.* 44. Soccatvs.] *Inſolens hoc Romanis. & Cicero Verri grauiter obiecit, quòd* ſoleatus in publico ſtetiſſet. *Nam domi dumtaxat ſoleæ in publico, & certè cùm iudicia obibant, calceati togatiq́; erant. Fœdius autem Caius, qui in muliebri etiam ſocco hæc patrabat.* 45. Pigros svos.] *Sententiam video, verbum ſine exemplo eſt: videturq́; ita pedes, aut ſordes circa pedes, notare. Io. Meurſius, vir doctus,* epigros *vellet, & clauos interpretari, qui calceis ſuppacti vel impacti. In Auguſtino ea vox,* Lignum ligno per ſubſcudes, epigros, clauos, & gluten bituminis. non poteſt adhærere. *Sed & Iſidoro,* xix. Epigri & claui ſunt, quibus lignum ligno adhæret. *Pincianus autem,* pictos ſoccos: *Libri non mutant, niſi quòd vnus meus* pigros.

CAP. XIII. 46. Te non agnoscere.] *Libri ſcripti,* tibi non: *& quidam,* adagnoſcere. *Suſpecta mihi: ſed tantùm.*

47. Svpinet.] *Alij* reſupinet, *nec malè. Habitus autem ille ſuperborum, caput attollere, pectus proiicere: quod eſt, ſeſe ſupinare, & ὑπτιάζειν.*

48. Personam.] *Hiſtrioniam, & alienam.* 49. In æqvvm.] *Ex alto diſcendit, ſe ſubmiſit, & velut parem geſſit.*

CAP.

mus non ideò videri maiora, quò tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat.

XIV Sunt [50] quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quàm voluntatem petentium. Sæpè enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quàm pernicioſa ſint licet: quia iudiciũ interpellat affectus. ſed cùm ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos maiorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſè ac ſubmiſſè, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit. de ſe, non de me, queretur.* Falſum eſt: imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cum [51] acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, [52] etiam inuitos nolenteſque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilii inueniar. Si potero, reuocabo: ſi minus, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit [53] à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, *Ille amando me occidit*. Sæpè nihil intereſt inter amicorum munera, & [54] hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant, in id horum intempeſtiua indulgentia

CAP. XIV. 50. QVÆDAM NOCITVRA.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura ſæpè peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus.

51. ACCESSIO.] *Alÿ libri,* accenſio. *Illud teneo, & eſt inuaſio morbi & παροξυσμὸς. A febribus ductum.* 52. ETIAM INVITOS.] *Negat Horatius:*

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti:

ſed in re aliâ. nempe iis, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi. 53. A TVTIS.] *Placet. nam in præceps, certè anceps, ambitio impellit. At libri alÿ ter: & eſt in meis,* abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri patiar, nec committam. *Alÿ porrò:* acutis. Si nullum malum vires à ſemetipſâ patiar, nec committam. *Quid hic eſt? vlcus, aut vlcera: neque ego nunc Machaon.* 54. HOSTIVM VOTA.] *Euripides:*

Ἄχαρις

gentia impellit,atque inſtruit. Quid autem turpius,quàm (quod euenit frequentiſſime) vt nihil interſit inter odium,& beneficium? XV. Numquam,in turpitudinem noſtram reditura,tribuamus. Cùm ſumma amicitiæ ſit,amicum ſibi æquare;vtrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti:ſed vt ipſe non egeam.ſuccurram perituro:ſed vt ipſe nō peream.niſi ſi futurus ero magni hominis,aut [55] magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo,quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo,nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, [56] imputat,gratiam deſtruit:ita qui quantum det,oſtendit, [57] munus ſuum commendat,non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuę,vireſque: ne aut plus præſtemus,quàm poſſumus,aut minus. Æſtimanda eſt eius perſona,cui damus.quædam enim minora ſunt,quàm vt exire à magnis viris debeant:quædam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer:& idipſum,inter illas,quod donabis,examina,numquid aut danti graue ſit,aut paucum:numquid rurſus qui accepturus eſt,aut faſtidiat,aut non capiat. XVI. Vrbem cuidam Alexander donabat [58] væſanus,& qui nihil animo non grande conciperet.cùm ille cui donabatur,ſeipſe menſus,tanti muneris inuidiam refugiſſet,dicens non conuenire fortunæ ſuæ: *Non quæro*,inquit,*quid te accipere deceat,ſed quid me dare.* Animoſa uox videtur,& regia:cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet:refert quid,cui,quādo, quare,vbi,& cetera,ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal!ſi illum accipere hoc non decet,nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio:& cùm ſit vbique virtutis modus,æquè peccat quod excedit,quàm quod deficit. Liceat iſtud ſanè tibi,& te in tantū fortuna ſuſtulerit,vt [59] congiaria tua vrbes ſint:quas quanto maioris animi fuit non capere,quàm [60] ſpargere? eſt tamen aliquis minor,quàm vt [61] in ſinu eius condenda ſit ciuitas.

XVII.[62]

Ἄκαιρος εὔνοι᾽ οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει:
Volentia importuna ab odio haud diſſidet.

CAP. XV. 55. MAGNÆ REI MERCES.] *Vel perire paratus ſum, ſi impendo me in rem hominemq́; magnum, vnius exitio redimendum.*

56. IMPVTAT.] *Inſcribit. & in rationibus expenſi ponit.*

57. MVNVS SVVM COMMENDAT.] *Ita negatione eiectá, & mox poſitā legendum,ſenſu liquido.* CAP. XVI. 58. VÆSANVS.] *Nuſquam noſter pronus in hunc regem:quem reuera vulgus & fortuna magis, quàm prudentes & ratio attollunt.* 59. CONGIARIA.] *Scripti aliquot,*congiarſed *eòdem cadit,atque illud receptius. Pro quo uis munere accipiunt.vt noſter Conſol. ad Marciam,cap.* XXII. Seianus patrem tuum clienti ſuo congiarium dedit:*crebrius tamen,ſunt Principum dona publice,in plebem.*

60. SPARGERE.] *Effuſè dilargiri. & alluſum ad fortuitas in theatris ſparſiones.* 61. IN SINV.] *Ad eaſdem ſparſiones referam.nam ſinu eſ-*

XVII. 62 Ab Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit, plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, minus eſſe, quàm quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regē, in talento Cynicum reſpexit cùm poſſet & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humanitas tribuat. 63 Si me interrogas, probo. eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos, & contemnere. 64 Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti: agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloriâ egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuique perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine 65 de pilæ luſu quam cadere non eſt dubium, aut mittentis 66 vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, aptè ab vtroque & iactata & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus. vtcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum

nu teſſeras & munuſcula excipiebant. Condenda *autem, ambiguè: ſiue vt ædifices, ſiue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. AB ANTIGONO.] *In Plutarchi Apophtegmatis ita:* Θρασύλλου τοῦ Κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτόν. Ἀλλ' οὐ βασιλικόν, ἔφη, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, Ἀλλ' οὐ κυνικόν, ἔφη τὸ λῆμμα: Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non eſt, inquit, hoc dare. Illo igitur ſubijciente, Da talentum: Non eſt Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græcè, magis bellè cadunt.*

63. SI ME.] *Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ perijt) ſuper hoc facto. Subijcit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes.*

64. INDIXISTI.] *Ad Cynicos propriè, non ad omnes Philoſophos. De iſtis autem æruſcatoribus, & poſcinummiis, pulchrè Herodes apud Agell. lib. IX. cap. 11. & Lucianus plurifariàm.* 65. DE PILÆ LVSV.] *Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio: etſi Chryſippo non inſcripſit.* Ἡ χάρις, *inquit,* οὐχ ἧττον δεομένη τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος, ἐξ ἀμφοῖν πληροῦται πρὸς τὸ καλόν· ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατῄσχυνεν ἀτελῆ ποιῶν: Beneficium non minùs deſiderat accipientem, quàm dantem, & ex vtriſque perficitur, honeſtumque tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam rectè delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens, & finem ſuum non aſſecutum.

66. VITIO.] *Probum eſt, tamen libri,* ſtudio. *aut* dubio.

lucrum feci. malo quòd illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me aliâ viâ perueniſſet. Huic eius animo nunquam parem referam gratiā.

IV. At plerique ſunt, qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone vſi, eâ ſuperbiâ, vt impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius, quàm vbi quoque cum impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdā accipere difficilius eſt, quam impetrare. Hic rogandus eſt, vt admoneat; ille vt ſumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus. ex quo gratię minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ præſtabis voles, vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniant, ſine vllâ, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, vt non tuam minuat. V. Nihil æquè amarum, quàm diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt præcidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione prauâ differendi promiſſa, ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minuſque ſe iudicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtendent. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixit: --- *Quid? tu non intelligis,*
Tantùm te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, ſi quid facis*: &, *Nihil eſt tanti*: *Malo mihi iam* precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. QVOQVE CVM IMPETR.] *A me eſt, cùm in libris inueniſſem,* quoque quod impetr. *Sententia vulgo habet.* 7. VT SVMAT.] *Non diſplicet, & fit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo diſpenſator, aut talis, rogandus vt pro te ſumat. Tamen libri ferè veteres,* vt conſummet: *quod eſſet, finem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.* 8 SINE DEDVCTIONE.] *Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego marmore Hiſpanienſi:* SIGNVM. PANTHEI. TESTAMENTO FIERI. PONIQVE. EX ARGENTI. LIBRIS. C. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. IVSSIT. *Iterum:* HEREDES. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. XX. POSVERE *Valet igitur, vt nihil de ſummâ detrahatur.* CAP. V. 9. PRÆCIDI SPEM. *In hoc genus Martialis:*

Primum eſt vt præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
  Illud deinde ſequens, vt citò Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
  At tu nec præſtas, nec citò Cinna negas.

10. NE MINOR SIT] *Eſt & cauſſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit;*

iam neges: vbi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat. [11] Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, [12] citò occidere (quia tormentum vltimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicij pars eſt:) ita maior eſt muneris gratia, quo minus diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſollicita exſpectatio. & cùm plurima beneficia remedium alicuius rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardiùs, beneficio ſuo [13] manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tardè velle, nolentis eſt. VI. In omni negotio, Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, vtrùm excuſſo lacerto torqueantur, an remiſſâ manu effluant. gladius idem & ſtringit, & transforat: quam [14] preſſo articulo venerit, refert. idem eſt quod datur; ſed intereſt quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe. dum dat, oblitus eſt! nam corripere eũ, cui cùm maximè aliquid præſtes, demẽtia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito. VII. Fabius verrucoſus beneficium ab homine duro aſperè datum, *Panem* [15] *lapidoſum* vocabat; quem

git: quòd beneficijs ſuis commendationem ex difficultate captant.

11. POTEST OB ID.] *A Mureto ea lectio, ſiue potius Eraſmo. At mei,* gratus, *non* ingratus *ſtatim habent. Diſtinctione iuuanda & elicienda ſententia eſt, iſtâ:* Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus. inc. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe? *An, inquit, gratus animus ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit?* 12. CITO OCCIDERE.] *Tyranni ſciebant. vt Tiberius cuidam* precanti pœnæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij. *Et Caius Caligula,* non temerè in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani:*

--- moremque nefandæ
Dirum ſæuitiæ pereuntis parcere morti.

13. MANVS AFFERT.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid ſit* manus ſibi afferre: *atque inde, huc tranſlatum.* CAP. VI. 14. PRESSO ARTICVLO.] *Manu forti, & adactâ. Contrà eſt,* molli articulo. *Fabius lib.* 11. Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduerſarij mollis articulus. *Nec diſſimile, quod in Cicerone:* Molli brachio, & Leui. *quæ omnia à re*

quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus [16] a nepote [17] M. Allio prætorio, vt æri alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare. ſed creditores conuocare. Cum edita eſſent, ſcripſit, [18] *nepoti iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui.* adiecta contumelioſâ admonitione, effecit, ut nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto noluit plures eſſe, qui idẽ rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominem improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti, tota alia ſequẽda eſt via. [19] Omni genere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc verò non eſt beneficiũ dare, [20] reprehendere eſt. Et vt in tranſitu de hac quoq; parte dicam quid ſentiam, ne Principi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſſâ. Tametſi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidẽ modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt. omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas: & ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas: cenſura eſt, [21] auxilium eſt, Principale tributum eſt. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem miſſus ſum. vt impetrarem, cauſſam dixi.

IX. Præcipiunt itaque omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia iudi-

militari aut gladiatoriâ. CAP. VII. 15. LAPIDOSVM.] *Is eſt, qui in lapidem duratus.* 16. A NEPOTE.] *Putarim maiuſculâ litterâ inſigniendum,* Nepote: *& cognomen fuiſſe huius viri.* 17 M. ALLIO.] *M. ms liber opt.* Alco: *in alijs* Ælio. *Ceterum ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis:* Propertio Celeri decies HS. largitus eſt. tentantes eadem probare cauſſam Senatui iuſſit: cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbus. Vnde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio propoſuére. *At Suetonio, iſtis*· Paucorum Senatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe ſubuenturum, niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent. 18. NEPOTI.] *Iterum maiuſculâ, & in eo ſcomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes. ἄσωτοι: luxurioſæ vitæ homines (*ait Feſtus*) quòd non magis his rei ſuæ familiares cura eſt, quam ijs quibus pater auuſque viuunt. CAP. VIII. 19. OMNI GENERE.] *Valet, omni modo, & rat. one. Icti crebiuſculè, & noſter mox cap. X*

20. REPREHENDERE.] *Aſſentior Pinciano legenti,* deprehendere, *detegere vitia latentia & efferre.* 21. AVXILIVM EST.] *Grutero noſtro viſum, cum negatione immiſſâ legere:* Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt; non auxilium eſt, principale tributum eſt. *vt antitheta iſta haud indecore concurrant. Tributum autem Principale, quia velùt ab inuito tribuitur in aliorum neceſſitates.* CAP. IX. 22. PRODVCVNT.] *Prouehunt, attollunt.*

Inde

palàm danda,quædam ſecretò.Palàm,quæ conſequi glorioſum eſt:vt militaria dona,& honores,& quidquid aliud notitiâ pulchrius ſit.Rurſus quæ non [22] producunt,nec honeſtiorem faciunt,ſed occurrunt infirmitati,egeſtati,ignominiæ,tacitè danda ſunt:vt nota ſint ſolis,quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur, fallendus eſt:vt habeat,nec à quo acceperit,ſciat. * X. [23] Arceſilaus,vt aiunt,[24] amico pauperi,& paupertatem ſuam diſſimulanti,ægro autem,& ne hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus,cùm clam ſuccurrendum iudicaſſet:puluino eius ignorantis ſacculum ſubiecit,vt homo [25] inutiliter verecundus,quod deſiderabat,inueniret potiùs quàm acciperet.Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Primùm neſciat,ſi hoc ipſum beneficij pars eſt.deinde multa alia faciam,multa tribuam,per quę intelligat & illius auctorem.Denique ille neſciet accepiſſe ſe:ego ſciam me dediſſe. Parum eſt,inquis.Parum,ſi fænerare cogitas:ſed ſi dare [26] quo genere accipienti maximè profuturum erit;dabis.contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat,ſed videri benefeciſſe. Volo inquis,ſciat:debitorem quæris. Volo vtique ſciat:quid,ſi illi vtilius eſt neſcire? ſi honeſtius,ſi gratius? non in aliam partem abibis? Volo ſciat: ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Non nego,quoties patitur res,percipiendum gaudium ex accipientis voluntate:ſin adiuuari illũ & oportet,& pudet;ſi quod præſtamus,offendit,niſi abſcõditur: beneficium [27] in acta non mitto.Quid? ego illi ſum indicaturus me dediſſe: cùm inter prima præcepta ac maximè neceſſaria ſit,ne vmquam [28] exprobrem,imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt.alter ſtatim obliuiſci debet dati,alter accepti numquam.Lacerat

Inde Producta *Stoicorum.* CAP.X.23. ARCESILAVS.] *Crantoris diſcipulus,qui & mediæ Academiæ auctor fuit.* 24. AMICO PAVPERI.] *Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cùm pecunia inuenta eſſet,* Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον: Arceſilai hic ludus. *At Plutarchus in libello,* Quomodo Adulator ab Amico noſcendus:*disertè* Apelli Chio *hoc tribuit:& cetera cõſonat,niſi quòd dictũ effert,* Ἀρκεσιλάου τουτὶ τὸ κλέμμα: Arceſilai hoc furtum. 25. INVTILITER VERECVNDVS.] *Homericum eſt.*

Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ:

Nec pudor vtilis eſt,homini qui pauperi adhæret.

26. QVO GENERE.] *Quo modo.vt ſuprà cap.VIII.* 27. IN ACTA.] *Id eſt,non puvlico,non poſteritati trado. Acta confici ſolent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu:atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari.Itaque prouerbij ſpeciem dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem IV. Taciti.* 28. EXPROBREM.] *Tullij idem mentum*

rat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

XI. Libet exclamare,[29] quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit, cùm ſuperbiam eius ferre nō poſſet: *Redde me Cæſari.* Quouſque dices: *Ego te ſeruaui, ego te eripui morti?* iſtud, ſi meo arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, vt haberes, quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? quouſque obliuiſci fortunæ meæ non ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui admonet, [30] repetit. Non eſt inſtandum, non eſt [31] memoriæ reuocandum: niſi vt aliud dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium ſuum: *Num negabis*, inquit, *te recepiſſe?* & cum reſpondiſſet, *Quando?* [32] *Sæpè quidem*, inquit, *& multis locis: id eſt, quoties & vbicumque narraſti.* [33] Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quòd ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod adeò non eſt committendum, vt etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: *Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm poſſe.* Et hæc ipſa non [34] verniliter, nec eâ figurâ, quâ quidam reiiciunt, quæ magis ad ſe volunt attrahere: deinde adiicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multâ curâ ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in fructum peruenit, quod non à primo vſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt condicio.

Num-

tum, in Lælio: Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui contulit. *Sane ea res odium gignit, & maximè apud Principes. Tacitus* IV. *Hiſt.* Neque deerat ipſe arrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet. CAP. XI. 29. QVOD ILLE.] *Quis, ignoro: ſed plures ſic ſeruati.*

30. REPETIT.] *Totidem penè verbis ante eum Publius*: Beneficium dediſſe qui dicit, petit. 31. MEMORIÆ REVOCANDVM.] *Alij libri* memoria reuocanda: *at meus*, renouanda. *quod probem.*

32. SÆPE QVIDEM.] *Acutum reſponſum. fructum beneficij percepiſti in tuâ iactantiâ. Non eſt opus me dependere, tu tibi à te ſoluiſti.*

33. QVID OPVS TE LOQVI?] *Non opus. & arguté in iſtos Martialis*,

Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. ſufficit vnus
Huic operi: ſi vis vt loquar, ipſe tace.

34. VERNILITER.] *Blandè & cum adulatione, ſine animi tui ſenſu.*

Vox

Numquid vlla maiora poſſunt eſſe quàm quæ in liberos patres conferunt? [35] Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantiá deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum condicio eſt: niſi illa adiuueris, perdes. parum eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, ſed ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogantiâ vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium, ſuperbè datum. XII [36] Cæſar dedit vitam [37] Pompeio Penno, ſi dat; qui non aufert: deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſſâ factum: aiunt [38] ſocculum auratum, imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hîc contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin [39] nullam partem in corpore eius electurus, quam puriùs oſcularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberæ ciuitatis [40] Perſica ſeruitute mutaret, parum iudicauit, ſi ſenator ſenex [41] ſummis vſus honoribus, [42] in conſpectu

Vox à Vernis, *id eſt ſeruulis, qui ferè blandiuntur. Inde* Vernilis, *πολιτικὸς in Gloſſis priſcis. τοὐναντίον aut in iiſdem,* Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem ſenſu in Senecâ, epiſt.* XCIV. *In Tacit.* II. *diſt. Vbi noſtri libri de Vitellio,* Quamuis humilibus blanditiis velaret: *video Robertum Stephanum legiſſe,* vernilibus blanditiis. *Aptè profectò, ſi è membranis.*

35. NEC TAMEN TVTA.] *Pincianus iubet, & parent alii.* Hæc tamen irrita. *Ego nihil mutem.* CAP. XII. 36. CÆSAR.] *Omnino litterula addenda,* C. Cæſar: Caligulam *notat.* 37. POMPEIO PENNO.] *Cetera mihi ignotus. an tamen idem, qui poſteà fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui æui? de quo Seneca idem, de Tranquill. cap* XI. 38. SOCCVLVM AVRATVM.] *Plinius* XXXVII. *cap.* II. Tolerabiliorem tamen fecit (*Pompeius Magnus*) cauſſam Caij Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat è margaritis. *Quidni igitur & auratos?* 39. NVLLAM PARTEM.] *Significat ſuperum inferumq́; impurum fuiſſe.* 40. PERSICA SERVITVTE.] *Quia Perſæ valdè obnoxij ſuis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modò Romano homini, ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile. *Et verò in hac ipsâ re certum, Perſas regibus ſuis* manus pedeſque obſculatos: & humi ſtratos ſeruiliter adoraſſe. 41. SVMMIS VS. HON.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniecturâ. Mihi placebat* ſummis honoribus, *abſolutè dictum. At ecce apud me duo libri,* ſummiſſimis *clarè præferunt: an non ſeruandum, & Comico illo more, dictum, vt* ipſiſſimus?

mus non ideò videri maiora, quò tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem & quæ in odium etiam amanda perducat.

XIV Sunt [50] quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quàm voluntatem petentium. Sæpè enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quàm pernicioſa ſint licet: quia iudiciū interpellat affectus. ſed cùm ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos maiorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſè ac ſubmiſſè, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit. de ſe, non de me, queretur.* Falſum eſt: imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cum [51] acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt.

Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, [52] etiam inuitos nolenteſque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilij inueniar. Si potero reuocabo: ſi minùs, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit [53] à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, *Ille amando me occidit.* Sæpè nihil intereſt inter amicorum munera, & [54] hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant, in id horum intempeſtiua indulgentia

CAP. XIV. 50. QVÆDAM NOCITVRA.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura ſæpè peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus.

51. ACCESSIO.] *Alij libri,* accenſio. *Illud teneo, & eſt inuaſio morbi & παροξυσμὸς. A febribus ductum.* 52. ETIAM INVITOS.] *Negat Horatius:*

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti:

ſed in re aliâ. nempe iis, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi. 53. A TVTIS.] *Placet. nam in præceps, certè anceps, ambitio impellit. At libri aliter: & eſt in meis,* abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri patiar, nec committam. *Alij porrò:* acutis. Si nullum malum vires à ſemetipſâ patiar, nec committam. *Quid hic eſt vlcus, aut vlcera: neque ego nunc Machaon.* 54. HOSTIVM VOTA.] *Euripides:*

Ἄγαρος

XVII. 62 Ab Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit,plus eſſe,quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit,minus eſſe,quàm quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret.in denario regẽ, in talento Cynicum reſpexit cùm poſſet & denarium tamquam Cynico dare,& talentum tamquam rex. Vt ſit aliquid maius,quàm quod Cynicus accipiat;nihil tam exiguum eſt,quod non honeſtè regis humanitas tribuat. 63 Si me interrogas,probo.eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos,& contemnere. 64 Indixiſti pecuniæ odium:hoc profeſſus es.hanc perſonam induiſti:agenda eſt. Iniquiſſimum eſt,te pecuniam ſub gloriâ egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuique perſona eſt,quàm eius,de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine 65 de pilæ luſu quam cadere non eſt dubium,aut mittentis 66 vitio,aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat,vbi inter manus vtriuſque,aptè ab vtroque & iactata & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus,aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dantis & accipientis,aptatur:nec ab hoc exibit,nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus. vtcumque enim venerit,manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum

nu teſſeras & munuſcula excipiebant. Condenda *autem ,ambiguè:ſiue vt adifices,ſiue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. AB ANTIGONO.] *In Plutarchi Apophtegmatis ita:* Θρασύλλου τοῦ Κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν. Α᾿λλ᾿ οὐ βασιλικὸν, ἔφη, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, Α᾿λλ᾿ οὐ κυνικὸν, ἔφη τὸ λῆμμα: Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non eſt, inquit hoc dare. Illo igitur ſubijciente, Da talentum : Non eſt Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græcè,magis bellè cadunt.*

63. SI ME.] *Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ periit) ſuper hoc facto. Subijcit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes.*

64. INDIXISTI.] *Ad Cynicos propriè, non ad omnes Philoſophos. De iſtis autem æruſcatoribus, & poſcinummiis, pulchrè Herodes apud Agell. lib. IX. cap. 11. & Lucianus plurifariàm.* 65. DE PILÆ LVSV.] *Qua placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio:etſi Chryſippo non inſcripſit.* Ἠχέεις, *inquit,* οὐχ ἧττον δεομένην τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος, ἐξ ἀμφοῖν πληροῦται πρὸς τὸ καλόν· ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατῄσχυνε ἀτελῆ πεσοῦσαν: Beneficium non minùs deſiderat accipientem, quàm dantem. & ex vtriſque perficitur, honeſtumque tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam rectè delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens, & finem ſuum non aſſecutum.

66. VITIO.] *Probum eſt, tamen libri,* ſtudio. *aut* dubio.

cum tirone & indocto:non tam rigidè,nec tam excuſſè, ſed languidiùs,& in ipſam eius dirigentes manum,remiſſe occurremus. Idem faciendum eſt in beneficijs.quoſdam 67 doceamus,& ſatis iudicemus, 68 ſi conantur,ſi audent,ſi volunt.Facimus autem plerumque ingratos, & vt ſint,fauemus:tamquam ita demum magna ſint beneficia noſtra,ſi gratia illis referri non potuit:vt malignis luſoribus propoſitū eſt,colluſorem 69 traducere,cū dāno ſcilicet ipſius luſus,qui non poteſt,niſi con ſentitur,extendi. Multi ſunt tam prauæ naturæ,vt malint perdere quæ præſtiterunt, quàm videri recepiſſe,ſuperbi & imputatores. Quanto melius,quantoque humanius id agere,vt illi quoque partes ſuæ conſtent,& fauere,vt gratia ſibi referri poſſit,benigne omnia interpretari; gratias agentem,non aliter quàm ſi referat,audire;præbere ſe facilem, ad hoc,vt quem obligauit,etiam exſolui velit?Malè audire ſolet fenerator,ſi acerbe exigit:æquè ſi in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit:beneficium tam recipiendum eſt,quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facilè,numquam exegit:reddi gauiſus eſt, bonâ fide quid præſtiſſet,oblitus,qui accipientis animo recepit.

XVIII. Quidam non tantùm dant beneficium ſuperbè, ſed etiam accipiunt:quod non eſt committendum. Iam enim tranſeamus 70 ad alteram partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcumque ex duobus conſtat officium,tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cùm inſpexeris, ſcies non minus operis illic ſupereſſe,vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. ſunt aliquæ partes mariti,ſed nō minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt,præſtant,& parem deſiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton,difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt,etiam quod vicinum honeſto eſt.non enim tantùm fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce,per totam 71 viam eundum eſt. minima maximaque ex huius conſilio gerenda ſunt:quomodo hæc ſuaſerit,dandum. Hæc autem hoc primùm cenſebit,non ab omnibus accipiendum. A quo ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam : ab his, quibus dediſſe 72 vellemus. 73 Num etiam maiore dilectu quęrendus eſt, cui debeamus., quàm cui debeamus, quam cui præſtemus? nam, vt non ſequantur vlla incommoda (ſequuntur autem plurima) graue tamen

67. DOCEAMVS.] *Capere beneficia.* 68. SI CONANTVR.] *Grati eſſe, benè excipere.* 69. TRADVCERE.] *Ludibrio exponere.*

CAP. XVIII. 70. AD ALTERAM.] *Anteà* aliam.*ego hoc recepi è meis. quia hæc reuerà ſecunda pars: & hactenus peregit,quod è priore ſupererat.*

71. VIAM.] *Hanc beneficiorum viam.Tamen libri,* vitam:*nimis etiam verè: ac Ratio dux & domina eſſe debet totius vitæ.* 72. VELLEMVS.] *A diuinatione Mureti merà eſt. nam libri omnes,* videamur. *quod conuenire H. Stephano videbatur, non mihi; & vellem ex eo,* voucamus, *vel,* gaudeamus. 73. NVM ETIAM.] *Ita ſcripſi, & interrogando acui,præ-*

men tormentum eſt debere, cui nolis. Contrà, iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam [74] poſt iniuriam [75] poſſis. Illud verò homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi cum amare oportet, quem non iuuat. [76] Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in poteſtate habent, & [77] legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſeruant: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpe [78] contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quęrẽdus beneficij, quàm pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. at illi plus ſoluendum eſt: & nihilominus etiam relatâ gratiâ, [79] cohæremus. Debeo enim cùm reddidi, rurſus incipere: [80] * monetque amicitia non recipere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimum ius, ex quo amicitia oritur. Nõ ſemper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & [81]

euntibus meis libris. Alij, Nam etiam : *quod reijciunt ſequentia, quibus huic interrogationi reſpondetur.* 74. POST INIVRIAM.] *Nam bonus bonum, etiam læſus ab eo, amat.* 75. POSSIS] *Ab hoc verbo, in ſcriptis meis iſta inſeruntur :* vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & iuſtam: *Quæ ſanè haud abijcienda, nec inſuper habenda ſunt: imò à me concinnanda.* vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iuſtam. *Acutè. ſuaue à viro bono accipere, quem ames vel acceptâ iniuriâ: nunc magis, vbi amicitiam antè iucundam tantùm, & ſine beneficij vinculo, nunc cùm te obligauit, fecit & iuſtam. Porro & Pincianus & Gruterus hæc in ſuis receperunt: niſi quòd in quibuſdam pro,* eam, *ſcriptum habent* cauſa: *item probè.* Cauſa *fecit iuſtam, nempe beneficium.* 76. TOTIES.] *Vbi vel ſemel antè, ô Seneca? non in his libris : aut partes eæ (quod poteſt) deſunt. Sed verius, alibi monitum eſſe : & hoc diſcrimen Sapientum inculcatum. Quod ſequitur,* Quidquid oportet *explicatur à me, in epiſt.* CIV.

77, LEGEM.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta ſua firma & immota habent.* 78. CONTVMACITER.] *Parent quidem, ſed rebelles. obluctantur & repugnant.* 72. COHÆREMVS.] *Solutione factâ, non ſoluimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio interuenit.*

80. MONETQVE] *Mureto locus vitiatus videtur: & quiuis dicet. Libri tamen haud valdè mutant, niſi quòd:* manetque. *& paullò poſt:* Sic ne in beneficiorum. *Mihi ſedet legere:* rurſus incipere. Nam & quo (*valet,* quomodo) in amicitiam non reciperem indignum; ſic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire : Senecæ mens ea eſt, & verba. Adhærent & adſpiciunt ſuperiorem illam clauſulam:* Et quidem diligentius quær. e. b. q. pec. creditor. *cui cetera quaſi parentheſi, ſubijciuntur vel inſeruntur: tum hæc* αἰτιολογία: *quare diligentius?* Nam & quomodo. *&c.* 81. INVITO.] *Contra vulgatam, imò & Iuris regulam.*

& [81] inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parùm dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, [82] vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrùm velis, an non; id apud te ipſe perpendes. ſi neceſſitas tollit arbitrium; ſcies te non accipere. ſed parêre. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim, effice, vt poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi a volente volenti detur. Si ſeruaſti me, non ideò ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant.

XIX. [83] Tuber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad eum occidendum venerat: non ideò illi tyrannus gratias egit, quòd rem quam medicorum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſâ re momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium eſt, hominis iniuria. [84] Leonē in amphitheatro ſpectauimus, qui vnum è beſtiarijs agnitum, cùm quondam eius fuiſſet magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic nec illa beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi. non eſt beneficium. debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

XX. Diſputari de M. Bruto ſolet, an

Inuito beneficium non datur. *Lactantius*: Non eſt beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imò &* beneficiorum hæc eſt ſumma, *(Plinius Panegyrico)* ſi illis & non vti licet. *Atqui hîc exceptio: ſed ita, vt beneficia ea eſſe non dicas, ſed Imperia.* 82. VIM MAIOREM.] Θεοῦ βίαν, *ſiue* Diuinam vim *interpretantur Plinius, & Iuriſconſulti, nempe illam caeleſtem: adde & regiam, quæ accedit.* CAP. XIX. 83. TVBER.] *Hoc de Pheræo Iaſone Cicero ita extulit* III. *de Nat. Deor. ſententiâ planè, quâ Seneca:* Nec prodeſſe Pheræo Iaſoni voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam ſanare medici non poterant. Multi enim etiam cùm obeſſe vellent, profuerunt; & cùm prodeſſe, obfuerunt. *Cum Cicerone, Valerius* I. *cap.* VIII. *At Plutarchus, De vtilitate ex inimicis cap. Promotheo Theſſalo tribuit, in his verbis:* Ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θέσσαλον Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον· οὕτω πολλάκις ὑπ' ἔχθρας προσπεσοῦσα λοιδορία, κακὸν ψυχῆς ἀγνοούμενον ἐθεράπευσεν. vt enim is, qui Theſſalum Promothea interficere moliens, gladio percuſſit vomicam eius, & ſic aperuit vt homo ſanaretur: ita ſæpè contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

84. LEONEM.] *Potuit idem ille eſſe, imò meo animo fuit, quem Appion*

an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cùm occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, aliàs tractabimus. Mihi enim, cùm vir magnus fuerit in alijs, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoicâ [85] ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit; aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmiſi erat & imperandi, & [86] ſeruiendi; aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari, amiſſis priſtinis [87] moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſeruirent, [88] ſed vtri. Quanta verò illum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ tenuit obliuio, qui vno interempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cùm Tarquinius eſſet inuentus, poſt [89] tot reges ferro ac fulminibus occiſos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuriâ venerat. Non enim ſeruauit is, qui non interfecit; nec beneficium dedit, ſed [90] miſſionem. XXI. Illud magis venire in diſputationem poteſt aliquam, quid faciendum ſit captiuo, cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & [91] infamis ore promittit? Patiar me ab impuro ſeruari? ſeruatus deinde, quam illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? non viuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiâ pecuniam, quam pro capite dependam: accipiam autem tamquam creditum, non tamquam beneficium. Soluam

illi

Pliſtonices vidiſſe apud Agellium narrat, in ſeruo Androclo, lib. V. cap. XIX. Nam ætas conuenit, & Appion ille ſub Tiberio.

CAP. XX 85 SE GESSISSE.] *At libri ſcripti editiq; anteà, ſe egiſſe, & cur ineptum volunt? dederim ex mediâ illâ ætate ſcriptorum vicena exempla.* 86. SERVIENDI] *Ad miniſtros vel fautores tyrannidis refer, qui euehebantur.* 87. MORIBVS.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægrè poterant inter ambitum, auaritiam, luxum; & cauſſam horum omnium, opes.* 88. SED VTRI.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat ſuum,* cui. *Vnus è ſcriptis meis, & Gruteri item, habet: ſed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum vterque, alio prætexto, de imperio certabat. Cicero non ſemel ad Atticum: & Seneca epiſt. XIV.* Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim peſſumdata eſt. Quæritur vtrùm Cæſar, au Pompeius poſſideat Rempublicam. *Lucanus ipſo verbo Senecæ:*

-- quærunt, vter imperet orbi.

89. TOT REGES.] *Tres ferro, vnus fulmine, perierunt.*

90. MISSIONEM.] *A re gladiatoriâ. Mittitur, qui liberatur. Pugna* ſine miſſione: *cùm neceſſum eſt cedere aut cedi. Ego II. Saturn.*

CAP. XXI. 91. INFAMIS ORE.] *Meus,* infamis repromittit. *Nec abnuo exempla tamen ſubiungi, de infamiâ oris: itaque teneatur, etſi illud communiter*

muniter

illi pecuniam: & ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo: in amicitiam, quæ ſimiles iungit, non deſcendam. nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed feneratoris. cui ſciam reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: ſed danti nociturum eſt. ideò non accipiam, quia ille paratus eſt mihi cum incommodo, aut etiam periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: Sed illo patrocinio, regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cùm ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius eſt, non facio, vt ſine illo pericliter. Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quòd furtum non recepit? quòd maluit non accipere, quàm reddere? quæ eſt enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, vtamur [92] Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæſar occidit ob hoc vnum, quòd melior vir erat, quàm eſſe quemquam tyranno expediret. Is cùm ab amicis conferentibus ad impenſam [93] ludorum pecunias acciperet, magnam [94] pecuniam à Fabio [95] Perſico miſſam non accepit. Et obiurgantibus his, qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quod repudiaſſet: *Ego*, inquit, *ab eo beneficium accipiam, à quo [96] propinationem accepturus non ſim?* Cumque illi [97] Rebilus conſularis, homo eiuſdem infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet, inſtaretque, vt accipi iuberet: *Rogo*, inquit, *ignoſcas: nam & à [98] Perſico non accepi.* Vtrùm hoc munera accipere eſt, an [99] ſenatum legere?

muniter dictũ, magis ad theſim facit. 92. GRÆCINI IVLII.] *De quo in Taciti Agricolâ ſcripſi, atq; ibi laudatur alibi etiã à noſtro Senecâ, vt epi.* XXIX

93. LVDORVM.] *Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; paſſim amici, imo & prouinciæ, conferebant.*

94. PECVNIAM.] *Poteſt abeſſe.* 95. PERSICO.] *Paullus Fabius Perſicus, Conſul fuit ſub Tiberio, anno* DCCLXXVI *Quare* Perſicus? *à rege Perſe, opinor, memoriâ victoriæ eius ab Aemilio Paullo partæ: è quâ gente hic fuit, etſi maiores adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus igitur, ſed ô fœdus! Adi & noſtrum lib.* IV. *infrà. cap* XXX. 96. PROPINATIONEM.] *Vox abeſt à meis: at hæc, aut ſimilis fuit. Nam ſententia perbella eſt, & è quâ Martiali iocus:*

Quòd nulli calicem tuum propinas,
Humanè facis Herme, non ſuperbè.

97. REBILVS.] *Fuit vnus ſub Iulio Cæſare Conſul, etiam alius ſub Auguſto, ſed in magiſtratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, neſcio. Et per me ſanè pereat homo Oſcus, aut lateat.* 98. PERSICO.] *Tangit Rebilum. ſignificans, nec ab illo pari tuo in infamiâ, ſed nobiliori ſtirpe, accepi: minùs à te.* 99. SENATVM.] *Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore ſententiæ? Non hoc eſt, inquit, munera capere;*

re? XXII. Cùm accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præſentem capiat. Iuſta enim cauſſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad nos perueniſſe indicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed vbique teſtemur. Qui gratè beneficium accepit, primam eius 100 penſionem ſoluit. XXIII. Sunt quidam, qui nolunt niſi ſecretò accipere: teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet malè cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quantum delectatura eſt eum, cui datur; ita accipienti adhibenda 101 concio eſt. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiuè agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta verecundia, ſed infitiandi genus. Ingratus eſt, qui, remotis arbitris, agit gratias. Quidam 102 nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi 103 pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ipſos collatum, quàm ignotiſſimum ſit. Verentur palàm ferre, vt ſuâ potius virtute, quam alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum 104 officijs ſunt, quibus vitam, aut dignitatem debent. & dum opinionem clientium timent, grauiorem ſubeunt ingratorum. XXIV. Alij peſſimè loquuntur de optimè meritis. Tutius eſt quoſdam offendere, quàm demeruiſſe. argumentum nihil debentium, 105 odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum eſt, quàm vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde reficienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui meminit, iam refert. Nec delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſſè & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cùm omne beneficium recens placeat; quid faciet, cùm prima eius voluptas refrixerit? Alius accepit faſtidioſè, tamquam qui dicat: *Non quidem mihi opus eſt: ſed quia tam valde vis, faciam tibi mei poteſtatem.* Alius ſupinè, vt dubium præſtanti

pere; ſed dantes examinare, quaſi ſi Senatum legas, in quem ſcilicet non niſi probos puroſq; admittas. CAP. XXII. 100. PENSIONEM] *Solutionem, certis temporibus diuiſam & diſpenſatam.*

CAP. XXIII. 101. CONCIO.] *Populus & turba, vt omnes ſciant. Noſtri I. De Clem.* O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! *Malè, qui* cautio *ſufficiunt.* 102. NOLVNT.] *Ego vellem, cum quibuſdam libris,* volunt: *ſententiâ iſtâ. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen ſollennia obligationum & cautionum adhibere: ita iſti beneficiarij, qui accipere, nec ſciri.*

103. PARARIOS.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infrà, lib.* III *cap.* XV. 104. OFFICIIS.] *Salutatione, deductione, & iſtis: quæ præſtabant obnoxij, aut clientes.* CAP. XXIV. 105. ODIO.] *Quod fit præſertim in magnis beneficiis, & quæ grauant capientem. Tacitus* IV. *Annal.* Beneficia vſque eò læta ſunt, donec exſolui poſſe videntur: vbi multum

ſtanti relinquat, an ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſiùs, & illa adijcienda: *Plures quàm putas, obligaſti.* Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latiùs patere. *Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te oportet, quanto plus ſit quam æſtimas.* Statim gratus eſt, qui ſe onerat. *Numquam tibi gratiam referre potero: illud certè non deſinam vbique confiteri, me referre non poſſe.* XXV. Nullo magis Cæſarem Auguſtũ demeruit, & ad alia impetranda facilẽ ſibi reddidit 106 Furnius, quam quòd, cùm Patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: *Hanc vnam Cæſar habeo 107 iniuriam tuam. effeciſti ut viuerem, & morerer ingratus.* Quid eſt tam grati animi, quàm nullo modo ſibi ſatisfacere? quàm nec ad ſpem quidem exæquandi vmquam beneficij accedere? His atque eiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non lateat, ſed aperiatur, vt luceat. Verba ceſſent licet, ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum, & 108 carceribus incluſum, operiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato 109 ſigno proſiliat. Et quidem magnâ illi celeritate opus eſt, magnâ contentione, vt conſequatur 110 antecedentem. XXVI. Videndum eſt nunc, quid maximè faciat ingratos. Aut nimius ſui 111 ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. inde eſt, vt omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & 112 in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum 113 putet. *Hoc mihi dedit: ſed quàm ſerò, ſed poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſſẽ, ſi illum, aut illũ, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaueram.*

anteuenêre, pro gratiâ odium redditur. *De iiſdem Curtius:* Quædam immò beneficia odimus: *& vitam, & hæc ſumma, nemo libens alteri debet.*

CAP. XXV. 106. FVRNIVS.] Caius *prænomine, qui Conſul fuit anno* DCCXXXVI. *At pater eius, item* Caius, *inter Conſulares relatus ab Auguſto, quia deſignatus non inierat, anno* DCCXXIII.

107. INIVRIAM.] *Calidiſſimè dictum. In ſummo beneficio, iniuria tua mixta eſt: quia ingratum me feciſti, nec ſum ſoluendo*

108. CARCERIBVS.] *A Circo ſumptum.* 109. SIGNO.] *Mappâ. nam eâ miſſâ à Pretore aut Conſule, è carceribus effundebantur.*

110. ANTECEDENTEM,] *Benefactorem. qui tempore præiuit: & manet in imagine de Curſu. nam difficile conſequi, dix præeuntem.*

CAP XXVI. 111. SVSPECTVS.] *Probè. at libri tamen ferè,* ſuſpectum *Ferri poſſet, vt* Prætextus, *&* Prætextum. 112. IN SOLVTVM.] *Id eſt, quaſi non datum, ſed debitum. non fiat cum eo nomen, ſed expungatur.*

113. PVTET.] *Subdunt mei libri,* Nec dicat, Hoc m. d. *Omnino rectè & germanè, ſi diſtinguas:* Nec dicat, Hoc mihi dedit; ſed, Quàm ſerò, ſed

Poſt

ueram. In turbam coniectus ſum. 114 tam exiguo dignũ me iudicauit. hone-ſtius 115 præteriri fuit. XXVII. Cn. Lentulus 116 augur, diuitiarũ maximum exemplum, antequam illum 117 libertini pauperem facerent (hic 118 quater millies ſeſtertium ſuum vidit. propriè dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenij fuit 119 tam ſterilis. quàm puſilli. Cùm enim eſſet auariſſimus, nummos citiùs emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cùm omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, 120 ſub honore nobilitatis laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecuniâ, & 121 gratiâ, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens, *A ſtudiis ſe abductum. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relictâ eloquentiá.* At illi inter alia hoc quoque diuus Auguſtus præſtiterat, quòd illum deriſu ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam eſſe gratum. numquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: multoque concitatior eſt auaritia, in magnarum opũ congeſtu 122 collocata. vt flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quemquam in eâ menſurâ honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit 123 impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quòd non eſt ad præturam vſque perductus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. ne hic

Poſt quot labores? *Verba nempe exprimit horum calumniantium: qui non benignè ſibi dicunt.* Hoc dedit: *ſed illa alia;* Quàm ſerò?

114. TAM EXIGVO] *Libri,* tamquam. *Vellem,* támne, *interrogando.*

115. PRÆTERIRI.] *In numero capientium non fuiſſe. Adſpectum ad Senatores qui* Præteriti *dicuntur, cùm nõ lecti Sed & in repulſâ ab honoribus. hoc verbum.* CAP. XXVII. 116 AVGVR.] *De viro iſto dixi ad* IV. *Annal. Taciti. Opes ei exitio fuêre. quod ita Suetonius, Tib. cap.* XLIX Cn. Lentulum Augurem. cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, & vt nequo, niſi ipſo, herede moreretur.

117. LIBERTINI PAVP.] *Ergo illi (notabis) plus etiam poſſederunt: præſertim ſub Claudio, quem obiter tangit, libertis ſuis addicto.*

118. QVATER MILLIES.] *Sunt ipſa* centies centena millia, *ſiue* decem milliones *Philippicorum: noſtrâ æſtimatione.* 119. TAM STERILIS.] *Pinciani & mei libri:* Ingenij fuit ſterilis, tam puſilli quàm animi. *Ego teneo eam, ſed copulam libens inſeram:* & tam puſilli. *Ingenio, & animo iuxtà puſillus, vt mox oſtendit: nec eſt, cur hæc vexentur, aut vexent.*

120. SVB HONORE.] *Alij libri,* onere. *quod ſunt qui arripiant: ego non muto. & verè laborat magis paupertas ſub honore & luce nobilitatis: quia condignè ſe eâ & maioribus non poteſt gerere.* 121. GRATIA.] *Mirum, in homine tam parui ingenij, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis, quibus ditem* -- decorat Suadela Venusque.

122. COLLOCATA.] *Abeſt à meis, & poteſt.* 123. IMPVDENS VOT.]

ne hic quidem [124] ſatiat,ſi vnus eſt. Vltrà ſe cupiditas porrigit,& felicitatem ſuam non intelligit:quia non [125] vnde venerit,reſpicit, ſed quo tendat.Omnibus his vehementius & importunius malum eſt inuidia, quę nos inquietat,dum comparat. XXVIII. Hoc mihi præſtitit:ſed illi plus,ſed illi maturius:& deinde nullius cauſſam agit, contra omnes [126] ſibi fauet.Quanto eſt ſimplicius,quanto pudentius, beneficium acceptum augere:ſcire neminem tanti ab alio, quanti à ſeipſo ęſtimari? Plus accipere debuiſſem.ſed illi facile non fuit plus dare in multos diuidenda liberalitas erat.Hoc initium eſt.boni conſulamus,& animum eius,gratè excipiendo,euocemus.Parum fecit; ſed ſæpiùs faciet. illum mihi prætulit; & me multis.ille nõ eſt mihi par virtutibus, nec officijs; ſed habuit ſuam [127] Venerem.Querendo non efficiam, vt maioribus dignus ſim,ſed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſũt.quid ad rem?quam rarò fortuna iudicat? Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpe quæ agellos peſſimi cuiuſque tranſierat, optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſque, vt in ceteris rebus,ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum beneficium,quod non vellicare malignitas poſſit:nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Numquam deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia a [128] deteriore parte ſpectaueris. XXIX. Vide quàm ini-
qui

Quo peruenire, cum paruus obſcuruſq; eſſet, nec ſine impudentiâ voniſſet. At nunc aſſecutus, iterùm altiora atq. altiora: & quid deinde? caſum. Simillimus locus de Irâ III. *cap.* XXXI. 124. SATIAT.] *A Pinciani coniecturâ probâ. nam libri*, faciat. 125. VNDE VENERIT.] *Idem alibi noſter*: Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit. *Manilius*: Nec quod habet, numerat; tantùm quod non habet, optat. *Sed pulcherrimè Teles ille Pythagoricus*: Ecce, *inquit*, ſeruus liber fieri cupit. Libertatem enim nactus, ait, omnia habebo. Iam eſt: deſiderat ipſe ſeruum. Habet: cur non alium? vna hirundo non facit ver. Ergo duos parat, & iam etiam agrum. Quid deinde? Athenienſis vult fieri: tum magiſtratum appetit, tum & regnum. Poſtremo immortalis vult fieri, vt Alexander: & eſto; iam & Iupiter optet eſſe. *Vides catenam Ambitionis, & ea pleroſque ligat.* CAP. XXVIII. 126. SIBI FAVET.] *Non diiudicat merita, ſed ſe preferendam cenſet.* 127. VENEREM.] *Suam gratiam, ſuum illicium. Plinius de Apelle, lib.* XXXV. *cap.* X. Cùm eâdem ætate eſſent maximi pictores; collaudatis omnibus, deeſſe iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant. *Cui autem illa fauet & adeſt, ij felices & impetrabiles. vnde Sulla, qui Latinis cognomen* Felicis *habet, Græcis* ἐπαφρόδιτος *inſcriptus*, Venuſtus. 128. DETERIORE.] *Quâ deficiunt, aut vincuntur; non eâ quâ vincunt.* CAP. XXIX. 129. PROFESSI SAP.] *Credo Epicuréos maximè notari, apud quos eiuſmodi querelæ. Plinium vide lib.* VII. *initio, Lucretium lib.* V. *Sed & in Plutarchi, de Fortunâ*

qui ſint diuinorum munerum æſtimatores, etiam quidam 129 profeſſi ſapientiam Queruntur,quod non magnitudine corporum æquemus elephantes,velocitate ceruos,leuitate aues, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis,decentior damis,denſior vrſis,mollior fibris: quod ſagacitate nos narium canes vincant,quòd acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui,multa animalia 130 nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur,vt velocitatem corporum & vires pares animalibus: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant. & in neglegentes noſtri deos querimoniam faciunt,quòd non bona valetudo & 131 vitijs inexpugnabilis data ſit,quòd non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant,quin eouſque impudentiæ prouehantur,vt naturam oderint,quòd infra deos ſumus,quòd infra deos ſumus,quòd non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reuerti,& agere gratias,quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt 132 ſecundas ſortiri,quòd terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis,quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt,dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ,cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora animalia ſub iugnum miſerimus, quanto velociora conſequamur: quàm nihil ſit mortale, non 133 ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus,tot artes,animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, 134 ſideribus velociorem,quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum denique frugum,tantum opum,tantum rerum aliarum ſuper alias acer-

tunâ, hæc comparatio: tamen hominum etiam prælatio, à conſilio & ratione. Ariſtoteles damnat & reiicit iſtos, qui hominem ceteris animantibus poſtponunt, lib. IV. De Partib. animal. cap. X. ſed pulchrè & diffusè Xenophon lib. IV. de Factis & Dictis Socrat. item Cicero II. de Naturâ Deorum.

130. NANDI FACIL.] *Libri ſcripti,* felicitate. *Itaque ariolabar olim,* diuinandi felicitate, *quia naturâ duce multa præſagiunt, tempeſtates, hiemes, ruinas, alia. Sequitur etiam mox de* futuri ſcientiâ. *Tamen ariolabar fortaſſe, & tutius meliusque, non abire à vulgatâ. Plinius enim in illâ querelâ:* Alia pernicitatē vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare.

131. VITIIS.] *Pincianus ita correxit, cùm eſſet* virtus. *quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem ſiue robur transferam, quod eâ non ſimus indomitâ & inuictâ. Alterum tamen etiam acutum, querentis, quòd non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, ſit firma.*

132. SECVNDAS.] *Ex libris magis eſſet,* ſecunda. *Sed illud communius,* Primas ſecundasque ſortiri, agere: *& intelligimus* partes. 133. SVB ICTV.] *Valet ſubiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire poſſimus. Contrà eſt, quod* VII. *De Benefic.* Deum extra ictum ſua diuinitas poſuit. 134. SIDERIBVS VEL.] *Cogitatione, quâ nil celerius. Itaque*

ceruatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari [135] velles. Ita benè æſtimatâ naturæ indulgentiâ, [136] confitearis neceſſe eſt, in delicijs te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, habentque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non [137] cepimus.

XXX. Hæc, mi Liberalis, neceſſaria credidi, vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cùm de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in cetera, huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſpondebit gratè, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à dijs [138] negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt, quòd quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atque inopiâ petat, & dicat: *Quid enim faciam, & quomodo? quãdo ſuperioribus, dominiſq; rerum omnium gratiam referam?* Referre facile eſt, ſi auarus es, ſine [139] impendio: ſi iners, ſine [140] operâ. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, cum quolibet [141] paria feciſti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit. XXXI. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minimè mirabile, vt mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accepit beneficium, reddidiſſe. Nam cùm omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit. & cùm pietas, fides, iuſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit, etiamſi illi [142] manum exerere non licuit, gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens quod propoſuit quiſque conſequitur, capit operis ſui fructũ. Qui beneficiũ dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit; tulit quod petijt. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non

pulchrè Homerus, Odyſſ. H. Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα: Quorum naues celeres, ſicut ala auium, vel cogitatio. 135. VELLES.] *Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Senecæ. Itáne, inquit, quia vnum aliquod totum eſſe nolis, ius tibi cenſeas ſingula optima excerpendi?* 136. CONFITEARIS.] *Mei codices voculam anteponunt,* vt confit. *Fuerit,* tute confit. 137. CEPIMVS.] *Anguſti oris corporiſque vaſcula.* CAP. XXX. 138. NEGAT.] *Epicuri aſſecla. qui Deos à curâ noſtri remouet, caſui & atomis omnia permittit.* 139. IMPENDIO.] *Vt nihil dones.* 140. OPERA.] *Vt nihil facias.* 141. PARIA FECISTI.] *Crebrum in Senecâ, Plinio, Iuriſconſultis. valet, rationibus redditis, reliqua nulla eſſe: quod &* Pariare *dicunt.*

CAP. XXXI. 142. MANVM EXER.] *Actiones ſuas fungi, operari.*

143. MIT-

non fuit beneficium, ſed negotiatio. Benè nauigauit, qui quem deſtinauit portum, tenuit: teli iactus certæ manus peregit officium, ſi petita percuſſit: beneficium qui dat, vult excipi grate. habet quod voluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei conditio eſt: vt gratus ſim, ad fortunam 143 mittor. Si illâ inuitâ reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, a quo aliquid accepi? ſed malo loco beneficium eſt, niſi & 144 excuſſis manibus eſſe grato licet. XXXII. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, non conſummauit officium ſuum. reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, 145 pilam ſcitè ac diligenter excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui aptè & expedite remiſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. quare? quia huius rei laus in corporis mòtu eſt, & in agilitate, non in animo. explicari itaque totum debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quò minùs remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutiùs hoc refellere. exiſtimemus ita eſſe: deſit aliquid luſui, nō luſori. ſic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui 146 par alia debetur, nō 147 animo. Qui animū parē ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod voluit, effecit. XXXIII. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipſe accipi voluit. Iā habet, quod petit: & quod vnū petit, ego gratus ſum. Poſt hæc uſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodū. hæc nō imperfecti officij reliqua pars eſt, ſed per-

143. MITTOR.] *Optimè, nec audio qui*, nitor. *Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, quia ab eâ opes & externa petenda, quæ refundat! Atqui ea non in noſtrâ poteſtate: ab illâ pendent: nulla autem virtus ob illâ: ergo nec gratitudo.* 144. EXCVSSIS.] *Vacuis, non apertis ſolùm, ſed motis & excuſſis. Clauſæ autem eædem aliquid continent, & ferunt.*

CAP. XXXII. 145. PILAM SCITE.] *Meus opt.* pilam iacere ac dil.

146. PAR ALIA.] *Res ſimilis, vt exæquet in beneficio. Non video, cur offendat Criticos.* 147. ANIMO. QVI.] *Mihi potior diſtinctio hæc:* non animo. qui animum parem ſibi nactus eſt. Quantum in illo eſt &c. *Ita enim argutatur (vero verbo vtor, & poterant hæc à materiâ abeſſe:) Rei aliquid deeſt, cui alia non relata; animo nihil deeſt, cui animum iam repoſui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.*

CAP. XXXIII. 148. ACCESSIO.] *In eo tota iniectiunculæ huius ſolutio.*

Be-

perfecti 148 acceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus artis, alius artificij. artis eſt, feciſſe quod voluit: artificij, feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum Phidias, etiam ſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. vnus conſcientiæ: hunc abſoluto opere percepit. alter famæ, tertius vtilitatis: quem allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille eſt, conſcientiæ. Hunc percepit, qui quò voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt famæ. tertius eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaque cùm benignè acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidem benè accipiendo perſolui. XXXIV Quid ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? 149 Plurimum fecit, bono animo bonum 150 retulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. 151 Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt quòd exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te 152 commodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe plures, quam verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & 153 veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, vt ſingulis ſingula aſſignemus: quotiés opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula iuſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſeruum nequam, quem in contemptũ mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus

Beneficium & gratia, in ſolo animo: ſi quid rei acceſſit, acceſſit tantum. Et tamen debet, ſi poteſt. at iſtud acceſſoriũ, non gratia propriè, ſed merces eſt.

CAP. XXXIV. 149. PLVRIMVM.] *Ne abeamus à libris, qui* Primum: *& diſtinctione iungemus.* Primùm, fecit. bono animo bonum retulit. *Duplex eſt reſponſio. Nilne fecit? imò fecit. quid? animum animo rependit. Deinde, alia ſolutio in beneficio, quàm credito: & quæ ſubdit.*

150. RETVLIT.] *Libri omnes,* obtulit. *& rectè, quaſi ipſum animum pretium ei obtulit & porrexit.* 151. POST DEINDE.] *Mihi hæc ſana. & Com. cum eſt,* Poſtinde, Poſtdeinde: *eadem cum ſimplicibus.*

152. COMMODAVERIS.] *Commodum volentemq́ꝫ præbueris.*

153. VELI.] *Pars vtraque inferior veli, vbi funibus diſtenditur,* Pes *dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut Siniſter. Lucanus v.*

-- & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbaſa.

Catullus:

-- ſiu vtrumque Iupiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Ita

ptus ſuperuacuos: aut ars re familiari moderate vtendi: 154 parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti: cùm infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hęc alia ſunt naturâ: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus; vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, vt diximus beneficia, & ipſum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longè alia.

XXXV. Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuolè excipimus: illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate ſatisfecimus, rei rē debemus. Itaque quamuis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde aliâ viâ 155 ad conſuetudinem redeunt. Negamus 156 iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem 157 ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes 158 ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. his ipſis quos vocamus inſanos, & 159 ſuffragium & 160 iuriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilo-

Ita & Græcis ϖοῦς. *Centena exempla ſunt.* 154. PARCISSIMVM.] *Plinius lib.* XXII. *capite* XXIV. Homines animi humilis & præparci, quos illi (*Græci*) dixêre micropſychos. CAP. XXXV. 155. AD CONSVETVD.] *De iiſdem Stoicis, De Conſtant. ſapientis, cap.* III. Ita ſublato altè ſupercilio, in eadem quæ ceteri deſcenditis, mutatis rerum nominibus.

159. INIVRIAM] *Hęc libello iam dicto propriè exſequitur.*

157. STVLTI] *Nam* omnia ſapientis eſſe, *iam definiuerant Cynici, vt Diogenes Laërtius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem*: Καὶ σόφων δὲ πάντα εἶναι δεδωκέναι γὰρ αὐτοῖς παντολῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον. τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεται, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χρωμένων φαμέν: Sapientum eſſe omnia. plenam enim perfectamque poteſtatem à lege (*primâ illâ & communi*) iis datam. Malorum autem & ſtultorum quędam dicuntur eſſe. ſicut & iniuſtorum, aliter quidem ciuitatis, aliter vtentium dicimus. *Vide me Manuduct.* III. *Diſſertat.* XI. 158. STVLTOS.] *Vocem hanc fruſtrà ſuſpectam habent. Eſt ipſum Stoicorum ſcitum:* Πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι: Omnes ſtultos inſanire: *Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone. Horatius* II. *Sat.* III. *Vide item Manud.* III. *Diſſ.* XX. 159. SVFFRAGIVM.] *In Comitiis.* 160. IVRISDICTIONEM.] *In magiſtratibus. Hęc*

Plu-

lominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cùm reddiderit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficij. Ne timeamus, néve intolerabili ſarcinâ depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, [161] detractæ ſordes, ſpiritus, [162] & libertas potior ſpiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quòd accipias, ſed quòd [163] reddas, debiturus ſis. Non adibis tam magnæ rei periculum, vt caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſeruitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Numquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolues. vis reddere beneficium? benignè accipe, retuliſti gratiam: non vt ſoluiſſe te putes, ſed vt ſecurior debeas.

Plutarcho abſona viſa libello De communibus notionibus, *ſub initium. vide.* 161. DETRACTÆ SORDES.] *In reatu. id eſt, liberaui eum in iudicio & defendi, Veſtem mutare feci. quam ſordidam ſumebant rei, & capillo atque alio cultu ſquallebant. Simile lib.* IV. *infrà, cap.* XII.

162. ET LIBERTAS.] *Defenſa ſcilicet, verbo non proximo, ſed vlteriore repetito.* 163. REDDAS DEBITVRVS.] *Id eſt, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator ſis. Meus liber,* debituruſque: *nec id malè.*

L.AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AGIT de Ingratis. qui illi ſint? & an puniendi, aut ad iudicem vocandi? accuratâ diſputatione negat: & addit, pœnam iis in Odio & Infamiâ eſſe, atque Animo ipſo. Deinde ex occaſione, an Dominus in ſeruum gratus eſſe debeat? an ab illo Beneficium accipiat? adfirmat, & hoc vberius, quia creber tunc ſeruorum vſus Adnectit, An filius patri det Beneficium? diſputat in vtramque, ſed affirmantem affirmat.

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficijs gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati queruntur: cùm interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoque in contrarium itur, vt quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibuſdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiectio ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum [1] diſputationem ſcio, cùm tu illos nō ingratos vocares, ſed oblitos: tamquam ea res ingratum excuſet, quæ facit. [2]. An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus: cùm hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quarum vna culpa eſt, ceterùm in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat:

COMMENTARIVS.

CAP.I.1.DISPVTATIONEM.] *Et hanc & plures, libris ſequentibus, parùm neceſſarias miſcet. adeò incurrit in eam, quā ſæpè tangit vocis lux.*
2.AN QVIA.] *Mihi hic lux eſt, & dicit: Ideóne qui oblitus eſt excuſetur, vt non ingratus; cùm nemo obliuiſci poſſit, niſi ingratus?*

ingratus,qui non reddit: ³ ingratiſſimus omnium ,qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent.& exſtat apud illos veſtigium certè meritorum,intra malam conſcientiam concluſorum: & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliquâ cauſſâ poſſunt,ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas;qualis ſolet ad tempus etiam in malis pectoribus exſurgere : ſi inuitauerit facilis occaſio: hic numquam fieri gratus poteſt,cui totum beneficium elapſum eſt. Et vtrum tu peiorem vocas,apud quem gratia beneficii intercidit, an apud quem etiam memoria? ⁴ Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant:cæci,qui non vident.& parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere,inſania. Quis tam ingratus eſt,quàm qui quod in primâ parte animi poſitum eſſe debuit,& ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit,vt in ignorantiam verteretur?apparet illum non ſæpè de reddendo cogitaſſe,cui obrepſit obliuio. II. Denique ad reddendam gratiam,& ⁵ virtute opus eſt,& ⁶ tempore,& ⁷ facultate , & adſpirante fortunâ.Qui meminit,ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit,non opes,non felicitatem,qui non præſtat ; nullum habet, quod lateat,patrocinium. Numquam enim voluit gratus eſſe , qui beneficium tam longè proiecit, vt extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ ⁸ in vſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur.numquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur,ſed extra conuerſationem,vt ſuperuacua iacuerunt,ſordes ipſâ colligunt vetuſtate:ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat,memoriæ numquam ſubducitur,quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpè reſpexit. III. Præter hanc cauſſam,aliæ quoque ſunt,quæ nobis merita nonnumquam maxima ⁹ velant. Prima omnium ac potiſſima,quòd nouis ſemper cupiditatibus occupati nõquid habeamus, ſed quid petamus,inſpicimus: nõ in id ¹⁰ quod eſt,ſed ¹¹ quod appetitur in

3.INGRATISSIMVS.] *Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bonâ tuâ veniâ, doctor) aliter videtur. Aut magnum eſt beneficium, aut exiguum, quod accepi.ſi iſtud,obliuiſci poſſum,fateor,ſed nec in paruo magnum peccare:ſi illud,qui poſſum? Diſſimulatio hæc potiùs ſit,aut negatio:nec notabilis beneficij obliuio facilè ſurrepat: Ita,ſi hæc examinas, in λογομαχίαν magis,quàm in ſeriam diſputationem ibunt.* 4.VITIOSI OC.] *Hæc vetus & libraria ſcriptura eſt,pro quibus Muretus* luſcinioſi oculi. *Cur recepta, & bona,damnemus? Porrò comparatio ſimilis in Plutarcho de Atheis, & Superſtitioſis.cùm illos nihil,iſtos prauè videntibus aſſimilat: & ideò illos palàm deteriores eſſe.* CAP.II. 5.VIRTVTE.] *Ipſâ gratitudine,& illâ animi animi reſponſione.* 6.TEMPORE.] *Quod occaſionem dicunt.*

7.FACVLTATE.] *Opibus viribúſque.* 8.IN VSV.] *Vtenſilia.*

CAP.III. 9.VELANT.] *Obducunt,aut ſubducunt.* 10.QVOD EST.] *Iam adeſt,& tenetur.* 11.QVOD APPETITVR.] *Semper Tantali,ſemper* in

intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & [12] fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio & ad ea impetus factus eſt, vti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedētiũ oſtētat. Nō poteſt autē quiſquā & inuidere, & gratias agere. quia inuidere, querētis & mæſti eſt: gratias agere, gaudētis. Deinde, quia nemo noſtrûm nouit, niſi id tēpus, quod cũ maximè trāſit: ad præterita tari animum retorquent. Sic ſit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. ſic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa numquam retractatur. Nemo quod fuit, tamquam in præterito, ſed tamquam in perdito ponit: ideóque caduca memoria eſt, futuro imminentium. IV. Hoc loco reddendum eſt Epicuro [13] teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quod aduerſus præterita ſimus ingrati, quòd quæcumque percepimus, bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cùm [14] certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam [15] eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere: futura pendent, & incerta ſunt: quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit? Præſentium [16] intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum. V. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hærent; quædam vt ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi [17] continuetur) Geometriam dico, & [18] ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed nume-

10

in nouas cupidines inhiantes. 12. FVNDATVM.] *Debere nos illi incrementa & dignitatem.* CAP. IV. 13. TESTIMONIVM.] *Iudicij & ſententiæ bonæ.* 14. CERTIOR NVLLA.] *Vide cap. VI. De Vitâ Beatâ.*

15. ERIPI NON POT.] *Præteritum enim tempus eſt*, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. *De Breu. vit. cap. X.*

16. INTVITVS.] *Credo hæc ſana eſſe. nam hoc vnum docet diffuſè, futurorum ſpem ingratos facere: contrà, gratos eſſe aut fore, qui præſentia & præterita intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus & alij hîc innouant, à me non audiendi.* CAP. V. 17. CONTINVETVR.] *Mei libri*, contineant. *ex quo verius putem*, continuent. 18. SVBLIMIVM CVRS.] *Aſtronomi*

 am.

ro pluria,& temporibus diuerſa,effluunt. Quia (vt dixi) non ſubinde illa tractamus,nec libẽter quid cuique debeamus,recognoſcimus. Audi voces petentium. nemo non victuram ſemper in animo ſuo memoriã dixit: nemo non deditum [19] ſe & deuotũ profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum,quo ſe oppignoraret,inuẽnit. Poſt exiguum tempus, ijdem illi verba priora,quaſi ſordida & parùm libera,euitant: peruenitunt deinde eò,quo,vt ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſimus peruenit,vt obliuiſcantur. Adeo enim ingratus eſt,qui oblitus eſt, vti gratus ſit,cui beneficium in mentem venit. VI. Hoc tam inuiſum vitium,an impunitum eſſe debeat,quæritur:& an hęc lex, quæ [20] in ſcholis exercetur etiam in ciuitate ponenda ſit,quã [21] ingrati datur actio. Quæ videtur [22] æqua omnibus. quid ni? cùm vrbes quoque vrbibus,quæ præſtitere exprobrent,& [23] maioribus collata, à poſteris exigant. Noſtri maiores,maximi illi viri,ab hoſtibus tantum [24] res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Exceptã [25] Macedonum gente,non eſt [26] in vllã data aduerſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia aduerſus maleficium omne [27] conſenſimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuerſa pœna eſt: ſed vbique aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, vbique improbatur. Neque abſoluimus illud: ſed cùm difficilis eſſet incertæ

æm. 19. SE ET DEVOT.] *Meus liber:* deditum,ſed deuotum. *Non ſatis, inquit, habent* Deditos *ſe dicere, ſed malunt* Deuotos. *Iampridem monui de hac* Deuotionis *formulâ lib.* V. *cap.* VIII. *Antiquar Lectionum.*

CAP. VI 20. IN SCHOLIS.] *Declamatorijs.* 21. INGRATI ACTIO.] *Vide Senecam patrem libro* IX. *Controu.* I. *ipſo Themate.*

22. ÆQVA.] *Aequitatem habere.* 23. MAIORIBVS.] *Libri,* maiores. *itaque benè etiam Gruterus:* & in maiores. 24. RES REPETIERVNT.] *Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & ſi negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut beneficia collata repetijſſe, vllâ actione: ſed tantùm ab hoſtibus. Loci emendatio Mureto inſcribenda. nam anteà* æs repetierunt. *Meus liber proximè verùm,* es rep.

25. MACEDONVM] *Omnes libri. At nuſquam id legas hodie: an non ideò fuit?* Potuit *& noſter erraſſe, ac gentem pro gente ſuppoſuiſſe. Viri docti tamen conſentiunt, vel* Perſarum *hic reſcribere, vel* Medorũ. *quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam* Perſis *fuiſſe. Medi autem* Perſis *finitimi, & pro ijs etiam vſurpati. Vide, ſi lubet, Muretum* XII. *Variar. cap.* III. *Tamen & philippus Macedo (quod pro vulgatâ aliquid) ingrati hoſpitis frontem ſtigmate inuſſit: infrà libro* IIII. *cap.* XXXVII.

26. IN VLLA.] *Non quidem* ἁπλῶς *& vniuerſe* in Ingratos: *ſed fuit Athenis, in* liberos ingratos, *conceſſa parentibus: Romæ, in* libertos ingratos,

certæ rei æſtimatio, [28] tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus. VII. Rationes autem mnltæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij perit, ſi actio, ſicut [29] certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſimum eſt, quòd dedimus vel perdituri: quòd totum permiſimus accipientiũ arbitrio. [30] Si appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde, cũm res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quàm eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat, [31] citra iudicium ſoluit. Ita duas res, quibus in vitâ humanâ nihil pulchrius eſt, corrumpimus, gratum [32] animum & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe: niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adijce nunc, quòd huic vni legi [33] omnia fora vix ſufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes [34] ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Prætereà quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideò melior videtur conditio, [35] cauſſæ bonæ, ſi ad iudicem, quàm

tos, *patronis*, 27. CONSENSIMVS.] *Naturæ quodam inſtinctu, quæ ea præſertim maleficia coërcet aut punit, quæ ſocietatem hanc conuellunt.*

28. TANTVM ODIO.] *Vt mendacium, & eiuſmodi crimina, quæ frequentia diſſuadet puniri.* CAP. VII. 29 CERTÆ PECVNIÆ.] *In ſtipulatione, aut ſyngraphâ, expreſſæ.* 30. SI APPELLO.] *Flagito, & poſco priuatim: deinde ad iudicem, quod ſequitur.* 31. CITRA IVDICIVM.] *Mei libri*, extra iudicem: *nec video, cur damnem.* 32. ANIMVM.] *Scripti*, hominem. *quod Pincianus retinet, & mox* beneficium *item legit. Admittam: & ſequentia verba faciunt*, in hoc ſi b. dat: &, illo qui reddit. *quæ omnia ad hominem ipſum talem referenda.* 33. OMNIA FORA.] *Quæ tunc trina. De Irâ libro* II. *cap.* IX. 34. SVA EXTOL.] *Ariſtoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit:* Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, πάντας μικρύνοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. Qui enim affecti beneficio ſunt, dicunt ſe à benefactoribus talia accepiſſe, quę parua ipſis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes: econtrà qui fecerunt, quę maxima apud ipſos, & quæ ab aliis non erat capere, item in periculis, aut eiuſmodi opportunitate dediſſe. *Ita ille lib.* VIII. *cap* XIII. *& alterum etiam vitium Extenuantium addit.* 35. CAVSSÆ BONÆ.] *Firma, & benè inſtructa. in ambiguis itur ad arbitrum: imò vbi res vacillat, ab ipſo iudice ad illum flectunt.*

quàm ſi ad arbitrium mittitur: quia illum [36] formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera, & nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adiicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. [37] Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quam benigne illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpè & [38] qui reddidit quod accepit, ingratus eſt: & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus iudex [39] dimittere tabella poteſt: vbi [40] feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum eſt, [41] vbi prolatis [42] cautionibus, controuerſia tollitur. Vbi verò inter diſputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda eſt: vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controuerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turbâ [43] ſelectorum,

quem

Hoc Cicero dictum voluit, pro Roſcio Comœdo: Ceteri cùm ad iudicem cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire eſt auſus. 36. FORMVLA INCLVD.] *Cicero ibidem:* Iudicium eſt, certæ pecuniæ; Arbitrium, incertæ. Ad Iudicium hoc modo venimus, vt aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, vt neq; nihil, neq; tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur. Eius rei ipſa verba Formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in Iudicio? directum, aſperum, ſimplex: Si paret HS 1ↃↃↃ. dari oportere. hic niſi planū facit HS. 1ↃↃↃ. ad libellam ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius. id dari. *Noſter lib.* II. *de Clem. cap. vlt.* Clementia liberum Arbitrium habet, non ſub Formulâ, ſed ex æquo & bono iudicat. 37. QVID SIT.] *Imò verò id conſtat, & definitum eſt: ſed* Quod (*ita legerim*) *id eſt, quale & quantum. non conſtat.* 38. QVI REDDIDIT.] *Re, non animo, eſt gratus.*

39. DIMITTERE TABELLAM.] *An magis,* demittere? *in ciſtam, vt ſolet. Tamen & vulgatum interpreter,* Dimittere, *effari, & prouulgare. Sanè ſolent ex tabellâ iudices ſententiam proferre, quod eſt notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cùm à ſe tradit Quæſitori. Dixit Portius Latro* Ferre tabellam, VII. *Controu.* VIII. Iudex quam tulit tabellā de reo, reuocare non poteſt: quæſitor non mutabit pronunciationem.

40. FECISSE.] *Alluſum ad ſollemnia iudicum verba,* Feciſſe videri.

41. VBI PROLATIS.] *Verius cenſui, quàm* ibi. 42. CAVTIONIBVS.] *Scripturæ ipſæ dicuntur, quibus debitor creditori cauet, ſeq́ obſtringit.*

43. SELECTORVM.] *Eſt quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium* XXXIII. *cap.* III.*) ſed etiam aliter commune nomen iis, qui ex omnibus Decuriis, quot annis ſorte ducti, ſolent iudicare. Inſcriptio vetus* Iudex Selectus ex V. Decuriis *Neque aliter Horatius:* Vnum ex iudicibus Selectis obiiciebat. *Ouidius:*

Non

quem [44] cenſus in [45] album, & [46] equeſtris hereditas miſit.

VIII. Itaque non hæc parùm idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in eiuſmodi reum [47] exiiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam: ſed diues, ſed non ſenſurus impendium. Donauit alius: ſed toto patrimonio [48] ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam nunc adiice. Hic pecuniam pro [49] addicto dependit: ſed cùm illam domo protuliſſet. ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari [50] ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, vt daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſummâ. Beneficium eſt donata [51] poſſeſſio, cuius fertilitas laxare poſſit annonam: beneficium eſt, vnus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas [52] multa flumina & nauigabilia decurrant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expendet? difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data [53] non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quàm ſolebat, aſpexit: ſed tā tardè dedit, vt plus præſtiturus fuerit, ſi citò negaſſet. Horum quomodo iudex inibat æſtimationem, cùm ſermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam deſtruant?

IX. Quid quòd quædam beneficia vocantur, quia [54] nimis concupiſ-

Non benè Selecti iudicis arca patet.

Atque ita hic Seneca.

44. CENSVS.] *Clarum eſt. queriturq́; Plinius, Præfatione libri* XIV. iudicem fieri cenſu. *Latro apud Senecam:* Controu. I. *lib.* II. Cenſu iudex in foro legitur. *Ouidius:*

--dat cenſus honores,

Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

45. ALBVM.] *Tabulam ſiue indicem, vbi Iudices ſcripti.*

46. EQVESTRIS.] *Ea erat* quadringentorum HS *id eſt*, *Philippicûm decies mille. Nam is cenſus equeſter. Pincianus aliàs ſagaciſſimus, obeſâ hîc nare, cùm reſcribit:* & equeſter ordo. CAP. VIII. 47. EXISSET.] *Sorte lectus veniſſet. In vrnam coniecta nomina, ſorte ducta, exibant.*

48. CENSVRVS.] *Mira benificentia, totum patrimonium dare: imò rara aut nulla eſt, ſed ponitur in exemplum.* 49. ADDICTO.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitum.* 50. INGENTI MERITO.] *Illius, à quo ſumpſit.* 51. POSSESSIO.] *Ager ipſe aut fundus.* 52. MVLTA FLVMINA.] *Meus,* magna: *quod præferam. Tantæ autem olim opes, vt & hæc donari potuerint: de quibus epiſt.* LXXXIX. *in fine, & De Tranquil. cap.* XI.

53. NON IDEM PENDENT.] *Non idem pondus pretiumq́; habebunt.*

piſcuntur: quædam non ſunt ex hac vulgari notâ, ſed maiora, etiam ſi minùs apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi ciuitatem, [55] in quatuordecim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid vtilia [56] ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remediis refocillaſſe lugentem, & quos [57] deſiderabat volentem ſequi, ad vitę conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cùm valetudo eius ac ſalus [58] momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & [59] cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis [60] ſimilibus beneficiis iubebit beneficia penſari? Donauit tibi domum: ſed ego tuã ſupra te [61] ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi [62] ſilentio dedi. Cùm aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt. X. Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: ſæpè intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? vnam omnibus, cùm diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cuiuſque beneficio maiorem, aut minorem? Age, [63] intra pecuniam verſabitur taxatio: quid quòd quædam beneficia vitæ ſunt, & maiora vitâ? His quæ pronunciabitur pœna? [64] minor bene-

CAP. IX. 54. NIMIS CONCVP.] *Non pro ſententiâ verba, ſi examinas. Meus opt. codex,* minus. *Ex eo verè faciebam:* quia eminus conſpiciuntur. *Quædam, inquit, beneficia conſpicua, & in oculos vel procul ſe ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minùs apparent.*

55. IN QVATTVORDECIM.] *Id eſt, equitem feciſſe. Rem à ſigno dat intellegi: quia ſoli equites ſpectabant in* XIV. 56. SVASISSE.] *Priora, conſpicua illa ſunt; ſequentia, ſequentis & obſcurioris illius notæ.*

57. DESIDERABAT] *Vxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.*

58. MOMENTIS.] *Obſeruatione & captatione temporum.*

59. CADENTES.] *Languentes, & minùs tumidas: ſpiritibus defectas. Ep.* XCV. vino fulcire venas cadentes. *Adde De Irâ, lib.* III. *cap.* IX.

60. SIMILIBVS.] *Imò,* diſſimilibus: *quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, vt talia beneficia alijs paribus, ſed non iiſdem, penſentur: pretio, inquam, paribus, non re ſimilibus.* 61. RVERE.] *Quod Romæ crebrum: & ideò aptè inter exempla.* 62. SILENTIO.] *Te non accuſando, cùm rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cùm hoſtis inſequeretur.*

CAP. X. 63. INTRA PEC.] *Vltra pecuniam æſtimatio non fiet.*

64. MINOR.] *Scilicet pecuniaria.* CAP. XI. 65. PRIVILEGIA PAR.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poſcunt.* 66. QVÆRE.] *Ita mei libri, & rectè. ſed vellem etiam voculâ ex-*

tra-

beneficio? iniqua eſt. par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus? XI. Quædam, inquit, [65] priuilegia parentibus data ſunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli: ſollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: *Cui des, elige ipſe tecum. Si deceptus es,* [66] *quære dignum, adiuua.* In liberis tollendis, nihil iudicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent [67] aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus [68] daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe ſe [69] illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantùm an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia vtile eſt iuuẽtuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos [70] magiſtratus, ſub quorum cuſtodiâ contineretur: Deinde omnium parentum vnum erat beneficium: itaque æſtimari ſemel potuit. alia diuerſa ſunt, diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt. cùm æquius eſſet omnia relinqui, quàm omnia æquari. XII. Quædam magno dantibus conſtant: quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus: quædam amicis data ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe [71] à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas [72] acquieſcat: inuenies rurſus, qui [73] dignitati ſuæ, quàm ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quem [74] tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, [75] inclinatus animo. Prætereà creditorem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpè ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi ſciuiſſet, non accep-

tractâ, quæ in ſequentis capite latuit: querere, dein dignum adiuua: *vel,* de hinc. *Querela tibi ſuper, non actio: caue in poſterum, & gratis digniſq; confer.* 67. ALEAM.] *Incertum, quomodo caſuram. bonos an malos habituri liberos eſſent.* 68. DATVRIQVE SVNT.] *Mei libri ſine copulâ. Vtrumuis rectè. ſignificat perpes eſſe in parentibus, & fore hoc benefaciendi ſtudium.* 69. ILLIS.] *Liberis.* 70. MAGISTRATVS.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A TVO BENEFICIO.] *Nempe anteà ignotum. beneficio applicas tibi & iungis vltrò.* 72. ACQVIESCAT.] *Tria quæ præmiſit, in exemplis repetit: ſed ordine inuerſo. à poſtremo orditur: atque hoc ad* Solatia *ſpectat.* 73. DIGNITATI.] *Ad* Ornamenta. 74. TVTIOR.] *Ad* Auxilia. 75. INCLINATVS.] *Ipſe pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solatia.*

accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui vtcumque acceptum non reddidit? XIII. Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſteà [76] fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuriâ reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis; vtrùm plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi [77] tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec infitiatores eorum afficiendo pœnâ. Sed illud quoque tibi e contrariò occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quoque ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis: ſed quicumque ad benefaciendũ bonitate inuitatus eſt, & ipſâ pulchritudine rei, etiam libentiùs dabit, nihil debituris niſi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter [78] cautum eſt.

XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia? ſed veriora. quid autẽ mali eſt, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtituerunt: vt circumſpectiùs donaremus, circumſpectiùs eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera; nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum [79] reſtituet: ſolam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt: pollues illa, ſi materiam litium feceris. Æquiſſima vox eſt. & ius gentium præ ſe ferens, *Redde quod debes*. Hæc turpiſſima eſt in beneficio, *Redde*. Quid reddet? [80] Vitam, inquam, debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem, reddi maxima quæque non poſſunt. At pro his, inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium [81] mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad diſcordiam: ſuâ ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus, reſiſtamus, & quærenti occaſiones, amputemus.

XV. Vtinam quidem perſuadere poſſemus, vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent! vtinam nulla [82] ſtipulatio emptorë venditori

latia. CAP. XIII. 76. FECIT INIVR.] *De hac re ex profeſſo epiſt.* LXXXI. *Vide.* 77. TENTANTEM.] *Ex vno meo libro,* interpretantem: *nec ſpreuerim. Facit enim, proponit nodos, interpretatur & ſoluit.*

78. CAVTVM EST.] *Cui conditiones adſcriptæ, præmia & fructus in certo.* CAP. XIV. 79. RESTITVET.] *Ex iure, quod ſuccurrit eâ ratione & formulâ minoribus, aut enormiter læſis, deceptiſue.* 80. VITAM INQVAM] *Ex meis libris,* Vitam quam debet. *Finis deinde commatij interrogatione acuatur,* ſanitatem? 81. MERCEM.] *Quod erit, ſi pretium illi ponimus, ſi taxamus.* CAP. XV. 82. STIPVLATIO.] *Quæ & ipſa conceptis verbis olim*

ditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis [83] cuſtodirentur! fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus? Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quam ſpectare [84] malunt. Adhibentur [85] ab vtraque parte teſtes. ille per tabulas [86] plurium nomina, interpoſitis [87] parariis, facit: ille non eſt [88] interrogatione contentus, niſi [89] rem manu ſuâ tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionē! annulis noſtris plus, quā animis creditur. In quid iſti viri [90] ornati adhibiti ſũt? [91] in quid imprimũt ſigna? nēpe ne ille neget accepiſſe ſe, quòd accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis exiſtimas? at hi ipſis ſtatim [92] nõ aliter pecuniæ cõmittētur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem falli, quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deeſt auaritiæ, vt beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, iuuare & prodeſſe. qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, feneratores. Quid [93] illos, dũ [94] vindicamus, in [95] turbam ſordidiſſimam redigimus?

XVI. Plures, inquit, ingrati erunt, ſi nulla aduerſus ingratum datur

actio-

olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent.

83. CVSTODIRENTVR.] *In tabulis.* 84. MALVNT.] *Sequela & numerus periodi,* maluerunt, *mallet.* 85. AB VTRAQVE.] *In rem vtriuſq; partis; vt illi cautum ſit, hic ne circumueniatur.* 86. PLVRIVM NOMINA.] *Iac. Rauardus explicat, quia* plurium, qui adhibebantur, teſtium nominibus chirographũ ſignabatur. *Ego acceperim quaſi eſſet,* plura nomina: *ideſt, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel ſponſores. An & legi poſſet,* plurimùm? *id eſſet plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit.*

87. PARARIIS.] *Suprà eadem vox in hac re, libro* II. *cap.* XXIII. *Et eſt in veteri quodam Lexico, μεσίτης: ideſt,* interuentor, proxeneta. *Nomen non à* pariando, *ſed à parando videtur: quia parant vtrimque animos, & coniungunt. Alij (vt Rauardus) explicant* tabelliones, actuarios: *quibus vt minùs aſſentiar, facit Seneca epiſt.* CXX. Nolo per interceſſorem mutueris, *Sanè eſt hic ipſe Pararius.* 88. INTERROGATIONE.] *Stipulatione.*

89. REM.] *Libri aliquot* reum, *ſed* rem *tenemus, & pignus* ἐνέχυρον *interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, vt nullæ tabulæ aut ſponſiones ſatiſdent: ſed rem tenere manu voluit, & in poteſtate habere pignus.*

90. ORNATI.] *E dignioribus ciuium: ordinis Equeſtris, aut & Senatorij. Claſſici teſtes.* 91. IN QVID.] *Meus opt. codex:* hi, inquit: *quod omnino ſeruem, ſed abſque interrogatione, vt legas,* hi, inquit, imprimunt ſigna. *Eſt enim velut dialogiſmus, & hoc ei reſpondetur. Sequentia deinde, iterùm Senecæ.* 92. NON ALITER.] *Quorum fide niteris, nec ijs in re ſimilem fidem habes. aliorum ſignis, & tabulis obſtringis.* 93. ILLOS.] *Beneficia dantes.* 94. VINDICAMVS.] *Tutos ſecuróſque eſſe volumus.*

95. TVRBAM SORD.] *Gregem fœneratorum.* CAP. XVI, 96. MVLTITV-

actio. Imò potiùs, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati ſint. pudorem enim rei tollet 96 multitudo peccantium: & deſinet eſſe probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fæminæ, 97 non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & 98 exeunt matrimonij cauſsâ, 99 nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur, quàm diu rarum erat. quia verò nulla ſine diuortio 100 acta ſunt, quòd ſæpè audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum 101 irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit 102 vnum adulterorum par? niſi ſingulis

TVDO.] *Noſter de Clem.* I. *cap.* XXII. Facit enim conſuetudinem peccandi, multitudo peccantium: & minùs grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat. *Vide ibi alia huius ſententiæ.* 97. NON CONSVLVM.] *Quaſi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:*

Sic creſcit numerus, ſic fiunt octo mariti
Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies: Aut minus, aut certe vix iam vigeſima lux eſt,
Et nubit decimo iam Teleſina viro.

Diuortijs quidem modum Auguſtus impoſuerat (in Suetonio:) ſed, vt videmus, libido & licentia euicerant: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quaſi matrimonij fructus: *Apologet. cap.* VI.

98. EXEVNT.] *A viro, quem habent: ab vno coniugio, noui cauſſâ.*

29. NVBVNT.] *Amarè dictum, finis coniugij eſt, iungi. hæ habent, ſolui.*

100. ACTA:] *Nam in acta referebantur, vt rata & legitima eſſent: quod docui in* V. *Annal. Taciti.* 101. IRRITET.[*Latro apud Senecam patrem lib.* II. *Conorou.* VII. Erratis Iudices, ſi non maritum ad ſolicitandam matronam putatis irritamentum. *Nam adulter incitatur ſcilicet eo ipſo, quod non licet. Habere vult, quam alter habet:* | *ipſe per iniuriam, ille per legem. Praua libido hoc habet. vt libidinum magiſter poëta:*

Quod licet, ingratum eſt: quod non licet, acriùs vrit.

Iterùm:

Quidquid ſeruatur, cupimus magis, ipſaque furem
Præda vocat.

Martialis iocoſum exemplum:

Mœchus es Aufidię, qui vir Ceruinæ fuiſti;
Riualis fuerat qui tuus, ille vir eſt.
Cur aliena placet tibi, quæ tua non placet vxor?
Numquid ſecurus non potes hoc facere?

102. VNVM ADVLTERORVM.] *Hem, bona verba. Itáne tunc mores!* ſed

gulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? [103] niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? [104] Infrunita & [105] antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, [106] vnius adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latius euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & [107] audaciores, [108] ſi numerare ſe cœperint.

XVII. [109] Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? quid malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt? aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas [110] publico odio? Pœna eſt, quòd non audet ab vllo beneficium accipere, quòd non audet vlli dare, quòd omnium deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat: quòd intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret [111] acie oculorum, cuius aures morbus obſtruxit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtis ingratorum omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quòd rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percipit. At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum

ſed attolli quædam ab eo in his talibus, declamatorio more, ſcimus.

103. NISI AD ALIVM.] *Hæc caliginoſa ſunt. diſtinctio dederit aliquam, ſi fortè, lucem:* niſi ſingulis diuiſit horas? & non ſufficit dies omnibus. niſi ad alium. *Explico, niſi in ſellà geſtata eſt ad vnum adulterum, ſed obiter vidit; apud alium diutiùs manſit. Ita quaſi curſim adulteros obibat, & viſebat. Sed libri tamen conſenſu habent,* apud alium, *& noſtra iſta lectio eſt à Mureto. An aliud latet? nam meus liber,* geſta eſt, *non* geſtata: *voluiſſem,* comeſſata eſt, *ſi faueret ſcriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.* 104. INFRVNITA.] *Inſulſa, fatua. dico De Vitâ beatâ, cap.* XXIII. 105. ANTIQVA.] *Priſcis & exoletis moribus. ruſtica aliqua, & Sabina.* 106. VNIVS ADVLT.] *Non mutem quod eſt in libris,* vnum adulterium. *Pro hoc more Martialis illa vxor, de quâ ipſe:*

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, ſed vnum.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. AVDACIORES.] *Libri,* auctiores. *ſed malim editum. Nam audaciam à numero ſumpturi erant.* 108. SI NVMERARE.] *In ſimili re, ipſis verbis vtitur De Clem* I. *cap.* XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.

CAP. XVII. 109. QVID ERGO?] *Hoc capiendum, quaſi reſponſio & relatio ad illud prius. Obijciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? μιμήσει reſpondet, Quid ergo? nonne & impij impuniti ſunt, & alij.*

110. PVBLICO ODIO.] *Apud Ciceronem loci ſimiles, in Clodium, Piſonem, Antonium. Et reuerà, animo in quo ſcintilla honeſti, & ſenſus famæ, nihil triſtius aut acerbius odio & deteſtatione communi:*

111. ACIE OCVL.] *Cicero de aruſp. reſp. in Clodium:* An tibi luminis obeſſes

animum eius à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſque vita. cùm alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, honor eſt, non 112 educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ exſpectās, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo 113 decoquat, ſed quemadmodum pleniùs vberiuſque reſpondeat; non ſolùm parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit.

XVIII. Quamquam quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſſit? Sunt enim qui ita 114 diſtinguant, Quędam beneficia eſſe, quędam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filij, vxoris, & earum perſonarum, quas 115 neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui, quem condicio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quę præſtat, 116 imputet ſuperiori. 117 Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt iuris humani. refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt. omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exſules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi 118 certam virtutem fortuna mutaret. Si non dat beneficium ſeruus domino; nec regi 119 quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt,

obeſſet cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos ab aui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis: *Certè mentis illa cæcitas, vltimum ſupliciorum.*

112. EDVCATORIS] *Potiùs*, educatorum. 113. DECOQVAT.] *Fidem non ſoluat, rem creditori minuat & abſumat.* CAP. XVIII. 114. DISTINGVANT.] *Pulchrè, & notabiliter,* 115. NECESSITVDO.] *Feſti nota huc facit.* Neceſſarios eſſe, vt Gallus Ælius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos neceſſaria Officia conferuntur, præter ceteros. *Ille duos gradus Neceſſitudinis, tertium etiam Corn. Fronto facit, Meritorum.* Neceſſitudo, *inquit*, eſt vel ſanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis. 116. IMPVTET.] *In rationibus eius ponat. Poſſit inſcribere, vel expenſum referre.* 117. PROPTEREA,] *Libri ſcripti*, præterea. *Neque illud, aut hoc, aptè nectitur prioribus, & omnino aliquid deeſt. nempe pars illa prior, quâ diſputatur, An ſeruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & poſt rationem vnam alteràmve, hanc etiam addit. Ergo rectè,* Præterea. 118. CERTAM.] *In ſe ſtabilem, ſe contentam & nixam.* 119. QVISQVAM SVO.] *Si ſcriptum,* quiſquam ſubditus; *ἰσόκωλος*

magis

tereſt, quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo, quo minùs in nomen meriti perueniat, neceſſitas obeſt, & patiendi vltima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam, quamquam ſub [120] diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. adeoque dominis ſerui beneficia poſſunt dare, vt ipſos ſæpè [121] beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium, an ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet; quare ergo non & domino ſuo poſſit?

XIX. Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cùm illi liceret & non dare: ſeruus autem non habet [122] negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam. & eò perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſuâ morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta domini proderet, nullâ tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuerit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo magis ſit, quò rarius eſt exemplum virtutis in ſeruis: eoque gratius, quod cùm ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideò beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideò maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit. XX. Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totum hominem

magis & expreſſa ſententia eſſet. 120. DISPARI TIT.] *Non enim ſerui, ſed ſubditi aut milites dicuntur: & tamen ius vitæ necisq; in illos habent, Rex aut Imperator.* 121. BENEFICIA SVA.] *Ego non damno, imò rectè & argutè dicitur: ſicut illud,* Beneficia ſua amicæ. *id eſt, Beneficiarios ſuos, & de quibus bene meritus fuerit. Prius tamen dixit,* beneficii ſui: *nec id malè. Suetonius Tiberio:* per quoſdam beneficii ſui centuriones. *Iterum Claudio:* Commeatus à Senatu peti ſolitos, beneficii ſui fecit. *Prius tamen illud ἐμφατικώτερον, & impreſſius dicetur.* CAP. XIX. 122. NEGANDI POT.] *Imò nec voluntatem, nec perſonam aut caput habet: iure ciuilis quidem inuentiunculis & phraſibus.* CAP. XX. 123. ADSCRIPTA.] *Addicta do-*

minem deſcendere: pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, & [123] adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris. quæ adeò libera & vaga eſt, vt ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt, teneri queat, quo minùs impetu ſuo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum [124] comes cæleſtibus exeat. Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars [125] mancipio dari non poteſt. Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt.

XXI. Quædam ſunt qui leges nec iubent, nec vetant facere: in his ſervus materiam beneficii habet. Quamdiu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt: vbi plus quàm quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium. Vbi in [126] affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo debeat, vt [127] cibaria, [128] veſtiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, liberaliùs educauit, [129] artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium eſt. Idem, econtrario, fit in perſonâ ſerui. Quidquid eſt quod ſeruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt: ſi modò tantum eſt, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante. Seruus (vt placet Chryſippo) perpetuus [130] mercenarius eſt. Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præſtat quàm quod [131] operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentiâ erga dominum fortunæ ſuę modum tranſijt, & altiùs aliquid auſus, quod etiam [132] feliciùs nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domum inuentum. An æquum tibi videtur, quibus, ſi minus debito faciant, iraſcimur: non haberi gratiam, ſi plus debito ſolitoque fecerint?

Vis

ta dominis. emptionum tabulis mancipata. 124. COMES CÆL.] *Sidera ſequatur, aut praeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde ſuprà, lib.* II. *cap.* XXIX. 125. MANCIPIO.] *Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quaſi ea que manu capiuntur tenenturq́, notat.*

CAP. XXI. 126. AFFECTVM.] *Quo propriè conſtat beneficium.*

127. CIBARIA.] *Dimenſa ſua, & Iuſta.* 121. VESTIARIVM.] *Pecuniam, qua pro veſte datur. Adde cap.* VIII. *De Tranquill.*

129. ARTES.] *Quod multi fecêre. & ab ijs dominis Plautus. Terentius, Epictetus ipſe manauit.* CAP. XXII. 130. MERCENARIVS.] *Qui operas mercede locat, μισθωτὸς, μισθοφόρος. Duo genera. ſunt liberi, ſunt ſerui. Hic de liberis capiendum. ſed vt illi, aiebat Chryſippus, operas ſuas in diem aut tempus, locant: ſic de ſeruis ſentiendum, liberos eſſe, dumtaxat perpetuâ nobis operâ obſtrictos. De ipſis Mercenarijs ſeruis, infra lib.* VI. *cap.* V.

131. OPERIS.] *Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cùm in libris* operas *exſtet: haud inuitus Mureto aſſentiar legenti,* quàm adquod operas locauit. 132. FELICIVS NATO.] *Libere, ingenuo, nobili.*

133. QVID

Vis ſcire, quando non ſit beneficium? vbi dici poteſt. [133] Quid ſi nollet? Vbi verò id præſtat, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt. Inter ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domino iniuriam poteſt accipere: atqui de iniurijs dominorum in ſeruos, [134] qui audiat, poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſarijs auaritiam compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? imò homo ab homine. Denique quod in illius poteſtate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à ſeruo acceperis, [135] in tuâ poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe [136] contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum: & hoc ſi parum eſt, [137] pereundo ſeruauit. alius mortẽ domini [138] adiuuit, alius [139] decep. XXIII. Claudius Quadrigarius in duodeuiceſimo annaliũ tradidit, cùm obſideretur [140] Adrumentum, & iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſeruos ad hoſtem trans fugiſſe, & [141] operæ pretium feciſſe. [142] Deinde vrbe captâ, paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in quâ ſeruierant, præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam [141] ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſ-

ſos

133. QVID SI NOLLET?] *Herile & minax verbum: cui adhæret, & intellegi datur:* cogam, malo doctus faciet. 134. QVI AVDIAT.] *Præfectus vrbis. opinor ab ipſo Auguſto eſſe: etſi Hadriano tribuitur, quòd* ſeruos à dominis vetuit occidi, eoſque iuſſit damnari per iudices, ſi digni eſſent. *Ita Spartianus in eius vitâ. Nempe retulit, aut roborauit & ampliauit ius illud vetus. Nam & addidit,* Ne lenoni aut laniſtæ venderentur, cauſſâ non præſtitâ. 135. IN TVA POT.] *Callidè. nam innuit, fac liberum, manumitte.* 136. CONTRARIA.] *Vt vitam & mortem dare, quæ ſubiungit.* 137. PEREVNDO.] *Suâ vitâ, eius redemit.* 138. ADIVVIT.] *Vt C. Vettij ſeruus, de quo infrà.* 139. DECEPIT.] *Vt L. Domitij, de quo item infrà.* CAP. XXIII. 140. ADRVMENTVM.] *Mureti lectio: nam priſcæ omnes* Grumentum. *Atque iſtud in Italiâ in Lucanis eſſe, Liuius, Florus, Appianus,* Ptolomæus *dicunt. Quid, quòd Macrobius in hoc ipſo facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quòd mox de* Romano milite *ſequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hoſtilia multa Italiæ loca, & in eo præſertim tractu? Potuit & ſociali bello eueniſſe, ex Flori* III. *cap.* XVIII.

141. OPERÆ PRET.] *Sunt ipſa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id eſt, condignam mercedem labore & periculo ſuo cepiſſe. Ita Liuius initio operis:* Facturúſne operæpretium ſim. 142. DEINDE.] *Credam verius diſtingui, & antiquâ compoſitione:* operæpretium feciſſe deinde. Vrbe captâ. 143. AD SVPPLICIVM.] *Eadem Macrobius,* I. *Saturn. cap.* XI.

ſos eſſe. Eductam deinde extra muros, ſummâ curâ celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, vt ſatiatus miles [144] ad Romanos mores cito rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit vtrumque eueſtigio illa. nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſeruata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſeruata, nobilis fabula, & exemplum [145] duarum vrbium fuit. In tantâ confuſione captæ ciuitatis, cùm ſibi quiſque conſuleret, omnes ab illâ præter transfugas fugerunt. At hi, vt oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam [146] parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, [147] non eſt, dico, ſeruilis animi, egregium factum famâ ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur ad Romanum [148] imperatorem. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahebatur, eduxit & primum dominum occidit: deinde, *Tempus eſt*, inquit, *me & mihi conſulere: iam dominum manumiſi.* atque ita ſe vno ictu tranſiecit. Da mihi quemquam, qui magnificentiùs dominum ſeruarit.

XXIV. Corfinium Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus Domitius. Imperauit medico, eidemque [149] ſeruo ſuo, vt ſibi [150] venenum daret. Cum.

AD ROM. MORES.] *Mites & modeſtos.* 145. DVARVM VRBIVM.] *Quarum? Grumenti, & Romæ, ait Gruterus: quia vtraque potuit æmulari. Sed cur non plurium etiam vrbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (ſi de hoc eius ſtet)* duarum, *habuiſſe tantùm: itaque ex eo faciendum prorſus,* dominarum. *Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: ſed profectò eijciendum. Quod exemplum hic dominabus? quiáne vna ſeruata? quid imitentur? ſeruorum tota laus eſt, vt ſcimus. Ego verò reijcio, & mihi certè approbo, fuiſſe:* exemplum duraturum. *Nihil à ſcripturâ aberro: ſenſum ipſum Senecæ tango. Illa, inquit, ſic ſeruata, nobile & ſcriptis ſeculiſq; conſecratum exemplum eſt.* 146 PARRICIDARVM.] *Quaſi dominam ad ſupplicium raperent.* 147. NON EST.] *Libri mei:* non dico. *Omnino lego:* non, dico, eſt. *Illa inſertio & repetitio, valdè affirmant.*

148. IMPERATOREM.] *Mei libri,* imperium. *& meo animo ſic lege. Ducebatur (notâ phraſi) ad mortem, ad ſupplicium: ducebatur autem, ad iuſſum Romanum. Eum eſſe hoc ſcias Sociali bello italico: in quo vel præcipui perduellium, Marſi: &* Vettius *iſte inter Duces, Appiano atque aliis.*

CAP. XXIV. 149. SERVO.] *Nam diu medicina Romæ apud libertos aut ſeruos, vt ingenuis parùm digna. Iulius Cæſar primus decus addidit, &* ciuitate eos donauit: *qui liberi nempe, & exteri eſſent. Auguſtus deinde, in honorem Antonÿ Muſæ, immunitatem.* 150. VENENVM.] *Vide Plinium lib.* VII. *cap.* LIII. *Suetonium in Nerone, cap.* III. *qui tamen paullò aliter*

Cùm tergiuerſantem videret: *Quid cunctaris*, inquit, *tamquam tuâ in poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo* [151] *armatus.* Tum ille promiſit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cùm ſopitus eſſet, acceſſit ad filium eius: *Iube me*, inquit, *adſeruari, dum ex euentu intelligis, an venenum patri tuo dederim.* Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt: prior tamen illum ſeruus ſeruauerat. XXV. Bello ciuili, proſcriptum dominum ſeruus abſcondit: & cùm [152] anulos eius ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrit: nihil ſe deprecari. quo minùs imperata peragerent, dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erat [153] rara fides dominum mori nolle? in publicâ crudelitate mitem inueniri, in publicâ perfidiâ fidelem? cùm præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere? *XXVI.* Noſtri ſæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & pænè publica rabies, quæ omni ciuili [154] bello grauiùs togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium. nihil erat tutum: omnis ſæuiendi placebat occaſio. Nec iam reorum exſpectabatur euentus, cùm eſſet [155] vnus. Cænabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæſaris habens, [156] ectypam, & eminente gemmâ. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc [157] verba quæſiero, quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & [158] Maro, ex notis illius temporis veſtigatoribus, notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit. & cùm Maro conuiuas teſtaretur, admotam eſſe [159] imaginem obſcœnis, &

iam

aliter referunt: at conſentit cum Senecâ magis Plutarchus, in Cæſare.

151. ARMATVS.] *Quaſi dicat, Iamnunc inferre eam mihi tibiq; poſſum. Arma ecce, & gladius.* CAP. XXV. 152. ANVLOS.] *In Appiano* IV. *Ciuil. in Valerio* VI. *cap.* VIII. *in Macrobio. Anulos autem veſtemq; ſumit, tamquam ingenuus & Senator: vt ſic pro hero ſe approbaret.*

153. RARA FIDES.] *Quidni rara? nam præmiis inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui feciſſet ac caput retuliſſet,* præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: *Appianus.* CAP. XXVI. 154. BELLO GRAVIVS.] *Tacitus non ſemel oſtendit & queritur,* pacem quouis bello ſæuiorem. 155. VNVS.] *Exitialis omnibus; & accuſari, damnari erat.* 156. ECTYPAM.] *Meus liber,* ectypâ, *diſertè: vt ad gemmam ipſam referatur. Plinius* XXXVII. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſculpturas aptantur. *Ectypa igitur gemma, expreſſa & effigiata.* 157. VERBA QVÆS.] *Ne ſordidis ſcilicet illis & communibus vtar,* matulam ſumere. 158. MARO.] *Qui Tacito tamen non nominatur, quod ſciam.* 159. IMAGINEM OBSC.] *Tamquam in eo Impietas, & læſa maieſtas, quòd ſacra Principis imago ad partes pudendas iuiſſet. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap.* LVIII. Capitale fuiſſe,

iam 160 ſubſcriptionem componeret: oſtendit in 161 manu ſuâ ſeruus anulum. Si quis hunc ſeruum vocat,& illum 162 conuiuam vocabit.

XXVII. Sub diuo Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Rufus, vir ordinis ſenatorij, inter cęnam optauerat, ne Cęſar ſaluus rediret ex eâ 163 peregrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes & 164 tauros & vitulos optare.* Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primùm diluxit, ſeruus qui cænanti 165 ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cænam ebrius dixiſſet. hortatur vt Cæſarem occupet, atque ipſe ſe deferat. Vſus conſilio, 166 deſcendenti Cæſari occurrit. & cum 167 malam mentem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id vt 168 in ſe & filios ſuos recideret, optauit: & Cæſarem, vt ignoſceret ſibi rediretque in gratiam ſecum, rogauit. Cum dixiſſet ſe Cęſar facere: *Nemo,* inquit, *credet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris:*

le fuiſſe, circa Auguſti ſimulacrum ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe. Q·in *Philoſtratus narrat,* damnatum quemdam, quod ſeruum verberaſſet, qui Denarium cum effigie Cæſaris apud ſe habebat.

160. SVBSCRIPTIONEM.] *Non eo ſenſu, quo Aſconius in Diuinatione notat,* Subſcriptores *ſecundarios quoſdam accuſatores, & ſocios præcipui illius eſſe: ſed hic ipſam accuſationem notat. quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei ſubſcribebant. Eo ſenſu noſter in Ludo, de morte Claudij:* Poſtulat nomen eius recipi, edit ſubſcriptionem. *Vide & Briſſonij Lexicon, in verbo Subſcribere.* 161. MANV SVA.] *Ergo non in Domini fuiſſe: & falſum Maronem arguebat.* 162. CONVIVAM.] *Maronem indignum eo nomine, qui cædes & accuſationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII. 163. PEREGRINATIONE QVAM.] *Verbum hic meus liber inſerit,* peregrinatione ille. 164. TAVROS.] *Iocosè. quia iis periculum ab immolatione: & grandi numero perilant, cum ſaluus ille rediiſſet. Similis iocus in Ammiani* XXV. *de Iuliano:* Æſtimabatur, ſi rediſset de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæſari. Si tu viceris, nos periimus. 165. AD PEDES.] *Domini, atque etiam lecti, ſi ille imus iaceret. Si medius, aut ſummus, tum ad latus poſticum lecti ſtetiſſe, ad iacentium pedes, opinandum: id eſt, ponè dominum. Martialis inde iocus:*

Omnia cùm retrò pueris obſonia dones,
Cur non menſa tibi ponitur A pedibus?

166. DESCENDENTI.] *E palatio in forum.* 167. MALAM MENT.] *Sollennia verba in ſatisfactione. Tibullus:* Et ſe iurabit mente fuiſse malâ: *id eſt, parum ſuâ & ſanâ.* 168. IN SE FILIOS.] *Superſtitio in votis aut imprecatione. ſi irrita eſſe non poſſent; tunc in ſe ea potiùs reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus:*

uerit: petitq. non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetrauit. Cæſar ait: [169] *Meâ cauſſâ dabo operam, ne vmquam tibi iraſcar.* Honeſtè Cæſar, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cùm ſeruum antè laudauerit. Num exſpectas, vt tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro libertate ejus Cæſar numerauerat. XXVIII. Poſt tot exempla non eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat? Quare potiùs perſona rem minuat, quàm perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines [170] in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis [171] ſtemmatum illigata flexuris, in parte [172] primâ ædium collocant: noti magis, quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens [173] mundus eſt: ſiue per ſplendidos, ſiue per ſordidos gradus, ad hunc prima cuiuſque origo perducitur. Non eſt, quòd te iſti decipiant; [174] qui cùm maiores ſuos recenſent, vbicumque [175] defecit nomen illuſtre, illicò deum fingunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parùm indulgente adiuta fortunâ.

Et mala ſiqua tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas. capiti ſint precor illa meo.

Noſter lib. IV. *infrà, cap.* XXXI. Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.

169. MEA CAVSA.] *Facetè. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari ſolent; ego, qui lædor.*

CAP. XXVIII. 170. IN ATRIO.] *Romanus ritus, quem fusè explicaui* I. *Elect. cap.* XXIX. 171 STEMMATVM.] *Plinius* XXXV. *cap.* II. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. *Erant minores, & rotundæ imagines, quæ ad latera adſitæ genus illius maternum, aut & propinquos notabant: illius inquam præcipui, cuius imago. Statius:*

Non tibi clara quidem ſenior placidiſſime gentis.
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma.

172. PRIMA.] *In atrio, vbi ſalutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus oſtentui.* 173. MVNDVS.] *Cælum. nam Stoicâ ſententiâ, ex illo animæ, & è ſideribus. Seneca epiſt.* XLIV. *in hac ipſâ re:* Omnes, ſi ad primam originem reuocentur, à dijs ſunt.

174. QVI CVM.] *Ita continuaui, & in parte ſententiam iuui, ex libris.*

175. DEFECIT.] *Hic Apollo me deſerit. Libri fere habent:* vbicumque nomen illuſtre fecit illo dominium fingunt.. *Meus*, dominia: *vnus atque alter*, illo deum fugiunt, *aut* fulgiunt. *Mihi non diſpliceat*, vbicumque nomen illuſtre defecit, in loco Deum fingunt: *aut* Deum fulciunt. *Quaſi dicat. quid iſti vani ſe iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cùm omnes à Dijs ſimus? Defecit autem nomen illuſtre, in capite & origine: quam ferè ſolent ad deos referre.* 176. SIVE LIBERTINI.] *Ita di-*

nâ.1 ⁶ Siue libertini ante vos habentur, ſiue ſerui,ſiue 177 exterarum gentium homines:erigite audacter animos,& quidquid in medio ſordidi iacet,tranſilite.exſpectat vos 178 in ſummo 179 magna nobilitas. Quid ſuperbiâ in tantam vanitatem attollimur,vt beneficia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ ſeruus,& adulteræ,imò adulterarum commune mancipium?Seruum vocas 180 quemquam tu? Quo tandem ab iſtis 181 gerulis raperis. 182 cubile iſtud tuum circumferentibus?quo te penulati iſti 183 in militum & quidē non vulgarem cultum ſubornati?quò inquam,te iſti efferunt?ad oſtium alicuius 184 oſtiarij,ad hortos alicuius 185 ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſerui beneficium eſt. Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tempore ſeruos deſpicis,& colis. Imperioſus intra limen atque impotens,humilis foris:& tam contemptus,quàm contemnens.Neque enim vlli magis abijciunt animos,quam qui improbè tollunt:nulliqúe ad calcandos alios paratiores,quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt. XXIX. Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam hominum ex fortunâ pendentium, vindicandumq; ius beneficij dandi a ſeruis, vt a filijs quoque vindicaretur. Quæritur enim,an aliquando liberi maiora beneficia dare parētibus ſuis poſſint, quàm acceperint?illud conceditur,multos filios maiores potentioreſque exſtitiſſe,quàm parentes ſuos:æquè & illud,meliores fuiſſe.Quod ſi conſtat,poteſt fieri,vt melioru tribuerint:cùm & fortuna illis maior eſſet,& melior voluntas.Quidquid,inquit,eſt,quod dat patri filius,vtique minus eſt:quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet.Ita numquam

ſpunximus,& vos (auctore meo libro) non nos ſcripſimus : ac ſententiæ dedimus lucem. 177.EXTERARVM.] *Id eſt,O vos,ſiue libertini geniti ,ſiue ſerui,ſiue & peregrinis:attollite animos,& cælum auctorem cogitate.*

178 IN SVMMO.] *in primâ origine.* 179.MAGNA NOBIL.] *Quæ? illa cæleſtis.* 180.QVEMQVAM TV?] *Addidi à meo libro:& repetitio illa acris eſt,& pungit.* 181.GERVLIS,] *Lecticarij:,qui humeris ferebant.*

182.CVBILE.] *Lecticam.nam in eâ iacebant, & cubabant.*

183.IN MILITVM.] *Nam Penula militum veſtis,& quidem honeſtiorum paullò,colore rufo.Martialis:*

Roma magis fuſcis veſtitur,Gallia rufis.
Et placet hic pueris militibuſque color.

Vide nos,1.Elector,cap.de Lecticâ:et ſi de militum puniceâ veſte plura etiam ſint dicenda,in loco. 184.OSTIARII.] *Viliſſimi ſerui, ſed cui ob potentem dominum,vel placentem dominam,vt molles aditus habeas,adularis.*

185.NE ORDINAR,] *Iterùm de ſeruo,& quidem vili:qui* Vicarius *alterius eſſet.Nam* Ordinarij,*primi ſerui,Vide epiſt.* CX.

CAP.

quam beneficio eius vincitur. 186 cuius beneficium eſt ipſum, quòd vin
citur. Primum, quædam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs
ſuis maiora ſunt: nec ideo aliquid non eſt maius eo à quo cœpit: quia
non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res princi-
pia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſa ſunt: &
tamen minimæ partes ſunt eorum quæ gignunt. Adſpice Rhenum,
adſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos
illic vnde effluunt, æſtimes? quidquid eſt quo timentur, quo nominan
tur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent; nec
tanti montes veſtientur. Adſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes,
altiſſimas, ſiue craſſitudinem ſpatiumque ramorum, latiſſimè fuſas:
quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibrâ comple-
ctitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa vrbis mœnia: tamen
quæ in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent. Idem in ceteris
euenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſ-
ſem quidquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet: ſed
non ideò quidquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus
non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio
ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis clarita-
tem, quam ciuili ac militari induſtriâ merui. numquid tamen ideò ma-
ximis operibus preferes nutricis officium? At quid intereſt, cum æquè
ſine patris beneficio, quàm ſine nutricis, nō potuerim ad vlteriora pro-
cedere? XXX. Quod ſi initio meo, quidquid iam poſſum, debeo: cogita
non eſſe initium mei patrē, ne auū quidē. Semper enim erit vlterius ali
quid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicit me
plus debere ignotis, & vltra memoriā poſitis maioribus, quàm patri: plus
autem debeo, ſi hoc ipſum quòd genuit me pater meus, maioribus ſuis
debet. 187 Quidquid præſtiti patri, etiā ſi magnū eſt, infra æſtimationē
paterni muneris eſt: quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiam
ſi quis patrem meum ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare
ei potero, quod non beneficio eius minus ſit: non enim genuiſſet me
pater, ni ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud 188 verius ſit æſtimari, an id
quod potui, & id quod feci, meum ſit, mearum virium, meę voluntatis.
Illud quod natus ſum, per ſe intuere quale ſit: animaduertes exiguum
& incertum, & boni malique communem materiam. ſine dubio pri-
mum ad omnia gradum: ſed non ideò maiorem omnibus, quia pri-
mum. Seruaui patrem, & ad ſummam prouexi dignitatem, & prin-
cipem vrbis ſuæ feci: nec tantùm rebus à me geſtis nobilitaui, ſed 189 ſi
quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm glo
rio-

CAP. XXIX. 186. CVIVS BENEF.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipſe qui vincit, id eſt filius, à patre.* CAP. XXX. 187. QVIDQVID PRÆST.] *Sunt verba aduerſarij, & ita capienda.* 188. VERIVS.] *Aequius.*

roſam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cùm ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum, quod iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, Eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. ſed ſi ad benè viuendum minima portio eſt viuere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficijs, [189] etiamſi non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vitâ reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici. cùm ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cùm vitam tibi non [190] voluptatis meę cauſsâ, aut certè per voluptatem dederim: cùm tanto maius ſit retinere ſpiritum, quàm accipere, quanto leuius [191] mori ante mortis metum. XXXI. Ego vitam dedi ſtatim illâ vſuro: tu neſcituro, an viuerem ego vitam dedi. mortem timenti: tu vitam dediſti, ut mori poſsem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuiſti, [192] onus alienum. Vis ſcire, quàm non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare? [193] ſi expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſse. Quo quidem colligo, minimum eſse beneficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed benè viuere. At benè viuo: ſed potui & malè. ita hoc tantùm eſt tuum, quòd viuo. Si vitam imputas mihi per ſe, nudam, egentem conſilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me ſtuduiſse, vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti: ego tibi filium, qualem genuiſse gauderes. XXXII. Aluit me pater, ſi idem præſto, plus reddo: quia non tantùm ali ſe, ſed à filio ali gaudet. & maiorem ex animo meo, quàm ex ipsâ re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid ſi quis in tantum proceſſit, vt aut eloquentiâ per gentes enoteſceret, aut iuſtitiâ, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque natalium ſuorum clarâ luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium

189. ETIAMSI NON] *Pro his verbis, libri ſcripti:* ſed etiam ſine tuis. *Quæ lectio falſam ſententiam habet: ſed reformari molliter poteſt,* ſed & non.
190. VOLVPTATIS.] *Vti parentes.* 191. MORI.] *Acutè extenuat beneficiũ paternum, & ſuũ auget. Sicut leuius eſt mori, priuſquàm timeas mori, nẽpe in infantiâ aut pueritiâ; ſic maius æſtimandũ retinere aliquẽ in vitâ, cuius ſenſum iam habet, quàm dare eã non ſentienti.* CAP. XXXI. 192. ONVS ALIEN.] *Scil. est matris, quæ in vtero geſtauit.* 193. SI EXPOS.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum. quia ſi poſt eam expoſuiſſes (crebrum illo æuo) verterat beneficium in iniuriam. non ergo per ſe maximum eſt, cui opus*

ſcium contulit? An quiſqnam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enu merare longum eſt qui viuunt, ob nullam cauſsam aliam, quam quòd illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippā quidem 194 notus: an patri dedit Agrippa, 195 nauali corona inſignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorē magnificētiā 196 vincerēt, & nulla poſtea vincerentur? Vtrùm Octauius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illū 197 vmbra adoptiui patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma ciuilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſuâ naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos iam conſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatis faciunt, nec beneficia parentū ſuorum 198 ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ętas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt. XXXIII. Seruauit 199 in prœlio patrem Scipio, & 200 prætextatus in hoſtes 201 equum concitauit: parùm eſt, quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula 202 maximos duces cùm maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quòd ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos ſuos tranſiliuit. Adiice, vt idem patrē reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſ-

educatio, & alia accedant.

CAP. XXXII. 194 NOTVS] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib. II. Controu. IV.* 195. NAVALI.] *E roſtris nauium concinnatā: quam duo mortaliū M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius* XVI. *cap.* IV.
196. VINCERENT] *Nota de operibus Agrippæ, eorumq́; inuicto ſplendore.*
197. VMBRA ADOPT.] *Iulij Cæſaris. Ad altas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.* 198. SVPERMICANT.] *Veteres codices,* Superniciunt. CAP. XXXIII. 199. IN PRÆLIO.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius* XXI. *Valerius, & alij: Plinij error eſt, lib.* XVI. *cap.* IV. *qui ad Trebiam ſcribit.* 200. PRÆTEXTATVS.] Iam pubeſcens, *vt Liuius loquitur:* vixdum annos puerilitatis egreſſus, *vt Valerius.* 201. EQVVM.] *Nam totum prælium illud equeſtre.*
202. MAXIMOS.] *Intellegit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant.*

 203. Dic

cupiſcendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, diuitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adiice vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adiice vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, maiorẽ nobilitatem nobili viro adiiciat. [203] Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi vrbi neſcio, vtrum magis præſidium afferens, an decus.

XXXIV. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficia filij, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile,[204] nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo [205] conſortem habet, in quo ſpectauit [206] legem patriam, [207] præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potiùs quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit, quàm acceperat: cùm vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantùm vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod [208] inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus: vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt. nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

XXXV. Iam tempus eſt quædam ex [209] noſtrâ (vt ita dicam) monetâ [210] proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vitâ melius: ita pater

203. DIC SCIP.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid probus erit.* CAP. XXXIV. 204. NEC DANTI.] *Imò verò voluntarium, obuio & communi ſenſu. Itaque libri,* ſed danti. *Tota periodus confuſa & tenebroſa. ſic reſtituenda:* & facilè. Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e. q. d. ſ. neſcit *Inſeritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certâ voluntate homo gigni, & ipſe in aliis fœminis genuerit.*

205. CONSORTEM.] *Vxorem. nec ſine eâ genuit, aut ſibi vni hoc beneficium inſcribit.* 206 LEGEM.] *Quæ iuſſit ducere.* 207. PRÆMIA.] *Data ab antiquo patribus: honores, anteceſſiones, & talia. quæ poſteà lex Iulia & Papia immenſum auxerunt.* 208. INSTITVTIS.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet,* in ſtudiis. CAP. XXXV. 209. NOSTRA MON.] *Stoicâ? an tuâ propriâ, ô Seneca? Credo illum hæc à ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt.* 210. PROFERRI.] *Poſt hæc verba meus liber opt.* Siquid melius vitâ eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt beneficijs

ter vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamtum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterùm liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quàm dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpiùs periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficium accepit, maius accipit, quo magis eo indiget: magis autem indiget vitâ qui viuit, quàm qui natus non eſt, vt qui ne indigere quidem omnino poſſit: maius ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius a patre, quod natus eſt. Patris beneficia vinci a filiis beneficiis nō poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum eſſet, ego autem beneficiū illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quàm ipſe illi dederat. XXXVI. Hęc non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. naturâ enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem 211 volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur: vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita iudicamus, excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Nō ideò vicerunt, quia occupauerunt. ſumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, vt 212 vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpè iam partam ex parentibus, iubeant.

XXVII.

ficiis à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt ſpuria damnem etſi tamen iterari poſt videntur.* CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illâ ſcruposâ & ſpinosâ.* 211. VOLENTIBVS.] *Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque,* legibuſque. *Dicas fuiſſe,* volentibus lætiſque. *vel etiam* libentibuſque. 212. VINCATIS OPTANTES.] *Ita legendum. Claudianus:*

Ad-

XXXVII. Vicit Æneas patrem, ipſe eius in infantiâ leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cùm complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcinâ premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij poſuit. Vicere [213] Siculi iuuenes, cùm Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. [214] Diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrimque flammâ recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tutò auderent. [215] Vicit Antigonus: qui cùm ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cùm poſſis. Vicit patrē, imperioſum quidem, T. [216] Manlius: qui cùm [217] ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiſi (& benè meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exſilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obijciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, *Niſi iuras*, inquit, *te diem*

patri-

Adſpice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 213. SICVLI,] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Aelianus. Catanæos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma eſt:*

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos ſemper honore coli.
Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe, Amphinomum *&* Anapum. 214. DISSEDISSE.] *Meliùs veteres,* diſceſſiſſe: *vel & melius mei libri* deceſſiſſe, *quaſi, per honorem & reuerentiam, viam dediſſe.*

215. VICIT ANTIGONVS.] *Vbi hoc ſcriptum? aut qui iſte Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt, an ex ſcriptoru culpâ? Pro re quidem legendum :* Vicit Antigoni F. *id eſt,* filius. *Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolomeum regem vicit: & ſtatim à victoriâ Cyprum inuaſit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hoſtiles patri tradidit: qui tunc denique* Regis *nomen aſſumpſit, & tenuit. Vide Plutarchũ in Demetrio, & Diodorum lib.* XX. 216. MANLIVS.] *Cicero* III. *De Offic. Liuius lib.* VII. *Valerius* V. *cap.* IV. 217. AD TEMPVS.] *Ego atque alij habemus. ſed cùm in meo codice nunc reperiam,* cùm antè ad tempus; *nihil ambigo legere,* ante id tempus: *nempe diei dictæ, & rei iam narrandæ.*

218. VTRO

patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tuâ poteſtate eſt, 218 *vtro modo pater meus accuſatorem non habeat.* Iurauit tribunus: nec fefellit, & cauſſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere. XXXVIII. Alia ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe aceruoque ignobili numquā tacendos ſæculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque numquā à memoriâ hominum exiturum, poſſe 219 hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere potuerit, neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus vbique prędicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum? Quid autem eſt felicius, quàm 220 ſibi cedere?

218. VTRO MODO.] *Siue iuratus (quod poſco) abſiſtas; ſiue hoc gladio traiectus æternùm ſileas.* CAP. XXXVIII. 219. HOC DICERE.] *Quod Leſbonicus ille, apud Plautum:*

Semper ego, vſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentiā,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperiis & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum.

220. SIBI CEDERE.] *Quaſi filius, alter ſit ille. Non nolim tamen,* ſic cedere. *At meus liber,* ibi occidere. *quaſi in pugnâ illâ cadere.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER QVARTVS.
ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARGVTA ferè tractat, ſed vtilibus (vt ſemper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per ſe expetendæ? aſſerit, contra Epicuréos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quod etiam Dij dent Beneficia: quod ipſum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem verſari in Beneficiis docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Vtilis, adſpectu. Tum quærit, An quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.

CAPVT PRIMVM.

EX omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (vt ait Saluſtius) cum curâ dicendum, quàm quod in manibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint? [1] Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam habet væ-nale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, [2] quanti Vir bonus ſit: cùm virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt contrà in ſe [3] impendere iubeat, ac ſæpiùs in [4] vltrotributis ſit: Calcatis vtilitatibus ad illam eundem eſt, quocunque vocauit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine vllâ ſanguinis ſui parſimoniâ vadendum, nec vmquam imperium eius detrectandum. Quid côſequar, in-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. INVENIVNTVR.] *Epicuréi.* 2. QVANTI.] *Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium.* 3. IMPENDERE.] *Non accipere ab eâ, ſed dare. damno ſæpiùs (externa ſi ſpectes) iacturæq; ſit.* 4. VLTROTRIBVTIS.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt*

ſi

inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc gratè fecero? 5 quòd feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendũ eſſe honeſtum, ſæpe & abunde probatum eſt. II. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicatâ & vmbraticâ turbâ, in conuiuio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, 6 voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate eius ambigitur. nõ eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primę partes eius ſunt ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam iubes 7 ſignum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me 8 mancipaui, remotâ illâ, improbo & damno. de hoc vno diſputatur, vtrum virtus ſummi boni cauſa ſit, an ipſa ſummum bonum. 9 Vt hoc vnum quæratur ordinis tantùm exiſtimas mutationem? iſta verò confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſimè ab illâ reſiliens. labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, 10 quàm iſti effæminato bono 11 inſerenda.

Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſſâ vllius alterius rei dare quàm,

ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltrò dat: factum, vt Vltrotributa *dicerentur. Vide Turnebum* I. *Aduerſ. cap.* XXIX. *Sententia igitur, ex alluſione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt ſæpiùs eroget, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in epiſtolâ* CXIII. Me iuſtum eſse gratis oportet. parùm eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet. 5. QVOD FECERIS.] *Factum ipſum, facti merces.* CAP. II. 6. VOLVPTAS SINE.] *Diſſertatio eadem, De vit. beat. cap.* IX. X. XI. XII. *Vide.* 7. SIGNVM PETERE.] *A militiâ, in quâ Tribuni minoresq́; duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram libro* V.

8. MANCIPAVI.] *Totum, & quaſi mancipio, dedi. Nam Epicurei in eâ, & ob eam, viuunt. Statim,* diſputari. *non* diſputatur, *libri mei habent: reſeras, vt ſint Epicurei etiam illius verba.* 9. VT HOC VNVM.] *Senecæ iam reſponſio.* 10. QVAM ISTI.] *Ellipſis crebra, vt illud* Magis *intelligatur. Ita autem ſcripſi.* 11. INFERENDA.] E *libris aliquot legas.* effæminato bono. Inſerenda hæc, Liberalis, fuerunt: *quibus abeſt τò,* dicenda.

CAP. III. 12. IMPORTVNO.] *Ambigo an non,* diuiti, opportuno. *Nos verò*

quàm vt datum ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique, non digniſſimo, daremus: nunc verò diuiti [12] importuno pauperem præferimus. non eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Præterea, ſi vt prodeſſemus, ſola nos inuitaret vtilitas, minimè beneficia diſtribuere deberent, qui facillimè poſſent, locupletes, & potentes, & reges, alienâ ope non indigentes. Dij verò tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus [13] fundunt, non darent. in omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenoſque & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabunt, ſi vna dandi cauſſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt beneficium, ſed fænus: circumſpicere, non vbi optimè ponas, ſed vbi quæſtuoſiſſimè habeas, vnde facillimè tollas. Quod cùm longè à diis remotum ſit, ſequitur vt liberales ſint. nam ſi vna beneficij dandi cauſſa ſit vtilitas, nulla aûtem ex nobis vtilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficij cauſſa eſt.

IV. Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, ſed ſecurus & negligés noſtri, auerſus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) [14] nihil agit, nec magis illum [15] beneficia, quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, [16] non exaudit precantium voces, & vndique ſublatis in cælum manibus vota facientium, priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem [17] omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos: niſi noſſent illorum beneficia nunc vltrò oblata, nunc orantibus data.

verò, inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpè diuiti homini, aut opportuno: id eſt, commodo, & qui vſui eſſe poſſit. Opportunus, ἐπιτήδειος. *Tamen* Importuno *etiam: id eſt, petenti & vrgenti.* 13. FVNDVNT.] *E diuite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum?*

CAP. IV. 14. NIHIL AGIT.] *Noſter, Ludo de morte Claudij:* Ἐπικούρειος θεὸς οὔ τι αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτι ἄλλοις παρέχει: Epicuréus Deus neque ipſe negotium habet, neque aliis exhibet. *Cicero* 1. *de Legib.* Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem *intellegit*) ſcripſit. Nihil curare deum, nec ſui, nec alieni. *Auſonius, ex eâ mente:*

Quod eſt beatum, morte & æternâ carens,
Nec ſibi parit negotium, nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus, in epiſtolâ ad Herodotum. Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται: Non enim conueniunt actiones, & curę, & iræ, & gratiæ, ſummæ beatitudini; ſed infirmitatis hæc ſunt, & metus, & indigentiæ aliorum. 15. BENEFICIA] *Lucretius:*

Nec benè promeritis capitur, neque tangitur irâ.

16. NON EXAVDIT.] *Videbatur robuſtius,* num exaudit: *interrogando.*

17. OMNES MORTALES.] *Planè omnes, etiam iſti à nouo nuper orbe.*

grande

data, magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluētia. Quis eſt autem tam miſer, tam neglectus, quis tam [18] duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. inuenies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes. neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parùm autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſurâ, tranſeamus, parùm dedit natura cum [19] ſe dedit?

V. Non dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcentia? vnde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodò noſtris prouiſum eſt: vſque [20] in delicias amamur. Tot arbuſta, non vno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, vt inerti quoque [21] fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia [22] in ſicco ſolidoque, alia in [23] humido innaſcentia, alia per [24] ſublime dimiſſa: vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & nauigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile [25] incrementum trahunt, vt anhela & feruenti ſubiecta cælo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid [26] medicatorum torrentium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

-- [27] Te Lari maxime, teq́;
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum latè patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla defòdit, tot flumi-

grande argumentum in hanc impietatem. 18. DVRO FATO.] *Diis aduerſis natus, & in miſerias. Petronius.* Hunc adoleſcentem quem vides, malo fato natus eſt. 19. SE DEDIT.] *Vtendam, fruendamq́. Adſpicimus eã, paſcimur ab eâ, & variè oblectamur.* Natura hic, *Mundus.*

CAP. V. 20. IN DELICIAS.] *Id eſt, vt matrum inſtar, etiam delicatè nos habeat.* 21. FORTVITA.] *Obuia, ſponte nata.* 22. IN SICCO.] *Terreſtria.* 23. HVMIDO.] *Piſces.* 24. SVBLIME.] *Aues.* 25. INCREMENTVM.] *Vt Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Queſt. III. cap. XXVI.*

26. MEDICATORVM] *In quibus ſulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Queſt. III. cap. XX. item de Prouid. cap. II.* 27. TE LARI.] *Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt; ac poſt flumina de lacubus cùm dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit.*

CAP. VI. 28. IN AERA.] *Meus* in archa. *An fortè,* an arenâ? *Sed tum*

roſam dedi materiam. Honores,opes,quidquid humanos ad ſe animos rapit,congeſſi:& cùm ſupra omnes ſtarem,infra illum ſteti. Dic nunc,Hoc ipſum,quod iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi,Eſt prorſus,ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt.ſed ſi ad benè viuendum minima portio eſt viuere,& id tribuiſti,quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis,quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt;noli tibi aſſerere,quod non ex tuis beneficijs,[189] etiamſi non ſine tuis,oritur.Puta me vitam pro vitâ reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici.cùm ego dederim ſentienti, ſentiens me dare; cùm vitam tibi non [190] voluptatis meę cauſsâ,aut certè per voluptatem dederim: cùm tanto maius ſit retinere ſpiritum,quàm accipere, quanto leuius [191] mori ante mortis metum. XXXI.Ego vitam dedi ſtatim illâ vſuro:tu neſciturо,an viuerem ego vitam dedi.mortem timenti:tu vitam dediſti,ut mori poſsem.ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam:tu me expertem rationis genuiſti,[192] onus alienum. Vis ſcire,quàm non ſit magnum beneficium,vitam ſic dare? [193] ſi expoſuiſſes,nempe iniuria erat genuiſse. Quo quidem colligo,minimum eſse beneficium,patris matriſque concubitum:niſi acceſserint alia,quæ pro ſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed benè viuere. At benè viuo: ſed potui & malè. ita hoc tantùm eſt tuum, quòd viuo. Si vitam imputas mihi per ſe,nudam, egentem conſilij,& id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me ſtuduiſse,vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti: ego tibi filium,qualem genuiſse gauderes. XXXII. Aluit me pater, ſi idem præſto. plus reddo: quia non tantùm ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipſâ re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantùm meum peruenerunt. Quid ſi quis in tantum proceſſit, vt aut eloquentiâ per gentes enoteſceret, aut iuſtitiâ, aut bellicis rebus,& patri quoque ingentem circumfunderet famam,tenebraſque natalium ſuorum clarâ luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium

189.ETIAMSI NON] *Pro his verbis,libri ſcripti:* ſed etiam ſine tuis. *Quæ lectio falſam ſententiam habet:ſed reformari molliter poteſt,* ſed & non. 190.VOLVPTATIS.] *Vti parentes.* 191.MORI.] *Acutè extenuat beneficiũ paternum, & ſuũ auget. Sicut leuius eſt mori, priuſquàm timeas mori, nẽpe in infantiâ aut pueritiâ; ſic maius æſtimandũ retinere aliquẽ in vitâ, cuius ſenſum iam habet, quàm dare eã non ſentienti.* CAP.XXXI.192.ONVS ALIEN.] *Scilicet matris, quæ in vtero geſtauit.* 193.SI EXPOS.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum. quia ſi poſt eam expoſuiſſes (crebrum illo æuo) verterat beneficium in iniuriam. non ergo per ſe maximum eſt, cui opus*

edu-

ficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare longum eſt qui viuunt, ob nullam cauſsam aliam, quam quòd illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Verùm maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippã quidem [194] notus: an patri dedit Agrippa, [195] nauali coronà inſignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorẽ magnificẽtiã [196] vincerẽt, & nulla poſtea vincerentur? Verùm Octauius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illũ [197] vmbra adoptiui patris abſcondit? Quantam cepiſset voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma ciuilia, vidiſset ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quoties reſpexiſset ad ſe, potuiſse illum virum in domo ſuâ naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos iam conſumpſiſset obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatis faciunt, nec beneficia parentũ ſuorum [198] ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ętas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſsunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt. XXXIII. Seruauit [199] in prętio patrem Scipio, & [200] prætextatus in hoſtes [201] equum concitauit: parùm eſt, quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula [202] maximos duces cùm maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quòd ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos ſuos tranſiluit. Adiice, vt idem patrẽ reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſ-

educatio, & alia accedant.

CAP. XXXII. 194 NOTVS] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib.* II. *Controu.* IV. 195. NAVALI.] *E roſtris nauium concinnatã: quam duo mortaliũ M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius* XVI *cap.* IV. 196. VINCERENT.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumq́; inuicto ſplendore.* 197. VMBRA ADOPT.] *Iulij Cæſaris. Ad altas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.* 198. SVPERMICANT.] *Veteres codices*, Superemiciunt. CAP. XXXIII. 199. IN PRÆLIO.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius* XXI. *Valerius, & alij: Plinij error eſt, lib.* XVI. *cap.* IV. *qui ad Trebiam ſcribit.* 200. PRÆTEXTATVS.] Iam pubeſcens, *vt Liuius loquitur:* vixdum annos puerilitatis egreſſus, *vt Valerius.* 201. EQVVM.] *Nam totum prælium illud equeſtre.*

202. MAXIMOS.] *Intellegit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant.*

cupiſcendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, diuitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adiice vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adiice vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, maiorē nobilitatem nobili viro adiiciat. [203] Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi vrbi neſcio, verum magis præſidium afferens, an decus.

XXXIV. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficium filij, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile, [204] nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo [205] conſortem habet, in quo ſpectauit [206] legem patriam, [207] præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potiùs quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit, quàm acceperat: cùm vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantùm vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod [208] inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus: vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt. nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

XXXV. Iam tempus eſt quædam ex [209] noſtrâ (vt ita dicam) monetâ [210] proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vitâ melius: ita pater

203. DIC SCIP.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præbuerit.* CAP. XXXIV. 204. NEC DANTI.] *Imò verò voluntarium, obuio & communi ſenſu. Itaque libri,* ſed danti. *Tota periodus confuſa & tenebroſa. ſic reſtituenda:* & facilè. Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e. q. d. ſ. neſcit *Inſeritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certâ voluntate homo gigni, & ipſe in alius fœminas genuerit.*

205. CONSORTEM.] *Vxorem. nec ſine eâ genuit, aut ſibi vni hoc beneficium inſcribit.* 206 LEGEM.] *Quæ iuſſit ducere.* 207. PRÆMIA.] *Data ab antiquo patribus: honores, anteceſſiones, & talia. quæ poſteà lex Iulia & Papia immenſum auxerunt.* 208. INSTITVTIS.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet,* in ſtudiis. CAP. XXXV. 209. NOSTRA MON.] *Stoicâ? an tuâ propriâ, ô Seneca? Credo illum hæc à ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt.* 210. PROFERRI.] *Poſt hæc verba meus liber opt.* Siquid melius vitâ eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt bene-

ficijs

ter vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterùm liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpiùs periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficium accepit, maius accipit, quò magis eo indiget: magis autem indiget vitâ qui viuit, quàm qui natus non eſt, vt qui ne indigere quidem omnino poſſit: maius ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius a patre, quòd natus eſt. Patris beneficia vinci a filiis beneficiis nô poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum eſſet, ego autem beneficiũ illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam. quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quàm ipſe illi dederat. XXXVI. Hęc non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. naturâ enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem [211] volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur: vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita iudicamus, excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Nô ideò vicerint, quia occupauerunt. ſumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, vt [212] vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces. qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpè iam partam ex parentibus, iubeant.

XXIII.

ficiis à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt ſpuria damnem etſi tamen iterari poſt videntur.* CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illâ ſcruposâ & ſpinosâ.* 211. VOLENTIBVS.] *Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque,* legibuſque. *Dicas fuiſſe,* volentibus lætiſque. *vel etiam* libentibuſque. 212. VINCATIS OPTANTES.] *Ita legendum. Claudianus:*

Ad-

XXXVII. Vicit Æneas patrem, ipſe eius in infantiâ leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cùm complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcinâ premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij poſuit. Vicere [213] Siculi iuuenes, cùm Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. [214] Diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrimque flammâ recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tutò auderent. [215] Vicit Antigonus: qui cùm ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cùm poſſis. Vicit patrẽ, imperioſum quidem, T. [216] Manlius: qui cùm [217] ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiſi (& benè meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exſilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obijciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, *Niſi iuras*, inquit, *te diem patri-*

> Adſpice, completur votum, iam natus adæquat
> Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 213. SICVLI,] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Aelianus. Cataneos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma eſt:*

> Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
> Diuino meritos ſemper honore coli.
> Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ,
> Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe, Amphinomum *&* Anapum. 214. DISSEDISSE.] *Meliùs veteres,* diſceſſiſſe: *vel & melius mei libri* deceſſiſſe, *quaſi, per honorem & reuerentiam, viam dediſſe.*

215. VICIT ANTIGONVS.] *Vbi hoc ſcriptum? aut qui iſte Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt, an ex ſcriptoru culpâ? Pro re quidem legendum :* Vicit Antigoni F. *id eſt,* filius. *Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolomeum regem vicit: & ſtatim à victoriâ Cyprum inuaſit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hoſtiles patri tradidit: qui tunc denique* Regis *nomen aſſumpſit, & tenuit. Vide Plutarchũ in Demetrio, & Diodorum lib. XX.* 216. MANLIVS.]*Cicero* III. *De Offic. Liuius lib.* VII. *Valerius* V. *cap.* IV. 217. AD TEMPVS.] *Ego atque alij baſimus. ſed cùm in meo codice nunc reperiam,* cùm antè ad tempus; *nihil ambigo legere,* ante id tempus: *nempe diei dictæ, & rei iam narrandæ.*

218. VTRO

patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tuâ poteſtate eſt, 218 *vtro modo pater meus accuſatorem non habeat.* Iurauit tribunus: nec fefellit, & cauſſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impunè tribunum in ordinem redigere. XXXVIII. Alia ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe aceruoque ignobili numquã tacendos ſæculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque numquã à memoriâ hominum exiturum, poſſe 219 hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere potuerit, neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus vbique prędicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum? Quid autem eſt felicius, quàm 220 ſibi cedere?

218. VTRO MODO.] *Siue iuratus (quod poſco) abſiſtas; ſiue hoc gladio traiectus æternùm ſileas.* CAP. XXXVIII. 219. HOC DICERE.] *Quod Leſbonicus ille, apud Plautum:*

Semper ego, vſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentiâ,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperiis & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum.

220. SIBI CEDERE.] *Quaſi filius, alter ſit ille. Non nolim tamen,* ſic cedere. *At meus liber,* ibi occidere. *quaſi in pugnâ illâ cadere.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER QVARTVS.
ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARGVTA *ferè tractat, ſed vtilibus (vt ſemper) mixta. Quærit, an Beneficium & Gratia per ſe expetenda? aſſerit, contra Epicuréos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quòd etiam Dij dent Beneficia: quod ipſum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem verſari in Beneficiis docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Vtilis, adſpectu. Tum quærit, An quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.*

CAPVT PRIMVM.

EX omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (vt ait Saluſtius) cum curâ dicendum, quam quod in manibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint? 1 Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam habet venale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, 2 quanti vir bonus ſit: cum virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt contrà in ſe 3 impendere iubeat, ac ſæpiùs in 4 vltrotributis ſit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundem eſt, quocunque vocauit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine vllâ ſanguinis ſui parſimoniâ vadendum, nec vmquam imperium eius detrectandum. Quid côſequar, ſi-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. INVENIVNTVR.] *Epicuréi.* 2. QVANTI.] *Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium.* 3. IMPENDERE.] *Non accipere ab eâ, ſed dare. damno ſæpiùs (externa ſi ſpectes) iacturaq́; ſit.* 4. VLTROTRIBVTIS.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt*

inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc gratè fecero? 5 quòd feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendũ eſſe honeſtum, ſæpè & abunde probatum eſt. II. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicatâ & vmbraticâ turbâ, in conuiuio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, 6 voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate eius ambigitur. nõ eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt. ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam iubes 7 ſignum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego. ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me 8 mancipaui, remotâ illâ, improbo & damno de hoc vno diſputatur, vtrum virtus ſummi boni cauſa ſit, an ipſa ſummum bonum. 9 Vt hoc vnum quæratur. ordinis tantùm exiſtimas mutationem? iſta verò confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſimè ab illâ reſiliens. labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, 10 quàm iſti effæminato bono 11 inſerenda.

Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſſâ vllius alterius rei dare quàm,

ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltrò dat: factum, vt Vltrotributa *decernentur. Vide Turnebum* I. *Aduerſ. cap.* XXIX. *Sententia igitur, ex alluſione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt ſæpiùs eroget, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in epiſtolâ* CXIII. Me iuſtum eſse gratis oportet. parùm eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet. 5. QVOD FECERIS.] *Factum ipſum, facti merces.* CAP. II. 6. VOLVPTAS SINE.] *Diſſeratio eadem, De vit. beat. cap.* IX. X. XI. XII. *Vide.* 7. SIGNVM PETERE.] *A militiâ, in quâ Tribuni minoreſq; duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram libro* V.

8. MANCIPAVI.] *Totum, & quaſi mancipio, dedi. Nam Epicurëi in eâ, & ob eam, viuunt. Statim,* diſputari. *non* diſputatur, *libri mei habent: & feras, vt ſint Epicurëi etiam illius verba.* 9. VT HOC VNVM.] *Senecæ iam reſponſio.* 10. QVAM ISTI.] *Ellipſis crebra, vt illud* Magis *intelligatur. Ita autem ſcripsi.* 11. INFERENDA.] E *libris aliquot legas.* effæminato bono. Inferenda hæc, Liberalis, fuerunt: *quibus abeſt τὸ,* dicenda.

CAP. III. 12. IMPORTVNO.] *Ambigo an non,* diuiti, opportuno. *Nos verò*

data; magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluētia. Quis eſt autem tam miſer, tam neglectus, quis tam [18] duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. inuenies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes. neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parùm autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſurâ, tranſeamus, parum dedit natura, cùm [19] ſe dedit?

V. Non dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcentia? vnde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodò noſtris prouiſum eſt: vſque [20] in delicias amamur. Tot arbuſta, non vno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, vt inerti quoque [21] fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia [22] in ſicco ſolidoque, alia in [23] humido innaſcentia, alia per [24] ſublime dimiſſa: vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & nauigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile [25] incrementum trahunt, vt anhela & feruenti ſubiecta cælo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid [26] medicatorum torrentium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

-- [27] Te Lari maxime, teq;
Fluctibus, & fremitu aſsurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum latè patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla defôdit, tot flumi-

grande argumentum in hanc impietatem. 18. DVRO FATO.] *Diis aduerſis natus, & in miſerias. Petronius.* Hunc adoleſcentem quem vides, malo fato natus eſt. 19. SE DEDIT.] *Vtendam, fruendamq;. Adſpicimus eã, paſcimur ab eâ, & variè oblectamur.* Natura hic, *Mundus.*

CAP. V. 20. IN DELICIAS.] *Id eſt, vt matrum inſtar. etiam delicatè nos habeat.* 21 FORTVITA.] *Obuia, ſponte nata.* 22. IN SICCO.] *Terreſtria.* 23. HVMIDO.] *Piſces.* 24. SVBLIME.] *Aues.* 25: INCREMENTVM.] *Vt Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap* XXVI.

26. MEDICATORVM] *In quibus ſulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap.* XX. *item de Prouid. cap.* II. 27. TE LARI.] *Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt; ac poſt flumina de lacubus cùm dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit.*

CAP. VI. 28. IN AERA.] *Meus* in archa. *An fortè,* in arenâ? *Sed tum*

flumina emiſit [28] in aëra, ſuper quę decurrunt [29] ſola aurum vehentia; argenti ęris ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi facultatẽ dedit, ac latentium diuitiarum in ſummâ terrâ [30] ſigna diſpoſuit. negas te accepiſſe beneficiũ? Si domus tibi donetur, in quâ marmoris aliquid reſplẽdeat, & [31] tectũ nitidius, auro aut coloribus ſparſum, nõ mediocre munus vocabis: ingens tibi domiciliũ, ſine vllo [32] incẽdij aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides nõ tenues [33] cruſtas, & ipſâ quâ ſecantur [34] laminâ graciliores: ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas variæ diſtinctęq; materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, [35] tectum verò aliter interdiu fulgẽs: negas te [36] vllum munus accepiſſe? Et cùm iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? vnde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? vnde ſanguinem cuius curſu vitalis continetur calor? vnde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis vltra ſatietatem laceſſentia? vnde hæc irritamenta iam laſſæ voluptatis? vnde iſta quies, in quâ putreſcis, ac marceſ? Nónne ſi gratus es, dices,

—Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper Deus. illius aram
Sæpè tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum.
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregibus vbique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis ęſtiua ſubſtituit, qui non calamo tantùm cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad [37] aliquam tantùm [38] oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios

diſtingue, emiſit, in arenâ. 29. SOLA AVRVM.] *Putant hæc mutila: ego ſana ſarta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, ſuper quæ ſola decurrunt. Et veriſſimum eſt. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in arenis ſuis ſupernè vehunt.* 30. SIGNA.] *E terra colore, atque alia quæ metallorum leguli obſeruant.* 31. TECTVM.] *Interius accipe, lacunar ipſum. Nam de coloribus quæ iungit, in extimo tecto vix conueniunt.* 32. INCENDII.] *Imponis Seneca, hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoicâ ſententiâ, receſſura. Tu ſæpe, & iam nunc cap.* VIII.

33. CRVSTAS.] *Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Cariæ inuentum fuiſſe, Plinius ambiguè prodit lib.* XXXV. *cap.* VI. 34. LAMINA GRACILIORES] *Tenuiores ſuâ ſerrâ. Nota de hac gracilitate.*

35. TECTVM.] *Cælum ipſum.* 36. VLLVM.] *Mei,* nullum: *Græcanico more.* 37. ALIQVAM TANTVM.] *Diu eſt, cùm emendaui,* aliquantam: *& palàm accedit meus liber.* 38. OBLECTATIONEM.] *Mei aliique,* obſeruationem. *cur reijcias? Obſeruatio eſt, & leges in modulando: ſed pau-*

ca &

alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quam quòd creſcimus, quam quod ad conſtitutum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc 39 adſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & vltimus 40 ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus 41 producit ingenia. VII. Natura, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, 42 quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inſerta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum 43 noſtrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & 44 tonantem, & ſtatorem: qui non (vt hiſtorici tradiderunt) ex eo quòd poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia, ſtator, & 45 ſtabilitorque eſt: hunc

eum-

ca & leues in piſtorio calamo inflando. 39. ADSVRGENTEM.] *Concinnius,* adſurgente iam ætate: *& mox,* tranſeunte. 40. ILLE DIES.] *Ferri poſſit, nec ſententia quidquam peccat. At libri aliò ducunt, qui* ille deus ſurgenti iuuentæ: *aut vt meliores, meique,* ille dens. *Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certè ita ſcripſit) illum, qui iuuentam finit, & ad viriles ſtatoſq; annos ducit. Ij* Genuini *ſunt duo, Latinis ſic dicti, ſiue* Maxillares: *Græcis κραντῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. Plinius de iſtis, lib.* XI. *cap.* XXXVII. Homini nouiſſimi, qui Genuini vocantur, circiter vigeſimum annum gignuntur. *Quod ille ex Ariſtot.* II. *De Hiſt. anim. cap.* IV. *ſumpſit. At Hippocrates producit paullò magis terminum, & naſci ait ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι:* in quartâ hebdomade annorum. *Ad mentem igitur Senecæ hæc obſeruatio, & ipſa Græca verba. quia κραντῆρας dicunt, παρὰ τὸ κραίνειν τὴν ἡλικίαν:* ab eo quòd perficiant iuuentam; *ſiue σωφρονιστῆρας, quaſi* prudentes, *quòd adoleſcentiari tunc deſinant, & in virilem maturitatem tranſire.* 41. PRODVCIT INGENIA.] *Videbatur legendum,* ingenita. *Sed cùm Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Animâ, cap.* XX. *nil mutemus. Producit igitur ingenia,* ex ſeminibus ſcilicet inſitis, & occultis per infantiam, quæ ſunt & intellectus. *Ita enim ibi ille doctor: & me, ſodes, vide* III. *Phyſiol. Differt.* VII. CAP. VII. 42. QVAM DEVS.] *Idem lib.* II. *Quæſt. Nat. cap.* XLV. Vis illum Naturam vocare? non peccabis. *Adde huic rei cetera. Plinius fine cap.* VII. *lib.* I. Per quę declaratur Naturæ potentia, idque eſſe, quod Deum vocamus. *Nos in Phyſiol.* I. *Differtat.* V. 43. NOSTRARVM.] *Falsò. an tantùm rerum noſtrarum auctor? omnium. Libri vett.* naturarum: *rectum erit, mutato numero,* naturæ. *Natura rerum, in communi ſermone, hoc totum.* 44. TONANTEM.] *Quod Græcâ etiam voce receptum efferri, docent lapides, in quibus legi*

eumdem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cùm fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ ceteræ pendent. Quæcumque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumq; cæleſtium rerum continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera. VIII. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium [46] noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium parens ſit, quod [47] ab eo primùm inuenta [48] ſeminum vis eſt, [49] conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta ſit, quandoq; ue laſſata fuerit operibus editis, [50] in ignem receſſura. Mercurium: quia [51] ratio penes illum eſt, [52] numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum ipſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliũ, qui te negas Deo debere. ſed naturæ. quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine naturâ: ſed idem eſt vtrumque, [53] nec diſtat. Officium

ſi quod

IOVI BRONTONTI. 45. STABILITORQVE.] *Sic libri fidi. & eſt dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipſum.*

CAP. VIII. 46. NOSTRI.] *Stoici. qui placebant ſibi in his ſalibus, & mythica illa ſiue fabuloſa, ad myſtica & arcana ſubtiliter aptabant. Damnem? haud prorſus: imò Homero auſim dicere mentem hanc fuiſse. At de re, ipſa hæc aut ſimilia vnius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laërtij: qui hoc recenſet, vt dogma ſectæ & ſcitum. Vide me Phyſiol. I. Diſſertat. IX. Eſt & Orphei verſus:*

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἅδης. εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος:

Iupiter eſt idem Pluto, Sol, & Dionyſus.

47. AB EO.] *Nuſquam hæc verba in membranis. Ablegari poſſunt; ac ſequens* primùm, *non infeliciter reformari,* per eum. 48. SEMINVM.] *Nulla ea vox in meis. & an non ita ſcripſerit?* quod per eum inuenta vis. *Quæ uis? quam Arnobius explicat:* feruentia numina vim vomuêre Lucilij: *ipſum dico hoc humanum ſemen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: etſi tentaui etiam legere:* quod per eum iuuentæ vis. *Alludat ad Liberum, qui ipſe iuuenis ſemper. Ceterùm de hac interpretatione Auguſtinus,* VI. *de Ciuit.* Liberum à liberamento appellatum volunt, quòd mares in coëundo, per eius beneficium emiſſis ſeminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partem in eius templo poni. *Imò illinc & Thyrſi, & plura quæ volens omitto.* 49 CONSVLTVRA.] *Vſui futura. etſi plenius eſſet.* poſteritati, propagationi, *aut tale. Nam cui alioqui conſulet?* 50. IN IGNEM.] *Stoica mundi conflagratio, & illa decantata* ἐκπύρωσις. *Comparat cũ Hercule, quia & is, monte Oetâ ſolutus in ignem.*

51. RATIO.] *Itemq; Oratio: ſed non hæc ſine illâ, id eſt Mente.*

52 NVMERVSQVE.] *Placet. & auctores habeo, qui menſuras, pondera, numeros huic inuentori tribuant. Meus tamẽ liber,* noſtriſque, *hic præfert.*

53. NEC DISTAT.] *Legunt iunctim alij,* nec diſtat officio.

CAP. IX;

ſi quod à Senecâ accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares ſed nomen. quoniam ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cognomen. idem tamen ille eſſet. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia eiuſdem Dei nomina ſunt, variè vtentis ſuâ poteſtate. Et iuſtitia, probitas, prudentia, fortitudo. frugalitas, vnius animi bona ſunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet. IX. Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt. vna ſpectatur in eo accipientis vtilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem ſemina arenis committunt. [54] Quod ſi verum eſt, noſtram vtilitatem in beneficijs dandis ſequimur, quemadmodum in arando ſerendoque neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. Præterea, quæritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium dare, expetenda res eſſet. quocumque loco, & quocumque modo daretur, beneficium erat. [55] Honeſtum propter nullam aliam cauſſam, quàm propter ipſum, ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum per hæc enim conſtat. Itaque cùm eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium.

X. Depoſitum reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, vtrùm infitier, [56] an palàm reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quàm ſæpè hominum, donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidiſſe*, [57] *quàm illi dediſſe*? Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque grauius malè dediſſe beneficium, quam non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quòd non recepimus: quod cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minùs, quàm hoc quod tu exſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpè autem & non reddi-

CAP. IX. 54. QVOD SI VERVM EST.] *Hæc verba miror eiecta, cùm & libri optimi ſuggerant, & ſententia clamosè poſcat.* 55 HONESTVM.] *Notam appoſui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim obiectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam iniectionem. Conſidera.*

CAP. X. 56 AN PALAM.] *Malim tranſponi*, palàm, an.
57. QVAM ILLI DEDISSE.] *Gloſſema ſapiunt.*

redditurus,gratus eſt;& ingratus,qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideò locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſummâ inopiâ gratus: & cùm omnia illi deerunt,ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto,non voluptatem,non gloriam. vni placere contentus,in hoc dabo, vt quod oportet faciam. quod oportet autem, non eſt ſine electione. quæ qualis futura ſit,interrogas? XI. Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem,gratum,alieni abſtinentem,ſui non auarè tenacem, beneuolum. Hunc verò cùm elegero,licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam poſſit,ex ſententiâ res geſta erit. Si vtilitas me & ſordida computatio liberalem facit ſi nulli proſum, niſi vt inuicem ille mihi proſit: non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſque regiones, non dabo abfuturo ſemper,non dabo ſic affecto,vt ſpes ei nulla ſit conualeſcendi,non dabo ipſe deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt ſcias,rem per ſe expetendam eſſe,beneficere; aduenis modò in noſttum delatis portum,& ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem, quâ reuehatur,& damus & 58 inſtruimus. Diſcedit ille,vix ſatis noto ſalutis auctore,& numqnam amplius in conſpectum noſtrum reuerſurus,debitores nobis deos 59 delegat,precaturque vt illi pro ſe gratiam referant. interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cùm ipſo vitæ in fine conſtitimus, cùm teſtamentum ordinamus,non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim intereſt,quibus demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentiùs damus, numquam magis iudicia noſtra torquemus,quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorum mali iudices,quamdiu illa deprauat ſpes ac metus,ac inertiſſimum vitium,voluptas, Vbi mors intercluſit omnia,& ad ferendam ſententiam incorruptum 60 iudicem miſit, quærimus digniſſimos,quibus noſtra tradamus: nec quidquam curâ ſanctiore componimus,quàm quod ad nos non pertinet,

XII. Et mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, *Hunc ego locupletiorem faciam: huius dignitati adiectis opibus,aliquid ſplendoris affundam.* Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis,inquit,beneficium 61 creditum inſolubile eſſe: creditum

CAP. XI. 58. INSTRVIMVS.] *Armamentis, & viatico.* 59. DELEGAT.] *Frequens Iuris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſoluat. Vide infrà* VII. *De benef. cap.* XIX. *Epiſt.* XVIII. XXVII. *& pluries. Hoc illud, Symmachus imitatur lib.* VI. Ago gratias, & meam vicem, quia ſoluendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.

60. IVDICEM.] *Noſipſos, ſed ab affectibus iam purgatos.* Miſit *autem, iudiciale & comitiale verbum. Mittere in conſilium, in ſuffragium. quis*

mitti?

ditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cùm creditum dicimus, imagine & tranſlatione vtimur. Sic & legem, iuſti iniuſtique regulam eſse. & regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſſâ deſcendimus. Cum dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis ſcire? adijcio inſolubile, cùm creditum nullum non ſolui aut poſſit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis cauſſâ dandum non eſt, vt ſæpè, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumuentum defendo, vt tutò tranſire permittatur: reum gratiâ laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi [62] detraxero ſordes, ſub accuſatoribus ijſdem fortaſse [63] ſumpturus, cùm abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro iudicato, & [64] ſuſpenſum amici bonis libellum [65] deijcio, creditoribus eius me obligaturus: vt poſſim ſeruare proſcriptum, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus, ſalubritatis cauſâ, & æſtiui ſeceſsus [66] quoto anno empturus ſit diſputat: cùm emerit, [67] tuendum eſt. Eadem in beneficijs ratio eſt. nam cum interrogaueris, quid reddat, reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit bene-

mittis? quæſitor. CAP. XII. 61. CREDITVM INSOL.] *Quia ſemper obligamur, & cùm ſoluimus, debemus.* 62. DETRAXERO SORD.] *Eadem ſuprà phraſis, lib. II. cap. vlt. Dixi.* 63. SVMPTVRVS.] *In me tranſlaturus. quia ij qui illum, me vindicem, vt ſolet, incurrent. Igitur ego accuſabor, ego in ſordibus & ſqualore ero.* 64. SVSPENSVM.] *Solet tabella ſiue, vt hic, libellus ſuſpendi rebus venalibus: etiamnunc vſitatum. Siqui ergo latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſo homine, rem perſequebantur, & domos, fundos, venalia ſic proponebant. Ait* ſuſpenſum: *in alto & conſpicuo. atque ita Suetonius, de Claudio, cap.* IX. Lege prædiatoriâ vænalem pependiſſe. *Quid? ipſum? non: ſed metonymiâ decorâ, res eius. Talem libellum* Titulum *Tibullus dixit:*

-- ſedes iubeat ſi vendere auitas,
Ite ſub imperium ſub titulumq; lares.

65. DEIICIO.] *A Cicerone lux, & ipſi à Senecâ, in eâ pro Quinctio:* Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quinctij deiicit. *Solet, vbi quis defenſorem ſe profitebatur, imò ſi opus, ſponſorem ſolutorémque.*

66. QVOTO ANNO.] *Si vera; ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſſâ vult, non prorogat nec diſputat, quando? ſtatim emit, & vbi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficijs, da, & dando iterùm iterumq; tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potiùs, quod illatio huius ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit,* quotâ empturus: *nempe vſurâ. aut,* quoto nummo. *An etiam,* quoto anno diſputat? *vt reliqua ſint è gloſſematio. Certè comparatio (alius cogitet) tale vellet.* 67. TVENDVM.] *Nec id ſuperuacuè ad-*

beneficium? dic tu mihi, quid reddat iuſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi quicquam præter ipſas 68 petis. XIII. Mundus in quid 69 inceſſum abſoluit? in quid 70 ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere 71 rerum ordinem, quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occaſionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, 72 inerti otio aſſuefacere corpuſculum, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſâ 73 vmbrâ latitare, tenerrimiſque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignauiâ pallentia ſaginare: nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores leuent: vel periculoſa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum neceſſitates & anguſtias laxent. Quid meâ intereſt, an recipiam beneficia: etiam cum recepero, danda ſunt. Beneficium, eius commodum ſpectat cui preſtatur, non noſtrum: alioquin nobis, non illi, damus. Itaque multa, quæ ſummam vtilitatem alijs afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ęgris, 74 mango vænalibus: ſed omnes iſti, 75 quia ad alienum commodũ pro-

ditur. nam vt emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta tecta: ſic in beneficijs ſine ſpe fructus danda; & data, alijs etiam impendiu tuenda. Hoc poſterius exſequitur, cap. XV *vbi concludit ipſo iſto verbo, etiam* inutilia beneficia tuenda ac fouenda eſſe. 68. PETIS.] *Meus liber & alij quidam,* non petis *ex* [illegible] *acute Modius*, quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis. CAP. XIII. 69. INCESSVM.] *Noſter codex* inceſſu, *aut,* viceſſu. *Omnino cum eodem Modio ſcribendum*, vices ſuas. *Mundum vocat cælum, vt ſæpe. quod vicibus volui & reuolui, nemo neſcit.* 70. SOL DIEM.] *Eadem aut ſimilia iſta Epictetus:* Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat, vt exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus exſpecta, nec ſtrepitus vel laudes, vt benè facias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac Sol carus erit. *Hæc in Stobeo, de Magiſtratu.* 71. RERVM ORDINEM.] *Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab ijs pendent.* 72. INERTI OTIO.] *Hæc ita in meo:* voluptates eſt inertis otij facere corpuſculum : *& quibuſdam Gruteri libris. Faciam.* voluptas eſt, inertis otij iacêre corpuſc. *Alij*, inerti otio farcire. 73. VMBRA] *Hortorum, vel arborum.*

Propter aquæ riuos, ſub ramis arboris altę.

74. MANGO VÆN.] *Quos comit, ornat, format. Mango autem propriè,* κυνοτρόφος, canum educator & altor, *vt in eruditis Gloſſis: ſed longius tractum, &* puerorum altores & negotiatores, *ſic dicti*.

75. QVI

ſuo veniunt, non obligant eos quibus proſunt. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ aut [76] legem, aut virum timuit. vt ait Ouidius,

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, & [77] non ſibi. eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritiâ, laborent? Nemo ad agrum colendum ex [78] æquo & bono venit, nec ad vllam rem, [79] cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cùm dederit, & augere nouis ac recentibus vetera: & non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloriâ, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt, ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, [80] iniectâ manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

XV. Numquid dubium eſt, quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illîc turpitudo, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non [81] amare beneficia ſua, neminē non ita compoſitum animo, vt libentiùs eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit iterum dandi beneficij, ſemel dediſſe. quod non acciderect, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpè dicentem audias? *Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me vt cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid faciam? iam illi ſemel, iterumq́; affui.* Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primùm quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, ali-

75. QVIA AD.] *Potiùs*, qui ad. CAP. XIV. 76. LEGEM] *Iuliam.*

77. NON SIBI] *Id eſt, quæ non ſuâ cauſſâ nec conſcientia pudica fuit, ſed legi aut famæ.* 78. ÆQVO ET.] *Significat, non amore æqui honeſtique agrum & armenta coli. nec aliam rem, vt addit.* 79. CVIVS EXTRA.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Vt, agrum, bouem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illum, ob ſegetem; hunc ob operas. Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt.* 80. INIECTA]*Ritu iuris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et dicam meus eſt, injjciamq́ue manus.

Cicero alibi: Verris ad ſe, iniectâ manu, vocat.

CAP. XV. 81. AMARE BENEF.] *Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap VII.* *libri*

aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſolâ beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quàm [82] liberis prauis. XVI. Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia vtile. quod non eſſe ita minore operâ probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. [83] Fixum eſt illud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtū ob nullam aliam cauſſam, quàm quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem cùm tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id fers? vtrùm tamquam rem turpem fecerit, an tamquam vtilem rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœnâ, [84] non cui curatore opus ſit. quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet. Alia fortaſſe minùs dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expoſitum eſt, pulchriuſque, quàm vt ſplendor eius dubiè ac parùm luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium [85] animos receptum, quam referre benè meritis gratiam?

XVII. Ad hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ iactatio eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim vni rei non poſuimus legem, tamquam ſatis natura cauiſſet. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: ſuperuacuum eſt enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cùm naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honeſta per ſe petat. Placet ſuapte naturâ: adeoque gratioſa virtus eſt, vt inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quę im-

libri IX. Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argutè:

--meritiſque ſuis obnoxia virtus,
Quos ſeruauit, amat.

82. LIBERIS] *Ariſtoteles loco dicto, vult nos* affici erga beneficia, vt artifices erga opus; poëtas erga verſus. CAP. XVI. 83. FIXVM EST.] *Siue magis*, eſto. *Mox etiam*, ſibi ipſi vtilem: *non* inutilem.

84. NON CVRATORE.] *Homines nequam ſua diſperdunt, ideóque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de aliâ nequitiâ, & quæ pœnam magis, quàm curam requirat.* 85. ANIMOS.] *Meus hæc ſcribit*, in omnium ad omnes receptos. *Puto fuiſſe*, tam æqualiter ad omnes receptum. *Reliqua verba, ab his tantùm, recepta & geminata ſunt.*

CAP. XVII.

impotentiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti: velit quoque & iis videri beneficium dediſſe, quos læſit? 86 Gratias itaque agi ſibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonosque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret: moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiſcitur, ipſa verò odio pudorique eſt: nec quiſquam tantum à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, vt 87 animi cauſsâ malus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis conſequuntur, malint ratione bonâ peruenire: Optabit ille, cui graſſari & 88 tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa inuenire, quàm eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis, ſine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen ſuum 89 præmittit: etiam qui non ſequuntur illam, vident.

XVIII. Vt ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quòd mutuis iuuamur officiis? hoc vno inſtructior vita, contráque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & faciliſſimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: nō vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum, ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum 90 obnoxium ceteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit.

CAP. XVII. 86. GRATIAS.] *Exemplum in Taciti Agricolâ, quem cùm Domitianus proconſulatu priuaſſet:* agi ſibi gratias paſſus eſt, nec erubuit beneficij inuidiâ. 17. ANIMI CAVSSA.] *Non audiendus Pincianus, qui inani cauſſâ, diuinat. Animi cauſſâ, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi cauſſâ. Plautus:* Præterea aliquantum, animi cauſsâ, in delicijs diſperdidit. *Cæſar. VII. Gallic.* Quid Romanos in illis munitionibus, animine cauſſâ cottidie exerceri putatis?

88. TRANSEVNTES.] *Pro hac voce, mei libri* peruenire *habēt. nihil erue.*

89. PRÆMITTIT.] *Aliàs.* permittit: *nec malè.* CAP. XVIII. 90. OBNOXIVM.] *Ab Eraſmi coniecturâ eſt, nam libris abeſt ferè illud,* ceteris. *Meus habet:* obnoxio validiſſimum, *& aliquot Gruteri. Facio,* ex obnoxio validiſſimum: *neque aliter fuit. Obnoxius, qui aliter quaſi ſubiectus, eius verens,*

facit. quòd licet contra fortunam [91] aduocare. Hanc tolle: & vnitatē generis humani, quâ vita ſuſtinetur, ſcindes. tolletur autem, ſi efficies, vt ingratus animus non per ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timēdum eſt. Quàm multi ſunt enim, quibus ingratis eſſe tuto licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt.

XIX. Deos nemo ſanus [92] timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, proiecciſti ipſum extra [93] metum. Hunc igitur ſeptum ingenti quodam & inexplicabili [94] muro, diuiſumque a contactu & à conſpectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio [95] interuallo [96] huius & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non exaudiens vota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam parentem: grato, vt opinor, animo: aut ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi & iſtæ [97] micæ tuæ forte ac temerè conglobauerunt, cur colis? Propter maieſtatem, inquis, eius eximiam, ſingularemque naturam. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nullâ ſpe, nullo pretio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum, cuius te ipſa dignitas ducit: id eſt honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quàm gratum eſſe? huius virtutis materia tam latè patet, quàm vita.

XX. Sed

verē, & ab eo pēdens. Talis per ſe homo: ſed duo illa, ex mutuo ſe fecerunt metuendum. 91. ADVOCARE.] *Aduocare alios in auxiliũ, & ſolatiũ? an* Aduocare *metaphoricôs dictum, ſtare & cauſſam agere? Ita de Clem.* I. *cap.* IX. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæſarem aduocare? *Sed quid, inquies, ſocietas contra fortunam? vel quia rationibus & exemplis mutuò docemur; vel quia, vt dixi, auxilia ſiue ſolatia inuicem poſcimus, & impetramus.* CAP. XIX. 92. TIMET.] *Epiſt.* CXXIII. Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet; quos colit, violat. 93. METVM.] *Ita omnis ſcripta lectio. ex quo faciebam,* metam. *Extra limitem eum abiecisti, inquit, & extra mundi hoc ſpatium, vt nihil ei cum mundo eſſet. Lib.* VII. *infrà:* Alius diis obijcit neglegentiam noſtri, alius illos extra mundum ſuum proiicit. *Iterùm epiſt.* XC. Non de eâ philoſophiâ loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos. *Itaque benè pro ſententiâ hic legit & edidit Muretus,* extra mundum: *ſed nos religiosè ſcripturam ſectati ſumus.* 94. MVRO.] *Vallo totius mundi.* 95. INTERVALLO.] *Quod ipſe Epicurus* μεταχόσμιον, *Cicero alique* Intermundium *reddiderunt: nempe ſpatium inter mundos. Quinctilianus, lib.* VII. *cap.* IV. Epicurus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedit. 96. HVIVS. ET ALTER.] *Imò plurium cælorum. quia infinitos ille Mundos conſtituebat.* 97. MICÆ.] *Ita vertit Atomos. ex quibus non corpus hoc ſolùm, ſed ipſa a-*

XX. Sed ineſt, inquit, huic bono etiã vtilitas aliqua. cui enim virtuti nõ ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur, quod quauis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet. Prodeſt gratum eſſe: ero tamen gratus, etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas concitaturus eſt? ſi quis intelligit, adeò per hoc ſe nihil conſecuturum, vt multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint: num libens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referendâ gratiâ, 98 ſecundùm datum videt, qui ſperat cum reddit. Ingratum voco, qui ęgro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, 99 ſi captator eſt, & 100 hamum iacit: 101 vt aues, quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculantur; ita hic imminet morti, & circa cadauer volat. XXI. Gratus animus ipſâ virtute propoſiti ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum vtilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortaſſe oſtentare ſe poteſt: habet quod iactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conſcientiam cluſus eſt. quę illi contingere poteſt vtilitas ex affectu latenti: Atqui hic, etiam ſi vltra facere nihil poteſt, gratus eſt: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid vltrà deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt: nec minùs canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt mihi, non vt gratus, ſed vt 102 ſolutus ſim. Sæpè enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt: & qui non retulit, gratus. Nam vt omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum tota æſtimatio redit hic ſi in officio eſt, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quò minùs ſe vtatur: ita gratus eſt, etiam qui vult tantùm, nec habet huius voluntatis ſuæ vllum alium, quàm ſe teſtem. Imò amplius adiiciam. eſt aliquando

ſa anima Epicuro. Vide epiſtolam eius ad Herodotum, in Laërtio.

CAP. XX. 98. SECVNDVM DATVM.] *Alterum ſequens'q́; donum.*

99. SI CAPTATOR.] *Aſſentior Grutero, particulam ſi, delenti.*

100. HAMVM.] *Plinius*: Nónne vt regum, ita Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos, æmulabantur? *Idem in Epiſtolis* Hamata munera, *eodem ſenſu.* 101. VT AVES.] *Vulture & corui. Appoſita imago, & eâdem vtitur epiſt.* XCV. Vultur eſt, cadauer exſpectat, *Vide.* CAP. XXI. 102. SOLVTVS.] *Arguta hæc diſtinctio. animo grati*

aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quàm ipſam conſcientiam: quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cùm ingentem ex alterâ parte turbam contrà ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed [103] vna ſententiâ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ ſupplicijs affici videt, non [104] deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

XXII. Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non pænitet, nec pænitebit, nec vllâ iniquitate me eò fortuna perducet, vt hanc vocem [105] audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas?* Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur, & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipſum [106] corpus plenum bonâ conſcientiâ ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cùm morimur? quare ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam noſtram memoriâ decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt, quò ſpes porrigatur. in illo tamen [107] cardine poſiti, abire è rebus humanis quàm gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia. cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, [108] amorque & [109] ſecundum bonorum iudicium, ætaſque [110] ſecurior, quam innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerũ natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem, quæ ſæpè tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter, fueris iturus.

XXIII. Non ideò per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extrà quoque emolumenti adhæret. ferè enim pulcherrima quæque, multis & aduenticijs comitata ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis [111] temperet? quin alterius calore alantur corpora,

grati ſumus, re ſoluimus. 103. VNA SENT.] *Suâ.* 104. DESCENDIT.] *Non ſubmittit ſe, nec deiicitur.* CAP. XXXII. 105. AVDIAM.] *Potiùs,* audiat: *nempe ipſa Fortuna.* 106. CORPVS.] *Redundat.* 107. CARDINE.] *Vbi ſalus & vita vertitur. An magis alluſum ad agrorum cardines ſiue limites, quia ſequitur de* abeundo? *Ita eſſet, in extremo limite illo poſiti.* 108. AMORQVE.] *Hæc omnia, id eſt ſeptena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec auſim hercules delere. Germana videntur & pura.* 109. SECVNDVM.] *Fauens, propitium: vt,* ſecunda fama. 110. SECVRIOR.] *Atqui iam præiuit,* tutior. *Dubito.*

pora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis triſtitiâ frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur [112] maturitas frugum? quin ad huius curſum [113] fecunditas humana reſpondeat? quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo; hæc menſem, minoribus ſe ſpatijs flectens? Vt tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, dignuſque adorari, ſi tantum præteriret: non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe [114] mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? quis ſibi illa, tunc cùm miratur, prodeſſe cogitat? Adſpice iſta [115] tacito ſupernè cælo labentia, quemadmodum velocitatē ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcondant. Quantum iſtâ nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen dierum obſeruas, agitur? quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus [116] limes [117] adducit? Iſta quæ tu non aliter, quam in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cetera hærere. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles verò, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti [118] dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique [119] obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foueat, generetque, ac ſpiritu ſuo riget?

XXIV. Quemadmodum hæc cùm primum vſum habeant, & neceſſaria [120] vitaliaque ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præſtat,

CAP. XXIII. 111. TEMPERET.] *De eâ temperie caloris humoriſq́, quam duo hæc aſtra concilient, & ſic generent ac producant: præter alios, Ariſtoteles* IV. *De generat. animal. cap. vlt.* 112. MATVRITAS.] *Nam tepido humore ſuo reſoluit, & quaſi putrefacit: omitto, quòd creſcere faciat, & ad augmenti finem venire Cicero de Nat. deor.* II. Multaq; ab eâ *(Lunâ)* manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque: & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terrâ.

113. FECVNDITAS HVM.] *Ad Lunares menſes partuum ratio reſpondet.*

114. MVNVS.] *Cælum.* 115. TACITO.] *At mei libri,* tanto ſupernè cœtu. *puto verè. Magnus ibi cœtus in ſuperiore cælo aſtrorum, & ſine numero numerus.* 116. LIMES.] *Zodiacum dicit. per quem errantia ſidera feruntur: & ex eorum poſitu hæc inferiora, ipſoſq́ homines, ingenia & mores formari, Chaldæi cenſuerunt.* 117. ADDVCIT.] *Veteres,* educit.

118. DII EVNT.] *Stoicum eſt. qui ſidera faciebant Deos. Nos in Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV. 119. OBSCVRO GRADV.] *Quem obſeruatio nondum comprehendit. moueri videmus, quo modo aut lege, neſcimus.*

CAP. XXIV. 120. VITALIAQVE.] *Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.*

ſtat, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit ſordidū virtus amatorem: 121 ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potiùs, quod expedit.* Non poteſt eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorum opera, ita inter ſe diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus eſt, quamuis non expediat quia oportet. XXV. Propoſitum eſt nobis 122 ſecundùm rerum naturam viuere, & deorum exemplum ſequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur. niſi fortè exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras frugibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repentè deiectis ſolum molliant, venaſque fontium arentes reintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vllo ad ipſos perueniēte commodo, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium: gratuitos habemus deos. XXVI. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. 123 Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſâ capiamur. Duos ex conſtitutione Stoicâ accipe ingratos. alter ingratus, quia 124 ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, 125 nullo vitio caret: ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latent. Alter

faciant. 121. SOLVTO.] *Aperto, ad dandum parato.*

CAP. XXV. 122. SECVNDVM RER.]. *Perpetuum dogma Stoicum,* τέλος εἶναι τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* XIV.

CAP. XXVI. 123. HOC LOCO.] *Differt reſpondere ad obiectiunculā, alia interſerit. ad illam autem, cap.* XXVIII. 124. STVLTVS.] *Opponunt Sapienti. & Stoicâ ſuâ linguâ omnem malum, & omne vulgus, ſic appellant. Conſentire cum hoc dogmate (vt multis aliis) Sophocles videtur:*

— ἡ δὲ μωρία
Μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ:
-- verum Amentia
Soror videtur maximè eſſe Malitiæ.

125. NVLLO VITIO.] *Plutarchus de commun. notion. contra Stoicos, carpit*

ὅτι

Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium naturâ pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſi hac culpâ non caret, quomodo nullâ caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quàm decoctori pecuniam credet, aut depoſitum committet ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timidus propriè, naturâ etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia naturâ pronus eſt, alius in auaritiam, alius in luxuriā, alius in petulantiam inclinantur. XXXII. Itaq; errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec audacem quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidem auaritiâ liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc natura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen propriè ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quomodo malè filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpè 126 repudiato collocauit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui 127 negotiorum geſtorum damnato, patrimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſimè teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſimè beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in

ὅτι πάντας ἐπίσης κακοὺς, ϗ ἀδίκους, ϗ ἀπίστους, ϗ ἄφρονας, τοὺς μὴ σοφοὺς ἀποφαίνουσι]: quòd omnes ex æquo malos, & iniuſtos, & infidos, & dementes ſtatuunt, qui non ſunt ſapientes. *Imò etiam τοὺς προκόπτοντας, ſiue* proficientes, *id eſt ſeipſos habent in eâdem claſſe. Nos plenè in Manud.* III *Diſſ.* XX. CAP. XXXVII. 126. REPVDIATO.] *De viro, cuius vxor repudium miſit. & ita Marcellus Ictus, aliique. Cauſſa autem repudij præits quòd* contumelioſus, *& malæ tractationis damnandus.*

127. NEGOT. GEST.] *Titulus in digeſtis & Codice,* De negotiis geſtis. *Sunt, qui res liteſque alienas adminiſtrant: & in eos hæc actio, ſi malâ curâ aut fide.* CAP. XXVIII. 128. DIS QVOQVE.] *Hæc nunc ad obſe-*

 ſiuum

in quos peritura conferat. XXVIII 128 Dij quoque, inquit, multa ingratis tribuunt. Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris autumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro vniuerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, 129 congiarium & indignis: 130 Frumentum publicum tamfur quàm periurus & adulter accipiunt, &, ſine delectu morum, quiſquis 131 ciuis eſt. cum aliquid eſt, quod tamquam ciui, non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vniverſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſutis imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes: monumẽta ingeniorum, & ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſceleratis opem 132 miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrùm aliquem non excludas, an eligas. 133 Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt,

ctiunculam, ſuprà poſitam tantùm. Pulchra autem, ita me Deus, & philoſophica. 129. CONGIARIVM.] *A congio, quæ liquidorum menſura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei congij, aut vini. Inde nomen ductum longiùs, ad quaſuis, etiam pecuniæ, donationes: ſed maximè Principum, aut publicas.* 130. FRVMENTVM.] *Quod in vnâ vrbium, ſingulari inuento, Romæ dabatur è publico, in plebem tenuiorem. Scripſi affatim 1. Elector. & nuper in Admirandis.*

131. CIVIS EST.] *Mei ita libri, & aptâ ſententiâ: quia extra ciues non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij teſtantur in ſuis legi,* inciſus eſt. *Quod cum Grutero haud ſpernam: firmetq. Plinius, in Panegyrico:* Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incîdi iuſſiſti, vt iam inde ab infantiâ parentem publicum, munere educationis, experirentur. *Appáret igitur inſcriptos, imò verò inciſos ſiue inſculptos in tabulis. Pincianus autem legi volebat,* quiſquis in cenſu eſt: *nec id malè. quia recenſus fieri ſolet (ita Suetonius appellat) & identidem purgari ex tabula. aliquæ ſuffici.*

132. MINISTRAT.] *Mei & quidam alij,* monſtrat. 133. IVS FORI.] *Libri,* ius & fori. *& quibuſdam v. x,* omnibus *abeſt. Itaque Claudius Puteanus*

tunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores,& domi ferrum exercẽtes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, niſi vniuerſis darentur. Non eſt itaque quòd de iſtis diſputes, ad quæ [134] publicè inuitati ſumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum ſciam, non dabo. XXIX. Ergo, inquit, nec conſilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monſtrabis? an hæc quidem facies, ſed nihil donabis. Diſtinguam iſtud: certè tentabo [135] diſtinguere. Beneficium, eſt opera vtilis. ſed non omnis opera vtilis, beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, vt beneficij nomen non occupent. Duę res coire debent quæ beneficium efficiant. Primùm, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quam maxima: ſed tamẽ vilitas ſua illis, etiam vbi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt, oportet accedat: vt eius cauſſâ faciam, ad quem volebam peruenire beneficium: dignumq́ue eum iudicem, & libens id tribuam, percipienſque ex munere meo gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Nō enim tamquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tanquam parua: & non homini damus, ſed [136] humanitati. XXX. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: ſicut in petẽdis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtrijs, ſed [137] nouis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. [138] Ciceronem filium [139]

quæ

xeantis Senator acutè: Ius & furi dicitur. 134. PVBLICE IVVIT.] *Vt ad Solem, æſtatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publico & promiſcuo offert.* CAP. XXIX. 135. DISTINGVERE.] *Poſſit abeſſe.*

136. HVMANITATI.] *Ex Ariſtotelis dicto hauſtum, qui culpatus, quod improbo aliquid dediſſet.* Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ, φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. *Ipſa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchrè immutauit, in re pari:* Demus, inquit, huic aliquid æris, cuicuimodi eſt, tãquam homines, non tanquam homini. CAP. XXX. 137. NOVIS.] *Ita dicti Romanis, qui à ſe orirentur, quiq; lucem & imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere famâ & notitiâ non eſſent.* 138. CICERONEM F.] *Quẽ deuicto ſtatim Antonio Collegam in Conſulatu Auguſtus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & ſic Antonio inſultans? Rẽ ipſam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro* XXII. *cap.* VI. *& Dione, actis anni* DCCXXIV. *ex quo item diſcas, ſuffectum dumtaxat Conſulem fuiſſe, idq; in extremâ parte anni.* 139. QVÆ RES.] *Nam virtutes omnes aberant: ſtupor & vitia aderant. Seneca pater in Suaſoriâ vltimâ:* Homo qui nihil

ex

quæ res conſulem fecit, niſi pater? [140] Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? quæ [141] Sextum Pompeium, [142] aliosq́ue Pompeios, niſi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt ſatis altè omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper [143] Fabium Perſicum, cuius oſculum [144] etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in vno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. vnam domum obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præſentes ſolùm illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos non vnâ ætate grati ſumus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcumque eſt. dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus eſt: qualiſcumque eſt, ſub vmbrâ ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeant.

XXXI.

ex paterno ingenio habuit, preter vrbanitatem. *Scriptor vetus, apud Sidonium, lib.* VII. *epiſt.* XIV. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem. *Prætereà ebrioſus ad ſummum: de quo Plinius, aliique.* 140. CINNAM.] *Qui & ipſe Cn. Pompeij, ex filiâ, nepos. Vide De Clem.* I. *cap.* IX. *Fuit verò iſte* Cn. Cornelius Cinna Magnus, *ordinarius Conſul anno vrbis* DCCLVIII. 141. SEXT. POMPEIVM.] *Quem igitur? illum notum ac famoſum, Cnei filium? vix opinor. deſignatus enim Conſul fuit, pace cum eo à Triumuiris factâ, anno* DCCXV. *ſed deſignatus tantùm, & bello mox coorto victus atque interfectus. Itaque magis eſt intellegi* Sex. Pompeium Sex. F. *qui conſul fuit anno* DCCXVIII. *Quo nomine & alius item Conſul cum Sex. Apuleio, anno quo Auguſtus obijt,* DCCLXVII.

142. ALIOSQVE POMP.] *Non ſanè filios illius Magni, ne erres: ſed gentis eiuſdem, ſi non familiæ, vt vnum è iam dictis, &* Cn. Pompeium, *qui inter ſuffectos Conſules anno* DCCXXIII. *fragmentis Capitolinis. Sed & poſteà, ſub Tiberio alij. Nam* duæ aut tres fuêre (*ipſe Paterculus dubitat*) Pompeiorum familiæ: *omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hic noſter.* 143. FABIVM PERS.] *Dixi aliquid ſuprà, lib.* II. *cap.* XXI. *Adde ad iſta, Iuuenalis verſus:*

Cur Allobrogicis, & magnâ gaudeat ârâ,
Natus in Herculeo Fabius lare:

& quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. ETIAM IMPVRI] *Satis audacter hæc & plura, è merâ coniecturâ, edidit Muretus. Scripti quidam,* etiam impediret viri vota boni. *Meorum vnus,* etiam impodici deuitabam. *ex quo faciebam,* etiam impudici deuitabant. *Quid ſi,* vt podicem, deuitabant? *vt diſcrimen inter fœdam fœtidámque illam partem non faciat, & os hoc ſpurcum? Poſſes ex alterâ ſcripturâ:* cuius oſculi, etiam impudici, virus vitabant. *Ipſi obſceni & impudicitiam profeſſi, virus illud oris fugiebant.*

CAP.

XXXI.[145] Excuſare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit prouidentia, quæ [146] Aridæum regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum eſt, & fratri. Quare [147] C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis auidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datũ exiſtimas? patri eius [148] Germanico datũ, datũ [149] auo, [150] proauoq́; & ante hos aliis non minùs claris viris, etiam ſi priuati pareſque aliis vitam exegerunt. [151] Quid tu, cùm Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim ipſe diſſimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio iacenti, obſcæno verbo vſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cùm Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo.* Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palàm obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum, [152] ſenatus principem cogitas, indignè fers ſobolem eius iacere.

XXXII.

CAP. XXXI. 145. EXCVSARE.] *Etſi pleraque laudabilia & notanda in noſtro: tamen hic locus inter eximios, & ſapientiæ altæ: vnà cum Cap. ſequenti.* 146. ARIDÆVM.] *Libri* exarchideum. *ſed habeamus pro vero editum: & fuit Aridæus frater Alexandri Magni, matre impari.*

147. C. CÆSAREM.] *Caligulam. verè natum ad reliquias Romani ſanguinis hauriendas.* 148. GERMANICO.] *Magno ſimul & amabili viro: cui vitam & imperium, dij non dederunt, ne Romanis iterùm darent.*

149. AVO.] *Druſo Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat,* breues, & infauſtos populi Romani amores.

150. PROAVOQVE.] *Tib. Claudio, Liuiæ marito priori: qui tamen famâ aut factis non nimis illuſtris. Sed magis eſt, communiter* Proauum *intellegi, ſiue* Proauos *(& eo numero legi hic mallem)* Claudiæ gentis.

151. QVID TV.] *Hæc directio ſermonis non ad ipſum Liberalem: ſed ad Prouidentiam eſt: cuius hæc opera. niſi aliquis,* Quid tum *legit, & mox,* faceret, *aliáque pariter mutat. Sed de ipſo homine, Tacitus breuiter VI. Annal:* Mamercus Scaurus, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vitâ probroſus. *Certè probroſus: ſed etiámne eloquens? Ita, & laudat iterùm ab eâ parte Tacitus III. Annal.* Scaurus oratorum eâ ætate vberrimus erat. *Seneca pater lib. I. Controu.* Scaurus non tantùm diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus. *Et ex profeſſo præfatione libri Decimi. At de* impuritate *eius, etiam Tertullianus commeminit, de Pallio: ipſe autem ſub Tiberio, etſi alio crimine, periit, &* familia Scaurorum in eo eſt exſtincta. *Suaſoriâ II.* 152. SENATVS PRINCIPEM.] *De quo Cicero, Aſconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. DEOS VIDERE EST.] *A Mureto commation, con-*

XXXII. [153] Deos videre eſt,vt alios indulgentiùs tractent, propter parentes auoſque,alios propter futuram nepotum pronepotumque,ac longè ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui series. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia [154] in aperto ſemper eſt:nobis ex abdito ſubit & quæ repentina putamus,illis prouiſa veniunt ac familiaria Sint hi reges,quia maiores eorum non fuerunt. [155] quia pro ſummo imperio habuerunt iuſtitiam,abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dicauerunt. Regnent hi,quia vir bonus [156] quidam proauus eorum fuit:qui animum ſupra fortunam geſſit,qui in diſſenſione ciuili,quoniam ita expediebat reip. vinci quàm vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectũ iſte populo præſideat: nõ quia ſcit aut poteſt,ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt,adſpectu fœdus,& ornamenta ſua [157] traducturus. iam me homines accuſabunt,cæcum & temerarium dicent,neſcientem quo loco,quæ ſummis ac excellentiſſimis debẽtur,ponam. At ego ſcio,alij me iſtud dare,alij olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illum quemdam,gloriæ ſequentis fugaciſſimum,eo vultu ad pericula euntem,quo alij ex periculo redeunt? nunquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi,inquis,iſte,aut [158] quis eſt? apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes [159] diſpunguntur. Ego

tra omnes libros. in quibus conſenſu, Deos veriſimile eſt. *Fortè:* Deos tueris? ſimile eſt vt. *Ita ſuprà,* Deos excuſare volo. *Vel lege:* Deos videre ſimiliter eſt.

154. IN APERTO.] *Ita ſanè. omnia tempora in præſenti.*

155. QVIA PRO.] *Cum Grutero,* qui. *& mox,* qui non remp.

156. QVIDAM.] *Liber meus addit,* quidam ante, *& ſequens ſtatim,* qui, *omittit. Legatur:* qui iam antè p.e. fuit,animum.

157 TRADVCTVRVS.] *Deriſui expoſiturus,in ore populi vilia facturus. Vt in Iuuenali:*

--in quâ ſe traducebat Vlyſſes
Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. *ibi Scholiaſtes:* Dedecorat parentes ſuos.

Martialis:

Rideris,multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum: quod Polybius & græci παραδειγματίζειν *dicunt,* oſtentui exponere.

158. QVIS EST?] *Veteres ſubdunt,* vnde vos ſcitis? *ſiue vt meus,* vnde nos ſcitis. *Quæ Muretus deletum it,aliorum aſſenſu,non meo. Ego immutatum:* aut quis eſt,vnde? neſcitis. apud me iſtæ. *Quæritis, vbi,quis,vnde (ſic ſolet de ignotis:) vos neſcitis,at mihi hæc liquent.* 159. DISPVNGVNTVR.] *A re nummariâ verbum. &* Diſpungit, *qui per puncta rationum it,*

con

Ego quid cui debeam, ſcio. aliis poſt longam diem repono, alijs 160 in antecesſum: ac prout occaſio. & reip. meæ facultas tulit.

XXXIII. Ingrato ergo aliquando quædam, ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, vtrùm gratus ſit, an ingratus? exſpectabis donec ſcias, an dandi beneficij tempus non admittes? Exſpectare longum eſt. nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, numquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed eà ire, quà ducit veri ſimilitudo. Omne hac viâ procedit officium. ſic ſerimus, ſic nauigamus, ſic militamus, ſic vxores ducimus, ſic liberos tollimus: cùm omnium horum incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus benè ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur 161 quà ratio, non quà veritas trahit. Exſpecta, vt niſi benè ceſſura non facias, & niſi compertâ veritate nihil moueris: relicto omni actu vita conſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, 162 163 non verebor beneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe.

XXXIV. Multa, inquit, interuenient, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat. fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigijs ſequenda eſt: certiora non habeo. Hæc vt quàm diligentiſſimè æſtimem, operam dabo, nec citò illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta; & hoſti, tamquam meo,

confert, pariatq́;: Expungit, *autem, qui paribus factis, nomina delet.*

160. IN ANTECESSVM] *Mei,* in anteceſſum eſt, *voculâ adiectâ. Item à nummularijs. & ſignificat, compendio ſermonis, antequam dies ceſſus ſit ſoluere: occupare, & antevenire. Noſter cùm alibi, tum epiſt.* VII. *atque ibi ego. Mox fortè,* rei meæ. CAP. XXXIII. 161. QVA RATIO.] *Quod ratione aſſerente & iudicante futurum videtur: non quod liquidò futurum conſtet.* 162. NON VEREBOR.] *Nihil: præſertim in bonis. Menandri præceptum congruit:*

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλ' ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει:
Vbi agere honeſti inſiſtis aut quidquam boni,
Propone ſpem menti bonam; certus Deum
Conatibus iuſtis tuis fore adiuuam.

163. NON VEREBOR.] *Scripti abeunt:* non verè beneficium dabo. *Vellem,* numero beneficium dabo: *id eſt, ſtatim, ſine aliâ morâ. Si diſplicet hoc Comicum;* non temerè b. dabo. CAP. XXXIV. 164. SECTA VESTRA.]

meo,parcam.ſed hoc & rarò accidet,& non vitio meo:cui propoſitum eſt hoſtem ferire,ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe,non dabo beneficium.At obrepſit,at impoſuit.nulla hîc culpa tribuentis eſt:quia tamquam grato dedi. Si promiſeris,inquit,te daturum beneficium, & poſtea ingratum eſſe ſcieris,dabis,an non? Si facis,ſciens peccas: das enim cui non debes.ſi negas,& hoc modo peccas;quia non das ei, cui promiſiſti. 164 Secta veſtra hoc loco titubat,& illud ſuperbum promiſſum,165 numquam ſapientem facti ſui pænitere, nec vmquam emendare quod fecerit,nec mutare conſilium.Non mutat ſapiens conſilium,omnibus his manentibus quæ erant,cùm ſumeret. Ideò numquam illum pænitentia ſubit:quia nihil melius illo tempore fieri potuit,quàm quod factum eſt:nihil melius conſtitui,quàm quod conſtitutum eſt.Ceterùm ad omnia cum exceptione veniet,ſi nihil inciderit quod impediat:ideò omnia illi ſuccedere dicimus,& nihil contra opinionem accidere,quia præſumit animo,poſſe aliquid interuenire,quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt , fortunam ſibi ſpondere:ſapiens vtramque partem eius cogitat. ſcit quantum liceat errori,quàm incerta ſint humana, quàm multa conſilijs obſtent.ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur,& conſilijs certis incertos euentus.Exceptio autem, ſine quâ nihil deſtinat, nihil aggreditur,& hîc illum tuetur. XXXV. Promiſi beneficiũ,niſi ſi quid incidiſſet,quare non deberem dare.Quid enim, ſi quod illi pollicitus ſum, patria 166 ſibi me dare iuſſerit?Si lex lata erit , ne id quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam 167 in matrimonium. poſteà 168 peregrinus apparuiſti:non eſt mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit,quæ vetat. Tunc fidem fallam,tunc inconſtantiæ crimen audiam , ſi cùm omnia eadem ſint,quę erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioquin quid.

STRA.] *Quis ſuppoſuit?nam ſcripti & editi,*Conſcientia, *non* Secta. *ex quo Mureto placebat,*Scientia: *alij* Conſtitutio. *At verum erit,*Conſtantia.*nam de eâ agitur,& Stoico iſto dogmate, quòd Sapiens in decretis ſuis nihil mutet.Res clara eſt: & mox quoque Seneca purgat* inconſtantiæ crimen. 165. NVMQVAM SAP.] *Quod manat ex illo capite,* Μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν , τουτέστι ψευδεῖ μὴ συγκατατίθεσθαι μηδενὶ Non opinaturum ſapientem,hoc eſt falſo nulli acceſſurum. *Itaque decreta eius omnia vera & firma ſunt:eoq; nec mutationi,nec penitentiæ ſubiecta. Vide Manud* III.*Differt.*VIII. CAP·XXXV·166. SIBI MI.] *Scripti,*ſibi non.*Legendum,*nos. 167 IN MATRIMONIVM.] *Mirum in optimo legi,*in verum,*vel* nerum,*ambiguâ litterâ.Suſpicor,* nurum.*Nam parentes ita inter ſe (Plautus docebit) contrahebant.An,*in torum?

168.PEREGRINVS.] *Et tu,& tuus filius. At coniugium , Romanis legibus,*

quidquid mutatur,libertatem facit de integro conſulendi , & meam fidem liberat. Promiſi aduocationem: poſteà apparuit per illam cauſſam præiudicium in patrem meum quæri. promiſi me peregrè vnà exiturum: ſed iter infeſtari latrocinijs nunciatur. 169 in rem præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſſe debent eadem , quæ fuerunt cùm promitterem ,vt promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio poteſt , quàm ſi te malum virum & ingratum comperi? quod tamquam digno dabam, indigno negabo,& iraſcendi quoque cauſſam habebo deceptus.

XXXVI. Inſpiciam tamen , & quantum ſit de quo agitur: dabit mihi conſilium promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt, dabo : non quia dignus es , ſed quia promiſi. nec tamquam munus dabo, ſed verba mea redimam,& 170 aurem mihi peruellam: damno caſtigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat,vt poſteà conſideratiùs loquaris: quod dicere ſolemus, 171 linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mecænas ait) vt 172 ſeſtertio centies obiurgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrumque comparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris ,perſeuerare ; eſt rurſus multũ in eo, ne indigno beneficiũ des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leue, conniueamus: ſiverò magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negauerim, quàm ſemper, quare dederim. Totum, inquã, in eo eſt, 173 quanti promiſſi mei verba taxentur. Non tantùm quod temerè promiſi, retinebo , ſed quod non rectè dedi , repetam.

Demens

bus,inter ciues tantùm eſt. 169. IN REM PR.] *Coràm adfuturus ipſe. A Iuriſconſultis eſt, & noſter vſurpat ſæpiùs: aliaq; exempla Briſſonius* XIV. *De verb. ſign. dabit.* CAP. XXXVI. 170. AVREM PERV.] *Id eſt, ipſe me admonebo: ad cautionem in poſterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacientis eſt, & memoriam item excitantis. Plinius* : Eſt in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur. *Virgilius*: Cynthius aurem Vellit, & admonuit. *Noſter iterùm, lib.* V. *infrà, cap.* VII. *& ep.* XCIV.

171. LINGVARIVM. *Meus ſelectior liber*, linguari iuri. *An quid latet? an vulgatæ adheremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quaſi vectigal, pro linguâ temerè locutâ? Nam* Linguarium *ita appoſitè, vt* Vaſarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium: *quod pro vaſis, hordeo, calceis, cerâ datur. Ipſis verbis ſententia ea affirmatur,* Damno caſtigabo: *&,* Verba mea redimam.

172. SESTERTIO CENTIES.] *Sic in Conſolatione ad Heluiam*: Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt : *& in Tacito atque alijs, crebrò. Miror, omiſſam eam vocem in editione Romanâ. Argutè Mecænas, nolle ſe obiurgari tanto impendio, id eſt rebus ipſis non verbis. Reddat nobis* CCL. *M. Philipp.* 173. QVANTI PROMISSI.] *Id eſt, magna an parua promiſerim?*

Demens eſt, qui fidem præſtat errori.

XXXVII. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, ſubinde ex predâ aliquid illi virtutis cauſſâ donauerat, & hominem vænalis animæ crebris [174] auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt. quod vt Macedoni illi nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum eius recollegit, in villam illum ſuam tranſtulit. lectulo ſuo ceſſit, [175] affectum ſemianimemque recreauit, diebus triginta impenſâ ſuâ curauit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem: *Gratiam tibi referam: videre tantùm mihi imperatorem meum contingat.* Narrauit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petijt vt ſibi prædia cuiuſdam donaret. Ille quidam erat hoſpes eius, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo iuſtus vnus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cùm illum induci in bona quæ petebat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non vt ruſticus iniuriam tacitus tulit, contentus quòd non & ipſe [176] donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictam ac liberam ſcripſit: quâ acceptâ ita exarſit, vt ſtatim [177] Pauſaniæ mandaret, bona priori domino reſtitueret. ceterùm improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago, [178] ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ litteræ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit: auferendum vtique fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat. Quis autẽ pœnâ eius moueretur, qui id commiſerat, propter quod nemo [179] miſerari miſeros poſſet? XXXVIII. Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi nõ debet, etiam ſi iniuriã, etiã ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi vno facto præcluſurus eſt naufragis litora? Non eſt leuitas, à cognito & damnato errore diſcedere: & ingenuè fatendum eſt. *Aliud putaui: deceptus ſum.* Hæc verò ſuperbæ ſtultitię perſeuerantia eſt: *Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumq; ſit.* Non eſt turpe, cum re mutare conſilium.

Age, *ſcrim: quæ ſumma & impendium è verbis meis ſurgat.* Statim etiam, qui fidem præſtat errori *eligendum, cum libris priſcis: & ſignificat non præſtandam fidem, vbi eſt error.* CAP. XXXVII. 174. AVCTORAMENTIS.] *Donis, premijs. Nos in II. Saturn.* 175. AFFECTVM.] *Mei libri* afflictum, ſemiuiuumque. 176. DONATVS.] *Inſeruitutem.*
177 PAVSANIÆ.] *An qui poſteà eum occidit?* 178. STIGMATA.] *Inuſtas fronti notas, de quibus affatim* II. *Elector.*

179. MI-

Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum corũ litorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras iſtas [180] oculis inſcribendas, duriſſimâ fronte circumferre. oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis: præbe in facie tuâ legendum iſtud decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio ſic erit rata, quàm ſi illam [181] in æs incidiſſem. XXXIX. Quare ergo, inquit, Zeno veſter, cùm quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parum [182] idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat? Primùm alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malę creditæ, exactio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, [183] portionem feram. beneficium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. [184] fuit tanti, non reuocare promiſſum ſuum. Ad cænam quia promiſi, ibo. etiam ſi frigus erit: non quidem, ſi niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim: ſed non, ſi febricitauero. Sponſum [185] deſcendam, quia promiſi: ſed nõ ſi ſpondere [186] in incertum iubebis, ſi [187] fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice, vt idem ſtatus ſit, cùm exigitur, qui fuit cùm promitterem. deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris, cùm conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia

præ-

179 MISERARI MISEROS.] *Placet. & ſequentia illa ſtabiliunt:* Nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? *Item:* Vno facto præcluſurus eſt naufragis litora. *Tamen ſcripti plerique,* miſereri miſericors: *quod ipſum haud improbum.* CAP. XXXVIII. 180. OCVLIS.] *Quid? ipſis oculis inſcripta nota? nec potuit, nec ſolet. In fronte dumtaxat, aut facie: id eſt ſuprà, aut circa oculos. An fuit,* foculis? *non quòd ipſis propriè foculis inſcripta, ſed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columellæ:*

Deletura quoquę eſt fronti data ſigna focorum.

An magis verum, ocius? *quod eſſet, ſtatim & ſub hoc meo adſpectu inſcribendas. neque diſpliceret,* iſtas omnium oculis: *adſpectui omnium.*

181. IN ÆS.] *Quod in legibus receptum: & eò reſpicit.*

CAP. XXXIX. 182. IDONEVM.] *Pro eo qui ſufficiat, & ſit ſoluendo: quomodo & Ictl.* 183. PORTIONEM.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributoriâ, aut quaſi Seruianâ, perſequebantur.*

184. FVIT TANTI.] *Pulchrè. quaſi dicat, vel hoc impendio emere debui promiſſi fidem.* 185. DESCENDAM.] *Quia in foro & ad tribunal publica illæ ſponſiones.* 186. IN INCERTVM.] *Summâ non expreſſâ. quod*

cau-

præſta: & idem ſum. Vadimonium promittimus, tamē deſeritur. Non in omnes datur actio. 188 deſerentem vis maior excuſat.

XL. Idem etiam illâ in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium vtique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: ceterùm aliquando me referre gratiā non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? vtique cùm quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quàm velle? nec enim ideò beneficium nouum reiicere debeo, quia nondum prius reddidi. 189 Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi. nempe cùm occaſionem haberet, cùm facultatem. Vtrùm bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo: apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiā, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cùm aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiuè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. 190 Reiiciendi genus eſt, protinus aliud inuicē mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cùm poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et breuiter dicam, qui nimis citò cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

cautiores meritò fugiunt. 187. FISCO.] *Cuius graues leges, an priuilegia. &* cauſſa eius, niſi ſub bono Principe, numquam mala eſt, *ait Plinius.* 188. DESERENTEM.] *Legerim diſtinxerimque*: Non in omnes datur actio deſerentes; vis maior excuſat.

CAP. XL. 189. ACCIPIAM.] *Homeri olim conſilio:*

--- οὐ γάρ καλὸν ἀνήνασθαι δωτινάς:

---non etenim pulchrum ſit ſpernere dona.

190. REIICIENDI GENVS EST.] *Meus*, Reiiciendi ſunt pignus. *Certè fuit:* reiiciendi ſumpti genus, *poſtremâ voce compendio ſcriptâ.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER QVINTVS.
ARGVMENTVM I. LIPSI.

ABSOLVTIS *duabus præcipuis partibus*, Quomodo dandum Beneficium, Quomodo accipiendum: *tranſire ſe dicit ad quædam non tam in ipſâ materie, quàm ex ipſâ, & vicina ac cõnexa. Quæſtiunculas ſubſerit, primò iſtam: An turpe Beneficijs vinci? negat vinci poſſe, & parem ſemper eſſe, qui gratè meminit, qui cupit animo referre, ſi re non poteſt. Quæſtiuncula ſecunda: An aliquis ſibi beneficium donet? item negat, & in vtramque tamen partem argutatur. Tertia quæſtiuncula: An aliquis Ingratus Stoicè dici poſſit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati ſint? minimè, etſi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu, Quouſque, & an alius pro alio obligemur? vt filius pro patre, & talia. Diſtinctione reſpondet, & magis negat. Quinta quæſtiuncula, An triſte beneficium, & inuito etiam dari poſſit? poteſt. Vltima denique: An repeti Beneficium poſſit?*

CAPVT PRIMVM.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cùm tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim ſunt huius officij fines. Quidquid vltrà moror, non ſeruio materiæ, ſed indulgeo: quæ quò ducit, ſequendum eſt, non quò inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliquâ dulcedine animum, magis non neceſſarium, quàm ſuperuacuum. Verùm quia [1] ita vis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea quę ſunt his connexa, verùm non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem [2] homini naturâ optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem vmquam vidi tam benignum, etiam leuiſſimorum officiorum æſtimatorem. Iam bonitas tua eouſque prolapſa eſt, vt tibi dari putes beneficium, quod vlli datur. paratus es, ne quem beneficij pænitear,

pro

CAP. I 1. ITA VIS.] *Poëtarum more. nempe tu Seneca vis, & facis eum velle.* 2. HOMINI.] *Meus*, hominum: *& magis laudet.*
4. DEPENDERE.] *Pendes è prioribus. quia tibi inſcribis & imputas alijs be-*

pro ingratis ³ dependere. Ipſe vſque eò abes ab omni iactatione, vſque eò ſtatim exonerare cupis quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri ⁴ non præſtare, ſed reddere. Ideoque pleniùs ad te ſic data reuertuntur. nam ferè ſequuntur beneficia non repoſcentem & vt gloria fugientes magis ac magis ſequitur ⁵, ita fructus beneficiorum gratiùs reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te vero non eſt mora, quò minùs beneficia qui acceperunt, ⁶ vltrò repetant: nec recuſabis conferre alia, & ⁷ ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac maiora adijcere. Propoſitum optimi viri, & ingentis ⁸ animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa ⁹ non cito odiſſe properaueris.

II. Illud vtique vnicè tibi placet, velut magnificè dictum: *Turpe eſt beneficijs vinci.* quod an ſit verum, non immerito quæri ſolet: longeque aliud eſt, quàm mente concipis. Nunquam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt: dummodo arma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſiliorum, ¹⁰ dumtaxat exitus, temperat. ¹¹ Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu velociori anteceſſit. non vt in certaminibus, ad ſpectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque ſæpè deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod vterque à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiam ſi minora quàm accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo: hic non magis victus eſt, quàm qui in armis moritur.

benefacta, ſequitur vt gratus pro ijs ſis, & ſoluas, id eſt dependas.

4. NON PRÆSTARE] *Non dare, ſed ſoluere iam pro accepto.* 5. GLORIA FVG.] *Liuius:* Adeo ſpreta in tempore gloria, interdū cumulatior redit. *Noſter in epiſt.* Gloria vmbra virtutis eſt, etiam inuitos comitabitur. 6. VLTRO REPETANT.] *Agant, qui ſunt rei.* 7. SVPPRESSIT.] *Meus,* ſuſpenſis. *haud malè, ſed tum quoque velim,* diſſimulatiſve, *diſiungendo, non copulando.* 8. ANIMI.] *Idem liber,* cauſe. *quid lateat, neſcio. nam vulgata per quidem bona videtur.* 9. NON CITÒ.] *A Mureto eſt, nam editi hactenus* concitò odiſſe. *Et ſententiam haud improbam effecit; niſi quòd vocula* citò *redundat, nec aptè cum* properandi *verbo texetur. Alij quidam ſcripti,* quàm citò adiſſe: *alij,* odiſſe: *at meo vox ea nulla eſt, ſcribiturq;* quàm citò properaueris. CAP. II. 10. DVMTAXAT.] *Ad ſequens verbum referes. nihil in conſilia ipſa poteſt, nec mutat quin bona, talia ſint: ſed tantùm in euentus. Et ſi vel ſic vox ſuſpecta. meus diuiſim ſcribebat,* dum taxat: *aliquo etiā ſenſu.* 11. VOLVNTAS.] *Adſidet hoc Apuleij:*

tur. quem occidere facilius hoſtis potuit, quam auertere. [12] Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt. vt vincatur. numquam enim ſuccumbet, nunquam [13] renunciabit. ad vltimum vſque diem vitæ ſtabit paratus, & in hac [14] ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria voluiſſe. III [15] Lacedæmonij vetant ſuos [16] pancratio aut ceſtu decernere, vbi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Curſor metam prior contingit: velocitate alium, non animo, anteceſſit. Luctator [18] ter abiectus, perdidit palmam, non tradidit. Cùm inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno æſtimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, non per ſe ipſe exitus, ſed [19] vox cedentis, & [20] tradere iubentis. Hoc quod illi in ciui-

leg: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

12. QVOD TVRPE.] *In meis,* Quod ipſe. *Et ita eſt. ad Liberalem refertur, de quo paullò antè:* longè aliud eſt, quàm mente concipis. *In eo igitur erras, inquit, quòd exiſtimas virum bonum beneficijs vinci.*

13. RENVNCIABIT.] *Conditioni huic, aut amico certamini.* 14. STATIONE.] *A militiâ. in quâ nefas ſtationem & excubias deſerere.*

CAP. III. 15. LACEDÆMONII.] *Ex decreto ſiue rhetrâ Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philoſtrato: at tu vide Turnebum* XXVII. *Aduerſ. cap.* VIII. *Petrum Fabrum libro* I. *Agoniſtic. cap.* XII. *&* IX. 16. PANCRATIO.] *Pugilatus eſt, & gloſſis antiquis,* πανκρατιαστὴς. pugil, pugillator: *ſed cum diſcrimine à Ceſtu. Quod & Seneca hic innuit, & ſeorſum ponit: itemq; Propertius:*

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad ceſtum gaudentia brachia loris.

Pancratiaſtes igitur eſt, qui nudis manibus pugnisq;, nexus miſcet, ſed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato: ſicut & eoſdem παμμάχους *vocant. Imò & Lucta huic certamini mixta. At Ceſtus, ſimpliciùs, etſi grauiùs, pugnat. Nam is manus obarmat (ſunt enim Ceſtus ſegmenta lorea, grauia, bullis ſiue nodis è ferro, ære, plumbo interſtincta) & pondere illo caput, genas, collum aduerſarij aut pectus quatit.* 17. METAM.] *Pleraque ſcripta lectio* Cretam: *& ita vocabãt. vide epiſt.* CVIII. 18. TER ABIECTVS.] *Suidas, in verbo* τριαχθῆναι.

19. VOX CEDENTIS.] *Disertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cùm in iſtâ re cauſſam reddit prohibitionis eius Lycurgi (in Laconicis)* ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐν τῷ πονεῖν ἀπαυδᾶν ἐθίζηται: nequis aſſueſceret in laboribus deſpondere animum, & voce id fateri. 20. TRADERE.] *Manu porrecta id ſignificantis. nam ea confeſſionis, & prælationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo:* ea ſola certaminum permiſiſſe ciuibus, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται: in quibus manus nō protenditur. *ad hanc nempe confeſſionē.*

Pro-

ciuibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat, ne vmquam vincantur: quoniam quidem etiam [21] inter ſuperantia animus inuictus eſt. Ideò nemo trecentos Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſquis alius ſæuientis fortunę vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficijs idem eſt. plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficijs victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes: ſi dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, vt etiam cùm alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leuiter quidem ſaucius, pares exiſſe dicantur, quamuis alter videatur inferior. IV Ergo nemo vinci poteſt beneficijs: ſi ſcit debere, ſi vult referre, [22] ſi quod rebus non poteſt, animo æquat. Hic, quàm diu in hoc permanet, quàm diu tenet voluntatem, gratum animum ſignis [23] approbat: quid intereſt, ab vtrâ parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum. tecum ſtat fortuna: mecum bona voluntas. tamen tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaque beneficijs vincitur: quia tam gratus eſt quiſque, quàm voluit. Nam ſi turpe eſt beneficijs vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum [24] conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui vix vllis humanis deſiderijs continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regijs opibus. [25] Nónne ille tunc merito & ſibi & ceteris, quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra eum eminere viſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior

prouerbium innotuit, Manum dare. 21. INTER SVPERAN.] *Ex iſtu Pincianus argutè faciebat*: in ter ſuperatis. *quia de Luctatore ter abiecto præiuit. Sed Seneca verba nunc de* Spartano *toto inſtituto, non de Luctâ ſunt. Meus liber*, intus ſuperantiam. *Certum mihi reſcribere*: intus ſuperati animus. *hoc ſenſu, Hominis etiam ſuperati animus, intus inuictus eſt.*

CAP. IV. 22. SI QVOD.] *Meus*, quidem. *Lego*, Si quem, *molliore ſenſu.*

23. APPROBAT.] *Ex eodem meo*, approbandi. *Signis, id eſt rebus externis: atque omnino ſic legendum.* 24. CONSENSVM.] *Politicum dictum. Liuius* 11. Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt.

25. NÓNNE ILLE.] *Scripſi*, O nè. *quod planè verum eſt, exclamandi particulâ, & alterâ affirmandi. Meus*, Omne *refert*,

CAP. V.

pletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille poſſet dare. V. Non eſt turpe, ab his vinci: neque enim minus fortis ſum, ſi cum inuulnerabili me hoſte committis: nec ideò ignis minùs vrere poteſt, ſi in materiam incidit inuiolabilem flammis: nec ideò ferrũ ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens ictũ lapis ſolidus, inuictæque aduerſus dura naturæ, diuidendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi ab his obligatus eſt, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia [26] virtus aditum redituris ad ſe beneficiis clauſit. A parentibus ferè vincimur. nam tam diu illos [27] odio habemus, quàm diu graues iudicamus, & quàm diu beneficia illorum non intelligimus. Cùm iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeueritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ diligentem cuſtodiam, rapiuntur [28] nobis. Paucos vſque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas: ceteri liberos [29] onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe, vinci beneficijs à parente. quidni non ſit turpe, cùm à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares, & impares ſumus. pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortunâ, quæ ſi cui obſtitit quò minùs referret gratiam, non ideò illi tanquam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non conſequi, dummodò ſequaris. Sæpè neceſſe eſt, antè alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideò non petimus, aut turpiter petimus, quia non redditurі debebimus: quia non per nos erit mora, quò minùs gratiſſimi ſimus. Sed interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos tamẽ nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtrâ poteſtate. VI. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficijs victum. Non eſt quòd nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas [30] ſine exercitu ſuſpiciat: ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum, à Thraciæ angulo porrectum vſque ad litus incogniti maris, iudicet. Eâdem re gloriari Socrates potuit, eâdem Diogenes, à quo victus eſt.

Quid

CAP. V. 26. VIRTVS.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. ODIO.] *Ea vox abeſt à ſcriptis libris. nec mirari conuenit, ſed fortiter relegare. Deprauat ſententiam. quæ germana eſt, Parentes tamdiu in vitâ habemus, atque ijs fruimur; quamdiu in adoleſcentiâ eos ferè grauamur. Vbi firmior ætas firmius iudicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non ſumus, quia cùm poſſumus, non intelligimus: cùm hoc, & volumus, ſerum eſt, & iam fuerunt.* 28. NOBIS.] *Meus,* à nobis.

29. ONERE.] *Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuère: fructum, niſi in tacitâ ſpe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. SINE EXERCITV.] *An hoc vult, ligatas obnoxiaſque fuiſſe,*

 etiam

Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam poſſet, nec eripere? [31] Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur, *Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non poſſet*. Primùm, in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. [32] Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantũ dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, vtriuſque [33] fines tenentem? Si regem, in luce mediâ errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, vſque eò eius ignarum, vt quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis [34] moris eſt) tondêret? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſiderum coitus, cum luna humiliore currens viâ, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum obiecti ſui abſcondit: quæ modò partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modò plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit; modò excludit totius adſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed iam iſta ſidera huc & illò diducet velocitas ſua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullùm exſpecta. iam emerget, iam iſtam velut nubem relinquet, iam exſolutis impedimentis, lucem ſuam liberè mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parùm ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi vllum [35] dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maximè potentium, ma-

etiam ſine exercitu, ſolo metu & viri gloriâ attonitas? An placebit reſcribi, ſuo exercitu? 31. ARCHELAVS.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obijt, ipſo anno quo Socrates. Diodorus libro* XIV. *De ipſâ re. breuiter Diogenes*: Aſpernatus eſt magno animo Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurylochum Lariſſæum, cùm nec pecunias ab ijs miſſas accepit, nec ipſe ad eos ire voluit.

32. ETIAMNVM.] *Ea vocula interrogatione efferenda eſt*: Etiamnum? Archelaus *&c. Valet, Eſtne amplius? Addóne etiam?*

33. FINES.] *Quatenus, & quomodo, viuere ac mori oporteret.*

34. MORIS EST.] *Græcis quidem. nam Romanis contrà.*

35. DARE.] *Id eſt, ipſum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

36. VAFRE.] *Cur non cum libris*, naſutè? 37. SERVITVTEM.] *Noti Sopho*-

maluit illi [36] vafrè negare, quàm contumaciter ac ſuperbè. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque ponit repulſam, & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire, quid verè noluerit? Noluit ire ad voluntariam [37] ſeruitutem is, cuius [38] libertatem ciuitas libera ferre non potuit. Satis (vt exiſtimo) hanc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficijs vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibi ipſis beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quod vt videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago*, &, *De nullo queri poſſum alio, quàm de me*: *Ego mihi iraſcor*, &, *Ego à me pœnas exigam*. &, *Odi me*. multa præterea huiuſmodi, per quæ vnuſquiſque de ſe, tamquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quòd ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minùs turpe eſt, quàm in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno malè audit, quàm ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minùs placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, vt ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantùm cùm foris peccant, inuiſa ſunt, ſed cùm in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrii, regere, quàm animum ſuum continere, & [39] tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quòd ab illo didicit: quare Socrates non agat, quòd ipſe ſe docuit? M. Cato ait: *Quod tibi [40] deeſt, [41] à teipſo mutuare*. quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innuphoclei verſus:

> Ὅςις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
> Κείνε 'ςὶ δῦλος, κ'ἂν ἐλεύθερος μόλῃ:
> Ad regias qui conferet domus gradum,
> Fit ſeruus iſtic, liber etſi acceſſerat.

38. Libertatem.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram cauſſam odij, & ex eo mortis, produnt.* CAP. VII. 39. Tradere sibi.] *Vt ſit ſuæ poteſtatis. non ſeruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. Deest.] *Mens.* deerit. 41. A teipso.] *Opinor acutè dici, Para à*

Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos 42 diuidit. Dicere ſolemus: *Sine tu, loquar mecum*: &, *Ego mihi aurem peruellam*. Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium, contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, *Iniuriam ſibi fecit:* poterimus dicere, *Beneficium ſibi dedit.*

VIII. 43 Nemo ſibi debet. naturâ prius eſt, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine vxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat: nō eſt dare, nec recipere, in dexteram manū de ſiniſtrâ transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat & transferat: quomodo nemo, quāuis pro ſe dixerit, 44 affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tamquā 45 patrono ponit: quomodo ſi æger cùm curâ ſuâ conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cùm 46 aliquis probè fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, 47 cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi beneficium: dum dat, & recipit. vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) 48 verſura fit, & velut 49 luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit. ſed vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet niſi inter duos locum: quomodo ergo in vno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pilâ nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum, 50 quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri. cùm illum in multa mutaueris, vnus eſt. Cecîdit ſe: iniuriarum cum quo agat, non habet. alli-

teipſo patientiam. careas, nec appetas. 42. DIVIDIT.] *Ex vno duos facit.*

CAP. VIII. 43. NEMO SIBI.] *Caput hic nonum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè ſatis, fateor; ſi tamen hac plena.*

44. AFFVISSE.] *Patrocinio vel aduocatione iuuiſſe. Fori verbum eſt. Ouidius:*

Munera det diues, ius qui profitebitur, adſit.

45. PATRONO] *Quod libertis, aut clientes (ad iſtos hic ſpectas) ſollenniter ſolent: & baſes cum eiuſmodi titulis multæ exſtant.*

47. ALIQVIS PROBE.] *Vetus ſcriptio:* aliquid prodeſſe ſibi: *quod ego ſeceram.* aliquid probè ſibi fecerit. 47. CVI REFERAT.] *Meus,* quò referat. *quod hominem locumq; diuerſum magis notat.* 48. VERSVRA.] *Verſuram facere, ait Donatus,* eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſoluere. *Domi autem ea fit, cùm vt ſuprà dictum, à nobis ipſis mutuamur. Vide epiſt.* XIX. 49. LVSORIVM.] *Inane, nec verum. Ita arma* luſoria, *quæ veris & decretoriis opponuntur. ita* Spectaculum non fidele, & luſorium. *epiſt.* LXXIX. 50. QVIA MOTV.] *Meus negationem inſerit,* quia neque mo-

alligauit & clauſit:de vi non tenetur. beneficium ſibi dedit: protinus dan:i reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam [51] redit: nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eódem reuoluitur vnde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit. puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis.

IX. Beneficiū, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primū illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à quâ ad caritatem ſui compoſitus eſt: vnde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, [52] neceſſarium eſt. Quò quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis vnquā laudatus eſt, quòd ſibijpſi fuiſſet auxilio? quòd ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cùm per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poterit, vtrùm det ſibi beneficium, an reddat, cùm intra eumdem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur, non concedam. nam etiam ſi damus, non debemus quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine vllâ morâ recipimus. Dat nemo, niſi alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnum non poteſt fieri, quod toties duos exigit. X. Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. verbum autem *Præſtitiſſe*, ad alios ſpectat. Numquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ

motu. *& res ita habet: dixitq́, clarè*, nihil primum eſſe, nihil extremum. *Opinione tamen noſtrâ tale aliquid poteſt: ac vide Ariſtotelem, ſi vis*, I. *de Cælo, cap.* II. 51. REDIT.] *Amiſſâ formâ, in aliam: & æterna materia prima. Vide epiſt.* XXXVI. CAP. IX. 52. NECESSARIVM.] *Eo modo, quo neceſſaria dicuntur, οὕτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα*: ita ſe habentia, & ſic nata. *Ariſtoteles* I. *De part. Animal. cap.* I. *Adde cap.* V *lib.* V. *Metaph.*

CAP. X. 53. TRANSLATIO.] *Legitima definitio, & Imperatoria illico ſonans:*

ſuæ,iuriſque ſui,in alium 53 tranſlatio. Atqui quemadmodum vendere,ſi dare aliquid, à ſe dimittere eſt.& id quod tenueris,habendum alteri tradere. Quod ſi eſt,beneficium nemo ſibi dedit:quia nemo dat ſibi 54 aliquid. Duo contraria in vnum coëunt, vt idem ſit dare,& accipere. Sed etiamnum multum intereſt,inter dare, & accipere. quidni? cum ex diuerſo iſta verba poſita ſint.atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil inter eſt inter dare & accipere. 55 Paullo antè dicebā,quædam ad alios pertinere,& ſic eſſe formata,vt tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum,ſed alterius.nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. qui eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur:quod iungitur,ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero nō eſt:& beneficium ſine altero non eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit; non magis quàm ſibi fauet,quàm ſuarum partium eſt. Diutiùs hoc & pluribus exemplis licet proſequi. quidni? cum inter ea ſit habendū beneficium,quę ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cùm ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis,niſi cum altero non habent locum. Laudatur,& inter maxima humani generis bona,fides 56 colitur.num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe? XI. Venio nunc ad 57 vltimam partem. Qui gratiam refert,aliquid debet impendere,ſicut qui ſoluit pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio,vltrò citroque ire debent:intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert,inuicem prodeſt ei,à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert,cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ,alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert,ſibi prodeſt.& quis vmquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias,inquit, nobis agere debemus,& gratiam referre debemus. Dicimus autem, *Ago gratias mihi, quòd illam vxorem nolui ducere,& cum illo non contraxi ſocietatem.* Cùm hoc dicimus,laudamus nos:& vt factum noſtrum comprobemus,gratias agentiū verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt,& cùm datum eſt,non reddi:qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod

ſonans: Alienatio eſt omnis actus,per quem dominium transfertur.

54. ALIQVID.] *Perplacet Gruteri correctio:* dat ſibi. Alioqui duo contraria. 55. PAVLLO ANTE.] *Initio Capitis:* Præſtitiſſe,ad alios ſpectat. 56. COLITVR.] *Liuius libro IX. de Romanis:*

Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur.

Et habuit Romæ iam à Numâ ſacrarium, aut templum.

CAP. XI. 57. VLTIMAM.] *An* alteram? *Intellegit hoc quod obiectum erat (initio cap. IX.)* Beneficium ſibi dare poteſt,ergo & referre gratiam, *Prius membrum de Beneficio, refutauit: nunc hoc alterum, de Gratiâ.*

CAP.

quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quòd alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quòd alteri dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquē obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, vt dicat: Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſuâ cauſſâ dat, ſed eius cui dat: is qui ſibi beneficium dat, ſuâ cauſſâ dat: non eſt ergo beneficium. XII. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo qui 58 operæpretium facit: imò totam operam bonâ fide perdere? Exſpecta, etiam hoc veriùs dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cùm euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operoſè 59 ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum ſic alligantur, vt eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorum 60 & moras nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporum ac ſegnitiem ingeniis auferunt, quibus modò campus in quo vagentur, ſternendus eſt, modò 61 ſcabri aliquid & confragoſi obiiciendum, per quod erepant, & ſollicitè veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt: prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideò non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia rectè facit: ſi omnia rectè facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum naturâ eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. id peruenire ad malum non poteſt: definit enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in vnum

CAP. XII. 58. OPERÆPRETIVM.] *Alludit ad verba primi Capitis, atque ipſa repetit. vide.* 59. SOLVERE.] *Ariſtippi in iis lepidum dictum:* Proponente quodam captiunculam, & vt ſolueret vrgente: O fatue, inquit, quid opus ſoluere, quod etiam ligatum exhibet negotium?

60. ET MORAS.] *Vulgò,* mores. *Illud aptius, & tamen aptius vellem. An fuit,* ex more? 61. SCABRI.] *Eſt à Pinciano. at libri omnes* crebri. *valdè*

vnum eunt. Ideò nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vſu corrumpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoſcumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in cauſſam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inueniunt, quò in maiorem materiam inciderunt, quâ fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit: imo nihil quod nõ noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam ſuam vertunt, & extrà ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideo nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: [62] hic benefaciendi voluntate caret.

XIII. Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficijs ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtrâ conſtitutione tantùm. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ [63] longè lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: [64] commoda tamen illa eſſe, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt, & accipere à bono: vt pecuniam, veſtem, honores, & vitam quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinẽ eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic [65] pyxidem, & argenteam & auream dicimus. ſic illitteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum. ſic qui malè veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tamquam beneficia: ſic & ille tamquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit, tam ingratus eſt, quàm veneficus, qui [66] ſoporem cùm venenum

fallor, aut creperi *fuit.* 62. HIC BENEF.] *Sententia redditur, ſic, ſcribendo.*
CAP. XIII. 63. LONGE LATEQVE.] *Nam & corporis ac fortunæ bona ad ſummum bonum admittunt.* 64. COMMODA] Εὔχρηστα *Stoicorum voce: de quibus in Manud.* II. *Differt.* XXIII. 65. PYXIDEM.] *Contra vim verbi, quia* πυξὶς *Græcis eſt* ἀπὸ τοῦ πύξου: *Latinè* Buxidem *dicas, à* Buxo. *Atqui à ligno metalla abeunt.* 66. SOPOREM.] *Medicamentum ſoporiferum,* ὑπνωτικὸν, *vt ille Domitij medicus ſuprà, lib.* III. *cap.* XXIII. *dedit. Ita Gloſſæ* Soporem, κάρωσιν *exponunt: id eſt,* ſoporationem: *& Senecæ epiſtolâ* LXXXIII. Nec ſopore ſumpto, dormiturum.

CAP. XIV.

ſum crederet, miſcuit. XIV. Cleanthes vehementiùs agit. Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpolii indi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vſque [67] ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cùm malo dari beneficium non poſſit? Eâ ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materiâ gratus eſſe debebit: & illa qualiacumque ſunt, cùm pro bonis acceperit, pro bonis reddere. [68] Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium formâ publicâ percuſſum, quale apud [69] Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exſolue.

XV. Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: [70] ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium vnum, [71] habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela eſt, beneficia [72] periſſe, & pauciſſimos eſſe. qui de benemerentibus non inuicem peſſimè mereantur? Nec eſt quòd hanc tantùm noſtram murmurationem putes, pro peſſimo prauoque numerantium, quidquid citra recti formulam [73] cecidit.

Ecce

CAP. XIV. 67. AD DEOS.] *Meus*, ad cælos: *& verum eſt. De ſententiâ vide infrà, libro* VII. *cap.* VII. *& De conſt. ſap. cap.* IV.

68. ÆS ALIEN.] *Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, etſi argentum & aurum ſucceſſit.* 69. LACEDÆMONIOS.] *Nicolaus Damaſcenus:* νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ: nummo vtuntur coreacco.

CAP. XV. 70. AD ALIOS.] *Meus, & plerique ſcripti*: in alios quæritur verum. *Sententia quidem eſt. vos viles & è turbâ, vos ſtulti, fruſtrà de vero beneficio quæritis, eius non capaces: ad ſpeciem & imaginem eius ite. veritas aliis quæritur.* 71. HABET OMNIA.] *Suprà, libro* IIII. *cap.* XXVI. 72. PERISSE.] *Catulli querela:*

Omnia ſunt ingrata. nihil feciſſe benignè eſt.

Homeri iam olim: Odyſſ. δ.

---οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων:

---nec vlla eſt gratia poſt benefacta.

73. CECIDIT.] Occidit, *meus liber.* 74. NESCIO QVÆ.] *Idem ille,*

neb.

Ecce [74] neſcio, quæ, non ex philoſophorum domo clàm, ſed ex medio conuentu, populos genteſque damnatura vox mittitur:

-- Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & [75] faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illâ exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria [76] concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidē intrare vrbem [77] iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus curia [78] extra muros præberetur: nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, vrbem [79] ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, [80] aquilas ſuas horreat.

XVI. Ingratus eſt Coriolanus: ſerò & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parùm eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi [81] Allobrogum in illam

neſcio quemdam, qui non. *& paullo pòſt*, clamat, *pro* clàm. *Legam:* Ecce neſcio quem, qui non è philoſophorum domo clamat, ſed. *Enimuerò illud* clàm, *quod à Mureto eſt, non placet: nec enim Philoſophi muſſantes loquuntur, ſed palàm & liberè conuicium moribus faciunt. Itaque ſi eius cetera lectio tenenda, tamen hic faciam,* è phil. domunculâ, *Id enim genus anguſtius & vilius ferè habitant.* 75. FASCIBVS SVIS.] *Magiſtratibus & imperijs ab illa datis. Ad Marium, Sullam, Cæſarem pertinet.*

76. CONCIO EST.] *Qualis illa Cæſaris, apud Lucanum:*

Tollite iam pridem victricia, tollite ſigna:
viribus vtendum eſt, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat.

Sed reſponſio deinde Lelij pulchra, & planè pro Senecæ mente. Vide.

77. INIVSSV.] *Nam Senatus primùm dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expoſitis, ille fiebat auctor. Populus autem propriè* iubebat, *Senatus* decernebat. *Itaque hic de* Iniuſſu, *non nimis ex formulâ. De ſolo tamen Senatu Seneca, pro more ſui aut ſuperioris æui, ſub Principibus, nam olim, etiam inuito Senatu, populus ſæpè dedit.*

78. EXTRA MVROS.] *Nec enim fas intrare vrbem cum imperio, ſine auctoritate.* 79. SVBRECTIS.] *Vt in acie & pugnâ.*

80. AQVILAS.] *Legiones ſuas.*

CAP. XVI. 81. ALLOBROGVM.] *Quos in ſocietatem ſolicitauit.*

82. IN-

lam cohortes immiſerit, & trans alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas [82] inferias [83] Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum [84] à caligâ perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exitij & trucidationis non tantùm [85] dederit ſignum, ſed [86] ipſe ſignũ fuerit, parùm [87] mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet, Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remedijs quam pericula erant, ſanauit. qui cùm à Præneſtinâ arce, vſque ad Colinam portam, [88] per ſanguinem humanũ inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prælia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, [90] in angulum congeſtas contrucidauit, & proſcriptionem commentus eſt: dij magni! vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, & [91] pecuniam, tantum non [92] ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maximâ parte [93] immaturus inuaſerat,

82. INFERIAS.] *De more. quia fuſo hoſtili ſanguine placare mortuos ſolent: idq́ ad ſepulchrum.* 83. GALLICIS BVSTIS.] *Locus ita Romæ dictus, vbi cæſi conditiq́ à Camillo Galli. Liuius:* Mediâ vrbe, quâ nunc Buſta Gallorum ſunt. *Varro:* Is locus, ad Buſta Gallica, quòd Româ recuperatâ Gallorum oſſa, qui poſſederant vrbem, ibi coaceruata ac conſepta. 84. A CALIGA.] *Id eſt, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum* caliga: *&* caligati *inde milites. Meus tamen* Gallicâ: *ſed malè. Lapis vetus:* OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.

85. DEDERIT SIC.] *In militiâ: cùm teſſeram eundi Romam, & trucidandi dedit.* 86. IPSE SIGNVM.] *An quia eius adſpectu mouebantur, & miſerum vindicabant? An potiùs, quia tacitum ſignum geſtu, & à ſe dabat: vt videlicet interficerentur, quibuſcumque manus oſculum negaſſet? Florus libro* III. Ancarius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia ſcilicet fatalem illam manum non porrexerat ſalutanti. *Auguſtinus* III. *De Ciu.* In ipſius autem Marij oculis continuò feriebantur, quibus ſalutantibus dextram porrigere noluiſſet. *Plutarchus in Mario:* Quoſcumque ſalutantes, neque affatus eſſet, neque reſalutaſſet complexúſve eſſet, hoc ipſum SIGNVM erat interficiendi eos in vijs.

87. MVTATVM.] *Libri ſcripti omnes,* multam. *quod tamen haud approbem. etſi placitum Pinciano.* 88. PER SANG.] *Quia ad Præneſte, & mox ad vrbem, pugnas aliquot pugnauit, & vicit cum magnâ cæde.*

89. LEGIONES DVAS.] *Idem noſter.* Septem millia hominum, *De Clem.* I. *cap.* XII. *Vide.* 90. IN ANGVLVM.] *In ouile, quod erat in campo Martio. Alij, vt Florus, in* villam publicam.

91. PECVNIAM.] *Duo talenta, Plutarchus: id eſt,* mille ducentos *Philippéos.* 92. CIVICAM.] *Ludit, aut mordet. Quid ſupereſt, niſi vt Ciuicâ donentur,* Ob ciues *non* ſeruatos, *ſed necatos?*

93. IN

ſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionem eius [94] alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuę detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt [95] eligat, [96] diſtribuit, dum ita [97] triumuiris remp. diuidit, vt tamen in ſuâ domo duę partes eſſent, eò redegit populnm Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio [98] ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Galliâ Germaniaque bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, [99] caſtra in circo Flaminio poſuit, propiùs quàm [100] Porſonæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit [101] niſi armatũ. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentiùs exercuerunt, ſatiati tamen aliquando [102] abiecerunt: hic gladiũ citò condidit, numquam [103] poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem [104] iure cæſum pronuntiauit, interfectoreſque eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam verò proſcriptionibus, incurſionibus,

93. IMMATVRVS.] *Ne Senatoriâ quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib. VII.) adhuc eques Romanus. Annos* XXIII. *natus res gerere cœpit, ciuili bello Sullæ adiunctus.* 94. ALIOS.] *M. Craſſum, & C. Cæſarem, Triumuirali potentiâ inter ipſos conſtitutâ.*

95. ELIGAT.] *Sicut elegit Hiſpanias & Africam.*

96. DISTRIBVIT.] *Cæſari Gallias & Illyricum, Craſſo Syriam.*

97. TRIVMVIRIS.] *Gruterus, ex vno codice,* dum ita cum tertio remp. diu. *Id eſt, inquit, cum M. Craſſo: nam duæ partes in eius domo, quia & ſocer eius Iulius Cæſar, iam in domo. Acutè omnino. ſed libri alij* Trimuiris *retinent: parùm aptè, quia ipſe etiam Triumuir. Ergo legerim:* dum ita Triumuir r. d. *Ipſe Triumuir diuidit alijs; & reuera ſolus plus duobus tenuit, potuitq.* 98. SERVITVTIS.] *Tacitus* I. *Annal.* Diſcordantis patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.

99. CASTRA.] *Satis inuidiosè nemo (quos legerim) ita ſcripſit: ne Lucanus quidem, ex profeſſo Cæſaris, & Cæſarum adeò, hoſtis. Ille* traxiſſe quidem agmina *dicit, ſed* non armata, & pacis habentia vultum. *Ipſe Cæſar de ſe,* I. *Ciuil.* Milites in proxima municipia deductos *ſcribit,* ſeſe ad vrbem profectum. *Quod non conuenit cum his Senecæ caſtris, & quidem in* Circo Flaminio. *Cur tamen ibi? Quia extra vrbem Senatum primò habuit Cæſar (more Imperatorum) in Apollinis templo: & iuxtà, ille Circus. Probabile autem, Cæſarem aliquos milites, etſi togatos fortaſſe, ſecum eò traxiſſe, præſidij cauſſâ: quod nunc Seneca attollit.*

100. PORSENÆ.] *Qui in Ianiculo caſtra habuit.*

101. NISI ARM.] *Velleius:* Neminem, niſi acie conſumptum ciuem, patria deſiderauit. 102. ABIECERVNT.] *Vt Sulla.*

103. POSVIT.] *Ius ſibi ſemper educendi ſeruauit, perpetuâ illâ Dictaturâ.* 104. IVRE CÆSVM.] *Id verò voce aut ſcito Antonius numquam fecit:*

bus,bellis laceratam,poſt tot mala,deſtinauit [105] ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodijs, & pleriſque vrbibus claris ius integrum, libertatemq́ue cum immunitate reddiderat, ipſa tributū [106] ſpadonibus penderet. XVII Deficiet dies, enumerantem ingratos. vſque in vltima patriæ exitia. Æquè immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit: quamq; non minùs ſæpè peccauerit,quàm in ipſam peccatū eſt. [107] Camillum in exſilium miſit: Scipionem [108] dimiſit. exſulauit poſt Catilinam Cicero,diruti eius penates,bona direpta,factum quidquid victor Catilina feciſſet. [109] Rutilius innocentiæ pretium tulit [110] in Aſia latere. Catoni populus Romanus [111] præturam negauit,conſulatum [112] pernegauit. Ingrati publicè ſumus. Se quiſque interroget: nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri,vt omnes querantur,niſi querendum eſt [113] de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantùm? & [114] cupidi omnes,& maligni omnes,& timidi omnes,illi in primis qui videntur audaces. Adijce,& ambitioſi omnes ſunt,& im-

pij om-

fecit: imò palàm pro eo, vt primùm copia fuit, pugnauit. Hactenus ſubmiſit ſe neceſſitati & rerum fluxui, ut Obliuionem & veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probaſſe necem Iulianā; quia ſtatim ultus non fuiſſet, quia cum ipſis coniuratis fœdus aliquod percuſſiſſet. 105. NE ROMANIS.] *Nempe ſine Cleopatræ.* 106. SPADONIBVS.] *Qui apud reginam potentes. Horatius:*

Romanus, eheu poſteri negabitis,
    Emancipatus fœminæ,
Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
    Seruire rugoſis poteſt.

CAP. XVII. 107. CAMILLVM.] *Ipſa hæc exempla Valerius, lib. V. cap. III. retulit;* ingrati Senatus, & populi. 108. DIMISIT.] *Quod mollius eſt, quàm* miſit: *valetq́; paſſa eſt ire, aut certè in eo manere. Notum eſt de ſeceſſu Scipionis in Liternum ſuum, atque ibi neglectum à ciuibus obijſſe.* 109. RVTILIVS.] *De quo ſæpè noſter. In exſilium iniuſtè miſſus damnatuſq; ab equitibus, in eo perſeuerauit. Vide de Prouid. cap. III.*

110. IN ASIA.] *Smyrnæ.* 111. PRÆTVRAM.] *Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negauit, anno ſequenti dedit.*

112. PERNEGAVIT.] *Cur ſic loqueris? nam ſemel duntaxat petijt, inſtante ciuili bello: nec niſi ſemel igitur populus negauit. Vult hoc tamen, quòd Prætura mox delata fuit, at non Conſulatus: atque ita quaſi perpetuùm negatus.* 113. DE OMNIBVS.] *Sententiæ acumen hoc eſt. Omnes queruntur: ſinguli autem ferè de ſingulis, certè diuerſis: ergo omnes ingrati, quod querela ea euincit.* 114. CVPIDI OMNES.] *Hæc & ſequentia Stoicæ altitudinis, & illius Paradoxi,* Omnia vitia in omnibus eſſe: *Manud. III. Diſſ. XX.* 115. VIDE.] *Iſta vox abeſt meo libro: ſcribitq́; anterio-*

ra.

pij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam, Quàm ingrata ſit iuuentus, 115 vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, 116 exſpectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque uxoris optimæ mortem timet, vt non 117 computet? Cur rogo litigatori defenſo, tam magni beneficii, 118 vltra res proximas, memoria durauit? Illud in confeſſo eſt. quis ſine querelâ moritur? quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum 119 præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam morâ non fit beatior vita, ſed longior. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt.

XVIII. In infinitum, inquis, me obligas, cùm dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri eius dat. 120 Primùm vnde, quò, quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo?

ra: Quam ingrata vite ſit iuuentus. *Poſſes*, Quàm ingrata vide ſit i. *Sed veriùs*, Quàm ingrata, videſis, iuuentus. *Libri alij ob voculam iſtam Comicam valdè turbant.* 116. EXSPECTAT.] *Iocus ille notus, apud Quinctilianum: cùm pater obiciſſet filio*, Quòd mortem ſuam exſpectaret: Ego verò non exſpecto, *inquit: Pater argutiſſimè*, Imò rogo exſpectes.

117. COMPVTET.] *Id eſt, ſimul de morte & de lucello cogitet: quod à divitiis uxoris morte exſpectet. In mixtâ autem cogitatione, dolens, vt ſic dicam, gaudet.* 118. VLTRA RES.] *Res ſimpliciter lites, &* actus rerum. *Ita* res prolatæ *dicuntur, cùm feria forum habent. Iam ſententia eſt: Nemo litigator meminit patrocinij, poſt unas ferias: non extendit memoriam vltra actum proximum rerum.* 119. PRÆFATO.] *Mihi melior librorum noſtrorum ſcriptio*, præſtito. *Id autem genus, Ingrati etiam Lucretius damnat; & ſunt hec à ſcholâ Epicuri.*

Deinde animi ingratam naturam paſcere ſemper,
Atque explere bonis rebus, ſatiareq; nunquam:

& plura in hanc ſententiam libro III.

CAP. XVIII. 120. PRIMVM VNDE, QVÒ.] *Id eſſet, vnde incipis, quouſque progrederis? Meus tamen & quidam libri*, Primùm de quo: *minùs plenè.* CAP.

truo?numquid auo?numquid vxori,& ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere:quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuũ coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne cadat excepero,tibi beneficium nõ dabo? Si ſeruũ tuum ſeruauero, tibi imputabo:ſi filium tuum ſeruauero,non habebis beneficium meum?

XIX. Diſſimilia ponis exempla:quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat,ſed mihi:& qui domum meam, quò minùs ruat fulcit,præſtat mihi.ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet,quia nullum habet Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam. mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur:ideò ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. itaq; ille accipit:ego beneficio lætor.contingor,non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas,reſpondeas mihi: filij bona valetudo, felicitas, patrimonium,pertinet ad patrem?felicior futurus eſt,ſi ſaluum habuerit filium: infelicior,ſi amiſerit:Quid ergo? qui & felicior fit à me,& infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium?Non,inquit. quædam enim in alios conferuntur,ſed ad nos vſque permanant. ab eo autem exigi quidque debet,in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur,cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt,cuius commodum non & proximos tangat, nonnumquam etiam longiùs poſitos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui datum eſt,transferatur,ſed vbi primò collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo?oro te, non dicis, filium mihi donaſti,& ſi hic periſſet,victurus non fui?pro eius vitâ beneficium non debes,cuius vitam tuæ præfers?Etiamnum cùm filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis,dijs vota ſoluis,tamquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeunt tibi: *Nihil intereſt,* 121 *mea an me ſeruaueris. duos ſeruaſti: imò me magis.* Quare iſta dicis,ſi non accipis beneficium:quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit,creditori numerabo,non tamen ego debitor ero. quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideò ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia ſum,ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas,ſumma vtilitas,& orbitatis grauiſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi,ſed an beneficium dederis prodeſt enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant,quod numquam datur,niſi à volente. Tu autem non vis patri,ſed filio dare. & interim,ne noſti quidem patrem. Itaque cùm dixeris Patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando?contrà oppone,Patri ergo beneficium dedi, quem non noui,quem non cogitaui?Et quid,quod aliquando euenit,vt patrem oderis, filium ſerues beneficium ei videberis dediſſe,cui tunc inimiciſſimus eras,cùm dares?Sed vt dialogorum altercatione ſepoſitâ, tam-

quam

ne. CAP. XIX. 121. MEA AN ME.] *Imò intereſt,ſi latè ad alia referas:*

quam iuriſconſultus [121] reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: ſic pater beneficio in filiũ collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe preſtare aliquid: non tamquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tamquam incipiendi cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet: ſi quid pro hoc benignè facit, iuſtus, non gratus eſt. Nã illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo benefitium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere, quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri: Fratres duo diſſident. ſi alterum ſeruo, an dem beneficium ei cui fratrem inuiſum non perijſſe moleſtè laturus eſt? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam inuitio prodeſſe: ſicut non dedit beneficium, qui inuitus profuit. XX. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia [123] triſtem frontem & aſperam habẽt, quemadmodum ſecare & vrere vt ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit, & accepit: ſi modò id prodeſt, ſi is qui dabat, vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. hunc occidi. non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſimè nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuriâ. [124] Video. Prodeſt aliqua res, & ideò beneficium eſt: nocet, & ideò nõ eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni, corpus eius ſepeliui. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit: officio ſollenni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer abſconderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi terrã ignoto [125] mortuo inieci, nullum

malinuq;, meum an me. 122. RESPONDEAM.] *Non diſputem vltrà aut dubitem, ſed velut de Iure, certum reſpondeam.* CAP. XX. 123. TRISTEM FRONTEM.] *Speciem & aſpectum. Tacitus,* In frontem pulchra. *Valerius,* In fronte beata. 124. VIDEO.] *Dialogiſmus eſt, & interpoſita perſona. Si non, legas:* Vides? 125. MORTVO INIECI.] *Ita moris & religionis, vt vel tranſeuntes inijcerent deſerto terram. Horatius:*

--licebit Iniecto ter puluere curras.

Quinctilianus Declamat. v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & inſe-

nullum habeo huius officij debitorem, 126 in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam iudicant eſſe repetendum, & has cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet. Præterea ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne iniuriam illi facias appellando, tamquam non fuiſſet ſuâ ſponte redditurus. ſi malo viro 127 dediſti, fer. Beneficium 128 verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non iuſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quàm diu me nihil vrget, quàm diu fortuna nihil cogit, 129 petam potius beneficium quam repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculũ vxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. nouiſſimè recipiẽdi beneficij neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cùm bono viro beneficium do, ſic do, tamquam numquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. XXI. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit. Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanę, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, 130 nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quę lex ad id præſtandum nos quod alicui 131 promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditũ facis. Minimè. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne vltima quidem neceſſitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi 132 luctandum ſit. Quia tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eum tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingra-

& inſepultum corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggeſtu. 126. IN PVBLICVM.] *Naturæ & humanitati hoc tribuens.* 127. DEDISTI, FER.] *Scripti*, dediſti flectere. *ex quo veriſſimè Eraſmus*, plectere *pœnas imprudentiæ lue.*

128. VERBO NE.] *Ipſo illo* Repetendi: *quod exactionem, & ex debito, ſonat. Poſſet legi*, vero. 129. PETAM POTIVS.] *Placet. & eſt ſententia, comiter potius quaſi beneficium petam, quàm vt datum repetam. Argutiâ eadem infrà, cap.* XXII. Renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipſe me repetere intelliget. *Item, cap.* XXV. Magis tempeſtiuè repetendum eſt beneficium, quàm petendum. *Pincianus tamen è quibuſdam libris hic legebat*, Prætereà im potiùs. CAP. XXI. 130. NVLLA LEX FIDEM.] *Iuriſconſultus*: Graue eſt fidem fallere, quam ſeruari naturâ æquum eſt. *Ergo prima ea & inſita, non hæc ſecundaria & ſcripta lex ſanxit.* 131. PROMISIMVS.] *Nudis verbis, ſine ſtipulatione. nam cum hac, aliter.*

gratos palàm ac pertinaciter præteribo, nec ab vllo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus.

XXII. Multi ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni ſunt quàm grati, nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt: *Ignoſce, nō mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin vltrò obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris.* Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimùm peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec durè illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſimè, vt poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoque 133 ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam verò ſanabiles & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admonitione ſublatâ? quâ & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum 134 aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. XXIII. Quidam vt expergiſcantur, non feriendi, ſed commouendi ſunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſeruaui? oſtende mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem, an animus, an facultas deſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amarè, non palàm, ſine conuicio: ſic, vt 135 ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet. XXIIII. Cauſſam dicebat apud diuum Iulium ex veteranis quidam, paullò violentior aduerſus 136 vicinos ſuos, & cauſſâ premebatur. *Meminiſti*, inquit, *Imperator in Hiſpaniâ talum te torſiſſe, 137 circa Sucronem?* cùm Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: 138 *Meminiſti quo-*

liceret. 132. LVCTANDVM.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. SVGGILLATIONEM.] *A corpore ſumptum. eſt ὑπωπιασμὸς, nota & liuor è verbere.* 134. ABERRANTEM.] *A ſuâ. in vagis amoribus abnoctantem.* CAP. XXIII. 135. SE REDISSE.] *Forte,* redire. CAP. XXIV. 136. VICINOS SVOS.] *Vt ſolent feroces illi, aut & diuites, qui terminos aſſiduè promouebant.* 137. CIRCA SVCRONEM.] *Bello Hiſpanienſi eueniſſe debuit: etſi in ſcriptoribus illis hodie ſiletur.*

138. ME-

quoque, inquit, *ſub quadam arbore minimum vmbræ ſpargente, cùm velles reſidere ferventiſſimo ſolo, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus* 139 *penulam ſuã ſubſtrauiſſe?* Cum dixiſſet Cæſar: *Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus quia* 140 *impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquã mihi in galeâ ſuâ attuliſſet. Potes ergo*, inquit, *Imperator, agnoſcere illum hominem, aut illam galeam?* Cęſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchrè poſſe: & adiecit, puto ob hoc iratus, quòd ſe à 141 cognitione mediâ ad veterem fabulam adduceret: *Tu vtique ille non es. Merito*, inquit, *Cæſar me non agnoſcis, nam cùm hoc factum eſt, integer eram. poſteà ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite* 142 *lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres: machærâ enim Hiſpanâ diuiſa eſt.* Vetuit illi exhiberi negotium Cęſar: & agellos, in quibus 143 vicinalis via, cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit.

XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna 144 ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen vt ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturũs ero, aut illius cauſſâ, à quo repetam. Tiberius Cæſar inter 145 initia dicenti cuidam, *Meminiſti*, antequã plures notas familiaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim*. Ab hoc nedum eſſet repetendum beneficium, 146 optanda erat

138. MEMINISTI QVOQVE.] *Pleraque ſcripta lectio*, meminiſti equidem: *& decorum in ſermone militari. Atque illud* Equidem, *alijs etiam perſonis iungi ſolet.* 139. PENVLAM.] *Quæ in militum & itinerantium vſu.* 140. IMPEDITVS.] *Pede leſus, & deuinctus. Sed ego non nollem, quia* in pedibus. 141. COGNITIONE.] *Proprium verbum, vbi Principes aut maiores magiſtratus, extra ordinem rem noſcunt & arbitrantur. Suetonius Claudio:* Negantem cognitionis, ſed ordinarij iuris rem eſſe.

142. LECTA OSSA.] *Alluſum, vel luſum in lectione oſſium funebri. De Prouid. cap.* III. Remedij cauſſâ quibuſdam & radi oſſa, & legi. *Adde Conſol. ad Marc. cap.* XXII.

143. VICINALIS.] *Hyginus definit*, quæ a vico ad vicum ducit: *in vſum nempe viciniæ. vt Liuio libro* XXI. lintres ad vicinalem vſum. *Pinciano cur viſum legere*, vicina ſilua, *non equidem video.*

CAP. XXV. 144. INGENS, EXERCITVS.] *Vellem*, ingentes exercitus.

145. INITIA.] *Principatus ſui.* 146. OPTANDA ERAT OBLIV.] *Nam memoria cum periculo, & pronior leſiſſ.* Plinius *Panegyrico:* Quorum votum antè fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur.

 147. Dijs

da erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium noti-tiam,& illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici,illam ſolam co-gitari ac narrari volebat:inquiſitorem habebat,veterem amicum. Magis tempeſtiuè repetendum eſt beneficium,quam petendum. Adhibenda verborum moderatio,vt nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & exſpectandum, ſi inter ſapientes viueremus:& tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſset,quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos,quorum notitiam nulla res effugit,rogamus: & illos vota non exorant,ſed admonent.147 Dijs quoque,inquam,Homericus ille 148 ſacerdos allegat officia,& aras religioſè cultas,quò obſequentes faciat:149 & parent. Moneri velle ac poſse,150 ſecunda virtus eſt. Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus,151 paucis ſui rector optimus. proximi ſunt,qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus Opertis oculis ineſt acies,ſed ſine vſu, quam lumen 152 à dijs immiſſum ad miniſteria ſua euocat. Inſtrumenta ceſsant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet,modò delicijs ac ſitu, modò officij inſcitiâ. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed vt magiſtri puerorũ diſcentiũ patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ,quemadmodũ ſubiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

147. DIIS QVOQVE.] *Apollini.* 148. SACERDOS.] *Chryſes. Homerus iſta, in Iliade primâ.* 149. ET PARENT.] *Meus liber,* & parcere. *quid fuerit, neſcio:* parcere *quidem dij non bellè aut decorè dicuntur.*

150 SECVNDA VIRTVS.] *Quæ ergo prima? Meus item liber aliijq; ſecula. Si autem hic* ſecunda: *quomodo ſtatim,* proximi ſunt? *Interpolata hæc habeo aut defecta.* 151. PAVCIS SVI.] *Scripti:* paucis animus, ſui rector optimus. *Breui monito animus in viam ducendus, qui ſe alioqui optimè reget. Sed & vulgata expeditur. Animus monito flectendus, qui apud paucos ſe regit.* 152, A DIIS.] *Verum puto,* radijs.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER SEXTVS.
ARGVMENTVM I. LIPSI.

ITERVM Quæſtiunculæ, Chryſippéo quodam more. Prima, An Beneficium eripi poſſit? variè diſſerit, claudit tamen vſum eius eripi poſſe, non ipſum. Secunda, An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui ſuâ cauſſâ nobis profuit? ſi tantùm ſuâ, abnuit: ſi & meâ, admittit. Exempla & argutias miſcet. Quarta, An fas incommodi aliquid alteri optare, vt gratiam poſſis referre? non eſt, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per conſilia, monita, doctrinam.

CAPVT PRIMVM.

QVÆDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantùm ingenij cauſſâ quæruntur, & ſemper [1] extra viam iacent: quædam & dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita vſui. Omnium tibi copiam faciam. tu illa, vtcumque tibi viſum erit, aut peragi iubeto, aut [2] ad explicandum ludorum ordinem induci. [3] His quoque ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil actum erit. nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere. [4] Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi: alia detinebo diutiùs, alia [5] expel-

pel-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. EXTRA VITAM.] *Vſum in ipſâ non habent: differuntur ingenij cauſſâ tantùm. Muretus,* viam *voluit: præter rem & libros.*

2. AD EXPLICANDVM.] *Moris, vt in theatra aut amphitheatra, ante commiſſionem ludorum, ipſi actores aut paria inducerẽtur, populo oſtentui, & velut in pompâ: quod hodieq; ſcænici noſtri ſeruãt. Vide Saturnalia noſtra, II. cap. XVIII. Itaque mens Senecæ: Aut iube me hæc abſoluere, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & oſtentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valdè eò facit.*

3. HIS QVOQVE.] *Ex meo & Pinciani:* Quia his.

4. EX VVLTV.] *Vultúne abſentis? ineptiæ, & poëtarum imitamenta.*

pellam,& ⁶ capite agam. II. An beneficium eripi poſſit,quæſitum eſt.Quidam negant poſſe..non enim res eſt,ſed actio: quomodo aliud eſt munus,aliud ipſa donatio: aliud qui nauigat,aliud ipſa nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo,non tamen idem eſt æger & morbus:ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumqueinque noſtrûm beneficio peruenit.Illud incorporale eſt,irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur,& dominum mutat. Itaque cùm eripis, ipſa rerum natura reuocare quod dedit non poteſt. Beneficia ſua ⁷ interrūpit,non reſcindit.Qui moritur,tamē vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit.Quæ ad nos peruenerūt,ne ſint effici poteſt:ne fuerint,non poteſt. pars autem beneficij & quidē certiſſima eſt,quę fuit. Nonnumquam vſu beneficij longiore ⁸ prohibemur, beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura aduocet,⁹ retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipiū, & quicquid eſt,in quo hæſit beneficij nomen:ipſum verò ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet,ne hic dederit,ne ille acceperit.

III. Egregiè mihi videtur M. Antonius apud ¹⁰ Rabirium poëtam,cùm fortunam ſuam tranſeuntem ¹¹ aliò videbat, & ſibi nihil relictum,præter ius mortis,id quoque,ſi citò occupauerit,exclamare:*Hoc habeo,* ¹² *quodcumque dedi.* O quantum habere potuit,ſi voluiſſet! Hæ ſunt diuitiæ certæ,in quacumque ſortis humanæ leuitate,vno loco permanſuræ: quæ quò maiores fuerint, hoc minoré habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis? ¹³ Procurator es,Omnia iſta quæ vos tumidos,

5.EXPELLAM.] *Ex hoc theatro,ſi abire innues.* 6. CAPITE AGAM.] *Has voces Muretus capitis damnauerat,eieceratq́;malè. Quidam ſcripti,* & ea peritè agam. *Sed illud perplacet,& Quædam horum,inquit, ipſoſq́; homines pellam,& capite prehenſos trudam. Ita ſolet,vbi præcipitamus. Contrà eſt,*Capite ſiſtere,*in Plauto.* CAP.II. 7.INTERRVMPIT.] *Curſum ſiſtit.* 8.PROHIBEMVR.] *Pro ſententia magis,*prohibemus.

9.RETRO ILLI.] *Communi ſententiâ,quâ præterita reuocare nec Deos poſſe cenſent.*CAP.III. 10.RABIRIVM.] *Qui bella ciuica videtur ſcripſiſſe, & laudat Ouidius:*

--magniq́ue Rabirius oris.

*Velleius:*Noſtri æui eminent principes carminum,
Virgilius Rabiriuſq́ue.

11.ALIÒ.] *Ad Auguſtum.* 12.QVODCVMQVE DEDI.] *Similes alibi voces. illa Alfonſi,regis Aragonum,eximia.roganti,*Quid ſeruaret ſibi, qui tam multa multis donaret?Ea ipſa,quę dono,*inquit. Martialis:*

Extra fortunam eſt,quidquid donatur amicis;
Quas dederis,ſolas ſemper habebis opes.

Mens igitur Antonij,Hoc vnum habeo, quod non habeo:dedi & depoſui apud

midos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt veſtræ fragilitatis quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati, quæ [14] ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quę claſſes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quaſſatis vrbes, ignari, quantum telorũ in [15] aduerſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties [16] affinitatis, [17] amicitiæ, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis [18] eliſus eſt; non ſunt veſtra. in depoſiti [19] cauſſâ ſunt, iam iamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtis illa, aut [20] hoſtilis animi ſucceſſor, inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para: honeſtiores illas non ſolùm, ſed tutiores facturus. illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt: cum donaſti, beneficium eſt.

IV. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed vxorem meam per vim ſtupro violauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm antè profuerat, non tantùm gratia exſtinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & [21] eiurare ius faſque ſit? Numquid ergo illi abſtulerunt, [22] quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium temporum, commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tamquam

pud alios. 13. PROCVRATOR.] *Cuius? Fortunæ: nec es in rebus tuis.*

14. EX ALIENO.] *E cædibus & bellis. videntur enim ea ſpolia ex ſanguine ipſo lecta. Si tamen abſit præpoſitio, ex, feram: eſſetq;, quæ alij ſanguine & vitâ ſuâ parauerunt; vos iiſdem tuemini & tenetis.*

15. ADVERSOS.] *Ipſos obſidentes.* 16. AFFINITATIS.] *Ad Cæſarem & Pompeium ſpectat: quia hic illi gener.* 17. AMICITIÆ, COLLEGII.] *Ad M. Antonium & Auguſtum. Diu amici, collegæ in Triumuiratu & Conſulatu: ſed & iidem affines, cùm Octauiam vxorem haberet Antonius, illius ſororem.* 18. ELISVS.] *Fractus & quaſſus. vt ſolet, vbi quid inter duos premitur.* 19. CAVSSA.] *Iure & conditione depoſiti cenſentur.*

20. HOSTILIS.] *Acuta lectio, quaſi ab hoſte ſæpè vix differat heres. At ex meo libro:* aut hoſtis ſucceſſoris anni inuadent. *Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. EIVRARE.] *Eiurat, qui iurat aliquid ſibi non eſſe. Ita* bonam copiam eiurare: *ſe eam non habere:* bonam ſpem eiurare, *in Seneca De Vit. Beat. cap. XXVI. nec eam ſibi eſſe. Ergo hic,* eiurare parentes, *non agnoſcere, nec pro talibus habere.* 22. QVÆ DEDERANT.] *Vitam, educatio-*

quam pecuniam aliquis mihi credidit. ſed domum meam incendit. penſatum eſt creditum damno. nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic. qui aliquid benignè aduerſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſteà multa ſuperbè, contumelioſè, crudeliter: eo loco me poſuit, vt perinde liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. [23] vim beneficijs ſuis attulit. Colonum ſuum non [24] tenet, quamuis [25] tabellis manentibus, qui ſegetem eius proculcauit qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, vbi plus ex aliâ [26] cauſſâ abſtulit, quàm ex credito petit. Non tantùm inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, Pecuniam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, [27] agellum quem non emeras, poſſides: æſtimatione factâ, debitor diſcede. qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias [28] ratio confertur. Sæpè, inquam, beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pænitentia, ſi miſerum ſe dixit, quòd dediſſe, ſi cùm daret, ſuſpirauit, vultum [29] obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſuâ cauſſâ, aut certè non meâ dedit: ſi non deſijt inſultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori [30] non dicitur, debentur, ſed non exiguntur. V. Dediſti beneficium: iniuriam poſteà feciſti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero [31] abſoluitur. Cùm dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, [32] rem pro re dare. Quid ni: cum omnis ſolutio non idē reddat,

nem, alia beneficia. 23. VIM BENEF.] *Quaſi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. TENET] *Obligatum obſtrictúmque habet.* 25. TABELLIS.] *Fundi elocati.* 26. CAVSSA.] *Prætextu & titulo.* 27. AGELLVM.] *Meus atque alij,* argentum, quod. *quidni teneam? Argentum factum intellegit, ad menſam & miniſterium.* 28. RATIO CONF.] *Quod fit, cùm vtrimque accepta & expenſa examinantur, & diſpunguntur.*

29. OBDVXIT.] *Meus* abduxit. *Grutero aſſentior* adduxit *reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & eſt triſtitiæ aut ſeueritatis nota. vt contrà, dilatatio & diffuſio, in benignitate.* 30. NON DICITVR.] *Quiáne contra legem, puta fænebrem, data? an quia pupillo, filiofamilias, aut perſonæcumquâ in iudicio non conſiſtas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iuriſconſultus ait,* deſinit eſſe debitor, qui nactus eſt exceptionē iuſtam. *Deſinit, inquam, eſſe intellectu ac poteſtate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur: reipſâ tamen eſt, & nomen non amittit. Quo poſteriore ſenſu Senecæ,* deberi, ſed non exigi, *hic ſcripſit.* CAP. V. 31. ABSOLVITVR.] *Fortaſſe,* abſoluimur. 32. REM PRO RE.] *Explicatio magis, quàm etymologia eſt. ſicut* Fides, *quia fit quod dicitur. Stoici autem in hiſce nota-*

tioni-

reddat,ſed [33] tantumdē. Nam & pecuniā dicimur reddidiſſe,quamuis numerauimus pro argenteis aureos,quamuis non interuenerint nummi,ſed [34] delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere:Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me,an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt,qui [35] hereditatem negant [36] vſucapi poſſe:ſed ea quæ in hereditate ſunt:tamquam quidquam aliud ſit hereditas,quam ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi potiùs diſtingue,quod poteſt ad rem pertinere,cùm idem homo beneficiū mihi dedit,& poſteà fecit iniuriam,vtrumne & beneficiū illi reddere debeam,& me ab illo nihilominus vindicare,ac veluti duobus nominibus ſeparatum reſpondere: an alterum alteri [37] contribuere,& nihil negotij habere,vt beneficium iniuriâ tollatur,beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri.quid in veſtrâ ſcholâ iuris ſit,Vos ſciatis. [38] Separantur actiones,& de eo quod agimus,de eodem nobiſcum agitur. [39] Non confunditur [40] formula.ſi qui apud me pecuniam depoſuerit,idem mihi poſteà furtum fecerit,& ego cum illo furti agam,& ille mecum depoſiti. VI. Quę propoſuiſti,mi Liberalis,exempla,certis legibus continentur,quas neceſſe eſt ſequi:lex legi non miſcetur. Vtraque ſuâ viâ it:depoſitum habet ſuam actionem propriam,tam me herculè quàm furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum eſt.me arbitro vtitur.licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut

tionibus crebri,aut nimij.quod Cicero, aliiq; obſeruant.

33. TANTVMDEM.] *Non idem corpus,ſed vel aliud eiuſdem generis, vel pretium.* 34. DELEGATIONE.] *Suprà explicauimus,eſſe cùm ab alio creditori ſoluimus. & nomen aliquod noſtrum illi transſcribimus.*

35. HEREDITATEM.] *Agmine Iuriſconſulti noſtri in Senecam hîc eunt. Et eſt vero diſcrimen,nec ſuperuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale eſt: iſta corpora. ſicut Beneficium diſtinctum, ipſo Senecâ auctore,à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipſas res ſæpè Latini appellarunt. vt vel Cicero cùm definijt,* Hereditatem pecuniam eſſe,quæ alicuius morte ad alium perueniret. *Hoc ſenſu,rectè Seneca.*

36. VSVCAPI.] *Temporum ſpatio alterius fieri, idq; vtendo.*

37. CONTRIBVERE.] *Iungere,vnire, miſcere. Sic* Contribui legatum ceteris,*in Pandectis:item* Contributa bona: *& in Liuio & Cæſare* contributi populi *dicuntur, qui alijs adiuncti, & formulæ eorum facti. Facit huc quod Modeſtinus definit* Compenſationem, debiti & crediti inter ſe contributionem: *id eſt, confuſionem, & vt neutrum exſtet.*

38. SEPARANTVR.] *Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demùm cap. ſequenti reſpondet.*

39. NON CONFVNDITVR.] *Veriſſimè ita P. Faber,negatione additâ,& ſecuti ſumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. FORMVLA.] *Actio,ſiue eius titulus.*

aut quantum nocuerit:tum pronunciare, vtrùm plus debeatur mihi, an debeam.In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis:eundum eſt,quà [41] ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt:ego itaque iudico illa, non ſeparo,nec diduco,ſed iniurias ac beneficia ad eumdẽ iudicem mitto. Alioquin iubes me eodẽ tempore amare & odiſſe.queri &gratias agere:quod natura non recipit. Potiùs comparatione factâ inter ſe beneficij & iniuriæ,videbo an etiam [42] vltrò mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris,alios ſupernè [43] imprimat verſus, priores litteras non tollit,ſed abſcondit:ſic beneficium ſuperueniens [44] iniuria apparere non patitur.

VII. Vultus tuus, [45] cui regendum me tradidi, colligit [46] rugas, & attrahit frontem, quaſi longiùs exeam. Videris mihi dicere:

> [47] *Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
> *Littus ama.* ----

[48] Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illò tranſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertiùs potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque quæri, an ei deberemus,qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quàm vt vlla in hoc verba impendenda ſint.Et hæc quæſtio facilè expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiens illò cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primùm aliqua [49] cogitatio defert, deinde [50] amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus,quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant:nec quiſquam Nilo beneficium debe-

CAP. VI. 41. DVCIMVR.] *A lege.* 42. VLTRÒ.] *Mira vis in hac voculâ, nec facilè exprimenda. Valet* Inſuper, Amplius etiam. ἔτι δὲ: *& plus aliquid in exemplis obſeruandum, quàm interpretandum.*

43. IMPRIMAT.] *In ceratis tabellis.* 44. INIVRIA.] *Ita libri priſci, & ſententia exigit planiſſimè. quam aliò deflexerant, qui* iniuriam *ſcribebant, contra totam hanc Senecæ diſſertionem.*

CAP. VII. 45. CVI REGENDVM.] *Suprà, cap.* I. Ex vultu igitur tuo pendebo. *Nam facit ſe quaſi cum Liberali præſenti diſputare, & inuicem illi ſermonis dat partes, vt cap.* V. *& poſteà. Etſi tota hæc ſcena parùm fortaſſe decora, certè non grauis eſt.* 46. RVGAS.] *Quod fit, vbi quid diſplicet aut tædet.* 47. QVO TANTVM.] *E Vergilio, in certamine nauali, lib.* V. 48. NON POSSVM.] *Reſpondet Seneca, quammaximè lego litus, alveum diſputationum vito. Et vides, quàm breuiter dixerim.*

49. COGITATIO.] *Vt conſultum ſpontaneumq́; non fortuitum ſit.*

50. AMICA.] *Volens, & cum propoſito benè faciendi.*

debere ſe iudicat, non magis quàm odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus adſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficiũ mihi daturus eſt, debet non tantùm prodeſſe, ſed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam debetur: & quàm multos e periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quàm multos æſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, vtrùm mihi qui 51 neſcit, profuerit, an qui ſcire 52 non potuit? cùm vtrique velle defuerit. Quid autem intereſt, vtrùm me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æque quàm iſta propoſitum beneficiendi nullum habuit, ſed profuit caſu? VIII. Beneficiũ aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe 53 frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quorumdam, 54 flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repẽtinus animum 55 in aliam curam auertendo ſuſpectas horas fefellit: nec ideò quidquam horum etiamſi ſaluti fuit, 56 ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imo quia nolunt, non tamen ideò illis beneficium debemus. Quid ſi pernicioſa illorum conſilia fortuna deflexit in melius, an exiſtimas me debere ei quidquam, cuius manus cum me peteret, percuſſit hoſtem meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpè 57 teſtis dum apertè peierat, etiam veris teſtibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miſerabilem reddidit. Quoſdam ipſa, quæ premebat 58 potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant 59 cauſſâ, damnare gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint quia telum quo miſſum ſit, non quò peruenerit, quæritur: & beneficium ab iniuriâ diſtinguit, non euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dum contraria dicit, & iudicem ſuperbiâ offendit, & 60

51. NESCIT] *Ad hominem.* 52. NON POTVIT.] *Ad animantes, aut inanima.* CAP. VIII. 53. FRIGORE.] *Quod febres potuit diſcutere: ſicut perfuſio aquæ rigentis poſt balneum.* 54. FLAGELLIS.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item diſſipatus eſt?*

55. IN ALIAM] *Quaſi non vacauerit ei, vacare morbo. Sed vera cauſſa, quod magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoq́; & morbi legem frangit aut turbat.* 56. SALVTARE. *Suâ vi & naturâ: ſed* συμβεβηκότως *& caſu.* 57. TESTIS] *Libri omnes,* hoſtis: *& iſtud vulgatum, eſt ab Agricolâ. Tueatur aliquis ſcripturam. quaſi dicat, hoſtis & aduerſarius noſter, hoſtilis animi notus teſtis.* 58. POTENTIA.] *Accuſatorum.*

59. CAVSSA.] *Meus & alÿ ſcripti,* cauſſæ *quod eligam, & mox* gratiæ. *At de re, exemplum in Valerio, de L. Cottâ. quem certis criminibus accuſatum à Scipione Æmiliano, & conuictum, tamen iudices abſoluere maluerunt.* quia homines ſapientiſſimi verebantur, inquit, ne præcipuæ accuſatoris amplitudini damnatio eius donata exiſtimaretur.

60. VN-

&[60] vnum teſtem temerè dimittit, cauſſam meam erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia contra me voluit. Nempe vt gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille. vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turbâ calcatus, aut reſperſus, aut quò nollet, impulſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cùm in re ſit iniuria, quàm [61] neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ [62] morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officij caſus eſt: nec inimico cuius nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bonâ voluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. profuit cùm vellet nocere: [63] imitabor ipſum. X. Ad primum illum reuertamur. vt gratiam referam, aliquid [64] facere me vis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt [65] ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuriâ in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parùm eſt [66] voluiſſe te dare: vt non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Beneficium enim voluntas [67] nuda non efficit: ſed quod beneficium

60. VNVM TEST.] *Sententia eſſet, quòd fiſus alijs teſtibus, vnum dimiſiſſet, quaſi iam ſuperfluum & vacantem, re confectâ. Sed magis adhæſerim ſcriptæ lectioni*, & in vnum teſtem: *quod interpretor, cauſſam temerè ab eo creditam & collocatam in vno teſte: cùm plures habere potuiſſet. ſed per ſuperbiam noluit, & ſibi atque vni illi putauit credendum.*

CAP. XI. 61. NESCISSE.] *In hanc rem Phocyllides pulchrè:*

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ· ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴ δ᾽ εὐθύνει ἑκάστου:

Quiſquis ſponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,
Non idem dicam. mens, quæ diſcriminat, eſto.

Liuius: Mentem peccare, non corpus: & vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. 62. MORBVS.] *Sonticus, qui excuſat ne citati ad nomen reſpondeant.* 63. IMITABOR.] *Voluntatem eamdem ſeruauero, nocere potiùs tentabo, eius exemplo.* CAP. X. 64. FACERE ME.] *Breuius iſta in meo codice*: aliquid meum vis; cùm ipſe v. b. m. d. nihil fecerit. *Germana puto.* 65. AD ALTERVM.] *Nam tria genera, quibus non obligamur, etſi benè fecerint. Primi, qui nihil à ſe contulerunt: alteri, qui nolentes iuuerunt; tertij, qui nocere volentes.* 66. VOLVISSE TE.] *Res enim ſequi debeat. at contrà eſt in altero membro: etiamſi res adeſt, cùm voluntas abeſt, nihil debeo.* 67. NVDA.] *Mera ac ſola.*

68. NON

neficium [68] non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe. XI. Cleanthes exemplo eiuſmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & accerſendum ex academia Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca in quibus illum inueniri poſſe ſperabat, percurrit, & domum non minùs laſſus quàm [69] irritus redijt: alter apud proximum [70] circulatorem reſedit, & dum vagus atque erro [71] vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quęſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe erat, quod iuſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ conditio ſit, vt me debito obſtringat. Parùm eſt illi velle, niſi profuit: parùm eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe, nec donaſſe. animum quidem eius habeo, ſed beneficium non habeo: quod non conſummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterùm ſi benigniore fortunâ vſus pręſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me [72] fiet numerandi. XII. Intelligo iam quid velis quærere. nô opus eſt te dicere: [73] vultus tuus loquitur. Si quis ſuâ cauſſâ nobis profuit, eíne, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpè te conquerentem audio, quòd

quæ-

68. NON ESSET.] *Rectè. Eraſmum nemo audiat, qui tollit negantem particulã, ex diametro Senecæ aduerſus. Res mihi clara eſt. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & ſicut illa à Fortunâ deſtituta id non confert; ita nec ille cui Fortuna fauit, niſi voluntas præiuit.*

CAP. XI. 69. IRRITVS.] *Quidam libri* iratus: *malè.* Irritus *laboris ſui & conatus. nihil effecit quærendo.* 70. CIRCVLATOREM.] *Agyrtam Græcis. qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epiſt.* XXIX.

71. VERNACVLIS.] *Seruis eiuſdem populi aut vrbis, & propriè domeſticis. Capitolinus in Macrino:* In vernaculis vel aulicis tam impius, tam aſper, vt ſerui illum ſui non Macrinum dicerent, ſed Macellinum. *Id genus, lepidi plerumq; aut dicaces. ideò Martialis:* Vernaculorum dicta, ſordidum dentem. *Ammianus* XVII. Iulianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. *Itaque non nimis diſpliceat in Suetonio retineri, Vitellij cap.* XIV. Nullis tamen infenſior quàm vernaculis, & mathematicis: *dicentibus iſtis, & prædicentibus.*

72. FIET NVMERANDI.] *Commatium hoc ſine idoneo ſenſu ita editur. Meus, à me fiet gratiæ. quod fortaſſe probum eſt, certè in ſenſum probum.*

illa

quædam quæ homines ſibi præſtant,[74] alijs imputant. Dicam, mi Liberalis: ſed prius hanc quæſtiunculam diuidam,& rem æquam ab iniquâ ſeparabo. Multum enim intereſt, vtrùm aliquis beneficium nobis det ſuâ cauſsâ, an noſtrâ: an ſuâ & noſtrâ. Ille qui totus ad ſe ſpectat,& nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe nõ poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernũ & æſtiuum pabulũ proſpicit; eo loco, quo qui captiuos ſuos, vt commodius veneant, paſcit,& opimos bones ſaginat ac defricat; quo [75] laniſta, qui [76] familiam ſuam ſummâ curâ exercet, atque ornat. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio.

XIII. Rurſus non ſum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cùm mihi vtilis eſſet, fuit & ſibi. Non enim exigo, vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat. imo etiam opto, vt beneficium mihi datum. vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diuiſerit. Licet id ipſe ex maiore parte poſſideat, ſi modò me in conſortium admiſit, ſi duos cogitauit: ingratus ſum, non ſolùm iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantẽ aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat ſuâ cauſsâ, reſpondebo. Quare potiùs te mihi profuiſſe dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſse me magiſtratum, quàm ſi decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debebis mihi, cùm te ſeruitute ac vinculis liberauero? atqui meâ id cauſsâ faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tuâ cauſsâ facis, aliquid meâ. Tuâ, quòd redimis: meâ, quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſse. Itaque debeo, non quòd redimis me, ſed quòd eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod meâ. Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me alijs: hoc totum meâ cauſsâ facis. Itaque ſi prætorem te factura eſset decem captiuorum redemptio, decem autem

tem

ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & cauſſam eius dedero. Sed quia libris alijs Numerandi *verbum, per me mutetur in* munerandi: *& verus item ſenſus, Qui mihi benè voluit tantùm, ſi ego ei benè fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi. imò à me initium factum eſt muneris & beneficij. Vtrouis modo ſcribas, reſcribe etiam* hinc, *pro* huic, *initio membri.* Hinc, *id eſt abs illâ parte.*

CAP. XII. 73. VVLTVS.] *Velut cum præſenti, vt ſuprà, cap.* VII.

74. ALIIS IMP.] *Suâ cauſsâ, ſuiq́; commodi, faciunt; & alteri, quaſi beneficium, inſcribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

75. LANISTA.] *Dicitur non ſolùm doctor & ἐπιστάτης μονομάχων; ſed qui alit & quæſtus cauſsâ habet, λυδοτρόφος, μονομαχοτρόφος, vt Gloſſæ. Vide me in Saturnal. 1. cap.* XV. 76. FAMILIAM.] *Gregem gladiatorum & manum. ſed quia ſerui, & quidem infimi,* Familiæ *nomine vulgo cenſebantur. Ego in ijſdem libris.*

CAP.

tem ſoli captiui eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua vtilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres: nec deſidero illud mihi tantùm dari, ſed & tibi. XIV. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra conijci iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid meâ cauſsâ facis, quòd me ad fortunam redemptionis admittis. quòd nomen meum exijt, ſorti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cuius maiorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunę debere potui. Illos ex toto pręteribo, quorum 77 mercenarium beneficium eſt: quod qui dat, non computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod undique 78 in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed 79 quàm gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem. in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxilij allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi. Quod emi, non debeo.

XV. Iſto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quàm emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaq; his non rei pretium, ſed operæ ſoluitur, quòd deſeruiunt, quod à rebus ſuis auocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi priùs quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt quàm vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quãuis empta ſint, debes. Primùm, quid intereſt quanti ſint, cùm de pretio, inter emẽtem & vendentẽ cõuenerit? Deinde nõ vænijt illud ſuo pretio, 80 ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm vænijt. Sed pluris vænire non potuit: pretium autem cuiuſque rei 81 pro tempore eſt. Cùm benè iſta laudaueris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea nihil venditori debet, qui 82 benè emit.

CAP. XIV. 77. MERCENARIVM.] *Mercedem & præmium ſpectans.*
78. IN SE CONVERS.] *Vnum ſe ſpectat, foras & ad alios non tendit.*
79. QVAM GRATVITVM.] *Meus liber,* ſed in gratum mihi. *An faeimus,* ſed an gratum mihi. q. n. h. niſi emiſſem? *cum interrogatione. Etſi,* gratuitum, *temerè non mutem.* CAP. XV. 80. SED TVO.]. *Quanti tu æſtimaſti.* 81. PRO TEMPORE.] *Atque ideò variat: vt iudicia aut cupiditas hominum, ſiue & copia aut inopia mercium fuit.*
82. BENE EMIT.] *Id eſt, vili emit. lucri fecit. Ciceronis iocus:* Quò meliùs emptum (*id eſt viliùs*) ſciatis, Tertia deducta eſt.

nè emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen vllum iſtic tuum munus eſt, vt non ex vſu effectúve, ſed ex conſuetudine & [84] annonâ æſtimetur. Quod tu pretium ponis traijcienti maria, & per medios fluctus, cùm è terræ conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris omnibus iubenti ſubitò vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procellæ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium [85] vectura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? ſcio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſorium ſubeam. Quantum nobis præſtat, qui labentem domum [86] ſuſcipit? & agentem ex imo [87] rimas [88] inſulam, incredibili arte ſuſpendit? certo tamen & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos, & à ſubitis latronum incurſionibus prȩſtat. notum eſt tamen, illas turres, pro ſecuritate publicâ propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat. XVI. Infinitum erit, ſi latiùs exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna conſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mercede [89] defungor? Quia ex medico ac prȩceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, ſed benignâ & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quàm [90] manum tangit, & me inter eos, quos [91] perambulat, ponit, ſine vllo [92] affectu facienda vitandáve præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tamquam amicum vidit, ſed tamquam [93] imperatorem. Ne prȩceptorem quidem habeo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propriâ & peculiari curâ, ſi numquam

in me

83. EX VSV.] *Id eſt, pro magnitudine vſus, quem mihi præſtant.*

84. ANNONA.] *Prout ea intepuit, aut eſt accenſa.*

85. VECTVRA.] *Naulum.* 86. SVSCIPIT.] *Tignis & fulturis.*

87. RIMAS.] *Meus, ruinas. nec ſpernas. Sed* rimas *non moueo: & ſuſpendi vult ſuperiora domus, donec ima inſtaurata & firmata.*

88. INSVLAM.] *Domum cenaculariam, in quâ tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαν.* CAP. XVI. 89. DEFVNGOR.] *Liberor, munus impleo.* 90. MANVM.] *Venas ſiue arterias obiter explorat.*

91. PERAMBVLAT.] *Viſit tantùm, atque abit.*

92. AFFECTV.] *Cum frigore quodam, & ex lege ac more.*

93. IMPERATOREM.] *Non mutem. nam & ægri dicebantur imperare medicis (qui tunc non digniſſimæ ſortis) quos aduocabant ſcilicet, & , puto, annuâ mercede obſtrictos habebant. Alfenus lege* XXVI. *De Libert.* Medicus quod putaret multo plures imperantes ſibi habiturum: *id eſt patronos, & qui operâ eius ægri vterentur.* *Varro* I. *de R. R.* Coloni habent anniuerſarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: *qui ad nutum ſint preſtò, ob annuum illud ſalarium.* *Tamen Muretus mallet:*

in me direxit animum:& cùm in medium effunderet,quæ ſciebat, 94 non didici,ſed excepi.Quid ergo eſt,quare illis debeatur multum?non quia plures eſt quod vendiderunt quam emimus,ſed quia nobis ipſis aliquid præſtiterunt. Ille 95 plus impendit, quam medico neceſſe eſt: pro me,non pro 96 famâ artis,extimuit:non fuit contentus remedia monſtrare,ſed 97 admonuit.Intereà ſolicitus aſſedit,ad 98 ſuſpecta tempora occurrit:nullum miniſterium oneri illi, nullum 99 faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus 100 excepit.in turbâ 101 multorum inuocantium,ego illi potiſſima 102 cura fui. tantum alijs vacauit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tamquam medico . ſed tamquam amico,obligatus ſum.Alter rurſus in docendo.& laborem & tedium tulit,præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur aliqua inſtillauit ac tradidit,hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum,modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam.Tum ingenium latens & pigrum,iniectâ (vt ita dicam) manu, 103 extraxit: nec quæ ſciebat,malignè diſpenſauit,quò diutiùs eſſet neceſſarius,ſed cupijt,ſi poſſet,vniuerſa 104 transfundere.Ingratus ſum, niſi illum inter gratiſſimas 105 neceſſitudines diligo.

XVII. Sordidiſſimorum quoque artificiorum 106 inſtitoribus ſupra

mallet: non tamquam amicus, ſed tamquam Imperator. *Nam imperare etiam medicorum. vt in noſtro De Irâ I. cap. XVI.* Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem imperaſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus.*Terentius in perſonâ medici :* Quod iuſſi dare bibere,& quantum imperaui,date. *Et ſanè pro Senecâ fortaſſe magis hæc lectio,vt ad ipſum medicum referatur volentem & amicum,quæ pars prima in beneficio.Nam ita paullo antè:* Ex medico & præceptore , in amicum tranſeunt.*& infrà:* Non tamquam medico,ſed amico , obligatus ſum.*Sed & ex priore idem aut ſimilis ſenſus.* 94. NON DIDICI.] *Quaſi illo abijciente magis,quàm porrigente.Itaque ſuſtuli,inquit, non ſumpſi.*

95.PLVS IMPENDIT.] *Meus & Pinciani codices,*magis pependit: *vt ad ſolicitudinem referatur,& animum anxium in curando.Sed vulgatum etiam approbum,* Plus impendit,*opera temporiſq.* 96. FAMA ARTIS.] *Ne ſæpè.ne malè audirent medici,ne ipſe imperitior haberetur, abſque ſucceſſu.*

97. ADMOVIT.] *Suâ manu.in meo tamen libro:* ſed amonuit.

98. SVSPECTA.] *Cùm vis morbi ſolet ingruere,vel cùm criſis eſſet.*

99. FASTIDIO.] *Vt quædam ſordida,& ſenſibus moleſta.*

100. EXCEPIT.] *Meus,& alij,*audiuit. 101. MVLTORVM.] *Addit idem voculam,*infirmorum inuoc. 102. CVRA FVI.] *Scripti omnes,*curatio.*cur mutarunt?* 103. EXTRAXIT.] *In lucem produxit.audere, tentare,videre & adſpici fecit.* 104. TRANSFVNDERE.] *Omnem ſcientiam ſimul in me deriuare.O pulchra optimi doctoris nota!* 105 NECESSITVDINES.] *Neceſſarios.* CAP. XVII. 106. INSTITORIBVS.] *Qui merces*

pra conſtitutum aliquid [107] adiecimus, ſi nobis [108] opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti [109] corollarium aſperſimus. In optimis verò artibus quæ vitam aut [110] conſeruant, aut [111] excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit, ingratus eſt. Adijce, quòd talium ſtudiorum traditio [112] miſcet animos. hoc cùm factum eſt, tam medico quàm præceptori pretium operæ ſoluitur, animi debetur.

XVIII. Plato cum flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quidquam [113] portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit [114] poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paullopòſt, cùm alium atque alium gratis eâdem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantùm mihi præſtare, ſed tamquam mihi. non potes ob id quemquam [115] appellare, quod [116] ſpargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil, tamquam ab vno. cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debeo.

XIX. Negas, inquit, vllum dare beneficium eum, qui me gratuitâ naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſuâ cauſſâ, aut vtique non meâ. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddã cõmmodũ exſpectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Prĩceps ciuitatem

vendunt, emúntue. qui tabernis præpoſiti, ἐργαστηριάρχαι. Ouidius:

Inſtitor ad dominam veniet diſcinctus emacem.

Noſter hoc ipſo libro, cap. XXXVIII. Inſtitores delicatarum mercium.

107. ADIECIMVS.] *Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus. dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.* 108. OPERA.] *Diligentior & impenſior in re meâ faciendâ, in plurimi vendendo.* 109. COROLLARVIM.] *Auctarium, ἐπίμετρον. Varro de L. L.* Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquàm quod debitum eius vocabulum fictum à corollis, quòd hæ, cùm placuerant actores, in ſcænâ dari ſolitæ. *Sueton. Auguſt. cap.* XLV. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat. *Cicero in Verr.* Vt ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet. 110. CONSERVANT.] *Vt medicina.*

111. EXCOLVNT.] *Vt litteratura.* 112 MISCET.] *Inter ſe iungit, amicitiam conſiliat. Admodum verè dictum.* CAP. XVIII. 113.] PORTITOR.] *πορθμεύς: qui traijcit & tranſportat.* 114. POSITVM.] *Seruatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cùm vellet.*

115. APPELLARE.] *Quaſi debitorem.* 116. SPARGIS.] *Vt in ludis ſolet.* CAP. XIX. 117. OMNIBVS GALLIS.] *Alludit ad ipſum eius cuiſa-*

tē dederit [117] ōnibus Gallis, ſi [118] immunitatē Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebūt? Quid ni debeant? debebunt autem non tamquam proprium beneficium, ſed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuerſis proderat, noluit mihi propriè ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non [119] ſubſtituit, cùm facturus eſſet quod fecit? Primùm, cùm cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. eram enim Gallus: & me, etiam ſi non meâ, publicâ tamen [120] notâ comprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è populo: non tamquam pro me ſoluam, ſed tamquam pro patriâ [121] conferam. XX. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut [122] candidatus, [123] aut reus: ad exſoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes: non enim propter te mouentur. Sed cùm in hoc moueantur, ut vniuerſa conſeruent, & pro me mouentur: vniuerſorum enim pars ſum. Adijce nunc, quòd noſtra, & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, vt per me proſit, & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis proſunt, non in hoc tamen proſunt, vt per nos proſint ſibi. quid enim nos illis conferre poſſumus?

XXI. Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non poteſt nolle. imò magnum argumentum eſt firmæ volun-

factum. nam Claudius Galliæ comatæ plenam ciuitatem, id eſt cum iure ſuffragij dedit: Tacit. XI. *Annal.* 118. IMMVNITATEM,] *A tributis.*

119. SVBSTITVIT.] *Me non habuit animi conſiliique ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit in mente talem.* 120. NOTA.] *Gentis nomine.*

121. CONFERAM.] *Propriè, vbi plures donant. Inde formula*, Ex ære collato. CAP. XX. 122. CANDIDATVS.] *Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? vt liqueret cenſum Senatorium eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur.* 123. AVT REVS.] *Sed quâ cauſſâ rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaq. ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpè in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, vt litis æſtimatio deinde ſolueretur. Mihi hoc in mente: melius*

 promens.

voluntatis, ne mutare quidem poſſe. [124] Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere, quod debet. Præterea multum intereſt, vtrùm dicas, Non poteſt hoc non facere, quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Deſinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, vt eam neget voluntatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cùm ex diuerſo nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſque eo certa eſt, vt æterna ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non cadit nolle? XXII. Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingentibus [125] interuallis diducta & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant. ſubitâ confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & ruptâ rerum concordiâ in ruinam diuina labantur, contextuſq; velocitatis citatiſſimæ, in [126] tot ſæcula promiſſas, vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis [127] libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur [128] incendio, & ex tantâ varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago [129] tot deos ſorbeat. Eſt tanti, vt tu coarguaris, iſta [130] concidere? Proſunt tibi etiam inuito, euntque iſta tuâ cauſſâ: etiam-

ſi

prementi, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (ſi quis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cùm in candidâ meâ ero: ſiue in ſordidâ, reus.

CAP. XXI. 124. VIR BONVS] *Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſcilicet è ſublimitate illâ, an arrogantiâ Stoicâ, qui* Hominem Deo parem: Iouem plus non poſſe, quàm virum bonum, *& hæc talia iactabant.* CAP. XXII. 125. INTERVALLIS.] *Quæ inter cælos & ſidera ipſa ſunt.* 126. TOT SÆCVLA.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.* 127. LIBRAMENTIS.] *Quòd Sol remotior, quòd Luna vicinior; quòd ille ardore diurno, hæc humore nocturno, inuicem temperant.* 128. INCENDIO.] *Stoicorum ἐκπυρώσει.*

129. TOT DEOS.] *Nam* Chryſippus & Cleanthes. *vt Plutarchus ait.* cælum, terram, aërem ſtare dijs compleuerant. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imò ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi. *Vide nos Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXII. 130. CONCIDERE?] *Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri coniecturam: niſi quòd interrogatione animauerim. Eſtne tanti, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, vt iſta omnia collabantur & ruant?*

ſi 131 maior illis alia, ac prior cauſſa eſt. XXIII. Adijce nunc, quòd non externa cogunt deos, ſed ſua illis 132 in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerunt, quæ 133 non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, 134 quamuis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt: nec vnquam primi conſilij deos pænitet. Sine dubio 135 ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: ſed ideo, quia vis ſua illos in propoſito tenet, 136 ex imbecillitate permanent: ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In primâ autem illâ 137 cõſtitutione, cùm vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſuâ tantùm cauſſâ decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiamſi 138 potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Adijce, quod deſtinato iuuant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non vt gignerent, coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cùm omnibus alimẽta protinus, & 139 auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere,

ruant? Nam hoc optas, & obijcis: Si poſſunt nolle, deſinant. Atquin, ô homo, non deſinent: proſunt tibi, proderuntq́ vel inuito.

131 MAIOR ILLIS.] *Lex illa vniuerſi, & conſeruatio rerum.*

CAP. XXIII. 132. IN LEGEM.] *Quid aptius altiusq́ dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis.* 133. NON MVTARENT.] *Nam vt 1. Quæſt. Natur.* Maieſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeant, cui niſi optima placere non poſſunt.

134. QVAMVIS NOLINT.] *Clarius,* quaſi vt nolint. *Ibidem (in Quæſt.) Seneca:* Nec ob hoc minùs liber aut potens eſt: ipſe eſt enim neceſſitas ſua. 135. STARE.] *Malè voculam expulerant: libri aſſerunt & ſenſus. Sidera quieſcere non poſſunt, etſi tu voues: neq́ item in contrarium aut diuerſum exorbitare.* 136. EX IMBECILLITATE.] *Mei libri,* in imbecill. *Puto ipſe,* nec imbecillitate: *ex ſillabâ prioris voculæ.*

137. CONSTITVTIONE.] *Quâ primâ? cuiuſque mundi, cùm renaſcuntur (Stoico ſenſu:) an illâ apud Iouem ab æterno?*

138. POTIORA ILLIS.] *Sic ſtatim:* Maius illis propoſitum, maiorque actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia. *De Ira* II. *cap.* XXVII. Non enim nos cauſſa mundo ſumus. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. *Et eſt Stoicum dogma,* Mundum factum Deorum hominumque cauſsâ.

ere,quibus tam multa genuerant.Cogitauit enim nos antè [140] natura, quàm fecit:nec tam leue opus ſumus,vt illi potuerimus [141] excidere. Vide quantum nobis permiſerit,quàm [142] non intra homines,humani imperij cōditio ſit. vide in quantū corporibus vagari liceat,quę non coërcuit [143] fine terrarum,ſed omnem in partem ſui miſit. vide,animi quantum audeant,quemadmodum ſoli aut nouerint deos,[144] aut quærant,& mente in altum datâ diuina [145] comitentur.Scias,non eſſe hominem [146] tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum, natura nihil habet quo magis glorietur, aut certè [147] cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, [148] controuerſiam dijs muneris ſui facere?Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri [149] ſine impendio non poteſt,qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus [150] cùm maximè accipit,qui & ſemper daturi ſunt,& numquam recepturi?Quanta autem peruerſitas,ob hoc alicui non debere,quia etiam inficianti benignus eſt: & continuationem ipſam,ſeriemque beneficij,argumentum vocare neceſſariò dantis? *Nolo.ſibi habeat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideò de te minùs meretur is,cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit:cuiuſque beneficiorum, vel hoc maximum, quòd [151] etiam querenti daturus eſt.

XXIV. Non vides,quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant?Flentium corpora, ac

139. AVXILIA.] *E libris eſt. vulgò,* & vtilia.

140. NATVRA QVAM.] *Id eſt, Deus.* 141. EXCIDERE.] *Fortuitò & quaſi per caſum naſci. Dum aliud opus ſtruit, nos præter opus obiter genuit. An* excidere *etiam, elabi eius mente, interpretemur? non ſumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemq́; poſuerit.*

142. NON INTRA HOMINES.] *Imò & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.* 143. FINE TERRARVM.] *Siue,quia maria ſulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimur; ſiue, quia oculos etiam mittimus in ipſum cælum; ſiue denique quia nulli glebæ affixis quaquauerſus licet ire.* 144. AVT QVÆRANT.] *Pulchrè. & hoc ipſum diuinæ mentis ſignum, quòd ſemper imus ad diuina.*

145. COMITENTVR.] *Siderum nempe curſum. vide libri* II. *ſuprà, cap.* XXIX. *libri* III. *cap.* XX. 146. TVMVLTVARIVM.] *Epicuri deſipiens dogma, à fortuito atomorum concurſu nos formantis.*

147. CVI GLORIETVR.] *O acutè & verè! Vide De Vit. beat. (ex vulgatâ diſtinctione) cap.* XXXII. 148. CONTROVERSIAM.] *In dubium vocare Dei beneficia, & ſint ne verè talia, atque à voluntate.*

149. SINE IMPENDIO.] *Nempe aduerſus homines. quibus reddi gratia ſine re non poteſt.* 150. CVM MAXIME]. *Poſſit & legi:* cùm maxima accepit, & ſemper. 151. ETIAM QVERENTI.] *Querulo & increpanti.*

At

ra, ac repugnantium, diligenti curâ fouent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura 152 conſtringunt: & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito 153 timore nolentibus. 154 Ad vltimum, audacem 155 iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis. ſi parùm ſequitur, 156 coactam applicant. 157 Adoleſcentibus quoque, ac iam 158 potentibus ſui, ſi 159 remedia metu aut intemperantiâ reijciunt, vis adhibetur ac ſeruitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut 160 neſcimus, 161 aut nolumus.

XXV. His ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati: qui aliquid incommodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciant, & piâ voluntate, quæritur: quorum animus ſimillimus eſt prauo amore flagrantibus, qui amicę ſuæ optant exſilium, vt deſertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis deſideranti donent: optant morbum, vt aſſideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vouent. Ferè idem itaque exitus eſt odij, & amoris inſani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuriâ veniunt. cùm ſatius ſit vel ceſſare, quàm per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à dijs tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, vt gratior ars ſua periculo fiat? quid ſi imperator deos oret, vt magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallũ trepidante exercitu 162 conuellat, & in ipſis 163 portis infeſta ſigna conſtituat, quò maiore cum gloriâ rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili viâ ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipſi 164 affuturi ſunt, & antè

illos

At Pincianus, non quærenti: *id eſt, nolenti.*

CAP. XXIV. 152. CONSTRINGVNT.] *Faſceis, & in cunis.*

153. TIMORE.] *A virgâ & ferulâ.* 154. AD VLTIMVM.] *Quomodo, ſi de adoleſcentiâ mox ſubiungit? an fortè,* adultorum?

155. IVVENTAM.] *Ideò adoleſcentiæ hîc præponit (contra ætatum ſeriem:) quia de animi & morum formatione agit, atque opportunè ſtudijs adiunxit.* 156. COACTAM.] *Vi patriæ poteſtatis, metu Abdicationis.*

157. ADOLESCENTIBVS.] *De Adultis dixit. at etiam, inquit, cùm adoleſcunt, vis & imperium adhibentur.* 158. POTENTIBVS SVI.] *Sumptâ virili Togâ, quæ ideò* Libera *dicta. cùm cuſtos & pædagogus remoti.*

159. REMEDIA.] *Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam præiuit.* 160. NESCIMVS.] *In infantiâ & pueritiâ.*

161. AVT NOLVMVS.] *In adoleſcentiâ & iuuentâ.*

CAP. XXV. 162. CONVELLAT.] *Nam ſtipitibus interpoſitis fiebat. vnde hæc phraſis. Lib. V. De Milit. Rom. dixi.*

163. PORTIS.] *Caſtrorum. quæ quattuor erant.*

illos ſterni,quàm erigi volunt. Inhumana iſta,& peruerſè grati animi natura eſt,contra eum optare,cui honeſtè deeſſe non poſſis.

XXVI. Nō nocet illi votū meū,inquit,quia ſimul opto & periculū& remediū. Hoc dicis,non nihil te peccare,ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt,vt extrahas,mergere;euertere,ut ſuſcites;vt emittas,includere. Non eſt beneficium,[165] iniuriæ finis:nec vmquam id detraxiſſe meritum eſt,quod ipſe qui detraxit,intulerat. Non vulneres me malo.quàm ſanes.potes inire gratiam,ſi quia vulneratus ſum,ſanas:non,ſi vulneras,vt ſanandus ſim. Numquam cicatrix,niſi [166] collata vulneri,placuit:quod ita coiſſe gaudemus,vt non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares,cuius nullum beneficium haberes, inhumanū erat votū:quāto in humaniùs ei optas,cui beneficiū debes?

XXVII Simul,inquit,vt poſſim ferre illi opem, precor. Primùm, vt te in mediā parte voti tui [167] occupem,iam ingratus es.nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum,& maius aliquod imprecaris malum.optas vt ope indigeat : hoc contra illum eſt . optas vt tuâ indigeat ope : hoc pro te eſt . non ſuccurrere vis illi , ſed ſoluere. Qui ſic properat,ipſe [168] ſolui vult,non ſoluere. Ita quod vnum in voto tuo honeſtum videri poterat,turpe & ingratum eſt , nolle debere. optas enim non vt tu facultatem habeas referendæ gratiæ,ſed vt ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem te facis,& quod nefas eſt,benè meritum [169] ad pedes tuos mittis.quanto ſatius eſt,honeſtâ voluntate debere,quàm per malam rationē ſoluere? Si infitiareris quod acceperas, minùs peccares nihil enim niſi quod dederat,amitteret:nunc vis illum ſubijci tibi iacturâ rerum ſuarum,& ſtatus mutatione in id deuocari , vt infra [170] beneficia ſua [171] iaceat. Gratum te reputabo?coram eo , cui prodeſſe vis,opta. Votum tu iſtud vocas,quod inter gratum & inimicum poteſt [172] diuidi?quod non dubites aduerſarium & hoſtem feciſſe , ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optauerunt capere quaſdam vrbes, vt ſeruarent:& vincere quoſdam,vt ignoſcerent.nec ideò non hoſtilia vota:in quibus,quod mitiſſimum eſt,poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe iudicas vota,quæ nemo tibi minùs volet,quàm is pro quo fiunt.

164. AFFVTVRI] *Defenſuri.* CAP. XXVI. 165. INIVRIÆ FINIS.] *Deſinere iniuriam eſſe.* 166. COLLATA VVLNERI.] *Id eſt, per ſe non placet. ſed comparatione placet. Malo, quàm vulnus.*

CAP. XXVII. 167. OCCVPEM.] *voto nondum plenè prolato, praeueniam.* 168. SOLVI VVLT.] *Ita me Deus, acutiſſimè. Significat,illi graue eſt beneficium, & liberari ſtatim vult: nec tam gratus eſſe, quàm expeditus.* 169. ADPEDES.] *Vt ſupplex tibi ſit.*

170. BENEFICIA SVA.] *Pro hominibus acceperim, & ijs quibus benè fecit. Antè notauimus, ſic vſurpari.* 171. IACEAT.] *Ad pedes, vt præuiſit.* 172. DIVIDI.] *Quia prior pars hoſtilis eſt, altera amica.*

ſunt,ſuccedere?peſſimè cum eo agis.cui vis a dijs noceri,à te ſuccurri: inique cum ipſis dijs. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas. vt tu proſis, dij nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem deinde remoueres, ſi aliquā illū lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret: quid intereſt, vtrùm iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quòd 173 potentiores illi aduerſarios quæris. Non eſt quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut 174 ſuperuacuum eſt, aut 175 iniurioſum: imo iniurioſum, etiamſi irritum. Quidquid non efficis, 176 Dei munus eſt: 177 iniuria vero, quidquid optas. Sat eſt. tibi non aliter debemus iraſci, quàm ſi feceris.

XXVIII. Si vota, inquit, valuiſſent, & in hoc valuiſſent, vt tutus eſſes. Primùm, certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio. deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius eſt. Præterea, tu conditionem voti tui noſti: me tempeſtas occupauit, portus ac præſidij dubium. Quantum exiſtimas tormentum, etiamſi accepero eguiſſe? etiamſi ſeruatus fuero, trepidaſſe? etiamſi abſolutus fuero, cauſſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta, vt reddere mihi beneficium poſſis, cùm opus erit, non vt opus ſit. Si eſſet in tuâ poteſtate quod optas, 178 ipſe feciſses.

XXIX. Quanto hoc honeſtius votum eſt? Opto in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, numquam deſideret. 179 Sequatur illlum materia, quâ tam benignè vtitur largiendo iuuandoque, vt numquam illi ſit dandorum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem, ad miſericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec 180 experiri neceſse ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit, ipſi nemo 181 placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentiâ perſeueret, vt nemo in illum poſſit eſse, niſi conſcientiâ gratus. Quanto hæc iuſtiora vota ſunt, quæ te in nullam occaſionem differunt, ſed gratum ſtatim 182 faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam proſperis rebus? quàm multa ſunt, per quæ quidquid debemus, reddere etiam felicibus poſſumus? fidele conſilium,

173. POTENTIORES.] *Ipſos deos, quos voto conuenis.*

174. SVPERVACVVM.] *Si non ſuccedit, non auditur.*

175. INIVRIOSVM.] *Si auditur, cùm noxâ ſcilicet coniunctum.*

176. DEI MVNVS.] *Qui te benignior, parcit, nec exaudit.*

177. INIVRIA.] *In animo tuo, & ipſâ illâ conceptione voti.*

CAP. XXVIII. 178. IPSE FECISSES.] *Ipſe in diſcrimen me adduxiſſes. ipſe læſiſſes, deieciſſes: vt ſcilicet auxilio eſſes. Ergo ſcelus admiſiſſes, vt gratus deinde eſſes? Nam certè qui optat, cupit; qui cupit, fecerit ſi poſſit.*

CAP. XXIX. 179. SEQVATVR.] *Facilis ei ſit, habeat, nec vmquam deſtituat.* 180. EXPERIRI.] *Ipſe auxiliator ille, auxilij numquam egeat.*

181. PLACANDVS.] *Nemini ſupplicare debeat, nullius iram mitigare.*

182. FACIVNT.] *Optimo illo, & tam propenſo, animo.*

ſilium,aſſidua conuerſatio,ſermo comis, & ſine adulatione iucundus; aures,ſi deliberare velit,183 diligentes; 184 tutæ,ſi credere;conuictus familiaritas. Neminem tam alte ſecunda poſuerunt,vt non illi eò magis 185 amicus deſit,quia nihil abſit.

XXX. Iſta triſtis,& omni voto ſubmouenda occaſio,ac procul repellenda. vt gratus eſſe poſſis,186 iratis diis opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis,quòd meliùs cum eo agitur, cui ingratus es? Propone in animo tuo carcerem,vincula,ſordes,ſeruitutem, bellum,egeſtatem:hæ ſunt occaſiones tui voti.ſi quis tecum contraxit, per iſta 187 dimittitur.Quin potiùs eum potentem eſſe velis,cui plurimum debes, & beatum?Quid enim (vt dixi) vetat,te referre etiam ſummâ felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid?tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolui?Nec te inuitum 188 diſtringam:Omnia ſanè excluſerit opulenta felicitas; monſtrabo tibi, cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia,quid omnia poſſidentibus deſit.Scilicet ille,qui verum dicat,& hominem inter mentientes ſtupentem,ipſaque conſuetudine pro rectis 189 blanda audiendi,ad ignorantiam veri perductum,vindicet à conſenſu concentuque falſorum.Non vides quemadmodum illos in præceps agat exſtincta 190 libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa,dum nemo 191 ex animi ſui ſententiâ ſuadet,diſſuadetque,ſed adulandi 192 certamen eſt,& vnum amicorum omnium officium,vna contentio,quis blandiſſimè fallat?Ignorauere vires ſuas,& dum ſe tam magnos quàm audiunt, credunt, 193 attraxere ſuperuacua,& in diſcrimen rerum omnium peruentura bella.Vtilem & neceſſariam rupere concordiam:ſecuti iram, quam nemo reuocabat,multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri nouiſſimè ſuum, 194 dum

183. DILIGENTES.] *Ad audiendum, & mox ſuadendum.*

184. TVTÆ.] *Ad continendum,ſiquid arcani depoſuit.*

185. AMICVS DESIT.] *Quia ſemper* magnæ fortunæ *(Velleij dictum)* comes adulatio: *& veritas ac candor apud felices potenteſq; vix habitant.*

CAP. XXX. 186. IRATIS DIIS.] *Vt noceant.*

187. DIMITTITVR.] *Siquis vinculo aliquo tecum hæret, per hæc liberatur. Iſta enim ei optas, vt ſoluere aut ſolui poſſis.*

188. DISTRINGAM.] *Illigatum tenebo.*

189. BLANDA AVDIENDI.] *Tacitus de hoc genere:* Quorum aures ita formatæ, vt nil niſi iucundum, & læſurum, accipiant. *Ideò Diogenes*, Adulationem, melleum eſſe laqueum. 190. LIBERTAS.] *Amicorum & familiarium. quâ apud eum nefas vti.* 191. EX ANIMI.] *Formula vetus, quâ ſignificabant pariter, liberè, & ex interiore ſenſu dici.*

192. CERTAMEN EST.] *Quod vetus illud dictum expreſſit, ab iſto aut proximo æuo:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. ATTRAXERE.] *Vltrò aduocarunt & arceſſiuerunt bella.*

194. DVM

194 dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minùs exiſtimant turpe quam vinci. & perpetua credunt, quæ in ſummum perducta maximè nutant. Ingentia ſuper ſe ac ſuos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illâ ſcenâ & vanis & citò diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil non aduerſi exſpectare debuiſſe, ex quo nihil veri audire potuerunt.

XXXI. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam aduentus famam, terga verſuros: alius, nihil eſſe dubij, quin illâ mole non vinci ſolum Græcia, ſed 195 obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque vrbes inuenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris, vbi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copijs campeſtria, vix patere 196 cęlum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimiâ æſtimatione ſui furentem concitarent, 197 Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam quâ ſibi placeret multitudinem, indigeſtam & grauem, metuendam eſſe ducenti: 198 non enim vires, ſed pondus habere: immodica numquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia 199 trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtruent. tota illos Aſia non mouebit loco. tantas minas belli, & pænè totius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cùm te 200 mutatis legibus ſuis natura 201 tranſmiſerit, in ſemitâ hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm putaueris

194. DVM VINDICANT.] *Miror quid illud ſit, quod in meis libris additur. in altero quidem,* dum hoc ſæpè iudiſse vindicant: *altero opt.* dum hac ſpecie iudiſti vindicant. *Numquid,* hac ſpecie iuſti?

CAP. XXXI. 195. OBRVI.] *In totâ hac narratiunculâ Declamatorii floſculi ſparſi. iſte vnus, & olim Claudij Marcelli, qui in huius argumenti Suaſoriâ:* Non vincent nos, ſed obruent, *pronunciari à Spartanis facit.*

196. CÆLVM.] *Aërem.* 197. DEMARATVS.] *Olim rex Spartæ, & tunc exſul.* 198. NON VIRES.] *Liuius ſimiliter:* Eſse impedimentum maius, quàm auxilium. 199. TRECENTI.] *Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam diſtincta, niſi poſt factum, ſciri potuerunt? Sed iſta quoque ex declamantium licentiâ: donemus.* 200. MVTATIS LEG.] *Declamator in Suaſoriâ* II. Maria, terraſque, rerum Natura ſtatione mutauit ſuâ: moriamur trecenti, vt hic primùm inuenerit, quod mutare non poſſit. *Vides Mutandi verbum in hac re placuiſſe. quia nempe è terrâ mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.* 201. TRANSMISERIT.] *In Græciam. conſtrato*

taueris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe,cum ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis,velut torrentis modo ablati,cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque 202 illinc coorientur,& 203 tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur,maiorem belli apparatum eſſe,quàm qui recipi ab his regionibus poſſit,quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt:ob hoc ipſum te Græcia vincet,quia non capit. vti toto te non potes. Præterea,quæ vna rebus ſalus eſt.occurre ad primos rerum impetus,& inclinatis opem ferre non poteris,nec fulcire ac firmare labantia. Multo antè vinceris,quàm victum eſſe te ſentias. Ceterù m non eſt,quòd exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit:cui naſcitur in perniciem, vt alia quieſcant, ex ipſâ magnitudine ſuâ cauſſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem,& 204 mutantem quidquid obſtiterat,trecenti ſtare iuſſerunt:ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit,quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore,quàm damno miſerior,Demarato gratias egit, quòd ſolus ſibi verum dixiſſet,& permiſit petere quod vellet:petit ille, vt Sardes 205 maximam Aſiæ ciuitatem curru vectus intraret, 206 rectam capite tiaram gerens.id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio,antequam peteret:ſed quàm miſerabilis gens,in quâ nemo fuit, qui verum diceret regi,niſi qui 207 non dicebat ſibi?

XXXII.

ſtrato Helleſponto. 202. ILLIC COORIENTVR.] *Mei libri iterùm hic voces inſeruat.alter*,illinc ſimilis naſcentur coorientur: *alter opt.* à ſimilis naſcentur. *Quid hoc eſt? an* apibus ſimiles naſcentur?

Ηὖτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων.

Adeſto vates.

203. TVIS TE VIR.] *Quas explicare non poteris. quæ ſe inuoluent aut obterent.* 204. MVTANTEM.] *Senſu,quo ſuprà.* 205. MAXIMAM ASIÆ.] *In Lydia ſita eſt,& Strabonis etiam æuo magna.*

206. RECTAM CAPITE.] *Quam &* Citarim *appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon* 11. *Anabaſ. Sed Suidas optimè,& noſtram hanc rem ſimul tangit ex Philarchi Hiſtor.* XI. Tiara,*inquit*, ornatus capitis,quam ſoli reges rectam ferebant apud Perſas. duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedæmonius,qui cum Xerxe Athenas venit,ob ſucceſsum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet,petijt in rectâ tiarâ Sardes inuehi. 207. NON DICEBAT.] *Ego hoc teneam, etſi meis libris negatio abeſt. Sententia, Nemo è Perſis & indigenis regi verum dixit,ſolus hic homo externus,cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoriâ aut clade accedebat,decedebátve. Non ergo ſibi dicebat,id eſt in rem aut commodum ſuum. Tamen libri ſine negatione,vt dixi : & inter-*

XXXII. Diuus Auguſtus filiam [208] intra pudicitiæ maledictum impudicam [209] relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum [210] emiſit: admiſſos [211] gregatim adulteros, pererratam nocturnis [212] comeſſationibus ciuitatem, forum ipſum ac [213] roſtra, ex quibus pater legem de adulterijs tulerat, filię in ſtupra placuiſſe, quotidianum [214] ad Marſyam concurſum: cum ex adulterâ in [215] quæſtuariam verſa, ius omnis licentiæ ſub [216] ignoto adultero peteret [217] Hæc tam vindicanda Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam [218] ad vindicantem redit) parùm potens iræ publicauerat. Deinde cum, interpoſito tempore, in locum iræ ſubijſſet [219] verecundia, gemens quòd non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat, [220] donec loqui turpe eſſet, ſæpè exclamauit: *Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, interpretere, Qui ſibi dicebat, aliis non auditeris. Itaque nec videbatur ijs dicere.*

CAP. XXXII. 208. INTRA PVDIC.] *Non capio, alius viderit. quidam libri,* vltra: *atque omnino ego legam,* vltra impudicitiæ. *id eſt, adeò impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat quàm impudica.* 209. RELEGAVIT.] *In Pandateriam inſulam primò, mox Rheginorum opido clauſit.* 210. EMISIT.] *Suetonius:* De filiâ, abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit.

211. GREGATIM.] *Sunt ex ipſa accuſatione, ſiue perſcriptione Auguſti. Gregatim autem, quod non ſingulos, ſed per greges & claſſes admitteret. O propudium!* 212 COMESSATIONIBVS.] *Cùm hic atque illic apud amaſios ſuos luxuriaretur.* 213. ROSTRA.] *Ibi quoque, haud dubiè, lectulis ſtratis comeſſabunda, & quod ſequitur.* 214. AD MARSYAM.] *Cuius ſtatua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marſyam victores ſolent, & qui cariſas tenuiſſent. At hæc muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius* XXI. *cap.* 3. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia. D. Auguſti, cuius luxuriâ noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius Dei gemunt. *Quibus poſtremis legerim,* litteræ illius degemunt. *Qui Deum ad Auguſtum refert, errat: & iam de* Diuo *praceſſit. ſed nec audiendus mihi, qui reſcribit. At de Senecæ loco, non negauerim coronas eas ſimpliciter ad conuiuiales referri poſſe, quas abiens ipſa & comeſſatores Marſyæ impoſuerint: nam & id factum, teſtari ibi conuiuatos eſſe.* 215. QVÆSTVARIAM.] *Fecitne ergo, quod Meſſallina, ſimilis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit.

216. IGNOTO.] *Qui nec ipſam, quem nec ipſa noſſet.*

217. HÆC TAM.] *Ita rectè, abſque negatione, vindicanda ſanè hæc erant, ſed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato:* Scelera oſtendi oportere, dum puniuntur; flagitia abſcondi. 218. AD VINDICANTEM.] *Maximè hunc, & patrem.* 219. VERECVNDIA.] *Pudor è domeſtico flagitio.* 220. DONEC LOQVI.] *Cùm iam in ſummo, & ſine remedio eſſent.*

221. VA.

grippa, aut Mecænas vixiſſet. Adeò tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natauit noua. ſæuitum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis: totâ vitâ, Agrippæ & Mecænatis [221] vacauit locus. Quid putem? defuiſse ſimiles qui aſsumerentur, an ipſius vitium fuiſse, qui maluit [222] queri, quàm [223] quærere? Non eſt quòd exiſtimemus, Agrippam & Mecænatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſsent, inter diſſimulātes fuiſsent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentium contumeliam, amiſsa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt.

XXXIII. Sed vt me ad propoſitum reducam, vides quàm facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humanarum opum poſitis. Dic illis non quod volunt audire, ſed quod audiſse [224] ſemper volent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret: dā conſiliū vtile. Quæris, quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat: vt ſciat illam multis & fidis manibus continendam. Parùm in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retro iri? ſæpè inter fortunam maximam & vltimam [225] nihil intereſſe? Neſcis quantum ſit pretium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantùm, ſed ſæculis raram: quæ non aliubi magis deeſt, [226] quàm vbi creditur abundare. Quid? iſtos tu [227] libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine

221. VACAVIT.] *Imò Criſpus Salluſtius,* incolumi Mecænate proximus, mox præcipuus cui ſecreta Principum inniterentur. *Tac. III. Annal. ſed nomen, aut gratiam fortaſſe parem non habuit.*

222. QVERI.] *Se non habere.* 223. QVÆRERE.] *Vt haberet.*

CAP. XXXIII. 224. SEMPER VOLENT.] *Quod æternum iuuabit, vt ſolent bona & recta conſilia aut monita. Contrà in adulatione. Critias.*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίχ' ἡδονὴν
Ἔχθραν καθίστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον:
Quicumque amicis, gratiæ cauſſa, omnia
Dicit facitque; is ille præſens gaudium
Permutat odio, in poſterum tempus, graui.

225. NIHIL INTER.] *Noſter de Tranquill.* Horæ momentū intereſt, inter ſolium & aliena genua.

226. QVAM VBI.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipſi amantur.* 227. LIBROS.] *Nota morem, amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminiſse & nominare*

agmine magno [228] ianuâ pulſant, qui in primas & ſecundas [229] admiſſiones digerũtur. Conſuetudo iſta vetus eſt regibus,regeſq́; ſimulantibus,[230] populũ amicorum deſcribere. Eſt propriũ ſuperbiæ, [231] magno æſtimare introitum, ac tactũ ſui liminis, pro honore dare, vt oſtio ſuo propiùs [232] aſſideas, vt gradum prior intra domum ponas,in quâ deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt.

XXXIV. Apud nos primi omnium [233] C·Gracchus & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios [234] in ſecretum recipere, alios [235] cum pluribus, alios [236] cum vniuerſis. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos, [237] numquam veros. Amicum vocas, cuius [238] diſponitur ſalutatio?aut poteſt huius tibi patere fides,qui per fores [239] malignè apertas non intrat,ſed illabitur?Huic peruenire vſque ad [240] diſtringendã libertatẽ licet,cuius vulgare & publicũ verbũ & promiſcuũ ignotis, [241] AVE,

minare poſsent,ac dominò ſuggerere, Epiſt. LXVIII. Digerere in litteram ſenes orbos. 228. IANVAM.] *Manè ſalutaturi.*

229. ADMISSIONES.] *Solent pro dignitatum diſcrimine amicos aut clientes diuidere. Honeſtiores primos ad ſalutationem admittere: tum alios, tertióſque. Probabile & in ÿs libris, de quibus antè, deſcriptos ita fuiſſe. Lampridius in Alexandro:* Moderationis tantæ fuit, vt amicos non ſolùm primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret. *Quamquam ille fortaſse de locis Senatorÿs & Equeſtribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres claſses deſcripſit, quod apud Suetonium cap.* XLVI. *vide. Ergo* primæ admiſſionis, *erant honeſtiores & quaſi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem.* I. *cap.* X. Totam cohortem primam interioris admiſſionis. *Ab hoc more* Admiſsionales, & officium Admiſsionis: *de quibus ego ad* VI. *Annal. Taciti.* 230. POPVLVM.] *Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio:* Aërei populi, *de auibus. In eodem:*

—populos exponere captos, *de piſcibus. In Apuleio:* ſepedum populorum vndę, *de formicis. In columellâ:* Duo populi coniungi debent, *de apibus. Denique in Floro* populus virorum. *Ita igitur & hic* populus amicorum: *ſicut item Homero & Græcis* ἔθνος. *In Sidonio ſatis audacter:* Scelerum populus, *id eſt copia peccatorum.* 231. MAGNO ÆSTIMARE.] *Imò & oſtiarÿ vendebant. Vide de conſt. ſap. cap.* XIV.

232. ASSIDEAS.] *Atque ibi exſpectes,* Donec Bythino libeat vigilare tyranno. *Vide epiſt.* XCV. *& alibi.* CAP. XXXIV. 233. C. GRACCHVS.] *Nempe iſti plebicolæ, qui magno agmine obſidebantur.*

234. IN SECRETVM.] *In cubiculum interius.* 235. CVM PLVRIBVS.] *In aliud, atrio proximum.* 236. CVM VNIVERSIS.] *In ipſo atrio, vbi communiter ſalutabant.* 237. NVMQVAM.] *Fortaſſe,* numquid.

238. DISPONITVR.] *Loco ſuo, & vice.* 239. MALIGNE.] *Aegrè & faſtidioſè à ſuperbo oſtiario.* 240. DISTRINGENDAM.] *Soluendam, laxandam*

241 AVE, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque iſtorum veneris, quorum ſalutatio vrbem 242 concutit, cito etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequentiâ 243 vicos, & commeantium in 244 vtramque partem cateruis itinera compreſſa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non 245 in atrio quæritur. illo recipiendus eſt, illîc retinendus, & in ſenſus recondendus. Hoc doce, gratus es. Malè de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto; ſi rebus bonis ſuperuacuus. Quẽadmodum te & in dubijs, & in aduerſis & in lætis ſapiẽter geris, vt dubia prudẽter tractes, aduerſa fortiter, læta moderatè: ita in õnia vtilẽ te amico exhibere potes. Aduerſa eius ſi nec deſerueris, nec optaueris, multa nihilominus, vt non optes, in tantâ varietate. quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipſe ferat, quamuis pro illo videatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatem, quam adiutorio ſuo fideque diſcutiat; quòd eſt ingrati, ſe illi 246 præfert, & tanti æſtimat illum miſerum eſſe, vt ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe vult, & graui ſarcinâ liberare. Multum intereſt, vtrùm properes referre gratiam, vt reddas beneficium; an, vt ne debeas. Qui reddere vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quàm ipſe liberari vult, quæcumque ad hoc cupiet peruenire, quod eſt peſſimæ voluntatis. XXXV. Iſta, inquam, nimia feſtinatio ingrati eſt. id apertiùs exprimere non poſſum, quam ſi repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quocumque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares vt illi ſolueres de ſuo, multum abeſſe videreris à grato: hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & caput 247 ſanctum tibi, dirâ imprecatione defigis. Nemo,

Vt exi-

dam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clauſam habet. Hoc ſenſu Deſtringendam *mauelim.*

241. AVE.] *Vulgò receptum in his ſalutationibus. Martialis:*

Et matutinum portat ineptus Aue.

242. CONCVTIT.] *Mouet & quatit, quia vndique ad eos concurſus.*

243. VICOS.] *Vbi exſpectant aditum excluſi, & atrio non capiente.*

244. VTRAMQVE PART.] *Quíne vtrimque aut ad ædes veniunt? an qui ab ijs abeunt, adeuntq;? id eſt, qui prorſus & rurſus commeant. an etiam de ijs accipis, qui fortuitò tranſeunt, vias anguſtas ab hac obſidione eſſe? Ceterùm de copiâ. Virgilius:*

Si non ingentem, foribus domus alta ſuperbis,

Manè ſalutantum totis vomit ædibus vndam.

245. IN ATRIO] *Idem epiſt.* XIX. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. 246. PRÆFERT.] *Quia vult vt opiſue ſit egens.*

abeo

vt exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi apertè illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem ac 248 metum imprecareris. At quid interest, vtrùm vox iſta tua ſit, 249 an votum? 250 Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modò non vſque in 251 odium, ſed tantùm ad infitiationem beneficij perueniret. XXXVI. Quis pium dicet Ænean, ſi patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis 252 Siculos iuuenes, vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt vt Ætna immensâ ignium vi ſupra ſolitum ardens, 253 daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum vt finiret, 254 perſeuerare maluit: nihil Decijs, quòd morte patriam ſeruauerunt, ſi priùs optauerant, vt deuotioni fortiſſimę locum vltima rerum neceſſitas faceret. Grauiſſima infamia eſt medici, 255 opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloriâ ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magnâ miſerorum vexatione vicerunt. XXXVII. 256 Calliſtratum aiunt, ita certè

ab eo pendeat. CAP. XXXV. 247. SANCTVM.] *Ob beneficia.*

248. METVM.] *Ita libri conſenſu. tamen Pincianus* mortem *vellet; & ſagaciter Gruterus,* letum. *Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus ſit (in eo hac tractatiuncula) ſi mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & vt auxilij ſui egeat. non poteſt, ſi obit.* Metum *igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, ſi volet.*

249. AN VOTVM.] *Libri turbant: ac meus & quidam,* Aliquid intereſt, vtrùm vox ipſa ſit voti tui. *Sed, meo iudicio, turbant. nam Vulgata optima. ſi voce palàm imprecareris, immanis & ſcæuus eſſes; quid autem intereſt, an ore, an animo hoc facias?* Vox *igitur, aperta;* votum, *tacitum, ſed Deo notum.* 250. SANVS.] *Meus:* Sanius aliquid, oro, opta: *ſed & hic vulgatam præfero. ſanus, inquit, nihil horum tibi optes. deſipias mentis, ſi facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*

251. ODIVM.] *Qui non hoſtis ex profeſſo factus eſſet.*

CAP. XXXVI. 252. SICVLOS.] *De quibus lib.* III. *extremo, ſuprà.*

253. DARET.] *In libro meo alijſq́;* dareturipſis occaſio. *rectè, ſi ſuprà legas,* ardente. 254. PERSEVERARE.] *Durare, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperijs.* 255. OPVS QVÆR.] *Vt aut ægri, aut magis ægri ſint. Quod tamen vulgò medicis lepidè obijcit, & ſubſannat Philemon:*

Τίς ἐστιν οὗτος; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρὸς, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ;
Quis iſte porrò? medicus. ô quàm ſeſe habet
Medicus malè omnis, nemo ſi malè ſeſe habet!

CAP. XXXVII. 256. CALLISTRATVM.] *Oratorem eximium, & qui Demoſthenem, actione ſuâ de Oropo, ad eloquentiæ ſtudium excitauit.*

certè Hecaton auctor eſt,cùm in exſilium iret,in quod multos ſimul cum illo 257 ſeditioſa ciuitas & intemperanter libera expulerat,optâte quodam,vt Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, 258 abominatum talem reditum. 259 Rutilius noſter animoſiùs,cùm enim quidam illum conſolaretur,& diceret inſtare arma 260 ciuilia:breui futurum,vt omnes exſules reuerterentur: *Quid tibi*,inquit,*mali feci,vt mihi peiorem reditum,quàm exitum optares? Malo,vt patria exſilio meo 261 erubeſcat,quàm reditu 262 mæreat.* Non eſt iſtud exſilium,cuius neminem non magis,quàm damnatum,pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium,qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi,quia ſatius erat duos 263 vnico malo affici,quã omnes publico:ita non ſeruat grati hominis affectum,qui benè de ſe merentem difficultatibus vult opprimi,quas ipſe ſubmoueat:qui etiam ſi benè cogitat,malè precatur. Ne in 264 patrocinium quidem,nedum in gloriam eſt,incendium exſtinxiſſe quod feceris.

XXXVIII. In quibuſdam 265 ciuitatibus,impium votum ſceleris vicem tenuit. Demades certè Athenis,eum qui neceſſaria funeribus venditabat,damnauit,cùm probaſſet magnum lucrum optaſſe:quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an meritò damnatus ſit. Fortaſſe optauit ,non vt multis venderet,ſed vt carè: vt paruo ſibi conſtarent,quæ venditurus eſſet. Cùm conſtet,negotiatio ex empto & vendito,quare votum eius in vnam partem trahis,cùm lucrum ex vtraque ſit? Præterea omnes licet,qui in iſtâ negotiatione ſunt,damnes:omnes enim idem volunt,idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. 266 eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis 267 grauis annus

Exſilij & damnationis eius ipſe Demoſthenes commeminit, oratione aduerſus Polyclem. 257. SEDITIOSA.] *Athenæ.*

258. ABOMINATVM.] *Ne ea neceſſitas patriæ incideret.*

259. RVTILIVS.] *De quo ſuprà, lib.* V. *cap.* XVII.

260. CIVILIA.] *Sullana.* 261. ERVBESCAT.] *Quæ innocentem eiecit.* 262. MAEREAT.] *in publicâ calamitate.* 263. VNICO.] *A Pinciano eſt. at libri omnes,* iniquo. *Fortaſſe,* iniquè malo a. q. omnes publicè. 264. PATROCINIVM.] *Ne excuſat quidem & patrocinatur, adeò non laudatur.* CAP. XXXVIII. 265. CIVITATIBVS.] *De Athenis adiungit,cur Romam ſuum omittit? in quâ* Claudiã,inſontem crimine,impiũ votũ ſubuertit, *vt Valerius loquitur, & narrat lib.* VIII. *cap.* I. *Suetonius Tiber. cap.* II. *Agellius, alij.* 266. ELOQVENTIÆ.] *Hæc mirè, & pro arbitrio (quàm ſæpè autem!) inuerterat Muretus. Iſta vulgata & vetus editio eſt. nec mei diſcrepant, niſi quòd tranſpoſitâ voce:* Eloquentiæ pretium exoptat. *Fecerim,* exoptatur. *Poſſu etiam,* Eloquentiæ

annus in quæſtu eſt. inſtitores 268 delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. nullâ tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: iacebit opera fabrilis. 269 Vnius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu 270 Arruntium, & 271 Aterium, & ceteros qui 272 captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere, quę 273 deſignatores & 274 libitinarios, vota? illi tamen quorum mortes optent, neſciunt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam ſpei

tia pretium exoptat, litium numerum. 267. GRAVIS.] *Qui morbus nos grauat.* 268. DELICATAR. MERC.] *Serici, Coæ veſtis, vnguentorum, margaritarum.* 269. VNIVS.] *Quem Demades damnauit.*

270. ARRVNTIVM.] *De quo ad Tacitum.* 271. ATERIVM.] *Siue* Haterium, *qui ipſe è Tacito notus.* 272. CAPTANDORVM.] *Hoc genus Romæ crebrum, &* Captatores *dicebantur, quia ſimiles venantibus, prædam ſectabantur & lucrũ. Orbis & ſenibus adhærebant, obſequijs, officijs, munuſculis alliciebãt: omnia vno fine, vt in fine, teſtamẽti pars eſſent. Martialis:*

Scis te captari, ſcis hunc qui captat, auarum,
Et ſcis quid captet, quid Mariane velit.

Iſti ijdem, Heredipetæ: *& ſuauiter ab Horatio artificium deſcribitur, ſatyrâ v. lib. II. Quid à Petronio? ſuauiſsmè, in ſenis ſui Eumolpi perſonâ, qui Crotonem venerat. in quâ vrbe, inquit,* homines omnes in duas partes diuiſi. Nam aut captantur, aut captant. Videbitis, *inquit,* oppidum tamquam in peſtilentiâ campos, in quibus nihil aliud eſt, niſi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lacerant. *Atque iſti* Corui, *ſiue* Vulturij, *ſunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vllâ Comœdiâ bellius) ipſum adito. Sed quid tu hîc, Seneca, in Aruntium & Haterium? te huius culpæ culpant. Ecce Suillius apud Tacitum:* Romæ teſtamenta, & orbos, velut indagine eius capi. *Sed Suillius dixerit: gratiæ & potentiæ eius aliquid aliquando datum, hoc credo.*

273. DESIGNATORES.] *Qui funera comitabantur, diſponebant, ordinabant. Horatius:*

---cùm ficus prima calorq́ue
Deſignatorem decorat lictoribus atris.

Scripſi cap. XV. *De Amphitheatro.*

274. LIBITINARIOS.] *Libitina cognomen Veneris. & auctor Dionyſius, Seru. Tullium regem, cùm ſcire numerum naſcentium, morientium, in viros tranſeuntium vellet; inſtituiſſe ſingulis templum, in quod nummum aliquem inferrent; atque ita numerantur deſcriberentúrque. Vt, naſcentes, in Iunonis Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui virilem togam ſumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit, ut ea dea funeribus præeſſe crederetur, atq́; inibi, quidquid ad ea, curaretur.* Libitinarij *ergo, qui* Libitinam (*ut Valerius lib.* V. *cap.* II.) exercebant. *qui funera efferenda conducebant, & cetera in hunc apparatũ. Gloſſis,* Libitinarius ἐνταφιαςής, *ſiue*

[275] ſpei plurimum eſt, mori cupiunt. Illorum [276] damno nemo viuit: hos quiſquis [277] differt, [278] exhaurit. Optant ergo, non tantùm vt accipiant, quod turpi ſeruitute meruerunt, ſed etiam vt tributo graui liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in [279] vno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt, vitâ nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quàm impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optauerit, quàm multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet! quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus' XXXIX. Sed non quidquid reprehendendum, etiam [280] damnandum eſt: ſicut hoc votũ amici, quod in manibus eſt, malè vtentis [281] bonâ voluntate & in id [282] incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hic, ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret, ſine me ſaluus, honeſtus, tutus eſſe non poſſit. tam miſer ſit, vt illi [283] beneficij loco ſit, quidquid redditur. [284] Hæc dijs audientibus. Circumueniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim ſolus opprimere. inſtet potens inimicus & grauis, infeſta turba nec inermis, & creditor vrgeat & accuſator. XL. Vide quàm ſis ęquus, horum optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſſet. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, peſſima pro optimis referendo, hoc certè delinquis, quòd non exſpectas ſuum cuiuſque rei tempus: quod æquè peccat, qui non ſequitur, quàm qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non vtique reddendum. Si mihi non deſideranti redderes, ingratus eſſes: quanto ingratior es, qui deſiderare me cogis? Exſpecta. quare [285] ſubſidere apud te munus meum non vis? quare obliga-

Funerator. item, ἐνταφιοπώλης, *qui vendit quæ ad funus. Ipſa* Libitina, ἐντάφιον, *funus. Inde Horatio:* Effugere Libitinã. *Pro officio, Liuius:* In vrbe peſtilẽtia tãta, vt Libitina tunc vix ſufficeret. *In Aſconij, pro Milone legas.* Faſces ex lecto Libitinæ raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypſæi: *ac captam de faſcibus Deſignatorum, qui illic aſſeruati. Nam lictores ijs dat Horatius.* 275. SPEI PLVR.] *At libri ſcripti,* rei plurimum. *Pincianus legebat,* cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt: *nec inſulsè.*

276 DAMNO.] *Nihil enim ijs tollitur, etſi non additur.*

277. DIFFERT.] *Spem illorum morte non citò implet.*

278. EXHAVRIT.] *Quia munera aſſiduè mittunt, & vt tributa pendunt.* 279. VNO.] *Iterum, illo Athenienſi.*

CAP. XXXIX. 280. DAMNANDVM.] *Sententiâ iudicis, exemplo illius Demadis.* 281. BONA VOL.] *Referendi gratiam.*

282. INCIDENTIS.] *In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.* 283. BENEFICII.] *Non gratiæ tantùm: neque ſoluar ego ſolùm, ſed obligem.* 284. HÆC DIIS.] *Peſſimè omiſſa erat hæc clauſula, quam ſcriptis. Hæc tu, inquit, ſi non palàm & hominibus, at dijs audien-*

ligatum moleſtè fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, 286 ſignare rationem parem properas? Quid mihi negotium quęris? quid in me 287 deos immittis? quomodo exigeres, qui ſic reddis?

XLI. Ante omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, beneficia ſecurè debere, & occaſiones reddendorum obſeruare, non 288 manu facere: hanc ipſam cupiditatem primo quoque tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit, quod 289 inuitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe, onus iudicat eſſe, non munus. Quanto melius ac iuſtius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obæratum ſe indicare? quoniam beneficium commune vinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil moror, 290 quo minùs tuum reuertatur ad te, opto hilaris accipias. ſi neceſſitas alterutri noſtrûm imminet, fatoque quodam datum eſt, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potiùs qui ſolet. Ego paratus ſum: *Nulla mora in Turno*. oſtendam hunc animum, cùm primum tempus aduenerit: interim dij 291 teſtes ſunt.

XLII. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quaſi 292 manu prēdere, verentis & æſtuantis, ne in vllo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſolicitudo, ſed contrà, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientiâ veri amoris, dimiſſa omnis anxietas. Tam cum vitio eſt, 293 recipere quod non debes, quàm non dare quod debes. hoc beneficij primum dati ſit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne ho-

dientibus voues. CAP. XL. 285. SVBSIDERE.] *Hærere & remanere.* 286. SIGNARE.] *Signantur rationes, cùm finiuntur; cùm benè diſpunctæ, & pares factæ, comprobātur. Imò ipſa illa verba vidētur ſubſcripſiſſe in Codicis paginis,* Par ratio. 287. DEOS IMMITTIS.] *Votis tuis hostes factos.*

CAP. XLI. 288. MANV FACERE.] *Id eſt, non quærere & operâ noſtrâ arceſſere. Phraſis perfrequens Senecæ, & iam alibi explicata.*

289. INVITVS.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adſtrictum ſe ægrè fert, qui non vult munus apud ſe reſidere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id eſt, nec hilari promptoq́; animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quaſi recuſanti munus, regerit potiùs quàm reddit.*

290. QVO MINVS.] *Melior ac planior mei libri ſcriptio:* quomodo munus reuertatur ad te: *etſi illud* quo, *compendio ſcribitur: & mallem,* quando. 291. TESTES SVNT.] *Benè Gruterus,* ſunto.

CAP. XLII. 292. MANV PREND.] *De rebus quæ certæ ſunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap. 1.* Quædam vitia in aperto poſita, quæ manu prenderem. 293. RECIPERE QVOD.] *Ego hanc ſententiolam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur:* reddere cùm non debes. *Certè de tempore reddendi agitur, vt in verbis antè, & mox ſequentibus: non de indebito, aut debito. An ſic placet,* recipere quomodo non debes, quàm dare quomodo non

ne homines de me [294] ſequiùs loquantur. Malè agit, qui [295] famæ, non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes: [296] te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo? Debebis: ſed palàm debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magnâ voluptate apud te depoſitum intueberis. Pænitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus viſus eſt, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? XLIII. In magnis erroribus ſunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium [297] ſinum ac domum replere: cùm iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quanto maius ac difficilius interim ſit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham, quoniam [298] vtrumque vbi ex virtute fit, par eſt: non minoris eſt animi beneficium debere, quàm dare. eò quidem operoſius hoc quàm illud, quo maiore diligentiâ cuſtodiuntur accepta, quàm dantur. Ideo non eſt trepidandū, quàm citò [299] reponamus, nec [300] properandum intempeſtiuè: quia æquè delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quàm qui ſuo ceſſat. Poſitum eſt illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. benè illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecū: imò ne mecū quidē. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddēdo cogitat, nimis cogitare alterū de recipiēdo putat. Præſtat ſe in vtrumq; facilem: ſi vult recipere beneficiū, referamus, reddamuſque læti. illud apud nos cuſtodiri mauult, quid theſaurum eius eruimus?

do non debes? 294. SEQVIVS.] *Deteriùs, ſiniſteriùs. In libris ſcriptis adduntur voculæ,* id eſt obliquiùs aut malè, vel iniuſtè: *quæ palàm interpretamenta ſunt. Varro*: Non modò abſens quidquā de te ſequius cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem. *Liuius*: Inuitus, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor. 295. FAMÆ] *Ad famam. eius cauſsâ & adſpectu.* 296. TE, QVEM NON.] *Ex ſcripto meo hæc breuiùs*: Illum quem non potes fallere, & quem potes. *Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.* CAP. XLIII. 297. SINVM.] *Ita enim mos, togæ ſinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecuniâ; domum, ornamentis, alioq; inſtructo.*

298. VTRVMQVE.] *Longè aliter meus:* quoniam vtrumlibet virtute par eſt: *breuiùs & caſtigatiùs. Vitia paria Stoicis, ita & virtutes: neque creſcit bonum, aut decreſcit. Dogma ipſum ita habet:* Πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετόν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι: Omnia bona paria eſſe, & omne bonum in ſummo deſiderabile. neque remiſſionem aut intenſionem ſuſcipere. *Non in Manuduct. III. Differt. IV.* 299. REPONAMVS.] *Vicē reddamus. Iuuenalis*

--- numquámne reponam?

300. PROPERANDVM.] *Libri ferè ſcripti,* procurandum: *optimè Gruterus,*

mus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non 301 ducere, ſed 302 ſequi debeat.

terius, procurrendum. *Metaphora eſt. non nimis citò exeundem, & priuſquam aperti carceres.* 301. DVCERE.] *Praire, & nos ad eam adſpicere.* 302. SEQVI.] *Ex benè factis, bona erit: ſi non ſtatim, tardiùs; ſi non apud omnes, ſaltem peritos & bonos.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD ÆBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SIMILIA *prioribus, Quæſtiunculæ, & ſubtilibus vtilia tamen mixta. Illud principio ſertum. coërcendam curioſitatem, & nimiam ſciendi cupidinem: animum potiùs ad mores & Virtutem, id eſt Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occaſione. Quæſtio, An aliquis donare Sapienti poſſit, cùm eius ſint omnia? ait poſſe, quia animo quidem, non vſu tamen omnia poſſidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: ſed tamen iterùm iterúmque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, ſed cum cautione, ne illa quibus malè, & in ſuam alienámve noxam vtatur. Quarta, Numquid obliuiſci datorem beneficij ſui oporteat? Non omnino. & poſſe tenere memoriâ ait, imò & interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, manſuetę, magno.*

CAPVT PRIMVM.

BONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

1 *In manibus terra. Non hic te carmine longo,*
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhauſtâ materiâ, circumſpicio, nonquid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quidquid ſupereſt, cùm tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem 2 lenocinari mihi, debuit paullatim 3 opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maximè neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregiè enim hoc dicere 4 Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: *Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quàm ſi multa quidē didiceris, ſed illa non habeas 5 ad manum.* Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes 6 numeros

COMMENTARIVS.

CAP. I. IN MANIBVS.] *A nauigantibus. iam portum terramq́ tangimus.* 2. LENOCINARI.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare, gratioſum venuſtumq́ me reddere.* 3. OPVS CRESSERE.] *Ita ſolent & rhetores, & qui auribus animiſq́ ſe aptant: paullatim ſurgere. & ex aurorâ ſolem dare.* 4. DEMETRIVS.] *Inter aſtra eius qui non ſolùm ſtellas: ſi Seneca fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. *& epiſt.* XX. *item* LXII. *& ſæpius.* 5. AD MANVM.] *Prompta, vt exerceas & vtare. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & ſæpè vana: pauca & vtilia diſce, & vt facias diſce. Ariſtippus conſonat:* Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλ', ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, meliùs valent ijs qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui vtilia legunt diſcuntq́;, ſtudioſi & eruditi ſunt. *Heraclitus hoc ipſum neruosè & breuiter:* Πολυμαθίη νόον ἔχειν, οὐ διδάσκει: Mentem multiſciam habere, non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.* 6. NVMEROS.] *Palæſtræ verbum, in motibus illis, & formatione flexúque membrorum. Quintilianus libro* XII. Et vt Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant

(mali

meros 7 nexuſque perdidicit, quorum vſus 8 ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero benè & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quam multa ſciat, ſi ſciat quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca 9 vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum 10 effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati 11 ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima 12 in anguſtias coëant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum

(*malè quidam libri* Neruos) non idcircò diſcentibus tradunt, vt his omnibus in ipſo luctandi certamine vtantur ſed vt ſubſit copia illa, ex quâ vnum aut alterum, cuius ſe occaſio dederit, efficiant. *Quæ apta ſanè etiam ad Demetrij ſenſum. Iuuenalis, de feminâ ad palum ſe exercente.* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiaſtes priſcus:* Hoc eſt, vniuerſa efficit dictata. vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrigo,* aut tantum curat. *Valerius lib.* VIII. *cap.* III. Motuſque omnes (*ita veteres*) ac numeros defenſionis fortiter exſecuta. *Inde prouerbium,* omnibus numeris perfectus. *& ſimilia, quæ idem ille Valerius ſæpè iterat.* 7. NEXVSQVE.] *In luctâ, Lucanus:*

Conſeruêre manus & multo brachia nexu.

Dicunt aliter Nodos, *&* Ligaturas.

8. SVB. ADVERSARIO.] *In ipsâ pugnâ: at benè ſub doctore, & in ludo.*

9. VINCVNT.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domant.*

10. EFFVNDAT AC.] *Fluentem & refluentem faciat, ſtatis horis.*

11. SIGNVM IMPR.] *Quo ſenſu? vt reuera corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno* VII. *dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quater ſeptimo, genuini (ſuprà dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid diſtinctè eſt legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, ſeptimo quoque anno mutari hominem, & ſignum ætatis imprimi, nouâ nomenclaturâ? Vt ad primum ſeptenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium,* Adoleſcens; *ad quartum.* Iuuenis; *quintum,* Vir; *ſextum,* Maturus *vel* Grauis; *ſeptimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Iſto autem ſenſu, melius in Senecâ* ætatis ſignum: *quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen euenire: quod Varro apud Agellium libro* III. *cap.* X. *notat. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.* 12. IN ANGVSTIAS.] *Lucretius idem quærit, libro* IV.

Porticus æquali quamuis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa: tamen parte ab ſummâ cùm tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

portum iungat. verùm [13] vnus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis [14] fata diuerſa ſint, maximiſque rerũ ſpatijs diſtent, quorum inter ortus [15] minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quę nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas [16] in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentæ fructus eſt, [17] inueniſſe. Quidquid nos meliores beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in [18] proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec auidâ ſpe infinita complectitur, ſed didicit [19] à ſe petere diuitias: ſi deorum hominumque formidinem eiecit, & ſcit [20] non multum eſſe ab homine timendum, à Deo [21] nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eò perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum vt vnam domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperit, ſemperque tamquam in publico

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſſam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis, longiùs ductis, remotiora coire & anguſtari, ob baſes minores quò longiores, lineaſq; quæ paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. 1. cap. III.

13. VNVS CONCVBITVS.] *Ita ſanè. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεσθαι: geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice; quæ vbi ſciſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus.*

14. FATA DIVERSA.] *Quidni? nam & formatio diuerſa. quia etſi ex vno ſemine; diuiditur id tamen, & plus minúſve, craſſius tenuius, in hanc illámve partem illabitur: atque ita in materiâ & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀποβλέεται: Non enim ſimul ſemelque ſemen peruenit, ſed bis terque euomitur & exit, *quaſi per ictus.*

15. MINIMVM INTEREST.] *Noſtro ſenſu. ſed motione ipsâ cæli, & citatâ illâ vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas cauſſas placet ire.*

16. IN ALTO.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit.* 17. INVENISSE.] *Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantùm, ſcitiores.*

18. PROXIMO.] *Iuxta apertum, non diu quærendum.*

19. A SE PETERE.] *A ſuo animo. qui paucis contentus, diues eſt.*

20. NON MVLTVM.] *Quid, præter mortem? & cum eâ metus tui finis.*

21. NIHIL.] *Strictè. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP.

blico viuit: ſi ſe magis veritus quam alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummauit ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingenijs afferentia. II. Hæc Demetrius noſter vtráque manu tenere [22] proficientem iubet, hæc nuſquam dimittere, imò affigere & [23] partem ſui facere, eoque quotidianâ meditatione perduci, vt ſuâ ſponte occurrant [24] ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſtò ſint: & ſine morâ vllâ veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque [25] nec malum eſſe vllum niſi turpe nec bonum niſi honeſtum. Hac regulâ vitæ opera [26] diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium iudicet, in quantiſcumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt & breuis: [27] faſtidit obiecta: quò auidius hauſta eſt, citiùs [28] in cõtrarium recidẽs, cuius ſubinde neceſſe eſt, aut [29] pæniteat, aut [30] pudeat. In quâ nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis, dijs proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & eâ [31] quæ hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & eâ quę intolerabilis ex alto venit. vbi de dijs [32] famæ creditum eſt, [33] vitijſque illos noſtris æſtimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, numquam ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cùm maximè: qui, vt

ita

CAP. II. 22. PROFICIENTEM.] *Ita vocant Stoici, eum qui in viâ ad Sapientiam eſt, qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in Manuduct. II. Diſſertat. IX.* 23. PARTEM SVI.] *Animo induere, vt adhæreant: agnata videantur.* 24. SALVTARIA.] *Decreta iſta ac δόγματα.*

25. NEC MALVM.] *Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contrà. id eſt, Sola virtus bona, ſolum Vitium malum. In Manud. II. Diſſert. XX.* 26. DISTRIBVAT.] *Quidquid videt, audit, iſtâ metiatur & cenſeat.* 27. FASTIDIT.] *Meus, & alij quidam,* faſtidio obiecta. *probo.* 28. IN CONTRAR.] *Dolorem. qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex eâ naſcitur.* 29. PÆNITEAT.] *In luxu & ganeâ.* 30. PVDEAT.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31. QVÆ HOMINVM.] *Duplicem perturbationem hic facit: à terrâ, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metúque (vt verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ à ſuperſtitione, & prauâ de dijs opinione. de quâ addit.* 32. FAMÆ CRED.] *Quæ facit illos vltores, vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophiſti rident.* 33. VITIISQVE ILLOS NOSTRIS.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos malè facientibus reponimus: & plura talium affectuum.*

34. DI-

ita dicam,[34] diuini iuris atque [35] humani peritus,[36] præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit [37] in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum. [38] omnia illius ſunt. non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore [39] maris rubri ſteterat, plus deerat quam qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano Oneſicritus [40] præfectus claſſibus præmiſſis explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui [41] extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cęcâ prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt, quantum cupit.

III. Nec hoc Alexandri tantùm vitium fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna [42] irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. quem inuenies, cui modum imperij [43] ſatietas fecerit? qui non vitam in aliquâ vlterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, congeras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili [44] tuenda. Non habet mittendos

34. DIVINI.] *Quomodo dij colendi.* 35. HVMANI.] *Quid hominem deceat, quid ſibi alijſq; debeat.* 36. PRÆSENTIBVS.] *Horatius:*

Lætus in præſens animus, quòd vltra eſt
Oderit curare.

37. IN DVBIVM.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.* 38. OMNIA IL.] *Stoico paradoxo, de quo Manud.* III. *Differt.* XI. 39. MARIS RVBRI.] *Non de ſinu Arabico ſiue Ægyptio ceperis (parùm ſit eò veniſſe, & longius omnino iuit:) ſed de mari Indico. quod* Rubrum *antiquis dictum, oſtendi in Admirandis.*

40. PRÆFECTVS.] *Vnà cum Nearcho.* 41. EXTRA NATVRÆ.] *Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suaſoriâ* I. *ad Alexandrum:* Iidem ſint termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. *quaſi vltrà igitur nec ſol, nec orbis. Poëta etiam pedo, de Germanico Oceano:*

— ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

Sed & Tacitus tali ſenſu: Trans Suionas aliud mare pigrum. illuc vſque (& fama vera) tantùm natura. *Vide noſtras ibi vltimas Notas.*

CAP. III. 42. IRRITAVIT] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43. SATIETAS.] *Propriè. id eſt, quod ſatis haberent.*

44. TVEN-

tendos trans maria 45 legatos, nec metenda 46 in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt: ita hic officia ſua, quamuis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus, potentiſſimus eius optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt, cùm Orientem Occidentemque luſtraueris animo, quo etiam remota & 47 ſolitudinibus intercluſa penetrantur, cùm tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatiſſimè fundit, adſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hęc omnia 48 mea ſunt. Sic fit, vt nihil cupiat: quia nihil eſt 49 extra omnia.

IV. Hoc ipſum, 50 inquis, volui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tuâ ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi. quemadmodum poteſt aliquis donari ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti. cui quidquid datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito, & de amicis interrogare Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam amico donare poteſt: donat enim illi communia. 51 Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Iure ciuili 52 omnia regis ſunt: & tamen illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos 53 deſcripta ſunt, & vnaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuatâ terminatione diſtingunt. & totus ager huius aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. ideoque donare agros noſtros reip. poſſu-

44. TVENDA.] *Sine curâ, ſine impendio habenda.*

45. LEGATOS.] *Mos ſui eui, Legatos Conſulares, qui legionibus pro-vincijſq; præſint. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.* 46. IN RIPIS.] *Iterùm Romano ritu, in terminis imperij caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47. SOLITVDINIBVS.] *Quæ ſub Zonâ frigidâ, ſiue torridâ, vt ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutauit.* 48. MEA SVNT.] *Viſu, viſu ſæpè. cùm id non poteſt, cogitatione & animo, qui ſunt ſibi hæc facta. Nos Manud. III. Diſſ. XI.* 49. EXTRA OMNIA.] *Omnia autem ſua cenſet.*

CAP. IV. 50. INQVIS] *Argutè & feliciter ad rem applicat, à quâ videbatur abire.* 51. NIHIL.] *Seneca iam reſpondet.*

52. OMNIA REGIS.] *Poteſtate & imperio, vt dicet.*

53. DESCRIPTA.] *Diſtributa. Horatius:*

Sedeſque deſcriptas piorum.

54. CVM

poſſumus, quamuis illius eſſe dicantur: quia aliter illius ſunt, aliter mea. Numquid dubium eſt, quin ſeruus 54 cum peculio, domini ſit? dat tamē domino ſuo munus. Nō enim ideò nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illū habere noluerit: nec ideò nō eſt munus, cùm volens dedit, quia potuit eripi, etiamſi noluiſſet. 55 Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos conuenit) illud quod quæritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia aduerſus eum ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe conceſſimus. Omnia patris ſunt, quæ in 56 liberorum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen dijs poſuimus donum, & 57 ſtipem iecimus. Non ideò quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt: poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius proſtitutę ſunt, leno eſt: omnia autem ſapientis ſunt, inter omnia autem & proſtitutæ ſunt. ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo vſuram pro pecuniâ ſuâ pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ 58 cauillantur, cùm pulcherrimè, quid à nobis dicatur, intelligant. V. Enimuerò ſic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat: quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei veniet. interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei cuius eſt totū, poſſe donari. Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: vſus rei tuæ, meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tuâ in poſſeſſione naſcātur: & ſi annona carior fuerit, aut fames,

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum,

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam ſis dominus, intrabis: nec ſeruum tuum, 59 mercena-

54. CVM PECVLIO.] *Peculium eſt, quod ſeruus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id eius eſt, domino conniuente, & more fauente.*

55. QVEMADMODVM.] *Hæc inconnexa, & fortaſſe traiecta ſunt. Concinnius paullò:* Quem ad modum perhibemus *(ita malim, quàm* probemus) omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur: *Scripſi* conueniat, *& verius puto quàm* conuenit.

56. LIBERORVM.] *Qui ipſi manu nondum ſint miſſi.*

57. STIPEM.] *Varro:* Dijs cùm theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Plura ego ad Taciti* XIV. *Annalem.* 58. CAVILLANTVR.] *Quod Græcis* σόφισμα, *Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. MERCENARIVM.] *Qui operas mihi locat præbetque in dies,*

cenarium meum abduces: & abs te rhedam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, vt aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat. VI. In omnibus iſtis quæ modò retuli, vterq; eiuſdē rei dominus eſt. quomodo? quia alter ei dominus eſt, alter vſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem [60] Dorus librarius ſuos vocat: & vtrūq; verū eſt. alter illos tāquā auctor ſibi, alter tāquā [61] emptor aſſerit: ac rectè vtriuſq; dicūtur eſſe. Vtriuſq; enim ſunt: ſed non eodem modo. ſic poteſt T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod [62] viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cùm regio more cuncta [63] conſcientiā poſſideat, ſingularum autem rerum in vnumquemq; proprietas ſit ſparſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, [64] fiſcus eius priuata tantùm, ac ſua: & vniuerſa [65] in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperij [66] quæritur. nam id quoque quod tamquam alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens vniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua. VII. Bion modò omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modò neminē. Cùm omnes [67] de ſaxo deiecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorū eſt, ſuſtulit & cōſūpſit, atq; in vſum ſuū vertit, ſacrilegus eſt: ōnia autē deorū ſunt: quod quiſq; ergo tollit, deorū tollit, quorū ōnia ſunt: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cùm effringi tēpla, & expilari impunè Capitolium iubet: dicit, Nullum ſa-

crile-

dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel inuito.

CAP. VI. 60. DORVS LIBRARIVS.] *Bibliopolæ nomen, &* Librarius *igitur non ſolùm qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hoc aſſerunt: &* Libraria *in Agellio, taberna venalium librorum.* 61. EMPTOR.] *Emit enim, ſed vendendos.* 62. VIRITIM.] *In meum caput tranſſcriptum.*

63. CONSCIENTIA.] *Omiſit ſiue eiecit Muretus, imperiosè. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis omnia eſſe, eumq; poſſidere animo & tacito ſenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, fecitque* communia. *Meus liber* conſcia *ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat.* 64. FISCVS.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Ærario ſecernebant. Plinius Panegyrico:* At fortaſſe non eâdem ſeueritate Fiſcum, quâ Ærarium cohibes. imò tanto maiore, quò plus tibi licere te tuo, quàm de publico, credis. 65. IN IMPERIO.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemque imperium Principis, quàm Patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non vt ipſi fruerentur, ſed nequis alius. 66. QVÆRITVR.] *Nam ſub bono Principe, vt idem ille inquit,* dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. *Et mox:* Sors & Vrna fiſco iudicem aſſignant.

CAP. VII. 67. DE SAXO.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in ma-*

crilegium eſſe.quia quicquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum,qui deorum eſt. Hic reſpondetur: Omnia quidem deorum eſſe,ſed non omnia dijs dicata. In his obſeruari ſacrilegium,quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum,ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentiâ dignum:& tamen à ſacris profana diſcerni,& non omnia [68] licere in angulo,cui nomen [69] fani impoſitum eſt,quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Iniuriam ſacrilegus Deo quidem [70] non poteſt facere, quem [71] extra ictum ſua diuinitas poſuit: ſed tamen punitur, quia tamquam Deo fecit.Opinio illum noſtra,[72] ac ſua, obligat pœnæ.Quomodo ergo ſacrilegus videtur,qui aliquid aufert ſacri,etſi quocumq; tranſtulit,quod ſurripuerat,intra terminos eſt mundi:ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi,non ex his quæ vniuerſa habet,ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt,quæ [73] viritim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere; etſi poterit.emittetque illam vocem,quam [74] Romanus Imperator emiſit,cum illi ob virtutem & benè geſtam Rempub. tantum agri decerneretur,quantum arando vno die circuire potuiſſet: *Non eſt*, inquit, *vobis eo opus ciue,cui plus opus ſit,quàm vni ciui.* Quanto maioris viri putas,reſpuiſſe hoc munus,quàm meruiſſe? multi enim fines alijs abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

CAP. VIII.

in magnis ſceleribus. 68. LICERE] *Fœda, impura.*

69. FANI.] *Abeo,*quòd Pontifices in ſacrando fati ſint finem: *vel potiùs fines, in Varronis v. de L. L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.* 70. NON POTEST.] *Suprà lib.* v. *cap.* XIV. *De conſtant. ſap. cap.* IV. 71. EXTRA ICTVM.] *Vt tangi ledive non poſſit.*

72. AC SVA.] *Nam & ipſe ſcit, atque vt Deo poſita auſert.*

73. VIRITIM.] *Malè vicißim. Suprà cap.* VI. Quod viritim meum eſt. 74. ROMANVS IMP.] *Quis hic eſt?* Horatius Cocles, *ait Muretus & toto capite aſſerit* XVIII. *Libri* XIX. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam, populus Romanus* tantum agri dedit, quantum vno die circumaraſſet. *Hoc ita Liuius, Dionyſius, Plinius: neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primùm,* miles *ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca: deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Senecâ: tertiò, quis hic modus ſupra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuerſitas: quam fuiſſe oportet; aut Senecæ illa frigida, aut nihili eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M'. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit,* à Senatu ſeptem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum non exceſſit: parum idoneum reip. ciuem exiſtimans,qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus. *Quid clarius, aut aptius?*

VIII. Ergo cùm animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per vniuerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: cùm ad hoc ius [75] quotidianum, ſi ita res tulerit, [76] capite cenſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio eius animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hæc vniuerſa [77] habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia [78] in laudem vetuſtorum [79] inuidia non obſtat. Paullò antè Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, vt oſtenderet, nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo [80] corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his

rius? Eadem Plinius: M'. Curij nota concio eſt, pernitioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. *Enimuero iampridem* bina iugera *aſſignari ſolita (Varro, & idem Plinius:) ſed nunc in victoriâ de Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hic ſcrupuli. niſi in Seneca fortè ſequentibus verbis, ſcribentis:* tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuiſſet. *Atqui non niſi iugerum vnum, vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij)* quod vno iugo boum, in die, exarari poſſet. *Vbi ergo illa* ſeptena, *imò* quinquagena? *Ambigo, non in re aut homine, ſed in Senecæ ſcriptione, ſatin' ea ab intento & hoc agente fuerit. Sanè ſi de* Iugero *vno accipis, palàm falſum eum fuiſſe affirmandum eſt: ſed quid ſi plura etiam ipſe dicit? Nam ait,* circuire: *quod accipi poteſt, non de reciprocatione illâ in arando, ſed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſanè illa* quinquaginta *circumarauerit, aut vltrà. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, cùm Plinius, tum & res mihi dicit. at bellè omnino decretum, cùm alij* ſeptena *haberent, vt ipſe* ſepties ſeptena: *quæ ſunt* XLIX. *iugera: ſed Valerius ſcilicet rotundè fecit extulitque,* quinquaginta. *Siquis certiora, donet.*

CAP. VIII. 75. QVOTIDIANVM.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.* 76. CAPITE.] *Accipiam, ſtatu & conditione ſuâ cenſebitur. Aſpicit autem ad Cenſuales tabulas, in quibus viritim ſinguli, & eorum opes, deſcriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: ſed communi & ciuili iure, cenſum capitis eius inſpiciam, & pro eo æſtimabo.*

77. HABERE.] *Tuo illo poſſeſſionis ſenſu.* 78. IN LAVDEM.] *Dicit, magnos viros fuiſſe, ſed æuo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At viuis ea obſtat: etſi ſunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.*

79. INVIDIA.] *Salluſtius:* Viuos interdum fortuna, ſæpè inuidia fatigat. vbi anima naturæ ceſſit, demptis obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magis magiſque extollit. *Propertius:*

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas,
Maius ab exequijs nomen in ora venit.

his quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ vero eius, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitę, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut conuicium deeſſet.

IX. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certâ, ne liceat [81] donare, affirmauerim repudiaturum, dicturumque: Ego verò me ad iſtud inextricabile pondus non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc [82] expeditum hominem demitto. Quid ad me defers [83] populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare [84] non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perſtringunt? volo intueri [85] pretia ſanguinis, animarumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue (vt eſt melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam ſcrupuloſâ diſtinctione [86] teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingentibus pretiis emptas. in quibus ipſa illa quæ pla-

cet

80. CORRIPI.] *Sunt qui legant*, corrigi. *At mihi non placet. Fruſtrà enim aut ſtultè Natura hominem gignat oſtentetque, à quo corrigi non poſſimus. Imò contrà melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura ſedet*, & nos ab illo corripi. *Ideò genitus eſt, vt exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri, & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in* corrumpi, *&* corripi: *denique firmat omnino clauſula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut conuitium deeſſet. *Conuitium profectò in correptione eſt: & propriè ita Cynici ſolent, cuius hic ſectæ. Vide de iſto ipſo conuiciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Veſpaſ. cap.* XIII. *& Neronis cap.* XXXIX. CAP. IX. 81. DONARE.] *Atque ita exonerare ſe, & amoliri.* 82. EXPEDITVM.] *Quod eſt in paupertate. Apuleius:* Prorſus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior. 83. POPVLOR. OM.] *Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?* 84. NON DECEAT.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum inſtrumenta.*

85. PRETIA SANG.] *Quibus ſanguinem & animam impenditis.*

86. TESTVDINEM.] *Quâ lectos, & repoſitoria maximè ornabant. Plinius* IX. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria iis veſtire, Caruilius Pollio inſtituit. *Vtebantur marinis, & maximè Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Aſino:* Κλίνη ἦν μεγάλη ἀπὸ χελώνης Ἰνδικῆς. *Vertit Apuleius:* Lectus indicâ teſtudine pellucidus. *Ex eius verbo no-*

ea

tet 87 varietas,88 ſubditis medicamentis,in ſimilitudinem veri coloratur. Video iſtic 89 menſas, & æſtimatum lignum 90 ſenatoris cenſu, eò pre-

ta lucem & ſplendorem infuiſſe. quod & iſta Martialis:

Gemmantes primâ fulgent teſtudine lecti.

Etſi intellegere etiam liceat geminas *inſertas fuiſſe. Ita enim Philo:* Τρίκλινα ϗ περίκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένη, ϗ τιμαλφεστέρας ὕλης ἐνίων τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα: Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materiâ: atq; ea pleraque gemmata. 87. VARIETAS.] *Ita Clemens Alexandrinus:* χελώναις πεποικιλμένας κοίτας: teſtudine variegatos lectos. *Nam miſcellum & inſiticium opus fuit, vt hodie officula in lignum affabrè iniungunt. Hoc paullo antè Seneca,* ſcrupuloſam diſtinctionem *dixit.*

88 SVBDITIS.] *Alij* ſublitis. *non muto. De ſenſu, quid? an ex Plinij iſtis elicimus,* XVI. *cap.* XLIII. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Teſtudo in hoc ſecta. nuperque portentoſis ingenijs, Principatu Neronis, inuentum vt pigmentis perderet ſe, pluriſque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur. ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici. Modò luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. *Hoc autem factum, ſiue coloratâ ipſâ teſtudine: ſiue ſegmentis eius tenuibus colore alio ſuppoſito (hic* ſubdito) *qui perluceret: vt fit ſcilicet in vitro, aut tali materie.*

89. MENSAS.] *E citro. Petronius:*

--ecce Afris eruta terris
Citrea menſa, greges ſeruorũm, oſtrumq́ue renidens.

E Mauretaniâ adferebantur. vide Plinium XIII. *cap.* XV.

90. SENAT. CENSV.] *Ita planiſſimè, è Tertulliano, & ſine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummûm orbem citri emit. bis tantum Aſinius Gallus numerat. *illud* bis tantum *facit* Decies HS. *id eſt* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petronij iſta ipſa mens, ſed à nobis emendandi, poſt dictos verſus:*

Ponitur, ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ cenſum trahat. hoc Sterile ac male nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Ego: Quod cenſum trahat. *Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum cenſum auferat & abſumat. An etiam legas,* Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velit aurum ſepoſitum & ſpretum præ citro? tum autem iunctim cetera:* Quod cenſum trahat, hoc ſterile, *&c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, ſiluas.

pretioſius, quò illud in plures 91 nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic 92 cryſtallina. quorum 93 accendit 94 fragilitas pretium. omnium enim rerũ voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet 95 periculo, creſcit. Video murrhina pocula. parũ ſcilicet luxuria magno furit, niſi quod vomant, capacibus gẽmis inter ſe 96 propinarent. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatę aures oneri ferendo ſunt: iunguntur inter ſe, & inſuper 97 alij binis ſuperponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi 98 aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, mulier parùm 99 liquidò, 100 nudam ſe non eſſe, iurabit. Hæc ingenti ſummâ, ab 101 ignotis etiam ad

com-

Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. NODOS.] *Quæ pars nodoſa maculas illas facit Petronio nominatas. & de quibus libro De Tranquill. cap. I.* 92. CRYSTALLINA.] *Vide De Irâ III. cap. XL.* 93. ACCENDIT.] *Sic* Incendia annonę, *augmenta & intentiones Latini dicunt.* 94. FRAGILITAS.] *Eadem Plinius XXXIII. initio:* Cryſtallina ex eâdem terrâ effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. 95. PERICVLO.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire. 96. PROPINARENT.] *Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid libri? conſenſu,* pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quomodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat,* per, *an* pro, *ſcripſerit. Ego fecerim* permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit. Alternant inter ſe pocula & potiones.* 97. ALII BINIS.] *Ita quaterni fierent. etſi communiter & decorè vnus binis ſuper ponebatur. Plinius:* Hos digitis ſuſpendere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quo margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis eſt, vt Senecæ quoque is ſenſus. alij ſinguli ſuperponuntur binis: quod palàm docent ſequentia verba,* bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De eâ re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies HS. inſeritur. ſaltus & inſulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imò &* ſexcenties *vnam margaretam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra* auri millionem. *Adde de conſtant. ſap. cap.* XIV. 98. AVT CORPVS.] *Simile noſter, epiſtolâ* XC. Telas, quibus veſtis nihil celàtura conficitur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.

99. LIQVIDÒ.] *Clarè & certò. Ouidius:*

Scis tamen, & liquidò iuratus dicere poſſes.

100. NVDAM.] *Corpore per eas veſtes apparente. Ideò* pellucidas *dixerit, &* collucenteſ. *Vide Epiſt.* XC. 101. IGNOTIS.] *Seribus.*

101. QVAM

commercium gentibus accerſuntur, vt matronę noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, 102 quam in publico oſtendant.

X. Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nunc volo tuas opes recognoſcere, laminas 103 vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra, quæ quidquid vtile futurum nobis erat protulit, iſta 104 defôdit & merſit, & vt noxijs rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, 105 aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſtic 106 diplomata, & 107 ſyngraphas, & 108 cautiones, vacua habendi 109 ſimulacra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & 110 kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupiditatis 111 extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum naturâ queri, quod aurum argentumque non interius abſconderit, quòd non illis maius, quàm quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ 112 tabulæ, quid cõputationes, & 113 vænale tempus, & 114 ſanguinolentæ 115 centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtrâ pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubiici oculis, quod teneri manu poſſit,

102. QVAM IN PVBLICO.] *Gemina ſententia Controuerſiâ* VII. *libri* II. Vt adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus agnouerit.

CAP. X. 103. VTRIVSQVE.] *Auri & argenti.* 104. DEFODIT.] *Pliny querela grauis & adſimilis, proœmio libri* XXXIII. *Item noſter Epiſtolâ* XCIV. Aurum & argentum & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit.

105. AVT PRETIVM.] *Nam ob aurum cædes.*

--- nec bella fuerunt
Faginus adſtabat, cùm ſcyphus ante dapes.

106. DIPLOMATA.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

107. SYNGRAPHAS.] *Priuatorum nominum.* 108. CAVTIONES.] *Scripturas obligationéſque ſub chirographo.* 109. SIMVLACRA.] *Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? reipsâ, dico, habes; plus tamen vi & poteſtate.* 110. KALENDARIVM.] *Liber fænebris, in quo vſuræ deſcriptæ per kalendas. Vide Epiſt.* LXXXVII. 111. EXTRA NATVRAM.] *Non enim ipſa produxit: auaritia & habendi ſtudium inuênit.* 112. TABVLÆ.] *Contractuum.* 113. VÆNALE.] *Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt Vſura. Itaque pro tempore ſoluitur, & ipſa illa mora emitur.* 114. SANGVINOLENTÆ.] *Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſitum trahunt. cruentæ vſuræ.* 115. CENTESIMÆ.]

poſſit,inanis auaritiæ ſomnia.O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonij 116 liber magnus,& vaſta ſpatia terrarum colenda per 117 vinctos,& immenſi greges 118 pecorum per prouincias ac regna paſcendi, & 119 familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata 120 laxitatem vrbium magnarum vincentia. Cùm bene iſta, per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit,circumſpexerit,ſuperbumque ſe fecerit,ſi quidquid habet,ei quod cupit comparet,pauper eſt. Dimitte me, & illis 121 diuitijs meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui,magnum,ſecurum. ego ſic omnia habeo,vt 122 omnium ſint.

XI. Itaque cum C.Cæſar illi 123 ducenta donaret,ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudicans,quâ non acceptâ gloriaretur. Dij deæque quam pauxillo illum animum aut honorare voluit,aut 124 corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. 125 Ingentem rem ab illo dici audiui,cum miraretur dementiam eius,quòd ſe putaſſet tanti poſſe mutari. *Si 126 tentare*,inquit,*me conſtituerat, toto illi fui experiendus 127 imperio.* XII. Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æque nihil prohibet,cùm omnia amicis dicamus eſſe communia,aliquid amico donari. Nō enim mihi ſic cum amico communia omnia ſunt,quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cùm duo ſunt, non ſinguli ſingulos habent,ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam,vt quiſquis eſt iſte,qui me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium ſolum

SIMÆ.] *Vſura inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (vnde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſiue menſes numerabant. At nobis ſint duodeni annui nummi, è centum. Vide Epiſt.*CXVIII. 116. LIBER.] *Codex, aut Kalendarium.* 117. VINCTOS.] *Per compeditos, & ergaſtularios. vt tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo* II. *Elector.cap.*XV.

118. PECORVM.] *Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant.* 119. FAMILIA.] *Obſecro,nota ad Romanorum opes, & numerum ſeruorum. Collegi & firmaui in Admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autē ſeruorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdā militares. Nónne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi.*

120. LAXITATEM VRB.] *Notabile & iſtud: adde alterum Senecæ locum Epiſt.*XC. *vbi diſertè ită,* Domus inſtar vrbium. 121. DIVITIIS MEIS.] *A Naturâ & Sapientiâ datis.* 122. OMNIVM.] *Quiſq; ſuū poſſideat, teneat: ego animo omnia vſurpem, cogitatione luſtrē, opinione fruar & poſſideam.*

CAP. XI. 123. DVCENTA.] Quinque millia *Philippicorum.*

124. CORRVMPERE.] *Ad opum & pecuniæ amorem poſſeſſionemq; traducere. a ſapientiâ auertere.* 125. INGENTEM REM.] *Ineptè, ſiquid iudico. Facio & aſſero,* Ingenti ore. 126. TENTARE.] *Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere.* 127. IMPERIO.] *Quaſi dicat, nec dato quidem*

ſolum [128] inter ſapientes eſt,inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt,quàm ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. [129] Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt,in illis tamen locus meus fit proprius,quem occupaui. hoc ſi cui [130] ceſſi, quamuis illi communi re ceſſerim,tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdam ſub certâ conditione ſunt habeo in equeſtribus locum, non vendam,non vt locem,non vt habitem:in hoc tantùm,vt ſpectem. Proptereà non mentiar,ſi dicam me habere in equeſtribus locum : ſed cùm in theatrum veni,ſi plena ſunt equeſtria,& iure habeo locum illic,quia ſedere eſt mihi liberum:& non habeo,quia ab his,cum quibus ius mihi loci commune eſt,occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid habet amicus,commune eſt nobis:ſed illius proprium eſt,qui tenet. vti,illo nolente,non poſſum. Derides me,inquis. Si quod amici eſt, meum eſt,liceat mihi vendere. Non licet. nam nec equeſtria : & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum, ideò aliquid tuum non eſſe,quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt , etiam quod ſub lege certâ tuum eſt. [131] Accepi,ſed certè non minùs habes.

XIII. [132] Ne te traham longiùs,Beneficium maius eſſe non poteſt; ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe maiora,& plura, [133] in quæ ſe beneuolentia effundat,& ſic ſibi indulgeat, quemadmodum amantes ſolent: quorum plura oſcula , & complexus arctiores , non augent amorem,ſed exercent. Hæc quoque,quæ venit quæſtio, [134] profligata eſt

dem illo, ſe ceſſurum illis decretis & vitâ.

CAP. XII. 128. INTER SAP.] *Soli ſapientes inter ſe amici, Stoico dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parẽtes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone:* Πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. *Nos in Manud. III. Diſſ. XVI.* 129. EQVESTRIA.] *Gradus quattuordecim, in quibus ij ſpectant & ſedent.* 130. CESSI.] *Cùm iam in ſpectaculo aſſediſſem. Ciceronis III. de Finibus huc faciunt:* Quemadmodum theatrum cùm commune ſit, rectè tamen dici poteſt eius eſſe locum, quem quiſque occuparit : ſic in vrbe mundóve commune non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit. 131. ACCEPI.] *Aut nulla, aut manca hic ſententia. quam egregiè ſupplet meus codex :* Accipi poteſt, ſed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominus tuus manet: & aliàs ipſe iterùm occupabis.*

CAP. XIII. 132. NE TE TRAH.] *Benè & penſiculatè Muretus monuit, defectum hic eſſe. Alia enim diſputatio, & An beneficia beneficijs ſint maiora? Negat eſſe, ex Stoicorum decreto, Omnia rectè facta &* κατορθώματα *paria cenſentium.* 133. IN QVÆ SE.] *Scripti quidam,* in quæ ſunt qui beniuol *Meus,* inique ſunt qui ben. *Puto fuiſſe,* in quæ ſe vndique beniuolentia. 134. PROFLIGATA.] *Affecta iam, & penè confecta.*

eſt [135] in prioribus:itaque breuiter perſtringetur. Poſſunt enim in hanc,quæ data ſunt alijs,argumenta transferri.Quæritur, an qui omnia fecit,vt beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias,inquit,illum non reddidiſſe,omnia fecit,vt redderet. Apparet ergo,non eſſe id factum, cujus faciendi occaſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſoluit is,qui vt ſolueret,vbique quæſiuit,nec inuenit.Quædam eius conditionis ſunt,vt effectum pręſtare debeant:quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe,vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret,peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium,ſi omni [136] arte vſus eſt. Laus [137] imperatori etiam victo,& duci redditur,ſi & prudentia,& induſtria , & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit,vt beneficium redderet : obſtitit illi felicitas tua.Nihil incidit durius,quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit,ſano aſſidere, felici ſuccurrere:gratiam retulit,etiam ſi tu beneficium non recepiſti Præterea,huic intentus ſemper,& huius rei tempus operiens,qui in hoc multum curæ,multum ſedulitatis impendit,plus laborauit,quàm cui citò referre gratiam contigit.

XIV. Debitoris exemplum diſſimile eſt:cui parum eſt pecuniam quæſiſſe,niſi ſoluit.Illîc enim ſtat acerbus ſuper caput creditor,qui nullum diem [138] gratis occidere patiatur:hîc benigniſſimus,qui cùm te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium,dicat:*Mitte hanc de pectore curam.* Deſine tibi moleſtus [139] inſtare.omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis,ſi me quidquam amplius deſiderare indicas.Pleniſſimè ad me peruenit animus tuus.Dic,inquit, mihi. reddidiſſe beneficium diceres illum , ſi gratiam retuliſſet Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit.Contrà,nunc illud pone,ſi oblitus eſſet accepti beneficij,ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe negares illum gratiam retuliſſe?At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit,& omnibus alijs renunciauit officijs,huic vni imminens,& [140] operatus.nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt,ille qui curam referendæ gratiæ abiecit,& hic qui numquam ab illâ receſſit? iniquus es,ſi rem à me exigis,cùm videas animum non defuiſſe. Ad ſummam,puta,cùm captus eſſes,me pecu-

135. IN PRIOR.] *Libro II. cap. XXXI. & deinceps.*

136. ARTE.] *At in meo & alijs plerisque ſcriptis,* ſi omni iure: *nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius cauſſæ.*

137. IMPERATORI.] *Fortaſſe,* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.* CAP. XIV. 138. GRATIS.] *Sine vſurâ.*

139. INSTARE.] *Teipſum vrgere & premere.*

140. OPERATVS.] *Malè & contra libros ſubſtituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter de Breuit. vit. cap. XII. Diſcendis canticis operati.

141. Or-

cuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris 141 oppoſitis, nauigaſſe hieme iam ſæuâ, per infeſta latrociniis littora, emenſum quid quid periculi afferre poteſt etiã pacatũ mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandé ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiamſi in illâ nauigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam in vincula quæ detrahere tibi volui, ipſe incidi: negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, 142 tyrannicidas vocant: & Mucij manus in hoſtili arâ relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atq; alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem, ſine vllo ſudore, gratum prima fecit occaſio. XV. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Meritò iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: 143 huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, 144 non potes dicere. vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero numerus æquandus eſt: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſuccedit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quòd ſi animus ſine re, ad referendam gratiam non valet: nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiã debeo, nihil aliud præſtare poſſũ: quid eſt, quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero? XVI. Si tamen quid ſen-

141. OPPOSITIS.] *Propriè. in pignore & hypothecâ ſic loquuntur. Catullus:*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verùm ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque peſtilentem!

Terentius: Ager oppoſitus eſt pignori, ob decem minas.

142. TYRANNICIDAS.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur libro* VI. *& tyranni fratrem ab iis occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannum, Hippiam, triennio etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum caeſum: quod idem libro* I. *ſcribit, & paſsim Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſentit.* CAP. XV. 143. HVIC VERÒ.] *Libri ſcripti referunt,* Huic verò debes, qui. *at meus optimè*: huic non debes, & qui vult, & qui conatur. *Opponit alteram partem: Illi meritò diceres, qui ignauus; huic non debes, qui omnia facit.* 144. NON POTES DICERE.] *Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui,* ſcilicet non potes dicere: *ea ipſa*

 pri-

ſentiam quæris, & vis, 145 ſignare reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent iniquiſſimum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam a creditore acceperat, libidine aut aleâ abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, vt homines ſcirent fidem vtique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum. Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire 146 pro irritâ patitur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eò libentiùs debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec 147 teſteris: occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus, huic, quia nõ malus. Ideoq; nõ eſt, quòd ad te hãc quæſtionẽ iudices pertinere: an quod Beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes: & etiam malo, redderes creditum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cùm plus ſemper imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia, morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

XVII. Duo ſunt beneficia. vnũ, quod dare niſi ſapiens ſapiẽti nõ poteſt: hoc eſt abſolutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos 148 imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. meliùs iſtos iudex, quàm ingratus, emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium proijciam, bono reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam.

primore voce ſcholſon notificans.

CAP. XVI. 145. SIGNARE.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantùm, nec reſponſa ſignabant apud Pomponium, De origine iuris. Poſteà (ſub Auguſto, aut circà) obtinuit, vt auctoritatis fideiq; cauſsâ ſubſcriberent.* 146. PRO IRRITA.] *Pro nullâ, aut fruſtratoriâ. nihil ei adſcribis aut tribuis.* 147. TESTERIS.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimittit.*

CAP. XVII. 148. IMPERITOS.] *Ita molliùs appellant, non ſapientes: aliàs*

ceâ. XVIII. De altero beneficij genere dubitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt iam huius rei capax. ſcientiam vtendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod accipere non poſſit. Vt reſpondere 149 ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem: liberari tantum, ſi reddo, poſſum. Ille vti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me. XIX Reddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtandum eſt. Vt quidem habeat, quod a me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non 150 tutelam illi, ſed fidem debeo: multoque latius eſt, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori ſtatim in 151 macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui numerem, delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. ceterùm licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cùm expediet; malo, cùm petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. 152 Imo reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me fit deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis 153 Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Numquam in tantum virtus exſtinguitur, vt non certiores 154 animo notas imprimat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cum in ſiluas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent:

aliàs, ſuâ linguâ Stultos. CAP. XVIII. 149. AB VLTIMO] *Obiectionis verbis iſtis,* Accipere non poſſit. CAP. XIX. 150. TVTELAM.] *Ne res pereat iam reddita.* 151. MACELLVM.] *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ ſuæ cauſâ, relinquet.* 152. IMO REDDO.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo: *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat:* Nō. reddo illi. *Pincianus,* Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

153 APOLLODORVS.] *Nominat iterùm noſter* II. *de Irâ, cap.* IV. *Vide.*

154. ANIMO.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat: Eſt quod*

nent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quantum à veris feris & numquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit, qui vnquam hæſit ſapientiæ. altiùs infectus eſt. quam vt ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, vtrùm iſte ferus ſit animo tantùm, an & in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrannum, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quídni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si verò ſanguine humano non tantùm gaudet & paſcitur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec irâ, ſed auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi [155] in ore parentum filios iugulat, ſi non contentus ſimplici morte, [156] diſtorquet, nec vrit ſolùm perituros, ſed [157] excoquit, [158] ſi ara eius cruore ſemper recenti madet: [159] parùm eſt huic beneficium non reddere. Quidquid erat, quo mihi cohæreret, [160] intercisa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à meâ gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi. etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. XX. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum credam, vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publicâ poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius inſtruitur: militem & arma non ſuggeram.

Si pro *quod mox aliis verbis*: intra ſe malus. 155. IN ORE.] *Incoràm, ſpect antibus iis. Tacitus* III. *Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur. 156. DISTORQVET.] *Per tormenta necat.*

157. EXCOQVIT.] *Lento igne vſtulat.* 158. SI ARA EIVS.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſet. ſicut idem noſter De Tranquill. cap.* XIV. Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro cottidianum fiebat ſacrum. *Sed non placet. de communi, imò exterâ tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ats eius eſt cruor, & ſemper. *Optime Gruterus,* Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imò tyrannorum propriæ arces, & in iis intellego patratas cædes.* 159. PARVM EST.] *Quaſi dicat, imò maleficium dandum eſt.* 160. INTERCISA.] *Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe remo-*

Si pro magno petet munere [161] artifices ſcænæ,& ſcorta, & quæ feritatem eius [162] emolliant,libens offeram. Cui triremes & [163] cerastas non mitterem,[164] luſorias & [165] cubiculatas,& alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, [166] eâdem manu beneficium omnibus dabo,illi reddam:quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt:optimumque eſt obire ei qui ad ſe numquam rediturus eſt.Sed hęc rara nequitia eſt,& ſemper portenti loco habita,ſicut hiatus terræ,& de cauernis maris [167] ignium eruptio.Itaque ab illâ recedamus :de his loquamur,quæ deteſtamur ſine horrore.Huic homini malo,quem inuenire in quolibet foro poſſum,quem [168] ſinguli timent,reddam beneficium,quod accepi.Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe,quod [169] in me non eſt,redeat do-

ſe remouit. CAP.XX. 161. ARTIFICES.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui* τεχνίτας Διονύσου, *& ſimpliciter* τεχνίτας. *Suetonius Iulij, cap.* LXXXIV. Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus* XXVIII. Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiano corrigendum, cap.* XVII. Præſtantes poëtas, nec non & artifices coëmit : item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenario petant: ſed meo animo non ſatiſdant. Quin lego:* artifices ſcænæ, item coloſſi: *& ſequentia adfirmabunt.* 162. EMOLLIANT.] *Laſciuire enim præſtat, quàm ſæuire: & huc ſe tyranni potiùs vertant.*

163. CERASTAS.] *Mureti eſt: qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Centauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: non in genere aut ſpecie aliquâ, de quâ hic ſentit. Veterus* æratas *legi: quod iamolim monuit Io. Brodeus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellicæ: quas negat tyranno robur & ſubſidium mittendas.* Ceratas *ſi quis retinet, quia cerâ illini naues etiam ſolent: nihil pro re dicit.* 164. LVSORIAS.] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſtola* IV. Vbi luſerunt nauigia, ſorbentur. *Ætas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitorijs nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.* 165. CVBICVLATAS.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicuius domus.* Thalamegos *Græcâ voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.* 166. EADEM MANV.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu: & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, vniuerſis autem dare. Quomodo? quia tolli eum è vitâ, quâ tam malè vtitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

167. IGNIVM ERVP.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap.* I.

168. SINGVLI.] *Non vniuerſi. qui publicè noxius non eſt.*

169. IN ME NON EST.] *Omnino pro Senecæ mente ſit legi, vt in meo & qui-*

domum bonus an malus. 170 Quàm deligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

XXI. Pythagoricus quidam emerat à ſutore 171 phæcaſia, 172 rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, redditurus: & cùm clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: 173 tibi minimè, qui ſcis futurum, vt 174 renaſcatur.* iocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios non inuitâ manu domũ retulit, ſubinde concutiens. Deinde cùm reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: *Ille tibi viuit, tu redde, quod debes.* Deinde per cloſtrum, quâ ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, 175 pœnas à ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret. XXII. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & 176 accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen *quibuſdam*, prodeſſe. quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque.*

170. QVAM DILIGENTER.] *Veteres,* Quid, *lego,* Quin.

CAP. XXII. 171. PHÆCASIA.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt.* xx. Puto quædam eſſe, quæ decent Phæcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis:*

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

vbi Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythœana editio aliò duceret, quæ* Hæc Aſianorum: *& ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.* 172. REM MAGNAM.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & ioco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpè bonâ,* rem non magnam: *ex quo aliquis,* re non magnâ. *Ideò, inquit, non præſenti pecuniâ, quia res ei non magna, nec in bulgâ ſemper nummi.*

173. TIBI MINIME.] *Hoc inter morologa, vt ſic appellem, Senecæ fuerit. qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuêre in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſciuit ſubitò hunc Pythagoricum eſſe? Et ſciuerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.* 174. RENASCATVR.] *Ex illâ decantatâ Pythagoræ* παλιγγενεσίᾳ: *quâ animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterumq́; naſci.* 175. POENAS A SE.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario vno plus ſoluit, cùm anteà fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro morâ aut dubitatione ſuâ hoc dependit.*

CAP. XXII. 176. ACCVSA.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & red-*

tamen, ſi quis exiſtimat, cùm dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimę. quædam præcipimus 177 vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cum dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus 178 circulis narrant. hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus. & plus imperando quam præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. XXIII. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues antirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Numqnam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cùm dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec 179 incurrat. Cum dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſępè enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut 180 doleat? Interueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet.

XXIV. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem,* inquit, *pallium, ſi nummos haberem.* Neminem popoſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, 181 ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipebat? at multum erat, commeruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare molliùs potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſerò dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non vt numquam fiat, ſed vt parcè. XXV. Ariſtippus aliquando delectatus vnguen-

& reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipſum te? quòd tam diu diſtuleris, nec citiùs reddideris? 177. VLTRA MODVM.] *Vt ligna curuamus, ſed correcturi.* 178. CIRCVLIS.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quę ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 179. INCVRRAT.] *Vbique ſe ingerat.*

180. DOLEAT.] *Si verè neſciuit.*

CAP. XXIV. 181. AMBITVS.] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP.

guento:[182] *Malè, inquit, iſtis* [183] *effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum [184] quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitię, & beneficium ab eo repetam, [185] à quo petiſſem: qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Numquam, ne querens quidem, dicam:

--Eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc & efficere, vt ingratum eſſe, aut [186] liceat, [187] aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſsis & familiaribus verbis, memoriam reuocare:

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. XXVI. Sed nihil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maximè neceſſariam, & in quâ hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhumanus & immemor, & ingratus, offendat. vt non tamen dediſſe delectet. Numquam in has voces iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam

CAP. XXV. 182. MALE, INQVIT.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς Χαρώνδαν εἰπόντα, Τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγὼ, φησὶ, ὁ κακοδαίμων, κἀμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ Περσῶν βασιλεύς. Ἀλλ' ὅρα μὴ ὡς οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦται, οὕτως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵτινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν. Ad Charondam dicentem, Quis hîc vnguentatus? Ego, inquit, miſer & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

183. EFFÆMINATIS.] *Cinædis, in Græco. & obliquè perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.* 184. QVADRVPLATORIBVS.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſſâ, & ſectantes quartam ex lege. Qui aij intenti in prædam, & accuſabant ſimul & poſcebant: vocat arguté* beneficiorum quadruplatores, *qui importunè exigunt, & niſi affatim reponas, accuſant.* 185. A QVO PETISSEM.] *A viro bono, & amico.*

186. LICEAT.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen illud melius. & diuiſim dicit,* aut liceat: *nempe in exprobrantem, & beneficio ſuo manus, vt ipſe loquitur alibi, afferentem.* 187. AVT IVVET.] *In animo delectet, talem fallere ſic inhiantem.*

CAP.

etiam 188 infelicitas placeat. Semper illum 189 pænitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quòd indigneris tamquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper; & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorũ tam firmis mentis ac ſolidæ, ut tutò apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam 190 non vinces: alius inuidiâ laborat, alius cæcâ ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſq́; perpetuos. adiice æſtimationem ſui nimiam & tumorem, 191 ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam fidele conſilium 192 daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare 193 quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

XXVII. Inter affectus inquietiſſimos, rem 194 quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre 195 captę cùm maximè ciuitatis faciem, in quâ, omiſſo pudoris rectiq́; reſpectu, 196 vires in conſilio ſunt, velut 197 ſigno ad permiſcenda

CAP. XXVI. 188. INFELICITAS.] *Mala & infelix locatio.*

189. PAENITEBIT.] *Acutè. tua iſta benignitas tam firma, in æternum ruborẽ & pudorẽ eũ dabit.* 190 NON VINCES.] *Quis ſenſus? non vinces & explebis improbã eius cupidinẽ? verba non dicũt, aut informiter dicunt: imò ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus.* cuius ſummã non vinces ſpectat. *Vera lectio,* non vices: *id eſt, alius totus in lucro eſt, cuius cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficijs, ſed capere tantùm. Quòd ſi vulgata tenetur (me auctore numquam:) tum oporteat tamen voce auctius ſcribere :* non vinces. peccat alius inuidiâ, laborat alius cæcâ. *Sed ſperne.*

191. OB QVÆ CONT.] *In iiſipſis inſoleſcentem, & ſe mirantem, ob quæ deſpicere magis ius erat & deæſtimare. Nónne in vanis, imò & prauis, plerique ſe attollunt?* 192. DATVRVS.] *Ea vox abeſt meo libro, & rectè. Argutius breuiuſq́; eſt,* Timor, conſilium infidele, *ſiue Conſultor infidelis: atque is ſenſus.* 193. QVÆ CONSEQVI.] *Alibi vitium tangit, faſtidij & contemptus in rebus, quas anteà in magnis habuimus, & improbè penè optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri:* optare quæ conſequi, *voce insertâ. At mihi ea lectio friget.* CAP. XXVII. 194. QVIETISSIMAM.] *Quæ reuera eſt à conſtantiâ, & leuitas ei aduerſa.*

195. CAPTÆ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitijs non palpatur, verùm inſultat.*

omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec [198] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus [199] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [200] euertit, & in lucrum ruinâ venit. Hic [201] ſine cæde populatur, hic ſpolia [202] cruentâ manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes [203] referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, quâ imbecellitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed vſqueeò vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. XXVIII. Cogita tecum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vmquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem. Quædam [204] perdidimus, quædam [205] proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paullatim [206] exierunt: à quibuſdam oculos [207] auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantū recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficiū eius [208] longius ætas ſequēs poſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euênit, vt circa conſularia

196. VIRES.] *Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.*

197. SIGNO.] *Vt in opido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere.* 198. RELIGIO.] *Sacra apud hoſtes ſæpè, & inſulæ prælata, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iuſiurandum calcatur.*

199. ANGVSTO ITINERE.] *Per foramen aut feneſtram intrandi.*

200. EVERTIT.] *Muros & ædes ſubuertit.*

201. SINE CÆDE.] *Togati vulturij.* 202. CRVENTA.] *Venefici, ſicarij, & id genus.* 203. REFERENTEM.] *Ita legendum. & iam à querelâ ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vti publica hæc rapina eſt, & omnes auidi quærere & prædari: quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 204. PERDIDIMVS.] *Exciderunt nobis.*

205. PROIECIMVS.] *Vltrò aſpernati, & obliti ſumus.*

206. EXIERVNT.] *Tempore ſe ſubduxerunt.* 207. AVERTIMVS.] *Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.* 208. LONGIVS.] *Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.*

209. SA-

ſtaria occupato comitia, aut [209] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [210] ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſseris, in ſinu inuenies. Iniquè publico iraſceris crimini, [211] ſtultè tuo. vt abſoluaris, [212] ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quòd frontem eius indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpè [213] dubiam verecundiam, vox conuiciantis clarior, [214] rupit. nemo id eſse, quod etiam videtur, timet. [215] deprehenſus pudor amittitur. XXIX. Perdidi beneficium. Numquid quæ [216] conſecrauimus, perdidiſse nos dicimus? Inter conſecrata beneficiũ eſt, etiam ſi malè reſpondit, benè collocatum. Non eſt ille, qualem ſperauimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnũ tunc factum, nunc [217] apparuit. Ingratus non ſine noſtro [218] pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij, non benè dati ſignum eſt. Quantum poſsumus, cauſsam eius apud nos agamus: fortaſse non potuit, fortaſse ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac morâ fouit. Idem nobis faciendum: [219] nutriamus fidem languidam. XXX. Perdidi beneficiũ. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares: nunc palàm factũ eſt. Etiam in his quæ videntur [220] in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpè quod [221] explicauit

209. SACERDOTIORVM.] *Nec enim vnum vni tantùm; plura cumulabantur.* 210. SVFFRAGATOR.] *Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.* 211. STVLTE] *Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat?* 212. IGNOSCE.] *Tu alijs, vt alij tibi. dando veniam, merère.* 213. DVBIAM VER.] *Mediam inter pudere & depudere.*

214. RVPIT.] *Totam in impudentiam vertit. frena ei laxauit.*

215. DEPREHENSVS.] *Enallage. id eſt, cùm ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet:* deprehenſis. *Iuuenalis in hanc rem:*

—nihil eſt audacius illis

Deprenſis. iram atque animos à crimine ſumunt. *Atque in illo ſexu maximè id elucet.* CAP. XXIX. 216. CONSECRAVIMVS.] *In templo dijs ſuſpendimus.* 217. APPARVIT.] *Ne nunc indignare. vetus iactura eſt, etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſiùs:* Damnum nunc, tunc factum, apparuit. *Mente eâdem. quæ & mox exprimitur:* Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares. 218. PVDORE.] *Imò honore & clarore, ſi Plinio fides, in Panegyrico:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia impoſuit: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepto.* 219. NVTRIAMVS.] *Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus ferociâ.*

CAP. XXX. 220. IN PERDITO.] *In cauſsâ perditi atque amiſſi.*

plicauit mora, pertinaciâ trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtrâ 222 infamiâ quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quòd eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem quærendo, etiam ſi non inquinauit, 223 aſperſit: nec quiſquã fingere contentus eſt leuia, cùm 224 magnitudine mendacij fidem quærat.

XXXI. Quanto illa melior via, quâ ſeruatur illi 225 ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiam 226 vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod 227 impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores: qui beneficia 228 ignorantibus dare incipiunt, 229 ingratis perſeuerant. Alius illis obijcit 230 negligentiam noſtri, alius 231 iniquitatem: alius illos 232 extra mundum ſuum proiïcit, & ignauos, hebeteſque 233 ſine luce, ſine vllo opere deſtituit.

Alius

221. EXPLICAVIT.] *A re intricatâ aut illigatâ. quam patientia (in mulierculárum filamentis videmus) explicuit & diſſoluit: calor aut violenta tractio abrupit.* 222. INFAMIA.] *Quam iracundia aut conuitia facient.* 223. ASPERSIT.] *Vt in omni calumniâ, etiamſi vulnus coit, apparet cicatrix.* 224. MAGNITVDINE.] *Atroci aliquo mendacio, quod eoipſo fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temerè fingeret?* CAP. XXXI. 225. SPECIES.] *Alij libri, ſpes: ſed illud præfero. Tacitus de Mecænate:* Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim tenuit. 226. VI TRACTVS.] *Vnde hæc lectio, neſcio. Muretus fatetur* Vitiatus *legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti,* iniuriatus: *meus,* iniuriatos: *Colonienſis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in Iniuria bonos. *Senſus. nemo ita prauus, & virtutis hoſtis, vt non amet eos qui etiã in iniuriâ boni ſunt. Nam tale hic. ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refero nec agnoſco: at ille perſeuerat benè velle, benè facere. quis non amet talem, non ſolùm poſt, ſed in iniuriâ, bonum?*

227. IMPVNE.] *Cui etiam hoc noui beneficij acceſſit, quòd ingratitudo eius toleretur, imò tranſmittatur.* 228. IGNORANTIBVS.] *In primâ ætate infantiæ aut pueritiæ.* 229. INGRATIS.] *Grandioribus, & cùm iam ſenſum eorum habemus, aut certè debemus.*

230. NEGLEGENTIAM.] *Quòd res humanas non curent.*

231. INIQVITATEM.] *Quòd mala bonis, bona malis ſuggerant.*

232. EXTRA MVNDVM.] *Vt Epicurus. ſuprà libro* IV. *cap.* XIX.

233. SINE LVCE.] *In illo inani, inter mundos.* 234. SAXVM.] *Anaxagora*

Alius ſolem cui debemus, quòd inter laborem quietemque tempus deuiſimus, quòd non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quòd annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, 234 ſaxum aliquod, aut 235 fortuitorum ignium globum, & quiduis potiùs quàm 236 deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident. non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitandâ domo ruina deterruit: & cùm penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc areâ

xagora delirium, qui μύδρον διάπυρον *dicebat eſſe Solem,* καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου: ſaxum & globum igneum, & maiorem Peloponneſo. *Ita in Diogene vertendum. & benè Suidas:* Οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον: Iſte Philoſophus (*Anaxagoras*) dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem. *Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere eum facit* τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα: ſidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide: nec ijs igitur qui* μύδρον, ferrum *hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, De Conſul. Mallij:*

--- hic ſemper lapſuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Accenditque diem prærupti turbine ſaxi.

Ad Anaxagoram. qui diem accendit motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis.

235. FORTVITORVM.] *Qui ignes aſſiduè confluunt, & conueniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & ſemina multa
Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.

Plutarchus II *de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego,* II. *Phyſiol. Diſſ.* XII. 236. DEVM.] *Stoicis enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma:* ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe. *Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes?* Ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ: Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tanquam regi

areâ ponimus, & vrbes [237] hauſtas ſæpiùs eodem ſolo condimus. Adeò ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terrâ marique humana opera ceſſarent, niſi malè cadentia iterùm tentare libuiſſet.

XXXII. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cùm darem, vſus ſum. nec ideò pigriùs dabo, ſed diligentiùs. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterùm, & tamquam bonus agricola, curâ cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Periit mihi beneficium: [238] iſte omnibus. Non eſt magni animi, dare & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare.

regi & principi. 236. HAVSTAS.] *Terræmotu, & comitante hiatu.*
CAP. XXXII. 238. ISTE OMNIBVS.] *Quia bona fugis, imò bonæ ſpei eſſe deſiit. inter deſperatos eſt.*

IVSTVS

IVSTVS LIPSIVS
DE EPISTOLIS L. ANNÆI SENECÆ,
Quare, Quando, & ad Quem ſcriptæ.

EPSITOLAS *has ita ſcripſit, & inſcripſit: non quia veræ ſint, & aſſiduè ſic miſſæ: non ego arbitror: ſed placuit titulus & ratio ſcribendi libera, in quâ incipias, deſinas cùm lubet; inſeras, varies, vt lubet; neque adſtringeris ad ordinẽ aut materiem certam. Eſt velut ſilua quædam rerum, & miſcellanea argumenta: etſi Philoſophiæ tamen finibus clauſa. Ego cenſeo Senecam hæc obiter & carptim ſcripſiſſe, per interualla, vt quidq; meditatus erat, aut incidebat, inter ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim illud ingenium quieuerit? Sunt igitur cottidiani conceptus, ſiue* μελετήματα: *ſed, ita me Deus, pulchra, vtilia, alti animi atque honeſti. Quin tamen & veræ quædam Epiſtolæ interuenerint, haud fortiter eo negatum: ſed quædam. Hoc vel argumẽto temporis adſtruas, quo ſunt ſcripta. Omnes enim intra biennium, vt facilè ex ipſis colligas: conſulatu Memmij Reguli & Virginij Rufi, itémque Lecanij & Licinij: id eſt, haud longè ante eius mortem. Meminit in epiſtolâ* XCI. Lugdunenſis coloniæ exuſtæ, *& deplorat: atqui clades ea illis extremis Conſulibus incidiſſe videtur, cùm Tacitus ſcribat* Neronem ſolatum cladem Lugdunenſem quadragies HS, *anno ſequenti. Neque enim iſta remedia differri diu ſolent. Sed & ipſe Seneca non vno loco oſtendit, Epiſtolas has in ſenio ſuo ſcriptas. Scripſit autem ad Lucilium: & quis ille? Origine humilis, induſtriâ emerſit, & ad equeſtrem ordinem, tum ad Procurationem Siciliæ peruênit. Diſces ex his epiſtolis, ſi obſeruas. Ingenium illuſtre fuiſſe videtur, litteris & poëtica etiam amicum: iiſque dotibus Senecæ carum. Laudat mirificè eum, etſi colore quodam & figuratè, libri* IIII. *Natural. Quæſt. initiò, quos ipſos libros ei inſcripſit. Oſtendit ibi ſub Caio potuiſſe, ſub Claudio: fidem eius commendat, inuictũ muneribus animum, alia digna lectu, ſiquis virum noſſe cupit. In his etiam Epiſtolis, à iuuentute ſe ei amicum fuiſſe ſignificat, & ætatẽ perſeueraſſe. Alia de viro non poſſum, nec cognomen quidẽ eius eruere. Nam quod*

quidam Iuniorem *appellant; inducti loco Seneca (epiſt.* XXVI.*)* Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quàm ſit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem ſpectant. Paullò igitur minor Senecâ fuit, tamen & ipſe ſenex, argumento epiſtolæ nonageſima ſexta. Satis, ſi addidero, diuiſi à quibuſdam has Epiſtolas in libros: & olim ſic fuit. Agellius palàm citat* librũ XXII. Epiſtolarum: *& ſcripti codices diuidunt, ſed diuersè. Seneca ipſe tangere & ingerere videtur, in epiſtolà* XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum. *Diuidit à prioribus: quid niſi à libro priore contentis?*

L. ANNÆI SENECÆ

AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TEMPORIS *æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non malè poni.*

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili: 1 vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut 2 auferebatur, aut 3 ſurripiebatur, aut 4 excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora 5 eripiuntur nobis, quædam 6 ſubducuntur, quædam 7 effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, ma-

COMMENTARIVS.

VINDICA TE.] *In libertatem. cui? tibi te aſſere, nec alijs viue aut ſerui.* AVFEREBATVR.] *A potentioribus, per officia & cultum.*
3. SVRRIPIEBATVR.] *A noſtræ ſortis, per blanditias & ſermones. Amici, fures temporum.* 4. EXCIDEBAT.] *Tuâ neglegentiâ & omiſſione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentiâ patiatur excidere; tamẽ ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt. 5. ERIPIANTVR.] *Reſpondet τῷ* Auferebatur.
6. SVBDVCVNTVR.] *Idem quod,* Surripiebatur.
7. EFFLVVNT.] *Explicat illud* Excidebat. 8. MALE AGENTIB.] *In luxu,*

magna vitæ pars elabitur [8] malè agentibus, maxima [9] nihil agentibus, [10] tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem proſpicimus: magna pars eius iam præterijt. quidquid ætatis retrò eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis. omnes horas complectere: ſic fiet, vt minùs [12] ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. [13] Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex quâ [14] nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia, [15] imputari ſibi, cùm impetrauere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cùm interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciã, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit, ratio mihi conſtat [16] impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere. ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque [17] non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes

luxu, libidine, vitijs. 9. NIHIL AGENT.] *In otio, ignauiâ: & maximè ſomno.* 10. TOTA ALIVD.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus totâ vitâ.*

11. PROSPICIMVS.] *Quidam libri,* Quaſi procul eſſe conijcimus: *falsò, & ab ignorantiâ acutioris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repente in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12. EX CRASTINO.] *Sic De Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

13. DVM DIFFERTVR.] *In Epicuro gnome ſimilis, apud Stobæum Serm.* XVII. Γεγόναμεν ἅπαξ· δὶς οὐκ ἔστι γενέσθαι. δεῖ δὲ τὸν αἰῶνα μηκέτ' εἶναι. σὺ δὲ τῆς αὔριον οὐκ ὢν κύριος, ἀναβάλλῃ τὸν καιρόν. Ὁ δὲ πάντων βίος μελλησμῷ διαπόλλυται: Semel naſcimur, bis non licet, neque æternum eſſe. Tu autem cùm nec craſtini certus ſis, tempus differs. Ita omnis vita differendo intercidit. 14. NOS EXPELLIT.] *Improbè. quis nolentem eo ſpoliet, vel Falaris, vel Nero? Manuarij libri,* ex quâ expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeſſione hac eijcitur, qui vti non vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec malè alij,* non expellit: *negando.*

15. IMPVTARI.] *Quaſi magna beneficia.* 16. IMPENSÆ.] *Mei,* exſpenſæ. *Senſus. Malè pono tempus, ſed ſcio me malè ponere: ſicut laxi patres familias expendunt, ſed ratio expenſæ etiam ſine ratione ijs conſtat. Medela propior ſum, quia noui morbum.* 17. NON SVO VITIO.] *Sed*

nes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, 18 ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & 19 bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: *Sera parſimonia* 20 *in fundo eſt.* Non enim tantum minimum in imo, ſed 21 peſſimum remanet.

EPIST. II.

CORPORIS *quietem approbat, ſed & animi in vnâ aliquâ re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonáque potiùs legere, & ijs inmorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.*

EX his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum 1 compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. 2 Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius

temporum aut fortunæ. Indicat callidè, in Aulâ ſibi tempus perire.

18. SAT EST.] *Numquam ſerò reditur ad bonam mentem.*

19. BONO TEMPORE.] *Ætate bonâ, & validâ.* 20. IN FVNDO.] *Viſum & Heſiodo iam olim:*

---δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ:

---in fundo parcere ſerum eſt.

Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum eſſe.

21. PESSIMVM.] *Epiſt.* CVIII. Quemadmodum ex amphorâ primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quodq; turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod eſt optimum, primum eſt.

EPIST. II. 1. COMPOSITAE MENTIS.] Ὁ γὰρ ἀστεῖος, *ait Philo in Abrahamo,* ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς, ὑποχωρεῖ, καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος· ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinem, latêre cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſiquis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum ijs quæ dolenda ſunt, & dolere ijs quæ gaudenda.

2. NVSQVAM EST.] *Martialis:* Quiſquis vbique habitat Næuole nuſ-

liusſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Nõ prodeſt [3] cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non conualeſcit planta quæ ſæpè transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. [4] Diſtrahit animum librorũ multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios [5] diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cùm multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die [6] concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quę lego, aliquid apprehẽdo. Hodiernũ hoc eſt, quod apud Epicurũ nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tamquã transfuga, ſed tamquã explorator. *Honeſta*, inquit, *res eſt, læta paupertas* Illa verò non eſt paupertas, ſi læta eſt: Cui enim cum paupertate benè conuenit, diues eſt. Non qui parũ habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere [7] quod neceſſe eſt; proximus, [8] quod ſat eſt.

EPIS-

nuſquam habitat. 3. CIBVS.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cùm bucceam dimittere non poſſint, volumina ementes, inijcere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ. I. cap. XXVI. Et Polybius pulcherrimè, lib. III. iſtos librarios helluones æquiparat τοῖς λίχνοις τῶν δειπνητῶν*: catillonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit*, appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentiâ voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. DISTRAHIT ANIMVM.] *Quidam mei*, Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſſet, diſtinet & ligat.* 5. DIVERTERE.] *Aliàs*, tranſire. 6. CONCOQVAS.] *Benè, vt hæreat in re cibi. ſed libri ferè*, excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.* 7. QVOD NECESSE EST.] *Quod natura requirit: & vt viuere poſſis.* 8. QVOD SAT EST.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poſſis. Lucillius in hac re arguté:*

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, qui credimus porrò
Diuitias vllas animum mî explere potiſſe?

Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

EPIS-

EPIST. III.

MALE & temerè ſæpè Amicos dici, qui re non ſunt. Siquis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tamquam alteri nobis. Timidi & ſubdueti arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eâdem epiſtolâ illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo [1] quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, [2] bonos viros dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, [3] dominos ſalutamus. [4] Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi; vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu verò omnia cum amico delibera, ſed [5] de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti verò præpoſterè officia permiſcent, qui contra præcepta [6] Theophraſti, cùm amauerint, iudicant; & non amant, cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: [7] tam audacter cum illo loquere, quàm tecum.

EPIST. III. 1. QVASI PVBLICO.] *Senſu & more vulgi. de quo & Plutarchus,* IV. *Quæſt. Conuiual. initio.* Amicum accipere hîc oportet non ſtrictim & Sophiſticè, illum immutabilem & firmum, ſed communi modo, Beniuolum. 2. BONOS VIROS.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi ſub Principibus ſuffragia) candidatum produceret,* Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veſtigium eius in Pliniј Panegyrico:* Faciebas ergo, cùm diceres Optimos. *Nos odorati ſumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. DOMINOS.] *Martialis:*

Cùm te non noſſem, Dominum regemque vocabam.

4. HOC ABIERIT.] *Abſunt ea duo verba optimo meo, & quibuſdam libris. Si retines, valent. hoc miſſum fecerim, ne acriùs inquiram aut carpam. Alij legunt,* Hac abierit: *hac viâ & modo excuſetur.*

5. DE IPSO] *Sidonius:* Eſt enim conſuetudinis meæ, vt eligam antè, pòſt diligam. 6. THEOPHRASTI.] *Plutarchus, De fraterno amore:* Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraſtus dixit, non amantem iudicare; ſed cùm iudicaueris, amare oportere. *Sic & Sidonius:* Namque ut ſodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui. 7. TAM AVDACTER.] *Hoc negant iſti à ciuili prudentiâ. vt Publius:* Ita crede amico, ne ſit inimico locus. *Vt Sophocles:*

…ὥστε τὸν φίλον
Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα. τοῖς πολλοῖσι γὰρ
Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἑταιρίας λιμήν:

tecum. Tu quidem ita viue, vt 8 nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quędam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. 9 Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantùm amicis committenda ſunt, obuiis narrat, & in quaſlibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, &, ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interiùs premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. vtrumque enim vitium eſt, & 10 omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtroſque reprehendas. & eos qui ſemper inquieti ſunt. & eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, nō eſt induſtria, ſed exagitatę mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud 11 Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeo in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt.* Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum naturâ delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

EPIST. IIII.

HORTATVR *ad perſeuerandum in Philoſophiâ: à quâ in ſerium & grauem, ac verè virum transſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. vt Mortem inprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non aman-*

--amico ego velim
Sic credere atque commodare, vt neutiquam
Semper futuro. nam profectò plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. NIHIL COMMITTAS:] *Libri omnes inſitâ voce,* nihil tibi committas. *Coniecio fuiſſe,* nihil tibi conſciſcas. 9. FIDELEM.] *Liuius:* Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam obligat fidem. *Plutarchus, Præceptis connubialibus:* Ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεύειν δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι. Fit enim vt ſi fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, ſi ames.

10. OMNIBVS CREDERE.] *Heſiodéum eſt:*

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας:
Ipſa fides homines, & diffidentia perdit.

nempe, cum ſine modo. Temperandæ ſunt.

11. POMPONIVM.] *Poëtam Tragicum hoc nomine ſcio, ſed & alios. At iſta non olent poëtam: eſtq; in meo libro opt.* Pompeium philoſophum.

EPIS-

mandam,& cottidie cogitandum,quàm ex varijs leuibuſq́ue cauſſis mors veniat. Emblema dein ex Epicuro,de veris Diuitiis.

PERSEVERA vt cœpiſti,& quantum potes propera:quo diutiùs frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas,etiam dum componis:alia tamen illa voluptas eſt,quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoriã,quantum ſenſeris gaudium,cùm [1] prætextã poſitã,ſumſiſti virilem togam,& [2] in forum deductus es: maius exſpecta,cùm puerilẽ animũ depoſueris,& te [3] in viros philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis,ſed quod eſt grauius,[4] puerilitas remanet:& hoc quidem peius eſt,quòd auctoritatem habemus ſenum,vitia puerorum:nec puerorum tantùm,ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidant:nos vtraque. [5] Profice modò,& intelliges, quædam ideò minùs timenda,quia multum [6] metus afferunt. Nullum [7] magnum malum,quod extremum eſt. Mors ad te venit.timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet:neceſſe eſt,aut non perueniat,aut pertranſeat. Difficile eſt,inquis,animum perducere ad contemptum animæ. Non vides,quàm ex friuolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit;alius ſe præcipitauit à tecto,ne dominum ſtomachantem diutiùs audiret;alius,ne reduceretur è fugâ,ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam,quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere,qui de producendâ nimis cogitat:qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitam relinquere: quàm multi ſic complectuntur & tenent,quomodo qui à torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant:& [8] viuere nolunt,& mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam

EPIST. IIII. 1. PRÆTEXTA.] *Quæ puerorum ſcilicet, ad annum pubertatis aut circà.* 2. IN FORVM.] *Tirocinij die,quo parentes & amici ſolenniter eò deducebant,auſpicij cauſſâ,& velut ad res nunc aptum.*

3. IN VIROS.] *Diogenes Cynicus,*præcone in Olympijs proclamante, Dioxippus viros vicit: Imò iſte mancipia,inquit,ego viros. *Laërtius. Ego aliquid Manud 11. Diſſ. 1.*

4. PVERILITAS.] *Tale de conſt. ſap. cap.* XII. 5. PROFICE MODÒ.] *In ſapientiæ ſtudio,& rerum delectu. At alij,*proſpice:*nec id malè. Intende aciem,& longiùs vide.* 6. METVS AFFERVNT.] *Muretus*, auferunt: *ſed ſententiâ,dum planam facere vult,parùm argutâ aut rectâ. Teneo cum libris,*afferunt: *ſenſu,quædã non timeas,quia nimium timeas:id eſt mortem. Nam ita hanc times, vt timorem extremum: ſi autem, nónne metu iam omni vindicat?* 7. MAGNVM MALVM.] *vox,*malum, *ſcriptis abeſt,ſententiæ tamen deeſt.* 8. VIVERE NOLVNT.] *Epicteti increpatio: Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν:* Mirifici homines, nec viuere

vitam, omnem pro illâ ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei [9] facilior amiſſio eſt, quàm quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite [10] pupillus & [11] ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit [12] Lepidum [13] Decimo tribuno præbere ceruicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: [14] eodem die, vbi [15] luſerunt nauigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium, vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ neciſque arbitrium. Ita dico, [16] quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidijs perierunt, aut apertâ vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum irâ cecidiſſe, quàm regum. Quid ad te itaque, quàm potens ſit quem times, cùm id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, [17] eò nempe quò duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primùm, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi exſpectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis [18] hortulis ſumptum eſt. *Magnæ diuitiæ ſunt,* [19] *lege naturæ compoſita paupertas.* Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere

vincere nec mori vultis. 9. FACILIOR AMISSIO.] *Boëtius adſpexit:* Perexile bonum eſt, quod æquo animo feratur amiſſum.

10. PVPILLVS.] *Rex Ægypti, puer & ſub tutelâ.*

11. SPADO.] *Pothinus Eunuchus, regis & rerum potens.*

12. LEPIDVM.] *Illum cognatum ſuum, & Druſillæ ſororis maritum. Coniurationis crimine damnauit, de quo. Sueton. Calig. cap.* XXIV. *ego in Comm. ad* XIV. *Annal. Taciti.* 13. DECIMO.] *Scripti,* Dextro. *Parùm de nomine. ſed Tribuni igitur ipſi honeſtiores puniebant, occidebant.*

14. EODEM DIE.] *Quibuſdam,* die, *abeſt: & peſſis ad* momentum *referre.* 15. LVSERVNT.] *In tranquillitate, ſecura & vaga.*

16. QVISQVIS VITAM.] *Tragicus:* Contempſit omnes ille, qui mortem priùs. *Iuſtinus:* Nihil eſt difficile perſuadere, perſuaſis mori.

17. EÒ NEMPE.] *Sunt Senecæ, velut reſpondentis. Ducar, inquis, quid tum, aut quò? huc quò ab ipsâ Naturâ cottidie, id eſt ad mortem. Vt tyrannus non faciat, nónne ipſa? nónne per te illuc ibas?*

18. HORTVLIS.] *Epicuri.* 19. LEGE NATVRÆ.] *Adde De Vit. beat. cap.* XIII.

20. HV-

aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam [20] humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & expoſitum: ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ [21] togam conterunt, quæ nos ſeneſcere [22] ſub tentorio cogunt, quæ in [23] aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

EPIST. V.

ARGET *ab oſtentatione Philoſophiæ, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modicè adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium vtrique, qui vni.*

QVòd pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantùm hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed [1] conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in [2] habitu tuo, aut [3] genere vitæ notabilia ſint. [4] Aſperum cultum, & [5] intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum [6] argento odiũ, & [7] cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem [8] perverſâ viâ ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſtè tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: [9] frons noſtra populo conueniat. Non [10] ſplendeat toga: ne [11] ſordeat quidem. non habeamus argen-

20. HVMANITATEM.] *In ipſis conuiuijs, aut ſermonibus, aut & donis, ſuperbè ſe gerunt, contemnunt aut illudunt. Quidam libri,* humilitatem. *malè.* 21. TOGAM CONTERVNT.] *In officijs ciuilibus, ſalutatione, deductione: vbi clientuli iſti ſemper togati. Vidi, qui* contexunt *legerent, caculos.*

22. SVB TENTOIRO.] *In militiá, vt rem faciamus.*

23. ALIENA LITTORA.] *Longinquas & transmare terras, eodem fine. Ad mercatores ſpectat.* EPIST. V. 1. CONSPICI CVPIVNT.] *Contra hoc genus multa Epictetus in Diſſert. lib.* IV *cap.* VIII. *multa, inquam, iſtis gemella.* 2. HABITV.] *Veſte, aut corporis cultu.* 3. GENERE VITÆ.] *Miniſterio, ſupellectile, menſâ.* 4. ASPERVM CVLTVM.] *Veſtem hirtam aut ſordentem.* 5. INTONSVM.] *Philoſophorum tunc habitu: idémque in barbâ, quam aut neglegenter, aut nec tondebant.* 6. ARGENTO ODIVM.] *Quod ijdem renuebant, fictilibus contenti.* 7. CVBILE HVMI.] *Siue ipſe lectus in terrâ, ſiue minùs exſtructus. Nam diuitum thori alti, aliorum humiles & depreſſi.* 8. PERVERSA VIA.] *Quâ ad gloriam eunt, non eundo.*

9. FRONS NOSTRA.] *Obuia & exterior omnis iſta facies.*

10. SPLENDEAT.] *Nitida, recèns lota, & pexa: vt in elegantibus.*

11. SORDEAT.] *Alba, quod ſatis ſit. Vide De Tranquill. cap. I.*

12. AV-

argentum, in quod ſolidi [12] auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequamur quàm vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, [13] ſenſum communem, humanitatē & congregationem: [14] à quâ profeſſione [15] diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, [16] ſecundùm naturam viuere. Hoc contra naturam eſt; torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſquallorem appetere, & cibis non tantùm vtilibus vti, ſed tætris & horridis. Quēadmodum [17] delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas & non magno parabiles fugere, demētiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam: poteſt autem eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: [18] ſuſpiciant omnes vitam noſtram, ſed & [19] agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propriùs: qui domum intrauerit, nos potius miretur, quàm ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur, quemadmodum argēto: nec ille minor eſt, qui [20] ſic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoq; diei lucellum tecum communicem, apud [21] Hecatonem noſtrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. [22] *Deſines*, inquit, *timere, ſi ſperare deſieris.*

12. AVRI CÆLATVRA.] *Emblema, ſiue Latinis* Inſerta.

13. SENSVM COMMVNEM.] *Non in decretis animi, ſed in externo rerum vſu.* 14. A QVA PROFESSIONE.] *Id eſt, ab eo quod Philoſophia promittit: iam dictum. Alÿ,* profeſſionis. *quod ſit, A ſocietate & congregatione ſeparat, diſsimilis profeſsio..* 15. DISSIMILITVDO.] *Si abimus à* ſenſu communi, congregatione, *& talibus.* 16. SECVNDVM NATVRAM.] *Commune philoſopherum axioma. De Vit. beat. cap.* III. *&* VIII. *item Epiſt.* XLI. *in fine.* 17. DELICATAS RES.] *Meus liber:* Quemadmodum petere delicatos cibos, luxurioſi eſt, ita vſitatos & non magnó paratos fugere. 18. SVSPICIANT.] *Taciti venerentur, vt bonam.*

19. AGNOSCANT.] *Vt non aliam prorſus, nec ſupra hominem.*

20. SIC ARGENTO.] *Ariſtippi ea mens. qui increpanti quòd perdicem quinquaginta drachmis emiſſet: &* Tu, *inquit*, iſtam obolo non emeres? *Annuente*, Mihi autem, *ait*, quinquaginta drachmæ ſunt obolus.

21. HECATONEM NOSTRVM.] *Stoicum, Panatÿ diſcipulum, domo Rhodium.* 22. DESINES TIMERE.] *Nam ſuſpenſus hic alter ab altero affectus; Ariſtoteles* II. *Rhet ad Theod. cap.* V. *In Tragico alibi:* Qui nil poteſt

deſieris. Dices, quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? ita eſt, mi Lucili: cùm videantur diſſidere coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena [23] & cuſtodiam & militem [24] copulat: ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri expectatione ſoliciti. Maxima autem vtriuſque cauſſa eſt, quòd non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cùm effugêre, ſecurę ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantùm præſentibus miſer eſt.

EPIST. VI.

PROFICERE *ſe in Philoſophiâ; & argumentum eſſe, quòd vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ ſint vtilia: idq́; proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valdè efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.*

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantùm, ſed [1] transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quídni multa habeam quæ debeant [2] corrigi, quæ [3] extenuari, quę [4] attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quòd vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. [5] Quibuſdam ægris gratulatio fit, cùm ſeipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitię noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, [6] illius veræ, quam non ſpes, non timor, [7] non vtilitatis ſuæ cura diuellit: illius, cum quâ homines moriuntur,

ſperare, deſperet nihil. 23. ET CVSTODIAM.] *Ipſum qui cuſtoditur, reum & in noxâ. Epiſt.* LXX. & LXXVIII. 24. COPVLAT.] *Manilius, tales cuſtodes facit qui ſub Andromedâ nati, lib.* V.

Vinctorum dominus, ſociuſq́ue in parte catenæ,
Interdum pœnis innoxia corpora ſeruat.

Eſt hæc Militaris cuſtodia, & honeſtior: de quâ nos ad Tacit. III. *Annal. plenè.* EPIST. VI. 1. TRANSFIGVRARI.] *In alium habitum hominemq́; ire. Epiſtol.* XCIV. Qui facienda & vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. *Itaque mutatio hæc ſiue* μετασχηματισμὸς, *animorum eſt hominiſq́; interni.*

2. CORRIGI.] *Praua & curua. alij* colligi *è libris quibuſdam eligunt: nempe ſparſa, inquiunt, & diſſoluta.* 3. EXTENVARI.] *Vbi tumidi affectus.* 4. ATTOLLI.] *Vbi viles & depreſsi.* 5. QVIBVSDAM ÆGRIS.] *Vt in lethargo: vt in melancholiâ, vbi inſani maximè ſibi ſani.*

6. ILLIVS VERÆ.] *Noſtra & Stoica.* 7. NON VTILITATIS. *Quæ eſt Epicuri*

untur,& pro quā moriūtur. Multos tibi dabo,qui [8] nō amico,ſed [9] amicitiā caruerunt. Hoc non poteſt accidere,cùm animos in ſocietatē honeſta cupiendi par volūtas trahit. Quid ni nō poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia,& quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes,quantū momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta,quæ tam efficacia expertus es. Ego verò cupio iſta omnia in te transfundere,& in hoc gaudeo aliquid diſcere, [10] vt doceam: nec me vlla res delectabit,licet eximia ſit & ſalutaris,quam mihi vni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia,vt illam incluſam teneam,nec enunciem,reiiciam. Nullius boni,ſine ſocio,iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas,dum paſſim profutura ſectaris,imponam [11] notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror,accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus,quàm oratio,proderit. in rem præſentem venias oportet. Primùm quia homines ampliùs oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta,breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet,ſi eum tantummodò audiſſet. vitæ eius interfuit,ſecreta perſpexit,obſeruauit illum,[12] an ex formulâ ſuâ viueret. Plato & [13] Ariſtoteles,& omnes [14] in diuerſum itura ſa-

pien-

Epicuri amicitia. 8.NON AMICO.] *Vulgari,de quo Epiſt.* 111.

9.AMICITIA.] *Fructu ipſo qui ex amico capitur,dum caſtigat,monet, communicat.* 10.VT DOCEAM.] *Stoicus ſenſus. Ita Cato apud Ciceronem,* III. *De Fin.* Impellimur naturâ ut prodeſſe velimus,inprimiſque docendo,rationibuſque prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt inuenire,qui quod ſciat ipſe,non tradat alteri. 11.NOTAS.] *Cuiuſmodi in margine ſolent olim & nunc poni, Laudis vel Culpæ.*

12.AN EX FORMVLA.] *Meus & meliores,*vt ex formulâ: *quod eſſet,ideò obſeruauit,vt viuere poſſet ad eius normam. Nam* ſuum *ſic vſurpari,non nouum. Malim tamen,*Vtrùm ex. 13.ARISTOTELES.] *Error aut calor ſcriptionis eſt. ille adeò non conuixit Socrati,nec vidit quidem. Nam obijt Socrates primo anno Olympiadis* XCV. *vt pleriq; omnes tradiderunt. Atquin Ariſtoteles natus eſt anno primo Olympiadis* XCIX. *quod præter Laërtium, Dionyſius,Agellius,Euſebius,& apud Suidam incertus ſcriptor: quomodo ergo in conuictu ei fuerit? Scio Ammonium in vitâ Ariſtotelis tradere de* tribus annis, *quos cum Socrate egerit,& quòd* vigeſimo deinde ad Platonem venerit: *ſed ſupino errore,& calculus annorum ipſe Ammonij refellit.* 14.IN DIVERSVM.] *Nam plures ſectæ,velut,aquarum diuortia,ab illo capite factæ.* 15.EX MORIBVS.] *De eâ re ita Xenophon,lib.* IV. *de Socr.* Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι, καὶ πάντα τρόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο. καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ, φανερὸν εἶναι, ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁ-

πουοῦν

pientium turba, plus 15 ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit. 16 Metrodorum, & 17 Hermachum, & 18 Polyænum, magnos viros nõ ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te acceſſo tantùm, vt proficias, ſed vt proſis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi 19 cœpi.* Multum profecit. numquam erit ſolus. 20 Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

EPIST. VII.

PROFICIENTI *turbam vitandam, & vitia ab eâ trahi: vitanda item ſpectacula, & maximè cruenta. Neque publicè recitandum, aut differendum, apud diſſimiles. Pluris ſit, inquit, vnus alterq; auditor bonus, aut etiam nullus.*

QVID tibi vitandum præcipuè exiſtimes, quæris? turbam. Nondum enim illi te tutò commiſeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque eò affecit, vt numquam ſine offensâ proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium 1 aut commendat, aut 2 imprimit, aut neſcientibus 3 allinit. Vtique quò maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil verò eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt.

Quid

κοινοῦν καὶ ἐν ἰδίῳ τῷ πράγματι: Ita autem Socrates erat in omni re, & omnimodis, vtilis, vt attendenti & vel modicè intelligenti liquêret, nihil vtilius fieri poſſe, quàm illi adeſſe, cum eo verſari, vbicumque, & in re quacumque. *ac plura addit.* 16. METRODORVM.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri diſcipuli. prior* Metrodorus Stratonicenſis, *qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter,* Athenienſis, *qui perſeuerauit, & libris etiam pluribus diſciplinam propagauit. Hunc intellegit.*

17. HERMACHVM.] *Hic eſt* Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, *qui in ſcholâ & diatribâ Epicuro ſucceſſit. Diogenes.*

18. POLYÆNVM.] *Athenodori filium, Lampſacenum: item inter diſcipulos. etſi ante Epicurum obijt, vt ex eius Teſtamento colligas.*

19. COEPI.] *Ea vox abeſt ſcriptis plerìſque.* 20. QVI SIBI AMICVS EST.] *Et hæc verba item deſunt: ſed deſunt. Ex Stoico dogmate manat, qui ſe amat, id eſt bonum ſapientemq; facit, hunc & alios ſic amare,*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

EPIST. VII. 1. AVT COMMENDAT.] *Exemplo.* 2. IMPRIMIT.] *Sermone.* 3. ALLINIT.] *Conuerſatione.* 4. MERIDIANVM.] *In arenâ du-*

Quid me exiſtimas dicere? auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in [4] meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano [5] cruore acquieſcant. Contrà eſt, quidquid antè pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: [6] nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, numquam fruſtrà [7] manum mittunt. Hoc plerique [8] ordinarijs paribus & [9] poſtulaticijs præferunt. Quid ni præferant? non galeâ, non ſcuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò gladij artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Manè leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores [10] interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: [11] ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum [12] vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: [13] quid ergo meruit? vt [14] ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, [15] vre, verbera. [16] Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare pa-

nâ duplex ſpectaculum. Matutinum & Meridianum. Ibi cum beſtijs; nunc, qui reliqui, inter ſe depugnabant. Me vide II. *Saturnal.*

5. CRVORE.] *Qui manè affatim effuſus.*

6. NIHIL HABENT.] *Epiſt.* XCV. Homo ſacra res, homo, iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.

7. MANVM MITTVNT.] *Ad ictum. De manibus gladiatorijs, nos quoque in Saturnalib.* 8. ORDINARIIS.] *Qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui propriè & primò gladiatores ſunt. At iſti, velut vicarij quidam & ſubitò ſuffecti, minus artis aut pompæ habebant.*

9. POSTVLATICIIS.] *Plus etiã quàm Ordinarijs. nam iſti ſepoſiti quidam, & velut Principales erant: quos populo poſcenti, per gratiam indulgebant.* 10. INTERFECTVRIS.] *Scripti,* interfectis: *ſed ſententia ita poſcit. A libris Muretus abiuit qui,* inter ſe, *fecit.*

11. FERRO ET IGNE.] *Ferro, quo occidunt: igne, quo in cædem agunt.* *ſtatim:* Occide, vre. 12. VACAT ARENA.] *A legitimo & ordinario ſpectaculo, matutino. Statim:* Intermiſſum eſt ſpectaculum.

13. QVID ERGO MERVIT?] *Malim,* Quid ergo? meruit, vt.

14. SVSPENDATVR.] *In cruce. nam hoc latronibus deſtinatum ſupplicium. Tamen pro mente hic magis fortaſſe,* meruit, vt ſic perdatur?

15. VRE, VERBERA.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Adi epiſt.* XXXVII. *& nos in Saturn.* 16. QVARE TAM TIMIDE.] *Voces & affectus populi. qui ſic in Cicerone:* In gladiatorijs pugnis timidos, & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, odiſſe ſolemus. *In noſtro De Irâ I.* Quid gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam iniquè, vt

rum libenter moritur? [17] Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, [18] mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod [19] eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parùm tenax recti: facilè tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeò nemo noſtrûm, qui [20] cùm maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, [21] rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere [22] his credis, in quos publicè factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, [23] aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: néve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quòd te gloria publicandi ingenii producat in medium, vt [24] recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo [25] idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic

iniuriam putet, quòd non libenter pereunt? Contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium vertitur.

17. PLAGIS.] *Verberibus, vt ſuprà.* 18. MALA EXEMPLA.] *Qui tam libenter occiditis, non timetis à potentiore occidi?*

19. EVM DOCETIS.] *Manifeſtò hoc ad Neronem. & in eius clementiæ laudem, blandè nec tamen falsò (ſub initia quidem imperij) hic inſertum.*

20. CVM MAXIME CONCINNAMVS.] *In viâ & profectu ſumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quàm vitanda turba, docet & Epicteti Diſſertatio, lib. II. cap. XVI.*

21. RVBIGINEM SVAM.] *Quam* Æruginem *Horatius dixit. Epictetus:* Α᾽μήχανον τὸν συντριβόμενον τῷ ἠσβολωμένῳ, μὴ ϗ αὐτὸν ἀπολαῦσαι τῆς ἀσβόλης: Fieri non poteſt, quin qui verſetur & adhæreat fuligine tincto, & ipſe fuliginem ab eo participet. 22. HIS CREDIS.] *Libri plerique,* his moribus credis: *non malâ item ſententiâ. Quantum periculi ab ijs moribus vitijſq́; eſt, in quæ publicè conſenſum? Sed melior aptiorq́; è vulgatâ. ſi vnus altérve conuictor corrumpit, aut deijcit: quomodo ij ſtabunt, qui à toto populò petuntur? quod ijs euenit, qui turbæ ſe committunt.*

23. AVT ODERIS.] *Quidam liber,* odiaris. *quod verbi non ſperno: ſed hic locum non habere ſequentia docent.* 24. RECITARE.] *Tua ſcripta in publico, vt olim ſolet.* 25. IDONEAM MENTEM.] *Aliqui,* mercem.

26. IN

&his ipſe formandus tibi erit,inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo,inquis,iſta didici? non eſt quòd timeas,ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim , communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eumdem ferè ſenſum tria: ex quibus vnum hęc epiſtola in debitum ſoluet,duo ²⁶ in anteceſſum accipe. Democritus ait· *Vnus mihi pro populo eſt,& populus pro vno.* Benè & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cùm quæreretur ab illo,quò tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruenturæ? *Satis ſunt*, inquit, *mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus.* Egregiè hoc tertium. Epicurus cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: *Hæc*, inquit, *ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.* Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPIST. VIII.

PENDET à priore epiſtolâ, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed ſeceſſum. à ſuo exemplo: qui relictis alijs, Sapientiæ vacat, & præcepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eſſe. Denique incerta ab Epicuro, Libertatem veram à Philoſophiâ dari.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientiâ eſſe contentum: vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant ¹ in actu mori? Quid? ego tibi videor ² interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigiliâ fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantùm

26. IN ANTECESSVM.] *Vox à foro & argentarijs. ſignificat inantè ſolui, & priuſquam dies ceſſit. Gloſſæ:* . Anteceſſum: πρόχρειαν. *vult eſſe, dare vel accipere εἰς πρόχρειαν: quod Latinis,* Prærogare, *vel* Præcipere. *Quinctilianus Declamat.* Quod apud mercatores ſolet, in anteceſſum dedi. *Florus* III. Marius & Carbo, deſperatâ victoriâ, & ne inulti perirent, in anteceſſum ſanguine Senatus ſibi parentabant. *Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Vtitur & noſter, epiſt.* CXVIII. *initio, De Benefic.* IIII. *cap.* XXXII.

EPIST. VIII. 1. IN ACTV MORI.] *Noſter, in Fragmento quod Vitæ beatæ adhæſit:* Quid agis Seneca? deſeris partes. certè Stoici veſtri dicunt, Vſque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.

2. INTERIM SEDERE.] *Deſidere, & otioſus eſſe. Suum exemplum obijcienti reponit. Vis videre etiam in seceſſu actionem, & in otio negotium*

 eſſe

tùm ab hominibus, ſed etiam à rebus,& primùm à meis. Poſterorum negotium ago,illis aliqua quæ poſſint prodeſſe,conſcribo:ſalutares admonitiones,velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando,eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt,ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognoui,& laſſus errando,aliis monſtro. Clamo,Vitate quæcumq; vulgo placent, quæ caſus attribuit:ad omne fortuitum bonum,[3] ſuſpicioſi pauidiquè ſubſiſtite. Et fera, & piſcis,ſpe aliquâ oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis?[4] inſidię ſunt. Quiſquis noſtrûm tutam agere vitam volet,quantum plurimum poteſt,iſta [5] viſcata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur,habere nos putamus, [6] habemur. In præcipitia curſus iſte deducit:huius eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet,cùm cœpit tranſuerſos agere felicitas. [7] Aut ſaltem rectis,aut temet fueris. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna,[8] ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Duriùs tractandum eſt,ne animo malè pareat:cibus famem ſedet.potio ſitim exſtinguat , veſtis arceat frigus,domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc vtrùm ceſpes

eſſe? en me & ſtudia mea. Libri tamen plerique: Quod ego tibi videor interim ſuadere, in hoc. 3. SVSPICIOSI.] *Nequid, ſpecie boni, mali lateat.* 4. INSIDIÆ SVNT.] *Martialis lib.* IV. *in captatorem:* Qui potes inſidias, dona vocare, tuas. 5. VISCATA BENEFICIA.] *Quæ qui tangit, obhæret. Plinius lib* IX. *epiſt.* XXX. Qui ijs potiſſimùm donant, qui donare maximè poſſunt. quos ego viſcatis hamatiſque muneribus non ſua promere puto, ſed aliena corripere.

6. HABEMVR.] *Noſter epiſt.* CXIX. Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. *De Vit. beat. cap.* XXII. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es. *Valerius:* Proculdubiò hic non poſſedit diuitias, ſed à diuitijs poſſeſſus eſt. *Bionis vetus dictum, in auarum:* Οὐχ οὗτος, ἔφη, τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἡ οὐσία τοῦτον: Non iſte bona poſſidet, ſed bona ipſum. *Bona igitur ſententia: ſed libri tamen noſtri,* fallimur: habere nos putamus, hæremus. *& ad viſcum atque aues referri poſſit, quæ dum prædam tenere ſe putant, tenentur.*

7. AVT RECTIS.] *Muretus vulgauit,* Aut rectus ſta, aut ſemel fuge. qui hoc faciunt,non euertit. *Sed nos ſcripturam veterem, noſtriq; optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid ſi defectòt Quidam ſcripti, pro* fruêris, *habent* fruere; *alij,* fuere. *Ego non attollo hunc locum, imò depono.* 8. SED CERNVLAT.] *Ergo minus hoc eſt quàm* Euertere, *quod præiuit: an maius? Sanè qui cernuum ſe abijcit, præcipitat & quod hic addit,* allidit. Cernulat *autem in Gloſſario explicatur* κυβιστᾷ: *in caput ſe iacit pronum:* & Cernuus, πιτρανεὐς, *quia ita ſolent per luſum*

ceſpes erexerit, an 9 varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcito hominem tam benè culmo, quam 10 auro tegi. Contemne omnia, quę ſuperuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus proceſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu 11 candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede; qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque ſimul tractant. Sed iam finis faciendus eſt, & aliquid, vt inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum 12 replicamus, cujus hanc vocem hodierno die legi. *Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat 13 vera libertas.* Non differtur 14 in diem, qui ſe illi ſubiecit & tradidit. 15 ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum philoſophię ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa benè dicta referam potjùs quàm noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quàm multa poëtæ dicunt, quę à philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent

ſum id genus. Solinus, de Tigride; Notantur frequentiſſimè, in litore, irritâ rabie, cernuari: *cùm aſſequi raptores fœtus ſui nõ poſſunt. Apuleius* I. Corpus exanimatum in flumen penè cernuat. *Varro apud Nonium*: Pelles bubulas oleo perfuſas percurrebãt, *ibiq; cernua vant. Prudẽtius*:

Cernuat ora ſenex barbatus, & oſcula figit.

Seruius in hoc Virgilij lib. x. incumbit cernuus armo: In eam partem, quâ cernimus, prolapſum *interpretatur*.

9. VARIVS LAPIS.] *Marmor varij coloris.* 10. AVRO.] *In laquearibus.* 11. CANDIDATO.] *Hoc eſt, quod in eodem argumento noſter, De Tranquill. cap.* III. *dixit*, Extrahere candidatos *Verba*: Nec enim is ſolus reip. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos. *adde cetera. Quia enim quaſi latentes*, voce & manu, *vt hic ſcribitur, producit & oſtendit*: Extrahere *ibi ſcripſit. Plinius Panegyrico*: Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum commodares: *in eâdem re candidatorum. Nam vt idem Plinius fatetur (lib.* III. *epiſt.* XX.) *cùm iam comitia per Principem in Senatu haberentur*, exceſſerant manifeſtis illis apertiſque ſuffragijs licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Procurrebant omnes cum ſuis candidatis: *& plura, quæ addit.*

12. REPLICAMVS.] *Vt ſolet in vertendo & voluendo libros. Ita meus & meliores: alij* complicamus; *vulgò*, compilamus.

13. VERA LIBERTAS.] *Quæ ea ſit, vide epiſt.* LXXV. *in extremâ.*

14. IN DIEM.] *Vt vulgò ſolet in ſeruis: qui non ſunt liberi, niſi poſt annorum ſeruitutem.* 15. STATIM CIRCVMAGITVR.] *Ad Romanum ritum.*

bent enim hæ quoque aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quàm multa Publij, non [16] excalceatis, ſed [17] cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modò fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum à te dici non paullò meliùs, & adſtrictiùs, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum meliùs dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

EPIST. IX.

ITEM *pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imò, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſuâ cauſsâ, vt Epicurei cenſent? Non, ſed potiùs alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſiùs deinde & ſubtiliùs, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiuncula Stoicæ.*

AN meritò reprehendat in quadam epiſtolâ Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſe ipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obiicitur [1] Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt [2] animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcitè voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide

tum. quo manumiſſi, manu capiti impoſita, in orbem vertebantur. Perſius

Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama.

Horatius:

—quibus vna Quiritem
Vertigo facit·

Ritus, qui ſignificabat libros iam eſſe, huc illuc ire poſſe, quò vellent.

16. EXCALCEATIS.] *Quod in mimis & comicis, qui ſocco non cothurno vtebantur.* 17. COTHVRNATIS.] *Tragicis, quorum altiores hi calcei, vt magis ſublimes & auguſtæ eſſent regum aut principum illæ perſonæ. Noſter epiſt.* LXXVII. Vt cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur & redeunt ad ſtaturam ſuam. EPIST. IX. 1. STILPONI.] *Cuius Zeno auditor fuit, & quædam ab eo hauſit.* 2. ANIMVS IMPATIENS.] *Quorum ſen-*

de ergo, num ſatius ſit, aut [3] inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos [4] & illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem [6] ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinũ, & contubernalem, quãuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quàm ſit ſe contentus. aliquãdo ſui parte contẽtus eeſt, ſi illi manũ aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculũ caſus excuſſerit, reliquię illi ſuę ſatis facient. & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Quę ſibi deſunt, nõ deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico: ſed vt poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidẽ numquam erit in ſuâ poteſtate habet, quàm citò reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum artifex, ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum citò facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, [7] paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monſtrabo* [8] *amatorium, ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine.* [9] *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantùm amicitiæ vſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. [10] Attalus philoſophus dicere ſolebat, *Iucundius eſse amicum facere, quàm habere*: quomodo artifici iucundius eſt pingere, quàm pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsâ occupatione. Non æquè delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis ſuæ fruitur: ipsâ frucbatur arte, cùm pingeret.

Fru-

ſententia nimis rigida erat, Sapientem medijs in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. Id ἀδιαφορίαν vocabant, & in hac Summum bonum eſſe. Vide me diffuſè ediſſerentem III. *Manuduct. Diſſ.* VII.

3. INVVLNERABILEM ANIMVM.] *Parùm ſcitè exprimit, meo quidem ſenſu. Cur non* imperturbabilem animum *potiùs? cur non vno verbo (licet enim fingere)* imperturbationem? 4. ET ILLOS.] *Megaricos, inter quos Stilpo.* 5. VINCIT QVIDEM.] *Senſum non adimunt Stoici, victoriam donant: vt noſter De Prouid. cap.* II. Nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit. *Vide me loco dicto.* 6. SEIPSO CONTENTVM.] *Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* X.

7. PARIA FACIAMVS.] *Nihil reliqui ſit, neuter in alterius ære.*

8. AMATORIVM.] *Gloſſæ veteres explicant, φίλτρον. Idem Latini,* Venenum. 9. SI VIS AMARI.] *Martialis hoc ipſum:*

---Marce vt ameris, ama.

10. ATTALVS.] *E Stoâ, ſub Tiberio, philoſophus. de quo epiſt.* CVIII. *& alibi.*

Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod [11] Epicurus dicebat in hac ipsâ epiſtolâ, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſũ circumuentum hoſtili cuſtodiâ liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus vincula laturum opem: cùm primùm crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, [12] quas *Temporarias* populus appellat. Qui cauſſâ vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re [13] florentes amicorum turba circumſedet: circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, [14] vbi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium cõtra amicitiam, ſi vllum in illâ placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exſilium ſequar, alibi.

11. EPICVRVS DICEBAT.] *Eius dogma, Amicitiam ob vſum fructumq́ue eſſe. Verba in Laërtio:* Εἶναι καὶ γίγνεσθαι τὴν φιλίαν, διὰ τὰς χρείας: Eſſe & contrahi amicitiam, ob vſus. *Plutarchus, De amore in liberos.*

Θαυμάζεται ἐν τοῖς θεάτροις ὁ εἰπών,

Μισθοῦ γὰρ ἀνθρώπου, τίς ἄνθρωπον φιλεῖ;

κατ' Ἐπίκουρον. ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, μήτηρ τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τεκόντας:
In theatris admirationi eſt, qui dicit.

Mercede nam quis hominis, hominem diligit?

Iuxtà Epicurum, pater filium, mater prolem, ipſi liberi parentes. *Stoici contrà. & hanc quoque virtutem, vt omnes, ſuâ cauſsâ & pretio colendam. Cicero* III. *de Finib.* Minimè verò probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de quâ loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, propter vtilitates adſciſci, aut probari. *Plura nos in Ethicis: & videſis Manuduct.* III. *Diſs.* XVI. 12. QVAS TEMPORARIAS.] *Temporibus aptas, & cũ ijs manentes, abeuntes. Ita in Curtio,* Temporaria ingenia: *quæ conſilia & ſeſe pro temporibus mutant.* 13. FLORENTES AMICORVM TVRBA.] *Communis locus. ſed iſti nomine amici, non re audiunt. Euripides:*

Ὄνομα γὰρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσ' οἱ φίλοι,

Οἳ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι:

Nomen quidem, ſed rem ipſam amici non habent,
Qui ſorte triſti. non ſe amicos exhibent.

14. VBI PROBANTVR.] *Libri priſci,* vnde probantur. *rectè vtrumuis. Ennius:*

Amicus

ſequar,cuius me morti opponam & 15 impendam.Iſta quam tu deſcribis, 16 negotiatio eſt,non amicitia:quę ad commodum accedit,quæ quid conſecutura ſit,ſpectat. Nō dubiè habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantium:poſſis dicere,illam eſſe inſanam amicitiam.numquid ergo quiſquam amat lucri cauſsâ?numquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor,omnium aliarum rerum negligens,animos in cupiditatem formæ,nō ſine ſpe mutuæ caritatis,accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſsâ coit turpis affectus?Non agitur,inquis,nunc hoc, an amicitia propter ſe,an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt,poteſt ad illam accedere,qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit?quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus,nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam,qui illam 17 parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens.Hoc,mi Lucili,perperam plerique interpretantur:ſapientem vndique ſubmouent,& 18 intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem,quid & quatenus vox iſta promittat.Se contentus eſt ſapiens,ad beatè viuendum,non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt;ad illud tantùm animo ſano,& erecto,& deſpiciente fortunam. Volo tibi 19 Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nullâ re indigere,& tamen multis illi rebus opus eſſe:contrà,ſtulto nullâ re opus eſt,nullâ enim re ſcit vti,ſed omnibus eget. Sapienti & manibus,& oculis,& multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt,ſed eget nullâ re.egere enim,neceſſitatis eſt:nihil autem neceſſe ſapienti eſt.Ergo quamuis ſe ipſo contentus ſit,amicis illi opus eſt. hos cupit habere quàm plurimos,non vt beatè viuat:viuet enim etiam

Amicus certus in re incertâ cernitur.

Lucretius:

Quò magis in dubijs homines ſpectare periclis
Conuenit, aduerſiſq́ue in rebus noſcere qui ſint.

Exactio igitur & probatio Amici, in re triſti. 15. IMPENDAM.] *Ipſe moriar. Ab hac cauſsâ argutè Panegyriſtes, Theodoſio:* Humilis hæc virtus (*Amicitia*) dubiumq́ue virtus iudicabatur, nec Palatijs digna, ſed periculis habebatur. 16. NEGOTIATIO EST.] *Cicero I. De Nat. Deorum:* Amicitiam ſi ad fructum noſtrum referemus, non erit iſta Amicitia, ſed mercatura quædam vtilitatum ſuarum.

17. PARAT AD BONOS CASVS.] *Sic libri: & ſententia bona, clara. Muretus vocem reiectum iuit, ediditq́: ad* caſus. *nec malè, ſi tamen hoc Senecæ.* 18. INTRA CVTEM.] *Intra ſe. Prouerbiale eſt: vt in Horatio,*

-- quoniam in propriâ non pelle quieſſem.

Martiali: ---memento
Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. CHRYSIPPI DISTINCTIONEM.] *De quâ ego Manuduct. III. Diſſ. XI.*

20. RI-

tiam ſine amicis beatè. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta nō quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, vel in aliquâ gente alienâ deſtitutus, vel in nauigatione longâ retentus, aut in deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis, cùm 20. reſoluto mundo, & dijs in vnum confuſis, paullisper ceſſante naturâ, 21 acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem. ſe contentus eſt: & liberos tollit, ſe contentus eſt: & tamen non viuet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cùm ſit amicorum amantiſſimus, cùm illos ſibi comparet, ſæpè præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim captâ patriâ, amiſſis liberis, amiſsâ vxore, cùm ex incendio publico ſolus. & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorceres fuit, *Numquid perdidiſſet? Omnia*, inquit, *bona mea mecum ſunt*. Ecce vir fortis ac ſtrenuus. ipſam hoſtis ſui victoriā vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxâ corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quàm vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare: & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule, etiamſi hunc diem iam expunxi. *Si cui*, inquit, *ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt*. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: *Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo*. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, naturâ ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies. 22 Non

20. RESOLVTO MVNDO.] *Per conflagrationem ſiue ἐκπύρωσιν Stoicam.*

21. ACQVIESCIT SIBI.] *Chryſippus aiebat*, Solum Iouem manere, omnium Deorum, poſt conflagrationem: ipſum autem recedere in Prouidentiam, atque vnà manere ambos in ſolâ Ætheris ſiue Ignis eſſen-

22 *Non eſt beatus, eſse ſe qui non putat.*

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter dives, & ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus ſuâ ſententiâ fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed quid aſſiduè. Non eſt autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent, omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPIST. X.

SOLITVDINEM *bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſse: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maximè in eâ peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter praeceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palàm poſsis nuncupare.*

SIC eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quò iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius 1 Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtolâ feci, cùm vidiſſet adoleſcentulum ſecretò ambulantem, interrogauit, *Quid illic ſolus faceret? Mecum*, inquit, *loquor*. cui Crates: *Caue*, inquit, *rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine malè vtatur: nemo eſt 2 ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque

eſſentiâ. *Volebat nempe Iouem, cum Prouidentiâ, diſponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me* II. *Phyſiol. Diſs.* XXII.

22. NON EST BEATVS.] *Aliquid ego* II. *Manuduct. Diſsert.* XVII. *Hactenus produxi, & vno tenore per viã iui: vereor vt deinceps ſic poſſim, aequabili induſtriâ & diſquiſitione. Quid vereor? imò non poſsum: ita aſsidui languores, & iamnuper acre illud morbi abiecerunt & abijciunt, vt egrè ad hec talia adſurgam. Confeſsio exprimitur:* EIA VALETVDO CEDO, EN MANVM TOLLO. EPIST. X. *Et tamen iterùm poſt interuallum admoneo: ſed, vt praedixi, non ſic aſsiduam & intentam. Homini homo ignoſce.* 1. STILPONIS AVDITOR.] *Auditor, ſed non aſsecla aut ſectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis venus in dicendo, vt pleroſque ſtudioſorum Megarâ ad ſe traxerit. inter eos Cratetem hunc, & Zenonem noſtrum. Laërtius in Stilpone.*

2. EX IMPRVDENTIBVS.] *Nam* vt mali tragœdi, *ait Epictetus*, ſoli canere non poſſunt, ſed cum pluribus: ſic quidam ſoli deambulare non poſſunt. *At bonus poteſt, & bonis cogitationibus meliorem ſe reddere.* *Ideò*

ta que quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. nõ inuenio cũ quo te malim eſſe, quàm tecũ. Repeto memoriã, quàm magno animo quædã verba proieceris, quàm roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: Non à ſummis labris iſta venerunt: habent hę voces fundamentũ. iſte homo non eſt vnuſ è populo, ad ſalutẽ ſpectat. Sic loquere, ſic viue: vide ne te vlla res deprimas. Votorum tuorũ veterũ licet dijs ⁴ gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: ⁵ roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpè facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam. verum eſt, quod apud ⁶ Athenodorum inueni: *Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cùm eo perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod ⁷ rogare poſſis palàm.* Nunc enim quanta dementia eſt hominum? ⁸ turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo tamquam homines audiant.

EPI-

Quid ex philoſophiâ feciſſet lucri?
Ideò Antiſthenes interrogatus,
Τὸ δύνασθαι, ἔφη, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν: poſſe mecum loqui & verſari, *inquit.*
Illud au-
3. NON A SVMMIS LABRIS.] *Sed à pectore & intimo ſenſu.*
tem prius conuenit in eos, qui, vt Lucianus loquitur, ἀπ᾽ ἄκρου χείλους φιλοσοφοῦσι à ſummo labio philoſophantur: *ſiue vt Fauorinus dicebat,* μέχρι τοῦ λέγειν, ἄνευ τοῦ πράττειν: verborum tenus, factorum expertes.
hos tales increpat:
Pulchrè Epictetus, apud Arrianum, III. *Differt.* XVI.
Et quare, *inquit,* indocti in ſermonibus & perſuaſione efficaciores ſæpè, quàm vos ſunt, ô philoſophi? Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ σαπρὰ ταῦτα ἀπὸ δογμάτων λαλοῦσιν. ὑμεῖς δὲ τὰ κόμψα ἀπὸ τῶν χειλῶν. διὰ τοῦτο ἄτονά ἐστι, καὶ νεκρά: Quoniam illi ſordentia ſua ex decreto, & animi ſenſu, proferunt; vos autem iſta elegantia à labris. ideoque infirma ſunt, & mortua. *Nota opponi iſta,* ἀπὸ δογμάτων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.
Hoc opta.
4. GRATIAM FACIAS.] *Remittas, non exigas. Epiſtolâ* XX.
Id eſt,
omnia alia vota Deo remiſſurus. 5. ROGA BONAM MENTEM.]
Stoicè, Rectam, *ſiue* Perfectam *Rationem: Mentem benè eruditam & factam, iudicij ſanam. Ita Perſius, inter publica vota:*

Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & vt audiat hoſpes.

Petronius: At ne Bonam quidem Mentem, aut valetudinem petunt.

Iuuenalis:

Orandum eſt, vt ſit Mens ſana, in corpore ſano.

Propertius:

Mens

EPIST. XI.

Bene ſperare ſe de amico Lucilij,in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à naturâ eſſe,nec vllis præceptis excuti:ac ſequi etiam ſapientem. Comparere item in malis interdum,& mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri:ſemper virum bonum repræſentare nobis,qui coërceat vt pædagogus. Velut illo præſente facere omnia,& loqui.

LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis:in quo quantum eſſet animi,quantum ingenij,quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non

Mens Bona. ſi qua dea es,tua me in ſacraria condo.

6. ATHENODORVM.] *De quo ego Manuduct. I. Diſſ. XII.*

7. ROGARE POSSIS PALAM.] *Pulcherrimus hic locus. Mala,nocitura, aut infamia non pudet à Dys petere;coram hominibus,pudet. Idem noſter, De Benef.* VI. *cap.* XXXVIII. Quàm multa ſunt vota,quæ etiam ſibi fateri pudet?quàm pauca,quæ facere coram teſte poſſimus? *Idem de Benef.* II. *cap.* I. Vota homines parciùs facerent,ſi palàm facienda eſſent.adeò etiam Deos,quibus honeſtiſſimè ſupplicamus,tacitè malumus & intra nos precari.

Catullus:

--tacito ſuſpendit vota labello.

At contrà vir ſapiens,

--recti cuſtos,imitator honeſti,
Et nihil arcano qui roget ore Deos:

vt Martialis de illo appoſitè,lib. I. *Adde & Horatium lib.* I. *epiſt.* XVI.

8. TVRPISSIMA VOTA.] *Perſius Sat.* II.

At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuiuis promptum eſt,murmurque,humileſque ſuſurros
Tollere de templis,& aperto viuere voto.

Vulgus,atque adeò primi,tacitis votis ſacrificant, & intra ſe precati. quæ? turpia, Moriatur ille,potiar illâ,& quæ palàm non audent. Plutarchus, de Defectu oraculorum: Apollinem alij de Theſauris, aut Hereditatibus, aut inceſtis Nuptijs conſulunt:Vt planè refellatur Pythagoras,qui dixit,Homines,quando Deos adeunt,fieri meliores. Illi verò,quos animi morbos,coram viro grauiore aut ætate maturo,recondere & abnegare decebat;hos detectos & apertos ad Deum deferunt. *Opportunè de Pythagorâ:cuius etiam hoc fuit,* μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι: Oportere clarè & vocaliter precari. *Clemens Alexandrinus* IV. *Strom.* Τί τοίνυν οἱ Πυθαγόρειοι βουλόμενοι, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσιν; Ἐμοὶ δοκεῖν, οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ δύνασθαι τῶν ἡσυχῆ φθεγγομένων ἐπαΐειν, ἀλλ᾽ ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχάς, ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι, πολλῶν

non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubitò deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam,[1] bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto [2] ſuffuſus eſt robur. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cùm ſe confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoq; ſequetur. Nullâ enim ſapientiâ, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſtam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vmquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos [3] vitij ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis,[4] quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem

συνειδότων: Quid igitur Pythagoréi volunt, clarâ voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non poſſet audire tacitè aut ſubmiſsè precantes: ſed quia cenſebant iuſtas debere eſſe preces, & quas nemo vereretur palàm concipere, multiſque conſcijs. *Adſpicit huc Macrobius* 1. *Saturn.* Præceptum eſt Philoſophiæ: Sic loquendum eſſe cum hominibus, tamquam Dii audiant; ſic cum Diis, tamquam homines audiant. EPIST, XI. 1. BONVM IN ADOLESCENTE.] *Et mihi ſemper laudatum.*

Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται:

Queis pudor eſt, plures ſunt ſalui, quàm perierunt.

ait Sapientiæ fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honeſta eſt, eorum imbecilla frons eſt. 2. SVFFVSVS EST RVBOR.] *Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim,* ἰδὼν ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, Θάῤῥει, ἔφη. τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα: cernens adoleſcentulum erubeſcentem, Confide, inquit: talis Virtutis eſt color.

Menander:

Πᾶς ἐρυθριῶν γε χρυσὸς εἶναί μοι δοκεῖ:

Quiſquis erubeſcit, cenſeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) Τῶν νέων μᾶλλον ἀγαπᾶν τοὺς ἐρυθριῶντας, ἢ τοὺς ὠχριῶντας: Adoleſcentium magis ſe amare erubeſcentes, quàm expalleſcentes. 3. VITII SVI.] *Nam tale etiam nimius pudor, ſiue* δυσωπία. *Stoici igitur & verbis diſtinguebant, vt ſolent. Plutarchus, De nimiâ verecundiâ:* Οἱ Στωικοὶ καὶ τῷ ῥήματι τὸ αἰσχύνεσθαι καὶ δυσωπεῖσθαι τοῦ αἰδεῖσθαι διέστησαν: Stoici & verbo ipſo Pudere, ab eo quod eſt Verecundari, diſtinxerunt. *Ergo illud in vitio, hoc laude: etſi Latinus vix tale diſcrimen.*

4. QVAM

nem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. [5] Nihil erat mollius ore Pompeij. numquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. [6] Fabianum, cùm in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe [7] memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cùm multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis quàm acceſſi. [8] Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deijciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapiētia promittit, nihil proficit. ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. [9] Iam clauſulam epiſtola poſcit. accipe, & quidem vtilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis* [10] *vir bonus nobis eligēdus eſt, ac ſēper ante oculos habendus, vt ſic tāquā illo ſpectāte viuamus, & ōnia tāquā illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodē nobis & pædagogū dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquē habeat animus, quē vereatur, cuius auctoritate etiā ſecretū ſuū ſanctius faciat. O felicē illū, qui [11] nō adſpectus tātum, ſed etiam cogitatus emēdat! O felicē, qui ſic aliquē vereri poteſt, vt ad memoriā quoq; eius ſe cōponat, atq; ordinet! Qui ſic aliquē vereri poteſt, citò erit verendus. Elige itaq; Catonē: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virū Læliū: elige eū, cuius tibi placuit, &

4. QVAM CVM ERVBVERINT.] *Sicut in Domitiano notatur à Tacito,* ſæuus ille vultus, & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. *De eodem Plinius:* Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore ſuffuſa. *Et hunc tacita aut aperta ira ſæpè facit: ideoq; ſcitè diſparat Sidonius, in ſuo Theoderico:* Lactea cutis iuuenili rubore ſuffunditur. namque hunc illi crebrò colorem, non ira, ſed verecundia facit. 5. NIHIL MOLLIVS ORE POMPEII.] *De quo tamen Salluſtius:* Oris probi, animo inuerecundo: *indignante Lenæo liberto, & ſcriptis vindicante.* 6. FABIANVM.] *Philoſophum & Rhetorem. vide epiſt.* C. 7. MEMINI.] *Vixit enim floruitq; adoleſcēte Senecâ, ſub Tiberio.* 8. ARTIFICES SCÆNICI.] Τεχνῖται Διονύσου *Græcis: hiſtriones, & id genus. Vide* VII. *de Benef. cap.* XX.

9. IAM CLAVSVLAM.] *Meus bonus liber,* clauſam. *quidni eſſet, vt Summa, Summulas?* 10. VIR BONVS ELIGENDVS.] *Sub eo velut cuſtode viuas. Nimis ſalutare monitum: de quo in epiſt.* XXV. *& ego in Manud.* III.

vita,& oratio,& 12 ipſius animũ ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende,vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt,inquam,aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulã,praua non corriges.

EPIST. XII

FACETE *de ſenectute ſuâ narrat,& in villâ ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitiâ; nec triſtem eam,imò iucundam eſſe, & vitijs minùs opportunam. Omnem vitam brevem: ſed qualemcumque,vſu faciendam noſtram,& manum illi iniiciendam. Cottidie dicamus,& cenſeamus,*Vixi.

QVocumque me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificij dilabentis:ait villicus,non eſſe negligentię ſuę vitium:omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe.Hæc villa inter manus meas creuit.Quid mihi futurum eſt,ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet,inquam,has platanos negligi.nullas habent frondes quàm nodoſi ſũt,& retorridi rami?quàm triſtes & ſquallidi trunci?Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet,ſi irrigaret. Iurat 1 per Genium meum,ſe omnia facere,in nullâ re ceſſare curam ſuam:ſed illas vetulas eſſe.Quod inter nos ſit,ego illas po-

Diſ.vltimâ. 11. NON ASPECTVS TANTVM.] *Benè ad ſententiam, non ad libros; qui omnes,*non actus:*quod eſſet,non actiones tantùm,ſed cogitationes. Pro priore illâ mente ſcriberem,*tactus : *quod notat ſcilicet præſentem. Etſi quidam monent, in ſuis libris,*non pręſens tantùm,*legi. Sed de ipſâ re, Plutarchus habet inter Signa Profectus:* Si magnorum virorum memoria,in affectu aut perturbatione,ſtatim ſe repræſentet,& immotos nos conſeruet. *Xenophon Socrati hoc tribuit, lib. IV. Dict. & Factor.* ὅτι καὶ τὸ μεμνῆσθαι μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφελεῖ τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι, καὶ ἀποδεχομένους αὐτόν:quòd etiam memoria abſentis plurimum iuuabat eos,qui verſari cum illo ſoliti,& ſermones eius accipere. *Euripidem huc ducas:*

Ἀλλ' οὖν ἔχει τι σχῆμα, κἂν ἄπωθεν ἦν
Ἀνὴρ ὁ χρηστὸς, δυστυχοῦντας ὠφελεῖν:
Speciem hoc habet,quòd diſſitus quoque vir bonus,
Iuuare miſeros,& prodeſſe poſſiet.

12. IPSIVS ANIMVM.] *Variant libri. Modius volebat:*ipſius ante ſe ferens animum vultus. *Ego probem, cum meo & quibuſdam;* ipſius animo ante te ferens vultus:*id eſt,eius vultus & imaginem animo præferens, ac proponens,quaſi præſentis. Alij tamen libri,* ipſe animum ante ſe ferens vultus:*id eſt,qui robur & virtutem vultu prætulit.*

EPIST. XII. 1. PER GENIVM MEVM.] *Libri ferè,*Gènium ſuum : *nec damnes. Vulgatum iurare,vel adiurare, per Salutem ſuam & Genium: quem*

poſueram,ego illarum primum videram folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt,inquam,iſte decrepitus,& meritò [2] ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio,cui ſolebas [3] ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum.[4] Profectò,inquam, iſte delirat. [5] Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri.[6] dentes illi cummaximè cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo,quòd mihi [7] ſenectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam,& amemus: plena eſt voluptatis,ſi illâ ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma,[8] cùm fugiunt:[9] pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit,quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quòd in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet,in finem ſui differt. iucundiſſima eſt ætas deuexa iam,non tamen præceps: & illam quoque in extremâ tegulâ ſtantem, [10] iudico habere ſuas voluptates: aut hoc

quem interpretatur Chariſius, τὴν ἑκάστου τύχην, cuiuſque Fortunam. *In Apuleio:* Per fortunas Genioſq́; veſtros. *Sed & per alterius Genium, preſertim* Princip*is,aut Domini ſui: vt in* Propertio,

Exuitur,Geniumq́; meum proſtratus adorat.

Et plura exempla aliis iam notata.

2. AD OSTIVM ADMOTVS.] *Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi, pedibus & facie foras verſis. Itaque ludit, & ait: Meritò iſte ianitor eſt, & oſtium ſeruat: nam mox ita locandus, & efferendus. Virgilius adſpexit, lib.* VIII.

--recipitq́ue ad limina greſſum,

Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis.

Plura ego I. *Elect. cap.* VI.

3. SIGILLARIA ADFERRE.] *Dies poſt Saturnalia, itemq́; ipſa munera (quia ſigillis olim conſtabant) quæ pueris ſollenne offerre,* Sigillaria *dicta. Suetonius Claudij cap.* V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe: *atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus ferè mittere, & amatores amatis.* 4 PROFECTO INQVAM.] *Diuinabam,* perfectè.

5. PVPVLVS ETIAM.] *Eſt puer, ſiue paruus pupus: & conuenit hic, quia faciebat ſe in deliciis luſibusq́; Seneca fuiſſe. Tamen veteres,* vetulus: *alii,* populus. *Lego autem,* & iam, *diuulſim.*

6. DENTES ILLI.] *Iocus iterùm. nam & pueris ſeptuennibus dentes cadunt, itemq́; ſenibus. Noſter epiſt.* LXXXIII. *hac ipſâ re ludens:* Earinus puer ait nos eamdem criſim habere: quia vtrique dentes cadunt.

7. SENECTVS MEA.] *Non tam grauis, quàm ὑπερόχως facit. Vita vide.*

8. CVM FVGIVNT.] *Iā cedentia ætati, & abeuntia. vt* Vinum fugiens.

 9. Ex-

tes: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt, cupiditates [10] fugaſſe ac reliquiſſe. Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primùm iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: nô enim citamur [11] ex cēſu: deinde nemo tam ſenex eſt, [12] vt improbè vnum diem ſperet. Vnus autem dies, gradus eſt vitæ, tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed & hîc ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideò Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: *Vnus*, inquit, *dies par omni eſt*. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquattuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. [13] Planiora facit iſta nox aliàs contractior, aliàs productior. Itaque [14] ſic ordinandus eſt dies omnis, tamquam

9. EXTREMA TEGVLA.] *Quaſi lapſui vicinam. Nam inſtabile ibi & ſuſpenſum veſtigium, in extremis dico tectis. Alij ad guttam adſpectum putant, quæ caſura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ eſt* regulâ. *Interpretor* lineam extremam, *quæ in Stadijs ſolita duci, curſus finis. Seneca noſter epiſt.* XLIX. Admoueri lineas ſentio: *atque ibi vide. Sanè has tales lineas Græci etiam* καμβας, *& Latini* Regulas *dicebant. Statius*:

Vt ruit, atque æquum ſummiſit regula limen.

Etiam Caſſiodorus III. *Variarum. Ait autem hic Seneca*, Stantem in extremâ regulâ: *ſicut de Irâ* I. *cap.* XI. Imperium in extremo ſtabat. *Et alibi*: In vltimo gradu poſitus. 10 FVGASSE AC.] *Mei & Gruteriani*, fatigaſſe. *Omnino ita fuit: in curſu ſcilicet manet: & ſenex in extremâ lineâ, reliquit à tergo voluptates ac fatigauit.* 11. EX CENSV]. *E tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioreſq́; notati, & cuiuſque adeò æuum. Talis autem citatio in Militiâ & Dilectu obtinebat: at non, inquit, in morte.* 12. VT IMPROBE.] *Alij cum negatione*, vt non improbè. *Vulgatum eligam: & quiſque ſenex, ſaluâ fronte vnum diem ſperet: quid ſi annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem*: Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere. 13. PLANIORA.] *Quidam* Planeta: *at ſcripti ferè*, plura; *itemq́;* non. *vbi*, nox *ſcribitur. Ego concinnem*, Plura facit iſta non alia, aliàs contractior, aliàs productior. *Plures ſunt, inquit, dies, at non diuerſi: etiamſi ſpatio diſſident.*

14. SIC

quam [15] cogat agmen,& conſummet atque expleat vitam.[16] Pacuuius qui Syriam [17] vſu ſuam fecit, cùm vino & illis funereis epulis [18] ſibi parentauerat,ſic in cubiculum ferebatur à cœnâ,vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur:[19] *βεβίωκε, βεβίωκε*. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex malâ conſcientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus,& in ſomnum ituri,læti,hilareſque dicamus,

Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.

Craſtinum ſi adiecerit Deus,læti recipiamus. Ille beatiſsimus eſt & ſecurus ſui poſseſsor,qui craſtinum ſine ſollicitudine exſpectat. Quiſquis dixit,Vixi,quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic,inquis,ſine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius,quam illi trado ad te perferendam? *Malum eſt in neceſſitate viuere. ſed in neceſſitate viuere, neceſsitas nulla eſt.* Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem viæ multæ,breues,faciles. Agamus Deo gratias, quod

14. SIC ORDINANDVS DIES.] *Horatij præceptum:*

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Muſonius: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: Non eſt præſentem diem benè tranſigere, niſi qui proponit velut vltimam illam tranſigere.

15. COGAT AGMEN.] *Benè, à militiâ. nam vltimi ſunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus*, cogat alium. 16. PACVVIVS.] *Quis iſte, quæro. Proprætórne Syriæ fuit? appâret, & quidem annos plures, ſub Tiberio: cui hoc proprium, continuare imperia. At nullum ego* Pacuuium *ſub eo Syriæ Præſidem, ſed* Pomponium, *cognomine* Flaccum *reperio. qui videtur ſtatim à Germanici morte Syriæ præfectus, tenuitq; annos circiter tredecim. Nam obijt anno vrbis* DCCLXXXVI. *cepit, vt videtur,* DCCLXXIII. *Alium equidem illis annis non obſeruare memini, qui eam rexerit. At de morte huius, Tacitus* VI. *Annali:* Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ. *De electione, Suetonius Tiberij cap.* XLII. *Huic autem ſucceſſit mox L. Vitellius, & tenuit ad Caium: vt nec eſſe quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illos annos, quàm* Pomponius: *quem tamen non auſim in Senecâ ſubſtituere. An ſi fortè* Pacuuius *ille, non Præſes, ſed Procurator Cæſaris, ibi fuit?*

17. VSV SVAM FECERAT.] *Ob diuturnum ibi imperium, vt dixi, & moram.* 18. SIBI PARENTAVERAT.] *Alluſum ad conuiuia funerum. ſicut ab eodem epiſt.* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Et de Vitâ beatâ, cap.* XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. *Βεβίωκε.*] *E quibuſdam libris, βεβίωται. Cicero ad Atticum:* Homini non recta, ſed voluptaria quærenti, nónne *βεβίωται*? *id eſt,* Vita acta.

quòd 20 nemo in vitâ teneri poteſt.calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus,inquis,dixit:quid tibi cum alieno? 21 Quod verum eſt,meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant,ſed à quo,ſciant,quæ optima ſunt,eſſe communia.

EPIST. XIII.

FORMAT *pulchrè aduerſus fortuita,& robur donat. Maximè autem,ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe,& poſſe non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & præcipe ventura: à Deo ſunt,& in bonum.*

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio.nam etiam antequam 1 inſtruerem te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus,ſatis aduerſus fortunam placebas tibi:& multo magis,poſtquam cũ illâ conſeruiſti manum,vireſque expertus es tuas.quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt,niſi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint,aliquando verò & propiùs acceſſerint. Sic verus ille animus,& in alienum non venturus arbitrium,probatur:hæc eius 2 obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamẽ adferre,qui numquam 3 ſugillatus eſt.Ille 4 qui fudit ſanguinem ſuum,cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore,nec proiecit animum proiectus,qui quoties cecidit contumacior reſurrexit,cum magnâ ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo,vt ſimilitudinem iſtam proſequar,ſæpè iam fortuna ſupra te fuit:nec tamen tradidiſti te,ſed ſubſiliiſti,&acrior reſtitiſti. 5 multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita.

acta eſt? 20. NEMO IN VITA TENERI.] *Tragicus:*

Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

21. QVOD VERVM EST.] *Meus ille liber,* Quod ſecurum.

EPIST. XIII. 1. INSTRVEREM TE.] *Alij libri* inſtrueres te. *Velim,* inſtruerêre. 2. OBRVSSA EST.] *Quidam libri,* Hæc eius probatio obtruſa eſt: *è quo poſſis,* probatio & obruſſa eſt. *Sed prius illud interpretatio videtur. neque enim aliud* Obruſſa *(Monetæ verbum) quàm auri per ignem examen, & depurgatio. Suetonius Nerone, cap,* XLIV. *ibi Scholiaſtæ.* 3. SVGILLATVS EST.] *Gloſſæ veteres:* Ὑπωπιασθεὶς, Sugillatus. *Iterumq;* : Sugillat, πλήσσει, ὑπώπια ποιεῖ: percutit, vibices facit. *Nam* ὑπώπια *propriè ſub oculis, & in genis,* ἐκχυμώματα: *quæ pugilibus crebra ab ictu.* 4. QVI FVDIT SANGVINEM.] *Priſci libri,* qui vidit: *rectè. Noſter De Prouid. cap.* IV. Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpè viciſſe poſt ſanguinem. 5. MVLTVM ADIICIT SIBI.] *Creſcit, & vt vetus poëta,*

---viteſcit vulnere virtus.

6. Li-

ceſſita. Tamen ſi tibi videtur,accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt,Lucili,quæ nos terrent,quàm quæ premunt & ſæpius opinione,quàm re laboramus Non loquor tecum Stoicâ linguâ, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus,omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt,leuia eſſe,& contemnenda. Omittamus hæc magna verba,ſed,dij boni,vera. Illud tibi præcipio,ne ſis miſer ante tempus:cùm illa quæ velut imminentia expauiſti,fortaſſe numquam ventura ſint,certè nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quàm debeant:quædam antè torquent,quàm debeant:quędam torquent,cùm omnino non debeant. Aut augemus dolorem,aut fingimus,aut præcipimus. Primum illud,quia res in controuerſia eſt,& ⁶ litem conteſtatam habemus,in pręſentiâ differatur. Quod ego leue dixero,tu grauiſſimum eſſe contendes,ſcio alios inter flagella ridere,alios gemere ſub colapho. Poſteà videbimus,vtrùm iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtrâ:illud præſta mihi,vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant,non quid audias,ſed quid ſentias cogites. &cũ patiẽtiâ tuâ deliberes,ac te ipſe interroges,qui tua optimè noſti:Quid eſt quare iſti me cõplorẽt?quid eſt quòd trepidẽt,quod cõtagium quoq; mei timeant,quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali?an res iſta magis infamis eſt quàm mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſsâ crucior,& mæreo,& quod nõn eſt malum facio? Quomodo,inquis,intelligam,vana ſint,an vera,quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur,aut futuris,aut vtriſque. De præſentibus,facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt,nec vllus ex iniuria dolor eſt:videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice,an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus,& illudit nobis illa,⁷ quæ conficere bellum ſolet,fama:multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt,mi Lucili. citò ⁸ accedimus opinio-

6. LITEM CONTESTATAM.] *Nos Stoici cum Epicureis, alijſq; quibus Dolor eſt malum: at nobis Indifferens.* 7. QVÆ CONFICERE BELLVM.] *Ad Liuij hæc verba dicas adſpectum, libro* XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metúm ve impellunt animos.

8. ACCEDIMVS OPINIONI.] *Atque ita mala præcipimus, malè. Bis térque enim ita miſeri: quod pulchrè Diogenes, in Stobeo:* Πάντα μὲν οὖν τὰ δεινὰ πέφυκε μᾶλλον ἐκπλήττειν τοὺς προσδοκωμένους, ἢ λυπεῖν τοὺς πειραθέντας. ὁ γὰρ φόβος οὕτω χαλεπός ἐστιν, ὥστε πολλὰ ἤδη προέλαβεν τὸ ἔργον: Omnia grauia magis percellere ſolent eos qui futura præcipiunt,quàm qui iam patiuntur. Metus enim adeò improbus eſt, vt multi quod venturum videtur, anticipent. *Euripides pariter:*

opinioni:non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt:nec excutimus,ſed trepidamus & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fugâ pecorum,exuit caſtris,aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis Vana perturbant.Vera enim modum ſuum habent:quidquid ex incerto venit,coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur.Nulli itaque tam pernicioſi,tā irreuocabiles,quā lymphatici metus ſunt.ceteri enim ſine ratione,hi ſine mente ſunt.Inquiramus itaq; in rē deligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali?non ſtatim verū eſt.Quàm multa non expectata venerunt,quàm multa exſpectata numquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt,quid iuuat dolori ſuo occurrere?ſatis citò dolebis,cùm venerit:interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri?tempus. Multa interuenient,quibus vicinum periculum vel propè admotum,aut ſubſiſtat,aut deſinat,aut in alienum caput tranſeat.Incendium ad fugā patuit:quoſdam molliter ruina depoſuit:aliquando gladius ab ipsā ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiā mala fortuna leuitatē.fortaſſe erit,fortaſſe nō erit:interim dum nō eſt,meliora propone. Nōnumquā nullis apparentibus ſignis,quæ mali aliquid pronuncient animus ſibi falſas imagines fingit,aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius,aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt,& cogitat non quantum iratus ille ſit,ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus,ſi timetur quantum poteſt. Hîc prudentia proſit,hîc robore animi euidentem quoque metum reſpue:ſi minus,vitio vitium repelle, ⁹ ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quę timentur, vt non certius ſit,& formidata ſubſidere,& ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina:& quoties incerta erunt omnia,tibi faue,crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias metus;nihilominus in hāc partem potiùs inclina,& perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue,maiorem partem mortalium,cùm illi nec ſit quidquam mali,nec pro certo futurum ſit,æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi,cùm cœperit impelli,nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit,Vanus auctor eſt,vanus: aut finxit,aut credidit. Damus nos referentibus,expaueſcimus dubia pro certis,non ſeruamus modum rerum,ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum
tecum

Ἤτοι τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ᾽ ἡμέρας,
Ὥστ᾽ ἐστὶ γε πάσχειν τ᾽ ὄντιον μεῖζον κακόν:
Quod eſt futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exſpectando, quàm patiendo, ſit.

9. SPE METVM TEMPERA.] *Alterum alteri miſcendum eſt, vt præcipit ipſe epiſt.* CIV. *Sed & notabile,* Philoſophos fuiſſe, qui Elpiſtici Græcis ſunt appellati, qui vitam potiſſimùm Spe contineri affirmabant:
eaque

tecum loqui, & tam leuibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porrò ſi veniet? videbimus 10 vtrùm veniet; fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnũ 11 Socratẽ fecit: Catoni gladiũ aſſertorẽ libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimiùm diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à naturâ tuâ ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonũ tuũ auge, & exorna. Sed iam finẽ epiſtolę faciã, ſi illi ſignũ ſuũ impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere.* Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cum maximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiãdum parent. Quid eſt autem turpius, quàm ſenex viuere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi 12 & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV.

PRVDENTISSIMA *epiſtola. Monet corporis vitæq́; curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Paupertã, Morbos, Violentiam: maximè hanc vltimam, quæ à potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipſe.*

FATEOR inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, 1 ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimiùm timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum

eaque abſciſsâ, & oblectatione, quæ ex eâ oritur, vitam non poſſe tolerari. *Videntur iſti Summum bonum in Spe poſuiſſe. Plutarchus hæc de iis, Quæſt. Conuiual.* IV. *cap.* IV. 10. VTRVM VENIET.] *Quidam libri*, vter vincat: *alij*, vtrùm vincat. *Tum ego legerem*, vtrùm vincet: *me ſcilicet, qui obſtabo.* 11. SOCRATEM FECIT.] *Libri ferè*: confecit. *An fortè rogando*, non fecit? 12. ET LAVDARE.] *Meus*, ad laudare: *probè.* EPIST. XIV. 1. SERVIENDVM NEGO.] *Nam vt Salluſtius*, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. *Chryſippus autem (in Claudiano, De ſtatu Animæ, lib.* II. *cap.* IX.) ab ipſo pæne principio ſui operis, Animo dominandi ius tribuit, corpori legem ſeruitutis imponit

rum eſt. Agatur eius [2] diligētiſſimè cura: ita tamē, vt cùm exiget ratio, cùm dignitas, cùm fides, mittēdū in ignē ſit. Nihilominus, quātum poſſumus, euitemus incommmoda quoque, non tantùm pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex alienâ potentiâ impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquā terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & [3] turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominem, qui [4] per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum [5] actis curribus membra; illam [6] tunicam, alimētis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſæuitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quò plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientiâ reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros

nit. *Scilicet hoc inter fundamenta* Sapientiæ *(Simplicius in Epictetum)* vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eoque non vt parte, ſed inſtrumento vtatur. Qui aliter; ὁ πολὺς ἄνθρωπος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm reipsâ.

2. DILIGENTISSIME CVRA.] *Nam, ait Epictetus Differt.* XI. *lib.* IV. ſi equum Natura tibi crediſſet, non prorſus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tamquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito nequis auerſetur, nequis abhorreat. *Et in ſummâ, artifex es? vtile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. TVRBAM FERARVM.] *Priſco ritu, quo homines beſtijs obijciebant in Amphitheatris.* 4. PER OS EMERGAT.] *Quod Græci* σκολοπίζειν *dicunt, ſiue* Palo infigere: *familiare ſupplicium hodie Aſiaticu. Scripſi in de Cruce, lib.* I. 5. ACTIS CVRRIBVS.] *Non malè. nam id Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actis equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripſi ferè,* cruribus. *Id quoque rectè. cùm homines arboribus curuatis innexos brachijs pedibuſq; , tum in rectum ijs dimiſſis, diſcerpunt. Scinis paſſim vſurpauit, atque etiam Alexander in Darij interfectore.* 6. TVNICAM ALIMENTIS.] *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè* Culleum *appellet. Ait* tunicam fuiſſe ex ſparto, in modum cruminæ factam, & ſolitam liniri pice & bitumine. *Hanc miſeros illos induebant, & in eâ ſic vlulabant.* Moleſtam tunicam *vulgò appellabant. vt Martialis, lib.* X.

Nam cùm dicatur, tunicâ præſente moleſtâ,

Vra

ſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendāt. Illæ peſtes non minùs graues ſunt, famen dico & ſitim, & præcordiorum [7] ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium iras prouocabit: imò declinabit, non aliter quàm in nauigando procellam. Cùm peteres Siciliã, traieciſti fretum. temerarius gubernator contempſit [8] auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & [9] in vertices cogat. [10] non ſiniſtrum petit littus, ſed id, [11] quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent

Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et iuuenalis:

Auſi, quod liceat tunicâ punire moleſtâ.

Quidni moleſtâ, *in quâ lento igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres:* Iam & ad ignes quidam ſe auctorauerunt, vt certum ſpatium in tunicâ ardente conficerent. *Sauiter ludebant hæc talia, & ſæpè cum argumento: vt ſiquis Herculem Oetæum repræſentaret. Idem Afer, in Apologetico:* Et qui viuus ardebat. Herculem induerat. *Alia etiam vſtulandi ratio in Amphitheatris, & cathedrâ ferreâ ignitâ, in quâ collocabantur. O ingenia ſæuitiæ! Euſebius Cæſarienſis, de Attalo martyre, lib. V. cap. I.* Ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπιτεθεὶς καθέδρας, ϗ περιεκαίετο: In ferreâ locatus eſt cathedrâ, & amburebatur. *Mox hoc inſtrumentum, aut ſimile,* τήγανον *appellat, quaſi ad* frigendum *&* torrendum.

7. SVPPVRATIONES.] *Plures libri,* ſuſpirationes. *An non* Aſthma *dictum volunt: quod ipſe epiſt.* LIV. Suſpirium *interpretatur? Et tentatum ſe eo genere morbi oſtendit; & nihil moleſtius adfirmat. Itaque poteſt hic teneri, & intelligi. etſi* Suppurationes *etiam nota, & Græcorum* φθίσεις.

8. AVSTRI MINAS.] *Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII.

9. IN VERTICES COGAT.] *Ea natura eius loci, &* Charybdim mare verticoſum *Plinius appellat. Vide infrà epiſt.* LXXIX.

10. NON SINISTRVM.] *Vbi Scylla eſt, verſus Pelorum. Virgilius:*

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet.

Quod ita eſt, Siciliæ reſpectu: & ſiquis ex eâ ſoluat. At qui ex Italiâ, læuam *Scyllam habent,* dextram *Charybdim: ſi media vtriuſque, vt ſolent, nautæ tenent.* 11. QVO PROPIOR CHARYBDIS.] *Obſerua de* temerario gubernatore *hæc dici, & qui* Auſtri minas, *ipſamque Charybdim contemnit.*

Itaque

dent nubes,& longè ab illâ regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primùm cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo [12] eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primùm [13] nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: [14] plures computant, quàm oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſsâ viâ pauperi pax eſt. [15] Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum [16] calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus, non minùs contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos ſed apud mediocriter malos, [17] infularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum con-

Itaque propriùs etiam ad eam ſe admouet : & quaſi prouocat pericula, vt quidam potentium iras. *At cautior ille, inquit, minimè: & quæ ſequuntur.* 12. EAM PETERE.] *Libros ſecutus ſum potiùs, quàm Muretum, qui* eam fugere *vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palàm ſecuritatem : quia ſic videmur fugere potentes (ſubducendo nos, & remouendo:) quod eſt tacitè eos damnare.*

13. NIHIL INDE CONCVPISCAMVS.] *Libri plerique,* Nihil inde concupiſcamus. Rixa eſt inter competitores. *Tolerabilius, quàm quod vulgò, fateor: ſed quid tamen illud,* inde, *erit? Meus liber optimè,* nihil idem. *Dele mox,* vnde. 14. PLVRES COMPVTANT.] *Id eſt, lucrum ex eo facinore euenturum proponunt: & ideò magis, quàm odij ergô, ſuſcipiunt. Seneca* De Benef. V. Quotuſquiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? *Arguté. vt non ſimul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.* 15. TRIA DEINDE.] *Inter præcepta Metrodori lego:* Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ. τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ καιροφυλακεῖται: In ciuitate neque vt leo, neque vt culex educare. Hic enim calcatur, illi inſidiæ parantur. *Duo dixit, Odium & contemptum: medium omiſit.*

16. CALCARI NOLVMVS.] *Aſſentior Modio,* calcare. *Timemus inuidiam, & magni eſſe ad opprimendum: ita ipſi mox opprimi opportuni.*

17. INFVLARVM LOCO.] *Dignitatum & honorum: Vide ad Heluiam. cap.* XIII.

conualeſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt nō philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterùm philoſophia ipſa tranquillè modeſtèque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bellum ciuile ſententiâ ſuâ reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui aliis Pompeium offendentibus, alijs Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrùm Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſtâ contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. 18 Quid tuâ, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam 19 rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cùm modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, 20 & portandus extra forum traheretur, modò è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſteà videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à republicâ excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vllâ potentioris offenſâ. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quā in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere

XIII. 18. QVID TVA VTER.] *Variè hic locus ſcribitur, atque interpolatur, vt ſolent acuta. Vera lectio mihi iſta:* Quid tuâ vter vincat? poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Ecce, inquit, duo ſunt, & vterque de imperio & potentiâ ſuâ certat, alio titulo. Poteſt ex his duobus melior videri (Pompeius ſcilicet) dum vincit, non poteſt dum vicit. Nam victor animum reſerabit, & ſucceſſus malitiam eliciet, adhuc repreſſam. Planè idem in Lucano Brutus, ad ipſum hunc Catonem, vbi diſſuadet pariter bello intereſſe:*

--quòd ſi pro legibus arma
Ferre iuuat patrijs, libertatemq́ue tueri:
Nunc neque Pompeii Brutum, neque Cæſaris hoſtem,
Poſt bellum VICTORIS habes.

Libertatem & leges tueri, vterq́ præfert: ſed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hoſtis.

19. RAPINAM REIP.] *Verè, nam hinc Cæſar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij diſtrahebant, diripiebant. Muretus tamen*, ruinam, *maluit, præter libros.* 20. ET PORTANDVS.] *Conſenſu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, ſed portandus: vt violenta magis vis oſtendatur. Seneca*

De

dere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpiùs. Ars ei conſtat, qui [21] per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtrâ ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me [22] ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. [23] non damnatur latro, cùm occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aureâ te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget.* Ede, inquis, auctorē. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illâ officinâ. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, [24] kalendarium verſat, fit ex Domino procurator.

EPIST. XV.

Ad curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.

[1] MOS antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatē, primis epiſtolæ verbis adijcere: *Si vales, benè eſt.* Rectè [2] & nos dicimus *Si philoſopharis, benè eſt.* Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus.

De Conſtant. Sapientis, cap. 1. Quòd Catoni diſſuaſuro legem toga in foro eſſet erepta, quodque à roſtris vſque ad arcum Fabianum per ſeditioſę factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & ōnes alias contumelias pertuliſſet. *Illa & me vide.* 21. PER ORNAMENTA.] *A gladiatoribus eſt: quorum arma ſic dicta. Ego in Saturnalibus,* I I. *cap.* XVII.

22. SENTENTIAM NON DO.] *Non permitto vt de me iudicet, ſed Ratio.*

23. NON DAMNATVR.] *Quò hæc ſpectent, non video. Imò nec vera ſunt, & omnino damnatur latro cùm occidit. Putarim ſic hæc cum prioribus legenda.* At aliquid vexationis afferet, aliquid aduerſi. Non damnatur latro, cùm occidet. *Futuri verbo legēdum,* Afferet: *& hoc proprio re ſenſu. Fortaſse aliquid aduerſi: ſed ne occupa aut damna, niſi cùm factū. In meo libro erat:* Nam damnatur. *Siquis melius, donet.*

24. KALENDARIVM.] *Librum pecuniæ fænebris, quæ per Kalendas exigebatur, ſoluebatúrque. Vide epiſt.* LXXXVII. EPIST. XV. 1. MOS ANTIQVIS.] *Plinius lib.* 1 *epiſt.* XI. Vel ſolum illud ſcribe, vnde priores incipere ſolebant: Si vales, bene eſt, ego valeo. 2. ET NOS DICIMVS.] *Malim,*

mus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quàm furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam ſecundam: quę non magno tibi conſtabit, ſi volueris benè valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minimè conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cùm tibi feliciter [3] ſagina ceſſerit, & tori creuerint: nec vires vnquã opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nunc, quòd maiore corporis ſarcinâ animus eliditur, & minùs agilis eſt. Itaque, quantũ potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incõmoda huic deditos curæ. Primùm exercitationes, quarũ labor ſpiritũ exhaurit, & inhabilē intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit: deinde, copiâ ciborũ, [4] ſubtilitas animi impeditur. Accedũt peſſimę notæ [5] mancipia in magiſteriũ recepta, homines [6] inter oleum & vinũ occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi benè deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, [7] ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, [8] vita cardiaci eſt. Sunt exercitatio- nes

lim, dicemus. 3. SAGINA CESSERIT.] *Nam athletæ certo victu vtebantur, corpori viribusq́; augendis. De quo Hier. Mercurialis, medicus & amicus mihi inter primos adfatim lib. 1. de Arte Gymnaſticâ, itemq́; Budæus ad Pandectas, & in Agoniſtico III. Petrus Faber.* 4. SVBTILITAS ANIMI.] *Veriſsimè. & Ariſton ſcitè Athletas aſsimilabat* τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσιν, ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιθίνους: colũnis quę ſũt in gymnaſio, pariter nitidos & ſaxeos: *id eſt ſine ſenſu. Magis etiam Diogenes Cynicus, qui* ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσιν, ἔφη, ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται: interrogatus, quare Athletæ ferè ſine ſenſu aut mente eſſent? Quia, inquit, ex ſuillis & bouillis carnibus conſtant: *acutè ad ſtuporem animalium alludens, & ijs aptans, qui veſcebantur. Galenus etiam de Athletarum ſaginâ, & ab eâ ſtupore, idem fatetur: additq́;*, καὶ τοῦτο πρὸς ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ᾄδεται, ὡς γαστὴρ ἡ παχεῖα τὸν νοῦν οὐ τίκτει λεπτόν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Verſum indicat prouerbialem:*

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

5. MANCIPIA IN MAGISTERIVM.] *Aliquot libri*, magiſtratum: *eodem ſenſu. Indicat Græculos magiſtros.*

6. INTER OLEVM ET VINVM.] *Vnguntur, & bibunt.*

7. IEIVNO GVTTVRE INGESSERVNT.] *E ſuis quidam*: multũ potionis altius in ieiunum guttur regeſſerunt. *Nihil equidem muto. ſententiam autem vide & hauri, ex epiſt.* CXXII. *&* LXXXVIII.

8. VITA CARDIACI EST.] *Notum* καρδιαλγίαν *dici, in ore ſtomachi vitium, ab humore acri vellicante & rodente. Itaque* Dioſcorides *id dixit*

Q στομά-

nes & faciles & breues,quæ corpus & 9 ſine morâ laxent, & tempori parcant:cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus,& 10 cum aliquo pondere manus motę,& ſaltus,vel ille qui corpus in altum leuat,vel ille qui in longum mittit,vel ille (vt ita dicam) 11 ſaliaris, aut (vt contumelioſiùs dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, 12 vſu ſit facile. Quidquid facies,citò redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce.labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus,non æſtus impedit,ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus.dandum & aliquod interuallum animo:ita tamen ut non reſoluatur,ſed remittatur. 13 Geſtatio & corpus concutit,& ſtudio non officit:poſſis legere,poſſis dictare,poſſis loqui,poſſis audire:quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te 14 per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos,quos noua artificia 15 docuit fames:erit qui gradus tuos temperet,& buccas edentis obſeruet,& intantum procedet, inquantum eius audaciam 16 patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore

στομάχου δηγμούς, *& Plinius interpretatus*, Stomachi roſiones. *Celſus* Cardiacum morbum *deſcribit, libro* III. *cap.* XIX. nimiam imbecillitatem corporis, quod ſtomacho languente, immodico ſudore digeritur. *En tibi, de* ſudore. *De* potu, *in eodem*: imbecillitati iacentis vino ciboque ſuccurrendum. *& id ſæpiùs. Spectat eò & Iuuenalis, Sat.* V.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat,
Cardiaco numquam cyathum miſſurus amico.

Cardiaco,*cui medicina ſcilicet à tali vino.*

9. SINE MORA LAXENT.] *Alij libri*, laſſent. 10. CVM ALIQVO PONDERE.] *Quo ſine Halterum etiam vſus in exercitijs. Vide epiſt.* LVI.

11. SALIARIS.] *Sublatis pedibus, & alternantibus, identidem repetitus, quem Salij ſacerdotes in pompâ & geſtatione Ancilium vſurpabant: eumdemq́ ferè fullones.* 12. VSV FIT FACILE.] *Pinciani lectio vetus:*

Quemlibet ex his elige, vſu rudem, facilem. *Quemlibet, nempe ſaltum: nec arte eum compone. Meus liber & quidam,* Quodlibet *retinent; & tum,* vſum facilē rudem. *Dubites an non,* vſu facile reddes: *etſi Pinciano magis adhæream.* 13, GESTATIO.] *In eſſedo. de quo exercitij genere, & fructu, ſcripſi in epiſtolâ quâdam (Centuriâ Miſcellaneâ) ad Abrah. Ortelium.* 14. PER GRADVS ET CERTOS MODOS.] *Vt phonaſci ſcilicet præſcribebant: quibus non alligat nos Seneca.* Gradus *autem in voce, adſcenſus deſcenſuq́; ſiue elatio, demiſſio. Fabius*: Ab imâ ad ſummam vocem multi ſunt gradus. *At* Modi, *qualitatem magis ſpectant.* 15. DOCVIT FAMES.] *Satyricus hoc ipſum:*

Græcu-

more protinus & à ſummâ contentione vox tua incipiet? Vſque adeò naturale eſt, paullatim incitari, vt litigantes quoque à ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim *Quiritium fidem* implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modò vehementius fac vitiis conuicium, modò lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. 17 Modeſta, cùm receperis illam reuocariſq;, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico 18 more deſæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: 19 mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.* Quis hęc, inquis, dicit? Idem qui ſuprà. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? 20 Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè numquam ſatiatura, pręcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortunâ pendêre. Subinde itaque, Lucili, quàm multa ſis conſecutus, recordare: cùm adſpexeris quot te antecedant, 21 cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quàm multos anteceſſeris. Quid

Græculus eſuriens, in cælum, iuſſeris, ibit.

16. PATIENTIÆ LENITATE.] *Meus & quidam*, patientiæ crudelitate. *Verum erit*, patientiâ & credulitate. 17. MODESTA CVM RECEPERIS.] *Vox*, modeſta, *abeſt optimo libro: & ego expungam.* 18. MORE DESÆVIAT.] *Idem*, deſeruiet. *An fortè*, deferueat?

19. MERCEDVLA ET MVNVS.] *Mira hic varietas. Alij libri*, mercedula & vnum græcum. *Alij*, mercedulæ & vnus græcus. *Meus*, mercedula & minis gratus. *Putarim equidem iunctim hæc legenda*: Detraxi tibi non puſillum negotium mercedulæ, & vnius Græci: *Vel ex meo*, mercedulæ, & magiſtratus. Ad hæc beneficia accedet ecce inſigne præceptum. *De ſententiâ mihi penè liquet ſic eſſe. En, inquit, diſſertatiunculâ iſta commodaui tibi, & moleſtiam detraxi. quam? Mercedis, & Græculi magiſtri. Docui te ſine magiſtro, ſine ſtipendio exerceri. Aliter ſolebant. vt Plinij Panegyrico:* Cùm exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, ſed Græculus magiſter adſiſtit. Ij Progymnaſtæ *dicebantur, vt in epiſt.* LXXXIII. Exercitores *Plauto.*

20. BABÆ ET IXIONIS?] *Meus*, Habæ & Iſionis? *Nota fatuitatis homines ab illo auo fuiſſe, eſt ſuſpicari.* 21. COGITA QVOT SEQVANTVR.] *Sapiens, & cottidiani vſus, monitum. Non proſpice tantùm, ſed reſpice. Phauorinus benè:* Τὸν δ' ἐυθυμεῖσθαι θέλοντα, χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας. Eum qui tranquille volet agere, oportet in bonis quidem rebus adſpi-

Quid tibi cum ceteris?²² te ipſe anteceſſiſti. finem cõſtitue, quem tranſire ne poſſis quidẽ, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc haurientium ſitim concitant,²³ & inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta ²⁴ ſors volvit, quare potiùs à fortunâ impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autẽ petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non ſit, propè ab vltimo eſt.

EPIST. XVI.

PHILOSOPHIAM *vitæ neceſſariam, ſed illam veram, eſſe: quæ in factis ſit, & profectu. Diſponi ab ea actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundùm naturam qui viuit, diues: ſperne opinionem.*

LIQVERE tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitam ¹ perfectâ ſapientiâ effici, ceterùm tolerabilem etiam inchoatâ. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altiùs quotidianâ meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quàm vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec ² bona mẽs ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus ³ verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam

cere ad eos qui minora aſſecuti ſunt; in malis, ad eos qui maiora. *Aliter plebeium ingenium:*

Nec quod habet, numerat, tantùm quod non habet, optat: *vt ait Manilius.*

22. TEIPSE ANTECESSISTI.] *Ex humili enim ſurrexiſti, è plebe eques factus, & nunc Cæſaris Procurator.*

23. ET INVITANT SPECIOSI.] *Aliquot libri*, imitantur ſpecioſos. *Neſcio an*, irritantur ſpecioſo apparatu. *Irritantur, nempe qui amant.*

24. SORS VOLVIT] *Libri plerique*, ſors induit: *lego* inducit, *vel*, includit. EPIST. XVI. 1. PERFECTA SAPIENTIA.] *Optandâ magis, quàm aſſequendâ. Formant Stoici, non oſtendunt. Vide me ſuper his gradibus, Manud. II. Diſſert.* VIII. & IX. 2. BONA MENS SIT.] *Quæ firma eſt, & fiduciam ſui habet: voluntas bona quidem Stoicis, ſed mutabilis. Itaque Bona Mens eſt, velle, ſcire, tenere Bona.* 3. VERBIS OPVS NON EST.] *Commoda ſententia, ſed ab Eraſmo, qui verba iſta infarſit. Nam libri:* verbis haud affirmatis, nec tamen longis. *Meus*, verbis audax ſummatis, nec tamen longis. *Quidam:* Verbis haud aſſumatis. *Quid lateat, me latet.* 4. NON IN VERBIS.] *Non hercules.* & mendacium incongruens,

cam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi citò & facilè credas: excu-te te, & variè ſcrutare, & obſerua. Illud ante omnia vide, vtrùm in philoſophiâ, an in ipſâ vitâ profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum:4 non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliquâ oblectatione conſumatur dies, vt dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, 5 ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia,6 ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt,7 ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter, reſiſtamus: hæc docebit vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illò nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi benè te noui circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid benè dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpurâ veſtiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantùm habere tibi liceat, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: ma-iora

gruens, atque ineptum eſt, non in pectore, ſed in labijs habere bonitatem, *ait Lactantius. Ne ergo* --- virtutem verba putes, vt Lucum ligna: *nec oblectationem ex philoſophiâ, ſed fructum para.*

5. SEDET AD GVBERNACVLVM.] *Ex meo libro,* Sed & gubernaculum eſt: *etſi illud non muto.* 6. SI FATVM EST?] *Vt Stoici cenſebant.*

7. SI CASVS IMPERAT?] *Vt Epicurei.* 8. CÆCAM CVPIDITATEM.]

iora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt:ex falſâ opinione naſcentia,vbi deſinant,non habent nullus enim terminus falſo eſt. Viâ eunti aliquid extremum eſt:error immenſus eſt. Retrahe te à vanis:& cùm voles ſcire,quod petis,vtrùm naturalem habeat,an [a] cæcam cupiditatem,conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo,ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII.

PHILOSOPHIAM *autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditiùs philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.*

PROIICE omnia iſta,ſi ſapis,imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu,ac totis viribus,tende. Si quid eſt quo teneris,aut expedi,aut incide. Moratur,inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo,vt [1] ſufficere nihil agenti poſſit:ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cùm hæc dicis,non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe:& ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit;partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. nec dum ſcis,quantum vbique nos adiuuet:quemadmodum & in maximis ([2] vt Ciceronis vtar verbis)opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede,aduoca illam in concilium:ſuadebit tibi, ne [3] ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris,& hoc iſtâ dilatione vis conſequi,ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt?multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ:paupertas expedita eſt,ſecura eſt. [4] Cùm claſſicum cecinit,ſcit non ſe peti:cùm [5] aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat,non quid efferat,quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt

Cui tria adiuncta, aiebat Ariſtoxenus Pythagoricus: Ἀσχημοσύνην, ἀσυμμετρίαν, ἀκαιρίαν: Indecorum, Immodicum, Intempeſtiuum. *Adde iſtis Conſol. ad Helu. cap. XI.*

EPIST. XVII. 1. SVFFICERE NIHIL AGENTI.] *Quid? ergo philoſophia nihil agit? Sola aliquid,& plurimum: niſi ad externam tamen actionem hæc refers. At libri ferè,* ſufficere in hoc agenti. *ex quo rectè Gruterus,* vnum hoc agenti. 2. VT CICERONIS VTAR VERBIS.] *Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortenſio, vbi ex profeſſo laudauit?*

3. AD CALCVLOS.] *Ne computes,& victus potiùs,quàm vitæ rationes diſponas.* 4. CVM CLASSICVM CECINIT.] *Retuli ad morem, quo rei citabantur claſſico, ad* XI. *Annalem Taciti. Nunc magis eſt vt Grutero meo ſubſcribam, ad Claſsicum militare aptanti. Petronius:*

Cùm cecinêre tubæ,iugulo ſtat diuite ferrum.

paupertas non petitur,& à ſe tuta eſt.

5. ALIQVA CONCLAMATIO.] *Vt in igne, ruinâ, periculo. Quidam libri*

punt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora; non circum ſtat illam turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & benè inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis curâ: frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil priùs quàm hoc parandum eſt: quod tu differs, & poſt cetera paras, ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, vnde viuam, volo. 6 Simul & parare diſce. Si quid te vetat benè viuere, benè mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos à philoſophiâ reuocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerũt herbarum radicibus, & 7 dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quò magis mireris) alieno: 8 dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non eſt ergo priùs acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cùm omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitę inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò, ſiue aliquid habes, iam philoſophare: vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc priùs quære, quàm quidquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inci

bri, cùm aliquò conclamatum eſt. 6. SIMVL ET PARARE DISCE.] *Vis parare? rationem parandi etiam diſce. Quæ eſt? vt vincere promptus ſis, & mori. Sic affecto nihil deerit: ſi enim deſit, ecce ianua, exi.*

7. DICTV FOEDAM.] *Alijs placet*, fœdis. *nam libri ferè*, fœdius. *Alimenta autem fœda dictu, à quibus abhorremus, vt fœtida, vt cadauera etiam humana.* 8. DVBITABIT ALIQVIS.] *Pro toto hoc argumento, pulchrè Manilius*:

Quæremus lucrum naui, mortemq; ſequemur
In prædas. pudeat tanto bona velle caduca.
Quid cælo dabimus? quantum eſt, quo væneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe vt poſſit in ipſo.

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia?

inciderint, iamdudum [9] exſiliet è vitâ, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si vero exiguum fuerit & anguſtū, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec vltra neceſsaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diuitum, concurſationeſque ad diuitias euntium, ſecurus lætuſque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? exſpectabiſne fœnoris quæſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati ſenis, cùm fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. [10] Sæculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. [11] Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. *Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.* Non hoc miror, non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert, ſic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII.

SAPIENTEM, *in publicâ laſciuiâ, temperãter ſe gerere: & aut nihil aut parùm ex moribus libare. Quomodocumque, vtile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare. Praeexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniae aſſidet.*

[1] DECEMBER eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, [2] *olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum.* Si te hîc haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, vtrùm nihil ex quotidianâ con-

9. EXSILIET E VITA.] *Morte ſponte ſumptâ, vt Stoici quidē docebant. De quo ego Manud.* III. *Differt.* XXII. 10. SÆCVLVM MVTA.] *Id eſt, antiqua exempla reſpice, luxui propior es.* Quoniam quidem (*vt ipſe ad Heluiam cap.* XXII. *ait*) eò temporum prolapſa luxuria eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quam olim patrimonium principum fuit. *Benè ergo de* Sæculo: *ex quo qui* Sacculum *conſuerunt, inconcinni mihi ſartores.*

11. REGES PARTHOS.] *Vide Ælianum* I, *Var. Hiſt. cap.* I. *Et exempla in Oriente plura ſunt. inter ea & Magorum, in noſtris Sacris: qui Chriſtum adoraturi, munera obtulerunt.* EPIST. XVIII. 1. DECEMBER EST.] *Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalib.*

2. OLIM MENSEM.] *Quiſquis ille, acutè dixit: & pro luxu eius aeui.*

Toto

conſuetudine mouendum;an,ne diſſidere videremur cum publicis moribus,& hilariùs cænandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi [3] in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat,voluptatis cauſsâ ac feſtorum dierum veſtem mutauimus.Si te benè noui,arbitri partibus functus,nec per omnia nos ſimiles eſſe [4] pilleatæ turbæ voluiſſes.nec per omnia diſſimiles;niſi fortè his maximè diebus animo imperandum eſt,vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat,cùm in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum infirmitatis ſuæ capit,ſi ad blanda & in luxuriam trahentia [5] nec it,[6] nec abducitur. Hoc multo fortius eſt,ebrio ac vomitante populo,ſiccum ac ſobrium eſſe:illud temperatius,non excerpere ſe,nec inſigniri,nec miſceri omnibus:& eadem,ſed non eodem modo,facere. Licet enim ſine luxuriâ agere feſtum diem. Ceterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem,vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam:interponas aliquot dies,quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo,durâ atque horridâ veſte,dicas tibi:*Hoc eſt quod timebatur?* In ipsâ ſecuritate animus ad difficilia ſe preparet,& contra iniurias fortunæ,inter beneficia firmetur.Miles in mediâ pace [7] decurrit ſine vllo hoſte,[8] vallum iacit,& ſuperuacuo labore laſſatur,vt ſufficere neceſſario poſſit.Quem in ipsâ re trepidare nolueris,ante rem exerce.Hoc ſecuti ſunt,qui omnibus menſibus paupertatem imitati,propè ad inopiam acceſſerunt,ne vmquam expaueſcerent,quod ſæpè didiciſſent.

Non eſt nunc quòd exiſtimes me ducere te [9] ad modicas cænas & [10] pauperum cellas,& quidquid aliud eſt,per quod luxuria diuitiarum

tædio

Toto anno Saturnalia. 3. IN TVMVLTV.] *Olim, cùm ad Saga ibatur. Vide me 1. Saturn. cap. 11.* 4. PILLEATÆ TVRBÆ. *Teneamus. nam pilleos Saturnalibus ſumebant. Ibidem docui. Quod alij,* Pullatæ turbæ, *non habet hic locum, & contra libros eſt.* 5. NEC IT.] *Sponte.*

6. NEC ABDVCITVR.] *Ab alijs, aut à turbâ.*

7. DECVRRIT. *In armis per aliquot milliaria, exercitij genus. Vide Militiam noſtram lib. V.* 8. VALLVM IACIT.] *Et fert quoque, vt ibidem doctum.* 9. AD MODICAS CÆNAS.] *A Mureto eſt: at ego maluiſſem,* ad medicas cænas, *ſobrias, & ſanitati factas. Sed non ita libri praeunt, qui* admoueas cænas; *aut,* dicere moneas cænas, *ferè habent. Itaque ingenioſè (quomodo ille aliter?) Ioſephus Scaliger, vt accepi:* ad monas cænas *diuinabat, id eſt μόνας κοινάς: vt alluſio ſit & argutatio in nominibus, cùm* cæna *Latinis dicta, quaſi κοινὴ, communis cibatio: & μόνη opponatur, cùm ſoli & ſeorſim dapem ſumunt. Sed nec Turnebi improbum,* ad Timonéas cænas. *De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & ſolitarius agebat victitabatq́. Igitur in prouerbio* Timonéæ cænæ, *ſine conuiuio conuiuium. Vide Turnebum lib.* XXIIII. *Aduerſar. cap.* XXXIII.

10. PAVPERVM CELLAS.] *Apparet igitur tunc quoque cænaculis aut*

diætis

tædio ludit.[11] Grabatus ille verus ſit,& ſagum,& [12] panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer,interdum pluribus diebus:vt non luſus ſit,ſed experimentum.Tunc mihi crede, Lucili,exſultabis, [14] dupondio ſatur,& intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortunâ: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt,debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris.facies enim quod multa milia ſeruorum,multa milia pauperum faciunt.Illo nomine te ſuſpice,quòd facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper,quàm aliquando experiri. Exerceamur [15] ad palum:& ne imperatos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris.Securiùs diuites erimus, ſi ſcierimus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus,quibus malignè famen exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plenâ & conſummatâ voluptate,vel quantum deeſſet,& an dignum,quod quis magno labore penſaret,hoc certè in his epiſtolis ait,quas ſcripſit,[16] Charino magiſtratu,ad Polyænum.Et quidem gloriatur,[17] non toto aſſe ſe paſci:Metrodorum,qui non-

dietis abſtinuiſſe, & in ſeruili aliquâ & anguſtâ cellâ cænaſſe. Horatius tangere videtur:

Mundæque, paruo ſub lare PAVPERVM,
Cœnæ, ſine aulæis & oſtro,
Sollicitam explicuere frontem.

Etſi ad alienas hoc ædes, & verè pauperum, magis ſit referre. De iſto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluiam cap. XII. *vide.*

11. GRABATVS ILLE VERVS.] *Alij ferus. Teneamus editum: ſit verè* grabatus, *id eſt vilis & viliorum lectus:* σκιμπόδιον.

12. PANIS DVRVS.] *Non recens, ſed ſiccus aut mucidus.*

13. SED EXPERIMENTVM] *Præceptum toti huic rei in Epicteto ſimile,* III. *Differt.* XIII. Μελέτησόν ποτε διαγωγὴν ὡς ἄῤῥωστος, ἵνα ποθ' ὡς ὑγιαίνων διαγάγῃς. ἀσίτησον, ὑδροπότησον, ἀπόσχου ποτὲ παντάπασιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὲ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vſurpa vitæ rationem, tamquam infirmus, vt rectè valere etiam poſſis. Abſtine à cibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, vt mox etiam rectè & rationabiliter poſſis appetere.

14. DVPONDIO SATVR.] *Duobus aſſibus. Rectè ita Eraſmus, cùm anteà in ſcriptis,* diſpendio. 15. AD PALVM.] *Quod genus* palaria *dictum: nos in Militiâ, lib.* V. *Hoc quoque Eraſmo inſcribatur: nam in libris, ad* paululum. 16. CHARINO MAGRISTRATV.] *More Græco,* Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim annum & tempus illi notabant, vt Romani per Conſules. Hoc Muretus. At libri plures,* magiſtratui. *Tum eſſet, ſcriptam epiſtolam nomine* Charini magiſtratus, *ad Polyænum.*

17. NON TOTO ASSE SE.] *Atqui* Timocrates ei obiecit, quòd mi-

nondum tantum profecerit,toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem,non illa leuis & fugax,& ſubinde reficienda,ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt 18 aqua & polenta,aut fruſtum hordeacei panis.ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem,& ad id ſe reduxiſſe,quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt 19 alimenta carceris:ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſtè qui occiſurus eſt,paſcit. Quanta eſt animi magnitudo,ad id ſuâ ſponte deſcendere, quod 20 nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo,mi Lucili,ſequi horum conſuetudinem,& aliquos dies deſtina,quibus ſecedas à tuis rebus,min imoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes,& te quoque dignum
Finge deo.----

Nemo alius eſt Deo dignus,quàm qui opes contempſit.quarum poſſeſſione tibi non interdico:ſed efficere volo,ut illas intrepidè poſſideas quod vno conſequêris modo,ſi te etiam ſine illis beatè victurum perſuaſeris tibi;ſi illas tamquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam

nam cottidie in cibos ſumeret: *ſcriptum Laërtio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures,* viliſſimis & ſimpliciſſimis cibis vixiſſe. *Inuenio hæc eius verba in Stobæo:* Βρυάζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος. Καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque Aquâ & Pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur. 18. AQVA ET POLENTA.] *Ipſa Epicuri verba, in epiſtolâ ad Menæceum:* Καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται: Polenta & Aqua ſummam voluptatem præbent, ſiquis illa indigens ſumit. *Adde infrà Epiſtolam* CX.

19. ALIMENTA CARCERIS.] *Nam certus modicusque cibus captiuis, vti & ſeruis: idque, quia in dies finitus,* Diarium *dicebant. In Controuerſiis Senecæ, lib.* IX. Cùm introductus eſſet ex carcere in Senatum, poſtulaturus vt diaria acciperet. *Salluſtius in oratione Lepidi:* Quinis modijs libertatem omnium æſtimauêre. qui profectò non ampliùs poſſunt alimentis carceris. Namque vt illis exiguitate mors prohibetur, ſeneſcunt vires: ſic neque abſolui curâ familiari tam paruâ re poſſis, & ignauiſſimi quique tenui iſtâ ſpe fruſtrantur. *Vides exigua fuiſſe hæc alimenta, & lege* XII. *tabul.* libram farris, in dies ſingulos.

20. NEC AD EXTREMA QVIDEM REDACTIS.] *Liber meus & meliores,* nec extremis quidem decretis. *Et germana hæc ſcriptio: valetque cùm* ex-

iam incipiamus epiſtolā complicare. Priùs,inquis,redde quod debes: 21 Delegabo tibi Epicurum.ab illo fiet numeratio. 22 *immodica ira gignit inſaniam.* Hoc quàm verum ſit,neceſſe eſt ſcias,cùm habueris 23 & ſeruum,& inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus:tam ex amore naſcitur,quàm ex odio: non minùs inter ſeria, quàm inter luſus & iocos. Nec intereſt,ex quàm magnâ cauſſâ naſcatur, ſed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, ſed quò incidat.nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida,& corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt,mi Lucili,ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideò ira vitanda eſt, non moderationis cauſſâ,ſed ſanitatis.

EPIST. XIX.

OMITTENDAS *aut abiiciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium,non latebras. Monet ab aulâ, & ſplendore abire: quæ tumultus & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſâ communires.*

EXSVLTO quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bonâ ſpe: iam non promittunt de te,ſed ſpondent. Ita fac,oro atque obſecro: quid enim habeo melius,quod amicum rogem,quàm quod 1 pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes,ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minùs, eripe. Satis multum temporis ſparſimus,incipiamus in ſenectute 2 vaſa colligere. Numquid inuidioſum eſt? 3 in freto viximus,moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere,quod nec iactare debes,nec abſcondere. Numquam enim vſque eò te abigam, generis humani 4 furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obli-

extrema decreta ſunt.

21. DELEGABO TIBI EPICVRVM.] *Scripti ferè*, Delegabo te ad Epicurum. *Veronis modo, ad* Delegationem *adſpectum, fori verbum: cùm alium pro nobis debitorem, & vicarium, ſubſtituimus. Vide De Benef.* VI. *cap.* V. 22. IMMODICA IRA.] *Imò* quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem inſaniam. *Vide De Irâ* I. *cap.* I.

23. ET SERVVM, ET INIMICVM.] *Suſpecta hæc Muretus habet: non ego. Sententia ſub Tiberio aliquo, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accuſabant, calumniabantur in occulto: & credebatur. Hoc iniquiſſimum, & legibus vetitū, tamen illi admittebant: cum iuſtâ & magnâ indignatione eorum, quibus eueniebat. Exempla in Tacito ſunt: & hic apparet, Lucilio idem eueniſſe, qui* inimicum *habuit, & quidem* ſeruum.

EPIST. XIX. 1. PRO IPSO ROGATVRVS.] *Deos ſcilicet, in eius bonum.*

2. VASA COLLIGERE.] *Quod milites diſceſſuri, & caſtra mutaturi, faciunt.* 3. IN FRETO.] *Cui nomen à feruore*: quòd in fretum, *ait Varro*, ſæpè concurrat æſtus, atque efferueſcat.

4. FV-

obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt ⁵ & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenij vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit, vt ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc prǽda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes: migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrùm te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinã tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longè à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, ⁶ donec deſinas? habere, quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ numquam tibi miſeriarum, terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicem iugo tritam. ſemel illam incidi, quàm ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrùm autem mauis, ex inopiâ ſaturitatem, an in copiâ famem? Et auida felicitas eſt, & alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ⁷ ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quàm multa temerè pro pecuniâ, quàm multa laborioſè pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum eſt. aut in iſtâ ſolicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nullâ modeſtiâ, nullâ vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantũ ⁸ ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum, Volo

4. FVRORE DAMNATO.] *Vt Timon ille Miſanthropus, & plures fecère.*

5. ET PROPRIA CONSILIA.] *Benè in meo*, & prima. *qui nondum ſcilicet genus vitæ ingreſſi, quibus omnia libera.*

6. DONEC DESINAS? HABERE.] *Iuncta malim legi*, deſinas habere, quod cupias? *Itaque plenus opum honorumq́. ſis, vt non habeas vltrà quod cupias.* 7. IPSE ALIIS NON ERIS.] *Non ſufficies aliјs. tu petes, & à te alij aſſiduè petent: quod ſemper in iſtis potentibus.*

8. AD SVCCESSVM.] *Ambigat aliquis, an non* ſuggeſtum. *nam prai-nit,*

Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis.⁹ vera in ipſo eculeo docuit. *Ipſa enim altitudo* 10 *attonat ſumma.* Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit tibi 11 tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum 12 eneruaſſet felicitas, imò caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas vela, niſi (quod ille 13 ſerò voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecęnatis ſententiâ parem facere rationem: ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo, 14 in aſpero & probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. *Antè*, inquit, *circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam* 15 *ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vitam uit*, creſcere.

9. VERA IN IPSO ECVLEO.] *Placeat quorundam [illegible]rum ſcriptio:* Mecænatis, vera in ipſo eculeo elocuti. *Quomodo [illegible] in* eculeo? *id eſt, dignitate & Aulâ, vbi aſsidua tormenta. Omnia [illegible] apud Auguſtum: nihil ei defuit, præter hoc, quieſcere & ſecur[illegible] eſſe.*

10. ATTONAT SVMMA.] *Percutit, & velut tonitru quatit. Ovid.*

—Fauniq́ue bicornes
Numine contactas attronuere ſuo.

11. TAM EBRIVS SERMO.] *Non hic nimis, meo iudicio, ſed & alibi Mecenatem huius culpæ arguit, & calamiſtrati vt ſic dicam, ſermonis. Vide epiſt.* CXIV. 12. ENERVASSET FELICITAS.] *In epiſtolâ* XCII. *Habuit (Mecænas)* grande & virile ingenium, niſi ipſe illud diſcinxiſſet.

13. SERÒ VOLVIT.] *Cùm in frigore apud Auguſtum eſſet: cùm vxor eius Terentia ſupra ipſum amata.* 14. IN ASPERO ET PROBO.] *Muretus ſic edidit, & interpretatur: Aſperos nummos, recentes eſſe: veteres enim longo vſu ſolere deteri. Vrbanè igitur dictum Mecænatis, quaſi talem nummum eſſe ait: quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſolutum accipiat, ſed vetuſtiorem poſcat. Ego Hadriano Turnebo, imò ante eum Eraſmo, ſubſcripſerim legentibus:* Nec voles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. *Voles, inquit, probam aſperámque philoſophiæ aliquam ſententiam, non mollem & fugientem hanc Mecænatis. De aſpero nummo multi dixerunt, capiúntque nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) ſed in theſauris aſſeruato & integro; vel de puri candidiq; argenti nummo, & cui minima mixtura æris aut plumbi, exq; eo decoloratio. Certè in Gloſsis priſcis,* δηνάριον λευκόν, Aſperum *interpretatur: id eſt,* Nummus albus. *Iterúmque,* Aſpritudo, candor. *Ita apud Nicetam,* ἀσπρίζειν, *eſt* τὸ λευκαίνεσθαι: *& hodiéque apud Turcas,* Aſpri, *nummuli ex argento.* 15. SINE AMICO VISCERATIO.] *Viſceratio, epulum cum carne. Vide epiſt.* LXXIII. *Damnat igitur* μονοφαγίαν, ſolitariam vitam & victũ, *quã & Græci pro conuicio obijciebant. Alexis:*

Εἴρ.

pi vita eſt.Hoc non cõtinget tibi,niſi ſeceſſeris :alioquin habebis conuiuas,quos [16] ex turbâ ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui [17] amicum in atrio quærit,in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo,& [18] bonis ſuis obſeſſus,quàm quòd amicos ſibi putat,quibus ipſe non eſt:quòd beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos,cùm quidam,quò plus debent,magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit; [19] graue inimicũ.Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant,ſi accepturos licuit eligere; [20] ſi collata,non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ,interim hoc conſilio ſapientem vtere,vt magis ad rem exiſtimes pertinere, [21] quis,quàm quid acceperit.

EPIST. XX.

PHILOSOPHIAM *in factis,non verbis eſſe:itaque ad illa eundum.Et conſtanter eundum.nam Sapientia,eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum,ac vitæ. Paupertas etiam non timenda:& diuitiæ,ſi aſſint,non amandæ. Iterùm monitio,pauperem certis diebus agere,& imitari.*

SI vales,& te dignum putas qui aliquando fias tuus,gaudeo.mea enim gloria erit,ſi te iſtinc vbi ſine ſpe exeũdi fluctuaris,extraxero. Illud autem,mi Lucili,te rogo atque hortor,vt philoſophiam in præcordia ima demittas,& experimentum tui profectus capias,non oratione,

Ἔῤῥ' ἐς κόρακας μονοφάγε καὶ τοιχωρύχε:

Abi in malam rem ſoli epulo,& effractarie.

Pulcherrimè autem ille,quiſquis fuit,apud Romanos: qui quo die ſolus cænaſset,dixit, βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι. ὡς τοῦ δείπνου κοινωνίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνουσαν ἀεὶ ποθοῦντος: Ediſse ſe, non cænaſse.tamquam cæna communionem ſemper & oblectantem requirat familiaritatem.*Hæc Plutarchus Quæſtion.Conuiual.* VII.*in prologuio. Et res ita eſt,optiméque Latinis conuiuium:iiſdemq́; cæna,quaſi* κοινή.

16·EX TVRBA SALVTANTIVM.] *Quibus cæna,officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore,qui obſeruabat,electos & Vocatori indicatos vel officioſos maximè,vel quorum ordo iam eſſet.*

17.AMICVM IN ATRIO.] *Vbi ſalutationes. Adde pro ſentẽtiâ,De Benef* VI.*cap.*XXXIV. 18·BONIS SVIS OBSESSVS.] *Quæ non habet,ſed à quibus habetur,& velut cingitur clauditurq́;.* 19. GRAVE INIMICVM.] *Et idem in beneficiis,*quæ vſque eò læta ſunt,donec exſolui poſse videantur; ſupra,odium pro gratiâ redditur.*Tacitus alibi,& Seneca.*

20.SI COLLATA.] *Iudicio donata.etſi quidam libri,*collocata : *benè etiam pro hoc ſenſu.* 21.QVIS,QVAM QVID.] *Non quantum,ſed cui dones.* EPIST.XX.1 FACERE DOCET PHILOSOPHIA.] *In totam hanc rem præclara Epictetus* III.*Diſſert.cap.*XXI.Sicut ij,*inquit,*qui à ſtomacho

tione,nec ſcripto:ſed animi firmitate,& cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus,& aſſenſionem coronæ captantibus,aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione variâ aut volubili detinent. 1 Facere docet philoſophia, non dicere:& hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne orationi vita diſſentiat,vt ipſa inter ſe vita vnius,ſine actionum diſſenſione,coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ,& indicium,vt verbis opera concordent,vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit?pauci,aliqui tamen. Eſt difficile hoc;nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu.ſed vnâ viâ. Obſerua itaque,numquid veſtis tua domuſque diſſentiant:numquid in te liberalis ſis,in tuos ſordidus:numquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſè. Vnam ſemel, ad quam viuas,regulam prende,& ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt,dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas,& ſignum vacillantis animi,ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia,& diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit,perſeuerat in eo,ſed tranſilit:nec tãtùm mutat,ſed redit,& in ea quæ deſeruit ac damnauit,reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres,& totum complectar humanæ vitæ modum,hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper 2 idem velle atq;idem nolle. Licet illam exceptiunculã non adiicias,vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere,niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint,niſi illo momento,quo volunt. in totum,nulli velle,aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur:ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducêris aut ad ſummum, aut eò quod ſummum nondum eſſe 3 ſolus intelligas. Quid fiet,inquis. huic turbæ familiarium? Turba iſta cùm à te paſci deſierit,ipſa ſe paſcet:aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire,paupertatis ſcies. Illa veros certoſque ami-

cho laborant,cibum ſtatim eijciunt:ſic qui præcepta nuda acceperunt, ſermone effundunt. At concoque potiùs,in ſuccum verte,& mutationem in mente factam oſtende. Ecce faber,qui peritus artis eſt,non obambulat clamitans, Audite me diſſerentem de re fabrili: ſed tacitus domum & tabernam conducit, inſtruit, & operibus oſtendit ſe peritum. Tale tu fac. ede, bibe, vt decet: matrimonium contrahe, liberos gigne, rempublicam gere,conuicium tolera,fer patrem,fratrem, vicinum iniquum: & talia nobis oſtende, vt verè te philoſophum cognoſcamus. *Vide pluria.* 2. IDEM VELLE ATQVE.] *Hæc eſt Zenonis* ὁμολογία, *ſiue* conuenientia, *finis pholoſophiæ. De quâ ego vbertim* II. *Manud. Differt.* XV. 3. SOLVS INTELLIGAS.] *Qui ſolus te noſti, & veram Sapientiam iam noſti.*

4. MA-

amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentiùs facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius, quod ſtatim conferam. Inuidias licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. 4 *Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantùm illa, ſed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit 5 Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum, 6 quanto minùs quàm ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias 7 in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, 8 quòd ad ſe venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quàm ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego 9 Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte cõtempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille, paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterùm magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tamquam ad meliora, ſed præparare tamquã ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cùm verò multo antè meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine quâ nihil eſt iucundum, ſecu-

4. MAGNIFICENTIOR, MIHI CREDE.] *An hæc igitur verba Epicuri ſunt? debent, niſi defectus aliquus ſit: quod mihi videtur. Atque hæc Seneca magis ſunt, poſt illa Epicuri, quæ deſunt.*

5. DEMETRIVS NOSTER.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noſter, & de hac eius paupertate, De vit. beat. cap.* XVIII.

6. QVANTO MINVS QVAM STRAMENTIS.] *Significat tomento Circenſi incubuiſſe, fracto, & ſtramento diffluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Lib.* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiamnunc durat in appellatione ſtramenti. *Gloſſæ:* Stramentum, στιβάς, χορτόστρωμα.

7. IN SINV POSITAS.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intelligi, domi & in occulto poſitas.*

8. QVÒD AD SE VENERINT.] *Non cupientem, non æſtimantem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poſſit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquis etiam, inquit, diuitias in pretio habuit, ſed bona iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

R 9. Epi-

ecuritas. Neceſſarium ergo iudico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpè feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginariâ paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum eſt, quòd deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. ¹⁰ Potiùs excitandus è ſomno, & vellicandus eſt animus, admonenduſque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt ¹¹ lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI.

VERVM *ſplendorem à Philoſophiâ, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.*

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: meliùs probas honeſta, quàm ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parùm ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cùm propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à quâ receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili: ex hac vitâ ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cùm hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa verò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cùm [1] Idomeneo ſcriberet, & illum à vitâ ſpecioſâ ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, [2] rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, &

& ma-

9. EPICVRI ANGELVS.] *Alij libri* angulus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo, nec bona video, nec facio. Aſſentior* Pinciano *è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias ſi obueniant. Mens eſt, quæ de vtroque decernat.* 10. POTIVS EXCITANDVS.] *Placeret,* ociùs. 11. LACTE ET PANNO.] *Simplici cibo, ſimplici tegmine. Nec* pane *tamen ſpreuerim, de grandiori iam ætate.*

EPIST XXI. 1. IDOMENEO SCRIBERET.] *Cui adulatum etiam eſſe, &* identidē per epiſtolas laudaſſe, *obÿcitur apud Laërtium, in vitâ Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib.* VII. ὅτι τῆς γαςρὸς ἥνεκεν ἐκολάκευε ϗ Ἰδομένεα ϗ Μητρόδωρον: quòd ventris cauſsâ bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. RIGIDÆ TVNC POTENTIÆ.] *Iam olim emendabam,* regiæ: *& teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterùm*

loqui-

& magna tractantem: *Si gloriâ, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris [3] incidiſſet? Omnes illos [4] megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet [5] gener Agrippa, & [6] Tiberius progener, & [7] Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum [8] applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, [9] poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq́; pater Romanus habebit.

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantùm [10] habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Adhunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, quâ hortatur vt Pythoclea locupletem non publicâ, nec ancipiti viâ faciat. [11] *Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt *loquitur, De Benef. cap.* V. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt. adiu-

3. IMCIDISSET?] *Tamquam in adamante aut ære. At libri plerique,* indidiſſet: *verius.* 4. MEGISTANAS.] *Magnates. Suidas:* Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ὑπ' ἐξουσίᾳ: Megiſtanes, conſpicui apud Regem, ob potentiam. *At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.*

5. GENER AGRIPPA.] *Qui Pomponiam eius filiam duxit.*

6. TIBERIVS PROGENER.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vitâ Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. DRVSVS CÆSAR PRONEPOS.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.* 8. APPLICVISSET.] *Sibi & famæ ſuæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros,* aperuiſſet: *temerè.*

9. POSSVM MECVM.] *Potes ô noſter, & Fama tua ac tuorum, quamdiu Romanæ litteræ, manebit.* 10. HABETVR.] *Lego,* fauetur.

11. SI VIS PYTHOCLEA.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant.* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων πρόσθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας

adiuuanda. Hoc vnum te admoneo,ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitiis dictum:quocumque tranſtuleris,idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere,non honoribus adiiciendum eſt,ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetuâ voluptate,non voluptatibus adiiciendum eſt,ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere,& implere vitam,non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum.Has voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices,publicæ ſunt.Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendũ ego in philoſophiâ quoque exiſtimo.cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat:iubeo illum [12] diuidere ſententiam,[13] & ſequor. Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe malâ inducti,qui [14] velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant,probem,quocumque ierint,honeſtè eſſe viuendum. Cùm adierint hos hortulos,& inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic benè manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt*:paratus erit iſtius domicilij cuſtos,hoſpitalis,humanus, & te polentâ excipiet,& aquam quoque largè adminiſtrabit.& dicet:*Ecquid benè acceptus es?*Non irritant,inquam,hi hortuli famem,ſed extinguunt:nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſiderijs loquor,quæ [15] conſolationem non recipiunt,quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre,licet caſtigare & opprimere,hoc vnum com-

ἀφαίρει:Si vis diuitem aliquem facere,non pecuniæ adijce,ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobeus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro Πυθοκλέα. Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quo malè Epicurus audiuit.quod præter Laërtium,tangit* Plutarchus *aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum,qui* adoleſcentem octodecim annos natum,ita eximiè laudauerit,vt ſcriberet,Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in totâ Græciâ meliorem. *Sed quod ad ſententiam, aurea eſt. quam* Plato *ſibi velit inſcribi, ſi verè Stobaeus* Ser. x. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ πειρῶ τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειοῦν: Plato cuidam rei augendæ ſemper cupido,O improbe,inquit,ne ſtude poſſeſſiones augere, ſed cupiditates minuere.*Neque diſſonat illud Socratis : qui interrogatus,* πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος; εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret? ſi cupidinum,inquit,inops. *Quod alibi tamen Cleanthi video adſcriptum.* 12. DIVIDERE SENTENTIAM.] *De Vitâ beatâ,cap.* III. 13. ET SEQVOR.] *Nempe ſic diuiſam, vnam eius partem.* 14. VELAMENTVM SEIPSOS.] *Meus & quidam,*velamenta ipſa:*rectè,aut clariùs,*velamentum ipſa:*nempe illa,*dicta. 15. CONSOLATIONEM.] *Id eſt,quæ verbis non lenias.qualia ſunt,naturalia & neceſſaria deſide-*

commonefaciam, Iſta voluptas [16] non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter [17] præcepta non audit, [18] poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi [19] quod debes, non [20] quod potes.

EPIST. XXII.

FORTITER *exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abijcit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vitâ: id eſt, vera eius ignaros.*

IAM intelligas educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, *Gladiatorem in arenâ capere conſilium.* Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in vniuerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantùm abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſtâ vitâ tibi, aut è vitâ exeundum. Sed illud idem exiſti-

mo,

ſideria: quæ re explere debeas, ſed facili & paratâ.

16. NON NATVRALIS EST.] *Abeſt negatio à ſcriptis: & poteſt, aut fortaſſe debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera, *(ait Cicero v. Tuſc.)* non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen. partim eſſe Naturales, & Neceſſarias; partim Naturales, & nō Neceſſarias; partim Neutrum. Naturales, ſatiari pænè nihilo; nec ſecundùm genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes, & eijciendas funditus putauit. *Eadem diuiſio in Nemeſio, De Animâ, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit.* Naturales aç Neceſſarias eſſe, ſine quibus vita non cọnſtat: vt alimenta, & veſtes. Naturales autem non Neceſſarias, quæ naturâ & lege honeſtæ ſunt, ſed carere iis licet. ut eſt coniugalis Concubitus: poſſum enim caſtus permanere. Neque Neceſſarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille ſanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas ſolas perſequetur: qui in ſecundâ claſſe, poteſt & alteras, ſed modo & tempore: tertiꝭ autem omnino omnibus fugiendæ ſunt. *Iſta hic & alibi Seneca lucem donent.* 17. PRÆCEPTA NON AVDIT.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus. 18. POSCIT APPELLAT.] *Impudens & moleſtus creditor.*

mo,leni eundum viâ: vt quod malè implicuiſti,ſoluas potiùs quàm abrumpas. dummodò,ſi alia ſoluendi ratio non erit,vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt,vt malit ſemper pendêre,quàm ſemel cadere. Interim,quod primum eſt,impedire te noli,contentus eſto negotijs, in quæ deſcendiſti,¹ vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quod ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem,& apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quę dici ſolent, falſa ſunt: *Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat.* Nulli neceſſe eſt,felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare,ſubſiſtere,nec inſtare ² fortunæ ferenti. Numquid offenderis,ſi in conſilium non venio tantùm. ſed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipſe ſum,ad quos ſoleo referre,ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur. quem rogat,vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat,& auferat libertatem recedendi. Idem tamē ſubijcit,nihil eſſe tentandum,niſi cùm aptè poterit tempeſtiueque tentari: ſed cùm illud tempus diu captatum venerit,exſiliendum ait. Dormitare de fugâ cogitantem vetat,& ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus,nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quòd quiſquam illos apud te temeritatis infamet. cautiores quàm fortiores ſunt. Exſpectas forſitan,vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio,quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus,qui laborem fugit: verùm ibi creſcit illi animus,ipsâ rerum difficultate. Dicentur tibi iſta,ſi operæpretium habebit perſeuerantia,ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendúmve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret,nec in negotiis erit negotij cauſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum,faciet,vt ambitio-

ſis

Homerus:

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο. ἥτ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ.
Non eſt improbior res altera ventre moleſto,
Quique ſui inuitos etiam memores iubet eſſe.

19. QVOD DEBES.] *Simplex aliquid.* 20. QVOD POTES.] *Lautum aut affluens,ſi tuipſe talis.* EPIST. XXII. 1. SEMPER PENDERE.] *Tale in Homero Aiax profatur, vbi ſuos hortatur ad robur, Iliad.* o. *verſ.* DXI.

Βέλτερον ἢ ἀπολέσθαι ἕνα χρόνον, ἠὲ βιῶναι,
Ἢ δηθὰ στρεύγεσθαι ἐν αἰνῇ δηιοτῆτι:
Nam melius ſemel eſt vel viuere,ſiue perire,
Quam ſemper pendere graui in diſcrimine Martis.

2. VEL QVOD VIDERI MAVIS.] *Olim memini, vulgò contaminata, emendaré: & ſic meus optimus liber, niſi quod ſcribit,* vel quia.

2. FOR-

ſis rebus implicitus, earum ſemper ęſtus ferat. Sed cùm viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere. ſi occupationum pretia contempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipsâ meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amicâ queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quę cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fugâ, quibus carere nō poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quòd ægrè ferre ipſos & miſerè, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. ſed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bonâ fide placuit: in hoc autem vnum ⁴ aduocationem petis, vt ſine perpetuâ ſolicitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt circumſpicias, quantū feras tecum, & quàm magnâ pecuniâ inſtruas otium: numquam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. ſed non ſic, quomodo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ⁵ hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda] eſt, vt cum ſollenni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecū ferat. & ecce occurrit mihi neſcio vtrùm verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim ⁶ alienas ſarcinas adorno. *Nemo non ita exit è vitâ, tanquam modò intrauerit.* Quemcumque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſtâ voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus eſt, exit è vitâ Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid

2. FORTVNÆ FERENTI.] *A vento ſecundante metaphora: & ſimillima in Statio, II. Thebaid.*

--Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.

Vterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortunæ poni: & contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vit. beat. cap. XXII.

4. ADVOCATIONEM PETIS.] *Moram interponis. Vide ad Marciam, cap.* X.

5. HOC VNO EXCVSATI.] *Veteres omnes,* ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno. 6. ALIENAS SARCINAS.] *Dubito an* alienis. *Meas ſar-*

Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autē hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, 7 quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit. tranſmiſſa eſt, & effluxit. Nemo quàm benè viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit contingere, vt benè viuant; vt diu, nulli.

EPIST. XXIII.

MONET *verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animi, optimâ noſtri parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientiâ. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur.*

PVTAS me tibi ſcripturum, quàm humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: 1 culmen eſt. Ad ſumma peruēnit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in alienâ poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, 2 diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imo contrà. nolo tibi vmquam deeſſe lætitiam. Volo illā tibi domi naſci: naſcetur, ſi modò intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt. niſi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, vt iſti delicati loquuntur, 3 hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum

ſarcinas inſtruo, rebus alienis. vt epiſt. XVI. Adhuc de alieno liberalis ſum. 7 QVORVM IN FINE.] *Membranæ meliores:* cùm in fine. *Legam:* quòd in fine vitæ, vitæ deſiderijs laboramus: *voce repetitâ.*

EPIST. XXIII. 1. CVLMEN EST.] *Naſcitur enim ex Sapientiâ, & eſt eius velut fructus.* 2. DISCE GAVDERE.] *De vero Gaudio, in quo ſemper eſt Sapiens, vide quæ huc faciunt, Manuduct. III. Diſſert. V.*

3. HI-

mum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo. numquam deficiet, cùm ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè pleniùs reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac ⁴ perfuſoriam voluptatem: & quodcumque inuecticium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem: diſiice & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optimâ parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pænitendas, ac niſi magnâ moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bonâ conſcientiâ, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurúmve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more ⁵ quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac molliùs vexit; alia vehementior rapuit; alia ⁶ proximè ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideò conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi ⁷ Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare.

3. HILARI OCVLO.] *Quidam libri*, hilariculo. *quod ſanè verbi pro delicatis iſtis & mollicellis videatur.* 4. PERFVSORIAM.] *Non penetrantem, ſed exteriùs adſpergentem. Ita* perfuſoriè dicere, *apud Ictos leuiter, & ſine attentione aut curâ.* perfuſoriæ aſſertiones, *in Suetonij Domitiano, cap.* VIII. *Sic noſter epiſt.* CX. Si illâ ſe non perfuderit, ſed infecerit. *Meus hic & quidam libri,* ſuperfuſoriam: *nec malè.*

5. QVÆ FLVMINIBVS.] *Ita Epictetus, apud Stobæum*: Vita, *inquit,* quæ à Fortunâ pendet, rapido flumini ſimilis eſt, turbulenta, cænoſa, impura. *Sed noſter dilatat pulcherrimè, & adaptat.*

6. PROXIME RIPAM.] *Meus & ſcripti,* proximæ ripæ. *Teneam: aut,* proximâ ripâ. 7. EPICVRI TVI.] *Ergo in ijs caſtris Lucilius? apparet: nec aliâ cauſſâ fortaſſe toties huius dicta inculcat.*

berare. *Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Malè viuunt qui ſemper viuere incipiunt.* Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cummaximè vitam. Non eſt quòd exiſtimes, paucos eſse hos. propemodum omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cùm deſinendum eſt ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam antè viuere defecerunt, quàm inciperent.

EPIST. XXIIII.

EPISTOLA *inter bonas, pulchraſq. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: imò proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? vltimus eorum mors eſt: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, è plebe & ſeruitijs fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri præcepto) nec opta mortem, nec time.*

SOLLICITVM te eſſe ſcribis de iudicii euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurũ vt meliora tibiipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandę. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis citò patienda cùm venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? [1] Eſt ſine dubio ſtultũ, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego [2] aliâ te ad ſecuritatem viâ ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac [3] timorem tuum taxa. intelliges profectò aut [4] non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum,

rum,

EPIST. XXIV. 1. EST SINE DVBIO STVLTVM.] *Similia de Timore non præcipiendo, epiſt.* XIII. & LXXIV. *atque alibi.*

2. ALIA VIA.] *Planè contraria, vt omnia timeas. Hoc ipſum in epiſt.* LXXVIII. Omnem Fortunę licentiam in oculis habe, tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, læuiùs accidit. *Verè ſapientis vſurpatio & remedium: de quo ego in occaſione, Manuduct. II. Diſſert. I.* 3. TIMOREM TAXA.] *Iudicio, quanti ſit, æſtima.*

4. NON MAGNVM] *Epicuri decantatum in dolore ſolatium. Infrà ſtatim*: Leuis eſt, ſi ferre poſſum; breuis eſt, ſi ferre non poſsum. *Æſchylus:*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον:

Confide. tempus non habet ſummus dolor.

5. VEL

rum, ⁵ vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut ⁶ profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quam vt mittaris in exſilium? vt ducaris in carcerem? numquid vltrà quidquam timendum eſt vlli quàm vt vratur? quàm ⁷ vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quòd malè iudicaretur. Exſilium ⁸ Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter alter, vt rediret, Reipub præſtitit: alter reditum ſuum ⁹ Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cùm eſſent ¹⁰ qui promitterent fugam) noluit remanſitque, vt duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt vri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantùm robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec antè remouit nudis oſſibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris feliciùs potuit, nihil fortiùs. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda. Faciliùs Porſena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere; quàm ſibi Mucius, quòd non occiderit. Decantatę, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cùm ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltimâ illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumēta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis

ergo

5. VEL CIVILIVM.] *Noſtrarum & Romanarum. quæ ad tuos ciues.*

6. PROFECTVS.] *In Sapientiâ. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientiæ nempe alumni, hæc contempſerint, vt Cato: aut qui impetu & nobilitate animi, vt Scipio.* 7. VT PEREAT?] *Muretus vellet, (neſcio an ex libris)* vt pendeat? *Non ego. decreſcat enim oratio: & minùs* pendêre, *quàm* vri. *Quod editum etiam eſt, libri noſtri manuarij omnes habent.*

8. METELLVS.] *Eſt Q. Metellus Numidicus, victo Iugurthâ dictus, qui Cenſor, & clariſſimus vir, cùm iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exſilium miſſus, fortiter tulit; donec occiſo illo, precibus lacrimiſque filij præſertim, qui ob id* Pij *cognomen meruit, reſtitutus eſt. Cicero varijs locis, Florus, Appianus, alij.* 9. SVLLÆ NEGAVIT.] *Noſter De Prouid. cap. III.* Rutilius Sullæ Dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantùm retrò ceſſit, ſed longiùs fugit. *Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.

10. QVI PROMITTERENT FVGAM.] *Xenophō in Apologiâ:* Ἐπιτυτα τοῦ

ἑταίρων

ergo rebus,[11] vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant,id agendum exiſtimauit,ne cui Catonem aut occidere liceret,aut ſeruare contingeret,& ſtricto gladio,quem vſque in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil,inquit,egiſti fortuna omnibus conatibus meis obſtando.non pro meâ adhuc,ſed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebā tantâ pertinaciâ,vt liber,ſed vt inter liberos viuerē:nūc quoniā deploratæ ſunt res generis humani,Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus:quo obligato à medicis, cùm minus ſanguinis haberet,minus virium,animi idem,iam non tātùm Cæſari,ſed ſibi iratus nudas in vulnus manus egit,& generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit,ſed eiecit. Nō in hoc exempla hæc nunc congero,vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod maximè terribile videtur,exhorter. Faciliùs autem exhortabor, ſi oſtendero,non tantùm fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Scipionem,qui contrario in Africam vento relatus,cùm teneri nauem ſuam videret ab hoſtibus,ferro ſe tranſuerberauit,& quærentibus vbi Imperator eſſet: *Imperator*,inquit,*benè ſe habet*. Vox hæc illum parem maioribus fecit,& fatalem Scipionibus in Africâ gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere,ſed amplius mortem. Imperator,inquit,benè ſe habet. An aliter debebat Imperator,[12] & quidem Catonis,mori? Non reuoco te ad hiſtorias,nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis,qui ſunt plurimi,colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora,de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ,omnis ætatis,qui mala ſuâ morte præciderunt. Mihi crede,Lucili,adeò mors timenda non eſt, vt beneficio eius [13] nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod

æqui-

ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐπείθετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος, Εἴ του εἰδεῖεν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ; Amicis furtim eripere illum volentibus, non paruit,imò & illuſit interrogans, An alibi extra Atticam,regionē noſſent,quò mors non aſpiraret:

11. VTCVMQVE COMPONI.] *Meus liber*, vt tunc componi. *In tali ſcilicet ſtatu.* 12. ET QVIDEM CATONIS.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipſe fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Cato inter Legatos.*

13. NIHIL ANTEFERENDVM SIT.] *Dilutior ſententia, ſi attendis. Quid, quòd libri conſenſu damnant, & verba inſerunt,* anteferendum timendúmve ſit? *Omnes, inquam, olim editi & ſcripti. Scalpellum hoc Muretus adhibuit: præſtabat medicinam. A me ea ſit:* nihil à te verendum

duam

æquiſſimum eſt ſpera,& ad id te quod eſt iniquiſſimum,compara. Illud ante omnia memento,demere rebus tumultum,ac videre quid in quaque re ſit. ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris,hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit.illi quos amant,quibus aſſueuerunt,cum quibus ludunt,ſi perſonatos vident,expaueſcunt:non hominibus tantum,ſed & rebus perſona demenda eſt,& reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub quâ lates,& ſtultos territas.mors es,quam nuper ſeruus meus,quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta,quibus extorqueantur,aptata,& mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta,quæ nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes,& vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt,quem podagricus ille contemnit,quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert,quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt,ſi ferre poſſum:breuis eſt,ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta,quę ſæpè audiſti,ſæpè dixiſti:ſed an verè audieris,an verè dixeris,effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt,quod nobis obiici ſolet,verba nos philoſophiæ,non opera tractare. Quid tu?nunc primùm tibi mortem imminere ſciſti,nunc exſilium,nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt,quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo,ſcio certè feciſſe. Nunc admoneo,vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem.hebetabitur enim,& minus habebit vigoris,cùm exſurgendum erit. Abduc illum è priuatâ cauſſâ ad publicam:dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe,cui non ex iniuriâ tantùm aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor,ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt,ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam?inter plures ero. Exſul fiã?ibi me natũ putabo,quò mittar. Alligabor?quid enim?nũc ſolutus ſũ?ad hoc me natura graue corporis mei põdus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis,deſinã ęgrotare poſſe,deſinã alligari poſſe,deſinã mori poſſe. Nõ ſum tã ineptus,vt Epicureã cantilenam hoc loco perſequar,& dicam vanos eſſe inferorum metus,nec Ixionem rotâ volui,nec ſaxum humero Siſiphi trudi in aduerſum,nec 14 vllius viſcera & renaſci poſſe quotidie,& carpi. Nemo tam puer eſt,vt Cerberum timeat & tenebras,& 15 larualem habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos

aut

dum timendúmve ſit. *Adeò, mi Lucili, mors tibi non timenda; vt illi,nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus ſola tollit.*

14. VLLIVS VISCERA.] *De Tytio poëta. & inter alios Lucretius . qui hæc talia abijcit,& ad moralem ſenſum aliquem aptat,pro Epicuri doctrinâ*

Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imò dementiam, vt quidam [19] timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & [20] ne nimis oderimus. [21] etiam cùm ratio ſuadet finire, non temerè, nec cum procurſu [22] capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vitâ, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur áffectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpè generoſos atque acerrimę indolis viros corripit, ſæpè ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipsâ [23] impellente philoſophiâ, dum dicimus: [24] *Quouſque eadem?*

Ego contrà poſtulem, vetera teneri: deletâ modò particulâ, ſed, *quæ verſum, an verſus, turbat.* Poteſt *enim Heroicus ita eſſe; poſſunt & bini Anapæſtici.*

Mors non vltima vênit,
Quæ rapit vltima, mors eſt. *Non quæ vênit, & iam præterijt, Mors eſt: ſed illa propriè, quæ rapit vltima, & nos aufert.*

19. TIMORE MORTIS.] *Simile epiſt.* LXX. Stultitia eſt, timore mortis mori. *Ibi me vide.* 20. NE NIMIS ODERIMVS.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpè tædio laboris, ad vilitatem ſui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors eſt: ad quam non pigrè ire, ſatis eſt. 21. ETIAM CVM RATIO.] *Quod Stoici volebant, & cauſſas eſſe ſumendæ interim mortis. De quo decreto ego Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII. *&* XXIII. 22. CAPIENDVS EST IMPETVS.] *Plinius pariter, lib.* I. *epiſt.* XXII. Impetu quodam & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. *Adde Senecam epiſt.* XXX. *&* LV.

23. IMPELLENTE PHILOSOPHIA.] *Quæ reuera non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib.* III. *Naturam ipſam rerum loquentem facit:*

Nam tibi prætereà, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla.

24. QVOVSQVE EADEM?] *De Tranquill. cap.* II. Faſtidio illis cœpit

dem? Nempe expergiſcar,dormiam,ſatiabor,eſuriam, algebo,æſtuabo? nullius rei finis eſt,ſed in orbem nexa ſunt omnia. fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit,dies noctem:æſtas in autumnum deſinit,autumno hiems inſtat,quæ vere compeſcitur.omnia tranſeunt,vt reuertantur.nihil noui video,nihil noui facio.Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV.

PRAESCRIBIT *de duobus amicis,iuuene & ſene,aliter atque aliter cum vtroque agendum:cum illo fortius,cum hoc remiſſius,ne deſperet.Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem,aut pauperiem:deinde(Epicuri voce)vt ſumat ſibi Pædagogum.Fac omnia,tamquam aliquis ſpectet.*

QVOD ad duos amicos noſtros pertinet,diuersâ viâ eundum eſt.alterius enim vitia emendanda,alterius frangenda ſunt.Vtar libertate tota:non amo illum,niſi offendero. Quid ergo?inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutelâ tuâ continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem.non poteſt reformari.tenera fingũtur.An profecturus ſim neſcio.malo ſucceſſum mihi,quàm fidem deeſſe.Nec deſperaueris,etiam diutinos ægros poſſe ſanari,ſi contra intemperantiam ſteteris,ſi multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de alterò quidem ſatis fiduciæ habeo:excepto eo,quòd adhuc peccare erubeſcit,nutriendus eſt hic pudor:qui quamdiu in animo eius durauerit,aliquis erit bonæ ſpei locus.Cum hoc veterano,parciùs agendum puto,ne in deſperationem ſui veniat:nec vllum tempus aggrediendi [1] melius fuit,quàm hoc,dum interquieſcit,dum emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio eius impoſuit.mihi verba non dat:exſpecto cum magno fænore vitia reditura,quæ nunc ſcio ceſſare, [2] non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrùm poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus , neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. [3] Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper

pit eſſe vita, & ſubit illud rabidarum deliciarum, Quouſque eadem? *Vox vulgi fuit, & iterùm exprimit epiſt.* LXXXIX.

EPIST. XXV. 1. MELIVS FVIT.] *Grutero aſſentior,* fuerit.

2. NON DEESSE.] *Malim,* deſiſſe. 3. PANEM ET AQVAM.] *Lucanus, poëta prorſum philoſophus:*

Diſcite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum Natura petat.
--- ſatis eſt populis fluuiuſque, Cereſque.

Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,

Δήμη-

pereſt intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, 4 cum ipſo Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia*, 5 *tamquam ſpectet aliquis*. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius eſt, ſic viuere tamquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tamquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ. Diſſimilē te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quàm ſecum. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cum eſſe cogêris in turbâ, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro 6 propius es.

EPIST. XXVI.

SENEM *ſe eſse, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, indicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.*

Modò

Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου;
Nam quid opus eſt mortalibus, niſi hæc duo,
Cereriſque fruges, poculumque puræ aquæ?

4. CVM IPSO IOVE.] *Adi epiſtolam* CX. *vbi hæc Epicuri vox expreſſa.*

5. TAMQVAM SPECTET ALIQVIS.] *Meus & plures ſcripti*. Spectet Epicurus: *& ſcito germanum eſſe. Sunt ipſa Epicuri verba, ad aliquem è ſuis. quem iubet cupitq́; velut ſe teſte & ſpectatore, viuere. At poſt ternas lineas non mutabis, & rectè ibi*, tamquam ſpectet aliquis. *Vide ſuprà, epiſt.* XI. 6. PROPIVS ES.] *Quidam*, propior. *& ſententia eſt illa. quam & ex vulgatâ efficias, litterâ additâ*, Iſtic enim à malo viro propiùs abes. *Propè abeſſe ab aliquo, & Cicero & Seneca vſurpãt. pro Vicinum eſſe. Ipſa autem res eſt, quæ ſuprà epiſt.* X. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

EPIST. XXVI. 1. MODO DICEBAM TIBI.] *Quando, aut vbi? Epiſtolâ* XII. *in ſimili ætatis argumento, & augmento.*

2. CERTE HVIC CORPORI.] *Abeſt vulgatis vetula*, certè: *at neceſſaria*

[1] MODO dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, [2] certè huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cùm ſentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. [3] Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtiâ morum ſapientię debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, [4] quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, vt propriè dicam, liqueſcere. Non enim ſubitò impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quàm in finem ſuum, naturâ ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt [5] ictus, & è vitâ repentinus exceſſus: ſed quia lenis hęc via eſt, [6] ſubduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit,

eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potiùs valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe. 3. VIGET ANIMVS.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius. & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἶτ' ἄλλ' ἀφαιρεῖν ὁ πολὺς εἴωθε χρόνος
Ἡμῶν, τό γε φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:
Vt alia longus auferat nobis dies,
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. QVÆ NOLIM.] *Tricæ hîc in libris, vix extricandæ. Meus*: quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Eliciat aliquis*: quæ nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Aetati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſum: Ætatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit, nam in Virtutem ita abit. Exempli gratiâ. à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & velint: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolint, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.* 5. ICTVS, ET E VITA.] *Quidam*, citus, &c. 6. SVBDVCIT.] *Quod fit in ſenili morte, cùm vt ſol aut lumen, paullatim ſubtrahimur extinguimurá. Epiſt.* XXX Senectus leniter emittit, non repentè auulſum vitæ, ſed minutatim ſubdu-

nerit, ita me obſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrùm loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & minus, quicquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue exiſtimationem hominum: dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. [7] Accipio conditionem, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire iam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed [8] conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arcâ vtar. Exſpecta puſillum, & [9] de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrùm commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? [10] liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quò minùs parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST.

ductum. 7. ACCIPIO CONDITIONEM.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur prætuliſti, etſi in ſubitâ & indictâ morte.*

8. CONFICIENDA SVNT SACRA.] *Interpretor, Sollennia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata, *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. DE DOMO FIET.] *A me ipſo, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor. parùm adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

10. LIBERVM OSTIVM.] *Sermo Stoicus. & identidem, vbi de morte ſubeundâ vel ſumendâ:* Ἠνοικται ἡ θύρα: Aperta eſt ianua. *Exi, ſodes. Arrianus* 1. *Diſſert.* IX. *& alibi.*

EPIST. XXVII.

MONET, *& excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falsò iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.*

TV me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideò aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem [1] valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, [2] mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi [3] citra diem mortis pręſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint depræhenſa cùm fierent, ſolicitudo non cũ ipſis abit: ita improbarũ voluptatum, etiam poſt ipſas, pænitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles: etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potiùs bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus [4] præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec umquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed [5] non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. [6] Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium ad

EPIST. XXVII. 1. VALETVDINARIO.] *Gloſſæ priſcæ,* Valetudinarium, ὑγιαστήριον, διαιτητήριον: *male valentium, & ſe curantium locus. Nominat auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuiſſe, vbi numeroſa familia, talis locus. Adde noſtrum De Irâ lib. cap.* XVI. 2. MECVM EXIGO.] *Expoſtulo. De Breuitate vitæ, cap.* 1. Ariſtoteli cum rerum naturâ exigenti.

3. CITRA DIEM.] *Plerique libri,* circa: *nec malè.*

4. PRÆSTAT GAVDIVM.] *De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* V.

5. NON FESTINATVR.] *Negationem Muretus adhibuit ſententiæ formandæ, ſed præter libros. Ego legam:* Non quidem ceſſaturo adhuc, ſed feſtinaturo multum reſtat operis: in quod ipſe, *& clauſula reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis reſtat, etiam feſtinaturo, quid ceſſaturo?* 6. DELEGATIONEM.] *A re nummariâ. Æs hoc alienum alteri non delegabis ſoluendum, aut tranſſcribes: à te facienda numeratio.* 7. CALVISIVS SABINVS.] *Eſtne ille, qui in Tacito* VI. *Annalium, ſub*

um admittit. 7 Caluiſius Sabinus memoriâ noſtrâ fuit diues & 8 patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem 9 beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlixis excideret, modò Achillis, modò Priami: quos tam benè nouerat, 10 quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, 11 tam perperam tribus, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus 12 eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magnâ

ſub Tiberio accuſatus? Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul, ac Sabino Caluiſio maieſtatis poſtulantur. *Sed demiſſum oſtendit: &* Celſus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluiſium diſcrimini exemit. *Tunc igitur dimiſſus, ſed à Caio Caligulâ, poſt aliquot annis, reprehenſus: de quo Dio, libro* LIX. Caluiſius Sabinus inter primos Senatores, cùm recèns a Pannoniæ adminiſtratione rediſſet, poſtulatus, morte ſpontaneâ damnationem anteuenit. *An hic iſte ſit, neſcio. ætas conuenit: fortaſſe obſtet, quod libertinus fuit, vt mox dicitur: etſi id quoque genus ſub Principibus ad ſummos honores euecti.* 8. PATRIMONIVM HABEBAT LIBERTINI.] *Ita hæc edenda, aut certè* libertinum. *quod magis probem: vt ſignificet non ipſum talem, ſed è talibus eſſe. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec ſine ſcommate, quò Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt ſolent nunc libertini: ſed & ingenium tale, id eſt humile, terreum, & quod ſaperet ſtirpem.*

9. BEATVM INDECENTIVS.] *Vulgi, non ſapientum iudicio beatum: quod eſt diuitem. Nam illi, ait noſter,* Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit: *epiſt.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parùm decorè aut eleganter opibus vti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. QVAM PÆDAGOGOS.] *Muretus ad iſta:* Nos nempe, qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Neſcio, an ſic Seneca. Quis enim tam madidâ memoriâ, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam:* quàm pædagogos noſtros nouos nouimus. *Eam enim vocem inſerit: & certum, nouitios ignotos etiam eſſe. At mihi ſedebat:* modò Priami: & quos tam benè. *Ille, inquit, obliuiſcebatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos ſolemus.*

11. TAM PERPERAM TRIBVS.] *Macte Pinciane. tibi, an tuis libris, debemus. Acutum eſt: & nomenclator tribules ſalutabat, aut reſalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis prauè, & pro Titio Seium. Noſtri codices:* tam properanter quàm. *quod illuc ſanè ducas, ſi diducas.*

12. ERVDITVS VOLEBAT VIDERI.] *Et obtinebat: quidni? Veriſſimè Euripides in Heraclidis:*

--οἰόμεσθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι σαφῶς:
--nam cenſemus hoc,

gnâ ſummâ emit ſeruos, vnum 13 qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat 14 ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in 15 medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius quadratus, ſtultorum diuitum 16 arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet 17 analectas. Cùm dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: *Minoris*, inquit, 18 *totidem ſcrinia emiſſes.* Ille tamen in eâ opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſuâ ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet, *Et quomodo poſſum? vix viuo. Noli, obſecro te*, inquit, *iſtud dicere. non vides quàm multos* 19 *ſeruos valentiſſimos habeas?* Bona mens 20 nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas.* Hoc ſæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

EPI.

Qui diues eſt felixque, ſcire hunc omnia.

13. QVI HOMERVM.] *Saltem hoc bono indicio, aut ſuggeſtione, quòd primas huic primo daret.* 14. AD PEDES.] *Ad lecti fulcra, cùm cœnaret: quos adſpicere, & innuere poſſet.* 15. MEDIO VERSV.] *Facetius, &, credo, verius eſt*, medio verbo: *quod priſci libri referunt. Tam infida memoria, vt deſtitueret in verbo, & totum non efferret.* 16. ARROSOR.] *Meus*, abraſor: *quod eòdem vadit.* 17. ANALECTAS.] *Scitè, & nimis arguté.* Analecta *in conuiuijs, Græco verbo, reliquiæ, & quæ ſubleguntur aut colliguntur ſparſa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio; qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent; colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non poteſt venuſtius. Habes Grammaticos & litteratores, qui ſuggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde* Sublegulos, *qui elapſa tibi reponant.* 18. TOTIDEM SCRINIA.] *In quibus reponi libri & ſcripta ſolent. Id quoque igitur argutè: Hi tibi, tamquam armaria & ſcrinia ſunt, à quibus auctores petas: cur non ipſa ea miſiſti, minoris quidem, & quæ fidelius etiam aſſeruaſſent?*

19. SERVOS VALENTISSIMOS.] *Nam ſicut doctrinam ſeruorum, ſuam putabat: cur non item robur?* 20. NEC COMMENDATVR.] *Verius*, commodatur: *nec vſu, nec mancipio datur.*

EPI.

EPIST. XXVIII.

LOCA *mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusq́ erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & minùs turbis aut vitijs opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.*

HOC tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longâ, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemq́; mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terræq; vrbeſq́ recedant*: ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: *Quid miraris, nihil tibi* [1] *peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: [2] non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſsiſſe Deum.--

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipſâ iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minùs vrgent: inæqualiter conuoluta, citiùs eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum [4] varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quæris, [3] Benè viuere, omni loco poſitum ſit. Numquid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere, ſi neceſ-

EPIST. XXVIII. 1. PEREGRINATIONES PRODESSE.] *Meus*, proſunt. *Fuiſse potuit*, ſi proſunt. 2. NON ANTE TIBI.] *Idem*, non aliter tibi.
3. BENE VIVERE.] *Horatius:*

--nauibus atque
Quadrigis petimus benè uiuere. quod petis, hic eſt,
Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

neceſse ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, etiam firmiſsimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti ſunt aliqua parùm ſalubria. [4] Diſsentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, [5] magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta non eliget: & malet in pace eſse, quàm in pugnâ. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſeruitus vna eſt. Hâc qui contempſit, in quantalibet turbâ dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi priùs portorium ſoluero. [6] *Initium eſt ſalutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipſe coargue. inquire in te: accuſatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſimè [7] deprecatoris. [8] aliquando te offende.

EPIST. XXIX

MARCELLINVM *difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic peruincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.*

DE Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raò ad nos venit, nullâ aliâ ex cauſſâ, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abeſt, nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minùs de aliis Cynicis: qui libertate promiſcuâ vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut naturâ morbóve mutos? Quare, inquis, verbis parcam: gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admo-

4. DISSENTIO AB HIS.] *Cuiuſmodi Cynici.* 5. MAGNO ANIMO,] *Meus,* magno opere. 6. INITIVM EST SALVTIS.] *Ita Tertullianus,* Pænitentiam (*hæc ex Notitiâ peccati, & adhæret*) humanæ ſalutis quaſi Pharum *eſse. Epictetus:* Εἰ βούλει ἀγαθὸς εἶναι, πρῶτον πίστευσον ὅτι κακὸς εἶ: Si vis bonus eſse, primùm ſcito quòd malus es.

7. DEPRECATORIS.] *Veniam à te pete, emendaturus.*

8. ALIQVANDO TE OFFENDE.] *Malim, &* offende. *Deprecare, inquit, & impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantùm habe. A quo? ab ipſo te, qui iudicium hoc exerces. Spectant iſta ad Examen ſui, de quo ego aliquid Manuduct. III. Diſſert. vlt.* EPIST. XXIX. 1. ARISTONEM.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidam Stoicus, Zenonis auditore* quem

admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſset minùs obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſsunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ, alium in aulâ: oſtendet mihi lepidum philoſophum [1] Ariſtonem, qui [2] in geſtatione diſſerebat. hoc enim [3] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſectâ cùm quæreretur, Scaurus ait: *Vtique* [4] *Peripateticus non eſt.* De eodem cùm conſuleretur [5] Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum*, inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid* [6] *de gradu faciat.* tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi [7] circulatores, qui philoſophiā honeſtiùs neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo,

quem noſter aliquoties citat: Chium *etiam patriâ facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſsionis.* 2. IN GESTATIONE.] *In eſsedo.*

3. AD EDENDAS OPERAS.] *Quaſi de ſcænico, aut arenario loqueretur.*

4. PERIPATETICVS NON EST.] *Sedebat enim, non ambulabat.*

5. IVLIVS GRÆCINVS.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Beneſic.* II. *cap.* XXI. Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulii, viri egregii, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater*, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, *vt ait Tacitus: Agricolæ, qui ſocer Taciti ipſius fuit.* 6. DE GRADV FACIAT.] *Suſpicatus olim* (II. *Saturn. cap.* XII.) degradus *legendum, vt* retrogradus *item formamus: & ſanè quidam libri* degradu, *vnicâ dictione referunt. Seruemus tamen, & dictum Arenæ cenſeamus, vt illud* De genu pugnare: *in eodem Senecâ, De Prouid. cap.* II. *Quin & Liuius lib.* XXXIV. De gradu conari. *Sententiam hic puto, Eſsedarios ſolitos etiam pedites pugnare, de curru ſubitò delapſos. Neſcio igitur, aiebat, cuiuſmodi hic Eſsedarius (ad Geſtationem eius alluſum) quem numquam de gradu & inceſsu pugnantem vidi.* 7. CIRCVLATORES.] *Vox additur meo libro,* Circulatores ſophiſtas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut ſcurrilia dicta proferunt, præſti-*

gias

tamquam in malis,quod illi genus [8] inſaniæ hilare contigerit.Sed non eſt illa hilaritas longa.obſerua.videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere,& [9] acerrimè rabere.Propoſitum eſt aggredi illum,& oſtendere quanto pluris fuerit,cum multis [10] minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero,inhibebo.non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum.quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro,tu interim qui potes,qui intelligis vnde quo euaſeris,& ex eo ſuſpicaris, [11] quouſque ſis euaſurus,compone mores tuos,attolle animum, aduerſus formidata conſiſte,numerare eos noli,qui tibi metum faciunt. Nónne videatur ſtultus,ſi quis multitudinem timeat eo loco,per quem tranſitus ſingulis eſt? æque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic illud natura diſpoſuit.ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quam vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram [12] in fænore æris alieni,&tibi quod debeo impingam. *Numquam volui populo placere.nam quæ ego ſcio,non probat populus;quæ probat populus,ego neſcio.* Quis hoc? inquis:tamquam neſcias cui imperem. Epicurus.Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt,Peripatetici,Academici,Stoici,Cynici.Quis enim [13] placere poteſt populo,cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur:ſimilem te illis facias oportet. non probabunt,niſi agnouerint.Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris,quàm qualis aliis.Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt.Quid ergo illa laudata,& omnibus præferenda artibus

gias exhibent,aut alia plebeculæ miranda:Græcis ἀγύρται,pari cauſsâ.

8.INSANIÆ HILARE.] *Ab Eraſmo aut Agricolà eſt:optimè. nam libri,* inſæniç euitare. *Noſter De vit.beat.cap.* XII.Pleriſq; contingit hilarem inſaniam inſanire,ac per riſum furere.*Neque igitur malè,*hilaræ, *hic legatur.* 9.ACERRIME RABERE.] *Irâ & rabie agitari.Varro:*Quid blateras,quid rabis,quid vis tibi? *apud Ciceronem poëta vetus:*

Sed quid oculis rabere viſa eſt derepente ardentibus:

*Bonum igitur hoc verbi : nec ineptè tamen Eraſmus,*rudere: *Quia & libri quidã,*rubere. 10.MINORIS VIDERETVR.] *Ergo olim ſapiẽtia & modeſtia deditus,poſtea ad vana,& vulgo maiora,iuit:ſi tamẽ hæc vera lectio. Nam meus, & quidam,*videbitur. *Quod ad futurã Sapientiam trahas.Docebo quàm hæc parua,illa magna.* 11.QVOVSQVE SIS EVASVRVS.] *Ad ſũma (ſi licitum) Sapientiæ:nunc in viâ & profectu es.* 12.IN FÆNORE ÆRIS.] *Meus & plures,*in fine.*quod veriſsimum habeo,& adprobant priora illa,* vltimam penſionem. *Quare autem* finis æris alieni?*quia ſcilicet finis libri:& videtur ſanè per libros diſtinxiſſe,vt initio dixi.*

13.PLACERE POTEST POPVLO.] *Locus in philoſophiâ magnus,& magni*

bus rebuſque philoſophia pręſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt ęſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominúmque viuas: vt aut vincas mala,[14] aut finias. Ceterùm ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, &[15] pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi totâ ciuitate feminæ te pueríque laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cùm ſciam[16] quæ via ad iſtum fauorem ferat?

EPIST. XXX.

MORTI *parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidij Baſſi: qui ſenex libenter audit de eâ, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſta aliqua.*

1 BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam plus illũ degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis

ni vſus: nihil velle, quod velit vulgus. Ita Diogenes Cynicus, cùm aliquando theatrum iniret, aduerſus & obnitens exeuntibus, rogatus Quid faceret? Quod in omni vitâ, *inquit,* ſtudeo: *nempe aduerſus & diuerſus vobis eſſe. Atque idem (apud Stobæum, Serm. III.) dicentibus,* Διογένην ἀνόητον εἶναι, Ἀνόητος μὲν οὐκ εἰμὶ, ἔφη, τὸν δὲ αὐτὸν ὑμῖν νοῦν οὐκ ἔχω: Diogenem amentem eſſe. Amens, inquit, non ſum, ſed eamdem vobis mentem non habeo. *Caput ſapientiæ eſt, aliter affici, & iudicia vulgi iuſta non habere. Itaqui iterùm magnus Diogenes:* πρὸς τὸν εἰπόντα, οἱ πλείους σου καταγελῶσι· κἀκείνων τυχὸν, εἶπεν, οἱ ὄνοι. ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνοι τῶν ὄνων ἐπιστρέφονται, οὔτε ἐγὼ ἐκείνων: ad eum qui diceret, Vulgus te irridet: Fortaſſe & illos aſini, inquit. Sed neque ipſi aſinos curant aut attendunt, neque ego illos. *Scitiſsimè. deteriores de melioribus non iudicant, ſed garriunt & præſumunt: non aliter quàm beſtiæ de nobis, nos de Diuis. Cũ Pythagorâ ſtatuendum:* Φαῦλος κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. δι' ὅπερ οὖν ἂν τῶν ἐπαίνων καταφρονῇς, καὶ τῶν ψόγων καταφρόνει: Malus iudex omnis honeſti populus. Quorum igitur laudes haud ęſtimes, contemne etiam vituperationes. *Quò ſpectat hoc eius monitum,* Per viam publicam non ire. *Non vt inceſſu vitemus, ſed vt ſenſu, & vitâ.* 14. AVT FINIAS.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.* 15. PANTOMIMICA ORNAMENTA.] *Quibus Pantomimi in theatru affici ornaríq; ſolent. Nam fauor & plauſus illis, à vulgo quidẽ.* 16. QVÆ VIA.] *Illa popularis, & vanarum malarumq; artiũ.*

EPIST. XXX. 1. BASSVM AVFIDIVM.] *Illum, opinor, qui Hiſtorias ſcripſit, & quidem belli Ciuilis. Colligas ex Suaſoriâ* VI. *apud Senecam. vbi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed &* belli Germanici *ſcripſiſſe, & in iis* Salluſtij velocitatem expreſſiſſe, *Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit ſuum ſcripſiſſe* A fine Aufidij Baſſi *(vbi ille deſiit)* libros triginta vnum. *lib.* III. *epiſt.* V. *De iſto igitur, an magis*

poris & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & vt veriùs dicam, [2] côcinnauit. ſubitò defecit. Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: [3] hoc philoſophia præſtat. in quocumque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, [4] quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & [5] ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incêdium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura [6] depoſuit; mare quos hauſerat, eâdem vi quâ ſorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipſâ perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines molliùs moriuntur, ſed nec diutiùs. Baſſus noſter videtur mihi [7] proſequi ſe, & [8] componere, & viuere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre [9] diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſâ quidquam eſſe moleſtiæ, quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus

magis de filio eius, iam noſter. 2. CONCINNAVIT.] *Quaſi conſtruxit, & diffluens iunxit. In Plauto ea ſignificatio, & Gloſſis:* Συνσκευάζομαι, Concinno. 3. HOC PHILOSOPHIA.] *Meus liber,* hunc philoſophia. *Nempe animum: & tunc continuando legeris,* præſtat in quocumque.

4. QVAMVIS DEFICIAT.] *Scripti,* deficiatur. *Fortaſſe:* deficiat. Vt magnus. 5. SI EXARMAVIT.] *Abſolutè ſic dictum: nec temerè mutem. Tamen libri vacillant, & quidam* exarmatur, *aut* exarmetur: *meorum vnus, vt & Eraſmi,* ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Vulgatum ſi tenemus, patiendi tamen ſignificatione capiemus. vt in Conſol. ad Heluiam, cap. vlt.* Exarmata naui, naufragium ſuum ſpectantem. *Hoc eſt, amiſſis fractiſve rudentibus, anchoris, velis: quæ ſunt nauium armamenta.*

6. DEPOSVIT.] *Sine noxâ, & velut manu collocauit. Simile in epiſt.* XIII. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit.

7. PROSEQVI SE.] *Tamquam in funere.* 8. COMPONERE.] *In lectulo, aut rogo. Horatius:* Omnes compoſui felices. 9. DISCIDIVM SVI.] *A Mureto eſt, nec diſpliceat. Libri tamen omnes,* deſiderium. *quod item in mortuis valet, quos ſuperſtites ſcilicet deſiderant. Omnis autem hic ſermo*

tam-

ſurus,quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit,vt per quam nihil ſentitur,ea ſentiatur? Ergo,inquit,mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpè dicta, & ſæpe dicenda.ſed neque cùm legerem, æquè mihi profuerunt:neque cum audirem,his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit,cùm loqueretur de morte vicinâ. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam [10] fortiorem eum eſſe,qui in ipsâ morte eſt, quàm qui circa mortem eſt. [11] Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator totâ pugnâ timidiſſimus [12] iugulum aduerſario præſtat,& errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt,vtique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem:quæ eſt rarior,nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Libentiſſimè itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam,& qualis eſſet eius natura,velut propiùs inſpectę,indicantem. Plus,vt puto,fidei haberet apud te,plus ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat,optimè hi tibi dicent, qui ſecundùm illam ſteterunt,qui venientem & viderunt, [13] & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres,qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus [14] adoleſcentiam ſequitur,ita mors ſenectutem. Viuere noluit,qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt:ad hanc itur.quam ideò timere dementis eſt;quia certa exſpectantur,dubia metuuntur. Mors

neceſ-

tamquam Baſius poſt Baſum viuat. 10. FORTIOREM EVM.] *Id eſt, animo magis conſtare, faciliùs ferre & ſubire poſſe. Aliàs, videatur negatio requiri, pro ſententiâ ſequente.* 11. MORS ENIM ADMOTA.] *Pulcher hic locus. quē interpretetur & firmet ſimillimus Panegyrici, Theodoſio dicti:* Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeò maximo, lux amori, interitus horrori eſt: ſed quatenus aut iſta optari poteſt, aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora,& venerit dies numquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit; non timentur extrema, cùm certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus: poſteà attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locum ſupplicij, carnifice non trahente, properatio. *Sunt diſerta, & cum his Annæi certantia.*

12. IVGVLVM ADVERSARIO.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib. II.*

13. ET RECEPERVNT.] *Si receperunt, quomodo narrabunt, & dicent? Imò, credo, vult eos qui proximi fuerunt, & tamen* ſe reperunt, *nobis de eâ loqui. Itaque ſi elegam. Meus liber,* & receperunt: *poſſis igitur,* & repulerunt, *aut* reiecerunt. *Sed cùm recogito, quid ſi vult mortem* receptam, *etſi non totam? animo etiam & fide receptam, ad eamq́; paratos eſſe?*

14. ADOLESCENTIAM SEQVITVR.] *Latè, pro virili etiam ætate: vt*

ſæpè.

neceſſitatem habet, æquam & inuictam. Quis queri poteſt, in eâ conditione ſe eſſe, in quâ nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſse, quàm ſuam. quidquid compoſuit, reſoluit: & quidquid reſoluit, componit iterùm. Iam verò ſi cui contigit, vt illum ſenectus leniter emitteret, non repentè auulſum vitæ, ſed [15] minutatim ſubductum, næ ille gratias agere dijs omnibus debet, quòd ſatiatus ad requiem homini neceſsariam, laſso gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietìque opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentinâ indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentiùs veniſse, vt ſcirem an illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cùm [16] ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primùm ſperare ſe, nullum dolorem eſse in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſset, habere aliquantulum in ipſâ breuitate ſolatij. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterùm ſuccurſurum ſibi etiam in ipſâ diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, [17] nec magnâ vi deſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aquâ, & interdum ruinâ

ſepè.

15. MINVTATIM SVBDVCTVM] *Suprà hoc verbi, in eâdem re, epiſt.* XXVI. *Pro ſenſu,* Alexis poëta comicus, cùm quidam ſenem eum vidiſſet, & ægrè incedentem, Quid agis? interrogauit. Ille autem, Κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω: Otiosè morior. *id eſt, paullatim illuc eo. Stobæus Serm.* CXV. 16 SEPTIMO SPATIO.] *Notum in circo toties cucurriſſe, & metam ambiuiſse. Comparat autem & Iuncus (apud Stobæum, De Senectute) pulchrè vitam cum Curſu aut Nauigatione.* Senex enim emenſus hoc grande pelagus, iuſſu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit: aut in Stadio alibi peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At Iuuenis in medio velut mari non aſſecutus nauigationis terminum, quem votis toties deſtinarat, obijt: aut in Stadio adhuc currens, lapſus eſt, & ſine coronâ eductus.

17. NEC MAGNA VI.] *Non hercules. ac cum Sophocle,*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ᾽ εὐνάζει ῥοπή:

Pulſu leui cadunt vetuſta corpora.

Sicut matura poma ſponte cadunt, cruda auelluntur: ſic in iuuene, aut ſene.

nâ exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſuâ ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tamquam noua, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtrâ nos ſentire operâ, quod tunc trepidamus, cùm propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cùm aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipsâ enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, peius quàm mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, vt numquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI.

ET *vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falſa noſcas; peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.*

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri, quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm vſum in ſociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non vnum locum inſidioſâ voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo malè precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quę in te iſti volunt congeri: vnum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, 1 ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, vt vna res modò mala ſit, modò bona: modò leuis & perferenda, modò expaueſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo

ne. EPITS. XXXI. 1. SIBI FIDERE.] *A ſe pendere, & ex ſe naſcentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*

2. CON-

ergo eſt bonum laboris: contemptio. Itaque in vanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, Tanto melior ſurge & reſpira: & cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixturâ lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum: rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modò magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parùm eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocauerint. non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi

2. CONTEMPTIO.] *Subiungit meus liber*: id eſt, non curare, cùm oportet laborem ſubire. *Cloſsographi, an Senecæ ſint, ambigo: illius magis.*

3. VINCI AC STRIGARE.] *Puto germanum eſſe, etſi libri ferè*, vitia conſurgere. *Quidam tamen ad illud præeunt, Guilielmo Peliſſerio eruitum & adſcribendum. Eſt autem* Strigare, *militare verbum, de equis, qui in Strigâ caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. Inde longiùs ductum, & quoties vel in viâ interquieſcunt, Strigare eos dicunt.*

4. TANTO MELIOR.] *Exclamandi laudandiq́; formula, vt epiſt.* LXXI. Tanto melior, tanto felicior. 5. ET RESPIRA.] *Meus, & plures ſcripti*, inſpira: *at Ioſ. Scaliger*, reſtriga, *vellet: vt aduerſum ſit illi* Striga.

6. IN TOTVM IAM.] *Variant libri. meus:* in totum per maximè apto. *Melius illo vulgato non occurrit.* 7. AERE FRIGIDVM.] *Stoicum dogma, Aërem primò frigidum eſſe. Vide me* II. *Phyſ. Diſſert.* XV.

8. RERVM SCIENTIA.] *Socraticum eſt.* ὃς ἔλεγε καὶ ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην· καὶ ἓν μόνον κακὸν, τὴν ἀμαθίαν: qui dicebat, & vnicum Bonum eſſe, Scientiam: & Vnicum Malum, Inſcitiam: *Laërtius in Socrate: & huc omnino à Senecâ adſpectum. Stoici retinebant dogma, qui vniuerſè definiebant,* Εἶναι μὲν ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Eſſe vitia ignorantias illarum rerum, quarum ſcientiæ Virtutes ſint. *Inde* Docti & Rudes, *pro Bonis Maliſque, nos* II. *Manuduct. Diſſertat.* I. *plura etiam in Ethicis.* 9. REPELLET, AVT ELIGET.] *Nec enim ſtultam* ἀδιαφορίαν *cum Ariſtone inducunt Stoici, ſed ipſa Media diſcrimen*

ſumma

animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia 10 conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe 11 ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò peruenitur? non per 12 Peninum Graiumve montem, nec per 13 deſerta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charibdis, adeundæ ſunt: 14 quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. 15 Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia? nemo nouit Deum. multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimusque ipſe 16 vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum 17 non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo 18 quod non

ſuum habent, vt malis etiam quæ non velis. Ego diffusè, Manud. II. *Diſſert.* XXII. 10. CONSONANS SIBI.] *Alluſum ad Zenonis* ὁμολογίαν, *ſiue* Conuenientiam, *quam finem ſtatuebant. Vide Manuduct. Diſſ.* XV.

11. SOCIVS, NON SVPPLEX.] *Nam ſapiens ſcilicet par Deo: & qua talis ſuperbè ac vanè Porticenſes. Ponimus & refutamus, Manud.* III. *Diſſ.* XIV. 12. PENINVM GRAIVMVE.] *Ad Annibalis & Herculis tranſitus reſpexit.* 13. DESERTA CANDAVIÆ.] *Montana pars Macedoniæ, quæ à Dyrrachio incipit,* Dandauia *dicitur: eaq; ſaltuoſa, & deſerta. Plinius,* Candauiæ montes *dixit libro* III. *cap.* XXIII. *& Strabo* ὄρος Κανδαυίας, montem Candauiæ: *Lucanus,* Candauiæ ſaltus. *In Ptolomæi tabulis videbis: & ſunt qui diuidunt Macedoniā ab Illyrico. Strabo etiā ab aliâ cauſâ ea loca vaſta ac deſerta oſtendit, libro* VII. quòd bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta ſint, nec ad id æui reſtituta.

14. QVÆ TAMEN OMNIA.] *Ergo & in prioribus locis alibi Procurator? id eſt, in Galliâ aut Macedoniâ? dicas, ſi conſilio* omnia *noſter ſcripſit.*

15. PRÆTEXTA NON FACIET.] *Honos aut magiſtratus, ad quem adſpiras. Nam de ambitioſis aut auaris eſt ſermo.* 16. VEHIT OMNIA.] *Muretus notat Sacris noſtris conuenire:* Portans omnia Verbo Virtutis ſuæ. *Et ſanè ipſe Auriga, ipſe Currus, vt ita dicam, eſt, quo machina hæc mundi vehitur, ac ſuſtentatur.* 17. NON PATITVR VETVSTATEM.] *Rectè. tempore pereunt, aut flaceſcunt. Sed & alio ſenſu libri quidam rectè:* nihil horum patitur vetuſtatem. *ſine negatione: quod eſſet, nihil horum fert æuum aut ſubſiſtit.* 18. QVOD NON FIAT IN DIES.] *Perplexitas hic librorum. Meus, & quidam:* quod nō fiat in dies, cui non proſit obſtari. *Alij,* in dies eius

 quo

non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam [19] Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitē Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina [20] ex ambitione, aut [21] ex iniuriâ nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modò, & *te quoque dignum Finge Deo.* Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materiâ [22] imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, [23] cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII.

LAVDAT *Lucilij ſolitudinem, & ſubductionem. Porrò hortatur, nequis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.*

INQVIRO in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſtâ regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes: tecum ſum. Sic viue, tamquam quid facias auditurus ſim: imò tamquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? quòd nihil audio: quòd plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe [1] te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tantâ breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtantiâ facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & euade. perduc te in tutum, & ſubinde

quo non poſſit obſtari. *Alij*, cuique non poſſit obſtari. *Certum, vulgatam interpolatam eſſe: an ſic concinnandā?* quod non fiat indigens eius. quod non proſit optari. *Vel*, quo non fias indigens eius. *Significaret, interna & vera bona quærenda, ad quæ Votis non opus, ſed Voluntate, & ſunt in nobis. Sanè initio epiſtolæ contra Vota dictum: & omnino tale hîc fuit.*

19. DEVM IN HVMANO.] *De hac locutione & ſenſu, ego vbertim Manuduct.* I I. *Diſſertat.* X I X. *item Phyſiol.* I I I. *Diſſert.* V I I I.

20. EX AMBITIONE.] *Vt eques, aut* Senator. 21. EX INIVRIA.] *Vt libertinus aut ſeruus. Nam ab oppreſſione æqualium, ſeruitus.*

22. IMAGO DEO SIMILIS.] *Atqui nos ſumus ſcilicet: nónne & hoc Chriſtiani dogmatis?* 23. CVM PROPITII ESSENT.] *Vetere imperio, & paupertate: cùm Roma moribus armiſq́; floreret. Nunc irati dij videntur, & nos peſſimi peſſum paullatim imus.* EPIST. XXXII. 1. TE TORQVERI.]

inde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitã ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ ² vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſummâ tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? ³ Nemo ſibi contigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contrà, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendũ eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quę ⁴ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demùm neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vitâ peractâ.

EPIST. XXXIII.

NEGAT *ſententias aut chrias è Stoicis excerpendas. Primùm, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vitâ præferamus.*

DESIDERAS his quoq; epiſtolis, ¹ ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces ² noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur, qui,

RI.] *A recto in prauum.* 2. VITÆ POSITVM.] *Quidam ſcripti,* vitæ ponit: *è quo velim,* ponentem. *Sententia eſt, Nec ſapientem quidem vitam longam cupere, & diu eſſe in poſſeſſione Virtutis: quia Beatitudo tempore non creſcit. Eſt inter Stoica paradoxa, & explicaui Manuduct. III. Diſ. III.*

3. NEMO SIBI CONTIGIT.] *Eraſmus in Adagiis cenſet, Senecam reſpicere ad illud tritum Platonis,* Neminem ſibi naſci. *Dÿ boni, quàm diuertit à noſtris mente! quæ eſt, Homines diſtrahi, varia & vana agitare, optare: neminem apud ſe eſſe, & ſe contentum. Hoc autem facit Sapiens, qui ſibi ſufficit. Eo ſenſu, melius in ſcriptis:* nemo ſibi contingit: *præſenti tẽpore. Eſt autem ſimile, quod mox ſequitur:* Opto tibi tui facultatem: *vt tibi contingas, non alÿ & alia diripiunt, ac potiantur.* 4. SIMVL INTELLECTA SVNT.] *Nam in iudicio & habitu optimæ Mentis eſt Beatitudo: qui momento contingit, purgatâ & perfectâ Ratione. Vide aliquid eâdem Diſſert. III. in fine.* EPIST. XXXIII. 1. SICVT PRIORIBVS.] *Ergo abiunctæ ſunt, & diſparatæ? apparet: & velut ex interuallo ſcriptas, aut libris potiùs diuiſas. Dixi in Præloquio.* 2. NOSTRORVM PROCERVM.] *Stoicorum, ſicut*

quia raræ interueniunt, quia ³ inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me verò Epicurus eſt & fortis, licet ⁴ manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, ⁵ tam in Perſas quàm in ⁶ altè cinctos cadit. Non eſt ergo quòd exigas ⁷ excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ⁸ iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cùm intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, vnde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turbâ ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit ⁹ Hermachus, quidquid ¹⁰ Me-

ſicut anteà Epicuri ferè. 3. INSPERATAE.] *Veteres,* inſpectæ, *aut* inſpectatæ. *Legerem,* inaſpectatæ. 4. MANVLEATVS SIT.] *Notum tunicas chirodotas, ſiue manicatas, mulierum aut mollium fuiſse. Viri brachiis nudis incedebant. Virgilius itaque obijcit.*

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitras.

Agellium lib. VII. *cap.* VII. *vide. Simile in De Vit. beat. cap.* XIII. Hoc eſt tale, quale vir fortis ſtolâ indutus. *Tale vel aſperius de Epicuro & aſseclis, Arceſilaus. qui interrogatus,* Cur ex alijs ſectis ad Epicuréam tranſirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt (*exirati*) ex Gallis viri numquam. 5. TAM IN PERSAS.] *Qui fluxâ & ſolutâ veſte: ſed ijdem militares. Ammianus* XXIII. Adeò autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, vagóque inceſſu iactitantes ſe, vt effæminatos exiſtimes, cùm ſint acerrimi bellatores.

6. ALTE CINCTOS.] *Quod militum Romæ, item ſtrenuorum aut actuoſorum erat. Vtrumque habitum Horatius tangit:*

Malthinus tunicis demiſſis ambulat: eſt qui
Inguen ad obſcænum ſubductis vſque facetus.

Alibi noſter, de Mecænate: Putes altè cinctum dixiſſe.

7. EXCERPTA ET REPETITA,] *Intelligitne* Repetita, *laudabilia & quæ ſolent lectione iterari: an quia etiam inter legendum ad ea dici ſolet.* Repete? *Hoc puto: etſi* Repertita, *quaſi diuiſa & in locos ſuos partita, poſſis legere.* 8. ISTA ODORIFERA.] *Licebat, & decebat, intextu poni vocem libris aliquot aſſertam,* oculiferia, *ſiue* ocliferia: *nam veritas ita eſt, & ſententia poſcit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, expoſita quadam cum titulis. aut per ſe ſplendentia, quæ oculos feriunt, & tranſeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: ſed pariter vbique decor & bonitas eſt. Vox autem aptè facta. quia talibus, vt ipſe loquitur (epiſt.* LXXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: *iterumq. alibi:* Slendore imperitorum verberant oculos. 9. HERMACHVS.] *Succeſſor Epicuri in ſcholâ.*

10. ME-

[10] Metrodorus, [11] ad vnum refertur. Omnia quę quiſquam in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, ex tantâ rerum ęqualium copiá, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſet te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpiciēda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruinâ poteſt. Nec recuſo, quo minùs ſingula membra, [12] dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; non tam mendicè tecum agam, ſed plenâ manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & [13] extrinſecus auſcultantibus. Faciliùs enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci [14] Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoriâ ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque [15] ſub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam auctores, ſemper interpretes, ſub alienâ vmbrâ latentes, nihil puto habere generoſi, numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contrà ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendêre, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, [16] hoc Cleanthes. Aliquid

10. METRODORVS.] *Inter nobiles eiuſdem amicos & diſcipulos.*

11. AD VNVM.] *Epicurum.*

12. DVMMODO IN IPSO.] *Putarem*, quomodo.

13. EXTRINSECVS AVSCVLANTIBVS.] *Qui ad penetralia nondum admiſſi: alluſumq́; ad libros & auditores ἐξωτερικοὺς.*

14. CHRIAS VOCANT.] *Concinna aliqua Dicta, aut Facta. Vt,* Crates dixit. Caue cum homine malo loquare. *Facti, vt*: Crates cùm indoctum puerum vidiſſet, pædagogum eius percuſſit. *Vide Fabi um lib. 1. cap. XV.* 15. SVB ALIO MOVERIS?] *Alieno nutu iuſſuq́; regeris?*

16. HOC CLEANTHES.] *Prorſus his gemina Epictetus apud Arrian.* lib.

quid interſit inter te,& librum.quouſque diſces?iam & præcipe.Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & 17 actuarij vice fungitur. Adijce nunc, quòd iſti qui 18 numquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in eâ re ſequuntur priores, in quâ nemo non à priore deſciuit: deinde in eâ re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur,ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego verò vtar viâ veteri;ſed ſi propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illâ etiam futuris relictum eſt.

EPIST. XXXIV.

GAVDERE *ſe in profectu Lucilij, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formauit. Hortatur porrò pergere, & ad ſummum.*

CRESCO & exſulto, & diſcuſſâ ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam 1 turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam 2 arbor ad fructum perducta delectat,ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatē,ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adultâ ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam, inieci manum,exhortatus ſum,addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor,& inuicem hortantem.Quid, aliud,inquis, adhuc

lib. II. *Diſſert.* XIX. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chryſippus:tu verò quid? Non in eo elaboraſti, vt Decretum aliquod tuum faceres: atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Hiſtoriam hanc accepi: à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cùm vaniſſimus ſis, enumerandis ſcriptoribus, attonitos reddis. *Deinde etiam addit*: Age,Stoicum aliquis mihi oſtendat, ſi habetis. Vbi is eſt? Nam qui Stoicos ſermunculos ediſſerat, mille dabitis: ſed volo Stoicum. Quis ergo is eſt? vt Phidiacam ſtatuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factam: ita illum mihi oſtendite, ad ea quæ profitemini dogmata expreſſum. 17. ACTVARII VICE.] *Ita dicuntur, qui acta excipiunt & ſcribunt. Vide me ad Annalem Taciti* V. *ſi lubet.*

18. NVMQVAM TVTELÆ SVAE.] *Alieni ſemper arbitrij, vt pupilli.*

EPIST. XXIV 1. TVRBAM OLIM.] *Libri ſcripti*,turbam quam olim. *Lego*,turbam quidem olim. 2. ARBOR AD FRVCTVM.] *Meus*, arbor fructum

³ adhuc volo? in hoc plurimum eſt. ⁴ Non ſic quomodo principia totius ⁵ operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vnâ formâ percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius ⁶ acta diſcordant.

EPIST. XXXV.

AMICVM illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amas. Hoc ergo faciat, & imprimis diſcat CONVENIENTER *viuere, id eſt conſtanter, id eſt ſapienter.*

CVM te tam obnixè rogo ¹ vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) ² non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia ³ ſemper prodeſt amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc proſice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno nos animo futuros, & quid-

fructum productura: *& benè.* 3. ADHVC VOLO?] *Vide ne diſtinctiunculâ magis expedias*: Quid aliud, inquis, adhuc? volo. *Vt hæc Lucilij ſint: & quid vltrà hortêre, mi Seneca? iam volo. Et ſubdit: Multum hoc quidem eſſe, non tamen omnia.* 4. NON SIC QVOMODO.] *Quidam libri,* Nam ſic. *& melius.* 5. OPERIS DIMIDIVM.] *Notum adagium, & Horatio, in hac ipsâ re expreſſum*: Dimidium facti qui cœpit, habet: ſapere aude. *Velis, & tenta ſapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque ſola voluntas ſufficit: ſed videndum, vt recta ea ſit, quod ſine ſcientiâ non aſſequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit*: Actio recta non erit, niſi Voluntas ſit recta: ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit, ſine Scientiâ: *quæ bona ſcilicet & Mala diſtinguit. Vide epiſt.* XCV. 6. ACTA DISCORDANT.] *Nam Sapientis nota, ſemper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere,* cuius dictis acta: *etſi quidam hoc libri. nam pertinet ad* ὁμολογίαν, *de quâ ſæpè.*

EPIST. XXXV. 1. VT STVDEAS.] *Stoico ſenſu, Studeas: id eſt, philoſophiæ operam naues. Vide Manuduct.* II. *Differt.* I.

2. NON POTEST.] *Neque enim inter malos, aut inter diſſimiles, Amicitia.* 3. SEMPER PRODEST.] *Amicitia Bonum eſt: Boni autem Stoica definitio,* id quod prodeſt. *Manuduct.* II. *Differt.* XXI.

quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit,id ad me ex tuâ,quamquam [4] nō multum abeſt , rediturum : ſed tamen re quoque ipsâ lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus,etiam abſentibus , gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus,& præſentia,& conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantùm quem velis , ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi,[5] ingens munus:& quò magis inſtes, cogita me ſenem eſſe,te mortalem. Propera ad me,ſed ad te priùs. profice,& ante omnia hoc cura,vt conſtes tibi. Quoties experiri voles,an aliquid actum ſit , obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi,atque [6] aliubi apparare,prout tulit ventus. Non vagatur,quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfectè contingit,aliquatenus & [7] proficiēti prouectoque. Quid ergo intereſt? hic commouetur quidem, non tamen tranſit,ſed ſuo loco nutat:ille nec commouetur quidem.

EPIST. XXXVI.

LAVDAT *quemdā qui otio ſe admouit,à republicâ amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſse , aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari,idq; ratione.*

AMICVM tuum hortare, vt iſtos magno animo contēnat , qui illum obiurgant,quòd vmbram & otium petierit,quòd dignitatem ſuam deſtituerit,& cùm plus conſequi poſſet,prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur,[1] non deſinent tranſire. alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta,felicitas: ipſa ſe exagitat , mouet cerebrum,non vno genere. Alios in aliud irritat: [2] hos in potentiam, illos in luxuriā: hos inflat,illos mollit , & totos reſoluit.[3] At benè aliquis illam fert: ſic,quomodo vinum. Itaque non eſt quòd tibi iſti perſuadeant, eum eſſe

4. NON MVLTVM ABEST.] *Ergo & Lucilius inter ſenes,aut ſeneſcentes,*

5. INGENS MVNVS.] *Ad vocem factúmque Æſchinis, qui ſeipſe munus Socrati obtulit, vt gratus eſſet. Noſter* I. *de Benef. cap.* VIII.

6. ALIVBI APPARERE.] *Siue vt ij qui in naui, arbitrio ventorum, feruntur: ſiue vt inſulæ quædam in aquis vagantes : vt noſter Gruterus notat.* 7. PROFICIENTI.] *De quibus gradibus ego in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX. EPIST. XXXVI. 1. NON DESINENT TRANSIRE.] *Ab vno propoſito in aliud, mutare vitam & ſtatum. Sic fine epiſtolæ prioris :* Hic commouetur quidem, non tamen tranſit.

2. HOS IN POTENTIAM.] *Malim,* in impotentiam.

3. AT BENE ALIQVIS.] *Hæc clauſula obiectionem habet: atqui ſunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: ſed qui vt vinaceâ vtuntur, id eſt modico nec abundanti, Hoc dicere videtur : ſed plura fortaſſe,*

eſſe felicem, qui [4] à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem [5] qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & [6] inertem vocant. Scis quoſdam perversè loqui, & [7] ſignare contraria. [8] Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. [9] Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod [10] in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum

fortaſſe dixiſse. nec integra hæc aut plena. 4. A MVLTIS OBSIDETVR.] *Clientibus, ſalutatoribúſque.* 5. QVI EXHAVRIVNT.] *Aptiſsimè. Reuera omnes illi officioſi aliquid petunt à potentibus, aut ſumunt: gratiam, pecuniã, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: ſed & turbant, quia aſsiduè inquietant.*

6. INERTEM VOCANT.] *Illum amicum, philoſophiæ deditum. Vetus & hodiernum conuicium, in Bonæ Menti operatos.*

7. SIGNARE CONTRARIA.] *Meus & quidam,* ſignificatione contrariâ: *quod item probum.* 8. FELICEM VOCABANT.] *Ad hunc noſtrum, cùm in ambitione & ſplendore erat? an Cornelium Sullam intelligit?*

9. VINVM FIERI BONVM.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexis Comicus:*

Ὁμοιότατον ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν,
Τρόπον τιν' ἐστί. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον
Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι
Πρώτιστον, ἀφυβρίσαι τ', ἀπανθήσαντα δὲ
Σκληρὸν γενέσθαι, καὶ καταστῆναι πάλιν,
Ἡδὺν δ' ἅπασι τὸ λοιπὸν διατελεῖν.
Similis Vir eſt Vino, indole atque moribus.
Nam muſteum illud & nouum cùm conditur,
Deferueat primùm eſt opus: ſic & virum,
Cùm iuuenis eſt, exæſtuare; hinc ſobrium
Mox effici, & ſeueritate præditum:
Mitem inde fieri, & eſſe in æui relliquum.

At quod hic de Vino, ad Poma tranſtulit Attius, in Agellio XIII. *cap.* 11. *Nam cùm Pacuuius dixiſſet,* videri ſibi carmina eius duriora paullùm & acerbiora. Ita eſt, inquit Attius: neque id ſanè me pænitet. Nam quod in pomis eſt, itidem aiunt eſſe in ingeniis. quæ dura & acerba naſcuntur, pòſt fiunt mitia & iucunda: ſed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, non matura mox fiunt, ſed putria.

10. IN DOLIO PLACVIT.] *Ex more veteri, qui vinum nouellum doliis cõdebãt: ſed mox vbi paullùm defæcaſset, defũdebãt in ãphoras & cados. Proculus Ic.tus l.* XV. *Tritic. vino & ol. leg.* In Dolia vina eâ mente conijcimus, vt ex his poſteà in Amphoras & Cados defundamus. *Quia igi-*

cum proceſſibus ſuis.benè ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia:perſeue-
ueret modò colere virtutem, perhibere liberalia ſtudia,non illa [11] qui-
bus perfundi ſatis eſt,ſed hæc [12] quibus tingendus eſt animus hoc eſt
diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt,quo non ſit diſcendum?mi-
nimè. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt:ita
[13] non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt,[14] elementarius ſe-
nex. Iuueni parandum,ſeni vtendum eſt Facies ergo rem vtiliſſimam
tibi,ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expeten-
da tribuendaque,non dubiè primæ ſortis,quæ tam prodeſt dare quàm
accipere. Denique nihil illi iam liberi eſt:ſpopondit .minùs autem
turpe eſt creditori,quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum
ſoluendum,opus eſt negotianti nauigatione proſperâ, agrum colenti
vbertate eius quam colit terræ,& cæli fauore:ille quod debet,ſolâ po-
teſt voluntate perſoluere.In mores fortuna ius non habet.Hos diſpo-
nat:vt quàm tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat.qui nec
ablatum ſibi quidquam ſentit.nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt,
quocumque res cadunt.Cui ſiue aggeruntur vulgaria bona,ſupra res
ſuas eminet:ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit,minor non
fit. Si in Parthiâ natus eſſet,arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germa
niâ,protinus puer [15] tenerum haſtile vibraret:ſi auorum noſtrorum
temporibus fuiſſet,[16] equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſ-
ſet.Hęc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet, & imperat. Quid ergo
huic meditandum eſt?quod aduerſus omnia tel a,quod aduerſus omne
hoſtium genus benè facit,mortem contemnere:quæ quin habeat in ſe
aliquid terribile,vt & animos noſtros(quos in amorem ſui natura for-
mauit)offendat,nemo dubitat:nec eum neceſſe eſſet in id comparari
& acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur
omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit,vt,ſi neceſſe fuerit,æquo
animo in roſâ iaceat:ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat
fidem:vt,ſi neceſſe fuerit,ſtans etiam aliquando ſaucius,pro vallo per-
uigilet,& ne pilo quidem incumbat.quia ſolet obrepere interim ſom-
nus

cur id nouellum aut turbidum, elegantiores fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto: Num igitur, qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de Dolio ſibi hauriendum putet? *Obijcit & Piſoni,vt ſordido*: Panis & Vinum à propalâ, & de cupâ. *quod idem eſt illi*, de Dolio.

11. QVIBVS PERFVNDI.] *Vt ſunt amœniora iſta,vulgò Liberalia dicta.*

12. QVIBVS TINGENDVS.] *Vt eſt Philoſophia: quæ ſola verè Liberale ſtudium:epiſt.LXXXVIII.* 13 NON OMNIBVS INSTITVI.] *Pergere in Sapientiæ ſtudijs,omni ætate decet; non item incipere, & in rudimentis eſſe.*

14. ELEMENTARIVS SENEX.] *Qui inter pueros elementa diſcit.*

15 TENERVM HASTILE.] *Illorum verbo, Frameam.*

16. EQVITARE.] *Non quòd omnes olim hoc Romani,ſed nobiliores,a ut ſtirpe*

nus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quòd ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & [17] in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. [18] veniet iterùm, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. [19] Sed poſteà diligentiùs docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerũ in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: [20] hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præteriit, repetit: pars cæli leuatur aſſiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatẽ nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPIST. XXXVII

PERSEVERANDVM *in viâ & militiâ Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, libertatem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.*

QVOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit. ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadẽ honeſtiſſimi huius, & illius [1] turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, [2] *vri, vinciri, fer-*

req;

ſtirpe equeſtri: inter quos ſcilicet hic amicus Lucilij. Nam ceteri ad pedeſtrem militiam deſtinabantur.

17. IN RERVM NATVRAM.] *De Benef.* V *cap.* VIII. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat nõ habet, ſed eòdem reuoluitur vnde diſcedit. 18. VENIET ITERVM.] *Hæc eſt non illa Pythagorica, ſed Stoica quædam παλιγγενεσία, ſiue (ita loquamur)* Renaſcentia: *cùm poſt orbis Deflagrationem, & ſolennem ἐκπύρωσιν, iterùm alius orbis & διακόσμησις, atque eadem & ijdem reponentur. Vide me Phyſiol.* II. *Diſſert.* XXII. *Tangit & Lucretius hoc dogma, lib.* III.

Nec ſi materiam noſtram collegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, VT SITA NVNC EST
Atque iterùm nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.

19. SED POSTEA.] *Vbi? neſcio: non in his libris ex profeſſo.*
20. HIEMS CECIDIT.] *An potiùs,* cedit.

EPIST. XXXVII. 1. TVRPISSIMI AVCTORAMENTI.] *Gladiatorij.*

quo

roq́; necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & ³ edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volens libensque patiaris. Illis licet ⁴ arma ſubmittere, miſecordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porrò prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. ⁶ Fiat viâ: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia. quæ ſola libertas eſt. ⁷ Vna ad hanc fert via. & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illâ diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minùs ſæpè fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubitò in medio turbine rerum ſtupentem quærere. Huc ego quemadmodum veni?

EPIST. XXXVIII.

PRAECEPTA *vtilia ad Sapientiam, magis quàm Diſſertationes ſæpè eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.*

MERITÒ exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequẽtemus. Plurimùm proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo ¹ clamore dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam

quo in verba Editoris aut Laniſtæ iurabant. Vide me II. *Saturn. cap.* V.

2. VRI, VINCIRI.] *Ita libri, nec mutem. Petronius:* In verba Eumolpi ſacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tamquam legitimi gladiatores. *Ipſus Seneca, epiſt.* LXXI. Quid miraris, ſi vri, occidi, alligari iuuat? *Si lubet, dicto loco me vide.*

3. EDVNT AC BIBVNT.] *In ſaginâ ſunt, ſed cuius exitus cruentus. Eò alluſit.*

4. ARMA SVBMITTERE.] *Nos hoc & alia explicamus, Sat.* II. *cap.* XXIII.

5. SINE MISSIONE.] *Id, neque à gladiatorio ritu. Aliquando mittebantur, aut eâ ſpe pugnabant: aliquando, ſine eâ, & ferro abſumendi. Nos diffusè,* II. *Saturn. cap.* XXII. 6. FIAT VIA.] *Quidam,* Fit viâ, *id eſſet, ratione quadam & methodo. At Gruterus,* Fit via vi: *Virgiliano hemeſtichio.* 7. VNA AD HANC VIA.] *Nempe rectæ Rationis ductu, vt ſubijcit, per Sapientiam.* EPIST. XXXVIII. 1. CLAMORE DAT.] *Non malè*

cam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi verò rem hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hęc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed & hærent nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt. quod quamuis ſit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus benè exceperit, conualeſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

EPIT. XXXIX.

VARIE, & varios, in philoſophiâ ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eò ducere, quæ ad excelſa vocat: in quibus non eſt plebeia Felicitas, non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

[1] COMMENTARIOS quos deſideras, [2] diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego verò componam: ſed vide ne plus profectura ſit [3] oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc [4] vulgò Breuiarium dicitur, olim cùm Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. [5] Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: [6] hęc ſcienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriuſq; rei tibi [7] copiã faciam. Tu à me, non eſt quòd [8] illũ aut illum exigas. qui [9] notorum dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an [10] ſatis ordi-

malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes, clarè dat: *quod eſſet, clarâ & elatâ voce. Sanè mox exponis,* ſubmiſſiora verba.

EPIST. XXXIX. 1. COMMENTARIOS.] *Philoſophicos, vt coniicio: ſed breues, & ſummam continentes.* 2. DILIGENTER ORNATOS.] *Meliores libri,* ordinatos: *quos audio. Ordine & methodo ſcriptos, memoriæ & diſciplinæ adiuuandæ.* 3. ORATIO ORDINARIA.] *Longa & tractata, quæ diſſerendi ſpeciem habet: quæq; philoſophis vulgò in vſu.*

4. VVLGO BREVIARIVM.] *Vox bis ter in Suetonio, Plinio, aliis æui medij.* 5. ILLA RES.] *Ordinaria oratio.* 6. HÆC SCIENTI.] *Breuiarium.* 7. COPIAM FACIAM.] *Feciſtine? vtinam habeamus.*

8. ILLVM AVT ILLVM.] *Auctorem ſcilicet, quem laudem identidem atque aduocem, fidei cauſſâ.* 9. NOTOREM DAT.] *Noſter in ludo, de morte Claudij:* Siquis à me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optimè noſti. *Xenophon γνωστῆρα dixit: & adhiberi ſolet, vbi de ſtatu aut qualitate cuiuſpiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, Mihi fidere & credere debebis: alium notorem ſiue cognitorem (vt* Cicero*) non dabo.*

10. SATIS ORDINENT.) *Id eſt,* ordinata ſint, *& materiam diſponant.*

An

ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res 11 expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint; concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quòd concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humilia delectent & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter 12 animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, aduerſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim vtilia 13 vitaliaque ſunt: at hæc, eò quòd ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: quâ non tantùm in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quòd quæ fecere, patiuntur. Nec immeritò hic illos furor vexat. neceſſe eſt immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſuperuacua quò redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eò perueniunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolùm delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant 14 vitia, mores ſunt.

EPIST. XL.

HORTATVR *ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione, prompti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.*

QVòD frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi oſtendis. Numquam epiſtolam tuam accipio, vt non

An vult dicere, animum diſponant atque ordinent? 11. EXPERGISCI TE COGET.] *Me certè, cùm vel Chriſippi tantùm, vel Ariſtotelis librorum indices video.*

12. ANIMVS IN MOTV EST.] *Vide Conſol. ad Heluiam, cap.* VI.

13. VITALIAQVE SVNT.] *Manſura, vitam & æuum ferre poſſunt.*

14. VITIA, MORES SVNT. *Tacitus in Germaniâ*: Nec corrumpere & corrumpi, Sæculum vocatur. *Ita enim prætexunt vulgò, Mores ſunt, Sic viuitur,*

non protinus vnà ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſiderium abſentiæ falſo atque inani ſolatio leuant: quanto iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu [1] dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, [2] Serapionem philoſophum, [3] cùm iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba [4] conuoluere, quæ non effundit vnà, ſed premit & vrget. plura enim veniunt, quàm quibus vox vna ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita. nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa [5] apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior [6] ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe [7] circulanti, quàm agenti rem magnã ac ſeriam, docentique. eque ſtillare illã nolo, quàm currere. nec [8] extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minùs intentũ auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: faciliùs tamen inſidit quod exſpectatur, quàm quod præteruolat. Denique tradere homines [9] diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adiice nunc, quòd quę veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hęc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere: tractandam ſe non prębet, aufertur.

viuitur, Sæculum eſt. EPIST. XL. 1. DVLCISSIMVM EST.] *Nempe, Agnoſcere. Itaque diſtinctione ego iuui. Sicut oculis præſentem agnoſcimus, ſic abſentem ex impreſſá manu.* 2. SERAPIONEM.] *Quis philoſophaſter iſte fuerit, neſcio: niſi quòd illo & ſequenti æuo tales fuci multi.*

3. CVM ISTVC APPLIC.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & diſtinguam:* Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cùm iſtuc applicuiſſet: & ſolere magno. *Nunciarat enim Seneca, & iudicium quæſierat ſuper homine, quem audierat. Quòd ſi vulgata tenes, ſententia eſſet, Audiſſe Lucilium, quòd Serapio Romæ ſolitus eſſet verba ita facere.*

4. CONVOLVERE.] *Aptum eſt, quid tamen, quod libri conſenſu,* conuellere? *An fortè* conuerrere? *an,* compellere?

5. APVD HOMERVM.] *De Vlyſſe, cui donat*

--ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:

--ſermonem niuibus hibernis adſimilantem.

quod de copiâ benè interpretatur Seneca, & densè verba cecidiſſe, vt niues.

6. SENI PROFLVIT.] *Neſtori, apud eumdem.* 7. CIRCVLANTI.] *Circulos facienti, & captanti: circulatori. Epiſt.* LXXXVIII. Appion, qui totâ circulatus eſt Græciâ. *Et epiſt.* LII. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur. 8. EXTENDAT AVRES.] *Quæ pendent & quaſi trahuntur à diu tracto verbo, aut ſenſu.* 9. DISCIPVLIS.] *Meus,* diſciplinis.

bationibus puto magis aut minùs conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cùm ſcribimus, 17 interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter, à quo Romana 18 eloquentia exſtitit, 19 gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vitâ & ſcientiâ, & quod poſt iſta eſt, eloquētia quoque, diſputabat expeditè magis, quàm concitatè: vt poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio, non exigo, vt oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo, quòd non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam 20 ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſaluâ verecundiâ. Præterea exercitatione opus eſt quotidianâ, & a rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hęc autē etiam ſi aderunt, & poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hęc erit: tardi loquum te eſſe iubeo.

EPIST. XLI.

O PVLCHRAM, altamq́ epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcēdit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.

FACIS rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quàm ſtultum eſt optare, cùm poſſis 1 à te impetrare.

orator fuit, impetu non curâ valuit: ideóque eloquentia eius ſimul cum ipſo exſtincta. Tacitus lib. IV. *& Seneca pater in controuerſiis. Hieronymus aduerſ. errores Ioan. Hieroſol. emendetur:* Q. Arcius (*imò* Haterius) qui ingenium in numerato habebat, vt ſine monitore tacere non poſſet: de quo egregiè Cæſar Auguſtus, Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt. *Quod dictum, rapidum curſum orationis eius bellè reſpixit.*

17. INTERPVNGERE CONSVEVIMVS.] *Notis poſt ſingula verba poſitis. Neque enim alia adhuc interpunctio vſurpata antiquis. Tractaui in epiſtolâ quadam ad Audeiantium.*

18. ELOQVENTIA EXSTITIT.] *Libri,* exiliit, *vel,* exiluit. *Tenere poſſis, vel ſcribere,* exiuit. 19. GRADARIVS FVIT.] *Non curſor: gradu iuit. De equis etiam dicitur, Lucilius:* Ipſe equus non formoſus, gradarius, optimus vector. 20. SI TE PVDERE DESIERIT.] *Mallem, ſi* pudere deſieris.

EPIST. XLI. 1. A TE IMPETRARE.] *A voluntate tuâ pendet. Velis eſſe bonus, eris: vt Stoici quidem cenſebant: Ita & Horatius:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem, quæ donat & aufert,
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipſe parabo.

trare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus, ædituus, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, [2] ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumq; noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic prout à nobis tractatus eſt, [3] ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum [4] *Quis Deus incertum eſt) habitat Deus.* Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis [5] frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et [6] ſiquis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum [7] fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immēſa altitudo ſacrauit. Si hominē videris interritū periculis, intactū cupiditatibus, inter aduerſa felicē, in mediis tēpeſtatibus placidū, ex ſuperiore loco homines vidētē, [8] ex æquo deos; nō ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorē equum aurei fræni. Aliter leo auratâ iubâ

2. SACER INTRA NOS.] *Animus ille ab ethere auulſus, pars Animæ mundi, id eſt Dei, & ipſe Deus. Vide Manuduct. II. Diſ. XIX. & Phiſiol. III.*

3. ITA NOS IPSE TRACTAT.] *Si benè honeſtéque habuimus, habet: ſi æſtimauimus, ſuſtulimus, attollit. Neglegit etiam, neglectus.*

4. QVIS DEVS.] *Ouidij in Metamorphoſi verſus.* 5. FREQVENS LVCVS.] *Plinius XII. cap. I.* Lucos, atque in iis ſilentia ipſa, adoramus. *Plura ipſe ibi, & ego ad Germaniam Taciti.* 6. SI QVIS SPECVS.] *Tamquam & ibi ſedes numinum. Apuleius I. Florid. inter adorata viatoribus.* Speluncam frondibus obumbratam. 7. FLVMINVM CAPITA.] *Notaus*

&

iubâ, demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi [10] ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualẽ illũ eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fænerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimplevit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam. [11] ſecundùm naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPIST. XLII.

Non citò credendum de viro bono: rem magnam eſse. Quoſdam præferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiuſdam docet. Tum non laborandum in externis; quæ incommoda, aut falſa commoda, habent.

IAM tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri poteſt nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius [1] ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, [2] tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, [3] ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpè fortuna producit: eximia verò, ipſâ raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur? & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, non dum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At malè exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ

& exemplis firmaui, ad Annalem Taciti XIV. 8. EX ÆQVO DEOS.] *Id eſt, qui homines ſuperat, Deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. DEMITTITVR.] *Meus & plures ſcripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia ſubijcit ſe & animos deprimit, mox ornandus.* 10. ORNAMENTA.] *Quæ illa? monilia, aurum iubis inſperſum, & ſiquid tale.* 11. SECVNDVM NATVRAM.] *Explicaui Manuduct.* II. *Differt.* XVII.

EPIST. XLII. 1 SECVNDÆ NOTÆ.] *Proficientem, & nondum in ſummo.* 2. TAMQVAM PHOENIX.] *Rara hæc auis viri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct.* II. *Differt.* VIII. 3. EX INTERVALLO.] *De Conſt. ſap. cap.* VII, Raró forſitan, magniſque ætatum interuallis inueni-

 rant

tiæ eſt, quàm quòd ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubitâ & magnâ potentiâ impotenter vtuntur. Idem faciet, cùm idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cùm illis vires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tutò ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cùm quemdam affirmares eſſe in tuâ poteſtate, dixiſse me, volaticum eſse ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum. 4 plumâ tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis 5 quos poſteà exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuũ caſura tentauerit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quàm oneroſa eſsent quæ petebat, etiam ſi ſuperuacua non eſsent. Hoc itaque in his quę affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hęc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſimè conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quòd ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: & gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis nôſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſumve prędium: ad ea paratiſſimi ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iacturâ pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſilijs rebuſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sępè 6 maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt. noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolùm vbi de incremento agetur, ſed etiam vbi de iacturâ. Hoc periturum eſt? nempe aduenticium fuit. tam facilè ſine iſto viues, quàm vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumſpice iſta, quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus. ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo

tur. *Ille Sapiens.*

4. PLVMA TENEBATVR.] *Argutè. nam pluma etiam minùs, quàm penna. Hæc in alis, & firmior: illa in toto corpore ſparſa, & leui niſu euellenda.* 5. QVOS POSTEA EXHIBVERIT.] *Inimicus ille, opinor, de quo epiſt.* XXIV. *qui iudicium intentauit.* 6. MAXIMVM PRETIVM EST.] *Nempe eius*

Nemo illa periſſe ſentit,⁷ ſed cogitat·8 Qui ſe habet, nihil perdidit, ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII.

NON *latêre, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.*

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, vt poſsim excitare rumorem? non eſt quod te 1 ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illîc, vbi eminet. Nã magnitudo non habet certum modũ: cõparatio illã aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt: gubernaculũ quod naui alteri magnũ, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eò 2 tibi diligentiùs viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cùm poteris in publico viuere, cùm te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutiùs viuamus, ſed vt peccemus occultiùs. Rem dicam, ex quâ mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit, ſubitò adſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam 3 in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis 4 hunc teſtem.

EPI-

eius, quod affectamus. Tamen libri quidam, maximi pretij: *apertius, meliúſque. Poſſis etiam,* maximum pretio. 7. SED COGITAT.] *Re carere poſſumus, opinio moleſtiam adfert.* 8. QVI SE HABET.] *In poteſtate: qui non eſt affectuum, aut opinionum.* EPIST. XLIII. 1. AD HVNC LOCVM.] *Romam. vbi, foris aut in prouincijs magni, parui obſcuriq́; erant, in tanto lumine.* 2. TIBI DILIGENTIVS.] *Scripti vocem inſerunt*, tibi dic diligentiùs. *Lego*, tibi dein diligentius: *aut*, tibi, dico, diligentiùs.

3. IN SOLITVDINE ANXIA.] *Tertullianus*: Nullum maleficium ſine formidine eſt, quia nec ſine conſcientiâ ſui.

4. HVNC TESTEM.] *Nam vt Polybius in fragmentis:* Οὐδεὶς οὕτως οὔτε μάρτυς ἐστὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς: Nullus neque TESTIS tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quàm Conſcientia, quæ mentibus cuiuſque inſidet & inhabitat.

EPIST. XLIV.

PVLCHRA *epiſtola. Nemo ſe à ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem, venit. Hæc ſola nobilitat.*

ITERVM tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cum poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophiâ boni, hoc eſt, quòd ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, [1] à dijs ſunt. Eques Romanus es. & ad hunc ordinem tua te [2] perduxit induſtria: at mehercules multis [3] quattuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, [4] faſtidiosè legunt. Bona mens õnibus patet: õnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quēquã philoſophia, nec eligit. õnibus lucet. Patricius Socrates nõ fuit: Cleãthes aquã traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonē [5] non accepit nobilē philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi [6] maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. [7] Plato ait: *Neminem regem non ex ſeruis eſse ortundum, neminem non ſeruum ex regibus.* Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem benè a naturâ cõpoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, [8] ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, vſque in

EPIST. XLIV. 1 A DIIS SVNT.] *Decerpti ab æthere, ſæpiùs dictum & dicendum.* 2. PERDVXIT INDVSTRIA.] *Non natus es Eques, ſed factus. Cenſum induſtriâ quæſiſti, & ex eo dignitatem.*

3. QVATTVORDECIM.] *Gradus in theatris, proprij & ſepoſiti equitibus.*

4. FASTIDIOSE LEGVNT.] *Nam ætatē, genus, mores, cenſum etiam (olim quidem) inſpiciebant. Nos in Militiâ, lib. 1.* 5. NON ACCEPIT NOBILEM.] *Alij contrà, & aſſenſu traditum, Platonem nobilem vtrimque fuiſſe. Apuleius De Dogmate Plat.* Ariſto ei fuiſſe pater dictus eſt: ceterùm Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque nobilitas ſatis clara. Nam Ariſto pater, per Codrum, ab ipſo Neptuno originem duxit: ab Solone ſapientiſſimo maternus deriuatus eſt ſanguis. *Hæc ipſa Laërtius, atque alij, tradiderunt: & puer adeò,* aurum nobilitatis inſigne in auriculâ geſtauit, *ſcriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? ſed cape & adiuua, non ſic nobilem celebremq́;.* 6. MAIORES TVI SVNT.] *At libris negatio additur,* non ſunt: *rectè, ſi interrogando efferS.*

7 PLATO AIT.] *Vbi, alius dicet. Ego contrà in eo legi:* Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur: *Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodos aui fortunæq́; ſi vides, eunt hæc in orbem.*

8. AN-

in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, ſed quò eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: depravari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quòd inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cùm ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius 12 inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longiùs ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quò plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retrò. Quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV.

NON *multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtrà ſcripſiſſe. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quærenda: quis Beatus, & quod verè Bonum?*

LIBRORVM iſtîc inopiam eſſe quereris. Non refert quàm multos, ſed quàm bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quò deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam, nō per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quàm con-

8. ANTE QVOD NIHIL EST.] *An quia è cælo & aſtris ſumus, quæ prima in rebus? An verius, è primis principiis omnes, Deo & Materiâ?*

9. ATRIVM PLENVM.] *Romanus propriè mos, collocandi in tabulariis per atria imagines maiorum: atque ex iis nobilitas æſtimata. Aperui & aſſerui* 1. *Elect. cap.* XXIX. 10. ANIMVS FACIT NOBILEM.] *Ita verò, ille alius, bonus, hanc laudem & titulum habet: vel Euripide iudice.*

--τοὺς γὰρ ἀνδρείους φύσει
Καὶ τοὺς δικαίους, τῶν κενῶν δοξασμάτων,
Κἂν ὦσι δούλων, εὐγενεστέρους λέγω:
--namque ab animo ſtrennuos,
Iuſtoſq;, quamuis orti & è ſeruis ſient,
Stirpe anteire vulgò nobiles puto.

11. SED QVÒ EANT.] *Bionis hoc tale ad Antigonum*: O rex, ſagittariis ſi opus habes, non Vnde ſint interrogas, ſed ſcopum proponis, & qui tangunt, eligis: ſic & alios explora, non Vnde, ſed Quales ſint.

12. INCONCVSSA FIDVCIA.] *Inter alta Stoicorum, & [illegible]*: Sapien-

conſilium dares. Ego verò 1 quoſcumque habeo mittere paratu ſum,& totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transfer-rem,& niſi maturè te finem officij ſperarem impetraturum,hanc ſeni-lem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis,& Scylla, & 2 fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolùm traieciſſem,dummodo te complecti poſſem,& præſens æſtima-re quantum animo creuiſſes. Ceterùm quòd libros meos tibi mitti deſideras,non magis ideo me diſertum puto,quàm 3 formoſum puta-rē,ſi imaginē meā peteres.Indulgētiæ ſcio iſtud eſſe,nō iudicii.& ſi mo-do iudicij eſt,indulgentia tibi impoſuit.Sed qualeſcumque ſunt,tu illos ſic lege, tamquam verum quęram adhuc,non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui. nullius nomen fero mul-tum magnorum virorum iudicio credo,aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta,ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſ-ſent forſitan neceſſaria,niſi & 4 ſuperflua quęſiſſent.Multum illis tem-poris verborum cauillatio eripuit,& captioſæ diſputationes, quæ acu-men irritum exercent. Nectimus nodos,& ambiguam ſignificationem verbis alligamus,deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viue-re,iam mori ſcimus? Totâ illò mente pergendum eſt,vbi prouideri de-bet,ne res nos,non verba,decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis,quibus nemo vmquam niſi dum diſputat,captus eſt? res fal-lunt.illas diſcerne.Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis. conſilia cum conſi-liis. Adulatio quàm ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, 5 ſed vincit,& præterit: apertis & propitiis auribus recipitur & in præ-cordia ima deſcendit,eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro amico blan-dus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia; pro cauto ti-midus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas impri-me.

tem ſibi fidere, ſecurum ſui eſſe.

EPIST. XLV. 1. QVOSCVMQVE HABEO.] *Meos præſertim, & illos Lucilius petebat.* 2. FABVLOSVM.] *Non falſum, ſed fabulis auctum.* Sic Hydaſpes fabuloſus, *in Horatio: de quo fama & fabulæ.*

3. FORMOSVM PVTAREM.] *Non ergo videtur fuiſſe, in corpore quidem, nam animo, quid pulchrius?* 4. SVPERFLVA QVÆSISSENT.] *Cacoëthes philoſophantium olim, nuper, hodie. ipſi Stoici in hac culpâ, ante omnes Chryſippus.* 5. SED VINCIT.] *Plinius Panegyrico*: Ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate.

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo:

ait Horatius.

6. AN

me. Ceterùm qui interrogatur,[6] an cornua habeat, non eſt tam ſtultus,[7] vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſimâ collectione perſuadeas. Sic iſta[8] ſine noxâ decipiunt, quomodo[9] præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam:[10] perdidi vſum. Idem de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potiùs ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem Vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit. qui hominem eâ ſolâ parte æſtimat, quâ homo eſt: qui naturâ magiſtrâ vtitur, ad illius leges componitur, ſic viuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bona vertit, certus iudicii, inconcuſſus, intrepidus; quem aliqua vis mouet, nulla perturbat, quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maximâ intorſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe[11] Pſeudomenon appellas, de quo

6. AN CORNVA HABEAT.] *Eſt quem κεράτινον λόγον vocabant, quaſi* Cornutum ſermonem: *diciturq; inueniſſe primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.* 7. VT FRONTEM SVAM TENTET.] *Imò verò fecit Diogenes Cynicus facetiſſimè. nam* ratiocinatori tali, concludenti ipſum cornua habere, manu frontem tangens, Equidem, inquit, illa non video.

8. SINE NOXA DECIPIVNT.] *Vt in omni alio cauillo. Itaque Ariſtippus egregiè, ad ſubtiliter diſſerentem, & vincentem:* Ego, inquit, victus abeo, iucundiùs quàm tu victor dormiturus.

9. PRÆSTIGIATORVM ACETABVLA.] *Ludus eſt, vel manuum agilitas, hodiéque in vſu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos ſiue nummos in menſâ ponunt: deinde acetabulis (vaſculis aut pyxidibus) opertos tam dextrè loco mouent, & transferunt, vt cùm hic eſſe cenſeas, alibi compareant: & arte magicâ fieri arbitrêre. Græci vocant ψηφοπαίκτας, quia ludunt calculis: vel & ψηφοκλέπτας, quia velut eos furantur. Gloſſæ:* Præſtigiator, ψηφοπαίκτης. *Suidas & ψηφολόγους dictos oſtendit, quem eâ voce vide. At opportunè notat Muretus, hanc comparationem ab Arceſilao eſſe, de quo Stobæus Serm.* LXXX. Ἀρκεσίλαος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται: Arceſilaus philoſophus aiebat, Dialecticos ſimiles præſtigiatoribus calcularius, qui iucunde decipiunt. 10. PERDIDI VSVM.] *Neq; enim delectant, iam nota.* 11. PSEVDOMENON.] *Mentientem Cicero vertit.*

de quo [12] tantū librorū compoſitū eſt? Ecce tota mihi vita mētitur: hāc coargue, hāc ad verū, ſi acutus es, redige. Neceſsaria iudicat, quorū magna pars ſuperuacua eſt: etiā quæ nō eſt ſuperuacua, nihil in ſe momēti habet in hoc, vt poſſit fortunatū beatūq; pręſtare. Nō enim ſtatim bonū eſt, ſi quid neceſsarium eſt. Ac proiicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum eſt, vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo vſque eò dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eò potiùs curam transferes, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua: & multos tanſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, conſidera vniuerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc verò cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ nō debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litē cum dialecticis differam, nimiùm ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, [13] non & hoc.

EPIST. XLVI.

De libro Lucilij iudicat, & laudat.

LIBRVM tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tamquam lecturus [1] ex commodo adaperui, ac tantùm deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longiùs: qui quàm diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi viſus eſt, cùm eſſet nec mei, nec [2] tui tempo-

12. TANTVM LIBRORVM.] *Fortaſſe & ab alijs, ſed certè à Chryſippo. Is ſolus ſcripſit, περὶ τῆς εἰς τὸν ψευδόμενον εἰσαγωγῆς, α. περὶ τοῦ ψευδομένου, ς. περὶ τῆς τοῦ ψευδομένου λύσεως, γ. πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ λήμματα ἔχειν ψευδῆ τὸν ψευδόμενον λόγον, α. Sunt vndecim libri vnius Chryſippi: & an falsò Seneca,* tantum librorum? *Nam & alij, non ambigo, ſcripsère.*

13. NON ET HOC.] *Muretus accipit, Nihil aliud quàm ſpinoſos Syllogiſmos ex repugnantibus curantes: qui ferè ſic conformari ſolent:* Non & hoc, & illud. Hoc autem eſt: non illud igitur. *Ego verò aliter, Damnat, qui ſolam Dialecticam curant, non grauiora: & hanc vt ἔργον habent, non πάρεργον. Debebant, inquit, non hanc curare tantùm, ſed & hanc: id eſt, in additamentis, non in principali habere.* EPIST. XLVI. 1. EX COMMODO.] *Vbi commodum eſſet.* 2. TVI TEMPORIS.] *Scripti ferè,* corporis: *ſed illud teneam: Qui eſſet grandior, quàm aut tuum aut meum tempus ferret ſcribere, ſiue legere.* 3. AVT T. LIVII.] *Multa enim ſcripſit abolita, etiam philoſophica. Et certe libri Hiſtoriarum nec ex quadrante exſtant.*

poris,ſed qui primo adſpectu ⁴ aut T. Liuij,⁴ aut Epicuri poſſet videri. tãtã autẽ dulcedine me tenuit & traxit,vt illũ ſine vllâ dilatione perlegerẽ.⁵ Sol me inuitabat,⁶ fames admonebat, ⁷ nubes minabãtur: tamẽ exhauſi totũ. Nõ tantùm delectatus,ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit? quid animi? dicerem,quid impetus? ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus,ſed tenor,compoſitio ⁸ virilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere,ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideò eligenda eſt fertilis. quæ capiat ingenium,quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam: cùm illum retractauero: nunc verò parùm mihi ſedet iudicium,tamquam audierim illa,non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quòd verearis,verum audies. O te hominem felicem, quòd nihil habes, propter quod quiſquam tibi ⁹ tam longè mentiatur! niſi quod etiam vbi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſſâ.

EPIST. XLVII.

FAMILIARITER *cum ſeruis agendum,viuendumq́;. Peccatum in eo ſui æui,ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen,liberiùs aut ſeueriùs,hos illoſq́; (pro indole & virtute cuiuſque) habendos.*

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam,hoc ¹ eruditionem decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò cõtubernales. Serui ſũt? imò humiles amici. Serui ſũt? imò conſerui,ſi cogitaueris tantũdẽ in vtroſq; licere fortunæ. Itaq; rideo iſtos qui turpe exiſtimãt cũ ſeruo ſuo cænare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cænanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit. & ingẽti auiditate onerat diſtentum ventrem,ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat,quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis ² mouere

uere

ſtant. 4. AVT EPICVRI.] *Qui omnes philoſophos copiâ librorum vicit, etiam Chryſippum:* Laërtius. 5. SOL ME INVITABAT.] *Vt poſito libro inambularem,ac me inſolarem,vngerémque.* 6. FAMES ADMONEBAT.] *Item ponere,& cibum ſumere.* 7. NVBES MINABANTVR.] *Poſteà induciæ. & ſuadebant exercere corpus,ante pluuiam.* 8. VIRILIS ET SANCTA.] *An etiam,*ſana. 9. TAM LONGE.] *In tuâ prouinciâ aliquid potes, hic Romæ nihil.* EPIST. XLVII 1. ERVDITIONEM DECET.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur,Sapientia. Notaui Manud.* II. *Diſſert.* I.

2. MOVERE LABRA.] *Idem notat,& carpit, De Irâ* III. *cap.* XXXV. Quid flagella mediâ cænâ petis,quòd ſerui loquuntur? quòd non eodem loco & turba concionis eſt,& ſilentium ſolitudinis? *Apud Perſas ſimile, Ammianus libro* XXIII. Nec miniſtranti apud eos famulo,menſæque

uere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet.[3] Virgâ murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt,[4] tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vllâ voce[5] interpellatum ſilentium luitur: nocte totâ ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur: [6]*Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam hominibus quidem ſed tamquam iumentis abutimur: quòd cùm ad cænandum diſcubuimus, alius [7] ſputa detergit, alius [8] reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit:[9] pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum,[10] in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet. niſi quòd miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſâ docet, quàm qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in [11] muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque [12] militari habitu

ſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere. ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur. 3. VIRGA MVRMVR.] *Et videtur fuiſſe Officij genus, qui intenderent, & loquentes coercerent. Quo exemplo poſteà apud Principes* Silentiarii, *qui hanc reuerentiam ei præſtarent.*

4. TVSSIS, STERNVTAMENTVM.] *De Irâ* II. *cap.* XXV. Quid eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, nos in rabiem agat?

5. INTERPELLATVM.] *Quidam libri*, interpolatum, *item rectè.*

6. TOTIDEM HOSTES.] *Iſta ſublêgit Macrobius* I. *Saturn. cap.* X. *De ipſo autem adagio Feſtus, in* Quot ſerui. 7. SPVTA DETERGIT.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quàm curioſè infelices pueruli ebriorum ſputa detergant. 8. RELIQVIAS TEMVLENTORVM.] *Analecta è cibis.*

9. PECTVS ET CLVNES.] *Nam hæ duæ partes in auibus expetitæ. Non diſpliceat tamen quorumdam librorum lectio:* Per pectus & culnes certis ductibus circumferens eruditam manum, fruſta excutit.

10. IN FRVSTA EXCVTIT.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quantâ arte ſcindantur aues in fruſta non enormia. *Atque hæc ſcilicet, ne manu tangerent, in orbem aut lancem ſubiectam excutiebant.* 11. MVLIEBREM MODVM.] *Comatos, & in veſte longâ: eoſdemq́; calamiſtratos & comptulos. Apuleius:* Scitulè miniſtrantes pueri calamiſtrati, pulchrè intuſiati. *Ambroſius lib.* IV. *Epiſt. ad Ireneum:* Torquatos & calamiſtratos habent in miniſterio, ipſi promiſsâ barbâ. illos remiſſâ comâ. *Atqui iſti ferè, erant à cyathis.* 12. MILITARI HABITV.] *Formâ tali, & ætate robuſtâ: an & veſtem notat? Nam iſti pueri in ruſâ eſſe ſolent, vt & milites, alibi à*

me no-

tu glaber, [13] deſtrictis pilis, [14] aut penitus euulſis, totâ nocte peruigilat: quam [15] inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum [16] cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, [17] reuocet in craſtinum. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dii melius, quod ex iſtis dominos habent. [18] Stare ante limen [19] Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi

me notatum.

13. DESTRICTIS PILIS.] *Pſilothro aut reſinâ, opinor. Tunc enim facile eos fricando & manu admotâ, deſtringere. At liber tamen noſtru nulla ea vox eſt, ſed* retritis, *aut* tritis. *quod ego teneam, aut certè,* detritis: *ac ſignificat fortaſſe aut raſorio potiùs cultro pilos reciſos minutoſque. Quod ſolent & aduſtione præſtare. Confirmat quod ſequitur.*

14. AVT PENITVS EVVLSIS.] *Nonne enim & pſilothro deſtricti penitus euelluntur? æquè ſanè ac volſellis, quas ipſas adhibebant. Ceterùm radi aut velli, mollibus iſti in aſſiduo vſu, vt leues ſemper eſſent. Suetonius de Othone,* corpore vulſo fuiſſe, & faciem cottidie raſitaſſe. *Lucilij verſus:*

Rador, ſubuellor, deſquamor, pumicor, ornor:

à me quidem ſic legendus. 15. INTER EBRIETATEM.] *Dicit totam noctem vigilare, ſed partitis miniſterijs. Priorem partem in conuiuio eſſe, ebrio domino cyathiſſantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, non vltra explico. Et tales nempe grandes iſti pueri, quos Achilles vocitabant, & in vtramque Venerem habebant.*

16. CENSVRA PERMISSA EST.] *Vocator.* 17. REVOCET IN CRASTINVM.] *De Adulatione, liquet: ea cauſſa iuſta reuocandi: ſed idémne in Linguæ aut Gulæ intemperantiâ? contrà dicas, tales non reuocatos. Niſi fortè Vitioſos iſtos ipſa Vitia capiebant. Dubitaui legere:* reuocet non reuocet in craſtinum. *Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.*

18. STARE ANTE LIMEN.] *Vt clientulum, egreſſus exſpectantem. Simillimum de* Felicione *quodam ſuis ait Epictetus* I. *Diſsert.* XIX. Sutorem quemdam habuit Epaphroditus, quem vt nullius vſus aut frugis vendidit. At iſtum, bono ſuo dæmone, Cæſarianus aliquis emit, & Cæſaris ſutor eſt factus. Vidiſſes ſtatim, vt eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde ſiquis noſtrûm interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione ſuper re quapiam deliberare. 19. CALLISTI DOMINVM.] *Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.*

20. IMPEGERAT TITVLVM.] *Venales ſerui cum titulo ad pectus, qui, quæ*

illi 20 impegerat titulum, qui inter 21 reiicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus, ille 22 in primam decuriam coniectus, in quâ 23 vocem preco experitur, & ipſe illum inuicem 24 apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſuâ dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed 25 domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum quem ſeruum tuum vocas, 26 ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æquè ſpirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum. 27 Marianâ clade quàm multos

qualéſque eſſent: ex Ædilicio edicto. *Dicit autem* Impactum titulum, *quaſi per contemptum, & notis fortaſſe inſignem.* *Nam addit, inter* reiicula mancipia *productum: vt prauum, & titulo non allaudante.*

21. REIICVLA MANCIPIA.] *Probamus: & libri tamen* ridicula *conſtanter ſcribunt. Nec malè, quia riſu & iocis excipi ſolent, ab ipſis etiam preconibus: vt in Apuleij* VIII. *diſces.* 22. IN PRIMAM DECVRIAM.] *Plures vnà venales: & videntur ſerie, ac per decurias (quidam libri* curias *vellent) producti. Vltimi autem, optimi reſeruati; viliſſimi in primo agmine expoſiti. Martialis idem oſtendit, ſed & caſulis aut cellis à mangone diſtinctos. lib.* IX.

Inſpexit molles pueros, oculiſq́ comedit,
Non hos, quos primæ proſtituere caſæ,
Sed quos arcanæ ſeruant tabulata cataſtæ:
Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. VOCEM PRÆCO EXPERITVR.] *Identidem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius ſibi eueniſſe, reiculo item & ſubciſiuo, memorat lib.* VIII. Tunc præco diruptis faucibus, & raucâ voce ſaucius, in meas fortunas ridiculos conſtruebat iocos.

24. APOLOGAVIT.] *Diſplicet Henrico Stephano, & vellet,* ablegauit. *At libri omnes ingerunt: & quidam explicant,* conuicio affecit, *vel* notauit. *Ego putem vulgi verbum, ſed Græcanici fontis eſſe,* Ἀπολέγειν: *quod valet illis,* reiicere, repudiare. *Ipſa vox retenta, ſed aliter paulle flexa. Ita dixerunt* Catamidiare, Aporiari, *& id genus alia.*

25. DOMINO QVAM MVLTA.] *Ipſi domino aliquid à Cæſare petenti Calliſtus impetrauit, ſed non ſine pretio aut dono. Non diſpliceret etiam,* domini quàm multa: *vt notet vniuersè potentiam Calliſti, & ſecordiam Claudij, ſub quo mancipia iſta omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26 EX IISDEM SEMINIBVS.] *Ipſa hæc Epictetus* 1. *Differt.* XIII. Nõ recordaberis, qui ſis, & quibus imperes? nõne cognatis? nõne naturâ fratribus? nónne à Ioue oriũdis? 27. MARIANA CLADE.] *Liquet mihi legẽdũ.* Varianâ. *Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, ſed dedit. Nec ad ipſos Germanos referre potes, factos ab eo ſeruos: nam addit* Senatorium gradum auſpicatos, *quod certè Romanorum eſt; non Germanorum.* *Cape igitur de Quintilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio caſi: atque*

multos ſplendidiſſimè natos, 28 ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit: alium ex illis 29 paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. 30 Bona ætas eſt. forſitan habebis. neſcis quâ ætate Hecuba ſeruire cœperit, quâ Crœſus, quâ Darii mater, 31 quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum ſeruo clementer, 32 comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſeruorum 33 oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, 34 patrem familiæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, 35 quo non ſolum cum ſer-

uis

que in eâ multi honeſti aut nobiles facti ſerui.

28. SENATORIVM PER MILITIAM.] *Dixi in Militiâ lib. II. cap. IX. Tribunos Laticlauios fuiſſe, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epicteti locum lib. III. Differt. XXVI.* Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ ſeruus aliquis verbero: ac nihilo ſecius alteram tertiamque militiam poſtulat. Deinde cum ipſum Colophonem impoſuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit ſeruus eſſe: cùm in curiam ingreditur, pulcherrimam ſeruitutem ſeruit. *Diſce tres militias ſic militaſſe, id eſt ter Tribunos, ſiue per tres annos an ſemeſtria fuiſſe, & tum Senatores habitos, ex inſtituto Auguſti.* 29. PASTOREM.] *Quis enim alius ſeruorum vſus inter barbaros? & de ijs agit: ſpectatq; eodem de caſâ, quod adiungit. non enim Palatia illic, nec mediaſtinis opus, aut atrienſibus.* 30. BONA ÆTAS EST.] *Iuuentus: vt Mala ætas, Senectus.* 31. QVA PLATO.] *Quem Dionyſius, libertate eius offenſus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Æginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illicò tamen Athenas ad amicos liberum eum remiſit.*

32. COMITER QVOQVE.] *Quidam libri,* in iter quoque.

33. OSCVLANTES MANVM.] *Quod ipſum ſeruorum erga dominos erat. Videſis me II. Elect. cap. VI.*

34. PATREM FAMILIÆ.] *Tertullianus:* Gratius eſt nomen pietatis, quàm poteſtatis etiam familiæ magis patres, quam domini vocantur.

35. QVO NON SOLVM.] *Quidam libri,* non quo ſolo: *& ita ſenten-*

tia

uis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores illis in domo gerere, [36] ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? omnes ſeruos admouebo menſæ meę? non magis quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt, quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordidâ conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lùcili, quòd amicum tantùm in foro & in curiâ quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpè bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex condicione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo conſularem, [37] aniculæ ſeruientem: dabo [38] ancillulæ diuitem: oſtendam nobiliſſimos iuuenes [39] mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt, quàm voluntaria. Quare non eſt quòd faſtidioſi te deterreant, quò minùs ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè ſuperiorem. [40] Colant potiùs te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare [41] ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potiùs dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tamquam clientes, tamquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt. qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſimè ergo te facere iudico, quod timeri à ſeruis tuis non vis, quòd verborum caſtigatione vteris. Verberibus [42] multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt

tia melior. Nam & aliàs cœnabant cum Dominis, ſed tunc de more, & ipſi velut Domini. Vide Saturnalia noſtra 1. cap. 11.

36. IVS DICERE.] *Quod etiam aliàs inter ipſos vſurpabant. Certè Plutarchus de Catone Cenſorio ſcribit.* Serui ſiqui capitalem fraudem admiſiſſe videbantur, de iis, ſi in iudicio conſeruorum capitis damnati fuiſſent, ſupplicium ſumebat.

37. ANICVLÆ SERVIENTEM.] *Quam captat, & heredipeta eſt.*

38. ANCILLVLÆ DIVITEM.] *Amore eius corruptum.*

39. MANCIPIA PANTOMIMORVM.] *Vide Quæſt. Nat. VII. cap. vlt.*

40. COLANT POTIVS TE.] *Poëta vetus dixit:*

Malo vereri, quàm timeri me à meis.

41 AD PILEVM.] *Ad libertatem.* 42. MVLTA ADMONENTVR.] *Puta, muta: & quæ ſermonis vſum ſenſumque non habent.*

43. RE-

gunt venire deliciæ, vt quidquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet.⁴³ Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: a cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi⁴⁴ captant, querendo acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutiùs te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpè mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPIST. XLVIII.

AMICIS eadem expedire, & alterum alteri vtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vitâ agitur: ſuccurre, & forma. De fortunâ: contra eam da arma.

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cum longiore morâ opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cum ¹ aliud tibi expediat, aliud mihi: iterùm ego ² tamquam Epicurus loquor. Mihi verò idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ³ ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi ⁴ in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantùm intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hęc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de quâ loquebar) interiorem

43. REGVM NOBIS INDVIMVS.] *De Irâ II. cap. XXXI.* Regis quiſque intra ſe habet animum, vt licentiam ſibi dari in alterum velit, in ſe nolit. *Muſonius:* Τί περιβαλλόμεθα τυράννους, μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθιστάντες; τὰς γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχομεν ὁρμάς, ἐν ταῖς οὐχ ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abijcimus & damnamus, ipſi longè iis deteriores? nam impetus affectuſque eoſdem habemus, etſi in diſſimili fortunâ.

44. CAPTANT, QVERENDO.] *Querelas ſtruunt iaciuntq́, vt læſi: atque hoc ideò, vt lædant.* EPIST. XLVIII. 1. ALIVD TIBI EXPEDIAT.] *Videtur de manſione in prouinciâ fuiſſe conſultatio: at Seneca maluiſſet redire, & adeſſe.* 2. TAMQVAM EPICVRVS.] *Pro eius ſenſu & dogmate. qui vtilitatibus amicitias metitur: atque ee alij aliæ. Adi epiſt. IX.*

3. AD TE PERTINENS.] *Quidam ſcripti,* à te, protinus.

4. IN COMMVNE VIVITVR.] *Quod pulchrè ita Ariſtoteles,* interrogatus Quid eſſet Amicus: μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: Vna anima duobus

rem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeã, quid homini, quàm quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? 5 Illi homo pro amico eſt, 6 huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falsâ à vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam feriâ ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere: quod mihi 7 ex iſtâ ſententiâ periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipulâ ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi fortè acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ 8 vel alienæ torquent, 9 vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ 10 ſubducere cupit: hunc 11 homines malè habent, 12 illum dij. Quid mihi 13 luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es: quò diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. 14 Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te

manus

duobus corporibus inhabitans. 5. Illi homo.] *Stoico illi.* 6. Hvic amicvs.] *Epicuréo. qui nec ſeus aliquod commune ſe habere cenſet, ſed ad ſe vnum omnia refert.* 7. Ex ista sententia.] *Meus liber,* ſcientiâ. *Putarem,* inſcientiâ. 8. Vel alienæ torqvent.] *Inuidiâ.* 9. Vel svæ.] *Quas non diſponit benè, aut diſpenſat. Item torquent, metu amittendi.*

10. Svbdvcere cvpit.] *Ferendæ impar.* 11. Homines male habent.] *Iraſcitur ijs, vt læſus.* 12. Illvm dii.] *Qui cæleſtes incuſat.*

13. Lvsoria ista.] *Arma batuentium.* 14. Svccvrre, qvisqvis eloqventior.] *Fide Eraſmi, ex vno codice recepta lectio. ſed nec ipſi proba. Scripti valdè abeunt: è quibus noſter & plures:* ſuccurrere. Quidquid laqueati reſpondent in pœnis. *Quidam,* ſuccurre. quid eſt quod laqueati. *Concinnabam ego:* hic cum quo ludis, timet. ſuccurre. Quidquid illaqueatorum pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. *Ecce, tu laqueos verborum iocosè nectis: at iſti miſeri verè illaqueati pendent in ſuis quiſque pœnis. hi omnes te ſpectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. Spes

manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te [15] ſpes opesque ſunt. Rogant vt ex tantâ illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum [16] veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quàm faciles leges poſuerit; quàm iucunda ſit vita, quàm expedita, illas ſequentibus; quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plusquàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantùm non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cùm voles, manifeſtiſſimum faciam & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam [17] ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cùm eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm vt [18] formulâ cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, affecturos vos, vt nõ magis auri fulgor, quàm gladii perſtringat oculos meos, vt ingenti cõſtantiâ, & quod [19] omnes optant, & quod [20] omnes timent, calcem. ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus [21] & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parcè iam diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſarijs: nunc quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tantâ temporis egeſtate?

EPI-

15. SPES OPESQVE SVNT.] *Salluſtianum eſt, de Mario:* Spes atque opes ciuitatis in illo ſitæ. 16. VERITATIS LVMEN.] *Hoc promittunt philoſophi, & præſtant. Lucretius:*

-. quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſq; tenebris,
In tam tranquillo, & tam clarâ luce locarunt.

Vtramque imaginem ibi habes, & Volutationis, *&* Luminis.

17. AD ALBVM SEDENTIBVS.] *Leguleijs, circa album Prætoris, & formulas occupatis.* 18. FORMVLA CECIDISSE.] *Quod fit, cùm actio aliter, apud alium, alio tempore, quàm oportuit præſcriptumq; eſt, inſtituitur. Iuriſconſulti iſta: & nos aliquid De Clem. II. cap. III.*

19. OMNES OPTANT.] *Bona externa.* 20. OMNES TIMENT.] *Mala eadem.* 21. ET PRÆSCRIPTIONIBVS.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in Sophiſmatis, & ſcita quædam leges;*

 geſq;

EPIST. XLIX.

POMPEIORVM *adſpectu, memoriam ſibi Lucilij renouatam. De breuitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantùm.*

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliquâ regione admonitus reducitur tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant: ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli [1] familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maximè Neapolis, ad [2] Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cùm maximè a te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coërcitionẽ exeũtibus nõ ſatis reſiſtẽtẽ. [3] modo amiſiſſe te videor. Quid enim nõ modo eſt, ſi recorderis? Modo [4] apud Sotionẽ philoſophũ puer ſedi, modò cauſas agere cœpi, modo deſij velle agere, modò deſii poſſe. Infinita eſt velocitas tẽporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nã ad præſentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ tranſitus lenis eſt. Cauſſam huius rei quæris? quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, vnà iacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in eâ re, quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatii natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentiâ ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quàm anguſto, quot gradus poſuit. Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modò ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem [5] aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredi-

geſq́; ad reijciendum & ſoluendum. EPIST. XLIX. 1. FAMILIARIS ADMISSIO.] *Qui illius ſcilicet fuit, quem luges. Eo admiſſo & viſo, recrudeſcit dolor. Alij tamen libri,* admonitio. 2. POMPEIORVM TVORVM.] *Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epiſt. LXX.*

3 MODÒ AMISISSE TE.] *Ex eo loco in Siciliam euntem, Senecâ proſequente. Ita enim infrà:* Modò te proſecutus ſum.

4. APVD SOTIONEM.] *Aliquoties* Sotion *quidam citatur* De ſucceſſione philoſophorum, *à Laertio, græcè Σωτίων iſte, opinor. Citatur & Agellio, lib. I. cap. VIII. è* Peripateticâ diſciplinâ: *etſi malè ibi libri quidã* Phociō. *Sed noſter iſte magis* Pythagoricus *fuiſſe videtur, ex epiſtola* CVIII. *De quo etiam Euſebius* Chronico, *extremis Auguſti annis:* Sotio philoſophus Alexandrinus, præceptor Senecæ, clarus habetur.

5. ALIQVANDO FVTVRAM.] *In ſenio, & ſub exitum.*

6. Ap-

incredibilis curſus apparet: ſiue quia 6 admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſimè fuerit) in ſuperuacua maiorē partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tēpus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt: illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantùm, & à limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in eâ quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe quam ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cùm hoſtis inſtat à tergo, & 7 mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas 8 quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno

6. ADMOVERI LINEAS.] *Vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à quâ, & ad quam currebant: κανόνα aut γραμμὴν Græci dixerunt. Varij meminerunt: & Euripides alluſit Antigonâ:*

ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν:

Deuenimus ſummam ad malorum lineam.

Iterúmque in Electrâ:

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς,
Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας
Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου.

Ne mihi, licet primum cucurrerit benè
Curſum, æſtimetur victor, antè lineam
Quàm tangat, atque compleat vitæ modum.

Sed & Pindarus in Pythijs, γραμμὴν vocat, quod anteà τέρμα. Hoc ipſo adſpectu Horatius:

-- mors vltima linea rerum eſt.

Alij (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, vbi lineæ, & vltimam ἱερὰν ſiue Sacram volunt dictam. Eò cùm alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in Circo lineæ: ſed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem eſt, Admoueri lineas: *tale epiſt.* XXVI. Decrepitos, & extrema tangentes. *Etiam in Valerio, lib.* I. *cap.* VII. Propioribus lineis admoueri. 7. MOVERE IVSSVS.] *Quidam libri, induere: quod de armis capias.* 8. QUIDQVID PAX.] *Spolia & ſarcinulas.* 9. ME NON EFFVGIAT.]

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus meritò viderer, ſi cùm ſaxa in munimentum murorum ſenes fæminæque congererent; cùm iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cùm hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: aduerſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita ⁹ me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia, de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu: poſſe fieri, imò ſæpè fieri, vt qui diu vixit, parùm vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire ampliùs. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantùm exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur: in omni loco æquè tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam propè oſtendit: vbique tam propè eſt. Has tenebras diſcute. & faciliùs ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitiâ mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitiâ vtrâque, & illâ cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, faciliùs ad id quò tendo, perueniam. Nam (vt ille ¹¹ ait Tragicus) *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minùs conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

EPIST. L.

CÆCOS *nos in vitijs eſſe, aut velamenta ijs quærere. Agnoſcenda autem, & remedia quærẽda. Vnde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inue-*

9. VITA.] *Si tempus aliud aut malè agens perdo. effugit vita: ſi benè & vtiliter pono, nihil mihi perit.* 10. MINIMVM ESSE.] *Tabulam vnam;*

--digitis à morte remotam
Quattuor.

11. AIT TRAGICVS.] *Euripides in Phœniſſis:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ:
Eſt veritati ſermo ſimplex condecens.

EPI-

inueteratis vitÿs poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPISTOLAM tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras. ſuperuacuum itaq; putaui,ab eo qui afferebat,quid ageres,quærere. Valdè enim bonæ memoriæ eſt,ſi meminit:& tamen ſpero te ſic iam viuere,vt vbicumque eris,ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe,quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus:at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. [1] Harpaſten,vxoris meç fatuam, ſcis [2] hereditarium onus in domo meâ remanſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigijs ſum ſiquando fatuo delectari volo,non eſt mihi longè quærendus:me rideo. Hæc fatua ſubitò deſijt videre. Incredibilem tibi narro rem,ſed veram.neſcit eſſe ſe cæcam:ſubinde pædagogum ſuum rogat,vt migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illâ ridemus,omnibus nobis accidere,liqueat tibi nemo ſe auarum eſſe intelligit,nemo cupidum. Cæci tamen ducẽ quærunt:nos ſine duce erramus,& dicimus. Non ego ambitioſus ſum,ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Nõ ego ſumptuoſus ſum,ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum,quòd nondum conſtitui certum genus vitæ:adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malũ noſtrum:intra nos eſt,in viſceribus ipſis ſedet. Et ideò difficulter ad ſanitatem peruenimus,quia nos [3] ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos,tantáſve ægritudines diſcutiemus? Nunc verò ne quærimus quidem medicũ:qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium.ſequerentur teneri & rudes animi,recta monſtrantẽ. nemo difficulter ad naturam reducitur,niſi qui ab illâ defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem.at mehercules, turpe eſt magiſtrum [4] huius rei quærere. Illud deſperandum eſt,poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt.&,vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt.ſi modò, vt dixi, antè animum noſtrum formare incipimus,

EPIST. L. 1. HARPASTEN.] *Eſt ἁρπαστὴ, benè ominatum nomen: quaſi bellula futura, & rapienda ab omnibus. vt ἁρπαστὸν, pilæ genus, eâ re dixerunt.* 2. HEREDITARIVM ONVS.] *Hereditate, cum reliquis famulis, tranſmiſſam.* 3. ÆGROTARE NESCIMVS.] *Pythagoras apud Stobæum:* Ὥσπερ σωματικὸν πάθος οὐ κρυπτόμενον, οὐδὲ ἐπαινούμενον, ὑγιάζεται, οὕτως οὐδὲ ψυχὴ κακῶς φρουρουμένη καὶ συναγορευομένη θεραπεύεται: Sicut corporis morbus abſconditus, aut laudatus,nõ ſanatur; ſic nec anima, cui malè patrocineris aut defendas. 4. HVIVS REI QVÆRERE.] *Negatio excidit, atq; ex ſententiâ repono:* huius rei non quærere. *Pudet diſcere: pudere debebat non diſcere.* Nemo enim (*ait epiſt.* LII.) per ſe ſatis valet,

 vt

mus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius. Sed nec induratã deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligẽs cura. Robora in rectũ, quãuis flexa, reuocabis: curuatas trabes ⁵ calor explicat; & aliter natę, in id fingũtur, quod vſus noſter exigit: quãto facilius animus accipit formam, flexibilis, & ⁶ omni humore obſequentior? ⁷ quid enim aliud eſt animus, quàm ⁸ quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni aliâ materiâ, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quò minus de nobis benè ſperes, quòd malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem antè bona mens venit, quàm mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eò maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quòd ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. ⁹ Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideò expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. ¹⁰ Virtus ſecundum naturam eſt. vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

EPIST. LI.

De Ætnâ aliquid, vberiùs de Baiis: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctiſq́; agere; vitare laſciua, aut peramœna.

Qvomodo quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum,

vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. *Doctrinâ enim quæritur Virtus: illa ſine magiſtro nõ eſt. Stoicũ dogma: de quo nos Manud. II. Diſ. X.* 5. CALOR EXPLICAT.] *Ligno ſciſſo, & ponderibus alìorſum duc-te, ſubditus. Vaſcularij & nautæ cottidie faciunt.* 6. OMNI HVMORE.] *Nõ trabe aut robore tantùm, ſed aëre, aut aquâ, quibus nil flexibilius.*

7. QVID ENIM ALIVD.] *Quia de* humore *præmiſit: ecce ipſe Animus, inquit, eſt Aër: & ergo ductilis.* 8. QVODAMMODO SE HABENS.] *Spiritus nempe talis: & vt Stoici,* πνεῦμα θερμὸν, calidus ſpiritus. *Vide me Phyſiol. III. Diſſert. IX.* 9. NON DEDISCITVR.] *Stoicum eſt, Sapientem ſummè & ſemper beatum eſſe. Stabile illud Bonum non vi, non caſu excuti, aut minui: ſed nec creſcere. Videſis III. Manuduct. Diſſert. III.*

10. VIRTVS SECVNDVM NATVRAM.] *Vide iterùm Manuduct. II. Diſſert.*

cum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi,) non reperio. cùm plurima loca euomant ignem, non tantùm edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacentia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minimè. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo. ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tamquã alienam bonis moribus. Itaq; de ſeceſſu cogitans, nũquã [1] Canopũ eliget, quãuis neminẽ Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidẽ. diuerſoriũ vitiorũ eſſe cœperũt. Illic ſibi plurimũ luxuria permittit: illic tamquã aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrẽ locum eligere debemus. Quemadmodũ inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes nauigantiũ, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantùm peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quam longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. [2] Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. [3] Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandę ſunt in primis voluptates: quę (4 vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis

Diſsert. X. EPIST. LI. 1. CANOPVM.] *Duodecim milliaribus ab Alexandriâ diſtantem,* impendio locum fanis, & LÆTIS DIVERSORIIS exſtructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aeris ibi mira temperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre fanum. Ab his cauſis delicati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. &, vt Strabo ait,* ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexandriâ nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant, cum extremâ laſciuiâ atque impudentiâ. *Eſt & in prouerbio* Canopéa luxuria: *neque iniuriâ inter infames Seneca habet.* 2. VNA HANNIBALEM.] *Sic legendum. Sola vna hiberna: adeò periculoſum tale contuberniũ.*

3. NOBIS QVOQVE MILITANDVM.] *Epictetus* III. *Diſsertat.* XXIV. Στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque, atque ea longa ac varia. 4. VT VIDES.] *In Annibale, iam dicta*

tis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quàm illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus. plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio, imo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idē ſibi in me iuris eſſe volet & âbitio, & ira? inter tot affectus diſtrahar, imò diſcerpar. Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunā in æquū deducere. quo die intellexero illam plus poſſe, nil poterit. Ego illā ferā, cùm in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, citò ſubteruntur. Et fortior miles ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtiùs Scipio, quàm Baiis exſulabat. ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæſar, exſtruxerunt quidem villas in regione Baianâ, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari latè longeque ſubiecta. Adſpice quam poſi-

dicto. 5. QVID CVM SVDATORIIS.] *Quæ Laconica vocant.*

6 CORPORA EXHAVSTVRVS.] *Epiſt.* CVIII. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus inutile ſimul delicatumque credimus.

7. LIBERTAS PROPOSITA.] *Is enim inter fines fructúſq; philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cùm alibi, tum tota Capite I. libri IV. Adde Senecam, epiſt. LXXV. in fine.* 8. IN ÆQVVM DEDVCERE.] *Ne ſupra me ſtet, imperétque.* 9 ILLAM PLVS POSSE.] *Inepte, aut falſo. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illâ me plus poſſe. *Simul, inquit, ut mihi ſenſus & mens, ut ſciam me plus poſſe (velim modò) quàm fortunam: tunc ex tum eta eſt, nihil poteſt.* 10. EX CONFRAGOSO.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.* 11. ET VERNA] *Domi & in urbe natus, educatúſque.*

12. ET CÆSAR) *De cuius villâ Baianâ Tacitus* XIV. *Annal.* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus EDITISSIMA proſpectat

poſitionem elegerunt,quibus ædificia excitauerũt locis, & qualia:ſcias non villas eſſe,ſed caſtra. Habitaturum tu putas vmquam fuiſſe 13 in Vticâ Catonem, vt prætemauigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam,vt audiret canentium nocturna conuitia?nónne manere ille intra vallum maluiſſet,quod in vnam noctem 14 manu ſuâ duxiſſet? Quidni malit,quiſquis vir eſt,ſomnum ſuum claſſico, quàm ſymphoniâ rumpi?Sed ſatis diu cum Baiis litigauimus, numquam ſatis cum Vitijs.quæ oro te,mi Lucili,perſequere ſine modo, ſine fine. nam illis quoque nec finis eſt,nec modus. Proiice quæcumq; cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipuè exturba,& inuiſiſſimas habe, latronum more, 15 quos

ctat. 13.IN VTICA.] *Certum eſt,hoc malè edi.Nam de Vtica delicijs nec fama eſt,nec hic ijs locus,vbi de Baijs ſermo.Modius volebat,*In Vatiæ:*népe villâ,quæ in his ſanè locis.Sed ſcripta lectio omnis* inimica, *aut* in vnica, *aut* mimiaca, *aut deniq;*,in numina.*at meus habet*,in iima. *Quid ſit,neſcio:niſi locum aliquem delicatum Baijs,& laſciuiæ factum. Dubitaui*, in micâ,*legere:quod certè cum ſcripturâ conuenit.& videntur ſic appellaſse loca cenationum minuta,ſed elegantiæ & lautitiæ facta.Martialis:*

Mica vocor.quid ſim cernis,cænatio parua:
Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
Frange toros,pete vina,roſas cape,tingere nardo:
Ipſe iubet mortis dememiniſſe Deus.

Mica aurea *illa in Cælimontio fuit, (vt P. Victor locat:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur :,quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt volunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum magis accipiemus.Sed ait igitur* cænationem paruam *eſſe: vnde & nomen à Græco* μικκὸς, *quod Dores ita pro* μικρός. *Nunc ad Senecam, talis famoſa* Mica *Baijs fuerit: quo exemplo aliæ ſic ſtructæ, & dictæ. Sanè lectio* Vtica, *eſt ex ipſâ* Mica *formata: ſi diuidis litteram primorem.* 14 MANV SVA.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

15. QVOS PHILETAS ÆGYPTII.] *Qui tunc Græcè loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam talis ſanè vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

Ὅς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ᾽ ὅγε φιλήτῃσι:
Quiſquis feminæ habet fidem, habet fidem & ille latroni.

Archilocho:

φιλήτα νύκτωρ περὶ πόλιν πολεύμενον:
Furi & latroni,qui per vrbem it noctibus.

*Heſychius:*φιλήτης,κλέπτης,λῃστής: Philetas,fur,latro. *Feſtus:* Pilare &

C om

quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc ſe nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

EPIST. LII.

VACILLARE *nos in rectis; opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem alijs faciliùs duci formariq́; vt natura eſt. Sed vt formeris, elige è priſcis, & è præſentibus. fugito tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.*

QVID eſt hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quicquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia nihil libere volumus, nihil abſolutè, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illâ reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio contendere, [1] ex iis ſe fecisse ſibi ipſum viam. hos maximè laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope alienâ, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illâ primâ nota non ſumus: bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt. & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque [2] alteri magis gratulatur, [3] alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eumdem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idē effeciſſe in difficiliore materiâ. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa, ęquè magnifica: alterũ dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollē ac flui-

Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Aeolicè nempe πιλῆτας. Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſ. γ. & Iliad. β.*

16. NOS AMPLECTVNTVR.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam φιλεῖν etiam oſculari eſt, & amplecti. quod quia latrones ſubdolè faciunt, hinc nomen. Etſi alij τὸ ὑφέλκειν deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet ὑφελκήτης. Vide Euſtathium.* EPIST. LII. 1. EX IIS SE.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri palàm contradicunt. Se autem Epicurus ponit inter αὐτοδιδάκτους, Cicero 1. de Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laërtio: etſi quidam, audiſſe Xenocratem.*

2. ALTERI MAGIS GRATVLATVR.] *Metrodoro, qui benignam naturam ſor-*

ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidū. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædā ingenia facilia & expedita: quædam † manu, quod aiunt, facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapiētiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durū & laborioſum ingenium nobis datum, ſciamus licet. imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu verò etiam ad priores reuertere, qui vacant. adiuuare nos poſſunt, non tantūm qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato † circulantur: ſed eos qui vitâ docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vmquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modò hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores ſi non ambitionis hoc cauſsâ exercent. Quid enim turpius philoſophiâ captante clamores? Numquid æger laudat † medicum ſecantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, mouerique rerum magnitudine? ſanè liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuf-

ſortitus. 3 ALTERVM MAGIS.] *Hermachum.* 4. MANV FACIENDA.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XIX.

5. CIRCVLANTVR.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. MEDICVM SECANTEM?] *De totâ hac re Epictetus differt.* III. *cap.* XXIII. Solitus eſt dicere Rufus *Muſonius*: ſi tantum habetis otij vt me laudetis, ego vero non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrûm qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna medica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mærentes. *Ipſa hæc, paullo diffuſius in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.* Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cùm philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat, tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis orationis mouentur, exagitantur & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit, fruſtrà eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſa-

lu-

ſuffragium, quid ni non permittam? 7 Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd hominibus ijs laudaris, quos non potes ipſe laudare? Differebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſtè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum mor[illegible] ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & 8 manus mota, & vnum interdum reſponſum, & 9 relatus ad caput digitus. & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habitusque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis qui[illegible]que ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho 10 manus auditor intentat, & 11 ſuper ipſum ca[illegible] mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intellig[illegible] ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ pro[illegible] habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum e[illegible] a i- qu[illegible] a-lubria ſunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt [illegible]mentum atque otium prolixè laudandi non habet. *Plutarch[illegible] in talia, De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcuè vſurp[illegible]: & Epicurus in amicorum epiſtolis dum plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere laudum offendunt: cum philoſopho acclamant, Acutè, ſeu Scitè vel Floridè. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtæ accommodant laudationem meretricis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberiùs rettuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.* 7. APVD PYTHAGORAM.] *Quem Hieronymus in* III. *cap. Eccleſ.* traxiſſe originem ſui decreti *vult* ab eo Salomonis, Tempus tacendi, tempus loquendi. 8. MANVS MOTA.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.* 9. RELATVS AD CAPVT DIGITVS.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit:*

Faſciolâ qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpunt vno caput. *Pompeium autem hoc* genuino quodam more feciſſe, *Ammianus excuſat, libro* XVII. *Lucianus etiam effeminati hominis notam ponit,* τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶν: ſummo digitulo caput ſcabere.

10. MANVS AVDITOR INTENTAT.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

11. SVPER IPSVM CAPVT.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus*

ſuper

quando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo differendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam [12] proſtituta eſt: ſed poteſt [13] in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non [14] inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII.

NAVIGATIONEM *ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vitâ nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, extabit: demus nos, pares Deo faciet.*

QVID non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à [1] Parthenope tuâ vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quò celeriùs euaderem, protinus per altum [2] ad Neſida direxi, [3] præciſurus omnes ſinus. Cùm iam eò proceſſiſſem, vt meâ nihil intereſſet, vtrùm irem, an redirem: primùm [4] æqualitas illa, quæ [5] me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æquè in tempeſtate timere, quàm terram. Peiùs autem vexabar, quàm vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & [6] ſine

exi-

ſuper eum ſedentem efferunt. 12. PROSTITVTA EST.] *In publicum ſit producta. cùm omnibus locis, vijs, foris, philoſophi diſſerant.*

13. IN PENETRALIBVS.] *Scholis, aut & domibus.*

14. INSTITOREM.] *Qui venalem eam habet.*

EPIST. LIII. 1. PARTHENOPE TVA.] *Dicas ergo illinc oriundum Lucilium.* 2. AD NESIDA.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilypum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, alijq;.* 3. PRÆCISVRVS.] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuaturâ omni ſinuum omiſsâ. Itaque procul à terrâ, magis alto me commiſi.* 4. ÆQVALITAS ILLA.] *Dubij cæli, neutrò adhuc inclinati.* 5. ME CORRVPERAT.] *Induxerat nauigare. deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire, quò terrâ poſſem. 6. SINE EXITV.] *Quam vomitus non releua*

exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat, *Obuertunt pelago proras*, --- aut anchora de prora iaciatur: ſed memor 7 artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo 8 pſychrolutam decet, 9 gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum 10 per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cùm 11 me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam 12 irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocumque nauigare debuero, 13 viceſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum (14 ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus 15 vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eò magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & 16 perpeſſitio 17 confeſſionem accepit. Pedes

leuaret. 7. ARTIFICII MEI VETERIS.] *Ita epiſt.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuarijs in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.* 8. PSYCHROLVTAM DECET.] *Lauatorem in frigida.*

9. GAVSAPATVS.] *Qui in gymnaſiis exercebantur, itemq; balneis, ij ferè lodiculâ, aut gauſapina leuiter obuoluti erant, & circa verenda maximè partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lecticæ imponitur,* COCCINEÂ gauſapâ inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij cap.* LXXXIII. *deambulabat* ſegeſtrio vel lodicula inuolutus. *Gauſapa autem hic ad manum, quia & nautis eorum vſus.* 10 PER ASPERA EREPO.] *Script.,* eripior: *& poteſt ad ſeruos nautasq; referri, qui ſenem adiutabant, & exportabant.*

11. ME FERRE NON POSSEM.] *Refer quo iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeam, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hæc vitabat.* 12. IRATO MARI.] *Benè. vbique habuit Neptunum infenſum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus ferè, excepto mari, moderatur aut imperat. Ille Vlyſſes impar.* 13. VICESIMO ANNO.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non niſi Decennium iactatus.* 14. SCIS NON CVM MARI.] *Grutero adſentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam:* ſcis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deſerit.*

15. VNCTIONE RECREAVI.] *In ſole.* 16. PERPESSITIO.] *πάντων, πολυτλήμονι Epiſt.* CIV. Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum. 17. CONFESSIONEM ACCEPIT.] *Libri pleríque,* excipit: *nullus,* extorquet: *quod licenter Muretus ingeſſerat. Legam cum Agricolâ,* exprimit: *aut potiùs in prioribus additâ litterulâ,* etiam à duro & perp. confeſſionem accipit. *Ludit in voculis* Decipit, *quod præiuit, &* Accipit.

des dolent,articuli punctiunculas ſentiunt: [18] adhuc diſſimulamus,& auttalum extorſiſſe nos dicimus,aut in exercitatione aliquâ laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen:qui [19] talaria cœpit intendere, [20] & vtroſque pedes dextros fecit,neceſſe eſt podagram fateri.Contra euenit in iis morbis,quibus afficiuntur animi:quò quis peius ſe habet,minùs ſentit. Non eſt quod mireris,Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit,& ſpecies ſecundùm quietem capit,aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit,animumq́ue altiùs mergit,quam vt vti vllo intellectu ſinat.Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare,vigilantis eſt:& vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo,vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit,ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica:dignus illâ es;illa te digna eſt.ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega,fortiter,apertè. Non eſt quòd precariò philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris,& forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putaris:cui, [21] aduoca-

uoca-

Accipit. 18. ADHVC DISSIMVLAMVS.] *Vera ſunt, & in amicis quibuſdam vidi. Lucianus eadem in Ocypode:*

Ἅπας γὰρ αὐτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐνσεσεικὼς, ἢ προκόψας τοι βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Nam quiſque ſeſe paſcit his mendaciis,
Quaſi alibi læſus aut curuatus ſit gradus:
Et ſic amicis dictitans, cauſſam premit.

19. TALARIA COEPIT INTENDERE.] *Tumoribus augere,quos ſollenniter podagra gignit. Talaria autem,partes circa talos.*

20. ET VTROSQVE PEDES.] *In lectione perplexitas,non in ſenſu. Nam iſte quidem eſt: At ſimul vterque iam pes intumuit,abeunt mendacia, & podagram fatemur eſſe. Lucianus hoc ipſum:*

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στενὰν δακρύεις· ἐν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς:
Vbi verò & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiſcis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud eſt,hoc podagra, nolis an velis. *Senſus igitur liquet*,de vtroque pede: *ſed quomodo* vterque pes dexter fit? Quidam *libri*,deſtros: *& quidã tranſpoſitis verbis*,vtroſque pedes fecit dextros *Equid nihilẽ extrico. niſi placet diſiunctas mali voces, & concinnari*: vtroſque pedes diſtorſerit: *vel*,detorſerit. 21 ADVOCATVS IN CAVSSAM.] *Libri ſcripti*,aduocacus in remiſſione deſcẽderes. *Quid? in remiſſione morbi? imò tunc poſſet.*

uocatus in cauſſam deſcenderes:toto animo id ageres,vt quàm primùm morbo liberareris. Quid ergo non & nunc idem facies? Omnia impedimenta demitte,& vaca bonæ menti.nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum:dat tempus,non accipit. 22 Non eſt res ſubſiciua :ordinaria eſt,domina eſt:adeſt,& iubet. Alexander 23 cuidam ciuitati,partem agrorum,& dimidium rerum omnium,promittenti: *Eo,inquit,propoſito veni in Aſiam,non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis,quod reli quiſſem.* Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura,quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, 24 quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. 25 Qui id inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutiùs erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua,quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid,quo ſapiens antecedat Deum. ille 26 naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque.quædam defatigat, & velut leuia tela laxo 27 ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit.

EPIST. LIV.

SVSPIRIO *ſe laboraſſe : atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus,erit. Præparemur.*

Lon-

poſſes.Legam, aduocatus in rem ipſe deſcenderes. *Aduocati vel abſentes ſcripto aderant,vel in ipſâ re præſentes.Hoc,inquit,iſtud ager non fecerit.*

22. NON EST RES SVBSICIVA.] *Non infecundis curis habenda : eſt res* ordinaria,*prima & ſollenniter facienda. Sicut* Ordinarius Conſul, *opponitur ac præponitur ſecundo illi,&* Suffecto. 23. CVIDAM CIVITATI.] *Ipſi Dario hoc reſponſũ lego,in Curtij libro* IV. *Qui cùm obtuliſſet* Lydiã, Ioniam, Æolidẽ: *reſpondit,*Se cùm trãſiret mare, non tãti belli exiguã hanc mercedem,ſed Perſepolim caput regni, vltimique Orientis oram imperio deſtinaſſe. 24. QVOD IPSA EROGAVERO.] *Eraſmi editio,*quod ipſa redegero, erogauero. *Quidam ſcripſi,*quod ipſa re egero,id eſt erogauero. N*on diſpliceat,*quod ipſa reiecero.*reliquis deletis.*

25. QVID INTER TE ET ILLOS.] *Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & verè notamus, Manuduct.* III. *Diſſert.* XIV. 26. NATVRÆ BENEFICIO, NON SVO.] *A ſe Sapiens,tu ab induſtriâ.* 27. SINV ELVDIT.] *De leuibus telis prouerbiale fuit,Veſte repelli. Catullus:*

Quare nos tela iſta tua euitamus amictu,
At fixus noſtris tu dabis ſupplicium.

EPIST.

LONGVM mihi [1] commeatum dederat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare [2] Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. [3] Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpè conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bonâ valetudine delector: tam ridiculè facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cùm vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipsâ ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, iam ſcio: [4] hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationẽ. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cùm exſtincta eſt, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus ſequi: cùm illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante annos fuit, mors eſt. Quid enim refert, verùm non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud. quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex naturâ fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quandam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de

EPIST. LIV. 1. COMMEATVM DEDERAT.] *Olim ſic emendaui, cùm libri,* comitatũ. *Diu, inquit, dimiſerat me morbus, repentè eſt adortus & retraxit. Eſt ſumptum à re militari, in quâ commeatus datur militi, id eſt venia commeandi, priuatæ rei, aut valetudinis cauſſâ. Noſter de Irâ* I. *cap.* XVI. Duci iuſſit eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat.

2. GRÆCO NOMINE.] *Vtrùm* Ἄσθμα, *an* Ὀρθόπνοιαν *vult dictam? Nam plus aliquid quàm Aſthma, ſiue ſpirandi difficultas, in hoc impetu eſt: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide apud veterem amicum noſtrũ doctiſſimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI. 3. FACIT ENIM.] *Malim,* faciet. 4. HOC ERIT POST ME.] *Aliquoties hæc talia in Senecâ, quaſi mors omnia tollat. Quo autem ſenſu, vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc ¹⁶ nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

EPIST. LII.

VACILLARE *nos in rectis: opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem alijs faciliùs duci formarique, vt natura eſt. Sed vt formeris, elige e priſcis, & è præſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.*

QVID eſt hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quicquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia nihil liberè volumus, nihil abſolutè, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illâ reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio contendere, 1 ex iis ſe fecisſe ſibi ipſum viam. hos maximè laudat. quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope alienâ, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundę ſortis ingenium. Nos ex illâ primâ nota non ſumus: bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quęris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque 2 alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idẽ effeciſſe in difficiliore materiâ. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè excelſa, ęquè magnifica: alterũ dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollẽ ac fu-

Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Pilętas. *Aeolicè nempe πιλῆτας. Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſ. γ. & Iliad. β.*

16. NOS AMPLECTVNTVR] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam φιλεῖν etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdolè faciunt, hinc nomen. Etſi alij τὸ ὑφελεῖν deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet ὑφελήτης. Vide Euſtathium.* EPIST. LII. 1. EX IIS SE.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri priùs contrà ducebant. Se autem Epicurus ponit inter αὐτοδιδάκτους, Cicero 1. de Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laertio: etſi quidam, audiſſe Xenocratem.*

2. ALTERI MAGIS GRATVLATVR] *Metrodoro, qui benignam naturam ſor-*

ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita. quædam manu, quod aiunt, facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapiẽtiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durũ & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu verò etiam ad priores reuertere, qui vacant. adiuuare nos poſſunt, non tantùm qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: ſed eos qui vitâ docent, qui cùm dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vmquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quam cùm audieris. Nec ideò te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores ſi non ambitionis hoc cauſsâ exercent. Quid enim turpius philoſophiâ captante clamores? Numquid æger laudat medicum ſecantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis; non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, mouerique rerum magnitudine? ſanè liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore

ſuf-

ſortitus. 3. ALTERVM MAGIS.] *Hermachum.* 4. MANV FACIENDA.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc cap* XIX.

5. CIRCVLANTVR.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. MEDICVM SECANTEM?] *De totâ hac re Epictetus differt.* III. *cap.* XXIII. Solitus eſt dicere Rufus *Muſonius*: ſi tantum habetis otij vt me laudetis, ego vero non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrûm qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna medica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mærentes. *Ipſa hæc, paullo diffuſius in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.* Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus. Cùm philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat, tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus. ſi moduli orationis mouentur. exagitantur & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit, fruſtrà eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſa-

lu-

ſuffragium, quid ni non permittam? 7 Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætans, quòd hominibus ijs laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſtè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & 8 manus mota, & vnum interdum reſponſum, & 9 relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habitusque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho 10 manus auditor intentat, & 11 ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligis, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum e[...] q[...] lubria ſunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt [...]xamentum atque otium prolixè laudandi non habet. *Plutarch[...]*, *De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcuè vſurpa[...]: & Epicurus in amicorum epiſtolis dum plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere laudum offendunt: cum philoſopho acclamant, Acutè, ſeni Scitè vel Floridè. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtæ accommodant laudationem meretricis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberiùs rettuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.* 7. APVD PYTHAGORAM.] *Quem Hieronymus in* III. *cap. Eccleſ.* traxiſſe originem ſui decreti *vult* ab eo Salomonis, Tempus tacendi, tempus loquendi. 8. MANVS MOTA.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.* 9. RELATVS AD CAPVT DIGITVS.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit:*

Faſciolâ qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpunt vno caput. *Pompeium autem hoc* genuino quodam more feciſſe, *Ammianus excuſat, libro* XVII. *Lucianus etiam effeminati hominis notam ponit,* τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶν: ſummo digitulo caput ſcabere.

10. MANVS AVDITOR INTENTAT.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

11. SVPER IPSVM CAPVT.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus*

ſuper

quando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo differendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam 12 proſtituta eſt: ſed poteſt 13 in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modò non 14 inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII.

NAVIGATIONEM *ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vità nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.*

QVID non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à 1 Parthenope tuâ vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quò celeriùs euaderem, protinus per altum 2 ad Neſida direxi, 3 præciſurus omnes ſinus. Cùm iam eò proceſſiſſem, vt meâ nihil intereſſet, vtrùm irem, an redirem: primùm 4 æqualitas illa, quæ 5 me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æquè in tempeſtate timere, quàm terram. Peiùs autem vexabar, quàm vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & 6 ſine exi-

ſuper eum ſedentem efferunt. 12. PROSTITVTA EST.] *In publicum ſic producta. cùm omnibus locis, viis, foris, philoſophi differant.*

13. IN PENETRALIBVS.] *Scholis, aut & domibus.*

14. INSTITOREM.] *Qui venalem eam habet.*

EPIST. LIII. 1. PARTHENOPE TVA.] *Dicas ergo illinc oriundum Lucilium.* 2. AD NESIDA.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilypum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, aliiq;.* 3. PRÆCISVRVS.] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuaturâ omni ſinuum omiſſâ. Itaque procul à terrâ, magis alto me commiſi.* 4. ÆQVALITAS ILLA.] *Dubii cæli, neutrò adhuc inclinati.* 5. ME CORRVPERAT.] *Induxerat nauigare. deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire, quò terrâ poſſem. 6. SINE EXITV.] *Quam vomitus non releua*

exitu, torquebat, quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat, *Obuertunt pelago proras,* ----- aut anchora de prorâ iaciatur: ſed memor 7 artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo 8 pſychrolutam decet, 9 gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum 10 per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cùm 11 me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam 12 irato mari natum, vt vbique naufragia faceret: nauſeator erat. at ego quocumque nauigare debuero, 13 viceſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum (14 ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus 15 vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eò magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cùm creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & 16 perpeſſitio 17 confeſſionem accepit. Pe-

des

leuaret. 7. ARTIFICII MEI VETERIS.] *Ita epiſt.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuarijs in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.* 8. PSYCHROLVTAM DECET.] *Lauatorem in frigidâ.*

9. GAVSAPATVS.] *Qui in gymnaſiis exercebantur, itemq́ balneis, ij fere lodiculâ, aut gauſapina leuiter obuoluti erant, & circa verenda maximè partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lecticæ imponitur,* coccineâ gauſapâ inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij cap.* LXXXIII. *deambulabat* ſegeſtrio vel lodicula inuolutus. *Gauſapa autem hic ad manum, quia & nautis eorum vſus.* 10. PER ASPERA EREPO.] *Scripti,* eripior: *& poteſt ad ſeruos nautasq́ referri, qui ſenem adiutabant, & exportabant.*

11. ME FERRE NON POSSEM.] *Refer quod iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeam, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hæc vitabat.* 12. IRATO MARI.] *Benè. vbique habuit Neptunum infenſum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus ferè, excepto mari, moderatur aut imperat. Illic Vlyſſes impar.* 13. VICESIMO ANNO.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non niſi Decennium iactatus.* 14. SCIS NON CVM MARI.] *Grutero adſentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam:* ſcis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deſerit.*

15. VNCTIONE RECREAVI.] *In ſole.* 16. PERPESSITIO.] *παθητῷ, πολυτλήμονι* *Epiſt.* CIV. Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum. 17. CONFESSIONEM ACCEPIT.] *Libri plerique,* excipit: *nullus,* extorquet: *quod licenter Muretus ingeſſerat. Legam cum Agricolâ,* exprimit: *aut potiùs in prioribus additâ litterulâ,* etiam à duro & perp. confeſſionem accipit. *Ludit in voculis* Decipit, *quod præiuit, &* Accipit.

des dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: 18 adhuc diſſimulamus, & auttalum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliquâ laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui 19 talaria cœpit intendere, 20 & vtroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quò quis peius ſe habet, minùs ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundùm quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altiùs mergit, quàm vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illâ es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega, fortiter, apertè. Non eſt quòd precariò philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putaris: cui, 21 aduoca-

Accipit. 18. ADHVC DISSIMVLAMVS.] *Vera ſunt, & in amicis quibuſdam vidi. Lucianus eadem in Ocypode:*

Ἅπας γὰρ αὐτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐνσεσηκὼς, ἢ προκύψας τοῖς βάσιν,
Λέγει θέλων, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Nam quiſque ſeſe paſcit his mendaciis,
Quaſi alibi læſus aut curuatus ſit gradus:
Et ſic amicis dictitans, cauſſam premit.

19. TALARIA COEPIT INTENDERE.] *Tumoribus augere, quos ſollenniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa talos.*

20. ET VTROSQVE PEDES.] *In lectione perplexitas, non in ſenſu. Nam iſte quidem eſt: At ſimul vterque iam pes intumuit, abeunt mendacia, & podagram fatemur eſſe. Lucianus hoc ipſum:*

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στενῶν δακρύεις. ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς:
Vbi verò & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiſcis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud eſt, hoc podagra, nolis an velis. *Senſus igitur liquet*, de vtroque pede: *ſed quomodo* vterque pes dexter fit? Quidam *libri*, deſtros: *& quidã tranſpoſitũ verbũ*, vtroſque pedes fecit dextros. *Equid nihilẽ extrico. niſi placet disiunctas malè voces, & concinnari*: vtroſque pedes diſtorſerit: *vel*, detorſerit. 21 ADVOCATVS IN CAVSSAM.] *Libri ſcripti*, aduocacus in remiſſione deſcẽderes. *Quid? in remiſſione morbi? imò tunc poſſes.*

LONGVM mihi [1] commeatum dederat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare [2] Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. [3] Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpè conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bonâ valetudine delector: tam ridiculè facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cùm vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipsâ ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, iam ſcio: [4] hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationẽ. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cùm extincta eſt, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus ſequi: cùm illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante annos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrùm non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex naturâ fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quandam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de

EPIST. LIV. 1. COMMEATVM DEDERAT.] *Olim ſic emendaui, cùm libri,* comitatũ. *Diu, inquit, dimiſerat me morbus, repentè eſt adortus & retraxit. Eſt ſumptum à re militari, in quâ commeatus datur militi, id eſt venia commeandi, privatæ rei, aut valetudinis cauſſâ. Noſter de Irâ* I. *cap.* XVI. Duci iuſſit eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat.

2. GRÆCO NOMINE.] *Vtrùm* Ἄσθμα, *an* Ὀρθόπνοιαν *vult dictam? Nam plus aliquid quàm Aſthma, ſiue ſpirandi difficultas, in hoc impetu eſt: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide apud veterem amicum noſtrũ doctiſſimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI. 3. FACIT ENIM.] *Malim,* faciet. 4. HOC ERIT POST ME.] *Aliquoties hæc talia in Senecâ, quaſi mors omnia tollat. Quo autem ſenſu, vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, 5 cum iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cùm eiiciaris, exire? tamen eſt & hîc virtus. Eiicior quidem, ſed tamquam exeam. Et ideò numquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPIST. LV.

D E *Vatiæ villâ, & de ipſo Vatiâ: tum de bono maloq; otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.*

A GESTATIONE cùm maximè venio, non minùs fatigatus, quàm ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eò maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſiderat faucibus, diſcuteretur; ſiue ipſe ex aliquâ cauſsâ ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutiùs vehi perſeueraui, inuitante ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur. & hinc mari, 2 illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim 3 à recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſoluit, cùm arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen meâ circumſpicere cœpi, an aliquid illîc inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla aliâ re quàm otio notus, conſenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia 4 Aſinij Galli, quoties 5 Seiani odium, 6 deinde amor merſerat, (æquè enim offendiſſe illum, quàm amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: *O Vatia* 7 *ſolus ſcis viuere*. At ille latere ſciebat, non viuere. multum au-

5. CVM IVVAT VIVERE.] *In iuuentute, aut bonâ ætate: vt ego iam ſenex ſum.* EPIST. LV. 1. A GESTATIONE.] *Quâ in eſſedo vehi moris: & explicaui in epiſtolâ quadam ad Ortelium, Centur. Miſcell. epiſt.* XI.

2. ILLINC LACV.] *Lucrino.* 3. A RECENTI TEMPESTATE SPISSIVS.] *Ita ex melioribus libris. Firmius autem ſpiſſiusq; à tempeſtate: quia recenter aquæ arenas ligauerant. quod aliter in ſiccu, & diffluunt.*

4. ASINII GALLI.] *Cui Tiberius offenſus, & diu in cuſtodiâ habitum inopiâ cibi interemit. Tacitus* VI. *Annalium.* 5. SEIANI ODIVM.] *Qui omnia apud Tiberium aliquamdiu potuit: euexit, depreſſit, oppreſſit, quos voluit.* 6. DEINDE AMOR.] *Quia illo iam inuiſo & occiſo, quoſcumque amicos habuerat Tiberius ferè ſuſtulit.* 7. SOLVS SCIS VIVERE.] *Procul ſci-*

autem intereſt, vtrum vita tua otioſa ſit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatiâ viuo præteribam, quàm vt dicerem: *Vatia hic ſitus eſt.* Sed adeò, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nullâ re ſollicitus ſcit ſibi viuere. ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatũ ſuarũ infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atq; iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuò ſibi viuit, qui nemini. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsâ villâ nihil poſſum tibi certi ſcribere: frontem enim eius tantum noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio ⁸ pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem tenet. ⁹ Platanona medius riuus, & à mari & ab Acheruſio lacu receptus, ¹⁰ Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduò exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cùm mare patet, parcitur: cùm tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villâ, quod Baiias ¹¹ trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baiis neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villâ hilari & amœnâ mæſtos, vidi in mediâ ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quòd exiſtimes, ideò parùm benè compoſitum eſſe te, quòd in Campaniâ non es. quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Conuerſari cum amicis abſentibus licet: & quidẽ quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus.

ſcilicet à Ioue & fulmine. 8. PARES, MANVFACTÆ.] *Ita Muretus. At libri ſcripti:* magni operis, cuius laxo atrio paries mannufactus. *Legam,* cuius laxo atrio pares, manufactæ. *Sunt, inquit, magni operis: ergo non natiuæ, vt olim cenſui: deinde in modum magni atrij factæ, & cuius illi pares, etſi ſic manu cauatæ & factæ.* 9. PLATANONA.] *Solent enim ſiluæ id genus arborum habere, vmbræ tantùm cauſſâ. Martialis:*

Daphnonas, Platanonas, & aërios cypariſſos.

10. EVRIPI MODO.] *Quos ipſos in hortis & villis habebant manufactos.*
11. TRANS PARIETEM.] *Qui villam cingit.* 12. SED CODICILLOS.] *Mitti ſolitos ad præſentes. Dixi in Epiſtolicâ inſtitutione.*

mus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vnà loquimur, ambulamus, cum conſidemus, cùm diducti ſumus, nihil de his quos modò vidimus, cogitamus. & ideò æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hîc primùm noctes ſeparatas: deinde occupationes vtrinque diuerſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem numquam abeſt: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cæna, mecum ambula. In anguſto viueremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cùm maximè audio: adeò tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, 12 ſed codicillos tibi ſcribere.

EPIST. LVI.

MENTEM *compoſitam, vacare ſibi & ſtudiis, etiam in turbâ. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porrò mala, & ea cupidinum mater.*

PEREAM, ſi eſt tam neceſſarium, quàm videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor vndique me circumſonat: 1 ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cùm fortiores exercentur, & 2 manus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes: cùm in 3 alipten inertem, & hac plebeiâ vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si verò 4 pilicrepus

EPIST. LVI. 1. SVPRA IPSVM BALNEVM.] *Baijs, non Romæ. Nam hic ei laxior & aptior domus. Ibi, in diuerſorio.* 2. MANVS PLVMBO GRAVES.] *Halteres notat, quibus & ad ſaltandum vſi, ſeq; velut librandum; & iiſdem, ſed grauioribus ad exercendum, & ſine magno motu ſudorem euocandum, ſublatis depreſſiſq; manibus, aut huc illuc iactatu. Erant autem iſtæ maſſæ plumbeæ, in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἁλτῆρες Græcis, à primo vſu dicti, ἀπὸ τοῦ ἅλλεσθαι,* à ſaltando. *Iuuenalis, Sat. VI.*

Cùm laſſata graui ceciderunt brachia maſſâ.

Scholiaſtes ibi: Halteras dicit, quibus vtuntur athletæ cùm exercent, quaſi plumbeis ponderibus exerceatur. *Martialis:*

Quid percunt ſtulto fortes haltêre lacerti?
Exercet meliùs vinea foſſa viros.

3. ALIPTEN.] *Vnctorem.* 4. PILICREPVS.] *Gloſſæ Iſidori:* Pilicrepus, qui pilâ ludit. *In veteri lapide:* Ego ſum, ouantes conuenite pilicrepi. *Et mox:* Vrſumque canite voce concordi ſenem, Hilarem, iocoſum, pili-

pus ſuperueuerit,& [5] numerare cœperit [6] pilas,actum eſt. Adiice nunc [7] ſcordalum,& furem deprehenſum,& illum cui [8] vox ſua in balneo placet.

licrepum,ſcholaſticum. *Ergo ad pilas luſorias hoc referendum: non cum Celſo, alijſq́, ad pilas fornacarias, id eſt glomos quoſdam pice illitos, quos in hypocauſta conijciebant, igni alendo. Certum autem, pilas crepare ac ſonitum edere, cùm datatim luditur, & decidunt: maximè in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius:*

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata,crepantes
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat
Ædibus,& tenuem voluunt hypocauſta vaporem.

Neque enim ad Pilas illas fornacarias hæc eunt. ſed tantùm oſtendit, vbi Tabulata illa fuerint, nempe adſita hypocauſto. Plinius lib. V. *in ſuâ villâ,* Apodyterio ſuperponit ſphæriſterium. *At bella etiam interpretatio (quid aliter ab optimo, & doctiſſimo, elegantiſſimo viro? quẽ ego inter amicos vnicè amo æſtimoq́;) Marci Velſeri, qui ex lapide iam dicto obſeruat,* pilâ vitreâ *Romanos luſitaſſe: quæ certè lapſæ crepabant, & diſsiliebant. Initium lapidis:*

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPÆ ET TITI.]

Sed an ad Senecam nunc iſta, hæreo: quia Vrſus primum *ſe luſiſſe dicit: & quidem in thermis* Traiani. *Ergo poſt Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obſerua tamen ibi, thermis & balneis (vt hic) luſiſſe.*

5. NVMERARE COEPERIT.] *Id eſt, tot pilarum, ſine caſu, ictus: quod & hodie fit in* pilâ, *vt Petronius appellat,* ſparſiuâ. *Etſi Petronius oſtendit, etiam deciduas numeraſſe adſtantes, ſed id nouo more & per delicias Trimalcionis. De illo enim:* Notauimus etiam res nouas. nam duo ſpadones in diuersâ parte circuli ſtabant, quorum alter matellam tenebat,argenteam;alter numerabat pilas,non has quidem, quæ inter manus luſu expellente vibrabant, ſed eas quæ in terram decidebant. *Viri ibi docti putant, hunc numeratorem* Pilicrebum *dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Iſidorus refellunt.*

6. PILAS.] *Explicaui. ſed Turnebus,* plus *mallet, cum quibuſdam libris: & tunc ſcilicet: cùm plures, quàm eſſent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio. nec noſtrum quidem Hadrianum Iunium, qui* Pilos *legit, item cum ſuffragio aliquot librorum: & explicat* Pilicrepum, *qui pilos cum forficularum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.* 7. SCORDALVM.] *Plures libri,* Sordalum. *ſed illa vox in Iſidoro, & explicatur:* Scordalus, ferox: *eſt & in Petronio,* Redditaque ſcordalo vice. *Noſter iterùm vtitur epiſt.* LXXXIII. Tullius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. *Quod aſſidet inter-*

placet. Adduce nunc eos,qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquę ſono ſaliunt. Præter iſtos,quorum ſi nihil aliud,[9] rectæ voces ſunt,[10] alipilum cogita,tenuem & ſtridulam vocem,quo ſit notabilior,ſubinde exprimentem,nec vnquam tacentem,niſi dum vellit alas,& [11] alium pro ſe clamare cogit. Iam [12] libarij varias exclamationes & [13] botularium,& [14] cruſtularium,& omnes popinarum inſtitores,mercem ſuâ quadam & inſignitâ modulatione vẽdentes. O te,inquis,ferreum, aut ſurdum,cui mens inter clamores tam varios,tam diſſonos,conſtat: cùm [15] Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules,ego iſtum fremitum non magis curo,quam fluctum

aut

pretationi Iſidori, ſignificatq́; hominem in vino ferοculum & liberioris linguæ fuiſſe. Plebeia vox, & inter vulgi conuicia: cuius originem à Græco σκὼρ *(quod* oletum *aut* merdam *notat) aliqui petunt; alij à* σκοϱόδῳ *ſiue* allio, *quaſi fœtidum dicas.* 8. VOX SVA IN BALNEO.] *Cantillabant illic, recitabant etiam. Nam, vt Horatius:*

Suaue locus voci reſonat concluſus.

9. RECTÆ VOCES.] *Non factæ, aut fractæ.* 10. ALIPILVM.] *Inſcriptio vetus:* M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS. ALIPILVS. A. TRITONE. *Gloſſæ:* Alipilarius δρωπακιστής. *Nempe ille, qui aut dropace (vnguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volſellis. Iuuenalis,de puero verè puero:*

--- nec vellendas iam præbuit alas.

11. ALIVM PRO SE CLAMARE.] *Eum, cui alas immodeſtè vellit: ideoq́; dolorem excitat. Hoc ad Volſellas magis ſpectat.*

12. LIBARII.] *Qui liba venum proclamat.*

13. BOTVLARIVM.] *Qui botulos aut botellos. quorum duo genera; vel ex ouis, & nucleis, cepâ ac porro, & pluribus apud Apicium lib.* II. *cap.* V. *vel ex ſanguine, viſcerumq́; infarctis, in Tertulliano & Feſto. Græcis à diſtentione, id genus eſt* φύσκη. 14. CRVSTVLARIVM.] *Seneca epiſt.* XCIX. Solamur cruſtulo pueros. *Horatius:*

--- pueris dant cruſtula blandi

Doctores.

Fruſtrum panis benè cocti, leuiter melliti. Video teſtamentis aliquoties iuſſum dari. vt in lapide priſca quidam: NATALI. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL P. I. MVLSI. HEMIN. *id eſt,* cruſtuli pondo vnũ,mulſi heminã. *in alio:* VT. EX. EO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR. 15. CHRYSIPPVM NOSTRVM.] *Quem? illum nobilem Græcum? atqui ſalutationum ille mos non ſic ſollennis Græcis. Neque* noſtrum *dixiſſet ſic familiariter, præſertim cùm Lucilius in aliis caſtris. Meus liber,* Criſipum: *neque dubito legere* Criſpum, *magnum Senecæ amicum. ad quem & Epigramma ſcriptum. Apparet hunc offen-*

ſum

aut deiectum aquæ. Quamuis audiam [16] cuidam genti hanc vnam fuiſſe cauſam, urbem ſuam transferendi quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, [17] eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium vicinum, aut hunc qui [18] ad metam ſudantem [19] tabulas experitur & tibias, nec cantat ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quàm qui cõtinuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, vt audire [20] vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſimâ remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe nec auocari ad externa, omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

[21] *Omnia noctis erant, placidâ compoſta quiete.*

Fal-*ſum ſalutatoribus, & ab ijs obſeſſum, tale aliquid dixiſſe, an ſcripſiſſe.*

16. CVIDAM GENTI] *Vide Quæſt. Nat.* IIII. *cap.* II.

17. ESSEDAS.] *Nam & ſic efferebant. Iornandes*: Curribus falcatis, quos more vulgari Eſſedas vocant. *Gloſſæ:* Eſſeda, baſtarna. *Si diſplicet, poſſis,* eſſedis, *legere.* 18. AD METAM SVDANTEM.] *Fuit quidem hoc cognomento in regione Vrbis quartâ, apud Victorem & Notitiam imperij: ſed & Baijs fuiſſe oportet, vbi hæc ſcripta. Dio tradidit lib.* XLVIII. ſimulacrum Calypſus ibi ſudaſſe, cum portus ab Agrippâ strueretur: *an id Metæ tali impoſitum, & inde cognomen?*

19. TABVLAS EXPERITVR.] *Sic ſcripti libri: quid tamen velit ea vox, neſcio; neque aptè cum* Tibiis *dicas iungi. An fortaſſe,* fabulâ ſe experitur & tibiâ? *id eſſet, experimentum ſui capit in fabulâ agenda ad tibiam.* *Itaque ſequitur,* non cantat, ſed exclamat: *quod ſanè ad ipſum virum, non inſtrumenta referas. At Muretus edidit,* tubas experitur: *ſed è merâ Pinciani coniecturâ. quam etiam lectionem verba ea dicta damnant. Quod ſi tamen de Tubâ fuit, legam ὡ τονοειστικῶς*: tubulâ ſe experitur. *Nam & nobiles viri tubæ & tibiæ operam dabant; atque etiam, vt apparet, cum cantu. Vidi adnotatum, in vetere codice legi,* ſcapulas: *tum conarer,* ſcabillo ſe experitur: *quod genus inſtrumenti cum Tibiâ etiam Suetonius iungit, Calig. cap.* LV. 20. VEL PAVSARIVM.] Portiſculus *vel* Hortator (*Græcis κελευστής*) *dictus: quia & pergendi, &* pauſandi, *modos remigibus daret. Ouidius:*

--- & qui REQVIEMQVE, modumque
Voce dabat nautis, animorum HORTATOR
Epopeus.

Falſum eſt.nulla placida quies eſt,niſi quam ratio compoſuit.nox exhibet moleſtiam,non tollit,& ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quàm dies. 22 Illa tranquillitas vera eſt,in quam bona mens explicatur. Adſpice illum,cui ſomnus laxę domus ſilentio quęritur:cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit,& ſuſpenſum, accedentium propiùs, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc,ſomnum inter ægritudines leuem captans:quæ non audit,audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſâ putas eſſe?animus illi obſtrepit.hic placandus eſt,huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum,ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cùm malè parere millitem vident,aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſciuire diſtrictis:nihilque tam certum eſt quàm otij vitia negotio diſcuti. Sæpè videmur tędio rerum ciuilium,& infelicis atque ingratæ 23 ſtationis pænitentiâ,ſeceſſiſſe:tamen in illâ latebrâ,in quam nos timor & laſſitudo coniecit,interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt, ſed fatigata,aut etiam abiecta,rebus parùm ſibi cedentibus. Idem de luxuriâ dico,quæ videtur aliquando ceſſiſſe:deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat,atque in mediâ parſimoniâ voluptates non damnatas,ſed relictas petit:& quidem eò vehementiùs,quo occultiùs. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt:morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant,cùm ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque,& ambitionem,& cetera mala mentis humanę,tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe,cùm ſimulatâ ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bonâ fide ſumus,ſi receptui cecinimus,ſi ſpecioſa contempſimus,vt paulò antè dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas,ſolidaſque & iam certas. Leue illud ingenium,nec ſe adhuc reduxit introrſus,quod ad vocem 24 ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis,& concepti pauoris,quod illum curioſum facit,vt ait Virgilius noſter:

Et me,quem dudum non vlla iniecta mouebant

Tela

21. OMNIA NOCTIS.] *Verſus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib.* VII. *Controu.* I. 22. ILLA TRANQVILLITAS.] *Zeno (apud Plutarchum, Quomodo cognoſcas te profeciſſe) ait*, ex inſomniis ſuum quemque proceſſum poſſe ſentire: ſi videlicet non turbida aut turpia ea ſint, ſed altâ tranquillitate compoſita: imagines & animi motus hilariores habeant. *Sunt ipſa hæc, & priora, Senecæ.*

23. STATIONIS.] *Officij & muneris. à militiâ ductum.*

24. EX ACCIDENTI.] *Plures libri*, & accidentia.

25. VA-

Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitiq́; oneriq́; timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis dêſi, non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum *comitiq́; onerique timentem*. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cùm ad te nullus clamor pertinebit: cùm te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono [25] varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutiùs torqueri: cùm tam facile remedium Vlixes ſociis etiam aduerſus Sirenas dederit, & inuenerit?

EPIST. LVII.

DE *Cryptâ Neapolitanâ, & ibi horrore, tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.*

CVM Baiis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempeſtatem eſse, ne [1] iterùm nauem experirer. ſed tantum luti totâ viâ fuit, vt poſsem videri [2] nihilominus nauigaſse. Totum [3] athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. a ceromate nos haphe excepit, in [4] Cryptâ Neapolitanâ. Nihil illo carcere longius, [5] nihil illis faucibus obſcu-

25. VARIA CIRCVMSTREPET.] *Aliàs*, vana.

EPIST. LVII. 1. ITERVM NAVEM EXPERIRER.] *Tam infeliciter, quàm ſuprà, epiſt.* LIII. 2. NIHILOMINVS NAVIGASSE.] *In eſſedo videlicet: viâ madidâ & inequali, mutante identidem illo, ac quaſi natante. Simili metaphorâ, de hac ipsâ viâ, Statius Siluarum* IV.

Nutabat cruce pendulâ viator,
Rodebatq́ue rotas maligna tellus,
Et plebs in mediis Latina campis
Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibibem ex meo libro, Sorbebatq́ue rotas.

3. ATHLETARVM FATVM.] *Quorum eſt* ceromate *perfundi, &* haphe *deinde inſpergi. Mihi ſimile: qui in viâ primâ luto & liquore, velut craſſo ceromate, delibutus ſum: deinde in cryptâ, arenis & puluere, vt haphe perſperſus.* 4. CRYPTA NEAPOLITANA.] *Quæ perfoſſo monte Pauſilypo (incertum, quo magni operis auctore) rectâ Neapolim ducit:* multorum ſtadiorum longitudine, *ait Strabo, atque vt hodie dimenſio eſt,* paſſuum circiter mille. *Alioqui ſuper ipſum montem eundum ſit, ambitu*

ſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoque res grauis & moleſta: quid illic, vbi in ſe volutatur, & cùm ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus. eâdem viâ, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, & mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationemque concidunt, & linquuntur animo: alij gladium faciliùs recipiunt, quàm vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minùs timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, vtrùm ſupra aliquem vigiliarium ruat, an mons? nil invenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æquè ſit. Adeò non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicebitur magno, & viâ arduâ.

5. NIHIL FAVCIBVS OBSCVRIVS.] *Fauces, anguſti tranſitus etiam vocabantur: nequis de aditu capiat, qui certè illuſtris. Obſcuritas autem hic, tempore Senecæ, & denſæ tenebræ, vt oſtendit: non æquè Strabonis, id eſt Tiberij. qui diſertim ſcribit,* τὰ φῶτα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄρους, πολλαχόθεν ἐκκοπεισῶν θυρίδων, διὰ βάθους πολλοῦ κατάγεσθαι: lumen è ſuperficie montis, plurifariàm feneſtellis inciſis, per multam altitudinem demitti. *Oportuit hæc luminaria obſtructa euo aut neglectu fuiſſe, ſi tam denſæ tunc tenebræ. Quod idem fuit ad tempora Alphonſi primi Aragonum regis: qui prouinciâ eâ ſubditâ, viam iſtam & fauces aperuit, complanauit, duas feneſtras incidit, quæ lumen in mediam ſpeluncam obliquum funderent: vt hodieq; comparent.*

6. MVTABITVR COLOR.] *De totâ hac re, pulchrè Stoiculus quiſpiam apud Agellium lib.* XIX. *cap.* I. *& nos Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

7. VIGILIARIVM RVAT.] *Locus & ſpecula. in quâ Vigiles; vt Valetudinarium, Spoliarium, Vinarium. Sed ſuper lectione ambigo, & meus liber,* Iugularium *præfert. Suſpicabar aliquando,* Tigillarium. *an,* vigilem

dicere,qui exiſtimant ⁸ animam hominis magno pondere extriti ⁹ permeare non poſſe,& ſtatim ſpargi,quia non fuerit illi exitus liber; ego verò non facio.qui hoc dicunt,videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi:nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodū aër verbere aut ictu non læditur,nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec ¹⁰ intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cùm latiſſimè percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, ¹¹ propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt,nec quidquam noxium æterno eſt.

EPIST. LVIII.

VERBA *quedam nupera,deſita nunc eſſe.tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, ex Platone. Aptat ad Ethica,& nihil hic idem,aut firmum,eſſe. Tum ſubtilitates,quem vſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte:neutram optandam, aut recuſandam.*

QVANTA verborum nobis ¹ paupertas. imò egeſtas ſit, numquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt,cùm forrè de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent,nec haberent: quædam verò cùm habuiſſent,faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem,& totis ſaltibus diſſipantem,aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxtà ilicibusq; virentem
Plurimus Alburnum volitans,cui nomen aſilo
Romanum eſt,œſtrum Græci vertere vocantes,
Aſper,acerba ſonans,quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta.---

: Puto lem atrium. 8. ANIMAM HOMINIS.] *De hoc Stoico ſenſu ſcripſi Phyſiol.* III. *Diſs.* XI. 9. PERMEARE NON POSSE.] *Eſt Pinciani coniectura, ſed bella & blandiens. Libri ſcribitur,* permanere: *neque damnes. aut ſi, in* permanare, *aptiſſimè mutes.* 10. INTRA CORPVS AFFLIGI.] *Velim,* effligi. 11. PROPTER QVOD NON PERIT.] *Vni meorum abeſt vox,* propter: *& relégem libenter, aut mutem in* propterea. *Non diſpliceat etiam:* per quod hoc perit. *Hoc, id eſt corpus.*

EPIST. LVIII. 1. PAVPERTAS, IMÒ EGESTAS.] *Plus igitur hoc eſt: & Pauperies eſſe rei poteſt, quâ non egeas. Plinius lib.* IV. *epiſt.* Inopiâ, ac po-

[2] Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longè differam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut *cernere ferro* inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

--Stupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus. ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, *ſi iuſſo*, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: [3] ſed fide Virgilio:

Cetera quà iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ego nunc hac diligentiâ, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quò ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, [4] Eſſentiam dicere: ſin minùs, dicam & iratis. [5] Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; [6] Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidiū, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datum parciſſimè exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cùm ecce id nullo modo Latinè exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſse, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit. quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum, poſse ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſse video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſse eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi antè indicauero, eſse aliquod genus, eſse & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo

ac potiùs vt Lucretius ait, hac egeſtate patrij ſermonis. *Noſter epiſt.* XVII. Non eſt quòd paupertas nos à philoſophiâ reuocet, nec egeſtas quidem. 2. PVTO INTELLIGI.] *Sine.* intelligis.

3. SED FIDE.] *Alij,* fideli: *fortaſſe,* fido. 4. ESSENTIAM DICERE.] *Optimè ita Muretus, cùm in libris eſset,* quid ſentiam.

5. CICERONEM AVCTOREM.] *Sidonius:* Lecturus es hîc nouum verbum Eſſentiam: ſed ſcias hoc ipſum dixiſſe Ciceronem.

6. FABIANVM.] *Quem intelligit Fabius:* Vſiam, quam Flauius Eſſentiam vocat. *Nomen ei fuit,* Ser. Flauius Papirius Fabianus.

7. NATVRAM CONTINENS.] *Omnia enim ex Vſiâ: quæ eſt propriè Stoicis,*

quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retrò legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modò retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, qui animalia in hac formâ ſunt, & ſata. Quędam animâ carent, vt ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parùm proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, vt dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tamquam ⁸ homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quâ multa continet, in genus cadit: quâ ſub alio eſt, in ſpeciē. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi priùs illud genus, de quo locutus ſum, meritò primum poni docuero, cùm ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quędam animum habent, quædam tantùm animam: aut ſic. quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam ⁹ videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) naturâ quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falsâ cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam.

cis, Deus & Materia. 8. HOMO GENVS EST.] *Atqui ſuprà Species erat, ſed ex Ariſtotele: hic Logicam Chryſipi ſequi eum probabile eſt, hodie ridendam.* 9. VIDETVR, QVID.] *Ita lego, cùm libris ſit ambiguè* Quid, *vel* Quod: *ſed illud prafero. Muretus in vno etiam repperiſſe ait,* Quiddam. *Græcè dixerunt indubiè, τὸ τί. Pincianus ſententiam loci primus*

tiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, [10] in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu cōprehēditur: cogitabile eſt. quod generaliter eſt tamquā homo generalis ſub oculos nō venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus & canis. Secundū ex his quę ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cùm audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ propriè ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſuppellex eſt. [11] Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quę naturâ fiunt, exēplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quē operi ſuo componat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à quā petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi,

peruidit, & breuiter poſuit: Stoicis aliud aliquod genus Ente *ſuperius eſſe, nempe* Quod: *ita enim ipſe legit. Id igitur iis diuiditur, in verè* Ens, *&* Non ens. *Verè, vt omnia quæ in rerum naturâ ſunt:* Non ens, *vt ſunt Centauri, Chimeræ, & quæ in mente ſolâ ſubſiſtunt.*

10. IN SEX MODOS PLATO.] *Primò quidem in duos: atque ita in Timeo, & Sophiſtâ τὸ ὂν diuidit. Apuleius ex illo, τὰς οὐσίας,* quas Eſſentias dicimus, duas eſſe ait: per quas cuncta gignantur, Munduſque ipſe. Quarum vna cogitatione ſolâ concipitur, altera ſenſibus ſubiici poteſt. Prior illa verè eſſe memoratur: hanc verò non eſſe poſſumus dicere. Et primæ quidem Eſſentiæ primum Deum eſſe, & Mentem, Formaſque rerum & Animam: ſecundæ, omnia quæ informantur, quæque gignuntur, & quæ ab Subſtantiæ ſuperioris exemplo originē ducunt. *Hæc ita vniuersè in Platone: ſed diſtinctiùs noſter in ſex modos partitur. Primum eſt,* Ens νοητὸν, intelligibile: *vt Animal. Secundum, excellentiſſimum Ens, & cauſſa Entium,* Deus. *Tertium,* Idéa. *Quartum ipſa* Εἶδος *ſiue* Species. *Quintū, quæ ſenſibus ſubiecta, id eſt* corpora. *Sextum, hæc* quaſi ſunt, *vt Inane, Tempus.*

11. IDEAS VOCAT.] *De his ego aliquid phyſiol.* II. *Diſſert.* III.

mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paullo antè pictoris imagine vtebar. ille cùm reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilii facies, futuri operis exemplar. ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantùm extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hîc ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe propriè putat. Fluunt enim, & aſſiduâ diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrûm idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. nemo eſt manè, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiûtur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt [12] quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus.* Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. ſed nos quoque non minùs velox curſus pręteruehit: & ideò admiror dementiam noſtram, quòd tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque ne quando moriamur: cùm omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluidâ materiâ & caducâ, & omnibus obnoxiâ caſibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, ut dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſeruaueris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: [13] ex omni natione, etiam ſi à philoſo-

12. QVOD AIT HERACLITVS.] *Plato in Cratylo:* Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης: Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij curſu iſta quæ ſunt comparans, addit, quòd nec in idem flumen bis poſſis ingredi. *Idem in Empirico legas, 111. Hypotheſeon.* 13. EX OMNI NATIONE.] *Sic libri, & interpreteru, ex omni genere hominum aut ſectâ. Muretus mallet,* tractationes

ſophiâ longiſſimè auerſa eſt, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modò tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicę poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas cōprimat? Vel hoc ipſum, quòd omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quę nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horū ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamē cupimus tamquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidiq; per interualla conſiſtimus: mittamus animū ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa verſantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur curâ regentis. Immortalia tutore non egent. hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ vi ſuâ vincens. Contemnamus omnia, quæ adeò pretioſa non ſunt, vt an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minùs mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtrâ quoque prouidentiâ longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coërcere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentiâ pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen [14] latitudo pectoris fecerat: ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parſimonia tamen, & earum quæ auiditatem euocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod [15] natali ſuo deceſſit, & [16] annum vnum atque octogeſimum impleuit, [17] ſine vllâ deductione. Ideò Magi, qui fortè Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia con-

tione: *eſt in orâ quorumdam librorum*, oratione, *quod mihi præplaceat.*

14. LATITVDO PECTORIS.] *Apuleius*: Platoni habitudo corporis cognomentum dedit. namque Ariſtocles priùs nominatus. πλατὺς *Græcis*, latus. 15. NATALI SVO.[*Qui fuit menſis Thargelionis ſeptimus dies, Plutarcho auctore Quæſt. Conuiu. l. VIII. Quæſt. I. & Laërtio.*

16. ANNVM VNVM ATQVE OCTOGESIMVM IMPLEVIT.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad* annum LXXXI. perueniſſe *prodidit, libro* V. *Item Cenſorino, qui ait* Magnos viros non priùs vitâ exceſſiſſe, quàm ad annum illum octogeſimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum eſſe exiſtimauit, & habuit. *Idem Suidas: at Neanthes apud Laërtium annos* LXXXIIII. *adſcribit.* 17. SINE VLLA DEDVCTIONE.] *Iuſto calculo. quippe obijt ipſo natali ſuo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis ſermo eſt in ratiocinijs. Vide De Benef.* II. *cap.* IV.

18. FERI-

conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſtâ ſummâ, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſſimè, cùm quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto [18] feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Propè eſt à timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille vltrà modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, [19] vtrùm fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimũ quiddam: ſi modò mens ſine iniuriâ eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, [20] an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullò antè quàm debet, faciendum eſt, ne cùm fieri debeat, facere non poſſis: & cùm maius periculum ſit malè viuendi, quàm citò moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuriâ pertulit. multis iners vita ſine vſu iacuit ſui. [21] Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vitâ perdidiſſe, quamuis finiendâ? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illâ parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitã reliquerit, ſed animam: proſiliam [22] ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte nõ fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: nõ afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuò mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi

18. FEREMVS SENTENTIAM.] *Quid hic Stoici aut Seneca, ediſſerui Manuduct. III. Diſſert. XXII.* 19. VTRVM FÆX VITÆ HÆC SIT.] *Ita poëta ille Comicus apud Stobeum:*

Σφόδρα τ' ἐστὶν ὁ βίος ἡμῶν οἴνῳ προσεμφερὴς,
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται:
Hæc vita vino ſimilis admodum cluet,
Cùm paullulum ſuperſit, eſt fæx atque acor.

20. AN MORTEM.] *Quia vita ſcilicet non eſt, in miſeriis maliſq́ue, ſine ſpe, agere.* 21. QVANTO DEINDE CRVDELIVS.] *Verba aduerſæ ſententiæ, non debere finiri.*

22. EX ÆDIFICIO PVTRIDO.] *Stobeus Serm. CXVIII. Gorgiæ Leontino hoc adſcribit.* qui ſenex interrogatus, ecquid libens moreretur? Μάλιστα, εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάτ-

mihi futurus eſt ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſâ viuit. Sed in longum exeo. eſt præterea materia [23] quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentiùs quàm [24] mortes meras lectúrus es.

EPIST. LIX.

VOLVPTATIS *& Gaudij diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilij, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Seriò autem, non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis citò placendum. quæ adulatio nos perdit.*

MAGNAM ex epiſtolâ tuâ percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis, nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſanè: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi [1] ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium [2] niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, [3] ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgò tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeò non ſunt gaudia, vt ſępè initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cùm dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia*; disertè quidem dicit, ſed parùm propriè: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, [4] malo ſuo lætos. tamen ego non immerito di-

xeram,

τομαι: Maximè, inquit. nam, vt ex putri & diffluente domunculâ, non inuitus abeo. 23. QVÆ DVCERE DIEM.] *Id eſt, vber hæc materies & diſputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant,* materiam in nobis eſſe, quæ mortem differre poſſit: *ſubtiliter magis, quàm verè.*

24. MORTES MERAS.] *Quas epiſtola hæc vltima habet, & ſonat. Ingratum verbum deſino, & in illud Valetudinis muto. Olim ſic ego: mutant quidam, &* mortis moras *probant. mihi improbè.*

EPIST. LIX. 1. AD NOSTRVM ALBVM.] *Stoicum. vt in noſtro foro & tribunali ſuper ijs arbitramur.* 2. NISI SAPIENTI.] *Super totâ hac re ego vbertim Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. SVIS BONIS VIRIBVSQVE.] *In vno libro repperi,* ſuis bonis veriſque: *& valdè placeat. Nam Gaudium omne Stoicis ex ſolâ virtute oritur, & conſequitur ſummum illud bonum, etſi boni pars non eſt. Si tamen* vires *retines, ad firmum fundatumq́; in virtute animi ſtatum referes.*

4. MALO SVO LÆTOS.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos eſt. Cicero Tuſcul.* IV. *Stoicè:* Atque vt confidere decet, timere non decet; ſic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſſâ

à Gau-

xeram,cepiſſe me magnam ex epiſtolâ tuâ voluptatem.quamuis enim 5 ex iuſtâ cauſſâ imperitus homo gaudeat,tamen affectum eius impotentem,& in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco , opinione falſi boni motam,immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar,audi quid me in epiſtolâ tuâ delectauerit.habes verba in poteſtate.non effert te oratio,ne longiùs quàm deſtinaſti,trahit.Multi ſunt,qui ad id quod non propoſuerant ſcribere , alicuius verbi decore placentis vocentur,quod tibi non euenit.preſſa ſunt omnia,& rei aptata. Loqueris quantum vis,& plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt.apparet animum quoque nihil habere ſuperuacui , nihil tumidi. Inuenio tamen tranſlationes verborum , vt non temerarias , ita quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: quibus ſi quis non vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſsas,neminem mihi videtur ex antiquis legiſse,apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio.Illi qui ſimpliciter,&demonſtrandæ rei cauſsâ eloquebantur,parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſsarias,non ex eâdem cauſsâ quâ poëtis,ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint,& vt diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. 6 Sextium ecce cummaximè lego, virum acrem, 7 Græcis verbis,Ro-

ma-

à Gaudio Lætitiam diſtinguimus. *Muretus appoſitum Afranij verſum adducit,*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri:

Afranij, an ſuum? 5. EX IVSTA CAVSSA.] *Turbent aliquem ſcripti, qui*, ex homine iſtâ cauſsâ. *Sed fuit ſcilicet*, ex honeſtâ cauſsâ.

6. SEXTIVM ECCE.] *Q. Sextius fuêre pater & filius, vterque philoſophiæ ſtudijs ſcriptiſq; noti. Nominat & laudat ſæpè noſter: itemq; Suetonius in vitâ Craſſitij:* Dimiſsâ repentè ſcholâ tranſijt ad Q. Sextij ſectam. *Sectam enim & ipſe fecit, aut potiùs illam Pythagoræ renouauit: atque inter aſſeclas etiam Flauianum illum habuit (Seneca pater lib. III. Controu. in Præfat.) de quo ſuprà dixi. Meminit eius Plinius, laudabili facto, & quale olim Democriti, in pretiis â olei caritate omne illud præſtinantis.* Hoc poſteà (*inquit Plinius lib.* XVIII. *cap.* XXVIII.) Sextius è Romanis ſapientiæ aſſectatoribus Athenis fecit, eadem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet, libello Quomodo ſentias te proficere*: Quidam, *inquit*, relictâ republicâ & negotijs, in medio philoſophiæ curſu hærent , aut corruunt. Vt Romanus ille Sextius. quem memorant relictis honoribus & magiſtratibus, cauſsâ philoſophiæ, cùm rurſus angeretur & in principio ipſa doctrina offenderet, pænè ex naui in mare ſe præcipitaſſe deſperabundum. *Ad honores natum vides: quod noſter item Seneca, epiſt.* XCVIII. Honores reppulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, latum clauum, Diuo Iulio dante, non recepit. *Vide etiam Manud.* I. *Diſſert.* VI.

manis moribus philoſophantem. mouit me imago ab illo poſita: ire [8] quadrato agmine excercitum, vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas vndique expandat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt [9] ſignum ab vno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpè hoſtem timuere ſine cauſsâ, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimũ fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam supernè illi metus eſt, quàm infra. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. [10] Ne ab aliâ imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpè diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primò quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, aduerſus vitia diſcere, qui [11] quantum à vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrûm in altum deſcendit. ſumma tantùm decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quòd citò nobis placemus: ſi inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modicâ laudatione contenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cùm ſciamus [12] illos ſæpè mentiri. Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria

7. GRÆCIS VERBIS.] *Nam vides Athenis multum egiſſe: ſed mores, inquit, Romanos habuit, graues, conſtantes. Citat tamen Latina quædam Claudianus Mamertus* II. *De Animâ, cap.* IX. *ſed ab ipſo fortaſſe verſa.*

8. QVADRATO AGMINE.] *Explicaui De Militiâ, libro* V.

9. SIGNVM AB VNO.] *In teſſerâ, aut verbo. Hæc quoque explicata in Militiâ.* 10. NE AB ALIA IMAGINE.] *Manet in illâ militari, vbi capti* alligantur, tenentur. 11. QVANTVM A VITIIS VACAT.] *Sapientiæ ſtudium inter ſubſiciua habet.* 12. ILLOS SÆPE MENTIRI.] *Dilutum eſt, & velim,* illos ſpei mentiri. *quod eſſet, cùm ſciamus hæc dari ſpei, quâ à nobis aliquid captant.*

13. OB-

cia cummaximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus tẽperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cùm iam in Indiâ vagaretur, & gentes, ne finitimis quidẽ ſatis notas, bello vaſtaret, in 13 obſidione cuiuſdã vrbis dũ circuit muros, & dum imbecilliſſima mœniũ quærit, ſagittâ ictus, 14 diu perſedere, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cùm, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpensũ paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, 15 *Omnes*, inquit, *iurant me Iouis eſſe filiũ, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.* Idem nos faciamus: cùm pro ſuâ quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidẽ me dicitis prudentẽ eſſe: ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, 16 cum dijs ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi numquam mæſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientiâ, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quę ſic petis, tanquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſę dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuriâ: ille ex ambitione, & circumfuſâ clientium turbâ: ille ex amicâ: alius ex ſtudiorum liberalium vanâ oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tędio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magnâ ſolicitudine & partus eſt,

&

13. OBSIDIONE CVIVSDAM VRBIS.] *Vrbis* Mazagarum, *vt Curtius lib.* VIII. *appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib.* IV. *Arrianus, qui* Maſſagas *dicit, &* leuiter Alexandrum in malleolo pedis percuſſum. *At Curtius* in ſurâ, *& grauius vulnus facit.*

14. DIV PERSEDERE.] *Sic ferè ſcripti: ſed meus,* diu perdere: *ex quo ego,* pergere, *velim. Nam* perſedere *vix conuenit. quia pedes ibat, vt narrat Curtius, & læſus demum iuſſit equum admoueri. Alij quidam,* diu perſtitit ire: *ſed ex interpolatione.*

15. OMNES, INQVIT, IVRANT.] *Curtius effert:* Se quidem Iouis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire.

16. CVM DIIS EX PARI.] *Id eſt, pariter & æqualiter viuit. Stoicum*

& expiandus. Hoc ergo cogita,hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, 17 qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo,quare velis ſapiens eſse quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur,niſi ex virtutum conſcientiâ. Non poteſt gaudere,niſi fortis, niſi iuſtus,niſi temperans. Quid ergo,inquis? ſtulti ac mali non gaudēt? non magis,quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt ſe vino & libidinibus,cùm illos nox 18 inter vina defecit,cùm voluptates anguſto corpori vltrà quàm capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt,tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus,noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia,& quidem tamquam ſupremam,agunt. Illud gaudium,quod deos deorumque æmulos ſequitur,non interrumpitur,non deſinit:deſineret,ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris,nec arbitrij quidem alieni Quod non dedit fortuna,non eripit.

EPIST. LX.

VOTA *vulgi ſpernenda. Naturam audiendam eſſe.*

QVEROR,litigo,iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua,aut pædagogus,aut mater? Nondum intelligis,quantum mali optauerint? O quàm inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eò quidem inimiciora,quo ceſſere feliciùs. Iam non admiror,ſi omnia nos à primâ pueritiâ mala ſequuntur:inter exſecrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dij noſtram pro votis 1 vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos,quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quàm diu ſationibus implebimus 2 magnarum vrbium campos? quàm diu nobis 3 populus metet? quàm diu 4 vnius menſæ frumentum multa nauigia,& quidem non ex vno mari,ſubuehent? Taurus pauciſſimorum

ȝaveíaμa, de quo ſæpè iam monui, & reieci in Manud. III. *Diſſert.* XIV.

17. QVALIS MVNDI STATVS. [*Meliores libri,* Qualis mundus ſuper Lunam: *& credo interpolatum ab ijs, qui neſciebant Cælum ipſum Mundum dici. De re, vide De Irâ* III. *cap.* VI. *Scripſit & poëta,de ſapiente:*

Perpetuum nullâ temeratus nube ſerenum.

18. INTER VINA DEFECIT.] *Alius,* inter vitia: *& præferam.*

EPIST. LX. 1. VOCEM GRATVITAM.] *Quæ mercedem non trahat, externa non poſcat.* 2. MAGNARVM VRBIVM CAMPOS.] *Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbibus ſuffectura.*

3. POPVLVS METET.] *Tota natio aut prouincia aliqua meſſem nobis faciet.* 4. VNIVS MENSÆ FRVMENTVM.] *Interpretor, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illæ ſeruorum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant: & adde cottidianam hoſpi-*

ſum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: homo & terrâ paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animaliũ auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam ⁵ in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

EPIST. LXI.

EMENDARI *& immutari ſtudeamus; mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.*

DESINAMVS quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ, ſit dies. Nec me hercules ¹ tamquam vltimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel vltimus poſſit.

Hoc

hoſpitalem menſam. Hæc autem frumenta non ex vno mari (*ſupero, inferoq́;*) *aduehebantur, nec ex vnâ regione.* *Seneca epiſt.* XXCIX. Amnes, magnarum gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Latifundijs veſtris maria cinxiſtis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumque veſter villicus regnat. *Qui autem hic* inſtrumentum, *aut* ſtrumentum *eodem ſenſu, pro* frumento *ſubſtituunt, & ad menſæ apparatum referunt; falluntur, veteris moris opumq́; ignari.*

5. IN CONDITIVO.] *Sepulchro, vbi condimur: quod* Conditorium *Suetonio, & vtrique Plinio.* 6. NOMEN MARMORI.] *Ritu ſepulchrorum,* Talis hîc ſitus eſt.

EPIST. LXI. 1. TAMQVAM VLTIMVM RAPIO.] *Nec more vulgi voluptatibus me perfundo: ſed quod addit, craſtinum mihi non ſpondeo. Sophocles in Trachinÿs, eâ mente:*

--- ὥσ' εἴ τις δύο
Εἰ καὶ πλείους τὰς ἡμέρας λογίζεται,
Μάταιός ἐστιν· οὐ γάρ ἐσθ' ἥ γ' αὔριον,
Πρὶν δ' εὖ πάθῃ τις τὴν παροῦσαν ἡμέραν:
--- ideò qui duos
Pluréſve deſtinare ſibi velit dies
Is ſtultus eſt. nec certò erit vel craſtinus,
Niſi huncce, qui nunc agitur, egeris benè.

Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cummaximè ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum,&ideò [2] fruor vitâ: quia quàm diu futurum hoc ſit, [3] non nimis pendeo. Ante ſenectutem curaui, vt benè viuerem: in ſenectute, vt benè moriar. Benè autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid vnquam inuitus facias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus. antè ad mortem, quàm ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: [4] ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

EPIST. LXII.

HOMINES *aut negotia non obſtare Bonæ menti. Laus Demetrij.*

MENTIVNTVR, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, [2] ſed commodo. nec conſector perdendi temporis cauſſas: quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cùm me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa [3] ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, [4] mecum circumfero, & relictis [5] conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitia-

2. FRVOR VITA.] *Securus & lætus.* 3. NON NIMIS PENDEO.] *Sic veteres ferè, nec muto. non anxius ſum, neque animi pendeo.*

4. SED NOS INSTRVMENTORVM EIVS.] *Scripti,* inſtrumento eius. *Vellem,* inſtruendæ eius. EPIST. LXII. 1. *Breuicula & hæc eſt, vt priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro lacinijs aut fragmentis. Sunt cogitationes & μελετήματα Senecæ, quæ voluit* EPISTOLARVM *titulo venire in lucem.* 2. SED COMMODO.] *Vſum mei, non mancipium, dono.*

3. EX OFFICIO NATA CIVILI.] *Quod inter ciues, de more, vſurpatur, vt ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*

4. MECVM CIRCVMFERO] *Pectore geſto.*

5. CONCHYLIATIS.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*

6. HA-

uitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tamquam contempſerit omnia, ſed tamquam aliis ⁶ habenda permiſerit.

EPIST. LXIII.

CONSOLATORIA *ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.*

GRAVITER fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantùm vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimię decurrerent, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico; nec fluant, lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cùm poëtarum Gręcorum maximus, ius flendi dederit ¹ in vnum dumtaxat diem: ² cùm dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris vnde ſint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta deſiderij quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus.³ Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt:

6. HABENDA PERMISERIT.] *Ipſe rex, & eorum dominus: ſed vſum alijs indulget.* EPIST. LXIII. 1. IN VNVM DVMTAXAT DIEM.] *Homerum intelligi certum eſt, & huc aduocari. Vbi autem hoc ille? vt puto in Iliad. τ. vbi Vlyſſes Achillem à nimio luctu abſterret: atque inter alia dicit,*

Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας:
Sed ſepelire decet defunctum, pectore forti
Conſtantes, vnamq́ue diem fletu indulgentes.

2. CVM DIXERIT, ETIAM NIOBEN.] *Hoc non indidem, ſed ex Iliade vltimâ eſt. in quâ Achilles ita Priamo lugenti:*

--- νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇπερ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο:
--- nunc cænæ nos quoque demus.
Namque & pulchricomam Nioben cænaſſe putandum eſt,
Etſi bis ſenos, lugeret funera, natos.

3. NEMO TRISTIS SIBI.] *Tale, quod Martialis de Gelliâ:*

Amiſſum non flet. cùm ſola eſt Gallia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

Non

dunt: cùm primùm te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe [4] cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citiùs, quò eſt acrior, deſinit. Id agamus, vt iucunda ſiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen iſtud fieri neceſſe eſt, vt cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Nam, vt dicere ſolebat [5] Attalus noſter; Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera; quomodo in vino nimis veteri [6] ipſa nos amaritudo delectat. cùm verò interuenit ſpatiū, omne quod angebat exſtinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placentâ frui eſt. eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tamquam amiſſurus: amiſi, [7] tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine [8] beneficium Fortunæ malè interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſępè illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm ſępè eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos, qui cùm negligentiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent: nec amant quemquam, niſi cùm perdiderunt? Ideoque tunc effuſiùs

Non dolet hic, quiſquis laudari, Gellia, quærit,
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

Sed ipſa hæc verba noſter iterat, epiſt. XCIX. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? *& plura addit in hunc ſcænicum dolorem.* 4. CVSTODIS DOLOREM TVVM.] *Idem ad Marciam, cap.* VIII. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis. 5. ATTALVS NOSTER.] *Sæpè nominat, laudatq́; : & audiſſe eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit,* quòd Etruſcorum doctrinam Græcâ ſubtilitate miſcuerit: II. *Quæſt. Nat. cap.* L. *Quid Seneca pater? magis virum notificat:* Attalus, *inquit*, Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus, & facundiſſimus: *Suaſoriâ* II.

6. IPSA NOS AMARITVDO.] *Catullus:* Ingere mî calices amariores. *Et eſt primò in vino veteraſcente* δριμύτης *quædam, vt Galenus appellat, ideſt* acritudo; *denique poſtremò* πικρότης, amaritudo.

7. TAMQVAM HABEAM.] *Cogitatione enim fruor, & mihi repræſento.*

8. BENEFICIVM FORTVNÆ.] *Nam & amici inter res externas ſunt: etſi non amicitia. Fortuna in illos ius habet. Itaquè malè hic* Naturæ *ſubſtituunt,*

ſiùs mærent, quia verentur, ne dubium ſit an amauerint: ſera iudicia [9] affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur, & exiſtimamus: quia parùm valent in vnius elati ſolatium. ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortunâ accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quemquam non fecimus. Deinde [10] ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſsâ tunicâ, complorare ſe malit, quàm circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nónne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuênit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mæroris, laſſitudo mærendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimùm id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. [11] Annum fæminis ad lugendum conſtituêre maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutiùs: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulſis, cui lacrimæ in totum menſem durauerint? Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui [12] Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi fuiſſe, quòd numquam cogitaueram, mori eum ante me poſſe. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tamquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſſiduè cogitemus, tam de noſtrâ quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubitò fortuna percuſſit. Nunc cogito omnia & mortalia eſſe, & in-

ſtituunt, præter libros. 9. AFFECTVS SVI QVAERVNT.] *Ita & mei:* *tamen aliquot ſcripti auctiùs,* affectus ſui relinquunt, & quærunt. *Vacare alterum verbi videtur: niſi reſcribas,* relinquere quærunt.

10. NE VNVM QVIDEM AMAVIT] *Quare? quia amicitia ſociabilis virtus eſt: nec, vt laſciuus ille amor, in vnum fertur.*

11. ANNVM FAEMINIS.] *Ita. annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem: at illum Romuli decem menſium. in luctu viri. Dixi aliquid Conſol. ad Helu. cap. XV.* 12. ANNAEVM SERENVM.] *Cui de Tranquillitate inſcripſit. Obijt autem præcipiti fato, de quo Plinius lib. XXII.* Fungi familias nuper interemêre, & conuiuia tota. Annæum Serenum,

or obſtupefactus, quàm ipſum interim mundũ, quem ſæpè tamquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientię, inuentoreſque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus amphora, quæ accepimus. maior iſta hereditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adiciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, vſus, & inuentorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantùm morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor auertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt. ſuſpiciendi tamen ſunt, & 4 ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſâ ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: 5 equo deſiliam, 6 caput adaperiam, ſemitâ cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſummâ recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

EPIST. LXV.

PHYSIOLOGICA *tractat, de Cauſſâ & Materiâ. Quatenus vtilia ſint, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vitæ. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honeſtum.*

HESTERNUM diem diuiſi cum malâ valetudine. antemeridianum illa ſibi vindicauit: poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primùm tentaui animum. deinde cùm hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentiùs, quàm ſoleo, dum cum materiâ difficili contendo, & vinci nolo: donec interuene-

4. RITU DEORUM COLENDI.] *Lucretius:*

--nónne decebit

Hos homines numero diuûm dignarier eſſe?

5. EQVO DESILIAM.] *De hoc ritu dixi Elector. 1. cap. XXI.*

6. CAPUT ADAPERIAM.] *Petaſo detracto, ſi habeam: vel veſtis laciniâ, vt ſolent caput etiam tegere. Nam in vrbe pilleos non geſtabant. Fusè dixi in li-*

uenerunt amici,qui mihi vim afferrent,& tamquam ęgrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit:ex quo eam partem ad te perferam, quę in lite eſt. te [1] arbitrum adegimus:plus negotij habes quàm exiſtimas. [2] Triplex cauſſa eſt. Dicunt,vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum naturâ, ex quibus omnia fiant: [3] cauſſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura,ſi nemo moueat. Cauſſa autem,[4] id eſt ratio,materiam format,& quocumque vult verſat:ex illâ varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de Vniuerſo dicebam,ad hæc transfer,quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit,quæ pateretur artificium:& artificem,qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatuâ materia æs fuit,cauſſa artifex. Eadem condicio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet [5] vnam cauſſam eſſe,id quod facit. [6] Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima,inquit,cauſſa eſt ipſa materia,ſine quâ nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat: Quarta quoque, inquit,his accedit,propoſitum totius operis. Quid ſit hoc aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt:numquam enim facta eſſet,niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur,duceretúrve. Secunda cauſſa artifex eſt:non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari,niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma:neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur,niſi hęc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt, faciendi propoſitum:nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum?quod inuitauit artificem,quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc,ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſſa eſt,propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adijcit exemplar,

in libello extremo, De Amphitheatro.

EPIST. LXV. 1. ARBITRVM ADEGIMVS.] *Priſci libri,* adduximus. *unde veriùs fortaſſe,* addiximus. *Briſſonium in Formulis vide.*

2. TRIPLEX CAVSSA EST.] *Lis triplex eſt: ſiue in triplici cauſſâ captus es addictuſq; iudex.*

3. CAVSSAM ET MATERIAM.] *Explicaui partim Phyſiol. I. Diſſert. IV. partim lib. II. Diſſert. II.* 4. ID EST RATIO.] *Sic Stoici loquuntur: quia velut Ratione Deus per Materiam diſcurrit, & operatur. Vide Conſol. ad Heluu cap. VIII. De Vit. beat. cap. XXXII.*

5. VNAM CAVSSAM ESSE.] *Deum qui efficit: nam Materia patitur.*

6. CAVSSAM ARISTOTELES] *Quattuor genera facit I. Poſtphyſic. cap. III. & II. Phyſic. cap. III. Efficientem, Formalem, Materialem, Fina-*

plar, quàm [7] ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrùm foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quã homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. [8] Quinque ergo cauſſæ ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouiſſimè id quod ex his eſt. Tamquã in ſtatuã (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs eſt: Id à quo, artifex eſt: id quo, forma eſt, quę aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitũ eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua: Hæc omnia mundus quoq; (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt. Forma, hæc eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas, ita certè Plato ait. Quę Deo faciendi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocumq; remoto quid effici non poteſt, id cauſſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit vbi fiet aliquid, ne fiet quidem. Ponãt motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus. hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quę nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex vnâ pendent, ex eâ quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum

Finalem. 7. IPSE IDEAM VOCAT.] *Dixi Phyſiol.* I I. *Diſſert.* I I I.

8. QVINQVE ERGO CAVSSÆ, VT PLATO.] *Plutarchus tamen breuiùs ex eius mente diuidit:* Platoni, *inquit,* τριχῶς τὸ αἴτιον λέγεται· ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. κυριώτερον δὲ ἡγεῖται τὸ ὑφ' οὗ. τὸ δὲ εἶναι τὸ ποιοῦν, ὅ ἐστι νοῦς: tripliciter cauſſa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Propriè verò dici maximè cenſet eam, A quo: quæ eſt Efficiens, id eſt Mens. *Cùm ſic diuidit, intelligit* Efficientem, Materialem, Finalem. *Tum autem* Exemplaris, & Formalis, *in* Efficiente *intelliguntur incluſa.*

tum cauſsæ neceſsarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſsa eſt. vt ſit cauſsa, non eſt efficiens cauſsa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſsâ quærimus generali. Illud verò non pro ſolitâ ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſsam eſse. multum enim intereſt inter opus, & cauſsam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) [9] nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me priùs ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui ſarcinâ preſsus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt. premente illo vrgetur, [10] in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: & illum reſpirare rerum naturę ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in quâ tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & [11] precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliquâ regione ad populi otium dedicatâ oculos liberâ luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio clauſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optimâ ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & [12] velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vnâ maſsâ & materiâ inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi? quâ ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit,

[13] in

9. NEGA TIBI LIQVERE.] *A Romano ritu, in re ambiguâ,* Non liquet, *pronunciantium.* 10. IN VINCVLIS EST.] *Ideò Græci corpus hoc δέμας vocant, ὡς δεδεμένης ὑπ' αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα παρὰ φύσιν:* tamquam ligatâ hîc ab ipſo animâ, præter naturam.

11. PRECARIVM LVMEN.] *Variè corruptum in libris: ſed hoc rectum eſt. Precarium autem lumen, modicum non iuſtum, & vt ſolent quæ precibus impetrantur.* 12. VELVT SACRAMENTO ROGATVS.] *Ita ſuprà dictum,*

13 in vnâ deformitate latentibus faciem diuiſerit? 14 vnde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? 15 ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpè? Neſciam quò hinc iturus ſim? 16 quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quàm vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro iſta compellet ad metum, numquam ad indignam bono ſimulationem, numquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cùm viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocij: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multū conferet & illa, de quâ modò loquebamur, inſpectio. Nempe vniuerſa 17 ex materiâ & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illîc materia, id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec deſinere metuo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire; quia nuſquam tam anguſtè ero.

EPIST. LXVI.

CLARANVM *ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſâ, in quâ is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuſè, diſtinctè, pulchrè. O legamus, & aptemus!*

CLA-

dictum, Vitam militiam eſſe. 13. IN VNA DEFORMITATE.] *In chao.*

14. VNDE LVX TANTA.] *A Sole nimirum.*

15. SEMEL HÆC MIHI.] *Ad* παλιγγενεσίαν *Stoicam ſpectat, de quâ ego Phyſiol. II. Diſſert. XXI. Fortaſſe & ad Pythagoricam, de quâ item ego Phyſiol. III. Diſſert. XII.* 16. QVÆ SEDES EXSPECTET.] *Aliqua ſublunaris, vt Stoici cenſent: ac vide me Phyſiol. III. Diſſert. XIV.*

17. EX MATERIA ET EX DEO.] *Non ſolùm à Deo, ſed ex Deo: & ſæpè ſic loquuntur. Quid ita? quia omnibus caloris & ignis aliquid inſitum, qui*

CLARANVM condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos [1] non puto exſpectas, vt adijciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talem animum [2] malè collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: [4] formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm eſt animo. Poteſt ex caſâ vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtātia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vnà egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi [5] triplex eorum conditio eſt. Quædā (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tamquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædā ſecunda, in materiâ infelici expreſſa: tamquā tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directò optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tamquā modeſtus inceſſus, & cōpoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cùm alia optanda ſint, alia auerſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, [6] ſed ex naturâ pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandiſ-

eſt ipſe Stoicis Deus, & omnia permanat. que

EPIST. LXVI. 1 NON PVTO EXSPECTAS.] *Vel quia ipſe ſcis; vel quia premiſi*, condiſcipulum. *Ergo ſenis ſenem.*

2. MALE COLLOCAVIT] *Simile ille*, Ingenium Galbæ male habitat.

3. CORPVS SVVM CONSECRAT.] *Quod eſt velut parui eius Dei templum.* 4. FORMOSVS MIHI VIDETVR.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant.* Nec enim, *vt Apuleius*, deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: ſed cùm ipſa anima complacita eſt, homo totus adamatur. 5. TRIPLEX EORVM CONDITIO.] *Vide, ſi lubet, Manuduct. III. Diſſert. VI.* 6. SED EX NATVRA.] *id eſt, rectâ ratione.*

7. DE-

que pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnum veniat adſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retrò licet: ſed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, cōſpicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltrà non poteſt ſurgere, quando incrementū maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto, nō magis quàm verius vero, quàm temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adiici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſsionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. Quid porrò decorum & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas, certis terminis cōprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectę rei ſignum eſt: bonum omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum verò animaliumque virtutes, cùm mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideò non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius, cæleſti cæleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incertâ ſorte inæqualitas eſt: diuinorum vna natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne diuinum eſt: nullum porrò inter diuina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſsio. in vtroque enim eadē eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patien-

7. DECRESSERE SVMMVM BONVM NON POTEST.] *Nos aliquid Manud. III. Differt. IV. itemq́ III: & quod ſequitur, de* paritate virtutum, *ibi ex profeſſo.*

tientiſſimè ſuſtinet? Et magnus Scipio,qui Numantiā claudit & comprimit, cogitq́ue inuictas manus in exitium ipſas ſui verti: & magnus ille obſeſſorum animus,qui ſcit nihil eſſe clauſum,cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æquè reliqua quoque inter ſe paria ſunt,tranquillitas,ſimplicitas,liberalitas,conſtantia, æquanimitas, tolerantia:omnibus enim iſtis vna virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil,quantum ad ipſas virtutes: plurimum,quantum ad illa,in quibus virtus vtraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraque par eſt: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis,nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque:quia nec hic poteſt ſe meliùs in hoc gaudio gerere,nec ille meliùs in illis cruciatibus. duo verò, quibus nihil fieri melius poteſt,paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt,aut minuere illam,aut augere poſſunt;deſinit vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris,omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt,quod ab inuito,quod à coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam,querelam,tergiuerſationem,metum: quod habet in ſe optimum,perdidit,ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe,quod non eſt liberum. nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt,tranquillum eſt. ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magnâ diſcordiâ volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſtè aliquid facturus eſt,quidquid opponitur,id etiam ſi incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum,incoactumq́ue eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrùm aliquis in gaudio ſit,an ⁸ in equuleo iaceat,& tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere ⁹ quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego paria

8. IN EQVVLEO IACEAT.] *Cicero V. De Finibus*: Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exſul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatiſſimum? Quippe, inquiet, cùm tam docuerim gradus iſtam rem non habere, quàm virtutem, in quâ ſit ipſum Beatum.

9. QVOD EPICVRVS AIT.] *Cicero V. Tuſcul.* Epicuro dicere licebit, Nullum ſapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quàm pro nihilo puto? *denique etiam*, Beatam vitam in Phalaridis taurum deſcenſuram.

10. AL-

paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis: cùm (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hîc reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, [10] alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundùm naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cùm verò ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſuâ elidit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illâ apparet, exſtinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vllâ cunctatione procurret. ſtet illîc licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tamquam bono viro credet. vtilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex aliâ parte virum bonum, diuitijs abundantem, ex alterâ nihil habentem, ſed in ſe omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiamſi fortunâ diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. æquè laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero pôſita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliquâ parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominũ æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideò magis appetẽda ſunt, ſi benigniùs à fortunâ tractantur; nec minùs, ſi aliquâ rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quàm diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æquè bonis viris, nitidum & vnctum, quàm pulueruléntum & horrentem. deinde huc vſque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paullatim faſtidium tuum illò vſque procedet, vt ex duobus æquè iuſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis, quàm recaluaſtrum. Vbi par eſt in vtroque virtus, non com-

10. ALTERVM PETAM.] *Quod Stoicũ in verbis diſcrimẽ eſt, inter adiaphora. Vide me Manud.* II. *Differt.* XXII.

comparet aliarum rerum inequalitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, vt filium ſanum quàm ægrum magis diligat? procerúmve & excelſum, quàm breuem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? vt ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus: & quidē impenſiùs, laborantibus. Quoniam quidē etiam parentū amor, magis ¹¹ in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoq; opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentū bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare nō eſt vllum bonum altero maius? quia non eſt quidquā apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par eſt alicui quam illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quòd ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderatè gaudere, & moderatè dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contrà viſentibus, cùm ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quæ temerè laudantur, & vulgi ſententiā bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tamquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quàm animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſſā animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto. ergo & virtus, quæ non aliud eſt quàm recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt: ſi rectę ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cùm ſimiles rationi

11. IN EA QVORVM MISERETVR.] *Auctor Thebaidis*:

Quo cauſſa melior, ſorſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hæc ibi ipſa Iocaſta mater, inclinata in miſerum Polynicem. Noſter Conſol. ad Helu. cap. vlt. Neceſſe eſt, cùm omnia feceris, mater, cogitationes tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam ex liberis frequen-

tiùs

rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, quà rectæ ſunt, & honeſtæ. Ceterùm magna habebunt diſcrimina, variante materiâ: quæ modò latior eſt, modo anguſtior; modò illuſtris, modò ignobilis; modò ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tamquam [12] viri boni, omnes pares ſunt, quà boni ſunt: ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior. habet corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ: ille diues, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens, vrbibus notus & populis, ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid vtile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat. omne illi bonum in animo eſt. Ceterùm quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundùm naturam ſunt, quàm contra naturam: tamquam prudenter ambulare, compoſitè ſedere. Non enim minùs ſecundùm naturam eſt, ſedere, quàm aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diuerſa ſunt. prima enim ſecundùm naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum eſt? minimè. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduersâ valetudine affligi, contra naturam eſt: ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundùm naturam eſt. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam. quoniam bonum ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. [13] Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior

pax

tius tibi obuerſari: non quia alij minùs cari ſint, ſed quia naturale eſt manum ſæpiùs referre ad id quod doleat.

12. VIRI BONI OMNES PARES.] *Id quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter ſe pares. Explanaui Manud.* III. *Differt.* III.

13. QVID EST ERGO RATIO?] *Hæc valdè notanda, pro ſenſu præcipui dogmatis Stoicorum,* Naturam ſequi. *Quod equidem explicaui aliquot Diſſertationibus, Manuduct.* III.

pax ſit numquam laceſſita, quàm multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientiâ educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minimè: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum propoſitum eſt, conſentire naturæ: hoc in omnibus par eſt. Cùm alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quàm ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil ampliùs contigit, quàm proſpicere vitam: omnes hi æquè fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longiùs vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro tranſfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruinâ, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt per quæ venit, diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; vtrumque æquè bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt: bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: Virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quòd hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit. ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extrà blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicã, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturę bonum, corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſ-

ſio-

ſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tanquam illam, quam paulloantè dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in quâ Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: 14 ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem, beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extremâ voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent: hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem benè, & calamitatem fortiter ferat. Æquè fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortunâ rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit: & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſsâ manu viciſſe, quàm armatâ? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potiùs optem, vt 15 malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, 16 quaſi illam manum 17 tracta-

14. AIT ENIM SE VESICÆ.] *Ipſa verba eius apud Laërtium, ex epiſtolâ ad Idomeneum, hæc ſunt*: Cum ageremus vitæ beatum, & eumdem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Aderat autem veſicæ morbus & vrinæ mittendæ difficultas, & viſcerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem vltrà non reciperent. Obſtabat tamen & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoriâ rationum inuentorumque noſtrorum. *Adde epiſt.* XCII.

15. MALACISSANDOS ARTICVLOS.] *Quidam libri*, malaxandos. *Vtrumuis rectum, & Græcenſe, imò Græcum. Dicunt enim* μαλακίζειν, *&* μαλάσσειν, emollire, lenire, *Plautus illud primus* malaciſſare *vſurpauit.*

17 tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid errauerat, confecit bellum inermis ac mancus, & illâ manu truncâ 18 reges duos vicit.

EPIST. LXVII.

POST *Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cuius materia in malis Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipſa vſtio, morbus, flagella; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortia, germani Stoici.*

Vtâ

uit. 16. QVASI ILLAM MANVM.] *Legerem*, quam ſi.

17. TRACTATORI PRAESTITISSET.] *Ita dicti, quos in prioribus lineis deſcripſit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitoſq;, ducebant & leniter trahebant. Martialis lib.* III.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Deſcribit pulchrè Clearchus apud Athenæum, lib. VI. *in delicijs & mollitie Paphij cuiuſdam adoleſcentis.* Iacebat quidem ille, *inquit*, in lectulo: ſed ad pedes lecti ſedebat quiſpiam, qui eius pedes genibus ſuis impoſitos tenui panniculo confoueret. Quid autem præterea fecerit, vel ſilente me non obſcurum. Deinde alius ad ipſum lectum ſedens, καὶ τοῦ νεανίσκου τὴν χεῖρα παρεικότος, ἐκκρεμάμενος· ταύτῃ καὶ προσπεπτωκὼς κατέψηχέ τε, καὶ τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐν μέρει διαλαμβάνων, εἷλκέ δε καὶ ἐξέτεινεν, ὥστε τὸν πρῶτον αὐτὸν ἐπονομάζοντα Σικύαν εὐστόχως εἰρηκέναι δοκεῖν: cùm adoleſcens manum ſuam velut languidam remiſiſſet, ille appronans ſe & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum ſingulos trahens & extendens per vices. ita vt qui primus illum Cucurbitam vocauit, ingenioſè & feliciter dixiſſe videatur. *Ecce verùm Tractatorem: & quare Cucurbitam? quòd vt illa trahit cutem & extendit, & tumentem leuiter reddit, ſic iſte. Vetus aliquis ſcriptor, aut certè ex veteri Ioannis Sariberienſis, hæc ſic narrat, vt ex Clearcho tranſlata dicas, lib.* III. *Polycratici, cap.* XIII. Cùm laſciuientis diuitis luxus libidini vota ſua præcingit, recumbentis pedes calamiſtratus comatulus excipit: & in aliorum conſpectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirotecatus enim inceſſit diutiùs, vt manus Soli ſubtractas emolliret, ad diuitis vſum. Deinde licentiâ paullùm procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem ſcalpit, quam fecit, & ignis Veneris languentibus inflammat. *Finem hic etiam fœde tractationis habes: denique & manus Tractatoris mollicellas, chirotecarum vſu à ſole defenſas.*

18. REGES DVOS VICIT.] *Tarquinium exſulem, & Porſennam, quos ab obſidione remouit.*

EPI-

VT à communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt ſæpè enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me [1] committo frigidæ: adhuc [2] rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. ita eſt, mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix mediâ regelatur æſtate. Itaque maior pars [3] in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quòd me [4] lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid [5] debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tamquam tibi non reſcribam, [6] ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, vnà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quòd flagellis cæſus eſſet, aut podagrâ diſtortus, aut equuleo longior factus. [7] Diſtingue, mi Lucili iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum.

Tor-

EPIST. LXVII. 1. COMMITTO FRIGIDAE.] *Sic libri ſuadent legere, & monuit in paucis bonus doctuſq; vir Nic. Faber. Significat, ſe frigidâ planè non vti, ad lauandum, vt ſolet: idq; ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit,* rigorem eius infringo. *quomodo? vel Sole admiſſo, vel tepidâ infusâ. Spectat totum eò, quòd balneis & lotione calidâ numquam vti ſolet, ſemper Pſychrolutes. Adi epiſt.* LXXXIII. *quæ ipſa hæc interpretatur.*

2. RIGOREM EIVS INFRINGO.] *Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat,* rigore eius infringor. *Poſuit aliquis:* ad hunc rigorem eius infringor. 3. IN VESTIMENTIS DEGITVR.] *Volebat & hic Pincianus,* in ſtramentis, *aduerſantibus libris: nec audimus. Veſtimenta, ipſius lecti ſunt. vt in Propertio:*

Nunc queror in toto non ſidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc eſt intrò latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

vt in ipſo Senecâ, epiſt. LXXVIII. Eſt virtuti etiam in lectulo locus. non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi; & in veſtimentis vis fortis apparet. 4. LECTVLO AFFIXIT.] *Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut litteris operati, ferè ſemper in lecto. Iuuenalis, de iis:*

Eſt genus ignauum, quod lecto gaudet & vmbrâ.

Seneca epiſt. LXXII. Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere, quædam lectum & otium deſiderant.

5. DEBEBAM NOLLE.] *Diſcurrere, ſalutare, tempus terere.*

6. SED RESPONDEAM.] *Ore videlicet, vt ſi coràm videam.*

7. DIS-

Tormenta abeſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſtè, animosè geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generosè feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effœminatè faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus quâ perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primùm quia fieri non poteſt, vt aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interrogo, Nónne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt Virtus. Quis tamen vmquam hoc ſibi optauit? Quædam Vota aperta & profeſſa ſunt, cùm particulatim fiunt: quædam latent, cùm Vno voto multa cõprehenſa ſunt. Tamquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt 8 Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſuâ vulnus, Rutilij exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cùm optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

---O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternę virtutis æmulus, 9 conceptis ſollennibus, 10 ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc

7. DISTINGVE MI LVCILI ISTA.] *Notat Muretus ex Ariſtotele, iſta ſecunda nota, dici* ἐξ ὑποθέσεως εὐκτά, ſub conditione optanda: *vt, ſi ægrotes, ſanari: & talia.* 8. REGVLI ARCA.] *In quâ clauis confixus ſtetit. De Prouid. cap.* III. 9. CONCEPTIS SOLLENNIBVS.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice praeunte, quæ eſt in Liuij libro* VIII.

10. AC IAM FAMILIARIBVS.] *Non ignotis: itémque velut proprijs huic familiæ, quia pater vſurpauerat.* 11. VT LITARET.] *Non ſacrificarea*

de hoc ſolicitus tantùm [11] vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, [12] omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cùm vna in promptu ſit, & maximè appareat, patientia. ceterum illîc eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illîc eſt prudentia, ſine quâ nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. illîc eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nullâ vi extorquente dimittit. illîc eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſtè fit, vna virtus facit, ſed [13] de conſilij ſententiâ: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vnâ fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantùm optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur [14] foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed odorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parùm demiſſa laxantem. Vtrùm illi tandem dicturus es, [15] *Vellem quæ velles*, &, *Moleſtè fero*? an, [16] *Feliciter, quod agis*? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tẽtes: ſed in otio incõcuſſo iacere, nõ eſt trãquillitas, [17] malacia eſt. Atta-

lus

caret ſe tantùm, ſed Deos propitiaret. *Mori certus, ſed ex ſalute publicâ mori optans. Nonius Marcellus:* Sacrificare, eſt veniam petere: litare eſt propitiare, & votum impetrare.

12. OMNIBVS VIRTVTIBVS VTITVR.] *Nam Stoicoſcito, nexæ eæ inter ſe ſunt. Vide me Manuduct. III. Diſſert. IV.*

13. DE CONSILII SENTENTIA.] *Ex forenſi formulâ. Nam Prætor aut Quæſitor pronunciat, de conſilij ſententiâ.*

14. FORIBVS ORNATIS.] *Quæ in re lætâ, lauru & lucernis ſolent obduci. Multa olim ſuper hoc ritu ego I. Elector. cap. III.*

15. VELLEM QVÆ VELLES.] *Ita in Plauto,* Velim vt Velles Tranio: *in conſolatione, & cum affectu magis, quàm effectu.*

16. FELICITER QVOD AGIS.] *Formula approbandi, & in re lætâ gratandi. Suetonius Claudij cap. VII. Domitiani XIII.*

17. MALACIA EST.] *Quæ in mari dicitur, cùm ſtat ſine ventu & ferè motu. Alludit autem ad mollitiem obiter, & languorem animi effeminati.* 18. MOLLE NOMEN.] *Vt eſt illud* Dulce *Epicuri.*

EPIST.

lus Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quàm in delicijs habeat.* torqueor, ſed fortiter: benè eſt. occidor, ſed fortiter. benè eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ numquam [18] molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quòd vrit me ignis, ſed quòd non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPIST. LXVIII.

SVADET *otium, ſed cum Philoſophiâ iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.*

CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum [1] etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cùm voles, approbabo.[2] Nec ad omnem Remp. mittimus,[3] nec ſemper,[4] nec ſine vllo fine. Præterea, cùm ſapienti [5] Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiã ſi ſeceſſerit. imò fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cælo impoſitus, intelligit [6] cùm ſellam aut tribunal aſcenderat,[7] quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quàm cùm in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt

EPIST. LXVIII. 1. ETIAMSI NON PRAECEPTO.] *Ita De Vit. beat. cap.* XXVIII. Non quò miſerint me illi, ſed quò duxerint, ibo: *in hac ipſâ re.* 2. NEC AD OMNEM REMP.] *De Vit. beat. cap. vlt.* Negant noſtri ad quamlibet remp. acceſſurum ſapientem.

3. NEC SEMPER.] *Nec omni tempore, & vt non aliud agat.*

4. NEC SINE VLLO FINE.] *Pauſa & quies in ſenectute eſto. Cùm diu reip. id eſt alijs, etiam tibi vaces.* 5. REMP. IPSO DIGNAM.] *Totum hoc argumentum ex profeſſo tractauit libello, qui cum Vitâ Beatâ coiuit, & cum eâ legitur. Vide cap.* XXIX. XXX. *& ſequentia.*

6. CVM SELLAM] *Curulem, in Magiſtratu.*

7. QVAM HVMILI LOCO.] *Reſpectu curæ, quam cælo & mundo impendit. Muretus opportunè profert Themiſtij in hanc rem Epigrammation:*

Ἄντυγος αἰθερίης ὑπερήμενος, εἰς πόθον ἦλθες
Ἄντυγος ἀργυρέης. αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἦσθα κάτω κρείσσων ἀναβὰς δ' ἐγένου μέγα χείρων,
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Quod ſubitò vertimus:

Æthe-

eſt ⁸ quòd inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant, vile videtur, quidquid patet: aperta ⁹ effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentū ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cùm ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quid homines de aliis libentiſſimè faciunt, de te apud te malè exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maximè tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, à quo ſæpè infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi ¹⁰ cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contra-

Æthereâ in ſellâ poſitum te cura ſubiuit
Sellæ argentatæ. prô pudor & macula!
Maior eras, humilis; minor es nunc, ſublimatus.
Deſcende, vt poſſis ſcandere nunc iterùm.

Seſe alloquitur Themiſtius, *à Iuliano Cæſare ad Conſulatum euectus, & à Sapientiæ ſtudio abductus.*

8. QVOD INSCRIBAS TIBI PHILOSOPHIAM.] *Non debet. modeſtè & ſine oſtentatione tractanda eſt. Ideò Socrates olim Anthiſteni, qui* pallium tritum & ſciſſum obuertebat, atque oſtendebat: Ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. *Adde ſimilis argumenti in epiſt.* V. *&* XIV. *&* XVIII. *&* CIII.

9. EFFRACTARIVS.] *Qui obſerata frangunt & reſerant. Sidonius* Effractorem *vocat*: Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. *Iſidorus*: Apertularius, effractor. *Illud, quia operta aperit. Gloſſa*: Apertularius, θυρεπανοίκτης. 10. CAVSSARIÆ PARTES.] *Cauſſarij in militiâ, qui cauſſam commeatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Cauſſarij, pro ægris aut affectis: itémque,* in cauſsâ *eſſe, pro morbo. Nos in Militiâ, & Mercurialis lib.* VI. *variar. cap.* I. *Reſtitui Senecæ hanc vocem, Conſol. ad Marciam cap.* XI. *vide.*

tracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quod, proficiendi cauſsâ venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. non medicus, ſed æger hîc habitat. Malo illa, cùm diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis? Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quę reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, [11] digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratiâ forenſi longè antecedit. ille ſtipendiis militaribus [12] & quęſitâ per hoc dignitate. ille clientum turbâ. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vitâ beatâ non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſuperuacua eſſe & mimica, credituri fuimus rationi, nunc experientię credimus. Quod facere ſolent qui ſeriùs exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optimè facit ad hęc ſtudia: iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentię indomita laſſauit. non multum ſupereſt, vt exſtinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, [13] vt exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes. vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experi-

11. DIGERERE IN LITTERAM SENES.] *Salutandi cauſsâ, pugillares aut libros habebant, vbi litterarum ordine ſcripti potentes, diuites, orbi, quorum gratiam aut opes captabant. de Beneſic.* VI. *cap.* XXXIII. Quid tu iſtos libros, quos vix nomenclatorum aut memoria aut manus complectitur, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui magno agmine ianuam pulſant. *Quamquam illi libri propriè de Clientibus ſunt: ſed ſimile ſuadent in Patronis aut regibus iſtis fuiſſe.* Digeruntur *igitur* in litteram, *non* lineam (*vt quidam volunt:*) *quia quiſque in ſuâ tab. legitur*, Annæus, Burrhus, Canius. *Quibuſdam libris*, in litteraturam; *ſenſu pari.* 12. ET QVÆSITA PER HOC DIGNITATE.] *Vel Equeſtri, vel Senatoriâ. Nam & qui Primum pilum duxerant, Equites fiebant; & qui Tribunatu militum functi,* Senatores. *Suprà, epiſt.* XLVII.

13. VT EXEAM MELIOR.] *Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, &* Quo fine, *interrogatus:* Vt doctior, *inquit*, moriar.

14. AN-

experimentis,longâ ac frequenti rerum patientiâ domuit:quæ ad ſalutaria,mitigatis affectibus,venit. Hoc eſt huius boni tempus.quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit,¹⁴ annis peruenit.

EPIST. LXIX.

LOCA *non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, vt & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum,& quæ auocent vitanda.*

MVTARE te loca,& in alium de alio ¹ tranſilire,nolo. Primùm,quia tam frequens migratio,inſtabilis animi eſt. ² coaleſcere otio non potes,niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere,priùs corporis tui fugam ſiſte. Deinde,plurimum remedia continuata proficiunt interrumpenda non eſt quies,& vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos:ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis.quoties proceſſeris,in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas,tibi occurrent. Quemadmodum ei,qui amorem exurere conatur,euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis:nihil enim faciliùs quàm amor recrudeſcit:ita qui deponere vult deſideria rerum omnium,quarum cupiditate flagrauit,& oculos & aures ab his quæ reliquit,auertat. Cito rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ³ ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam,& quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hîc tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt,vt vitia tam longâ licentiâ tumida ſubigantur. & iugum accipiant nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire,hoc meditare. exerce te,vt mortem & excipias,& ſi ita res ſuadebit, accerſas intereſt nihil,an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: *Bella res eſt,⁴ mori ſuâ morte.* Illud præterea tecum licet cogites: Nemo ⁵ niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

EPIST.

14. ANNIS PERVENIT.] *Id eſt, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.*

EPIST. LXIX. 1. TRANSILIRE NOLO.] *Meus & aliquot ſcripti*, tranſire. 2. COALESCERE OTIO NON POTES.] *Vt enim ipſe alibi*: Non coaleſcit planta,quæ ſæpè transfertur. 3. SINE AVCTORAMENTO.] *Sine mercede &* pretio,*quod antè dixit.* 4. MORI SVA MORTE.] *Ita Suetonius,de Iulianis percuſſoribus*:nemo amplius triennio ſuperuixit, neque ſuâ morte defunctus eſt. *Suâ,id eſt,ex naturæ communi lege, quam manu non facis.Opponitur mors* βιοθάνατος, violenta.

5. NISI SVO DIE.] *Veriſſimum eſt,noſtro ratiocinio prauerimur; fati*

EPIST. LXX.

POMPEIIS ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare, portũ nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum, & quando? cùm ratio, non impetus ſuadebit. Plura & perpulchra in hunc ſenſum.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paullò antè feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

------Terraq́ urbesq́ recedunt:

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primùm pueritiã abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſimè incipit oſtendi; publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? [1] portus eſt, aliquando petendus, numquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quàm qui citò nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſimè adduxit, quò veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. [2] Non enim viuere bonum eſt, ſed benè viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, [3] emittit ſe: nec hoc tantùm in neceſſitate vltimâ facit, ſed cùm primùm illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſuâ referre, faciat finem, an accipiat: tardiùs fiat, an citiùs. non tamquam de magno detrimento timet. [4] Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citiùs mori, vel tardiùs,

decreto morimur. EPIST. LXX. 1. PORTVS EST.] *Vitam cum mari conferri, & in eo agitatione, crebrum. Quies autem & portus, in morte. Vide Conſol. ad Polyb. cap.* XXVIII. 2. NON ENIM VIVERE BONVM.] *Plutarchus Conſol. ad Apollon.* Modus enim vitæ, honeſtum; non temporis longinquitas eſt. *Itemq́; antea:* Non eſſe longiſſimam vitam, optimam; ſed honeſtiſſimam. Neque enim qui plurimum citharâ cecinit, aut orauit, aut nauem gubernauit, ſed qui optimè, commẽdatur. *Adde epiſt.* XCIII.

3. EMITTIT SE.] *Ex Stoico decreto. quibus probatur illa ἐξαγωγὴ & eductio è vitâ, ſi cauſſa non ſit vita. Diximus in Manud.* III. *Differt.* XXII.

4. NEMO MVLTVM EX STILLICIDIO.] *Aptiſſima imago. Vita velut guttatim per horas & dies fluit: & mox deſinit: quid mali, inquit, ſi paullò citiùs?*

tardiùs, ad rem non pertinet: benè mori, aut malè, ad rem pertinet. benè autem mori, eſt effugere malè viuendi periculum. Itaque effœminatiſſimam vocem [5] illius Rhodij exiſtimo, qui cùm in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum viuit, ſperanda ſunt*. Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, [6] timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrùm [7] inuides carnifici tuo, [8] an parcis? Socrates potuit abſtinentiâ finire vitam, & inediâ potiùs quam veneno mori. [9] triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione

citiùs? 5. ILLIVS RHODII.] *Teleſphori, qui à Lyſimacho in caueam coniectus. Vide De Irâ lib. III. cap. XVII.* 6. TIMORE MORTIS MORI.] *Suprà, epiſt.* XXIV. Tantam hominum imprudentiam eſſe, Vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. *Lucretius*:

Et ſæpè vſque adeò, mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium luciſque videndæ,
Vt ſibi conſciſcant mærenti pectore letum.

Arceſilaus, apud Plutarchum Conſol. ad Apollonium:

Πολλοὶ διὰ τὴν εὐτέλειαν, καὶ τὴν περὶ τὸν θανατὸν διαβολὴν, ἀποθνήσκουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσι: Multi ob vilitatem ingenij, & criminationes mortis, moriuntur ne moriantur. Nimirum, *vt Diogenes aiebat*, ὁ φόβος οὕτω χαλεπὸς, ὥστε πολλοὶ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον. οἱ μὲν ἐν νηῒ χειμαζόμενοι, οὐ περιμείναντες καταδῦναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ἀποσφάξαντες: adeò difficilis & mala res metus eſt, vt multi anteceperint ipſum factùm, id eſt id quod timebatur. Vt qui in naui tempeſtate iactantur & periclitantur, non exſpectato dum ea mergatur, ſeſe interficiunt. *Lucanus his conſonat:*

...multos in ſumma pericula miſit
Venturi timor ipſe mali.

7. INVIDES CARNIFICI.] *Ne gloriam tui interfecti habeat.*

8. AN PARCIS?] *Ne interficiendi moleſtiam.*

9. TRIGINTA DIES.] *Poſt ipſam damnationem, quia* Delia feſta, *vt Xenophon ait*, interuenerunt. Ἀνάγκη, *inquit*, ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι. τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ: Neceſſe illi fuit triginta dies, poſt ſententiam, viuere, quia

tabere mortis exegit non hoc animo, tamquam omnia fieri poſſent, tamquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quàm mortem contemnere, venenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quàm nobilis, maiora ſperantis, quàm aut illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe vllo cum æger à ſenatu in lecticá relatus eſſet non ſane frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarij deſeruerant impie, iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, vtrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te,* inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit manus ſibi attulit, nec ſine cauſſâ. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in vniuerſum pronunciare, cùm mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic inicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique quâ ſum exiturus è vitâ. Præterea, quemadmodum

Delia feſta illo menſe erant. Lex autem non ſinebat publicè quemquam tollere, niſi pompa è Delo rediſſet. *Simile Romanis, non funestari urbem ſuppliciis* [illegible].

10 SCRIBONIA GRAVIS FÆMINA.] *Quondam Auguſti coniux.* Tacitus II. *Annal.* 11 DRVSI LIBONIS.] *Cuius criminatio & mors,* [illegible] *Tacitus* [illegible] *de Scribonia* [illegible] *narratum.*

12 MAIORA SPERANTIS.] *Imperium & res ſummas.*

13 ILLO SÆCVLO.] [illegible] 14 AVT IPSE VLLO.] *Ne* [illegible] *quia non* [illegible] 15 FREQVENTIBVS [illegible] *hoc* [illegible] *ſtatim* fun[illegible] [illegible] obſequijs, [illegible]

16 DESERVERANT [illegible]

[illegible]

17 ALIENVM [illegible]

18 NON PERS[illegible]

[illegible]

modum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nullâ re magis, quàm in morte, morem animo gerere debemus. exeat quà impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quiſque debet, mortem ſibi optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium,[19] ad quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quam celerrimè eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo malè exiſtiment. Inuenies etiam[20] profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. [21] Nil melius æterna lex fecit, quam quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cùm poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vitâ non poſſimus queri. neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quòd nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue non placet licet eò reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpè emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia.[22] ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrûm cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiā inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitate[illegible]ndi. Sed quemadmodū ſuus finis veniet in mentē, omnia [illegible]cupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt [illegible]centur fortaſſe in ſuper[illegible] duerſus paupertate[illegible]ſt animus? permanſ[illegible]temptum nos d[illegible]us? numquam a nob[illegible]tutis experim[illegible] ſani felicitas corporis.

[19] [illegible]MA NON P[illegible] *enim ipſe eam auditurus* [illegible] *n pertinet* [illegible] *ſi te etiam de eâ curas.*

[20] [illegible] SAPI[illegible] [illegible]*icas.*

[21] [illegible]VS ÆTER[illegible] *imile illud Tragici, in diui-* [illegible]

[illegible] eſt. op[illegible] [illegible]s:

[illegible] nem[illegible] [illegible]

[illegible]

[22] [illegible]O A[illegible] *nimirum venâ, quæ crebra via*

 mortis

ris. Vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quòd exiſtimes, magnis tantùm viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quòd iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, [24] manu extraxit: cùm vilißimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque [25] commodò mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ naturâ non erant noxia, vi ſuâ tela fecerunt. Nuper in ludo [26] beſtiariorum, vnus è Germanis, cum ad [27] matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandam corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongiâ poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parùm mundè, & parùm decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidioſè mori? O virûm fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quàm fortiter ille gladio vſus eſſet! quàm animoſè in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus inuênit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in morâ eſſe, quàm velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vti; perſeuerabo. plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cùm adueheretur nuper inter cuſtodias quidam id matutinum [28] ſpectaculum miſſus, tamquam ſomno premente nutaret, caput vſque eò demiſit, donec radijs insereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotę frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. [29] In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit receſſi-

mortis Seneca auo, & ipſius Senecæ fuit. 24. MANV EXTRAXIT.] *De Prouid. cap.* II. Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu educit. 25. COMMODÒ MORI.] *Alij,* cumque ſuo modo mori. *mihi non placitum. Certè non licuit ijs commodè mori, qui aſſeruabantur, inter cuſtodias, & incluſi.* 26. BESTIARIORVM.] *Qui ad beſtias damnati, vel auctorati.* 27. MATVTINA SPECTACVLA.] *Suprà, epiſtolâ* VII. *Similia autem exempla habes & in Symmacho lib.* II. *epiſt.* XLVI.

28. SPECTACVLVM MISSVS.] *Miſſus aliunde, à Præſide prouinciæ Suſpicabar aliquando,* Myſus: *vt ſuprà,* Germanus.

19. IN

ceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quę ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quà potiſſimùm liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optimâ arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantùm imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi.[30] Secundo Naumachiæ ſpectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totâ iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habebunt, non habebunt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, vnde incipiat [31] quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferēdam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: at contrà pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI.

SVMMVM Bonum in oculis habendum, eò ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum Honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo hæret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemptum à Claritate non differre, ſi vtrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, &, (ô pulchrè!) dilatat. Mortem honeſtam à vitâ tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi. Itaque in eculeo, Beatiſsimo eſſe licere. Itáne? non pallebit, tremet, dolebit? Imò (à naturâ enim iſta:) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.

SVBINDE me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuiſi. cùm magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de qui-

29. IN APERTO NOS NATVRA CVSTODIT.] *Quaſi dicat. liberi ſumus, & natura in aperto, non in clauſo nos habet. Vita alligauit, ſed vinculis quæ, cùm voles, & vt voles, rumpas.* 30. SECVNDO NAVMACHIÆ SPECTACVLO.] *Naumachiam bis Nero dedit: alteram intelligit. Poſſis & ad diem ſpectaculi alterum referre.* 31. QVOD VENIT.] *Vide an non argutius,* quod finit: *etſi alterum nec damno, & accipio, Nihil intereſse vnde veniat, quod omnino venit.*

quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imò voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: [1] ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendũ, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideò peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, [2] qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vitâ noſtrâ caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpè eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt & quod magis admireris, [3] Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque alijs videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quæ modò virtus honeſtauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana conditio. non immeritò. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum [4] ludum litterarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam

EPIST. LXXI. 1. SVB MANV, QVOD AIVNT.] *Suetonius Auguſto:* Quò celeriùs ac ſub manu annunciari poſſet.

2. QVI SAGITTAM VVLT.] *Similis imago apud Ariſtotelem in hac ipſâ re. 1. Ethic. Nicom. cap. 1. Vide me in Manud. II. cap. XIII.*

3. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manuduct. II. Diſſert. XX.*

4. LVDVM LITERARIVM PHILOSOPHORVM.] *Faber ex codice ſcripto,* litterariorum: *at mihi ex meo placeat,* litteralium. *Philoſophi ſcilicet qui litteras*

mam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt. fies ſimilis illis, [5] qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potius difficilis, quàm magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaq; diſtinguere: *Vt ſis beatus*, inquit, *ſine te alicui ſtultum videri ſine.* Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modò tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bonâ vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui [6] omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt vtrùm Pharſalicâ acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & côponeret pacem. Quidni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. Virtus autẽ non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pôpeius amittit exercitũ: ſed illud pulcherrimũ reip. [7] prætextum, optimates, & prima acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij, in totum diſſiliet orbẽ. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africâ, aliqua in Hiſpaniâ cadet. ne hoc quidem miſeræ reip. côtinget, ſemul ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorũ notitia adiuuet, nô popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Vticenſiũ quoq; fides [8] malis fracta deficiat, & Scipionem in Africâ nominis ſui fortuna deſtituat: olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe. Quo die [9] repulſus eſt, luſit: quâ nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, præturâ & [10] vitâ excedere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi.

Quid

litteras curant, & Philoſophiam Philologiam reddunt.

5. QVI INVENERVNT.] *Socrati, Zenoni, talibus, vitâ philoſophis.*

6. OMNIA BONA EXÆQVAVERIT.] *In letâ aut triſte materie ea ſunt. Suprà, epiſt. LXVI. diffusè.* 7. PRÆTEXTVM, OPTIMATES.] *Suetonius Iulij cap.* XXX. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. *Pompeius autem Optimatum & reip. cauſſam agere videbatur, atque id ambitioni ſuæ prætexebat. Poſſis etiam accipere, Senatum velut prætextum veſtis & purpuram, in relicuo reip. corpore eſſe. Ita Epictetus* Virum bonum, purpuram in veſte *facit.*

8. MALIS FRACTA DEFICIAT.] *Meus & quidam,* malis paſſa & fracta deſinat. *Fortè,* malis preſſa: *vel vt Gruterus noſter.* quaſſa.

9. REPVLSVS EST, LVSIT.] *Pilâ quidem, & in publico. adeò nec puduit, nec doluit. Adde epiſt.* CIV. 10. VITA EXCEDERE.] *Quia de Prætu-*

rà

Quid ni ille mutationem Reip. forti & ęquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. [11] non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deijciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatijs eódem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, [12] ſed reſoluetur. Nobis ſolui, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortiùs finē ſui ſuorumq; pateretur, ſi ſperaret ōnia illa ſic in vitā mortéq; per vices ire, & cōpoſita diſſolui, diſſoluta componi. in hoc opere æternam artē cuncta tēperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuū animo percurrerit, dicet: Omne humanū genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, [13] quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos [14] repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam confidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidiùs tranquilliuſque [15] inter diuina manſurus: aut certè ſine vllo futurus incommodo, [16] naturæ ſuæ remiſcebitur & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum

rā etiam, mallem excidere. 11. NON SEMPER TENEBIT.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam ſcribit in Politico,* Solem & ſidera non eodem ſemper motu, ſed aliò aliàs ferri: atque adeò vbi nunc occidit Sol, inde ortum olim eſſe. *Non refuto. ſimplicius tamen arbitror, ad Stoicam* ἐκπύρωσιν, *ſiue* conflagrationem *referre, cùm omnia confuſa peribunt. Similis ſententiæ ſunt, quæ Conſol. ad Polyb. cap.* XXI. *legas.*

12. SED RESOLVETVR.] *In prima principia, Ignem & Materiam.*

13. QVÆQVE ALIENORVM IMPERIORVM.] *Tota ſententia eſt. tam vrbes quæ imperant, vt Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, vt Corinthus, Syracuſa, Athenæ; quæ tamen illiſipſis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum eſt ſcilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*

14. REPENTINA MARIS INVNDATIO.] *Id quoque Stoicum, Cataclyſmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Phyſiol. lib.* II. *Diſſert.* XX.

15. INTER DIVINA MANSVRVS.] *Inter aut iuxta ſidera. In Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI. 16. NATVRÆ SVÆ REMISCEBITVR.] *Sæpè ſic ambiguè*

bonum honeſta vita, quàm mors honeſta: quoniam [17] non intenditur virtus. [18] Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ [19] ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſiùs quàm fecerat, retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, [20] ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modò illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiã comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpè induunt generoſę indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profectò ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regulam, quâ rectũ probari ſolet. quã ſi flectes, quidquid ex illâ mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: ampliùs intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illâ quidem fiunt, alia alijs rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud

què de Animâ, vtrùm maneat, an ſtatim ad originem ſui, id eſt ſidera recurrat. Nos loco dicto. 17. NON INTENDITVR VIRTVS.] *Stoicum dogma, Non creſcit, non minuitur. Vide Manud.* III. *Diſſert.* IV.

18. IDEM ESSE VERITATEM ET VIRTVTEM.] *Eo ſenſu, quòd Virtus ſit Scientia: omnis autem Scientia veritas. Plato non ipſum quidem Summum Bonum Veritatem eſſe, ſed ei adhærere: ſicut Soli lucem. Eſſe igitur* ἀγαθοειδῆ, *non ipſum* ἀγαθόν: *de Republ.* VI. *& anteà,* οὐδὲν οἰκειότερον σοφίᾳ τι ἀληθείας εἶναι: nihil affinius familiariuſque Sapientiæ, quàm veritatem eſſe. *Denique* ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι: præeunte Veritate, numquam chorum Vitiorum ſubſecuturum. *Plura talia elogia, quæ huc ſpectant.*

19. SVBITA RES TVLIT.] *Caſus, non conſilium.*

20. SED NON AD PERFECTVM.] *Diximus in Manud.* III. *Diſs.* VI.

21. DE-

illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſtè fit. bona iſta aut mala, non efficit materia, ſed virtus. hæc vbicumq; apparuit, omnia eiuſdē menſuræ ac pretij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quòd dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſtè iudicantis: quòd dicā paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſuâ de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, 21 delicatus miſeretur induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum ſit vino carere, aut primâ luce excitari. Non iſta difficilia ſunt naturâ, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt. alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cùm in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfractique viſentibus reddunt. Non tantùm quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet 22 fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigidâ ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quæ aduerſa appellamus, mali? hoc, vt opinor, ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non quæritur. vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. 23 Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliquâ rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cùm verò perfectum eſt, immota illa

21. DELICATVS MISERETVR INDVSTRII.] *Non diſplicent lectio, quæ è manuſcripto meo aliiſq. eruitur:* delicatis miſeria eſt continentia, indoctis induſtria, deſidioſo ſtudere t. c. 22. FORTVNATIOREM SIBI VIDERI.] *Paria in De Prouident. cap. II.* 23. NON EDVCO SAPIENTEM.] *Vide Manuduct. III. Differt. VII.*

24. INCHOATVS, AD SVMMA PROCEDENS.] *Eſt ille* Proficiens &

Iu-

illa ſtabilitas eſt. Itaque [24] inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus verò, & virtutis exactæ, tunc ſe maximè amat, cùm fortiſſimè expertus eſt & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officij pretia ſunt, non tantùm fert, ſed amplexatur, multóque audire mauult, [25] Tanto melior, quàm felicior. Venio nunc illò, quò me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi [26] pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leuiſſimis non numquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpiùs macerata & recocta nō perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cùm accepere, protinus præſtant: hæc niſi altè deſcendit, & diu ſedit, animū non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, vnū bonum eſſe virtutem: nullum certè ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis. ab hoc omnis ſpecies, quæ impetū mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneū erit, omnia quæ virtute cōtacta ſūt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autē bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totū non ſunt bona. His [27] pretium quidem erit aliquod, ceterùm dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus [28] magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe-

Ἰυπέμενος, cœptus formari & doceri, nondum doctus. Nos hæc diſcrimina in Manuduct. 11. *Diſſert.* IX. 25. TANTO MELIOR.] *Hic epiſt.* XXXI. Tanto melior, ſurge & inſpira. *De Tranquill. cap. vlt.* Dicamus Tanto fortior, Tanto felicior. *Quinctilianus:* Vnde illa laudatio: Tanto melior, nec ego intellexi. *Eſt igitur acclamandi laudandiq; formula.* 26. PAENITENTIAM SVI FACIVNT.] *Si illi excutiunt decreta ſua: Sicut Bruto morituro, qui Virtutem accuſat, vt verba.*

27. PRETIVM ERIT ALIQVOD.] *Stoicè* ἀξία, dignatio. *Nam inter Adiaphora quoque diſcrimen, & alia æſtimationem, alia reiectionem habent. Manuduct.* 11. *Diſſert.* XXII. 28. MAGNA DISCRIMINA ESSE.] Ea-

neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat at-tollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illâ conferre vultum: ſi iam peruenit ad ſummum, [29] & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modò prodant, modò ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retrò eundum eſt. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quàm profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & totâ mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi priùs nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII.

DIFFERT *petitionem Lucilij. ex occaſione, differri à nobis Boni ſtudium: malè. huic vni, omiſsis alijs, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Diſcrimen inter vtroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.*

QVOD quæris à me, liquebat mihi, [1] ſic rem edidiceram: ſed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me ſequitur. quod euenit libris [2] ſitu cohærentibus, hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, vt parata ſint quoties vſus exegerit. Ergo hoc in præſentiâ differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cùm primùm longiorem eodem loco ſperauero moram, tunc iſtud in manus

Explicani Manud. II. *Diſſert.* XXII. 29. ET FIDVCIÆ PLENVS EST.] *Hæc ſic legenda, & diſtinguenda, vtiliter monui ibidem.*

EPIST. LXXII. 1. SIC REM EDIDICERAM.] *Eraſmi lectio, nec longè nimis à libris. Muretus,* ſi reminiſcerer, *ſuo iure & more. Meus & aliquot ſcripti*: Si rem ædificarem per ſe, ſed non retractaui. *Fo* : liquebat mihi ſcire, modò ediſſerere (*vel* edicere) poſſem. ſed diu. *Quid? imò aliter*: liquebat mihi, ſi remiditari poſſem: *& rem attigi. Remeditari, vt Reminiſci.* 2. SITV COHÆRENTIBVS.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. INCISIO SCRIBERE.] *A Pinciani ſagacitate eſt. cùm libri ferè* inſciſio. *Eſt autem ciſiũ vehiculi genus: & vult quadã per iter aut geſtatio-*

manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & 3 in ciſio ſcribere: quædam 4 lectum, & otium, & ſecretum deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vnâ exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cùm hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cùm vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligéda, vt huic aſſideamus. cui nullũ tẽpus ſatis magnũ eſt, etiã ſi à pueritiâ vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrùm omittas philoſophiam, an intermittas. non enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vſque ad initia ſua recurrit, quod à continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: 5 nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parùm idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi 6 inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: 7 ſapienti verò contexitur gaudium, nullâ rumpitur cauſsâ, nullâ fortunâ: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum. & vlcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter 8 conſummatæ ſapientiæ virum, & alium procedentis:

tionem etiam ſcribi. Quis damnet? at quidam libri, in circo: *nec id malè. vbi omnia vocibus ſtrepunt, & auocatio multiplex eſt: atque aiunt ſic factitaſſe Iulium Cæſarem, qui* inter ſpectandum epiſtolis libelliſque legendis, aut reſcribendis, vacabat: *auctore Tranquillo.*

4. LECTVM ET OTIVM.] *Quieti iſti & otioſi, non ſellis ſedebant olim, vt nos; ſed plurimùm in lectulo erant, ſemi tamen recti. Ouidius:*

Non hæc in noſtris, vt quondam, ſcribimus hortis,
Nec conſuete meum lectule corpus habes.

Plinius lib. V. *epiſt.* Viſus eſt ſibi iacere in lectulo ſuo, compoſitus in habitum ſtudentis. *Adde ſuprà, epiſt.* LXVII.

5. NEC EXPLICANDAE.] *Id eſt, non diſponendæ per tempora, & digerendæ ſunt: quod faciunt tamen homines ſerioſi.*

6. INTER ILLA NON STVDENT.] *Inter vanitates, officia, triſtitias.* Studere *autem, eſt philoſophari Stoicâ linguâ. Ego in Manuduct.* II. *Diſ.* I.

7. SAPIENTI VERÒ CONTEXITVR GAVDIVM.] *Eſt dogma Porticus, Sapientem ſemper in gaudio eſſe, explicatum Manuduct.* III. *Differt.* V.

quod inter ſanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem. cui ſanitatis loco eſt, leuior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde grauatur,& in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, 9 ne incidere quidem ampliùs. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat, ſæpè 10 ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beatâ vitâ habere momentum. 11 Nam cui quid accedere poteſt. id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltrò citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cùm illa ratio temperauit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid exſpectātibus fortuna proiecit, id ſine vllâ voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit: plenus eſt, etiam ſi quid obuenit, ſecurè excipit, ac reponit. lætitiâ fruitur maximâ, continuâ, ſuâ. Habet aliquis bonam voluntatē, habet profectum, ſed cui multum deſit à ſummo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modò in cælum alleuatur, modò defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt: in Epicuréum illud chaos decidunt inane, ſine termino. 12 Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt: quàm non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, &, vt ita dicam, 13 ſub ictu

8. CONSVMMATÆ SAPIENTIÆ.] *Iterùm hic diſcrimina perfecti Sapientis, & inchoati, videnda plenè Manud. II. Diſsert. IX.*

9. NE INCIDERE QVIDEM.] *Argutatur in vocibus venuſtè, Neque recidere in eumdem, nec incidere in alium.* 10. AD EVMDEM QVEM ADVOCAVERAT.] *Senſum Muretus, opinor, ſecutus (nam libros minimè) edidit:* quem excitaverat, aduocatur. *At ego leui mutatione libros tueor:* ad eumdem qui aduocauerat. *Idem qui anteà vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet.* Excitatur *autem, ob ſubitam, aut intempeſtiuam, vel noctu vocationem.* 11. NAM CVI QVID ACCEDERE.] *Meus,* cui aliud *(alij,* aliquid) accidere poteſt: *certiſſimè. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiduciâ: quare? quia nihil accidere poteſt, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque ſequentia legenda, vt edidi auctoribus libris.*

12. ADHVC EST GENVS TERTIVM.] *Et hæc explicata Manud. III. Diſsert. IX.* 13. SVB ICTV HABENT.] *A ſagittarijs, qui emiſſuri telum*

ad

ſtu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cùm tam magna ſint inter ſummos imosque diſcrimina, cum medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere, excludendę ſunt: ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. meliùs non incipient, quàm deſinent.

EPIST. LXXIII.

PHILOSOPHOS *non eſſe contumaces. Parère magis, & amare Principes, quàm illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, inuident, ſemper, inquieti, & ſæpè irati. Illi autem, amant, quia in quiete ſub iis ſunt; & tales ſunt, id eſt bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium. etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.*

ERRARE mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, [1] contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immeritò. nullis enim plus præſtant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, [2] quibus ad propoſitum benè viuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quàm illi inquieti, & [3] in medio poſiti; qui multa principibus

ad ſcopum, etſi nondum emiſerunt. Alij à gladiatoribus petunt, iam ferituris. Parùm eſt, de ſenſu liquet, vel ex Seneca ſimilibus locis. De Benefic. II. cap. XXIX. De Vit. beat. cap. XII. Ad Marciam, cap. IX. Adde hoc Lucani:

--- quod nolles ſtare ſub ictu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaque fata,
Coniux ſola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui ſolam Corneliam extra bella habuit.

EPIST. LXXIII. 1. CONTVMACES ESSE AC REFRACTARIOS.] *Crebra obiectio in Stoicos, propter magnitudinem ſermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus IV. Diſſert. cap. VII.* At iſta verba contemptores legum efficiunt. Quæ verò verba legibus obedientiores reddunt? Lex non eſt, quæ fertur à ſtultis. & tamen vide quomodo ad illa etiam ſe aptent & efficiant paratos. *Plura lege: & apud me, ſi lubet, Manuduct. I. Diſſert. XV.* 2. QVIBVS AD PROPOSITVM BENE VIVENDI ADITVM.] *Libri ſcripti ferè,* quibus altum ad propoſitum benè viuendi confert: *meus & quidam,* quibus alterum. *Quod probem. non primum aditum confert cuique voluntas ſua, & ſtudium; alterum hæc publica ſecuritas, quia datur & licet.* 3. IN MEDIO POSITI.] *Non*

bus debent,ſed [4] multa & imputant: quibus numquam tam plenè occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt,dū implentur,exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat,oblitus accepti eſt. nec vllum habet malum cupiditas maius,quam quòd ingrata eſt. [5] Adiice nunc,quòd nemo eorum qui in republicâ verſantur, quos vincat,ſed à quibus vincatur,adſpicit:& illis non tam iucundum eſt,multos poſt ſe videre,quam graue,aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio:non reſpicit. Nec ambitio tantùm inſtabilis eſt, verùm cupiditas omnis:quia [6] incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus,qui reliquit & curiam,& forum,& omnem adminiſtrationem reip. vt ad ampliora ſecederet,diligit eos per quos hoc ei facere tutò licet,ſoluſque illis [7] gratuitum teſtimonium reddit,& magnam rem [8] neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit,quorum beneficio [9] illis ſe vitiis exuit: ſic & his,ſub quorum tutelâ poſitus exercet artes bonas. Verùm alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat,ex his qui eâdem tranquillitate vſi ſunt,qui plura & pretioſiora illo mari vexit:&animoſius à mercatore,quàm à vectore ſoluitur votum,& ex ipſis mercatoribus effuſiùs gratus eſt,qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis,altiùs ad eos peruenit, qui illâ benè vtuntur. multi enim ſunt ex his togatis,quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos,qui illam ebrietati aut libidini impendunt,aut aliis vitiis,quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi fortè tam iniquum putas eſſe ſapientem,vt nihil viritim ſe debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimùm debeo:& non vni mihi oriuntur. anno,temperantique annum Deo, priuatim obligatus ſum: quamuis non in meum honorem deſcripta ſint. [10] Stulta auaritia mortalium poſſeſſionem pro-

ſeducti, & à turbâ remoti, vt philoſophi. 4. MVLTA ET IMPVTANT.] *Quia officia & miniſteria Principibus exhibent, qui in actu. Nihil inſcribere poſſunt otioſi.* 5. ADIICE NVNC, QVÒD.] *His ſimilia aut gemina, vide* II. *De Benef. cap.* XXVII. *&* III. *De Irâ, cap.* XXX, *&* XXXI

6. INCIPIT SEMPER A FINE.] *Finis vnius, eſt initium alterius. Hoc cupitum habeo? aliud cupio, & fit ſeries infinita.*

7. GRATVITVM TESTIMONIVM.] *Mercede aliâ, aut priuato beneficio, non emptum.* 8 NESCIENTIBVS DEBET.] *Quia nec ſciunt Principes, aut intendunt, illi ſe hoc præſtare.* 9. ILLIS SE VITIIS EXVIT.] *Mureti eſt: è libris facias,* illis inui s exiit. *Nam ſtulti ſemper extra viam, & errabundi: in recto & alto Sapiens.*

Diſpicere vnde queat alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

10. STVL.

proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quam cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos ſocium efficit, etiam quod ex minimâ portione commune eſt. Adiice nunc, quod magna & vera bona non ſic diuiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines quantum in capita promiſſum eſt: epulum & 11 viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quàm ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum vſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipuè, bene debere beneficia, bene ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentiâ contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus. ---------

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimabimus hoc otium, quod inter deos agitur, quòd deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, 12 *Iouem plus non poſſe quam bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiuſque nauigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quòd virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt

10. STVLTA AVARITIA MORTALIVM.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia ſapientis eſſe: de quo nos Manuduct.* III. *Differt.* XI.

11. VISCERATIO.] *Epiſt.* XIX. Sine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. *Sed ibi de priuatâ viſceratione, cùm ex ſacrificio, aut tali cauſâ, caro vberior, nec ſoli abſumenda. Hîc de publicâ, cùm Princeps aut magiſtratus daret. In epulis autē & ſacrificijs publicis etiā caro & talia, partibus diſtributa: quod Plutarchus argumētū priſcæ frugalitatis habet, Quæſt. Conuiual.* II. *cap. vlt.* 12. IOVEM PLVS NON POSSE.] *Vana, ridenda. Vide hæc omnia in Manuduct.* III. *Differtat.* XIIII.

eſt beatior eo,cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt:ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate.non eſt virtus maior,quæ longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda.ad ipſum hic vnus vſus pertinet,quòd vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt,contemnitque,quàm Iupiter.& hoc ſe magis ſuſpicit,quòd Iupiter vti illis nō poteſt,ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio,monſtranti pulcherrimum iter,& clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac,ſecundùm frugalitatem; hac,ſecundùm temperantiam; hac,ſecundùm fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi,non inuidi: admittunt,& aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit,imò (quod propius eſt) 13 in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt.quæ ſi bonus cultor excipit,ſimilia origini prodeunt,& paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris,necat,ac deinde 14 creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV.

O PVLCHRA, *ô honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto. vnum illud re Bonum eſse: cetera, opinione. Qui tutò, qui ſecurè volet viuere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Obiicit in culis quibuſdam deinde reſpondet: poſtremo, vitam beatam, vt circulum eſse; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, ô pulchra, ô honeſta! qui mentem talem habes, fruere.*

EPISTOLA tua delectauit me,& marcentem excitauit: 1 memoriam quoque meam,quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt,euocauit. Quid ni tu,mi Lucili,maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, 2 vnum bonum eſſe,quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, 3 intra ſe felix eſt.nam qui alia bona iudicat,in fortunę venit poteſtatem,alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſolicitus ægris,hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis

13. IN HOMINES VENIT.] *Nam recta Ratio in nobis, vt volunt, ipſa eius pars eſt.* 14. CREAT PVRGAMENTA.] *Quidam ſcripti,* curat: *bono item ſenſu. Cùm enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iſte curam purgamentis impendit, id eſt paleas, & ſtipulas (res externas) habet pro frugibus.* EPIST. LXXIV. 1. MEMORIAM QVOQVE MEAM.] *Ergo illud fuit, quod ſuprà epiſtolâ* LXXII. *querebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. Vide initium.* 2. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Eſt certè maximum inſtrumentum, & radix (vt ego appellaui) omnium decretorum. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XX. 3. INTRA SE FELIX.] *Caput primũ Epicteti in Pugillari.* Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν: Quæ ſunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: *& addidit, illa in poteſtate no-*

videbis alienæ vxoris amore cruciari,⁴ illum ſuæ. Non deerit,quem repulſa diſtorqueat:erunt,quos honor ipſe vexet. Illa verò maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat,vndique impendens,⁵ nihil enim eſt,vnde non ſubeat.Itaque vt in hoſtili regione verſantibus,huc & illuc circumſpiciendum eſt,& ad omnem ſtrepitum circumagenda ceruix:niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordijs viuitur.Occurrent acti in exſilium,& euoluti bonis:occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt)⁶ in diuitiis inopes:occurrent naufragi,ſimiliáve naufragis paſſi,quos aut ⁷ popularis ira,aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes ſecuroſque deiecit, procellæ more.quæ in ipsâ ſereni fiduciâ ſolet emergere,aut ⁸ fulminis ſubiti,ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quiſquis ab igne propior ſtetit,percuſſo ſimilis obſtupuit:ſic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit,cęteros metus:paremque paſſis ⁹ triſtitiam facit, pati poſſe.Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aues,etiam inanis fundæ ſonus territat:ita nos non ad ictum tantùm exagitamur,ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe,qui huic ſe opinioni credidit.non enim beatum eſt,niſi quod intrepidum.inter ſuſpecta malè viuitur.Quiſquis ſe multùm fortuitis dedit,ingentem ſibi materiam perturbationis,& inexplicabilem fecit:vna hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat,aut vllum præter illam bonum,ad hæc quæ a fortunâ ſparguntur ſinum expandit,& ſollicitus ¹⁰ miſſilia eius exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone.ludos facere fortunam,& in hunc mortalium cœtum honores,diuitias,gratiam excutere:quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt,alia infidâ ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant,prenſa:ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt,quædam quia nimis captabantur,amiſſa.& dum auidè rapiuntur,excuſſa ſunt. Nulli vero,etiam cui rapina feliciter ceſſit,gaudium rapti

noſtrâ eſſe libera,& liberum efficere, id eſt Beatum. Beatitas igitur intrà, nec extrà quęrenda eſt. 4. ILLVM SVÆ.] *Nimio aut ſuſpicioſo (quod adhæret)amore. Mecænas aliquis in hac ſorte.* 5. NIHIL ENIM EST, VNDE.] *Vbique mors eſt.ab homine,ferâ,domo,tegulâ,arbore,aquâ,vento,aurâ: & quid excipiam? non ipſum te,qui eam times. Potes & manus tibi adferre.*

6. IN DIVITIIS INOPES.] *Auari.* 7. POPVLARIS IRA.] *Dic verum Seneca,& pro tuo æuo: Principis ira,aut odium.* 8. FVLMINIS SVBITI.] *Similis comparatio,& ſententia,in De Clement. I. cap. VIII.*

9. TRISTITIAM FACIT, PATI POSSE.] *O occulta,& vera! Nihil in Tyrannide magis angit, quàm quod ab exemplo timemus: & in vno læſo, lædi poſſe videmur, & ſuſpicamur.* 10. MISSILIA EIVS EXSPECTAT.]

rapti durauit in poſterum. Itaque [11] prudentiſſimus quiſque, cùm primùm induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit, circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modò in hunc, modò in illum reſpicimus: nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, exſpectata omnibus. Ire obuiàm cadentibus cupimus. gaudemus ſi quid inuaſimus: inuidentque alij, quos ſpes vana deluſit. vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, [12] aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeât. Quicumque beatus eſſe conſtituit, vnum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi vllum aliud exiſtimat, primùm malè de prouidentiâ iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue eſt & exiguum, ſi compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes ſimus: querimur, quòd non ſemper, & quòd pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quod nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quòd non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupiẽti patiẽda ſũt, ex his quæ mala appellãtur multa impẽdẽda ſũt ex his, quibus indulgemus tãquã bonis. Perit fortitudo, quæ periculũ facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & [13] relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætercam, aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem inceſ-

TAT.] *A ludis ſumptum, in quibus teſſerulas ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolent. Quia ex alto mittebantur in fortè capientes,* Miſſilia *dicta.* 11. PRVDENTISSIMVS QVISQVE.] *Plebeia enim hac oblectamenta, aut captura: honeſtiores ſpernebant.* 12. AVT INDE FALLIMVR.] *Corruptum. Fortaſſis,* auiditate fallimur: *aut,* auidiquè. *Tentabam etiam,* aut hiando. 13. RELATIO GRATIÆ ÆSTIMATVR.] *Cum Grutero meo libens ſic diſtinxi, & ſcripſi: niſi ex meo facias,* relatio gratiæ exiſtimatur labi. *Illud melius, verius*que.

14. COM-

ineſcantibus,& vili voluptate ducentibus,pertinet Ergo aut,quod incredibile eſt,bona Deo deſunt;aut hoc ipſum argumentum eſt,bona non eſſe,quæ Deo deſunt. Adiice,quòd multa quæ bona videri volunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo auidiùs vtuntur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior eſt & æquabilior firmitas: ſequitur vt multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitiâ,ſine fraudibus degunt;fruuntur voluptatibus,quas & magis capiunt,& ex facili,ſine vllo pudoris aut pœnitentię metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus.obſoleſcit,ſi ab optima noſtri parte ad peſſimam tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera,quæ ratio dat:ſolida ac ſempiterna,quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui.cetera opinione bona ſunt:& nomen quidem habent commune cum veris,proprietas in illis boni non eſt. Itaque [14] commoda vocentur,&(vt noſtrâ linguâ loquar)producta:ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe,non partes;& ſint apud nos,ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint,inter ſubiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius,quàm aliquē eo ſibi placere,quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant,non hæreant:vt ſi abducantur,ſine vllâ noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis,non gloriemur: & vtamur parcè,tamquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit,non diu tenuit.ipſa enim felicitas ſe niſi temperat,premit ſi fugaciſſimis bonis credidit,citò deſeritur;& [15] vt non deſeratur,affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit:ceteri, cum his inter quæ eminuere,labuntur,& illos degrauant ipſa quæ extulerant. Ideò adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat,atque vrget:nec vmquam immodica durarunt,niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſtendet euentus,quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt,& quidquid virtute erat partū, imtemperantiâ corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus.nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt : intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt,pulſari homo poteſt,capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum,ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere,ſciatque illa ipſa quibus lędi videtur,ad conſeruationem vniuerſi pertinere,& ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant. [16] Placeat homi-

14. COMMODA VOCENTVR.] *Quia aliquid commodant: Græcis εὐχρηστα. Vide me diffusè Manuduct.* III. *Diſſ.* XXII.

15. VT NON DESERATVR, AFFLIGITVR.] *Ideſt,ſi maneant opes & potentia,cadunt ſuper ipſum,& deiiciunt. Tacitus.* Potentia, quæ nimia,

 poſtre-

homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſe ipſum ſuaque miretur, quòd non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quòd ratione, quâ valentius nihil eſt, caſum doloremque & iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas: iuuenilia nonnumquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quàm ignium, miſit: ſpecies quoſdam. atque vmbra virtutis, in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quòd negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortunâ, & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & benè moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adiiciam, quid præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantùm velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illâ ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quę paullò antè retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondenteſque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsâ eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turbâ ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcumque fortuna ſe geſſit. ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa

poſtrem obruit ſuper ipſum 16 PLACEAT HOMINI] *Vide paria Manud. II. Differt. XVI. Hic enim finis hominis, Naturam id eſt Deum ſequi.*

uerſa ſit. Vtrùm maiorem an minorem circulum ſcribas,ad ſpatium eius pertinet,non ad formam:licet alter diu manſerit,alterum ſtatim obduxeris,& in eum in quo ſcriptus eſt 17 puluerem ſolueris,in eâdem vterque formâ fuit. Quod rectum eſt,nec magnitudine æſtimatur, nec numero , nec tempore : non magis produci , quàm contrahi poteſt. 18 Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe,& in vnum diem coge:æquè honeſta eſt.modo latiùs virtus funditur,regna,vrbes,prouincias temperat,fert leges,colit amicitias,inter propinquos liberoſque diſpenſat officia:modo arcto fine circumdatur paupertatis,exſilij,orbitatis:non tamen minor eſt,ſi ex altiore faſtigio in priuatum,ex regio in humilem ſubducitur,ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æquè magna eſt,etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa.nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ,indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æquè beata eſt.beatũ enim illud in vno loco poſitum eſt,in ipſâ mente,ſtabile,grande,tranquillum:quod ſine ſcientiâ diuinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud,quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione,non amicorum.eodem enim animo fert illorum mortem,quo ſuam exſpectat.non magis hanc timet,quàm illam dolet. 19 Virtus enim conuenientiâ conſtat:omnia opera eius cum ipſâ concordant,& congruunt:hæc concordia perit,ſi animus,quem excelſum oportet eſſe,luctu aut deſiderio ſubmittitur.Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſollicitudo,& in vllo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditũ eſt, interritũ eſt,in procinctu ſtat.Quid ergo?non aliquid 20 perturbationi ſimile patietur?non & color eius mutabitur,& vultus agitabitur,& artus refrigeſcent?& quidquid aliud,non ex imperio animi,ſed in conſulto quodam naturæ impetu geritur?Fateor:ſed permanebit illi perſuaſio eadem:nihil illorum malum eſſe,nec dignum,ad quod mens ſana

17. PVLVEREM SOLVERIS.] *Mathematici veteres, non cretâ in tabulâ, vt hodie, ſed radio in puluere ſcribebant: atque inde Ciceroni,* puluis eruditus: *Perſius:*

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas
Scit riſiſſe vafer.

Vbi Scholiaſtes: Geometræ conſueti ſunt in abaco, radio, id eſt aliquo ſtilo formas aliquas & menſuras in ſummo terræ annotare. *Benè de Abaco. nam hanc menſulam, ſiue tabulam habebant, in quâ puluerem ſpargerent atque adequarent.* 18. HONESTAM VITAM.] *Totum hoc argumenti pertractaui Manud.* III. *Diſſ.* II.

19. VIRTVS ENIM CONVENIENTIA CONSTAT.] *Exprimit Zenonis illam* ὁμολογίαν, *de quâ Manud.* II. *Differt.* XV.

20. PERTVRBATIONI SIMILE PATIETVR?] *Vide epiſt.* LVII.

21. IN

ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & promptè. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignauè & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si verò aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodũ in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patiẽda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe 21 in illam ſæculo pòſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ prætenerunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV.

PHILOSOPHIAM *verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita vt ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.*

MINVS tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc vnum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quę dicerem: nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia 1 ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri

21. IN ILLAM SÆCVLO POST FVTVRAM.] *Ergo* Sæculum *hic pro anno trigeſimo circiter. ſi vera lectio de* quinquageſimo anno.

EPIST. LXXV. 1. INGENIO RENVNCIAT.] *Meus,* ingeniorum velud

ſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vitâ. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: [2] vnus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, vt res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hîc animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quòd inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. Vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentiâ medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? [3] infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim [4] ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes, ſunt magna diſcrimina. [5] In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur. [6] primi ſunt: qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in viciniâ eius conſtiterunt. tamen etiam quod propè eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant com-

plecten-

lud renunciat: *Quidam* ingeniorum velut gelu renunciat *Quid fuerit, non educo.* 2. VNVS SIT.] *Conuenientia ſit in vitâ. Epiſtolâ* CXX. Magnam rem puta, vnum hominem agere. *Vide ibi.*

3. INFRA ILLVM.] *Qui nempe ſcit & facit: id eſt, verè ſapientem.*

4. AD SAPIENTIAM.] *Placeat cum quibuſdam libris,* à ſapientiâ præceps: *quod interpretor, Quid igitur? præcipitium eſt ſtatim ab illâ ſapientiâ? non eſt diſcrimen inter vicinos, & longinquos?*

5. IN TRES CLASSES.] *Nos in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

6. PRIMI SVNT, QVI SAPIENTIAM.] *Hos Chryſippi verbis deſcribi video, apud Stobeum Serm.* CI. Ὁ δ' ἐπ' ἄκρον προκόπτων, ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπει· τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγίγνεσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὗται προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικὸν, καὶ ἰδίαν πῆξιν τινὰ λάβωσιν: Qui in ſummo eſt Proficiens, omnia omnino officia præſtat, nihilque omittit. tamen huius vitam ait *(Chryſippus, aut Zeno)*

plectenda, didicerũt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retrò lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtolâ ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illâ ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpè iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tamquam valdè expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: 8 Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram adhuc ſentit. iam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit; ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quędam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum.

Magnâ

mo) nondum beatam eſſe, ſed ſuperuenire Beatitudinem & accedere, cùm mediæ iſtæ actiones conſtantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. *Faciunt planè ad iſta Seneca, & meis illa in Manuductione licet iungas.* 7. INTER MORBOS ANIMI.] *Cicero ſæpè confundit, & Morbos etiam Affectus vocat: ſed noſtri diſparant, & ipſe ex eorum & Chryſippi (nominat enim) ſenſu, IV. Tuſculanâ:* Intelligatur igitur, Perturbationem (*Seneca, Affectum*) iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbidè, in motu eſſe ſemper: cùm autem hic feruor concitatioque animi inueterauerit, & tamquam in venis medulliſque inſederit, tum exiſtit & Morbus.

8. NIMIS IMMINERE LEVITER PETENDIS.] *Similis finitio in Laërtio,* Νόσημα, ἐστ' οἴησις σφόδρα δοκοῦντος αἱρετοῦ: Ægrotatio, eſt opinatio rei valdè expetendæ. *Et ſi ille à* Morbo *etiam ſine* ἀῤῥώστημα *diſtin-*

gu...

Magnâ felicitate naturæ, magnaque & aſſiduâ intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quàm nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego vero, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quàm promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quàm grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. ⁹Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxiâ carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fęce in illud euadimus ſublime & excelſū, trâquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quę ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inęſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

EPIST. LXXVI.

PHILOSOPHVM *ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuriâ vel ignauiâ, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, ô Lucili. propera, & Bonum diſce: quod Bonum? vnum illud Honeſtum. Et iterùm argumentis euincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.*

INIMICITIAS mihi denuncias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm ſimpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octauâ diſputantem audio. ¹ Bonâ inquis, ætate. Quid ni bonâ? quid autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, ² quod troſſuli & iuuenes? Benè mecum agitur, ſi hoc vnum ³ ſenectutem meam dedecet. Om-

guis, Senecæ hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.

9. TAM IMBECILLVM EST QVOD NOCET.] *Timere enim videtur. ideoq́; vel cauere, vel vlciſci.*

EPIST. LXXVI. 1. BONA, INQVIS, ÆTATE.] *Ridentis verba. & iuuenis ſcilicet diſcis.* 2. QVOD TROSSVLI.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum ſtatim veniebant; factum, vt & pro iuuenibus caperentur. Vide me* I I. *Elector. cap.* I. *Vtitur iterùm Seneca, epiſt.* LXXXVII. 3. SENECTVTEM MEAM DEDECET.] *Sim ſanè ſenex Scholaſticus, & ridear: ſicut & in prouerbio erat,* Mit-

Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, [4] hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, [5] quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hîc aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intraui (præter ipſum theatrum Neapolitanorum (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) [6] illud quidem, farctum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit [7] pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil boni negotij habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: imò ideò magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? [8] quantum tentaueris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem operâ aut paruo labore

Mittatur ſenex in ſcholam. *Vtinam non alia in me dedecora!*

4. HANC, VT IVVENES SEQVAMVR.] *Scriptis abeſt omnibus illud,* hanc: *nec ſcio an Latinè ſatis,* Sequi Scholam. *Ex libris igitur argutiùs legam.* in hac ſeneſcamus, vt iuueneſcamus. *Seneſcamus in iſtâ Sapientiæ ſcholâ, vt nouos animos, ſi non annos, ſumamus, & in meliorem ſtatum renouemur.* 5. QVAM DIV VIVAS.] *Plato in Amatoribus:* Τί οὖν ἐστιν φιλοσοφεῖν; τί δ' ἄλλο γε, ἢ κατὰ τὸν Σόλωνα; Σόλων γάρ που εἶπε:

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

καὶ ἐμοὶ δοκεῖ ἀεὶ οὕτω χρῆναι, ἕν γέ τι μανθάνειν τὸν μέλλοντα φιλοσοφήσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον: Quid igitur eſt philoſophari? Quid aliud, niſi illud Solonis? qui dixit,

Aſſiduè addiſcens ad ſenium venio.

Et mihi ſic decere videtur, eum, qui philoſophus eſt futurus, aliquid ſemper diſcere, & iuuenem exſiſtentem & ſenem. *Talia in Lachete idem, & alibi: nos in Manud. 1. Differt. 1.*

6. ILLVD QVIDEM FARCTVM EST.] *Plenum, ſtipatum.*

7. PITHAVLES BONVS.] *Ita Græcis, qui doliolo ſiue cado canit. Nam & id genus inflatur modulatè, ſicut Vtris. Qui autem iſtum,* Aſcaulæ *Græcis, nobis* Vtricularij *dicti.* 8. QVANTVM TENTAVERIS.] *Nam conatui effectus hic reſpondet, vt Stoicis viſum: & velis eſſe bonus, eris.*

labôre, cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parum exſecutum priore epiſtolâ indicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ſeruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, ¹⁰ deos ſequitur. ¹¹ Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonũ eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ. & vermes habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luſciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & conſummata, felicitatem hominis implenit. Ergo ſi omnis res, cùm bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit: laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio: hæc erit vnum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine

9. COGNOSCITVR.] *Diſcitur.* 10. DEOS SEQVITVR.] *E[illegible]tque etiam bellè, quia prius de anteceſſione, & nunc de ſequelâ. At Claudius Puteanus, inter Galliæ decora, volebat,* Dijs æquatur: *pro ſolitâ inſolentiâ Stoicorum.* 11 RATIO ERGO PERFECTA.] *Per doctrinam. & facta Naturam ſequi. At quæ hic de Animalibus, & ſingulis ſuas dotes ant tibi eſſe; Phocyllides eadem,*

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν ἠερόπετον
Ὄρνισι μὲν, πολλὴν ταχυτῆτ' ἀλκήν τε λέουσι,
Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσσιν, κέντρα μελίσσαις
Ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε· λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισι:
Arma animantum cuique Deus dedit. alipotentes
Aëra vti penetrent; fortes celereſque leones
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungentes.
Sola homini Ratio telum eſt, munimen & vnum.

mine proprium ſolumque eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolûm bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, [12] imagines multas, [13] frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecuniâ, clientum turbâ, nobilitate, & auorum proauorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo eſt vnum bonum hominis; quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum copiâ damnatur ac reijcitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui [14] argêteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius [15] tutela ebore cęlata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & [16] conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt balt heus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fæneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur Virtus: hoc eſt honeſtum, & Vnicum hominis bonum. Nam cùm ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ

12. IMAGINES MVLTAS.] *Nobilitatem veterem.*

13. FREQVENS ATRIVM.] *Clientibus & ſalutatoribus plenum.*

14. [illegible]GENTEVM AVT AVREVM.] *Per luxum. nam ex ære aut ferro ſolet, [illegible]ſum.* 15. TVTELA EBORE CÆLATA.] *Tutela dicitur, locus in prorâ vbi dij tutelares: ſiue ipſe Deus Deáve, ſuus cuique naui tutor. Silius.* Tutelæque Deûm fluitant. *Feſtus, in Europâ: Alij eam à* Prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionẽ eſſe delatam. *Ita hæc legenda vel ex Lactantio. qui de ead re, lib. I. cap.* XI. Rapuiſſe dicitur in aquilâ catamitum. poëticus color eſt: ſed aut per religionem (*ſcribe* legionem) rapuit, cuius inſigne Aquila eſt; aut nauis in quâ eſt impoſitus, tutelam habuit in aquilâ figuratam: ſicut taurum figuratum, cùm rapuit Europam. *Satis, pro Senecâ, de Tutelâ, quæ Græcis παράσημον & Latinis etiam* Inſigne, *quia dignoſcebatur eo, & naui ferè nomen dabat. Tacitus* VI. *Annal.* Nec quiſquam ariete ſacrificauerit, credito Phryxum vexiſſe: ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit. 16. CONSENTIENS VENTO.] *Pinciani eſt, & perplacet. Libri tamen,* non

quæ à virtute profecta contactaque ſunt, id eſt pera eius omnia. Sed ideo vnum ipſa bonu eſt, quia nullum ſine illâ eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illũ confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cùm videntur attollere, inflant, ac multâ vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nullâ re deterrebitur, ad tupia nullâ ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitę ſpectaturus hæc duo; nullum aliud bonum quàm honeſtum, nec aliud malum quàm turpe Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonum virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia.[17] Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultiam nor. reuoluitur. Dixi, ſi fortè meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inuentus eſt [18] qui flammis imponeret manum: [19] cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubitò, ſed æqualiter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpè contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum magno vtriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex quâ virtutes ſunt; & veritati, quæ ſine ratione non eſt. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum concedas neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe: ita-

que

non ſentiens ventum: *deterius.* 17. SAPIENTIA NON ERIPITVR.] *In libris hæc alia, & auctiora. Legas:* periculum effugit. Stultitia ad Sapientiam erepit, Sapientia in ſtultitiam non reuoluitur. *Sententia eſt, Stultos mutari poſſe, & paulatim (ideò* Erepere) *ac per gradus ad Sapientiam venire: non contrà. Nam Stoicorum ſapiens fixus in bono eſt.*

18. QVI FLAMMIS.] *Mucius Romanus.*

19. CVIVS RISVM.] *Seruus, qui in vindictam domini Aſdrubalem in-*

que quidquid illi acciderit,æquo animo ſuſtinebit.ſciet enim id accidiſſe lege diuinâ,quâ vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt,Vnum illi bonum erit,quod honeſtum:in hoc enim poſitum eſt & parêre diis,nec excandeſcere ad ſubita,nec deplorare ſortem ſuam ſed patienter excipere fatum,& facere imperata. Si enim vllum aliud eſt bonum quam honeſtum,ſequetur nos auiditas vitę,auiditas rerum vitam inſtruentium:quod eſt intolerabile,infinitum,vagum.Solum ergo bonum eſt honeſtum,cui modus eſt. Diximus,hominum futuram feliciorem vitam quàm deorum,ſi ea bona ſunt,quorum nullus diis vſus eſt,tamquam pecunia & honores. Adiice nunc,quòd ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent,felicior illis ſtatus reſtat,quàm eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt,quibus per corpora vtimur,emiſſis erit peius:quod contra fidem eſt,feliciores eſſe liberis,& in vniuerſum datis,clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram,ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus,& muta animalia beatam vitam actura:quod fieri nullo modo poteſt.Omnia pro honeſto patienda ſunt:quod non erat faciẽdum,ſi eſſet vllum aliud bonum, quàm honeſtum. Hæc quamuis latiùs exſecutus eſſem priore epiſtola,conſtrinxi,& breuiter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur,niſi animum alleues & teipſum interroges:ſi res exegerit,vt pro patriâ moriaris,& ſalutem omnium ciuium tuâ redimas,an porrecturus ſis ceruicem,non tantum patienter,ſed etiam libenter?Si hoc facturus es,nullum aliud bonum eſt.Omnia relinquis,vt hoc habeas. Vide,quanta vis honeſti ſit?Pro Rep. morieris [20] etiamſi ſtatim facturus hoc eris,cùm ſcieris tibi eſſe faciendum. [21] interdum ex re pulcherrimâ magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur:& quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exeat,quę rebus humanis pertineat,ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat:& vir fortis & iuſtus cùm mortis ſuę prætia ante ſe poſuit,libertatem patriæ,ſalutem omnium pro quibus dependit animam,in ſummâ voluptate eſt,& periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque,cui etiam hoc gaudium eripitur,quod tractatio operis maximum & vltimũ præſtat,nihil cunctatus deſiliet in mortem,facere rectè pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa,quæ dehortentur. Dic,Factum tuum matura ſequetur obliuio,& parum grata exiſtimatio ciuium: reſpondebit tibi,Iſta omnia extra opus meum ſunt.ego ipſum contemplor:hoc eſſe honeſtum ſcio.Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum eſt,quod non tantùm perfectus animus,ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit:cetera leuia ſunt, muta-

terfecerat. 20. ETIAMSI STATIM.] *Ita lego, ſpretâ negatione. ſignificat enim, etiam ſine alio fructu vel diutina cogitationis, id facturum aliquem eſſe.* 21. INTERDVM EX RE.] *Pinciano aſſentior,* Interim.

mutabilia. Itaque ſollicitè poſſidentur, etiam ſi fauente fortunâ in vnum congeſta ſint: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem [22] in ſcænâ fabulæ aſſignant. cùm præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? [23] Cum baſi illum ſuâ metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. [24] ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſuâ nihil intereſſe vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuriâ, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

. . . . Non vlla laborum,
O virgo, noua mî facies inopináve ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias, ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cùm aſſueuere, patiuntur. Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII.

ET hæc inter bonas, vtileſq́. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: alijs accur-

22. IN SCÆNA FABVLÆ.] *Sæpè hæc vita cum Mimo comparatur, & iuſtè. Breuiter olim Socrates:* Τῷ τῶν ἀπαιδεύτων βίῳ, καθάπερ ὑποκριτῇ, πολλὰ τύφου μετενδύματα περίκειται: Vitæ indoctorum, tamquam hiſtrioni, multa faſtus indumenta circumpoſita ſunt. ... ſt. LXXX.

23. CVM BASI ILLVM SVA.] *Cum cothurno, quo i:*] *Ser... cum opibus, quibus inſiſtit.* 24. SI ERECTIS OCVLIS.] *Imò rectis. cap.* ... ctis.

EPIST. LXXVII. 1 SVBITO HODIE.] *Nihil cauſſæ eſt, ... acuti hic ſitiens,*

ccur rentibus,ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta,aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum,vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis:rationesq́; huius temnendæ.

1 SVBITÒ hodie nobis 2 Alexandrinæ naues apparuerunt,quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum. 3 tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. 4 omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit,& ex ipſo genere velorum Alexandrinas,quãuis in magnâ turbâ nauium,intelligit. Solis enim licet 5 ſupparum intendere,quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum,quàm ſumma pars veli:illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque eſt quàm expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. 6 Cùm intrauere Capreas & 7 promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ:ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quòd epiſtolas meorum accepturus, non

mus,interpretemurq́; ex formulâ. Si vales,benè. *Abnuunt libri, & mos eius aui.* 2. ALEXANDRINÆ NAVES.] *Frumentariæ. claſſis enim illa inſtituta ab Auguſto,vt ſatis docui 1. Elector,cap. de Frumentatione.*

3. TABELLARIAS VOCANT.] *Quia velut nuncij erant, aduentantis claſſis.* 4. OMNIS IN PILIS.] *In ſaxeis molibus, quas Auguſtus, portui formando,ibiiecit. Ego ad Taciti Annal. XIV.* 5. SVPPARVM INTENDERE.] *Velum ſummo malo appenſum ſic vocabant:id eſt minuſculum velum, & quod in venti fauentiâ nautæ ſolent extendere. Lucanus optimè:*

--ſummaque tendens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Statius:

--ſummis annectite ſuppara velis.

Manilius:

--non inuehet vndis
Suppara nec pelagus Xerxes ferietq́; tegetque:

etſi communiter ille,pro velis.

6. CVM INTRAVERE CAPREAS.] *Quæ inſula,Tiberio adamata & inſeſſa,interiacet: & mare medium inter Mineruæ promontorium habet.*

7. PROMONTORIVM EX QVO.] *Templum ibi Mineruæ, & periculum in flectendo, vt ſolet. Ideò ibi Deæ libabant. Statius:*

Prima ſalutauit Capreas,& margine dextro
Sparſit Teleboæ Mareotica vina Mineruæ:

de ipſis iſtis Alexandrinis nauibus, aut naui. Eſt iuxta Surrentum, & à promontorio Miſeni,quod ſinu medio opponitur, diſtinctum. Liuius de eo, libro

non properaui ſcire, quis illic eſſet ⁸ rerum mearum ſtatus, quid afferent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſē, fuerat ſentiendum: nunc verò multo magis. quia quantulumcumque haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ: præſertim cùm eam viam ſimus ingreſſi, quā peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in mediâ parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque deſines, ſi benè deſinis, tota eſt. Sæpè autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optimè noueras, adoleſcens quietus & ſcitò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos. vnuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœpit: *Noli mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magnâ deliberes. Non eſt res magna, viuere. omnes ſerui tui viuunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantùm prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. ⁹ ſerui parêre nolebant. Primùm detraxit illis metum, & indicauit tunc ¹⁰ familiam periculum adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quàm prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœnâ peractâ ¹¹ reliquiæ circumſtantibus diuiduntur: ſic peractâ vitâ aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, ¹² etiam cùm de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus

libro XL. Inter Duumuiros ita diuiſa tuenda maritima ora, vt promontorium iis Mineruæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem, vſque ad Maſſiliam: alter læuam ad Barium vſque tueretur.

8. RERVM MEARVM STATVS.] *Nam pecuniam, fortaſſe & agros, in variis prouinciis habebat: atque etiam actores.*

9. SERVI PARERE NOLEBANT.] *Vt dominum manu adiuuarent, & eaſdem apprimerent.* 10. FAMILIAM PERICVLVM ADIRE.] *Ex more veteri, & SC. Silaniano, quo tenebantur ſerui & liberti, qui ſub eodem tecto fuiſſent, domino interfecto. Nos ad Annal. Taciti* XIV. *de Pedanio Secundo ſic occiſo.* 11. RELIQVIÆ CIRCVMSTANTIBVS.] *Seruis ad pedes, aut lectum, ſolent reliquias diuidere ex Suetonij Galbâ, cap.* XXII. *Martiali, Athenæo, aliis.* 12. ETIAM CVM DE SVO.] *Quaſi nunc non de ſuo, haud vltrà*

tibus ſeruis, & illos vltro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo 13 poni tabernaculum iuſſit. 14 Soliū deinde illatū eſt, in quo diu iacuit, & calidā ſubinde ſuffuſa, paullatim defecit: vt aiebat, non ſine quadam voluptate. quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando linquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſimè exceſſit, & vitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidē hæc fabella fuerit. Sæpè enim talia exēpla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tā imperitus eſt, vt neſciat ſibi quādoq; moriēdū: tamē cū propè acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nónne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod 15 ante annos mille non vixerat? æquè ſtultus eſt, qui flet, quòd poſt annos mille non viuet. Hęc paria ſunt: non eris, nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum cōiectus es: quod vt extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:

rata & fixa ſunt, atque magnâ & æternâ neceſſitate ducuntur. Eò ibis, quò ōnia eūt. Quid tibi nouū eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta, & nullâ mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium 16 hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. 17 Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non ſeruiam*, ſuâ illâ Doricâ linguâ, & verbis fidem impoſuit. Vt primùm iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſte-

vltrà fruiturus, & hæc relinquens. 13. PONI TABERNACVLVM.] *An non lecticam dormitoriam? atqui ea in ipſo cubiculo de more erat. Potiùs ergo, tentorium aliquod inſtar balneoli, quo Solium & ipſe tegerentur.*

14. SOLIVM.] *Balnearium vas ſiue cupa, ad lauandum.*

15. ANTE ANNOS MILLE.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoréus, magnus ſublimiſq. vir, vt indicant fragmenta:* At ille non ampliùs erit. Nempe nec ante decem millia annorum fuit, nec Troicis temporibus, ſed nec proauorum tuorum. 16. HOC IPSO MOMENTO.] *Pulchra contemplatio, & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa milia omnibus momentis naſci, mori, certum eſt: & quoſdam eodem genere leti.*

17. LACON ILLE.] *Plutarchus in Apophth. Laconicis.*

18. IL-

niſterio: afferre enim vas obſcœnum iubebatur: [18] illiſum parieti caput rupit. Tam propè libertas eſt. & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, vt dicas, *Non ſeruio?* Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: [19] nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipsá ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant. [20] ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optimè noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit. Atqui hæc ſunt, à quibus inuitus deuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardiùs cænes? [21] ſolem quoque, ſi poſſes, exſtingueres. Quid enim vmquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, [22] in quo nihil reliquiſti. Mortem times at quomodo illam [23] mediâ oblectatione contemnis? Viuere vis: ſcis enim. Mori times: quid porrò iſta vita, non mors eſt? [24] Cæſar, cùm illum tranſeuntem per Latinam viam, vnus [25] ex cuſtodiarum agmine, demiſsâ vſque in pectus vetere barbâ, rogaret mortem: [26] *Nunc enim*, inquit, *viuis?* Hoc iſtis reſpondendendum eſt, quibus [27] ſuccurſura mors eſt: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeſtè facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtriá fungor. Quid? tu neſcis vnum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris

18. ILLISVM PARIETI CAPVT.] *Potuit alius eſſe ab illo Plutarchi: etſi reliqua conueniunt. ſed hic diſſonãt, quòd Plutarchus ſcribit,* præcipitẽ ſe ab alto dediſſe, & ſic obiiſſe. 19. NVLLA TIBI NOVA EST] *In ipſo hoc argumẽto Lucretius:* Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. SACCVS ES.] *Plures libri.* ſaccus eſt: *vt ad veſicam ipſam referas: placeátque. Alioqui & alluſum videri poteſt ad vini caſtrationem; quæ ſacco fiebat.* 21. SOLEM QVOQVE.] *Vt citiùs cænes, aut diutiùs dormias ſtertáſque.* 22. IN QVO NIHIL RELIQVISTI.] *Coëmiſti, quidquid ibi lautum aut rarum.* 23. MEDIA OBLECTATIONE.] *Vel in Venere, quã accelerat: vel in gulâ, quã conciliat. Tunc nec cogitas.*

24. CÆSAR.] *C. Cæſar Caligula.* 25. EX CVSTODIARVM AGMINE.] *Ex ipſis qui cuſtodiebantur. trahebantur à Prætorianis militibus concatenati.* 26. NVNC ENIM, INQVIT, VIVIS?] *Argutum eſt, & ſimile illi Similis dicto ſiue ſcripto,* Tot annos egit, ſeptem dumtaxat vixit: *quaſi vi-*

toris & [27] Statiliæ breuis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonagintanouem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longâ: quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? [29] Quomodo fabula, ſic vita: non quàm diu, ſed quàm benè acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantùm bonam clauſulam impone.

EPIST. LXXVIII.

De morbis ſuis, etiam in iuuentute: & quid ſit iis leuandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemq́; amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

VEXARI te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, [1] vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter [2] deſiderare non poſſet. Itaque imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi priùs hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quòd ſurrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & [3] nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum abhortationibus, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil æquè, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æquè exſpectationem mortis ac metum

ta in miſeriis, nec vita ſit. 27. SVCCVRSVRA MORS EST.] *Liberatura à vitiis, à moleſtiis.* 28. STATILIÆ BREVIS EST.] *Quæ* ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouē annos vixit. *Plinius* VII. *cap.* XLVIII.

29. QVOMODO FABVLA.] *Epictetus*: Memento actorem te eſſe fabulæ, qualem doctor eſſe voluit: ſi breuem, breuis; ſi longam, lōgæ. *Varro*: Nō eos optimē vixiſſe, qui diutiſſimè, ſed qui modeſtiſſimè vixerint.

EPIST. LXXVIII. 1. VT IPSE DISTILLAREM.] *Liqueſcerem, & conſumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam ſub Caio laborauit. qui infenſus ei ob eloquentiam, occidere deſtinarat: ſed muliercula operâ ſeruatus eſt, quæ affirmaret tabe eum laborare, nec diu poſſe viuere. ferrum ſuperuacuum.* DIO LXIX. 2. DESIDERARE NON POSSET] *Significat, patrem ſuum philoſophiæ alienum (quod alibi teſtatur) parùm fortem ad tales caſus fuiſſe. Igitur negatio hic conuenit, & libri aſſerunt. Muretus tamen*, deſiderare me

metum ſurripit. [3] Non iudicabam me, cùm illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. [4] alioqui miſerrimum eſt, cùm animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clariùs, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando virium cauſſâ aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præc[…]io, quod non tantùm huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum [5] mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Moricris, non quia ægrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cùm conualueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles interualla illa faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt valdè dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nerui, articuliq́ue, & quidquid aliud exile eſt, acerrimè ſæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, vim ſuam quâ viget, admonetq́ue nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cùm deſijt habere quò cõfluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumq́ue interquieſcit, cùm illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorum [6] prima verminatio vexat, impetus morâ exſtinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quòd inter anguſta corporis naſcitur: non minùs mehercule, quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citiùs in alienationem ſtuporemq́ue conuertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quòd neceſſe eſt deſime poſſet.

3. NIHIL ILLI MINVS DEBEO.] *Quaſi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim ſpectat, reliqua animum.*

4. ALIOQVI MISERRIMVM EST.] *Miſerum eſt, cùm nolis mori, non omnia facere vt viuas.* 5. MORTEM DISTVLIT MORBVS.] *In ipſo Senecâ, iam dictum.* 6. PRIMA VERMINATIO.] *Morſicatio prima, & velut pruritus doio.*

deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis malè habet: non aſſueuerunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuinâ parte verſatur: cum hac querulâ ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hęc primâ abſtinentiâ grauia ſunt. deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adiice, quòd nullus non intermittitur dolor, aut certè remittitur. Adijce, quòd licet & cauere venturum, & obſiſtere imminenti remedijs. Nullus enim non ſigna præmittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremùm minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Contra, ſi exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil eſt, aut certè exiguū eſt, duremus, iam deſinet:* leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantùm ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quàm credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: *Nulli vmquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me ſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impoſiti nō ſic diſtrahuntur.* Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quòd nemo non multum malis ſuis adijcit, & ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

-- Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod vrget. ſi ſubducere te cœperis. ſequetur & grauiùs incumbet: ſi contrà ſteteris. & obniti volueris, repelletur Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantùm quia pugnant, iſta patiuntur, [7] ſed vt pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque euincamus omnia,

doloris. Vtitur eâ voce ſæpius: vide De Vitâ beatâ cap. XVII.

7. SED VT PVGNENT.] *Vt pugnæ idonei ſint, & exercitio præparentur. In ipſo autem exercitio hæc mala.* 8. NEC TVBICEN.] *Qui præcinebat, vt vox*

nia, quorum præmium non corona, nec palma eſt, = nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens: ſed virtus & firmitas animi, & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem grauem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum pernicioſior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & auerſo. Sed graue eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrùm vis, longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt vt exſurgat, & deſinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & a dolore diſcedere. Cogita quid honeſtè, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quę maximè miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit. Ille, qui non deſijt ridere, cùm hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, *qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipſis intumeſcentibus, 9 quod illa renouaret & altius vrgeret impreſſum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogauit: parum eſt non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo. vis tu poſt hoc 10 dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in vſu ſolet: ſuadebis, docebis, audies, diſce, quæres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: 11 & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. benè luctare cum morbo: ſi nihil te coëgerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodi-

vox deinde Præconis ſuccederet, & victorem renunciaret.

9. QVOD ILLA RENOVARET] *Quid intelligit? ferrum plagis immiſſum ſauciendi, non explorandi, cauſa videtur.* 10 DOLOREM DERIDERE?] *Mihi negatio inſerenda videatur.* dolorem non deridere? *Sed & antè vellem,* vis tuum poſt hoc: *minorem ſcilicet, nec cum tali comparandum.*

11. ET IN VESTIMENTIS.] *Dormitorijs, vel quibus in lecto tegeru. Su-*

pra-

dis exẽplum. O quam magna erat glorię materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Pręterea, duo ſunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imo, ſi verum æſtimes, incitat. magis iuuat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentiâ contigit, auidiùs excipitur. Illas verò animi voluptates, quæ maiores certioreſque ſunt, nemo medicus ægro negat: has quiſquis ſequitur, & benè intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non 12 vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho miſcuit, renouat 13 fractâ inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipsâ mensâ aperiuntur: quia non circa cænationem eius tumultus coquorum eſt, 14 ipſos cum obſoniis focos transferentium. hoc enim 15 iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid 16 palato iam calloſo parùm ferueat, cænam culina proſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu 17 aper, vt vilis caro, à mensâ relegatus, nec in repoſitorio eius 18 pectora auium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cenabis tamquam æger: imò aliquando tamquam ſanus. Sed omnia iſta facilè perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſq; animo quam corpore morbidis: tantùm mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, diuinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, num-
quam

prà, epiſt. LXVII. 12. VINO NIVEM DILVIT.] *D[...] magis, vinum dilui niue. Sed ſic iterùm loquitur* II. *De Irâ, cap.* XXV. *neque niuatas potiones ſolùm, ſed niuem ipſam roſiſſe, noſter ſcribit, epiſt.* XCV.

13. FRACTA INSVPER GLACIE.] *Seneca* IIII. *Queſt. Nat. cap. vlt.* Inde eſt, quòd nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt. 14. IPSOS CVM OBSONIIS FOCOS] *Epiſt.* XCV. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxâ in ipſis viſceribus exſtingui? *Et* IV. *Queſt. cap. vlt.* Ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt penè fumantes. 15. IAM LVXVRIA COMMENTA EST.] *Non quin foculos ſiue ἐσχάρας, quicum prunis transferrentur, iam anteà habuerint Græci Romaniq; ſed non ad boletos, & talem iſtum luxuriæ vſum.*

16. PALATO IAM CALLOSO.] *Quarto Queſtion.* Emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus. 17. APER, VT VILIS CARO.] *De luxu in apris, quos totos apponebant; & denique ſatis habebant oſtendere, ſcripſi adfatim* IV. *Polsorcet. Dialogiſmo* I. 18. PECTORA AVIVM.] *Epiſt.* XLVII. *de carptore:* Alius pretioſas aues ſcindit: pectus & clunes in fruſta ex-
cutit.

quam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſimè fructus eſt, cognita eſt illi ex magnâ parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterùm iungat ac miſceat. quantum libet ſit illud, longum faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, 19 *vnus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas.* Interim tene hoc mordicus. aduerſis non ſuccumbere. lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

EPIST. LXXIX.

De Charybdi aliquid, Scyllâ, & Ætnâ. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EXSPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipsâ Charybdi certiora. Nam Scyllam 1 ſaxum eſſe, 2 & quidē non terribile nauigantibus, optimè ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero.

cupit. 19. VNVS DIES HOMINVM ERVDITORVM.] *Eruditorum, id eſt Sapientum, Stoicâ linguâ. De ſenſu autem, ſimilis in Philone Iudæo, libro, Quis diuinor. oper. heres:* Ὑπισχνεῖται δὲ τῷ τοιούτῳ ἄγοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ δήπου πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. τὸ γὰρ εὐήμερον πολυετίας κρεῖττον. ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς σκότους αἰωνίου. μίαν γὰρ ἡμέραν, ὑγιεινῶς εἶπε προφήτης ἀνὴρ, βούλεσθαι βιῶναι μετ' ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autem talem agenti pacem, bonam ſenectutem: id eſt, non longæuitatem, ſed vitam cum prudentiâ coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto breuis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit ſalubriter vir propheta, malle ſe viuere cum virtute, quàm multa millia annorum in vmbrâ mortis: vmbram mortis, malam indicans vitam. *Hæc Philo, ex Moyſe & Dauide: iterumq; ipſe Dauid:* Melior eſt dies vna in atriis tuis, ſuper millia. EPIST. LXXIX. 1. SAXVM ESSE.] *Apud Seruium* III. *Aen.* Salluſtius Scyllam ſaxum eſſe dicat, ſimile formæ celebratæ procul viſentibus.

2. ET QVIDEM NON TERRIBILE.] *Ego hoc rectū cenſeo, nec accedo, qui, modò* terribile, *ſupponunt: quaſi etiam nunc pro veteri famâ eſſet. Non, inquam, accedo: nec res eſt tanta, aut fuit.*

3. VNO

dero. Et ſi fortè obſeruaueris, (dignum eſt autem, vt obſerves) fac nos certiores, vtrùm [3] vno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & [4] circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quòd [5] aliquanto longiùs nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens [6] ac largus effertur: ob eamdem cauſſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliquâ interna valle conceptus exæſtuat, [7] & alibi paſcitur. in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lyciâ regio notiſſima eſt, [8] Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſſâ ac languidâ refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeò tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quòd iſtam curam imputes mihi: [9] morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſollennem omnibus Poetis locum attingas. quem quò minùs Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quòd iam Virgilius impleuerat: [10] ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus

3. VNO TANTVM VENTO.] *Quo illo? Auſtro. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII. *& ſupra, epiſt.* XIV. 4. CIRCA TAVROMENITANVM.] *Satis diſſitum, ſed ventus nembe & fluctus eò ducunt. Seruius idem:* Nam ſorbet vniuerſa, quæ prehendit: & ſecundùm Salluſtium, ea circa Tauromenitanum litus egerit. *Strabo, lib.* VI. Demonſtratur ante Meſſanam profunditas quædam vaſta (Charybdis) in quam æſtus freti abducunt nauigia contorta, & abſorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Tauromenitanum. 5. ALIQVANTO LONGIVS.] *Ælianus Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* XI. Τὴν γ' οὖν Αἴτνην φασὶν οἱ πλέοντες ἐξ ἐλάσσονος ὁρᾶν, ἢ πρὸ τοῦ ἑωρᾶτο: Ætnam aiunt nauigantes è longinquo minùs aſpici, quàm anteà ſolebat. 6. AC LARGVS EFFERTVR.] *Noſtri omnes ſic libri, & Gruteriani: tamen Modius è ſuis,* ac largus efferuit. 7. ET ALIBI PASCITVR.] *Scripti,* & alius: *rectè. non ipſius montis viſceribus, ſed interiora ſua pabula habet.* 8. EPHESTION INCOLÆ.] *Scribe, Hephæſtion.* ἡφαίστειον, *quaſi* Vulcanium, *à re ipſâ dictum. Plinius lib.* v. *cap.* XXVII. In Lycia mons Chimæra, noctibus flagrans: Hephæſtium ciuitas, & ipſa ſæpe flagrantibus iugis.

9. MOR-

locus ſe dedit:& qui præceſſerant,non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant,ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt,vtrùm ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas:creſcit in dies,& inuenturis inuenta non obſtant. Præterea,condicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit,quæ aliter inſtructa nouam faciem habent nec illis manus inicit,tamquam alienis:ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant,quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui,aut Ætna tibi [11] ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid,& par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit:quæ tanta in te eſt,vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires,ſi vincendi periculum ſit.tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera,hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci,niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perueneris,paria ſunt non eſt incremento locus,ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuę adiicit?numquid luna vltrà quàm ſolet procedit?maria non creſcunt:mundus eumdem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe,quæ iuſtam magnitudinem impleuere,non poſſunt. Quicumque fuerint ſapientes,[12] pares erunt & ęquales. habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes:alius erit affabilior,alius expeditior,alius promptior in eloquendo,alius facundior:illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere,an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferiùs adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit,nec proferri vltrà,nec referri poteſt. Sic huius,vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt,imò ſi verum fateri volo,non multũm. Nec enim bonitas eſt,peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur,qui ſuſpicentur diem?quibus ſol per caliginem ſplendet?licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras,adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi,cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexit. ſed totum diem admiſerit,& redditus cælo ſuo fuerit,cùm receperit [13] locum,quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic,etiam antequam hac cuſtodiâ exſoluatur,cum vitia diſiecerit,puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit.

9. MORBO ENIM TVO.] *Morbo animi. ſic enim affectum, & titillationem illam poëticam appellat.* 10. NE SEVERVM QVIDEM CORNELIVM.] *Cui hodie opuſculum de Aetnâ adſeritur,quod exſtat.*

11. SALIVAM MOVET.] *Quod fit in ſubito appetitu cibi, aut obſonij. lingua & os humeſcunt, & ſumere allubeſcunt.*

12. PARES ERVNT ET ÆQVALES.] *Nos in Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

13. LOCVM QVEM OCCVPAVIT.] *Nempe illum in cælo locum, vbi cum primo orbe fuit, Ex eo ſcintilla in terras deſilijt,animus noſter factus,eò rediturus.*

Ee

cuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime. in hoc ite impetu toto! licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in auerſo eſt, maiorque quo ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit: nec intellexit, niſi cùm perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dum violatur, effulſit. Numquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum vexat: quàm multorum profectus in notitiam euaſere, poſt ipſos? quàm multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantùm eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtolâ, cùm amicitiam ſuam & Metrodori, gratâ commemoratione cecinisset, hoc nouiſſime adiecit, *Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolùm habuiſſet, ſed penè inauditos.* Numquid ergo non, poſteà quàm eſſe deſierat, inuentus eſt? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtolâ cõfitetur, *Se & Epicurum non ſatis eminuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum, magnum* 14 *paratumq; nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.* Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſuperuenient. ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor indixerit, venient qui ſine offensâ, ſine gratiâ iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex famâ, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam: ſi modò illam bonâ ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, 15 ſiue ex denuntiato videbatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partẽ ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX.

VVLGVS *ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum inſi-*

ſtr-

icturus. 14. PARATVMQVE NOMEN.] *Fortaſſe,* pacatumque: *extra calumnias & detractiones.* 15. SIVE EX DENVNTIATO.] *Quimos hodiè inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

ſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum, quod ſit ſpretis calcatisq́; cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe.

HODIERNO die non tantùm meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipſâ fiduciâ procedit audaciùs. 2 Non crepuit ſubinde oſtium, 3 non alleuabatur velum: 4 licebit vni vadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei 5 contentio-

EPIST. LXXX. 1. AD SPHÆROMACHIAM.] *Libri, vt ſolet in Græcis, variant. Quidam,* ad ſpharam mathemam: *alij,* ad ſpero in athemia: *mei,* aſperam in ethnam. *Sphæromachia quidem nota eſt, pilaris luſus & certamen. Nominat Papinius in Siluis:* Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Ipſa enim Pila,* Sphæra *dicitur. atque ita Sidonius lib.* V. *epiſt.* XVII Sphæræ primus ego ſignifer fui: *& luſores,* Sphæriſtas *appellat. Seneca adfirmare etiam lectionem hanc videtur ſtatim, dum ait* Spectaculum non fidele, & luſorium. *Lubricum enim, anceps: & ludicrum magis, quam certamen. Tamen Pincianus ille, iudicij bonus, ambigit, &* Sphyromachiam *legi mallet:* calcium & talorum pugnam. *Nam & eo alludens mox Seneca* patientiam, quâ pugnos pariter & calces non vnius hominis feras. *Ego memini puer Athi Hannoniæ certamen hoc ſollenne videre, quo mariti & iuuenes, proiecta in medium pilâ, pugnis calcibuſq́; de eâ propellendâ certabant, & ad talem locum (qui meta erat) prouehendâ. Simile apud veteres? neſcio. Equidem ſimplicem hic Sphæromachiam fuiſſe, vix perſuadeor. Cur enim ad cottidianum tale ſpectaculũ, & in balneis vſurpatum, tota ciuitas concurreret? niſi ſi eximij aliqui ſphæriſtæ. Cur item in* Stadio *præberetur? nam de eo ſequitur: atque is athletarum magis locus, & quæ ſubiungit, ad illos ducunt.* Ἐπέχω *igitur.*

2. NON CREPVIT SVBINDE OSTIVM.] *An in aperiendo, cùm cardo vertitur? an etiam tunc moris oſtium digito vel manu percuti, ne inopinanti ſuperuenires.* 3. NON ALLEVABATVR VELVM.] *Foribus cubiculi prætenſum: de quo ego pluſcula, ad Annalem Taciti* XIII. *Alleuabatur autem ab admiſſionalibus miniſtris: quos Aimoinus lib.* II. *De Geſt. Franc. cap.* V. tenentes cortinam, *ab hoc more, appellat.* 4. LICEBIT VNI VADERE.] *Quidem,* vno euadere: *plerique autem omnes,* vno, *vel* imo. *Probo vulgatum, vel,* vnum. *Sententia. licebit mihi ſoli incedere, per cogitationes & ſtudia mea ire: quod expedit illi, qui ſectam non ſequitur.*

5. CONTENTIONEM TRANSFERT.] *Vt contendam & conferam hoc cer-*

tionẽ transfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maximè reuoluo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, quâ & pugnos pariter & calces [6] non vnius hominis ferat, qua [7] ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto faciliùs animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multâ potione opus eſt, [8] multo oleo, longâ denique operâ: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſâ. Quid quid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? [9] Peculium ſuum, quod comparauerunt ventre fraudato, [10] pro capite numerant: [11] tu non concupiſces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illâ natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque [12] in tabellas vanum coniicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te primùm metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quàm nihil in illâ mali ſit, compara

tamen cum ſtudio meliore. An placet cum quibuſdam libris, contemplationem? *certè mihi.* 6. NON VNIVS HOMINIS.] *Nam etſi paria ferè Athletarum pugnabant, tamen aliquando mixti aut per cateruas: & vt id non fuerit, ordine alij poſt alios ſupponebantur. Ita vnus victor plures ſuſtinebat.* 7. SOLEM ARDENTISSIMVM.] *Cicero:* Pugiles inexercitati, etiamſi pugnos & plagas ferre poſſint, Solem tamen ſæpe ferre non poſſunt.

8. MVLTO OLEO.] *Hæc item ad athletas, quorum crebra vnctio,* multi cibi, *& ſagina.* 9. PECVLIVM SVVM.] *Redimere ſe ære ſuo ſerui ſolent. Vide, ſi lubet, me ad Taciti* XIV *Annalem.* 10. PRO CAPITE.] *Id eſt, pro libertate. Nam ſerui caput non habent.* 11. TV NON CONCVPISCES.] *Paria iſtis Epictetus Diſſ.* IIII. *cap.* 1. Pro iſtâ, quæ putatur libertas, alij ſe ſuſpẽdũt, alij ſe præcipitãt: eſt etiã cùm totæ vrbes perierũt: & tu ob verã, ob inſidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? *Vera autem hæc libertas, quam intelligunt, eſt finis Philoſophiæ, ait Simplicius:* illa nimirum, in quâ à parente & auctore Deo producti ſumus, vt neque formidemus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei ſeruiamus. *Et huc ſpectat illud Paradoxum decretum,* Solum ſapientem liberum eſſe. 12. IN TABELLAS VANVM CONIICITVR.] *Manumiſ-*

para inter ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpiùs pauper, & fideliùs ridet: nulla [13] ſollicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpiùs hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficaciùs exprimitur hic [14] humanæ vitæ mimus, [15] qui nobis partes has, [16] quas male agamus, aſſignat. [17] Ille qui in ſcænâ elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

> [18] *En impero Argis.* [19] *regna mihi liquit Pelops,*
> *Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari*
> *Vrgetur Iſthmos;*

ſeruus

numiſſionis tabellas: quæ fidei cauſſâ dabantur. 13. SOLICITVDO IN ALTO EST.] *In imo & profundo pectore.* 14. HVMANÆ VITÆ MIMVS.] *Augusti morituri quæſitum,* Ecquid hunc mimum vitę ſatis commodè egiſſe videretur? *Enchiridium Epicteti, cap.* XXIII. *Vide, & in illud Simplicium. In Anthologio:*

> Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον· ἢ μάθε παίζειν,
> Τὴν σπουδὴν μεταθεὶς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας:
> Scæna eſt hæc vita, & mimus. Vel ludere diſce
> Seria poſtponens, vel cruciare miſer.

15. QVI NOBIS PARTES HAS.] *Teles Pythagoricus:* Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ, τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς. οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη. καὶ γὰρ αὕτη, φησὶν ὁ Βίων, ὥσπερ ποιήτρια, ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον, καὶ ὅτε μὲν βασιλέως, ὅτε δὲ ἀλήτου: Oportet, ſicut bonum histrionem, quamcumque perſonam poëta impoſuerit, eam decorè exſequi & ſuſtinere: ſic & bonum virum, quamcumque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poëtria, aliquando primi, aliquando vltimi actoris perſonam imponit, eſt etiam cùm regis, & aliàs mendici. *Laertius etiam, in Zenone:* Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν. ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως: Eſſe bono hiſtrioni ſimilem Sapientem. qui ſiue Therſitę, ſiue Agamemnonis perſonam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur. 16. QVAS MALE AGAMVS.] *Noſtrâ culpâ, & inſcitiâ: non illo ſic imponente. Vellet enim benè agi, & facit Sapiens.*

17. ILLE QVI IN SCAENA.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres. & quæ ſequuntur, ſunt ex Attij Atreo.* 18. EN IMPERO ARGIS.] *Mei libri,* Impero Argis, *ſine illâ particulâ. Et grandius mihi eſſet,* Imperito Argis: *ſic antiqui,* Imperitod. 19. REGNA MIHI LIQVIT.] *In Fabio legitur,*

 ſcep-

ſeruus eſt, [20] quinque modios accipit, [21] & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiduciâ virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextrâ occides:

[22] diurnum accipit, [23] in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lecticа ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. [24] Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis ſceptra mihi.

20. QVINQVE MODIOS ACCIPIT.] *Dimenſum & cibarium ſeruile in menſes. Etſi tamen in Donato ſcribitur* : Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem. *Sed fieri poteſt, imo ſolet, vt honeſtiores pluſculum acciperent, ſicut iſti actores. Ego aliquid ſuper hac re I. Elector. cap. de Frumentat.* 21. ET QVINQVE DENARIOS.] *Septem denarios Lucianus videtur agnoſcere, ſuo æuo. Sed hæc talia mutant. De modo iſto lucaris (ſic appellabant) ego ad I Annal. Taciti.*

22. DIVRNVM ACCIPIT.] *Denarium, & mercedulam.*

23. IN CAENACVLO.] *Vbi tenuiores & inopes. Sic actor Plautinus, qui Iouem Amphitruonem refert, iocoſè:*

Ego ſum ille Amphitruo, cuius ſeruus Soſia,
In ſuperiore qui habito cænaculo.

Tamen ſcripti ferè, centuculo, *aut* centunculo; *meus*, cetulo. *Et de centunculo ſanè placeat: atque id ſtratum ſeruorum fuiſſe.*

24. EQVVM EMPTVRVS.] *Horatij illud obuium:*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos
Inſpiciunt.

Macrobius I. *Saturn. cap.* XI. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frænum: ſic eſt, qui hominem ex veſte, aut conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimandum putat. *Apuleius, De Deo Socratis* Neque enim in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſimæ ceruicis diuitias contemplamur: ſed iſtis omnibus exuuijs amolitis & amotis, equum ipſum nudum, & ſolum corpus eius & animum contuemur. *Socrates, apud Stob. Serm.* I. Οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ' ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός. οὔτε ἀνὴρ σπουδαῖος, ὁ πολύτιμον οὐσίαν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν γενναῖος: Neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui naturâ ſit talis: ita nec vir honeſtus, qui multas & æſtimabiles opes habeat, ſed qui animo ſit præſtans.

25. FAS-

pitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, 25 faſciam ſolue. 26 multum mali ſub illâ latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, 27 aliis credis.

EPIST. LXXXI.

DE *homine ingrato ex ordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui antè iuuit, poſt nocuit? Subtiliter & diffusè hoc diſputat, & varie diſtinguit.*

QVERERIS incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primùm, age aut fortunę, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſiduâ infelicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non ſæpe fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem non fugat à foro decoctor. Citò inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te verò benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpè tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficijs inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod 2 non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſteà nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit? Adiice ſi vis & illud: Multo plus poſteà nocuit, quàm antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuriâ ſupereſt. Plus nocuit? ſed priùs profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quàm libenter profuerit, quam inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia

25. FASCIAM SOLVE.] *Id eſt, diadema inſigne regni. Nam hoc, non aliud quàm Faſcia, aut vitta capitis circumdata.* 26. MVLTVM MALI SVB ILLA.] *Regis cuiuſpiam dictum, ad mulierculam admirantem:* O mulier, hunc pannum humi iacentem non tollas, ſi ſcias quantum mali ſub eo lateat. 27. ALIIS CREDIS.] *Adulatoribus, & blandis hoſtibus.*

EPIST. LXXXI. 1. NON FVGAT A FORO DECOCTOR.] *Alij,* Coactor, *referunt.* Coactor *quidem eſt, qui argentariorum aut fœneratorum reliquas & ſummulas exigit, qui &* Collectarius *dicitur: ſed aptior* Decoctori *hic locus, an* Coactori? *nam meus & magis fidi libri,* tortor.

2. NON SATIS, VT EXISTIMO.] *Attigit tamen lib.* III. *De Benef. cap.* XIII.

cia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundiâ, aut inſtantis pertinaciâ, aut ſpe. Eo animo quidquid debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtroſque calculos ſic ponit, vt [3] ſe ipſe circumſcribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certè, inquit, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiã. Verũ erit iſtud, cùm alius iniuriã fecerit, alius beneficiũ dederit. nam ſi idẽ eſt, beneficio vis iniuriæ exſtinguitur. Nã cui, etiã ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Nõ pono vtrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quàm iniuriam. [4] Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turbâ, [5] vtique dum propè eſt ab accepto, reddere beneficium, [6] & penſare: ignorat autem [7] quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modò, ſtultus, etiam ſi bonæ voluntatis eſt, aut minùs quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abijcit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certè ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit.* Referre, eſt vltrò quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit.* Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium, aut ſoluit:* nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quàm beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, *παράδοξα* Græci vocant: & ait, Nemo

ergo

XIII. 3. SE IPSE CIRCVMSCRIBAT.] *Decipiat ſe, & vltrò fallat in hoc calculo.* 4. NON OMNES DEBERE SCIVNT GRATI.] *Librorum hæc ſcriptura eſt, Romanam ſuppoſiticiam non moror. Lego tamen,* gratè.

5. VTIQVE DVM PROPE EST.] *Id eſt, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus vetuſtiori obliuiſcitur.* 6. ET PENSARE.] *Sententia eſt, poteſt par reddere, ſed non paria facere: quia in beneficio non acceptum ſolùm conſideratur, ſed animus, tempus, occaſio tua & mea.*

7. QVANTVM DEBEAT.] *Alij,* pro re debeat: *meus,* quantum præbeat.

8. SO-

ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo,reponere quiſquam ſcit alius: nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia,ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire.* Deinde idem admiratur,cùm dicimus,[8] *Solus ſapiens ſcit amare,ſolus ſapiens amicus eſt.* Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imò hoc magis vulgare eſt,& in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur,quòd dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tamquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos,tamquam incredibilia iactantes:& ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta,apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit,niſi ſapiens. Stultus quoque vtcumque ſcit, & quẽadmodũ poteſt,referat: ſciẽtia illi potiùs,quàm voluntas deſit. Vel le nõ diſcitur.Sapiens inter ſe õnia comparabit.maius eius opus, aut minus ſit(quamuis idem ſit)tempore,loco,cauſsâ.Sæpè enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ,quod opportunè dati mille denarij. Multum enim intereſt,donaueris,an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpè quod datur,exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrùm aliquis, quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem,quę[10] ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimum: ſed beneficio fauebit,in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre, in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre:ſeruaſti mihi filium,ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio,proſequetur:& ſi puſillum erit quod interſit,diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit,ſi id dònari ſaluâ pietate ac fide poterit,remittet:id eſt,ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria.Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur [11] plus imputari ſibi.

8. SOLVS SAPIENS SCIT AMARE.] *Vide Manuduct.* III. *Diſſer.* XVI.
9. QVOD DEDERAT, SVMPSERIT.] *Mirè intricant libri: & hæc Maretiana, præter ipſos. Mitto alios, meus:* Quantum autem, exiſtimas,intereſt, verùm aliquid quod dederat, vel quod præſtarat, ſumpſerit, an beneficium. *Alludunt alij, & Eraſmi quidam codices,* vtrùm aliquis de arcâ quod præſtaret ſumpſerit. *Nos concinnamus:* exiſtimas, intereſt, vtrùm aliquis de arcâ, vel quod præſtò erat,ſumpſerit, an beneficium. *Veriſſimè,opinor. Quid cenſes, inquit, intereſſe, vtrùm aliquis domo & ab arcâ, paratam pecuniam ſumpſerit; an vt poſſet benefacere, beneficium acceperit? id eſt, ipſe mutuum ſumptum, alteri dederit? De ſententiâ, nec ambigo, vix de ſcripturâ.* 10. SATIS SCRVTATI SVMVS.] *Libris De Beneficijs.*

ſibi. inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentiùs accipit, quàm reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ęre alieno accepti beneficij exonerat quàm qui accipiens cùm maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt morâ: tantóque plus ſoluendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſurâ. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cùm conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quàm gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cùm alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quòd bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quòd virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentùr ad præmium: rectè facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum. non vt alius mihi libentiùs præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum. non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris ęſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecti, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcietiam grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem hunc affectum [illegible] infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non diff[illegible]lum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſa, ſed noſtrâ. Minimum ex nequitiâ leuiſſimumque ad alios red[illegible]: quod [illegible]eſſimum ex illâ eſt, & (12 vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi [illegible]emanet, & premit habentem quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, ne[illegible]s.

11. PLVS IMPVTARI SIBI.] *Plus ſibi deberi.*

12 VT ITA DICAM, SPISSISSIMVM.] *Suſpicatur Pincianus* Peſſimum: *ita ſanè quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur,* vt ita dicam? *non quia vox inuſitata, ſed quia metaphora audacior vide-*

bat, *Malitia ipſa* [13] *maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſuâ continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contrà ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſiduâ eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti Longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius; ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offenſæ potiùs, quàm beneficij meminit. Quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoriâ detinet; nec mutat animum aduerſus benè meritos niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus [14] ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere & [15] hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi con-

videri poſſit. 13. MAXIMAM PARTEM VENENI SVI.] *Pulcherrimè. Ita Hierax Pythagoricus:* Iniuria, *inquit*, & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur, redundat. Sed ipſum auctorem inprimis lædit, minùs eum qui patitur. Ἐπεὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν λαμβάνει, καὶ τὴν ἔπαρσιν. ἐγειρομένη τοίνυν, τὸν τίκτοντα πρῶτον ἀνάπτει, καὶ πρὶν τεκεῖν ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέγει, καὶ δεύτερα λυμαίνεται, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῆς ἰῷ χρώζει δυσποιῷ τῇ βαφῇ: Quoniam ab ipſo auctore & motum, & incrementum accipit. Excitata igitur, eum qui parit primùm apprehendit, & ante partum in ipſis nixibus conatibuſque adurit, & tranſiens lædit, & ſuo venuo tingit, colore peſſimo. *Et ſtatim:* Οὕτω καὶ πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφιέναι: Ita quiuis improbus priùs malitiam ſuam ipſe bibit & deguſtat, priuſquam in alios emittat. *Dicas ex illo ſumpſiſſe noſtrum: quem etiam vide epiſtolâ* LXXXVII.

14. SENTENTIIS PARIBVS.] *Seneca pater Controuerſiâ* III. *lib.* I. *itemq́; primâ, lib.* III. 15. HOC FACIET, QVOD QVI POST TABVLAS.] *E Pinciani duobus libris hæc ſunt, & boni argutiq́; ſenſus. Tamen meus*

auctior

contempſerit iſta,propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam; & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas,& ipſa innocentia ſępè maculanda,indigniſque obiicienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus,quàm beneficium,quamdiu petimus:nihil vilius,cùm accepimus. Quæris quid ſit,quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum.cogitamus non quid impetratum,ſed quid impetrandum ſit.Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera,quæ opinione noſtrâ cara ſunt,pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum famâ, ſed cum rerum naturâ deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant,præter hoc,quòd mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt,laudantur;ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt:& cùm ſingulorum error publicum fecerit,ſingulorum errorum facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus,nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes,omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt:in hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent,erunt qui labores malint;erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent:diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas:nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit.In tantâ iudiciorum diuerſitate, referendam benè merentibus gratiam,omnes vno tibi,quod aiunt,ore affirmabunt:in hoc tam diſcors turba conſentiet,cùm interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt,cur quis ingratus ſit,ſi ſatis gratus eſſe non potuit.Eò perductus eſt furor,vt periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre.nam quia putat turpe non reddere;non vult eſſe,cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti:non repeto.non exigo.profuiſſe tutum ſit.Nullum eſt odium pernicioſius,quàm ex beneficij violati pudore.

EPIST. LXX XII.

CONTRA *delicias,& mollem vitam:itemq́ otium ignauum.ſtudiis id dedicandum eſſe:& præſertim Philoſophiæ,quæ muniat contra metus,& externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtrà in hanc nos argutiis aut auſtior:* hoc facit, quod qui accepto quidem præſtauerat vſuram vel huiuſmodi remittit, vel tabulas nouas ſoluit. *Alij aſſident: quid dicam, hereo. A gloſſulis, aut interpolatione, hæc omnia eſſe? vix probabile eſt. Tentabam obiter:* hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, vſuram vel eius modum remittit, vel, tabulis nouis, ſoluit. *Sed haud ſatis hæc ſententiæ applico.* Tabulas nouas *ſcimus eſſe, cùm æs alienum remittitur, & noui igitur Codices ſunt.*

EPIST.

aut Sophiſmatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, aut talem honeſtam; & contrà. Iterumq; contra cauillatores. Bona.

DESII iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, quà cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placidè, non molliter. Malè tibi eſſe malo, quàm molliter. Malè nunc ſic accipe, quemadmodum à populo ſolet dici, durè, aſperè, laborioſè. Audire ſolemus ſic quorumdam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit*. hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effæminatur animus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigritiæ, in quâ iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacere, quàm iſtis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res letalis eſt, & contractio, & torpor Puto, æquè [1] qui in odoribus iacet mortuus eſt, quàm qui rapitur vnco. Otium ſine litteris mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tamquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quò aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quæ etiam in mediâ ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, [2] inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis [3] laceſſitū nõ trãſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſuâ vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaq; quantum poſſumus, ab illâ reſiliamus. quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quò iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, quâ cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam [4] ſine philoſophiâ repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cùm tortor popoſcit manum, cùm mors propiùs acceſſit. Poſſis illi dicere: Facilè pro-

EPIST. LXXXII. 1. QVI IN ODORIBVS IACET.] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide:* Ἀσπάλαθοι δὲ τάπησιν ὅμοιον στρῶμα θανόντι.

2. INEXPVGNABILIS MVRVS.] *Dixi aliquid Manud.* III. *Diſſ.* I.

3. LACESSITVM NON TRANSIT.] *Meus,* non traxit: *quod eſſet, deiecit, euertit.* 4. SINE PHILOSOPHIA REPRESSISSE.] *Neſcio an,* repperiſſe,

ap-

prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat: *Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.* Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, [5] quamuis mirer, excuſsi. Zeno noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſthæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facilè tibi dixerim, vtrùm ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quòd mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides [6] vbi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cùm dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, vt dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: [7] Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, [8] ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat ſed eum cui mors antè abſtulit animum, quam conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, [9] vtrùm malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. [10] Hic eſt enim Brutus, qui cùm peri-

aptiùs, vt priora omnia complectatur. 5. QVAMVIS MIRER.] *Imò damnas, non miraris. Legebam olim,* quamuis iners. *Nunc melius arbitror, litterâ additâ:* quamuis mirêre. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abieci.* 6. VBI OBREPAT.] *Latenter imponat.* 7. INDIFFERENTIA AVTEM ESSE DICO.] *Nos fusè Manud.* II. *Differt.* XXII.

8. SED QVI HOC NON DOLVIT.] *Meus, & quidam hic auctiores* : non doluit, quamuis eſſet *quod & in Pinciani fuit. Lego,* quamuis eſſet.

9. VTRVM MALACIA ILLIS.] *A Mureto eſt, & ſunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui,* maliti, *ſcribunt. Opponit enim Virtuti, & eſt Græcorum* κακία.

10. Hic

periturus mortis moras quæreret, 11 ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſuſque præbere ceruicem: *Præbebo*, inquit, *ita viuam*. Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam. pænè adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illâ honeſtiſſimè vſus eſt, turpiſſimè Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute additâ ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quę à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitijs, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, 12 quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrum 13 capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt quæ mala quidem nō ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copiâ educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facile negligi poſſint: magnâ exercitatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illâ credimus: multorum ingenijs certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer Infernus, & perpe-

10. HIC EST ENIM BRVTVS.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutinâ in Macedoniam fugam intendit, ſed perfidiâ hoſpitis captus in viâ & proditus eſt.* 11. AD EXONERANDVM VENTREM.] *Senecæ hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc ſaltem Valerius lib.* IX. *cap.* XIII. qui tertio conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij ad ſupplicium ductus, petijt à militibus demiſsè, vt ſibi aluum alleuiare, priuſquam exſpiraret, liceret: quò miſerrimè lucis vſu diutiùs frueretur. *At idem de noſtro his Bruto:* Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehenſus, non ſolùm ceruicem gladio ſubtraxit, verùm etiam conſtantius eam præbere admonitus, ipſis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12. QVÆ APPELLAMVS MEDIA, GRANDE DISCRIMEN.] *Exſecutus ſum in Manuductione, loco dicto.* 13. CAPILLOS PARES.] *Hoc exemplo*

perpetuâ nocte oppreſſa regio, in quâ ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternum latrans exſangues territat vmbras.

Sed etiam cùm perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. [14] Æque enim timent, ne apud inferos ſint, quàm ne nuſquam. His aduerſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ numquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigrè veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adiice nunc, quòd nihil honeſtè fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nullâ parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuoratâ vnius mali patientiâ. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpectâ ac periculoſâ fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito;
Quàm tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: [15] alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos. totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimpliciùs agendum eſt: contra metum fortiùs. Hæc ipſa quæ voluuntur ab illis, [16] ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermo

plo ſollenniter Stoici vtebantur, ex Laërtio & Stobæ. Nihil autem intereſt ſcilicet, pares an impares habeam. 14. ÆQVE ENIM TIMENT.] *Eſt ſolita hyſterologia, & vult dictum: Æquè timent, ne nuſquam ſint (id eſt, pereant) quàm ne apud inferos.* 15. ALIOQVIN HÆSITABIT IMPETVM.] *Aſſentior Grutero,* hebetabit. 16. SOLVERE MALIM ET EXPENDERE.] *Imò verò,* expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*

mopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vitá potius quàm loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt. mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cenaturi.* Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cænam. Quid [17] dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illo neceſſe eſt: vnde redire non eſt neceſſe.* Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui numquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cùm aliquid [18] grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? quâ oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africâ ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtrà ſagittis fundiſque petierunt. [19] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanę torſerant manus, reiiceret. [20] molaribus demum fracta ſaxis eſt: & aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubulâ leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſtâ. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

EPI-

17. DVX ILLE ROMANVS.] *Q. Cæditius, opinor. qui CCCC. milites duxit in montem, imò in mortem, per medios hoſtium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etſi alius aliter virum appellat.*

18. GRANDE COMPONITVR.] *Meus*, componit.

19. NE PYTHON QVIDEM.] *Meus, & quidem*, Nephitio: *ex quo ingenioſè P. Faber*, ne Pythio: *quaſi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc læſerit. Sed profectò audacius & elatius hoc ſit: ac planè Eraſmo aſſentior*, ne pilo quidem. *Creſcit enim oratio, Non ſagittæ, non fundâ lapides, non pili vehementior iactus potuit, ſed tormenta denique occiderunt.* 20. MOLARIBVS DEMVM FRACTA.] *Quos balliſtæ intorquebant. Valerium vide lib. 1. Oroſium, Agellium, Plinium.*

EPIST. LXXXIII.

VIVENDVM, *vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſuâ tunc vitâ, tēperantiâ, vigilantiâ. Iterùm (vt priore epiſtolâ) contra μικρολόγους, & qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem differente. Atqui fortiùs clariuſq́ agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. bona.*

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Benè de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt, tamquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? [1] nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medius interuenit. Sic interuenit dico, [2] tamquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi ſcribam. obſeruabo me, protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id rarò: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationes, etiam fortiſſimis, finis eſt. [3] Progymnaſtas meos quæris? vnus mihi ſufficit [4] Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim

EPIST. LXXXIII. 1. NIHIL DEO CLVSVM EST.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib. II. Differt. cap. VIII.* Dei ſtatuâ aut ſimulacro præſente non auſis tale aliquid facere, qualia facis: ipſo autem Deo intrinſecus præſente, & omnia inſpiciente & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Dijs infeſte? *Iterùm lib. I. cap. XIV. cùm præmiſiſſet Deum omnia intueri, omnibus adeſſe, magis quàm Solem:* tamen, *inquit,* etiam cuſtodem cuique noſtrûm addidit, & Genium curatorem. Cùm igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne ſuccurrat dicere, Solus ſum: non enim es: ſed Deus intus eſt, & Genius noſter intus eſt. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid faciatis? *Ille autem Genius, eſt habitans in nobis Deus, vt Seneca hic ſentit: etſi de adſiſtente etiam capias verè.* 2. TAMQVAM ALIQVANDO DISCEDAT.] *Atqui non diſcedit: & dictum ſic excuſat. pro hoc ſenſu, melius interrogatione efferri.* 3. PROGYMNASTAS MEOS.] *Habebant priuatim iſtos, velut* Præexercitatores, *qui docebant & ducebant.* 4. EARINVS PVER.] *Quaſi vernus & floridus: & tali nomine deliciæ etiam Domitiani. Tamen meus*

&

criſim habere,quia vtrique ſ dentes cadunt:ſed iam vix illum aſſequor currentem,& intra pauciſſimos dies non poteto. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit,ego deſcendo: nec ignoras,quanto ex his velociùs alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit,ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit,quæris? quod raro curſoribus euenit,⁶ Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis,quam exercitatione,in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus ⁷ Pſychrolutes,qui Kalendis Ianuarijs ⁸ in Euripum ſaltabam,⁹ qui anno nouo quemadmodum legere,ſcribere, dicere aliquid,ſic auſpicabar ¹⁰ in Virginem deſilire,primùm ¹¹ ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde ¹² ad hoc ſolium,

& plures ſcripſi, Farius. *quaſi à Faro & Ægypto puer, vnde lepidi & amœni.* 5. DENTES CADVNT] *Suprà, epiſt.* XII.

6. HIERAN FECIMVS.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quàm illata. Fallor, aut vnus Polybij locus eſt, qui faciat, cùm ſcribit libro* 1. *de Pœnis & Romanis,* diu illos in Siciliâ decertaſſe, neque malis victos, vt Fabius ait, deſtitiſſe: ſed tandem, *inquit,* ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον: velut indefeſſi & inuicti viri atque athletæ, ſacram coronam fecére. *Planè, quod hic noſter dicit: eos paria feciſſe in certamine, & vtrumque coronam demeruiſſe, neque cepiſſe. Credo enim moris fuiſſe, vt in victoriâ ambiguâ, & cùm pares in metâ: Deo corona ſacraretur, ideóq; prouerbium.* ἱερὸν ποιῆσαι: *nempe* τὸν στέφανον. *Quod noſter dixit,* ἱερὰν, *ad* coronam *adſpectans. Ita arbitror. alij ad* lineam ſacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio; vel in luſu calculorum. Aiunt, parùm probant, aut huc aptant. Adde tamen, ſi lubet, notata mihi epiſt.* XLIX. 7. PSYCHROLVTES.] *Hoc ſe nomine ſuprà decorat, & iactat, epiſt.* LIII. *Idem de ſe Horatius* 1. *epiſt.* XV.

----gelidâ cùm perluor vndâ
Per medium frigus.

8. IN EVRIPVM SALTABAM.] *Qui hortis & prætoriis, ex more erant. Foſſæ, & incilia cum aquis.* 9. QVI ANNO NOVO.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quiſque artes ſuas aut opificia delibaret, auſpicij cauſſâ. Ita ego, inquit, tunc ſollenniter in frigidam deſiliebam. De more, videſis quæ ſcripſi ad Annalem Taciti* IV. *in verba,* Druſum auſpicandi gratiâ tribunal ingreſſum. 10. IN VIRGINEM DESILIRE.] *Hanc ſignatè nominat, quia frigida cumprimis: & ideò appetita Pſychrolutis. Martialis:*

Virgine vis ſolâ lotus abire domum.
Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. AD TIBERIM.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*

ſolium, quod cùm fortiſſimus ſum, & omnia bonâ fide fiunt, ſol temperat.[13] non multum mihi ad balneum ſupereſt. [14] Panis deinde ſiccus, & [15] ſine menſâ prandium: poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimùm. cõſuetudinẽ meã noſti: breuiſſimo ſõno vtor, & [16] quaſi interiungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe. aliquando dormiſſe meſcio, aliquãdo ſuſpicor. Ecce Circenſiũ obſtrepit clamor: ſubitâ aliquâ & vniuerſâ voce feriũtur aures meæ. nec cogitationẽ meã excutiũt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſimè fero: multæ voces & in vnum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſiluam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leuiſsimas & perplexas fecerunt: quę vt ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſsimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſitâ interrogatione ſimili derideatur: attende. Satis enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: alterò, [17] ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſũ. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum, poteſt & qui ebrius eſt, tunc primùm eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpè extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quòd ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate

12. AD HOC SOLIVM] *Quo domi nunc vtor, aquâ à Sole, ſi non ab igne, temperatâ.* 13. NON MVLTVM MIHI AD BALNEVM.] *Quo glorìatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe. epiſtolâ* CVIII.

14. PANIS DEINDE SICCVS.] *Sine obſonio.* 15. SINE MENSA PRANDIVM.] *Quod ſtans, & de manu ſumebat.* 16. QVASI INTERIVNGO.] *Ita meliores libri, & eſt honeſta tranſlatio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap.* XV. *Alij tamen,* interuigilo, *legunt & tuentur: faciant, in re ceimus.*

17. SI SOLET EBRIVS FIERI.] *Ita. ſi Gręcè μέθυσον dixit, in vtramque ea vox valet. At vix Latinus: & μεθυστικὸς, ſive qui ſolet & gaudet,*

Ebrioſus

bignitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas queritur. Sed ſanè hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quàm multis militibus, non ſemper ſobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illâ C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio Rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quàm C. Caſſio. Caſsius totâ vitâ aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, [18] & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego*, inquit, [19] *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſermonem benè. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. [20] L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius [21] ex quo ſemel factus eſt, fuit maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vſque in horam ſextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum [22] præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cùm multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa. [23] Puto quia illi benè ceſſerat Piſonis ebrietas, poſteà [24] Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeò, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſuâ manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabit. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſuâ poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non conti-

Ebrioſus *dicitur*. 18. ET SCORDALVS.] *Dixi epiſt.* LVI.

19. QVEMQVAM FERAM.] *Supra me dominum. nempe Cæſarem.*

20. L. PISO VRBIS CVSTOS.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII. 21. EX QVO SEMEL FACTVS EST.] *Ita ſcripti meliores. ſi rectè; ſenſum puto, Poſt vnam illam ebrietatem, quæ Præfectum vrbis fecit, placuit ſemper eſſe ebrium. Vel etiam, Cùm ſemel in die ebrius, ſemper erat, non deſiſtebat.*

22. PRÆPONERET THRACIÆ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*

23. PVTO QVIA BENE.] *Seiungenda à prioribus, vt diſtinxi. non enim Coſſum præfecit iens in Campaniam Tiberius, ſed quinquennio circiter pòſt; quod ex Annalibus, & morte Piſonis, clarum.*

24. COSSVM FECIT.] *Coſſum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Con-*

continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentiùs bibere,[25] de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri,[26] non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, apertè accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim extinguere. qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, alienâ cauſsâ producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus,[27] an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quàm turpe ſit, plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm voluntariam [28] inſaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit,[29] certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bonâ voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo. malignitas liuido: omne vitium [30] detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parùm explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbi-

ſul ſub Auguſto anno DCCLII. *an filium eius, qui ſub Tiberio Conſul* DCCLXXVIII. 25. DE REBVS NECESSARIIS DELIBEREMVS.] *Imò conſilia tunc non liberiora tantùm, ſed meliora, in quibuſdam præſertim ingenijs. de quo Plutarchum lege Quæſt. Conuiu.* VII. *cap. vlt.*

26. NON DARI TACITVM.] *Sen ſu, non mandari aut credi ſecretum. Sed phraſis inſolentior. an fortè,* non nudari *tacitum?*

27. AN SAPIENTIS ANIMVS.] *Stoicum enim dogma eſt, Non fieri ebrium. Vide Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

28 INSANIAM.] *Ita Pythagoras aiebat,* τὴν μέθην μανίας εἶναι μελέτην: Ebrietatem inſaniæ eſſe meditationem. 29. CERTE DEBVIT.] *Aſſumptum eſt è vetere meâ coniecturâ. nam libri ferè,* deluit, *aut* diruit, *quidam,* decuit. *In quibuſdam, &* eruit: *ex quo bene etiam Gruterus,* meruit. 30. DETEGITVR ET PRODIT.] *In meo,* detexitur, *in aliis,* taxa-

ıus

turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cùm efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cùm ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hęc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egerat bitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victâ temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille [31] Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cùm ſuperſtes toti conuiuio fueris, cùm omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vincêris a dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, [32] nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm [33] capita principum ciuitatis cænanti referrentur, cùm inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cùm vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. [34] Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc in ipsâ ebrietur:

ex quo fecerim, laxatur: *ſcilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.* 31. HERCVLANEVS SCYPHVS.] *Ita Plutarchus, in Alexandro:* quoſdam tradere, quòd ſcypho Herculis epoto, ſtatim in morbum incidiſſet. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges*, Boëotios primùm magnos quoſdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculaneos vocant, quia Hercules ille Boëotius ſit viſus. *Idem ſcriptor in* XII. *oſtendit, ſchyphum cum libatorium fuiſſe, & in extremâ menſâ vſurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidiſſimum fuiſſe: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuiſſe, vt libantes nihil in calice vini relinquãt. *Adde ex Nicetâ Choniate, de Camatero Logotheta.* magnũ edonẽ & bibonẽ fuiſſe, ſuperaſſe illos, in quorũ manibus amphoræ, vt calices, verſabantur, *καὶ τὸν σκύφον εἶχον ἀεὶ ἐπιδείπνιον τὸν Ἡράκλειον* & habebant ſemper poſt cænam illum ſchyphum Herculaneum.

32. NEC MINOR VINO, CLEOPATRAE.] *Putarem*, vini.

33. CAPITA PRINCIPVM.] *In proſcriptione. nominatim Ciceronis.*

34. INTOLERABILE ERAT, QVOD.] *Concinnaui olim:* Intolerabile erat, quòd ebrius fieret: quanto intolerabilius. *Et libri ſcripti ſanè huc ducunt. Sententia eſt, Turpe erat illum Triumuirum & reip. curatorem palàm ebrium fieri: quid talia facere? At quidam libri quia habent,* quod

prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat: *Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.* Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, 5 quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt. mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſthæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facilè tibi dixerim, vtrùm ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quòd mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides 6 vbi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cùm dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt, concedo tibi ita, vt dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: 7 Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat ſed eum cui mors antè abſtulit animum, quam conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, 9 vtrùm malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. 10 Hic eſt enim Brutus, qui cùm peri-

aptiùs; vt priora omnia complectatur. 5 QVAMVIS MIRER.] *Imò damnas, non miraris. Legebam olim,* quamuis iners. *Nunc melius arbitror, litterá additá:* quamuis mirêre. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abieci.* 6. VBI OBREPAT.] *Latenter imponat.* 7. INDIFFERENTIA AVTEM ESSE DICO.] *Nos fusè Manud.* 11. *Differt.* XXII.

8. SED QVI HOC NON DOLVIT.] *Mei, & quidam hic auctiores:* non doluit, quamuis iſſet *quod & in Pinciani fuit. Lego,* quamuis eſſet.

9. VTRVM MALACIA ILLIS.] *A Mureto eſt, & ſunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui,* maliti, *ſcribunt. Oppenit enim Virtuti, & eſt Græcorum* κακία.

10. Hic

periturus mortis moras quæreret, [11] ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſuſque præbere ceruicem: *Præbebo, inquit, ita viuam.* Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam. pæne adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illâ honeſtiſſimè vſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte. dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quę à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitijs, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, [12] quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrum [13] capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt quæ mala quidem nō ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copiâ educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facile negligi poſſint: magnâ exercitatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illâ credimus: multorum ingenijs certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer Infernus, & perpe-

10. HIC EST ENIM BRVTVS.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutinâ in Macedoniam fugam intendit, ſed perfidiâ hoſpitis captus in viâ & proditus eſt.* 11. AD EXONERANDVM VENTREM.] *Senecæ hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc ſaltem Valerius lib.* IX. *cap.* XIII. qui tertio conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij ad ſupplicium ductus, petijt à militibus demiſsè, vt ſibi aluum alleuiare, priuſquam exſpiraret, liceret: quò miſerrimè lucis vſu diutiùs frueretur. *At idem de noſtro hic Bruto:* Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehenſus, non ſolùm ceruicem gladio ſubtraxit, verùm etiam conſtantius eam præbere admonitus, ipſis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12. QVÆ APPELLAMVS MEDIA, GRANDE DISCRIMEN.] *Exſecutus ſum in Manuductione, loco dicto.* 13. CAPILLOS PARES.] *Hoc exem-*

plo

perpetuâ nocte oppreſſa regio, in quâ ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternùm latrans exſangues territat vmbras.

Sed etiam cùm perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. [14] Æque enim timent, ne apud inferos ſint, quàm ne nuſquam. His aduerſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ numquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigrè veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adiice nunc, quòd nihil honeſtè fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nullâ parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuoratâ vnius mali patientiâ. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpectâ ac periculoſâ fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito;
Quàm tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: [15] alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos. totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimpliciùs agendum eſt: contra metum fortiùs. Hæc ipſa quæ voluuntur ab illis, [16] ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Ther-

mo

plo ſollenniter Stoici vtebantur, ex Laërtio & Stobæo. Nihil autem intereſt ſcilicet, pares an impares habeam. 14. ÆQVE ENIM TIMENT] *Eſt ſolita hyſterologia. & vult dictum: Æquè timent, ne nuſquam ſint (id eſt, pereant) quàm ne apud inferos.* 15. ALIOQVIN HÆSITABIT IMPETVM.] *Aſſentior Grutero,* hebetabit. 16. SOLVERE MALIM ET EXPENDERE.] *Imò verò,* expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*

17. DVM

mopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vitâ potius quàm loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? *Sic,* inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cenaturi.* Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cænam. Quid [17] dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illo neceſſe eſt vnde redire non eſt neceſſe.* Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui numquam minùs contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cùm aliquid [18] grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? quâ oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africâ ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtrà ſagittis fundiſque petierunt. [19] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cùm ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanę torſerant manus, reiiceret. [20] molaribus demum fracta ſaxis eſt: & aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubulâ leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſtâ. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

EPI-

17. DVX ILLE ROMANVS.] *Q. Ceditius, opinor. qui CCCC. milites duxit in montem, imò in mortem, per medios hoſtium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etſi alius aliter virum appellat.*

18. GRANDE COMPONITVR.] *Meus,* componit.

19. NE PYTHON QVIDEM.] *Meus, & quidem,* Nephitio: *ex quo ingenioſè P. Faber,* ne Pythio: *quaſi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc laſerit. Sed profectò audacius & elatius hoc ſit: ac planè Eraſmo aſſentior,* ne pilo quidem. *Creſcit enim oratio, Non ſagittæ, non fundâ lapides, non pili vehementior iactus potuit, ſed tormenta denique occiderunt.* 20. MOLARIBVS DEMVM FRACTA.] *Quos balliſtæ intorquebant. Valerium vide lib. I. Oroſium, Agellium, Plinium.*

EPIST. LXXXIII.

VIVENDVM, *vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſuâ tunc vitâ, tēperantiâ, vigilantiâ. Iterùm (vt priore epiſtola) contra μικρολόγους, & qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem differente. Atqui fortiùs clariuſq; agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. bona.*

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Benè de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt, tamquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum?[1] nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medius interuenit. Sic interuenit dico,[2] tamquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi ſcribam, obſeruabo me, protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id rarò: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationes, etiam fortiſſimis, finis eſt. [3] Progymnaſtas meos quæris? vnus mihi ſufficit [4] Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim

EPIST. LXXXIII. 1. NIHIL DEO CLVSVM EST.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib.* II. *Differt. cap.* VIII. Dei ſtatuâ aut ſimulacro præſente, non auſis tale aliquid facere, qualia facis: ipſo autem Deo intrinſecus præſente, & omnia inſpiciente & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Dijs infeſte? *Iterùm lib.* I. *cap.* XIV. *cùm præmiſiſſet Deum omnia intueri, omnibus adeſſe, magis quàm Solem*: tamen, *inquit*, etiam cuſtodem cuique noſtrûm addidit, & Genium curatorem. Cùm igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne ſuccurrat dicere, Solus ſum: non enim es: ſed Deus intus eſt, & Genius noſter intus eſt. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid faciatis? *Ille autem Genius, est habitans in nobis Deus, vt Seneca hîc ſentit: etſi de adſiſtente etiam capias verè.* 2. TAMQVAM ALIQVANDO DISCEDAT.] *Atqui non diſceuit: & dictum ſic excuſat. pro hoc ſenſu, melius interrogatione efferri.* 3. PROGYMNASTAS MEOS.] *Habebant priuatim iſtos, velut* Præexercitores, *qui docebant & ducebant.* 4. EARINVS PVER.] *Quaſi vernus & floridus: & tali nomine deliciæ etiam Domitiani. Tamen meus*

&

criſim habere,quia vtrique 5 dentes cadunt:ſed iam vix illum aſſequor currentem,& intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit,ego deſcendo: nec ignoras,quanto ex his velociùs alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit,ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit,quæris? quod raro curſoribus euenit,6 Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis,quàm exercitatione,in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus 7 Pſychrolutes,qui Kalendis Ianuarijs 8 in Euripum ſaltabam, 9 qui anno nouo quemadmodum legere,ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar 10 in Virginem deſilire,primùm 11 ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde 12 ad hoc ſolium,

& plures ſcripſi, Farius. *quaſi à Faro & Ægypto puer, vnde lepidi & amœni.* 5. DENTES CADVNT.] *Suprà, epiſt.* XII.

6. HIERAN FECIMVS.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quàm illata. Fallor, aut vnus Polybij locus eſt, qui faciat, cùm ſcribit libro* 1. *de Pœnis & Romanis,* diu illos in Siciliâ decertaſſe, neque malis victos, vt Fabius ait, deſtitiſſe: ſed tandem, *inquit,* ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον: velut indefeſſi & inuicti viri atque athletæ, ſacram coronam fecére. *Planè, quod hic noſter dicit: eos paria feciſſe in certamine, & vtrumque coronam demeruiſse, neque cepiſſe. Credo enim moris fuiſse, vt in victoriâ ambiguâ, & cùm pares in metâ: Deo corona ſacraretur, ideóq; prouerbium.* ἱερὸν ποιῆσαι: *nempe* τὸν στέφανον. *Quod noſter dixit,* ἱερὰν, *ad* coronam *adſpectans. Ita arbitror. alij ad* lineam ſacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio; vel in luſu calculorum. Aiunt, parùm probant, aut huc aptant. Adde tamen, ſi lubet, notata mihi epiſt.* XLIX. 7. PSYCHROLVTES.] *Hoc ſe nomine ſuprà decorat, & iactat, epiſt.* LIII. *Idem de ſe Horatius* 1. *epiſt.* XV.

----gelidâ cùm perluor vndâ
Per medium frigus.

8. IN EVRIPVM SALTABAM.] *Qui hortis & pretoriis, ex more erant. Foſſæ, & incilia cum aquis.* 9. QVI ANNO NOVO.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quiſque artes ſuas aut opificia delibaret, auſpicij cauſſâ. Ita ego, inquit, tunc ſollenniter in frigidam deſiliebam. De more, videſis quæ ſcripſi ad Annalem Taciti* IV. *in verba,* Druſum auſpicandi gratiâ tribunal ingreſſum. 10. IN VIRGINEM DESILIRE.] *Hanc ſignatè nominat, quia frigida cumprimis: & ideò appetita Pſychrolutis. Martialis:*

Virgine vis ſolâ lotus abire domum.

Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. AD TIBERIM.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*

 12. AD

ſolium, quod cùm fortiſſimus ſum,& omnia bonâ fide fiunt,ſol temperat. [13] non multum mihi ad balneum ſupereſt. [14] Panis deinde ſiccus,& [15] ſine menſâ prandium:poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimum.cõſuetudinẽ meã noſti:breuiſſimo ſõno vtor, & [16] quaſi interiungo.Satis eſt mihi,vigilare deſijſſe aliquando dormiſſe meſcio, aliquãdo ſuſpicor. Ecce Circenſiũ obſtrepit clamor:ſubitâ aliquâ & vniuerſâ voce feriũtur aures meæ. nec cogitationẽ meã excutiũt,nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſimè fero: multæ voces & in vnum confuſæ,pro fluctu mihi ſunt,aut vento ſiluam verberante,& ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri,qui rerum maximarum probationes leuiſsimas & perplexas fecerunt:quę vt ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſsimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſitâ interrogatione ſimili derideatur: attende. Satis enim eſt,vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit:ſed ne ſic quidem,vt exiſtimo,agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero,cùm aliquis vino grauis eſt,& impos ſui: alterò, [17] ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius,non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana,quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſũ. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius,non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum,poteſt & qui ebrius eſt, tunc primùm eſſe,nec habere hoc vitium:& qui ebrioſus eſt,ſæpè extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo,quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc,quòd ſi hoc intellexit Zeno,& nos intelligere voluit,ambiguitate

12. AD HOC SOLIVM] *Quo domi nunc vtor, aquâ à Sole, ſi non ab igne, temperatâ.* 13. NON MVLTVM MIHI AD BALNEVM.] *Quo gloriatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe, epiſtolâ* CVIII.

14. PANIS DEINDE SICCVS.] *Sine obſonio.* 15. SINE MENSA PRANDIVM.] *Quod ſtans, & de manu ſumebat.* 16. QVASI INTERIVNGO.] *Ita meliores libri, & eſt honeſta traductio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap.* XV. *Alij tamen,* interuigilo, *legunt & tuentur: faciant, in re coimmes.*

17. SI SOLET EBRIVS FIERI.] *Ita ſi Grecè* μέθυσον *dixit, in vtramque ea vox valet. At vix Latinus: & μεθυστικὸς, ſiue qui ſolet & gaudet,*

Ebrioſus

bignitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſanè hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illâ C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio Rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quàm C. Caſſio. Caſſius totâ vitâ aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, [18] & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego, inquit,* [19] *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſermonem benè. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. [20] L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius [21] ex quo ſemel factus eſt, fuit maiorem partem noctis in conuiuio: exigebat: vſque in horam ſextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cùm illum [22] præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cùm multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa. [23] Puto quia illi benè ceſſerat Piſonis ebrietas, poſteà [24] Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeò, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſuâ manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabit. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſuâ poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non conti-

Ebrioſus *dicitur.* 18. ET SCORDALVS.] *Dixi epiſt.* LVI.

19. QVEMQVAM FERAM.] *Supra me dominum. nempe Cæſarem.*

20. L. PISO VRBIS CVSTOS.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII. 21. EX QVO SEMEL FACTVS EST.] *Ita ſcripti meliores. ſi rectè; ſenſum puto, Poſt vnam illam ebrietatem, quæ Præfectum vrbis fecit, placuit ſemper eſſe ebrium. Vel etiam, Cùm ſemel in die ebrius; ſemper erat, non deſiſtebat.*

22. PRÆPONERET THRACIÆ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*

23. PVTO QVIA BENE.] *Seiungenda à prioribus, vt diſtinxi. non enim Coſſum præfecit iens in Campaniam Tiberius, ſed quinquennio circiter pòſt; quod ex Annalibus, & morte Piſonis, clarum.*

24. COSSVM FECIT.] *Coſſum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Con-*

turbine circumagente totam domum: ſtomàchi tormenta, cùm efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cùm ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hęc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modò feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victâ temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille 31 Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cùm ſuperſtes toti conuiuio fueris, cùm omnes viceris virtute magnificâ, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris a dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, 32 nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum rem hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm 33 capita principum ciuitatis cænanti referrentur, cùm inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. 34 Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipsâ ebrie-

tur: *ex quo fecerim*, laxatur: *ſcilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.* 31 HERCVLANEVS SCYPHVS.] *Ita Plutarchus, in Alexandro:* quoſdam tradere, quòd ſcypho Herculis epoto, ſtatim in morbum incidiſſet. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges*, Boëotios primùm magnos quoſdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculaneos vocant, quia Hercules ille Boëotius ſit vius. *Idem ſcriptor in* XII. *oſtendit, ſchyphum cum libatorium fuiſſe, & in extremâ menſâ vſurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidiſſimum fuiſſe: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuiſſe, vt libantes nihil in calice vini relinquāt. *Adde ex Nicetâ Choniate, de Camatero Logothetâ.* magnū edonē & bibonē fuiſſe, ſuperaſſe illos, in quorū manibus amphoræ, vt calices, verſabantur, ϗ τὸν σκυφον εἶχον ἀεὶ ἐπιδείπνιον τὸν Ἡράκλειον & habebant ſemper poſt cænam illum ſchyphum Herculaneum.

32. NEC MINOR VINO, CLEOPATRAE.] *Putarem*, vini.

33. CAPITA PRINCIPVM.] *In proſcriptione. nominatim Ciceronis.*

34. INTOLERABILE ERAT, QVOD] *Concinnaui olim:* Intolerabile erat, quòd ebrius fieret: quanto intolerabilius. *Et libri ſcripti ſanè huc ducunt. Sententia eſt, Turpe erat illum Triumuirum & reip. curatorem palàm ebrium fieri: quid talia faceret? At quidam libri quia habent*, quod

 ebrius

ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam crudelitas ſequitur. [35] violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionē: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cùm ſæpè apud ſe non ſint, [36] conſuetudine inſaniæ dur..ta vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, vbi tranſcenderunt modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, [37] ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, [38] nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, [39] eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIV.

Stilum lectionemq; alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum vnum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & vtilia monita.

ITINERA iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adiuuent, vides. cùm pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, [1] alienâ operâ exerceor. Studijs quare proſint, indicabo. [2] A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ. primùm, ne ſim me vno conten-

ebrius faceret (*vt meus:*) *poſſis legere*, ebrius iacêret.

35. VIOLATVR ENIM.] *Libri*, vilatur, villatur, *meus*, vellatur. *ex quo Pincianus* belluatur, *ingenioſè faciebat. Ego ſuſpicor*, fellatur, *amareſcit & bileſcit, à felle. quod nouitium nobis verbum; ſed & alia in Senecâ. An &*, biliatur, *à bile mauis?* 36. CONSVETVDINE INSANIAE DVRATA.] *Liber meus & quidam*, conſuetudo. *Lego:* Nam cùm ſæpè apud ſe non ſint, conſuetudo inſaniæ durat, ac vitia vino concepta etiam ſ. i. valent. *Vera eius mens, & lectio. Sæpè per ebrietatem à ſe abeunt: & vt redeant, manet conſuetudo inſaniendi, ac vini vitia ſine vino.*

37. SAPIENTEM MVLTO VINO.] *Vide Paradoxum iſtud, in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII. 38. NEC SOPORE SVMPTO.] *Ita vocat ſoporiferum medicamen. vt Æemilius Probus in Dione, & noſter* V. *De Benef.*

39. EIECTVRVM DEIECTVRVMQVE.] *Si vox altera non ſupereſt (nec puto) accipe*, Eiecturum *supernè*, Deiecturum *infernè. Vis vtraque helleboro.* EPIST. LXXXIV. 1. ALIENA OPERA.] *Equorum qui in eſſedo vehunt, aut ſeruorum in ſellâ.* 2. A LECTIONIBVS RECESSI.] *Imò cum quibuſdam libris*, non receſſi: *& ſequentia docent. Sequela etiam ſermonis & illatio poſtulat. Quare proſint ſtudijs? quia geſtatio*

legere

contentus:deinde,vt cùm ab alijs quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem,& cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium:& ſtudio,fatigatum,non ſine ſtudio tamen,reficit. Nec ſcribere tantùm,nec tantùm legere debemus, altera res contriſtabit,& vires exhauriet: de ſtilo dico:altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt,& alterum altero temperandum:vt quidquid lectione collectum eſt,ſtilus redigat in corpus.3 Apes (vt aiunt) debemus imitari,quæ vagantur,& flores ad mel faciendum idoneos carpunt:deinde quidquid attulêre, diſponunt, ac per fauos digerunt: &, vt Virgilius noſter ait,

--liquentia mella
Stipant,& dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat,vtrùm ſuccum ex floribus ducant qui protinus mel ſit:an quæ collegerunt,in hunc ſaporem mixturâ quadam, & proprietate ſpiritus ſui,mutent. Quibuſdam enim placet,non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis,ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos 4 mel in arundinum folijs,quod aut ros illius cæli, 5 aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem,ſed minùs manifeſtam & notabilem poni:quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditurâ & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex teneriimis virentium florentiumque decerpſerint:non ſine quodam, vt ita dicam,fermento,quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur,abducar,nos quoque apes debemus imitari, & quæcumque ex diuerſâ lectione congeſſimus, ſeparare. meliùs enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibitâ ingenij noſtri curâ & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit,aliud tamen eſſe, quàm vnde ſumptum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus,ſine vllâ operâ noſtrâ,facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſuâ qualitate perdurant,& ſolida innatant ſtomacho,onera ſunt:at cùm ex eo quod erant,mutata ſunt,tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt.

Idem *legere non impedit, vel certè legentem audire. Itaque meus & aliquot ſcripti,* à lectoribus *habent: & ſtatim,* neceſſarij.

3. APES, VT AIVNT.] *Hæc omnia transſcripſit Macrobius* I. *Saturn. initio.* 4. MEL IN ARVNDINVM FOLIIS.] *Strabo lib.* XV. *Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν:* Dicitur quòd & ex arundinibus mel faciant, cùm apes non habeant. *Intelligunt noſtrum iſtud* Saccharum, *Arabicâ voce dictum.* 5. AVT IPSIVS ARVNDINIS HVMOR.] *Illa veritas eſt. Lucanus* III.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine ſuccos.

Nec coctura etiam ignota ijs fuit, ex Statio:

Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter: omnia quibus eſt adiutus, abſcondat; ipſum tantùm oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altiùs fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. [6] nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illam competant. Nō vides quàm multorū vocibus chorus cōſtet? vnus tamē ex ōnibus ſonus redditur. aliqua illîc acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, [7] quem veteres philoſophi nouerāt. [8] In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit. [9] cùm omnes vias ordo canentium impleuit, & [10] cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum

Et quas percoquit Ebuſia cannas.

6. NEC ENIM OMNIBVS QVAE.] *Turbant libri, & variant. Alij,* nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria ſtruxit, formam: *meus,* nec enim ex omnibus quæ heco vel ex quo. *Ego faciebam:* nec enim omnibus, quæ velut exemplaria ſtruxit, ex æquo formam ſuam impreſſit, *traiectione aliquâ vocum. De ſententiâ, vix ambigo eam eſſe. Ille magnus vir, inquit, cui ſimilem te velis, non vbique ſui ſimilis, nec eadem ſemper ſtili forma. Itaque ne poſſis quidem æqualiter referre inæqualem.* 7. QVEM VETERES PHILOSOPHI.] *Quid philoſophis cum choro? Mihi aut vox inſititia eſt, aut mutanda potiùs in* philodi. *Nam Græcis* φιλῳδοὶ, cantus amantes. 8. IN COMMISSIONIBVS NOSTRIS.] *Omnino ſic legendum. atque ita meus & meliores. Commiſſiones ludorum dici, ſatis notum eſt: & ſequentia Senecæ palàm de ludis. At vidi qui pertinaciter* comeſſationes *retinent. quo argumento? quia in veterum conuiuiis, inquiunt, cantores, & tibicines, & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat, tanto numero, quanto ſpectatores in theatris fuiſſe. Id autem cui poteſt? & quæ cenatio ſic capax? Sequentia etiam refutant.*

9. CVM OMNES VIAS.] *Theatrorum nam viæ inter cuneos, & præcinctiones. Vbique igitur (nota) ibi cantores diſpoſiti. Viæ autem quomodo ſint in tricliniis?* 10. CAVEA ÆNEATORIBVS.] *En, & hic theatrum. Tubicines autem ſollenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur. II. cap. XIX.*

11. MAG.

rum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſiduâ intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quæ diſcurritur: relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat inuidiâ, & quidem duplici. Vides autem quam miser ſit is, cui inuidetur, ſi & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixâ ſalutantium, limina: multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cum intraueris. Præteri iſtos gradus diuitum, & [11] magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. [12] non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur: Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPIST. LXXXV.

SOPHISMATA *improbat, & à ſeriis ſtudiis ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit: & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus benè vti. Bona, ſapiens Epiſtola.*

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſque ſuſceptam, [1] ſubulâ armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt.

11. MAGNO AGGESTV SVSPENSA VEST.] *Spoliorum aggeſtu, quæ affigi poſtibus ſolent.* 12. NON IN PRÆRVPTO TANTVM.] *Et altè ſtabis, vt cadere poſſis; & parùm firmiter, vt labi.*

EPIST. LXXXV. 1. SVBVLA ARMATVM.] *Tenui & ſubtili iſto argutiarum*

eſt:qui temperans eſt,& conſtans:qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt.qui imperturbatus eſt,ſine triſtitiâ eſt. qui ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt.ergo prudens beatus eſt,& prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent. vt imperturbatũ,& conſtatem,& ſine triſtitiá,ſic interpretētur,tamquam imperturbatus dicatur,qui rarò perturbatur & modicè,non qui numquam. Item ſine triſtitiâ cum dici aiunt,qui non eſt obnoxius triſtitiæ,nec frequens,nimiúſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare,alicuius animum immunem eſſe triſtitiâ:ſapientem non vinci mærore,ceterùm tangi:& cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. [2] Non hi tollunt affectus,ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus,ſi imbecillimis fortior eſt,& mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior,& humillimis maior?Quid ſi miretur [3] velocitatem ſuam Ladas,ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina,nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter,celeres nec tingueret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata,non quæ tardiſſimorum collatione laudatur.Quid ſi ſanum voces,leuiter febricitantem?non eſt bona valetudo,mediocritas morbi. Sic,inquit, ſapiens imperturbatus dicitur,[4] quomodo apyrina dicuntur,non quibus nulla ineſt duritia granorum,ſed quibus minor.Falſum eſt.Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo,ſed vacationem. nulla debent eſſe, non parua.Nam ſi vlla ſint,creſcent,& interim impedient.Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat,ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti,impar illis erit ratio,& velut torrente quodam auferetur:præſertim cùm illi non vnum,ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis,cum quo colluctetur.Plus poteſt quamuis mediocrium turba,quàm poſſet vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem,ſed modicam:habet ambitionem,ſed non concitatam: habet iracundiam,ſed placabilem:habet inconſtantiam,ſed minùs vagam ac mobilem: habet libidinem,non inſaniam. Meliùs cum illo ageretur,qui vnum vitium integrum haberet,quàm cum eo qui leuiora quidem,ſed omnia.Deinde nihil intereſt,quàm magnus ſit affectus:quantuſcumque eſt,parere neſcit,conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat,non ferum, non domeſticum & mite,

guriarum telo. Sic ſuprà, epiſt. LXXXII: Subulâ leonem excipis.

2. NON HIS TOLLVNT AFFECTVS.] *Adde De Irâ* I. *cap.* VII. *&* VIII.

3. VELOCITATEM SVAM LADAS.] *Primus reſtitui, cùm ſcriberetur* laudans.*Ladas autem celebratæ in adagium vſque velocitatis curſor.*

4. QVOMODO APYRINA DICVNTVR.] *Hæc ipſa ſunt in vetere ſcriptore* *Teleta*

mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque numquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cùm minimè exſpectaueris, exaſperatur toruitas mitigata. Numquam bonâ fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi inuitâ ratione cœperint, inuitâ perſeuerabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quàm impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodémq; loco habẽda, quoſi quis diceret modicè inſaniẽdũ, modicè ægrotandũ. Sola virtus habet, nõ recipiũt animi mala temperamentũ: facilius ſuſtuleris illa, quã rexeris. Nonquid dubiũ eſt, quin vitia mentis humanę inueterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata ſint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſq; motibus prauis, non erunt in noſtrâ poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoréſve cauſſas, quibus concitentur. maior erit timor, ſi plus quò exterreatur, aut propiùs adſpexerit: acrior cupiditas, quò illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtrâ poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adiice nunc, quòd iſta quantumuis exigua ſint, in maius excedunt, numquam pernicioſa ſeruant modũ. Quamuis leuia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit acceſſio. Illud verò cuius dementiæ eſt credere, quarum

rerum

Telete, apud Stob. Serm. CVI. *vbi diſputat hanc ipſam materiam,* περὶ ἀπαθείας, De Imperturbatione. Viſne igitur, *inquit,* vt quemadmodum malum Punicum ἀπύρηνον dicimus, & homines ἀτραχήλους καὶ ἀπλεύρους, (ſine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos? Nam ibi ſignificamus ἄπλευρον, non ſimpliciter ſine coſtis aut lateribus, ſed breuibus ijs aut prauis. ſicut & Amentem dicimus & Exſenſum, non qui planè ijs caret, ſed qui talem mentem & ſenſus habet. An potiùs iſta credi ridiculum eſt? ſed quemadmodum innocens & impeccans dicitur, qui ab omni noxâ & peccato purus eſt; ſic & indolens, & Intrepidus, dicẽdus eſt, qui extra dolorẽ metumq; omnino ſit. *Addeſis plura. Sed pro Senecâ, vides vſitatum* Apyrinorum *exemplum hic fuiſſe. Sunt autem* Apyrina, *vel* Apyrena *(vtrum. ue Græcu)* Punica, quibus lignoſus nucleus abeſt, & candidior natura, & blandiores ſunt acini: *vt Plinius lib.* XIII. *cap. &* XIX. *& nominat iterùm libro* XXIII. *cap.* VI. *Quò ſimilitudo igitur pertineat, clarum: non nullos habere affectus, ſed rariores & mitiores, ſicut Punica illa nucleos.*

5. QVÆ MORBOS VOCAMVS.] *Suprà, ep.* LXXV.

6. Pv-

rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt,earum noſtri eſſe arbitrij terminos? Quomodo ad id ſinendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis,& habitu tranquillus eſt, euentu non eſt: nam quantum ad habitum mentis ſuæ,non perturbatur, nec contriſtatur,nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſſæ incidunt,quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere. Iracundũ quidem illum non eſſe,iraſci tamẽ aliquando:& timidum quidẽ non eſſe,timere tamen aliqãndo: id eſt, vitio timoris carere,affectu nõ carere. Quod ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa,habitum illum irâ carentis animi retexit. Præterea,ſi non contemnit venientes extrinſecùs cauſſas, & aliquid timet,cùm fortiter eundum erit aduerſus tela,ignes,pro patriâ,legibus,libertate,cunctanter exibit,& animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt,miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus,ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt,quod honeſtum, omnes conceduntad beatè viuendum ſufficere virtutem: econtrariò non remittetur,ſi beatum ſola virtus facit,vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus ⁶ putant beatum vel ſolâ virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat,cùm virtutem habeat,beatum eſſe,ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas,quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat,vmquam virtutem eſſe ſine voluptate: ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem,ſine quâ non eſt,etiam cùm ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt,quòd dicitur beatum quidem futurum vel ſolâ virtute, non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri poſſit,non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet,inexſuperabile: quod ſi eſt,perfectè beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius; beata autem vita diuina eſt: nihil habet,in quod ampliùs poſſit attolli. Præterea,ſi beata vita nullius eſt indigens,omnis beata vita perfecta eſt,eademque eſt & beata, & beatiſſima. Numquid dubitas,quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet,ſummè beata eſt. Quemadmodum ſummum,adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita,quæ ſine ſummo bono non eſt. Quòd ſi aliquem magis beatum induxeris,& multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cùm ſummum bonum intelligam,quod ſupra

6. PVTANT BEATVM VEL SOLA VIRTVTE.] *Non tamen beatiſſimum: & in*

pra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quàm alius, ſequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat, quam ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quamquod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quodeſt optimũ, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autẽ beatus eſt, qui cupere etiamnũ poteſt, imò qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitã vnam eſſe. in optimo illã ſtatu ponit qualitas ſua, nõ magnitudo. Itaque 7 in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſurâ, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beatâ vitâ eximium? quòd plena eſt. Finis, vt puta, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minùs beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitiâ eſt: qui ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controuerſam pro confeſſâ inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rariùs & minùs, non caret malitiâ, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantum turpitudinem malum iudicat; debebit ſecurè pericula adſpicere, & aliis timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quó quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minimè. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtrâ ſponte veniendum eſt? Queris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala

& in eo à Stoâ diſſident, vt mox obſerues. 7. IN ÆQVO EST LONGA ET BREVIS.] *In Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

8. Qvo

mala vocantur,& illis libertatem ſuam dedere. pro quâ cuncta patienda ſunt. Perit libertas,niſi illa contemnimus,quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro,ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas,nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio : ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum,& quid non ſit. Diligentiſſima in tutelâ ſui fortitudo eſt,& eadem patientiſſima eorum,quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis,ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur,ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit,ſi ex interuallo,⁸ quò magis tormenta ſentiat, repetitur,& per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices,non dolere? iſte verò dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus:ſed nõ timet.inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris,quis tũc animus illi ſit? qui ægrũ amicũ adhortantibus. Quod malum eſt,nocet:quod nocet,deteriorẽ facit: dolor&paupertas deteriorẽ nõ faciunt:ergo mala nõ ſunt. Falſum eſt, inquit,quod proponitur: non enim ſi quid nocet,etiã deteriorẽ facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori,nõ tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent: Deteriorẽ fieri gubernatorem tempeſtate ac procellâ,quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuũ: deteriorẽ illum in arte ſuâ nõ fieri,in opere fieri. Quibus Peripateticus:Ergo,inquit,& ſapientẽ deteriorem faciet paupertas & dolor,& quidquid aliud tale fuerit:virtutem enim illi non eripiet,ſed opera eius impediet:Hoc rectè diceretur,niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio,& ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vitâ agendâ,non vtique quod tentat efficere,ſed omnia rectè facere:gubernatori propoſitum eſt,vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt:præſtare debent, quod promittunt:ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſeruiunt vitæ,ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vllâ tempeſtate fieri,nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit,ſed vtilem operam, & nauis regendæ ſcientiam hæc eò magis apparet,quò illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere,⁹ *Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam*: arti ſatis fecit tempeſtas non opus gubernatoris impedit,ſed ſucceſſum.

8. QVÒ MAGIS TORMENTA SENTIAT, REPETITVR.] *Eſt Arenæ verbum, & in re gladiatoriâ ſollenne*, Repete : *id eſt, ingemina ictus, atque itera. Pincianus*, refeſitur: *non audio.* 9. NEPTVNE NVMQVAM HANC NAVEM] *Hoc ipſum in Telete, eodem argumento*: Καλῶς τὸ τοῦ κυβερνήτου. Ἀλλ᾽ οὖν γε ὦ Πόσειδον ὀρθήν· οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην. Ἀλλ᾽ οὖν γε ἄνδρα καὶ οὐ βλᾶκα: Pulchrè hoc à gubernatore. Neptune tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam. At virum tamen, non peponem. *Adde Senecam Conſol. ad Marc. cap. VI.*

ſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Nō tamquam gubernatori, ſed tamquā nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt oſtendat. tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non rectori eius. quà rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem, quà ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, quà gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantùm ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cùm illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapiētiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cùm illū aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem [10] prohibetur docere, queādmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas, per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipsū agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis exhibeat: nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantùm Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ęre: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illâ fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutē, ſi licebit, in diuitiis explicabit; ſi minùs, in paupertate: ſi poterit, in patriâ; ſi minùs, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minùs, miles: ſi poterit, integer; ſi minùs, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illâ memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum [11] exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, [12] vſque in

10. PROHIBETVR DOCERE.] *Factis nempe & vſu: quia ex cenſu ad rempublicam admittebantur. Non prohibetur ſcriptis: vt Zeno, Chryſippus, alij.* 11. EXTERRENTIA HOMINEM.] *Rectè ad ſenſum Muretus: quid ita tamen libri omnes,* expauentia? *Legam:* ad occurſum expauenti ea homine: *aut certè,* expauefacientia, *ſit legendum.*

12. VSQVE IN CONTVBERNIVM.] *Vt Vnà degant, ac verſentur.*

in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, 13 oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet 14 ſubſidere in genua,& 15 ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & 16 vbicumque horrenda, cùm ad hunc peruenêre, manſueta ſunt.

EPIST. LXXXVI.

DE *villâ Africani; edificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui æui. In extremo, de oleis ſerendis, occaſione villæ.*

IN ipsâ Scipionis Africani villâ iacens hæc tibi ſcribo, 1 adoratis manibus eius & arâ, quam ſepulcrum 2 eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cùm reliquit patriâ, quàm cùm defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, 3 aut Romæ libertas. *Nihil, inquit, volo de-*

13. OSCVLATVR TIGRIM.] *Hæc talia in ludis publicè tunc exhibita, & obſeruata.* 14. SVBSIDERE IN GENVA.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.* 15. AMBVLARE PER FVNEM.] *Suetonius Galba, cap.* VI. *atque ibi Scholiaſte: nos in epiſtolâ ſuper Elephantis.* 16. VBICVMQVE HORRENDA.] *Quidam libri*, quæcumque: *fuerit*, cuicumque.

EPIST. LXXXVI. 1. ADORATIS MANIBVS EIVS ET ARA.] *Arâ, quæ* DIIS MANIBVS *ex more poni ſolet, & mellenæ aliquot hodie exſtant. Tamen meus & quidam*, arcâ. *quod valdè amplector, non tam quia cineres ſiue vrnas in* Arcis *aut loculis lapideis conditos etiam ſciam; quàm quòd mos gentis Corneliæ tale hic poſcat. De eo Plinius lib.* VII. In gente Corneliâ nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idq; voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. *Atquin ex eâ Scipio, ergo in arcâ cadauer conditum.* 2. ESSE TANTI VIRI SVSPICOR.] *Cur ſuſpicaris tantùm? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modò eſſe. Certè alterum aut hic, aut iuxta Romam fuit, vbi item oſtendebatur ſepulchrum. Liuius* XXXVIII. Africanum alij Romæ, alij Linterni, & mortuum, & ſepultum, tradunt. Vtrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. *De ſtatuâ, nihil hic Seneca, & oportet tranſlatam fuiſſe. Communior autem fama de Linterno fuit: pro quâ Strabo & Valerius.*

3. AVT ROMÆ LIBERTAS.] *Ita muretus, ſuâ non Senecæ mente. Nam libri plerique omnes*, aut Roma in libertate: *quidam*, aut Roma libertati *quomodo & Otho Friſingenſis legit & tranſſcripſit lib.* II. *cap.* XL. *Vetera nempe hæc menda ſunt: ego emaculem*, aut Romanæ libertati. *Aut deſerere Romam Scipio debebat, aut premere eius (Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præſens grauis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipſe magni animi facta iam ediderat ſupra eam: Liuium, Valerium,*

derogare legibus, nihil inſtitutis. æquũ inter omnes ciues ius ſit: vtere ſine me beneficio meo patria. cauſſa tibi libertatis fui, 4 ero & argumentum. Exeo, ſi plus quàm tibi expedit, creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, quâ in exſilium voluntarium ſeceſſit, & ciuitatem exonerauit? Eò perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe 5 Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructã lapide quadrato, murum cicumdatum ſiluæ, turres quoque in propugnaculum villę vtrimque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiquâ non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantẽ mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tãtùm ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſũ: exercebat enim opere ſe, terrãq; (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illũ pauimentũ tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & 6 pretioſis orbibus refulſerunt; niſi 7 Alexandrina marmomora 8 Numidicis 9 cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis vndique operoſa & 10 in

lerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino ſequentia. Siquis tamen, cum Othone, Roma libertati, *volet: ſenſus eſto, Parùm tuita Roma libertatem eſſet, illo præſente.* 4. ERO ET ARGVMENTVM.] *Docebo, quàm nil niſi æquale & ciuile poſſis ferre.* 5. LITERNVM RECEPIT.] *Quod aliàs* Linternum: *fuitq́; iuxta Cumas, procul à Baijs octauo lapide.*

6. PRETIOSIS ORBIBVS.] *Nam cruſtas aut ſegmenta marmorum variè figurabant, in orbẽ, in ouum, in quadrã, in quadratã. Ita & Iuuenalis* Lacedæmoniũ orbem *dixit.* 7. ALEXANDRINA MARMORA.] *Plura ſanè Alexandriâ & Ægypto aduehebantur,* Luculleum *nigricans,* Ophites *maculans,* Porphyrites *punicans, & hæc ipſa iterùm diſtincta: an autem vnum aliquod propriè* Alexandrinum *dictum fuerit, ignoro.*

8. NVMIDICIS CRVSTIS.] *Atquin Iſidorus negat* cruſtis aptum. *Nam ita ait:* Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit croco ſimilem, vnde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſâ & liminum vſu aptum. *Vbi quod eſt,* ad cutẽ, *lege* cotem: *& vult cote attritum, talem ſuccum crocinum emittere. At de* cruſtis, *largè fallitur: Plinium vide lib.* XXXV. *cap.* I. *diſertim contrà aſſerentem. Malè autem eumdem legit ac tranſſcripſit lib.* XXXVI. *cap.* VI. *vbi iſta:* Numidicum marmor non in columnis tantùm cruſtiſve, ſed in maſſâ ac viliſſimo liminum vſu. *niſi quis emendat (& velim) in Iſidoro:* non cruſtis modò, ſed. 9. CRVSTIS DISTINCTA SVNT.] *Sidonius* II. *epiſt.* II. *negat in ſuo balneolo hæc eſſe.* Non illic Paros, Caryſtos, Phryges, Numidæ,

10 in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; 11 niſi vitro abſconditur camera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quas 12 multâ ſudatione 13 corpora exinanita demittimus; niſi aquam 14 argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamẽtum poſitarum, 15 impenſæ cauſſâ? quantum 16 aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum

rupium variatarum poſuere cruſtas. *Varij igitur generis colorisq́ue, cruſtæ parietes diſtinguebant. Adde Plinium, ſodes,* XXXV. *cap.* 1. *& videbis Neroniano æuo hoc tale inuentum.* 10. IN PICTVRÆ MODVM.] *Muſiuum opus intelligit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideò addit,* circumlitionem prætexi. *Vera autem etiam pictura in Muſiuis, id eſt varia rerum forma.* 11. NISI VITRO ABSCONDITVR CAMERA.] *Plinius* XXXVI. Pulſa ex humo pauimenta in cameras tranſire, è vitro: nouitium & hoc inuentum. *Statius in ipſo Etruſci balneo:*

Effulgent cameræ vario faſtigia vitro.

Reperio &, loco marmoris, Vitrum in Bibliotheca parietibus, apud Boëtium; in domus ipſius, apud Vopiſcum in Firmo.

12. MVLTA SVDATIONE EXINANITA.] *Nam poſt ſiccum balneum, ſiue Laconicum, quidam in piſcinas, frigidamq́ue deſcendebant. Martialis* VI. *de Balneo Tuccæ:*

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda virgine Martiáve mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martiâ? ita, ibi: quia ex Aquaductibus, conceſſu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palàm Statius pluſculis verſibus in Balneo Etruſci. 13. CORPORA EXINANITA.] *Sic epiſt.* CVIII. Decoquere corpora, & ſudoribus exinanire *Tamen meliores libri,* exſaniata; *& alij alludunt: ego etiam adſertum olim iui Elect.* I. *cap.* XVI. 14. ARGENTEA EPISTOMIA.] *Proba vox, & obturacula ſignificat, ori vaſorum aut labrorum (vt hic) indita; quibus verſis, liquorem emittunt. Libri tamen* epithomica, *aut* epitomia *ferè habent: vnde propriè quibus placitum,* epitonia *reponere, quæ vox* Verticilla *ſignificat; Iac. Cuiacio alii quid intenditur, vt chordæ aut fides. Sed de* argento, *etiam Statius in Balneo Etruſci,*

Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Æra, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſque nitentibus inſtat.

15. IMPENSÆ CAVSSA.] *Non in vſum, ſed vt opes oſtentent. Plinius hoc appellat,* lautitiæ cauſſâ XXXVI. *cap.* VI. Columnis vtebantur (*antiqui*) nec lautitiæ cauſſâ ſed quia firmiùs aliter ſtatui non poterant.

16. A-

ciarum peruenimus, vt 17 niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quàm feneſtræ, muro lapideo exſectæ, vt ſine iniuriâ munimenti, lumen admitterent. At nunc 18 blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, vt 19 totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi & lauantur ſimul 20 & colorantur; niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quæ concurſum & admirationem habuerant 21 cùm dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reijciuntur, cùm aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur 22 res quadrantaria, & in vſum, non oblectamentum reperta? 23 Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper 24 velut ex calido fôte currebat: nec referre credebât, in quàm perlucidâ ſordes depouerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obſcura, & 25 gregali tectorio inducta, quæ ſciresCatonê tibi ædilê, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſuâ temperaſſe?

16. AQVARVM PER GRADVS.] *E labris aut receptaculis, in ſolia inferiora & ſubiecta.* 17. NISI GEMMAS CALCARE.] *Tale Statius in Tiburtino Manlij:* Calcabam nec opinus opes. *Plinius* XXXIII. *cap.* XII. *oſtendit vulgò etiam* ſtrata argento balnea mulierum *fuiſſe: imò paſſim pauimenta aurata. Seneca De Irâ* III. *cap.* XXXV. Qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare. *Et Epiſtolâ* XVI. Non tantùm habere, ſed calcare diuitias. 18. BLATTARIA VOCANT.] *Satis commodè quidem. nam id genus lucem fugit, &* tenebroſis balneis gaudet, innaſciturque. *Idem Plinius.* 19. TOTIVS DIEI SOLEM.] *Laudat & Lucianus in Balneis τὸ ἀφεγγὲς*, benè luminoſum: *& Martialis, de illo Tuccæ:*

Lux ipſa eſt ibi longior, dieſque
Nullo tardior à loco recedit.

Statius, in Etruſci: Multus vbique dies. *Plinius lib.* I. *epiſt.* III. Balneum plurimus ſol implet, & circumit. 20. ET COLORANTVR.] *Solent ſub dio inſolari, poſt vnctionem: hic licet & libet in ipſo balneo, ſic aprico.* 21. CVM DEDICARENTVR.] *De publicis balneis accipe. atque ea ſollenniter ſolent vſibus populi dedicari.*

22. RES QVADRANTARIA.] *Notum eſt, quadrantem mercedulam balneatoris fuiſſe.* 23. NON SVFFVNDEBATVR AQVA.] *A ſeruo miniſtro? imò opinor etiam tunc habuiſſe, qui ſubſeruirent. An potius è vaſis illis labriſq;, non manabat calida aſſiduè aqua? Nam ſequitur:*

24. VELVT EX CALIDO FONTE.] *Quod ad* Dracones, *aut* Milliaria, *in quibus calefiebat aqua, liceat referre, aut ad labra exceptoria, & per epiſtomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliarijs, vide Quæſt. Nat.* III. *cap.* XXIV. 25. GREGALI TECTORIO.] *Si rectum eſt, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut cruſtis. Sed meus & alij,* gratali tectorio; *quidam* gretali: *ex quo aliquis,* cretali.

raſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi ²⁶ ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam: non hãc, quæ ²⁷ nuper inuenta eſt, ſimilis incendio. adeò quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quòd non in caldarium ſuum ²⁸ latis ſpecularibus diem admiſerat? quòd non in multâ luce decoquebatur, & exſpectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum, neſciit viuere! ²⁹ Non pacatâ aquâ lauabatur, ſed ſæpè turbidâ, & cùm plueret vehementiùs, pænè lutulentâ. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur: veniebat enim, vt ſe-

26. ÆDILES FVNGEBANTVR.] *Quorum erat loca inſpicere & curare valetudini apta, aut vſibus cottidianis. vt munda ea aptaq; eſſent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit,* loca Ædilem metuentia. *De quibus ego ad Taciti Annal.* II. *in fine. Propriè autem de Balneis, noto & in Plutarcho* III. *Quæſt. Nat. cap.* 2. Ignis ex oleâ, *inquit,* inimicus eſt balneis, & tabulata ac fornices ſubditus labefactat. Ideò periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis vti, ſicut nec lolium conijcere in ignem aut herbas, quòd horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat. 27. NVPER INVENTA EST, SIMILIS INCENDIO.] *De quâ & Plutarchus Quæſt. conuiu.* VIII. *cap.* IX. Olim, *inquit,* temperies balneorum erat. & remiſſio, adeò vt rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ollas in balnea inferentes, vnà cum liberis veſcerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυττῶσιν ἔοικε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτοῦσι, καὶ σπαράττουσιν. ὁ δὲ ἑλκόμενος ἀὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγροῦ μίγμα καὶ πυρὸς γεγονώς, οὐδὲν ἐᾷ τοῦ σώματος ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλὰ πᾶσαν ἄτομον κλονεῖ καὶ ταράσσει καὶ μεθίστησιν ἐξ ἕδρας, ἄχρι οὗ καταςβέσωμεν αὐτοὺς πεπυρωμένους καὶ ζέοντας: Nunc autem rabidorum, & latrantiũ, & ſeſe lacerantiũ, balnea imaginẽ præbent. Aër verò in ijs, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quieſcere, ſed omnem particulã eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & ſede ſuâ exagitat, donec reſtinguamus iſtos ita incẽſos & feruentes: *aquâ nempe frigidâ, & à loco abductos. Puto autem hæc ad Laconica pertinere, vbi cibos decoquebant, & corpus exinanibant: quæ non ſemel tangit noſter.*

28. LATIS SPECVLARIBVS.] *Ita aſſolent. contra ventos obijcere ſpecularia (vicem hodie vitrearum) & illos excludere, lucem admittere. Martialis:*

Hibernis obiecta Notis ſpecularia puros
Admittunt ſoles, & ſine fece diem.

29. NON PACATA AQVA.] *Scripſi,* non ſaccata aqua. *& diſcimus igitur*

vt ſudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: verè in exſilio vixit, qui ſic lauabatur. Imò ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterùm toti [30] nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, [31] ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimijs notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

[32] Paſtillos Rufillus olet.---

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonii loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parùm eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quòd odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in quâ [33] didici ab AEgialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram;

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſimè, ſed quid decentiſſimè diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore iſta ponenda ſint: & [34] an vtriuſque verna ſit ſatio,

hinc

igitur, à delicatis aquam etiam, ne turbida interueniret, exceptam ſaceò aut centunculo in canalibus eſſe. 30. NVNDINIS LAVABANTVR.] *Cùm in vrbem venirent.* 31. SPVRCIORES SVNT.] *Meus & quidam,* puriores ſunt. *quod ſi interrogatione efferas, cur diſpliceat?*

32. PASTILLOS RVFILLVS.] *Paſtilli ſunt Græcorum* διαπάσματα, οἷς ἀναπάζουσι τοὺς ἱδρῶτας, πικρὰ τῇ φύσει καὶ στυπτικά: Medicamenta, quibus ſudores tollunt, amara & aſtringentia. *Plutarchus Quæſtion. Conuiual. I. cap. VI. Vtebantur hircoſi.* 33. DIDICI AB ÆGIALO.] *Quem & Plinius memorat inter vineæ nobiles cultores, lib. XIV. cap. IV.* Magna fama & Vetuleno Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exſilium. *Vides poſſeſſorem villæ huius Scipionis fuiſſe.* 34. AN VTRIVSQVE VERNA SIT SATIO.] *Calumniatur, an reprehendit, neſcio: illud vereor. Nam milium quidem & Iunio ſeritur,*

 vt hic

hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem, [35] cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipſo ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantùm, ſed calcauit & preſſit. Negat quidquam eſſe [36] hac (vt ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minùs præterea mouetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc & precariò hærentes, leuis quoque reuellat agitatio. parùm autem arboris [37] antequam obruat radit. ex omni enim materiâ quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quàm tres aut quattuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullò tardiùs ſurgunt: ſed cùm tamquam à plantâ proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillimenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberaliùs ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantùm menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) [38] grandiſcapiæ ſunt, ait aquâ adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtrâ poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter [39] me ſibi aduerſarium parauit, ſic ego parem te mihi.

EPIST.

vt hic noſter: ſed quid vetat, & Vere ſeri, vt Virgilius? Imò Plinius inter ea habet, quæ trinâ tempeſtate anni *ſeruntur, Æſtate, Hieme Vere. Vide lib.* XVIII. *cap.* VII. 35. CVM SCAPO SVO TRANSTVLIT.] *Priſci libri,* cum rapo ſuo, *aut* rapto, *aut vt meus,* capto. *Cuiacius probat* rapum, *& ita appellari ipſum caput, quia eâ ſit formâ. Mihi,* ſcapo, *placebat.*

36. HAC, VT AIT, SPISSATIONE.] *Ita aliquot ſcripti: Muretus tamen & adſecla,* piſatione: *quaſi* pinſatione: *quod miror. Non enim ἀναλόγως* pinſatio *à* pinſere. *Vulgatâ quid clarius?*

37. ANTEQVAM OBRVAT, RADIT.] *Pincianus correxit, cùm anteà* radix *legeretur: placet vel inuitis libris.* 38. GRANDISCAPIÆ SVNT.] *Græco verbo, μακρόκαυλοι: & vel hinc ſuprà probes, de* Scapo.

39. ME SIBI ADVERSARIVM.] *Æmulum induſtria, & vel ſuperare*

conan-

EPIST. LXXXVII.

FRVGALITAS *Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantq́. Diſſertatiuncula deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.*

NAVFRAGIVM, antequam nauem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adiicio, [1] ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum [2] nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm primâ facie videtur, cùm volueris approbabo, imò etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm facilè iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, [3] ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terrâ iacet, ego in culcitrâ. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. [4] paratum fuit non magis horâ, [5] nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: [6] ſi non, pro pane. [7] quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam maior eſt, quàm

conantem.

EPIST. LXXXVII. 1. NE ET HOC PVTES.] *Fallor, aut aſſerendo legendum*: vt & hoc. *Nam ita nudè poſitum, Paradoxum eſt: ſi explicaret, deſinat.* 2. NVLLVM ESSE FALSVM.] *Sunt enim, vt Cleanthes aiebat, παράδοξα μὲν, οὐ μὴν παράλογα*: præter opinionem, non præter verum. *Epictetus, IV. Diſſert. I. Vide me in Manud. III. Diſſert. II.*

3. EGO ET MAXIMVS MEVS.] *Eſt ille Ceſonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notaui ad Taciti Annalem XV. in fine, & locum hunc ibi adde.*

4. PARATVM FVIT NON MAGIS HORA.] *Meus & quidam*, parentium fuit. *Hæreo in his vocibus, & totâ clauſulâ. quid eſt*, non magis horâ? *Imò nullo parato opus, ſi panis tantùm & caricæ. Muretus ait legi alibi*, paratum ſine magis hirâ. *vnde eruit*, ſine magiro: *quod Græcè eſſet ſine coquo. Neſcio. nihil tale in noſtris libris.* 5. NVSQVAM SINE CARICIS.] *Meus nunc & ſtatim*, numquam. *De* Caricis *autem (eæ ficus aridæ ſunt, à* Cariâ, *vnde frequentes; vt* Cauneæ, *à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hæc talia, ficus, paſſulas, palmulas in prandium ſiue guſtum olim fuiſſe. Ita Auguſtus ad Tiberium*: Nos in eſſedo palmulas guſtauimus.

6. SI NON, PRO PANE.] *Plinius XV. cap. XIX.* Ficus panis ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent. vtpote cùm Cato, cibaria ruris operarijs iuſtâ lege ſanciens, minui iubeat, per fici maturitatem.

7. COTTIDIE MIHI ANNVM NOVVM.] *Hæc enim dulcia anno nouo, quaſi omen, dare & mittere inuicem ſolebant, talis futuri anni. Ouidius I. Faſtor.*

quàm vbi aliena ſepoſuit:& fecit ſibi pacem,nihil timendo : fecit ſibi diuitias,nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. ⁸ Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio ⁹ excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo,vt hoc vehiculum velim videri meum.Durat adhuc peruerſa recti verecundia.quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus,inuitus erubeſco:quod argumentum eſt,iſta quæ probo,quæ laudo,nondum habere certam ſedem & immobilem.Qui ſordido vehiculo erubeſcit,pretioſo gloriatur. Parùm adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat:Inſanitis,erratis,ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo.Cùm ad patrimonium ventum eſt,diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum:quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia.Nam hæc quoque iam expenſa fertis. Latè poſſidet,ſed multum debet:habet domum formoſam,ſed alienis nummis paratam:familiam nemo citò ſpecioſiorem producet,ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit,nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis,excutere quantum proprij quiſque habeat. Diuitem illum putas,quia aurea ſupellex etiam in viâ eum ſequitur,quia in omnibus prouincijs arat,quia ¹⁰ magnus kalendarij liber vo-

Quid vult palma ſibi, rugoſaque carica, dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen,ait,cauſſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Et caricas *igitur, &* cariotas *ſiue palmulas* (palmas *poëta dicit*) *tunc ſolent datare. Martialis:*

Aurea porrigitur Iani cariota kalendis.

8. MVLÆ VIVERE SE AMBVLANDO.] *Mularum mulorumq; in vehiculis vſus, etiam heroicis temporibus apud Homerum. In pretio erant. Plautus:*

Ego faxim muli pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis canterijs.

Et præſertim mulæ Galaticæ,*ex Plutarchi* περὶ φιλοπλουτίας. *Per viam etiam illarum creber vſus. Auſonius:*

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ.

Nunc ait noſter, macras ſe habuiſſe, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in vſu mulæ ſaginatæ,vnius omnes coloris, *hac ipſâ epiſtolâ ſtatim, & conſol. ad Marc. cap.* XI.

9. EXCALCEATVS NON PROPTER ÆSTATEM.] *Sed egeſtatem.*

10. MAGNVS KALENDARII LIBER VOLVITVR.] *Id eſt, fenebris pecuniæ liber. nam kalendis vſura cedebant, & petebantur. Itaque nomina, & pecunia, per kalendas, in tali codice ſcribebantur. de quo Martialis:*

Su-

voluitur,quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſè in deſertis Apuliæ poſſideret:& cùm omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet.quantum,inquis?omnia:niſi fortè iudices intereſſe, vtrùm aliquis ab homine,an à fortunâ mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

---inſtrati oſtro alipedes,pictisq; tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro,fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere,nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam reip.herculè profuit naſci quàm Scipionem:alter enim cum hoſtibus noſtris bellum,alter cum moribus geſſit) [11] canterio vehebatur,& [12] hippoperis quidẽ impoſitis,vt ſecum vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his [13] troſſulis [14] in viâ diuitibus,[15] curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quàm M.Cato videretur: hic,inter illos apparatus delicatos qui cummaximè dubitat, [16] vtrùm ſe ad gladium locet,an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus,imperatorem triumphalem,cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ,ab vtroque latere dependentes,occupabant. Ita non omnibus [17] obeſis mannis,& [18] aſturconibus, & tollutarijs præferres vnicum illum equum,ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſtâ materiâ vllum,niſi quem mihi ipſe fecero.Hîc itaque

Superba denſis arca palleat nummis,
Centum explicentur paginæ kalendarum.

Sæpè noſter, & Iuriſconſulti. 11. CANTERIO.] *Equo ſecto.*

12. HIPPOPERIS QVIDEM.] *Horatius manticam appellat:*

—nunc mihi curto
Ire licet mulo.
Mantica cui lumbos onere vlceret, atque eques armos.

13. TROSSVLIS.] *Suprà, epiſt.* LXXVI. 14. IN VIA DIVITIBVS.] *Qui & in viâ diuitias ſuas explicant. tales videri volunt.*

15. CVRSORES ET NVMIDAS.] *Epiſt.* CXXIII. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus,agmen curſorum antecedat. *Vide.* 16. VTRVM SE AD GLADIVM LOCET.] *Iſte quidem diues apparet,ſed ære alieno obrutus deliberat,vtrùm auctoret ſe & faciat gladiatorem, an beſtiarium. Mos peſſimi æui, vt honeſtè nati arenæ operas locarent, grandi pretio. Itaque iſte deſperabundus hoc agitat. Gladius, gladiatorum eſt; culter, venatorum. Vide me Saturn.* II. *cap.* III.

17. OBESIS MANNIS.] *Buricis, ſiue burdonibus, paruis equis. Gallica vetus vox eſt.* 18. ASTVRCONIBVS.] *Martialis:*

Hîc

que conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura; qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ cōtendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſicâ quod bonum eſt, facit muſicum: fortuita bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonū, nō vtique fiunt boni. In muſicâ eſt aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſâ arte muſicâ bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſicâ duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonū non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo nō ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammaticâ, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes nō ſunt, magnitudinē animi profeſſæ, nō conſurgunt in altū, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus [19] ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. [20] nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, [21] in cuius ore fæminæ purgabantur, & multorum heres fuit & multos habuit heredes. Quid ergo?

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit vngues,
Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.

19. Ex Cleopatræ mollibus.] *Sunt effeminati, eunuchi, id genus. Liuius* XXXIII. Proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſsâ conuiuio interfuerant. *Paullo poſt eoſdem* ſemiuiros, *&* obſcænos *vocat. Nonius Marcellus*: Maltas veteres molles appellari voluerunt, quaſi μαλακούς. *Lucilius:* Inſanum vocant (*puto,* Infamen) quem maltam ac fæmimam dici videt. *Etiam* Mollities. *ipſa illa* θηλεία νόσος.

20. Nuper Natalis.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Piſonianâ coniuratione, Senecam ipſum accuſauit (in Taciti* XV. *Annali:) Nam ait,* nuper *fuiſſe: ergo iam obierat. Quis ſcit, an pater huius?*

21. In cuius ore fæminae.] *Fuit quod ille Scaurus, Ligur. De Beneſ.*

ergo? vtrùm illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impurauit? quę ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, [22] ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis [23] quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationé taliũ rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt: quantum habet: imò [24] in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſsimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam numquam bonam dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtiâ vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris, quę res ſapientem faciat? [25] quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide,

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum.---

iſta in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritiâ diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideò, quia plura mala facit, quàm bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitu-

neſ. IV. cap. XXXI. 22. SVO ÆRE CENSETVR.] *Proprio, non aduentitio bono.* 23. QVOMODOLIBET INCVRRENTIBVS.] *Magis probo,* quolibet: *quod ſcripſi quidam.* 24. IN ACCESSIONEM EIVS VENIT.] *Intellige. ipſe fiſcus, ſiue ſportula pecuniaria, accedit pecuniæ. Nihil eſt, ſine eâ.* 25. QVÆ DEVM.] *Perfecta ratio: quæ pars in nobis eſt Communis illius Rationis, id eſt Dei. Tamen in meo, & quibuſdam:* quæ ceteri: *in vno,* quæ Deum ceteri. *Quid hoc ſit, non perſuado.*

26. QVAMQVAM SACRILEGIVM.] *Gruteri eſt emendatio, & certa.*

27. SA-

tudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliquâ parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? 26 Quamquam ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quàm multi furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriantur? nam 27 ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quòd ſacrilegium, ſi omnino ex aliquâ parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & rectè factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert; ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cùm facta ſunt, imò dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex oleâ. ad ſemen nata reſpódent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideò ex ſacrilegio pecunia eſt, etiãſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadẽ vrnâ & aurum eſt, & vipera. Si aurũ ex vrnâ ſuſtuleris, quia illîc & vipera eſt, non ideò mihi vrna aurum dat, quia viperã habet. ſed aurũ dat, cùm & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non quà turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed quà lucrum habet. quemadmodum in illâ vrnâ vipera malum eſt, non aurum quod cum viperâ iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima vtriuſque rei conditio eſt. Illîc aurum poſſum, ſine viperâ tollere: hîc lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. Vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſſâ, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantùm bonum diuitiæ

27. SACRILEGIA MINVTA.] *Tale quiſpiam*: Paruos fures in compedibus, magnos in purpurâ ſpectari.

28. INTER COMMODA ILLAS.] *Stoicorum* εὐχρηστα. *Vide Manuduct.* II. *Diſ.*

tiæ non ſunt,ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantùm,bonum non eſſe. Præterea,inquit,conceditis diuitias habere aliquid vſus: 11 inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt;per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis,qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideò diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius(vt ego exiſtimo)melius : qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum,non quia ipſæ faciant aliquid,ſed quia 29 facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens,quæ protinus neceſſe eſt noceat:alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eò mentem alienant,vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpâ decet. pura ſunt,non corrumpunt animos,non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant,ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt,fiduciam faciunt:diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant:diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis,etiam malum ſunt diuitiæ, non tantùm bonum non ſunt. Eſſent malum,ſi per ſe nocerent,ſi(vt dixi)haberent efficientem cauſſam:nunc præcedentem habent,& quidem non irritantem tantùm animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilē,ac pleriſque credibilē. Habet virtus quoque præcedentē cauſſam, ad inuidiã: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contrà enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait:Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam,nec ſecuritatem, non ſunt bona:diuitiæ autem,& bona valetudo,& ſimilia his,nihil horum faciunt. ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam,nec ſecuritatem,contrà autem inſolentiam,tumorem,arrogantiam creant,mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur. ergo non ſunt bona. Hac,inquit,ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt,quod plus vſus habet,quàm moleſtiæ: bo-

11. *Diſſert.* XXII.

29. FACTVROS IRRITANT.] *Pro tota hac re pulchra, & ſimilia, in Sophocles Antigona, de Argento:*

Τὸ δ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
Χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματ' ἵστασθαι βροτῶν,
Πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν,
Καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι:

Hoc

bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantùm prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur, à maiore ſuę parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, inuiolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt *κατὰ ςέρησιν*. non quòd habeat, dicitur, ſed quòd non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes; paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Faciliùs quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo *ἀπορία* ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valdè vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quam litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? nimis luxurioſè oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, faciliùs vni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortiùs loquamur: ſi minùs, apertiùs.

EPIST. LXXXVIII.

LIBERALIA *ſtudia in bonu non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc docet, in Grammaticâ, Muſicâ, Geometriâ, Aſtronomiâ. Etſi tamen non ducunt, conducunt: id eſt, iuuant & preparant. Tum diuiſio alia*

Hoc illud eſt, quod mutat & mentes docet
Ad fœda rerum & praua ſe conuertere:
Fraudes doloſque ſuggerit mortalibus,
Et improbos, ſimulque & impios, facit.

alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ verè liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſq; indagat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipuè eſt: & oſtendit, quàm inutilia, aut ſuperflua Philologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hæc, ô aurea! Legite iuuenes, ſeneſq;.

1 DE liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras.² Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, ³ quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterùm ⁴ vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis. Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latiùs euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborū diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metū demit, cupiditatē eximit, libidinē frænat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quiſquis ignorat, alia fruſtrà ſcit. Videndum vtrùm doceant iſti virtutē, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quàm

EPIST. LXXXVIII. 1. DE LIBERALIBVS STVDIIS.] *In pleriſque priſcis ſeorſim, quaſi liber, ſcribitur, inſcribiturq;:* L. Annæi Senecæ liber de ſeptem artibus liberalibus. *Ita & in meo, locaturque poſt epiſtolas, & libellum De remedijs fortuitorum. Mihi tamen Epiſtola videtur: & plures tales longæ ſunt, an longiores.* 2. NVLLVM SVSPICIO.] *Vt Stoicus loquitur. nam & Zeno (quod obiectum à multis)* τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει, ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας: liberalem doctrinam inutilem declarat, initio ſuæ Reipublicæ. *Hæc talia, vti temperanda, & dextrè capienda ſint, dixi* 1. *Manuduct. Diſſert.* I. & II.

3. QVOD AD ÆS EXIT.] *Scripti,* ædes exit; *quidam,* adhæſit. *Haud valdè à vulgato, id eſt vero abeunt: & miror viros doctos ſic dānare. Equidem vel teneo editum,* ad æs exit; *vel reſcribo,* ad æs it. *Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulā aut pecuniam quærunt. Et verò ſequentia verba nónne palàm* Meritoria artificia *appellant? Nam muretus* Militaria, *cùm legi voluit, aliud profectò egit.*

4. VNVM STVDIVM VERE LIBERALE.] *Idem ad Heluiam, cap.* XVI.

quàm non ad docendam virtutem conſederint?adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idē docentium. Niſi fortè tibi 5 Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cùm his ipſis quibus colligunt,negent. Nam 6 modò Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem,& voluptates refugientem, & ab honeſto 7 ne immortalitatis quidem pretio recedentem : modò Epicuréum, 8 laudantem ſtatum quietæ ciuitatis,& inter conuiuia cantuſquevitam exigentis : modò Peripateticum, 9 bonorum tria genera inducentem: modò Academicum, 10 incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, 11 antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Home-

5. HOMERVM PHILOSOPHVM PERSVADENT.] *Certè mihi,ſi quiſquam fuit. Vide Manuduct.* 1. *Differt.* VII. 6. MODÒ STOICVM.] *Et ſunt in eo, quæ huc ducant. Sed de iſtu ſequentibuſq́; videſis Plutarchum libro de Homero, per partes & ſectas, vt hic Seneca, exſequentem.*

7. NE IMMORTALITATIS.] *Quam Calypſo pollicebatur.*

8. LAVDANTEM STATVM QVIETÆ CIVITATIS.] *Duplex talis locus; prior initio Iliad. Iotà vbi Vlyſſes in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapſilem illam vitam: quos verſus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducũt. Alter eſt Iliad. Sigma, in deſcriptione clypei Achillis: qui magis ſanè ad Senecæ iſta facit.* Erāt, *inquit*, in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

---ἐν τῇ μέν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίναι τε·
Νύμφας δ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὑπολαμπομενάων,
Ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει:
---Inque vnâ connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis ſponſæ, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, voceſque fauentes.

Tum de choreis addit, cantu & citharâ, & iudicijs: quæq́; ad ſtatum *ſpectant, vt noſter,* quietę ciuitatis. *Nam altera ciuitas, in turbis & bello.*

9. BONORVM TRIA GENERA.] *Simul omnia, de Merc*[illegible], *complexus, Iliad. ω.*

---οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητὸς,
Πέπνυσαί τε νόον, μακάρων δ' ἔξ ἐσσι τοκήων:
Qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque formâ:
Atque animo prudens, & natus ſtirpe beatâ.

Dat corporis formam, animi bona, & nobilitatem.

10. INCERTA OMNIA DICENTEM.] *Ideò Pyrrhonij ſibi vindicabant, & ducem ſuæ ſectæ preſcribebant: Laërtius in Pyrrhone.*

11. ANTEQVAM CARMINA VLLA COGNOSSERET.] *Hæc aſſertio (bonâ tuâ pace Seneca) temeraria aut improba mihi viſa. Quidni ſtatim à puero*

Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrùm [12] maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet; quam ſcire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare [13] tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos [14] Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, [15] Vlixes vbi errauerit, potius quam efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, vtrùm inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an [16] extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia. V[illegible]is mala impellit. non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis. hinc monſtra effera, & humano cruore gaudētia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorũ. Hoc me doce, quomodo patriā amē, quomodo vxorē, quomodo patrē, quomodo ad hæc tā honeſta [17] vel naufragus nauigē. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, [18] an verba ſæculo ſuo dederit? an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, [19] an in animo poſita ſit. Ad muſicum tranſeo. Doces me, quomodo inter ſe acutæ ac graues voces conſo-

puero carmina cognouiſſe potuit, nec ſapiens eſſe? Probabilius, fuiſſe talem, antequam talia, id eſt carmina illa diuina ſcriberet: idq; aſſentimur. Ergo pro cognoſceret, *ego quidem vellem,* conderet.

12. MAIOR ÆTATE HOMERVS.] *Aſſerit Plutarchus, Conſolat. ad Apollonium, atque alÿ contrà. Varro, quaſi arbiter, putat* non eſſe dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint, *apud Agellium* III. *cap.* XI. *Idem Agellius in Chronologiá:* De Homero & Heſiodo inter omnes ferè ſcriptores conſtat, ætatem eos egiſſe vel iiſdem ferè temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem. *Videſis Velleium, & noſtras ibi Notas.* 13. TAM MALE TVLERIT.] *Vt ſenior videretur, quàm eſſet.*

14. PATROCLI ET ACHILLIS.] *Politianus in Miſcellaneis, cap.* XLV.

15. VLIXES VBI ERRAVERIT.] *Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Serm.* VIII. *Βίων ἔλεγε τοὺς γραμματικοὺς ζητοῦντας περὶ Ὀδυσσέως πλάνας, μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν. μηδὲ καθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, πονοῦντες περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα:* Bion aiebat, Grammaticos de errore Vlyſſis quærentes, ſuum non inquirere: nec animaduertere, quòd in hoc ipſo errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16. EXTRA NOTVM NOBIS ORBEM.] *Id eſt, vltra columnas Herculis, in mari exteriore. Vide in Agellio lib.* XIV. *cap.* VI.

17. VEL NAVFRAGVS NAVIGEM.] *Magis probem,* naufragijs: *quod ſcripti quidam.* 18. AN VERBA SÆCVLO SVO.] *Bis idem quærit. Itaque Gruterus volebat,* An Penelope pudica. *Ego in prioribus non mutem, ſed hic litterulam:* ac verba. *& ſic connectam.* 19. AN IN ANIMO POSITA.] *In ipſo animo: eſt enim virtus, ideoq;* nec oppreſſo corpore amittitur, *vt*

conſonent, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum ſiat concordia. Fac potiùs, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint 20 modi flebiles. monſtra potiùs, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potiùs doceat, quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & 21 auaritiæ commodare digitos. potiùs doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem, cuius patrimonium 22 tabularios laſſat, imò quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſtò, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? 23 ſi benè tecum agitur, heredis. Negant iuriſconſulti quidquam vſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, & quidē generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quàm magnus ſit, dic quàm puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi quid in vitâ rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitiâ gloriatur.

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet;
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc ſcire quid proderit? vt ſollicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potiùs hoc diſcam, vbicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis

Auguſt. egregiè diſputat. De Ciuit. Dei I. *cap.* XVII. *&* XVIII. *Vis aliena pudicitiam non excutit, etſi pudorem incutit.* 20. MODI FLEBILES.] *Lydij.*

21. AVARITIAE COMMODARE DIGITOS.] *Nā digitu ipſis numerabāt, & numeros exprimebāt.* 22. TABVLARIOS LASSAT.] *Tabulæ erāt accepti & expenſi, vectigaliū & opum. Qui preerant,* Tabularij *dicti. Legas in Gloſſis etiam,* Ἀριθμητὰς, Tabularius: *id eſt* Numerator *vel* Calculator, *quia in tabulis exercent.* 23. SI BENE TECVM AGITVR.] *Id eſt, vt felix ſis & ex voto res ſuccedat, prolis tuæ; aut ſi non habes, externi heredis. Quid ſi nec heredē? nā potes inteſtatus mori, poteſt tyrannus eripere & fiſco applicare.*

24. AVT MOVENT, AVT NOTANT.] *Nos de eo in Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIII.

25. QVID

bilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectui rerum omnium [24] aut mouent, aut notant. Sed ſiue quidquid euenit faciunt, [25] quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si vero ſolem ad rapidum ſtellaſq́ ſequentes
Ordine reſpicias, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum exſpecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non vtique caſura. Vtique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt [26] non per præſcriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æquè luctatores, & totam [27] oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti [28] ieiuni vomitores, quorum corpora in ſaginâ, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri [29] rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, alúntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel

25. QVID IMMVTABILIS REI.] *Bellè in Anthologiâ:*

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
Καὶ μὴ παθεῖν· καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν·
Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δ᾽ ἦν μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν; χρὴ γὰρ παθεῖν.

Scire ſi licet, quæ debes ſubire,
Et non ſubire: pulchrum ſit ſcire.
Sed ſi ſubire oportet, quæ licet ſcire,
Quorſum ſcire? nam debes ſubire.

26. NON PER PRÆSCRIPTVM EVNTEM.] *Non numerantem artes liberales, vt vulgus.* 27. OLEO AC LVTO.] *Ceromate, & haphe. ſuprà epiſt.* LVII. *initio. Athleticam intelligit.* 28. IEIVNI VOMITORES.] *De quibus epiſt.* CXXII. *vide.* 29. RECTAM EXERCVERVNT.] *Meus,* rectum exercuerunt haſtile iacere: *atque ita legendum. Rectum haſtile ideò, quia ſequitur* Sudem torquere. *In ſudis exercitijs, gladio ſe parabant, & ideò*

vel ceſtu, ab iracundiâ vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia 30 animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quattuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quę manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui 31 pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſuâ ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non nouere) mirantium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imò (vt dicā verius) liberæ. quibus curę virtus eſt. Quēadmodū, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hęc quoque liberaliū artiū turba locū ſibi in philoſophiâ vindicat. Cùm ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt? multa adiuuant nos, nec ideò partes noſtræ ſunt: imò ſi partes eſſent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometrię miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber. ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea, vtraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Quâ ratione conſtent cæleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens

ventilabant: haſtile autem, miſſile telum erat in rectum. Tamen ſi quis tueri, rectam, *velit: poſſit è ſequentibus,* Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. *Opponat* rectis, iacentes.

30. ANIMVM AD ACCIP. VIRT. PÆPARANT.] *Philo, De congreſſu quær. erudit. gratiâ:* Ὥσπερ ἐν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔνεστιν. οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν εἰς ἐκείνην φέρουσα: Vt in ædibus veſtibula ſunt ante fores; in opidis pro urbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.

31. PEG-

piens ſcit:curſus & recurſus & obſeruationes, per quas deſcendunt & alleuantur,ac ſpeciem interdum ſtantium præbent,cùm cęleſtibus ſtare non liceat,colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens:illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnũ eſſe ſolem philoſophus probabit:quantus ſit, mathematicus,qui vſu quodam&exercitatione procedit:ſed vt procedat, impetranda illi quędam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit,totum opus 32 à ſolo excitat. Mathematica(vt ita dicam) ſuperficiaria eſt,in alieno ædificat,aliena accipit principia,quorum beneficio ad vlteriora perueniat:ſi per ſe iret ad verum,ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere,dicerem multum collaturam mentibus noſtris quæ tractatu cęleſtium creſcunt,trahuntque aliquid ex illo. Vnâ re conſummatur animus, ſcientiâ bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. 33 Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt:terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia,deſpicit,prouocat, frangit:numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant?Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt,nullâ neceſſitate ad fallendum cogitur,nullo corrumpitur præmio. Vre,inquit,cæde, occide,non prodam:ſed quò magis ſecreta quæret dolor,hoc illa altiùs condam.numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt?Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atq; abigit,alias diſpenſat,& ad ſanum modum redigit, nec vmquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis,ſed quantum debeas,ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat auarum:verbis,rebus,affectibus comem ſe,facilemque omnibus præſtat:nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maximè,quod alicui bono futurum eſt,amat.numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt?non magis quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem,ac parſimoniam:non magis quàm clementiam,quæ alieno ſanguini tamquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cùm dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perueniri,quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt,quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri,ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici,ſine liberalibus ſtudiis veniri

31. PEGMATA PER SE.] *Affatim de ÿs nos, libello De Amphitheatro, cap.* XXII.. 32. A SOLO EXCITAT.] *Ab ipſis fundamentis.*

33. SINGVLAS HABET CIRCVMIRE.] *Muretus,* Iubet, *ſubſtituit: Pythœus*

veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cùm ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an [34] certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno, vide [35] quàm multa quærantur. Primùm, an per ſe ſit aliquid. deinde, an aliquid ante tempus ſit. ſi tempus cum mundo cœpit: an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabilis [36] quæſtiones ſunt de animo tantum: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde aliò tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliaſque coniectus: an non ampliùs quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus [37] vagetur in toto: vtrùm corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cùm per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſuâ vſurus, cùm ex hac effugerit caueâ: an obliuiſcatur priorũ, & illic noſſe ſe incipiat, [38] poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copiâ quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat: expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quãtum eſt neceſſarium. [39] An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacuâ litterarum ſupellectile? Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intẽperantiæ genus eſt. Quid, quòd iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideò non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? [40] Quattuor millia librorum Didymus grammaticus hauet; *ego vellem*, habeo, *ſi mutas: vel*, habe.

34 CERTIOR MEMORIA SIT. *Ideò Druides* (*apud Cæſarem* VI. *Gallicor.*) fas non putabant ſua litteris mandare. quòd nollent eos, qui diſcunt, litteris confiſos, minùs memoriæ ſtudere.

35. QVAM MVLTA QVÆRANTVR.] *Explicata hæc à nobis, cum ſequentibus, Phyſiol.* II. *Diſſert. vltimâ.* 36. QVÆSTIONES SVNT DE ANIMO.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Phyſiol.* III. *Diſſertat.* VIII. *& deinceps.* 37. VAGETVR IN TOTO.] τῷ ὅλῳ: *in Mundo.*

38. POSTQVAM DE CORPORE.] *Eſt Mureti. nam libri*, an de corpore; *vel*, vnde. *Lego*; cùm de corpore. 39. AN TV EXISTIMAS.] *Hæc & ſequentia nimis velim Philologi noſtri attendant, & admittant.*

40. QVATTVOR MILLIA LIBRORVM.] *Suidas notat*, tria millia & quingen-

maticus ſcripſit:41 miſer,ſi tã multa ſuperuacua legiſſet. In his libris ac patriâ Homeri quæritur,in his de Æneæ 42 matre verâ:in his 43 libidinoſior Anacreon,an ebrioſior vixerit:in his,44 an Sappho publica fuerit:& alia,quæ erant dediſcenda,ſi ſcires. I nunc,& longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perueneris,oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum,magnâ alienarum aurium moleſtiâ,laudatio hęc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itáne eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit quæram:quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum,cum faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit,recognoſcam.& ætatem in ſyllabis conteram? Itáne in geometriæ puluere hærebo? Adeò mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam,45 vt quid ignorem? Appion grammaticus qui ſub C.Cæſare 46 totâ circumlatus eſt Græciâ,& 47 in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus,aiebat: Homerum vtraque materiâ conſummatâ, & Odyſſâ, & Iliade,principium adieciſſe operi ſuo,quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quòd 48 duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtriâ librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet,qui multa vult ſcire.

gentos *ſcripſiſſe. Dictus fuit ab aſſiduitate & perpeſſione laboris* χαλκέντερος: ferreis viſceribus: *vixitq́; Ciceronis & Auguſti æuo.*

41. MISER, SI TAM MVLTA.] *Haud malè alij libri,* miſereter, ſi.

42. MATRE VERA.] *Nam opinione mater Venus erat.*

43. LIBIDINOSIOR ANACREON.] *Superfluens quæſtio, & verè grammatica. Vtrumque autem in eo eximiè comparet.*

44. AN SAPPHO PVBLICA.] *Vidi qui vellet,* Sappho pudica; *alium qui,* Sappho Sibylla; *ego (ſi quid mutandum) vellem,* pullaria. *Scitum, quid ei obiectum. ſed,* publica, *ſi tenetur, explica, an & vulgo ſe vulgauerit.* 45. VT QVID IGNOREM?] *Veteres,* & quid. *Senſum non elicio: non quidem aptum, aut ſalutarem. Fortaſſe:* Hæc ſciam, quis ignorem? *Id eſſet, Illa extra me ſciam: ipſe quis ſim, neſciam? veletiam:* & quid ſi ignorem? TOTA CIRCVMLATVS EST GRÆCIA.] *Quaſi manibus geſtatus, & vt publica quadam pompa. Tamen,* circulatus, *in meo libro optimo legitur: & probem. Agyrta fuit & circulator. Eſt qui* πλειστονίκης *vulgò agnominabatur, vt in Clemente, Euſebio, Agellio legas, quaſi* multivictor: *ſiue, vt in Suidâ,* Ἀπίων ὁ πλειστονίκου, *filius ſcilicet Pliſtonicæ: Didymi, de quo antè, diſcipulus, & agnominatus itē ab aſſiduitate* μόχθος, labor; *à Tiberio iocosè & verè,* cymbalum mundi.

47. IN NOMEN HOMERI.] *Cognominatus paſſim alter Homerus.*

48. DVAS LITTERAS.] *Scilicet M. & H. in voce* μῆνιν: *quæ ſignant*

re. Non vis cogitare,quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica,quantum occupatio priuata,quantum occupatio quotidiana,quãtum ſomnus.metire ætatem tuam:tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor:philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis?Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones,& coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt,& inuidêre grammaticis,inuidêre geometris.Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulêre in ſuam.Sic effectum eſt, vt diligentiùs ſciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta veritati ſit. [49] Protagoras ait,de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo,& de hac ipsâ, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe. Parmenides ait, ex his quę videntur, [50] nihil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem ferè Pyrrhonij verſantur, & Megarici, [51] & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt:ſatius eſt ſuperuacua ſcire,quàm nihil. Illi non præferunt lumen,per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo,nihil in rerum naturâ eſt,niſi dubium: ſi Nauſiphani,hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: [52] ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant,alunt,ſuſtinent?Tota rerum natura vmbra eſt,aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrùm magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

EPIST. LXXXIX.

PHILOSOPHIÆ *& Sapientiæ diſcrimen: & illius diuiſio varia, partiumque iterùm diuiſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in malè diuites inuehitur, luxumque ſimul & auaritiam caſtigat.*

REM vtilem deſideras,& ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam,& ingens corpus eius in membra diſponi.

XLVIII. *Quid alius nugator (in Plutarcho, Quæſt. Conuiu. IX. cap. III.) qui totidem ſillabas in primo verſu Iliados, & illo Odyſſeæ notabat? idem, in vtroque poſtremo. Nam ſeptemdecim ſillabæ ſunt initio vtriuſque operis, ſedecim in fine.* 49. PROTAGORAS AIT.] *Hæc omnia, pertractaui II. Manud. Differt. IV.* 50. NIHIL ESSE IN VNIVERSVM.] *Docui ibi ſcribendum,* Ex his quæ videntur, vnum eſſe vniuerſum, *vel ſi vis,* vniuerſa. 51. ET ERETRICI.] *Olim emendauimus: & ſic dicti à patriâ Menedemi, ſectæ auctoris. De non ſcientiâ, idem ferè Pyrrhoniis cenſebant.* 52. SI ZENONI.] *Cognomento, Eleati.*

poni. Faciliùs enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profectò enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantiâ, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt,1 ſic erit a nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quàm cæteris acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtēdi facilius poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles eſſe & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuiſio: ſimile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur tibi dicam,2 inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia, ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa peruēnit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam 3 diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi videtur hęc adiectio, quia cauſſæ diuinorū humanorūq; partes ſunt. Philoſophiā quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirēt. alij, ſtudium illā virtutis eſſe dixerūt, alij, ſtudiū corrigēdæ mētis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cùm illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut philoſophiâ nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ

EPIST. LXXXIX. 1. SIC ERIT A NOBIS ADSPICIENDA.] *Mirum quid ita libri in voculâ notâ turbent. Nam alij*, abſcienda, adſcienda, *meus*, abſcidenda.

2. INTER SAPIENTIAM ET.] *Nos in Manud.* II. *Differt.* VII.

3. DIVINORVM.] *Hieronimus in Iſaia cap.* V. Inter Sapientiam & Prudentiam hoc dicunt intereſſe Stoici, quòd illa ſit rerum diuinarum & humanarum notitia, iſta autem tantùm mortalium. *Nota de Stoicis, nam Platonici aliter diſtinguunt, & illam in contemplatione, hanc in*

gatç tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus 4 Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hęc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophiâ virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipsâ. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. 5 Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores. Moralem, Naturalem, & Rationalē. Prima cōponit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructurā, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterùm inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem 6 adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidā & de generibus vitæ locū ſeparauerunt. Nihil autem horum in illâ parte morali non reperitur. Epicuréi duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem: 7 Rationalē remouerunt. Deinde cùm ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem 8 De iudicio & regulâ appellant, alio nomine ratio-

nalione ponunt. 4. DOSSENNI MONVMENTO.] *Fuit Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor, cuius mentio & verſus in Plinij* XIV. *cap.* XIII. *Item Horatio,*

Quantus ſit Doſſennus edacibus in paraſitis.

5. PHILOSOPHIÆ TRES PARTES.] *Explicaui Manuduct.* II. *Diſs.* V.

6. ADIECERVNT CIVILEM.] *Politicam.*

7. RATIONALEM REMOVERVNT.] *Laërtius:*

Τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι:

Dialecticam, vt ſuperfluam, remouerunt.

8. DE IVDICIO ET REGVLA.] *Diuidunt ipſi philoſophiam in tres partes, τὸ κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθικόν:* Canonicam (*ſiue* Regularem) Phyſicam, Ethicam. Regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractaturque de eâ in libro vnico, qui Canon ſiue Regula inſcribitur. *Sed ea pars, quia iudicium format ac præparat, appellarunt etiam περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν:* De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. *Iſta Laërtius in Epicuro: & ex his Seneca mens*

clara.

rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. 9 Ariſto Chius non tantùm ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, 10 ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcìdit. Nam eum locum 11 qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tamquam quidquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cùm tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primùm incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt 12 prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & 13 æſtimans quanto quidque dignum ſit, maximè vtilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda 14 de impetu: tertia 15 de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices: ſecundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumq́ue: tertium, vt inter impetum tuum, actionemq́ue conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tuâ poteſtate, ſi in ipsâ rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetû. Impetus ex dignitate rei cuiuſq; concipitur, perinde remiſſus acriórve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. vtraque diuiduntur in ſuos,

clara. 9. ARISTO CHIVS.] *Zenonis auditor. de cuius hoc ſenſu Laërtius:* Τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δ' οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: Phyſicum & Logicum locum ſuſtulit, dicens illum eſſe ſuper nos, hunc nihil ad nos. 10. SED ETIAM CONTRARIAS.] *Impedire Sapientiam. aduerſari Virtuti.*

11. QVI MONITIONES CONTINET.] Τὴν παραινετικὴν, *de quâ in epiſtolâ* XCIV. *atque ibidem Ariſtonis hæc contemptio.*

12. PRIMA ESSET INSPECTIO.] *Hæc diuiſio tenuis aut ſterilis eſt, præ illâ quæ in Laërtio ponitur, ex mente & vſu plurium Stoicorum. vide.*

13. ÆSTIMANS QVANTO QVIDQVE.] *Eſt igitur pars, quæ in Laërtio dicitur,* περὶ τῆς πρώτης ἀξίας: de primâ æſtimatione.

14. DE IMPETV.] *In eodem,* περὶ ὁρμῆς. 15. DE ACTIONIBVS.] *Et ipſe*

ſuos,vt ita dicam,gradus. Corporũ locus in hos primùm,15 in ea quæ faciũt,& quæ ex his gignuntur:gignuntur autẽ elemẽta.16 Ipſe elemẽti locus,vt quidam putant,ſimplex eſt: vt quidam,in materiam,& 18 cauſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diuiſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat,& ſenſus,& ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur:19 in verba,& ſignificationes:id eſt,in res quæ dicuntur,& vocabula quibus dicuntur.20 Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

------Et ſumma ſequar faſtigia rerum.

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. 21 Hæc, Lucili virorum optime,quò minùs legas non deterreo; dummodo quidquid legeris,ad mores ſtatim referas Illos compeſce, marcentia in te excita,ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque,quantum potes,vexa:& iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde,Ego debeo dicere,Quouſque eadem peccabitis? Remedia antè vultis,quàm vitia deſinere.ego verò eò magis dicam, & quia recuſatis,perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publicè audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager vni domino,qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis,22 ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium termini,vſque ad oſtium à fonte,veſtri ſunt. Hoc quoque parum

ipſe agnoſcit, περὶ πράξεων. 16. IN EA QVÆ FACIVNT.] *Duo prima principia, Deũ & Materiam. Et ſi alterum illorum patitur, Dei reſpectu: ſed agit tamen, compoſitorum.* 17. IPSE ELEMENTI LOCVS.] *Non ſatis hoc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principijs confundit? Niſi ſi Elementum aliter à quibuſdam capi vult, & vt ipſa Principia contineat, atque etiam Elementa. Hoc apparet.* 18. CAVSSAM OMNIA MOV.] *Ipſum Deum, ſiue (vt Stoici ſæpè) eius Rationem.*

19. IN VERBA, ET SIGNIFICATIONES.] *In Laërtij Zenone:* Τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ τῶν σημαινομένων, καὶ τῆς φωνῆς τόπον: Dialecticam diuidi in eorum Quæ ſignificantur, & Vocis locũ. 20. INGENS DEINDE SEQVITVR.] *Videnda in ipſo Laërtio, ibidem.*

21. HÆC, LVCILI VIRORVM OPTIME.] *Meus alijq́ ſcripti hic ordiuntur nouam epiſtolam: neque abs re videatur.*

22. NE PROVINCIARVM QVIDEM.] *En vix credenda latifundia, & hu*

parùm eſt,niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis,latè poſſidete: ſit fundus,quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis,[23] dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æquè ſpatioſè luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit lacus,cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen,cuius non ripas ædificia voſtra prætexãt? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curuabitur,vos protinus fundamenta iacietis, [24] nec contenti ſolo,niſi quod manu feceritis,[25] maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant,alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cùm multa ædificaueritis, cùm ingentia; tamẽ & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. [26] Non eſt veſtrum, vbicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, [27] niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus,feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſtâ ferâ, periculoſè captâ,dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchylijs,tam longè aduectis,per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam,quòd non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc alijs dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas, omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem, affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt melius.

EPIST. XC.

PHILOSOPHIÆ *laus. ea vitam formauit, conſortia & imperia inſtituit, leges his ſequentibusq́; lucem, aut fidem etiam, mutuare ex* III. *de beneſic. cap.* VIII. *item Epiſt.* LXIV. *& noſtris Admirandis libro* II. *cap.* XV.

23. DVM PLVS SIT ALIENI.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus ſemper erit, quod alij poſſideant.* 24. NEC CONTENTI SOLO.] *Nam aggeres & moles in ipſo mari ſtruebant, ijsq́; ſuperſtruebant.*

25. MARIA AGETIS INTRORSVS.] *A terrâ repelletis, verſus ſuum oceanum. Horatius:*

Contracta piſces æquora ſentiunt,
Iactis in altum molibus.

26. NON EST VESTRVM.] *Vſu videlicet. quorſum autem, ſine vſu?*

27. NISI EX FASTIDIO.] *Quæ iam ediſſe non libet. obſoleta ea gula eſt.*

EPI-

centia augebat, ornabatq́ue ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſſa cùm benè imperanti benè pareretur, nihilque rex maius minari malè parentibus poſſet, quàm vt abiret è regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitijs, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientiâ notos. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octauus. Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoq́ue receſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophiâ inuentas, quibus in quotidiano vſu vita vtitur, non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriam. Illa, inquit, ſparſos ⁴ & caſulis tectos, aut aliquâ rupe ſuffoſſâ, aut exeſæ arboris trunco, ⁵ docuit tecta moliri. Ego verò philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria piſcium in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrimè pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram? & quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parùm enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuriâ, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certâ manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſchindebant fiſſile lignum.

Non

3. ZALEVCI LEGES CHARONDÆQVE.] *De iſtis aliquid Manuduct. 1. Diſſert. V.*

4. ET CASVLIS TECTOS.] *Eraſmi diuinatio eſt: at ſcripti,* è caucaſis lectos, *aut* cauſalis. *Et herclè vix melius eſt edere: niſi quòd* caſæ *non primò ſtatim factæ, ſed poſt rupes & antra ingenio repertæ ſunt. Hunc gradum Lucretius facit, lib. V.*

Sed nemora. atque cauos montes, ſiluaſq́ue colebant,
Et frutices inter condebant ſquallida membra.

De cultioribus iam autem narrat,

Inde caſas poſtquam, ac pelles, ignemq́ue pararunt,
Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum.

Fortaſſe in Senecâ igitur, & aut cauis tectos.

5. DOCVIT TECTA MOLIRI.] *Cicero ad Philoſophiam:* Tu eos inter

ſe primò

Non enim tecta [6] cænationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, [7] vicis intrementibus, vt ex illâ lacunaria auro grauia penderēt. [8] Furcæ vtrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam. ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſtâ, & in procliue diſpoſitâ, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quòd ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cùm incendio ſiluarum aduſta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quàm Poſidonio: Vtrùm malleus in vſu eſſe priùs, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cùm hoc quoque ſæculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, [9] & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cùm vidiſſet puerum cauâ manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perulâ calicem, hac obiurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrùm tandem ſapientiorem putas, qui inuēnit quemadmodum in immenſam altitudinem [10] crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui [11] Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; ſe primò domiciliis, deinde coniugiis iunxiſti.

6. CÆNATIONI EPVLVM.] *Magnum & amplum conuiuium.* Nec diſplicent ſcribi, populum. *Ita Seneca epiſt.* CV. capacem populi cænationem *dixit.* 7. VICIS INTREMENTIBVS.] *Iuuenalis Sat.* III.

— modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plauſtra vehunt. nutant alte, populoque minantur.

8. FVRCÆ VTRIMQVE SVSPENSÆ.] *Fortè,* ſuſpenſam.

9. ET DÆDALVM?] *Plinius lib.* VII. *cap.* LVII. *Alij* Talo *tribuunt, qui Dædali ex ſorore nepos, vt Diodorus* IV. *Bibliothecæ.*

10. CROCVM LATENTIBVS FISTVLIS.] *Quod in theatris fiebat ad ſparſionem. Nos De Amphitheatro, cap* XVI. 11. EVRIPOS SVBITO.] *Idquoque in ſpectaculis & Circo. nam ibi impletis iis foſſis, per occultos canales ex Aquaductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam*

aut

tat;[12] verſatilia cænationum laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ [13] terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe, [14] quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certè ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici curâ cônſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequêre naturam. illa noluit eſſe diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? [15] non auium plumæ in vſum veſtis conſeruntur? non hodieque magna Scytharum pars, [16] tergis vulpium induitur ac murium, quę tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbrâ craſſiore propellere. Quid ergo? non vetu-

aut talia. 12. VERSATILIA CÆNATIONVM LAQ.] *De quibus Suetonij Nerone, cap.* XXXI. *Fuêre & triclinia* verſatilia, *ad iocum, & homines floribus ac roſis inuoluendos: apud Lampridium in Eligabalo.*

13. TERRA POSVIT IN SVMMO.] *Non in imo, vt metalla. In ſummo ſunt herbæ, fruges, ſtirpes.* 14. QVAM MILITEM.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.* 15. NON AVIVM PLVMÆ.] *Nam & eæ olim in vſu agreſtibus, aut ſiluicolis, vt de Philoctete Attius, apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, ſtans volatiles,
Pro veſte pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indi, qui plumatili veſte hac vtuntur.

16. TERGIS VVLPIVM AC MVRIVM.] *Quod de Germanis Tacitus:* Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentiùs, vlteriores exquiſitiùs. *Iſidorus:* Maſtruca, veſtis Germanica ex pelliculis ferarum. *De Scythis, Iuſtinus:* Lanæ ijs vſus ignotus: pellibus tantùm ferinis aut marinis veſtiuntur. *De* marinis, *haud temerè mutem: nam & in Tacito eſt de* pellibus belluarum, quas exterior Oceanus gignit. *Tamen alij,* murinis: *quod eſſet hic pro Senecâ, de* muribus. *Quod idem ex Eginhart, in vitâ Caroli Magni:* Ex pellibus lutrinis vel murinis (*ita ſcriptus liber*) thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. *Sunt autem iſti mures Scythici,* Martium & Hermelinarum *nomine hodie noti. Ceterùm & in Homero, Agamemnon --- ἑέσσατο δέρμα λέοντος:* texit ſe pelle leonis, *itemq; Dolon, & Neſtor. Appollonij etiam Scholiaſtes notat:*

Σύνηθες τοῖς ἥρωσι τὸ δερματοφορεῖν:
Sollenne heroibus, pelles geſtare.

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus [20] veſtis nihil celatura conficitur, in quâ nô dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minùs facundè deſcribit proſciſſum aratro ſolum, [21] & iteratum, quo ſolutior terra faciliùs pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eoſdem dentes linguâ refertur: tunc vero ſaliuæ miſcetur, vt faciliùs per fauces lubricas tranſeat. Cùm peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde vtriuſque attritu grana franguntur, & ſæpiùs regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aquâ ſparſit, & aſſiduâ tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primò cinis calidus, & feruens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, [22] quin ſutrinum quoque inuentum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inuenta ſunt: tam mehercules quam nauigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendũ ventorũ impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum nauigij torqueant: & exemplũ à piſcibus tractũ eſt, qui caudâ reguntur, & leui eius in vtrumq; momento velocitatẽ ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuẽnit: ſed minora, quàm vt ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imò nõ ab alijs excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoriâ ſcimus: vt [23] ſpeculariorum vſum,

percutere eſt. Sed antiquis: Ouidius vix eſt vt vſurparit. Vnde ergo libri turbant? leui ſæpè & ridiculâ cauſsâ: ac fuerit in archetypo aliquo, fariunt. *inde hoc,* pariunt, *diffuſum.* 20. VESTIS NIHIL CELATVRA.] *Serica, bombycina, & id genus pellucida: Adi de Benef.* VII. *cap.* IX. *& Conſol. ad Helu. cap.* XV. 21. ET ITERATVM.] *Eſt à Pinciano, etſi libri,* inter aratrum. *Sed benè bonus Cenſor. eſt enim agriculturæ vox; & in Columellâ* Arationem iteratio ſequitur, vt veruactum reſoluatur in puluerem. *Imò &* Tertiatio *ſæpè.* 22. QVIN SVTRINVM QVOQVE.] *Quippini. nam & Stoicorum ſapiens, bonus ſutor eſt: Manuduct.* III. *Diſſert.* XVII. 23. SPECVLARIORVM VSVM.] *Specularia, quadra*

 ſiue

ſum, perlucente teſtâ, clarum tranſmittentium lumen: vt 24 ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid 25 lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid 26 verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quídve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam

ſiue orbes feneſtris inſerti, ad lucem immittendam, ventos excludendos: vicem & vſum hodie vitreorum. Dicta à lapide Speculari: cui hoc nomen à natura tralucente. Creber olim in Hiſpaniâ, Cypro, cappadociâ, Africâ: nunc ſitne in notitiâ, neſcio, vix in vſu. At olim frequenti. neque enim Cænationes ſolùm aut cubicula eo illuſtrabant, ſed Balnea (ſuprà, in epiſtolâ LXXXVI.) *ſed totas Porticus, in Plinij epiſtolâ* XVII. *libri* II. *Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra cæli iniurias ſic claudebant. ex Martiali palàm, lib.* VIII. *epigr.* XIV. *&* LXVIII. *Adde noſtrum de Provid. cap.* IV. 24. SVSPENSVRAS BALNEORVM.] *Eádem voce & ſenſu Palladius, opinor, lib.* I. *cap.* XL. ſuſpenſuras cellarum *in balneis dixit: id eſt,* locum ab humore ſuſpenſum, *vt idem loquitur, &* ne vligo refrigeraret. *Nam anteà ſimpliciter Balneas ſolo inſtruebant: poſteà repertum, ſuſpendi, & à terrâ paullùm attolli, ob cauſſam dictam, & vt calor diutiùs perſeueraret. Ita Vitruuius lib.* V. *cap.* X. Suſpenſuras caldariorum *facit: vt* tegulis ſeſquipedalibus ſolum ſternatur, & ſuprà laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, atque eæ habeant altitudinem pedum duorum. *Vides ſuſpenſionem: an à Sergio Oratâ primùm repertam? Ita enim Plinius libro* IX. *cap.* LIV. Sergius Orata primus inuenit penſiles balneas. *Nominat eaſdem, & idem hoc aui indicat. lib.* XXVI. *cap.* III. *vbi de Aſclepiade medico:* Tum primùm, *inquit,* penſilium balnearum vſu ad infinitum blandiente. *Quando primùm? Aſclepiade medicante, qui Cn. Pompeij, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Oratæ, ait circà, qui L. Craſſi oratoris. Ita quod Seneca ait* ſuâ memoriâ prodiſſe, *laxiùs paullò capiendum eſt: ſicut & de* Notis, *quæ Ciceronis æuo innotuerunt. An aliquis putet, alias Suſpenſuras intelligi? nempe ſuper hypocauſta & camerationes ſuppoſitas, vbi ignis, & ſuperiora per tubos calefacta? Penè hoc cenſeam, & nouitij id fuiſſe inuenti: de quo ſcripſi in Epiſt.* LXXV. *Centuriæ* III. *ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porrò quòd vir & medicus doctiſſimus,* Penſiles balneas *interpretatur ipſe labra à laquearibus ſuſpenſa. & leui motu huc illuc agitanda: neſcio, & hæreo, donec teſtimonio ab antiquitate impellar.*

25. LAPIDEAS MOLES.] *Columnas.* 26. VERBORVM NOTAS.] *De*

his

tibiam cantus, quibus exceptis ſpiritus, aut 27 in exitu, aut 28 in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. quid illi tam paruula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterùm ad beatum ſtatum tendit, illò ducit, illò vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam vero, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: 29 totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualeſque, declarat: quid inferi, quid 30 lares & genij. Quid 31 in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, 32 vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. 33 Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam 34 rationem toti inditam, & 35 vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, 36 in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur 37 vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum

quibus exſecutus ſum in epiſtolâ XXVII. *Centuria* I. *ad Belgas.*

27. IN EXITU.] *Sicut in tubâ.* 28. IN TRANSITU.] *In foratili tibiâ.*

29. TOTUS NATURÆ AC SUÆ.] *Alludit ad finem, Viuere ſecundùm naturam vniuerſi, & ſuam: de quo ego Manud.* III. *aliquot Diſſertationibus.* 30. LARES ET GENII.] *Diſtincta hæc, & quomodo, vide Phyſiol.* I. *Diſſert.* XVIII. 31. IN SECUNDAM NUMINUM.] *Proximo à dijs loco, & dignitate. Nam & pars Deorum ſunt.*

32. UBI CONSISTANT.] *Circa imum ætherem, & cælum Lunæ. Nos in Phyſiol.* III. *Diſſ.* XIV. 33. HÆC EIUS INITIAMENTA.] *Dixi aliquid Phyſiol.* II. *Diſſert.* VI. 34. RATIONEM TOTI INDITAM.] *Incorporalem illam Rationem, de quâ Phyſiol.* I. *Diſſert.* VII. *Toti autem, id eſt Mundo. Nam Stoicus ſermo diſtarat hoc ab* Vniuerſo. *Nos quoque in Phyſiolog.* II. *Diſſert.* V. 35. VIM OMNIUM SEMINUM.] *De quâ vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* IV. 36. IN QUOT MEMBRA.] *Ita partes appellat: quæ Stoicis octo ſunt. Vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* XVII.

37. VITÆ AC NECIS AMBIGUA.] *Nam vita videtur nobis, quod mors eſt: & contrà. Nam animus hîc incluſus, velut carcere aut ſepulchro potiùs continetur: viuet & viget liber illic, & inter ſtellas.*

dignum inuentu iudicaſſet,quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus.ponenda non ſumeret.[38] Anacharſis,inquit,inuenit rotam figuli,cuius circuitu vaſa formantur.Dein quia [39] apud Homerum inuenitur figuli rota,mauult videri verſus falſos eſſe,quàm fabulam.Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit,ſapiens quidem hoc inuênit,ſed non tamquam ſapiens : ſicut multa ſapientes faciunt,quà homines ſunt,non quà ſapientes. Puta velociſſimũ eſſe ſapientẽ:curſu omnes anteibit,quà velox eſt,non quà ſapiens.Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere,qui [40] ſpiritu vitrum in habitus plurimos format,qui vix diligenti manu effingerentur.Hęc inuẽta ſunt,poſtquam ſapientẽ inuenire deſiuimus.Democritus,inquit,inueniſſe dicitur fornicẽ, vt lapidum curuatura paullatim inclinatorũ medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum,& pontes,& portas fuiſſe , quarum ferè ſumma curuantur.Excidit porrò vobis eumdem Democritum inueniſſe,quemadmodum [41] ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur,quâ hodieque coctura inuenti [42] lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit,non quà ſapiens erat,inuênit. multa enim facit,quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri videmus,aut peritiùs,aut exercitatius. Quid ſapiens inueſtigauerit,quid in lucem pro-

38. ANACHARSIS ROTAM.] *Laërtius:* Εὗρε δὲ εἰς τὸν βίον ἄγκυράν τε, καὶ κεραμικὸν τρόχον, ὥς τινες : Repperit (*Anacharſis*) ad vitæ vſum & Anchoram, & Rotam figuli, vt quidam volunt. *Addit*, vt quidam: *& oſtendit dubitatum. Strabo certè Euphorum etiam reprehendit, qui id dixerit:* Πῶς γὰρ; *inquit,* ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν: Quomodo enim? quam Homerus nouit, qui eſt antiquior. *Sed eleuatur aut repellitur hoc argumentum à Poſidonio, in Seneca mox verbis.*

39. APVD HOMERVM INVENITVR.] *Palàm Iliad.* Σ. *ſub finem, his verſibus:*

--- ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
Ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν:
Sicut cùm figulus tractare rotam meditatur.
Et ſpecimen capit, an celeri ſat turbine currat.

Poſidonius viderit, qui optimos & decentiſſimæ imaginis verſus amolitur.

40. SPIRITV VITRVM.] *Eadem hodie formatura eſt, & miranda.*

41. EBVR POLIRETVR.] *Non opinor Democritum repperiſſe. vnde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? vt in equi phaleris. Iliad.* Δ. *verſu* CXLI. *Et Odyſſeæ* Τ. *in Somni portis,* πριστὸν ἐλέφαντα, ſectum ebur *agnoſcit. Sane ſcripti hîc ferè libri,* molìretur, *vel,* mollìretur: *quod verius igitur puto, etiam è ſequentium ſimilitudine.*

42. LAPIDES COCTILES.] *Scripti plerique,* lapides ad hoc vtiles.

43. Ad

protraxerit, quæris? Primùm rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam [43] ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, verâ æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pænitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimum eſſe, cui [44] felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de eâ philoſophiâ loquor, quæ [45] ciuem extra patriam poſuit, [46] extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: [47] ſed de illâ, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſse illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: [48] ſicut ante fortunata tempora, cùm in medio iacerent beneficia naturæ promiſcuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſsociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrêre, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſse memoratur, apud quos

--nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaq́; tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum naturâ fruebantur: ſufficiebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optimè poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit.

Licet

43. AD VNIVERSA DIREXIT.] *Nec malè*, vniuerſi. *Intelligit autem finem, illum Naturam ſequi.* 44 FELICITATE OPVS NON EST.] *Nempe illâ externâ, & vulgi.* 45. CIVEM EXTRA PATRIAM.] *Nam Epicurus à republicâ ſuos remouet, ſibi viuere quemque iubet, ſocietatem ſoluit.*

46. EXTRA MVNDVM DEOS.] *De Benefic. libro* IV. *cap.* XIX.

47. SED DE ILLA.] *Stoicâ.* 48. SICVT ANTE FORTVNATA.] *Libri ſcripti*, ſicut autem. *Et certè*, antè, *non placet: nam de illis ipſis fortunatis temporibus loquitur. Fortaſſe, tranſpoſitâ litterulâ*, ſicut vatum fortunato tempore. *Nam poëta hæc tempora nobis deformant. Sin autem, legito*: Sicut antè, fortunato tempore.

Licet itaque [49] velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adijciat, vicinum vel [50] pretio pellat æris, vel iniuriâ; licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longâ peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minùs inueniſſe, quam inuentum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum auarus abſcondendo [51] quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoque excluſerat: par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtrâ purpurâ verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: [52] mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quam noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex mediâ cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem [53] tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant [54] domos, inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſticâ poſitum manu. Hæc erat ſecundùm naturam domus, in quâ libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſâ timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, [55] non fuere ſapientes. quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam, [56] à diis recentes.

49. VELIT NVNC CONCVRRERE.] *Fortaſſe*, conuerrere.

50. PRETIO PELLAT AERIS.] *Muretus fecit*, pellat agris. *Scripti.* eris: *legendum*, eis, *vel*, terris. 51. QVOD SIBI IACERET.] *Sine vſu, & fructu: abditum, aut ſepoſitum.* 52. MOLLEM SOMNVM ILLIS.] *Meum & quidem, voce premiſſâ:* aquam mollem, *liceat*, ad aquam.

53. TECTORVM PAVETIS SONVM.] *Ruinæ metu.*

54. DOMOS INSTAR VRBIVM.] *Docui in Admirandis, Romæ ſic fuiſſe.*

55. NON FVERE SAPIENTES.] *Vide Manud.* II. *Diſſert.* V.

centes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides imâ terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc 57 etiam mutis animalibus: tantum aberat, vt homo hominem non iratus, nô timens, tantùm ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantiâ rerum innocentes erant. multum autem intereſt, vtrùm peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentiâ, deerat têperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædâ rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſiduâ exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

EPIST. XCI.

Lvgdvnensis *colonia incendium triſte, & ſubitum: eâ iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum: maxima & firmiſsima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.*

1 Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nunciato incêdio, quo Lugdunêſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominc patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc verò tam inopinatum malum, pænè inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cùm eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, rarò tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnquam tam grauis & pernitioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Numquam denique 2 tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit; & in tantâ pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbiq; armis quieſcentibus, cùm toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Galliâ, quęritur. Omnibus

56. A diis recentes.] *Ab illis conditos factoſq́, nullâ adhuc propagine.*

57. Etiam mvtis animalibvs.] *Id eſt, piſcibus. à quibus prima cædis cœpit, & in obſonium illi verſi.*

EPIST. XCI. 1. Liberalis noster.] *Videtur ille* Æbutius Liberalis,

bus fortuna, quos publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Denique diutius illam tibi periſſe, quàm periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, aduerſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſſâ concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggrauant: nouitas adiicit calamitatibus pōdus: nec quiſquam mortalium non magis, [4]quod etiam miratus eſt, doluit. Ideò nihil nobis improuiſum eſſe debet. in omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cùm voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eò magis aggrediatur & quatiat, quò ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quídve difficile eſt? non vnâ viâ ſemper, ne tota quidem incurrit. Modò noſtras in nos manus aduocat, modò ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in mediâ pace conſurgit. & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberniſque maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multâ Deûm indulgentiâ ſtruxit, id vnus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, [5]qui diem dixit, [6]horam, momentumque temporis, euertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum; ſi tam tardè perirent cuncta, quam fiunt: [7]nunc incremēta lentè exeunt, feſtinatur in damnum.

ralis, *cui De Beneficiis inſcripſit.* 2. TAM INFESTVM VLLI.] *Maliem vel,* vllibi, *vel* Vllum. 3. ADVERSVS SVA FIRMVM.] *Putarem,* ſucta: *ex ſequentibus.* 4. QVOD ETIAM MIRATVS EST.] *Vt inopinatum & inſolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putaſſet?*

5. QVI DIEM DIXIT.] *Is fuit Euripides, & eo noſter videtur adſpicere. Nam verſus eius eſt:*

Ὁ δ' ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος:

Felicitas non firma, ſed dialis eſt.

De quo Demetrius Phalereus cenſebat, meliùs habiturum, ſi non diem, ſed momentum dixiſſet. *Eſt ipſa correctio, quæ hic in Senecâ: & illa Demetrii apud Plutarchum legitur, Conſol. ad Apollonium.*

6. HORAM MOMENTVMQVE.] *Legerim cum Grutero*; hora momentumque eu. imp. ſuffecêre. 7. NVNC INCREMENTA LENTE.] *Tacitus in Agricolâ:* Naturâ infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia, quàm mala. Et vt corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur: ſic ingenia

num. Nihil priuatum, nihil publicè ſtabile eſt: tam hominum, quàm vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extrà tumultuantibus cauſſis, mala vnde minimè exſpectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te patriæ,[8] poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanę conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimùm poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaię vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedoniâ deuorata ſunt? Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequentér iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus[9] & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatū, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaiâ clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantùm manufacta labuntur, non tantum humanâ arte atque induſtriâ poſita vertit dies. iuga montium diffluunt, totæ deſedêre regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas,[10] ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideò æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue internâ vi flatuque[11] præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium[12] in abdito vis obſtantia effregerit; ſiue flammarum violentia compaginem ſoli gemia faciliùs oppreſſeris, quàm reuocaueris.

8. POTEST PATRIAM TIBI.] *Vt Lugduni incendio factum.*

9. ET INSERTA ERAT, ET EXCEPTA.] *Loco inſerta, & ſitu, excepta conditione, & colonia Romana facta.* 10. AD HVMILEM ARENAM DED.] *Meus & plures ſcripti*: ad humile deduxit, *ſpretâ mediâ voce.*

11. PRÆCLVSA VIOLENTI PONDVS.] *Muretus ex iſtis fecerat*, pręcluſi venti. *Ego putem*: interna vis, flatuſque præcluſi, violentè pondus.

12. IN ABDITO VIS OBSTANTIA.] *Scripti*, in abdito vaſtorum obſtantia.

ſoli ruperit; ſiue vetuſtas, à quâ nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim; ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorũ vias, longum eſt. hoc vnũ ſcio: omnia mortaliũ opera, mortalitate dãnata ſunt: inter peritura viuimus. Hęc ego atq; eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quę fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpè maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altiùs ſurgerent, & in maius. [13] Timagenes felicitati vrbis inimicus aiebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quòd ſciret meliora reſurrectura, quàm arſiſſent.* [14] In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque, quàm amiſere, reſtituantur. [15] Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpiciis in æuum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſuâ [16] centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui propriè conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Nõ eſt quod nos tumulis metiaris, & his [17] monumentis, quæ viam diſparia prætexunt:

tia. *Sed ſanè vox* Vis, *aut ſimilis requiritur: niſi places repeti & intelligi à lineâ priore.* 13. TIMAGENES.] *Nicolao Fabro accepta refertur hæc emendatio. & intelligit illum Augusti inimicum occultum & obtrectatorem, præſenti ſtatui infenſum: hominem liberæ linguæ, quamquam ſeruus, imò captiuus anteà fuiſſet. Vide Senecam patrem, lib.* X. *Controuer.* V. *& noſtra lib.* III. *De Irâ, cap.* XXIII.

14. IN HAC QVOQVE VRBE.] *Verum vaticinium. nam ita ſurrexit, & ſtatim, vt vix nouem annis à clade floruerit, & Galbæ imperio pro Vitellio ſteterit,* pertinaci pro Nerone fide, *ait Tacitus. Contendit etiam cum Viennenſi coloniâ, & æmulationes exercuit, affectus felicium. Hæc ex Taciti* I. *Hiſtor. Quod autem pro Nerone, non mirum. nam is* cladem Lugdunenſem (*ait idem Tacitus*) quadragies ſeſtertio ſolatus erat: *centum millibus Philippæorum.* 15. SINT VTINAM DIVTVRNA.] *Sunt, Seneca: & durat floretq́, ea vrbs hodie, inter Galliæ primas.*

16. CENTESIMVS ANNVS EST.] *Ergo ſolatium illud à Nerone tardiuſculè adhibitum, anno vrbis* DCCCXVIII. *Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno* DCCXI. *Oportuit arſiſſe,* DCCCXI. *aut paullo poſt potiùs, ne Senecam exactè computaſſe cenſeamus.*

17. Mo-

texunt: Æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de Vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quàm Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum eſt; Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt,[18] ſiremps lex eſto Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex quâ minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt, æquè difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibiipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quòd iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *meâ refert*, [19] *ſurſum iſti an deorſum ſonent?* Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſsâ: ſic & illa, quæ numquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat:[20] & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quàm multis vtilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Nō ſumus in vllius poteſtate, cùm mors in noſtrâ poteſtate ſit.

EPIST.

17. MONVMENTIS QVÆ VIAM.] *Nam vtrimque ad viarum publicarum limites monumenta ferè ſtatuta: quæ tranſeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornatu & titulis (vt fortuna cuiuſque) diuerſa: at mors vna omnibus, quidquid domus illæ diſpares; quidquid natales, opes, vita diſſident.* 18. SIREMPS LEX ESTO.] *Eximia correctio ab illo Iac. Cuiacio eſt. Spectat ad legum formulam, in quibus perſcribi ſolet, de tali aut tali re, ſimile ius eſse. Priſcum eſt verbum: & notaui* 1. *Antiquar. Lection. cap.* 1. 19. SVRSVM ISTI AN DEORSVM.] *Alludit ad famam quæ deprimit, & quæ attollit.*

20. ET HÆC MALAM MOLITIONEM.] *Legi poſſit*, mali mollitionem, *vel*

EPIST. XCII.

RATIONEM *in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfectâ Beatam vitam eſſe. Externa leue, aut nullum, pondus habere. Vtique voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundùm Naturam ſunt; ſed iudicio: & hoc tunc in iis Bonum eſse, benè eligi. Nihilominus & ſine iis, ſolâ Virtute beatum, imò Beatiſſimum aliquem eſse. Accedere hæc poſse; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.*

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, [1] in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter [2] ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod aliò non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipsa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illâ eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu [3] ſeruata, ſeruat. Id autem vnum bonum eſt, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortunâ, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia benè iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna intenta rationi, nec vmquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiuſve quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parùm plenum ſit, fortuitis

vel potiùs, amolitionem habet: *tamen aliud etiam fuit.*

EPIST. XCII. 1 IN ANIMO ESSE PARTES MINISTRAS.] *Hæc explico* III. *Phyſiol. Diſsert.* XVII. 2. IPSVM PRINCIPALE.] *De quo ibidem, Diſsert.* XVIII. *itemq; de ſequentibus. Vide.*

3. SERVATA SERVAT.] *Si tu eam ſeruas integram, nec ſubmittis, ipſa te ſeruat. Sed libri plerique,* ſeruitus ſeruat: *& quidam,* ſe virtus, *quod*

tuitis repugnantibus. Antipater quoque, 4 inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſolâ honeſtate contentus, neceſſe eſt aut 5 quietem adiici velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtiâ, liber ad conſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adiicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. 6 Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, benè eſſe homini, ſi palato benè eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi 7 duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrenatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, 8 reliquerunt: hanc neceſſariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & obiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diuerſis animalium congruentibus membris. nam, vt ait Virgilius noſter in Scyllâ,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibúſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantùm cibis habilis, vt ait Poſidonius. Virtus illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis atque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. 9 Illa vtcumque alta quies

manum puto. 4. INTER MAGNOS SECTÆ.] *De iſto Antipatrâ ego in Manuduct. I. Diſsert.* 11. 5. QVIETEM ADIICI.] *Quam interpretatur* ἡσυχίαν *: etſi libri ignorabiles ferè ibi litteras habent: nec malè* εὐθυμίαν *legas, quæ ipſa Democriti ſententia fuit: & finem hanc ſtatuebat.*

6. MAGNAM VITAM.] *Antè editi,* Magno *: quod præ iſto placet, aut* Magni. *Sententia eſt, non ideò magni habendam vitam, ſi in voluptate externâ eſt.* 7. DVAS HABET PARTES.] *De quibus nos in loco proximè dicto.* 8. RELIQVERVNT.] *Qui? nempe Epicurei: & de iis loquitur. Illi, inquit, relicto* τῷ θυμοειδεῖ, *ſolum* τὸ ἐπιθυμητικὸν *ſunt ſecuti.*

9. ILLA VTCVMQVE ALTA QVIES.] *Tranquillitas, & Heſychia.*

quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat: voluptas vltrò diſſoluit, & omnia robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeueriſſimæ parùm ſeria, ſanctiſſimæ intemperans vſque & indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundùm naturam ſunt, & quia bono à me 10 iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, benè eligi. Nam cùm veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo vt oportet, cùm cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. naturâ enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: quâ actiones noſtræ honeſtę ſunt, nõ ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idẽ de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoq; natura, vt quamdam veſtẽ, animo circumdedit: velamentum eius eſt. Quis autem vmquam veſtimenta 11 æſtimauit arculâ? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: 12 ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, faciliùs efficiet, vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet non poteſt adiicere quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo? 13 Commoda ſunt in vitâ, & incommoda: vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus,

10. IVDICIO SVMVNTVR.] *Hoc Stoicum. in Adiaphoris, ſiue Medijs,* Eligere & Sumere *quæ ſunt ſecundùm naturam. Ipſa bona non ſunt, ſed iudicium tale bonum. Nos in Manuduct. lib.* II. *Differt.* XXIII.

11. ÆSTIMAVIT ARCVLA.] *in quibus reconduntur, & aſſeruantur. Vide de Tranquill. cap.* I. 12. SVMMVM TAMEN ILLVD BONVM.] *Eſt hæc nota & capitalis controuerſia inter Stoicos & Academicos (quibus Peripatetici conſentiunt) à Virtute beatitatem eſſe, ſed non plenam & ſummam. Ad hanc, externa etiam requiri.* 13. COMMODA ET INCOMMODA.]

mus,& ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vſque ad miſerum nō deprimitur, ſic commodorum inopiâ non deducitur a beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonū ſuum, ſi poteſt minui? Paullò antè dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius, quidquid ſine eo lucet, abſcōditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiā inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidē: quoniam multum intereſt, vtrùm aliquid obſtet tantùm, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minùs fulget: nobis forſitan non æquè apparet ac nitet; ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat, ſapientem corpore parùm proſpero vſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrariò vilia ſunt, quæ ſæpè contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidū, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſimè calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adiecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adiicio cæcitatem, non fit miſer: adijcio debilitatem, non fit miſer: adijcio dolores continuos & graues, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beatâ quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideò virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens

14 non eſt beatior, qui diutiùs vixerit, quem nullus auocauit dolor: quàm ille qui cum malâ fortunâ ſæpè luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior: ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectiùs viuat, oportet, vt beatius viuat: ſi rectiùs non poteſt, ne beatiùs quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum: futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore, bona æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtrâ imbecillitate metimur, & vitijs noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porrò, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hęc vox in ipsâ officinâ voluptatis eſt audita. 15 *Beatiſſimum*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus: cùm illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cùm apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imò incredibilius. Non video enim, quomodo non in infimum agatur, è faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. 16 Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio verò, diis hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, vt aliquis parùm conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis prætereà longius ſpatium. 17 Per hanc poteſt non pœnitenda agitare. vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam ineſt, quâ animum habet mobilem ad praua: 18 ille agit carens malitiâ, & ea agitatio abeſt

Nos in Manuduct. II. *Differt.* XXIII. 14. NON EST BEATIOR, QVI DIVTIVS.] *Item in Manuduct.* III. *Differt.* III.

15 BEATISSIMVM, INQVIT, HVNC.] *Verba hæc Epicuri ſuprà notaui, Epiſt.* LXVI. 16. STANS NON POTEST VINCI.] *Meus liber*, non poteſt mitti. *ex quo fecerim:* Conſtans non poteſt remitti.

17. PER HANC POTEST NON PÆNITENDA.] *Obſcura hæc omnia, aut mutila*

abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſq; in corpore præſens;

hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur adſcendere, vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & 19 vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illò, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum; ita animus, cui inquantum vult, licet porrigi, in hoc à naturâ rerum formatus eſt, vt paria dijs velit, & ſic vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi alienâ vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cùm hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuêre tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant oculos. 20 ſcit erui è cæno, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe diuitias, quam quò congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet. hunc in poſſeſſionem rerum naturę inducere, 21 vt ſuorum. Oriens Occidenſque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis diuites supernè deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cùm ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarij, non amator. ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubiicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modò æquo animo exit, 22 modò magno proſilit: nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barbâ capillos detonſos negligimus ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, 23 quàm ſecundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an conſumatur

--canibus data præda marinis, quid

mutila: nec ſubuenio. 18. ILLE AGIT CARENS.] *Muretus ex veteri aliquo:* illum agit hærens. 19. VNVM EST, ET DEVS.] *Nam & mundus Stoicis Deus dicitur: de quo* I. *Phyſiol. Diſſert.* VII. *vbi ipſa hæc examinamus.* 20. SCIT ERVI E CÆNO.] *Belliſſimè hæc ita emendauit Gruterus noſter, è veſtigijs priſcæ ſcripturæ, & recepi in contextum.*

21. VT SVORVM. ORIENS.] *Scripti,* vt ſua Orientis Occidentiſque: *probè, ſi porrò legas,* terminis finiat. *Vulgatâ tamen diſtinctione ego expedieram.* 22. MODÒ MAGNO PROSILIT.] *Cùm ſponte ſcilicet exit, morte ſumptâ.* 23. QVAM SECVNDAS.] *Membranas, quibus infans in*

quid ad illum? Qui tunc quoque, cùm inter homines eſt, nullas minas timet: vllâſne timebit poſt mortem minas [24] eorum, quibus vſque ad mortem timeri parum eſt? [25] Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, [26] rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſertè Mecænas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

[27] Altè cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi [28] illud ipſe diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII.

DE *morte philoſophi Metronactis, qui iuuenis obijt. Parùm id referri & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnia bona ea, longa: denique nihil hic longum.*

IN epiſtolâ quâ de morte [1] Metronactis philoſophi querebaris, tamquam & potuiſſet diutiùs viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſonâ, in omni negotio ſupereſt; in vnâ re deeſt, in quâ omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminē. Obiurgamus quotidie fatū; Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille nō rapitur? quare ſenectute & ſibi & aliijs grauē extendit? Vtrùm obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autē intereſt quàm citò exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non vt diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis, animo. [2] Longa eſt, vita, ſi plena eſt. impletur autem,

vtero inuoluitur, editumq́ in lucem ſequuntur: vnde Secunda. Græcis à ſimili cauſsâ, τὰ ὕστερα. 24. EORVM QVIBVS VSQVE AD.] *Tyrannorum, qui in cadauera ſæuiunt.* 25. NON CONTERET, INQVIT.] *Malim,* non conterret. *Neque Vnci eſt conterere, ſed trahere.*

26. RERVM NATVRA PROSPEXIT.] *Hiſparia Lucanus, lib. VII. in Cæſarem, qui inſepultos ciues in Pharſaliâ reliquit:*

Nil agis hac irâ. tabéſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert. placido Natura receptat
Cuncta ſinu.

27. ALTE CINCTVM.] *Induſtrium, gnauum, fortem. nam talis ferè eorum cinctus. At Mecænas inter molliculos & remiſſos, & in publico etiam diſcinctus. Adde epiſt. CXIV.* 28. ILLVD IPSE DISCINXISSET.] *Libri,* illud ſecum diſcinxiſſet: *quod eſſet, vnà cum veſte & corpore ingenium diſſoluiſſet. At meus, & quidam.* ſecundis cinſiſſet. *Itaque legas etiam cum Grutero,* ſecunda diſcinxiſſent. *Res nimis proſperæ & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.*

EPIST. XCIII. 1. METRONACTIS.] *Qui Neapoli docuit, & obijerit*

tem, cùm animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſuſtranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? [3] non vixit iſte, ſed in vitâ moratus eſt; nec ſerò mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt viridis; ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij exſecutus eſt: in nullâ parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imò octoginta annis fuit: niſi fortè ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum [4] pretioſa rerũ, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendijs, atque in ſummum bonum euectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perijt. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, benè collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis. [5] & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros vſque: tranſiluit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullum non tamquam vltimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod ſit ampliſſi-

vt diſcas ex Epiſt. LXXVI. 2. LONGA EST VITA, SI.] *In hanc ſententiam Plutarchus, Conſol. ad Apollonium:* Οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος: Non longiſſima vita optima, ſed honeſtiſſima. *Et addit* Neque enim qui plurimum citharâ cecinit, aut orauit, aut in naui gubernauit, ſed qui benè, commendatur. Bonum autem non eſt in temporis diuturnitate ſitum, ſed in Virtute & decorâ proportione. *Iterumq́; mox:* Μέτρον γὰρ τοῦ βίου τὸ καλὸν, οὐ τὸ χρόνου μῆκος: Menſura enim vitæ, bonum; non autem temporis diuturnitas eſt.

3. NON VIXIT ISTE, SED.] *Similis gnome Simonidis*, qui interrogatus, Quantum temporis vixiſſet? Tempus haud multum, inquiit, annos verò complures. *Quaſi in temporis rationem non veniat, niſi vita benè acta.* 4. PRETIOSA RERVM.] *Gemmæ & lapides, quæ in breuitate pretium habent.* 5. ET VIVIT.] *Nunc in cælo: ac malè hæ voces à vul-*

gatis

pliſſimum vitæ ſpatium? vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille verò glorietur audacter, & dijs agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quòd fuit. Meritò enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exemplar boni viri poſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. [6] Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continuâ velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propiùs adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortiùs exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animumque illò meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æquè magnum animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quàm potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis: annales Tamuſii ſcis [8] quàm non decori ſint, [9] & quid vocentur. æquè eſt vita quorumdam longa, & quod Tamuſii ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tã cupidũ vitæ putas, vt iugulari [10] in ſpoliario, quàm in arenâ malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſolliciti ſſimè agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non poſſis?

EPI-

gatis exſulant. 6. SCIMVS A QVIBVS PRINCIPALIS NATVRA.] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & ſurgit à Deo & Materiâ. Nec malè etiam cum Eraſmo,* Scimus ad quid*: aut meâ diuinatiunculâ,* Scimus quibus*: quod vtrumque eòdem it, & hominum deorumq́; cauſsâ Mundum, vt Stoici volunt, factum. Incidebat etiam,* Scimus à quibus principijs natura*: nec malè.*

7. ANNALIS TAMVSII.] *In Suetonij Iulio, cap.* IX. *Hiſtoria Tamuſij Gemini memoratur: nec Vero diſtat, eſſe iſtum. An fortè* deſideroſi, *optabiles, aut boni?* 8. QVAM NON DECORI SINT.] *Alij libri,* non dederoſi; *alij,* non dedecoroſi; *quidã,* decoroſi. *Verbi aliquid nõ obuij, nec mihi occurrit.* 9. ET QVID VOCENTVR.] *Nempe quod illi Catulliani* Annales Voluſi, cacata charta. 10. IN SPOLIARIO.] *Pars Arenæ ſiue Amphitheatri fuit, in quâ indui, exui ſolent, & leſi ac deinceps inutiles*

ſeciſdi.

EPIST. XCIV.

DISSERTATIO, *utrùm Dogmatica, an Parænetica pars philoſophiæ vtilior? & an altera ſine alterâ ſufficiat? Ariſto priorem præfert, & ſolam admittit: eiusq́; hîc argumenta, alij & alteram adiungunt, ac magnos eius vſus oſtendunt: & Seneca deducit eleganter, argutè, fructuoſè. Lege, & oblectare.*

• EAM partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperũt, ceteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam priùs totius vitæ complexus eſt. Sed ² Ariſto Stoicus econtrario hanc partem leuem exiſtimat, & quę non deſcendat in pectus vſque: ³ at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere; ipſaque decreta philoſophiæ, conſtitutionem eſſe ſummi boni. quam qui benè intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe pręcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex diſciplinâ & exercitatione percepit, quocumque vult, illâ vtitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo benè viueret. in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quęſtiones locus iſte diuiditur. Vtrùm vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrùm ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hãc partẽ videri volunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alio- quin

occidi. Ego I. Saturn. cap. XVIII.

EPIST. XCIV. 1. EAM PARTEM PHILOSOPHIÆ.] παραινετικὴν, *ſiue* Præceptiuam. *Infrà, epiſt.* XCV. *initio.*

2. ARISTO STOICVS.] *Qui idem* Chius *cognomento, ſuprà epiſt.* LXXXIX. *& eius ibi hæc ſententia:* Ariſto Chius moralem ſcientiam circumcidit, & eum locum qui Monitiones continet, ſuſtulit.

3. AT ILLAM NON HABENTEM.] Δογματικὴν, *ſiue* Decretoriam.

quin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tamquam ſatur faciat: fixam potiùs medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitijs dicam. ipſa remouenda ſunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecuniâ ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, vt quicquid publicè expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpè in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi. quidquid contumaciter paſſus eſt Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter accipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cùm illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundùm naturam: cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandum, nec malis: monitorem nõ deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cæna: hoc viro, hoc fæminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterarium intraueris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, ⁴ in pueríli eſſe præſcripto. Vtrùm manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia, non creditur. ſuperuacuum eſt ergo præcipere. Id adeò ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatisque per ſe ſunt. Sic amico vtere, ſic ciue, ſic ſocio. quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitiâ tradit. Illic inuenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: nõ eſſe iuſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſãm. Hæc cùm perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditũ docent? Præcepta dare ſcienti, ſuperuacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantùm quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare.

4. IN PVERILI ESSE PRÆSCRIPTO.] *In gnomis & ſententijs, quæ deſcribendæ & ediſcendæ proponuntur. Ita infrà*: Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur. *Præſcriptum ergo, exemplar.*

5. IN-

ec. Verùm inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur. aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta; aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & citò ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ægram, & vitiis liberare, aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitiis ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum eâ quæ alicuius matrimonium experta eſt, quémadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotatâ. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quòd ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſiqua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. 5 Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quòd hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primùm aduerſus illud quòd ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Naturâ enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cùm viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitiâ liberatus, & liberat. Non eſt opus

5. INTER INSANIAM PVBLICAM.] *Quâ populi genteſq́, laborant, præter Sapientem. Vide illud Paradoxum*, Omnes ſtultos inſanire.

6. PLE-

opus exhortatione,nec conſilio quidem:vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album,etiam nullo monente, diſtinguet. multis contrà præceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vitâ. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantùm curat,ſed etiam monet. Non eſt,inquit,quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini:à tenebris primò ad vmbroſa procede, deinde plus aude,& paullatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quòd poſt cibū ſtudeas, non eſt,quòd 6 plenis oculis ac tumētibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minùs quàm medicamēta proficiunt. Adiicit remediis medicina conſilium. Error,inquit,eſt cauſſa peccandi:hunc nobis præcepta non detrahunt,non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad āuertendā prauā animi perſuaſionē:ſed non ideo,ne aliis quidē adiecta proficiunt. Primùm memoriam renovant:deinde quæ in vniuerſo cōfuſiùs videbantur, in partes diuiſa diligentiùs conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſuperuacuæ :ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt,inquit,præcipere ægro,quid facere tamquam ſanus debeat. cùm reſtituenda ſanitas ſit, ſine quâ irrita ſunt præcepta. Quid quòd habent ægri ſaniq́ue quædam communia,de quibus admonendi ſunt 7tamquam,ne auidè cibos appetant,vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper,& diues. Sana,inquit,auaritiam,& nihil habebis, quod admoneas aut pauperem,aut diuitem,ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt,non concupiſcere pecuniam?aliud, vti pecuniâ ſcire? cuius auari modum ignorant,etiam non auari vſum. Tolle,inquit,errores:ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt.puta enim auaritiam relaxatam:puta adſtrictam eſſe luxuriam,temeritati frænos iniectos,ignauiæ ſubditum calcar:etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere,diſcendum eſt. Nihil,inquit,efficient monitiones, admotę grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit:tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet,duram iā & veterem animis extrahet peſtem:ſed non ideò nihil ſanat,quia non omnia. Quid prodeſt,inquit,aperta monſtrare?plurimum. interdum enim ſcimus,nec attendimus. Non docet admonitio,ſed aduertit,ſed excitat,ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus:admonere,genus adhortandi eſt. ſæpè animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum.

6 PLENIS OCVLIS AC TVMENTIBVS.] *Sic in Suetonÿ Tiberio,cap.* VII. Cōtētis ac tumētibus oculis proſequi. *quod fit vbi figimus oculos,atq; ipſos velut intendimus,& ſpiritu implemus. Fit in amore,fit in diutino intuitu.*

rum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciūt.* Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpè agitari debēt, ſępè verſari: vt non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nunc, quòd aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quòd etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur, per per ſe multum habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſâ oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt.* Qualia ſunt illa, aut reddita oracula, aut ſimilia: *Tempori parce; Te noſce.* Numquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibiipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt: affectus ipſos tangunt, & naturâ vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerū ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitātur: nō aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus, cùm tacta eſt & impulſa. Præterea, quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta: quæ incipiunt in expedito eſſe, cùm dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ contrahere exercitata mens non poteſt. Itaque in vnum conferenda ſunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, ſi præcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſâ naturâ contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenij eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingenioſior eſt. Ingenij vis præceptis alitur & creſcit, nouaſque perſuaſiones adiicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitiis obligatum? Hoc ſcilicet; vt illis liberetur. non enim exſtincta in illo indoles naturalis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra praua nititur. nacta verò præſidium, & adiuta præceptis, conualeſcit: ſi tamen illam diutina peſtis infecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: niſi quòd illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia?

cialia?

cialia? Vtraque res præcipit: ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet: ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantùm affectibus impedimur, quo minùs probanda faciamus, ſed imperitiâ inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum: ſed reſidem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſtâ ſine dubio ratione animus, ſed non iſtâ tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint: nihilominus habent præcepta partes ſuas: & prudentia, & iuſtitia officiis conſtant: officiis præceptis diſponuntur. Præterea, ipſum de bonis maliſque iudiciũ confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt nam de maximis ac neceſſariis rebus, non ſunt infinita: tenues autem, differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, preceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere precepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant: 7 & denunciatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. 8 Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt, quàm minis mixta præcepta? Primùm omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adiice, quòd leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique ſi non tantùm imperant, ſed docẽt. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet, quò faciliùs ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates, vſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideò

7 Et denvnciatio.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. Leges, inqvit, vt faciamvs.] *Ponit, vt poſitum: atqui non praimit*

ideò inutilis,& formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia,niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideò ſequitur,vt ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere,diſſuaſioneſque,& adhortationes,obiurgationes,& laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animis honeſta induit,dubioſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum,quàm bonorum virorum conuerſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora:& vim præceptorum obinet,frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat:& eſt aliquid,quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum proſit,ſicut illud intelligam,profuiſſe. Minuta quædam,vt ait Phœdon,animalia,cùm mordent,non ſentiuntur: adeò tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. timor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum,aut quando,tibi profit: profuiſſe deprehendes.. Quorſum,inquit,hoc pertinet? æquè præcepta bona,ſi ſæpè tecum ſint,profutura, quàm bona exempla. 9 Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit,feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio exſpectes,alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus,nec vlli licet dubitare,aut interrogare, Quare? adeò etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos,aut vitia compeſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non faciat, etiamſi nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior eſt, & altiùs penetrat, quæ adiuuat ratione,quod præcipit, quæ adijcit,quare quidque faciendum ſit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus exſpectet. Si imperio proficitur,& admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. 10 In duas partes virtus diuiditur,in contemplationem veri,& actionem: contemplationem inſtitutio tradit,actionem admonitio. Virtutem & exercet,& oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet;& qui monet,proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt,rectas autem actiones admonitio demonſtrat,& admonit.

9. PYTHAGORAS AIT.] *Hoc ita in Cicerone* II. *de Legib.* Et illud benè dictum eſt à Pythagorâ, doctiſſimo viro, tum maximè & pietatem & religionem verſari in animis,cùm rebus diuinis operam daremus 10. IN DVAS PARTES.] *Aliquid in Manuduct.* II. *Diſſertat.* V.

11. Ve-

admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramq; admonitio facit. Nam & creditur illi, & cùm creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiduciâ impletur: ergo admonitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potenteſque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiæ: *Nam concordiâ paruæ res creſcunt, diſcordiâ maximæ dilabuntur.* Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptę, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententiis conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplinâ conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantùm ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiã præcepta: quæ affectus noſtros 11 velut edicto coërcent, & obligant. Philoſophia, inquit, diuiditur in hæc, 12 ſcientiã & habitũ animi. Nam illã qui didicit, & faciẽda ac vitanda percepit: nondũ ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. Tertia pars iſta pręcipiendi, ex vtroque eſt, & ex decretis & ex habitu: itaq; ſuperuacua eſt ad implendam virtutem, cùm duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio, & ipſa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamuis iſta ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his eſt, & ex illis Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ iam eò perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, neceſſarium eſt aliquem pręire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, ſi exſpectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, & errando impedietur, quò minùs ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad prę́ſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur, & alienâ manu per litterarum ſimulacra ducuntur: deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni 13 ſuum diem dabimus. interim omiſſis

11. VELVT EDICTO.] *Alluſum ad morem eius æui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, caſtigando, coërcendo. Notaui ad lib. III. Annal. Taciti.* 12. SCIENTIAM ET HABITVM.] *Scientiam, quæ Decretis conſtat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorum paratur. Sed nec iſta obiectio prainit.*

13. SVVM

omiſſis argumẽtis, nónne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui cõtra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impunè perfertur: nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam & horum imprecatio falſos nobis metus & inſerit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cùm poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire rectâ viâ. trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui: nemo errat vni ſibi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideò in ſingulis vitia populorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit. effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in vnum, quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas [14] nobiſcum vitia naſci: ſuperuenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonant, compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & properantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientẽ, noctu cœleſtia: tardos ſiderũ inceſſus, [15] ſi cõpares toti; citatiſſimis ſi cogites, quanta ſpatia nũquã intermiſſâ velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt, [16] ſiue ſubditis cauſſis mota proſiliunt, vt nocturni ignium tractus, & [17] ſine vllo ictu ſonituque fulgores [18] cæli patiſcentis, columnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit: [19] aurum quidem & ar-

13. SVVM DIEM DABIMVS.] *In epiſtolâ ſequenti*: Petis à me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem.

14. NOBISCVM VITIA NASCI.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Naturâ bonos eſſe. Vide Manuduct. II. Differt. X.*

15. SI COMPARES TOTI. *Mundo ſupremo.*

16. SIVE SVBDITIS CAVSSIS.] *Id eſſet, inferis & ſubiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri,* ſubitis: *repentinis & incertis, vt naſci ſolent meteora.* 17. SINE VLLO ICTV SONITVQVE FVLGORES.] *De quibus noſtrum vide Nat. Quæſt. I. cap. XIV. & XV.*

18. CÆLI PATISCENTIS.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui aliâ cauſſâ fiunt. Intelligit igitur* Chaſmata, *aut tales cæli receſſus. At vulgata lectio erat,* fulgores cæli fatiſcentis.

19. AVRVM QVIDEM ET ARGENTVM.] *Similis ſententia quædam De Benef. VII. cap. X. & illa Plinij, lib. XXXIII. initio:* Terra & hæc (*in*

 nan-

& argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta cæno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, & à fęce ſuâ ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terrę genus & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quam in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, [20] vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quòd inuideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quòd tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quòd tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, [21] ſub illis faſcibus, purpurâ cultus: non eſt quòd feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm [22] quem lictor ſemitâ deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cùm agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in quâ eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit: Lacedæmona ſeruire iubet, [23] Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum

nantia ſummâ ſui parte tribuit, vt minimè parca faciliſque in omnibus, quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit. 20. VNAM DENIQVE AVDIRE.] *Pincianus vellet,* veram: *poſſis &,* viuam. 21. SVB ILLIS FASCIBVS.] *Qui erecti preeunt: ideò ſub illis. Intelligit magiſtratum, aut imperium.*

22. QVEM LICTOR SEMITA.] *Nam in ſubmouendo, manu & virgâ etiam impellebant. Vide me de tota re Elector. 1. cap. XXII.*

23. ATHENAS TACERE.] *Quarum propria eloquentia, ſed & loquen-*

tatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiicit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit vſquam laſſa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit; iam Græci Perſæque eumdem timent, iam etiam à Dario liberę nationes iugum accipiunt: [24] hic tamen vltra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domeſtica, virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ, modò in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modò [25] ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum [26] in Africam, quid [27] in Septemtrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi: cùm ſibi vni parùm magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, cùm reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid, tu C. Marium ſemel conſulem (vnum enim conſulatum accepit, [28] ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſque concideret, cùm Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cùm omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi antè voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, quâ pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quòd credas, quemquam fieri alienâ infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auri-

quentia. Ideò *Tertullianus,* linguatam ciuitatem *dixit: Sidonius,* Athenis loquacior, *adagij formâ.* 24. HIC *TAMEN* VLTRA.] *Alij libri,* Is tamen, *vel,* His. *Puto fuiſſe:* It tamen: *nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.* 25. AD COLLIGENDOS PI*RATAS.*] *Ita ſcripti libri: contra quos idem Muretus,* cogendos, *ediderat. Sed illud benè. fudit enim fugauitq́; piratas: ſed vt finis belli eſſet,* reliquias eorum CONTRACTAS (*ait Velleius*) in vrbibus, remotoque à mari loco, incertâ ſede conſtituit. *Ita qui ſparſi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*

26. IN AFRICAM.] *Bello Mariano, miſſus eò contra Domitium & regem Iarbam.* 27. IN SEPTEMTRIONEM.] *In Galliam iuit, eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter geſſit. An & Mithridatis bello intelligit, petitos Colchos, Iberos, Albanos?*

28. CETEROS RAPVIT.] *Non videtur profectò, ſi duos vltimos excipias. Nam priores, in diſcrimine patriæ, abſenti delati. Vide Plutarchum.*

auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter vnuſquiſque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vmbrâ, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcænam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris: odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

EPIST. XCV.

HÆRET aut pendet à priore, quæriturq́, An igitur Parænetica ſola ſufficiat? cùm præſertim oſtenderit, tantos eius & tam claros vſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam eâ contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.

PETIS

PETIS à me, vt id quod ¹ in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ² ſi negauero. Eò magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Poſteà noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixè petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hęc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magnâ parte perlectâ: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis.* Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmuteſcere illicò cupiunt. Sæpè aliud volumus, ³ aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus; ſed dij aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſsâ, ⁴ miſericordiâ vindicabo, & tibi ingentē epiſtolā impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, malè habent: inter illos, quos honores, nullâ non arte atque operâ petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiūt, vita cōſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam pręcepta ſufficiunt. Non tamē ſēper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cùm obſequens ingenium eſt: aliquādo fruſtrà admouetur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde, etiam ſi rectè faciunt, neſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & totâ ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo

EPIST. XCV. 1. IN DIEM SVVM DIXERAM.] *Suprà, priore epiſtolâ:* Huic quæſtioni ſuum diem dabimus.

2. SI NEGAVERO.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata eſt: ideò facilè feres abnuentem. Tamen faciam, ne fruſtrà petieris, & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam ſunt qui petunt, quaſi in alterius gratiam aut honorem: vt, Recita hoc carmen, Diem illum mihi adſis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hac ſententia horum & ſequentium eſt, à quâ alij mihi videntur abiuiſſe.*

3. ALIVD OPTAMVS.] *A Dijs nempe, vbi palàm, & audientibus alijs, vota concipimus. Tunc enim ſæpè hic diſſenſus. Pro vitâ & victoriâ mali Principis precor, ſeruus pro domini, maritus vxoris, & quæ ſunt talia: animo abdicante. An & refers ad vota etiā tacita & libera? nimirū errore eligēdi mala petimus, etſi bona intendimus: vt opes, honores, famam. Itaque aliud volumus communiter; diſtinctè autem vouendo, abimus.*

mo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri non tantùm præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentę ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui pręcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nullâ re, quò minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa eſt. Adiice nunc, quòd artes quoque pleræque, imò ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantùm præcepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Prætereà nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, 4 quæ Gręci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quę in geometriâ & in aſtronomiâ inuenies. Philoſophia autẽ & contẽplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tantùm terreſtres operas promittere: altiùs ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

Nam tibi de ſummâ cæli ratione, deumq́;
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quóque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius. ſequitur ergo, vt cùm contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid, quòd facienda quoque nemo ritè obibit, niſi is cui ratio erit tradita, quâ in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſeruabit, 5 qui in re præcepta acceperit, Imbecilla ſunt

4. QVÆ GRÆCI VOCANT ΔΟΓΜΑΤΑ.] *De his ego Manuduct. II. Diſſert. XII.* 5. QVI IN RE PRÆCEPTA.] *Mureti editio:* qui mera præcepta acceperit. Imbecilla: *vocibus alijs eiectis. At libri retineri ſuadent: ex quorum vno Pincianus:* qui in rem pręcepta acceperit, non in omne.

Ego

ſunt per ſe,&,vt ita dicam,ſine radice,quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant,quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: quod inter elementa,& membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua,inquit,ſapientia nihil aliud quam facienda & vitanda,præcepit: & tunc longè meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt,boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt,docemurque diſputare,non viuere. Fuit ſine dubio,vt dicitis,vetus illa ſapientia,cùm maximè naſcens rudis:non minùs quàm ceteræ artes,quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus, Nondum in tantum nequitia ſurrexerat,nec tam latè ſe ſparſerat: poterant vitijs ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta,quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis,vulnera coirent paullatim: deinde in hanc per uěnit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotij habuiſſe,firmis adhuc,ſolidiſque corporibus,& facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri,& inuentæ ſunt mille conditurae, quibus auiditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant,onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor. & miſerabilior ex cruditatibus, quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſâ ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus,diſtentuſque venter, dum malè aſſueſcit plus capere,quàm poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis,& decolor vultus,tabeſque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur,internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera,aliarum impetu ſæuientium,aliarũ tenui peſte repentium,aliarũ cum horrore & multâ membrorũ quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos,ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe delicijs ſoluerant,qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabãt,aut curſu defatigati,aut venatu,aut tellure verſatâ: excipiebat illos cibus,qui niſi eſurientibus placere nõ poterat. Itaque nihil opus erat tam magnâ medicorum ſupellectile,nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſſâ valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix!

neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant,& hauſta malè digerantur,alijs aliò nitentibus. Nec mirum,quòd inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt:& illa ex contrarijs naturæ partibus in eumdem compulſa redundat. Inde 7 tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius ſcientiæ conditor, 8 fœminis nec capillos defluere dixit,nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur,& pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed vita eſt. nam cùm virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. 9 Non minùs peruigilant,non minus potant,& oleo & mero viros prouocant: æque inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt,& 10 vinum omne vomitu remetiuntur:

Ego aſſentior, ſed velim magis, non in commune.

6. MVLTOS MORBOS MVLTA FERCVLA.] *Vide in hanc rem Plutarchi Quæſt. Conuiual.* VIII. *cap.* IX. *totum.*

7. TAM NVLLO ÆGROTAMVS GENERE.] *Tam parùm certo, & vno, & ſimplici: quàm neque victus eſt è certis & vnus.*

8. FŒMINIS NEC CAPILLOS DEFLVERE.] *Non dicit hoc quidem in Aphoriſmis libro* VI. *Hippocrates, dumtaxat,* Mulieres non laborare podagrâ,niſi menſes defecerint. *At de capillorum defluuio. in Eunuchis præmiſit:* Eunuchi,*inquit,* non laborant podagrâ, neque calui fiunt. *Galenus tamen ibi, vtrumque hoc euenire Eunuchis ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, iiſdem incommodis carentium. Additq́, quod hic Seneca,* olim id ita fuiſſe Hippocratis æuo, cùm moderatè victitarent: nunc in vtriſque fallere, ob vitam victúmque diuerſa.

9. NON MINVS PERVIGILANT.] *In conuiuijs illis intempeſtiuis. Quibuſdã tamen libris tria hæc verba abſunt, etiam optimo meo: in alijs,*peruigilantur *ſcriptum. è quo Pincianus ingenioſè,* pugillantur.

10. VINVM OMNE VOMITV.] *Totidem ferè verbis, De Prouidentiâ, cap.* III. Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. *Mos autem inualuerat, ante cœnam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipſis fœminis:*

—tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit & vomit.

& pluſcula ibi huic rei. Etiam Martialis:

Nec cœnat priùs, aut priùs recumbit,
Quàm ſeptem vomuit meri deunces.

Seneca in epiſt. LXXXVIII. Ieiuni vomitores *dicuntur. Cœpiſſe mos, aut inualuiſſe videtur, Pompeij Magni temporibus, cùm Aſclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib.* XXVI. *cap.* III. Damnauit meritò & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. *Damnat & Celſus lib.* I. *cap.* III. *qui* iſtud luxuriæ cauſsâ fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis cauſsâ rectè fieri experimentis credit. *Adde iſtis quæ notamus*

tur: æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine verò nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas deæq; malè perdant: adeò peruerſum commentæ genus impudicitiæ: viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ caluæq; ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebāt dare cibum ſæpiùs, & [12] vino fulcire venas cadentes: [13] neſciebant saniē emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare. neſciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circūſpicere multa auxiliorū genera, cùm eſſent periculorum pauciſſima. Nunc verò quàm longè proceſſerunt mala valetudinis? has vſuras voluptatum pendimus, vltra modum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. [14] Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine vllā frequentiā, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis, ſolitudo eſt: at quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Tranſeo [15] puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta conuiuia, [16] aliæ cubiculi contumeliæ exſpectāt. Tranſeo agmina

in Epiſt. CXXII. 11. VIROS INEVNT.] *Flagitium & fœditas mihi quidem ignota, & apage à viris ipſis, meo voto. Vt ne hoc patiamur? Nego rectè ſcribi. quo enim ſenſu? Vt feminæ in equo ſedeant, quod breuibus puellis Ouidius concedit? Atqui nec illud ſchema eſt, quod ſic meritò exſecretur Seneca: & vel ita ineuntur, non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de* Ineundo: *nec Fœminarum etiam iſta magis, quàm virorum. Mihi lubet corrigere*, Viri ſunt, ineunt: *& ad Tribadas referre. Illæ profectò virum agunt: & de iſtis Clemens Alexandrinus:* Καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν, γαμούμεναί τε καὶ γαμοῦσαι: Et fœminæ Viri ſunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. *Non perſequor, nec retego Stygijs tenebris dignam fœditatem. Poſſis & legi,* viroſæ ineunt. *quæ virum quærunt, virum agunt.* 12. VINO FVLCIRE VENAS.] *Ouidius:*

Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Adde De Benef. III. cap. IX. 13. NESCIEBANT SANIEM EMITTERE.] *Legebatur anteà,* ſanguinem: *nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis neſcit veteres medicos ſanguinem eduxiſſe? ſed de ſudoribus loquitur, prauiſque humoribus, per balnea eductis. Vide me I. Elector, cap. XVI.*

14. CESSAT OMNE STVDIVM.] *In Belgicâ oraculum.*

15. PVERORVM INFELICIVM GREGES.] *Alibi ſic loquitur: & quidni* greges? *Nam vt Plutarchus ait,* ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δείπνοις ἑκάστῳ παρέστηκε τῶν κατακειμένων οἰνοχόος: in principum conuiuijs cuique accumbentium ſuus adſtabat pincerna. 16. ALIÆ CVBICVLI CONTVMELIÆ.] *Vt aut patiantur, aut faciant obſcœna. Faciant etiam, dico, ex epiſtolâ*

mina exoletorum,[17] per nationes coloreſque deſcripta,vt eadem omnibus leuitas ſit,eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum,ne quis cui rectior eſt coma,criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos [18] ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur. Dij boni,quantum hominum vnus venter exercet? Quid,tu illos boletos; voluptarium venenum,nihil occulti operis iudicas facere,etiam ſi præſentanei non fuerant? Quid,tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid,illa oſtrea, inertiſſimam carnem, cœno ſaginatam,nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? Quid,illud [19] Sociorum garum,pretioſam [20] malorum piſcium ſaniem, non credis vrere ſalsâ tabe præcordia? Quid,illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxâ,[21] in ipſis viſceribus exſtingui? Quàm fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? ſcias putreſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam [22] in ſermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos [23] ſolet diem ducere,properans in damnum ſuum popina congeſſerat; [24] veneriæ ſpondyliſque, & oſtra eatenus circumciſa,quà eduntur,interue-

XLVII. *Vide.* 17. PER NATIONES COLORESQVE.] *Ita ſolent, atque item per ætates. Vide De Breuit. vit. cap.* XII.

18. SIGNO DATO.] *Ibidem, de Breuitate:* Quantâ celeritate, ſigno dato,glabri ad miniſteria diſcurrant. *Vide Notas.*

19. SOCIORVM GARVM.] *De quo Plinius* XXXI. *cap.* VII. *& libro* IX. *cap.* XVII. *Adi Iunium* VI. *Animadu. cap.* XVII.

20. MALORVM PISCIVM SANIEM.] *Scombrorum ferè, qui ad nihil aliud ferè vtiles, ait Plinius.* Sanies *autem, vt Manilij lib.* V. *de garo:*

Hinc ſanies pretioſa fluit, floremque cruoris
Euomit, & miſto guſtum ſale temperat oris.

21. IN IPSIS VISCERIBVS EXSTINGVI.] *Vide ſuprà epiſt.* LXXVIII.

22. IN SERMONE NOBILEM PATINAM.] *Volunt ad Æſophi patinam referre, de quâ Plinius lib.* X. *cap.* LI. *imò Pincianus ipſum nomen hîc reponit, & legit:* Quondam Æſopi nobilem patinam. *Non probo. nam iſta piſcium patina fuit, ex ſequentibus; illa auium, ex Plinio ipſo. Aliud ergo & hic mentio, quicumque is fuit.* 23. SOLET DIEM DVCERE.] *Non muto, & intelligo diem extrahi varijs ferculis, & ſcœnam ita longioris cœna inſtrui. Si tamen,* ſolent diducere, *legas; haud improbem.*

24. VENERIÆ SPONDYLIQVE.] *Quid propriè* Veneriæ, *neſcio: an conchula aliqua hoc nomine, quia Venus ijs vecta? Inter piſces quidam ſunt, & planè melioribus libris nominantur, in* XXXII. *cap.* XI. *Vbi enim vulgò:* Vrenæ, vua, xiphiæ: *priſca ſcriptura,* Veneriæ, vua, *præfert.* Spondyli *autem (alijs* ſphondyli) *in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cœnâ Pontificiâ,* III. *Saturnalium, Martialis lib.* VII.

teruenientibus diſtinguebantur echinis,[25] torti diſtractique ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Piget iam eſſe ſingula: coguntur in vnum ſapores. In cænâ fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Exſpecto iam vt manducata ponantur. quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium operâ coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula. omnia ſemel, & in eumdem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientię dari. Pariter ſint, quę diſponi ſolent, iure vno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis[26] concoctique ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes: aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit[27] multis generibus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophiâ dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque curâ medicabiles: aduerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique[28] lues iſta vinceretur! Non priuatim ſolùm, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium gloriosum ſcelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim, & à ſingulis fiunt, minùs noxia, minuſque monſtroſa ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè iubentur, vetita priuatim. Quæ clàm commiſſa capite luerent, eadem quia[29] paludati fecère, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cùm inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumque latè furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magnâ vi reducendus, à quo paullulùm diſceſſerat:

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtrâ.

[30] Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt. honeſtatis obliuio inuaſit: nihil turpe eſt.

VII *epigr.* XVII. 25. TORTI DISTRACTIQVE.] *E melioribus libris,* diſtrictique. *Porrò autem, libri quidam:* contraxerant pituitam. ſingula coguntur. 26. CONCOCTIQVE PONANTVR.] *Vnà cocti.*

27. MVLTIS GENERIBVS. MVLTIS OBSERVATIONIBVS.] *Dubito annon fuerit,* multi generibus obſeruationibus.

28. LVES ISTA VINCERETVR.] *Libri,* vindicetur, indicetur, meditetur. *Puto germanum,* medicetur. 29. PALVDATI FECERE.] *Ita enim, &* *eo habitu, id eſt coccineo paludamento induti, proficiſci ad bellum ſolent.*

Mali

pe eſt,cuius placet pretium. Homo,[31] ſacra res,homo iam per luſum & iocum occiditur:& quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat,is [32] iam nudus inermiſque producitur: [33] ſatiſque ſpectaculi in homine,mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate,deſideratur ſolito vehementius aliquid,quod mala inueterata diſcutiat:decretis agendum eſt,vt reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta,conſolationes, adhortationes,poterunt valere:per ſe inefficaces ſunt. Si nolumus habere obligatos,& malis quibus iam tenentur,auellere;diſcant quid malum,quid bonum ſit:ſciant omnia præter virtutem mutare nomen,modò mala fieri, modò bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt [34] religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas;tunc deinde facilè cetera exiguntur mandanturque iuſiurandum adactis:ita in his,quos velis ad beatam vitam perducere,prima fundamenta iacienda ſunt,& inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament:cum hac viuere velint,ſine hac nolint. Quid ergo?non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi,magnoſque profectus aſſecuti ſunt,dum nudis tantùm præceptis obſequuntur?Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicêre virtutem,cum omni editi,& pars naturæ eorum eſt,eſſe bonos:ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio;& honeſta complexi ſunt, cùm primùm audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia,vel ex ſe fertilia?At illis aut hebetibus & obtuſis,aut malâ conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterùm vt illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet,qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quàm ſint neceſſaria,licet videas Quædam inſident nobis,quæ nos ad alia pigros,ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt,nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſſa eorum eximantur,falſa admiratio, falſa formido. Hęc nos quamdiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis,hoc hoſpitibus:

Malèqui, palàm *ſuffecerunt.* 30. VOLVPTAS AB OMNI PARTE QVÆRITVR.] *Dilutum hoc, & ad acriorem ſenſum praeunt ſcripti*: Voluptas ex omni quæritur: *lege*, ex homine: *& commation hoc ad priora refer.*

31. SACRA RES, HOMO.] *Haud abſona repetitio: tamen concinnius etiam*, homini, *cum Pinciano & aliys libris ſcribatur.*

32. IAM NVDVS INERMISQVE.] *Vt ſolent meridiani gladiatores ſuprà, epiſt.* VII. 33. SATISQVE SPECTACVLI IN HOMINE.] *Sine cum aliis,* ex homine *Sententia eſt, quæ in epiſtolâ* XC. homo hominem, non timens nec iratus, tantùm ſpectaturus occidit: *id eſt, iubet occidi.*

34. RELIGIO, ET SIGNORVM AMOR.] *Iuramenti religionem intelligit: in quo*

bus: tentantẽ auaritia retinebit. Sciet pro patriã pugnãdũ eſſe: diſſu-debit timor. Sciet pro amicis deſudandũ eſſe, ad extremũ vſq; ſudorẽ ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem. ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis non magis, quàm proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet non faciet aſſiduè, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quę fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet. & ſi hoc non pręſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: ſed id parùm eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cænâ ſumptuosâ flagitioſius, & 35 equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoriâ notâ, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? 36 & tricies tamen HS. 37 adiiciales cænæ frugaliſſimis viris cõſtiterunt. 38 Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſollennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & alio-rum

in quo hæc ipſa de Signis comprehenſa. Vide Militiam noſtram, lib. 1.

35. EQVESTREM CENSVM.] *Muſonius apud Stobæum:* Μάγειροι δὲ γεωργῶν περισπουδαστότεροί εἰσι. δεῖπνα δὲ παρατίθενταί τινες ἀγρῶν ἀναλίσκοντες τιμάς: Coqui maiore ſtudio quàm agricolæ parantur, & conuiuia quidam apparant, in quibus agrorum pretia conſumunt.

36. ET TRICIES TAMEN HS.] *Video qui hunc dicant cenſum equeſtrem, & ideò rectè ſic edi, cùm de iſto præiuerit. Sed profectò* Tricies *illud valdè ſuperat, & vel ſepties propemodum excedit. Sunt enim (noſtrâ æſtimatione)* ſeptuagintaquinque Philippûm millia. *Scripta omnis lectio habebat*, & toties tamen ſeſtertio: *atq; eſt dicta illa mutatio à Mureto. Ego cenſeam excidiſſe notam numeri, legendumq;*, & toties tamen DC. HS. *quod eſſet*, ſexcentis ſeſtertiis: *ipſe equeſter cenſus ab Auguſto. Poſſis eodem ſenſu*, & tot tamen HS: *adſpectu ad priora. De iſtis impendiis, aliquid ego in Admirandis, lib. IV. cap. VII* 37. ADIICIALES CÆNÆ.] *Libri,* adiciales: *vera ſcriptura*, aditiales. *quia dabantur in aditu, & auſpicio honorum.* 38. EADEM RES.] *His paria, ſed breuiter, Democritus:* Φειδώ τε καὶ λιμὸς χρηστή, ἐν καιρῷ δὲ καὶ δαπάνη· γινώσκειν δὲ ἀγαθοῦ: Parcimonia & abſtinentia bona, in tempore etiam ſumptus. dignoſ-cere

rum gulam irrito? 39 quattuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cùm in macellum deferri & venire iuſſiſſet? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius*. Vltra ſpê illi côiectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octauius, & ingentem conſecutu; eſt inter ſuos gloriam, cùm 40 quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, quâ putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſsâ facit, 41 vultur eſt, cadauer exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare, aut quêadmodum fiant. Omnia autem honeſtè fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hęc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hęc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parùm eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quò referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: velu ti nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi vtique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modò referente, modò producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant.

cere autem Sapientis eſt. 39. QVATVOR PONDO.] *Rarum pondus. nam vt Plinius ait, lib.* IX. magnitudo iis modica, binaſque libras ponderis rarò admodum excedunt. *Exceſſit iſte largiter; & alter apud Martialem, lib.* X.

--- mullus tibi quattuor emptus
Librarum, cenæ pompa caputque fuit.

40. QVINQVE MILLIBVS HS.] *Eſſent nobis*, centum vigintiquinque Philippi. *Libri ferè veteres*, quinque HS. *habent: ſed & ſic eadem ſumma. nam intelliguntur neutro genere* Seſtertia quina. *Neque pretium hoc immodicum (vt tunc ganea feruebat:) nam & Aſinius Celer poſteà, Caio Caligulà Principe*, mullum vnum octo millibus nummûm emit: *Philippicus ducentis. in eodem Plinio.*

41. VVLTVR EST.] *Conuicium in heredipetas, & qui funus exſpectant: à naturâ auis, quæ cadaueribus paſcitur. Catullus:*

Suſcitat à cano vulturium capite.

Martia-

vetant. Quomodo ſint dii colendi, ſolet præcipi. [42] Accendere aliquē lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectātur fuligine. Vetemus [43] ſalutationibus matutinis fungi, & [44] foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus [45] lintea & ſtrigiles Ioui ferre, & [46] ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros Deus. quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: vbique & omnibus præſtò eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quàm procul reſilire à moleſtijs ac ſuperſtitionibus: numquā ſatis profectū erit, niſi qualē debet Deū, mēte cōceperit, ōnia habentē, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt dijs benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine quā nulla

Martialis:

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

42. ACCENDERE LVCERNAM SABBATHIS.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, feſtis diebus, mos apud Romanos: ſed, vt appâret, paullatim Iudaici ritus inualûere, & Sabbathi diem illâ ſuperſtitione coluerunt. Perſius ſat. v.*

Herodis venêre dies, vnctaque feneſtrâ
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuêre lucernæ.

43. SALVTATIONIBVS MATVTINIS.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deos eadem tranſtulêre: & vt potentes ſalutare manè, ſic etiam iſtos inſtituerunt. Apuleius* XI. Incohatæ lucis ſalutationibus, religioſi primam nunciantes horam, perſtrepunt. *Prudentius:*

Manè ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.

Plautus, atque alij, crebrò. 44. FORIBVS ASSIDERE.] *Nondum ſcilicet apertis. nam cum primâ luce, aut antè, faciebant.*

45. LINTEA, ET STRIGILES.] *Quaſi lotione Dij egerent. ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. Nec miremur: nam & cibum eſui apponebant. Vide me* II. *Elector. cap.* XVIII. 46. SPECVLVM TENERE.] *Vt ornet ſe, & comat. vel potiùs ipſi comebant, imaginariè hoc vſurpantes. Seneca apud Auguſtinum* VI. *de Ciuit. Dei, in libello De Superſtitione (vtinam exſtaret!)* Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo, non tantùm ſimulacro, ſtantes. digitos mouent ornantium modo. ſunt quæ ſpeculum teneant. *Tertullianus, de Ieiunijs:* Qui in idolis comendis & ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, Curationem facere dicuntur. 47. SPECIE BONI PVNIVNT.] *Id eſt,*

nulla maieſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vi ſuâ temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterùm caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando [47] ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, [48] cum eſuriente panem ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cùm poſſim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atq; humana cõcluſa ſũt, vnũ eſt: [49] mẽbra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, [50] cũ ex iiſdẽ [51] & in eadẽ gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuũ, & ſociabiles fecit: illa æquũ inſtũq; cõpoſuit: ex illius cõſtitutione miſerius eſt nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad iuuãdũ manus. Iſte verſus, & in pectore, & in ore ſit: *Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.* [52] Habeamus in commune, quòd nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominesque, diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum [53] præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloriâ, de ignominiâ, de patriâ, de exſilio. Æſtimemus ſingula, famâ remotâ: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propiùs etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: vna ſit, an plures:

eſt, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, caſtigant. 48. CVM ESVRIENTE.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto eſſe:* Eſurienti frange panem tuum.

49. MEMBRA SVMVS.] *De hac ſententiâ ego in Phyſiol. I. Diſſ.* VIII.

50. CVM EX IISDEM.] *Elementis, & item aſtris, ſecundùm Stoicos.*

51. ET IN EADEM.] *Vel, in actiones eaſdem, & finem: vel, reſoluendos in illa eadem, è quibus ſumus.*

52. HABEAMVS IN COMMVNE.] *Ego legerim & diſtinxerim:* Habeamus in commune quidem nati ſumus. *Dixerat, verſum debere in ore & corde eſſe:* Habeamus, *inquit: nam certè in commune nati ſumus. Itaque verſum illum interpretatur, vt* nihil humani alienum *cenſeamus: id eſt, vnà nobiſcum & ſociata eſſe.* 53. PRÆCEPTA IACTAVIMVS.] *Imò* iactabimus.

53. SE-

res: 54 ſeparatæ, an annexæ; an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabricâ quærere, quod eius initium, quis vſus ſit: non magis quàm pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipsâ eſt. vt ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. 55 Cauſſa huius iactationis eſt, quòd nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus, famâ. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſuſque virtutum, 56 rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quàm ſunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, 57 ſeſtertio nummo æſtimanda ſunt. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipsā, quâ iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodū folia virere per ſe non poſſunt, ramū deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcēt: infigi volunt ſectæ. Præterea, nō intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicūt: præceptis ſatis vitā explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretū eſt: tam hercule, quàm ſi nunc ego dicerē recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædā admonitionē philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: 58 & quidem multa quia inuoluta ſunt, vixque ſummâ diligentiâ ac ſummâ ſubtilitate aperiuntur. Si pro-

54. SEPARATÆ, AN ANNEXÆ.] *Nexe Stoicis. & vide Man.* I I I. *Diſ.* I V.

55. CAVSSA HVIVS IACTATIONIS.] *Libri ferè,* cauſſa iuſque iactationis: *aut*, cauſſa viſque. *quod probat Pincianus. Sed verius erit*, cauſſa eiuſce iactationis.

56. RERVM COMMODARVM.] *Stoicâ phraſi, res externe ita dicuntur, que vulgò Bona. Eſt idem, quod commoda.*

57. SESTERTIO NVMMO.] *Valet, minimo. communis ita ſermo, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib.* XIX. *Obſeruat. cap.* XXXI.

58. ET QVIDEM MVLTA.] *Dixerat*, quædam *probationem deſiderare: velut corrigit, imò* multa, *inquit, quia inuoluta & obſcura.*

probationes neceſſariæ ſunt,& decreta,quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt,quædam obſcura. Aperta,quæ ſenſu comprehenduntur,[59] quæ memoriâ:obſcura,quæ extra hæc ſunt.Ratio autem non impletur manifeſtis: maior eius pars pulchriorque in occultis eſt.Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt,neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum,certarum rerum perſuaſio:ſine quâ,omnia in animo natant:neceſſaria ergo ſunt decreta,quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cùm monemus aliquem,vt amicum eodem habeat loco quo ſe,vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet,in hoc moderetur odium:adijcimus,iuſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt,ſine quâ nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt:& ipſæ radices his, quæ genuere,adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant,neſcire nulli licet.apertè iuuant:cor,illud quo manus viuunt,ex quo impetum ſumunt,quo mouentur,latet. Idem dicere de præceptis poſſum:aperta ſunt; decreta verò ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantùm initiati ſciunt: ita in philoſophiâ, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur:at præcepta, & alia huiuſmodi, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantùm præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem,& conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adijcit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus,cùm Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis,ſuo iure ita appellent,non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis. hanc [60] Poſidonius ætiologiam vocat:quidam χαρακτηρισμὸν appellant,ſigna cuiuſque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eamdem vim habet,quam præcipere. Nam qui præcipit,dicit: Illa facies,ſi voles temperans eſſe. Qui deſcribit,ait, Temperans eſt,qui facit illa,qui illis abſtinet. Quæris,quid interſit? alter præcepta virtutis dat,alter exemplar. Deſcriptiones has,& (vt [61] publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda:inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta,per quæ intelligas no-

59. QVÆ MEMORIA.] *Ex ſenſibus tamen natâ.* 60. POSIDONIVS ÆTIOLOGIAM.] *Non opinor,& de eâ preiuit,& vox ab iſtâ re diſſidet. Reponam* ethologiam,*ſiue* ἠθολογίαν, *quæ huc facit:quod Rutilius & Fabius dicent.* 61. PVBLICANORVM VTAR VERBO.] *Quare,aut vbi, Publicanis hoc verbum in vſu? puto in portorijs fuiſſe,vbi ſerui traijciebantur, & equi,atque alia maioris pretij. Vt conſtaret tales & tales ſoluiſſe portorium,nec alios,deſcribebant formam faciémque ſingulorum,& id vocabāt* εἰκονισμόν. *Potuit & in pecuniâ aſſignandâ aut delegandâ locum habere,*

nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix,
Argutumq́; caput, breuis aluus, obeſaq́; terga:
Luxuriatq́; toris animoſum pectus:
--tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumq́; premens voluit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certè nõ aliâ imaginè magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorũ ciuiliũ impauidus, & primus inceſſens admotos iã exercitus alpibus, ciuiliq́ue ſe bello ferẽs obuium: non aliũ illi aſſignauerim vultum, non aliũ habitum. altiùs certè nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarẽ Pompeiumq́; ſe ſuſtulit, & alijs Cęſarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumq; prouocauit, oſtenditq́ue aliquas eſſe reip. partes. Nam parùm eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Quid ni, cùm veros vicinoſq́ue non horreat? cùm contra decem legiones: & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtiùs in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publicâ trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe vnum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumq́ue contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatq́; toris animoſum pectus.* Proderit non tantùm quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamq́ue eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortiſſimum vulnus, per quod [62] libertas amiſit animam: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſq́; egregia facta: [63] Tuberonis ligneos lectulos, cùm in publicum ſternerentur, hædinaſq́ue pro ſtragulis pelles, & [64] ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. quid aliud eſt, pauper-

bere, Dabis tali, & tali formâ, euo, notâ: vt hodieq́; interdum qui pecuniam in Italiâ aut alibi capiendam tranſſcribunt.

62. LIBERTAS AMISIT.] *Henr. Stephanus*, emiſit: *rectè.*

63. TVBERONIS LIGNEOS.] *Vide Valerium lib.* VII. *cap.* V. *Ciceronem pro Murenâ.* 64. ANTE IPSIVS IOVIS.] *Epulo publico, in Capitolio. Ad-*

 de

pertatem in Capitolio conſecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parùm credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies cõflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI.

CONTRA *Querulos: & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potiùs aſſentiamur. Bona.*

TAMEN tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc vnum, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum naturâ puter miſerum. 1 Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Malè valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè detego: in omnibus quæ aduerſa videntur & dura, ſic formatus ſum. 2 Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit: 3 epulæ fuerunt parùm dulces: detrimenta continua: propiùs accedam, 4 de capite timuiſti. Quid? tu, neſciebas hæc te optare, cùm optares ſenectutem? Omnia iſta in longâ vitâ ſunt, quomodo in longâ viâ & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantùm bono facio. Neque

de epiſt. XCVIII.

EPIST. XCVI. 1. NON FERAM ME.] *Malè mihi erit, de me querar & angar.* 2. NON PAREO DEO, SED.] *Vera ſapientia, & finis vitæ Stoicis, Naturam id eſt Deum ſequi. Pulchrè Sophocles ſolatij loco extulit (planè Stoicus poëta) in Aiace Flagell.*

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ πάντ᾽ ἀεὶ
φάσκοιμ᾽ ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς:
Ego verò & iſta, & alia prorſus omnia
Permittere atque immittere autumo Deos.

Adde me, ſi vis, in Manuduct. II. *Diſſert.* XIX.

3. EPVLÆ FVERVNT.] *Aliàs,* epiſtulæ: *nec ſpernam. Epiſtolæ ſcilicet, quæ talia triſtia nunciarunt.* 4. DE CAPITE TIMVISTI.] *Suprà epiſt.* XXIV.

5. FOR-

que dij,neque deæ faciant,vt te 5 fortuna in delicijs habeat. Ipſe te interroga,ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat,vtrùm velis viuere in macello,an in caſtris. Atqui viuere,mi Lucili,militare eſt. Itaque hi qui iactantur,& per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt,fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum:iſti quos 6 publica quies, alijs laborantibus molliter habet, 7 Turturillæ ſunt,tuti contumeliæ cauſſâ.

EPIST XCVII.

ET nunc,& olim,fuiſſe malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulterijs corrupit. De vi deinde Conſcientiæ, damnari ab eâ mala,atque etiam puniri interno flagello aut morſu.

ERRAS,mi Lucili,ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium , luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit ſuis quiſque temporibus.Hominum ſunt iſta,non temporum . nulla ætas vacauit à culpâ. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſæculi incipias:pudet dicere , numquam apertius,quàm coram Catone , peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio,in quo reus erat Clodius, ob id adulterium,quod cum Cæſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus eius ſacrificij,quod 1 pro populo fieri dicitur,ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris , 2 vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt : & quod hac etiamnum pactione turpius eſt,ſtupra inſuper matronarum& adoleſcentulorum nobilium,3 ſalarij loco exacta ſunt. Minùs crimine, quàm

5.FORTVNA IN DELICIIS.] *Tale de Prouidentiâ cap.*1. Deus bonum virum in delicijs non habet. 6.PVBLICA QVIES.] *Quidam libri* putrida,*alij*,putida: *ſed illud teneo,& ad publicam pacem refero.*

7.TVRTVRILLÆ SVNT.] *Vacillauimus ego atque alij in hoc loco.ecce vna Iſidori (è Gloſſario nuper publicato)notula nos firmat, à Petro Scriuerio,erudito viro ſuggeſta:* Turturilla. ita dictus locus,in quo corruptelæ fiebant,quòd ibi turturi opera daretur,id eſt panem. *Lego in extremo,*id eſt ganeæ. *Talia autem loca & homines tuti,non per honorem, ſed contumeliam,& quia ſpernuntur.* EPIST.XCVII. 1.PRO POPVLO.] *VideCiceronem 1.ad Atticum, omnia exſequentem. Fiebat autem ſacrum hoc bonæ deæ,per Virgines Veſtæ,idq́ pro ſalute populi Romani.*

2.VT PICTVRÆ QVOQVE.] *Iuuenal.in Sat.*VI.

--ſed omnes
Nouerunt Mauri atque Indi,quæ pſaltria penem
Illuc,teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus,
Intulerit,vbi velari pictura iubetur
Quæcumque alterius ſexus imitata figuram eſt.

de ipſo hoc Clodio,qui Pſaltriæ habitu eò penetrauit.

quàm abſolutione,peccatum eſt. Adulterij reus,adulteria diuiſit:nec antè fuit de ſalute ſecurus,quam ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt,in quo,ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponam verba Ciceronis,quia res fidem excedit: *Accerſiuit ad ſe,promiſit, intercessit,dedit. Iam verò, ô dij boni,rem perditam! etiam noctes certarum mulierum,atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri,plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius Vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium vbi feceris,damna. Illa formoſa quam deſideras,veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere: illud eſt 4 matribus familiæ denunciare,hoc illudere. Hi iudices Clodiam à ſenatu petierant præſidium,quod non erat niſi damnaturis neceſſarium:& impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus,abſoluto reo: *Quid vos,* inquit,*præſidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impunè tulit ante iudicium adulter,in iudicio leno: qui damnationem peiùs effugit, quàm meruit. Quidquam fuiſſe corruptiùs illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi,non iudiciis poterat? quibus in eâ ipsâ quæſtione, quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur,plus quàm quærebatur ad miſſum eſt? Quærebatur,an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemque commiſum eſt: Catonem inquam illum,quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare 5 Florales iocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeueriùs homines,quàm iudicaſſe? Et fient,& facta ſunt iſta: & licentia vrbium,aliquando diſciplinâ metuque, numquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quòd credas,nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longè enim frugalior hæc iuuentus,quàm illa, eſt,cùm reus adulterium apud iudices negaret,iudices apud reum confiterentur: cùm ſtuprum committeretur re iudicandæ cauſſâ: cùm Clodius iiſdem vitiis gratioſius quibus nocens, 6 conciliaturas exerceret in ipsâ cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur

vno

3. SALARII LOCO.] *Mei & alij ſcripti,* ſtillari loco. *Sanè* Stillarium *aliquis interpretetur pro additamento vel auctario, quod ſupra legitimam menſuram in liquidis, velut ſtillando, datur. Et hinc metaphora. Ipſe mox Seneca,* acceſſionem *vocat: & Cicero,* mercedis cumulum.

4. MATRIBVS FAMILIÆ DENVNCIARE.] *Velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere. quod plus eſt, quàm per blanditias ſurrepere & illudere.* 5. FLORALES IOCOS.] *Vide Valerium lib. II. cap. vltimo. Martialis, atque alij meminerunt.* 6. CONCILIATVRAS.] *Lenocinia.*

7. QVAM

vno adulterio,abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios,non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe:& res etiam ipſa ſine duce,ſine comite procedit:non pronum eſt tantum ad vitia,ſed præceps. Et,quod pleroſque inemendabiles facit,omnium aliarum artium peccata,artificibus pudori ſunt, offenduntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator,ſi patroni culpa reus cecidit:at contrà,omnibus crimen ſuũ voluptati eſt. Lætatur ille adulterio,in quod irritatus eſt ipſâ difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque:nec antè illi culpa,⁷ quàm culpæ fortuna diſplicuit. Id prauâ conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias,ſubeſſe animis,etiam in peſſima abductis,boni ſenſum, nec ignorari turpe,ſed negligi;omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint,fructu illorum vtuntur,ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult,& conſpici:ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto,⁸ *Poteſt nocenti contingere vt lateat,latendi fides non poteſt.* Aut ſi hoc modo meliùs hunc explicari poſſe iudicas ſenſum: *Ideò non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent,fiduciam non habent.* Ita eſt. ⁹ tuta ſcelera eſſe poſſunt:ſecura non poſſunt.¹⁰ Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur,non iudicio.quare?quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe.nec vllum ſcelus,licet illud fortuna exornet muneribus ſuis,licet tueatur ac vindicet,impunitum eſt:quoniam ſceleris, in ſcelere,ſupplicium eſt.Sed nihilominus ¹¹ & hæc,& illa,ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur:timere ſemper & expaueſcere. & ſecuritati diffidere.Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem?quare non ſemper

7. QVAM CVLPÆ FORTVNA.] *Id eſt,non aliter culpa diſplicuit, quàm ſi ſucceſſus euentuſq; non placuit. ex voto non fuit.*

8. POTEST NOCENTI CONTINGERE.] *Reperio hæc ipſa in epiſtola Epicuri ad Menœcea:* Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει: Non eſt vt qui clàm aliquid facit,confidat latere ſe ſemper,etiã ſi millies in præſenti lateat. Vſque ad finem enim incertum eſt an latebit.

9. TVTA ESSE.] *Ipſis verbis Seneca Tragicus:*
Tutum aliqua ſcelus, at nulla ſecurum tulit.

10. HOC EGO REPVGNARE SECTÆ.] *Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipſum fugi ſperníque volebant,vt virtutem amari ob ipſam. At Epicurei præmia & pœnas in vtriſque ſpectabant. Neque prorſus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiſcum:. quia etſi in peccato malum eſt, tamen & pœnæ ſecundæ adhærent ſequunturq;;& earum adſpectu,peccare etiam timeamus.* 11. ET HÆC ET ILLA.] *Puto melius,* & illæ. *Nimirum,* & hæc *prima dicta pœna;* & *illæ, quæ ſequuntur.*

per illam in ſuſpenſo relinquam? Illîc diſſentiamus cum Epicuro, [12] vbi dicit, nihil iuſtum eſſe naturâ, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Hîc conſentiamus. mala facinora conſcientiâ [13] flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eò quòd perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quòd ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum [14] argumentum Epicuri eſt, naturâ nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœnâ, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideò numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtēdit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & [15] in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII.

SOLIS internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fugacia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amiſſionem talium, & ad tolerandū obfirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imò ipſe eſto exemplum. Planè inter bonas vtiléſque Epiſtola.

NVMQVAM credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt: exibit gaudium, quòd

12. VBI DICIT, NIHIL IVSTVM.] *Dicit hoc in eâdem illâ epiſtolâ ad Menœcea, ſub finem: & multis diſputat, Ius aut Iniuſtitiam, commodum & incommodum reſpicere tantùm, neque idem ſemper aut vbique eſſe. Addit, quod huc facit:* τὴν ἀδικίαν οὐ καθ᾽ ἑαυτὴν κακόν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς: Iniuſtitiam per ſe & naturâ non eſſe malum, ſed metu ſuſpicionis, ne fortaſſe non lateat talium facinorum vindices & exactores. *At contrà Stoici. Cicero* III. *de Finibus*: Minimè verò probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de quâ loquor, aut amicitiam, aut Iuſtitiam, ob vtilitates adſciſci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellarìque poſſit, id eſſe Naturâ, alienumque à Sapiente non modò iniuriam cuiquam facere, verumetiam nocere. 13. FLAGELLARI.] *Pythagoras*: Κακὰ μείζω πάσχει διὰ τοῦ συνειδότος ὁ ἀδικῶν βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι καὶ ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος: Plura mala patitur à conſcientiâ, is qui iniuſtè fecit, cruciatus; quàm qui in corpore flagellatur & plagis afficitur. 14. ARGVMENTVM EPICVRI EST.] *Non eſt, quia ipſum hoc negat, vt dixi. Legam,* Epicure, eſt. *vt compellet eum, & refutet.*

15. IN LOCVM PATIENTIÆ.] *Vt ipſa ſupplicia paterentur & ſubirent,* Detic

quòd intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit,
& ad extremum vſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vul-
go, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſſunt?
Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia
quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens
illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim,
mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere for-
tunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos
in malum bonúmve exiturarum. Valentior enim omni fortunâ ani-
mus eſt: in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ
vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie
optimi venerant: rectus atque integer, corrigit praua fortunæ, & dura
atque aſpera ferendi ſcientiâ mollit: idemque & ſecunda gratè excipit
modeſtéque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens
ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet:
non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ po-
ſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (li-
berius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito, &
ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi
te contra leuitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: ni-
ſi illud frequenter & ſine querelâ, inter ſingula damna dixeris: *Dijs ali-
ter viſum eſt.* Imò mehercule, vt carmen fortius ac iuſtius petam,
quo animū tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam
cogitabas euenerit: *Dij melius.* Sic compoſito nihil accidet. ſic autem
componetur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, an-
tequam ſenſerit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium ſic
habuerit, tamquam non vtique ſemper habiturus: & tamquam non fu-
turus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus fu-
turi anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delec-
tatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conqui-
eſcet; & expectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In
æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittēdæ. Nec ideò præcipio tibi
negligentiā. Quin verò metuenda declina; & quidquid cōſilio proſpi-
ci poteſt, proſpice: quodcumq; læſurum eſt, multo antè quàm accidat,
ſpeculare & aduerte. In hoc ipſum tibi plurimū conferet fiducia, & ad
tolerandū omnino obfirmata mens. Poteſt fortunā cauere, qui poteſt
ferre: certè in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec
ſtultius, quàm prætimere. quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antece-
dere? denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos satageos, ac ſi-
bi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt,
quàm ante illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui antè dolet quàm
neceſſe ſit. Eâdem enim infirmitate dolorem non æſtimat, quā non
exſpectat. Eâdem intemperantiâ fingit ſibi perpetuam felicitatem, fin-

git ſibi creſcere debere quæcumque contigerunt, non tantùm durare: & [1] oblitus huius petauri, quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregiè itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in eâ epiſtolâ, quâ ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: [2] *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tamque obliti quò eant, quò illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoriâ teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, numquam. Peringratus eſt, qui cùm amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, vſum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate deſiderij perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt inuictum. Singula vicêre iam multi: ignem Mucius, [3] crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus

Deterius eſt, quod alij, pœnitentiæ.

EPIST. XCVIII. 1. OBLITVS HVIVS PETAVRI.] *Adludi genus reſpicit, tunc frequentius. Rota ſuſpendebatur, per quam motam corpora traijciebant ſaltu: atque ij Petauriſtæ dicebantur, ipſa illa Petaurum.* [illegible]*tur & in Petauro ſuſpenſi fuiſſe, & in eo elati, deiecti: quo noſter* [illegible]*mè ſpectat. Manilius lib. V.*

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido ſaliunt excuſſa petauro,
Alternoſque cient motus: elatus & ille
Nunc iacet, atque huius caſu ſuſpenditur ille.

Vide ibi doctiſſimum Scaligerum. Et ſanè artificis cuiuſdam oſcillationis hoc genus fuiſſe videtur. Petauri *autem, vel* peccati, *libri hîc ſcribunt: pro quo vulgò editur,* fati. 2. MORTALE EST OMNE.] *Muretus notat ex Euripide ſumptum.* Θνητῶν δ' ὄλβος θνητὸς ὄλβος. Mortalium mortalis eſt felicitas. 3. CRVCEM REGVLVS.] *Atqui in machinâ clauis præfixâ necatum alij, & ipſe noſter videtur non vno loco voluiſſe. Vide de Prouidentiâ cap. III. Tamen & alia ſententia in Cruce eum locat. vt Silius:*

Italiam cruce ſublimis ſpectaret ab altâ.

vt Florus: Nec vltimo illo ſiue carceris, ſiue crucis ſupplicio deformata maieſtas. *Potuit poſt illa tormenta in crucem, pro more Pœnorum, ſub-*

ſus iſta, quæ vt ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpè contempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit: 4 Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publicâ cœnâ vſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum vterentur. 5 Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, 6 latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animosè: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modò purgemus animum, ſequamurque naturam, a quâ aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumq; modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quære quem vincas.* 7 His ſermonibus, & his ſimilibus lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum, de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adiici nihil deſiderat ſuâ cauſſâ, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud, quàm dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam 8 in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem; cum illa accedat, hic premat. Quid faciendũ ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoq; animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor cõtra mortem. Contra vtrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exſpectat.

EPIST. XCIX.

CONSOLATORIA *in morte filij, ſapiens, ita me Deus, & diſerta.*

EPISTOLAM, quam ſcripſi Marullo, cùm filium paruulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In quâ non ſum morem ſolitum

latus eſſe? 4. TVBERO PAVPERTATEM.] *Suprà, epiſt.* XCV.

5. HONORES REPVLIT PATER SEXTIVS.] *Vide epiſt.* LIX.

6. LATVM CLAVVM.] *Inſigne Senatorium, pectore demiſſum.*

7. HIS SERMONIBVS ET HIS SIMILIBVS.] *Non dubiè hic hiatus, & fuit aliquid de ſene, qui lugebat, & ſolatij egebat. An non eſt ipſe Marullus, de quo epiſtolâ ſequenti? Fortaſſe. & credam vel integram hic epiſtolam periiſſe.* 8. IN OPERE DISCERE.] *In re & facto diſcere, & experiri lecta vel audita. Quidam tamen libri,* in opus ducere: *item benè.*

EPI-

tum ſecutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione eſſet quàm conſolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paullìſper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certè primū impetum effūdat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lacrymarum ineptias eſſe. ¹ Solatia exſpectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, paruulus: puſillum temporis periit. Cauſſas doloris conquirimus, & de fortunâ etiam iniquè queri volumus: quaſi non ſit iuſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas vmbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris causſâ. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat, vt magis gauderes quòd habueras, quàm mæreres quòd amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantúmve gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non ſuperuacuus tantùm, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, periit opera? tot annis, tantâ coniunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico ² effers amicitiā: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe nō prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus nec quidquam eſt loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduerſus percepta, ſpe futuri ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modò ſucceſſerit nobis, citò in præterita trāſiturum ſit. Anguſtè fructus rerum determinat, qui tantùm præſentibus lętus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione, illa memoriâ: ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modò non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorum, qui liberos iuuenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immeritò. Nam primùm, ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo, quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde, deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quòd quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita breuitatem huius ſpatij, per quod citatiſſimi currimus: obſerua hunc comitatum generis humani, eōdē tendentis, minimis

EPIST. XCIX. 1. SOLATIA EXSPECTAS.] *Hic ego incipere ipſam Epiſtolam ad Marullum (vel vt alij libri,* Marillum) *opinor, & totam deinceps ad finem poni.*

2. EFFERS AMICITIAM.] *Tamquam vnà mortuam.*

3. IN

minimis interuallis diſtinctum,etiam vbi maxima videntur:quem putas periſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quàm cùm idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum? aut ſi mortem in homine non cogitauit,ſibi impoſuit. Flet aliquis factum,quod aiebat non poſſe non fieri:quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe,queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit:cui naſci contingit,mori reſtat. Interuallis diſtinguimur,exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet,varium, & incertum eſt. ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem,etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortunâ: & in tantâ volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes,in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico meliùs agi cum eo qui vitâ defungitur:ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo:videbis quàm exiguum ſit,quod optamus,quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ,quantum ſollicitudines occupant, quantum mors,antequam veniat,optata:quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni?dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus,pericula:& intelliges etiam in longiſſimâ vitâ,minimũ eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat,non meliùs ſe habere eum cuiſcitò reuerti licet,cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita,nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub curâ tuâ in meliora formari: ſed (quod iuſtiùs timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus [3] in arenam luxuria proiecit: adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinem exercent, mutuò impudici; quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere,nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam malè de te iudico, vt tibi aduerſus hęc totam putem virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus:tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit,ſi puerum, nutrici adhuc quàm patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo,& animum ne contrahi quidem patior? Minimè. Inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec

3. IN ARENAM LVXVRIA.] *De quibus epiſt.* LXXXVII. *& alibi dictum. qui ſe locant ad gladium aut cultrum.*

4. NON

nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam [4] non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrimæ, & [5] animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil verò mærori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor: [6] quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? [7] Clariùs, cùm audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cùm aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum [8] capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberiùs: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos, vt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A naturâ diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum' effæminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda ſunt. Stultius verò nihil eſt, quàm famam captare triſtitiæ, & lacrimas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſuâ latas. Dicam quid interſit. Cùm primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cùm tenemus corpus è complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrimas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimę per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cùm memoria eorum quos amiſimus, retractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cùm occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quòd lacrimas propter circumſtantes aſſidenteſque aut contineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt vmquam tam turpiter, quàm finguntur. Eant ſuâ ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpè ſaluâ ſapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas

4. NON SVNT SVI IVRIS.] *Non ſunt libera, imperio alieno aguntur. quo? naturæ.* 5. ANIMVM PROFVSÆ LEVANT.] *Apud* Senecam *patrem lib.* x. *Controu.* 1. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.

6. QVOTVSQVISQVE SIBI TRISTIS EST?] *Ita in epiſt.* LXIII. Nemo ſibi triſtis eſt. *Vide.* 7. CLARIVS, CVM AVDIVNTVR, GEMVNT.] *Martialis:*

Amiſſum non flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

8. CAPITI SVO MANVS.] *Siue vt crines vellant, ſiue vt frontē feriant.*

9. FVNVS

nitas deeſſet. Licet,inquam,naturæ obſequi, grauitate ſeruatâ. Vidi-ego in funere ſuorum verêdos, in quorum ore amor eminebat,remotâ omni lugentium ſcænâ. Nihil erat,niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſeruandus eſt:& quemadmodum in ceteris rebus,ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia, ſic dolores exundauêre. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cum maximè 9 funus locatur? 10 quam multis vitalia eruuntur? quàm multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuiſſe,cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem: vnde viſum eſt,dimittit. Ceterùm de illo frequenter loquere,& 11 memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpiùs reuertetur,ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur,nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius,ſi quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras,ſæpiùs repete:potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paternâ mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſimè flere,meminiſſe parciſſimè,inhumani animi eſt. Sic aues,ſic feræ fœtus ſuos diligunt: 12 quarum concitatus eſt amor,& pænè rabidus, ſed cum amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet: 13 meminiſse perſeueret,lugere deſinat. Illud nullo modo probo,quod ait Metrodorus, 14 eſse aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem:

9. FVNVS LOCATVR?] *Efferendum nempe, & vrendum à Libitinarijs.*

10. QVAM MVLTIS VITALIA ERVVNTVR?] *Si in Ægypto, aut alibi hæc ſcriberet, vbi condiri mos corpora, & inteſtina erui, probarem: in Romanis moribus, qui poſſum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de partibus erutis legi, aut certè non obſeruaui. Si alius, ne mutemus. Etſi libri tamen mutant, qui,*Vitalia emittunt;*aut,*emuntur,*vt in meo. Equidem legerim:* quàm multi vitam alij amittunt? *aut verò,* quàm multi vitâ alij emittuntur? *Sed quod magis etiam placeat, quibuſdam libris abeſt repetitio, ſcribuntq́;:* Quàm multi,cùm maximè funus locatur, in talia emittunt? *placeat,inquam, ſi pariter reſcribas,* vitam alij amittunt. *Ecce, inquit, dum de funere curatur, funus ſuperuenit, aut funera.*

11. MEMORIAM EIVS.] *Plutarchus Conſol. ad Apollonium:* Ὠφέλεια γὰρ τοῖς ἀφῃρημένοις, ἡ διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης τιμή. οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιος θρήνων, ἀλλ' ὕμνων καὶ ἐπαίνων, οὐδὲ πένθους, ἀλλ' μνήμης ἐνδόξου: Commodũ aliquod eſt defunctis, ſi piâ memoriâ eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus eſt, ſed hymnis & laudibus; neque luctu, ſed recordatione laudabili. 12. QVARVM CONCITATVS EST.] *Scripti neſcio quid velint:* quarum contraria (*alij,* contrarius) ac concitatus.

13. MEMINISSE PERSEVERET.] *Tacitus ſimile:* Fæminis lugere honeſtum eſt, viris meminiſſe. 14. ESSE ALIQVAM COGNATAM.] *Ita Ouidius:*

tem: hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori 15 verba ſubſcripſi: de quibus nō dubito, quid ſis ſeſſurus. Quid enim turpius, quā captare in ipſo luctu voluptatē, imò per luctū: & inter lacrimas quoque, quod iuuet, quærere? Hi ſunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritiā, quod dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtum eſt. cùm aliquid lacrimarum affectus affuderit, &, vt ita dicam, deſpumauerit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mærorem. Vtrùm honeſtiùs dolor ab animo ſubmouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ poteſt inter bonum, & malum, eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimum eruitur: & ipſumdolorem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe, & voluptarium? Quædam remedia alijs partibus corporis ſalutaria, velut fæda & indecora, adhiberi alijs nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeuerius iſta plaga curanda eſt. illud potiùs admone, nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, peruenire: nā ſi peruenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrùm putas illi mala eſſe, quòd nullus eſt, an quòd eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate primâ raptum: Omnes quantū ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimum eſſe quis dixe-

Ouidius:

Fleque meos caſus, eſt quædam, flere, voluptas.

Statius:

---tunc flere, & ſcindere veſtes,
Fataque, & iniuſtos rabidis pulſare querelis
Cęlicolas, ſolamen erat.

Vide Ariſtotelem I. *Rhetor. cap.* XI.

15. VERBA SVBSCRIPSI.] *Exſtant in meo alijſq́; Græca quædam, ſed ſic deprauatè ſcripta, vt nihil mihi quidem ſit eruere.*

16. Or

dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quòd viuimus, proximum nihilo eſt: & tamen [16] ob dementiam noſtram latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tamquam exſpectaturus eſſes remedium a me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram quâ à te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tamquam poſſent venire, ſed tamquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C.

De *Papirio Fabiano philoſopho iudicium, eiúſque ſcriptis.*

[1] FABIANI Papirij libros, [2] qui inſcribuntur *Ciuilium*, legiſſe te cupidiſſimè ſcribis: ſed non reſpondiſſe expectationi tuę. deinde, oblitus de philoſopho agi, compoſitionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primùm, habet iſta res ſuam gratiam: & eſt decor propius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, vtrùm exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi [3] non effundere videtur orationem, ſed fundere: adeò larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud planè fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed [4] ita, vt vis, eſſe credamus: mores ille, non verba compoſuit; & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea, ipſo dicente non vacaſſet tibi partes intueri: adeò te ſumma rapuiſſet: & ferè quæ impetu placent, minùs prę̨ſtant [5] ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe: etiamſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me

16. OB DEMENTIAM NOSTRAM.] *Gruterus acutè & verè, ô dementiam.* EPIST. C. 1. FABIANI PAPIRII.] *De quo epiſt.* XI. LII. *&* LVIII. *& Seneca pater totum virum deſcribit, & genus eloquij, de quo hîc cenſura: imò requirit in eo, quæ filius excuſat & tuetur. Videſis lib.* II. *Controu. in Præfatione.* 2. QVI INSCRIBVNTVR CIVILIVM.] *Id eſſet,* Politicorum: *dignum hercules Philoſopho argumentum. At libri quidam,* artium ciuilium *habent; alij,* artium & vilium; *quidam,* artium iulium; *denique,* archinilium. *Vt ſuſpicio ſit remotioris & Græcanicæ vocis. An ſi fortè, αἰτιῶν φυσικῶν? ſcripſit certè, & citatur eo titulo à Chariſio,* Cauſſarum naturalium. 3. NON EFFVNDERE.] *Cum impetu videlicet, & turbidè; ſed fundere leniter, & cum ordine.*

4. ITA VT VIS.] *Benè è libris aliquot aſſeruit Gruterus. Sententia. Age, eſto vti dicis, parùm compoſitus aut conſtructus: nempe philoſophum, non oratorem, agit.* 5. AD MANVM RELATA.] *Quæ audita placent, & ſtatim: non æquè in manum ſumpta, & relecta: cùm iudicium morâ ſe collegit, & certiùs appendit ac librat.* 6. QVI IVDICIVM ABSTVLIT.] *In dicendo*

me interrogas, maior ille eſt [6] qui iudicium abſtulit, [7] quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi [8] de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba. Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa; ſplendida tamen, quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, [9] ſed altiùs ductos. Videbimus, quid parùm reciſum ſit, [10] quid parùm ſtructum, quid non huius recentis politura: cùm circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſanè varietas marmorum, & [11] conciſura aquarum cubiculis interfluentium, [12] & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, [13] *domus recta eſt*. Adiice nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam: quidam vſque eò aſperâ gaudent, vt etiam quæ molliùs caſus explicuit, ex induſtriâ diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem, compoſitio eius vna eſt: [14] pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamiâ mollis. At contrà, Pollionis Aſinij ſalebroſa & exſiliens, & vbi minimè exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parùm erecta: quo vitio careree-

um

rapuit, & velut inuitum traxit. 7. QVAM QVI MERVIT.] *Accuratâ dictione, aut ſcriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic curæ, & intentionis.*

8. DE FVTVRO PROMITTERE.] *Viuere poſſe, & ætatem ferre.*

9. SED ALTIVS DVCTOS.] *Meus & quidam,* ſed tutiùs. *Alij,* latiùs. *quod probem, & opponitur breuibus ſenſibus, & coactis.*

10 QVID PARVM STRVCTVM.] *Compoſitum: vt ſuprà. At Pincianus mallet,* ſtrictum: *non ego.* 11. CONCISVRA AQVARVM.] *Refero ad aquas & minutos Euripos, in cænationibus olim, & præſertim æſtiuis. De quibus Seneca, De Tranquill. cap.* 1. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia loquar? *Idem Quæſt. Nat.* III. *cap.* XVII. *inter* opera luxuriæ *narrat:* In cubili natant piſces, & ſub ipſâ menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

12. ET PAVPERIS CELLA.] *Benè habet. neque aliud eſt, quàm diuites iſtos habuiſſe diſtinctam etiam Cænationem, aut Cubiculum, quod* Pauperis cellam *dicerent: vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epiſt.* XVIII. 13. DOMVS RECTA EST.] *Sine vitio eſt, etſi minùs ornata aut inſtructa.* 14. PEDEM SERVAT, CVRATA.] *Meo & aliquot ſcriptis abeſt vox,* ſeruat: *ſcribûntque* vna eſt, pedem curat, lenta. *Legi poſſit,* pedem curat. 15. SVNT ENIM TENORE QVIETO] *Valde*

um iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. [15] ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimuliſque quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris; quamuis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, [16] ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philoſophiam pertinentes, penè totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minùs eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tantâ eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, [17] quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed nō præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit; non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: [18] non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam ſuperbè, contra ambitionem contumelioſè. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratoriè acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbum excitabit ac pugnet: fateor: [19] exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit [20] in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret; non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non

quæ-

dè amplectar, quod in quibuſdam: ſed placida, & ad animi tenorem quietum copoſitumq́ue formata. *Eſt ipſum, quod pater de illo:* iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cùm veros compreſſiſſet affectus, parùm benè imitari poterat, quæ effugerat. *Oratio igitur lenis & placida, vt ipſe animus.* 16. SED DEBET DIGNITATEM.] *Priores duas voces malè eiecerat Muretus. libris omnibus aſſertas. Ego mutem leuiter*, ſed dabit. *Argutè hoc ait: Oratio eius, eſto, dignitatem non habet, ſed eam dabit. id eſt, toto honeſti & virtutis plena, iſta animo inſeret, & faciet te magnum & honeſtum.* 17. QVOS NON MAGIS PHILOSOPHIÆ.] *Etſi enim Philoſophiam tractant & promittunt; non tamen à veteri ſtudio Liuius abit, & Hiſtorias atque exempla crebra miſcet.* 18. NON EST PERSPICVA.] *Nam & pater Seneca obſcuritatem eum ab Arellio Fuſco tenuiſſe indicat.*

19. EXIBVNT MVLTA.] *A gladiatoribus, quorum manus* Exire *dicuntur, cùm parant ferire.* 20. IN OMNIBVS LOCIS.] *Pinciano aſſentior legenti*, lucis. *Atqui de obſcuritate diximus. Ita: ſed ſplendorem hic rerum*

quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti cõuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitiâ. Cum audirem certè illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

EPIST. CI.

De ſubitâ morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideoq; vita bona non defferenda. longa autem non optanda: & exagitat Mecænatis turpiſſimum votum.

OMNIS dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cùm æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Faciliùs enim creſcit dignitas, quàm incipit. 1 Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illâ ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duę res ducebant efficaciſſimæ, & quęrendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minùs patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex conſuetudine manè vidiſſet, cùm per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet, cùm hilaris cænaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, anginâ, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terrâ pecuniam agitabat, qui 2 ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu benè cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quam ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ędifi-

cabo,

accipimus, & dignitatem. EPIST. CI. 1. PECVNIA QVOQVE CIRCA] *Idem de Lampide quodam Plutarchus, An ſeni ſit gerenda reſpublica*: qui interrogatus, Quomodo tantas opes ſibi paraſſet? reſpondit, Paruas quidem magno, magnas paruo labore. *Muretus ſuggeſſit.*

2 AD PVBLICA QVOQVE.] *Ad vectigalium redempturas, odioſe.*

3. QVAM

cabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam, & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam ³ quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus, ratâ quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus; militiam, & caſtrenſium laborum ⁴ tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia proceſſus. cùm interim ad latus mors eſt. quæ quoniam nûquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutiùs, quàm dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quam mirari id vllo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrum, quàm propè verſetur. Sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventũ ſit, nihil differamus, quotidie ⁵ cum vitâ paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quòd imperfecta ſemper eſt, ⁶ quòd etiam aliquid ex illâ differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentiâ timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animum. ⁷ Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum euadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale, ⁸ collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi verò quidquid mihi debui, redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſse inter diem & ſæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitaſque caſuum perturbabit, ſi cer-

3. QVAM PREMIMVS HORAM.] *Clarum eſt, & nec hora hæc certa, & caſus poteſt abrumpere. At Mureto viſum.* oram *legere, & funem nauticum interpretari. Libri ſunt à nobis.* 4. TARDA MANVPRETIA.] *Nam promotiones caſtrenſes gradatim fiebant: nec magna, niſi in extremis, præmia.*

Vt locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Adferat.

5. CVM VITA PARIA FACIAMVS.] *Tamquam nihil ſit reliqui. non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.* 6. QVOD ETIAM ALIQVID.] *Veteres,* quod in aliquid. *ex quo Pincianus,* quod in aliud ex alio. *At meus liber, in margine:* quod meum aliquid: *optimè. Fruar totâ, manum iniiciam, nihil incerto tempori reſeruem.* 7. NIHIL EST MISERIVS.] *Meus vocem præmittit,* cùm nihil: *legam,* quoniam nihil.

8. COLLECTA MENS.] *Aſſentior Pinciano:* Non collecta. *Niſi magis placet leuiter reſcriptum, diſtinctumq́;* Quantum ſit illud, & quale

 col-

ſi certus ſit aduerſus incerta? Ideò, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur: ſubitque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud ⁹ Mecænatis turpiſſimũ votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſimè acutam crucem, dummodò inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxâ:
Tuber adſtrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, benè eſt.
Hanc mihi, vel acutâ
¹⁰ *Si ſedeam cruce, ſuſtine.*

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tamquam vita petitur, ¹¹ ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque

collectu, mens inex. *Collectu ſiue collectione, quid illud & quale, mens turbatur.* 9. MECÆNATIS TVRPISSIMTM VOTVM.] *Imò & Homericum illud ſimile, in Odyſſeâ:*

Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν:

Malim equidem vel in agris vitam ducere ſeruus
Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adſit,
Quàm cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis.

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν.
Τὰ νέρθε δ' οὐδὲν. μαίνεται δ', ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς:

Lucem videre hominibus eſt ſuauiſſimum,
Inferna minimè deſipit, qui vult mori.
Meliuſque viuere male, quàm mori benè.

Sed magis etiam aſſidet Epicuri dogma: Τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν τοῦ βίου: Sapientem etiam oculis caſſum, manſurum in vitâ: *quæ ipſa eius verba ſunt in Laërtio, & ab ijs Mecænas videatur hauſiſſe.*

10. SI SEDEAM CRVCE.] *Ita omnes meliores libri, & eſſe veram lectionem firmaui in libello De Cruce.* Sedent *autem in* acutâ cruce, *qui ſtipite acuto transfixi ab imo ſunt, per os emergente. Verſus porrò cauſſâ,* ſedeam, *dyſſyllabum exaudiendum; atq; ita libri quibuſdam,* ſedam, *ſcriptum.* 11. SVPPLICII MORA.] *Nam erat in extremis Mecænatis,* ſuſtine. *id eſt, ſerua mihi vitam & extende, etiam in cruce, vltimiſq; malis.*

vſque ad crucem. Tu verò, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: deprаues licet, dum monſtroſo [12] & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendêre deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem. Eſt tanti, [13] habere animam, vt agam. Quid huic optes, [14] niſi deos facilеs? quid ſibi vult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vmquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeone mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. quâ mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quàm ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud [15] infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quòd neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutiùs viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſuâ tradere, vt contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendumq́; nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quàm benè viuas referre, non quamdiu: ſæpè autem in hoc eſſe benè, ne diu.

EPIST. CII.

ALIQVID *de immortalitate animæ, tum quæſtiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat? Diſputat tenuiter primò & ſcholaſticè: tum in extremo adſurgit, & ad Deum ac cæleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam aut velamentum eſſe: ſperni debere & exui, cùm Deus & dies ille vocant.*

QVOMODO moleſtus eſt iucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me [1] cogi-

12. ET DISTORTO.] *Variant libri, ac quidam,* & ſancto; *alij,* & deſerto, *atque in margine,* diſcerpto; *meus & nonnulli,* & ſerto. *Facerem* deſecto *aut* ſecto. *nam ita in verſibus erat, membris mutilari.*

13. HABERE ANIMAM, VT AGAM.] *Non alio fine viuere, quàm vt moriens viuam. Habeam animam, vt ſemper emittam.*

14. NISI DEOS FACILES?] *Accipio. meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fœdè timido optemus?*

15. INFELIX LIGNVM.] *Ita Crucem vocabant, ego in libellis eius rei.*

[1] cogitationi aptæ traditum,& iturum, ſi licuiſſet, vlterius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imò mehercule credere. credebam enim facilè opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam [2] promittentium magis, quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ cõtemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus: cùm ſubitò experrectus ſum, epiſtolâ tuâ acceptâ, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me [3] epiſtolâ primâ totam quæſtionem explicuiſſe, in quâ probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideò non hoc tantùm, ſed alia quoque eòdem pertinentia, diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, mortalibus [4] rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem rectâ ad mores pertinentem tractaui, Numquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum, vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilque ſit eius qui nullus eſt. [5] An ex eo quod cùm erit, ſenſuri non ſimus [6] antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideò ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? [7] Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique quorum diuerſæ partes iuncturâ in vnum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent,

EPIST. CII. 1. COGITATIONI APTÆ.] *Fortaſſis, altæ.*

2. PROMITTENTIVM MAGIS, QVAM.] *Vides nutare ſuper immortalitate Animæ. & velle magis, quàm credere. Ego de eâ re in Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI. 3. EPISTOLA PRIMA.] *Ea non exſtat, aut nihil tale præiuit. Itaque meo libro aſſentiar legenti,* primam: *& ſtatim,* conabaris.

4. RATIONALIA IMMIXTA.] *Logica.* 5. AN EX EO QVOD CVM ERIT.] *Repreſentaui veterem lectionem, ab alijs variè interpolatam. Legam,* quod tum erit: *poſt mortem ſcilicet. & eſt quæſtio, An quæ hic de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius ſenſus ad nos eò peruenturus ſit?*

6. ANTEQVAM ALIQVIS.] *Hæc intricata. legam:* aut ecquando aliquid fructus. *An ſtatim videlicet, an cùm purgati erimus & ſublimati?*

7. QVÆDAM CONTINVA ESSE.] *Ipſa hæc diuiſio in Plutarchi Præceptis connubialibus:* Τῶν σωμάτων φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεστώτων λέγουσιν εἶναι,

κα-

hærent, naturâ diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. [8] vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum eſſe [9] vnius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, [10] per ſe probatur: interim ponendum fuit, [11] quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum [12] ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt a bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrùm laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſſe, quòd alius benè valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrũ qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primùm, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententias habet. Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & [13] vnius boni viri iudicio eſſe contẽta. Nam om-

καθάπερ στόλον, καὶ στρατόπεδον· τὰ δὲ ἐκ συναπτομένων, ὡς οἰκίαν, καὶ ναῦν· τὰ δὲ ἡνωμένα καὶ συμφυῆ, καθάπερ ἐστὶ τῶν ζώων ἕκαστον: Philoſophi aiunt Corporum alia ex diſtantibus conſtare, vt Claſſem, & Exercitum: alia ex compoſitis, vt Domum & Nauem: alia denique vnita & continua eſſe, vt quodque Animantium. *Eadem in Pomponio Icto. Q. xxx. De vſurpationibus. Adde Senecam, Quæſt. Natur. II. cap. II. etſi tertium ibi genus ex* Diſtantibus *omittit.*

8. VNO ENIM SPIRITV.] *Quæ ſunt* Continua *corpora. eaq́; hiſ ipſis verbis Pomponius definiebat*: quæ continentur vno ſpiritu.

9. VNIVS BONI PRINCIPALE.] *τὸ ἡγεμονικόν.*

10. PER SE PROBATVR.] *Vellem*, probabitur.

11. QVO NOSTRA TELA NITATVR.] *Eſt ab Eraſmi coniecturâ. qui vult ad telam alludi, cui texendæ ſtamen ſubſterni ſolet; ſic reliquæ argumentationi hanc fulturam. Ingenioſè ille. anteà erat*; quia in noſtra tela mittuntur, *ſicut & ſcripti ferè libri. Ego putarem*: quia inde noſtra tela mittuntur. *ab hoc principio pugnamus, & aduerſarios ſternimus.*

12. SECVNDA OPINIO.] *Amica & fauens.* 13. VNINIVS BONI VIRI.] *Neque enim alij boni ab illo diſſentient, Ita Sidonius in Carm.* XXIV. Hic

omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo,inquit,& fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? [14] Gloriam quoque,inquit,latiùs fuſam intelligo:conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt,& illius. Quare?quia ſi de me benè vir bonus ſentit,eodem loco ſum,quo,ſi omnes boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognouerint,idem ſentient. Par illis idemque iudicium eſt: [15] æquè vero inſiſtitur ab his,qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt,ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam,non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia,quod omnium:quia omnium [16] ſi perrogetur,vna erit: hìc diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias,leuia,ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? [17] non eſt vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies eſt:apud hos falſa ſunt,quibus aſſentiuntur. Numquam autem falſis conſtantia eſt:variantur & diſſident. Sed laus,inquit,nihil aliud quàm vox eſt:vox autem bonum non eſt. Cùm dicunt claritatem laudem eſſe bonorum,à bonis redditam:iam non ad vocem referunt,ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat,ſed aliquem iudicet dignum laude,laudatus eſt. Præthereà, aliud eſt laus,aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem,ſed laudationem,cuius officium oratione conſtat. Cùm dicimus aliquem laude dignum,non verba illi benigna hominum,ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt benè ſétientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde,vt dixi,ad animum refertur laus,non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat,qui laudandum eſſe iudicat. Cùm [18] Tragicus ille apud nos ait.

ſi te probat, omnibus placebis. 14. GLORIAM QVOQVE, INQVIT.] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, ſed Claritatem. Tale Philo Iudæus, ſuper verbu* Euigilauit Noë: Ὁ δὲ σοφὸς οὐκ ἔνδοξος, ἀλλ' εὐκλεὴς, τὸν μὴ κολακείᾳ νοθευόμενον, ἀλλὰ βεβαιούμενον ἀληθείᾳ καρπούμενος ἔπαινον: Sapiens non glorioſus, ſed clari nominis, fruiturque laude non adulteratâ per blanditias, ſed ſtabilitâ per veritatem.

15. ÆQVE VERO INSISTITVR.] *Sic Deſiderius. ſententia eſt: æquè viam illam veri omnes boni premunt, & inſiſtunt. Sed libri aliquid remotioris verbi fuiſſe arguunt, dum ſcribunt,* vero inficitur; *vel,* inſpicitur; *quidam,* proſpicitur; *meus,* æquè enim inficiſcitur. *Oedipum ego ſpecto.* 16. SI PERROGETVR.] *Vox curiæ: cùm Conſul omnium ſententias ordine exquirit.* 17. NON EST VNIVS VNA.] *Nam variant, & nemo (ſapiente excepto) ſibi conſtat.* 18. TRAGICVS ILLE APVD NOS.] *Puto intelligi Næuij verſum. qui alibi apud Ciceronem:* Lætus ſum laudari me (inquit Hector apud Næuium) abs te, pater, laudato viro. 19. SECERNENS ETIAM CONIVNGIT.] *Nam ſuper Aërem, Cœlum*

ait. *Magnificum eſſe laudari à laudato viro*: laude digno, ait. Et cùm æquè antiquus poëta ait, *Laus alit artes*: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æquè & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſentio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena eſt, non tantum inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita, vtrùm laudati an laudantis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & bene feciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quòd grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum, quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudantium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriuſque bonum eſt, meritò laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundùm quem iudicatum eſt. Numquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit, & eius cui debitum ſoluit? Merentem laudare, iuſtitia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abundè reſponderimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſuâ maieſtate detrahere. Quanto ſatius eſt, ire apertâ viâ & rectâ, quàm ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magnâ moleſtiâ debeas relegere? neque enim quidquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe peritè captantium luſus. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cùm Deo terminos patitur. Primùm, humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcumque ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit: hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina [19] ſecernens etiam coniungit, intra quod [20] diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde, arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingeniis clusum eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaniq́ue ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me diis reddam. nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoq́ue detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ lon-

lum ſtatim excipit, vbi Dij, id eſt, æterni ignes. Idemq́, *coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. DISPOSITA TOT NVMINA.] *Partim cælo, partim aëre, terrâ, mari: qua*

longiorique proluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſi per hoc ſpatium, quod ab infantiâ patet in ſenectutem, in alium [21] naturæ ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus. Nondum cælum, niſi ex interuallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus [22] horam illā decretoriā proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te iacet rerū, tamquā hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: trāſeundū eſt: [23] Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa neruique, firmamēta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tamquam extremum reformidas, [24] æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris; tamquam non priùs quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollique fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerq; adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius antè pars fueris: æquo animo membra iam ſupernacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper

Vela-

quæ plena ſcilicet omnia Geniorum. 21. NATVRÆ SVMIMVR PARTVM.] *Scripti plures,* naturæ ſumus, *aut,* ſimus: *at Pincianus optimè,* matureſcimus. *At ſententia ipſa, pulchra ſanè & inopinata, eſt ab Indis ſapientibus, quos Brachmanas dicunt: adſcribitq́ palàm Strabo lib.* XV. Νομίζειν γὰρ τὸν ἐνθάδε βίον, ὡς ἂν ἀκμὴν κυομένων εἶναι· τὸν δὲ θάνατον γένεσιν εἰς τὸν ὄντως βίον, καὶ τὸν εὐδαίμονα τοῖς φιλοσοφήσασι: Cenſere eos vitam quæ iſthîc agitur, eſſe velut maturitatem prægnantium; mortē autem, partum ſiue natiuitatem in verè vitam, & felicem ijs qui ritè philoſophati ſunt. 22. HORAM ILLAM DECRETORIAM.] *Quaſi dicas* κριτικὴν *&* Iudicialem. *Nam decernit iudex, cùm ſententiam profert, & in alterutrum ſtatuit. Hinc* Arma decretoria, *quæ* Luſoriis *noſter opponit, epiſt.* CXVII. *quibus de victoriâ aut vitâ cernitur. Item* Decretorius ſtilus, I. *De Clement. cap.* XIV. *quo pater filium damnat, & exheredem facit. Neque aliter Plinius,* Caniculæ ſidus vuis decretorium *dixit: item,* Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.

23. EXCVTIT REDEVNTEM.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.* 24. ÆTERNI NATALIS EST.] *Facit ad immortalitatē animæ, ſuo quodam ſenſu Stoicis creditam: & ambiguè creditam. Vide Phyſiol.* III.

Diſſer.

velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: vtique etiam neceſſariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, [25] altius aliquid ſublimiuſque meditare. [26] Aliquando naturę tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cùm totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcurè intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tubâ, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? [27] ſi is quoque, qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo, exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit. Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multuſq; recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcies magnorum virorum, non minus præſentiâ, eſſe vtilem memoriam.

EPIST. CIII.

MALITIA *& inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, ant[illegible]pone: ſed mitis in omnes & volens eſto.*

QVID iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur: illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſer-

Differt. XI. 25. ALTIVS ALIQVID SVBLIMIVSQVE.] *Nam videtur, inquit Themiſtius,* ipſùm τοῦ θανάτου, id eſt mortis nomen, hominem è vitâ migrantem in ſublime ferre, ϗ ἄνω εἰς θεόν, id eſt ſurſum ad Deum vehere. 26. ALIQVANDO NATVRÆ TIBI.] *Hoc Stoici agere volebant. Animam aſtris ſociatam, illa & naturam rerum totam contemplari: quod ipſum & Deus. Cicero in Hortenſio:* Vnâ igitur erimus beati cognitione Naturæ, & ſcientiâ: quæ ſola etiam Deorum eſt vita laudanda. *Noſtra adde Phyſiol.* III. *Differt.* XIV.

27. SI IS QVOQVE QVI.] *Epicurum intelligit.*

EPIST. CIII. 1. QVID ISTA CIRCVMSPICIS.] *Sunt qui laciniam ſuperioris epiſtolæ putent, eiq; annectendam. Non idem ego.*

2. RA-

obſeruant, quæ captant. [2] Rari ſunt caſus, etiam ſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti: [3] ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium: ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligentiùs tegitur, quò propriùs accedit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis, [4] hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quòd illarum pernitioſior eſt [5] primus incurſus, quos tranſire non queunt. Numquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit: vt cogites, quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis? & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequêris? non, vt ne noceant; ſed, ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. [6] illa te ſinu ſuo proteget: in huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in

2. RARI SVNT CASVS.] *Veteres*, Pares ſunt caſus: *Pincianus editum illud reſtituit, puto verè.* 3. AB HOMINE HOMINI.] *Nota in Plauto parœmia*: Homo homini lupus. *Et aſſidet illud Anacharſidis Scythæ, cùm interrogatus,* Τί ἐςι τὸ πολέμιον ἀνθρώποις; Αὐτοὶ, ἔφη, ἑαυτοῖς: Quid hominibus maximè infeſtum eſſet? Ipſi, inquit, ſibiipſis.

4. HOMINVM EFFIGIES, ANIMOS FERARVM.] *Prorſus idem Lycurgus, poëta vetus:*

Φεῦ, πῶς πονηρόν ἐςιν ἀνθρώπων φύσις
Τὸ σύνολον οὐ γὰρ ἄν ποτ᾽ ἐδεήθη νόμου.
Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι.
Πλάγι᾽ ἐςὶ τἄλλα, τοῦτο δ᾽ ὀρθὸν θηρίον:
Heu quàm mala, atque deprauata prorſus eſt,
Natura noſtra! neque aliter lege erat opus.
Putáſne tu intereſſe inter hominem, & feram?
Nec paullulum, niſi in figurâ corporis.
Curuantur aliæ, inambulat recta hæc fera.

Sed & Epictetus diſtinctè, quoſdam hominum lupis ſimiles eſſe, infidos, inſidiatores, noxios; alios leonibus, agreſtes, feroces, immanes; pleroſque vulpeculis, detractores & fraudulentos. *Vide 1. Diſſ. cap. 111.*

5. PRIMVS INCVRSVS, QVOS.] *Legerim*, primis. *Qui primi ſe dant obuios, nec fugæ locum relinquunt, nocent.*

6. ILLA TE SINV SVO.] *Libri priſci*, viſu ſuo, *vel*, niſu: *atque illud*

eſt

in eodem ambulantes. 7 Quod autem ipſam philoſophiam, non debebis iactare. multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alijs exprobret: 8 non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſiue inuidiâ.

EPIST. CIV.

DE *inualetudine ſuâ, de curâ & caritate in ſe vxoris. Locum ſe mutaſſe, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eã à ſe vtilẽ, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & ſtatus iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit: atque iſtuc Lucilium vocat.*

1 IN Nomentanum meum fugi, quid putas? vt bem? imò febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paullinâ meâ retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat 2 domini mei Gallionis: qui cùm in Achaiâ febrem habere cœpiſſet, protinus nauem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cùm ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: & cùm me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illâ non impetro, 3 vt me fortiùs amet: impetrat illa à me, vt me diligentiùs amem. In-

eſt ab Eraſmo, tamen probum. niſi quis vellet, vi ſuâ.

7. QVOD AVTEM IPSAM.] *Sic antiqua lectio, vel* Quid. *Fortè:* Quod attinet ipſam. 8. NON ABHORREAT A PVBLICIS MOR.] *Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium:* Philoſophiæ quidem præcepta noſcenda, viuendum autem ciuiliter.

EPIST. CIV. 1. IN NOMENTANVM.] *Vbi prædium eius, & vineæ. Infrà epiſt.* CX. *& Columella* III. *cap.* III.

2. DOMINI MEI GALLIONIS.] *Patres, atque etiam fratres (ſed puto natu grandiores) Dominos per honorem & blanditias vocabant, ſicut & vxores Dominas. Notaui ad* II. *Annal. Taciti.*

3. VT ME FORTIVS AMET.] *Optimè habet; nec Pincianus aut alij debebant mouere. Fortiter amat, qui non indulget, qui ſeuero quodam amore, vt patres liberos, vt Deus bonos viros. Quæ ipſa phraſis, De Prouidentiâ, cap.* II. *ibi vide. Dicit nunc igitur, Nimis tenerè (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robuſtiùs: ad omnia mala mea collabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem, ne illam affli-*

Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunt cauſſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cùm bono viro viuendum ſit, nō quamdiu iuuat, ſed [4] quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vitâ commoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, vbi vtilitas ſuorum exiget: nec tantùm ſi vult mori, ſed ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, alienâ cauſſâ ad vitam reuerti: quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentiùs conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, vtile, optabile. Habet prætereà in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quàm vxori tam carum eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantùm [5] ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primùm grauitatem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quę motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas viribus, [6] poſtquam Vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum inuaſi. [7] Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & [8] malè cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert. niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus medijs, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quòd nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm benè cum qui-

affligam. 4. QVAMDIV OPORTET.] *Seneca De Benef.* II. *cap.* XVIII. Sapientes, quidquid oportet, iuuat. *Id eſt quidquid opportunum & εὔκαιρον eſt. Nam Cicero ita videtur reddere, vbi Cato Stoicus apud eum* III. *De Finibus diſſerit:* Sæpè officium eſſe ſapientis, deſciſcere à vitâ, cùm ſit beatiſſimus, ſi id opportunè facere poſſit. *Et paullo antè,* Rectam effectionem, ſiue τὸ κατόρθωμα, *ponit in* opportunitate: ſic enim appellare ſe dicit εὐκαιρίαν. 5. SVVM MIHI TIMOREM.] *Acutè. poteſt non ſolùm hoc in expenſis mihi ferre, quod pro me timeat; ſed & quod ego. Nam eius timor meum trahit, imò gignit.*

6. POSTQVAM VINEAS ATTIGI.] *Quas colere, imò & fodere ſolebat.* III. *Quæſt. Natur. cap.* 7. REPETIVI ERGO IAM ME.] *Recuperaui, & reperi quaſi amiſſum. Sum, qui ante fui.*

8. MALE COGITANTIS.] *Benè meditabatur & minabatur febrim, ſed nondum erat.* 9. ANTE IPSAM EST, TIMERI.] *Non enim mors malum,*

ſed

quibuſdam ageretur,ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt,territant. Quid prodeſt mare traijcere,& Vrbes mutare? ſi vis iſta,quibus Vrgeris,effugere,non alibi ſis oportet,ſed alius. Puta veniſse te Athenas,puta Rhodon:elige arbitrio tuo ciuitatem:quid ad rem pertinet,quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum:torquebit te paupertas,& (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici,quanto vinceris. Honores iudicas bonum? malè te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpiùs legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur,ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem:cùm in illâ nihil.ſit mali,niſi,quod ante ipſam eſt,timeri. Exterrebunt te non tantùm pericula,ſed ſuſpiciones:vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

--euaſiſſe tot vrbes
Argolicas,medioſq; fugam tenuiſse per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides,conſternatâ ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit,etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat,ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquē ex his quos amabis amittere: cùm interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quòd arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. [10] Quidquid te delectat,ęquè viget,vt videras dum vireret. vtique aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum [11] frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſse, damnum: [12] quia reparantur,etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies,omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina faciliùs apparet: hîc latet,quia non ex aperto fit. Alii auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones,ſed ipſe tibi feres ſollicitudinum cauſſas,alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis,alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine de-

ſed eius timor. 10. QVIDQVID TE DELECTAT.] *Vt edidi, recta hæc habeo, certè adfinia ſcripturæ veteri. Senſus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduatæ folijs, quàm cùm virerent. Simile in amicis, qui alibi, etſi inconſpicui, viuunt.* 11. FRONDIVM IACTVRA.] *Hæc tota imago ab Homero eſt. qui nobilem illum verſum, & Pyrrhoni Philoſopho ſemper in ore, protulit:*

Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν:
Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum.

12. QVIA REPARANTVR.] *Iterùm in vitam veniens poſt* ἐκπύρωσιν.

deſperatione,nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit,non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit,non excuſſit errorem:ſed vt puerum ignota mirantem,ad breue tempus rerum aliquâ nouitate detinuit. Ceterùm inconſtantiam mentis, quæ cùm maximè ægra eſt, 13 laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſimè loca, cupidiùs deſerunt, & auium modo tranſuolant,citiuſque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium,nouas tibi montium formas oſtendet,inuſitata ſpatia camporum,& irriguas perennibus aquis vallês,& alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue,vt Nilus,æſtiuo incremento tumet;ſiue,vt Tigris,eripitur ex oculis,& acto per occulta curſu,integræ magnitudini redditur;ſiue,vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus,implicatur crebris anfractibus, & ſæpè in vicinum alueo ſuo admotus,antequam ſibi influat,flectitur; ceterùm neq; meliorem faciet,neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ,vt quæſita diſcamus.nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrimâ ſeruitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris,quid fugiendum,quid petendum,quid neceſſarium,quid ſuperuacuum,quid iuſtum,quid honeſtum ſit:non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis,& mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur! longiùs abeſſent; nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt,& paribus incommodis vrunt. Medicina ægro,non regio,quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum?non vehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorùm mutatione poſſe ſanari?maius eſt iſtud malum, 14 quàm vt geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum,mihi crede,iter eſt,quod te extra cupiditates,extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet,agmine facto,gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum,quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris?tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda,onera tibi detrahe & deſideria:ſaltem intra modum contine.Omnem ex animo erade nequitiam.ſi vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana.

Hære-

13. LACESSIT, MOBILIOREM.] *Pincianus*, laceſſitam, *velis: ego copulâ è ſine eductâ*, laceſſit, & mobiliorem.

14. QVAM VT GESTATIONE.] *In eſſedo ſucceſſione, qua ſollenniter olim vſur-*

Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidoq; conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cũ ſuperbo côuerſaberis: numquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones. incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitijs exui, longè à vitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi propè à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: 15 alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chriſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere eſſe: nec tantùm ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare 16 fidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſimè, non vbi tutiſſimè viuat; 17 ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque. Profert ſe, laudari & 18 adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit. nihil illi videtur graue, nihil aſperum, quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letumq; laboſquè:
minimè quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit. & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.
Terribiles viſu formæ, letumq; laboſq;,
egregiè Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſse, ſed viſu: id eſt. videri, non eſſe. Quid inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid eſt obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana

vſurpata, humoribus detrahendis, mentibus reſerandis, calori excitando. Scripſi epiſtolam ad Ortelium ſuper eâ totâ re, Centur. Miſc. III. *epiſt.* XI.

15. ALTER ANTEQVAM NECESSE.] *Nam Zeno ſine morbo, ſibi manus intulit: & id fas inſq; Sapienti eſſe, inter dogmata prodiderat. Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII. 16. FIDENTER, APERTE.] *Ita Pincianus, ſed non ſatis facit illud,* apertè. *Vetus omnis noſtra lectio,* ad portum. *An,* ad portam: *quaſi paratum egredi? an potiùs,* ac promptum?

17. SIMILLIMVM MVNDO.] *Id eſt, cælo atque ætheri. Nam & hoc Mundus: & è cælo noſter Spiritus, vt Stoici.*

18. ADSPICI CREDIT.] *Pincianus,* geſtit: *Gruterus,* quærit, *cui aſſenſior*

mana ſuſtineat. At quanto ego de illis meliùs exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem vmquam iſta deſtituêre tentantem? cui non faciliora apparuêre in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem 19 perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, linguâ petulantem; ſiue liberos indociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic ferè aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. 20 Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, 21 triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plerique inimici erant. Nouiſſima damnatio eſt 22 ſub grauiſſimis hominibus impleta. obiecta eſt & religionum violatio, & 23 iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc vſque eò animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad extremum ſeruauit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tantâ inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtiùs fortuna egit, & pertinaciùs. Cui cùm omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſimè & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe inuitâ fortunâ viuere, inuitâ mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minùs, quàm Socratem, in ſeruitute vixiſſe: niſi fortè Cn. Pompeium, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutatâ Rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In præturâ, in repulſâ, in accuſatione, in prouinciâ, in concione, in exercitu, in morte, denique in illâ Reip. trepidatione, cùm illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarum gentium præſidijs hinc Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus omnia. Cùm alii ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo com

tior. 19. PERPESSICIVM SENEM.] *Eadem vox in epiſt.* LIII. *Vide.*

20. VIGINTI ET SEPTEM.] *Tot annos, & aliquot menſes, durauit bellum Peloponneſiacum. Thucydides, atque alij.*

21. TRIGINTA TYRANNIS.] *Quos Lyſander Athenis impoſuit. Adde De Tranquil. cap.* III. 22. SVB GRAVISSIMIS HOMINIBVS.] *Muretus edidit,* criminibus: *pronum erat & verum,* nominibus.

23. IVVENTVTIS CORRVPTELA.] *Tertullianus Apolog.* 1. Lego partem ſententiæ Atticæ in Socrâtem, corruptorem adoleſcentium, pronunciatam. *Plato in Apolog. Laërtius, alij.* 24. ILLINC PLEBEM.] *A Cæſare.*

25. HINC

complecti volueris illius imaginem temporis, videbis [24] illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: [25] hinc optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris

Atridem, Priamumq́, & ſæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque ſententiam. *Ait ſe, ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompeius, exſulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Perijt itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? [26] per medias Africæ ſolitudines pedes duxit Exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahēs, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, [27] nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio [28] pilâ luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortem poſſe contemni quàm exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaque aduerſus iſta tantum habere animi: libeat modò ſubducere iugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multum petunt. multum autem à fortunâ petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: [29] auctoramenta ſunt ſeruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt.

EPIST. CV.

BREVIA, *ſed Vtilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vſurpa.*

QVÆ obſeruanda tibi ſint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta precepta, quomodo ſi tibi præciperem, quâ ratio-

25. HINC OPTIMATES.] *A Pompeo.* 26. PER MEDIAS AFRICÆ SOLIT.] *A Cyrenis in Mauritaniam contendit. Plutarchus, & maximè Lucanus graphicè iter, atque eius incommoda, exſequitur.*

27. NOVISSIMVS BIBIT.] *Idem Lucanus:*

Vltimus hauſtor aquæ; cùm tandem fonte reperto
Indiga conatur latices potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat.

28. PILA LVSIT.] *Vide epiſt.* LXXI. 29. AVCTORAMENTA SVNT.] *Id eſt, præmia, quibus vendimus libertatem, imus in ſeruitutem.*

EPIST. CV. 1. IN ARDIATINO.] *In illo igitur tractu Latij aër, vt appa-*

ratione bonam valetudinem [1] in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent: inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſſimum eſt contemptus, vt [2] multi in illo remedij cauſsâ delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam [3] & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parùm nota ſunt. Sic verò inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offensâ ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuitò: à quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud ne timeatis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cùm te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quam foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adiice nunc, quòd qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe securè. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſuâ poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus: [4] populum faciet. Sic quod modò ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tem-

apparet. non bonus aut ſaluber: neque nunc puto eſſe.

2. MVLTI IN ILLO REMEDII CAVSSA.] *Vt olim ille Brutus, liberator vrbis. de quo Liuius:* Neque in animo ſuo quidquam regi timendum, neque in fortunâ concupiſcendum relinquere ſtatuit, contemptuque tutus eſſe, vbi in iure parum præſidij eſſet.

3. ET IMPROBAM IRRITET.] *Vellem,* improbitatem.

4. POPVLVM FACIET.] *Id eſt. etiamſi vni rem dixerit; ille porrò vni, hic alteri, alteri; & ita populus ſciet. Ipſam rem dicit, mihi claram: & de-*

tempore vacant. Trepidant enim cùm fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur. ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis autem meruit, exſpectat. 5 Tutum aliqua res in malâ conſcientiâ præſtat, nulla ſecurum. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI.

TENVIS *& Chryſippea quæſtio, An Bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.*

TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in cõtextum operis mei: 1 ſcis enim moralẽ philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitaui vtrùm differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, 2 tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illâ ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltrò mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quę ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nam & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cùm ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valẽtudinem eius vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum eius corpus eſt. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, vt aliud quoque de quo nõ quæris, infulciam: tamquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem. Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuper-

demiror, quid ita corrigi, poculum, *Pincianus voluerit.*

5. TVTVM ALIQVA RES.] *Vide in Epiſt.* XCVII.

EPIST. CVI. 1. SCIS ENIM ME MORALEM.] *Scripſit libros eo titulo; heu, vbi ſunt? Lactantius nominat, & dixi in Vitâ.*

2. TAM LONGE VENIENTEM.] *E Siciliâ ſcribentem.*

ſuperbia. Ergo & bona. primùm quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem lætitia? quantum rigorem ſeueritas? quantam [3] remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuũ exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res,

vt ait Lucretius.

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Etiamnum, cui tanta vis eſt, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, vt voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. nõ faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imò ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantiâ laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

EPIST CVII.

SOLATVR *Lucilium & erigit, in fugâ ſeruorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideoque non inopinata eſſe debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.*

VBI illa prudentia tua? Vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? vbi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, ([1] habeant enim ſanè nomen, quod illis [2] Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) [3] quo turpius

3. REMISSIONEM VERITAS.] *Animus ſimplex & apertus, non ſe cuſtodiens. Muretus,* hilaritas, *fecerat contra omnes libros: & certè praiuit iam* lætitia.

EPIST. CVII. 1. HABEANT ENIM SANE NOMEN.] *Nam Stoici aliter, qui volunt ſolos Sapientes inter ſe amicos eſſe; reliquos, magis* Socios, *& vtilitate aliquâ iunctos, quàm Amicos.*

2. EPICVRVS NOSTER.] *Ideò,* noſter, *quia ad Lucilium ſcribit: quem ſuprà etiam notabamus in ſectâ illâ fuiſſe. Epicurus autem Amicos ſolâ vti-*

pius non ſint omnibus rebus tuis. Deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te alijs * moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quòd ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ condicio eſt, quę balnei, turbæ, itineris: ſ quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: * O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe ⁊ vbi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe, vbi

Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ,
Pallentéſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſępè cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortiùs ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contrà imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, aliũ veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis * accidit

vtilitate cenſet, & parari vult διὰ τὰς χρείας: ob vſus: ſicut & terram ſerimus ob fructus. *Laërtius. & adde ſuprà, epiſt.* IX.

3. QVO TVRPIVS NON SINT.] *Valdè hæc confuſa. Fortaſſe:* quid? turbandiſne ſint omnibus rebus tuis? *Non dico ſi ſerui fugiant, ſed ſi Amici illi vulgares (veri non poſſunt) deſerant: ideóne angare, & res tuas turbatas rationéſque putes? Pincianus aut Muretus faciebant:* quota pars abeſſet rebus tuis? 4. MOLESTVM ESSE CREDEBANT.] *Sic omnes libri: at Muretus,* moleſtum reddebant. *Haud malè, pro ſenſu: pro vero putem,* te alijs moleſtum & ſe reddebant. *Ipſi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & ſpes ſuas te iuuante impleri.*

5. QVÆDAM INTERMITTENTVR.] *Fallor, aut,* immittentur, *veriùs; ſiue,* in te mittentur. *Alij conſilio ledent, & te petent; alij & alia caſu.*

6. O MORS, ID EST, MENTIARIS.] *Argutè hoc Muretus. Nam optant mortem, ſed ore: mens abhorret, & fugiat aduentantem. Libri tamen quidam,* metiaris: *nec malè, ſi:* id eſt, emetiaris. *Hic finis & meta eris vıæ, & mortem clamabis, & habebis. Certè hic viantium imago.*

7. VBI PATIATVR FVLMEN.] *Ita meus & plures ſcripti. at alij:* vbi tonat fulmen. *E quibus Iac. Lectius acutè:* vbi tonat, & fulminat. *Equidem è priore illâ lectione nihil concinno, niſi placet:* vbi glaceat, vbi fulminat. 8. ACCIDIT. DEINCEPS.] *Corrupta. Forte,* accidit, & accidet

cidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos diriguntur. [9] Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cum maximè veniunt, quædam ad alios peruentura [10] nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ ideò nulli quærenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius eſt, [11] non quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querelâ mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cùm quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergitur: contrarijs rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & [12] Deum, quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum [13] Ciceronis exemplum.

[14] *Duc me parens, celſiq; dominator poli,*
Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt:
Aſſum impiger. fac nolle. comitabor gemens:

11 *De-*cidit deinceps. Quàm multa & varia in nos diriguntur? *Vel*, varia ſunt, quæ in nos. 9. QVÆDAM IN NOS FIXA.] *Legam*, in oſſibus fixa: *vel certè*, in nobis. 10. NOS STRINGVNT.] *Libant nos leuiter, ſed alibi ſedent & feriunt. Per noſtrum latus, alius leditur.*

11. NON QVO OMNES VSI SVNT.] *Mallem*, vſuri ſunt.

12. DEVM, QVO AVCTORE.] *Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem ſtatuebant. Naturam, id eſt Deum ſequi. Vide Manuduct. II. Diſſert. XIX.* 13. CICERONIS EXEMPLVM.] *Quem eloquentia ſua (ait Seneca pater) in carminibus deſtituit:* Præfat. *lib.* III. *Controu.*

14 DVC ME PARENS.] *Quidam*, Duc ô parens. *Ipſi Græci verſus ſunt in Epicteti Enchiridio, in fine; ſanè egregij & pij, & Cleanthe illo digni.*

Ἄγε

15 Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Maluſq́; patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at cõtrà ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi malè exiſtimat, & 16 emendare mauult deos, quàm ſe.

EPIST. CVIII.

QVOMODO *philoſophi legendi, vel audiendi ſint? Cum dilectu, & ea maximè excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, fruſtrà ſunt in emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina eius & fomites in animo noſtro ſunt: ſurgunt & excitantur, cùm doctor & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cùm apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philoſophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.*

ID de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire, tantùm eò, vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cum maximè ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen priùs ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, quâ flagrare te video, dirigẽda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpẽda ſunt, nec auidè inuadẽda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantùm habe animum: capies, quantum voles. Quò plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere 1 Attalum memini, cùm ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus, non tantùm paratum diſcentibus,

Ἄγου δέ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ Πεπρωμένη,
Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμὶ διατεταγμένος.
Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος. ἢν δὲ μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

15. DVCVNT VOLENTEM FATA.] *Non eſt in Græcis hic verſus: & puto inſiticium eſſe, atque alibi lectum.* 16. EMENDARE MAVVLT.] *Carpit diuinã & prouidentiam; alia illa eſſe velit magis, quàm ſe alium.*

EPIST. CVIII. 1. ATTALVM MEMINI.] *De quo pater in Suaſoriâ* II. Attalus Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus. *Alibi noſter nominat, laudátque.*

2. IDEM, INQVIT, ET DOCENTI.] *Imò non* idem, *ſed id verius legas.*

3. QVI

bus,ſed obuium. [1] Idem,inquit,& docenti,& diſcenti debet eſſ propo[2] ſitum: vt ille prodeſſe velit,hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit,quotidie ſecum aliquid boni ferat:aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem.ea enim philoſophiæ vis eſt,vt non ſolùm ſtudentes,ſed etiam conuerſantes iuuet. [3] Qui in ſolem venit,licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentariâ tabernâ reſederunt,& paullò diutiùs commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt: & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicã:negligentibus,non repugnantibus. Quid ergo?non nouimus quoſdam,qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos:quos ego non diſcipulos philoſophorum,[4] ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant,non vt diſcant: ſicut in theatrũ voluptatis cauſsâ ad delectandas aures,oratione,vel voce,vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis,cui philoſophi ſchola diuerſorium otij ſit. Nõ id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant,ad quam mores ſuos exigant,ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & [5] cum pugillaribus veniunt,non vt res excipiant, ſed verba:quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur,& tranſeunt in affectum dicentium,alacres vultu & animo:nec aliter concitantur,quàm ſolent [6] Phrygij tibicinis ſono [7] ſemiuiri,& [8] ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, nõ verborũ inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt,ſi quid contra fortunã contumaciter,iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi:& ſint quales

3. QVI IN SOLEM VENIT.] *Memini in Ciceronis alibi (niſi fallor, De Oratore Dialogis) hanc ſimilitudinem eſſe.*

4. SED INQVILINOS VOCO.] *Qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideò nec afficiuntur, nec proficiunt.* 5. CVM PVGILLARIBVS.] *At mira edictio, & cui tamen ſua ratio, Zenonis Stoici:* Τὸν ἀκούοντα οὕτω πρὸς τοῖς λεγομένοις γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρόνον εἰς τὴν ἐπισημείωσιν: Auditorem philoſophi ſic affici debere, & dictis intentum eſſe, vt nec otium habeat ad excerpta aut ſubnotationes.

6. PHRYGII TIBICINIS SONO.] *Lucianus in Nigrino:* Ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φρύγιου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους: Sicut Phrygiæ tibię ſonum qui audiunt,non omnes in furorem aguntur; ſed quæ Rheæ ſacrati addictique ſunt,illi reminiſcuntur eo ſigno affectus. 7. SEMIVIRI.] *Galli.* 8. EX IMPERIO FVRENTES.] *Imperio Archigalli, & qui ſignum iubet dari.*

6. OM-

quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupitatem recti. 9 Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cùm irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publicè agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.

In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cùm à philoſopho iſta dicuntur: cùm ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficaciùs eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam (10 vt dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſimè exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſolutâ oratione dicuntur: vbi acceſsêre numeri, & egregium ſenſum adſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem, qui 11 paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cùm carmine eiuſmodi dicta ſunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cùm hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiã, dic in luxuriam. cùm profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementiùs. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiter-

9. OMNIBVS NATVRA DEDIT.] *Explico in Manuduct. 11. Diſſert. x.*

10. VT DICEBAT CLEANTHES.] *Meritò ille, qui verſibus pleraque ſcripſit: & ſuum igitur factum commendabat.*

11. PAVPERTATI SVÆ APTVS EST.] *Ad eam ſe accommodat, & aptat. non vltra modum viréſque eius cupit, aut ſumit.*

12. IPSE

leuiterque corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certè, cùm Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpè miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. 12 Ipſe regem ſe eſſe dicebat; ſed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cùm verò commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quàm quidquid vſum excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpè exire è ſcholâ pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex benè cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimũ eſt edacibus, & ſe vltrà quàm capiunt farcientibus, facilè deſcenſura, facilè reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. 13 Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximorem, neſcio an difficiliorem: quoniã quædam abſcinduntur faciliùs animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ 14 iniecerit Sotion. Docebat, 15 quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſteà Sextius. Diſſimilis vtrique cauſſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſse alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras 16 omnium inter omnia cognationem eſſe

12. IPSE REGEM SE.] *Stoico paradoxo. de quo Manuduct. III. Diſſert. XIII.* 13. DECOQVERE CORPVS.] *In balneis. & preſertim Laconicis: ad quæ ſpectant. ſequentia.* 14. INIECERIT SOTION.] *Senecæ preceptor, de quo in epiſt. XLIX. & ego in Manuduct. I. Diſſert. XII.*

15. QVARE ANIMALIBVS.] *Extant diſſertationes duæ Plutarchi,* De eſu carnium, *pro Pythagoræ ſenſu, ſanè quàm argutæ. In alterâ etiam Stoicos tangit, qui cùm delicias ſpernant & reiiciant, non item hanc cibi immanitatem. Vide, ſodes.* 16. OMNIVM INTER OMNIA COGNAT.] *Ob illam animarum, etiam in bruta corpora: migrationem. Ceterùm & prior*

illa

eſſe dicebat,& aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cùm poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſúve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cùm expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora 17 atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feríſve, 18 aut aquâ merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantùm cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterùm omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocētia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. 19 Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantùm facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. 20 Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat: 21 alienigenarũ ſacra mouebantur: ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, 22 quorumdam animalium abſtinenita. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed 23 philoſophiam

illa ratio, quæ continentiam & valetudinem ſpectat, verè mouit Pythagoram: quod in Laërtio alijſque leges. Ε'ντεῦθεν γὰρ καὶ σώματος ὑγίειαν, καὶ ψυχῆς ὀξύτητα περιγίνεσθαι: Hinc enim & corporis ſanitatem, & mentis ſagacitatem prouenire. 17. ATQVE ALIA DESCRIBI.] *Id eſt, diſtribui.* 18. AVT AQVA MERSIS] *Id eſt, piſcibus. nam & ijs vel maximè abſtinebant: Plutarchus.* 19. QVOD ISTIC CRVDEL.] *Sententia eſſet. quid ita crudelitas tua hæc damna & ſtragem facis? Sed parùm pro mente Senecæ: & magis fuerit,* Quod iſtic, niſi crudelitati tuæ, damnum eſt? *Coërcetur ſæuitia tua in hac abſtinētia: quid aliud amittis? Poſſit &,* credulitatis, *legi.* 20. AGILIOREM MIHI ANIMVM.] *Tecum ſentiam: & aſſidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis vſurpata, brutos facit.* 21. ALIENIGENARVM SACRA.] *Siue, vt ego olim,* alienigenatum ſacra. *Nam vox,* gentium, *infarcta eſt præter libros. Iudæi autem & Ægyptij, ſub Tiberio, vrbe pulſi, & aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus, II. Annal. atque ego ibi.*

22. QVORVMDAM ANIMALIVM ABSTINENTIA.] *Vt ſuis.*

23. PHILOSOPHIAM ODERAT.] *Hunc ipſum patris auerſum ab eâ animum oſtendit & tangit, Conſol. ad Heluiam cap. XVI. Tamen aliter ipſe*

ſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cænare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori: tali vtor etiam ſenex, in quâ veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quęque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad preceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

--Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcij rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipita lenti ſumus. Sed vt obſeruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadē quò debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. [24] Quemadmodum ex amphorâ primùm quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod optimum,

[23] in *ipſe pater in Præfatione lib. II. Controu. vbi hortatur Melam filium ad hoc ſtudium, & quietem. Et ſanè aperta & indecora ſit patris hæc inſectatio. Ita me ambigo cum Iac. Lectio, an non veriùs:* qui non philoſophiam oderat, ſed calumniam timebat.

24. QVEMADMODVM EX AMPHORA.] *Talia in epiſt. I. vide. Tale & in Anthologiâ lib. I.*

Ἂν περιλειφθῇ μικρὸν ἐν ἄγγεσιν ἡδέος οἴνου,
Εἰς ὀξὺ τρέπεται τοῦτο τὸ λειπόμενον.
Οὕτως ἀντλήσας τὸν ὅλον βίον, εἰς βαθὺ δ' ἐλθὼν
Γῆρας, ὁ πρεσβύτης γίγνεται ὀξὺ χολος:

Si quid de vino meliori in vaſe relictum eſt,
Mox vitium ducit, & peraceſcit idem.
Sic qui iam vitæ peruēnit ad vltima, iſipſe
Sumit acorem, & fit triſtis ab ingenio.

²⁵ in primo eſt. Id exhauriri in alijs potiùs patimur, vt nobis fecem referuemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit.--

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora côuertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & ²⁶ redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. ideo optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentium cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper vnà ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immeritè. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

--ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus.

Non eſt quòd mireris, ex eâdem materiâ ſuis quemque ſtudijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cum ad hanc eamdem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: ²⁷ Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quòd qui ab illo nominatur magiſter equitum eſt. Æquè notat, Romulum periiſſe ſolis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Fe-

25. IN PRIMO EST.] *Nec malè*, in primâ.

26. REDIGATVR IN NOSTRVM.] *Vſurpemus & fruamur. Dies enim ita ſunt noſtri (poëta vetus:* Hic meus eſt, dixêre, dies:) *alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.* 27. ANCI PATER NVLLVS.] *Non quin reipsâ fuerit, ſed ſama traditus non exſtat. Obſcurauit eum Numæ claritas: atque ita* Numæ nepotem *Liuius & Dionyſius dicunt.*

& Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, primùm REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipſa, in commentarium refert; nec minus SEPSE, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutauit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc [28] in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

--Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere [29] opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos [30] non tantùm auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neq; hoſtem reddere operæ pretium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

-- Quem ſuperingens
Porta tonat cæli.--

[31] Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticũ dilabar, illud admoneo, auditionẽ philoſophorũ, lectionemq; ad propoſitum beatæ vitæ trahẽdam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuraſque dicendi, ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peiùs mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philoſophiam velut aliquod artificium vænale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripiẽda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore

putas

28. IN CIRCO CRETAM.] *Ab ipsâ re, quia, vt Plinius ait,* cretâ circum producere ſolent, ad victoriæ notam. *id eſt, metam eâ ſignare, vt conſpicua eſſet. Idiuſum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:*

-- præſcripta ad candida calcis.

29. OPRÆPRETIVM.] *Pro* operæ: *vt* poplus, poclum, *antiqui, extritis literis in dictis; nec in carmine ſolùm, ſed vulgo.*

30. NON TANTVM AVXILIVM] *Vt in Comœdijs ſæpè, Da mihi hanc operam.* 31. ENNIVM HOC AIT HOMERO.] *Apud quem domus [illegible]*

putas vitam tempeſtate iactari,quam vllam ratem? non eſt loquẽdum, ſed gubernandum. Omnia quę dicunt, quæ turbâ audiente iactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius,& ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam,& auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

EPIST. CIX.

QVÆSTIVNCVLA, *An ſapiens ſapienti, & quomodo proſit? Cauſſa dubitandi, quia omnia ſumma in ſapiente, nec adiectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe,& diſtincte exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.*

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes,& ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commõſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quę inuenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maximè laborant mali, vbi plurium vitia miſcuêre, & in vnum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex cõſpectu mutuæ trãquillitatis creſcet vtriuſque lætitia. Præterea, quarumdam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit,& has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantùm ſuis viribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propriâ velocitate: ſed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantum ſapiens ſapienti, ſed ſibi ipſi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. ¹ Nam ipſe ille qui eſt, eſſe debet

eſt, & portas ſuas habet. vt Iliad. ϑ.

Πρώτῃσι δ' πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο:

In portis primis ſeſe replicantis Olympi.

bet ita aptatus linguâ palatoque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſsit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, ampliùs arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, vt ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primùm multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adiice nûc, quòd omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui [2] virtutes alicuius pares ſuis amat, amandaſque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum peritè mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt: ſic vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfectâ. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundùm naturam mouere virtute ſuâ, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed vt remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut [3] ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia naturâ bonum omne carum eſt bono: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quęſtione, argumenti cauſſâ, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hęc ciuilia & domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit

EPIST. CIX. 1. NAM IPSE ILLE QVI EST.] *Valet, qui edit.*

2. VIRTVTES ALICVIVS PARES SVIS.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter ſe pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manuduct. II. Diſſert. XIX.*

3. SVMMORVM EFFICIENTIA.] *Nota de Bonis* Efficientibus; *quæ expiſce*

derit ergo ſapiens aliquando ſapienti ;ſuadebit enim : ſed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationeſque miſcendo , vtilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu , vt ſuo proprioque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus , ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia benè collocare, in futurum conſulere, deliberare , & intendere animum : facilius intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quæret itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentiâ iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe, diligentius vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat , quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere : In iſtis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illò reuertor: Quid iſta me res iuuat? fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat : adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladij micarent, etiamſi mucro tangeret iugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. 4 Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem , vt gloriam contemnam : poſteà docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX.

GENIOS *ſingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra & iudicia improba eſſe, res non ex vero æſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtriſque à Philoſophiâ: quæ nos vocat, ſpretis ſuperuacuis. Luxum denique producit, & caſtigat, Attali egregiâ oratione.*

Ex Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, 1 hoc eſt, propitios deos omnes : quos habet placatos & fauentes, cuiſ-

plico Manud. II. *Differt.* XXII. 4. HÆC MIHI PRÆSTA TV, VT VOLVPT.] *Putarem*: Hæc mihi præſta: tum vt Vol.

EPIST. CX. 1. HOC EST, PROPITIOS DEOS.] *Imò bonus & beatus non aliud eſt quàm* εὐδαίμων *Græcis, id eſt* εὖ τὸν δαίμονα ἔχων, bonum

 Deum

quiſquis ² ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentiâ, quæ quibuſdam placent: ³ Vnicuique noſtrûm pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, *de plebe deos.* Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim ⁴ & Genium & Iunonem dederunt. Poſteà videbimus, an tantum dijs vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud ſcito, ⁵ ſiue aſſignati ſumus, ⁶ ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quidquam grauius, quàm ſi imprecatus fueris, vt ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignum pœnâ putaueris, optes, vt infeſtos deos habeat. habet, inquam, etiamſi videtur eorum curâ & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala ⁷ contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim felicitatis cauſſa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magnâ gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tutò caderet? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quidquam. ſi exitum ſpectes, vltra quem natura neminem deiicit. Prope eſt rerum omnium terminus, propè eſt, inquam, & illud vnde ⁸ felix eiicitur, & illud vnde ⁹ infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humanâ

Deum Geniumque habens. *in Manuduct.* 1. *Differt.* XIX.

2. SIBI SE PROPITIAVIT.] *Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato ſemper eſt, non ſibi non alijs infeſtus. Vtrumque iſtud, mali.*

3. VNICVIQVE NOSTRVM PÆDAGOGVM.] *Viæ & vitæ huius ducem. Ita in tabulâ Cebetis* Senex ſupernè ſtat, chartam manu tenens vnâ, & alterâ neſcio quid monſtrans: atque is eſt Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui. *Ecce Pædagogum. & plura ego ex profeſſo Phyſiol.* 1. *Differt.* XIX. 4. ET GENIVM ET IVNONEM.] *Hoc ita accipe, non vt ſinguli vtrumque habuerint, ſed vt alterum: & clarius eſſet,* aut Genium aut Iunonem. *Nam Viris Genij attribuebantur, fœminis Iunones. Itaque mulieres Iunonem inuocabant, aut aduocabant. vt illa apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam. *In Tibullo, amator ad ſuam:* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *In Satyrico;* Et per Iunonem domini iurante miniſtro: *ſcilicet illo molli & pathico, qui fœminam ſe ferret & exhiberet.* 5. SIVE ASSIGNATI SVMVS.] *Suo quiſque Deo. ſicut* Aſſignare ſeruum aut libertum, *in Iuris libris.*

6 SIVE NEGLECTI.] *Vt nemo curam noſtri gerat, Prouidentia non ſit.*

7 CONTINGERE NOBIS.] *Ex voto & optato.*

8 FELIX EIICITVR.] *Inuitus & reluctans abit.*

9 INFELIX EMITTITVR.] *A miſerijs liberandus.*

nâ [10] conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum adſtringo? non eſt quod quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quę attonitos habent. Nemo noſtrûm quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit quam breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras. nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. totâ vitâ incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus. aut circumſpectiùs pedē ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longiùs reuocādi ſimus: & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen illò quò intendimus, e perſeueramus Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Vno autem modo poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: ſi illâ ſe non perfuderit, ſed infecerit ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpè retulerit: ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala; quibus hoc ſit falsò nomen adſcriptū ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidētiâ. Nec intra hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur. proſpicere & [11] vltra mundū libet, [12] quo feratur, [13] vnde ſurrexerit, in quē exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuinâ contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto mundo terminiſque eius, & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illâ mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram: vltrò dedit: nocitura altiſſimè preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum naturâ & abſcondente, protulimus. Addiximis animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis re-

10. CONDITIONE METIRE.] *Si licebit, ſi longum erit, ſi eueniet. Nihil tibi promitte in alterutrā ſorte.* 11. VLTRA MVNDVM LIBET.] *Vbi Vacuum eſt.* 12. QVO FERATVR.] *Illo ipſo Vacuo, in quo voluitur. Niſi accipis, quò & ad quem finem feratur: nullum, quia in ſe redit.*

13. VNDE SVRREXERIT.] *A quibus principijs.*

remedia quæruntur: ſed hoc primùm, vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo 14 quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare, cùm contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd viuere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras 15 milliarios apros, nec 16 linguas phœnicopterorū, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantùm, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tamquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terrâ marique capiuntur. alia eò gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicitè ſcrutata, varieque condita, cùm ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magnâ admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. ſtupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed 17 in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantùm noſtrum, ſed vltra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque formâ greges, hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperii fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleră. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare nō potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſuperuacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quàm fuerant ſpectan-

14. QVÆRENDA SVNT. *Vt longè poſita, nec oblata.*

15. MILLIARIOS APROS.] *Saginatos, grandes, mille librarum. In Polior ceticis de hoc luxu affatim dixi.*

16. LINGVAS PHOENICOPTERORVM.] *Apicio iudice eximij ſaporis. Vide Martialis epigramma* LXXI. *lib.* XIII. *Suetonium vitellio, cap.* XIII.

17. IN QVODAM APPARATV.] *Circenſi, vt apparet ex ſequentibus: nam*

tantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida,[18] cohors culta ſeruorum,[19] lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potiùs te conuerte diuitias. diſce paruo eſſe contentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama: [20] *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe eſt in aquâ & polentâ. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ?[21] famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, ſi ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI.

CAVILLOS, *vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.*

QVID

nam & Ordinem, & Pompam nominat.

18. COHORS CVLTA SERVORVM.] *Ad multitudinem reſpicit. & benè item* cohors, *quia militari habitu erant, vt in epiſt.* XLVII.

19. LECTICA FORMOSIS.] *Nam & ſeruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electorum meorum* I. *cap.* XIX.

20. HABEAMVS AQVAM.] *Sunt Epicuri verba, apud Stobæum iſta:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διῒ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ: Epicurus Gargettius exclamat dicens: Cui parum non ſufficit, ei nihil ſufficit. Additque, Paratum ſe cum Ioue de felicitate certare, ſi polentam habeat & aquam. *Clemens Alexandrinus adſpexit libro* II. *Strom.* Ἐπίκουρος ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος, τὴν ἰσόθεον ἐκφαίνησε φωνὴν, ἀσεβῶς εἰπὼν, ἐν τούτοις κἂν Διῒ πατρὶ μάχεσθαι: Epicurus in non famendo, non ſitiendo, non frigẽdo felicitatem ponens, vocẽ illam Deo æqualem emiſit, impiè dicens, In iſtis ſe vel cum Ioue certaturum. *Adde Ælianum Var. Hiſt.* IV. *cap.* XIII. *noſtrum Senecam epiſt.* XXV.

21. FAMEM FAMES FINIT.] *Nam mors ſuperuenit.*

QVID vocentur Latinè ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: [1] Cauillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit. ceterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minùs apparet longè intuentibus; cùm acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quàm in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioreſque quàm ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſuâ. Quid ni contentus ſit eouſque creuiſſe, quò manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullò antè loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cùm tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam benè rexit, niſi qui contempſerat.

EPIST. CXII.

DESPERAT *de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.*

CVPIO mehercule amicum tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valdè durus capitur, imò potiùs, quod eſt moleſtius, valde mollis capitur, & conſuetudine malâ ac diutinâ fractus. Volo tibi [1] ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius naturamque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterùm repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitiis

EPIST. CXI. 1. CAVILLATIONES VOCAT.] *Vox quidem in Cicerone, ſed vix pro iſto ſenſu: magis pro dicteriis, & argutiis. Poteſt in aliis libris qui fuerunt.*

EPIST. CXII. 1. EX NOSTRO ARTIFICIO.] *Nam ipſe cultor horti & vinearum eximie. Suprà epiſt.* CIV.

vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria; citò tamen cum illâ redibit in gratiam. Sed dicat ſe offendi vitâ ſuâ. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis malè conuenit.

EPIST. CXIII.

QVÆSTIO, An Virtutes ſint Animalia? Stoicè aſſerit eſſe: itemq́, Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, à talibus auocat, ad vtilia vitæ vocat.

DESIDERAS tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactatâ apud noſtros: An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræq́ue virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in aliâ ſententiâ profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, [1] quæ decent phæcaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cùm ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cùm ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quàm [2] animus quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, [3] habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quę cogitamus, quæq́ue mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpon-

EPIST. CXIII. 1. QVÆ DECENT PHÆCASIATVM.] *Id eſt Græcum cuius gentis, Phæcaſia, & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Benefic.* VII. *cap.* XXI. *Alij hic deeſſe ſuſpicantur, non mihi viſum. Continuo ſententiam: Ego aliud ſentio, nec Græcis illis Stoicis aſſentior. quare? decorè quædam illi, homines conceſſu omnium argutı & ſcholaſtici; quæ nos minimè, Romani & graues, & ſerio philoſophi.*

2. ANIMVS QVODAMMODO SE HABENS.] *Stoicorum hoc crebrum, in compendio ſic tangere potiùs, quàm ponere. Vt: Quid eſt* Animus? Spiritus quodammodo ſe habens: *& plura, quæ occurrunt. Quia ſcilicet locus hic non eſt definiendi, & tantùm exempli gratiâ tale ponitur.*

3. HABET IPSAM VIRTVTEM.] *Neſcio an,* ipſâ virtute. *Id eſt, Si virtus animal, per virtutem eſt animal. Quod fatetur, & reſpondet. Itaſt-*

pendeatur? Vnaquęque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia vnum animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. + Quidquid vnum multiplex eſt, ſub vnam cadit naturam: itaque vnum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cùm per ſe ſtabit: vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in aliâ eſſe me ſententiâ profeſſus ſum. Non enim tantùm virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltrà res iſta procedet. omnes ſententię, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minimè. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: verùm deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterùm ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimærâ leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas iuſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modò iuſtitia erat, tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primùm eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea vnus animus

timo legas: habet ſeipſâ. + QVIDQVID VNVM MVLTIPLEX.] *Aly*. in vnum

animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minùs plurium. Si iuſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc verò omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cùm vnus animus ſit, qui plus quàm vnum animal non poteſt facere? Denique nullum animal pars eſt alterius animalis; iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſſâ perdere operã. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullũ animal alterius pars eſt. Circumſpice omnium corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. 5 Inter cetera, propter quę mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tantâ copiâ rerum numquã in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cùm contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſuâ proprietate ſignatum. tot animalia: 6 nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit à ſe, vt quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares ſunt: ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, vt homines, vt dij; aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dii: ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primùm ſpecie alicuius rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cùm hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum ſedeo. hæc aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe; quomodo aſſentietur: Oportet me ambulare? 7 hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius eſt proſpicit, non ſibi.

vnum: *vnde haud malè*, in vno.

5. INTER CETERA, PROPTER QVÆ.] *Pulcherrima nota. & certè mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipſa paria diſparia fecit. Inter tot millies milliones homines, qui duo vultu vndique adſimilans? tale in alijs, mirandum, ſtupendum, diuinum.*

6. NVLLI SIMILITVDO.] *Omnes ferè ſcripti*, nullius magnitudo. *Fuerit*: nullius imagini, puto, cum altero conuenit.

7. HOC NATVRA NON RECIPIT.] *Priſci*, non præcipit. *Fortè*: hoc natu-

bi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere : ergo aſſenſionem non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt. ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt : omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare, bonum eſt : & ſententiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt: & iuſtè decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eouſque res excedet, vt riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cœnare benè, bonum eſt. ita & tacere & cænare animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certè terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia. hominis, an equi, an feræ? Si [8] rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, necne? confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritum eſſe à principali vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, [9] ipſum principale. [10] Quid eſt ergo cur non ipſius Chriſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta eſt & orator, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus & iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens. Sublata eſt quæſtio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſteà viſurus, quam de iſtâ re ſententiam feram. Actiones eius, animalia eſſe nego. Alioquin & [11] omnia verba erunt animalia, & omnes

natura non præcipit? *cum interrogatione, quæ aſſerendi vim habeat. Non enim hoc Prudentia iubet aut curat, ſed ipſa Natura ad id facta.*

8. ROTVNDAM ILLIS, QVALEM DEO.] *Mundo, qui Stoicorum ſecundarius Deus.* 9 IPSVM PRINCIPALE.] *Nam in eâ parte, ut Laertius ait, Stoicis* (καὶ φαντασίαι καὶ ὁρμαὶ γίγνονται): & phantaſiæ, & appetitiones ſiue motus, gignuntur. *Cum Cleanthe faciat, quòd Seneca* Mouendi vim *inter* partes miniſtras *recenſet, epiſt.* XCII. *Hæc illuſtranda ex* III. *Philolog. Diſſert.* XVII *&* XVIII. 10. QVID EST ERGO CVR.] *A diſtinguunt Cleanthes:* ipſum principale quod eſt. Ergo cur. *Si planum, tum malim:* ipſum principale quid eſſe. 11. OMNIA VERBA.] *Sic*

ſunt

nes verſus. Nemo ſi ſermo prudens, bonum eſt; bonum autem omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virumq́; cano,

animal eſt: quod nō poſſunt rotundum dicere, cùm ſex pedes habeat. [12] Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cummaxime agitur. diſſilio riſu, cùm mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tamquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliis, fronte rugoſâ. Non poſſum hoc loco dicere [13] illud Cæcilianum: *O triſtes ineptiæ!* ridiculæ ſunt. Quin itaque potiùs aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam referre volo: *Non eſt quod vmquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam. fortuita non armant.* Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque: ſed ipſe modò [14] occiſo amico, [15] modò amiſſo, iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuum mærens, victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potiùs haberet in poteſtate, quam affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſq́ue ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud [16] ingens paratumq́ue regnum! Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me, quàm ſacra res ſit iuſtitia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens,

ſunt iis Corpora, ſicut ipſa vox: ſed non Animalia.

12. TEXTORIVM, INQVIS.] *Quod texas, retexas: implices, & ſoluas. It res in orbem. Vide an non diſtinguendum:* Textorium, inquis, totum. Mehercule iſtud eſt. *Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti. Seneca reſpondet, & probat.* 13. ILLVD CÆCILIANVM.] *E comœdiâ veteri: etſi meus & alij libri,* illud Cæliani. *vt putes,* Cælianum, *fuiſſe, à noto illo oratore.* 14. OCCISO AMICO.] *Clyto.*

15. MODÒ AMISSO. *Hephæſtione.* 16. INGENS PARATVMQVE REGNVM.] *Meus & plerique ſcripti,* ingens parqueris regnum. *Optime in quibuſdam:* parque dijs regnum.

tens,

tens, niſi vſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt. adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltrò etiam impendere iuuet: Vt tota cogitatio à priuatis commodis quàm longiſſimè auerſa ſit. Non eſt quòd ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quàm iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullò antè dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloriâ? at mehercules ſæpè iuſtus eſſe debebis cum infamiâ. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio benè parta delectat.

EPIST. CXIV.

ELOQVENTIAM *aliàs aliam eſſe, & placere: vti mores publici ſunt, ſeueri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere: idq́, exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum & formandum eſſe: à quo ſenſus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.*

QVARE quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendū eſt, quā audiēdū: quare aliqua ætas fuerit, quæ trāſlationis iure vteretur inuerecūdè. Hoc quod audire vulgò ſoles, quod apud Græcos in prouerbiū ceſſit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quēadmodū autē vniuſcuiuſq; actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicēdi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi membra, & pigrè moueri pedes? ſi ille effæminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius eſt, quàm vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri,

EPIST. CXIV. 1. TALIS HOMINIBVS ORATIO.] *Solonis dictū vetus:* Τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων: Sermonem imaginem factorum eſſe. *Platonis:* Οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ τρόπος: Qualis oratio, talis vita.

2. M E-

deri, quàm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æquè ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quam cultus, quam comitatus, quàm domus, quam vxor? Magni ingenij vir fuerat, ſi illud egiſſet viâ rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. 2 Mecænas in cultu ſuo. 3 *Quid turpius amne, ſiluiſq; ripâ comantibus? Vide vt alueum 4 lintribus arent, verſoq; vado 5 remittant hortos. Quid ſi quis femina 6 cirro criſpate, & labris 7 columbatur? Incipitq; ſuſpirans, 8 vt ceruice laxâ feratur. 9 nemo 10 tyranni, irremediabilis factio riman-*

2. MECÆNAS IN CVLTV SVO.] *Libri,* de cultu ſuo.

3. QVID TVRPIVS.] *Fecerat Muretus,* Quid purius, *ſenſum credo ſecutus, ſed aduerſus omnibus libris: qui præferunt quod vulgaui. Fortaſſe,* Mecænatis in cultu ſuo quid turpius? *tum verſus:*

Amne ſiluiſque ripâ comantibus.

Sunt enim verſiculi ferè (quod obſerues) vndicim ſillabarum.

4. LINTRIBVS ARENT.] *Vt Virgilius:*

---vaſtum maris æquor arandum eſt.

5. REMITTANT HORTOS.] *Scaliger ille eximius faciebat,* remigant hortos: *vt dicat quod Virgilius,* --virideſque ſecat placido æquore ſiluas. *Sed verſus vacillet: & legem ego,* remi iciant hortos. *Videſne, inquid, vt arent alueum tenuem inter hortos, & remus ſublatis hortos ipſos verberent?* 6. CIRRO CRISPATÆ.] *Cuius cirri penduli criſpentur, & annulati ſint à calamiſtro.* 7. COLVMBATVR.] *Rectè, & nota oſcula columbina: tamen in meo palàm,* colubratur. *quod non abhorreat à Mecænatis ſermone, & ſcimus beſtias illas arctè iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua eſt colubrorum, & idem Plautus alibi luſit.* Fac me proſerpentem beſtiam, duplicem linguam vt habeam.

8. VT CERVICE LAXA FERATVR.] *Scaliger,* ferantur. *Sed hoc verbi nuſquam in ſcriptis, qui præferunt omnes,* fanantur, *aut quidam* fanantur. *Quod poſtremum arripio, nouatore illo dignum: atque à* Fano *deriuo, & interpretor Fyrere atque inſanire. Nónne ab eo* Fanatici? *Lege tamen ſingulari numero,* fanatur, *ex ſenſu: & palloantè,* & ceruice lapsâ, *quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix ſolet in furore.*

9. NEMO TYRANNI.] *Priſci libri,* nemore, *quidam* ne mori, *alij* nec more: *quod vltimum probem, ſed cum prioribus iungam, vt vltra morem bacchetur.* 10. TYRANNI IRREMEDIABILIS.] Irremediabilem, *ἀνήκεστον, implacabilem atque inſanabilem capimus: ſed in ſententiâ reliquâ heremus. Scaliger putat, direptionem domus deſcribi, cùm à tyranno milites immiſſi omnia eſculenta ac poculenta prædam ſuam faciunt. Mihi videbantur deſcribi ſatellites, aut miniſtri togatæ tyrannidis. qui in conuiuijs & poculis inſidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitium inde*

 ſtruunt.

rimantur, epulis, lagenaq; tentant domos, & ſæpè mortem exigunt. [11] *Genium feſto vix ſuo teſtem,* [12] *tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor* [13] *inueſtiunt.* Non ſtatim hæc cùm legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe qui [14] ſolutis tunicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cùm abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic

ſtruunt. Hæc factitata, vel è Tacito liquet, & ipſo Senecâ De Beneficijs. Sanè verba illuc eunt. 11. GENIVM FESTO.] *De parcum hominem deſcribit, qui nec Genium Genij feſto placat.*

12. TENVIS CEREI.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir,* tenuis Cereris, *& ad farinam refert.*

13. INVESTIVNT.] *Idem interpretatur,* fouent & calfaciunt, *vultq; à* Veſtâ *ambitiosè formatum. Ego cenſebam, à* Veſte *potiùs: & ſignificari in auari illius ædibus, ipſo Genij feſto, exiguum focum, quẽ aſſiderent & cingerent mater aut vxor: & demiſſis, vt ſolent, veſtibus tegerent. Hæc in partibus: ipſos verſus ordinatos (pro meo iudicio) dabo: præfatus, non continues fuiſſe, ſed particulas electas à Senecâ, in quibus nouitas vel affectatio eminerent. Itaque argumenta palàm diſſident, nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine eſſe, cui titulus* De cultu ſuo. *Commation vnum, de Cymbis inter hortos:*

Amne, ſiluiſque ripâ comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Verſoque vado remi iciant hortos?

Commation alterum, Venereum:

Quid, ſi quis fæminæ citro-criſpatæ
Labris colubratur?

Tertium, de Bacchabundâ:

---incipitque ſu-
Spirans, & ceruice lapſa fanatur,
Nec more.

Quartum, ſuper tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & ſæpè mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque feſto vix ſuo teſtem,
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inueſtiunt.

Sed quid aliud agimus? in Senecâ pergamus.

14. SOLVTIS TVNICIS.] *Notum & decantatum eſt. Poëta de illo:*

Improbe, quid tandem tunicæ nocuêre ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuêre ſinus?

ſic apparuerit, vt [15] pallio velaretur caput, excluſis vtrimque auribus, non aliter quam in Mimo [16] diuites fugitiui ſolent. Hunc eſſe cui cum maximè ciuilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicitâ Vrbe & armatâ, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quàm ipſe: Hunc eſſe, qui [17] vxorem millies duxit, cùm vnam habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter abiecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minùs nouos & prauos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vllâ aliâ re, quid poſſet, quàm licentiâ oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ delicijs. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpè, ſed eneruati dum exeunt, cuiuis manifeſtum facient, motum illi felicitate nimiâ caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primùm corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cenas lautitia tranſfertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur. Vt ea [18] quæ claudere cænam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cùm aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt etiam in oratione quod nouum eſt, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modo fingit, & ignota deflectit: modò id quod nuper increbuit, pro cultu habetur,

vbi & de togâ laxâ fatetur.

15. PALLIO VELARETVR CAPVT.] *Quod imbecilli aut delicatuli ſolent. Nam reliqui capite intecto. Docui in Amphitheatro, cap.* XX. *atque ibi de ipſo hoc loco.* 16. DIVITES FVGITIVI.] *Imò diuites non fugiunt, ſed eorum ſerui. Scribo,* Diuitis, *igitur*: *aut* Diuite, *vt is titulus fuerit Mimi.* 17. VXOREM MILLIES DVXIT.] *Terentiam ſuam, cum quâ aſſidua iurgia, diuortia, iterumq; coniugia. Vide De Prouid. cap.* III.

18. QVÆ CLAVDERE CÆNAM.] *Non lactucæ tantùm, de quibus Martialis:*

Claudere quæ cænas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras incohet illa dapes?

Sed de alijs etiam delicijs noſter intelligit. quas aperit Plutarchus VIII. *Conniual. Quæſt. cap.* IX. *vbi notat,* ordinem quoque ciborum cauſſam morbis dediſſe. Quippe menſæ, *inquit,* quę priùs appellabantur frigidæ: oſtreorum, echinorum, crudorum olerum (*inter quæ lactuca*) ab vltimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinent pri-

tur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti, ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi. non tantùm a [19] coronâ ſordidiore, ſed ab hac [20] turbâ quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant. Hoc magis mirari potes, quòd non tantùm vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt. nullum ſine veniâ placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ętas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quòd oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrũque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: [21] ille & crura, [22] hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitonem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtriâ, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebrâ eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeò blanditur, & molliter labitur. Quid de illâ loquar, in quâ verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illâ in exitu lentâ, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantùm in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſę quàm pudore

muni. 19. CORONA SORDIDIORE.] *Pullatâ plebe.*

20. TVRBA QVOQVE CVLTIORE.] *Nitidâ & ſplendenti: Senatore & Equite.* 21. ILLE ET CRVRA.] *Quod effeminati ſolent.*

22. HIC NEC ALAS.] *Atque ita hircum olet.*

23. AQVIL

pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil ampliùs quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuêre pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit*: id eſt, pecuniâ parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecere*. Alio loco, *Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit*. Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere*. Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pænè continua, nec ſine cauſſâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: [23] *Aquis hiemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hiemauit tempeſtas*. Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus*. Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit*. Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit*. Arruntius nō temperauit, quo minùs primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo*. Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſse debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui [24] aut vellunt barbam, [25] aut interuellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſeruatâ & [26] ſubmiſsâ ceterâ parte: qui [27] lacernas coloris improbi ſumunt, qui [28] perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecænatis,

23. AQVIS HIEMANTIBVS.] *De mari eſt. & tale hoc Horatij:*

—& atrum
Defendens piſces hiemat mare.

24. AVT VELLVNT BARBAM.] *De Breuit. vit. cap. XII.*

25. AVT INTERVELLVNT.] *Tertullianus De cultu fem. cap. VIII.* Proprias præſtigias formæ & hic ſexus (*virilis*) ſibi agnoſcit, barbam acriùs cædere, interuellere. 26. SVBMISSA CETERA PARTE.] *Puto magis,* certâ parte: *nempe extremâ, & quam μύσαξα vocamus.*

27. LACERNAS COLORIS IMPROBI.] *Purpurei aut coccinei. Ideò autem* improbus, *quia nondum tritus, & impudentiæ vel audaciæ aliquid habebat.* 28. PERLVCENTEM TOGAM.] *Sericam aut bombycinam, feminarum*

tis,omniumq; aliorum,qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata 29 vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quàm ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideò ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

---Rege incolumi, mens omnibus vna eſt,
Amiſſo, rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cùm ille paullùm vacillauit, 30 ſimul nutant. Cùm verò ceſſit voluptati, artes quoque eius, actuſque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modò rex eſt, modò tyrannus. rex, cùm honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidum: vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantque: qui initio quidem gaudet, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtrà plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cùm vero magis ac magis vires morbus exêdit, & in medullas neruoſque deſcendêre deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimiâ auiditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum, teſtiſque, quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quàm acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremque tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumq; turbâ conuolutatur: mæretque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quòd nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quòd nemo imbecillum? imò quòd nemo noſtrûm vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adſpice 31 veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemijs horrea; vnum putas

minarum exemplo. 29. VEL PERDITA EST.] *Amiſiſſe enim mentem dicitur, qui eius vſum. Atque hoc melius, quàm* prodita: *vt alij.*

30. SIMVL NVTANT.] *Libri omnes,* dubitant. *Legerem,* titubant.

31. VETERARIA NOSTRA.] *Alij,* veterana. *quomodo in Scholiaſte Horatij:* Iocularitèr amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veraſcerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:*

Parcis deripere horreo
Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram.

32. QVOT

ſas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Adſpice quot locis vertatur terra,[32] quot millia colonorum arent, fodiant. vnum putas videri ventrem, cui & in Siciliâ, & in Africâ ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque, nec multũ capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

EPIST. CXV.

Contra nimis ſermonis aut ſtili anxios: & minuti hoc animi eſſe, Cùm fiducia ſcribendum loquendumq́; ſine quæſito ornatu. Quem in animo potiùs ſpecta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt. item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imò & miſeros, & miſerandos.

NIMIS anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi,[1] & veluti ſignes. Cuiuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſiùs loquitur, & ſecuriùs: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barbâ & comâ nitidos,[2] de capſulâ totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt:[3] ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iuſti-

32. QVOT MILLIA COLONORVM.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & addes ſi quæ in Admirandis lib. II. dixi.*

EPIST. CXV. 1. ET VELVTI SIGNES.] *Signo impreſſo munias, ne tabantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodes.* 2. DE CAPSVLA TOTOS.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet,* De arculâ prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capsá aut arcâ clauduntur: toti ab eâ ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. I. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit: eoſq́; accipit,*

Effluit effuſo quîs toga laxa ſinu.

3. SI CIRCVMTONSA EST.] *Perpolita, curioſè reciſa, & velut rotundata. Nam ſic in comâ ſolent. Varro in Fragmento:* Alij ſunt circumtonſi & torti atque vnctuli, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

iuſtitiâ,illinc fortitudine, hinc temperantiâ,prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas,& continentia,& tolerantia & libertas,comitaſque,& (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima,quantum,dij boni,decoris illi,quantum ponderis,grauitatiſque adderent?quanta eſset cum gratiâ auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana conſueuit,nónne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat,& 4 vt fas ſit vidiſse,tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem,ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam,oculis miti quidem,ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis,nec vox hominem ſonat. ----
Sis felix,noſtrumq; leues quæcumque laborem.

Aderit,leuabitque,ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec 5 auro argentoque ſuſpenſo,nec in theſauros 6 ſtipe infuſâ,ſed piâ&rectâ voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa 7 obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet,& repurgari: ſic&nos ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem,etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſitâ, & humilitate & infamiâ obiacentibus. Cernemus,inquam,pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè malitiam,& ærumnoſi animi veternum perſpiciemus:quamuis multus circà diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem,hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne

4. VT FAS SIT VIDISSE.] *Solennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib.* I. *Proculus conſpecto Romulo,* venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contrà intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione,cùm Caligula rogaſſet,* Ecquid cum Lunâ congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Diis Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre. 5. AVRO ARGENTOQVE SVSPENSO.] *Inter donaria.*

6. STIPE INFVSA.] *Varro:* Dijs, cùm theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De Benefic.* VII. *cap.* IV.

7. OBSTRIGILLANT.] *Obſtant, ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum* *eo*

omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minùs fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt,[8] vt Ariſto ait,niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus,cariùs inepti?Illos reperti in littore calculi leues,& aliquid habentes varietatis, delectant;nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos:cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus.Et cùm [9] auro tecta perfudimus,quid aliud quàm mendacio gaudemus?ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentū tenue prætenditur:omnium iſtorum quos incedere altos vides, [10] bracteata felicitas eſt. Inſpice,& diſces [11] ſub iſtâ tenui mẽbranâ dignitatis,quãtum mali lateat. Hęc,ipſa res tot magiſtratus,[12] tot iudices detinet,quę magiſtratus & [13] iudices facit,pecunia;quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus reū honor cecidit: mercatoreſque & venales inuicem facti, quærimus, non quale ſit quid,ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus,ad mercedem impij. Honeſta,quamdiu aliqua illis ſpes ineſt,ſequimur: in contrarium tranſituri,ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt:& teneris infuſa cupiditas altiùs ſedit,creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit:hoc ſuſpiciunt,hoc ſuis optant,hoc Diis velut rerum humanarum maximum,cùm grati videri volunt,conſecrant. Denique eò mores redacti ſunt,vt paupertas maledicto probroque ſit,contempta diuitibus,inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum,quæ affectibus noſtris facem ſubdant,quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſ-

in eo verbo. 8. VT ARISTO AIT.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.* 9. AVRO TECTA PERFVNDIMVS.] *Interiora tecta, id eſt lacunaria, è ſequentibus: etſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. BRACTEATA FELICITAS.] *Manet in imagine. ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtrâ iſtâ felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantùm & velut cruſta.* 11. SVB ISTA TENVI MEMBRANA.] *Alluſum videatur ad dictum Antigoni regis, qui muliercula admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſciâ iſtâ (*diademate*) lateat, nec humi iacentem tollas.

12. TOT IVDICES DETINET.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. IVDICES FACIT.] *Non tangit ambitum, aut quòd emerint dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, 14 ſalutem, opinionem bonam mutant.

15 Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.
16 Non quare, & vnde: quid habeas, tantùm rogant.
17 Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

18 Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cùm hi nouiſſimi verſus in tragœdiâ Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen concurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illâ fabulâ 19 pœnas Bellerophontes, quas in ſuâ quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœnâ eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum,

14. SALVTEM, OPINIONEM.] *Retineo* ſalutem, *etſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cotidie.* 15. SINE ME VOCARI.] *Non ſunt vnius poetæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. NON QVARE ET VNDE.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere. 17. VBIQVE TANTI.] *Idem:*

---tanti, quanti habeas, ſis.

18. PECVNIA INGENS.] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue alius. Græci quidem in Stobæi Serm.* LXXXIX.

Ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Vertit liberius, ſed elegantiſſimè, & puto, ipſe. Moneo, Græcos etiam in IV *libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hic neglexit.*

16. Pol-

tum lacrimarum, ô quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quàm qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profectò vota mutaſſent: cùm interim illi noua ſuſcipiunt, [20] qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, nō perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, [21] & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vitâ æſtimet, & [22] tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI.

CONTRA *Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Natura induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.*

VTRVM

19. POENAS BELLEROPHONTES.] *Si poëtarum eſt ille Bellerophontes, neſcio quid illi cum auro. Ambitione an ſuperbiâ cælum affectaſſe lego, & Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritiâ, quæ hîc tangitur, quærendum eſt.*

20. QVI PRIORA DAMNAVERANT.] *Aliàs,* cùm priora. *Sed ego arbitror fuiſſe,* quos priora. *Nam homines damnantur votorum, cùm eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sanè hoc dicit Seneca. adeò non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterùm perueniat, altiuſq; adſcendat. At vulgata lectio pœnitentiam priorum inducit, minimè hîc pro Auctoris mente.*

21. ET OPINIONVM SECVRVS.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidā ſcripti,* opinionum ſuarum ſecurus*: quòd planè diuerſum eſſet, ſignaretq; firmum & certum decretarum.*

22. TANTVM SCIRE SE.] *Id eſt, Scientiam omnem factis & profectu æſtimet. valdè aut minùs doctum, prout timet. cupit: non timet, non cupit.*

EPIST. CXVI. 1. VELLE PERMITTAM.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter εὐπαθείας eſt, vt noto Manud. III. Diſſert. V.*

2. DA-

VTRVM ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpè quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cùm tibi cupere interdixero,¹ velle permittam: Vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore conſilio, vt voluptates illas magis ſentias. Quid ni? ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, vt deſiderio amici torquear: ² da tempus lacrimis tam iuſtè cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrocinio: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latiùs funditur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit, parat; excluditur faciliùs, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam ³ quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit: ſed huic vbi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: ⁴ ſi ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo ⁵ intrantibus reſiſtamus: quia faciliùs, vt dixi, nō recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longè producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicitè cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas ſuas & voluptates, vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longè abſumus, non eſt committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi.* Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur; ſiue contempſit, ſuperbiâ accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vlli; rebus blandè trahentibus. Quod Panæ-

2. DA TEMPVS LACRIMIS.] *Editi & ſcripti*, Datus lacrimis: *mutauitq́ue à ſe Muretus. Sed verius erat*, Da ius lacrimis: *quare? quia, vt ſequitur, iuſtè.* 3. QVASI NATVRALI.] *Non enim verè naturali: nam ſic boni eſſent. Nos in Ethicis.* 4. SI SVO VENIAT IVRE.] *Non vt acceſſoria, ſed principalia: non vt miniſtra, ſed domina.*
5. INTRANTIBVS RESISTAMVS.] *Vide I. De Irâ, cap.* VII. *&* VIII.

EPIST.

Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos,à lubrico recedamus: in ſicco quoque parùm fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publicâ contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus,omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parùm: concupiſcemus,ſed temperatè: iraſcemur,ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. Imò mehercules,aliud eſt in re. Vitia noſtra,quia amamus,defendimus,& malumus excuſare illa,quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris,ſi illo vtamur,ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in cauſſâ eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVII.

QVAESTIVNCVLA, *An cùm Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgò negant: alij aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſuperuacua, & ad formationem morum ſeriò vocat.*

MVLTVM mihi tibique negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſaluâ gratiâ, nec conſentire ſaluâ conſcientiâ poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pêdet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego 1 incipio ſecedere, & in aliâ parte conſidere. Iſto modo, inquiût, nec beatè viuere bonû eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: 2 adexpetendum, quod

EPIST. CXVII. 1. INCIPIO SECEDERE.] *A Senatu ſumptum, vbi diſceſſione à conſule permiſsâ, in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in ſententiam ire.* 2. ADEXPETENDVM.] *Expeten-*

tur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi non tantùm a [19] coronâ ſordidiore, ſed ab hac [20] turbâ quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant. Hoc magis mirari potes, quòd non tantùm vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt. nullum ſine veniâ placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quòd oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrũque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: [21] ille & crura, [22] hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitonem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtriâ, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebrâ eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt; adeò blanditur, & molliter labitur. Quid de illâ loquar, in quâ verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illâ in exitu lentâ, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantùm in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſę quàm pudore

nimi. 19. CORONA SORDIDIORE.] *Pullatâ plebe.*

20. TVRBA QVOQVE CVLTIORE.] *Nitidâ & ſplendenti: Senatore & Equite.* 21. ILLE ET CRVRA.] *Quod effeminati ſolent.*

22. HIC NEC ALAS.] *Atque ita hircum olet.*

23. AQVIL

pudore ſaluo licet. ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil ampliùs quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuère pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit*: id eſt, pecuniâ parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecere*. Alio loco, *Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit*. Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere*. Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pænè continua, nec ſine cauſſâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixi: Salluſtius: 23 *Aquis hiemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hiemauit tempeſtas*. Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus*. Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit*. Non deſinit omnibus locis hoc verbum inſulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit*. Arruntius nō temperauit, quo minùs primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo*. Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſse debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui 24 aut vellunt barbam, 25 aut interuellunt: qui labra preſſiùs tondent & abradunt, ſeruatâ & 26 ſubmiſsâ ceterâ parte: qui 27 lacernas coloris improbi ſumunt, qui 28 perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecænatis,

23. AQVIS HIEMANTIBVS.] *De mari eſt. & tale hoc Horatij*:

—& atrum

Defendens piſces hiemat mare.

24. AVT VELLVNT BARBAM.] *De Breuit. vit. cap.* XII.

25. AVT INTERVELLVNT.] *Tertullianus De cultu fem. cap.* VIII. Proprias præſtigias formæ & hic ſexus (*virilis*) ſibi agnoſcit, barbam acriùs cædere, interuellere. 26. SVBMISSA CETERA PARTE.] *Puto magis*, certâ parte: *nempe extremâ, & quam μύσακα vocamus.*

27. LACERNAS COLORIS IMPROBI.] *Purpurei aut coccinei. Ideò autem* improbus, *quia nondum tritus, & impudentia vel audacia aliquid habebat.* 28. PERLVCENTEM TOGAM.] *Sericam aut bombycinam, feminarum*

tis,omniumq; aliorum,qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata [29] vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quàm ebrietas?) nulli moleſta eſt,niſi animus labat. Ideò ille curetur:ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus,inceſsus. Illo ſano ac valente,oratio quoque robuſta,fortis,virilis eſt:ſi ille procubuit,& cetera ſequuntur ruinam.

---Rege incolumi,mens omnibus vna eſt,

Amiſſo,rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi,cetera manent in officio,parent & obtemperant:cùm ille paullùm vacillauit, [30] ſimul nutant. Cùm verò ceſſit voluptati,artes quoque eius,actuſque marcent,& omnis ex languido fluxoque conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modò rex eſt,modò tyrannus. rex,cùm honeſta intuetur,ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe,nihil ſordidum: vbi verò impotens,cupidus,delicatus eſt,tranſit in nomen deteſtabile ac dirum,& fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes,inſtantque:qui initio quidem gaudet,vt ſolet populus largitione nocitura fruſtrà plenus, & quæ non poteſt haurire,contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exêdit, & in medullas neruoſque deſcendêre deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimiâ auiditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum,teſtiſque, quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quàm acerbum, quòd non omnem illum apparatum per gulam ventremque tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumq; turbâ conuolutatur: mæretque,quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs,ceſſat. Numquid enim,mi Lucili, hic furor eſt, quòd nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quòd nemo imbecillum? imò quòd nemo noſtrûm vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras,& concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adſpice [31] veteraria noſtra,& plena multorum ſæculorum vindemijs horrea: vnum putas

minarum exemplo. 29. VEL PERDITA EST.] *Amiſiſſe enim mentem dicitur, qui eius vſum. Atque hoc melius, quàm* prodita: *vt alij.*

30. SIMVL NVTANT.] *Libri omnes,* dubitant. *Legerem,* titubant.

31. VETERARIA NOSTRA.] *Alij,* veterana. *quomodo in Scholiaſte Horatij:* Iocularitur amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veteraſcerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:*

Parcis deripere horreo

Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram.

32. QVOT

ſas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Adſpice quot locis vertatur terra, [2] quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas videri ventrem, cui & in Siciliâ, & in Africâ ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque, nec multû capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

EPIST. CXV.

CONTRA *nimis ſermonis aut ſtili anxios: & minuti hoc animi eſſe, Cùm fiducia ſcribendum loquendumq́; ſine quæſito ornatu. Quem in animo totiùs ſpecta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt: item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imò & miſeros, & miſerandos.*

NIMIS anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, [1] & veluti ſignes. Cuiuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſiùs loquitur, & ſecuriùs: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barbâ & comâ nitidos, [2] de capſulâ totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: [3] ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iuſti-

32. QVOT MILLIA COLONORVM.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & adde ſi quæ in Admirandis lib. II. dixi.*

EPIST. CXV. 1. ET VELVTI SIGNES.] *Signo impreſſo munias, ne eabantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ.* 2. DE CAPSVLA TOTOS.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet,* De arculâ prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capsâ aut arcâ clauduntur: toti ab eâ ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. I. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit: eoſq́; accipit,*

Effluit effuſo quîs toga laxa ſinu.

3. SI CIRCVMTONSA EST.] *Perpolita, curioſè reciſa, & velut rotunda. Nam ſic in comâ ſolent. Varro in Fragmento:* Alij ſunt circumtonſi & torti atque vnctuli, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

iuſtitiâ,illinc fortitudine, hinc temperantiâ,prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas,& continentia,& tolerantia & libertas,comitaſque,& (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima,quantum,dij boni,decoris illi,quantum ponderis,grauitatiſque adderent?quanta eſset cum gratiâ auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana conſueuit,nónne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat,& 4 vt fas ſit vidiſse,tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem,ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam,oculis miti quidem,ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis,nec vox hominem ſonat. ----
Sis felix,noſtrumq́; leues quæcumque laborem.

Aderit,leuabitque,ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec 5 auro argentoque ſuſpenſo,nec in theſauros 6 ſtipe infuſâ,ſed piâ&rectâ voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa 7 obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet,& repurgari: ſic&nos ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem,etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſitâ, & humilitate & infamiâ obiacentibus. Cernemus,inquam,pulchritudinem illam,quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè malitiam,& ærumnoſi animi veternum perſpiciemus;quamuis multus circà diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem,hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne

4. VT FAS SIT VIDISSE.] *Solennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib.* I. *Proculus conſpecto Romulo,* venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contrà intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione, cùm Caligula rogaſſet,* Ecquid cum Lunâ congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Diis Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre. 5. AVRO ARGENTOQVE SVSPENSO.] *Inter donaria.*

6. STIPE INFVSA.] *Varro:* Dijs, cùm theſauris aſſem dant,ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De Beneſic.* VII. *cap.* IV.

7. OBSTRIGILLANT.] *Obſtant,ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum* ...

omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minùs fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt,⁸ vt Ariſto ait,niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus,cariùs inepti?Illos reperti in littore calculi leues,& aliquid habentes varietatis, delectant;nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos:cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus.Et cùm ⁹ auro tecta perfùdimus,quid aliud quàm mendacio gaudemus?ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentũ tenue prætenditur:omnium iſtorum quos incedere altos vides, ¹⁰ bracteata felicitas eſt.Inſpice,& diſces ¹¹ ſub iſtâ tenui mẽbranâ dignitatis,quãtum mali lateat.Hęc,ipſa res tot magiſtratus,¹² tot iudices detinet,quę magiſtratus & ¹³ iudices facit,pecunia;quæ ex quo in honore eſſe cœpit,verus reũ honor cecidit: mercatoreſque & venales inuicem facti, quærimus,non quale ſit quid,ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus,ad mercedem impij. Honeſta,quamdiu aliqua illis ſpes ineſt,ſequimur: in contrarium tranſituri,ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt:& teneris infuſa cupiditas altiùs ſedit,creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit:hoc ſuſpiciunt,hoc ſuis optant,hoc Diis velut rerum humanarum maximum,cùm grati videri volunt,conſecrant. Denique eò mores redacti ſunt,vt paupertas maledicto probroque ſit,contempta diuitibus,inuiſa pauperibus.Accedunt deinde carmina poëtarum,quæ affectibus noſtris facem ſubdant,quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe,nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſ-

in eo verbo. 8. VT ARISTO AIT.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.* 9. AVRO TECTA PERFVNDIMVS.] *Interiora tecta, id eſt lacunaria, è ſequentibus: etſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. BRACTEATA FELICITAS.] *Manet in imagine.ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtrâ iſtâ felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantùm & velut cruſta.* 11. SVB ISTA TENVI MEMBRANA.] *Alluſum videatur ad dictum Antigoni regis, qui mulierculæ admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſciâ iſtâ (*diademate*) lateat, nec humi iacentem tollas.

12. TOT IVDICES DETINET.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. IVDICES FACIT.] *Non tangit ambitum, aut quòd emerint dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, 14 ſalutem, opinionem bonam mutant.

15 Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.
16 Non quare, & vnde: quid habeas, tantùm rogant.
17 Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

18 Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cùm hi nouiſſimi verſus in tragœdiâ Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dat in illâ fabulâ 19 pœnas Bellerophontes, quas in ſuâ quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœnâ eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum,

14. SALVTEM, OPINIONEM.] *Retineo* ſalutem, *etſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cotidie.* 15. SINE ME VOCARI.] *Non ſunt vnius poetæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. NON QVARE ET VNDE.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere. 17. VBIQVE TANTI.] *Idem:*

---tanti, quanti habeas, ſis.

18. PECVNIA INGENS.] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue alius. Græci quidem in Stobæi Serm.* LXXXIX.

Ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Vertit liberius, ſed elegantiſſimè, & puto, ipſe. Moneo, Græcos etiam in IV. *libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hic neglexit.*

16. Po-

tum lacrimarum, ô quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quàm qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profectò vota mutaſſent: cùm interim illi noua ſuſcipiunt, [20] qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, nō perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, [21] & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vitâ æſtimet, & [22] tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI.

CONTRA *Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Natura induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.*

VTRVM

19. POENAS BELLEROPHONTES.] *Si poëtarum eſt ille Bellerophontes, neſcio quid illi cum auro. Ambitione an ſuperbiâ cælum affectaſſe lego, & Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritiâ, quæ hîc tangitur, quærendum eſt.*

20. QVI PRIORA DAMNAVERANT.] *Aliàs,* cùm priora. *Sed ego arbitror fuiſſe,* quos priora. *Nam homines damnantur votorum, cùm eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sanè hoc dicit Seneca. adeò non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterùm perueniat, altiuſq; adſcendat. At vulgata lectio pœnitentiam priorum inducit, minimè hic pro Auctoris mente.*

21. ET OPINIONVM SECVRVS.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidā ſcripti,* opinionum ſuarum ſecurus: *quòd planè diuerſum eſſet, ſignaretq; firmum & certum decretorum.*

22. TANTVM SCIRE SE.] *Id eſt, Scientiam omnem factis & profectu æſtimet. valdè aut minùs doctum, prout timet. cupit; non timet, non cupit.*

EPIST. CXVI. 1. VELLE PERMITTAM.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter* εὐπαθείας *eſt, vt noto Manud.* III. *Diſſert.* V.

2. DA-

Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, à lubrico recedamus: in ſicco quoque parùm fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publicâ contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parùm: concupiſcemus, ſed temperatè: iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. Imò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in cauſſâ eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVII.

QVAESTIVNCVLA, *An cùm Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgò negant: alij aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſuperuacua, & ad formationem morum ſeriò vocat.*

MVLTVM mihi tibique negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſaluâ gratiâ, nec conſentire ſaluâ conſcientiâ poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pẽdet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego [1] incipio ſecedere, & in aliâ parte conſidere. Iſto modo, inquiũt, nec beatè viuere bonũ eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: [2] adexpetendum, quod

EPIST. CXVII. 1. INCIPIO SECEDERE.] *A Senatu ſumptum, vbi diſceſſione à conſule permiſsâ, in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in ſententiam ire.* 2. ADEXPETENDVM.] *Expeten-*

quod bono contingit:quod,cùm bonum conſecuti ſumus,non petitur tamquam bonum,ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur,& mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus [3] præſumptioni omnium hominum. Apud nos [4] veritatis argumentum eſt,aliquid omnibus videri:tamquam deos eſſe,inter alia ſic colligimus, quòd omnibus de diis opinio inſita eſt:nec vlla gens vſquam eſt adeò extra leges moreſque proiecta,vt non aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate diſſerimus,non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, [5] aut timentium inferos, [6] aut colentium. Vtor hac publicâ perſuaſione:neminem inuenies,qui non putet & ſapientiam bonum,& ſapere. Non faciam [7] quod victi ſolent,vt prouocem ad populum:noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui,vtrùm extra id cui accidit eſt,an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit,tam corpus eſt,quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt:quod tangit,corpus eſt. Si extra eſt,poſtquam acciderat,receſſit:quod receſſit,motum habet:quod motum habet,corpus eſt. Speres me dicturum,non eſſe aliud curſum,aliud currere:nec aliud calorem,aliud calere:nec aliud lucem,aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe,ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt,& valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt:& formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt:& iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt:& turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quàm ſi lippitudo malum eſt,& lippire malum eſt. Hoc vt ſcias,neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeò non poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, vt quibuſdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim: Cùm omnia aut bona ſint,aut mala,aut indifferentia,ſapere in quo numero ſit? Bonum negant eſſe. malum vtique non eſt: ſequitur,vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus,quod tam malo contingere quàm bono poteſt:tamquam pecunia,forma,nobilitas. Hoc,vt ſapiat,contingere niſi bono non poteſt.

ergo

ſendum, eſt αἱρετὸν, *ad expetendum,* προσαιρετὸν.

3. PRÆSVMPTIONI.] *Id eſt, præcepta opinioni.* προλήψει.

4. VERITATIS ARGVMENTVM.] *Meritò. nam ipſa Veritas Græcis dicta* ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον: quòd non lateat, *ſitq; omnibus nota.*

5. AVT TIMENTIVM INFEROS.] *Quaſi pœnæ illic pendendæ: ergo animæ viuunt ſentiuntq;.* 6. AVT COLENTIVM.] *Quia Deos manes ibi ponebant, & venerabantur. Superſunt igitur.*

7. QVOD VICTI SOLENT.] *In arenâ & gladiatoriis pugnis. vbi qui ſuccubuerat, populi opem & miſericordiam implorabat. Ego in Saturnal. II. cap. XXII.* 8. QVOD FIT, ET QVOD FACIT, CORPVS EST.] *Vide Phyſiol.*

ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt. ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrùm facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & ⁹ quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: vnum enim deerat illi, quò minùs bonum eſſet, quòd incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiā & ſapere, cùm in vtrolibet eorum & alterum ſit. Numquid enim quemquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cùm habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumq́; perducta: ars enim vitę eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: ⁹ non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vacant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cùm dicimus ¹⁰ ſapientiam, incorporale quiddam intelligimus: cùm dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrùm illud dicas, an de illo. Putemus in præſentiā iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quò minùs aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullò antè, aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in aliā enim naturā eſt qui habet, in aliā quod habe-

ſiol. 11. *Diſſert.* IV. 9. NON CORPVS QVIDEM EST.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib.* 1. *aduerſ. Mathem. cap.* III. Incorporeum aliquid apud Stoicos dici λεκτὸν: *quod noſter hic vertit* Effatum, Edictum, Enunciatum. *Vide Phyſiol.* 11. *Diſſert.* V.

10. SAPIENTIAM, INCORPORALE QVIDDAM INTELLIGIMVS.] *O falſum! pro Stoicis quidem aut Senecā. Hæc omnia planiſſimè ijs corpora, Scientia, Sapientia, Veritas, Virtus: & docui in loco. Non dubiè legendum,* corporale quiddam, *cum meis etiam libris: & puto in alijs ſic fuiſſe. ſed omiſerunt dicere, quia inopinatus hic ſenſus.*

habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiuſdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Prætereà illîc aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hîc in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia naturâ. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona. Sapientia, & ſapiens duo ſunt: & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minùs & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam: ſic nihil obſtat, quò minus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonũ eſt? Vos certè dicitis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sapere. hoc eſt in illâ pretioſiſſimum: quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeò quidem, vt illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo, an vſus ſapientiæ ſit expetendus. fateris. negas enim te illam recepturum, ſi vti eâ prohibearis. quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expetendum eſt: ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & viuere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſâ ſunt: at nobis in ipſâ commorandum eſt. etiamſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deorum naturâ quæramus, 11 de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certâ lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum. aut expers ordinis volutetur. Iſta iam à formatione morum receſſerunt: ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc verò de quibus paullo antè dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribuſque debitam, in re neſcio an falsâ, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum eſſe, hoc non eſſe? Temerè me

11. DE SIDERVM ALIMENTO.] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant.*

me geram, ſubibo huius voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potiùs id age, vt mihi viam monſtres, quâ ad iſta perueniam. Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem: quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, [12] quæ ad me irruperunt: quomodo illas, [13] ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum neceſſarium vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cùm viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam ſi vis viuere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito poſitum eſt: vt cùm voles, in tuâ manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimùm moriar*. Homo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimùm moriar.* Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in morâ eſt? nemo te tenet, euade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, quà tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus [14] hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, [15] ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quam viæ mortis *Ita quamprimùm moriar.* Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citiùs fieri quàm optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & [16] hac deteſtatione miſericordiam captantis. Nō vult mori, qui optat. Deos vitā roga, & ſalutē: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapiētia, hoc eſt ſapere, nō diſputatiuculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit: nondum illas ſoluiſti: iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cùm ſignum pugnæ acceperis, [17] ventilare? remoue iſta luſoria arma: [18] decretoriis opus eſt. Dic quâ ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: quâ ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundā. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit. negebant. *Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIV. 12. QVÆ AD ME IRRVPERVNT] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accerſita.* 13. AD QVAS EGO IRRVPI.] *Ipſe mihi ſtruxi, in quas ſponte me indui.* 14. HIC MVNDVS.] *Nempe inferior: & ideò tria tantùm nominat. quartum ſuperioris Mundi eſt, ſiue Cæli, id eſt Ignis.* 15. SPIRITVS.] *Aër: ſic paſſim ipſe vocat.*

16. HAC DETESTATIONE.] *Significat hîc Obteſtationem, nec compoſitio minuit vim verbi ſimplicis, ſed auget. Eſt enim precatio & votum.*

17. VENTILARE.] *Proludere, & brachia atque àrma in ſpeciem ventumq́ iactare. A theatris areniſq́ ſumptum. Ego in Saturn.* II. *cap.* XIX.

18. DECRETORIIS OPVS EST.] *Veris armis, & quibus de victoria vitaq́*

negemus,ſapere bonum eſſe:vt hoc totum ſtudium derideatur,tamquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri,an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubij eſt,oro te,an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea,nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantemq́ue, poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit.Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt,quia futurum eſt?nam quod bonum eſt,vtique prodeſt:niſi præſentia,prodeſſe non poſſunt.Si non prodeſt, bonũ non eſt vtique:ſi prodeſt,iã eſt. Futurus ſum ſapiens:hoc bonũ erit,cùm fuero:interim non eſt. Priùs aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo,oro te,quod adhuc nihil eſt,iam bonũ eſt? Quomodo autẽ tibi magis vis probari,non eſſe aliquid,quàm ſi dixero,futurum eſt?nondum enim veniſſe apparet,quod venit. Ver ſecuturum eſt;ſcio nunc hiemem eſſe.æſtas ſecutura eſt:ſcio æſtatem non eſſe.Maximum argumentum habeo nondum præſentis,futurum eſſe, Sapiam,ſpero:ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt,vt ſapiam.ex hoc licet nondum me ſapere intelligas.non poſſum ſimul & in illo bono,& in hoc malo eſſe. Duo iſta nõ coëunt, nec apud eumdem ſunt vnà,bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura,properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filię ſolicitus accerſit,edictum & [19] ludorum ordinem perlegit.nemo qui ad incendium domus ſuę currit,tabulam [20] latruncularíam perſpicit,vt ſciat quomodo [21] alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nunciantur,& incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ,& bonorum direptio:adiice iſtis naufragium, motuſq́; terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus,nihil aliud quàm animum oblectantibus,vacas?Quid inter ſapientiam,& ſapere interſit,inquiris?nodos nectis ac ſoluis,tantâ mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit,vt aliquid ex illo vacet perdere:& vide,quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit,aliud ſuorum:aliud neceſſaria negotia,aliud publica occupauerunt: vitam nobiſcum diuidit ſomnus.Ex hoc tempore tam anguſto,& rapido,&nos auferente,quid iuuat

taq́; cernatur. Suprà, epiſt. CII. 19. LVDORVM ORDINEM.] *Libelli aut tabulæ proponi ſolent in publico, vbi apparatus omnis ludorum deſcriptus: atque id mouendæ & alliciendæ plebi. Vide Saturnal.* II. *cap.* XVIII. *Adde De Benef.* VI, *cap.* I. 20. LATRVNCVLARIAM.] *De Breuit. vit. cap.* XIII. *De Tranquill. cap.* XIV.

21. ALLIGATVS EXEAT.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artũ, implexũ vel obſeſſum euadere.*

iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adiice nunc, quòd aſſueſcit animus delectare ſe potiùs, quam ſanare: & philoſophiam oblectamentum facere, cùm remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio. ſcio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cùm quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, [22] ſi fecero omne quod diſco.

EPIST. CXVIII.

INANES epiſtolas nolle ſe ſcribere: potiùs monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet ſua, non aliena tractare; à Fortunâ nihil petere, nec ab eâ pendêre. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemq; quid ab Honeſto differat. Omne Bonum, ſecundùm Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundùm Naturam, Bonum.

EXIGIS à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. benè credi tibi ſcio: itaque [1] in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, ſcribat.* Numquam poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ [2] Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis conſulatum fiduciâ Cæſaris, quis Pompeij, [3] quis apertè petat: quàm durus ſit fenerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quàm aliena tractare. ſe excutere, & videre, quã [4] multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundum, tribubus vocatis, cùm candidati [5] in tem-

22. SI FECERO] *Scripti & antiquitùs cuſi*, ſi dixero: *fuit*, ſi vixero.

EPIST. CXVIII. 1. IN ANTECESSVM.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, ſoluere priusquàm dies ceſſerit. Vide De Benef. IV. cap. XXXII.* 2. CICERONIS IMPLENT EPIST.] *Ad Atticum pleraque iſta libro I.* 3. QVIS APERTE PETAT.] *Alij libri*, quis arte; *meus & quidam*, aptè. *An fortè*, abs ſe? 4. MVLTARVM RERVM CANDIDATVS.] *Externarum, & inanium: quas adſpernetur iudicio & ratione, etſi opinio & inclinatio eò vocêt.* Non *igitur* ſuffragatur: *id eſt, petitioni ſuæ tali non ſubſcribit.* 5. IN TEMPLIS SVIS.] *Editio Mureti*, intenti ſuis: *ſanequàm licenter. Nam libri omnes, vt edidi. & capere licet vel templum, id eſt tabernaculum candidati, vbi contra ſolem tecti exſpectabant: ſi tamen illud inauguratum, & templum fuit. Scio quidem Conſulem, & qui præerat comitijs tale Tabernaculum habuiſſe, ab Auguribus captum, & reli-*

[5] in templis ſuis pendeant,& alius nummos pronunciet; alius [6] per ſequeſtrum agat;alius eorum [7] manus oſculis conterat,quibus deſignatus contingendā manum negaturus eſt;omnes attoniti,[8] vocem præconis exſpectant,ſtare otioſum,& [9] ſpectare illas nundinas,nec ementem quidquam,nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prętoria,aut conſularia comitia ſecurus intuetur,[10] ſed magna illa,in quibus [11] alii honores anniuerſarios petunt,[12] alij perpetuas poteſtates,alij bellorum euentus proſperos triumphoſque, alij diuitias,alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam.ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt [13] priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta:qui vt aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda,aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit,quod optanti nimium videbatur? Non eſt, vt exiſtimant homines, auida felicitas, ſed puſilla. itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longè ab illis iaces: ei verò qui ad illa peruênit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem malè habet ignorantia veri. tamquam ad bona

gione atque obſeruatione quadam ſuâ: haud memini legere, de Candidatis. niſi hactenus, quòd in campo, vt dixi, tabernulâ aliquâ vſi ad inumbrandum. Varro De Re ruſt. III. *cap.* II. Vis potiùs villæ publicæ vtamur vmbrâ, quàm priuati candidati tabellâ (*vel magis*, vmbellâ) domificemus nobis? *Ita hac legenda putem: & de more liquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis eſt, Senecæ æuo, cùm iam totus ille Campus Martius templis ædificijſq. publicis inſeſſus; Candidatos non ſibi priuatim vmbracula paraſſe, ſed ad propinqua Templa diuertiſſe, ibi euentum comitiorum exſpectantes? Et auidè quidem: atque hoc eſt, quod* pependiſſe *eos ſcribit.*

6. PER SEQVESTREM.] *Non pronunciet ſolùm & promittat, ſed nummos deponat, & apud alium, fidei cauſsâ, conſignet.*

7. MANVS OSCVLIS CONTERAT.] *Vile, & ſeruile. Nam illi Dominis ſic ſolent. Electa noſtra altero vide, cap. de Oſculis.*

8. VOCEM PRÆCONIS.] *Qui deſignatos renunciet.*

9. SPECTARE ILLAS NVNDINAS.] *Vetus hoc eſt. vitam eſſe vt Panegyrim aut nundinas: quò alij veniant vendendi, alij emendi cauſsâ; honeſtiſſimus qui[que] ſpectandi tantùm: noſter palàm aptat.*

10. SED MAGNA ILLA.] *Totius mundi comitia, præſide Fortunâ.*

11. ALII HONORES ANNIVERSARIOS.] *Tribunatus, Præturas, Conſolatus.* 12 ALII PERPETVAS POTEST.] *Regna & Principatus.*

13. PRIVATAM FACERE FORT.] *Id eſt, redigere in ordinem.*

14. QVID

ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quam ſperauerint, adeptj ac multa paſſi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgò magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus [14] quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quam multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonum eſt, vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita demum petendum eſt. cùm cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfectè eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam [15] neque bona, neque mala: tamquam militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cùm honeſtè adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonũ tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundùm naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt. & ſecundùm naturam eſt: non protinus quod ſecundùm naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cùm bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè ſecundùm naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundùm naturam eſſe: hæc eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundùm naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cùm hęc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cùm vtrique præcipuum illud commune ſit, ſecundùm naturam eſſe? ipſâ ſcilicet magnitudine. Nec hoc

14. QVID SIT BONVM.] *Vide Manud.* II. *Diſſert.* XXII.
15. NEQVE BONA, NEQVE MALA.] *Ea ſunt, Media.*

hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremento non tantùm in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrùm lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus, & magnum, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſuâ proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quàm in quâ fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua: quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longè aliud factum eſt quàm fuit, cùm magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſimè creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eâdem ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST CXIX.

DIVITIAS *à nobis peti poſſe, & accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgò, omnes pauperes eſſe. Pulchra, & (Deus bone!) vera ſunt.*

QVOTIES aliquid inuéni, non exſpecto donec dicas, [1] *In commune:* ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrimè poſſis, quod valdè cupis audire. Nec immeritò ad maximas te diuitias compendiariâ ducam. [2] Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, [3] nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, [4]

EPIST. CXIX. 1. IN COMMVNE.] *Græcorum erat prouerbium, in re quam in viâ fortè inueniſſent,* Κοινὸς Ἑρμῆς: Communis Mercurius: *quaſi dicerent, & mihi pars eſto. Phurnutus, de Mercurio:* Siquis aliquid in itinere inuenerit, moris eſt profari, Communi Mercurio: qui certè rei inuentę conſcius eſt, vt qui in vijs verſetur.

2. OPVS ERIT TAMEN CREDITORE.] *Quod ipſo te, vt argutando ſubdit.*

3. NOLO PROXENETÆ.] *Græco nomine* προξενητὴς, *qui eſt velut paranymus, conciliator, & interpres: qui partes contracturas medius ipſe iungit.*

4. CA-

bo, 4 Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrùm non deſideres, an habeas. Summa rei in vtroque eſt eadē: non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax eſt, non potes vinci, ſuum poſcit: ſed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. vtrùm hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. vtrùm hæc aqua ſit 5 ex lacu proximo excepta, an ea quam 6 multâ niue cluſero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, ſitim exſtingui. Vtrùm ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an 7 Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. 8 Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregiè dictum: *Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. 9 Quid eſt illud inane? iam ego 10 parraueram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, 11 quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cùm diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuę beneficio, non fortunæ. Ideò ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrùm malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod numquam diuiti contingit, finem. An has ideò non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantùm non alget, non

4. CATONIANVM ILLVD.] *Malim*, Hecatonianum, *cum Pinciano: & ſignificatur ſequens gnome*, Quantulumcumque, *& quæ ſequuntur.*

5. EX LACV PROXIMO.] *Propertius:*

Ipſa petita lacu nunc mihi dulcis aqua eſt.

6. MVLTA NIVE CLVSERO.] *Teneri poteſt. nam & aqua in vaſe circumdari niue ſolet, vt frigus capiat, niuis ipſius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij* cliſero. 7. TIBVRTINVS CALIX.] *Fictilis.*

8. QVID SIT ERGO.] *De quo initio dixi*, In commune *debere proferri.*

9. QVID EST ILLVD INANE?] *Improba vox*, Inane: *& faciam*, In commune: *vt ad ea verba alludat. Si tamē non ſuperuacua: & certè in meo eſt*, Quid eſt iſtud? iámne ego. 10. PARAVERAM FISCOS.] *In quos pecuniam conijcerem.* 11. QVOD PVBLICVM.] *Nam vectigalium redemptoris*

non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt: numquam multum eſt,quod ſatis non eſt.Poſt Darium & Indos pauper eſt AlexanderMacedo;quærit quod ſuum faciat,ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cùm proceſſit, obliuio. Ille modò 12 ignobilis anguli non ſine contouerſiâ dominus, 13 de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contrà, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet.Ad ſummam,quem voles mihi ex his quorum nomina 14 cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliquâ domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur,ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falsò diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas: ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. Econtrariò dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc,quod nemo monetur ſatis:vt omnia naturalibus deſiderijs metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere vitia deſiderijs noli. Quæris quali menſâ, quali argento, 15 quàm paribus miniſteriis,

ris prompta ſæpè ad opes via. 12. IGNOBILIS ANGVLI.] *Macedoniæ. cui prima claritas à Philippo.* 13. DE TANTO FINE TERRARVM.] *Diuinet aliquis,* detecto. 14. CVM CRASSO LICINOQVE.] *De Craſſo notum, nec de Licino ignotum. Iungit vtrumque & Perſius:*

Nunc Licini in campos,nunc Craſſi mittitin ædes.

Fuit Auguſti prædiues libertus,de quo Dio lib. LIV. *etſi* Λικίννιον, *ſiue* Licinium *vocat: Iuuenalis Sat.* I. *& Scholiaſtes, Sidonius epiſt.* VII. *libri* V. *Carmen de eo epitaphium:*

Marmoreo hoc tumulo Licinus iacet, at Cato nullo,
Pompeius paruo. credimus eſſe Deos?

Nominat iterùm noſter in epiſt. ſeq.

15. QVAM

niſteriis, 16 & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cùm fauces vrit ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pauonem rhombumq́?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat; quemadmodum ſitim primâ potione ſedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, 17 quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quòd neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parùm decens, illud 18 parùm lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: delicijs omnia miſerè ac ſolicitè comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quàm quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

EPIST. CXX.

BONI *notitia quomodo ad nos venerit? obſeruatione, & collatione: Naturâ etiam ducente. Venit & ex contrario: id eſt, vitij deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique vnum ſemper, & ſibi conſtantem.*

EPISTOLA tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in vnâ conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, 1 apud nos

15. QVAM PARIBVS MINISTERIIS.] *Ætate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap.* XII. *& alibi in his Epiſtolis.* 16. ET LEVIBVS.] *Glabris, vt alibi vocat, & ſine pilis.* 17. QVAM CRINITVS PVER.] *Qui à poculis, mulieribri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imò & alij Pædagogiani ferè pueri. Vnde Martialis:*

Crinite, Line, Pædagoge turbæ.

Horatius de tali mollicello:

Diſcrimen obſcurum ſolutis
Crinibus, ambiguoq́ue vultu.

18. PARVM LAVTVM.] *Olim correxi: nam libri*, laudatum.

EPIST. CXX. 1. APVD NOS TANTVM DIVISA.] *Quomodo, & quatenus, epiſt.* CXVIII. *circa medium, copioſè.*

nos tantùm diuiſa. Quid ſit hoc,dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod vtile eſt. itaque hoc & diuitijs,& equo,& vino,& calceo nomen imponunt:tanta eſt apud illos boni vilitas, & adeò vſque ad ſordida deſcendit.Honeſtum putant,cui ratio recti officij conſtat: tamquam piè curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentē moderatamq; ſententiam. ²Iſta duo quidem facimus,ſed ex vno. Nihil eſt bonum,niſi quod honeſtū eſt:quod honeſtum eſt,vtique bonum. Superuacuum iudico adijcere,quid inter iſta diſcriminis ſit,cùm ſæpè dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri,quoquis & malè vti poteſt. Vides autem,diuitijs, nobilitate, viribus quàm multi malè vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura nō potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit,ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe:quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpè factarum inter ſe collatio,per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Hoc verbum cùm Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto,nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantùm tamquam recepto, ſed tamquam vſitato. Quæ ſit hęc analogia,dicam. Noueramus corporis ſanitatem:ex hac collegimus eſſe aliquam & animi.noueramus corporis vires:ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta,aliqua humana,aliqua fortia,nos obſtupefecerant:hæc cœpimus tamquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia,quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorque celabat:hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda:nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit,maiuſque regno iudicauit,regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias. Eiuſdem animi fuit,auro non vinci,veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum,quem non regem, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem:qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſte nefas:qui in ſummâ paupertate, quâ ſibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quàm venenum. Viue,inquit, beneficio meo Pyrrhe,& gaude, quod adhuc dolebas,Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimique à tergo ſibi reditum, dummodò iter hoſti auferretur, iuſſit:& tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruinâ tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit,& extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat ſi quis vult,* inquit,

2. ISTA DVO QVIDEM FACIMVS.] *Nempe nos Stoici.*

inquit, *ſic euntem ſequi*: dedítque ſe in præceps: & non minùs ſolicitus in illo rapido alueo fluminis, ³ vt armatus, quàm vt ſaluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, ⁴ quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginem nobis oſtendêre virtutis. Adiiciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cùm plurimum interſit, vtrùm quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquam, ſunt, Lucili, qui non donant, ſed proiciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuę iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coegit attendere. & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimùm inter ſe diſſidentia. Dum obſeruamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum; animosè paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religiosè adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum eſſet, plenâ manu dantem: vbi laborandum, ⁵ pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed ⁶ more eò perductus, vt non tantùm rectè facere poſſet, ſed niſi rectè facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudétiam, iuſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, ⁷ ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptuſq; virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quidquid inciderat, non tamquam

3. VT ARMATVS.] *Ex lege militari, ne quis arma abijceret aut amitteret.* 4. QVAM SI PONTE.] *Tam tutò per aquam, quàm ſi per pontem. Malè, qui legunt,* ſi è ponte. 5. PERTINACEM ET OBNOXIVM.] *Volunt,* obnixum: *ego non mutem. Nam & obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitq́; & ſe dat.* 6. MORE EÒ PERDVCTVS.] *Cui in habitum ſcientia iuerat.* 7. SECVNDO DEFLVENS CVRSV.] *Eſt Stoicorum* [illegible]

8. Ex

quam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi Hoc qualecumque eſt,inquit,meum eſt.aſperum eſt,durum eſt:in ipſo nauemus operam. Neceſſariò itaque maguus apparuit, qui numquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo quæſtus eſt,fecit multis intellectum ſui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulſit: aduertitque in ſe omnium animos,cùm eſſet placidus & lenis,& humanis diuinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus,ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei,[8] ex quâ pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis diuinum eſt, quam vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, vt vitâ defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam,mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat,& anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit,qui vnde venerit,meminit. Non videmus,quàm multa nos incommoda exagitant, quàm malè nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: aliàs nerui nos,aliàs pedes vexant:nunc deiectio,nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis,aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti,nihilominus æterna proponimus,& in quantum poteſt ætas humana protendi,tantum ſpe occupamus, nullâ contenti pecuniâ,nullâ potentiâ.Quid hac re fieri impudentiùs,quid ſtultiùs poteſt?Nihil ſatis eſt morituris, imò morientibus. quotidie enim propiùs ab vltimo ſtamus,& illò vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quantâ cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurum dico,cum maxime fit, & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus,eo loco eſt,quo erat antequam viximus. Erramus autem,qui vltimum timemus diem: cùm tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. [9] Carpit nos illa,non corripit.Ideò magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ,dat quidem operam, vt in hac ſtatione, quâ poſitus eſt,honeſtè ſe atque induſtriè gerat:ceterùm nihil horum quæ circa ipſum ſunt,ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans.Cùm aliquem huius videremus conſtantiæ, quídni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtique ſi hanc, vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet,falſa non

8. EX QVA PARS ET IN HOC.] *Stoicorum opinio,animos noſtros ex illo diuino delibatos eſſe. Phyſiol.* III. *Differt.* VIII. 9. CARPIT NOS ILLA.] *Paullatim mors ad ſe ducit,non impetu rapit.*

ſa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt: & modò parùm illis ſeuerus eſt Curius, parùm pauper Fabricius, parùm frugi & contentus vili Tubero: modò Licinum diuitijs, Apicium cœnis, Mecœnatem delicijs prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

--habebat ſæpè ducentes,
Sæpè decem ſeruos: modò reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. deciès centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeò in diuerſum aberrat. Multos dixi: propè eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum. modò vxorem vult habere, modò amicam: modò regnare vult; modò id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modò dilatat ſe vſque ad inuidiam; modò ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, ¹⁰ vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes ſumus. Modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minùs, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

EPIST. CXXI.

ALIQVID *pro argutijs prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? id eſt, ſponte & naturâ eant, quò debent & ſunt facti. Dicit eſse, & exemplis rationibusq́, variè docet.*

LITIGABIS, ego video: cùm tibi hodiernam quæſtiunculam, in quâ ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primùm alios opponam, cum quibus

10. VNVM HOMINEM *AGERE.*] *Qui finis eſt Zenonius, vita conueniens. Vide Manuduct. II. Diſſ. rt. XV. At Mureti etiam nota hîc opportuna. Nam quod in Sacris de Iobo ſcribitur,* Fuit vnus vir: *id ita Hieronymus interpretatur.* Non per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur, ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens, erat vir vnus. *Eſt planè Zenonium.*

EPIST.

bus litiges, Poſidonium & [1] Archidemum. [2] Hi iudicium accipient, deinde dicam. [3] Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minùs cupiam, minùs timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: [4] vnam illi ſillabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quidni? cùm maxima malorum optauerimus, & [5] ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullò remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus [6] conſtitutionis ſuæ ſenſus? ſenſum autem eſſe ex eo maximè apparet, quòd membra aptè & expeditè mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector nauis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit,

EPIST. CXXI. 1. ARCHIDEMVM.] *Inter primores Stoicos fuit, etſi hodie minùs, Olim maximè in famâ. Vide in Manuduct. 1. Diſſert. XII.* 2. HI IVDICIVM ACCIPIENT.] *Non diffugient, litem tecum conteſtabuntur.* 3. NON QVIDQVID MORALE.] *Meliùs interrogatione hoc efferas, & claudas, vt ſit affirmantis. Nam ex ſequelâ hoc velle dicas: Moralia etiam eſſe, quæ ſi non apertè & ſtatim, flexu vel ſubſidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale iſtud.*

4. VNAM ILLI SILLABAM.] *Vt fiat* Infelicitas.

5. EX GRATVLATIONE NATVM.] *Ex eo quòd votorum compotes facti, gratulationes exceperimus, quaſi rebus bonis: at mala illa erant.*

6. CONSTITVTIONIS SVÆ SENSVS.] *Ipſum hoc Stoicum verbum, & ſcitum, Laërtius breuiter ex Chryſippo:* πρῶτον οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὑτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν: Primum cognatum eſſe omni animali, ſuamipſius conſtitutionem, & eius cognitionem ac ſenſum. *Cicero, in Catonis perſonâ, III. de Finibus:* Placet ijs (*Stoicis*) quo-

ſuit, celerrimè denotat, & 7 inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus 8 ſcænę peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorum eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui hæſit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientiâ prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metuſque illa in rectum, non voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quędam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec antè deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendũ venire notitiâ, quàm quòd nullum animal ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo ſe habẽs erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem 9 magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio faciliùs naturâ intelligitur, quàm enarra-

quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum (*ita dicit* σύστασιν, *ſiue* Conſtitutionem) & ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. *Tractat eumdem locum* v. *de Finibus : & erat creber in eorum ſcriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laërtius tibi dicet in Zenone, initio partis Ethicæ.*

7. INTER CERAM OPVSQVE.] *Turnebus notat,* ceram *eſſe fucum ſiue picturam: quia veteres ceris pingere ſolebant. Ceris dico, variè coloratis. Varro:* Pictores loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ. 8. SCÆNÆ PERITOS.] *Scripti,* ſatiat peritos. *ex quo idem ille doctiſſimus optimuſq; Turnebus,* ſaltationis. *Et verò ad Pantominos, quorum ſaltatio erat, hac propriè pertinent: qui geſtibus ſolis hiſtorias fabulaſq; ſcitè exprimebant & agebant.*

9. MAGNÆ PARTI TOGATORVM.] *Id eſt, primorum ciuium. nam hoc ipſo,*

enarratur. Itaque infans ille, quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionem ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſsè intelligit, & ſummatim, & obſcurè. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primùm conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe: & ideò conciliari hominem ſibi, non tamquam animali, ſed tamquam rationali. Eâ enim parte ſibi carus eſt homo, quâ homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cùm rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in quâ ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, alienam conſtitutionem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cùm conualuit, & molli quidem culmo. ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit: aliam cùm flaueſcit, & [10] ad aream ſpectat, & ſpica eius induruit: in quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atque alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neque enim ſi aliquid illi maius, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundùm naturam eſt. Primùm ſibiipſe conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis: nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, nõ abiicit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero vel quoquo modo effuſa,

ipſo, quòd Togatos *dicit*, Tunicatæ *plebi opponit. Illi autem primores, ferè docti.* 10. AD AREAM SPECTAT.] *Quò tritura gratiâ ſolent deportari.*

fuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt. Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quòd nihil amplius, ſi intellexerint, facient. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam: nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec vnquam obliuiſcuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea, non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod vſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque: & quæ iuuatura illa petit, læſura formidat. Naturales a contrarijs aſpernationes ſunt. ſine vlla cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta [11] diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit, illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere, alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicita teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. videbis araneorum pares telas, par [12] in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quam tutelam ſui, & eius peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes [13] vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in ce-

portari. 11. DIVIDVI LABORIS.] *Nam partiuntur inter ſe munera.*

12. IN *FAVIS ANGVLORVM.*] *Alij libri*, in filis, *quod in Araneis probem.* 13. VILITATEM SVI.] *Vt ſe contemnat, vile habeat.*

in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ alijs inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII.

INGENIVM *luxuriæ, aduerſa moribus facere. Aliter cænare, bibere, dormire, ſurgere: & tales aliquot Antipodas facetè deſcribit.*

DETRIMENTVM iam dies ſenſit. reſiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, vt ita dicam, die ſurgit, officioſior, meliorq́ue, quam ſi quis illum exſpectat, ¹ vt luce primâ exeat. Turpis, qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſq́ue peruertunt: nec antè diducunt oculos heſternâ graues crapulâ, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos econtrario poſuit,

Noſq́; vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eâdem vrbe antipodes, qui, ² vt M. Cato ait, *nec orientem vmquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt. tam infauſti ominis, quàm nocturnæ aues ſunt? Licet in vino vnguentoque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum peruerſæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, ſed ³ iuſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox, & aliquid ex illâ in diem transferatur. Aues, quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facilè pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vllâ exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, ⁴ & ſuper

EPIST. CXXII. 1. VT LVCE PRIMA EXEAT.] *Hæc vera habeo, & pro Romano more ſcripta. Satis notum, ſalutatores cum primâ luce, ſæpè antè, exire ſolitos & diſcurrere: qui Officioſi dicebantur, & res ipſa Officium. Ait nunc Seneca: Dies quidem minuitur, & tardior lux eſt: tamen vel ſic ſatis longus, ſi quis cum luce ſurgat ſed melioris officij cauſâ, quam vt ſalutaturum limen eat. Cuius? vt ſe curet, & ſaluum velit faciatq́.*

2. VT M. CATO AIT.] *Vbi Cato, ſcire non licet: Ciceronem dixiſſe,* II *de Finibus, & item Piſoni obieciſſe legimus, Oratione in ipſum. Sicut & Græcos tale vſurpaſſe: ſed in epulis aut poculis deditos, qui ante occaſum Solis in menſâ ſunt, poſt ortum ſtertunt. De iiſdem Catonem dixiſſe opinandum eſt: neque tunc adhuc peruerſi iſti Senecæ Antipodes.*

3. IVSTA SIBI FACIVNT.] *Vide in epiſt.* XII.

4. ET SVPER MEMBRA.] *Libri alij,* & ſub ipſâ vmbrâ *bono item ſenſu.*

QVI

ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dic auerunt, fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus, color eſt: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo eſt: ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum cauſſâ habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis: nec tantum diſcedere à recto, ſed quàm longiſſime abire, deinde etiam è contrario ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt: in ipſo pæne balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: vt ſudorem, quem mouerunt, potionibus crebris ac feruentibus, ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cœnam bibere, vulgare eſt: hoc patreſ familiæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quòd liberè penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum fœminis veſtem?

5. QVI IEIVNI BIBVNT.] *Antè de iſtis dictum. & dignus adſcribi Nouatiani locus, qui & ſuo æuo duraſſe oſtendit, in Epiſtolâ de cibis Iudaicis:* Nec deſunt, qui cum ſibi Chriſtiani vocem induerint, exempla præbeant intemperantiæ & magiſteria, quorum vſque eò vitia venerunt, vt & ieiuni matutino tempore bibant: non putantes Chriſtianum eſſe potare poſt cibum, niſi in vacuas & inanes adhuc venas infuſa ſtatim per (*lego*, poſt) ſomnum vina deſcenderint. *Et addit elegantiſſimè:* Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, ſed popinam ſecum circumferentes: quorum ſi quiſquis ſalutat, non oſculum dat, ſed propinat. *Plutarchus hoc inter cauſſas morborum habet, Quæſtion. Conuiu.* VIII. *cap.* IX. Nec minimum, *inquit*, momentum habent ea quæ Propomata vocantur (*potus qui præb. buntur.*) Veteres enim antè cibum ne aquam quidem ſumebant: nunc ieiuni priùs onerant ſe vino, tum cibum guſtant, corpore madido & perfuſo. 6. IN IPSO PÆNE BALNEI] *Arnobius oſtendit factitaſſe, poſt inſolationem & vnctionem, lib.* I. Numquid ideo dicenda ſunt nubila inimicâ obductione pendêre, quia libidini non permittitur, otioſè rutilare ſe flammis, & cauſſis potionibus præparare?

7. SVBINDE DISTRINGANT] *Ad Strigiles adſpectum, quibus ſordes & ſudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcis eſt ἀποξύεσθαι.*

8. COMMVTANT CVM FÆMINIS.] *Magis placeat, cum alijs libris,* communicant. *Fæminæ autem Sericis Coiſq; vtebantur & quidem è viris.*

ſtem? Non viuunt contra naturam,⁹ qui exſpectant,vt pueritia ſplendeat tépore alieno? Quid fieri vel crudelius,vel miſerius poteſt?numquam vir erit,vt diu virum pati poſſit:& cùm illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat,ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiſcunt roſam? fomentoq; aquarum calentium, & calorum ¹⁰ aptâ mutatione, brumâ lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam,qui ¹¹ pomaria in ſummis turribus ſerunt?quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigijs nutant, inde ortis radicibus,quò improbè cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam,qui fundamenta ¹² thermarum in mare iaciunt:nec delicatè natare ipſi ſibi videntur,niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cùm inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle,nouiſſimè in totum ab illâ deſciſcunt. ¹³ Lucet:ſomni tempus eſt. quies eſt:nunc exerceamur,nunc geſtemur,nunc prandeamus. Iam lux propiùs accedit:tempus eſt cænæ. Non oportet id facere, quod populus:res ſordida eſt,tritâ ac vulgari viâ viuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare manè fiat. Iſti vero mihi defunctorum loco ſunt. quantulum enim à funere abſunt,*& quidem acer-

9. QVI EXSPECTANT.] *Aliàs,* ſpectant: *ſed cur non,* expetunt? *Nam quæ exſpectatio hic ſit neſcio,ſed meditatio & cura. Intelligit porrò diuites,qui glabros ſuos vltra ætatem retinebant: & ita epiſtolâ* XLVII. *ſcripſit,* Vini miniſtrum, cum ætate luctari. *Velle videri iuuenem ac puerum, cùm iam non eſſet.* 10. APTA MVTATIONE.] *Imò verò,* imitatione, *vt quidam libri. Imitantur calores æſtiuos aut vernos, qui à naturâ.* 11. POMARIA IN SVMMIS.] *Horti & ſiluæ in tectis aut ſummis ædibus, vt nos quoque vidimus in vrbe regiâ Bruxellæ. Sed in tectis ſcilicet planis, & ſine faſtigio: vbi terra ſuper trabes,ſiue & fornices latericios,aggerebatur. Seneca* 1. *De Irâ cap. vlt. appellat,* Nemora ſuſpendere. *Alter Seneca tangit, in Thyeſte:*

----nulla culminibus meis
Impoſita nutat ſilua.

Et ſiluæ in tecta ſcandunt, *Apud Plinium lib.* XV. *cap.* XIV. *Apud Senecam patrem Controu.* V. *lib* V. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piſcinarum freta. *Portentum & hoc vltimum nota.* 12. THERMARVM IN MARE.] *Quod Baijs, aut illo tractu,fiebat crebrò.* 13. LVCET, SOMNI TEMPVS.] *De his peruerſis hominibus, etiam Horatius:*

---noctes vigilabat ad ipſum
Manè, diem totum ſtertebat.

Lampridius de Heligabalo: Traiecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æſtimans hoc inter inſtrumenta luxuriæ: ita vt ſerò de ſomno ſurgeret,& ſalutari inciperet,manè autem dormire inciperet. *Tacitus de C. Petronio:* Namque illi dies per ſomnum, nox officijs & oblec-

acerbo, qui 14 ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti. *Sero, inquit, experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen, 15 tolerabilis poeta, & 16 amicitiâ Tiberij notus, & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat. itaque cùm indignaretur quidam illum totâ die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, 17 Natta Pinarius ait: *Numquid liberaliùs poſſum agere? Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum.* Cùm hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cęnarum bonarum affectator, quas improbitate linguę merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cùm ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo.* Nihil erat notius hac eius vitâ in contrarium circumactâ: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita viuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malę conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam

& oblectamentis vitæ tranſigebatur. 14. AD FACES ET CEREOS.] *Ad quos pueri ſolent efferri. Vide De Breu. vit. in fine.*

15. TOLERABILIS POETA.] *Seneca pater de illo, in Controu. 1. lib.* VII. Montanus Iulius, qui comis fuit, quique egregius poëta: *paulò honeſtiùs ſentit. Scripſit heroos & elegos. Ideoq; Ouidius lib.* IV. *de Ponto;*

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. AMICITIA TIB. NOTVS ET FRIGORE.] *Quem & amauit valdè Tiberius, & poſteà faſtidiuit. Calor enim, amor eſt: frigus, remiſſio & neglectus. Exemplis affirmaui Animaduerſ. in Paterculum, lib.* II.

17. NATTA PINARIVS.] *Nominatur iſte Tacito, inter Seiani clientes, libro* V. *ſi tamen iſte.*

In tam occupatâ ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. 18 Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turbâ lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, 19 flagellorum ſonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille 20 ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur 21 mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minimè, valdè enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebrò dicentibus illum quibuſdam auarum, & ſordidum. Vos, inquit, *illum & 22 lichnobium dicetis*. Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt; multiplex praui, & quantumuis nouis declinationes capit. Idẽ moribus euenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimùm, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtinguunt, quomodo elegantiâ cænarum, munditiis vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus 23 peccan-

18. PEDONEM ALBINOVANVM.] *Qui item poeta.*

19. FLAGELLORVM SONOS.] *Nam diurna ante balneum videntur accepiſſe: & tum ſerui ſæpè vapulabant. Docet Iuuenalis, de feminis Sat. VI.*

—longi relegit tranſuerſa diurni,
Et cædit, donec laſſis cædentibus, Exi,
Intonat horrendùm.

20. SONVS ROTARVM.] *Palàm de eſſedo, in quo geſtandus erat.*

21. MVLSVM ET ALICAM.] *Hæc Promulſis, ſiue Guſtus erat: & ſumebant ſub ipſam cœnam. Iungit & Martialis hæc duo:*

Nos alicam, mulſum poterit tibi mittere diues.

Alica autem (ait Plinius) res Romana eſt, nec pridem excogitata. alioqui non ptiſanæ potius laudes ſcripſiſſent Græci. Eſſe autem eximiè vtilem nemo dubitat, ſiue eluta detur ex aquâ mulsâ, ſiue in ſorbitione decocta, ſiue in pultem. *Triplicem modum ſumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipſe.*

22. LYCHNOBIVM DICETIS.] *Qui ad lucernam viuit. & aſſentior Pinciano, alluſum eſſe ſimul ad* lychnobium, *quaſi cupediarium & catillonem.* 23. PECCANDI PRÆMIVM, INFAMIA EST.] *Non muto, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipsâ infamiâ, & ita iactant. Tacitus egregiè, de Meſſallina:* Nomen tamen matrimonij concupi-

peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui vt ita dicã, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illâ declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quam contra aquam remigantibus.

EPIST. CXXIII.

T E N V E M *aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumq́; fieri. Hoc vſurpandum etiam diuitibus: quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.*

ITINERE confectus incommodo magis, quam longo in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coqui, hanc paſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quam nihil ſit graue, quod leuiter excipias: quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. Non habet panem meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis. Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt antè edendum, quàm illa imperet. Exſpectabo ergo, nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt, paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, benè moratus venter & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibiipſi acquieſcit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cæna adiciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, non æquè apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placi-

cupiuit, ob magnitudinem infamiæ: cuius, apud prodigos, nouiſſima voluptas eſt.

EPIST. CXXIII. 1. A DIIS OPTANTEM] *Corrupta ſunt. libri variant: meus*, locupletibus cum inſtructis duobus optantem: *alij*, à diebus optantem. *Occurrebat mihi*, à diu optatis: *ſiquis ſatietur, promat. Nam Muretus hic obtenebrat:* inſtructis ad regibus octauam prohibent: *videtúrque ad horam cœnæ referre, de quâ non eſt ſermo.*

2. ADIICIALI.] *Siue* Aditiali, *de quâ ſuprà epiſt.* XCV. *E libris tamen*

placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent, nõ intellexìmus, niſi cum deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quòd viuimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur. & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos [3] Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes via deiiciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. [4] Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagogia [5] oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies [6] medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, [7] qui verba geſtarent: ſunt quidam qui [8] vitia geſtant. Horum ſermo multùm nocet. nam etiamſi non ſtatim officit, ſemina in animo relin-

magis eſt vt legas, Diali. *& capitis Iouis epulum, in Capitolio.*

3. NVMIDARVM PRÆCVRRAT.] *Suprà, epiſt.* LXXXVII. Curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem. *Nempe priuatâ ambitione ſcilicet, ob famam veterem Numidicæ vtilitatis, tales in itinere adeſſe ſibi diuites iſti volebant, & agmen ducebant. Notaui, & firmaui exemplis ad* II. *Hiſt. Taciti.* 4. OMNES IAM MVLOS HABENT.] *Al.* multos. *nec malè Pincianus,* famulos. 5. OBLITA FACIE.] *Succo, aut offa, ſiue alio contra ſolem medicamento: ne tenera cutis ſcilicet læderetur, aut nigreſceret.*

6. MEDICAMENTVM.] *Sic appellat & Iuuenalis, de feminis.*

Sed quæ mutatis inducitur atque ſouetur
Tot medicaminibus, coctæque ſiliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicetur, an vlcus?

Tertullianus de Virgin. velandis: Et faciem moroſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. QVI VERBA GESTARENT.] *Accipio de calumniatoribus, ſuſurronibus, lingulacis. qui ab aliis accepta ſeruant, & velut aliò ferunt, & apponunt. Non enim patiuntur perire verba, ſed ea tollunt & geſtant.*

8. VITIA GESTANT.] *Transferendo in alios.*

9. FACERE OMNIA LIBERE.] *Pincianus vellet e ſuis,* facere, eſſe, bibere.

relinquit, ſequiturque nos etiam cùm ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi. ſic adulatorum, & praua laudantium ſermo, diutius hæret quàm auditur. nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus [10] quod iuuat facere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere? Quid iuuat frugalitate verò mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicę moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cænas, [11] tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienę vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tuâ morte, quò plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos aſſis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quàm illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, prętervehi noluit. Idem poſſunt: abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eò ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, [12] aduerſus petentia concitemur. Non vides, quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpo-

bere. *vt* Facere *res Venereas notaret, eſſetq́; illud Sardanapali,* Lude, ede, bibe: *& ſanè noſtri etiam libri illuceunt. Sed tum ego malim,* Vna felicitas eſt, bonam vitam facere: eſſe, bibere, frui. *Felicitas eſt, inquit, agere bonam vitam: quam illam? edere, bibere, & quę ſequuntur. Ita poſt aliquot lineas* Bonam vitam *appellat, hodierno etiã idiotiſmo noſtro.*

10. QVOD IVVAT FACERE.] *Fortè,* Quod.

11. TAMQVAM EPHEMERIDEM.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. ADVERSVS PETENTIA.] *Scripti libri,* potentia: *fortaſſis,* impo-

 tentia:

corpora:qui in arduum,incumbunt. Nam ſi deſcendas,pondus ſuum in priorem partem dare;ſi aſcendas,retrò abducere,cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur:in res aſperas & duras,ſubeundum eſt.hîc impellamus corpora, illîc refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantùm pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudât,qui doloris metum,per ſe formidabilis rei,incutiunt? illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant:ſolum 13 ſapientem & doctum, eſſe amatorem. 14 ſolus aptè ad hanc artem,æquè combibendi & conuiuandi,ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus,ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint:nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus; diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habenda prætio,communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt,auraque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris?ſola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt:amandos timet; 15 quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrùm deos neges,an infames? Hæc diſcenda,imò ediſcenda ſunt non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger,quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIV.

CONTRA *Epicuréos,in Ratione,non Senſu,bonum eſſe. Itaque infantes nondum eius capaces:neque plenum eſt,niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quæram.*

POSSVM *multa tibi veterum præcepta referre,*
Ni refugis, tenuisq; piget cognoſcere curas.

Non refugis autem,nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegātiæ tuæ tantùm magna ſectari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi ſummâ ſubtilitate nihil agitur:quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt,in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo

centia: *ſuperbæ, dura, minantia. tale poſcere, clarum eſt.* *Gruterus,* impetentia, *nec malè.* 13. SAPIENTEM ET DOCTVM.] *Sic diſtinxi, & iungi illa duo velim: nam* Doctus, *Stoicâ linguâ eſt* Sapiens, *vt monuit Manuduct.* II. *Diſſert.* I. *Neque enim audio, qui doctum ad* Amatorem *referunt, & coniungunt.* 14. SOLVS APTE.] *Corrupta ſunt. forte* Solus æquè ad hanc artem combibendi: *vt ſequens illud.* æquè, *t... tur.* 15. QVOS COLIT, VIOLAT] *De Clem.* II. *cap.* V. Religio Deos colit, Superſtitio violat.

EPIST.

ſummo ponunt,ſenſibile iudicant bonum:nos contra intelligibile,qui
illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem
reiiceremus:nulla enim non inuitat,nulla non delectat. Et e contrario
nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſen-
ſum. Præterea,non eſſent digni reprehenſione,quibus nimium vo-
luptas placet,quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improba-
mus gulę ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viri-
ter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant,ſi ſenſibus,id eſt,
iudicibus boni ac mali,parent?his enim tradidiſtis appetitionis & fu-
gæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmo-
dum debeat de vitâ, quemadmodum de virtute, de honeſto,ſic & de
bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de me-
liore ſententia,vt de bono pronunciet ſenſus,obtuſa res & hebes,& in
homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non ocu-
lis,ſed tactu minuta diſcernere?ſubtilior ad hoc nulla acies,quam o-
culorum,& intentior daretur,bonum malumque dignoſcere. Vides
in quantâ ignorantiâ veritatis verſetur,& quàm humi ſublimia ac di-
uina proiecerit,apud quem de ſummo bono maloque iudicat tactus.
Quemadmodum,inquit,omnis ſcientia atque ars aliquid debet habe-
re manifeſtum,ſenſu comprehenſum,ex quo oriatur & creſcat:ſic be-
ata vita fundamentum & initium à manifeſtis ducit, & eo quod ſub
ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis beatam vitam ſui initium ca-
pere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundùm naturam ſunt.quid
autem ſecundùm naturam ſit,palam & protinus apparet,ſicut quid ſit
integrum. Quid eſt ſecundùm naturam? quod contingit & protinus
nato,non dico bonum,ſed initium boni. Tu ſummum bonum vo-
luptatem infantiæ donas,vt inde incipiat naſcens, quo conſummatus
homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in
materno vtero iacentē vixque inceptum,tenerum,& imperfectum,&
informē iā in aliquo bono eſſe apertè videretur errare. Atqui quātulū
intereſt inter eum qui cummaxime vitam accipit, & illum qui ma-
ternorum viſcerum latens onus eſt?Vterque,quantum ad intellectum bo
ni ac mali,æquè maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax
eſt,quàm arbor,aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum
in arbore animaliquę muto non eſt?quia nec ratio. ob hoc in infante
quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet,
cùm ad rationem peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt
aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum. In nul-
lo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta,
quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale
eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non po-
teſt:in imperfecto iam poteſt eſſe bonum,ſed non eſt. Ita dico, Lu-
cili,bonum non in quolibet corpore,non in qualibet ætate inuenitur,
& tan-

& tantum abeſt ab infimâ, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coaleſcente corpuſculo eſt. Quid ni non ſit? non magis quàm in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum: hoc non eſt in primâ fronde, quæ emiſſa cum maximè ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herbâ lactente, nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cùm frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert. ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cùm in illo ratio perfecta eſt.¹ Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubijciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, vt pueritia non ſperet, adoleſcentia improbè ſperet. Benè agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoq́ue peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt hoc quod in illis bonum eſt, precario bonum dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundùm naturam cuiuſque eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal, nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt. Niſi vbi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quattuor hę naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eandem naturam habent: illa diuerſa ſunt, quòd alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſuâ naturâ perfecta ſunt, non verè perfecta, a quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod ¹ ſecundum vniuerſam naturam perfectum eſt: vniuerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cùm id incidit, quo ſenſus admonetur: tamquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamuis ſæpè calcatæ, memoria eſt. Tertium verò tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat, prçterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vmquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectę naturæ bonum in imperfectâ eſſe naturâ. Aut ſi natura habet,

hoc

EPIST CXXIV. 1 SECVNDVM VNIVERSAM NATVRAM.] *Id eſt, Communem: de quâ primo Phyſio cogita.*

2. GER-

hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſuâ naturâ motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolutè, nec virtus, nec perfectum. Hęc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datū eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honeſtâ tenet. Prodeſt autem, & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores ferisque natura conceſſit. Quid excolis formam? cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentiâ comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel [2] Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cùm te ad velocitatem parauеris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es, quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, in quantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne naſcetur. cùm in his quæ [3] homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, quâ te mètiaris, quâ perfectum eſſe iam ſentias. Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

2. GERMANORVM NODO.] *De Irâ* III. *cap.* XXVI. *& nos ad Germaniam Taciti.* 3. HOMINES ERIPIVNT.] *Ego iam olim,* cupiunt.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS LIBRI PARS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

LIBER *hic an Epiſtola fuerit, neſcio: diuellendus tamen à* Vitâ beatâ, *cum qua commune nihil habet. Sed nec quando ſcriptum iſtud, ſcio: materies & tractatio bona eſt, atque erudita. Quærebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. ſecedere? Quærebatur inter Stoicos, qui conſenſu eo vocabant. Ipſe adfirmat: & principium ſcripti deeſt, quæ ſuperſunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius moremq́ eſſe: qui etſi miſerunt ad remp. non iuerunt. Quoſdam autem à primâ ætate otium, ſed honeſtum, amplecti: quoſdam in vltimâ, tamquam Veteranos, & emeritus iam ſtipendiis, illuc ire. Honeſtum autem otium in ſtudiis Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, eſſe. Addit hæc Stoicis, sed & Epicureis placere: etſi in leui diſſenſu. quòd iſti otium ex propoſito petant; illi ex cauſsâ. Nempe ſi reſp. deſperatè corrupta; ſi parua alicui auctoritas aut gratia; item ſi valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa eſt, finibus certis, legibuſq́; comprehenſa: vt Athenienſis, aut Romana. Hæc ipſe Mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & ſeceſſu Sapiens colit tractatá, ſcribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chryſippus fecêre, & plus generi humano profuêre, quàm omnium actuoſorum ſudores & diſcurſus.*

EX CAPITE VIGESIMOSEPTIMO.

1 CIRCI nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod

COMMENTARIVS.

CAP. XXVIII. *Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falſæ ſint aut irritæ: etſi ipſi falſi. Omnino autem diuerſum hoc ſcriptum, & malè hactenus cohæſit: quid enim de* Beatâ vitâ *eſt? Argumentum diuerſiſſimum,* An ſapiens in otio & ſeceſſu poſſit agere? *quæſitum [illegible] quia Stoici eum ad remp. mittebant.* 1. CIRCI NOBIS.] *Quid prauum ſit, [illegible] haud multa tamen, ex eo, quod cap. ſequenti materiam dedit, & oſtendit ſe tantum non [illegible]rdiri. De* Circi *autem vitiis, haud [illegible] prob[illegible]*

quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen [2] primò in ſeipſum ſecedere. meliores erimus ſinguli. Quid, quòd ſecedere [3] ad optimos viros, & aliquod [4] exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? [5] quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore, detorqueat. tunc poteſt vita æquali & vno tenore procedere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quòd vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. [6] Hoc quoque, quod iudicia noſtra non tantùm praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: [7] petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem noſtram, & pænitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turbâ veſtigiorũ, in quibus nulla ſunt [8] redeũtium. Dices mihi: [9] Quid agis Seneca? deſeris [10] partes. Certè Stoici veſtri dicunt: Vſque ad vltimum vitæ finem [11] in actu erimus, non deſinemus communi bono operã dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, [12] eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus,

probè: quia à pueris eò trahebantur, & tales ferè ſermones. Alij tamen libri, cur nobis. *Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba.*

2. PRIMÒ IN SE.] *Priſca lectio:* proderit tamen poſſe ipſum ſecedere. *Colonienſis editio veriſſimè,* tamẽ per ſe ipſum ſecedere: *id eſt, ſeceſſus, ſine alio adſpectu, ſuâ vi proderit.* 3. AD OPTIMOS.] *Ita libri: alij ediderunt, præpoſitione omiſsâ. At Senecæ mens eſt, ipſum Secedere per ſe bonum eſſe: quanto magis, ſi a vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehenſos & electos.*

4. EXEMPLVM.] *Vide epiſt.* XI. 5. QVOD IN OTIO.] *Tota hæc clauſula (mirum) non Mureto ſolùm, ſed & Eraſmo omiſſa, aliàs talium non æquè libero. Sed libri conſenſu reponunt: legendumq; pro ſenſu:* quod in otio nónne fit? *aut omiſsâ negatione, vt in vno libro.*

6. HOC QVOQVE.] *Diſtinguam:* vexatque nos hoc quoque.

7. PETITA RELINQ.] *Plautina philoſophia ſimilis:*

Certa amittimus, dum incerta appetimus. atque hoc euenit,
In labore atque in dolore vt mors obrepat interim.

8. REDEVNTIVM.] *Ruunt enim alij ſuper alios, & præcipitant.*

9. QVID AGIS.] *Tale in epiſt.* VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia contentum eſſe? Vbi illa præcepta veſtra, quæ iubent in actu mori? 10. PARTES.] *Vt in factione, aut bello.*

11. IN ACTV.] *Tacitus* XIV. *Annal.* Aſſumptâ etiam Stoicorum arrogantiâ ſectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.

12. ENITI

mus,& quod ait ille [13] vir diſertiſſimus, *Canitiem galeâ premimus.* Nos ſumus, apud quos vſque eo nihil ante mortem otioſum eſt, vt, ſi res patitur non ſit ipſa mors otioſa. Quid nobis Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis [14] principijs, loqueris? Quin tu benè & nauiter, ſi partium piget, transfugis potius, quam prodis? Hoc tibi in præſentiâ reſpondebo. Numquid vis amplius, quam vt me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quò [15] miſerint me illi, ſed quò [16] duxerint, ibo.

XXIX. Nunc probabo tibi, nec deſciſcere me à præceptis Stoicorum: nam nec ipſi quidem à ſuis deſciuerunt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum, vt poſſit aliquis, vel à prima ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere, ſecreto. Deinde, [17] vt poſſit hoc aliquis emeritis iam ſtipẽdijs, [18] profligatæ ætatis, iure optimo facere, & ad [19] alios actus animum referre: virginum Veſtalium more, quæ, annis [20] inter officia diuiſis, diſcunt facere ſacra, & cùm didicerunt, docent.

XXX. Hæc Stoicis quoque placere oſtendã: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippive committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam: quam ſi quis ſemper vnius ſequitur, [21] non id vitæ, ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam tenerentur omnia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem, cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ, Epicureorum & Stoicorum: ſed vtraque ad otium diuerſâ viâ mittit. Epicurus ait: *Non accedet ad remp.*

12. ENITI MANV.] *In vitio eſt: quidam libri,* eruti manu. *Ego è vulgatâ erueb am,* mente, manu. 13. VIR DISERTISS.] *Virgilius libro IX. de Latinis.* 14. PRINCIPIIS.] *A caſtris ſumptum.*

15. MISERINT.] *Præcipiendo.* 16. DVXERINT.] *Præeundo.*

CAP. XXIX. 17. VT POSSIT.] *Quomodo poſſit, quâ viâ & lege.*

18. PROFLIGATÆ.] *Iam affectæ, & ad exitum vergentis.*

19. ALIOS ACTVS.] *Meditandi, docendi.*

20. INTER OFFICIA.] *Nam vt Dionyſius lib. II. Plutarchus in Numâ produnt, Veſtalium tricennale tempus eſt: exq; eo decem annos diſcunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi fuſiùs in De Veſtalibus.*

CAP. XXX. 21. NON ID VITÆ.] *Corrupta, nec boni vllius ſenſus eſt qui corrigi poſſit:* non id ſectæ. *At libri ſcripti:* non iniuria ſed iam factionis eſt. *ex quo veriſſimè,* non id curiæ, ſed iam factionis eſt. *In ſententiis, crebrò alludit ad Senatum ſiue Curiam (teſtis liber de vitâ beatâ, cap. II. III. & alibi:) ita & hic. Si quis ſemper vnius ſententiæ ſe mancipat, non Senatorem agit, ſed partiarium & factioſum. Tertullianus hoc scitè dictum arripuit, etſi inuertit:* Cum boni coeunt, cum pij & caſti congregantur, non eſt factio dicenda, ſed Curia: *Apologeti-*

rus,

ad remp. ſapiens, niſi ſi quid [22] *interuenerit.* Zenon ait: *Accedat ad remp. niſi ſi quid* [23] *impedierit.* Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſsâ. Cauſſa autẽ illa latè patet. ſi reſp corruptior eſt, quàm vt adiuuari poſſit, ſi occupata eſt malis: non nitetur ſapiens in ſuperuacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parùm habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſp. ſi valetudo illum impediet. Quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: ſic [24] ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam vllas experiatur tempeſtates, [25] in tuto ſubſiſtere, & protinus cõmendare ſe bonis artibus: & illud beatũ otium exigere, virtutũ cultor, quæ exerceri etiã à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, vt proſit hominibus, ſi fieri poteſt, multis; ſi minus, paucos; ſi minus proximis; ſi minùs, ſibi. Nã cùm ſe vtilẽ ceteris efficit, cõmune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantũ modò nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet: ſic ſi quis benè de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quòd illis profuturum parat. XXXI. Duas reſpublicas animo complectamur, [26] alteram magnam, & verè publicam, quâ dij atque homines continentur, in quâ non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſiũ erit, aut Carthaginenſiũ, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minorique: quidam tantùm minori: quidam tantùm maiori. Huic maiori reip. & in otio deſeruire poſſumus. imò verò neſcio an in otio meliùs: vt quæramus, quid ſit virtus, [27] vna pluréſve ſint? natura [28] an

cap. X. 22. INTERVENERIT.] *Vt ſi patria pericliteetur; ſi lex eum cogit; ſi populus ignarum eligit.* 23. IMPEDIERIT.] *Verba ipſa dogmatis:* Πολιτεύσεσθαι τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ· Iturum ad remp. ſapientem, niſi quid impediat. 24. AD ITER.] *A Mureto eſt. libri antè cuſi:* ſic ad vitam, quam inhabilem. *At ſcripti:* ſic aditum quod inhabile. *Ad olim vulgatam inclino.* 25. IN TVTO.] Neptunum procul è terrâ ſpectare furentem.

CAP. XXXI. 26. ALTERAM MAGNAM.] *Vide pulchra, epiſt.* LXIX.

27. VNA.] *Iuſtitia, quæ in ſe omnes continet. Siue magis Stoico ſenſu, Virtutem eſſe communiter*, affectionem conſentientem naturæ. *Itaque noſter epiſt.* LXVI. Vnam animi virtutem eſſe. ſed multas eius ſpecies, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. *Ego iſta* II. *Ethic.* 28. AN ARS.] *Hoc enim quærebatur.* An docilis virtus eſſet? *Stoici conſenſu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alij aliter, qui philoſophiam ſuperuacuam cenſebant. Eorum mente Quinctilianus*

[28] an ars bonos viros faciat? vnū ſit hoc, quod maria terraſq;, & mari ac terris inſerta cōplectitur, [29] an multa Deus corpora eiuſmodi ſparſerit? continua ſit omnis & [30] plena materia, ex quâ cuncta gignuntur, an [31] diducta, & [32] ſolidis inane permixtum ſit? [33] Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an [34] tractet? vtrúmne [35] extrinſecus illi circumfuſus ſit, [36] an toti inditus? [37] immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? [38] ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe, ſecundùm naturam viuere: natura nos ad utrumque [39] genuit, & contemplationi rerum, & actioni. XXXII. Nunc probemus, quod priùs diximus. Quid porrò, hoc non erit probatum, ſi ſe vnuſquiſque conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregri-

Declam. CCLXVIII. Ego autem mores naſci puto, & propriam cuiuſque naturæ virtutem. Alia forſitan diſcantur, boni mores conſtant voluntate. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* X. 29. AN MVLTA.] *Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos eſſe.*

30. PLENA.] *Sine vacuo.* 31. DIDVCTA.] *Vt in Epicuri atomis: qui idem & Inane ſtatuebat. Democritum ſecutus, cuius opinio:* ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων, ἀτόμους καὶ κενόν: principia omnium, atomos & inane eſſe.

32. SOLIDIS.] *Atomi ſunt ſolidæ. Lucret.* I.

Sunt igitur ſolida, ac ſine inani, corpora prima:

ſed ſpatium in quo voluuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffuſè ille poëta libro dicto. 33. DEVS SEDENS.] *Otioſus & nil agens, vt Epicurus cenſet.* 34. TRACTET.] *Regat, curet, vt Stoici.*

35. EXTRINSECVS.] *Epicurus. qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef.* IV. *cap.* XIX. *Vbi is ergo? in Intermundiis.*

36. AN TOTI.] *Seneca, Præfat. Quæſt. Natur.* Opus ſuum & intrà & extrà tenet. *Nam & Stoici Vacuum ponunt extrà: atque ibi etiam Deum. Vide Phyſiol.* I. *Diſſ.* XXI. 37. IMMORTALIS.] *Quod Xenophanes cenſuit,* ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον: ingenitum, & immortalem. *Idem Ariſtoteles. At Epicurei,* animalis modo, quia genitus, occaſurum. *Stoici, periturum igne, ſed ſemen tamen eius (id eſt Materiam) manſurum, & reparandum.* 38. NE TANTA.] *Epictetus in Diſſertat.* Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Deus hominem ſpectatorem in mundum hunc induxit, & ſui & ſuorum operum: nec ſpectatorem tantùm, ſed enarratorem & præconem. *Noſter, de Benefic.* VI. *cap.* XXIII. Inter maxima rerum ſuarum Natura nihil habet quo magis glorietur (*quàm homine*) aut certè cui glorietur. 39. GENVIT.] *Peryctione Pythagorica (in Stobæo,*

peregrinationis longiſſimæ vnâ mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantùm aſpici, vide quem nobis locum dederit. In mediâ nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem,[40] ſed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre [41] cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde [42] ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum.[43] nec enim omnia, [44] nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat [45] antiquius.[46] Vnde iſta ſidera exierint? quis

bæo, Serm. 1.) Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος ποτὶ θεωρῆσαι τὸν λόγον τᾶς τῶν ὅλων φύσεως, καὶ τᾶς σοφίας. ἔργον ἐστὶν αὐτῷ τούτῳ, κτήσασθαι καὶ θεωρῆσαι τὰν τῶν ἐόντων φρόνησιν: Factus & conditus eſt homo, vt contempletur rationem vniuerſæ naturæ, & ſapientiæ: eidemq́; hoc opus eſt acquirere, & conſiderare omnium quæ exſtant ſapientiam.

CAP. XXXII. 40. SED ETIAM AD.] *Vitiata. libri quidam:* ſed etiam hanc contemplationem facturum: *meus,* ſed & habere contemplationem facture. *Legam:* ſed & habilem contemplationi naturæ, vt. *Muretus autem hæc licenter eiecerat.* 41. CVM TOTO.] *Id eſt, cum hoc Mundo.* 42. SENA PER DIEM.] *In qualibet die ciuili, breui ſeu longâ, ſex ſigna Zodiaci oriuntur, id eſt ſupra horizontem noſtrum aſcendunt: totidemq́; de nocte. Etſi id ſignum Coſmicè propriè oriri dicitur, cum quo & in quo Sol manè oritur. Non alia hic mens noſtri: neq; enim ad* Diurna *aut* Nocturna *ſigna traxerim: de quibus, abſtruſiore ſenſu, Manilius lib. II. haud longè ab initio.* 43. NEC ENIM OMNIA.] *Multa latêre volunt Aſtrologi in octauâ ſpherâ, quæ paruitate ſunt inconſpicua. An & ad Cometas refers, quos noſter vult eſſe æternos ignes, etſi rarò videndos? Potes & ad Auſtralia ſidera iuxta polum, nobis occulta.*

44. NEC TANTA.] *Non certè. nam terram longè ſuperant ea, quæ nobis bipedalia aut palmaria videntur.* 45. ANTIQVIVS.] *Ita nempe (Stoicè) Deum & Materiam, principia prima.*

46. VNDE ISTA SID.] *Ex igne Stoicis. nam, breuiter, ita ſentiunt. Duo*

quis fuerit Vniuerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent? 47 quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignauerit? ſuapte naturâ grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an præter niſum ponduſque corporum 48 altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe, partem ac veluti ſcintillas quaſdam 49 ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra celi munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod 50 vltra mundum iacet, vtrúmne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, 51 an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longè ab hoc receſſerint, & in vacuo volutentur? 52 indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & 53 per totum mutabilis? vtrùm contraria inter ſe elemẽta ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſtima, quàm non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum

eſſe rerum principia, Deum & Materiam. Deum eſſe, ignem intelligentem (πῦρ νοερὸν:) *Materiam, aquæ ſimilem. Ex his quattuor elementa creata: & ex ijs ſummo loco, Ignem. Ex puriſſimo igne, Solem & aſtra nata: atque ea, quia ignea, humore nutriri. Nos in Phyſiol. II. Diſſ. XIV.*

47. QVÆ RATIO.] *Incorporalis ratio. vide Conſol. ad Helu. cap. VIII. & me II. Phyſiolog. Diſſertat. II.*

48. ALTIOR ALIQVA.] *Eadem dicta.*

49. SACRORVM.] *Quorum? ignium æternorum, qui ſacri, & dij quidam. Sed omnino diuinatio noſtra verior,* aſtrorum: *& ſic ſcripſit. Pythagoræ primùm ſententia fuit, opinor,* ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος εἶναι: Animam, auulſionem & partem detractam ætheris eſſe. *Stoici (vt multa illius) ſecuti. Varro IV. de L. L.* Siue, vt Zeno Cittiéus, animalium ſemen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quòd hîc innumerabiles & immortales ignes. *Ennius apud Priſcianum:* Terra corpus eſt, at ignis mentis eſt: *antiquè, pro* mens. *Cicero De Nat. Deor.* Semina deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines exſtitiſſe. *Plura in Phyſiol. III. Diſſert. VIII.*

50. VLTRA.] *Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici cenſebant.*

51. AN IN OMNEM.] *Lego,* ac in. *Nihil enim in loco, niſi finitum.*

52. INDIVIDVA.] *Corpuſcula ſecari neſcia, atomi.*

53. PER TOTVM.] *Vbique & ſemper mutabilis, ſuſceptis alijs aliiſque formis. Non ita in Atomis, quas* ἀμεταβλήτους, immutabiles *Epicurus diſertè ſcripſit. Itaque ipſis manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concurſu vario, varias* συγκρίσεις, *ſiue* concretiones.

54. VTRVMQVE FACERE.] *Et in vtroque, ſi per virtutem operare*

(Con-

tum ſibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentiâ patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſeruet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis eſt. Ergo ſecundùm naturam viuo, ſi totum me illi dedo, ſi illius admirator cultorque ſum. At natura [54] vtrumq; facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſſâ acceſſerit, [55] nihil aliud ex illâ petens, quàm aſſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim [56] dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpondeo. æquè refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper inquietus ſis, nec vmquam ſumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere, ſine vllo virtutum amore, & ſine cultu ingenij, ac [57] nudas edere operas, minimè probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & [58] conferri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu proiecta virtus, numquam id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantùm quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum perducere? [59] Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad otium ſapiens ſecedit? vt ſciat [60] ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certè ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe, quàm ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non vni ciuitati, ſed toti humano generi [61] tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos con-

(Contemplatione & Actione, inquam) eſt Ariſtoteli perfecta felicitas, x. *Ethicor. cap.* VI. VII. VIII. 55. NIHIL ALIVD.] *Id eſt, contemplans tantùm contemplandi cauſſâ.* 56. DVLCIS.] *Ariſtoteles, delectari nos maximè contemplatione & cognitione diuinorum, ait:* ϰ τῆς, *inquit,* εἰ ϰ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως διὰ τιμιότητα τοῦ γνωρίζειν· ἥδιον ἢ τὰ παρ' ἡμῖν ἅπαντα: & illius ſi vel modicam partem adepti ſumus, ſuauius hoc nobis, quàm ſi inferæ huius partis omnia: *De partib. animal.* 1. *cap. vlt.* 57. NVDAS.] *Meras ſolasq;.*

58. CONFERRI.] *Scripſi,* conſeri: *quod probem. vnà ſeri & iungi.*

59. QVIDSI.] *Lego,* quod ſi. 60. SECVM QVOQVE.] *Meus,* ſecum.

61. TVLERVNT.] *Et quas leges tulerunt? benè ſentiendi, intellegendi, viuendi. Quibus? toti humano generi, vt inquit. Et ſunt ſanè hi tales ad iſtud Homericum, Iliad.* N.

Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τίθει νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλὸν, τοῦ δέ τι πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρωποι:

concionetur,ſed apud omnes omnium gentium homines, quiq; ſunt, quiq;erunt? Ad ſummā quæro,an ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus,& Zenon? nō dubiè reſpondebis,ſic illos vixiſſe,quemadmodum dixerant eſſe viuendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtrauit. Non fuit illis,inquis,aut ea [62] fortuna,aut [63] dignitas,quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet. Sed ijdem nihilominus non ſegnem egêre vitam. inuenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet,quàm aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamuis nihil publicè agerent. Præterea,[64] tria genera ſunt vitæ, inter quæ,quod ſit optimum,quæri ſolet: vnum voluptati vacat, alterum contemplationi,tertium actioni. Primùm,depoſitâ contentione depoſitoq́ue odio,quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus, videamus , an hæc omnia ad idem,ſub alio titulo,perueniant. Nec ille , qui voluptatem probat, ſine contemplatione eſt;nec ille,qui contemplationi inſeruit,ſine voluptate eſt;nec ille,cuius vita actioni deſtinata eſt , ſine contemplatione eſt Plurimum,inquis,diſcriminis eſt,verùm aliqua res propoſitū,an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcrimen:tamen alterū ſine altero nō eſt.nec ille [65] ſine actione cōtēplatur,nec hic ſine cōtēplatione agit. Nec ille tertius,[66] de quo malè exiſtimare cōſueuimus,voluptatē inertē probat, ſed eam,quā [67] ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptaria ſecta [68] in actu eſt. Quid ni in actu ſit, cùm ipſe dicat Epicu-

At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi poſſint homines vti atque fruiſci.

62. FORTVNA.] *Nam ex cenſu ad remp. admiſſi.*

63. DIGNITAS.] *Itemq́; ex genere. Alia ab his cauſſa. de Chryſippo quidem, proditur in Stobæo, Serm.* XLIII. Chryſippus interrogatus, cur non adminiſtraret publica? Quia ſi malè, inquit, diis diſplicuere; ſi benè, ciuibus. 64. TRIA GENERA.] *Ipſa hæc diuiſio eſt in Plutarcho, De instituendis liberis:* Viuendi, *inquit*, tres rationes. quarum vna eſt Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis aut brutalis eſt;Contemplatiua ſine Actiuâ, ſterilis; Actiua Contemplationis expers, impolita & cæcutiens.

65. SINE ACTIONE.] *Ambroſius* 1. *De Iacobo, cap. vlt.* Quando enim feriatus videri poteſt, cuius mens ſemper operatur?

66. DE QVO MALI.] *De Epicuro. quem ipſe hîc obiter, alibi ſtrictiùs defendit aut excuſat.* 67. RATIONE.] *Hæc vera lectio, & priſca. Nam Epicuri dogma (ſanè laudabile & rectum, ſi cetera conſentiant)* quòd non conuiuia aut comeſſationes. non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant iucundam, ἀλλὰ, *inquit*, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς: ſed ſobria & vigilans Ratio,cauſſas explorans cur quidque eligat, aut vitet. *Eò palàm noſter adſpexit.*

68·In

Epicurus,aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quò pertinet hoc dicere? vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij 69 petunt illam: 70 nobis hæc ſtatio eſt, non portus. Adijce nunc huc,quòd 71 è lege Chryſippi viuere otioſo licet. non dico,vt otium patiatur,ſed vt eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp.acceſſurum. Quid autem intereſt,quomodo ſapiens ad otium veniat: vtrùm quia reſp. 72 illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp.eſt (ſemper autem deerit faſtidioſè quęrentibus) interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in quâ Socrates damnatur, 73 Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in quâ opprimit inuidia virtutes? negabis mihi acceſſurum ad hanc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo remp. ſapiens accedet, in quâ aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, aduerſus 74 hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus 75 ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inueniam, quæ 76 ſapientem, aut quam 77 pati poſſit. Quòd ſi non inuenitur illa reſp. quam nobis 78 fingimus,incipit omnibus eſſe otium neceſſarium. quia quod vnum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari,in quo naufragia fieri

68. IN ACTV.] *Quomodo? quiáne Rationem adhibet? ita, quoniam & hoc ipſum ratiocinari & explorare, eſt non eſſe deſidem: & Ratio à ſegnitie ad opus ducet; idq́; ſolidæ voluptatis cauſsâ.*

69. PETVNT.] *Ex propoſito: vt Epicurus.*

70. NOBIS.] *Stoicis. quibus acceſſio propoſiti eſt. Non licet remp. gerere, & in publico actu eſſe, quod primò volebam: ad me ſecedo, & ago quod poſſum bono publico, etiam otioſus: quod ſecundò volebam. Sic nauta, qui portum petit, ſi excidit, ſtatione contentus eſt.*

71. E LEGE.] *Non ex permiſſo, ſed (ampliùs dico) ex decreto.*

72. ILLI DEEST.] *Qualem vellet, & in quâ vtilis.*

73. ARISTOTELES.] *Cùm tredecim annos docuiſſet à morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophantâ, Chalcidem profugit: &, poto aconito, vitâ aufugit.* 74. HOSTES.] *Punica crudelitas, prouerbio innotuit.* 75. SVOS HOSTILITAS.] *Quos re malè geſtâ in crucem agebant, de more.* 76. SAPIENTEM.] *Perfectum illum, & ex dogmatibus ſuis loquentem.* 77. PATI POSSIT.] *Niſi cum ſapienti illâ cautione Antiſthenis. qui* interrogatus quomodo ad remp. accedendũ? Vt ad ignem, inquit: neque propè admodum, ne amburaris; neque longè, ne frigeas. *Quis ſic temperabit?* 78. FINGIMVS.] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & ſcriptis poteſt: in re non eſſe. certè non fuit.*

79. NAVIGATIONEM.] *Deſunt haud dubiè quædam: & doleo, in pulcher-*

fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem ſoluere, quamquam laudat 79 nauigationem.

cherrimo, & pro nobis qui ſcribimus, ſcripto.

L. ANNÆI SENECÆ
DE PROVIDENTIA,
ſiue
QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CVM SIT PROVIDENTIA,
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AVREVS *hic libellus eſt, & ſcriptum poſt Caligulam video ex Cap.* IV. Ego mirmillonem, *inquit*, ſub C. Cęſare audiui de raritate munerum querentem. *In præterito loquitur, & de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur ſub Claudio, ſtatim à reditu: imò quid ſi hæc philoſophica quædam in exſilio? nam diu ibi hæſit, annos circiter octo, & iuſtè hoc elegerit ſibi ſolando. Argumentum enim eſt, Prouidētiam eſſe: nec obſtare, quòd bonis mala quædam, ſed externa, obueniant. Primò igitur vniuerſè illam aſſerit, à mundi motu, ordine, conſtantiâ: quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæſitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò, Deum amare bonos; nec immittere igitur iis mala. Inſtar parentis dumtaxat caſtigare, & coërcere. Deinde, non videri ea mala bonis, nec vinci iis, ſed exerceri, & per aſpera indurari. Deum velut agonothetam eſſe, & robuſtis his Athletis ſuis delectari. Hæc ita communiter, & velut præparans, ad Cap.* III. *Ab eo magis diſtinctè quinque rationes, cur eueniant, exſequi pergit. Primò, pro ipſis eſſe, quibus accidunt: ſecundò, pro vniuerſis: tertiò, volentibus euenire: quartò, euenire fato & æternâ lege. Primam rationem tractat Cap.* III. IIII. *doceſq; pro ipſis eſſe ſicut medicina pro ægris. Indurantur etiam ſic à Deo, qui ſe dignos produ-*

cit in pugnam; alios viliores, in otio & umbrâ habet. Secundam tractat Cap. v. pro omnibus eſse. vt viri boni, ſic habiti, clament alijs & oſtendant non eſse Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa ſpectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent ſe Deo & Fato. Quarta excipit, Fatum eſse, & ab æterno conſtitutum, quid gaudeas doleaſque. Denique repetit, mala hæc non eſse: & Deum inducit pulcherrimè adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet ianua, exi.

CAPVT PRIMVM.

QVÆSISTI à me, Lucili, quid ita, ſi Prouidentiâ mundus ageretur, multa [1] bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in [2] contextu operis redderetur, cùm præeſſe [3] vniuerſis prouidentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem [4] manente lite integrâ ſoluere: faciam rem non difficilem, cauſſam deorum agam. Superuacuum eſt in præſentiâ oſtendere, non ſine aliquo cuſtode

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. BONIS VIRIS.] *Perpetua querela, non ſolùm quæſitio: atque illinc finitio, aut Deum, aut certè Prouidentiam non eſſe. Poëta apud Ciceronem:*

Nam ſi curent, bonis benè ſit, malis malè:
quod nunc abeſt.

Plautus ad Deos:

—nam quid ſibi habebunt igitur impij
Poſthac, ſi ad hunc modum eſt innoxiis honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM SVSTVLIT. *Symmachus*: Quæſo cuſtodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cæleſtes. *Et vbi non dicta aut ſcripta talia? Vide me Phyſiol. 1. Diſſert. XVI.*

2. CONTEXTV OPERIS.] *Quod deſideramus. ſiue ſeorſim de Prouidentiâ ſcripſit; ſiue magno* Moralium *operi inſeruit, vbi à Deo & Prouidentiâ orſus, tranſiit ad Homines & Virtutes.* 3. VNIVERSIS.] *Non parti, vt Ariſtoteles. qui eam cælo lunæ terminauit, cetera caſui permiſit. Stoici autem contrà, vniuerſis & ſingulis eam interuenire: de quo ego in Phyſiol. 1. Diſſert. XI.* 4. MANENTE LITE.] *Quæſtione primariâ, An ſit Prouidentia.* 5. FORTVITI IMPETVS.] *Quod Epicuri delirium. Manilius reiiciens,*

 ---Mun-

ſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum 5 fortuiti impetus eſſe, & quę caſus incitat, ſæpè turbari & 6 cito arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere 7 æternæ legis imperio, 8 tantum rerum terrâ mariq́ue geſtantem, tantum clariſſimorum luminum ex diſpoſitione lucentium. non eſſe 9 materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cęli fugam ſpectat; vt infuſa vallibus maria 10 molliant terras, nec 11 vllum incrementum fluminum ſentiant; Vt ex minimis 12 ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſq́ue, & eliſorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ 13 tumultuoſa pars rerum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minùs, quàm quæ alienis locis conſpecta miraculo ſunt, vt in medijs fluctibus 14 calentes aquæ, & 15 noua in ſula-

-- Mundum diuino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum: nec FORTE coiſſe magiſtrâ,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus ſtruxit minimis, inq́ue illa reſoluit.

6. CITO ARIETARE.] *Incurrere in ſe, & impedire.*

7. ÆTERNÆ LEGIS.] *Quæ Prouidentia eſt, ſiue Fatum. Vide Phyſiol. 1. Diſſert. XII.* 8. TANTVM RERVM.] *Quomodo curſus aut velocitas illa res geſtat? puto, quia includit, & ſiderum cælorumq́; motu Fata diſpenſantur. Quæ aperta ſententia Triſmegiſti eſt, non vno loco; & Stoici conſentiunt conſciſcuntq́;. Nos in Phyſiol. lib. II. Diſſert. XIIII. Tot ergo res geſtant, quia includunt, & velut, grauida ijs ſunt, parturiuntq́.*

9. MATERIÆ ERRANTIS.] *Atomorum, vt iam dictus Epicurus voluit.*

10. MOLLIANT TERRAS.] *Scabras per ſe aſperaſq́;. Itaque & mitigat infuſus humor, & ligat diffluentes. Vide Phyſiol. II. Diſſert. XVI.*

11. VLLVM INCREMENTVM.] *Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit.* quâ ratione (*ait Plinius*) manifeſtum eſt, quare tot fluminum cottidiano acceſſu maria non creſcant. *Adde & Solis eductiones.* 12. SEMINIBVS.] *Frugum arborumq́;. Pauca, ſed pulchra & firma Prouidentiæ argumenta, ſiquis deducit.* 13. TVMVLTVOSA PARS.] *Nam ſuprà quies & conſtantia, &* Pacem ſumma tenent.

14. CALENTES AQVÆ.] *Plinius* II. Vaporant & in mari ipſo calentes aquæ, quæ Licinij Craſſi fuerunt, medioſq́ue inter fluctus exiſtit aliquid valetudini ſalutare. *Philo Iudæus, De Somniis:* Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ὕδωρ ζέον ἐκδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. ἤδη γ᾽ ἀνεφάνησαν φλόγες ἀνομβροῦσαι ἐν μέσοις πελάγεσιν, αἳ ἡ τοσαύτη τῶν ἐγκύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα οὐκ

ἴσχυσε

ſularum in vaſto exſilientium mari ſpatia. Iam verò ſi quis obſeruauerit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæcâ quadam volutatione modò contrahi vndas, & introrſum agi, modò erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuâ: cùm illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas [16] lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori reſeruentur: eò quidem magis, quòd tu non dubitas de prouidentiâ, ſed quereris. In gratiam te reducam cum dijs, aduerſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos Viros ac Deū [17] amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? imò etiam [18] neceſſitudo & [19] ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe [20] tempore tantùm à Deo differt, [21] diſcipulus eius, [22] æmulatorque, & [23] vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, duriùs educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptoſque dijs, laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtiâ delectari, [24] vernularum licentiâ:

ἴσχυσε σβέσαι. ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τοσὸν ἀνεῖναι: Sunt enim mille paſſim fontes aquam calidam manantes, non in terrâ ſolùm, ſed ipſo mari. Nunc certè deprehenduntur tales venæ in medijs maribus, quas ab æuo fluctuum in orbem inundatio non potuit exſtinguere, imò nec remittere. 15. NOVA INSVLARVM.] *Plinium vide* II. *cap.* LXXXVI. *& ſeq. Liuium lib.* XXXIX. *in fine, Senecam Quæſt. Nat.* VI. *cap.* XXI.

16. LVNARE SIDVS.] *Aliquid noſter* III. *Quæſt. cap.* XXVIII. *planè Scaliger Exercit.* LII. 17. AMICITIA EST.] *Non tamen æqualitas, abſit. Sed Chriſtiano etiam ſenſu amat genus noſtrum, & amari poſcit.*

18. NECESSITVDO.] *Quidni? cùm &* progenies *eius, vt addit, ſimus? Et trahunt quidem iſta aliorſum Stoici: ſed verba etiam noſtra ſunt, qui pietatem veram ſectamur. De ſenſu illorum vide me* Phyſiol. III. *Differt.* VIII. 19. SIMILITVDO.] *Imago Dei ſumus.*

20. TEMPORE TANTVM.] *Alta, imò ſuperba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib.* III. *Diſſertat.* XIV. 21. DISCIPVLVS.] *Vera iterùm, & Chriſtiana.* 22. ÆMVLATORQVE.] *Nónne & iſtud? & aut ſumus certè, aut eſſe debeamus. Sacra noſtra:* Imitatores eius eſtote. *Nos diffusè Manud.* II. *Differt.* XIX. 23. VERA PROGENIES.] *Epictetum hîc audi:* Si Cæſar te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? nunc cùm Dei filius ſis, non te æſtimas & attollis? *Certè mi ſenex ſumus: ſed adoptione etiam ſumus.* 24. VERNVLARVM.] *Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde* Vernæ procaces *Horatio;* Vernaculorum dicta *Martiali;* Vernilia dicta, *&* Vernilitas *Senecæ ipſi, alijſque. At illud Martialis appoſitum:*

Vrbanus tibi, Cæcili, videris.

Non

centiâ: illos diſciplinâ triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum [25] in delicijs non habet: experitur, indurat, [26] ſibi illum præparat. II Quare multa bonis viris aduerſa eueniunt? nihil accidere bono viro [27] mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum supernè deiectorum imbrium, tanta [28] medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet [29] in ſtatu, & quicquid euenit, in [30] ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, [31] non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, contra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, [32] exercitationes putat. Quis autem, vir modò, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad [33] officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otiū pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipſos viribus vtantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijciuntur. Marcet ſine aduerſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque, cùm quid poſſit, patientiâ oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum dum feras, intereſt. Non vides, quanto aliter

Non es crede mihi, quid ergo? verna es.

25. IN DELICIIS.] *Eodem licet ducas. nam tales pueri,* Deliciæ *dicebantur.* 26. SIBI ILLVM.] *Ipſe Deus ſibi, & ſuis oculis. quia magnus ille Editor hoc ſpectaculo maximè delectatur. Infrà, Cap. ſeq.*

CAP. II. 27. MALI POTEST.] *Quaſi reſpondeat, Aduerſi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.* 28. MEDICATORVM.] *Gruterus benè è libris aſſeruit. Nam* Medicatum, *quod non eſt purum; mixtum redolet ſapitque. Ita acidæ aquæ, ſulphuratæ, ferratæ, tale genus omne, hoc nomine cenſentur. Plinius* II. *cap.* C. Terræ natura medicata aquas inficiat. *ſic legendum: & alibi.* 29. IN STATV] *A gladiatoriâ re aut militari. Dixi in Saturnal. lib.* II. 30. SVVM COLOREM.] *Ipſe bonus in bonū vertit, benè ferendo. benè interpretando. Vt guttas paucas albentes in vinum rubrum miſſas, ipſas ſuo colore tingit: ita hic.* 31. NON SENTIT.] *Nec enim apathia Stoicorum eſt (errant, qui adtribuunt) ſed Stilponis ſcholæ, id eſt Megaricorum. Vide me* III. *Manud. Diſſ.* VII.

32. EXERCITATIONES.] *Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut* Exercitia, *aut* Medicamenta *habet. Illa, ſi ſanus animus, ad robur tuendum vel augendum; iſta, ſi languidus, & delicijs aut voluptatibus demerſus, ad recuperandum. Planè, vt in corporum curâ ſolet.*

33. OFFICIA.] *Publica ad priuata; patria, parentibus, amicis, ſingulis præſtan-*

ter patres,aliter matres indulgeant?illi excitari iubent liberos, ad ſtudia obeunda maturè,feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos,& ſudoré illis,& interdum lacrimas,excutiunt:at matres fouere in ſinu,continere in vmbrâ volunt;nũquā flere, numquam triſtari,numquam laborare.Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum,& illos [34] fortiter amat:&,Operibus,inquit, doloribus,ac damnis exagitentur,vt verum colligant robur.Languent per inertiam ſaginata:nec labore tantùm,ſed [35] mole,& ipſo ſui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illęſa felicitas. at vbi aſſidua fuit cum incõmodis ſuis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, [36] de genu pugnat.Miraris tu,ſi Deus ille bonorum amantiſſimus,qui illos quàm optimos eſſe atque excellentiſſimos vult,fortunam illis cum quâ exerceantur,aſſignat:Ego verò non miror,ſi quando impetum capiunt [37] ſpectandi magnos viros.colluctantes cum aliquâ calamitate. Nobis interdum voluptati eſt,ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit:tantoque ſpectaculum eſt gratius, quanto id [38] honeſtior fecit. Non ſunt iſta,quæ poſſunt deorum in ſe vultum conuertere, ſed puerilia,& humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus [39] operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir

preſtanda. Officium enim hic τὸ καθῆκον.

34. FORTITER.] *Plinius Panegyrico*: Licet exclamare, Hunc nolo, timidus eſt & bona ſæculi ſui parum nouit: illum volo, qui Cæſarem fortiter amat. 35. MOLE] *Libri aliquot ſcripti*, motu; *nec malè. Adeò non labore ſolùm, ſed ipſo motu ſuo deficiunt.*

36. DE GENV.] *Epiſt.* LXVI. Qui ſuccifis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. *Saucij igitur, aut valdè fatigati ſic pugnant. Quod ad praſim, eſt illi ſimilis epiſt.* XXIX. Neſcio enim quid de gradu faciat.

37. SPECTANDI MAGN.] *Ipſum hoc Minitius Felix, eleganti libello. Aduerſus gentes*: Quàm pulchrum ſpectaculum Deo,cùm Chriſtianus cum dolore congreditur?cùm aduerſus minas,& ſupplicia,&tormenta cõponitur? cùm libertatem ſuam aduerſus reges ac Principes erigit? *Sed & Epictetus, in Diſſertat.* XXIV. *libri* I. Ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ βέβληκεν: Cùm periculum ingruit,Cogita, Deum te laniſtæ inſtar aut gymnaſtæ,cum acri iuuene comiſiſſe. *Et plura ibi, toti huic argumento.*

38. HONESTIOR.] *Etſi olim viles tantùm, & captiui aut damnati, ad beſtias ferè ſolent dari: tamen ſub Principibus inualuit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epiſt.* C. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria coniecit. *Nam deſperatio, & æs alienum, tales eò ſæpè adigebat. Vide me in* II. *Sat.cap.* III.

39. OPERI SVO.] *Huic mundo, quem fecit, & intuetur intuendo.*

40. NON

vir fortis cum malâ fortunâ compoſitus,vtique ſi & prouocauit. Non video,inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quàm vt ſpectet Catonem,iam partibus [40] non ſemel fractis ſtantem,nihilominus inter [41] ruinas publicas rectum. Licet,inquit, omnia in vnius ditionem conceſſerint,cuſtodiantur legionibus terræ,claſſibus maria,Cæſarianus [42] portas miles obſideat: Cato,quâ exeat,habet. Vnâ manu latam [43] libertati viam faciet.ferrum iſtud,etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas.libertatem,quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus,eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, [44] iacentque [45] alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia [46] fati conuentio:ſed quæ non deceat magnitudinem noſtrā. tam turpe eſt Catoni,mortem ab vllo petere,quàm vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos,cùm iam ille vir,acerrimus [47] ſui vindex,alienæ ſaluti conſulit,& inſtruit diſcedentiū fugam: dum etiam [48] ſtudia nocte vltimâ tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit,& illam ſanctiſſimam animam,indignamque quæ ferro contaminaretur,manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus.non fuit Diis immortalibus ſatis,ſpectare

40. NON SEMEL.] *In Pharſaliâ, & in ipsâ Africâ.*

41. RVINAS PVBL.] *Eſt illud Horatianum:* Si fractus illabatur orbis, Impauidum ferient ruinæ. 42. PORTAS MILES.] *Nam præmiſerat* Cæſar Vticam cum equitatu M. Meſſallam, ipſe eodem iter faciens: *Hirtius.* 43. LIBERTATI VIAM.] *Conſol. ad Marciam*: Si domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad libertatem tranſire.

44. IACENT.] *Ergo facit eos periſſe ante Catonem. quod & Dio & Florus ita narrant. At Liuius & Appianus aliter, & palàm Hirtius: quibus, ex rerum temporumq́; ſerie, ego credam.* 45. ALTER ALTERIVS.] *Ita & Dio ſcribit* XLIII. Ὁ Ἰόβας τῷ Πετρείῳ ἐμονομάχησε, καὶ συναπέθανε: Iuba cum Petreio ſingulari certamine congreſſus,& commortuus eſt. *Idem appianus*: ἐπὶ τῇ διαίτῃ ξίφεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cænaculo ſe mutuò interfecerunt. *Neque Hercules (quod Muretus prodidit) ſententiam Hirtij Appianus ſequitur, qui* Petreium interfectum à Iubâ,& hunc à ſeruo *ſcripſit: ſi tamen ita ſcripſit, de quo aliâ. in ipſo.*

46. FATI CONVENTIO.] *Pactum inter ipſos ſuper fato. Ita de Irâ, lib.* III. *cap.* XXVI. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio. 47. SVI VINDEX.] *Neſcio an non aptiùs certè acutiùs:* ſuæ vindex, *vt ad* ſalutem *referatur, hoc ſenſu. Qui alienæ ſaluti molliter conſuluit, acriter ſuæ. Quomodo? fugâ & diſceſſu illis; ſibi, morte. Itaque* Vindex *propriè hic, non* Vltor, *ſed* Aſſertor.

48. STVDIA.] *Nam Platonis Dialogum qui* Phœdo *inſcribitur, de animâ & immortalitate dicitur legiſſe,*

49. RE-

tare Catonem ſemel: retenta ac 49 reuocata virtus eſt, vt in 50 difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quàm repetitur. Quidni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos conſecrat, quorũ exitum & qui timent, laudant. III. Sed iam procedente 51 oratione oſtendã, quàm non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primùm pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro vniuerſis: quorum maior diis cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt hæc, volentibus accidere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adiiciam, fato iſta fieri, & rectè eâdem lege bonis euenire, 52 quâ ſunt boni: 53 perſuadebo inde tibi, ne vmquam boni viri miſeriaris. poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus eueniũt iſta, quę horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exſiliũ proiici, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominiâ affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam 54 ferro & igne curari, nec minùs fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecum, remedij cauſsâ quibuſdam & 55 radi oſſa & 56 legi, & 57 extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his

49. REVOCATA.] *Vt ſolet in ſpectaculis. vbi aliquis populo placuiſſet, reuocabatur, & iterum iterumq; audiebatur, vel ſpectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœdo:* Millies coactus eſt dicere. *Simile in gladiatoribus, vel athletis.* 50. DIFFICILIORI PARTE.] *Morte repetitâ. quia, vt mox addit, non ſit facile redire ad eam, atque ire. An non tamen ſcripſit,* pare, *vel* pari? *vt ſic quoque in re ſpectaculorum maneat? Suſpicor. & qui inter gladiatores bene ſe dederat ac placuerat, mox cum altero robuſtiore, quò magis probaretur, committebatur.*

CAP. III. 51. ORATIONE. *Vel ex hoc verbo grandiore dixeris* Epiſtolam *hanc non eſſe,* Librum *eſſe.* 52. QVA SVNT BONI.] *Quatenus ſunt tales. nam adhærent hæc bonitati & virtuti: neque ea ſunt ſine incommodis his externis.* 53. PERSVADEBO.] *Hæc pars in fine deeſt, temporum iniuriâ, non ſcriptoris incuriâ.* 54. FERRO ET IGNE.] *Simplicius tale:* Si corporum medicinam exercentem, eumque vrentem & ſecantem, atque ipſos carnifices imitantem, non malum ſed bonum dicimus. atque adeò gratias agimus, & mercedem numeramus: cur in medicinâ Dei non acquieſcimus? *Nam vt Hieronymus in Ezechielem:* quæ putatur pœna, medicina eſt.

55. RADI OSSA.[*Scalpello, dum purgantur.*

56. LEGI.] *Vide de Benef. V. cap. XXIV. & Conſol. ad Marciam, cap. XXII.* 57. EXTRAHI VENAS.] *Vir eruditus eò refert, quòd in quibuſdam morbis, vt Varicibus,* vena exciditur aut aduritur, *vt Celſus iubet VII. cap.*

hus eſſe, quibus accidunt. tam mehercules, quàm quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos delectauerunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica [58] Demetrij noſtri, & hæc vox eſt, à quâ recens ſum. ſonat adhuc, vibrat in auribus meis: *Nihil, inquit, mihi videtur* [59] *infelicius eo, cui nihil vmquam euênit aduerſi.* Non licuit enim illi ſe experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: malè tamen de illo dij iudicauerunt. indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quę ignauiſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi aduerſarium aſſumam? ſtatim [60] arma ſubmittet. non opus eſt in illum totâ potentiâ meâ: leui comminatione pelletur· non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloriâ vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur [61] in Mucio, paupertatem in Frabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quòd dexterâ ignes hoſtium [62] premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quòd Regem, quem armatâ manu non potuit, exuſtâ fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quòd rus ſuum, quantum à repub. vacauit, fodit? quòd bellum tam cum Pyrrho, quàm [63] cum diuitiis gerit? quòd ad focum cœnat illas ipſas [64] radices, & herbas, quas in agro [65] repurgâdo [66] triumpha-

VII. *cap.* XXXI. *quod ipſum mox dicit* eximi venam. *At ego aptiùs veriuſq́; habeam,* extrahi venas, *id eſt ſanguinem è venis, Metonymiâ vſitatâ, vti* poculum obduci. 58. DEMETRII.] *Illius Cynici, quem paſſim attollit in his libris. Vide epiſt.* LXIII. *&* *De Benefic.* VII. *cap.* VII.

59. INFELICIVS EO.] *Simili argutiâ Bias olim,* ἔλεγε ἀτυχῆ, τὸν ἀτυχίαν μὴ φέροντα: dixit infelicem, qui infelicitatem non ferret.

60. ARMA SVBM.] *Vt victi & ſupplices ſolent. Eſt à gladiatoribus. vide noſtra* Saturnalia. 61. IN MVCIO.] *Legit iſta & ſublegit alibi (ſed decorè) Minutius.* Voſipſi, *inquit*, calamitoſos viros fertis ad cælum. Mutium Scæuolam qui cùm erraſſet in Rege, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet.

62. PREMIT.] *Quaſi manu paſsâ & pandâ flammam ſurgentem comprimeret.* 63. CVM DIVITIIS.] *Seneca Epiſt.* CXX. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiusque regno iudicauit regias opes poſſe contemnere. 64. RADICES.] *Rapa alij exprimunt. Etſi de hac cenâ ad focum, & rapis, Plinius, Cicero, Plutarchus, alij, ad* Curium, *non* Fabri-

cium

umphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina [67] aucupia congereret? ſi conchyliis ſuperi atque inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis [68] erigeret? ſi ingenti [69] pomorum ſtrue cingeret [70] primæ formæ feras, captas multâ cæde venantium? Infelix eſt Rutilius, quòd qui illum [71] damnauerunt, [72] cauſſam dicent omnibus ſæculis? quòd æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm [73] ſibi exſilium? quòd Sullæ dictatori [74] ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum [75] retrò ceſſit,

cium *trahunt.* 65. REPVRGANDO.] *Abeſt quibuſdam libris, & velim. Cibos enim hæc, non purgamenta ſcimus fuiſſe.*

66. TRIVMPHALIS.] *Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutiis: anno* CCCCLXXI. 67. AVCVPIA.] *Pro auibus ipſis captis: vt* Venatio, *profert.* 68. ERIGERET.] *Eadem phraſi* IV. *Quæſt. Nat. cap. vltimo:* Stomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. *Renouare hoc famem, Petronius dixit, & huic rei ipſa illa conchylia adhiberi oſtendit:*

--- inde Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cænis,
Vt renouent per damna famem.

69. POMORVM STRVE.] *Quæ mihi aut aliis viſa, ſcripſi* III. *Poliorceticôn, vbi abundè ſuper Apris. Communis autem ſententia, poma cingi ſolere: ſicut aſparagis Squillas. vt in Iuuenali:*

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique cincta
Aſparagis?

Et propiùs ad rem, in Horatio, lib. II. *Sat.* V.

Imprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cùm hic luxum merum aut delicias narret, quid eò poma *faciant? Mihi verò placeat reſcribi,* opſoniorum ſtrue. *Aper in medio, circùm patinariæ ſtrues, vt Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro iſta:* cingeretur, primæ formæ feras c. m. c. venantium deglutiret? *quod & in vno Pinciani: vix tamen probem.*

70. PRIMÆ FORMÆ.] *Magnos illos &* milliarios *(ſic vocabant)* Apros *intellegit: de quibus in Epiſt.* CX. 71. DAMNAVERVNT.] *Equites Romani, conſpiratione in eum publicanorum: quos graſsari in Aſiâ prohibuerat. Itaque in ipſam amicam Aſiam damnatus rediit;* cui obuiàm omnes ciuitates legatos miſerunt, vt ad ſe diuerteret. *Valerius.*

72. CAVSSAM DICENT.] *Accuſandi ab omnibus, & damnandi.*

73. SIBI EXSILIVM.] *Quod tenuit & amplexus eſt contra Sullam, qui patriæ eum reddebat.* 74. SOLVS ALIQVID.] *Epiſtolâ* XXIV. Rutilius reditum ſuum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. RETRO CESSIT.] *Fortaſſè,* retrò non ceſſit: *adeò non paruit, neque rediit,*

ſit, ſed longiùs fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro ſanguinem, & ſupra [76] Seruilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ [77] ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim vagantes per vrbem percuſſorum greges: & [78] multa millia ciuium Romanorum, vno loco [79] poſt fidem, imò [80] per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta, qui exſulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sulla, quod illi deſcendenti ad forum [81] gladio ſubmouetur, quod capita conſularium virorum patitur [82] appendi, & [83] pretium cædis per quæſtorem ac [84] tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem [85] Corneliam [86] tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quòd illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem [87] claui, & quocumque fati-

rediit, vt etiam longiùs fugerit. Quò? Smyrnæ eum egiſſe Ouidius dicit:

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
    Non vſi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hoſtica tellus.

76. SERVILIVM.] *Cicero pro Roſcio:* Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio? *Lacus ab auctore ſic dictus,* in principio Vici Iugarij, continens Baſilicæ Iuliæ: *Feſtus. Ergo iuxta forum Rom. ad latus partemq; Capitolij.*

77. SPOLIARIVM.] *Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoria. nam ibi* Spoliarium, *Arenæ adnexum, in quo exuti gladiatores, ipſi laſi aut cæſi trahi eòdem ſolent. Quia igitur ad lacum Seruilium aut cæſi multi, aut capita ibi expoſita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal. I. cap. XVIII.* 78. MVLTA MILLIA.] *Septem millia. De Clem. I. cap. XII. Ibi plura.* 79. POST FIDEM.] *Nam deditičij erant.*

80. PER FIDEM.] *Quia ſic induxit, vt arma ponerent: alioqui cædi non ita faciles.* 81. GLADIO SVBM.] *Non virgâ lictoru, vt ſoles, & ſcripſi in Electis. Indicat autem Satellitium habuiſſe Sullam, & milites antè ac poſt comitantes, qui populum ſubmouerent.*

82. APPENDI.] *Supra Seruilium lacum affigi. Meus tamen & plerique ſcripti,* oſtendi. *Quod verum etiam, & incuſat Valerius* Abſciſſa miſerorum capita, modò non vultum ac ſpiritum retinentia, in conſpectum ſuum adferri voluit, vt oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet. *lib. IX. cap. I.* 83. PRETIVM CÆDIS.] *Duo talenta in ſingulos, ait Plutarchus: quæ ſunt nobis* mille ducenti Philippæi.

84. TABVLAS PVBL.] *Valerius:* Quattuor millia (*veriùs fortaſſè,* duo millia, *ex aliis*) & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas rettulit. videlicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur. 85. CORNELIAM.] *De Sicariis, ipſe eorum caput, nec auctor ſolùm cædium, ſed exactor.* 86. TVLIT.] *Poſteà nempe, in Dictaturâ.*

fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam 88 ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quàm non pœniteat hoc pretiò æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: 89 eamdem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui 90 amoribus anxio, & moroſæ vxoris 91 quotidiana repudia deflenti; ſomnus per ſymphoniarũ cantum ex longinquo lene reſonantium, quęritur? Mero ſe licet ſopiat, & 92 aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in plumâ, quàm ille 93 in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad cauſſam à patientiâ reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non vſque eò in poſſeſſionem generis humani vitia venerũt, vt dubiũ ſit, an electione fati datâ, plures Reguli naſci, quam Mæcenates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe 94 Terentiam maluit. Malè tractatum Socratem iudicas, quòd illam potionem publicè mixtam, nõ aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputauit vſque ad ipſam? malè cum illo

turà. 87. CLAVI.] *De Tranquillit. cap.* XV. Ego Regulum fleam, quòd tot clauis configitur? *Clauis, qui in arca ligneâ vndique fixi, & exſtantes: in quam ille coniectus. Seneca Epiſt.* LXVII. In hac eſt Reguli arca, Rutilij exſilium. *Tubero apud Agellium, lib.* VI. Armarium muricibus præfixum *vocat. Appianus, poſitum dicit, ἐν χαλκάργᾳ κέντρα πανταχόθεν ἐχούσῃ:* in caueâ, quæ ſtimulos vndique haberet.

88. SVSPENSA] *Cicero in Piſonem,* Regulum in machinâ religatum *ſcribit,* & reſectis palpebris vigilando enecatum.

89. EAMDEM SENT.] *De non permutandis captiuis: ſeq. inter illos.*

90. AMORIBVS ANXIO.] *Vxoris, quam amabat, nec fortaſſe ſolus. Cæſarem Auguſtum eâ ſuſpicione aſpergit Dio;* quòd creditus Gallicanam peregrinationem ſuſcepiſſe, vt liberiùs, & procul à vulgo ſermonibuſque, frueretur Terentiâ Mæcenatis: *libro* LIV. *Itaque non iniuriâ anxius Mæcenas; ſed & Cæſari, ob hanc cauſſam occultè infeſtus, quod idem ſcriptor libro* LV. *tangit in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc, fateor, etiam aliò referre, & ad nudum ipſum amorem, qui ſemper querulus & anxius, præſertim vbi non reſpondetur.*

91. COTTIDIANA REPVD.] *Noſter Epiſt.* CXIV. Hunc eſſe (*Mæcenatem*) qui vxorem millies duxerit, cùm unam habuerit?

92. AQVARVM FRAGOR.] *Quas iam commenti in ipſis cubiculis erant. Vide Epiſt.* C. 93. IN CRVCE.] *Poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obiiſſe, etiam Florus ſcripſit. Vide Epiſt.* XCVIII.

94. TERENTIAM.] *Vxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facetè inquit)*

illo actum eſt, quòd gelatus eſt ſanguis, ac 95 paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus 96 gemmâ miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, 97 ſuſpenſam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, 98 vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam regustantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur. quem ſibi 99 rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues ſunt? opponatur ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt, à deterioribus honore anteiri? 100 Vatinio poſtferatur. Graue eſt, ciuilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſſâ bonâ tam infeliciter, quàm pertinaciter, militet. Graue eſt, ſibi manus afferre? faciat. Quid per hoc 101 conſequar? vt omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui. IV. Proſpera in plebem ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroreſque mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper verò eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ 102 alteram

vt nec virum ſe, ſed Tireſiâ ſuffragante, fæminam malit.

95. PAVLLATIM FRIGORE.] *A pedibus ad ſumma, & cor ipſum. Platonem in Phædonis fine adi.* 96. GEMMA MINISTR.] *Noſter de Benef.* VII. *cap.* IX. Capacibus gemmis inter ſe propinarent. *Lucanus* X. gemmæque capaces Excepere merum. *Cicero in Verr.* IV. Exponit non pauca pocula ex auro, quæ vt mos eſt regibus, & maximè in Syriâ, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex vnâ gemmâ prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. *Plinius de Pompeij triumpho*: Tranſtulit vaſa ex auro & gemmis, abacorum nouem. *Erant igitur & gemmea vaſa, erant & gemmata. Plinius lib.* XXXVII *initio*: Turbâ gemmarum pôtamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſsâ tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.

97. SVSPENSAM AVRO.] *In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus:* Suſpenſa auro niue, *alio caſu habet: quaſi vinum ipſâ niue dilueretur, non contrà. At pro vulgatâ, locus Epiſt.* LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renouat fractâ inſuper glacie. *Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico*: Niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent. *De totâ re dicendi magis locus* IV. *Quæſt. Nat. cap. vlt.* 98. VOMITV REMET.] *Iiſdem verbis, de eâdem re, epiſt.* XCV Vinum omne vomitu remetiuntur.

99. RERVM NATVRA.] *Ideſt, Deus.* 100. VATINIO POSTF.] *In petitione præturæ.* 101. CONSEQVAR.] *Nempe ego Deus, ſiue Natura, quæ ad hæc vocaui.*

CAP. IV. 102. ALTERAM PART.] *Conſtat enim diuerſis rerum naturæ, le-*

tam partem. Magnus es vir: ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. 103 coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, ſed tamquám conſulatum præturámve adepto. honore 104 auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in quâ 105 vnâ vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico, quòd numquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui, experimẽto. quid quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam vltrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt. 106 Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes 107 milites bellis. Ego 108 myrmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem: *Quàm bella, inquit, ætas perit!* 109 Auida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem 110 meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis inquam Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſè fortiterq; faciendi: ad quam rem opus eſt aliquâ rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus ignominiam & infamiam, odiumque populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis?

ra, latis, triſtibus, commodis, incommodis: neſcit altera, qui ſemper in alteris. 103. CORONAM.] *ex oleâ.* 104. AVCTVS ES.] *Meus,* auguſtus es. 105. VNA VIM.] *An in vnâ tantùm? Mei libri,* viuam: *& vellem ego,* viuam. *id eſt, vegetam & viuidam vim animus exſereret.*

106. GAVDENT.] *Vt ille Diogenes Cynicus,* qui cùm in caſus quoſdã aduerſos incidiſſet, exclamauit: Εὖγε ὦ τύχη, ὅτι με ἀῤῥένως προέστηκας: Euge ô Fortuna, quòd viriliter me tractaſti! Atque idem in eiuſmodi rebus cantillare clarâ voce ſolebat: *Stobæus.*

107. MILITES BELLIS.] *Auctiores voce alij omnes libri:* belli triumpho. *Quod Mureto diſplicuit haud iniuriâ; tamen recidit. Mutari melius, & legi:* bellis triumphant. *Milites, inquit, bellis gaudent & exſultant.*

108. MYRMILLONEM.] *In Diſſert. Epicteti, lib. 1. hoc ipſum:* Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προσάγει, ὑπὸ ζεύγνυσι: At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quòd nemo eos producat, & cum pari componat. 109. AVIDA.] *Mei libri,* audax.

110. MELIORI CASV.] *Non capio. magis, ſi,* cauſsâ, *reſcribamus.*

 111. Si

cis? 111 ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam 112 mentium pronus fauor ſequitur? vnde ſcio, quam æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi quoſcumque ſuſtuliſti, vides? Audiui te cum alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ dij immortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimiâ felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento 113 tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrget ſæua inexpertos. graue eſt 114 teneræ ceruici iugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: audacter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpè viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet, eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere: molles venturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, 115 dilatus eſt. Quare Deus optimum quemque aut malâ valetudine, aut alijs incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut 116 explorent iter, aut præſidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, *Malè de me Imperator meruit*: ſed, *Benè iudicauit*. Idem dicant quicumque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia: *Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati.* Fugite delicias fugite 117 eneruatam felicitatem, quâ animi 118 permadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetuâ 119 ebrietate ſopiti. Quem 120 ſpecularia ſemper ab adflatu vin-

111. SI TE INEXPVGNABILIS] *Duæ primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur,* inexpugnabiliter. *Neutrum ſatis conuenit, nec tamen nunc emendo.* 112. MENTIVM.] *Mei duo,* meritum. *Tunc eſſet,* immeritum: *ſed nil muto.* 113. TRANQVILLITAS INERS.] *Malacia.*

114. TENERÆ CERVICI.] *Libri mei & plerique alij,* feri e, *pro teneræ. atque, omnino legendum,* feræ ceruici: *id eſt, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientiſſimè iugum ferre.* 115. DILATVS EST.] *Vt in Arenâ aut munere: Miſſio hic non eſt, ſed ad proximum diem dilatio.*

116. EXPLORENT ITER.] *Duo mei libri,* explorent interdum. *ex quo pronum facere,* interdiu. *Opponit hoc* nocturnis *inſidijs: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut moliatur, fortiſſimi. Neque ſanè ſolùm* iter exploratur. 117. ENERVATAM.] *Meus,* eneruantia *& ex eo placeret* eneruantem. 118. PERMADESCVNT.] *Molleſcunt. ſicut dura humore ſoluuntur, aut remittunt. Pari metaphorâ Plautus Moſtellariâ, de Amore:* Is vſque in pectus permanauit, permadefecit cor meum. 119. EBRIETATE SOPITI.] *Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoreus:* Οὐ μὰν ἀλλὰ, *inquit,* νόσως τε ϗ μείζονας

ποιεῖν

tu vindicarunt, cuius pedes [121] inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus & [122] parietibus circumfuſus calor temperauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia, quæ [123] exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam [124] infelicitatem quæ aduocat ad virtutem ſuſtinere, quàm infinitis atque immodicis bonis rumpi? [125] Leuior ieiuno mors eſt: cruditate [126] diſſiliunt. Hanc itaque rationem dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris

ποιεῖν πέφυκεν ἁ λεγομένα παρὰ πάντων εὐτυχία, ὥσπερ οἶνος καταμεθύσκουσα τοῖς ἀγαθοῖς τὴν διάνοιαν: Atqui maiores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibns appellatur Felicitas, tamquam vinum, inebrians ſucceſſibus mentem. 120. SPECVLARIA.] *De his dico, epiſt. XC. Sunt lapides pellucentes, vt vitrum: eiuſq; vicem olim in feneſtris.*

121. INTER FOMENTA.] *Meus,* ſegmenta: *ex quo aliquis* tegmenta. *Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces,* ſubinde mutata, *non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cùm hoc ipſum nouum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſe: ſatis ſit legi,* cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. *Nam vulgo dumtaxat* ſoleati *domi erant, id eſt imas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiuſculos ſumebant.*

122. PARIETIBVS CIRCVMF.] *Seneca epiſt. XC. inter ea quæ ſuâ memoriâ prodierunt, habet,* tubos parietibus impreſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foueret æqualiter. *Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his* Tubis, *neſcio an* Stubarum *nomen, quod medij æui ſcriptores, & hodiernus vſus, habent. quamquam & à noſtrate* Fouendi *verbo dicta eſſe poſſint.*

123. EXCESSERVNT MODVM.] *Euripides:*

Βροτοῖς τὰ μείζω τῶν μέτρων τίκτει νόσους:

Quod media ſuperat, hominibus morbos parit.

Et Plautus Pœnulo, diffuſiùs:

----modus omnibus in rebus, ſoror,
Optimu'ſt habitu. nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex ſe.

124. INFELICITATEM QVÆ.] *Libri alij,* infelicitatem aduocatâ virtute: *alij,* aduocante virtute. *quod penè eſt, vt probem, hoc ſenſu: Sis vel infelix, dummodo virtus tibi aduocet ac patrocinetur.*

125. LEVIOR IEIVNO.] *Scripti,* ieiunio. *Ego litterulâ inſitâ legam:* Leuior è ieiunio. *Nec enim aliud ſignificat, quàm leuem mortem ex inediâ ſiue abſtinentiâ eſſe: quàm & multi, & ille Atticus, olim vſurparunt.*

126. DISSILIVNT.] *Aſpicere videatur quod præiuit,* Homines im-

ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inuiſos eſſe Lacedæmonijs liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem 127 publicè verberibus admotis? ipſi illos 128 patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent 129 vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi durè generoſos ſpiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſæuitia: certamen eſt. quo ſæpiùs adierimus, fortiores erimus. 130 Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit. Præbendi fortunæ ſumus, vt cõtra ipſam ab ipſâ duremur. Paulatim nos ſibi pares faciet. contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad 131 excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientiâ peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopiâ fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes, in quibus Romana 132 pax deſinit.

modicis bonis rumpi. *Sed cruditate aliquem diſſilire & findi, audacius aut vanius dictum: & ſcripti ferè,* diſſilit, *referunt. ex quo mihi ſuboles,* difficilis, *aut* diſſimilis: *vt ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem & torquentem eſſe.* 127. PVBLICE VERBERIBVS.] *Ad aram Dianæ Orthiæ. de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis inſtitutis: Pauſanias libro* III. *Cicero Tuſculanâ* II. *his verbis:* Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat: nonnumquam etiam (vt cùm ibi eſſem, audiebam) ad necem. quorum non modò nemo exclamauit vmquam, ſed ne ingemuit quidem. *Vides ephœborum hanc conſtantiam. quò ille, apud Petronium, alluſit:* Tres plagas Spartanâ nobilitate concoxi. *& Plautus Captiuis, qui Paraſitos, alapis & contumeliis ſuetos,* Laconas plagipatidas *facetè dixit.*

128. PATRIS ADHORT.] *Tertullianus, ad Martyres:* Nam quod hodie (*nota etiam eius æuo fuiſſe*) apud Lacedæmonios ſollennitas maxima eſt διαμαστίγωσις, id eſt Flagellatio, non latet. In quo ſacro, ante aram nobiles quique adoleſcentes flagellis affliguntur, adſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. *Martialis verò etiam matres miſcet, nec hortantes ſolùm, ſed iubentes:* Et non cæſus adhuc, matre iubente, Lacon. 129. VVLNERA PRÆB.] *Efficaciter dictum. id eſt, tam cutem laceram ſciſſamq́; præbere nouæ lacerationi.*

130. SOLIDISSIMA PARS.] *Hippocrates:* Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει: Motio enim roborat, otium tabefacit.

131. EXCVTIENDA TELA.] *Adeo excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, vt hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cuilibet, Militiam noſtram videto; de Pilis.* 132. PAX DESINIT.] *Id eſt,*

deſinit: Germanos dico, & quicquid circa 133 Iſtrum 134 vagarum gentium occurſat. 135 Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem 136 culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. 137 Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo 138 in diē poſuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, 139 intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſâ enim vexatione conſtringitur, & radices certiùs figit. Fragiles ſunt, quæ in apricâ valle creuerunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi malè ſuſtinenti.

Adijce *quæ extra ditionem fineſq; Romanos ſunt: & quod ſequitur, extra pacem. De Clem. cap. 1.* Tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit: *in Principis perſonâ.* 133. ISTRVM.] *Inferiorem Danubij partem. nam ea plurimùm* Iſtri *nomine venit.* 134. VAGARVM.] *Certis ſedibus aut domiciliis non colentium. vt ſunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.* 135. PERPETVA HIEMS.] *De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Etſi de illis quoque Tacitus:* Germaniam informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit. *Iterumq́;:* In vniuerſum aut ſiluis horrida, aut paludibus fœda frugiferarũm arborum impatiens, pecorum fœcunda, eæque ſolæ & gratiſſimæ opes. *O quàm nunc aliter! & Germania opidis, populis, ingenijs, artibus, opibus cum quauis terrarum contendit.* 136. CVLMO.] *Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, ſed ſtraminum culmis, rudiore vitu (vnde &* Culmina) *ſiue arborum fronde conſtrata. Tacitus in Germaniâ:* Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vſus.

137. NVLLA ILLIS DOMIC.] *Nec id verè de Germanis. qui opida quidem non habebant, & nil præter informes vicos: ſed tamen domos. Senecæ quidem & Taciti æuo. Nam vetuſtiores, nec ij ſatis certas ſedes habebant, cùm in annos eas vnaq; agros, iuſſu magiſtratuum, mutarent. Cæſar lib. IV. de Sueuis, & vniuerſè de Germanis in VI.*

138. IN DIEM.] *Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui* in plauſtro equoque viuunt, *vt ait Tacitus: & hoc ſigno colligit* Peucinos Fennosq́ue Germanis potiùs adſcribendos, quia domos figunt.

139. INTECTA CORPORA.] *Cæſar de Germanis,* pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars eſt corporis aperta. *Et Tacitus:* Tegumen omnibus ſagum fibulâ, aut ſi deſit, ſpinâ (*malim* pinnâ) conſertum. cetera intecti agunt.

 CAP.

Adiice nunc, quod [140] pro omnibus eſt, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & [141] edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantùm irrogauerit. Deteſtabilis erit cęcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaque careant luce [142] Appius & [143] Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & [144] Ellius leno: vt homines pecuniam cum [145] in templis conſecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita [146] traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquum eſt, bonum virũ debilitari, aut [147] conſtringi, aut alligari, malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porro? non eſt iniquum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in Vrbe ſecuros eſſe, [148] præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porro

CAP. V. 140. PRO VNIVERSIS.] *Secunda pars ſcripti, in quâ oſtendit aliis prodeſſe vel ad exemplum, vel ad iudicium, incommoda bonis euenire.*

141. EDERE OPERAS.] *Suprà cap.* II. Ferrum iſtud nobiles edet operas. *Epiſtolâ* XXIX. Hoc enim ad edendas operas tempus ſumpſerat.

142. APPIVS.] *Claudius, cognomento* Cæcus, *Pyrrhi tempore.*

143. METELLVS.] *L. Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, Triũphalis, de quo De Breuitate vitæ, cap.* XIII. *Oculos igne amiſit, cùm Palladium raperet, ardente templo Veſtæ. Vide Plinium, inter alios, diffusè ſuper hoc viro lib.* VII. *cap.* XLIII. 144. ELLIVS.] *Aliis eſt,* Celius: *at meo libro,* Diris. 145. IN TEMPLIS CONSECR.] *An pro mente Diui Auguſtini, cui* Pecunia *palàm Dea eſt, libro* IV. *De Ciuitate, cap.* XXI? *Sed negat Iuuenalis in templis ſacratam:*

--etſi funeſta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Auguſtino pugnat, vt cenſent qui imperitiæ poëtam accuſant: quia potuit Dea cenſeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes ſanè minuti & plebeij Dij honore illo dignati. Sed de Senecâ verius ſit eum dicere Pecuniam in templis ſacratam, *non vt Deam; ſed donaria auri argentiq́; ibi ſacra, & ipſos Deos Deasq́; ex illo metallo.*

146. TRADVCERE.] *Contemptui & ludibrio exponere. ab iis qui traducebantur per fora aut theatra.* 147. CONSTRINGI.] *A Mureto eſt, opinor. nam noſtri omnes libri,* configi. *Et ſanè* Conſtringi, *non idem eſt quod* Alligari? *Ergo,* configi, *teneamus: ſpectetq́; ad eos qui in cruce vel clauis configuntur, vel funibus* alligantur.

148 PRÆCISOS.] *Exſectos & caſtratos capiunt quidam, vt in Lampridio:* Iactauit caput inter præciſos fanaticos. *At verius fortaſſe ad fœdos illos referri, de quibus Martialis:* Præcidi gaudes, præciſus Papile plorai.

porrò? non eſt iniquum, 149 nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem ſæpè conſulitur: cùm illo tempore viliſſimus quiſque, aut in 150 campo otium ſuum oblectet, aut in popinâ lateat, aut tempus in aliquo 151 circulo terat. Idem in hac magna republicâ fit: boni viri laborant, 152 impendunt, 153 impenduntur, & 154 volentes quidem: non trahuntur à fortunâ, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: *Hoc vnum*, inquit, *dij immortales, de vobis queri poſſum, quod non ante mihi voluntatem veſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum.* Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquā partem corporis? ſumite. Non magnā rem promitto. citò totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dediſtis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis: ſed ne nunc quidem aufereſtis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec ſeruio Deo, ſed aſſentio. 155 eo quidem magis, quòd ſcio omnia certâ & in æternum dictâ lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum 156 cuique reſtet, 157 prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſſa pendet ex causſâ, priuata ac publica

ploras, *etſi tum* percidi, *&* perciſos *ſcribi magis probem.*

149. NOBILISSIMAS VIRGINES.] *Veſtales.*

150. CAMPO.] *Martio.* 151. CIRCVLO.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.* 152. IMPENDVNT.] *Abeſt à meo, ſed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. IMPENDVNTVR.] *Argutè. non ſolùm ſua, ſed ſe impendunt: hoc enim eſt, ipſi* impenduntur, *pereunt, occiduntur. Noſter Conſol. ad Heluiam, cap.* XVI. Quanto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi. *Tertullianus de Spectac. cap.* XIX. Homo tam nocens factus eſt, vt tam crudeliter impendatur. *Idem Apologetici cap.* XLIV. Illam iniuriam ciuitatis nemo expendit, cùm tot iuſti impendimur, tot innocentes erogamur. *De Chriſtianis, qui publicè occidebantur. Et nota inibi* Erogandi *verbum ſenſu ſimili, à cauſſâ ſimili. Impendere enim vel Erogare, eadem: & quia pecunia ſic abit à nobis, peritq́; & abſumitur; inde* μεταφορικῶς *pro* perdere *dixerunt. Idem* Dependi. *in Tertulliano aduerſus Gnoſtic. cap.* VI. 154. VOLENTES QVIDEM.] *Pars tertia, quæ* volentibus accidere: *cui rei vide ſis paria in Epicteti Diſſert.* X. *libri.* II.

155. EO QVIDEM MAGIS.] *Pars quarta,* Fato iſta fieri.

156. CVIQVE RESTET.] *Vox interſita meo libro,* cuique temporis reſtet. 157. PRIMA NASCENTIVM HORA.] *Interpretatur illud Manilianum;*

Naſ-

blica longus ordo rerum trahit. Ideò fortiter omne ferendum eſt: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magnâ videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in vnum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Vtatur, vt vult, ſuis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt, cum vniuerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic viuere iuſſit, ſic mori: eâdem neceſſitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector [158] ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur. ſemper paret, ſemel iuſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt [159] artifex [160] mutare materiam: [161] hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent, indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliam ſomno ſimillimam, [162] inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir [163] cum curâ dicendus, [164] fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter: ſurſum

Naſcentes morimur, finiſq; ab origine pendet.

158. SCRIPSIT.] *Ex opinione, quâ cenſebant Iouem dictare: &* Parcas (*verba Capellæ*) ſcribas Iouis, quòd eius decreta in æreas tabulas referrent. 159. ARTIFEX.] *Id eſt Deus, ſiue Ratio: cauſſa efficiens. Stoici* Artificem *appellant, quia nolunt* Naturam vim eſſe, ſine ratione cientem motus, in corporibus neceſſarios: *ſed contrà,* participem rationis atque ordinis. *item:* ignem artificioſum: *&* artis maximè proprium eſſe creare & gignere. *Quæ cùm alibi, tum in Cicerone* II. *de Naturâ, ex iis ſumpta legas. Sic* artifex diuinus *Seneca, epiſt.* CXIII.

160. MVTARE MATERIEM.] *Stoicum dogma, originem malorum in materiâ eſſe. quod & Arnobius amplecti videtur lib.* I. Quid enim ſi materies prima, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet in rationibus inuolutas? *Ego de totâ re, in Phyſiol.* I. *Diſſert.* XIIII. 161. HÆC PASSA EST.] *Diogenes in Zenone:* Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεῖον: Principia duo eſſe, Faciens Patienſque. Et patiens quidem, eſſe ſubſtantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens verò, Rationem diuinam in eâ exſiſtentem. *Vide Epiſt.* LXV. *& me in Phyſiol.*

162. INERTIBVS ELEMENTIS.] *Vult ecce materiem cauſſam eſſe talium affectuum vel euentuum, & ab ignauâ illâ ignauos gigni; & vitam pariter ſortemq; totam talem.* 163. CVM CVRA.] *Salluſtiana phraſis eſt: lib.* IV. *De Benef. cap.* I. 164. FORTIORE FATO.] *Quòd naſcatur ſcilicet ex materie non inerti nec iacente, acrioribusq; elementis.*

165. PRO-

ſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat: contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros. Vide quàm altè aſcendere debeat virtus; ſcies illi non per ſecura vadendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & quâ vix manè recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpè videre
Fit timor, & pauidâ trepidat formidine pectus.
Vltima [165] prona via eſt, & eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me ſubiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis ſolet ipſa vereri.

Hæc cùm audiſſet ille generoſus adoleſcens: Placet, inquit, via: aſcendo. [166] eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit acrem animum metu territare:

Vtq; viam teneas, nulloq; errore traharis,
[167] Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri,
Æmoniosq; arcus, violentiq; ora leonis.

Poſt hæc ait: [168] *Iunge datos currus.* his quibus deterreri me putas, incitor: libet illîc ſtare, vbi ipſe ſol trepidat. humilis & inertis eſt, tuta ſectari: per alta virtus it. VI. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? ille verò non patitur. [169] Omnia mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & [170] auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam: ipſos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum [171] etiam ſarcinas ſeruet? remittunt ipſi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus diuitias [172] proiecit, [173] onus illas bo-

næ

165. PRONA VIA.] *Demergens & inclinata, cùm Sol eſt in occaſu.*

166. EST TANTI.] *Hoc pretio, emam vel cadere.*

167. PER TAMEN ADVERSI.] *Mira aſtrologia, per diſtantia hæc Zodiaci ſigna vno die (ita argumentum eſt) Solem tranſire. At vnumquodque eorum menſem vnum tenet. Sed à poëtis quis hæc exigit? ſpecioſè & vulgariter ea dici, ſatis eſt.* 168. IVNGE DATOS.] *Hæc omnia, peſſimo ſanè exemplo, omiſerat Muretus. quâ cauſſâ? quia aliter nempe in Ouidio: nec ius ſcilicet noſtro mutare leniter & ſuæ rei aptare. In quo etiam ingenij laus eſt, adeò non culpa. In poëtâ erat,* Finge datos currus: *& à Sole pronunciabatur. noſter mutat, ſiue datâ operâ (quod puto) ſiue obliuione, & Phaëtonti adſcribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, iunge: lubet ſtatim conſcendere.* CAP. VI. 169. OMNIA MALA.] *Id eſt, omnia verè mala. atque hæc melior reiectio, quàm illa de materie?*

170. AVIDA CONSILIA.] *Quæ? nam de* auaritiâ *iam ſequitur. Ergo ad ambitionem & eiuſmodi cupidines refer.* 171. ETIAM SARCINAS.]

Vt

næ mentis exiſtimans: quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cùm aliquando & ipſi [174] occidant? In exſilium mittuntur. quidni, cùm aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. quidni, cùm aliquando ipſi ſibi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati ſunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt? Aliјs bona falſa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi. auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà occurrunt, ſed quà latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: [175] cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis [176] licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cùm aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura: quanto magis verſaueritis, & vndique inſpexeritis, meliora maioraque. Permiſi vobis, metuenda contemnere, cupienda faſtidire. non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mundus [177] exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui bonum. non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc eſt, quo [178] Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quàm natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. contemnite fortunam: nullum illi telum quo

Vt loco calonis ſeruulique ſit. 172. PROIECIT] *Fratribus reliquit, cùm pars eius eſſet* centum talentorum, *ſiue* LX. millium Philippicorum.

173. ONVS BONÆ.] *Apuleius*: Prorſus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior. 174. OCCIDANT.] *Brutus, Imperioſus, Fuluius, alij.* 175. CRVSTA EST.] *Quæ in parietibus, e vario marmore, ſplendebat.* 176. LICET STARE.] *Sic Demoſthenes, de Philippo:* Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται: Sed, opinor, nunc obſtat his & tenebras facit eius proſperitas. nam felices ſucceſſus, mirum quàm potentes ſint occultare & quaſi inumbrare talia dedecora. Cum autem aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. EXTERIORA CONT.] *Vbi vacuum infinitum.*

178. DEVM ANTECEDATIS.] *Superbè, an ſtultè? Si diſcerni nos ita à Deo dixiſſet, rectè: ac illum anteiri, impiè. Et ſunt iſta voces Stoicæ* μεγαλαγορίας, *quæ*

quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos 179 aut finit, 180 aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos 181 teneret inuitos. patet exitus. Si pugnare non vultis, licet 182 fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco poſui: 183 trahitur. Attendite modo, & videbitis, quam breuis 184 ad libertatem, & quàm expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus moras poſui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tardè moreretur, quam naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quàm facile ſit 185 renunciare naturæ, & munus ſuum illi 186 impingere. Inter ipſa altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dū optatur vita, mortem condiſcite. Corpora opima taurorum 187 exiguo concidunt vulnere, & 188 magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cùm articulus ille, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit.

Non

quá me volente abſtinuiſſent. Vide Manuduct. III. Diſſert. XIII.

179. AVT FINIT.] *Si pereunt animæ.*

180. AVT TRANSFERT.] *Si manent, & ad ſidera ſua eunt.*

181. TENERET INVITOS.] *Auctor Thebaidos, diuini poematis:*

--optimè hoc cauit Deus
Eripere nemo vitam non homini poteſt,
At nemo mortem. mille ad hanc aditus patent.

182. FVGERE.] *Deſerere hanc militiam, id eſt, vitam.*

183. TRAHITVR.] *Si probum verbum; acumen in eo, quòd animam prono & decliui loco eſſe velit, lapſuram ſponte, niſi identidem trahatur. Nónne hoc fit, cùm reſiprocamus? nam alioqui abeat, & emaneat. Dubitaui tamen, an non* traditur. *vti dicat, non pellenda eſt, ſed duntaxat mittenda & tradenda. Et ita ſanè loquimur,* tradere animam ac ſpiritum. *Noſter De Irâ III. cap. XIX. An etiam,* truditur? *videant ſagaciorès Critici.*

184. AD LIBERTATEM.] *Adde De Irâ, III. cap. XV.*

185. RENVNCIARE.] *Nuncium naturæ mittere, qui ſignificet te conditione aut munere eius non vltrà vti.* 186. IMPINGERE.] *Quod fit, cùm velut indignantes abimus, & vitam proÿcimus.* 187. EXIGVO CONG.] *Securi percuſſa, vel etiā malleo. Securi, in ipſo collo, vbi capiti nectitur. Ouid.*

--veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrificâ molitur colla ſecuri.

Etiam malleo, incuſſo temporibus, vt attonitæ caderent, & cultro dein ſuppoſito iugularentur. Idem alibi

Lactentis vituli, dextrâ libratus ab aure,
Tempora diſcuſſit, claro, caua, malleus ictu.

188. MAGNARVM VIRIVM.] *Puto alterum exemplum, & interpunctiunculâ ſeparandum, vt feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba*

ea mox

Non in alto latet ſpiritus, nec vtique ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda præcordia: 188 in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum: quacumque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt, quàm vt ſentiri tanta velocitas poſſit. Siue fauces nodus eliſit; ſiue ſpiramentum aqua præcluſit; ſiue in caput lapſos ſubiacentis ſoli duritia comminuit; ſiue 190 hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? quod tam citò fit, 191 timetis diu?

ea mox dicunt, tanta illa moles. *Hos ſubitò interficere inuentum ab Aſdrubale, illo magni ducis fratre. quia uidebat auxilium, ſed anceps eſſe: & ſæpè conſternatione aliquâ in ſuos ſæuire. Huic rei remedium repperit, tale.* Magiſter fabrile (*verba Liuij, lib.* XXVIII.) ſcalprum habebat cum malleo. inter aures poſitum, ipsâ in compage quâ iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ molis belluâ. *Ammianus idem factitatum à Perſis memorat, libro* XXV. Poſt hos elephanti. quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros (*ſunt* ſcalpra *Liuij*) dextris manibus illigatos geſtabant: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant. 189. IN PROXIMO.] *Vbique mors eſt, ait alius. in vena aliquâ, in funiculo, aquâ, lapide: denique in ipſo aëre, ne admitte illum, & abi.* 190. HAVSTVS IGNIS.] *Quod Porcia Bruti vxor fecit.*

191. TIMETIS DIV.] *Supereſt dicenda vltima pars, de miſeratione: nec eâ virum bonum dignum eſſe. Ita enim diuiſerat, ſuprà, cap.* III. *Ergo deſunt aliqua. neque tamen cenſeo huc aſſuendum aut ſubnectendum libellum* De conſtantiâ ſapientis: *quod quidam volunt, moniti à libris ſcriptis, qui ſic ordinant. Profectò diuerſum argumentum eſt: & id quod hic deeſt, ſi ſuppleri placet, fiat è libro De Tranquillitate, cap.* XV. *vbi paria tractat. Quod adſcriptos, ſæpè talia confundunt.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
NATVRALIVM QVÆSTIONVM
Libri ſeptem.

I. LIPSI ARGVMENTVM eorum, & quando ſcripti.

PHyſiologiæ partem eam his libris tractat, quam μετεωρολογίαν appellant: quia pleraque de ſublimibus eſt, & quæ inter cælum terramq; verſantur. Tractat tamen etiam de terræ ipſius motu, itemque de fluminibus vel aquis: ſed ideò, quia à ſpiritu ſiue aëre cauſſam vel ortum habent: atque ita ad ſublimem etiam naturam ſpectant. Pulchri & docti libri ſunt, Ariſtotelicis in hoc argumento non dicam priores, tamen vberiores: & quos ſenex admodum, quo tempore ferè ipſas Epiſtolas, ſcripſit. Id quod liquet è varijs locis, vbi de ſenili ætate memorat; vbi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus Ægypti ſub Nerone; ſed clariſſimè è libri ſexti initio, vbi de terræmotu, qui Campaniam concuſſit Verginio & Memmio Coſſ. At hi fuerunt circiter biennio ante Senecæ mortem.

L. ANNÆI SENECÆ NATVRAL. QVÆSTION.

LIBER PRIMVS.

Præfatio.

QVANTVM inter Philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſâ philoſophiâ, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta, maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera multò hanc ſupra caliginem in quâ volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illò perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cùm ſecretiora eius intraui: cùm diſco, quæ [a] [1] vniuerſi materia ſit, [b] [2] quis auctor, aut cuſtos: [3] quid ſit Deus, [c] [4] totus in ſe intendat, an [d] ad nos aliquando reſpiciat: [e] [5] faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: [f] [6] pars mundi ſit, [g] an mundus: [7] liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minùs liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me

COMMENTARIVS.

a. VNIVERSI MATERIA.] *Illa prima.* *b.* QVIS AVCTOR.] *Deus, ſiue Ratio.* *c.* TOTVS IN SE INTENDAT.] *Vt Epicurei. qui Deum nihil alienum agere, ſibi vacare & acquieſcere tantùm volebant.*

d. AD NOS ALIQVANDO.] *Imò ſemper, & opus ſuum aſſiduâ, & nullâ curâ, curat.* *e.* FACIAT COTTIDIE.] *Nouas ſpecies minime ſemel in ortu mundi fecit.* *f.* PARS MVNDI SIT.] *Anima ipſa illa Mundi.*

g. AN MVNDVS.] *An & totus (vt Stoicis) veniat in hoc nomen.*

h. POR-

me poſitum eſſe gauderem? An vt g cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus cauſſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quàm contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, h portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? nô video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt inualetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpiùs reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem i niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cæleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanæ, cùm, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantùm dico quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt antè contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, k & tonſiles ſiluas, & l deriuata in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſupernè deſpiciens, anguſtum, & magnâ ex parte opertum mari, etiam quà exſtat, latè ſqualidum, & aut vſtum aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus non exeat: m Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium

h. PORTENTA VINCIMVS.] *Iram, libidinem, & fœdos affectus.*

i. NISI PER INDIGNA.] *Vt blandiaris, inſeruias, corrumpas.*

k. ET TONSILES SILVAS.] *Quidam editi*, penſiles: *quod penè eſt ut probem. Adi epiſt.* CXXII. *l.* DERIVATA IN DOMOS FLVMINA.] *Siue ad Euripos in hortis; ſiue potiùs in ipſa membra domus, ad varios vſus aut delectationes, etiam in triclinia. Epiſt.* C. *vide.*

m. STRYMO THRACAS.] *Meus*, Aſtimunſamothracas: *nec longè abeunt alij. Fuerit*, Æmus mons Thracas. *Nam ea veritas, quà longiſſimè Thracia ad vtramque Mæſiam porrigitur, Æmo continuo monte diſparatur. At Strymon diuidit quidem, ſed exiguâ parte, à Macedoniâ.*

dium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nónne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cùm te in illa verè magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modò vlteriora explorantem, modò à lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cùm illis n vtrimque Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen eius ſummum, quà curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc cõtemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæleſtis per triginta annos o velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. p Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extrà & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum, totus ratio eſt. Cùm interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitus, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideoq; tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, q ſapientiam quoque profeſſos contigit.

Sunt

n. VTRIMQVE OCEANVS.] *Pincianus faciebat,* vndecumque Oceanus. *Cur enim* vtrimque *tantùm? Sed cauſſam huic dictioni eſſe docui, Physiol.* II. *Differtat.* XVII. *& nihil igitur mutandum.*

o. VELOCISSIMO SIDERI.] *Saturno.* p. QVID EST DEVS?] *Hæc omnia explicamus.* I. *Phyſiol. Diſſert.* VIII. *& prioribus.*

q. Su-

Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem Vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quadam, aut r naturâ neſciente quid faciat. Quam vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: ſ materiam ipſe ſibi formet, an datâ vtatur: t vtrum idea materiæ priùs ſuperuenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice prauè formêtur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia u id in quo exercetur, ſæpè inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nónne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciã, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.

CAP. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. 9 Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër tranſuerſos agit. Magnâ vi illos excuti argumentum eſt, quòd obliqui feruntur, & prærapidâ celeritate. Apparet illos non ire, ſed proijci. Ignium multæ variæque facies ſunt. 10 Ariſtoteles quoddam genus illorum x Capram vocat. Si me interrogaueris, quare? prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit illo? ſatius erit de re ipſâ quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui, bellum aduerſus Perſeum Paullo gerente, y lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus cùm z de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione

q. SAPIENTIAM PROFESSOS.] *Epicureos, & alios.*

r. NATVRA NESCIENTE.] *Naturâ brutâ, & non ſentiente: vt Strato. Nos Phyſiol. 1. Diſſert. V.* ſ. MATERIAM IPSE FORMET.] *Ita hercules. ſed in aliâ mente Stoici, & plerique omnes philoſophi: Deo ſcilicet coæternam eſſe.* t. VTRVM IDEA.] *Vide ſuper hoc loco 1 1. Phyſiol. Diſſ. I I I.*

u. ID IN QVO EXERCETVR.] *Id eſt Materia. in quam cauſsam malorum & defectuum reijciebant. Explico Phyſiol. 1. Diſſert. X I V.*

CAP. 1. x. CAPRAM VOCAT.] *Non ipſe primus, ſed ante eum alij, & vulgò, vt benè hic Muretus. Quare autem* Capra? *dubitat Seneca, & tranſit: putant, vel à barbulâ, quam pendentem præfert; vel quia ſaltant, & locum laſciuè mutant, vt capræ.* y. LVNARI MAGNITVDINE.] *Illo bello nihil tale apparuiſſe equidem lego: ſed ipſam Lunam defeciſſe, & id triſte Macedonibus habitum, Liuius & Plutarchus tradunt. An alij, ſi fortè, non veram hanc Lunam fuiſſe dixerint? An ſpectat ad Senecam, quod in Iulio Obſequente eſt, hoc bello:* Lauinij fax ardens in cælo viſa?

z. DE SEIANO ACTVM.] *In Senatu mors ei decreta.*

tione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tẽpus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia alijs ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an dijs humana ſunt curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementiùs trito, cùm inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuiùs colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cælo producunt. Ideò nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eâdem ratione fiunt iſta, quâ fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; 11 maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædã humida, quædam ſicca, 11 quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis generis & varia euaporatio eſt: cùm in cælo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor. Martis remiſſior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magnâ copiâ corpuſculorum, quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire a alimenta ignium, quæ non tantùm colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radijs ſolis. Nam apud nos quoque, ſtramẽta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahũt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facilè ſuccendi, & maiores minoréſve ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, quâ non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certâ. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? b Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certè ętas non ſemel

a. ALIMENTA IGNIVM.] *Cæleſtium ignium. nam ita Stoici, ſidera & ſtellas vaporibus ali. In Phyſiol. II. Differt. XIV.*

b. QVID SI DICAM.] *Malim,* dicas.

ſemel vidit diurnas faces,alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cùm multæ tranſuolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magnâ tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant 13 Pollucis & Caſtoris numine. Cauſſa autem melioris ſpei eſt, quòd iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris, viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpè, fulminum more, animalia ferire ſolent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantùm & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. 14 Nam ſereno quoque cælo aliquãdo tonat, ex eâdem cauſſa, quâ nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque 15 clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

ABSTINEO, Lector, & calamum pono, illum tuis commodis quadraginta iam annos operatum. Vtinam, quod volui, fecerim! ſed & ſic mihi debes, qui volui. Alij alia, mihi quæ ad vitam & mores, quæ ſcientiam cum prudentia haberent, quæ ſapientiam, placuiſſe fateor, & pro ingenij copiâ prouexiſſe. vltrà vetor: à quo? quem ſequi & obſequi prima ſapientia eſt, Deo. Valetudinem fregit, & diu labentem impetu abiecit: pareo, & ſcribere deſino, non benè tibi velle. Tu mihi, & ſalue.

HACTENVS LIPSIVS.

M. Antonij Mureti Notas ad calcem cuiuſque libri vide.

II. Videamus nunc, quemadmodũ fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, [16] quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apolloniâ reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci Halo vocant, nos dicere Coronam aptiſſimè poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cùm in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere & fieri primùm anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. cùm ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunę vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci Areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terrâ fit talis effigies: quam viſus noſter ſolitâ imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illis ęther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem auſtro, cùm cælum maximè graue & ſpiſſum eſt. [17] Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliquâ parte rumpuntur: & unde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cùm aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſſâ. Repete enim exemplũ, quod paullò antè propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum, & aliquam alligatam aquam miſſus circulos facit innumerabiles: & hoc idẽ non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de

quibus

quibus dixi,coronæ,cùm dilapſæ ſunt æqualiter,& in ſemetipſis euanuerunt,ſignificatur aeris quies & otium & trâquillitas. Cum ab vnâ parte ceſſerunt,illinc ventus eſt vnde finditur. Si ruptæ pluribus locis ſunt,tempeſtas fit. Quare id accidat,ex his quæ iam expoſui,intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit,apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vnâ parte interciſa eſt,apparet inde aëra incumbere,& ideò illa regio ventum dabit. At cùm vndique & concerpta & lacerata eſt,manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri,& inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantiâ cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis,futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam & alias ſtellas notantur,interdiu raro:adeo vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri,cùm illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt,quòd ſolis fortius lumen eſt,& aer ipſe agitatus ab illo,calefactuſque ſolutior eſt : lunæ autem inertior vis eſt,& ideò a circumpoſito aere faciliùs ſuſtinetur, quòd ſidera cetera infirma ſunt,nec perrumpere aera vi ſuâ poſſunt. Excipitur itaque illorum imago,& in materiâ ſolidiore ac minùs cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe,vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum,nec tam tenuis & ſolutus vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cùm ſidera conlectum aëra luce leui non pugnaciter,nec aſperè feriunt,ſpiſſioréque,quã ſolet eſſe interdiu,inficiunt. III. At contrà arcus in nocte non fit,niſi admodum raro:quia luna non habet tantũ virium,vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat,qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiũt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliç ſubmiſſiores:quędam craſſiores, quàm vt ſolem tranſmittant;aliç imbecilliores,quàm vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet,& exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus,cùm fiſtula aliquo loco rupta eſt,aquam per tenue foramen elidi:quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum,faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cùm os aqua impleuit, & veſtimenta rediculis diducta leniter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aëre aſperſo,quales in arcu fulgere ſolét. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vmquam arcus,niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidã aiunt eſſe aliqua ſtillicidia,quæ ſolem transmittãt,quædam magis coacta,quàm vt tranſluceant:itaque ab illis fulgorem reddi,ab his vmbram,& ſic vtriuſque intercurſu effici arcum:in quo pars fulgeat, quę ſolem recipit, pars obſcurior fit,quæ excluſit,& ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri,ſi arcus duos tantùm haberet colores,& ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſqueadeò quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturę modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poëta, vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cùm primis extrema contuleris. Nam cõmiſſura decipit, vſque adeò mirâ arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atque vmbræ, cùm innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in eâ parte in quâ pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi: itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. in ſingulis folijs diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contrà ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. Quare, quia omnis circumſcripta leuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quàm exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæc contrà intuenti perturbatæ apparent: nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, læuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem læuius aquâ & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu deficit. 21 Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in alijs efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam: longè autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eò vnde exierunt, reflectit. Ergo cùm multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figurâ exprimunt. Deinde cùm in ſtillicidijs innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis v[illegible] nullam video? Et quare cùm ſolis color vnus ſit, imaginũ diuerſus eſt

Vt &

Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minùs refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtrâ fallacius, non tantùm in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aquâ fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrũ adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrûm videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſuſque intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrûm ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubiũ nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit. roſcidâ & cauâ nube cõcepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes a latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quàm quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illâ: humor autẽ modò cæruleas lineas, modò virides, modò purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hãc varietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpiùs merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cùm duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In alijs rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere poſſimus, & latè coniectura mittenda eſt. hîc apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemq́ue, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

IV. Iam illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquã niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex alterâ parte ſteterit quod apparet, ex alterâ quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitium figuramq́ue ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quòd celerrimè naſcitur. igneum enim variumque corpus cælo intra momentum ſubtexitur, & æquè celeriter aboletur. nihil autem tam citò redditur, quàm à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adijcit, & qua-

& quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumque iuxta te ſteterint, vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt ſolis imago à nube diſcedat, priorq́ue nobis ſit, & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

V. Cōtra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duę opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas. alij imagines aiunt nō eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retortâ oculorem acie, & in ſe rurſus reflexâ. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quàm ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior amplior que eſt, longeq́ue eâ parte, quâ fulget, rubicundior quàm ſol; ceteris verò coloribus diuerſus. Deinde cùm velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdē leuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorē. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſæpè tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcēdunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidijs conſtare nubem. Habet enim quędam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſq́ue compoſita: quibus ſi vnū oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquâque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas. & ex vno turbam efficiunt. Ceterùm catervam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, ruptâ fiſtulâ, ſparſa, & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſſâ, ex quâ tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citiùs enim cadunt ſtillę, quàm vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriaca ſplendent agitata columbæ:

& varijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Num-

Numquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quàm aues quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum irâ vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cùm illa non perluceant, hæ tranſmittant lucẽ? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint; illa eiuſdem materiæ tota, hæ diuerſis temerè compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modò, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec è ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpõdent. Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eò manifeſtiùs, quò propiùs. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cùm in vicino eſt. Huic contradictioni non conſentio, cùm ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſâ eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideò falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cùm dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago, & nihil ampliùs quàm perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. 12 Purpuram Tyriam quò melior ſaturiorque eſt, eò oportet altiùs teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideò non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. In eadem ſententiâ ſum, quâ Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formatâ in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pilâ ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, nõ poteſt: qui argumentis nihil dubii relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verũ ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tantâ deformitate corruptam faciẽ viſẽtium reddunt, ſeruatâ ſimilitudine in peius. Sunt, quę cùm videris,

pla-

placere tibi vires tuæ poſſint:in tantum lacerti creſcunt,& totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt,quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt,eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur,in nube quoque fieri?

VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quòd numquam maior arcus dimidio circulo apparet:& quòd eò minor eſt,quò altior eſt ſol.

-----[21] *Et bibit ingens Arcus,-----*

vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circáve ſurrexit,ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longè ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quàm videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt,vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius:vnde talis figura ſit,non dices,niſi aliquod exemplar, ad quod formetur,oſtenderis. Nullum autem aliud. quam ſolis eſt, à quo fatearis illi colorem dari : ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cæli depingitur,à ſole eſſe. Illud vnũ inter nos non cõuenit:tu dicis illũ colorẽ eſſe,ego videri. Qui ſiue eſt,ſiue videtur,à ſole,tu non expedies, quare ſubitò deſinat,cùm omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt& repentina eius facies. & repentinus interitus. Propriũ enim eſt ſpeculi hoc, quòd non per partes ſtruitur, quod apparet,ſed ſtatim totum fit Æquè citò omnis imago in illo aboletur, quàm componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt,quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſtâ nube ſubſtantia,nec corpus;ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam,ſoli alteram nubem:huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modò, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiciam, omnia per aquam videntibus longè eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aquâ plenam maiores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quàm ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur:quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aquâ, & in id conieceris annulum. Nam cùm in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem longè amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humidâ viſitur, cum de cauſſis duabus hoc accidat?quia in nube eſt ali-

eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquę: quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſuâ vertatur. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hîc non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primùm, quòd apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, utcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quod non viſitur in illâ virgulâ ſolis imago, cuius benè exprimendę capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si aptè fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantùm imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt. VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, cùm plurimùm porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cùm ſit multò altior nubibus, à ſuperiore tantùm illas percutit parte. ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cùm ab vna parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantùm imitantur, quæ numquam dimidiâ maior eſt. Hoc argumentum parùm potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quidni? cùm radios tranſmittere ſoleat, & omnem dêſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideò tantùm ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terrâ tenus deſcendit arcus. Atque vſque in humum demittitur. Prætereà numquã non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſuprà infráve ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquãdo arcum & occidens facit, cùm certè ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quę non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. etiamnũ diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem

acci-

accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet horâ diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iā die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primum, quia medio die ſol calidiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cùm arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cùm breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cùm altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit lineâ, quàm vt vllis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minùs pictas variaſque, & æquè pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè nube humidâ, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantùm figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt. X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in viciniâ ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantùm adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum. XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, cùm radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius, figuramque. Ceterùm nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

--- & quo te nomine dicam,

Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſâ & vicinâ, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec vnquam longiùs relinquitur, quàm fuit cùm apparuerit. Numquis noſtrûm miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placida

cido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi: ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat.

XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minùs facilè turbatur, & ideo quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, vt latus occurrerit, modò totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, cum vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre, cùm ſit coactus aer & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

XIII. Solent & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quò minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illa ſententiâ ſunt, quoties duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicêt vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cùm plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginũ effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginẽ, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, læues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu obliquè accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longè autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cùm à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtoricâ linguâ) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cùm vtrimque ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit. XIV. Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut coronâ cingente introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cùm magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cùm aliquando cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in ab-

dito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, [illegible] candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo

Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturque lo[illegible] ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cùm acies noſtra [illegible] cernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, [illegible] cum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, vt partes ei[illegible] tur, ſed tantum ſumma prendantur. Intelligimus [illegible] ſtella, quàm quà eat. Itaque velut igne continuo to[illegible] viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta cur[illegible] mul & vnde exſilierit, & quo peruenerit. Quod fit i[illegible] nobis videtur ignis eius: quia citò ſpatium ſuum tranſit [illegible] ſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At [illegible] eſt ex tenti corporis, per omne quà venit. Neque tam long[illegible] & [illegible] impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aeris [illegible] ſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento [illegible]. Nonnumquam ex aliquâ opportunitate aëris naſcitur. [illegible] ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & p[illegible] n ſubſequens deſluit, ideoque velociter rapitur. At quare [illegible] ſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quam v[illegible] quo inceditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & [illegible] ab eâ parte quâ erumpit.

Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci Sela appellant [illegible] tis, vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt [illegible] cæli feruor. Nam cùm latè fuſus ſit ignis, inferiora aliquan[illegible] idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo [illegible] ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porro? non poteſt fi[illegible] aër vim igneam vſque in æthera elidat, ex quâ fulgor ardórve ſit [illegible] læ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem rediguntur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cùm aer ſpiritus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut exſtinguuntur ſubinde quà reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuriâ decidens: ſæpè enim fulmina noxa ſe dederunt. Ab his tecta videmus icta, quæ Aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut qui proprios curſus agunt, Cometas noſtri putãt; de quibus

dicen-

dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniç,lampades,& cypariſſiæ,& alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium,an inter hos ponantur trabes,& pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multâ enim conglobatione ignium indigent, cum ingés illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet,& quod frequenter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum:cuius nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur:nonnumquam tam humilis,vt ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt,tamquam conflagrantis:cùm cæli ardor fuiſſet per magnã partem noctis, parùm lucidus,craſſi fumidíque ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur,de arcu dico & coronis,an decipiant aciem,& mendacio conſtent:an illis quoque verum ſit,quod apparet. Nobis non placet,in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis,niſi fallaciam eſſe,nihil aliud quàm alienũ corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo,quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec aliâ protinus imagine obduceretur. nec innumerabiles modò interirent,modò exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt,& inanis verorum corporum imitatio:ſuntque iſta à quibuſdam ita cõpoſita,vt poſſint detorquere in prauum. Nam(vt dixi) ſunt ſpecula, quę faciem proſpicientium obliquent:ſunt,quæ in infinitũ augeant,& humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, vt intelligas, quàm nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcænitatis vſque in ſcænam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertiùm millies ſeruum diuus Auguſtus indignum vindictâ iudicauit, cùm à ſeruis occiſus eſſet:& tamen non pronunciauit iure cæſum videri. Non erat ille tãtummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quam fœminarum auidus fuit. Fecitq; ſpecula eius notæ,cuius modò retuli,imagines longè maiores reddentia,in quibus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat.vt cùm virum ipſe pateretur, auerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo videret,ac deinde falsã magnitudine ipſius membri tamquã verâ gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum,& apertâ menſurâ legebat viros:ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc,& dic,ſpeculum munditiarum cauſſâ repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit,feceritque,cùm illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecretâ quoque conſcientiâ premuntur,& quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat,nõ in os tantum,ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuũ

reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parùm eſſet inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit? nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cùm compreſſus erat, & caput merſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patientię expoſitus, ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit, ſibi ipſe approbauit. Quid? non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeò quodammodo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilominus illâ quoque ſuperuacuâ mihi parte, alicuius contumeliâ marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab adſpectu corpori noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quòd aliorum animalium concubitus meliùs inſtruxit. Inueniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet, mendacio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quàm capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

XVII. Derideātur nunc philoſophi, quòd de ſpeculi naturâ diſſerāt, quod inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos aduerſa reddatur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cùm vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nullâ re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primùm omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum comminus ſolem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitū eius, ipſum qui verus eſt, nō rubentis, ſed candidâ luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo nobis humore læuior & adſpici facilior

occur-

occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primo ſui notitia, deinde & ad quędam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam. deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ętatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatē nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue ſaxum imaginem reddit.

---Nuper me in littore vidi, Cùm placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem ſuam cuique caſus oſtendit. deinde cùm inſitus ſui mortalibus amor, dulcē adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere, in quibus priùs effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubijt terras, effoſſurus obruenda, ferrum primò in vſu fuit, & id homines impunè eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quàm hic in poculo, ille in ęre ad alios vſus comparato vidit. & mox proprius huic miniſterio præparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis vilisque materia. Tunc quoque cùm antiqui illi viri inconditè viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente luxuriā, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminę conſtitit, quā antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtiùs, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantùm cauſſā adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

M. ANTONII MVRETI

NOTÆ

AD NATVRAL. QVÆST·ION.

LIB. I.

HI LIBRI, *maximam partem, ſumpti ſunt ex Ariſtotelis Meteorologicis: quod è ſingulis partibus magis intelligetur. Hoc autem procemio tractatur quęſtio multis contentionibus agitata apud veteres: cùm dua partes ſint Philoſophię, vna quę ad cognitionem ac contemplationem refertur, quam Gręci theoreticen; altera quę ad actionem, quam iidem practicen vocant: vtra alteri anteponenda ſit. Et Seneca quidem theoreticen, vt pulchriorem ac diuiniorem, anteponit: quę eadem ſententia eſt, cùm aliorum, tum Ariſtotelis libro decimo ad Nicomachum, & ſeptimo Politicorum: qui etiam non obſcurè idem confirmat libro ſexto Ethicorum, vbi ſapientiam prudentiâ ſuperiorem facit. Et certè cùm prudentia referatur ad agendum; omnis autem actio ad finem aliquem dirigatur: at cognitio expetatur ipſa per ſe, neque alio reſpiciat: ne dubitari quidem videtur poſſe, quin maius quiddam & ſublimius ſit cognitio. Imò verò, ſi quis vim verbi accuratiùs inſpiciat, ea demùm verè ac propriè philoſophia eſt. Nam cùm ſapientes propriè vocemus eos, qui ſublimia quędã & à vulgi captu remota intelligunt: quomodo Anaxagorã, Democritum, Thalem Mileſium ſapientes nominauit antiquitas: certè qui ad ea perquirenda omni ſtudio incumbunt, quę qui tenent ſapientes habentur, ꝗ propriè dicendi ſunt Philoſophari. Et quod Ariſtoteles ait, admirationem hominibus cauſſam ac principium philoſophandi fuiſſe, ad hãc partem philoſophię manifeſtò refertur. Admirari enim homines tum certos ac definitos ſiderum curſus, tum ea quę in ſublimi fierent, tum ſtatas tempeſtatum anni varietates, aliaq́; eiuſmodi, cauſſas quę quidque eorum efficerent, curioſè perquirere ac peruestigare cœperunt. Ea origo philoſophię fuit. Magnum tamen earum tractatio contemptum, magnam etiam inuidiam in vulgus philoſophis comparauit. Nam & meteoroleſchas eos vocabant, id eſt, de ſublimibus rebus nugantes: & Thaletem à vetulâ irriſum ferunt, cùm in ſiderum contemplatione defixus in foueam decidiſſet: & de toto genere illud à Pacuuio dictum eſt:*

Quod ante pedes eſt, nemo ſpectat: cæli ſcrutantur plagas.

& parùm religioſos eſſe opinabantur, qui tam curioſè atque anxiè rime

rentur

rentur ea, quæ dij hominibus tecta atq; abdita eſſe voluiſſent. Itaq; Socrates vſus notiſſimo dicto, quæ ſupra nos eſſent, nihil ad nos attinere, philoſophiã à rebus occultis & à natura ipſa inuolutis vt ait Varro apud Ciceronem, auocauit, & ad vitam communem adduxit, vt de virtutibus ac vitijs, omninoq; de bonis rebus & malis quæreret. Qui etiam dictitabat, vno Homerico verſu ſummam totius philoſophiæ contineri:

Ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

Omnes autem illas quæſtiones, quomodo imbres, grandines, tonitrua fierent, ſtultas & inutiles eſſe dicebat, vt apertè conſtat è libro primo Commentariorum Xenophontis. Ex quo facile intelligitur omnia illa quæ impudenter & malitioſè Ariſtophanes in Nebulis aduerſus Socratem deblaterauit, non falſa modò, ſed à Socratis ingenio ac moribus alieniſſima fuiſſe. Nos, his omiſſis, Senecam, vt inſtituimus, excutiamus & vt maculæ, quas ei aliorum negligentia adſperſit, per nos aliquã ex parte eluantur, operam demus.

AD LIBRI PRIMI

PRÆFATIONEM.

1. QVÆ VNIVERSI MATERIA SIT.] *Vna omnium materia eſt à parente omnium Deo ex nihilo condita.*

2. QVIS AVCTOR AVT CVSTOS.] *Idem & auctor & cuſtos Deus.*

3. QVID SIT DEVS.] *Hoc maius eſt, quàm vt ab homine aut quæri debeat, aut percipi poſſit.* 4. TOTVS IN SE INTENDAT, AN AD NOS ALIQVANDO RESPICIAT.] *Et perpetuâ ſui cognitione fruitur, & humana reſpicit, vt qui propter hominem alia condiderit omnia.*

5. FACIAT QVOTIDIE ALIQVID, AN SEMEL FECERIT.] *Quæ ſemel fecit, ſemper conſeruat: quod ipſum genus quoddam perpetuæ productionis eſt.* 6. PARS MVNDI SIT, AN MVNDVS.] *Neutrum. neque enim opifex opus ſuum, aut operis ſui pars eſt.* 7. LICEAT ILLI HODIEQVE.] *Licet Deo quidquid libet. Ipſe autem non mutatur: ſed perpetuo idem eſt: etſi nobis interdum, propter imbecillitatem noſtram, mutari videtur.*

8. AN VT CIBOS ET POTIONES PERCOLAREM?] *Hæc eſt quam charadrij vitam vocat Plato in Gorgiâ. vbi vetus ſcholion habet charadrium eſſe auiculam, cuius adſpectu ſanentur arquati: eius autem eſſe naturæ, vt ſimul cibum & ſumat & egerat.*

AD CAP. I. 9. AVDI QVID DE IGNIBVS.] *Idem argumentum tractatur ab Ariſtotele libro primo Meteorologicon.*

10. ARISTOTELES QVODDAM GENVS ILLORVM CAPRAM VOCAT.] *Ita loquitur, quaſi Ariſtoteles illius appellationis auctor fuerit. Quod tamen verum non eſt. ſed vulgò ita vocabantur: quod oſtendunt illa philoſophi verba,* καὶ οἱ καλούμενοι ὑπό τινων δαλοὶ καὶ αἶγες. *Cauſſam autem cur capræ vocentur, hanc eſſe aiunt, quòd in caprarum morem quaſi barbulas quaſdam pendentes habeant.*

11. MAIORE IMPETV PVLSÆ FVLMINA.] *Voces aliquot quæ hic accreuerant, & ſententiam corrumpebant, veteris libri nixus auctoritate deleui.* 12. QVÆDAM ALGENTIA.] *Vetus liber*, alentia. *ex quo fecerant.* calentia. *Ego* algentia *malui. Vt enim humidis ſicca, ſic algentia idonei ad concipiendos ignes opponuntur.* ἀτμίδα & ἀναθυμίασιν *Ariſtoteles vocat: illam poteſtate aquam, hanc poteſtate ignem.*

13. POLLVCIS ET CASTORIS NVMINE.] *Celebrata ab omnibus poetis & mythologis fabula. Vide Plinium lib. II. cap.* XXXVII.

14. NAM SERENO QVOQVE CÆLO ALIQVANDO TONAT.] *Neque tonat tantùm: ſed & fulmen deycitur. Cicero.*

Aut cum terribili percullſus fulmine ciuis,
Luce ſerenanti vitalia lumina liquit.

Quá ipſa de re ita Iulius Obſequens: Sereno Vargunteus Pombius de cælo exanimatus. *Fortaſſis autem apud Senecam quoque vox* cælo *delenda ſit. At Plinius hunc ipſum M. Herennium decurionem ex Pompeiano municipio vocat.*

15. CLYPEI.] *Plinius:* Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Cos. *Narratur & idem ab Obſequente.*

AD CAP. II. DIXIT, *de capris, trabibus, facibus, ceteríſque eiuſmodi fulgoribus. Nunc exponit quemadmodum area ſiue corona fiat. Videndus Ariſtoteles capite tertio libri tertij Meteorologicon.*

16. QVO DIE DIVVS AVGVSTVS.] *Plinius cap.* XXVIII. *lib.* II. *Obſequens cap.* CXXVIII.

17. NONNVMQVAM PAVLLATIM DILVVNTVR ET DESINVNT, NONNVMQVAM AB ALIQVA PARTE RVMPVNTVR.] *Illud Ariſtoteles vocat* μαραίνεσθαι. *hoc* διασπᾶσθαι: *qui etiam eadem, quæ hic Seneca, & eo eaſdem cauſſas ſignificari docet.*

18. ET TVNC AQVAM EXPECTA.] *Non erant in libris veteribus: eóque deleui. Addita videntur ab aliquo, ex Ariſtotelis ſententiá. qui ita ſcribit:* Ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμαρανθῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἐαθῇ τὴν φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰκότως σημεῖόν ἐστι.

AD CAP. III. ABSOLVTA.] *tractatione areæ, trabis, facum, & ſimilium, ordinem Ariſtotelis ſecutus, de arcu ſiue iride diſputare incipit. in cuius cauſsá reddendá Ariſtoteleus eſt.*

19. AT CONTRA ARCVS IN NOCTE NON FIT, NISI ADMODVM RARO.] *Veteres quidē eum noctu nunquā fieri opinabantur: ſed raritas eis cauſſa errandi fuit. Ariſtoteles:* Καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ἶρις γίγνεται, νύκτωρ δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ᾤοντο, οὐκ ἐγίγνετο. τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ σπάνιον. ἐλάνθανε γὰρ αὐτούς. γίγνεται μὲν γάρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. *Addit id fieri tantùm plenilunio. atque ita rarò, vt ipſe totis quinquaginta annis bis tantùm id notauerit.*

20. Ri-

20. RIDICVLIS.] *Alij* tendiculis. *Ego veteri libro fidem habui. Eſt autem* ridicula *nomen imminutum à* ridica.

21. QVIDAM HOC GENERE VALETVDINIS LABORANT.] *Ariſtoteles:* Οἷόν ποτε συνέβαινέ τινι πάθος, ἠρέμα καὶ οὐκ ὀξὺ βλέποντι. ἀεὶ γὰρ εἴδωλον ἐδόκει προηγεῖσθαι βαδίζοντι αὐτῷ, ἐξ ἐναντίας βλέπον πρὸς αὐτόν. τοῦτο δὲ ἔπασχε διὰ τὸ τὴν ὄψιν ἀνακλᾶσθαι πρὸς αὐτόν. οὕτω γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ λεπτὴ πάμπαν ὑπὸ τῆς ἀῤῥωσίας, ὥστε ἔνοπτρον ἐγίνετο καὶ ὁ πλησίον ἀὴρ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπωθεῖν. *Sunt qui hunc Antipherontem fuiſſe dicant, hominem motæ mentis, de quo quiddam legitur etiam in libro de memoriâ. Mihi hoc ſatis exploratum non eſt.*

AD CAP. V. 22 PVRPVRAM TYRIAM.] *Huc referendum eſt illud dictum Auguſti, quod his verbis a Macrobio exponitur:* Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente venditore, Erige altiùs & ſuſpice: his vſus eſt ſalibus: Quid ergo? vt me populus R. dicat benè cultum, in ſolario ambulaturus ſum?

AD CAP. VI. 23. ET BIBIT INGENS ARCVS.] *Hinc vrbaniſſimè dictum eſt à Palinuro Plautino, qui anum, ſenio incuruam, bibentem videret:*

---Ecce autem bibit arcus: pluet,
Credo, hercle hodie.

AD CAP. VIII. 24. ARISTOTELES AIT, POST AVTVMNALE ÆQVINOCTIVM.] *Vide Ariſtotelem capite* v. *lib.* III. *Meteorologicon.*

AD CAP. XIII. 25. SI ARATO CREDIMVS.] *Arati hac de re verſus hi ſunt:*

Οὐ γὰρ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁμοῦ περὶ μέσσον ἔχωσιν
Ἥλιον κεῖναι νεφέλαι, χεδὸν ὠκεανοῖο
Γίγνεται ἀμβολίη, διόθεν χειμῶνος ἰόντος.

L. ANNÆI SENECÆ NATVRAL. QVÆSTION.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I. OMNIS de vniuerſo quæſtio in cæleſtia,ſublimia,& terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ſolidum ne ſit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agatur,an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſeruet: an retrò flectat:cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubilia, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque aër facit, patitúrve. Hæc ſublimia dicimus,quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo,inquis,de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſq; dicturus? Quia cùm motus terræ fiat ſpiritu,ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras,non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in quâ illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terrâ dicendum erit. Quare? inquis. quia cùm propria terræ excutimus ſuo loco,vtrùm lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat,alliget aquas,an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni,& cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint,terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur,quis terræ ſit ſitus,quâ parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur.

II. Quoniam dixi de partibus,in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primùm præſumendum, inter ea corpora,à quibus vnitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendum fuerit,ſcies,ſi paullò altiùs repetiero,& dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio,& duorum inter ſe coniunctorum corporũ tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu,aut aceruatione. vt puta funis,frumentum,nauis. Rurſus

ſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum linguâ vti voluiſſem, vt dicerem vnita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nullâ ope externâ, ſed vnitate ſuâ cohærentis. Ex hac notâ corporum aër eſt.

III. Omnia quę in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus recenti cibi, iturus in partes. Rurſus, quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

IV. Sic mundi pars eſt aër, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cælum terramq; connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamē iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit a terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt vniuerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aër autem, vt dicebam, & cælo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem vnitatem, quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate. V. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æquè interroges, quare cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quàm ſine illâ vniuerſum eſſe poteſt, quod cum his vniuerſum eſt, ex quibus, id eſt tam ex illo, quam ex iſtâ, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt. VI. Aër continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſq; eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem ſtruunt, pluri-

mumque

mumque à vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſſe,cùm partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aër autem,ſi in atomos diuiditur ſparſus eſt. Teneri vero diſiecta non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata,geſtante vento. Oſtendent voces,quę remiſſæ elatęque ſunt, prout aër ſe cócitauit. Quid enim eſt vox,niſi intenſio aëris,vt audiatur,linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis,nónne intenti ſpiritûs opera ſunt? Hic facit vim neruis,& velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipſe ſe torſit,arbuſta ſiluaſque conuellit,& ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intentione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quę aliquâ preſſurâ maiorem ſonitum reddunt,quam qui ore reddi poteſt, nonne aëris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quàm ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſurâ lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt,vt ingentia ſaxa diſtrahant, & in momenta diſſoluant;ſcopulos rupeſque,radices minutiſſimæ,ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud,quàm intenſio ſpiritus,ſine quâ nil validum,& contra quam nil validius eſt? Eſſe autem vnitatem in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt,quòd corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim eſt quod tenet ea,quàm ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio,niſi ex vnitate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores,ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quàm ſpiritus intenſio & vnitas?

VII. Quidam aëra diſcerpunt,& in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis,ſed multum vacui habentis, quòd auibus in illo tam facilis motus,quòd maximis minimiſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam,Græci autem περίστασιν appellant,quæ in aëre quoq; ſicut in aquâ fit. Circumſtat enim omne corpus a quo impellitur, Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc aliàs. VIII. Nunc autẽ eſſe quamdam in rerum naturâ vehementiam, magni impetus,eſt colligendum. Nihil enim niſi intẽſione vehementius eſt & tamen mehercules per aliud nihil intẽdi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentũ. Dicimus enim,eodẽ modo nõ poſſe quidquã ab alio moueri,niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autẽ eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem,quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cùm viderit iactari terrã cũ montibus,tecta,

cta,muroſque plures,& magnas cũ populis vrbes,cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſione ſpiritus,velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuã intendit. Vox vna totas vrbes ſimul percutit:lumẽ non paullatim prorepit,ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus. IX. Aqua autẽ ſine ſpiritu quẽadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit,cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis,nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere,quàm ſpiritus. Huic ſe commodat:hoc inſerto & cogente attollitur,& contra naturam ſuam multa conatur,& aſcendit,nata defluere. Quid nauigia ſarcinâ depreſſa,parũ oſtendunt,non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur,ſed ſpiritũ? Aqua enim cederet:nec poſſet põdera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, nõ deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum,niſi ſpiritu referente? Vox autem quâ ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoque aëri ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens,ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt,quia nuſquam diuiſus,ſed per ipſa quibus ſeparari videtur,coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinẽ montium,per õnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius,non ſibi. id enim intercluditur tantùm,per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidẽ tranſit per ipſum quod ſcinditur,& media non circumfundit tantùm, ſed vtrimque cingit. X. Permeat ab æthere lucidiſſimo aer,in terram vſque diffuſus:agilior quidem,tenuiorq́ue,& altior terris,nec minùs aquis:ceterùm æthere ſpiſſior grauiorq́ue,frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorq́ue aliunde ſunt;ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt:mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaq́ue,& ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam æternorũ ignium,& illos tot motus ſiderum,aſſiduumq́ue cœli circumactum. Illa pars ima & vicina terris,denſa & caliginoſa eſt:quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior,ſi ſummis imiſq́ue conferas,quantum ad ſiccitatem tenuitatemq́ue pertinet:ceterum vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent,primùm terrarum halitu,qui multum ſecum calidi affert,deinde quia radij ſolis replicantur,& quouſque redire potuerunt,replicato calore benigniùs fouent. Deinde etiam illo ſpiritu,qui omnibus animalibus,arbuſtiſq́ue ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adijce nunc ignes,non tantùm manu factos & certos, ſed opertos terris:quorũ aliqui eruperunt. innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes,eius fertiles rerũ habent aliquid teporis:quoniã ſterile eſt frigidum, calor autẽ gignit. Media ergo pars aeris ab his ſubmota in frigore ſuo manet.

Natura enim aëris gelida eſt. Quia cùm ſic diuiſus ſit, imâ ſui parte maximè varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur. nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illo verſæ, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes æſtatesque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non minùs terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuve cõtrario, modò frigora, modò imbres, aliasque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat: quò faciliùs appareret, quid facere aut pati poſſet.

XII. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta, ſeriùs audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta, iaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut igneâ ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quàm mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illũ colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque, ſæpiùs in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multò antè ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraq; ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latiùs ferit nubes proximas, plagâ & cum ſono incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cùm eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullò antè exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt. qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accenſus & varius. Antè autem videmus fulgurationem,

quàm

quàm ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus & multùm aures antecedit. XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illîc ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totũ poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illîc cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodiâ mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidẽ exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant. XIV. Vos, inquam, dicitis, cùm cauſſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hîc accendi. Sed plurimum intereſt, vtrùm aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex igneâ vi calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an hîc accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hîc naſcitur. Videmus certè apud nos latè incendio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aer non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aer, an hîc iam ęther ſit.

XV. Quidam ex noſtris exiſtimant, aëra, cùm in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & cùm denſos compactosque nubium ſinus diſſipat, neceſſario vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare, ferri eſt.

XVI Quid ergo inter fulguratione & fulmen intereſt? dicã. Fulguratio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & com-

preſſâ

preſſâ vtrimque palmâ in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

XVII. Quidam exiſtimãt ipſũ ſpiritũ per frigida atq; humida euntẽ, ſonũ reddere. Nam ne ferrũ quidẽ ardens ſilẽtio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure exſtinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſâ ignem fugâ accendit. XVIII. Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentiſque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſioriſque ſpiritus curſus.

XIX. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cùm illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina. XX. Diogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cum efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum aceruo nubium, cùm paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum ſecuta in terrâ incendit. Adiice nunc, quod neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cùm tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit. XXI. Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æquè fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quàm flamma, futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non naturâ iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſæ ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorantur. Quid, quòd omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſse conſtat, vtramque rem inter ſe meando

diſtare,

diſtate. Fulguratio eſt fulmen, non in terras vſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutius pertracto: ſed vt ita cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pœne fulmen.

XXII. Quoniam conſtat eſſe vtramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſūt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longè à loco ſuo proijcitur. Quid ergo mirum ſi tanta vi ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimati. Nihil tamen tantùm in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt. XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui explendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi adfulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cum autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque tantumque habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt.

XXIV. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æquè ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vi acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attingant, ſed cum permiſeris in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quod eum ſpectes cuiuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quo velit, cęlum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedē repetet: vbi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius fit.

XXV. Dicitis inquis, nubes attritas edere ignem, cū ſint humidæ, imò vdæ: quomodo ergo poſſūt gignere ignem, quē nō magis veriſimile eſt ex nube, quā ex aqua generari? XXVI. Ignis qui naſcitur, primum

in nubibus non eſt aqua,ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus,nondum in illam mutatus,ſed iam pronus & vergens. Non eſt quòd eam exiſtimes tunc colligi,ſed effundi. Simul & fit & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem,conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet,ignem ex humido quoque educi, imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quidquam poſſe mutari,priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſaluâ, quam continet, aquâ ignem parte aliquâ ſui reddere vt ſæpè alia pars ligni ardet,alia ſudat. Nec hoc dico,non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis,quam humor eſt,vincit. Rurſus vbi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo,quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quidni? Maiorum noſtrorum memoriâ,vt Poſidonius tradit, cùm inſula in Ægæo mari ſurgeret,ſpumabat interdiu mare,& fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem,fulminum more, quotiens ardor inferius iacens ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupéſque partim illæſæ,quas ſpiritus antequam verteretur,expulerat,partim exeſæ,& in leuitatem pumicis verſæ,nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria,Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret,nec exſtinctum ignẽ mari ſuperfuſo, nec impetũ eius, grauitate ingẽtis vndę prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis,ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto minus in aëre exſtinguere ignem poterit,nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta non affert vllam moram,quæ contra cauſſas ignium ſit, quos non videmus emicare, niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus,nec nox quidem,niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquillâ fulgurat? Sed ſcias licet nubes illîc eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adijce nunc, quod fieri poteſt, vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincerâ puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordidâ.

XXVII. Tonitrua diſtinxere quidã ita,vt dicerẽt,vnũ eſſe genus,cuius ſit graue murmur,quale terrarum motũ antecedit,clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri,dicam. Cùm ſpiritum intra ſe clauſere nubes,in concauis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum,raucum & æqualem,& continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt,exitum claudit. Ideò huiuſmodi

con-

tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quàm ſonum: qualem audire ſolemus, cum ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cùm globata diſſoluitur nubes,& ſpiritum,quo diſtenta fuerat,emittit. Hoc propriè fragor dicitur,ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines,& exanimantur,quidam verò viui ſtupent,& in totum ſibi excidunt,quos vocamus attonitos,quorum mentes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem ſibi locum quærit,à quibus inuolutus eſt,ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt. ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus,quia magna concurrunt?

XXVIII. Videmus,inquit,nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primùm omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi aptè ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt. ſed palma cum palmâ collata plauſum facit. Et plurimùm intereſt,vtrùm cauæ concutiantur,an planæ & extentæ. Deinde non tantùm nubes ire oportet,ſed agi magnâ vi,& procelloſâ. Etiam mons non ſcindit nubem,ſed dirigit,& primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem,quocumque modo ſpiritum emiſit,ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet,vt ſonet,non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adijce nunc, quòd nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos,frutices,aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum,multifariam emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias,ventus qui circa arborem funditur, ſibilat,non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt,vt ſonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat.

XXIX. Præter hęc naturâ aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cùm vox nihil aliud ſit,quàm ictus aër. Debent ergo nubes vtrimq; diſſecari,& cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quàm plena, quanto intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulsant, hæc ad ipſum aërem acta,niſi concauo non tinniunt.

XXX. Quidam,inter quos Aſclepiodotus eſt,iudicant ſic,quorumdam quoque corporum concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. AEtna aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt,non nubium: quas verſimile eſt,in tanto feruore aëris nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota,& more niuis incidens, te-

xit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſq; naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aere vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quàm ſi tantùm ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendijs vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quàm humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi. XXXI. ſ Ceterùm mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vaginâ, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quòd & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quòd omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quòd malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cùm fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant. XXXII. Quid, quòd futura portendunt: nec vnius tantùm aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpè totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longeque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quòd nubes colliſæ ſunt, ideò fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi; vt fulmina emittantur. Nā cùm omnia ad Deum referant, in eâ ſunt opinione, tamquam, non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eâdem tamē ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue cōſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aues nō in hoc motæ, vt nobis occurrerēt, dextrum auſpicium, ſiniſtrúmve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi alijs ſōnia, alijs exta diſponit. Iſta nihilominus diuinâ ope geruntur. Sed non à Deo pēnæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipsâ ſecuri formantur. Aliâ ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbiq; præmittens, ex quibus nobis quædā familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita & ſine ratione vaga, diuinationē nō recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine preſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam verò ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterùm nullum animal eſt, quod non

motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet,ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet,qui in ea direxerit animum.Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium,quàm quòd paucis nos ſideribus aſſignant cùm omnia quę ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propiùs vim ſuam dirigunt,& ea quę frequentiùs mota,aliter nos,aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterùm & illa quæ aut immota ſunt,aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia,non extra ius dominumq́; noſtri ſunt. Aliud adſpice,& diſtributis rem efficis,tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint,quàm dubitari debet,an poſſint. XXXIII. Nunc ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat;ſecunda, ad diuinationem;tertia,ad propitiandos deos:quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare vt promiſſa firment:deprecari,vt remittant minas.

XXXIV.Summam eſſe vim fulminum iudicant:quia quidquid alia portendunt,interuentus fulminis tollit.Quidquid ab hoc portenditur fixum eſt,nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt,nec extis,nec aue contrariâ refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt,non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri.aut ſi poteſt,non futura cecinêre. Non enim nunc auem comparo & fulmen,ſed duo veri ſigna:quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, malè inſpecta exta,malè obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiór ve natura ſit, ſed vtra vim attulit.ſignum, quantum ad hoc,pars eſt. Si dicas,flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris:ſed ad indicandum ignem,idem valet flamma,quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt,quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina,fulminum erit auctoritas maior,fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt,quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit,& ad ſe fidē traxit,falſum eſt.Quare?quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint.fatum vnum eſt:quod ſi benè primo auſpicio intellectum eſt,ſecundo non interit:idem eſt.Ita dico,non refert, idem an aliud ſit,per quod quærimus:quoniam de quo quærimus.idem eſt.

XXXV.Fatum fulmine mutari non poteſt.Quid ni?Nam fulmen ipſum fati pars eſt.Quid ergo expiationes,procurationesq́ue, quò pertinent,ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum,qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quàm

ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vllâ commouentur prece, non miſericordiâ flectuntur, non gratiâ. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidē, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatē rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueę agnæ, exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cùm ſapiens quid ſit optimum in præſentiâ ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſam, qui procuranda exſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda. XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paullò poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quòd nos quoq; exiſtimamus vota proficere, ſaluâ vi ac poteſtate fatorum. quædam enim a diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotę diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut nō Si futurum eſt, etiā ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem pręteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoq; neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non. XXXVIII. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideò fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat, ideò diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. Ideò nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prędictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideò expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cùm de iſtâ re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc verò id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quòd fati miniſter eſt. Sic cùm ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit. XXXIX. Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cùm aliquid in animo verſanti-

ſantibus,aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit quam futuram bono malóve ſignificat. Status eſt,vbi quietis nec agentibus quidquam,nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit Hoc aut minatur, aut promittit,aut monet. Hoc monitorium vocat:ſed neſcio quare non idem ſit,quòd conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideóque ſeparatur à conſilario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cùm timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias a ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video: Conſiliarium eſt quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltrò monentur.

XL. Primò omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum,cui per anguſtiſſimum fuga eſt ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat,conglobatum eſt,& habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius latè ſparſa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quàm flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas,quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit;ſed hoc propriè igneum dicimus,quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuſcat, tribus modis vrit. aut enim afflat, & leui iniuriâ lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt,ſed genere & modo differunt. Quodcumque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non vratur. Vnum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum,quod non ſit accenſum Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum. XLI. Nunc ad id tranſeo genus fulminis,quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat,aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur,id cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur,id cuius alia fit quàm fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt In illo diſſentiunt, quòd fulmina dicunt à Ioue mitti,& tres illi manubias dant, Prima (vt aiunt) monet, & placata eſt,& ipſius conſilio Iouis mittitur Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententiâ. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit,ſed tunc quoque non aliter,quàm vt noceat. Ne prodeſt quidem impunè. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium dijs, quos ſuperiores & inuolutos vocant. Quæ vaſtat & includit,& mutat ſtatum priuatum vtique &

publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

XLII. In his primâ ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tā imperitum eſt quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnumquā petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parùm conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quę ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, vt crederent Iouem, aut non æquæ voluntatis, aut certè minùs paratum eſſe. Vtrùm enim, cùm emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit iuſtiùs mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cùm hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tantâ audaciâ ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad cōterrendos itaq; eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum. XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberauit, & quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cùm pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuêre, vt Iouem exiſtimarent tela mutare. poëticam iſta licentiam decent.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæq́, minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos verò altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarēt Iouem modò leuioribus fulminibus & luſoriis vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam eli[...] & diſtringi, quædam admoueri. XLV. Ne hoc quidē crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eundē quem nos Iouem intelligunt, cuſtodē rectoremq; vniuerſi, animū ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? nō errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpēſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viui-

viuimus. Vis illum vocare mundum? nõ falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ. Idem Etruſcis quoq; viſum eſt: & ideò fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur. XLVI. At quare Iupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quę illius eſt. Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit, vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus. XLVII. Huic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem vtique reſpondent. Prorogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tollique non poſſunt. XVIII. Dicam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æquè enim talia ad diem reſpondent. Nec ideò finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum, publica vltra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vagè dicunt, cùm poſſint ſic diuidere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in quâ re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſteà faciam, niſi in immenſum procedam?

XLIX. Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinnâ ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non ritè facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quę mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus; & hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam priùs percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cùm è terrâ exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quę ſacrificiis ad

nos Iouem arceſſunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. ſed ſi iraſcente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, ſed aduocantium bono veniunt. L. Quanto ſimplicior diuiſo eſt, quâ vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græcâ ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſignificant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, quâ nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem, in quâ nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

LI. Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat, tamquam, vtrùm eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

LII. Pauca adhuc adijciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementiùs diſſipat: cedentia nonnumquam ſine iniuriâ tranſit. Cum lapide ferroque. & duriſſimis quibuſque, confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam quâ effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minùs ſæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eâdem materiâ, multa diuerſa, eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos corticesdiſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit. LIII Illud eſt mirum, quòd vinum fulmine gelatum, cùm ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, tæter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturâ acto, peſtilentē poten-

potentiam,quâ non tantùm icta cadunt,ſed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen,ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: quæ quia naturâ grauis eſt, ſæpiùs hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta à philoſophiâ artium parente fluxere. Illa primùm & quæſiuit cauſſas rerum,& obſeruauit effectus:& quod fulminis inſpectione longè melius eſt,initijs rerum exitus contulit. LIV. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terrâ terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt:illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus,quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur,ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt,æquè fugam quærit,& cum ſono euadit. Et modò vniuerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modò per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit,dum aut rumpit nubes,aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus. LV. Tonitrua nihil aliud ſunt,quàm ſicci aëris ſonitus,qui fieri,niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur,inquit,nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus,ſed non vniuerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus,niſi impactus. Ignis,inquit,miſſus in aquam,ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe.pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube,& exſtingui,è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem,& exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes,ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt:ſed cùm hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe,non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illîc enim ſplendor intra ipſam aquam apparet:hîc qui fit in aëre,erumpit & exſilit. LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus,& primam flammam incertam, modò intereuntem,modò reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio,facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentiâ nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto, quo nos productâ vnâ ſillabâ vtimur. Dicimus enim vt ſplendere,ſic fulgere. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, mediâ

mediâ ſilabâ correptâ, vt dicerent fulgere. LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienas opinionibus accômodaui manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè fulmen emicuit. Id euenit ubi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longiùs proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans fundâ, & attritu aëris velut igne diſtillat. Ideò æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Faciliùs autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantum ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi lenior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſimè erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuêre materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantùm, ſed decidunt. LVIII. Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde definit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortiùs ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cùm euaſit, & pugna deſiit, ex eâdem cauſſâ modò vſque ad terram profertur, modò diſſoluitur, ſi minore vi depreſſius eſt. Quare obliquè fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nûbibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt. LIX. Intelligo quid iam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quàm noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quàm naturam indicari. Sequar quo vocas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cùm imus per occulta naturæ, cùm diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, incôcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortẽ, & õnia quæ ad mortẽ ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quàm vt corpus ab animâ reſoluant? Hec nulla diligentia euitat, nulla

ſelicitas domat,nulla potẽtia euincit. Alia fortuitò diſponũtur: Mors omnes æquè vocat. Iratis diis propitiisque moriendum eſt. Animus ex ipſâ deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia,quæ natura ad fugam genuit,vbi exitus non patet,tentant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt,quàm quem audacem anguſtię faciunt:longeq́ue violentius ſemper ex neceſſitate, quàm ex virtute cor[r]igimur. Maiora,aut certè paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus,nos,quantum ad mortem, proditos eſſe:& ſumus. Ita eſt,Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe?citò natura reuocabit & condet. Nec de re,ſed de die queritur. Eodẽ citiùs tardiúſve veniendum eſt. Quid ergo?Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus,qui magno ambitu rogat moram mortis?Nonne contemneres eum,qui inter perituros conſtitutus,beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet?Idem facimus. Magno æſtimamus,mori tardiùs. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſimâ. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris,omnium cauſſa eadem eſt .Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu,& carnifici noſtro præſtaremus obſequium:quid intereſt,vtrum ad mortem iuſſi eamus,an vltronei? O te dementem,& oblitum fragilitatis tuæ,ſi tunc mortem times,cùm tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues,ſi fulmen effugeris?Petet te gladius,petet lapis,petet febris. Nõ maximum ex periculis,ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Malè ſcilicet erit actum tecum,ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit,ſi mors tua procurabitur,ſi tu tunc quoque cum exſpiras, non ſuperuacuæ,ſed alicuius magnę rei ſignum es. Malè ſcilicet tecum agitur,ſi cum fulmine conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas,& quoties aliquid effulſit,exſpiras. Quid ergo?Honeſtiùs iudicas deiectione animi perire quàm fulmine?Eò itaque fortior aduerſus cæli minas ſurge,& cùm mundus vndique exarſerit,cogita te nihil habere de tantâ mole perdendum. Quòd ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtę illiſæq́ue nubes ſtrepunt,ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur:at tu ſolatij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metum. Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius, quòd exſpectationem tuam antecedit. Nemo vmquam fulmen timuit,niſi qui effugit.

M. AN-

NOTÆ

AD LIB. II.

AD CAP. I. *Diſputaturus de fulguratione, tonitruo, fulmine, terræmotu, quædam de vi & poteſtate aëris ei diſputationi neceſſaria præmunit.* 1. SOLIDVMNE SIT CÆLVM.] *Vt ſignificat Homerus, cum illud aheneum eſſe dicit.*

AD CAP. II. 2. ALIQVID ESSE CONTINVVM, ALIQVID COMMISSVM.] *Ex hac Stoicorum diſciplinâ ſumpta ſunt, quæ diſputantur à Pomponio in l. Rerum mixtura, D. de vſurp. & vſucapionibus.*

AD CAP. XXII. 3. SICVT CVM DVO LIGNA INTER SE DIVTIVS TRITA SVNT.] *Lignorum attritu excitari ignem, multi graues ſcriptores prodiderunt. Thucydides:* Ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθεῖσα ὑπ' ἀνέμων πρὸς αὑτὴν, ἀπὸ ταυτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀνῆκε. *Lucretius:*

Emicat interdum flammai feruidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſque teruntur.

Vitruuius: Intereà quodam in loco ab tempeſtatibus & ventis denſæ crebritatibus arbores agitatæ & inter ſe terentes ramos, ignem excitauerunt. *Inde apud veteres ignaria ex ligno: quæ ex quâ materiâ optimè parentur, docet Plinius cap. XL. lib. XVI. Lucianus:* Αὐτοὶ δὲ τὰ πυρεῖα συντρίψαντες, καὶ ἀνακαύσαντες, δεῖπνον ἐκ τῶν παρόντων ἐποιούμεθα.

AD CAP. XXVI. 4. QVIDAM NEGAVERVNT.] *Theophraſtus quidem diſertè ſcribit,* ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν εἶναι καυστόν. *Eſt enim humor, ignis alimentum.*

AD CAP. XXXI. 5. CETERVM MIRA FVLMINIS.] *Quædam iis conſimilia narrat & Plinius lib. II. cap. LI. Mihi hoc contigit, vt paucis menſibus antequam Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis, qui ita de me meritus eſt, vt perpetuò animi ipſius benè precari debeam, ex hac vitâ diſcederet, fulmen, in palatium ipſius decidens, ad mea vſque cubicula peruenerit. Ibi gladij qui ad lectum vnius è famulis meis pendebat, mucronem ipſum ita colliquefecit, vt in globulum conuerterit, vaginâ prorſus illæsâ.*

AD CAP. XXXIII. 6. QVORVM ARS IN TRIA DIVIDITVR.] *Miror cur non & pro quarto addiderit artem fulminum eliciendorum, ſiue euocandorum, de quâ eſt apud Ouidium libro III. Faſtorum; & apud Plinium cap. LIII. lib. II. & alios. ſed illam fortaſſis, tamquam nimis periculoſam, abiecerant. Poſſem multa notare ad ea quæ ſequuntur, de variis generibus fulminum. Sed me, vt verum fateor, ineptiarum piget.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
NATVRAL. QVÆSTION.
LIBER TERTIVS.

In quo de aquis agitur.

PRÆFATIO. NON præterit me, Lucili virorum optime, quàm magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tã occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obiicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis malè exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longè à domino iacentis cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pænitentiâ tranſitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. ---

Hoc dicerem, ſi puer iuueniſve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc verò ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſt meridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardiùs exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſêre ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quàm aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quàm inundatio, quâ planum omne perfuſum eſt; quàm conflagratio, quâ magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem

cem

cem ſe promittens, etiam ſine exercitu. quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeò ſine patriâ eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quàm quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permisêre fortunæ, nihil ſtabile ab illâ datum eſſe, eius omnia fluere aurâ mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imũ delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantùm domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiã publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex naturâ ſuâ, ſed ex humilitate noſtrâ magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terrâ ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & quâ nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuêre in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quã quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantùm, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animũ mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiã ſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà venerint. Quid eſt præcipuũ? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurũ diu: ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum,

ſed

ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit: ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam. primò diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus CAP. I. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, quâ ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

Siue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te. Iunior cariſſime, inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemq; decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turbâ, propriæ naturæ & ſingularis illi diem ſuũ dabimus, nũc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quærendum erit, vtrùm calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurrunt. Quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinẽ. tam varius ſingulis vſus, quàm guſtus eſt.

II. [2] Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interueniunt, ſalſæ aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, alumnoſos. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primùm tactus: frigidæ cælidæque ſunt. deinde ponderis: leues & graues ſunt. deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtiles. ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quedam alunt, quædam ſine vllâ bibentis ope tranſeunt. [3] quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt. II. At ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo

fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnę latenteſque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam cùm hiberni defluxêre torrentes, faciem ſuam ſeruant. IV. Primùm ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æquè mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, vt præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quâcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. V. Quidam iudicant, terram quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, & palàm venit, ſecretò reuertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tantâ ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit. VI. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideò ſiccas eſſe aiunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque inueniri in interiore Africâ fontes: quia feruida cæli natura ſit, & pænè ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contrà conſtat, Germaniam Galliamque, & proximè ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

VII. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides. Primùm ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quidquid in ſe fuſũ eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideò primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quòd quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adice, quòd in ſicciſſimis locis putei in altum acti, per ducenûm aut tricenûm pedum ſpatia, inueniunt aquarum vberes venas, in eâ altitudine, in quam aqua non penetret: vt ſcias illîc non cæleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquã. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quòd quidã fontes in ſũmo mõtis cacumine redundant. Apparet ergo, illos ſurſũ agi, aut ibi concipi, cũ õnis aqua pluuialis decurrat.

VIII. Quidam exiſtimant, queadmodum in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minùs illas ſtagnare, quã apud nos Oceanum, & ſinus eius: imò eò latiùs, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illâ profundâ copiâ iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cùm adiectos maria non ſentiant?

IX. Quibuſdam hæc placet cauſſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus; qui neceſſariò frigeſcit, vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, cum ſe deſiit ferre, conuertirur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris vmbram facit, ita infra terras flumen agit riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub terrâ verò quidquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflauit, quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.

X. Habes primam aquarum ſub terrâ naſcentium cauſſam. Adiicias etiam licet, quòd fiant omnia ex omnibus. Ex aquâ aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aquâ, & ex terrâ aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imò maximè in hanc. Vtraque cognata res eſt, vtraque grauis, vtraque denſa, vtraque in extremum mundi compulſa. Ex aquâ terra fit. Cur non aqua fiat è terrâ? At magna flumina ſunt. Cùm videris, quanta ſunt; rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cùm labantur aſſiduè, quædam verò concitata rapiantur, quæ præſtò ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi miraris quòd cùm venti totum aëra impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctesque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi vllam vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat: ne portionũ æquitate turbatâ, mundus præponderet. Omnia in õnibus ſunt. Nõ tantùm aër in ignẽ tranſit, ſed numquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aër in humorẽ: ſed nihilominus non ſine humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis vnquã ſine aquâ eſt, quàm ſine aëre. Et ideò facilior inuicem trãſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iã mixta eſt. Habet ergo terra humorẽ: hunc exprimit. Habet aëra: hunc vmbra hiberni frigoris dẽſat, vt faciat humorẽ. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorẽ. naturâ ſuâ vtitur. XI. Quid ergo, inquis, ſi

petuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuêre locis, exeunt? Sæpè motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio transferuntur. Apud nos euenire ſolet, ut amiſſo canali ſua flumina primùm refundantur: deinde quia perdiderunt viam faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus in Corico monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios quoque caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut a curſu ſuo deiiciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cùm Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus excisis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia ferè aquoſiſſima ſunt, quæcumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum verò vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quàm radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantùm id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quæ vrbs in Cretâ inſulâ fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, dirutâ vrbe: poſteà verò quàm cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quòd obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura deniq; inuenimus, quę propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim eſſe pluuialẽ hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quòd per hiemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquã non faciunt imbres, ſed excitant. XI. Paullò repetamus hoc altiùs, ſi videtur: & ſcies nõ habere quod quæris, cum ad verã amniũ originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicẽ, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerũ elemẽta ſunt quattuor, nõ potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerũ naturæ portio tã magna, poteſt aliud ex ſe ſẽper effũdere? Quomodo aër, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aër, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cùm dixi, elemẽtum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentiſſimũ elementũ eſt. hoc fuiſſe primùm putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed et nos quoq; aut in eãdẽ ſenten-

tentiâ,aut in vltimâ ſumus. Dicimus enim ignē eſſe,qui occupet mundum,& in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidū conſidere,&nihil relinqui aliud in rerum naturâ,igne reſtincto,quam humorē: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exiri ſemper, qui pro omnibus fuit,& ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt,ſic poſitus,vt fluminibus edendis ſufficere,vt riuis,vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur,Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aquâ ſuſtineri,& vehi more nauigij,mobilitateque eius fluctuare,tunc cùm dicitur tremere Non eſt ergo mirum,ſi abundat humor ad flumina fundenda,cùm mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quòd credas,in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam. XIV. Ægyptij quattuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina,marem& fœminam. Aërem marē iudicant,quâ ventus eſt: fœminā,quâ nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum,quâ ardet flamma: & fœminam,qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant. ſaxa cauteſque. fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam. XV. Mare vnde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris,ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt,quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illâ,quantum ſuperfluum fit,emittitur. Quædam ex iſtis ſunt,quibus aſſentire poſſumus : ' ' ſed hoc ampliùs cenſeo. Placet naturâ regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar,in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis,hæ ſpiritus receptacula. In terrâ quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia,per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantùm ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paullò pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citiùs flectantur ex lubrico: ſic in terrâ quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen,& cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundùm legem naturæ,voluntatemque naſcentium. Ceterùm vt in noſtris corporibus,ita in illâ ſæpè humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua,aut loci ſenium,aut frigus,aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus eſt, modò breuis . Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cùm per-

cuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retrò dedit ſanguinem: ita in terrâ, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modò exſiccatur aliquo impedimento, modò coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modò per ſe viribus recollectis, modò aliunde tranſlatis. Sæpè enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpè terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terrâ, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, grauioremque, quàm vt manere in naturâ ſuâ poſſit, gignat humorem. Sæpè colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſurâ loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hîc tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes, nonnumquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantùm detulit: nōnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. XVI. [12] Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cùm poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodū quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideò notabilia: quædam maiora, nec minùs certa. Et quid hoc mirum eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quàm æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terrâ minùs nota nobis iura naturæ, ſed non minùs certa. Crede infrà, quidquid vides ſuprà. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpè illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aëre cæco pinguique concepta, & [13] in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæca, vt talpę & [14] ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. [15] Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur. XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbanè in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabrâ ire piſcatum.

Exſpe-

Exſpecto vt aliquis [16] in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit. In cubili natant piſces: & ſub ipſâ menſâ capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. [17] Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientiũ color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo, & condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terrâ, & effodi, non capi. Quàm incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: & cænæ cauſſâ occiſum eſſe ſuper cænam, cùm multum in delicijs fuit; & oculos, antequam gulam, pauit. XVIII. Permitte mihi, quæſtione ſepoſitâ, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo exſpirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primùm, deinde pallor ſuffunditur: quàm æquè variatur, & incerta facies inter vitã & mortẽ coloris eſt. Vacatio longa ſõniculoſæ inertiſq; luxuriæ. Quàm ſerò experrecta, circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideò curſu aduehebatur, ideò gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quò peruenere deliciæ? [18] Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magnâ tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet. Vbi multùm diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce ſanguinem putes ventrem: quàm lucidum quiddam, cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, &

rore contenti: oculis quoque guloſi ſunt. XIX. Sed vt ad propoſitum euertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certè cùm ‚‚ in Cariâ circa Lorymam vrbem talis exſiliſſet vnda, periere quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cęlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterùm inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex quâ ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quòd anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantùm venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum alijs ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur; alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

XX. At quare aquis ſapor varius? propter quattuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda, ex eâdem ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ medicaminum potentiam: he grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ leuitatem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrùm per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptę, cum vitæ periculo bibuntur. Hincillud, de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrariò, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quòd res abiectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italiâ quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minùs videbitur tibi mirum, ſi notaueris, albulam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimiâ grauitate deferṭur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddam

actius

acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit.[20] Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parùm moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

XXI. [21] In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deijciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimilesq; regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat. XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia. vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magisque inſignes, quàm vt dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe. XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſummâ humo repunt: aliæ abditę, quarum reddita eſt ratio.

XXIV. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixturâ frigidę intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus [22] dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſępè eumdem ignẽ ambiẽs aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaq; intrat, effluit calida. Idem ſub terrâ Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illâ feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, quâ caluerunt, materiæ. Quod ne accidere miteris, viuæ calci aquam infunde, feruebit. XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt. nec odore notabiles, nec ſapore. [23] Circa Nonacrin in Arcadiâ Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehen-

 di niſi

di niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de quâ paullò antè retuli, aqua, ſummâ celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. 24 Eſt autem noxia aqua in Theſſaliâ circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. 25 Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuére nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotiâ amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedoniâ quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutiùs potauere, non aliter quàm infecta mutantur. At ſi illis lanâ opus fuerit pullâ, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronem eumdem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatiâ flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadociâ, quo poto equis, nec vlli prætereà animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Siciliâ, eſt adhuc in Syriâ ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palàm cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodò vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet: quanto erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei quam contrà penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidẽ, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pænè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namq; cùm vtriuſq; pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtrâ, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant, de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant 26 inſulæ, in Lydiâ natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacus vehitur, alia in lacu Statonẽſi. Cutyliarũ inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aquâ ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantùm vento impellitur, ſed & aurâ. Nec vmquam illi per diem & noctẽ in vno loco ſtatio eſt: adeò mouetur leui flatu. Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulę materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondeſq; in lacu ſparſas pinguis humor

appre-

apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illâ ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quę vbi purgamenta aquarum coaluerunt, exſpumâ ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex ventoſo inaniq́ue concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fæcundiores fæminas faciat, adeo vt quarumdam viſcera longâ ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quędam in Lyciâ aquæ conceptum fæminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parùm tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temerè vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coeunt? Contrà autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex quâ fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cùm induruit, longioris frigoris pertinaciâ ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapſus effectus eſt.

XXVI. Æſtate quędam flumina augentur, [27] vt Nilus. cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo; quattuor autem eſſe iudicant cauſſas. Aut quia tunc maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longiùs receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terrâ vacat locus. Omnis autem humor naturâ ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaque recepta flumina curſus egere ſecretò: ſed cùm primùm aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, præruptâ parte, quæ minùs ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

[28] Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioq́; renaſcitur ore.
Sic modò combibitur, tacito modò gurgite lapſus,
Redditur Argolicu ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu. [29] tan-

„ tandem longè remoto loco, non tamen dubius, an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: „ vt Arethuſa in Siciliâ, quintâ quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaiâ eo vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antè quàm in Syracuſano littore emergere. Ideóque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illîc redundare. Hoc & à te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantùm lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidquid putre iacuit, expellant: vbique autem facit mare; cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciunt: vt „ circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illîc ſtabulare Solis boues, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundam vtique inibi tempus eius rei, de quâ quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterùm publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minúſve æſtuant. Mare verò cadauera, ſtamentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantùm tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur. XXVII. Sed monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, queadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. Vtrùm Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſâ æſtate hiés pertinax, immenſâ vim aquarum ruptis nubibus deiiciat. An flumina tellus largiùs fundat, aperiatque fõtes nouos: aut nõ ſit vna tanto malo cauſſa, ſed õnis ratio cõſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magnâ tutelâ ſtant ac vigent omnia: citò ac repentè diſſi-

diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum naturaflexerit,in exitium mortalium ſatis. Ergo cùm affuerit illa neceſſitas temporis,multá ſimul fata cauſſas mouent:nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt,vt quidam putant,inter quos Fabianus eſt. Primò immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cælum eſt: nebulaque continua,& ex humido ſpiſſaq;caligine,numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis,& ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu,paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit:mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt& vitis;atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt:iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet. fame laboratur,& manus ad antiqua alimenta porrigitur:quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſurâ adſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtrà titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur,& lutulá humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt,& congeſtæ ſæculis tabuerunt niues,deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas malè hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas,& intermixtos ouium greges deuehit,vulſiſque minoribus tectis,quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes,& implicitos trahit mœnibus ſuis populos,ruinam an naufragium querantur, incertos:adeò ſimul,& quod opprimeret,& quod mergeret,venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſsim populatur. Nouiſſimè ruinâ magnâ gentium clarus onuſtuſque diffunditur.Flumina verò ſuapte naturâ vaſta,& tempeſtatibus rapta,alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum,quid putas Rhenum atque Danubium,quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt,cùm ſuperfuſi nouas ſibi fecêre ripas,ac ſciſſâ humo ſimul exceſſere alueo. Quantâ cum præcipitatione voluuntur,vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidē languidus,ſed latiſſimè velut per anguſtū aquas implet?Cumque Danubius non iam radices,nec media montium ſtringit,ſed iuga ipſa ſollicitat,ferens ſecum madefacta montium latera,rupeſque deiectas,& magnarum promontoria regionum,quę fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum(omnia enim ſibi ipſe præcluſerat)in orbem redit,ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres,fit cælum grauius,ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum,nox eſt:& quidem horrida & terribilis,intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina,procellæ quatiunt mare:tunc primū auctum fluminum acceſſu,& ſibi anguſtūm,iam promouet littus:nō continetur ſuis finibus,ſed prohibent exire torrentes,aguntq;fluctus retrò:

pars

pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, quà proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt. tantùm in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quòd tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cyclades augent, vt ait ille [11] poëtarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetũ ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingẽtia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cùm dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.

------ Preſſæq; labant ſubgurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illâ rapinâ poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente. Perfer Scies, quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur. XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis accerſi. Nõ poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuriâ fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

--- Sed adhuc in damna profectum eſt.

Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis

Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cùm per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt; quod longè à conſpectu littoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris.

ris. Nam vt aëris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeò in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in vnius equalitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magnâ mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſq; violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æquis excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit iterúmque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Quâ ratione, inquis? Eâdem, quâ conflagratio futura eſt. Vtrumq; fit, cùm Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominãtur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quãndoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cùm aliud genus exitij placuit.

XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ ampliùs vt è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeò quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illîc ſolſtitium, hîc bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipsâ mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: naturâ gubernante, vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minùs ſolem & lunam, & vices ſiderum,

derum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, continuit. in his fuit inundatio, quæ non ſecùs quàm hiems, quàm æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cùm partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, vt de integro totæ, rudes innoxiæq; generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter: plus humoris, quàm ſæpe fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quę libraméta ſtant, inęqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, nõ quo obruat. Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locũ exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſiduâ tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſosq; impetu quatient: inde aurâ tacitâ manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe cõponent. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hiems, æſtas prohibebitur, & quodcumque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina. Caſpium & Rubrum mare, Vmbracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quẽquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occàſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunæ indulgentiæ excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit. XXX. Sunt omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtique quæ à primo facere conſtituit, ad quæ non ſubitò, ſed ex denunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cùm in hunc habitum ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc, vnde tantum

tumul-

tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altiùs cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quòd immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erunt cauſſæ diluuio, cùm alię aquæ ſubinfluũt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coërcitę vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cùm ſemel aliquid ex hac idoneâ diligentiâ remiſerit mundus: ſtatim vndique ex aperto ſupernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quàm magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſâ, & iubente naturâ, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, citò miſcet, incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterùm aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpicijs natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt. Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

M. ANTONII MVRETI

NOTÆ

AD LIB. III.

AD PROOEMIVM. 1. DEVS *ALIA* EXALTAT, *ALIA* SVBMITTIT.] *Hoc Æſopus quaſi proprium Dei opus eſſe reſpondit. Et notum eſt illud Heſiodi,*

Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,

Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει

Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

AD CAP. II. 2. AVT STANT OMNES *AQVÆ*, *AVT* FLVVNT, *AVT* COLLIGVNTVR.] *Prima diuiſio aquarum.* Τῶν ὑδάτων τὰ μὲν στάσιμα, τὰ δὲ ῥυτά, τὰ δὲ συλλογιαῖα.

3. QVÆDAM HAVSTÆ FOECVNDITATEM ADFERVNT.] *Theophraſtus libro* IX. περὶ φυτῶν: Ἐνιαχοῦ μὲν γάρ φασι τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξὶν, ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπίαις· ἐνιαχοῦ δὲ ἄγονον, ὡς ἐν Πυρρᾷ. *Plinius libro* XXXI. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eâdem Arcadiâ, abortuſque fieri non patitur. E diuerſo in Pyrâ flumen quod Aphrodiſium vocant, ſteriles facit. *Solinus in capite de Siciliâ:* Ibi & fontes duo. Alterum ſi ſterilis ſumpſerit, fœcunda fiet: alterum ſi fœcunda hauſerit, vertitur in ſterilitatem.

AD CAP. V. 4. QVIDAM IVDICANT.] *De cauſâ & origine fluuiorum ac fontium videndus Ariſtoteles cap.* XIII. *lib.* I. *Meteorologicon.*

AD CAP. X. 5. FIVNT OMNIA EX OMNIBVS.] *Vide eumdem Ariſtotelem capite quarto libri* II. περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

6. OMNIA IN OMNIBVS SVNT.] *Vetus dictum Anaxagoræ:* Πᾶν ἐν παντὶ μέμικται.

AD CAP. XI. 7. IN CORICO MONTE.] *Plinius*, In Coryco monte amnis erupit, poſtquam cœptus eſt coli.

8. HÆMVS.] *Hæc de re ita idem Plinius:* Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſiluis, quos arborum alimenta conſumebant. ſicut in Hæmo, obſidente Gallos Caſſandro, cùm valli gratiâ ſiluas cecidiſſent.

9. IDEM *AIT* CIRCA ARCADIAM.] *Plinius:* Et coli moueriq́ue terram, callumq́ue ſummæ cutis ſolui, aquarum intereſt. Proditur certè in Cretâ expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amneſque qui in eo ſitu multi erant. Rurſus condito, poſt ſex annos emerſiſſe, vti quæque cœpiſſent partes coli.

AD

AD CAP. XIII. 10. AQVA, AIT THALES.] *Aquam principium rerum omnium eſſe tradidit Thales, vt auctor eſt Ariſtoteles libro primo maiore τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Eamdem putabant fuiſſe ſententiam vetuſtiſſimorum poëtarum, quos illi Theologos vocabant. Nam & eodem reſpexiſſe Homerum illo verſu,*

Ὠκεανόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

& cùm Odyſſeas ν', Neptunum ab Ioue ipſo vocari facit deorum antiquiſſimum & optimum. AD CAP. XV. 11. SED HOC AMPLIVS CENSEO.] *Senatorium loquendi genus: cùm qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab alijs dicta erant, ſed addebat aliquid etiam de ſuo.*

AD CAP. XVI. 12. SED QVARE QVIDAM FONTES SENIS HORIS PLENI, SENISQVE SICCI SVNT?] *Huic ſimile quiddam de Dodoneo fonte ſcriptum reliquit Plinius libro* 11. Meridie, *inquit,* ſemper deficit: quâ de cauſsâ anapauomenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit. *Paullò pòſt addit, fontes eſſe calidos contra Timauum amnē, qui pariter cum æſtu maris creſcunt, minuunturve. Vide quæ de fonte Comenſi ſcribit Plinius Cæcilianus epiſtolâ vltimâ libri quarti: quæ eadem & Plinius auunculus, ſed breuiùs, tradiderat.*

13. ET IN AQVIS TORPENTIBVS SITV.] *Malim alijs libris,* facta.

14. SVBTERRANEI MVRES.] *Ita veteres libri, non, vt alij,* vermes.

15. INDE, VT THEOPHRASTVS AFFIRMAT, PISCES QVIBVSDAM LOCIS ERVVNTVR.] *Hunc ipſum, vt opinor, Theophraſti locum citat Athenæus principio lib. octaui, Plinius etiam copoſius cap.* LVII. *libri noni.*

AD CAP. XVII. 16. IN MARI VENETVR.] *Multò hæc ſcripturâ melior, quàm illa vulgata,* in mari Verſetur.

17. VITREIS OLLIS INCLVSI OFFERVNTVR.] *De his ipſis delicijs vide quæ ſcribit Plinius lib. nono.*

AD CAP. XVIII. 18. IS PRO PVTRIDO.] *Totus hic locus quanto melius in veteribus, quàm in vulgatis libris legatur, cupio ex collatione cognoſci. Ita enim ſcriptum eſt in illis:* Is pro putrido iam piſcis eſt, qui hodie eductus, *& cetera, & paullò pòſt:* Vt guſtare poſſint, niſi quem. *Vox* piſcem *redundat. de mullo enim tantùm loquitur.*

AD CAP. XIX. 19. IN CARIA CIRCA LORVMA VRBEM.] *Ita iampridem legendum docui capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectionum: idq́, ex libro vetere, Strabone, Melâ, Plinio, Ptolemæo. Mentio eius oppidi eſt apud Liuium libro* XXXVII.

AD CAP. XX. 20. HOC HABET MALI LYNCESTIVS AMNIS.] *Ita legendum ex vetere libro & ex hiſtoriâ. Theopompus* ἐν Λυγκήστῳ φησὶ πηγὴν εἶναι τῇ μὲν γεύσει ὀξίζουσαν, τοὺς δὲ πίνοντας μεθύσκεσθαι. *Athenæus libro* 11. *Meminit & Vitruuius, & Plinius, & Oribaſius.*

AD CAP. XXI. 21. IN QVOSDAM SPECVS.] *Noti ſunt Virgiliani verſus de Auerno.*

Spelunca alta fuit, vaſtoq́ue immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq́ue tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis. talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat.

AD CAP. XXIII. 22. DRACONES ET MILIARIA.] *Vtraque vaſa ſunt ad aquam calefaciendam. Dracones à figurâ dicti. Miliariorum & apud iuris auctores, & apud alios mentio.*

AD CAP. XXV. 23. CIRCA NONACRIN.] *Vitruuius:* Item eſt in Arcadiâ Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus è ſaxo ſtillantes frigidiſſimos humores. Hæc autem aqua *ςυγὸς ὕδωρ* nominatur, quâ neque argenteũ, neque æneũ, neque ferreum vas poteſt ſuſtinere: ſed deſilit & diſſipatur. Conſeruare autem eam & continere nihil aliud poteſt, niſi mulina vngula, quâ etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexander, per Iollam filium perlata eſſe, & ab eo eâ aquâ regem necatum. *Huius aquæ Herodotus, Curtius, Plinius, Plutarchus, alij eamdem eſſe vim tradiderunt.*

24. EST AVTEM NOXIA AQVA IN THESSALIA.] *Meminit huius & Vitruuius libro octauo, & Plinius capite ſecundo libri* XXXI.

25. ALIA ENIM SVNT QVÆ POTA.] *Vitruuius:* Sunt Bœotiæ flumina Cephiſus & Melas, Lucaniæ Crathis, Troiæ Xanthus, inque agris Clazomeniorum & Erythreorum & Laodicenſium fontes ac flumina. cùm pecora ſuis tẽporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eò quotidie potum: ex eoq́ue quamuis ſint alba, procreãt aliis locis leucophæa, aliis pulla, aliis coracino colore. *Ouidius:*
Crathis & hinc Sybaris veſtris conterminus oris,
Electro ſimiles faciunt, auroq́ue capillos.

Νυμφόδωρος καὶ Θεόφραςός φασι, τοῦ Κράθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν: Scholiaſtes Theocriti in eidyllium quintum. Vide & Plinium lib. II. *cap.* CIII. *& capite ſecundo libri* XXXI. *ex quo intelliges, rectè à me ſcriptum paullò infra hæc verba,* ad Ceronem. *vbi alij legebant,* ad Penemon. *De Xantho idem ab Ariſtotele traditur libro* III. *de hiſtoriâ animalium, niſi quòd pro Xantho Scamandrum vocat.*

26. INSVLÆ IN LYDIA NATANT.] *Vide Plinium cap.* XCV. *libri* II. *Talem inſulam paruam quidem, ſed quæ tamen arbores habeat, & in quâ & pecudes & armenta paſcantur, in viâ Tiburtinâ ſæpè magnâ cum voluptate ſpectaui.*

AD CAP. XXVI. 27. VT NILVS, CVIVS ALIAS RATIO REDDETVR.] *Libro proximè ſequenti.* 28. SIC VBI TERRENO LYCVS.] *De Lyco, Eraſino, Tigride, idem & apud Plinium legitur.*

29. TANDEM LONGE REMOTO LOCO.] *Locus hic fœdè mutilatus ab alijs, ita in vetere libro meo legitur:* Tandem longè remoto loco. non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purga-

purgamentâ eiectant. *Ego autem, qui iã pridem ita reſtituiſſem, monuerã decẽ ab hinc annos, ita reſtituendum eſſe, capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectionum. Sed negligentiâ eius, cuius operâ in eis libris, grauiter tunc ægrotus, vtebar, factum eſt, vt ea omnia omiſſa ſint, quæ ex vetere libro addenda erant.* 30. VT ARETHVSA.] *Plinius libri ſecundi cap.* CIII. 31. CIRCA MESSANAM ET MYLAS.] *Plinius libri ſecundi cap.* XCVIII.

AD. CAP. XXVII. 32. POETARVM INGENIOSISSIMVS.] *Notanda eximia, eademq́; veriſsima laus Ouidij, quem hodie nonnulli ineptè faſtidioſi contemnere audent. Notandum etiam, quanto iudicio Seneca in eo reprehendat ea, in quibus luxurianti ingenio nimis indulſit. Hæc nos in ſcribendo cautiores & conſideratiores facere debent.*

L. ANNÆI SENECÆ
NATVRAL. QVÆSTION.
LIBER QVARTVS.

Præfatio.

DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturũ te hoc, non dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumq́; deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè cõuenit. Nec mirũ paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modò amore noſtri, modò tędio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbiâ inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: aliàs voluptate laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turbâ quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi benè caueris, non eris. Mihi crede capieris. ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cùm reiiciuntur, placẽt: ſæpè excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſũ imputant, quòd repelluntur, & ſubigi ne contumeliâ quidẽ poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verũ. Eâ maximè quiſq; pater, quâ petitur. Fortaſſe enim ideò, quia patet, petitur. Sic ergo formare,

vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis. cùm omnia caueris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clàm vtetur parcè: alius ex aperto, palàm ruſticitate ſimulatâ, quaſi ſimplicitas illa, nô ars ſit. Plancus artifex ante Villeium maximus, aiebat non eſſe occultè, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimùm adulator cùm deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſonâ tuâ Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maximè in diſtinguendis & curandis vitijs, ſæpè dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendíque aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolùm facili, ſed etiam hilari viâ pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pyctâ, quamuis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar, cùm poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior, quò apertior eſt adulatio, quò improbior, quò magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citiùs expugnat. Eo enim iam dementiæ venimus. vt qui parcè adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parùm amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quàm conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quàm hic omnibus: cùm interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditijs tuis reſtitit, vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eò magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi mali egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exem-

plar componere. Cùm quis ad te adulator acceſſerit,dicito:I tu,iſta verba,quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferro ad aliquem,qui paria facturus,vult quidquid dixeris,audire. Ego nec decipere volo,nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos,vellem.Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere vt te petere cominus poſſint?Longũ inter vos interuallum ſit.Cùm cupieris benè laudari,quare hoc vlli debeas?Ipſe te lauda.dic: Liberalibus me ſtudijs tradidi,quamquam paupertas alia ſuaderet,& ingenium eò duceret,vbi præſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem:& eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus,par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caii fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus,diu publici hoſtes, antequam ſui,propoſitũ meũ potuerunt euertere.Ceruicem pro fide oppoſui.Nullum verbum mihi,quod non ſaluâ conſcientiâ procederet,excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui,pro me nihil. niſi ne parùm bonus amicus fuiſſem.Non mihi muliebres fluxêre lacrimæ,non è manibus vllius ſupplex pependi.Nihil indecorum nec bono,nec viro feci. Periculis meis maior,paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quòd experiri voluiſſet,quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pendebant,vtrùm ſatius eſſet me perire pro fide,an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium,miſi.Videbam apud Caium tormenta,videbam ignes.Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe,vt inter miſericordiæ opera haberetur,occidi. Non tamen ferro incubui,nec in mare aperto ore deſilui,ne viderer pro fide tantùm mori poſſe. Adiice nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine nũquã ſuppoſitam manum lucro. Adiice nunc victus parſimoniã, ſermonis modeſtiam,aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule,veráne an falſa memoraueris.Si vera ſunt,coram magno teſte laudatus es:ſi falſa,ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare,aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nuſquam tuta fides.

Aut Ouidianum,

-- Quà terra patet,fera regnat Erynnis,
In facinus iuraſſe putes.

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenii ſui concitauit,deteſtatus conſenſum humani generis,tendentis ad vitia?) Omnes,ait,malos viuere:& in ſcænam velut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fæminam, non virum:

& adijcit,non ſingulos peccare,nec paucos,ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundem eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi,etſi diuidimur mari,præſtare tentabo, vt dubium viæ,iniectâ manu,ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſẽtias,hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vnà,quâ parte optimi ſumus:dabimus inuicem conſilia,non ex vultu audientis pendentia. Longe te ab iſtâ prouinciâ abducam,ne fortè magnam hiſtorijs eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam,quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit,cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium iacuit,cum quattuor Romanorum principum,id eſt, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit,altamq; Pompeij fortunam erexit,Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit:quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit,ex quo liquere mortalibus poſſet,quàm velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſâ viâ magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque,ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos,cùm Pompeius alienum exercitum fugeret,Lepidus ſuum. CAP. I. Itaque vt te totâ mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quęſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli:² Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt: quod & fontis ignoti,& æſtate quàm hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germaniâ eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cùm ſol vehementior inter extrema veris niues emollit,quas ante conſumit,quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo verò æſtatis minuitur,& ad hibernam magnitudinē redit,atque ex eâ demittitur. II. At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos,& ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum,quo maximè vſta feruoribus terra vndam altiùs traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in eâ parte, quæ in AEthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam vt ſcis,AEgyptus in hoc ſpem ſuam habet. ³Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt,prout ille magnus influxit,aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. Quare non ⁴ cum poëtâ meo iocor, & illi ⁵ Ouidium ſuum impingo? qui ait:

-- Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

Vnde creſcere incipiat ſi cōprehendi poſſet, cauſſæ quoq; incrementi inuenirentur. Nūc verò magnas ſolitudines peruagatus,& in paludes diffu-

diffuſus,gentibus ſparſus,circa Philas primùm ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam violentus, egreſſis Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit,& vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrẽtibus ſaxis,& per anguſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illîc excitatis primùm aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, ſpumat: & illi non ex naturâ ſuâ, ſed ex iniuriâ loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubitò deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili,& reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt:& cùm toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cùm iam adploraueris, merſoſque atq; obrutos tantâ mole credideris, longè abeo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam quam modò retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacedotes, & aurea dona præfecti, cùm ſollenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iã manifeſtus nouarum virium Nilus alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initiò diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamq; eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextrâ læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet, quã fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcẽ re-
 lin-

linquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis, & quòd inundat, & quòd oblimat. Id quidquid nō adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quòd cùm ceteri amnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tāto ceteris maior, adeò nihil exedit, nec abradit, vt contrà adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. Debetq; illi Ægyptus non tantùm fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiorque eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cùm ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterùm beluas, marinis vel magnitudine vel noxâ pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quòd ingentia animalia, & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cùm ipſe præfectus obtineret AEgyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentiū, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prelium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuq; innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam maiorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: hāc delphini ſpīnis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſâ refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimū timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed cōtemptu & temeritate. Vltrò enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: pleriq; pereunt, quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatrâ, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo conſtat. Significatā aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræq; defecit imperium. Per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciēdas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex AEthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſq; decurrere. In eâdem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc AEſchylus. Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primò AEthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni ferueſcunt, non tantùm in medio, ſed inclinatio quoque diei: ardens puluis, nec humani

vestigi

veſtigij patiens: argentũ replumbatur: ſignorum coagmẽta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quę latent brumâ, vnquam recõditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuiâ carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſanè aliqui montes illîc quoque excipiant: numquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & primâ ęſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo: æſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septemtrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per id tempus, & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum, æſtate primâ pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem per menſes quattuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, inconceſſus erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſię tempus obſeruant: tunc enim eijcitur mare inſtantibus ventis. Cùm reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterùm dulcis mari ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quò illi flauere vehementiùs? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quòd Eteſiæ littus AEgyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, deinde venturus, vnde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quòd teſtimonium eius teſtium turbâ coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cùm ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc verò tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quòd ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret AEgyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideò & ſpecus calidos

eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſâ æſtate refrigeſcunt: quia illo remotus ſeductuſque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt, maximè hæc meridiana ſunt. Terra cùm exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illò fluit, vbi exuritur: ſic aqua illò incumbit, quò vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, vnde exundat. Ob hoc pontus in infernum mare aſſiduè fluit rapidus, non vt cetera maria, alternatis vltrò citrò æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cùm pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina? Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cùm omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoq; magis, quò calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari vnda eſt? Nec enim vlli flumini dulcior guſtus. III. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelatâ nube totâ, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundę notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cùm multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parùm credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod pręteritũ, quàm in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſâ, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cùm adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni læuitate: iam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quę guttę adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vndâ?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aquâ.

aut, vt alius Poeta ait:

Stillicidî caſus lapidem cauat.

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cùm defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi deuoluta ęquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imo fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas. Grando nihil aliud eſt quam ſuſpenſa glacies. Nix, in pruinâ pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter niuem & glaciem intereſſe. IV. Poteram me, peractâ quęſtione, dimittere: ſed bene emẽſum dabo. & quoniã cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, nõ grandinet: & Vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus nos præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto? Hieme aër riget: & ideò nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aër propior eſt. Cùm ver cœpit, maior inclinatio aëris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideò, vt ait Virgilius noſter,

--- cùm ruit imbriferum ver,

vehementior immutatio eſt aëris vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales ſæpè ſolent interuenire, cùm pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cælum habente, minutæ pluuiæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.

V. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Imò ſi omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum, & adſtrictum eſt, vere relaxari: tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cælo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verũ exquirere, niuẽ ita caue experiaris.

ris. Minùs algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis iam diſtributâ niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidùmque aëra alligat, & perſtringit. Itaque cùm pluuia futura erat, grando fit, iniuriâ frigoris. VI.12 Non tempero mihi, quo minùs omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cum grando futura ſit, & hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cùm colorem nubium notaſſent, quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publicè præpoſitos Χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cùm ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinem, quid exſpectas? vt homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Imo pro ſe quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cùm aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exuſtiones nubes, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabit. Nec minùs ab huius agello grando ſe auertebat, quam ab illo in quo maioribus hoſtiis exorata erat. VII. Rationem huius rei quædam quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, & quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebantur in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis, quòd negligentiâ eorum vineç vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palàm eſt, vt huius rei cauſſâ nullius philoſophi ſchola intranda ſit. VIII.14 Vnam rem adhuc adiiciam, & fabulare ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in eâ parte aëris fieri, quæ propè terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cùm multum intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quò recentior. Altera, quòd radii ſolis à terrâ reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideò plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſa eſt, quòd magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, minus ventis verberantur. IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quò ſolidius eſt, hoc calorem citiùs concipit, & diutiùs ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreum & argenteum,

æneo

ergo citiùs calor accedet,diutiùs hærebit. Adijcit deinde,quare hoc exiſtimet fieri. His,inquit,corporibus,quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt,neceſſe eſt minora foramina eſse,& tenuiorem in ſingulis ſpiritum.Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citiùs calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia,& celeriùs feruorem ſentiant,& propter eaſdē anguſtias quidquid receperunt,tardius reddant. X. Hæc longè præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aër quò proprior eſt terris,hoc craſſior. Quemadmodum in aquâ & in omni humore fæx ima eſt:ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autē probatum eſt, omnia quò craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fideliùs cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aër,& quò longius a terrarum colluuie receſſit,hoc ſincerior puriorque eſt.Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit:ideo minùs calefit. XI. Contrà autem quidam aiunt,cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quò ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare,quòd Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putāt creſcere, vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at verò vbi ad vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterùm intantum nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſset,non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſse. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoriâ pilâ. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent,quò minùs par ſibi ab omni parte dicatur quomodo in hac pilâ,nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes,quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem,quia ſolem propiùs excipiat, magis calere debere:idem dicere poteſt,longiorem hominē citiùs quàm puſillū debere calefieri,& citiùs caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum mēſurâ ſuâ æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illâ poſse ita eminere, vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æternâ niue obſeſſi,nihilominus in imo ſunt. & propiùs quidē ſoli eſt mons,quàm campus aut vallis: ſed ſic,quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quàm alia dicetur vicina cælo: quod falſum eſt: quia inter puſilla nō poteſt eſse magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt,nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine,tamen minima dicuntur. XII Sed vt ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit,in eâ parte aëris niuem concipi,quæ vicina terris eſt:& ideò minùs alligari,

quia

quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quã vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quàm vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſquã, nec melior, tam operoſè perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multò magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint niues, Iubes me cum luxuriâ litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cùm quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cùm emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos verò quæramus potiùs, quomodo fiant niues, quàm quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentiâ conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quòd ſpiritum, quòd ſolem emere non poſſumus, quòd hic aër etiam delicatis diuitibuſque ex facili, nec emptus venit. O quàm nobis malè eſt, quòd quidquam à rerum naturâ in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quàm feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beatè profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtę ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſariò quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantùm, ſed & mediâ hieme niuem hac cauſſâ bibunt. Quæ huius rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum vmquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cœnis vſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copiâ ferculorum ac varietate, comeſſatio altius merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid antè decox erat, efferauit, & in deſiderium ſemper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cęnationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo do-

ment

ment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigidâ ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant; ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore percuſſeris. Inde eſt, inquam, quòd nec nunc quidē contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpè repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorē habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, prô pudor, variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & properè cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendę niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dij boni, quàm facile eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittūt, pænè fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolùm niuem, ſed etiā eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deiicere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eâ acrior, quòd non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in quâ etiamnum natatis, eò peruenit vſu, & quotidianâ ſtomachi ſeruitute, vt aquę locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

M. ANTONII MVRETI
NOTÆ
AD LIB. IV.

VT *omnes diſputationes ſuas, vſitatâ ſibi conſuetudine, ſermone aliquo, qui ad formandos mores pertineat, condiat; de Nilo, grandine, niue, pluuiáque dicturus, elegãtiſſimo procœmio vtitur de vitandis adulatoribus: & quantopere eorum conſuetudo tum periculoſa, tum pernicioſa ſit. In eo emendando, quid præſtiterim & ipſe mihi conſcius ſum, & ſciet, ſi quis hos libros cum anteà editis conferre voluerit.*

1. ANTE VILLEIVM.] *Parùm abeſt, quin legendum ſuſpicer* Velleium, *vt intelligatur Velleius Paterculus, cuius fragmenta quædam hiſtoriarum exſtant. Ille quidem certè perfrictæ frontis adulator fuit.*

AD CAP. I. 2. QVID ITA NILVS ÆSTIVIS MENSIBVS ABVNDET.] *De hac nobiliſsimâ quæſtione multa diſputat Herodotus libro ſecundo, ſed multo copioſiùs multóque eruditiùs Diodorus Siculus libro primo bibliothecæ. Vide & Solinum capite* XLV. *& Plinium capite nono libri quinti, & Heliodorum libro ſecundo Æthiopicôn.*

AD CAP. II. 3. PROINDE AVT STERILIS ANNVS.] *Plinius :* duodecim cubitis famem ſentit: in tredecim etiamnum eſurit: XIV. cubita hilaritatem afferunt, XV. ſecuritatem, XVI. delicias.

4. CVM POETA MEO.] *Id eſt, tecum. erat enim & hic Lucilius poëta. Alij ineptè* cum poëtâ in eo.

5. OVIDIVM.] *Memoriæ lapſus. Tibulli enim verſus eſt, non Ouidij.*

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

6. HANC DELPHINI.] *Et de hoc naturali aſtu delphinorum aduerſus Crocodylos, & Tentyritarum audaciâ, vide Plinium cap.* XXV. *libri octaui.*

7. ET BORYSTHENES.] *Ineptè alij,* eas oras tenens.

8. EVDIMENES MASSILIENSIS.] *Legendum* Euthymenes, *è libro quarto eorum qui Plutarcho tribuuntur, de placitis philoſophorum.*

AD CAP. III. 9. GRANDINEM.] *Ariſtoteles capite* XII. *libri.* I. *Meteorologicôn.* AD CAP. IV. 10. BENE EMENSVM DABO.] *Benè emenſum vocat ὀπίμετρον, auctarium, corollarium. vt cùm multis modijs tritici pugillos aliquot pro cumulo adijciunt.*

11. OS PRÆCIDI, NON OCVLI ERVI SOLENT.] *Præcidere, aut fortaſsis præcludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, vt contrà dici non facilè poſsit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quæ adſpectu ipſo mendacij coargui poſſunt. Excæcare enim eos qui audiunt,*

diunt,

diunt, quantum in ipſis eſt, videntur. AD CAP. VI. 12. NON TEMPORE MIHI.] *Horum ſpeculatorum futuræ grandinis meminit & Plutarchus libri ſeptimi Sympoſiacon capite ſecundo. Et ne tota res, quæ alioqui primo adſpectu ridicula eſt, fabuloſa exiſtimetur, grauis & ſanctus ſcriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuiſſe, qui longâ eorum quæ in ſublimi fierent obſeruatione, grandinem imminentem præuiſcerent, & illis impijs ſacrificiis, aut ſanguinis è digito effuſione, populum in impietate ac ſuperſtitione retinerent. Vide eum libro* VI. *Stromat.*

AD CAP. VII 13. QVAMVIS MVNERA ETIAM DEOS VINCANT.] *Reſpicit ad illud Homericum,*

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας.

AD CAP. VIII. 14. *De origine niuis, de quâ hic agitur, videndus Ariſtoteles capite* XI. *lib.* I. *Meteorologicon.*

L. ANNÆI SENECÆ
NATVRAL. QVÆSTION.
LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

CAP. I. VENTVS eſt fluens aër. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aër tam immobilis eſt, vt non in aliquâ ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cùm leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cùm placidum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe vmquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cùm ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè concurſantia. Ergo parùm diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abundè ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de quâ cummaximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aër in vnam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aëris in vnam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior.

tatior. Scio quid reſponderi pro definitione alterâ poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te,in vnam partē fluens aër? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur,ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri,& non fluere:at è contrario non poteſt fluere niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumniâ tuta eſt, hac vtamur. Si verò aliquis circumſpectior eſt verbo non parcat,cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rē accedamus, quoniam ſatis de formulâ diſputatum eſt. II. Democritus ait, cùm in anguſto inani multa ſunt corpuſcula,quæ ille atomos vocat,ſequi ventum. At contrà,quietum & placidum aëris ſtatum eſſe,cùm in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit. ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio,cum exiguum locum multa corpora impleuerint,neceſſe eſt alia aliis incidant,& impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur,ex quibus naſcitur ventus, cùm illa quæ colluctabātur incubuēre, & diu fluctuata ac dubia inclinauēre ſe. At vbi in magnâ laxitate corpora pauca verſantur,nec arietare poſſunt,nec impelli. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt,cum aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtū contulēre:& inde ſpiſſior nubiū grauitas eſt. Adiice nunc, quod circa flumina &lacus frequēs nebula eſt,arctatis cōiunctiſque corporibus,nec tamen ventus eſt. Interdum vero tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat:quod non eueniret,niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis,quàm nebuloſum,caret vento. Adiice nunc,quod è contrario venit,vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus,& ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt,quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aëris eiicit,& ex abdito ſpirat: aliàs cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam,mihi perſuaderi poteſt,nec vt taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio,quæ non ſine magnâ narium iniuriâ emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat,interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimēta mutantem emittere ſpiritum. Benè nobiſcum agitur,quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt,dicere,multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula:quæ, cùm coaceruata ſunt,deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur,ſpatium maius deſiderat,ventus exſiſtit?

V. Quid

V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cùm quæ denſa ſteterant, vt eſt neceſse, extenuata nituntur in ampliorē locū. Ego vero & hanc iudico. Ceterum illa eſt longe verior cauſsa, valentiorque, habere aëra naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aëra autem inertē, inagitabilem relictum eſse? cùm aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia. VI. Eſt ergo aliquid in aquâ vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, & ideò modò ſpiſsat ſe, modo expandit & purgat: aliàs contrahit, aliàs diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſsa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans. VII. In vniuerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maximè venit, vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aurâ: hac dico, quæ pro vento valet. VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in vnam regionem colligitur. Cùm illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrāt. Huius rei argumentū eſt, quòd primâ noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata, quærit quo defluat & eo potiſſimum exit, vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cùm ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiamſi violentiores flauēre, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vnquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecil-

lior ac breuior eſt, prout valétioribus minoribúſve collecta cauſſis eſt.

IX. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim ceterâ parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locíſve ob humidam cæli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æquè profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magnâ noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutiùs corpuſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantùm, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tantùm: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cùm ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliquâ iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubilâ & triſti luce calefiunt, & per diem minùs quàm noctibus rigent. Etiamnum naturâ calor omnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideò quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quòd aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis nauigatur. Quod nō eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole. X. Eteſiæ quoque, qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare, cùm & longiùs extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberiùs. Itaque plura ex Septemtrionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum caniculæ non valent: quia iam multum è frigidâ cæli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partē aëris attrahit, aliam verò impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit. XI. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tamdem ſub ſidere, cùm illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis & delicati vocantur, quòd (vt ait Gallio) manè neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol cōmoueret. Adiice nūc, quòd ſi cauſſa

illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent,cùm longiſſimi dies ſunt,& cummaximè niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia,aut certè admodum pauca iacent adhuc ſub niue. XII. Sunt quædam genera ventorum,quæ ruptæ nubes & in pronũ ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant.Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cùm magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum,quæ vapor terrenus emittit,in ſublime eat,& alia ex his corporibus ſicca ſint,alia humida: ex tantâ diſcordiâ corporum inter ſe pugnantium,cùm in vnum conglobata ſunt,veriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes,& interualla inter illas relinqui fiſtuloſa,& in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus:qui maius deſiderat ſpatium,cùm euerberatus curſu parùm libero incaluit:&ob hoc amplior fit,ſcinditque cingentia,&erumpit in ventum: qui ferè procelloſus eſt, quia ſupernè demittitur,& in nos cadit vehemens & acer:quia non fuſus.nec per apertum venit,ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugnâ parat.Hic ferè breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideò tumultuoſus venit aliquando,non ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multò maiores diuturnioreſque ſunt,ſi alios quoque flatus ex eâdem cauſſâ ruentes in ſe abſtulêre, & in vnum confluxêre plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt,quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt:cùm verò plures in ſe aquas conuertêre,fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis,vt ſint breues quamdiu ſingulę ſunt:vbi verò ſociauêre vires,&ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodẽ ſe cõtulit,& impetus illis accedit, & mora. XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes:quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnumquam conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor,quem modò ſol fecit,modò ipſa arietatio, vt magnorum inter ſe corporum attritus.Hoc loco,ſi tibi videtur,quæri poteſt,cur turbo fiat:qui euenire in fluminibus ſolet,vt quàm diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens,retorqueantur,& in orbem aquas ſine exitu flectant,ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur,& verticem efficiant. Sic ventus,quamdiu nihil obſtitit,vires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt,aut vi locorum coëuntium in canalem conuexum tenuemque collectus,ſæpiùs in ſe volutatur,ſimilemque illis,quas diximus cõuerti,aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum,& ſe in ipſâ vertigine concitans,turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutiùs volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant.Hic eſt igneus turbo.Hi ferè omnia pericula venti erupti de nubibus produnt,quibus armamenta rapiuntur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidã venti diuerſos ex ſe generant,

& impulſum aëra in alias quoque partes, quàm in quas ipſi inclinaue-re diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed vbi plura coiêre, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt: tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt: inuicem ſpiritus leuiter fluens aër.

XIV. Repetam nunc quod primò dixeram, edi è ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed multis partibus caua,

--- & cæcis ſuſpenſa latebris

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quòd non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in cõfragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æquè dabis, eſſe aliquos & ſub terrâ lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cùm tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud verò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minùs ignem alentium. Per hæc loca cùm ſe, exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latiùs fuſis, etiam ſi quid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentiùs perſequar, cùm quæram de motibus terræ.

XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, demiſſos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt explorarent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: deinde longâ viâ fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terrâ ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate. intellexi enim ſæculum noſtrum, nõ nouis vitiis, ſed iã antiquitus traditis laborare: nec noſtrâ ætate primùm auaritiam, venas terrarũ lapidumq; rimatam, in tenebris malè obſtruſa quæſiſſe. Illi quoq; maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, mõtes ceciderũt, & ſupra lucrũ ſub ruinâ ſteterunt. Ante Philippũ Macedonẽ re-

ges

ges fuêre, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum necTiu dierúq; perueniret diſcrimē, & à tergo lucē relinquerunt. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tāta neceſſitas hominē ad ſidera erectū incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventoſque per cęcum inane experirentur, & aquarum nulli fluentium horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. Deinde cùm iſta fecerint, inferos metuunt.

XVI. Sed vt ad id de quo agitur reuertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaq; regna receſſit,
Perſidaq;, & radijs iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemq; triones
Horrifer inuaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuioq; madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi breuiùs illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur:

Vnà Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus; ---

& qui locum in illâ rixâ non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cęli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat, nec ſine cauſſâ. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis (bis autem æquinoctium eſt;) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur: Gręci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocauêre Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illâ pugnâ Romanis parum proſperâ, in quâ Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cùm venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiā qui Græcè neſciunt loqui. A ſol-

 ſtitiali

ſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur:quia Cori violenta vis eſt,& in vnam partem rapax; Argeſtes ferè mollis eſt, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens,apud Græcos λὶψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum.A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latinè Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt. XVII. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia vbique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus; non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſse,quot cæli diſcrimina. Cælum enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſolſtitialis,eſt æquinoctialis,eſt brumalis,eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit,vt ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſuprà, dimidia infrà eſt. Hanc lineam,quæ inter aperta & occulta eſt,Græci ὁρίζοντα vocant:noſtri finitorem dixêre,alii finientem. Adijciendus eſt ad hunc meridianus circulus,quo horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt,& alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſse autem eſt, tot aëris diſcrimina eſse,quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus,quinque illos orbes,quos modò dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes,quinque ab ortu,quinque ab occaſu. Meridianus circulus,qui in horizonta incurrit,regiones duas adiicit. Si duodecim aër diſcrimina accipit,& totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprii,qui non tranſmittunt,ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere vniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſsanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi cùm in Galliâ moraretur,& vouit & fecit. Infinitum eſt,ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt,quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem. XVIII. Inter cetera itaque prouidentiæ opera,hoc quoque aliquis,vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vnâ cauſsâ ventos,aut inuenit,aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primùm vt aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſiduâ vexatione vtilem redderent,vitalemque tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent,iidemque nimios compeſcerent. Nam modò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſsent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tẽpus aquis irrigant. Quid, quòd fruges

percipi

percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventila-
rentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis
velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quòd
omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis
miſcuit? Ingens naturæ beneficium, ſi illud in iniuriam ſuam non ver-
tat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgò di-
ctitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrum illum ma-
gis naſci Reip. profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeò
quidquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his rependi, quæ
in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideò
non ſunt iſta naturâ ſuâ bona, ſi vitio malè vtentium nocent. Ni-
mirum in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis
exercẽdum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum,
effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus mi-
lite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ
nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela ventis
damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſſâ. Incertam for-
tunam experimur: vim tempeſtatum nullâ ope humanâ ſuperabilem,
mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta vehe-
remur. Nunc autem cùm euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias
vadoſi maris: cùm effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos
præceps nauigantes ventus impingit: cùm inuolutos nubilo dies, &
nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cùm turbinibus diuulſa naui-
gia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis
portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in littore hoſtis, & trucidan-
dæ gentes tracturæ magnâ ex parte victorem, & antiquarũ vrbiũ flã-
ma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, dire-
cturos aciẽ in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum vide-
licet ad mortes noſtras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos
tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicẽ valetudinem. Non de-
populatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commo-
do licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & voce-
mus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbique
ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed vbique innocentes petat: oc-
cupabit vos in veſtrâ domo, ſed occupet nullum molientes malum.
Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre peri-
cula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuriâ, occurrentia deuaſtantem
ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem,
aut ex fame morſus eſt: nos ſine vllâ parſimoniâ noſtri alieniq́ue ſan-
guinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus
fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella per-
ferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuêre? Parùm eſt, intra orbẽ
ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciã traiicit, quam
exerci-

exercitus non vincet, cùm impleuerit, Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere, quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumq́ue iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam meliùs acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſuâ quemq; terrâ ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certè ſuo quiſque tantùm ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſticâ, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longè remota eſt, quæ non mittere aliquò ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentiâ tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria precludi. Non tamen (vt paullò ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumq́ue temperiem, ad euocandas ſupprimendaſq́ue aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem, cum aliis cauſſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magnâ experientiâ rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemq́ue geſtarent, nec vt perniciosa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Si ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa ſoluendi, ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregiè Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vitâ. Imò, Lucili cariſſime, ſi benè furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eâdem enim turbâ volutamur) magis ridebis, cùm cogitaueris vitâ parari ea, in quibus vita conſumitur.

M. ANTONII MVRETI

NOTÆ

AD LIB. V.

1 VENTVS EST FLVENS AER.] *Hanc definitionem non à Stoicis primùm proditam, ſed vetuſtam eſſe oſtendit Ariſtoteles: & certè Hippocratis in libro de flatibus eam ſententiam eſse conſtat: quam tamen multis modis Ariſtoteles ſecundo Meteorologicon erroris mendaciique conuincit.*

AD CAP. IV. 2. QVOMODO IN NOSTRIS CORPORIBVS.] *Ridicula opinio. Itaque Ariſtophanes Socratem vt populi ludibrio exponeret, eodem propè modo de tonitrui & fulminis origine diſſerentem facit.*

AD CAP. VI. 3. ANIMALIA IGNE GENERANTVR.] *Contrà Ouidius,*

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam.
Nataque de flammâ corpora nulla vides.

Sed hac de re vide Ariſtotelem libro V. *de hiſtoriâ animalium, & Plinium capite* XXXVI. *lib.* XI.

AD CAP. VII. 4. NVNC VERITIM INCIPIEMVS ILLOS EXCVTERE.] *De his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vide Plinium libro* II. *à cap.* XLV. *vſque ad cap.* L. *& ſcriptorem noctium Atticarum cap.* XXII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XVII. 5. GALLIAM CIRCIVS.] *Galliam Narbonenſem: vbi hodiéque & vehementiam & nomen retinet. Cercium M. Cato vocat, ſi emendata ſunt exemplaria.*

L. AN-

L· ANNAEI SENECAE NATVRAL. QVÆSTION.

LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

CAP. I. POMPEIOS, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab alterâ parte Surrentium Sabianumque littus, ab alterâ Herculanenſe conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magnâ ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querelâ eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò præruptæ paſſim ſine iniuriâ tremuere. Adiiciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas: motę poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo, fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuêre, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos

exercitus

exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus. Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cæli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentiâ mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos perußerunt. Peſtilens cælum exhauſit vrbes, non abſtulit Hoc malum latiſſimè patet, ineuitabile, auidum, publicè noxium. Nō enim domos ſolùm, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modò ruinis operit, modò in altam voraginem cōdit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltē fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quòd cùm ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrùm me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrùm ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt meâ quantus circa mortem meam tumulus ſit: ipſa vbique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciauere, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantque ſe vmquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecuriùs conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quę in futurum ruinâ ſuâ fulta ſunt? Erramus enim, ſi vllam terrarum partem exceptam inmunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eâdem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hęc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcumque eſt iſta vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit, repetit. Quædam rariùs ſollicitat, ſæpiùs quædam. Nihil immune eſſe & innoxiū ſinit. Non homines tantùm, qui

breuis & caduca res naſcimur, Vrbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, idipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſis pluribus reſolui, & ſummam manere, partibus ruere.

II. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit. & perdere. Ego vero hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubitâ captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quàm leuibus cauſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſurâ quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quod tremunt terræ, quod ſubitò diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitam, ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat: cùm quoſdam ſtrangulauerit potio, malè lapſa per fauces? Quàm ſtultum eſt mare horrere: cum ſcias ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quam ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti: cùm mors vbique præſto ſit, & vndique occurrat: nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant, quàm vulgaris mors: vt contrà, cùm ſit neceſſarium e vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoque. Stet hæc

iſta

ſta humus,& ſe teneat ſuis finibus,nec vllâ iactetur iniuriâ:ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo,illam ego mihi,an ipſa ſe mihi imponat?Diducitur ingenti potentiâ neſcio cuius mali:rumpitur,& me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò?Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar,ſi rerum natura non vult me iacere in ignobili loco?ſi mihi inicit ſui partem?Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt,inquit,*mihi,cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere:Si cadendum eſt,cadam orbe concuſſo:non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt,terram quandoq; videre mortalem. III.Illud quoq; proderit præſumere animo,nihil horum deos facere,nec irâ numinum, aut cælum concuti,aut terram.Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæuiunt,ſed ex quibuſdam vitiis,vt corpora noſtra,turbantur:& tunc,cùm facere videntur iniuriam,accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum,omnia terribilia ſunt,vtpote quorum metum raritas auget. Leuiùs accidunt familiaria:ex inſolito formido eſt maior. Quare autē quidquam nobis inſolitum eſt?quia naturam oculis,non ratione comprehendimus: nec cogitemus,quid illa facere poſſit,ſed tantùm quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas,tamquam nouis territi:cùm illa non ſint noua,ſed inſolita.Quid ergo?Non religionem incutit mentibus, & quidem publice,ſiue deficere ſol viſus eſt,ſiue luna,cuius obſcuratio frequentior,aut parte ſui,aut tota delituit? Longeque magis illæ actæ in tranſuerſum faces,& cæli magna pars ardens, & crinita ſidera,& plures ſolis orbes,& ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus igniū, multam poſt ſe lucem trahentium?nihil horum ſine timore miramur: & cùm timendi ſit cauſſa,neſcire;non eſt tanti ſcire,ne timeas?Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo?Neque enim illo quidquam inueniri dignius poteſt,cui ſe non tantum commodet, ſed impendat. IV. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illâ valentius, quid tantum onus vi ſuâ labefactet: cur modò tremat, modò luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: & aliàs interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, aliàs cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas,aliquando refrigeret: ignesque nonnumquam per aliquod ignotum anteà montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat. Mille miracula mouet,faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod,inquis erit pretium operæ?quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius,cùm multa habeat futu-

ra vſui,quàm quòd hominem magnificentiâ ſui detinet;nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit,propter quod accidant hæc: quorum eſt adeò mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim,& experiri,an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit. Cauſſam,quâ terra concutitur,alij in aquâ eſſe,alii in ignibus,alii in ipſâ terrâ,alii in ſpiritu putauêre: alii in pluribus,alii in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt;ſed non liquere,quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parùm exactas eſſe & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primò tentantibus,poſt eadem illa limata ſunt:& ſi quid inuentum eſt,illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit,rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu,introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimùm ad inueniendum contulit,qui ſperauit poſse reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maximâ atque inuolutiſſimâ, in quâ etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inueniet,ſed in omni alio negotio,longè ſemper à perfecto fuêre principia. VI. In aquâ cauſsam eſse, nec ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare:ſiue illud oceanum vocas,ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ,ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac,inquit, vndâ ſuſtinetur orbis,velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſsas,propter quas exiſtimat, grauiſſimam partem mundi non poſse ſpiritu tam tenui fugacíque geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum,ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit,aquas eſse in cauſsâ, quibus hic orbis agitatur,quòd in omni maiore motu erumpunt fere noui fõtes: ſicut in nauigiis quoque euenit,vt ſi inclinata ſunt,& abiêre in latus, aquam ſorbeant,quæ in omni onere eorum quæ vehit,ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certè dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſse,non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret,tota aliquãdo cõcuteretur, ſẽper moueretur:nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur,non ex parte: numquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniverſarũ,ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt,vt quod totum vehitur totum non agitetur,ſi id quo vehitur,agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primùm omnium ſæpè tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſâ vnda prorumperet,à lateribus terræ circumfunderetur:ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quotiens nauigia deſidunt,

id e-

in latebribus maximè appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quàm dicit eruptio,nec velut per rimã ſentina ſubreperet,ſed fieret ingens inundatio,vt ex infinito liquore,& ferente vniuerſa.

VII. Quidam motum terrarum aquæ imputauêre:ſed non ex eãdẽ cauſſã. Per omnẽ,inquiunt,terram,multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes,quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit,Danubius ac Rhenus,alter Sarmaticos impetus cohibens,& Europam Aſiamque diſterminãs, alter Germanos,auidam gentem belli,repellens. Adiice nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes,tot capita fluminum,ſubitos,& ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus:quorum vires quam repentinæ,quàm breues? Omnis hæc aquarum,etiam intra terram,natura facieſque eſt. Illîc quoque aliæ vaſto curſu deferuntur,& in præceps volutæ cadunt:aliç languidiores in vadis refunduntur,& leniter ac quietè fluunt. Quis autem neget,vaſtis illas receptaculis concipi,& ceſſare multis inertes locis? Nõ eſt diu probandum,ibi multas aquas eſſe,vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt,neceſſe eſt aliquando illîc amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis,in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri,vt aliquam regionem riuus affluens exedat,ac ſecum trahat aliquam molem:quã lapſã,ſuperpoſita quatiantur. Iam verò nimis oculis permittit,nec vltra illos ſcit producere animum,qui non credit eſſe in abſcondito terrç ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet,quò minùs illîc habeatur aliquod etiam in abſcõdito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illîc quoque tantumdem loci tenet,aut fortaſſis hoc amplius, quod ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda:abſtruſa enim, & ſine poſseſsore deſerta,liberiùs vndis vacant. Quas quis vetat illîc fluctuare,& vẽtis,quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementiùs mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant,ſubito eius acceſsu vapulauêre;& villas in conſpectu collocatas,fluctus,qui longè audiebatur,inuaſit. Illîc quoq; poteſt accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. VIII. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum,an credas eſse ſubterraneos amnes & mare abſconditũ. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age,cùm vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non

vniuerſum auerti, ſed paullatim,non apparentibus damnis,minui primùm, deinde conſumi: quò illum putas abire niſi in obſcura terrarũ: vtique cum videas emergere iterùm,non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cùm vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaiâ mergi, & in Siciliâ rurſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem,inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terrâ illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar,vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus,ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes,longum illos iter peregiſſe,cùm à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio,commendatiq; proximis regibus,penetraſſent. Ad vlteriora quidẽ,aiebant, peruenimus,ad immenſas paludes,quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt,& aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & vnius capax,limoſa & obſita palus non ferat. Ibi,inquit, vidimus duas petras,ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa,ſiue acceſſio eſt Nili,ſiue tunc naſcitur,ſiue in terras ex priore recepta curſu redit: nónne tu credis,illam, quidquid eſt,ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum,vt eructare tanto impetu poſſint. IX. Ignẽ cauſſam motus quidam,& quidem non eamdem iudicant. Inprimis Anaxagoras,qui exiſtimat, ſimili pęnè ex cauſſâ & aëra concuti,& terram: cùm in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra,& in nubes coactum, eâdẽ vi quâ apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit,& ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aëris emicuit. Hîc ipſe in obuia incurrit,exitum quærens,ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cælum, aut vi atque iniuriâ fecit. Alij in igne cauſſam quidem eſſe,ſed non ob hoc iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat,& proxima quæque conſumat. Quę ſi quando exeſa ceciderint,tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruêre nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata,tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cùm diu nutauêre,ſuper ea ſe,quæ ſuperſunt ſtantque componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars ciuitatis laborat,cùm exuſtæ trabes ſunt,aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt. X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat: ſed intra ipſã & ex ipſã quaſdam partes eius decidere,quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violẽtus excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus nõ deeſſe propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nã primùm õnia vetuſtate labuntur,

nec quid-

nec quidquã tutũ à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris
carpit. Itaque quemadmodum in ędificiis veteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cùm plus ponderis habuere quam virium: ita in
hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur,
ſolutæ cadant, & tremorem ſuperiobus afferant: primum dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius, cui hęſit, abſcinditur) deinde cùm deciderunt, ſolido exceptę reſiliant, pilæ more, quæ
cùm cecidit exultat, ac ſæpiùs pellitur, totiens à ſolo in nouum impetũ miſſa. Si verò in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina
concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eiicit. XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed
aliter. Nam cùm pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu voluant, qui vi ſuâ ſpiritum intendit: & ſi acrius inſtitit,
oppoſita diffundit: ſi verò remiſſior fuit, nihil amplius quàm mouet.
Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus
ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium
aquarum, quidquid pulſauerit, agitat. XII. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur: deinde vbi
iam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aër potuit denſatus eſt, is
qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis
primò cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ,
ſpiritu luctante, & fugam quęrente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis
ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in infernâ ſede detinetur. Nunc
quoque cùm hic motus in Campaniâ fuit, quamuis hiberno tempore,
& inquieto, per ſuperiores dies aër ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flauere ſimul venti.
Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aëra
agitet, alter inferum? XIII. In hac ſententiâ licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophraſtum, non vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi ſine labore. * Quid vtrique
placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terrâ, quæ modò
arida eſt, modò humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum
potuit, elata, cùm vlteriorem locum in quem exeat non habet, retrò
fertur, atque in ſe reuoluitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac
tumultum ciet. Straton ex eâdem ſcholâ eſt, qui hanc partem philoſophiæ maximè coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, &

vnà

vnà eſſe non poſſunt: eò frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cùm ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terrâ receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cùm in inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeſſit, quò denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſario congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem è contrario euenit, cùm vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illìc calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriuſque natura cócordiã, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideóque antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri:

niſi hoc eſſet vẽtorũ opus. Vices deinde huius pugnæ ſũt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & vltro citroque ſpiritus commeat, concutitur. XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nullâ aliâ ratione tremere terram, ſed ex aliâ cauſſâ, quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil ampliùs quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quàm animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat: vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec, vt illi paullò antè dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, nũquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuriâ labitur: ſi offẽdit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primò infundẽte ſe à tergo aere. Deinde per aliquã rimã malignè fugit, & hoc acriùs fertur, quo ãguſtius. Id ſine pugnâ non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimã quidem

quam

quam effluat inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illò circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: cùm tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, vi ſuâ diducat & diſſipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit. XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid ſupernè terreni erat, aqua: alia torrente excedêre, illa æſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quẽ ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul rebituque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reuerberat. XVI. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palàm eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, nõ aliunde viuentibus, & tot ſatis? Quẽadmodũ tã diuerſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſummâ receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animę, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cælum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (vt alia prętercam) hic tam propè à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quàm halitu terrarũ ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipsâ maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multum illi ſuperſit, ex quâ tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terrâ ſpatia aer latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpè moueatur, quod re mobiliſſimâ plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aër, & tam verſabile & vagatione gaudens?

XVII. Sequitur ergo, vt naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum eſ-

fenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter, quàm ille poëtæ

---pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſſêre venientem, tunc impetum morâ quærit: & quò plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cùm onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruinâ parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem ſpiritu fit: qui quo valentior agiliorque eſt, citiùs rapitur, & vehementiùs ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub quâ pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpè enim cum terræ motus fuit, ſi modò pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonij, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur. XVIII. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus naturâ citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſſa ſolicitat, compellitque & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantùm, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc

---magno cum murmure montis

Circum clauſtra fremit,

quæ diu pulſata conuellit ac iactat: eò acrior, quò cum valentiore morâ luctatus eſt. Deinde cùm circà perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maximè impactus eſt, reſilit: & aut per occulta diuiditur, ipſo terræmotu raritate factâ, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſusque per minima, laxamentum ſibi parat, indomitâ naturæ potentiâ liber, vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus verò inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras

Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet.

Sine dubio poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terrâ clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. Omnis in fugâ ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſſa conturbat: cùm timore contractus eſt, cum

ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cùm frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quamdiu ſine iniuriâ perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cùm aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat. XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potiùs, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terrâ pendentium vaſtitas habet aëra ſuum, quem ſimul alius ſupernè incidens percuſſit, agitat nõ aliter, quam illa de quibus paulló antè retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſsâ eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aquâ, aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cùm ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modò de ſpiritu dicebamus, de aquâ quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquò incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderatè, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si verò cùm iam rapi cœperit, aliquo loco ſuſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, quâ parte maximè tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altiùs ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus verò nonnumquam impellit vndas, & ſi vehementiùs inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitũ quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quàm vt poſſit excludi, & vehementior, quàm vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit: cùm ſit arduum, de iis quæ coniecturâ ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, poteſt terrã mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim

aër extrinſecus aliò intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliquâ parte ſubitò decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliquâ parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magnâ ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma vſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem, quam ſpiritum. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum naturâ potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cùm illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere; & inſulas non antè viſas, in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in AEgæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſidonio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cùm terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, quâ in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſſâ tremorem terræ dixêre maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, nec vibrantur. Res minimè in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longè pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex alterâ parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſsariò ſequitur. Cùm diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſsę eorum diuerſæ ſunt. XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidiſset, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta magno pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eo vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantùm pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſsuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem quâ continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eò infirmat illa, quę quotidie attriuit, vt deſinant eſse oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa precipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſsura conſiſtere, ſuccurrit,

---Et ruere omnia viſa repentè:

vt ait

Vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras hæc erit cauſſa. Ad alteram tranſeo. XXIII Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paullo ante retuli, cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoq; tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenis. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum ſ Helice Buriſque merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari. XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrùm per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora ac patentiora: & vtrùm ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpáſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terrã ſuſpicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in ſummo terræ, circáve ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indicium eſt, quòd altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illîc ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imò, inquit, ceu cùm frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terrę ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſâ, conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt

eſſe,

eſſe, quòd cùm vehementi motu adapertum ingenti ruinâ ſolum eſt totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit.[7] Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certè maximâ ex parte ſuperfuſam.[8] Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis, loca diſiecta, & campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. XXV. Cùm ſpiritus magnâ vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpiùs percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt, hæc nonnumquam adeò concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vmquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cùm Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? [9] Cùm laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe: Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicen & Burin, citra AEgium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui[10] AEgyptum numquam tremuiſse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd ex limo tota concreuerit. Tantum enim ([11] ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, AEgyptum annuo incremento ſemper vltrà tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cùm partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cùm ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & AEgyptus[12] & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Immotemq́; coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque,[13] credula natio, dixerunt non moueri,[14] auctore Pindaro,[15] Thucydides ait, anteà quidem immotam fuiſſe,

ſed

ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſse. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſse: Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuêre maximè notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſse certioris ſoli, vrbeſque eo tutiores, quò propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſse, Pompeii & Herculaneum ſenſêre. Adijce nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tā mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra. XXVII. Quædam tamē propria in hoc Campano motu accidiſse narrantur, quorū ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatū in Pompeianâ regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſse. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aër, ipſe qui vel terrarum culpâ, vel pigritiâ, & æternâ nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumq; ducentibus ſpiritum affert noua genera morborū. Quid, quòd aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſsæ itaque, & graui caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Faciliùs autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quò auidiora ſunt: aperto cælo plurimùm vtuntur, & aquis, quarū maxima in peſtilentiâ culpa eſt. Oues verò mollioris naturę, quo propriora terris ferunt capita, corruptas eſse non miror, cùm afflatū diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri exſtinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi, ſurgeret. XXVIII. Multa autē terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quòd tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſpōte: ſolo ſcilicet habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quòd pluribus Italiæ locis per quædā foramina peſtilens exhalatur vapor, quē nō homini ducere, non ferę tutū eſt? Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & nō aliter quam per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quādiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentię habet, quā vt deſpectitia & vltrò ſibi illata cōficiat. Vbi per ſæcula cōditis tenebris, ac triſtitiâ loci creuit in vitiū, ipsâ ingraueſcit morâ: hoc peior, quò ſegnior. Cū autē exitū nactus eſt, æternū illud umbroſi frigoris ma-
lum, & in

& infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aut longa clades eſt, prout vitia valuêre. Nec priùs peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumque iactatio. XXIX. Nam quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt, quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venêre formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliquâ iacturâ ſanitatis expauit, ſimiliſq; furenti, quiſquis timet: ſed alios citò timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiâ transfert. Inde inter bella errauêre lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixtâ percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cùm dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca, vi quondam & vaſtâ conuulſa ruinâ,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cùm protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq; & vrbes
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quæ in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſcidium, cum pars naturæ concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, vt ex toto, vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italiâ Sicilia reiecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus nixus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod æs vnius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue diruptum eſt: cùm fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud verò quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam verò parùm aptata ſitu ſuo, & à fabris negligentius ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen

per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſiduè tremere Campania, clementiùs quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum malè ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſsâ parte maiore oberrabat. XXXI. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor eſt, quo in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cùm iam viam inuenerint, ſequanturque eâ quâ prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoriâ iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo viro cognitum: fortè enim cum hoc eueniret, lauabatur. vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab alterâ ſeparari, iterumque committi: & aquam modò recipi in commiſſuras, pauimento recedente, modò, compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audiui narrantem, vidiſſe ſe molles materias, molliùs crebriuſque tremere, quàm naturâ duras. XXXII. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtrâ fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm a bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula exſpectant. Fluminibus & terris, & magnis naturę partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſiue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus a nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia. hoc cibus parùm obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti, etiamſi æſtus aliquâ perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frangatur licet cælum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quam ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem, leuia minitantem, ſi volumus

tranquille

tranquillè degere,& ipſis dijs de felicitate controuerſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue hoſtiū gladij, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terrarum, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agroſque pari clade complexa, cùm libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari,& cum bonis omnibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque faciēdum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retrò. Rerum natura te, quę genuit, exſpectat,& locus melior ac tutior. Illîc non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcuè, communes populis cadentibus rogi. Iſtud leue eſt. quid timemus? Graue eſt. potius ſemel incidat, quàm ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cum iſta quatiantur quę quatiunt, & in iniuriam noſtram non ſine ſuâ veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quàm multa alia aliis locis merſa ſunt? Quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cùm ſciam me ſine fine non eſſe? imo cùm ſciam omnia eſſe finita? Ego vltimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quòd annos annumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tuâ? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multâ familiarem: vt ſi ita tulerit, poſſis illi vel obuiam exire.

M.AN-

M. ANTONII MVRETI
NOTÆ
AD LIB. VI.

AD CAP. I. 1. POMPEIOS.] *Vix vlla res eſt, de quâ maiore contentione diſputarint philoſophi, quàm de terra motu. De quo tamē nihil adhuc pro certo atque explorato ſtatuere potuerunt. Videndus Ariſtoteles libro ſecundo Meteorologicôn, & qui in eum ſcripſerunt: Plinius libri ſecundi cap.* LXXIX. *& deinceps Liber tertius de placitis philoſophorum.*

2. ET QVIDEM DIEBVS HIBERNIS.] *Ariſtoteles quidem auctor eſt, vere & autumno ſæpiùs terram moueri: æſtate & hieme rariùs: ſed tamen nullam eſſe anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.*

3. SEXCENTARVM OVIVM GREGEM.] *Hoc ex eo contigiſſe videri poteſt, quòd in terræ motu tetri ac peſtiferi halitus afflantur è terrâ: quorum noxia vis ad pecudes citiſſimè ac facillimè peruenit: vt quæ humi paſcantur, neque ferè vmquam caput attollant. Sic Homerica peſtis greges primùm & armenta corripuit. Sed hoc Seneca ipſe poſteà dicturus eſt.*

AD CAP. XXI. 4. THERAM ET THERASIAM.] *Locum hunc, qui etiam in vetuſtis libris mutilus ac deprauatus eſt, ita legendum puto,* Inter Theram & Theraſiam, hanc noſtræ ætatis inſulam, *&c. Plinius libro quarto:* Thera, cùm primùm emerſit, Calliſte dicta: ex eâ auulſa poſteà Theraſia, atque inter duas enata, mox Automate, eadem Hiera. & in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. *Vide eumdem cap.* LXXXVII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XXIII. 5. HELICE BVRISQVE.] *Vocatur & Bura. earum vnam hiatu terræ abſorptam, alteram vndis obrutam fuiſſe ſcribit Strabo libro* 1. *Vide eumdem & libro octauo, & Pauſaniam in Achaicis, & Plinium cap.* XCI. *libri ſecundi.*

AD CAP. XXIV. 6. CEV CVM FRIGORE INHORRVIMVS.] *Lucretius,*

Frigus vti noſtros penitus cùm venit in artus,
Concutit, inuitos cogens tremere atque mouere.

7. THVCYDIDES AIT.] *Libro tertio. Athalanta autem inſula eſt in Locris Opuntiis.*

8. IDEM SIDONI ACCIDISSE, POSIDONIO CREDE.] *Hoc ipſum narrat, & auctorem eumdem Poſidonium laudat Strabo libro* 1.

AD CAP. XXV. 9. CVM LABORAVIT ÆGIVM.] *Verè & eruditè locum hunc emendauit Pincianus.*

AD CAP. XXVI. 10. ÆGYPTVM NVMQVAM TREMVISSE TRADVNT.] *Aliam huius rei cauſſam affert Plinius, cuius hæc verba ſunt, cap.* LXXX. *libri ſecundi*: Ideò Galliæ & Ægyptus minimè quatiuntur, quoniam hîc æſtatis cauſſa obſtat, illîc hiemis.

11. SI HOMERO FIDES EST.] *Hac de re Homeri verſus ſunt Odyſſeæ libro* IV.

Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε. Φάρον δὲ ἑ κικλήσκουσι.
Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἤνυσεν, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείησιν ὄπισθεν.

12. ET DELOS, QVAM VIRGILIVS STARE IVSSIT.] *Eleganter quod de Apolline Virgilius dixerat, id ad ipſum Virgilium traſtulit.*

13. CREDVLA NATIO.] *Plerumque enim, non tam, verum ſit aliquid, nec ne ſit, quàm poſito verum eſſe, cauſſas cur ita ſit, inquirunt.*

14. AVCTORE PINDARO.] *Locus Pindari apud Pindarum ipſum non exſtat: ſed citatur à Strabone libro decimo. Apud Callimachum quidem in hymno in Delum ita legitur:*

Κείνη δ' ἠνεμόεσσα καὶ ἄτροπος.

Herodotus tremuiſſe ait Delon, quo tempore Darius in Græciam exercitum duxit: cùm priùs oraculo ita reſponſum eſſet,

Quinetiam Delon, quamquam eſt immota, mouebo.

15. THVCYDIDES AIT.] *Libro* II. Ἔτι δὲ Δῆλος ἐκινήθη, ὀλίγῳ πρὸ τούτων, πρότερον οὔπω σεισθεῖσα, ἀφ' οὗ Ἕλληνες μέμνηνται. *Plinius lib.* IV. Ipſaque longè clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, vt proditur, ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mucianus prodidit bis concuſſam.

L. AN.

L· ANNAEI SENECAE NATVRAL. QVÆSTION.

LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I. NEMO vſque eò tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac totâ mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contrà minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorũ, quibus imméſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cùm aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cęlo eſt. Sol ſpectatoré, niſi cùm deficit, nõ habet. Nemo obſeruat lunam, niſi laborãtem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vanâ trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quòd ſol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quòd à ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quòd ſidera abſcondit: quòd terras, cùm tanto maior ſit illis, non vrit, ſed caloré ſuum intenſionibus ac ac remiſſionibus temperãdo fouet: quòd lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeò naturale eſt magis noua, quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit. & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus vtrùm debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellarum ſiderumque naturâ: vtrùm flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quędam terrenaque corpora, quæ per igneos

tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremq́ue, non de ſuo clara. In quâ opinione magni fuêre viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienû paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamq́ue nec ſtabili inditam corpori, profectò iam mundus turbine ſuo diſſipaſſet. II. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur & longiùs exeant, faciem. æquè enim ignei ſplendidiq́ue ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentq́ue menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materiâ, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, verùm mundus terrâ ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione; vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimâ ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cæleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciam inuecta. III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis quinq; ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſteà diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem Solis ſeruatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorari apud illos comperiſſet. Duo certè, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciêdorû naturaliû, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenereq́ue curſus eorum. Epigenes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati & intorti. IV. Primùm ergo ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, naturâ ventoſa & frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si

Martem

Martem quoq; conſentientem habet,fulminat. Prętereà,inquit,aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantùm cæli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cùm humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat,quamdiu manſit aëris illa complexio,humidi intra ſe terreniq́ue multum vehens.

V. Vt à proximis mendaciis incipiam,falſum eſt,faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoq́ue arbuſta radicitus vellit,& quocumq; incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens,inferior ferè nubibus,vtiq; numquam altior. At contrà trabes editior cæli pars oſtentat. Ita numquã nubibus obſtiterunt. Prętereà turbo omni nube velocior rapitur,& in orbem vertitur. Super iſta velociter deſinit,& ipſe ſe ſuâ vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eâdem parte cęli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum,grande inſolitumq́ue cælo lumen magnitudine amplæ trabis,& id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe,Calliſthenes tradit,antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe: ceterùm ob nimium ardorē non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cùm iam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur: nihil tamen magis, quàm quòd vt ille fulſit in cælo,ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantùm, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam,quòd iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent,nec vllo loco intermiſſam aut languidam, in vltimis verò partibus coactam,qualem fuiſſe illam,quam modo retuli,Caliſthenes tradit. VI. Duo,inquit Epigenes,Cometarum genera ſunt. Alij ardorem vndique effundunt,nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtrâ viſi ſunt. Illi priores criniti,vndique etiam immoti, humiles ferè ſunt,& eiſdem cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi,multa ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra,plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliquâ cauſsâ refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterùm proximo die ac ſequentibus conſurgere & eumdem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque , & alia tempeſtatum genera

genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, quâ fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum intereſt, quòd illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terrâ in ſuperiora eleuantur. VII. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primùm ſi ventus in cauſſâ eſſet, nunquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aëre apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento, eoque eſſet ardentior, quò ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime nō peruenit, Cometæ autem viſuntur ſupra quàm ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorē habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantùm intereſſe, quòd terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper ageretur, quò vētus hic nititur. Atqui variè concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur. VIII. Illā nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflauit, cùm in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quàm diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus. & (vt Salluſtij vtar verbis,) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrûm crederet, aut lunam, aut quinq; ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non cōfusè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubium vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quò maior eſt, maturiùs corrumpitur. IX. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam altè peruenire non poterit, aut magna & concitata citiùs ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putāt) no exeunt altiùs, quia plus terreni habent. Grauitas illos

illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt,his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim diutiùs apparerent,niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo,non poſſe diu verticem permanere,nec ſupra lunam,aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventornm inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt,nouiſſimè vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cùm ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentiâ. Neceſſe eſt iſtâ concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit,ne horâ quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. prætereà violentiùs celeriuſque in terrâ circaque eam voluitur:quò celſior,eò ſolutior,laxiorque eſt,& ob hoc diffunditur. Adijce nunc , quòd etiamſi in ſummum pertenderet , vbi ſideribus iter eſt,vtique ab eo motu,qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illâ conuerſione mundi citatius ? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur,& terræ ſolida fortiſque compages , nedum particula aëris torti. X. Prætereà in alto manere non poteſt ignis turbine illatus,niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porrò tam incredibile eſt,quàm in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur : habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraq́ʒ alta trahit,celeriq́ʒ volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco: alter illi diuinus & aſſiduus,ſuum ſine intermiſſione peragens opus:alter nouus & recens,& turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita,cęterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſquam,nec reſiſtit. nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet,turbinem,violentiſſimum&perturbatiſsimum tempeſtatis genus , in medios ſiderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi,& hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet , quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur,& in columnæ modo circum agentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt,ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt,& diſiectus,minimeque ſimilis in orbem coacto.

XI. Epigenē relinquamus,& aliorum opiniones perſequamur. Quas antequā exponere incipiam,illud in primis preſumendum eſt, Cometas non in vnâ parte cæli adſpici, nec in ſignifero tantùm orbe , ſed tā in ortu quàm in occaſu, frequentiſſimè tamen circa Septemtrionem.

Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eâdem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahẽtis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantùm euenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cùm appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit. XII. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium rectâ lineâ deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cùm alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodẽ ſigno ſimul ſunt. Si cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia citò illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cùm obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illę enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterùm interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cùm ſint ingẽti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet vnius ſpeciem. Nempe ſic quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primùm magnâ vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum viciniâ naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, nõ

hab[illegible]

habeteret moram, ſed exſtingueretur citò: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamve cingunt, & intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, a quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æque citò dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolêt. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quàm locus vllus, vltra quem non exeant. XIII. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterùm innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, cùm ad extremam eorum venêre, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtatibus miſceant, & maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quę mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illâ vtraque mundi iacente materiâ. Soluere iſta quid aliud eſt, quàm manum exercere, & in ventum iactare brachia? XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidã de terrâ dixerunt, cùm rationem nullam inuenirent, propter quã pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantùm ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut õnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiu-

uat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quò plures fuerint, ſæpiùs in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit? XV. Poſt mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuêre, paullò ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debent erraticę, vt tam longum cęli tractum occuparent igne continuo? XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magnâ molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de totâ natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus verò non religioſiſſimæ fidei, ſæpè decipitur, ſæpè decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cùm Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cùm aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

XVII. Apollonius Myndius in diuerſâ opinione eſt. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſo, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunę. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterùm non eſt illi palàm curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cùm in imum curſus ſui venit. Nec eſt quòd putemus, eumdem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine vlla luce:

alijs

aliis candor,& purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera,nec tenuis,ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam,minaces,qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cùm deſcendere, ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur: minora,cùm redeunt,& obſcuriora,quia abducunt ſe longiùs.

XVIII. Aduerſus hoc protinus reſpondetur,non idem accidere in Cometis,quod in ceteris.Cometæ enim quo primùm die apparuerunt, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere,quò propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod aduerſus priores,etiam aduerſus hunc dicitur: Si erraret Cometes,eſſetq; ſidus,intra ſigniferi terminos moueretur intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire,vt per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur; ex quo apparet,illum non eſſe ſidus,ſed leuem ignem ac tumultuarium. XIX. Zenon noſter in illâ ſententiâ eſt:congruere iudicat ſtellas,& radios inter ſe committere:hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum,aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem,ſed habere curſus ſuos,& poſt certa luſtra in cõſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem,ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis morâ diſſipantur. XX. In hac ſententiâ ſunt plerique noſtrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera,& modò cælum ardere, modò

Longos à tergo flammarum albeſcere tractus,

modò faces cum igne vaſto rapi:ipſa etiam fulmina,etſi velocitate mirâ,ſimul & perſtringunt aciem,& relinquunt ignes ſuos,aëris attriti,& impetu inter ſe maiore colliſi. Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt,& protinus pereunt, Alij verò ignes diu manent:nec antè diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula,columnæ, clypeique flagrantes,aliæque inſigni nouitate flammæ:quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit,ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto,loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retrò ætheris patuit, & vaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes:Quid eſt hoc?

--- medium video diſcedere cælum,
Palanteſq; polo ſtellas.

quæ aliquando non exſpectatâ nocte fulſerunt,& per medium erupe-

runt

runt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare alieno tempore appareant, quas eſſe, etiam cùm laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quemdam Cometem apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpè autem cùm occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideò adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt. XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo aëre creari. Ideò circa Septemtrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materiâ retroiens ipſe diſcendit in aera quoque, ſi dextram læuamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed quâ illum vena pabuli ſui duxit, illò repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non citò extinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: hic ab eâdem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus vberior fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt, inuitante materiâ, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primùm quæcumque aër creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, cùm ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrumque varius: nubesque illi familiariſſimæ in quas coit, & ex quibus ſoluitur, modò congregantur, modò digeruntur, numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne vmquam excuteretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eò enim craſſior aër eſt, quò terris propior: numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eò quò trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

XXIII. Nullis ignibus ordinariis & cæleſtibus iter flexum eſt.

Sidera

Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, citò intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quę tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, prætervolant & ſecant aera. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mũdus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, paresq́ue ſunt. Nam alternis diebus maiores minoresve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, ex aliquá cauſſâ repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modò, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc amplius adiicio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fugâ eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideo non citò expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliquâ parte cælum peruium non ſit? Quòd ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliquâ ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt. XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quę noctem decore vario diſtinguunt, quæ aëra minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominusq́ue noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat. XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſq́ue noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

—ſtellis numeros & nomina fecit.

Multæq́ue

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantùm facie nouerint cælum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cælo vacet. Quid, quòd tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æquâ portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciiſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertiniq́ue ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retrò, modò cœpimus ſcire. Vtrùm emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuêre cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idẽ erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat. XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua rediro videantur? Solis occurſus ſpeciẽ illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumq́ue ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſq́ue ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primùm ſi fit iſtud, non in eâ parte fit, quâ ſidus ipſũ eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed quâ rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas lõgos eſſe? Quorũ natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterùm fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos longè lateque dimittit, ceterùm ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quàm ceterorum ſiderum apparet. XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi priùs, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cùm accipiat à ſole? Quare modò rubeat, modò palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cùm à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia nõ ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porrò? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nõne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in

leone ſemper ſol ardeat,& terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem,flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdē conditionis eſt, cum effectu & naturâ diſſimile ſit. Intra breuiſsimum tempus aries extollitur,libra tardiſsimè emergit:& tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt:cum illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides,quàm contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt,frigida & calida,humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar,nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quàm ſimillima ſit illa,quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum,huic quę intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat,ſed ipsâ varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora alijs fecit. Alia validiora,alia temperatiora:quædam autē eduxit à turbâ, vt ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere,niſi quod ſæpiùs facit. Cometas non frequenter oſtendit,attribuit illis alium locum,alia tempora,diſsimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere,quorum formoſior facies eſt, quàm vt fortuitam putes,ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem,qui maior eſt ardentiorque quàm ceteris. Facies verò habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & arctata,ſed dimiſſa liberiùs,& multarum ſtellarum amplexa regionem. XXVIII. Ariſtoteles ait,Cometas ſignificare tempeſtatem,& ventorum intemperantiā atq; imbrium. Quid ergo? nō iudicas ſidus eſſe, quod futura denunciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ, *Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:*
aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris,ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ: notaſq́; paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic,quomodo æquinoctium in calorem friguſque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætúmve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet,illum nō ex proximo, quæ in proximò daret ſigna traxiſſe,ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes,qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quę ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaiâ,Macedoniaque,vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt,grauiores eſſe,multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus. Ferè enim compelluntur in cardines. XXIX. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam priùs. Quare quæ tardiùs feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni,quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè efficit, grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quòd ſuper ceteras eſt,

Sed maiore,inquam, ambitu circuit, nec tardius it quàm ceteræ, ſed longiùs. Succurrat tibi,idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt,ire eos tardiùs. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores mẽſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt,inferiùs deferuntur. Primùm non defertur,quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit,erigenſque ſuum curſũ obliituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primùm viſus,non deſijt in rectum aſſiduè celſior ferri,donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinẽtia,aut me. Quæ an vera ſint,dij ſciunt,quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantùm licet,nec cum fiduciâ inueniendi,nec ſine ſpe. XXX. Egregiè Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cùm de dijs agitur. Si intramus templa compoſiti,ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus. ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus,cùm de ſideribus,de ſtellis, de deorum naturâ diſputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter,aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem,diligenter tractandum eſt,an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in quâ creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quæ vniuerſa tolluntur, cùm dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eunt numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat,qui condidit,qui totum hoc fundauit deditque circa ſe, maiorque eſt pars operis ſui, ac melior,effugit oculos,cogitatione viſendus eſt. XXXI. Multa præterea cognata numini ſummo,& vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe,quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore receſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum,id eſt ſe,regit, nec vlli aditum dat,niſi animo. Quid ſit hoc,ſine quo nil eſt,ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parùm nouimus,cùm maxima pars mundi Deus lateat? Quàm multa animalia hoc primùm cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cùm memoria noſtri exoleuerit,reſeruãtur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum

natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tardè magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit dilitiarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus leuitate & politurâ corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ vtilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit. XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cùm ludi intercalantur, cùm aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cùm magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quantâ curâ laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe totâ ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fæminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſonâ, cùm diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeò nihil inuenitur ex his quæ parùm inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſummâ terrâ & leui manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

M. ANTONII MVRETI
NOTÆ
AD LIB. VII.

DE *Cometis, quæ propria huius libri materia eſt, videndus Ariſtoteles cap. ſexto, & cap. ſeptimo primi Meteorologicôn. Plinius cap.* XXV. *lib. ſecundi, & alij.*

AD CAP. I. 1. QVOD A SOLSTITIO AD MINVENDOS DIES VERTITVR.] *Hæc omnia & abſunt à veteribus libris, & planè redundant. Quare deleri iuſsi.*

AD CAP. II. 2. VTRVM MVNDVS TERRA STANTE.] *Cicero in Academicis*: Hicetas (*ita enim iampridem legendum docui, non vt vulgò,* Nicetas) Syracuſius, vt ait Theophraſtus, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet: neque, prçter terram, rem vllam in mundo moueri: quæ cùm circum axem ſe ſummâ celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi, ſtante terrâ, cælum moueretur. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paullò obſcuriùs. *Laërtius ab aliis hunc, ab aliis Philolaum huius admirabilis ſententiæ auctorem putari ait. Sed & Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus idem ſenſiſſe traduntur.*

AD CAP. XI. 3. QVIBVSDAM ANTIQVORVM.] *Anaxagoræ & Democriti opinio hæc fuiſſe dicitur.*

AD CAP. XXI. 4. SEX ENIM MENSIBVS.] *Quomodo igitur tuebimur Plinium, cuius hæc verba ſunt?* breuiſſimum quo cernerentur ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. *Nimirum addenda eſt Plinio vna littera* C: *vt ſit,* C. octoginta. *Totidem enim diebus ſex menſes conſtant.*

HACTENVS MVRETVS.